

ธรรมบทอรรถกถา

แปลและสัมพัทธ์ ภาค ๑

๑. ยมกวรรค เล่ม ๑

ธรรมนูญอรรถกถาแปลและสัมพันธ

ภาค ๑

๑. ยมกวรรค เล่ม ๑

พระมหาธิติพงษ์ อุตตมปณโย

แปลและสัมพันธ

ชื่อหนังสือ : ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์ ภาค ๑
๑.ยมกวรรควิถณณา เล่ม ๑

ISBN :

จัดทำโดย : พระมหาธิติพงค์ อุดตมปญโญ

แปลและสัมพันธ์ : พระมหาธิติพงค์ อุดตมปญโญ

คอมพิวเตอร้/จัดรูปเล่ม : พระมหาธิติพงค์ อุดตมปญโญ

ตรวจทาน : พระมหาพิเชษฐ์ เตชธมโม พระมหาพิริยะ ฐริญาโณ
พระมหาสังคีต สังคีตวโร พระมหามงคลรัตน์ กนุดสิโล
พระพัชรพล ปิยสิโล คุณปญณณา ศุภชวัลพร
คุณวิไล สีสรรรพ์ คุณพรพิมพ์ กิจสิริพันธ์

ภาพปกและภาพหลายเส้น : คุณมงคล ศรีเตชะ (บุตรบาทกาลลอร้)

ออกแบบปก : คุณชัยโย ทองหม่นไวย

ผู้ประสานงานภาพปก : พระภักธีรธันนที ดิสส์วโล

วัน/เดือน/ปีพิมพ์ : มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๑

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : จำนวน ๒,๒๕๐ เล่ม
จัดพิมพ์เผยแผ่เป็นธรรมทาน โดย ส้าฐชนร์่วมกันเป็นเจ้าของพิมพ์

สถานที่พิมพ์ : ท้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสำสันไทย การพิมพ์
๔๔/๑๓๒ หมู่ ๖ ถนนก้านิลมนัน แขวงบางขุนเทียน เขตจอมทอง
กรุงเทพฯ ๑๐๑๕๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๘๒๐ ๐๓๗๗, ๐ ๒๘๐๒ ๐๓๗๙
โทรสาร ๐ ๒๘๐๒ ๐๓๗๘ มือถือ 08-1566-2540

คำนำ

“ธมฺมปท” หรือ “ธรรมปท” เป็นคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ขุททกนิกาย ในรูปคาถาล้วนๆ มีทั้งหมด ๔๒๓ คาถา ซึ่งคำดังกล่าวมีความหมายทั้งหมด ๖ ความหมาย ดังนี้

๑. คัมภีร์เป็นที่ให้ทราบญะยธรรม ๕ ประการ คือ สังขาร, วิการรูป ๓, ลักขณรูป ๔, นิพพาน และปัญญุตติ
๒. คัมภีร์เป็นเครื่องให้ทราบญะยธรรม ๕ ประการ คือ สังขาร, วิการรูป ๓, ลักขณรูป ๔, นิพพาน และปัญญุตติ
๓. ส่วนของญะยธรรมทั้งหลายของคัมภีร์นี้มีอยู่
๔. ส่วนของญะยธรรมทั้งหลายมีอยู่ในคัมภีร์นี้
๕. คัมภีร์เป็นที่ให้ทราบปริยัตติธรรม
๖. คัมภีร์เป็นเครื่องให้ทราบปริยัตติธรรม

ส่วนคำว่า “ธมฺมปทฏจกถา” หรือ “ธรรมบทอรรถกถา” แปลว่า คำอธิบายธรรมบท โดยคัมภีร์นี้ ท่านอาจารย์นำพระคาถาและคำโคลงเนื้อเรื่องมาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาในที่ต่างๆ นำมาเรียบเรียงเป็นเรื่องราว มีบุคคล และสถานที่ ก่อนที่จะมาถึงคาถาหัวใจของเรื่อง ทำให้ผู้อ่านผู้ศึกษาเข้าใจเนื้อเรื่องและธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสั่งสอนได้ อย่างน้อยที่สุดก็ระดับคุณธรรมศีลธรรม แต่ท่านใดที่มีพื้นฐานการศึกษาทั้งไวยากรณ์บาลีใหญ่และพระอภิธรรมมาก่อน ก็จะเป็นเหตุทำให้เข้าใจได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น หนังสือดังกล่าวจัดอยู่หมวดพระสูตร เป็นศิลปะในการดำเนินชีวิตของทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ว่าในอดีตเคยทำกรรมอะไรไว้ และปัจจุบันทำกรรมอะไร จึงได้รับผลเช่นนั้น

หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและลัมพันธ์” เล่มนี้ เป็นหนังสือที่เอื้อประโยชน์ให้แก่นักเรียนใหม่ที่เริ่มฝึกแปลบาลี โดยมีประโยคบาลีที่ตัดตกแต่งที่สมบูรณ์ สำหรับปัญหาของนักเรียนที่เริ่มเรียนแปลบาลีที่ไม่รู้ว่าจะต้องโยคอะไร ต้องเติมอะไรเข้ามา และใส่ไว้ตรงไหน คำศัพท์แต่ละคำแปลว่าอย่างไรบ้าง ส่วนนักเรียนที่แปลมาบ้างแล้ว จะเริ่มฝึกลัมพันธ์ ก็มีลัมพันธ์เป็นตัวอย่างไว้ นักเรียนที่ประสงค์จะฝึกแปลโดยอรรถ ก็มีแปลเป็นตัวอย่างไว้เช่นกัน นอกจากนี้ ถ้าประสงค์จะดูการแยกธาตุปัจจัยของคำศัพท์กิริยา(ทั้งกิริยาคุมพากย์และกิริยาในระหว่าง) ก็มีอยู่ท้ายเล่ม ประเด็นที่มักเป็นปัญหาสำหรับผู้ศึกษาที่แปลศัพท์มาจากรูปวิเคราะห์ไม่ว่าจะเป็นกิตกั สมาส หรือตัทธิต ว่าแปลอย่างไร ถูกต้องตรงตามหลักไวยากรณ์หรือไม่ ก็มีวิเคราะห์ไว้ตามหลักในคัมภีร์ปทรูปสัทธา ซึ่งอยู่ในกลุ่มคัมภีร์ของ

(ข)

สายกัจฉายนไวยากรณั หรือคัมภีร์มูลกัจฉายนั และนำมาจากแหล่งอื่นง เช่น ฅมมปทฎุจกถาคาธาโยชนา ฅมมปทมหาฎีกา และคัมภีร์ธาตวัตถลัจคหะเป็นต้น

จะนั้น หนังสือเล่มนี้ จึงเหมาะลัสำหรับผู้คึกษาภาษาบาลีทุคกลุ่ม คือ กลุ่มใหม่ทีเริ่มเรียนแปลเบืงต้น โดยได้ตัดตคแต่งประโยคและแปลยกคัพทีให้ กลุ่มกลางทีเริ่มฝึกลัสมัพนัธและแปลโดยอรรถ และทำนทีได้เรียนมาบั้งแล้ว ต้องการทบทวนหรือยังมีข้อล้งลัยในประเด็นต้งง เช่น การแยกธาตุดุ้จจัย หรือแม่แต่รูปวิเคราะห้ของคัพทีกิตกั สมารั หรือตัทธิต

จึงหวังว้ หนังสือ “ธรรมบทธอรรรถกาแปลและลัสมัพนัธ” เล่มนี้ จะช่วยอ้านวยความล้ดวคในการคึกษาภาษาบาลีได้บั้ง หากจะมีข้อขาดตคบกพร่อง หรือผิดพลาดประการใด เพราะความต้อยปัญญาหรือขาดลัสมัป้ญญะในการจ้ดทำ ก็ขอภัยและขอความเมตตจากทำนผู้รู้ท้งหลายได้โปรดช่วยชี้แนะบอกข้อผิดพลาด บกพร่องต้งง ทีมีปรากฏให้กระผมิได้รับทราบ เพื่อนำไปแก้ไขปรึบปรุงในการจ้ดพิมพ์ในคร้จ้ต้งง ไป จะขอขพระคุดเป็นอย่งสูง และถือว่าได้ร่วมกันทำบุญทีเป็นธรรมทานในการจ้ดทำหนังสือเล่มนี้ด้วยกัน

ขอให้ทุกทำนทีมีส่วนร่วมในการจ้ดทำหนังสือเล่มด้จกล่าวนี้จนลัจลุล่วงด้วยดี จึงเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญใหญ่ทีกระผมิได้กระทำแล้วในคร้จ้นี้ และขอให้ทุกทำนจ้งได้รับประโยชน์ท้ง ๓ ประการ กล่าวคือ ประโยชนัในชาตนี้ ประโยชนัในชาตหน้า และประโยชน์อย่งย้ง คืออมตมทานิพพาน ซึ่เป็นลัสนดิลุข บรมลุข ด้วยกันทุกทำนเทอญ

พระมหาธิติพงคั อุดตมปญโธ

๑๐ มกราคม ๒๕๖๑

๒๕ หมู่ ๖ วัดพิกุลทอง

ต.วัดล้ง อ.บางกรวย

จ.นนทบุรี ๑๑๑๓๐

คำอนุโมทนา

หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ เป็นการนำเสนอข้อมูลเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ที่เคยเกิดขึ้นกับผู้ศึกษาภาษาบาลี เพื่อที่จะช่วยให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจทั้งหลักการโยค การเติมบทที่ขาดหายไป แปลยกศัพท์ แปลโดยอรรถ และสัมพันธ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจในเหตุผล และความหมายของเนื้อหาที่แปลได้ดียิ่งขึ้น อันจะเป็นเหตุให้เกิดความซาบซึ้งในธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอน ทำให้เกิดกำลังใจที่จะศึกษาเล่าเรียน และรักษาพระศาสนา

หนังสือเล่มนี้ ใช้หนังสือ “ธมมปทฎกถา ปจโม ภาค” ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๑ ยมกววรรค ซึ่งเป็นวรรคแรกใน ๒๖ วรรค แบ่งออกเป็น ๓ เล่ม ได้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยได้รับความอนุเคราะห์จากหลายฝ่ายด้วยกัน

ด้วยเหตุผลข้างต้นนี้ จึงใคร่จะขออนุโมทนาบุญแก่คุณโยมเสริมสุข บัณฑิตาน และครอบครัว และญาติมิตรทั้งหลาย รวมถึงสาธุชนทั่วไปที่ร่วมสร้างหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ไว้ในบวรพระพุทธศาสนา เพื่อแจกเป็นธรรมทาน ซึ่งเป็นทานที่มีอานิสงส์มากที่สุดในบรรดาทานทั้ง ๓ ประการ คือ วัตถุทาน อภัยทาน และธรรมทาน

นอกจากนี้ ยังมีอีกหลายท่านที่จะต้องเอ่ยนาม คือ พระมหาพิริยะ ภูริญาโณ พระมหาสังคีตสังคีตวโร ผู้ช่วยดูแลเรื่องคอมพิวเตอร์ คุณณัฐศักดิ์ ต้นตยานุพนธ์ ถวายหมึกปรินเตอร์และกระดาษ คุณวัลย์ลดา(เอ๋) อัศวศิริเลิศ ถวายกระดาษดัดเบิ้ล เอ จำนวน ๒ กลัง คุณกึ่งกาญจน์ อารักษ์พุทธนันท์ ถวายหนังสือธรรมบทและธมมปทฎกถา (บาลี-ไทย) ภาค ๑-๘ ฉบับภูมิพิไลภิกษุ คุณมงคล ศรีเดชเขียนภาพปกดอกบัวหลวงและภาพลายเส้น คุณชัยโย ทองหมื่นไวย ออกแบบปก พระมหาพิเชษฐ์ เดชธมโม พระมหามงคลรัตน์ กนตสีโล พระพัชรพล ปยสีโล คุณวิไล สีสรรพ์ คุณพรพิมพ์ กิจสิริพันธ์ คุณบุณณภา ศุภชวัลพร ช่วยตรวจทานต้นฉบับ และทุกๆ ท่านที่ช่วยงานในการจัดทำต้นฉบับ

และที่สำคัญ คือ พระอาจารย์ภักทนต์ธมมานันทมหาเถระ อดีตพระอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนบาลีใหญ่วัดท่ามะโอ พระอาจารย์ภักทนต์นันทเถระ พระอาจารย์มหาประวัติ ถาวรจิตโต คุณโยมอาจารย์บุญถนอม นพโสภณ คุณโยมพ่อฟัก คุณโยมแม่ปุ่น เข็มสันเทียะ ผู้เป็นบุพพการีชนทั้งสอง คุณโยมแม่สุวรรณ ดันตระเชียร คุณเนาวรัตน์ รัตนสุนทร คุณนวลมณี กาญจนพิบูลย์ คุณเพ็ญศรี บุญญรัตน์ คุณวิไล สีสรรพ์ คุณไตรรงค์ มาลาภิรมย์ ผู้ร่วมทำบุญช่วยค่าใช้จ่ายในการจัดทำต้นฉบับ ญาติโยมชาววัดพิบูลทอง และญาติโยมชาววัดจากแดง ขออำนาจบุญกุศลที่ได้ทำร่วมกันในครั้งนี้ จงเป็นพลวปัจจัยส่งผลให้ทุกๆ ท่าน ประสบแต่ความสุข ความเจริญปราศจากภัยอันตราย และได้บรรลุมรรค-ผล-นิพพานด้วยเถิด

(ข)

จากใจผู้อุปถัมภ์

เมื่อทราบข่าวว่า พระมหาดิถีพงศ์ อุดมพัฒนโย ได้รวบรวมและจัดแปลคัมภีร์ธรรมบทอรรถกถาพร้อมคำอธิบายอย่างละเอียดขึ้น ข้าพเจ้ารู้สึกดีใจมาก และได้กราบเรียนท่านว่า ข้าพเจ้ามีความตั้งใจประสงค์จะเป็นเจ้าภาพ และเชิญชวนกัลยาณมิตรสนับสนุนในการจัดพิมพ์

คัมภีร์ธรรมบท หรือธัมมปะทีนนี้เป็นเทศนาที่เป็นสังฆธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสเป็นพุทธภาษิตแก่บุคคลต่างๆ ต่างกรรม ต่างวาระ ต่างสถานที่ เป็นบทธรรมสั้นๆ ในรูปคาถา ประพันธ์เป็นร้อยกรอง หรือบทกวีตามหลักฉันทลักษณ์ ทรงแสดงแก่บุคคล ต่างชั้น ต่างระดับ ตั้งแต่บรรพชิต คฤหัสถ์ นักปราชญ์ ข่าวย่านธรรมดา ที่มีศรัทธาเพราะลึกซึ้งมาก ถือเป็นอมตวาจาของพระพุทธองค์ เป็นที่ทราบกันว่า คัมภีร์ในพระไตรปิฎก คัมภีร์ธรรมบทเป็นคัมภีร์ที่มีการแปลเป็นภาษาต่างๆ มากที่สุด (กว่าร้อยภาษา) ซึ่งข้าพเจ้าได้มีโอกาสอ่านครั้งแรกเป็นภาษาอังกฤษ เกิดความปิติในคำสอนของพระพุทธองค์ หลังจากนั้น ยังได้รับการถ่ายทอดอธิบายในบางคาถา จากอาจารย์พระมหานิมิตร์ ธมฺมสาโร ผู้ล่วงลับไปแล้ว ถึงแม้จะเป็นเวลาหลายปีผ่านมาแล้วก็ตาม แต่ศรัทธาของภาษา และหลักธรรมที่ได้รับฟังท่านอธิบายมา ก็ยังรู้สึกซาบซึ้งทำให้สามารถจดจำไว้ในใจได้ตลอดมา

ธรรมบทอรรถกถาเป็นหนังสือที่พระภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกา ผู้เริ่มต้นเรียนภาษาบาลีจะต้องแปลให้ได้ เพราะเป็นหลักสูตรการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ตั้งแต่ชั้น ประโยค ป.ธ. ๑-๒ จนถึง ประโยค ป.ธ. ๖ จึงมีความสำคัญมากที่จะได้มีโอกาสนำไปถวายยังสำนักเรียนบาลีต่างๆ และผู้สนใจศึกษาพระบาลีทั่วไป

ดังนั้น เมื่อได้ทราบข่าวการจัดทำคัมภีร์นี้ขึ้น ข้าพเจ้ามีความดีใจยิ่ง เพราะทราบถึงความสามารถด้านภาษาบาลีของอาจารย์พระมหาดิถีพงศ์ อุดมพัฒนโย ที่เคารพอย่างสูงที่ได้ใช้วิริยะอย่างยิ่งในการจัดทำธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์ชุดแรกสำเร็จลง และขออนุโมทนาในกุศลจิตของพระคุณเจ้า ครูบาอาจารย์ และกัลยาณมิตร ผู้ร่วมอุปถัมภ์ในการจัดพิมพ์หนังสือดังกล่าวไว้เป็นสมมติในบวรพระพุทธศาสนาอันส่งผลที่เกิดจากการที่พุทธบริษัทร่วมกันรักษาพระธรรมคำสอน จักมีส่วนในการสืบต่อพระสัทธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เผยแผ่ได้อย่างถูกต้องสืบต่อไป

จิรั ติฎฺฐตุ สทุทฺธโม.

ขอพระสัทธรรมจงตั้งมั่นตลอดกาลนาน

เลริมสุข ปัทมสถาน

คำชี้แจง

โปรดทำความเข้าใจก่อนใช้หนังสือ

หนังสือขมมปัทมจกถา หรือ ธรรมบทอรรถกถา เป็นหนังสือที่เรียบเรียงโดยมีเค้าเรื่องมาจากพระไตรปิฎก โดยเฉพาะพระคาถา เป็นพระพุทฺธพจน์ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ ขุททกนิกาย มีทั้งหมด ๔๒๓ คาถา มี ๒๖ วรรค ๓๐๒ เรื่อง ดังนี้

๑. ยมกวรรค	มี ๑๔ เรื่อง	ขมมปัทมจกถา ภาค ๑
๒. อัปมาทวรรค	มี ๙ เรื่อง	ขมมปัทมจกถา ภาค ๒
๓. จิตตวรรค	มี ๙ เรื่อง	ขมมปัทมจกถา ภาค ๒
๔. ปุပ္ผวรรค	มี ๑๒ เรื่อง	ขมมปัทมจกถา ภาค ๓
๕. พาลวรรค	มี ๑๕ เรื่อง	ขมมปัทมจกถา ภาค ๓
๖. ปัณฑิตวรรค	มี ๑๑ เรื่อง	ขมมปัทมจกถา ภาค ๔
๗. อรหันตวรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ขมมปัทมจกถา ภาค ๔
๘. สหัสสวรรค	มี ๑๔ เรื่อง	ขมมปัทมจกถา ภาค ๔
๙. ปาปวรรค	มี ๑๒ เรื่อง	ขมมปัทมจกถา ภาค ๕
๑๐. ทัณฑวรรค	มี ๑๑ เรื่อง	ขมมปัทมจกถา ภาค ๕
๑๑. ชรวรรค	มี ๙ เรื่อง	ขมมปัทมจกถา ภาค ๕
๑๒. อัตตวรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ขมมปัทมจกถา ภาค ๖
๑๓. โลกวรรค	มี ๑๑ เรื่อง	ขมมปัทมจกถา ภาค ๖
๑๔. พุทฺธวรรค	มี ๙ เรื่อง	ขมมปัทมจกถา ภาค ๖
๑๕. สุขวรรค	มี ๘ เรื่อง	ขมมปัทมจกถา ภาค ๖
๑๖. ปิยวรรค	มี ๙ เรื่อง	ขมมปัทมจกถา ภาค ๖
๑๗. โกชวรรค	มี ๘ เรื่อง	ขมมปัทมจกถา ภาค ๖
๑๘. มลวรรค	มี ๑๒ เรื่อง	ขมมปัทมจกถา ภาค ๗
๑๙. ขมมัญจวรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ขมมปัทมจกถา ภาค ๗
๒๐. มัคควรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ขมมปัทมจกถา ภาค ๗
๒๑. ปกิณณวรรค	มี ๙ เรื่อง	ขมมปัทมจกถา ภาค ๗
๒๒. นิริยวรรค	มี ๙ เรื่อง	ขมมปัทมจกถา ภาค ๗
๒๓. นาควรรค	มี ๘ เรื่อง	ขมมปัทมจกถา ภาค ๗

(๒)

ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ

- ๒๔. ตัณฑวารวรรค มี ๑๒ เรื่อง ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๘
- ๒๕. ภิกขุวารวรรค มี ๑๒ เรื่อง ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๘
- ๒๖. พราหมณวารวรรค มี ๓๙ เรื่อง ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๘

ธรรมบทอรรถกถา เป็นหนังสือที่เรียบเรียงโดยมีเค้าเรื่องมาจากพระไตรปิฎก มีการกล่าวถึงบุคคล และสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง เป็นต้น ซึ่งจะแตกต่างจากพระสูตรต่างๆ ไปตรงที่พระสูตรจะเน้นเนื้อหาของพระธรรมมาตั้งเป็นชื่อ เช่น อาทิตตปริยายสูตร ตรัสแสดงเรื่องกิเลสมี ราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ซึ่งเปรียบเหมือนกับไฟที่เผาไหม้ทำให้ร้อน ส่วนชื่อเรื่องในธรรมบทอรรถกถา จะใช้ชื่อบุคคลที่เป็นตัวเอก มาตั้งเป็นชื่อเรื่องต่างๆ เช่นเรื่องพระจักขุบาลเถระ เรื่องมัญจุกุณฑลิมานพ เรื่องพระติสสเถระ เป็นต้น และมีเรื่องซ้ำกันอยู่หลายเรื่อง เป็นบุคคลคนเดียวกัน แต่พูดถึงคนละประเด็นกัน พระพุทธองค์ก็ตรัสพระคาถาต่างกัน ไป ท่านผู้เรียบเรียง คือ พระพุทธโฆสะ ก็แยกเป็นเรื่องใหม่อีกเรื่องหนึ่งต่างหาก

หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ จัดพิมพ์เป็นวรรคละหนึ่งเล่ม แต่ถ้าวรรคไหนมีเนื้อหาเยอะ เช่น ยมกวารวรรค ก็จะแยกเป็น ๓ เล่ม เนื้อหาทั้งหมดมีประมาณ ๑,๖๐๐ กว่าหน้า ซึ่งหนาเกินไป จึงควรแยกพิมพ์ เพื่อความสะดวกในการนำไปศึกษา อีกหนึ่งวรรคคือ อัปปมาทวารวรรค เฉพาะเรื่องแรก คือ เรื่องพระนางสามาวดี ก็มีเนื้อหาเยอะ ก็ควรแยกออกเป็นอีกเล่มต่างหาก และอีกวรรคหนึ่งคือ พราหมณวารวรรค ก็มีเนื้อหาเยอะเช่นเดียวกัน ก็ควรแยกพิมพ์เป็น ๒ เล่ม ซึ่งคาดว่าถ้าเสร็จทั้งหมด ๘ ภาค จะได้หนังสือจำนวน ๓๐ เล่ม

หนังสือเล่มนี้ ใช้ชื่อว่า “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” มิได้หมายความว่า มีเพียง ๒ ประเด็น คือการแปลกับการสัมพันธเท่านั้น แต่มีเนื้อหาสาระ ๗ ประเด็น ดังนี้คือ

๑. บาลีเดิมที่นำมาจากหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๑ - ๘”
๒. ประโยคบาลีที่ตัดตกแต่ง
๓. แปลยกศัพท์
๔. แปลโดยอรรถ
๕. สัมพันธ
๖. ศัพท์กิริยาที่น่าสนใจ ที่เป็นกิริยาคุมพากย์ (อาชยาต, กิตก์) และกิริยาในระหว่าง (กิริยากิตก์)
๗. วิเคราะห์คำศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์

โดยหลักในการแปล สัมพันธ์ แยกธาตุปัจจัยของศัพท์กิริยา และวิเคราะห์ศัพท์ กิตก์ สมาส และทัทธิศต ดังกล่าว นำมาจากหลักไวยากรณ์ในคัมภีร์ปทรูปสัททิตีเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ ก็มีคัมภีร์ธาตวัตตสังคหปาฐะ คัมภีร์ธัมมปทมหาฎีกา คัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถาคาถา โยชนา เป็นต้น

วัตถุประสงค์ในการจัดทำหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์” มีดังนี้

- เพื่ออนุเคราะห์นักเรียนใหม่ โดยแสดงประโยคบาลีตัดตกแต่งและแปลยกศัพท์
- เพื่ออนุเคราะห์นักเรียนที่กำลังฝึกแปลโดยอรรถ และฝึกสัมพันธ์
- เพื่ออนุเคราะห์ผู้ศึกษาที่สนใจต้องการทราบเหตุผลในการแปลความหมายของ คำศัพท์ โดยมีการแยกธาตุปัจจัยและวิเคราะห์คำศัพท์ต่าง ๆ

อธิบายการเรียกชื่อสัมพันธ์ในประโยคต่าง ๆ

หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์” เล่มนี้ ใช้หลักการแปลและสัมพันธ์ ตามคัมภีร์ไวยากรณ์ปทรูปสัททิตี ซึ่งเป็นคัมภีร์ในสายกัจจายนะ ฉะนั้น จะมีอยู่บ้างที่แปลและสัมพันธ์แตกต่างจากที่นิยมในปัจจุบัน ส่วนไหนที่ไม่ขัดกับหลักไวยากรณ์ปทรูปสัททิตี ก็จะแปลและสัมพันธ์ตามนั้น แต่การสัมพันธ์บางอย่าง สามารถเรียกได้หลายชื่อ เพื่อใช้ในการเปรียบเทียบให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น ก็จะแสดงไว้เพื่อให้เห็นความหลากหลาย เช่น เป็นประธานในประโยคกัตตุวาจก จะเรียกชื่อสัมพันธ์ว่า สยกัตตา บ้าง สุธกัตตา บ้าง ปกติกัตตา บ้าง อภิตกัตตา บ้าง หรือ สัปธานกัตตา บ้าง เป็นต้น ซึ่งเป็นชื่อสัมพันธ์ของบทที่ทำหน้าที่ เป็นประธานในประโยคกัตตุวาจก สามารถเรียกชื่อสัมพันธ์ได้หลายชื่อ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

สัมพันธ์ว่า “สยกัตตา” เป็นประธานในประโยคกัตตุวาจก ใช้อธิบายเพื่อเทียบเคียง กับประโยคเหตุกัตตุวาจก

เช่น	สุโท	โอรหน	ปจติ.	กัตตุวาจก
	สยกัตตา	อรุตตกัมมะ	อาชยาตบทกัตตุวาจก	
	สุโท อ.พอครว	ปจติ ย่อมहुง	โอรหน ซึ่งข้าวสุก ๆ	
	สามิโก	สุท	โอรหน	ปาเจติ. เหตุกัตตุวาจก
	เหตุกัตตา	การิตกัมมะ	อรุตตกัมมะ	อาชยาตบทเหตุกัตตุวาจก
	สามิโก อ.เจ้านาย	สุท ยังพอครว	ปาเจติ ย่อมให้हुง	โอรหน ซึ่งข้าวสุก ๆ

กิริยาอาชญาตหรือกิตก์ และการก ซึ่งอธิบายอรรถของวิภัตตินามต่าง ๆ จึงจะเข้าใจได้

เช่น สูโท โอทन्ह ปจติ. กัตตุวจาก

อนภิตกัตตา อุตตกัมมะ อาชญาตบทกัตตุวจาก

สูโท อ.พ่อคร้ว ปจติ ย่อมหุง โอทन्ह ซึ่งข้าวสุก ฯ

สูเทน โอทโน ปจียเต. กัมมวจาก

อนภิตกัตตา วุตตกัมมะ อาชญาตบทกัมมวจาก

โอทโน อ.ข้าวสุก สูเทน อันพ่อคร้ว ปจียเต ย่อมหุง ฯ

สามิโก สูทํ โอทन्ह ปาเจติ. เหตุกัตตุวจาก

เหตุกัตตา การิตกัมมะ อุตตกัมมะ อาชญาตบทเหตุกัตตุวจาก

สามิโก อ.เจ้านาย สูทํ ย้งพ่อคร้ว ปาเจติ ย่อมให้หุง โอทन्ह ซึ่งข้าวสุก ฯ

สามิเกน สูโท โอทन्ह ปาจียเต. เหตุกัมมวจาก

อนภิตกัตตา วุตตกัมมะ อุตตกัมมะ อาชญาตบทเหตุกัมมวจาก

สูโท อ.พ่อคร้ว สามิเกน อันเจ้านาย ปาจียเต ย่อมให้หุง โอทन्ह ซึ่งข้าวสุก ฯ

มยา อปฺปมาเทน ภวิตพฺพํ. ภาววจาก

อนภิตกัตตา วิกติกัตตา กิตบทภาววจาก

/ปกติกัตตา

มยา อันข้าพเจ้า อปฺปมาเทน เป็นผู้ไม่ประมาท ภวิตพฺพํ ฟิงเป็น ฯ

ส่วนเรียกชื่อสัมพันธว่า “สัปปธานกัตตา” กัตตาที่มีตัวเองเป็นใหญ่เป็นประธาน ใช้เทียบกับประโยคเหตุกัตตุวจาก ที่มีบุคคลอื่นเป็นใหญ่ เป็นผู้สั่ง บังคับ หรือขอร้องให้ทำ

เช่น สตุถา ฐมฺมํ เทเสติ. กัตตุวจาก

สัปปธานกัตตา อุตตกัมมะ อาชญาตบทกัตตุวจาก

สตุถา อ.พระศาสดา เทเสติ ย่อมทรงแสดง ฐมฺมํ ซึ่งธรรม ฯ

ภิกขุ สตุถารํ ฐมฺมํ เทสาเปติ. เหตุกัตตุวจาก

เหตุกัตตา การิตกัมมะ อุตตกัมมะ อาชญาตบทเหตุกัตตุวจาก

ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. สตุถารํ หลุย้งพระศาสดา เทสาเปติ ย่อมให้ทรงแสดง

ฐมฺมํ ซึ่งธรรม ฯ

บท ๔ ที่ใช้ในพระบาลี อรรถกถา และ ฎีกา

บทที่ใช้ในภาษาบาลีมี ๔ บท คือ นามบท นิบาตบท อุปสัคบท และอาชยาดบท ซึ่งในประโยคหนึ่งๆ จะเป็นประโยคที่ยาวหรือสั้นก็ตาม เมื่อสรูปแล้วจะมีเพียง ๔ บทดังกล่าวนี้เท่านั้น ดังนี้

๑. **นามบท** เป็นบทที่สร้างมาจากกิตก์ (ธาตุกับปัจจัย) การนำบทที่ลงวิภัตตินามตั้งแต่ สองบทขึ้นไปมาย่อเป็นบทเดียวกัน ซึ่งเรียกว่า “สมาส” (บทกับบท) และการนำบทที่ลงวิภัตตตินามมาย่อกับปัจจัย แทนศัพท์ที่ถูกลบทิ้งไป เรียกว่า “ตัทธิต” (บทกับปัจจัย) เมื่อสร้างคำศัพท์ตามขั้นตอนของแต่ละกัณฑ์เสร็จแล้ว นำมากระจายตามวิภัตตินามในนามกัณฑ์ และแสดงอรรถของวิภัตตินามในอรรถต่างๆ มีอรรถกรรมเป็นต้น ซึ่งแสดงไว้ในการกัณฑ์

๒. **นิบาตบท** เป็นนิบาตโดดๆ ไม่ผ่านการสร้างคำศัพท์ กับนิบาตที่ผ่านการสร้างคำมาจากสมาส ตัทธิต และกิตก์ ซึ่งในไวยากรณ์คัมภีร์ปทรูปสิทธิประมวลไว้ในนามกัณฑ์

๓. **อุปสัคบท** บทนี้โดยมากแล้ว จะประกอบกับบทที่เป็นกริยาบ้าง นามบ้าง ส่วนที่แยกอยู่เพียงลำพัง มีใช้ไม่มากนัก อุปสัคบทนี้ท่านแสดงไว้ในนามกัณฑ์เช่นกัน ส่วนชื่อสัมพันธของอุปสัคที่แยกอยู่เป็นเอกเทศ มีแสดงไว้ในการกัณฑ์ที่เกี่ยวกับ “กัมมัพปวจนียะ”

๔. **อาชยาดบท** เป็นบทกริยา ซึ่งทำหน้าที่เป็นกริยาคุมพากย์ ที่ระบุว่าประโยคนี้เป็นประโยคอะไร กัตตุวาจก หรือกัมมวาจกเป็นต้น แสดงไว้ในอาชยาดกัณฑ์

แหล่งที่มาของชื่อสัมพันธ

สำหรับชื่อที่นำมาใช้เรียกชื่อสัมพันธในหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ นำมาจากไวยากรณ์คัมภีร์ปทรูปสิทธิโดยมาก แต่ก็มีอยู่บ้างที่นำมาจากคัมภีร์อื่นๆ เนื่องจากคัมภีร์ปทรูปสิทธิ เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ใหญ่ ขนาดปานกลาง ฉะนั้น หลักการบางอย่างอาจจะขาดตกบกพร่องไปบ้าง จึงจำเป็นที่จะต้องนำมาจากแหล่งอื่นๆ เพื่อเติมเต็มให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยชื่อเรียกสัมพันธนำมาจากกัณฑ์ต่างๆ ในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ ดังนี้

๑. นิบาต ชื่อสัมพันธของนิบาตบท นำมาจากนามกัณฑ์
๒. นาม ชื่อสัมพันธของนามบท นำมาจากการกัณฑ์
๓. กริยาอาชยาด ชื่อสัมพันธของอาชยาดบท นำมาจากอาชยาดกัณฑ์
๔. กริยากิตก์ กลุ่มกริยากิตก์ ไม่ว่าจะ เป็นกริยาคุมพากย์ หรือกริยาในระหว่างกัตติ นำมาจากกัพพิธานกัณฑ์ ส่วนที่เป็นนามกิตก์ จะใช้หลักสัมพันธในการกัณฑ์

ชื่อสัมพันธ์ที่แตกต่างมีบ้าง

บาลีสยามหลวง	ปทรูปสิทธิ
- สยกัตตดา	- สุทธกัตตดา, ปกติกัตตดา, อภินิตกัตตดา, สัปปธานกัตตดา, สยกัตตดา
- ภินนาชาระ สัตตมวีริกัตติที่สัมพันธ์เข้ากับนาม	- อาหาระทั้ง ๔ ประเภท เช่น วิสยาชาระ
- อาหาระ นิบาตที่ใช้ในอรรถสัตตมวีริกัตติ	- อาหาระทั้ง ๔ ประเภท เช่น วิสยาชาระ
- อวุตตกัมมะ แปลว่า “ซึ่ง...”	- สัมปาปุณเณยกัมมะ กรรมที่ถูกลงถึงหรือ ถูกบรรลู่ แปลว่า “ซึ่ง...” หรือ “สู่...”

ศัพท์ที่แปลและสัมพันธ์ต่างกัน

ในที่ประกอบด้วย สห, สหุรี, สมั, นานา, วินา, อลั และกัศัพท์ เป็นต้น ลงตติยาวิกัตติ ด้วยสูตรว่า “สหากิโยเค จ” (สูตรที่ ๒๙๖)

เช่น กิ เม ฆราวาเสณ.

กิ (ปโยชนั) อ.ประโยชนัอะไร ฆราวาเสณ ด้วยการอยู่ในเรือน เม แก่เรา ๗

กิ วิเสสนะของ ปโยชนัๆ ลิงคัตตะ เม สัมปทานใน ปโยชนั ฆราวาเสณ ตติยาวิเสสนะใน ปโยชนั ๗

อลั เต อธิ วาเสณ.

อลั อ.พอละ วาเสณ ด้วยการอยู่ อธิ (จาเน) ในที่นี้ เต แก่ท่าน ๗

อลั ปฏิเสณลึงคัตตะ เต สัมปทานใน อลั อธิ วิเสสนะของ จาเนๆ วิสยาชาระใน วาเสณๆ ตติยาวิเสสนะใน อลั ๗

ในที่ประกอบด้วย อลั และกัศัพท์ ในอรรถปฏิเสณ ลงจตุตถิวิกัตติ ด้วยสูตรว่า “สิลาฆ- หนุจาสปชารปิทกุฑทุหิสโสสุยราชิกุขปัจจาสุณนุปติคิณปุพุกตตารโจนตถตตตถตตมตถาล- มตถมณณานาทรปปาณินิ คตยตถกมมณิ อาสีสตุถสมมุติภियสตุตมยตถเสสุ จ” (สูตรที่ ๓๐๓)

เช่น กิ เม ฆราวาเสณ.

กิ (ปโยชนั) อ.ประโยชนัอะไร ฆราวาเสณ ด้วยการอยู่ในเรือน เม แก่เรา ๗

กิ วิเสสนะของ ปโยชนัๆ ลิงคัตตะ เม สัมปทานใน ปโยชนั ฆราวาเสณ

ตติยาวิเสสณะใน ปโยชน ๕

อลั เต อิท วาเสน.

อลั อ.พอละ วาเสน ด้วยการอยู่ อิท (จาเน) ในที่นี้ เต แก่ท่าน ๕

อลั ปฏิเสทลึงค์ตถะ เต สัมปทานใน อลั อิท วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน วาเสนฯ ตติยาวิเสสณะใน อลั ๕

ในที่ประกอบด้วย รุชธาตุ เรียกหาบทนามที่ประกอบด้วยจัญญีวิภัตติ สูตรว่า “ยสฺส วา ปริคฺคโห ทํ สามิ” (สูตรที่ ๓๑๖ หน้า ๑๕๑)

เช่น ตสฺส โรโค อุปฺปชฺชติ.

โรโค อ.โรค ตสฺส (บุคคลสฺส) ของบุคคลนั้น อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น ๕

โรโค สุททกัตตาใน อุปฺปชฺชติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตสฺส วิเสสณะของ บุคคลสฺสฯ สามิสัมพันธะใน โรโค ๕

ในที่ประกอบด้วย วสธาตุ ที่มี อุปุปลัศเป็นต้นเป็นบทหน้า ลงทุติยาวิภัตติในอรรถ สัตตมีวิภัตติ ด้วยสูตรว่า “ตติยาสตุตมินญจ” (สูตรที่ ๒๙๐ หน้า ๑๓๐-๑)

เช่น อคาริ อชฺชฌาวสติ.

(บุคคล) อ.บุคคล อชฺชฌาวสติ ย่อมอยู่ อคาริ ในเรือน ๕

บุคคล สุททกัตตาใน อชฺชฌาวสติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก อคาริ ทุติยาวิสยา-
ธาระใน อชฺชฌาวสติ ๕

ปถวี อธิเสสฺสติ

(บุคคล) อ.บุคคล อธิเสสฺสติ จักนอนทับ ปถวี บนแผ่นดิน ๕

บุคคล สุททกัตตาใน อธิเสสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ปถวี ทุติยาวิสยา-
ธาระใน อธิเสสฺสติ ๕

ในที่ประกอบด้วยศัพท์ที่แสดงกาลเวลา จะใช้วิภัตติอยู่ ๓ วิภัตติ คือ ทุติยา, ตติยา และสัตตมีวิภัตติ ลงทุติยาในอรรถสัตตมีย์ ด้วยสูตรว่า “ตติยาสตุตมินญจ” (สูตรที่ ๒๙๐ หน้า ๑๓๐) เช่น เอกํ สมยํ ภควา ...

เอกํ สมยํ ในสมัยหนึ่ง ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ... ๕

เอกํ วิเสสณะของ สมยํฯ ทุติยากาลสัตตมีย์ ภควา สุททกัตตา...๕

ลงตติยาในอรรถสัจตมี หลังศัพท์ที่กล่าวเวลา ระยะเวลา ทิศ และสถานที่ เป็นต้น ด้วยสูตรว่า “สตุตมยตุเถ จ” (สูตรที่ ๒๙๘ หน้า ๑๓๕)

เช่น เตน สมเยน...

เตน สมเยน ในสมัยนั้น ... ๙

เตน วิเสสณะของ สมเยนๆ ตติยากาลสัจตมี... ๙

เยน ภควา, เตนอุปสงฺกมิ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหฺรติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศใด, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล อุปสงฺกมิ เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศนั้น ๙

ภควา สุทฺธกัตฺตาใน วิหฺรติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก เยน วิเสสณะของ ทิสภาเคนๆ ตติยาวิสยาธาระใน วิหฺรติ, ปุคฺคโล สุทฺธกัตฺตาใน อุปสงฺกมิๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก เตน วิเสสณะของ ทิสภาเคนๆ ตติยาวิสยาธาระใน อุปสงฺกมิ ๙

ในที่ประกอบด้วยศัพท์ที่มีอรรถว่าเสื่อมและกลัว ลงนฺจฺฐึในอรรถปัญจมี ด้วยสูตรว่า “ทุติยาปญจมีนญจ” (สูตรที่ ๓๑๘ หน้า ๑๕๒) บาลีสนามหลวง จะแปลว่า “ต่อ” สัมพันธ์ว่า “สัมปทาน” แต่ในหนังสือเล่มนี้ จะแปลและสัมพันธ์ตามคัมภีร์ปทรูปสิทธิ

เช่น สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺทสฺส.

(สตุตฺตา) อ.สัตว์ ท. สพฺเพ ทั้งปวง ตสนฺติ ย่อมสะดุ้ง ทณฺทสฺส แต่อาชญาฯ

สพฺเพ วิเสสณะของ สตุตฺตาๆ สุทฺธกัตฺตาใน ตสนฺติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ทณฺทสฺสๆ ฌนฺจฺฐึอุปาทานใน ตสนฺติ ๙

สพฺเพ ภาณฺติ มจฺจุโน.

(สตุตฺตา) อ.สัตว์ ท. สพฺเพ ทั้งปวง ภาณฺติ ย่อมกลัว มจฺจุโน แต่ความตายฯ

สพฺเพ วิเสสณะของ สตุตฺตาๆ สุทฺธกัตฺตาใน ภาณฺติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก มจฺจุสฺสๆ ฌนฺจฺฐึอุปาทานใน ภาณฺติ ๙

ตฺนาทิจฺฉัยได้แก่ปัจฉัย ๓ ตัว คือ ตฺน, ตฺวา และ ตฺวานปัจฉัย มีฐานะ ๕ อย่าง ในฐานะที่ ๔ มีชื่อเรียกได้ ๒ คือ ลักษณะตถะ กับ ปรีโยสานกาลกิริยา ในหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์” เล่มนี้ จะเลือกใช้ชื่อสัมพันธ์ว่า “ลักษณะตถะ” เพื่อแสดงความหมายของชื่อสัมพันธ์ในอีกแง่มุมหนึ่ง

เช่น ตัขณน อาคนฺตฺวา จกฺขุपालํ อุปาคามิ. **อุปคณฺตฺวา** จ ปน เถรสฺสาวิทฺเฐ ปทสทฺทํ อกาสิ. (๑/๑/๑๖)

(โส สกฺโก) อ.ท้าวสักกะนั้น **อาคนฺตฺวา** เสด็จมาแล้ว **ตัขณน** ในขณะนั้น **อุปาคามิ** ได้เสด็จเข้าไปหาแล้ว **จกฺขุपालํ** ซึ่งพระจกฺขุบาล, **จ ปน** ก็แล (โส สกฺโก) อ.ท้าวสักกะนั้น **อุปคณฺตฺวา** ครั้นเสด็จเข้าไปหาแล้ว **อกาสิ** ได้กระทำแล้ว **ปทสทฺทํ** ซึ่งเสียงแห่งเท้า **อวิทฺเฐ** ในที่ไม่ไกล **เถรสฺส** แห่งพระเถระ ฯ

โส วิเสสนะของ สกฺโก๗ สุทฺธกัตฺตาใน อุปาคามิ๗ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ตัขณน ตติยากาลสัตฺตมึใน อาคนฺตฺวา๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปาคามิ จกฺขุपालํ สัมปาปฺถึเยกัมมะใน อุปาคามิ, จ ปน นิปาตสมฺมุหะ โส วิเสสนะของ สกฺโก๗ สุทฺธกัตฺตาใน อกาสิ๗ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก อุปคณฺตฺวา ลักขณัตตะ (ปริโยสานกาลกิริยา) เถรสฺส สามีสัมพันธะใน อวิทฺเฐ๗ วิสยธาระใน อกาสิ ปทสทฺทํ อวุตตกัมมะใน อกาสิ ฯ

นิบาต ๕ บท คือ **สยํ, สามํ, สํ, สมฺมา** และ **กิณฺติ** ใช้ในอรรถตติยาวิภัตติ (ปทฺฐปฺลิตฺธิ หน้า ๑๒๒) ในกรณีของ “สยํ” บาลีสนามหลวง นิยมแปลว่า “เอง” เรียกชื่อสัมพันธว่า “กิริยาวิเสสนะ” ส่วนในหนังสือเล่มนี้ จะแปลว่า “ด้วย...” เรียกชื่อสัมพันธว่า “กรณี” โดยมาก หรือ แปลและสัมพันธตามหน้าที่ในประโยคนั้นๆ

กฺขตฺตุ ปัจจัย เป็นปัจจัยในอภัยยัตถิต ลงในอรรถการจำแนกสังขยา (สงฺขยาวิภาค, ปทฺฐปฺลิตฺธิ หน้า ๑๒๓) บาลีสนามหลวง นิยมแปลในอรรถของกฺขตฺติยาวิภัตติว่า “สิ้น...” เรียกชื่อสัมพันธว่า “อัจฉันตสังโยคะ” ส่วนในหนังสือเล่มนี้ จะแปลไม่ออกสำเนียงอายตนิบาตของวิภัตติใดๆ เลย เรียกชื่อสัมพันธว่า “กิริยาวิเสสนะ”

เช่น **ติกฺขตฺตุ** ปทฺทฺทฺธิณฺ กตฺวา...

กตฺวา กระทำแล้ว **ปทฺทฺทฺธิณฺ** ซึ่งการประทักษิณ **ติกฺขตฺตุ** สามครั้ง ...

ติกฺขตฺตุ กิริยาวิเสสนะใน กตฺวา ปทฺทฺทฺธิณฺ อวุตตกัมมะใน กตฺวา๗ ปุพฺพกาลกิริยา ...

“**จิสฺเสวา**” เป็นจัญญูวิภัตติ แต่ใช้ในอรรถตติยา แปลว่า “โดยกาลนานนั้นเทียว” สัมพันธว่า “จัญญูตติยาวิเสสนะ” (อุทานอฏฺฐกถา, สารตฺถทีปนีฎฺฐิกา เล่ม ๑, วิมฺติโนทนีฎฺฐิกา เล่ม ๑, ๒ **จิสฺเสวา**ติ น จิเรเนว) บาลีสนามหลวง แปลว่า “ต่อกาลนานนั้นเทียว” สัมพันธเป็น “สัมปทาน”

เช่น โส เอวํ อปฺปมตฺโต วิหรนฺโต นจิริสฺเสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณฺนิ.
(๒/๖/๙๓)

โส (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ นั้น **อปฺปมตฺโต** ไม่ประมาทแล้ว เอวํ อย่างนี้ วิหรนฺโต
อยู่อยู่ ปาปุณฺนิ บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ สห กับ ปฏิสมฺภิทาหิ
ด้วยปฏิสัมภิทา ท. นจิริสฺเสว โดยกาลไม่นานนั้นเกี่ยว ฯ

โส วิเสสนะของ ภิกฺขุ ๆ สุทฺธกัตฺตาใน ปาปุณฺนิ ๆ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เอวํ
กิริยาวิเสสนะใน อปฺปมตฺโต ๆ วิเสสนะของ ภิกฺขุ วิหรนฺโต อัปฺกัณฺตรกิริยาของ ภิกฺขุ เอวํ ศัพท์
อวชารณะเข้ากับ นจิริสฺส นจิริสฺส ญฺฐูตฺติยาวิเสสนะใน ปาปุณฺนิ สห ศัพท์ ทัพพสมวาเยใน
อรหตฺตํ ปฏิสมฺภิทาหิ สห ตตฺติยาเข้ากับ สห อรหตฺตํ สัมปาปุณฺณียกัมมะใน ปาปุณฺนิ ฯ

บทที่ลง โตปฺัจจยฺย ลงได้ ๓ วิภตฺติ คือ ตติยา, ปญฺจมี และสัตตมีวิภตฺติ (ปทฺฐปฺสิทฺธิ
หน้า ๑๑๑-๓ วิภตฺติปฺัจจยฺยวิชาน และหน้า ๑๒๒ เนปาทิกปท) บาลีสนามหลวง จะใช้ ๒ อรรถ
คือ ตติยา กับ ปญฺจมี เช่นคำว่า “ปุโรโต” จะแปลว่า “ข้างหน้า” หรือ “ข้างพระพักตร์” เรียกชื่อ
สัมพันธ์ว่า “ตติยาวิเสสนะ” แต่ในหนังสือเล่มนี้ จะใช้ในอรรถสัตตมีวิภตฺติ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เช่น **อนิจฺจโต** สมฺมสฺติ. (โตปฺัจจยฺยลงในอรรถตติยาวิภตฺติ)

(**ปุคฺคโล**) อ.บุคคล **สมฺมสฺติ** ย่อมพิจารณา **อนิจฺจโต** โดยความเป็นสภาพ
ไม่เที่ยง ฯ

ปุคฺคโล สุทฺธกัตฺตาใน สมฺมสฺติ ๆ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก อนิจฺจโต ตติยาวิเสสนะ
ใน สมฺมสฺติ ฯ

อคฺคิโต ภยํ อคฺคิภยํ. (โตปฺัจจยฺยลงในอรรถปญฺจมีวิภตฺติ)

ภยํ อ.ภย **อคฺคิโต** จากไฟ **อคฺคิภยํ** ชื่อว่าอคฺคิภย.

อคฺคิโต อปาทานใน ภยํ ๆ ลิงคัตตะ อคฺคิภยํ สัณฺญาวิเสสนะของ อคฺคิโต ภยํ ฯ

ปุโรโต อฏฺฐาสิ. (โตปฺัจจยฺยลงในอรรถสัตตมีวิภตฺติ)

(**ปุคฺคโล**) อ.บุคคล **อฏฺฐาสิ** ได้ยืนแล้ว **ปุโรโต** ในที่ข้างหน้า ฯ

ปุคฺคโล สุทฺธกัตฺตาใน อฏฺฐาสิ ๆ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ปุโรโต วิสยาชาระใน
อฏฺฐาสิ ฯ

สห สหุธิ มีการรวบ ๓ อย่าง

สห และสหุธิศัพท์ เป็นศัพท์นิบาต แปลว่า “กับ” มีอรรถว่า “สมกุรียา” การกระทำพร้อมกัน ใช้รวบรวมกิริยา เรียกว่า “กิริยาสมวาเย” ใช้รวบรวมคุณนาม เรียกว่า “คุณสมวาเย” ใช้รวบรวมสุทธนาม เรียกว่า “ทัพสมวาเย”

ส่วนนามที่จะสัมพันธเข้ากับ สห หรือ สหุธิศัพท์ ต้องประกอบด้วยตติยาวิภัติเทานั้น เรียกว่า “สหัตถตติยา” ลงด้วยสูตรว่า “สหาทิโยเค จ” (สูตรที่ ๒๙๖)

เช่น สิริรีปี อตตนา สหุธิ น คจจติ. (๑/๑/๖)

สิริรีปี แม้อ.สรีระ น คจจติ ย่อมไม่ไป สหุธิ กับ อตตนา ด้วยตน ฯ

อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ สิริรีฯ สุทธกัตตาใน คจจติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อตตนา สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิฯ ศัพท์ กิริยาสมวาเยใน คจจติ นศัพท์ ปฏิเสธใน คจจติ ฯ

เช่น ปุตเตน สห ฎโล. (รูปสิทธิ.สูตรที่ ๒๙๖ หน้า ๑๘๐)

(ปีตา) ปุตเตน สห ฎโล (โหติ).

(ปีตา) อ.ปีตา ฎโล เป็นผู้อ้วน สห กับ ปุตเตน ด้วยบุตร (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

ปีตา สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุตเตน สหัตถตติยาเข้ากับ สหฯ ศัพท์ คุณสมวาเยใน ฎโลฯ วิภัติกัตตาใน โหติ ฯ

เช่น มยิ ภนฺเต วิสุ วิสุ รกฺขณฺตถาย ติสฺรเณน สห ปญฺจ สีลาณี ยาจาม.

ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ มยิ อ.ข้าพเจ้า ท. ยาจาม ย่อมขอ สีลาณี ซึ่งศีล ท. ปญฺจ ห้า สห กับ ติสฺรเณน ด้วยสละสาม รกฺขณฺตถาย เพื่อประโยชน์แก่การรักษา วิสุ วิสุ เฉพาะข้อ ๆ ฯ

ภนฺเต อาลปนะ มยิ สุทธกัตตาใน ยาจามฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก วิสุ วิสุ กิริยาวิเสสนะใน รกฺขณฺตถายฯ สัมปทานใน ยาจาม ติสฺรเณน สหัตถตติยา เข้ากับ สหฯ ศัพท์ ทัพสมวาเยใน สีลาณี ปญฺจ วิเสสนะของ สีลาณีฯ อวุตตกัมมะใน ยาจาม ฯ

ส่วนบาลีสนามหลวง ใช้ ๒ ประการ คือ กิริยาสมวาเย และ ทัพสมวาเย ถ้าเป็น คุณศัพท์ ก็สัมพันธเป็นทัพสมวาเย

บทที่ประกอบด้วย ตัจจัย

ธาตุที่ลง ตัจจัย รูปสำเร็จเป็นนามก็มี เป็นกริยาก็มัย เช่น “พุทฺโธ, วาโต” เป็นต้น มีรูปสำเร็จเป็นนาม, “โคโต, กโต” เป็นต้น มีรูปสำเร็จเป็นกริยา

ตัจจัยที่ลงมาแล้ว รูปสำเร็จเป็นสาธนะ มี ๔ สาธนะ ดังนี้

(๑) กัตตฺสาธนะ เช่น อคฺฉนฺตี โคโต. (คมฺ คตฺมฺหิ ในการไป + ต) ได้ไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคต. (ผู้ไปแล้ว)

(๒) กัมมสาธนะ เช่น อลภฺยิตฺถาติ ลทฺโธ. (ลกฺ ลาภฺ ในการได้ + ต) ได้ถูกได้แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าลทฺธ. (ถูกได้แล้ว, อันเขาได้แล้ว, เป็นที่อันเขาได้แล้ว)

(๓) ภาวสาธนะ เช่น คายนํ คีตํ. (คี สทฺเท ในการกระทำเสียง + ต) การขับร้อง ชื่อว่าคีต. (การขับร้อง)

(๔) อธิกรณสาธนะ เช่น อฏฺฐาสิ เอตฺถาติ จิตํ, จานํ. (จา คตฺนินฺวตฺตฺมฺหิ ในการห้าม การไป + ต) ได้ยืนแล้ว ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจิต. (ที่เป็นที่ยืน, ที่เป็นที่ตั้ง)

มีข้อสังเกตของบทที่ลง ตัจจัย เฉพาะรูปสำเร็จที่เป็นอธิกรณสาธนะ จะมีศัพท์เหล่านี้ คือ จาน, กาล, สมย, ทิวส และ มคฺคตฺพ์เป็นต้น ซึ่งเกี่ยวกับกาลเวลาและสถานที่ ปรากฏอยู่ ต่อท้ายศัพท์ และเข้าสมาส จะเป็นวิเศษนบุพพบทกัมมชารยสมาส

ส่วนที่นิยมแปลกันทั่วไปในปัจจุบัน มักจะวิเคราะห์เป็นกัตตฺสาธนะหรือกัมมสาธนะ และเมื่อเข้าสมาส จะเป็นฉฺฉนฺตีปฺริสสมาสทั้งหมด ฉะนั้น ในหนังสือเล่มนี้ จะวิเคราะห์ แปล และสัมพันธ์ตามหลักไวยากรณ์คัมภีร์ปทฺฐปฺธิทฺธิตฺถิงกล่าว

เช่น อถายสฺมา มหาโมคฺคฺลลาโน ปพฺพชิตฺทิวสโต สตฺตเม ทิวเส มคฺชรฺกฺเจ กลฺลวาลคามกํ อุปฺนิสฺสาย วิหรนฺโต, ถินมฺิทฺเท โอฺกฺกมฺนฺเต, สตฺถารา สํเวชิตฺถิ ถินมฺิทฺธิ วิโนเทตฺวา ตถาคเตน ทินฺนํ ธาตุกมฺมฺกฺจฺจํ สฺนฺนฺโตว อุปฺริมคฺคตฺตฺยกฺิจจํ นิฏฺฐาเปตฺวา สวากปารมีฅานสฺส มตฺถกํ ปตฺโต. (๑/๘/๘๖-๗)

อก ครั้งนั้น มหาโมคฺคฺลลาโน อ.พระมหาโมคคัลลานะ อายสฺมา ผู้มีอายุ อุปฺนิสฺสาย เข้าไปอาศัยแล้ว กลฺลวาลคามกํ ซึ่งหมู่บ้านชื่อว่ากลลวาละ มคฺชรฺกฺเจ ในแคว้นมคธ ทิวเส ในวัน สตฺตเม ที่เจ็ด ปพฺพชิตฺทิวสโต แต่วันเป็นที่บวชแล้ว วิหรนฺโต อยู่อยู่, ถินมฺิทฺเท ครั้นเมื่อถินะและมิทระ โอฺกฺกมฺนฺเต ก้าวลงอยู่, สตฺถารา สํเวชิตฺถิ ผู้อนพระศาสดา ทรงให้สังเวชแล้ว วิโนเทตฺวา บรรเทาแล้ว ถินมฺิทฺธิ ซึ่งถินะและมิทระ สฺนฺนฺโตว พังอยู่เกี่ยว ธาตุกมฺมฺกฺจฺจํ ซึ่งธาตุกรรมฐาน ตถาคเตน ทินฺนํ

อัน- อันพระตถาคต -ประทานแล้ว อุปริมคตตตยกิจจัม ยังกิจแห่งหมวดสามแห่งมรรคใน เบื้องบน นิฏฐาเปตฺวา ให้สำเร็จแล้ว ปตฺโต ถึงแล้ว มตฺถกัม ซึ่งที่สุด สาวกปารมีญาณสูงสุด แห่งสาวกปารมีญาณ ฯ

อถ กาลสัตตมึ आयसुमा วิเสสนะของ มหาโมคคัลลาโนฯ สุททกัตตาใน ปตฺโตฯ กิตบทกัตตฺวาจก ปุพฺพชิตทิวสโต อปาทานใน สตฺตเม ทิวเส สตฺตเม วิเสสนะของ ทิวเสฯ กาลสัตตมึใน อุปนิสฺสาย มคฺชรรุเจ วิสยาธาระใน กลลวาลคามกัฯ อวุตตกัมมะใน อุปนิสฺสายฯ สมานกาลกิริยาใน วิหรนฺโตฯ อัปภันตริกิริยาของ มหาโมคคัลลาโน, ถีนมิทฺเธ ลักขณะใน โอกฺกนฺเตฯ ลักขณกิริยา, สตฺตารา อนภิทกัตตาใน สัเวชิตฺโตฯ วิเสสนะของ มหาโมคคัลลาโน ถีนมิทฺธ อวุตตกัมมะใน วิโนเทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สฺถนฺโต ตถาคเตน อนภิทกัตตาใน ทินฺนุฯ วิเสสนะของ ชาติกมฺมฏฺฐานุฯ อวุตตกัมมะใน สฺถนฺโต เอวคัพฺพ อวธารณะเข้ากับ สฺถนฺโตฯ อัปภันตริกิริยาของ มหาโมคคัลลาโน อุปริมคตตตยกิจจัม การิตกัมมะใน นิฏฐาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปตฺโต สาวกปารมีญาณสูงสุด สามีสัมพันธะใน มตฺถกัฯ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน ปตฺโต ฯ

อาธาระ ๔

บาลีสนามหลวง	ปทรูปสิทธิ
วิสยาธาร	เวสยิกาธาร
อุปสิเลสิกาธาร	โอปสิเลสิกาธาร
สามีปาธาร	สามีปิกาธาร
พฺยาปิกาธาร	พฺยาปิกาธาร

ตามคัมภีร์ปทรูปสิทธิ มีการลง ฌกัปปัจจยท่ายคัพฺพนามทูกคัพฺพ แล้วลบ ฌอนุพฺพนัถ เมื่อลบแล้ว เป็นเหตุให้มีการรูกุทิตันคัพฺพ ยกเว้น “พฺยาปิกาธาร” เพราะที่ “พฺ” ไม่มีสระ จึง ไม่สามารถที่จะรูกุทิตได้ แต่ตามคัพฺพในบาลีสนามหลวง มีการลง ฌกัปปัจจยท่ายคัพฺพ เพียง ๒ คัพฺพ คือ อุปสิเลสิกาธาร และ พฺยาปิกาธาร และไม่มีการรูกุทิตหลังจากลบ ฌอนุพฺพนัถทิ้งไปแล้ว สำหรับในหนังสือเล่มนี้ จะใช้ชื่อสัมพันธตามบาลีสนามหลวง เพื่อความสะดวก

หลักการแปลและสัมพันธ์

ประโยคอนุาทร - กับหลักของ ทา ธาตุ

“อนุาทร” แปลว่า ไม่เอื้อเพื่อ ถ้ามีข้อความที่ไม่เอื้อเพื่อต่ออีกฝ่ายหนึ่ง จะสังเกตได้ เช่นมีการร้องไห้ หรือเสียใจเป็นต้น จะเป็นประโยคอนุาทร จะใช้อยู่ ๒ วิภัติ คือ ฦฐฐิ กับ สัตตมี แต่โดยมากมักจะเป็นฦฐฐิวิภัติ

เช่น ตสฺส กนฺทนฺตสฺเสว, พหิ นิกฺขมิ. (๑/๓/๓๘)

ตสฺส (เทวลสฺส) เมื่อตาบสฐิว่าเทวละนั้น **กนฺทนฺตสฺส** เหว คร้าครวญอยู่ นั้นเทียว, (**นารโท**) อ.ตาบสฐิว่านารทะ **นิกฺขมิ** ออกไปแล้ว **พหิ** ในภายนอก ๗

ตสฺส วิเสสนะของ เทวลสฺสๆ อนุาทรใน กนฺทนฺตสฺสๆ อนุาทรกิริยา เหวคัพพ์ อวธาธนะเข้ากับ กนฺทนฺตสฺส, นารโท สฺททกัตตานิ นิกฺขมิๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก พหิ วิสยาธาธระใน นิกฺขมิ ๗

ส่วนหลักของ ทาธาตุ จะเรียกหาอยู่ ๒ อย่าง คือ กรรม และ สัมปทาน จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งมิได้ ถ้าขาดไป กิริยาการให้ก็จะไม่สำเร็จ เช่นมีกรรม คือสิ่งของวัตถุทานที่จะให้ แต่ขาดผู้รับ(สัมปทาน) กิริยาการให้ก็ไม่สำเร็จ หรือมีผู้รับ(สัมปทาน) แต่กรรม คือสิ่งของวัตถุทานที่จะให้ไม่มี กิริยาการให้ก็ไม่สำเร็จเช่นเดียวกัน

เช่น สาริปฺตฺตตฺเถโร “อหิ ฆนฺเต สรามิ, อยิ เม ราชคเห ปิณฺฑาย จรฺนตสฺส อตฺตโน อภิหฺมฺมิ กฺกฺจฺจุกฺกฺขิ ทาเปสิ, อิมสฺสหา อธิการํ สรามิตี อาห. (๔/๑/๑-๒)

สาริปฺตฺตตฺเถโร อ.พระสาริปฺตรผู้เถระ **อาห** กราบทูลแล้ว **อิตี** ว่า “**ฆนฺเต** ข้า แต่พระองค์ผู้เจริญ **อหิ** อ.ข้าพระองค์ **สรามิ** ย่อมระลึกได้, **อยิ (พฺราหฺมณ)** อ.พราหมณนี้ (**ปฺคฺคฺล**) ยังบุคคล **ทาเปสิ** ให้ถวายแล้ว **กฺกฺจฺจุกฺกฺขิ** ซึ่งภิกษาทัฬหีหนึ่ง (**ปฺคฺคฺเลน**) **อภิหฺมฺมิ** อัน- อันบุคคล -นำมาเฉพาะแล้ว **อตฺตโน** เพื่อตน **เม** แก่ข้าพระองค์ **จรฺนตสฺส** ผู้เทียวไป อยู่ **ราชคเห** ในเมืองราชคฤห์ **ปิณฺฑาย** เพื่อก่อนข้าว, **อหิ** อ.ข้าพระองค์ **สรามิ** ย่อมระลึกได้ **อธิการํ** ซึ่งอธิการ **อิมสฺส (พฺราหฺมณสฺส)** ของพราหมณนี้” **อิตี** ดังนี้ ๗

สาริปฺตฺตตฺเถโร สฺททกัตตานิ อาหๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก “**ฆนฺเต** อาลปนะ **อหิ** สฺททกัตตานิ สรามิๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก, **อยิ** วิเสสนะของ **พฺราหฺมณ**ๆ เหตุกัตตานิ **ทาเปสิ**ๆ อาขยาตบทเหตุกัตตฺวาจก **ปฺคฺคฺล** การิตกัมมะใน **ทาเปสิ** **เม** สัมปทานใน **ทาเปสิ** **ราชคเห** **วิสยาธาธระใน** **จรฺนตสฺส** **ปิณฺฑาย** สัมปทานใน **จรฺนตสฺส**ๆ **วิเสสนะ**ของ **เม** **อตฺตโน** สัมปทานใน **อภิหฺมฺมิ**ๆ **วิเสสนะ**ของ **กฺกฺจฺจุกฺกฺขิ**ๆ **อฺวฺตตกัมมะ**ใน **ทาเปสิ**, **อหิ**

(๑๖)

ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ

สุทธกัตตาใน สรามิ ๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก อิมสฺส วิเสสณะของ พุราหุมนสฺส ๆ สามีสัมพันธะ ใน อธิการ ๆ อุตตกัมมะใน สรามิ” อิติศัพท อาการะใน อาห ๆ

ในตัวอย่างนี้ ถ้าแปลและสัมพันธเป็นประโยคอนุาทร ก็จะขัดแย้งทั้งเนื้อความ และหลักของ ทาธาตุ ประเด็นที่หนึ่ง ก็คือ ถ้าเขาไม่เอื้อเฟื้อ จะให้คนมาใส่บาตรได้อย่างไร ประเด็นที่สอง ถ้าเป็นประโยคอนุาทร หลักของ ทาธาตุ ซึ่งเรียกหา ๒ อย่าง คือ กรรม และ สัมปทาน ในประโยคนี้ ก็จะไม่สัมปทาน(ผู้รับ) แล้วกิริยาการให้จะสำเร็จได้อย่างไร

หลักการแปลและสัมพันธ

ประโยคอนุาทร - กับหลักของ หู, ภู และ อสชาตุ

หลักของ หู, ภู, และ อสชาตุ จะเรียกหา “สัมปทาน” (ผู้รับ) ได้มีแล้วแก่ใคร “อาชาระ” (ที่รองรับ) มีที่ไหน เป็นต้น

เช่น เตสํ อิมินา นียาเมน เอกทิวสํ สมชฺชํ ปสฺสนุตานํ ปรีปากคตตฺตา ฌาณสฺส ปุริมทิวเสสฺส วีย หลิตพฺพภูจฺาเน หาสฺ วา สํเวคฺภูจฺาเน สํเวโค วา ทายํ ทาตุํ ยุตตฺตฺภูจฺาเน ทายํ วา นาโหสิ. (๑/๘/๘๑)

หาสฺ อ.การหัวเราะ (บุคคลเล่น) หลิตพฺพภูจฺาเน ในที่- อันบุคคล - ฟังหัวเราะ วา หรือ วา หรือว่า สํเวโค อ.ความสังเวช สํเวคฺภูจฺาเน ในที่เป็นที่สังเวช วา หรือว่า ทายํ อ.รางวัล ยุตตฺตฺภูจฺาเน ในที่อันควรแล้ว ทาตุํ เพื่ออันให้ ทายํ ซึ่งรางวัล นอโหสิ มิได้มีแล้ว ปุริมทิวเสสฺส วีย ราวกะ ในวันอันมีในก่อน ท. เตสํ (ชานน) แก่ชน ท. เหล่านั้น ปสฺสนุตานํ ผู้ดูอยู่ สมชฺชํ ซึ่งมหรสพ เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง อิมินา นียาเมน โดยทำนองนี้ ปรีปากคตตฺตา ฌาณสฺส เพราะความที่- แห่งฌาณ - เป็นสภาพถึงแล้วซึ่งความแสรบ ๆ

หาสฺ กิติ สํเวโค กิติ ทายํ กิติ สุทธกัตตาใน อโหสิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เตสํ วิเสสณะของ ชานน ๆ สัมปทานใน อโหสิ อิมินา วิเสสณะของ นียาเมน ๆ ตติยาวิเสสณะ ใน ปสฺสนุตานํ เอกทิวสํ ทุตติยากาลสัตตมีใน ปสฺสนุตานํ สมชฺชํ อุตตกัมมะใน ปสฺสนุตานํ วิเสสณะของ ชานน ปรีปากคตตฺตา เหตุใน อโหสิ ฌาณสฺส ภาวาทิสัมพันธะใน ปรีปากคตตฺตา ปุริมทิวเสสฺส อุปมากาลสัตตมีใน อโหสิ วยศัพท อุปมาโชตกะเข้ากับ ปุริมทิวเสสฺส บุคคลเล่น อนนิกิตกัตตาใน หลิตพฺพ- หลิตพฺพภูจฺาเน วิสยาชาระใน หาสฺ วา สามศัพท ปทวิกัปปัตตะ

เข้ากับ หสิตพพภูจาเน หาสี, สัเวคภูจาเน สัเวโค และ ทายั ทาตุ่ ยุตตภูจาเน ทายั, สัเวคภูจาเน วิสยาธาระไน สัเวโค ทายั อวุตตกัมมะไน ทาตุ่ๆ ตุมัตตสัมปทานไน ยุตตภูจาเนๆ วิสยาธาระไน ทายั นศัพท์ ปฏิเสระไน อโหสิ ฯ

ในตัวอย่างนี้ บทว่า “เตสั ชนานั” สามารถแปลและสัมพันธ์เข้ากับ ประธาน ก็ได้ ในฐานะเป็น “สามีสัมพันธะ” เจ้าของการหัวเราะ ความสังเวช หรือเจ้าของรางวัล หรือจะแปลและสัมพันธ์เข้ากับ กิริยาคุมพากย์ คือ อโหสิ ก็ได้ ในฐานะเป็น “สัมปทาน” (ผู้รับ) ว่าการหัวเราะ เป็นต้นได้มีแก่ใคร แต่จะเป็นประโยคอนุาทรไม่ควรเลย

หลักการแปลและสัมพันธ์

ประโยคอนุาทร - กับหลักของภาวสาธนะศัพท์

กิริยาที่วิเคราะห์เป็นภาวสาธนะ ขึ้นมาเป็นประธานในประโยคหรือทำหน้าที่อื่นก็ตาม จะเรียกหา “สามีสัมพันธะ” หรือ “ภาวาทิสัมพันธะ”

เช่น อาวุโส ตูว์ มา เอว์ จินฺตยิ, อิเชว เม นิปชฺชิตฺวา มรฺนตฺสฺสาปิ อปรฺาปรึ ปวฺภูเฏฺนตฺสฺสาปิ ตยา สทฺธิ คมนั นาม นตฺถิ. (๑/๑/๑๕)

อาวุโส ตูว์ก่อนผู้มีอายุ ตูว์ อ.เชอ มา จินฺตยิ อย่างคิดแล้ว เอว์ อย่างนี้, คมนั นาม ชื่อ อ.การไป สทฺธิ กับ ตยา ด้วยเชอ เม ของเรา นิปชฺชิตฺวา มรฺนตฺสฺสาปิ ผู้นอนตายอยู่ก็ดี (สรีร์) อปรฺาปรึ ปวฺภูเฏฺนตฺสฺสาปิ ผู้ยังสรีระ ให้กลิ้งเกลือก ไปๆ มาๆ อยู่ก็ดี อิธ (จาเน) เอว์ ในที่นี้นั้นเกี่ยว นตฺถิ ย่อมไม่มี ฯ

อาวุโส อาลปนะ ตูว์ สุทฺธกัตฺตาไน จินฺตยิๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก มาศัพท์ ปฏิเสระไน จินฺตยิ เอว์ กิริยาวิเสสนะไน จินฺตยิ, นามศัพท์ ครหัตถโชตกะเข้ากับ คมนัๆ สุทฺธกัตฺตาไน นตฺถิๆ กิริยาบทกัตฺตฺวาจก เอว์ศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อิธๆ วิเสสนะของ จาเนๆ วิสยาธาระไน นิปชฺชิตฺวา มรฺนตฺสฺส และปวฺภูเฏฺนตฺสฺส เม สามีสัมพันธะไน คมนั นิปชฺชิตฺวา สมานกาลกิริยาไน มรฺนตฺสฺส อปิ สองศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ มรฺนตฺสฺส และ ปวฺภูเฏฺนตฺสฺส มรฺนตฺสฺส ก็ดี ปวฺภูเฏฺนตฺสฺส ก็ดี วิเสสนะของ เม สรีร์ การิตกัมมะไน ปวฺภูเฏฺนตฺสฺส อปรฺาปรึ กิริยาวิเสสนะไน ปวฺภูเฏฺนตฺสฺส ตยา สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิๆ กิริยาสมวาเยไน คมนั ฯ

ดูเปรียบเทียบบทกัตตา กรรม และกิริยา ทำหน้าที่เป็นประธานในประโยค ดังต่อไปนี้

กัตตาเป็นประธาน

เช่น ปุริโส คามิ คจฺจติ. ประโยคกัตตฺวาจาก
 อภิหิตกัตตา สัมปาปฺถึยฺกัมมะ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก
 ปุริโส อ.บุรุษ คจฺจติ ย่อมไป คามิ สู้หมู่บ้าน ฯ

กรรมเป็นประธาน

เช่น ปุริเสน คาโม คจฺฉิยเต. ประโยคกัมมวาจาก
 อนภิหิตกัตตา วุตตกัมมะ อาชยาดบทกัมมวาจาก
 คาโม อ.หมู่บ้าน ปุริเสน อันบุรุษ คจฺฉิยเต ย่อมไป ฯ

กิริยาเป็นประธาน

เช่น ปุริสสฺส คามิ คมนฺ. ประโยคลึงคัตถะ
 สามีสัมพันธ์ระ สัมปาปฺถึยฺกัมมะ ลึงคัตถะ
 คมนฺ อ.การไป คามิ สู้หมู่บ้าน ปุริสสฺส แห่งบุรุษ ฯ

คำศัพท์บาลีที่แตกต่างกัน

ธมฺมปทฺฐจกฺกา (มมร)	ไวยากรณ์ปทฺฐปสิทธิและอื่น ๆ
- อาทยิตฺวา	- อาทียิตฺวา
- สฏฺฐี	- สฏฺฐิ
- สมฺภาวน	- สมฺภาวนา
- วาลิกา, วาลูกา	- วาลิกา
- นิปฺชชิตฺวา, นิปฺชชิตฺวา	- นิปฺชชิตฺวา
- ปจาเปตฺวา	- ปาจาเปตฺวา
- หราเปตฺวา	- หาราเปตฺวา
- ชลิต	- ชาลิต
- อารณฺณโก	- อารณฺณโก, อารณฺณโก

- อรรถนิโก	- อารณนิโก, อารณณโก
- อถ โข	- อถ โข
- ปจวี	- ปถวี, ปุถวี
- ปพพชตถาย	- ปพพชชตถาย
- ทาย	- ทาโย
- สุปปฏิปนโน	- สุปปฏิปนโน
- สมุโห	- สมุโห
- ปจโม	- ปถโม

ฯลฯ

การแยกธาตุปัจจัยของบทกิริยา

๑. กรณีที่ธาตุมีสระเพียงตัวเดียว จะคงสระไว้ ไม่ลบสระที่สุดของธาตุ เช่น
 ทา ธาตุ ทาเน ในความให้
 ณา ธาตุ ณาโพธเน ในความรู้
 ณี ธาตุ ณีเย ในความนำไป
๒. กรณีธาตุที่มีสระตั้งแต่สองตัวขึ้นไป เรียกว่า “อเนกสระธาตุ” จะมีการลบสระที่สุดของธาตุ ด้วยสูตรว่า “ธาตุสฺสนโต โลโปเนกสฺสรสฺส” มียกเว้นธาตุบางตัวที่ไม่ต้องลบ เช่น สมโถ มาจาก “สมธาตุ + ถปัจจัย” เพราะถาลบสระที่สุดของธาตุแล้ว จะมีรูปเป็น “สมโถ” ซึ่งรูปนี้ไม่มีใช้ในพระบาลี, มหียติ มาจาก “มหธาตุ + ยปัจจัย + เตรีภคตติ” เพราะยปัจจัย ให้แปลง อ เป็น อี ด้วยสูตรว่า “ยมฺหิ ทาธามาจาหาปามหมถาทินมี” ถ้ามีการลบสระที่สุดของธาตุ ก็จะไม่มีการมาแปลง เป็นต้น

สำหรับบาลีสยามหลวง เป็นบาลีไวยากรณ์ย่อ ฉะนั้น เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับผู้ศึกษา ผู้รวบรวมไวยากรณ์ดังกล่าว จึงทำการลบสระที่สุดของธาตุที่มีสระตั้งแต่สองตัวขึ้นไป ทำให้เห็นว่า ธาตุ มีสระเป็นที่สุดก็มี มีพยัญชนะเป็นที่สุดก็มี ซึ่งตามหลักไวยากรณ์เดิมแล้ว ธาตุทุกตัวต้องมีสระเป็นที่สุดเท่านั้น จึงจะสมควรต่อพระพุทธรพจน์ตามสูตรว่า “ลึงคณฺจ นิปจฺจเต” การที่รู้ว่าธาตุทุกตัวต้องมีสระเป็นที่สุดนี้ ก็มีข้อดีที่ว่า เมื่อนักศึกษาทราบธาตุทุกตัวต้องมีสระเป็นที่สุด ทำให้ทราบว่าธาตุที่มีสระอเป็นที่สุด จะต้องลงนิคหิตอาคมต้นธาตุเสมอ ดังปริภาสาที่ว่า

“อิการนุตมฺหิ ธาตุสฺมึ นิจฺจํ นิคฺคหิตาคโม”

ธาตุที่อิอักษรเป็นที่สุด ให้ลงนิคคหิตาคม แนนอน

เช่น	กปิธาตุ	มีรูปเป็น	กมุปติ	ย่อมห้วนไหว เป็นต้น
คจฺจติ	คมุ ธาตุ + อปัจจย + ติวตฺตมานาวิกัตติ (บาลีสนามหลวง)			
	คมุ คติมุหิ ในการไป + อ + ติ (รูปสัท)			
นิกฺขมฺม	นิ บทหน้า + ขมุ ธาตุ + ตฺนาทิจฺจย (บาลีสนามหลวง)			
	นิ บทหน้า + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตฺนาทิจฺจย (รูปสัท)			

การแสดงอรรถของธาตุ

การแสดงอรรถของธาตุ ถ้าเป็นบาลีสนามหลวง จะแสดงด้วยภาษาไทย และจะแสดงเพียงอรรถเดียว ซึ่งความจริงแล้ว ธาตุแต่ละตัวมีอรรถมาก ขึ้นอยู่กับว่าเป็นหมวดไหน หรือมีอุปสัคตัวใดเข้ามาจัดแจงอรรถของธาตุ เช่น ฤษฺธาตุ ในความกิน บาลีสนามหลวงจะแสดงอย่างนี้ แต่ถ้าเป็นปทรูปสัท จะแสดงว่า “ฤษฺ ปาลนหฺพฺยปทาเนสุ” ฤษฺธาตุ ย่อมเป็นไปในการรักษาและการกลืนกินทั้งหลาย มีการแสดงอรรถของธาตุเป็นบาลี และแสดงไว้ว่ามี ๒ อรรถ คือ รักษา กับ กลืนกิน ตัวอย่างว่า “คามโกชโก” ทัวไปจึงมักแปลว่า “ผู้บริโภคซึ่งบ้าน” แต่สำหรับปทรูปสัท ในตัวอย่างนี้ จะต้องแปลว่า “ผู้รักษาหมู่บ้าน, ผู้ใหญ่บ้าน” ตามอรรถแรกของธาตุ ซึ่งก็ตรงตามความเป็นจริงที่ว่า หน่วยใหญ่ที่ดูแลประชาชน เรียกว่า “รฐฺฐปาล” (ผู้รักษาประเทศ, รัฐบาล) ส่วนหน่วยเล็กที่สุดที่ดูแลประชาชน ได้แก่ “คามโกชก” (ผู้รักษาหมู่บ้าน, ผู้ใหญ่บ้าน) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

คามโกชโก มาจาก “คามสทฺทฺอุปฺปท + ฤษฺ ปาลนหฺพฺยปทาเนสุ ในการรักษาและการกลืนกินทั้งหลาย + ญฺวฺปัจจย” เป็นกัตตฺรูป, กัตตฺสาธนะ, กิตันตฺสมาส ประเภททฺตุยัตตฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คามํ ฤษฺชติ ปาเลตีติ คามโกชโก, ปุคฺคโล. (คาม + ฤษฺ + ญฺว)

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคฺคฺลโต ฤษฺชติ ปาเลติ ย่อมรักษา คามํ ซึ่งหมู่บ้าน อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคฺคฺลนํ คามโกชโก ชื่อว่าคามโกชก, ได้แก่บุคฺคฺล. (ผู้รักษาหมู่บ้าน, ผู้ใหญ่บ้าน)

ตัวอย่างของธาตุที่มีอรรธมาก

๑. กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า
กมฺติ	ย่อมห้าวไป	กมฺ + อ + ตี
จกฺมฺติ	ย่อมจกรม	กมฺ + อ + ตี
ปกฺกมฺติ	ย่อมหลิกไป	ป + กมฺ + อ + ตี
ปรกฺกมฺติ	ย่อมหากบัน	ปรา + กมฺ + อ + ตี
นิกฺกมฺติ	ย่อมออกไป	นิ + กมฺ + อ + ตี
สงฺกมฺติ	ย่อมเคลื่อนย้าย	สํ + กมฺ + อ + ตี
อภิกฺกมฺติ	ย่อมห้าวไปข้างหน้า	อภิ + กมฺ + อ + ตี
ปฏิกฺกมฺติ	ย่อมห้าวกลับ	ปติ + กมฺ + อ + ตี
โอกฺกมฺติ	ย่อมห้าวลง	อว + กมฺ + อ + ตี
๒. หรฺ หรฺเณ ในการนำไป
หฺรฺติ	ย่อมนำไป	หฺร + อ + ตี
ปหฺรฺติ	ย่อมติ, ย่อมประหาร	ป + หฺร + อ + ตี
นีหฺรฺติ	ย่อมนำออกไป	นี + หฺร + อ + ตี
สํหฺรฺติ	ย่อมรวบรวม	สํ + หฺร + อ + ตี
วิหฺรฺติ	ย่อมอยู่	วิ + หฺร + อ + ตี
อวหฺรฺติ	ย่อมลักขโมย	อว + หฺร + อ + ตี
อภิหฺรฺติ	ย่อมนำไปเฉพาะ	อภิ + หฺร + อ + ตี
ปจฺจําหฺรฺติ	ย่อมนำกลับมา	ปติ + อํา + หฺร + อ + ตี
อาหฺรฺติ	ย่อมนำมา	อา + หฺร + อ + ตี
อปหฺรฺติ	ย่อมนำไปปราศ	อป + หฺร + อ + ตี
อุปหฺรฺติ	ย่อมนำเข้าไป	อุป + หฺร + อ + ตี
อุปสํหฺรฺติ	ย่อมน้อมนำเข้าไป	อุป + สํ + หฺร + อ + ตี
๓. ธา ธารฺทานโปสมฺหิ ในการทรงไว้ การให้ และการเลี้ยงดู
ทธาติ	ย่อมหงไว้	ธา + อ + ตี
นิธฺธาติ	ย่อมฝังไว้	นิ + ธา + อ + ตี
วิทฺธาติ	ย่อมจัดทำ	วิ + ธา + อ + ตี
อาทธาติ	ย่อมยกขึ้น	อา + ธา + อ + ตี

สมาทชาติ	ย่อมตั้งไว้	สั + อา + ฐา + อ + ติ
อภิชาติ	ย่อมกล่าว	อภิ + ฐา + อ + ติ
สททหติ	ย่อมเชื้อ, ย่อมศรัทธา	สั + ฐา + อ + ติ
ปีทหติ	ย่อมปิด	อปี + ฐา + อ + ติ
ปริทหติ	ย่อมนุ่งห่ม	ปริ + ฐา + อ + ติ
อนฺตรชยติ	ย่อมหายไป	อนฺตร + ฐา + ย + ติ
ปทชาติ	ย่อมเพียรพยายาม	ป + ฐา + อ + ติ
อนฺวิทชาติ	ย่อมทำเลียนแบบ	อนฺ + วิ + ฐา + อ + ติ
สุทหติ	ย่อมอ้อม, ย่อมเต็ม	สุ + ฐา + อ + ติ

คำว่า “กนิฏฺโจ” กับ “กณฺโจ” มีความแตกต่างกันดังนี้

“กนิฏฺโจ” มาจาก “ยฺวศัพฺท + อิกฺวปฺจจย” ในวิเสสตัดฺทิต โดยแปลง ยฺวศัพฺท เป็น “กณฺ” ด้วยสูตรว่า “ยฺวานณฺจ” (สูตรที่ ๓๙๖) และแปลง “ณ” เป็น “น” ด้วยสูตรว่า “เตสฺ วุฑฺธิโลปาคม-
วิการวิปริตาทเสสา จ” (สูตรที่ ๓๗๐) แปลว่า “ผู้ห่อหุ้มที่สุด”

และคำว่า “กณฺโจ” มาจาก “อปฺปศัพฺท + อิกฺวปฺจจย” ในวิเสสตัดฺทิต โดยแปลง อปฺปศัพฺท เป็น “กณฺ” ด้วยสูตรว่า “อปฺปสฺส กณฺ” (สูตรที่ ๓๙๕) แปลว่า “ผู้น้อยที่สุด”

ส่วนที่ใช้ในธัมมปทฺฏกถา ใช้คำว่า “กณฺโจ” แปลว่า “ผู้น้อยที่สุด”

สาริปฺตฺโต เป็นฉฺฐิตฺตปฺปริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า “สาริยา ปฺตฺโต สาริปฺตฺโต” มาจาก “สารี + ปฺตฺต” เมื่อเข้าสมาสแล้ว ให้ทำรัสสะท่ามกลางสมาส ด้วยสูตรว่า “กฺวจากิมชฺชุตฺตรานํ
ทีฆรสฺสา ปจฺจเยสฺ จ” (สูตรที่ ๓๕๔) แต่ในธัมมปทฺฏกถา ใช้รูปว่า “สาริปฺตฺโต” ซึ่งไม่ทำรัสสะ
แต่ที่ทำรัสสะท่ามกลางสมาสก็มีปรากฏอยู่ เช่น “ชฺมพฺพุทีโป” มาจาก “ชฺมพฺพุ + ทีโป” (๑/๘/๘๒)

อทฺตฺมาสํ (อทฺตฺมาสมตฺตํ) บทนี้เป็นอมาทิปรตฺตปฺปริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า “มาสฺสฺส
อทฺตฺมํ อทฺตฺมาสํ” แปลว่า “กึ่งแห่งเดือน, ครึ่งเดือน” ไม่ใช่เป็นตติยัตตปฺปริสฺสมาส ตามที่นิยม
แปลกันว่า “เดือนด้วยทั้งกึ่ง ซึ่งตามหลักไวยากรณ์ ถ้าเป็นครึ่งอันแรก จะเพียงคำว่า “อทฺตฺม”
หรือ “อทฺฐ” แปลว่า “ครึ่ง, กึ่ง” เลย ยกเว้นในกรณีที่ เป็นหนึ่งครึ่ง หรือสองครึ่ง เป็นต้น จะใช้
จำนวนท้าย เพียงครึ่งเดียว เช่น ทิยทฺโฆ ที่สองด้วยทั้งกึ่ง หมายถึง หนึ่งครึ่ง คืออันที่สอง มี
เพียงแค่ครึ่งเดียว ยังไม่เต็ม เป็นต้น (๑/๑/๑๔) “อทฺตฺโยชนํ” (ครึ่งโยชน) ก็เช่นเดียวกัน

“สมาปน” มาจาก “สับทหน้า + อาป พุยาปเน ในการแผ่กระจายไป + ยุปัจจัย” ถ้า ลง ตปัจจัย จะมีรูปเป็น “สมตฺโต, สมตฺตา, สมตฺตํ” แปลว่า จบแล้ว ลบ ป ช้อน ต ด้วยสูตรว่า “คฺปาทีนญจ” (สูตรที่ ๖๓๐ หน้า ๓๒๘) ทำรัสสะ อา เป็น อ ด้วยสูตรว่า “รสุสฺ” (สูตรที่ ๓๘ หน้า ๒๔) และเพราะสระหลัง แผลงนิคหิตเป็น ม ด้วยสูตรว่า “มทา สเร” (สูตรที่ ๕๒ หน้า ๓๘) จะ ไม่มีรูปเป็น “สมาปนฺน” ถ้าเป็นรูปนี้จะมาจาก “สับทหน้า + อาปทหน้า + ปทธาตุ + ตปัจจัย” จะแปลว่า ถึงพร้อมแล้ว ไม่ได้แปลว่า จบแล้ว “อิติ”ศัพท์ ที่แปลว่า “ดังนั้นแล” ความหมายก็คือ จบเรื่องแล้ว เพราะฉะนั้น ควรจะมีรูปเป็น “สมาปน” หรือ “ปริสมาปน”

เวชฺโซ ทิสฺวา อาห... (ธม.อฎ. ๑/๑/๙) ข้อความนี้ ไม่มีบทยายกิริยาการเห็น เพราะทิสฺวาเป็นสกัมมกธาตุ ถ้าแต่งบาลีโดยไม่มีบทยายกิริยาที่เป็นกรรมอย่างนี้ จะมีโทษทางภาษา ตามหลักของอลังการะ เพราะไม่ทราบว่าจะเห็นอะไร ฉะนั้น ประโยคนี้ที่ถูกต้อง ควร มีบทยกรรมมาขยายกิริยา เช่น เวชฺโซ เถโร ทิสฺวา อาห... จึงจะชัดเจน และถูกต้องตามหลักการทางภาษาบาลี

อาทียิตฺวา มาจาก “อาปทหน้า + ทา อาทาเน ในการถือเอา + ยปัจจัย + ตฺวา ปัจจัย” ลง ยปัจจัย ด้วยสูตรว่า “ทิวาทิตฺ โย” เพราะยปัจจัย ให้แผลง อา เป็น อิ ด้วยสูตรว่า “กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺยจฺยานํ ทีฆวิปริตฺตาเทสฺโลปคฺมา จ” (รูปสัททฺธิ หน้า ๓๓๖) ฉะนั้น จึงมีรูปว่า “อาทียิตฺวา” รูปว่า “อาทียิตฺวา” ไม่ควร รวมถึงศัพท์ว่า “สมาทียิตฺวา” ด้วย จะมีรูปเป็น “สมาทียิตฺวา” นั้นไม่ควร นอกจากนี้ ในธัมมปทฎฐฎถา ยังพบรูปที่ตรงกับหลักไวยากรณ์ว่า “อนาทียนฺเตสุ” (ธม.อฎ. ๑/๑/๕๑) และ “สมาทียสฺสุ” (ธม.อฎ. ๑/๑/๓๐)

“อุทกจลนภาวฺปฺตฺติสฺทิสฺโส” (ธม.อฎ. ๑/๘/๘๕) กับ “อุทกจลนภาวฺปฺตฺติสฺทิสฺโส” (ธม.อฎ. ๑/๘/๑๐๔) ซึ่งข้อความอันเดียวกัน แต่บาลีแตกต่างกัน ช้างหน้าเป็น “อุปฺตฺติ” แปลว่า การเกิดขึ้น ช้างหลังเป็น “ปฺตฺติ” แปลว่า การถึง เมื่อเทียบกับฉบับอื่นๆ เช่น ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีรูปเป็น “อุทกจลนภาวฺปฺตฺติสฺทิสฺโส” ทั้งข้างหน้าและข้างหลัง ผู้แปลจึงเลือกเอาแบบแรกอย่างเดียว ในการแปลและวิเคราะห์คำศัพท์

“กาลสฺเสว” (ธม.อฎ. ๑/๑/๑๘) “กาลสฺเสวติ ปจฺจุสกาลโตเยว, นิสฺสกฺกตฺเต เจตฺตํ สามีวจนฺ (ปาจิตฺยาทีโยชนา ข้อ ๖๔ หน้า ๒๑๘ ฉบับพม่า) แปลว่า “แต่กาลนั้นเทียว, แต่เข้านั้นแหละ” เป็นฉฐฐวิภัตติ ลงในอรรถบัญญัติมีวิภัตติ แต่ทั่วไปมักแปลว่า “ต่อกาลนั้นเทียว”

ตารางเปรียบเทียบศัพท์

บาลีสันามหลวง	ปทรูปสิทธิ
โคตตตัทธิต มีปัจจัย ๘ ตัว	อปัจจตัทธิต มีปัจจัย ๘ ตัว
ตรัตยาทิตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	สังสฎฐาทิเนกัตถตัทธิต มีปัจจัย ๑๘ ตัว
ราคาทิตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
ชาดาทิตัทธิต มีปัจจัย ๓ ตัว	
สมุหตัทธิต มีปัจจัย ๓ ตัว	
ฐานตัทธิต มีปัจจัย ๒ ตัว	
พหุลตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
ปกติตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
อุปมาตัทธิต มีปัจจัย ๒ ตัว	
นิสสิตตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
ไพเศษ	
ภาวตัทธิต มีปัจจัย ๖ ตัว	ภาวตัทธิต มีปัจจัย ๗ ตัว
เสฎฐตัทธิต มีปัจจัย ๕ ตัว	วิเสสตัทธิต มีปัจจัย ๕ ตัว
ตทิสตถิตัทธิต มีปัจจัย ๘ ตัว	อัสสตถิตัทธิต มีปัจจัย ๑๒ ตัว
สังขยาตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	สังขยาตัทธิต มีปัจจัย ๖ ตัว
ปุรณตัทธิต มีปัจจัย ๕ ตัว	
อพยยตัทธิต มีปัจจัย ๒ ตัว	
วิภาคตัทธิต มีปัจจัย ๒ ตัว	อพยยตัทธิต มีปัจจัย ๑๐ ตัว

ตารางเปรียบเทียบสมาส

บาลีสันามหลวง	ปทรูปสิทธิ
อภัยยิปภาวสมาส ๒	อภัยยิปภาวสมาส ๒
- อุปสัคคบุพพะกะ	- อุปสัคคบุพพะกะ
- นิปาตบุพพะกะ	- นิปาตบุพพะกะ
กัมมชารยสมาส ๖	กัมมชารยสมาส ๘
- วิเสสนบุพพบท	- วิเสสนบุพพบท

- วิเสสนุตตรบท
- วิเสสโนภยบท
- วิเสสโนปมบท
  - อุปมานบุพพบท
  - อุปมานุตตรบท
- สัมภวานบุพพบท
- อวธารณบุพพบท
- นินิบาดบุพพบท หรือ อุกยัตปปริสະ
-
-

ทิกุสมาส ๒

- อสมหารทิกุ
- สมารทิกุ

ตปปริสสมาส ๖

- ทุติยาตปปริสະ
- ตติยาตปปริสະ
- จตุตถิตปปริสະ
- ปัญจมีตปปริสະ
- ฉกฺขีตปปริสະ
- สัตตมีตปปริสະ
-
-

พหุพพิหิสมาส ๕

- ตุลยาธิกรณะ ๖
  - ทุติยาตุลยาธิกรณะ
  - ตติยาตุลยาธิกรณะ
  - จตุตถิตุลยาธิกรณะ

- วิเสสนุตตรบท
- วิเสสโนภยบท
-
-
- อุปมานุตตรบท
- สัมภวานบุพพบท
- อวธารณบุพพบท
- นินิบาดบุพพบท
- กุบุพพบท
- ปาทิบุพพบท

ทิกุสมาส ๒

- อสมหารทิกุ
- สมารทิกุ

ตปปริสสมาส ๘

- ทุติยาตปปริสະ
- ตติยาตปปริสະ
- จตุตถิตปปริสະ
- ปัญจมีตปปริสະ
- ฉกฺขีตปปริสະ
- สัตตมีตปปริสະ
- อมาทิปรัตปปริสະ
- อโลปตปปริสະ

พหุพพิหิสมาส ๘

- ทวิปทตุลยาธิกรณะ ๖
  - ทุติยาทวิปทตุลยาธิกรณะ
  - ตติยาทวิปทตุลยาธิกรณะ
  - จตุตถิตวิปทตุลยาธิกรณะ

- ปัญจมีตูลยาธิกรณะ	- ปัญจมีทวิปทตูลยาธิกรณะ
- จัญญีตูลยาธิกรณะ	- จัญญีทวิปทตูลยาธิกรณะ
- สัตตมีตูลยาธิกรณะ	- สัตตมีทวิปทตูลยาธิกรณะ
- ภินนาธิกรณะ	- ทวิปทภินนาธิกรณะ
-	- ติปทะ
- นบุพพบท	- นนินาตบุพพบท
- สหบุพพบท	- สหบุพพบท
- จัญญีอุปมานบุพพพิหิ	- อุปมานบุพพบท
-	- ปฐมายัตตะ อุปมานบุพพบท
-	- จัญญียัตตะ อุปมานบุพพบท
-	- วาสัททัตตะ สังขโยภยบท
-	- ทิสันตราพัตตะ
-	- พยติหารลักขณะ
ทวันทสมาส	ทวันทสมาส
- สมหาระ	- สมหาระ
- อสมาระ	- อิตริตรโยคะ
สมาสพิเศษ	
-	- อยุตตัตถสมาส

ในการแสดงข้อเปรียบเทียบระหว่างไวยากรณ์บาลีสนามหลวงที่ใช้ในปัจจุบันกับไวยากรณ์บาลีเก่าแก่อีกคัมภีร์หนึ่ง คือปทรูปสิทธินี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้สนใจได้เห็นข้อที่เหมือนและข้อที่แตกต่างกัน เพื่อเปิดโลกแห่งการศึกษาภาษาบาลีให้กว้างขึ้น และจุดประกายให้ผู้สนใจที่ต้องการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ได้ทราบว่ายังมีกฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์อีกจำนวนหนึ่งที่สามารถอธิบายข้อเคลือบแคลงสงสัยในอีกบางประเด็นหรือหลายๆประเด็นตามชื่อที่ว่า “ไวยากรณ์” (แปลว่า “ทำให้แจ่มแจ้งในการสร้างคำศัพท์”) ในการแสดงนี้ มิได้มีจุดประสงค์เป็นอย่างอื่นและต้องการให้การศึกษาภาษาบาลีและพระพุทธพจน์เจริญก้าวหน้าอย่างไม่มีการสิ้นสุด

เรียนบาลีแล้วได้อะไรบ้าง

โปรดทำความเข้าใจก่อนสัณนิท โดยตั้งหลักว่า ทำไมจึงเรียนบาลี เรียนทำไม เรียนไปเพื่ออะไร เรียนแล้วจะได้อะไร เรียนแล้วจะไปทำอะไร

เรียนบาลีแล้วได้

๑. ปัญญา รู้ภาษาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นศาสดาของพวกเราชาวพุทธศาสนิกชน และเป็นภาษาของพระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ นอกจากนั้น ยังได้รู้ธรรมวินัยต่างๆ ที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอีกด้วย เริ่มจากอ่านภาษาบาลีได้ อ่านถูกต้อง เว้นวรรคตอนถูกต้อง รู้ความหมายของบทสวดมนต์ต่างๆ เช่นคำไหว้พระ อาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร คำถวายทานต่างๆ เป็นวจีสัจจัต เป็นบุญทางปาก

๒. ได้บุญ บุญกุศลที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียนในขณะที่บริกรรมภาษาบาลีเป็นต้นกิลีสต่างๆ เช่น รากะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ไม่ค่อยเกิด และเป็นการทำลายโมหะไปที่ละหน่อยๆ จิตเกิดสมาธิ จดจ่ออยู่กับบทที่บริกรรม

๓. นำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย

๔. สร้างเหตุปัจจัยที่ดีในภพชาติต่อไป เหมือนอย่างค้ำควา งูเหลือม และกบเป็นต้น

๕. อนุเคราะห์ให้อนุชนผู้สนใจศึกษาพระพุทธพจน์ได้ตามกำลังสติปัญญา

๖. เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่อนุชนเกี่ยวกับการศึกษาพระศาสนา

๗. ได้ดำเนินรอยตามโบราณกบัตินิตทั้งหลายมีพระโพธิสัตว์เป็นต้น

๘. ได้ชื่อว่ารักษาพระปริยัติศาสนาให้ดำรงคงอยู่คู่โลกสืบต่อไป

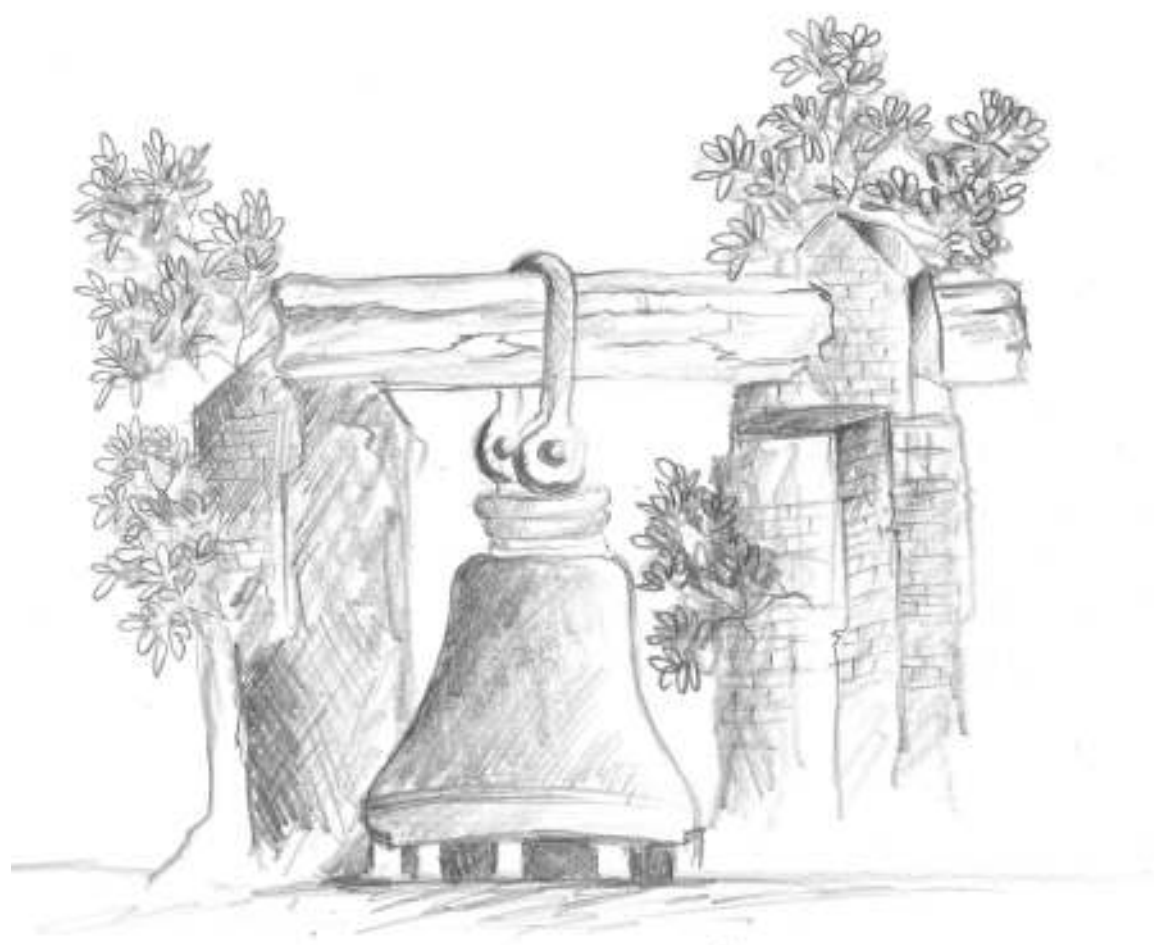
เมื่อทราบเหตุผลในการที่จะต้องศึกษาภาษาบาลีแล้ว ว่ามีได้ถึง ๘ ข้อด้วยกัน มีได้ปัญญาเป็นต้น จะทำให้มีความสุขในการศึกษา และมีกำลังใจในการศึกษา จะไม่ก่อให้เกิดความเบื่อหน่าย ท้อแท้ ทดถอย เลิกลาต่อการศึกษา มีแต่จะเพิ่มความเพียร วิริยะ อุตสาหะพยายามให้มากยิ่งขึ้นเท่าที่จะมีความสามารถทำได้

ขอให้ผู้ศึกษาจงมีความสุขในการศึกษาพระบาลี คือทั้งภาษาบาลีและพระพุทธพจน์ที่ถูกบันทึกไว้ด้วยภาษาบาลี มีความสุขในการดำเนินชีวิต และมีความสุขสูงสุด ซึ่งเป็นสันติสุขบรมสุข คืออมตมหานิพพานด้วยกันทุกๆ ท่านเทอญ

พระมหาจิตติพงษ์ อุตตมปญโญ

๑๐ มกราคม ๒๕๖๑

สารบัญ

คำนำ	.....	(ก)
คำอนุโมทนา	.....	(ค)
จากใจผู้อุปถัมภ์	.....	(ขม)
คำชี้แจง	.....	(๑-๒๗)
บทนำธรรมเนียมทอรรถกถา	.....	๑
ปณามคาถา	.....	๗
๑. ยมกวคควณณา	.....	๑๓
๑. จกขุपालตเถรวตตุ	.....	๑๓
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	.....	๑๙๑
๒. มฏจกณทลิวตตุ	.....	๒๖๑
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	.....	๓๕๗
๓. ติสตตเถรวตตุ	.....	๔๐๙
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	.....	๔๖๙
๔. ยกขินียา อุปตติวตตุ	.....	๔๙๓
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	.....	๕๕๓
คำศัพท์กิริยานำรู้	.....	๕๕๓
- ศัพท์กิริยาคุมพากย์ (อาขยาด - กิตก์)	.....	๕๕๓
- ศัพท์กิริยาในระหว่าง (กิริยากิตก์)	.....	๕๙๙
บรรณานุกรม	.....	๖๐๗
ประวัติผู้แปลและสัมพันธ์	.....	๖๐๙

ขอพระธรรมนำจิตของข้านี้
ให้เต็มทีดั่งเดือนเพ็ญด้วยเถิดหนา
เพื่อนำธรรมขององค์พระสัมมา
ผู้ส่ายตาประจำใต้ซิ่นใจ ฯ

ญาณาลังการะ

๓ ม.ค. ๖๑

บทนำธรรมบทอรรถกถา

ความหมายของคำว่า “ธมฺมปท”

ตตฺถ เกนฺภูเจน ธมฺมปทนฺติ ?

ถามว่า บรรดาความหมายเหล่านั้น ชื่อว่า “ธมฺมปท” หมายถึงความหมายไหน?

ธมฺมานํ ปชฺชนฺภูเจน.

ตอบว่า หมายถึงความหมายที่เข้าถึง/รู้เป็นไป/ส่งให้เห็นถึงธรรมะ ชื่อว่า “ธรรมบท”
อยณฺหิ ธมฺมสทฺโท สภาว - ปริยตฺติ - ปญฺญา - ฌาย - สจฺจ - ปกฺติ - ปุญฺญ - ฌเอยย -
สมาธิ - คุณ - นิสฺสตฺตนิชฺชิวฺตา’ปตฺติ - วิการ - ปจฺจย - ปจฺจยฺปปนฺน - เหตุ - วิสย - ปญฺญตฺติ -
นิพฺพานาทีเอนกตฺถปฺปเกโท.

แท้ที่จริงแล้ว ธมฺมศัพท์นี้ มีความหมายต่างๆ เป็นอเนกประการ เป็นต้นว่า สภาว-
ธรรม ปริยัติธรรม ปัญญาธรรม ฌายธรรม สัจจธรรม ปกติธรรม ปุญฺญธรรม ฌเอยยธรรม
สมาธิธรรม คุณธรรม นิสสัตตนิชชีวธรรม อาปัตติธรรม วิการธรรม ปัจจยธรรม ปัจจยฺปปันน-
ธรรม เหตุธรรม วิสยธรรม ปญฺญัตติธรรม และนิพพานธรรม

๑. ตถา หิ “กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา” ตยาทีสุ สภาเว.

ก็จริงอย่างนั้น ธมฺมศัพท์ที่ใช้ในอรรถสภาวะ เช่นในอุททาทรณทั้งหลาย เป็นต้นว่า
“สภาวธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล สภาวธรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศล”

“กุสลา อนวชฺชา. ธมฺมา สุขวิปากสภาวา. อกุสลา สาวชฺชา. ธมฺมา ทุกฺขวิปากสภาวาติ
อตฺถโ. อถวา “กุสลา อนวชฺชสุขวิปากลกฺขณา. อกุสลา สาวชฺชทุกฺขวิปากลกฺขณา. ธมฺมา
นิสฺสตฺตนิชฺชิวสภาวาติ อตฺถโ.

อธิบายว่า กุศล คือสิ่งที่ไม่มีโทษ. กุศลธรรม คือสภาวะที่ให้ผลเป็นความสุข. อกุศล
ธรรม คือสิ่งที่มีโทษ. อกุศลธรรม คือสภาวะที่ให้ผลเป็นความทุกข์. อีกอย่างหนึ่ง กุศล มี
ลักษณะที่ไม่มีโทษ ให้ผลเป็นความสุข. อกุศล มีลักษณะมีโทษ ให้ผลเป็นความทุกข์. ธรรม
คือสภาวะ ที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่ชีวะ

๒. “อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ธมฺมํ ปริยาปฺพนฺติ” ตยาทีสุ ปริยตฺติยํ.

ธมฺมศัพท์ที่ปรากฏในอรรถปริยัติธรรม เหมือนในอุททาทรณทั้งหลาย เป็นต้นว่า ดูก่อน
ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย ในศาสนานี้ ย่อมเรียนเอาซึ่งปริยัติธรรม

“ธมฺมํ ปริยาปฺปณฺติพฺพอกฺคเหตุพฺพปาพิธมฺมฺนฺติ อตฺถโ.

อธิบายว่า ธรรมะ คือบาปที่ธรรมที่ควรศึกษาเล่าเรียน (แล้วทรงจำ บอกกล่าว สั่งสอน สอบทานอยู่เป็นนิตย)

๓. “ยสเสเต จตุโร ชมมา สทฺชสฺส ชฺรเมสิโน,
สจฺจํ ชฺมโม ธิติ จาโค ส เว เปจฺจ น โสจติ”ติอาทิสฺส ปญฺญา.

ชมมศัพท์ที่ปรากฏในอรรถปัญญา เหมือนในอุทาหรณ์ทั้งหลาย เป็นต้นว่า ธรรมสี่อย่างเหล่านี้คือ สัจจะ ปัญญา ธิติ (ความเพียร) และจาคะ (การสละ) ย่อมมีแก่ผู้ครองเรือนผู้มีศรัทธาใจ ผู้นั้นแล ละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก

ชฺมโม ยถาภูตาวโพรณลกฺขณา ปญฺญาติ อตุโถ.

อธิบายว่า ธรรมะ คือปัญญาที่มีลักษณะรู้แจ้งตามความเป็นจริง

๔. “เนส ชฺมโม มหาราช ยํ ตฺวํ คจฺเจยฺย เอกโก” ตฺยาทิสฺส ฅาเย
ยฺตุตฺติยํ.

ชมมศัพท์ที่ปรากฏใช้ในอรรถญาเย ความสมควร เหมือนในอุทาหรณ์ทั้งหลาย เป็นต้นว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า พระองค์ผู้เดียวพึงเสด็จไปใด การเสด็จไปพระองค์เดียวนั้น ไม่ใช่ธรรม/ไม่ยุติธรรม/ไม่เหมาะสม

น ชฺมโม น ฅาโย น ยฺตุตฺติติ อตุโถ.

อธิบายว่า ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่ญาเย ไม่ใช่สิ่งสมควร

๕. “ทิกฺกุจฺชฺมโม ปตฺตชฺมโม” ติอาทิสฺส สจฺเจ.

ชมมศัพท์ ปรากฏในอรรถว่าสัจจะ เหมือนในอุทาหรณ์ทั้งหลาย เป็นต้นว่า ผู้มีศีลธรรม ที่เห็นแล้ว ที่บรรลุแล้ว

ทิกฺกุจฺสจฺจํ ปตฺตชฺจจติ อตุโถ.

อธิบายว่า บทว่า ทิกฺกุจฺชฺมม คือผู้มีสัจจะที่เห็นแล้ว บทว่า ปตฺตชฺมม คือผู้มีสัจจะที่ได้บรรลุแล้ว

๖. “ชาติชฺมมานํ ภิกฺขเว สตฺตานน”ติอาทิสฺส ปกฺติยํ.

ชมมศัพท์ ปรากฏในอรรถปกติ เหมือนในอุทาหรณ์ทั้งหลาย เป็นต้นว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความปรารถนาย่อมบังเกิดแก่สัตว์ทั้งหลาย ผู้มีความเกิดเป็นปกติ อย่างนี้

ชาติปกฺติกาณฺหติ อตุโถ.

อธิบายว่า ชาติชฺมมานํ คือผู้มีการเกิดเป็นปกติ

๗. “ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารินฺ” ตยาทีสุ **ปุณฺเณ.**

ธมมศัพท์ ย่อมพบเห็นในอรรถว่าบุญ เหมือนในอุทาหรณ์ทั้งหลาย เป็นต้นว่า บุญแล
ย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมโดยปกติ

ธมฺโม กุสลธมฺโม ปุณฺโณติ อตฺถโถ.

อธิบายว่า คำว่า ธมม คือผู้มีกุศลธรรม ได้แก่ ผู้มีบุญ

๘. “สพฺเพ ธมฺมา สพฺพากาเรน พุทฺทสฺส ภควโต ฅาณมุเข อาปาถมาจฺจนฺติ”
ตยาทีสุ **เณยฺเย.**

ธมมศัพท์ ถูกพบเห็นในอรรถเณยยะ เหมือนในอุทาหรณ์ทั้งหลาย เป็นต้นว่า เณยย-
ธรรมทั้งปวง ย่อมมาสู่คลอง/ทาง ในปากแห่งญาณของพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ตรัสรู้โดยอาการ
ทั้งปวง

สพฺเพ สงฺขารวิการลกฺขณนิพฺพานปญฺจตฺติสงฺขาทา ปญฺจวิธเณยฺยธมฺมาติ อตฺถโถ.

อธิบายว่า ธรรมทั้งปวง คือเณยยธรรมห้าประการ กล่าวคือ สังขาร, วิการรูป ๓,
ลักษณะรูป ๔, นิพพาน และบัญญัติ

๙. “เอวํธมฺมา เต ภาวฺโต จ อหฺเสนฺ” ตยาทีสุ **สมาธิมฺหิ.**

ธมมศัพท์ ถูกพบเห็นในอรรถสมาธิ เช่นในอุทาหรณ์ทั้งหลาย เป็นต้นว่า ท่านผู้เจริญ
เหล่านั้น เป็นผู้ที่มีสมาธิธรรมอย่างนี้

เอวํธมฺมา เอวํสมาธิกาติ อตฺถโถ.

อธิบายว่า เอวํธมฺมา คือมีสมาธิอย่างนี้

๑๐. “น หิ ธมฺโม อธมฺโม จ อฺโภ สมฺวิปากิโน,

อธมฺโม นิริยํ เนติ ธมฺโม ปาเปติ สุกฺคตินฺ” ตยาทีสุ **คุณฺเณ.**

ธมมศัพท์ที่พบเห็นในอรรถคุณ เช่นในอุทาหรณ์ทั้งหลาย เป็นต้นว่า คุณธรรม และ
อคุณธรรม ทั้งสองมีวิบากไม่เหมือนกัน อคุณธรรมย่อมนำไปสู่นรก คุณธรรมส่งผลให้ขึ้นสวรรค์

ธมฺโม ทานสึลาทิกุณฺ, สทฺธา-สึล-สุต-จาค-ปญฺญา-หิริ-โอตฺตปฺปสงฺขาทสฺสตฺตสฺปฺริส-
คุณฺ วาติ อตฺถโถ.

อธิบายว่า ธรรม คือคุณ มีทาน ศีล เป็นต้น หรือ คุณธรรมของสัตบุรุษ ๗ ประการ
กล่าวคือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา หิริ และโอตตปปะ

๑๑. “ตสฺมี โข ปน สมเย ธมฺมา โหนฺติ. ธมฺเมสุ ธมฺมานุปฺสึสิ วิหฺรติ” ตยาทีสุ
นิสฺสตุตฺตนิชฺชิวตฺตาย.

ธมมศัพท์ที่ปรากฏในอรรถไมใช่สัตว์ ไมใช่ชีวะ เช่นในอุททาหรณ์ทั้งหลาย เป็นต้นว่า ก็ ในสมัยนั้นแล สภาวะธรรมทั้งหลายมีอยู่ ภิกษุมีปกติพิจารณาธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่

ธมเมสุ นิสสุตตนิชชีวสภาเวสุ ขนฺธาภิธมเมสุ ธมมานุปลฺลฺสิโน นิสสุตตนิชชีว-
สภวานุปลฺลฺสิโน, น อิตฺติปริสาทินุปลฺลฺสิโนติ อตฺถโถ.

อธิบายว่า พิจารณาเห็นแจ้งธรรม ในสภาวะที่ไม่ใช่สัตว์ ไมใช่ชีวะ คือในธรรมทั้งหลาย มีขันธเป็นต้น คือพิจารณาเห็นสภาวะที่ปราศจากสัตว์ ปราศจากชีวะ ไม่ใช่พิจารณาเห็นเป็นหญิง เป็นชาย เป็นต้น

๑๒. “จตุตาโร ปาราชิกา ธมฺมา” ตีอาทิสฺ อापตฺตํ.

ธมมศัพท์ ที่ปรากฏในอรรถอาบัติติ (อาบัติ) เช่นในอุททาหรณ์ทั้งหลาย เป็นต้นว่า อาบัติปาราชิก ๔

ปาราชิกา ธมฺมา ปาราชิกา อापตฺตํติ อตฺถโถ.

อธิบายว่า ปาราชิกา ธมฺมา ก็คืออาบัติปาราชิก

๑๓. “ชาติธมฺมา...ชราธมฺมา... มรณธมฺมา” ตีอาทิสฺ วิกาเร.

ธมมศัพท์ พบในอรรถว่าวิการะ เช่นในอุททาหรณ์ทั้งหลาย เป็นต้นว่า การเปลี่ยนแปลง โดยชาติ การเปลี่ยนแปลงโดยชรา การเปลี่ยนแปลงโดยมรณะ

ชาติธมฺมา อุปฺปาทสภาวเณ วิการา ปฏิสนฺธิวเสน วิปริณามา วา.

อธิบายว่า ชาติธมฺม คือการเปลี่ยนแปลงโดยสภาวะการเกิดขึ้น หรือการเปลี่ยนแปลง ด้วยอำนาจปฏิสนธิ

ชราธมฺมา จิตฺตสภาวเณ วิการา ขณฺทิจฺจ-पालิจฺจาทิชราสภาวเณ วิปริณามา.

ชราธมฺม คือการเปลี่ยนแปลงโดยสภาวะของการตั้งอยู่ คือการเปลี่ยนแปลงโดยสภาพ ของชรา มีฟันหัก หนังเหี่ยว เป็นต้น

มรณธมฺมา สงฺคตฺตสภาวเณ วิการา จุตฺตสภาวเณ วิปริณามาติ อตฺถโถ.

มรณธมฺม คือการเปลี่ยนแปลงด้วยสภาวะของการย้ายภพ คือการเปลี่ยนแปลงโดย สภาวะของการจุติ (ตาย)

๑๔. “เหตุมฺหิ ฌาณํ ธมฺมปฏฺฐิสมฺภิทา” ตีอาทิสฺ ปจฺจเย.

ธมมศัพท์ ปรากฏในอรรถปัจจย (เหตุ) เช่นในอุททาหรณ์ทั้งหลาย เป็นต้นว่า ความรู้ แดกฉาน ในเหตุ ชื่อว่าธมฺมปฏฺฐิสมฺภิทา

เหตุมฺหิตี อตฺถโถ. อธิบายว่า ในเหตุ

๑๕. “จิตาว สา ธาตุ ฐมมฏจิตตา ฐมนิยามตา” ตีอาทีสุ **ปัจจุยูปนุเน.**
 ฐมมศัพท์ที่ปรากฏในปัจจุยูปันนะ เช่นในอุททาทรณ์ทั้งหลาย เป็นต้นว่า ธาตุนั้น ตั้ง
 อยู่แล้วเทียว เป็นธาตุที่ตั้งอยู่ในปัจจุยูปันนะ เป็นธาตุที่เป็นตัวกำหนดปัจจุยูปันนะ

๑๖. “มณญจ ปฏิจจ ฐมเม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญญานน” ตีอาทีสุ **วิสเย.**
 ฐมมศัพท์ ปรากฏในอรรถวิสยะ (อารมณ์) เช่นในอุททาทรณ์ทั้งหลาย เป็นต้นว่า มโน-
 วิญญานยอมเกิดขึ้น เพราะอาศัยใจและอารมณ์ทั้งหลาย

โคจรติ อตฺโถ. อธิบายว่า ซึ่งโคจรทั้งหลาย (อารมณ์ทั้งหลาย)

๑๗. “ปญฺจตฺติฐมา นิรุตฺติฐมา อธิวจนฐมา” ตีอาทีสุ **ปญฺจตฺติยํ.**
 ฐมมศัพท์ ปรากฏในอรรถบัญญัติธรรม เช่นในอุททาทรณ์ทั้งหลาย เป็นต้นว่า บัญญัติ
 ธรรมทั้งหลาย นิรุตติธรรมทั้งหลาย อธิวจนธรรมทั้งหลาย

๑๘. “สตมฺจ ฐมโม น ชรี อุปฺเต” ตีอาทีสุ **นิพฺพานเ.**
 ฐมมศัพท์ ปรากฏในอรรถนิพพาน เช่นในอุททาทรณ์ทั้งหลาย เป็นต้นว่า ธรรมคือ
 นิพพาน ของสัตว์บุรุษทั้งหลาย ย่อมไม่เข้าถึงความคร่ำคร่า (ย่อมไม่คร่ำคร่า)

๑๙. ปจฺจยตฺโถว เหตุวตฺโถ, เหตุวตฺโถว ปจฺจยตฺโถ.
 ฐมมศัพท์ที่ปรากฏในอรรถปัจจยนั้นเอง คืออรรถเหตุ, ฐมมศัพท์ที่ปรากฏ ในอรรถ-
 เหตุนั้นเอง คืออรรถปัจจย

อิฐ ปน เณฺยเย ปริยตฺติยํ วา ปวตฺตตีติ.

สำหรับในคำว่า **ฐมมปท** นี้ ย่อมเป็นไปในอรรถเญยยธรรม หรือในอรรถปริยัติ-
ธรรม

ตสฺมา ฐมา สงฺขารวិการลกฺขณนิพฺพานปญฺจตฺติสงฺขาเต ปญฺจวิธเณฺยยฐมฺเม
 ปชฺชนฺเต ฌายนฺติ เอตถ เอเตนาติ วา ฐมมปทံ.

เพราะเหตุนั้น ธรรมทั้งหลาย ย่อมถูกรู้ ในเญยยธรรม ๕ ประการ กล่าวคือ สังขาร,
 วิการรูป ๓, ลักขณรูป ๔, นิพพาน และบัญญัติ ในคัมภีร์นี้ หรือด้วยคัมภีร์นี้ เหตุนั้น ชื่อว่า
 ฐมมปท (คัมภีร์เป็นที่ให้ทราบเญยยธรรม ๕ หรือคัมภีร์เป็นเครื่องให้ทราบเญยยธรรม ๕)

อถวา ปทนฺติ โภฏฺจาสํ. ฐมฺมานํ เณฺยยฐมฺมานํ ปทํ โภฏฺจาสํ อสฺส อสฺมี วา
 วิชฺชตีติ ฐมมปทံ.

อีกอย่างหนึ่ง คำว่า ปท คือส่วน. ส่วนของเญยยธรรมทั้งหลายของคัมภีร์นี้มีอยู่ หรือมี
 อยู่ในคัมภีร์นี้ เหตุนั้น จึงชื่อว่า ฐมมปท

อรรถของ ฌมมคัพพ

อรรถของ ฌมมคัพพ ที่แสดงไว้ในคัมภีร์อภิธานปิฎก ปีกา คาถาที่ ๗๘๔ มี ๑๔ อรรถ
ดังนี้

ฌมโม สภาเว ปริยตติปญญา-
ญาเยสุ สจฺจปฺปกตีสฺส ปุญฺเณ,
เณยเย คุณาจารสมาริสุปิ
นิสฺสตุตฺตาปตฺติสฺส การณาโท.

ฌมมคัพพ เป็นไปใน (๑) อรรถสภาวะ (๒) อรรถปริยัติธรรม (๓) อรรถปัญญา (๔) อรรถความสมควร (๕) อรรถสัจจะ (๖) อรรถปกติ (๗) อรรถบุญ (๘) อรรถญเยยธรรม (๙) อรรถคุณธรรม (๑๐) อรรถความประพฤติ (๑๑) อรรถสมาธิ (๑๒) อรรถนิสสัตตนิชชีวธรรม (๑๓) อรรถอาบัติ และ (๑๔) อรรถเหตุ เป็นต้น

อรรถของ ปทคัพพ

อรรถของ ปทคัพพ ที่แสดงไว้ในคัมภีร์อภิธานปิฎก ปีกา คาถาที่ ๘๑๙ มี ๙ อรรถ ดังนี้

ปทํ จาเน ปริตฺตาเณ นิพฺพานมฺหิ จ การเณ,
สทุเท วตฺถุมฺหิ โภฏฺฐจาเส ปาเท ตลฺลณฺเณ มตฺติ.

ปทคัพพ เป็นไปในอรรถ (๑) ที่ตั้ง (๒) การคุ้มครอง (๓) นิพพาน (๔) เหตุ (๕) คัพพ (๖) วัตถุ (๗) ส่วน (๘) เท้า และ (๙) รอยเท้า

สรุปว่า ฌมมปท มีความหมาย ๖ อย่าง

๑. คัมภีร์เป็นที่ให้ทราบญเยยธรรม ๕ ประการ คือ สังขาร, วิการรูป ๓, ลักขณรูป ๔, นิพพาน และบัญญัติ
๒. คัมภีร์เป็นเครื่องให้ทราบญเยยธรรม ๕ ประการ คือ สังขาร, วิการรูป ๓, ลักขณรูป ๔, นิพพาน และบัญญัติ
๓. ส่วนของญเยยธรรมทั้งหลายของคัมภีร์นี้มีอยู่
๔. ส่วนของญเยยธรรมทั้งหลายมีอยู่ในคัมภีร์นี้
๕. คัมภีร์เป็นที่ให้ทราบปริยัติธรรม
๖. คัมภีร์เป็นเครื่องให้ทราบปริยัติธรรม

ปณามคาถา

มหาโมหตโมนุเต	โลเก โลกนุตทสสินา
เยน สหุทธมปชโชโต	ชาลิตो चलिदिठुठिना
ตสฺส ปาเท นมสฺสิตฺวา	สมพุทฺทสฺส สิริมโต
สหุทธมมญฺจสฺส ปุเชตฺวา	กตฺวา สงฺฆสฺส จญฺชลึ,
“ตํ ตํ การณมคम्म	ธมฺมาธมฺเมสุ โกวิโท
สมฺปนฺนสหุทธมฺปโท	สตฺถา ธมฺมปทํ สุภํ
เทเสสิ กรุณาเวค-	สมุสฺสาหิตมานโส
ยํ เว เทวมนุสฺसानํ	ปีติปาโมชฺชวตฺถนํ
ปรมฺปรภาตฺตา ตสฺส	นิปฺปณา อตฺถวณฺณนา,
ยา ตามพฺพณฺณิที่ปฺมุหิ	ที่ปภาสาย สณฺจिता
น สาธยติ เสसानํ	สตฺถานํ หิตสมฺปทํ,
อปฺเปเว นาม สาเชยฺย	สพฺพโลกสฺส सा हितं”
อิติ อาสีสมานเน	ทนฺเตน สมจารिणा
กุมารกสฺสเปนาหํ	เถเรน ธิรเจตฺสา
สหุทธมมฺภูจิตฺติกาเมน	สกุจฺจํ อภियाจิตो,
ตํ ภาสํ อติวิทถารํ	คตฺถจ วจนกฺกมํ
ปหายาโรปยิตฺวาน	ตฺนตี ภาสํ มโนรมํ,
คาถานํ พุยฺยชนปทํ	ยํ ตตฺถ น วิภาวิทं
เกวลं ตํ วิภาเวตฺวา	เสสํ ตเมว อตฺถโต
ภาสนฺตเรน ภาสิสฺส	อวฺहनฺโต วิภาวินํ
มนโส ปีติปาโมชฺช	อตฺถธมฺมฺปนฺนสิสฺสิตฺนฺติ ๗

ปณามคาถา อ.คาถาอันแสดงซึ่งความนอบน้อม อิติ ว่า

“อหํ อ.ข้าพเจ้า (พระพุทฺทโฆสฺ) เถเรน ผู้- อันพระเถระ
กุมารกสฺสเปเน ชื่อว่ากุมารกสฺสปะ ทนฺเตน ผู้ฝึกแล้ว สม-
จาริणा ผู้ประพฤติสม่าเสมอโดยปกติ ธิรเจตฺสา ผู้มีใจมั่นคง
สหุทธมมฺภูจิตฺติกาเมน ผู้ใคร่เพื่ออันตั้งอยู่แห่งพระสัทธรรม
อาสีสมานเน ผู้หวังอยู่ อิติ ว่า ‘สตฺถา อ.พระศาสดา โกวิโท

ผู้ทรงฉลาด **ธมฺมาธมฺเมสุ** ในกุศลธรรมและอกุศลธรรม ท.
สมฺปนฺนสทฺธมฺมปโท ผู้มีบทแห่งพระสัทธรรมอันถึงพร้อม
แล้ว **กรุณาเวคสมฺมุสฺสาหิตมานโส** ผู้มีพระทัยอันกำลังแห่ง
พระกรุณาให้อุตสาหะขึ้นพร้อมแล้ว **อาคมฺม** ทรงอาศัยแล้ว
ตํ ตํ การณํ ซึ่งเหตุหนึ่งๆ **เทเสสิ** ทรงแสดงแล้ว **ธมฺมปทํ** ซึ่ง
พระธรรมบท **สุภํ อังงาม** ยํ เว ใดแล **ปีติปาโมชฺชวฑฺฒนํ**
อันเป็นเครื่องยังปีติและปราโมทย์ให้เจริญ **เทวมนุสฺसानํ** แก่
เทวดาและมนุษย์ ท. **ยา ตสฺส (ธมฺมปทสฺส) อตฺถวณฺณนา**
อ. วาจาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งเนื้อความแห่งพระธรรมบทนั้น
ใด (อาจริเยหิ) ปรมฺปรากตา อัน- อันอาจารย์ ท. นำมาแล้ว
โดยสืบๆ กัน **นิปฺพณา** อันละเอียด **สณฺจिता** ดำรงอยู่พร้อม
แล้ว **ทีปภาสาย** โดยภาษาแห่งชาวเกาะ **ตามฺพปฺนฺณนิทีปมฺหิ**
ในเกาะเป็นที่อยู่แห่งชนผู้มีฝ่ามือแดง **หิตสมฺปนฺนํ** ยังความ
ถึงพร้อมแห่งประโยชน์เกื้อกูล **น สาธยติ** ย่อมไม่ให้สำเร็จ
สตฺตานํ แก่สัตว์ ท. **เสสํ** ผู้เหลือ, **อปฺเปว** นาม ชื่อแม่
ไฉน **สา (ตสฺส ธมฺมปทสฺส อตฺถวณฺณนา)** อ. วาจาเป็น
เครื่องพรรณนาซึ่งเนื้อความ แห่งพระธรรมบทนั้น นั้น **หิตํ** ยัง
ประโยชน์เกื้อกูล **สาธเยย** พึงให้สำเร็จ **สพฺพโลกสฺส** แก่ชาว
โลกทั้งปวง **อิติ** ดังนี้ **อภิยาจิต** วิวอนยั้งแล้ว **สกุจฺจํ**
โดยเคารพ **นมสฺสิตฺวา** นมัสการแล้ว **ปาเท** ซึ่งพระบาท ท.
ตสฺส (สมฺพทสฺส) ของ-, **สทฺธมฺมปชฺโชโต** อ. ประทีปอัน
โพล่งทั่วแล้วคือพระสัทธรรม **เยน (สมฺพทฺเธน)** อันพระสัม-
พุทเจ้าพระองค์ใด, **โลเก** ครั้นเมื่อโลก **มหาโมหตฺโมหนฺเต**
เป็นสภาพอันความมืดคือโมหะใหญ่หุ้มห่อแล้ว **(สนฺเต)** มีอยู่,
โลกนฺตทสฺสึนา ผู้ทรงเห็นซึ่งพระนิพพานอันเป็นที่สุดแห่ง
โลกโดยปกติ **ชฺลิตฺทฺธินา** ผู้มีพระฤทธิ์อันรุ่งเรืองแล้ว **ชาลิต**
ทรงให้รุ่งเรืองแล้ว, -พระสัมพุทเจ้าพระองค์นั้น **สิริมโต** ผู้มี
พระสิริ **ปุชฺเตวา** บูชาแล้ว **สทฺธมฺมํ** ซึ่งพระสัทธรรม **อสุส**

(สมพุทฺธสุส) ของพระสัมพุทฺธเจ้าพระองค์นั้น จ ด้วย กตฺวา
 กระทำแล้ว อญฺชลิ ซึ่งอัญชลิ สงฺฆสุส แก่พระสงฆ์ จ ด้วย,
 ปหาย ละแล้ว ตํ ภาสํ ซึ่งภาษานั้น จ ด้วย วจนกุกมํ ซึ่ง
 ลำดับแห่งคำ คตํ อันถึงแล้ว อติวิตถารํ ซึ่งความพิสดาร
 เกิน จ ด้วย อาโรปิยิตฺวาน ยกขึ้นแล้ว ภาสํ สู่ภาษา ตนฺหฺติ
 อันเป็นแบบแผน มโนรมํ อันเป็นที่รื่นรมย์แห่งใจ, ยํ
 วิสุสชฺชนปทํ อ.บทแก้ไต่ คาถานํ แห่งคาถา ท. (เตหิ
 อาจริเยหิ) อันอาจารย์ ท. เหล่านั้น น วิภาวิตํ ไม่ให้แจ่มแจ้ง
 แล้ว ตตฺถ (สีหฬอตฺถพฺยาทุขยาเน) ในการอธิบายเนื้อความ
 ด้วยภาษาสิงหลนั้น ตํ เกวลํ (วิสุสชฺชนปทํ) ยังบทแก้ ทั้งสิ้น
 นั้น วิภาเวตฺวา ให้แจ่มแจ้งแล้ว อวาทนฺโต นำมาอยู่ ปิติ-
 ปาโมชฺชํ ซึ่งปิติและปราโมทย์ มนโส แห่งใจ อตฺถมฺมุ-
 นิสฺสิตํ อันเข้าไปอาศัยแล้วซึ่งอรรถและธรรม เสสํ ที่เหลือ
 วิภาวินํ แก่บัณฑิต ท. ภาสิสฺสํ จักกล่าว ตํ เอว (พฺยญฺชน-
 ปทํ) ซึ่งพยัญชนะและบทนั้นนั้นเกี่ยว ภาสนฺตฺเรน ด้วย
 ภาษ่อื่น อตฺถโต โดยเนื้อความ” อิติ ดังนี้ ๙

คาถาแสดงความนอบน้อม

“ข้าพเจ้า (พระพุทฺธโฆสเส) ถูกพระเถระชื่อกุมารกัสสปะ ผู้
 ฝึกฝนแล้ว ผู้ประพฤติสมาสมาเป็นอาจณ ผู้มีจิตใจมั่นคง
 ประสงค์ความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม หวังอยู่ว่า ‘พระศาสดา
 ผู้ทรงฉลาดในกุศลธรรมและอกุศลธรรม ผู้สมบูรณ์ด้วยบท
 พระสัทธรรม ทรงมีพระทัยที่มีกำลังแห่งพระกรุณาให้อุตสาหะ
 อาศัยเหตุอันนั้นๆ แสดงพระธรรมบทที่ดงามใดแล ที่เป็นเหตุ
 ให้เจริญปิติและปราโมทย์แก่เหล่าทวยเทพและมนุษย์, อัถ-
 วัณณนาธรรมบทนั้นใดที่ถูกนำสืบๆ กันมา ที่ละเอียด ดำรง
 อยู่ด้วยภาษาของชาวเกาะสีหฬ ในเกาะที่เป็นที่อยู่ของชนผู้มี
 ฝ่ามือแดง ไม่สามารถที่จะทำประโยชน์ให้สำเร็จแก่เหล่าสัตว์ผู้

เหลือได้ ไฉนหนอ อุตถวณณนาธรรมบทนั้นจะสามารถทำให้สำเร็จประโยชน์แก่ชาวโลกทั้งปวงได้” วิงวอนอย่างยิ่งโดยเคารพ, นมัสการพระบาททั้งคู่ของพระสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ผู้มีสิริ ผู้ทรงจุดประทีปคือพระสัทธรรมให้สว่าง ในขณะที่โลกถูกความมืดคือโมหะใหญ่ห่อหุ้ม ผู้ทรงเห็นพระนิพพานอันเป็นที่สุดของโลก ผู้มีพระฤทธิ์อันรุ่งเรือง บุษบาพระสัทธรรมของพระสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นและประณมอัญชลีแก่พระสงฆ์ละภาษาของชาวเกาะสีหพและลำดับคำที่ถึงความพิสดารเกินไป แล้วยกขึ้นสู่ต้นติภาษา ที่เป็นที่น่ารื่นรมย์ใจ ทำบทแก่ที่อาจารย์เหล่านั้นยังไม่ได้ทำให้แจ่มแจ้ง ทำให้แจ่มแจ้งโดยสิ้นเชิง จะกล่าวธรรมบทนั้นแหละโดยมิให้เหลือ ด้วยภาษามคธอันอื่นจากภาษาของชาวเกาะสิงหล โดยเนื้อความ นำปิติและปราโมทย์แห่งใจที่เข้าไปอาศัยอรรถและธรรมมาให้แก่บัณฑิตทั้งหลาย

ปณามคาถา ลิงคัตถะ

“อหํ สุททกัตตาโน ภาสิสุสฺสํ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, โลก
ลักษณะใน สนฺเตจฺจ ลักขณกิริยา มหาโมหตโมนทฺเช วิกต
กัตตาโนสนฺเต, สทฺทมมปชฺโชโตวุตตกัมมะในชาลิโตจฺจ กิตบ
เหตุกัมมวากจ โลกนุตตสฺสินา กิตฺติ เยน กิตฺติ ชลิตฺติทฺธินา กิตฺติ
วิเสสณะของ สมฺพุทฺทฺเชนจฺจ อนภิตกัตตาโน ชลิตโต, ตสฺส
วิเสสณะของ สมฺพุทฺทฺสส ปาเท อวุตตกัมมะใน นมฺสฺสิตฺวาจ
ปุกฺพกาลกิริยาใน ปุเชตฺวา สมฺพุทฺทฺสส สามีสัมพันธะใน ปาเท
สิริมโต วิเสสณะของ สมฺพุทฺทฺสส สทฺทมมํ อวุตตกัมมะใน
ปุเชตฺวา จ สองศัพทํ ปทสมฺมจยัตถะเข้ากับ สทฺทมมํ อสฺส
ปุเชตฺวา และ กตฺวา สงฺฆสฺส อญฺชลี, อสฺส วิเสสณะของ
สมฺพุทฺทฺสสจฺจ สามีสัมพันธะใน สทฺทมมํ ปุเชตฺวา ปุกฺพกาล
กิริยาใน กตฺวาจฺจ อปรกาลกิริยาใน อภิยาจิตฺติ สงฺฆสฺส

สัมปทานใน กตฺวา อญฺชลี อวุตตกัมมะใน กตฺวา, “โกวิทฺโ กัตติ
 สมฺปนฺนสทฺทมฺมปโท กัตติ กรุณาเวคสมฺมุสฺสาหิตมานโส กัตติ
 วิเสสฺนะของ สตุถาญฺ สุทฺธกัตตาใน เทเสสิญฺ อาขยาตบท
 กัตตุวจาก ตํ ตํ วิเสสฺนะของ การณฺญ อวุตตกัมมะใน
 อากุมมฺญ ปุพฺพกาลกิริยาใน เทเสสิ ฐมฺมาฐมฺเมสุ วิสยาธาระ
 ใน โกวิทฺโ สุภํ วิเสสฺนะของ ฐมฺมปทํ ญ อวุตตกัมมะใน
 เทเสสิ ญ วิเสสฺนะของ ฐมฺมปทํ เวศฺพทํ ปทปุรณะ เทว-
 มนุสฺसानํ สัมปทานใน ปิตฺติปาโมชฺชวทฺตมฺนญฺ วิเสสฺนะของ
 ฐมฺมปทํ, ยา กัตติ ปรมฺปรากตา กัตติ นิปุณา กัตติ วิเสสฺนะ
 ของ อตฺตถวณฺณนาญฺ เหตุกัตตาใน สาธยติญฺ อาขยาตบทเหตุ
 กัตตุวจาก อาจริเยหิ อนภิทกัตตาใน ปรมฺปรากตา ตสฺส
 วิเสสฺนะของ ฐมฺมปทสฺสญฺ สามีสัมพันธะใน อตฺตถวณฺณนา
 ตามฺพปณฺณนทึปมฺหิ วิสยาธาระใน สณฺจิตา ทึปภาสาย ตติยา-
 วิเสสฺนะใน สณฺจิตาญฺ วิเสสฺนะของ อตฺตถวณฺณนา นศฺพทํ
 ปฏฺฐิเสธะใน สาธยติ เสสฺสานํ วิเสสฺนะของ สตุตฺตานญฺ สัมปทาน
 ใน สาธยติ หิตสมฺปทํ การิตกัมมะใน สาธยติ, อปฺเปว นาม
 สังกปฺปัตตะ สา วิเสสฺนะของ อตฺตถวณฺณนาญฺ เหตุกัตตาใน
 สาธเยยฺ อาขยาตบทเหตุกัตตุวจาก สพฺพโลกสฺส สัมปทาน
 ใน สาธเยยฺ หิตํ การิตกัมมะใน สาธเยยฺ” อิติศฺพทํ อากาเรใน
 อาสีสมานนญฺ กัตติ ทนฺเตน กัตติ สมจารินา กัตติ ธิรเจตฺสา กัตติ
 สทฺทมฺมฏฺฐิติกาเมน กัตติ วิเสสฺนะของ เถเรน กุมารกสฺสเปน
 สัณฺญาวิเสสฺนะของ เถเรนญฺ อนภิทกัตตาใน อภิยาจิตฺ
 สกุกจฺจํ กิริยาวิเสสฺนะใน อภิยาจิตฺ ญ วิเสสฺนะของ อหํ ตํ
 วิเสสฺนะของ ภาสํญฺ อวุตตกัมมะใน ปหาย อติวิทฺถารํ
 สัมปาปุณฺเณยกัมมะใน คตฺญฺ วิเสสฺนะของ วจนกุกมฺญฺ อวุตต-
 กัมมะใน ปหาย จศฺพทํ ปทสมฺมุจยฺตตะเข้ากับ ตํ ภาสํ
 และ อติวิทฺถารํ คตฺ วจนกุกมฺ, ปหาย ปุพฺพกาลกิริยาใน
 อาโรปยิตฺวานญฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิภาเวตฺวา ทนฺตํ กัตติ

มโนรม กิติ วิเสสณะของ ภาสึญ สัมปาปุณียกัมมะใน
 อาโรปิตุวาน, ยัม วิเสสณะของ พุยณชนปทึญ วุตตกัมมะใน
 วิภาวิตึญ กิตบตเหตุกัมมวากก ปณฺทิตเณ อนภิตกัตตดา
 ใน วิภาวิตึ คากานํ สามีสัมพันธะใน พุยณชนปทึ ตตถ
 วิเสสณะของ สีหพอดถพุกาขุยาเนญ วิสยาธาระใน วิภาวิตึ
 นศัพทึ ปฏฺฐิสะระใน วิภาวิตึ ตํ กิติ เกวลํ กิติ วิเสสณะ
 ของ พุยณชนปทึญ การิตกัมมะใน วิภาเวตฺวาญ สมาน-
 กาลกิริยาใน ภาสิสุสํ เอวศัพทึ อวธารณะเข้ากัปป ตึญ กิติ
 เสสํ กิติ วิเสสณะของ วิสฺสชฺชนปทึ ญ อวุตตกัมมะใน อวหนุโต
 อตถโต ตติยาวิเสสณะใน ภาสิสุสํ ภาสนุตเรน ภาระใน ภาสิสุสํ
 อวหนุโต อัพภันตรกิริยาของ อหํ วิภาวินํ สัมปทานใน
 อวหนุโต มนโส สามีสัมพันธะใน ปีติปาโมชฺชึญ อวุตตกัมมะ
 ใน อวหนุโต อตถธมฺมุปนฺนิสุสิตํ วิเสสณะของ ปีติปาโมชฺชึ”
 อิตศัพทึ สุรูปะใน ปณามคากา

๑. ยมกวคควณณนา

ยมกวคควณณนา (มยา วุจเต) ๕

ยมกวคควณณนา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งเนือความแห่งวรรค

อันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยคู้

(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทโธมสะ) (วุจเต) จะกล่าว ๕

ยมกวคควณณนา วุตตกัมมะใน วุจเตฯ อาขยาตบทกัมมวาจก

มยา อนภิตกัตตาใน วุจเต ๕

๑. ยมกวรรควิณณนา

๑. จกขุपालตเถรวตถุ [๑]

จกขุपालตเถรวตถุ (มยา วุจเต) ๕

จกขุपालตเถรวตถุ อ.เรื่องแห่งพระจกขุपालผู้เถระ

(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทโธมสะ) (วุจเต) จะกล่าว ๕

จกขุपालตเถรวตถุ วุตตกัมมะใน วุจเตฯ อาขยาตบทกัมมวาจก

มยา อนภิตกัตตาใน วุจเต ๕

๑. เรื่องพระจกขุपालเถระ

๑. “มโนปุพฺพพฺกมา ฐมฺมา มโนเสฏฺฐจา มโนมยา,
 มนสา เจ ปทฺถุเจเน ภาสติ วา กโรติ วา,
 ตโต นํ ทฺกฺขมเหวติ จกฺกํ ว วหโต ปทฺนฺติ

อัยํ ฐมฺมเทสฺนา กตฺถ ภาสิตา”ติ ?

“มโนปุพฺพพฺกมา ฐมฺมา มโนเสฏฺฐจา มโนมยา,
 (ปุคฺคโล) มนสา เจ ปทฺถุเจเน ภาสติ วา กโรติ วา,
 ตโต (ตฺวิธทฺจจฺริตโต) นํ (ปุคฺคลํ) ทฺกฺขํ อเหวติ จกฺกํ อิว (ฐุรํ) วหโต (พลิวทฺทสฺส)

ปทํ (อนฺเวหนฺตํ) อิติ

อัยํ ฐมฺมเทสฺนา (ภควตา) กตฺถ (จาเน) ภาสิตา”ติ (ปุจฺฉา) ?

ปุจฺฉา อ.อันถาม อิติ ว่า “อัยํ ฐมฺมเทสฺนา อ.พระธรรมเทศนาคือ อิติ ว่า

‘ฐมฺมา อ.ธรรม ท. มโนปุพฺพพฺกมา มีใจเป็นสภาพถึงก่อน
 มโนเสฏฺฐจา มีใจเป็นสภาพประเสริฐที่สุด มโนมยา สำเร็จ
 แล้วแต่ใจ, เจ หากว่า (ปุคฺคโล) อ.บุคคล มนสา มีใจ
 ปทฺถุเจเน อันโทษประทุษร้ายแล้ว ภาสติ กล่าวอยู่ วา หรือ
 วา หรือว่า กโรติ กระทำอยู่ไซ้, ทฺกฺขํ อ.ความทูกษ์ อเหวติ
 ย่อมไปตาม นํ (ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคลนั้น ตโต (ตฺวิธทฺจจฺริตโต)
 เพราะทุจริตอันมีอย่างสามนั้น จกฺกํ อิว เพียงดัง อ.ล้อ
 (อนฺเวหนฺตํ) อันหมุ่นไปตามอยู่ ปทํ ซึ่งรอยเท้า (พลิวทฺทสฺส)
 ของโคตัวเนื่องด้วยกำลัง วหโต ให้นำไปอยู่ (ฐุรํ) ซึ่งแอก’
 อิติ ดังนี้

(ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า ภาสิตา ตรัสแล้ว กตฺถ (จาเน) ในที่ไหน” อิติ
 ดังนี้ ฯ

ถาพว่า “พระธรรมเทศนาคือว่า

‘ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐสุด สำเร็จแต่ใจ
 หากบุคคลมีใจถูกอภิขณาเป็นต้นประทุษร้าย จะกล่าวหรือ
 จะพูดก็ตาม ความทูกษ์ย่อมติดตามเขาไปเพราะทุจริต ๓
 ประการ เหมือนล้อที่หมุ่นตามรอยเท้าโคตัวที่เนื่องด้วยกำลัง

ตัวนำแอกไป ฉะนั้น'
พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสที่ไหน?"

“มโนปุพฺพวงฺคมา กิตี มโนเสฏฺฐจา กิตี มโนมยา กิตี วิเสสณะ
ของ ฌมฺมาฯ ลิงคัตถะ, เจตฺถ์ ปริกัปปัตถะ ปุคฺคโล สุททกัตตา
ใน ภาสติ และ กโรติ ภาสติ กิตี กโรติ กิตี อาชยาตบท
กัตตุวาจก มนสา อิตถัมภุตะของ ปุคฺคโล ปทฺฐุเจณ วิเสสณะ
ของ มนสา วา สองศัพฺท์ ปทวิกัปปัตถะเข้ากัปป ภาสติ และ
กโรติ, ทุกุขั สุททกัตตาใน อนฺเวติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก
ตโต วิเสสณะของ ติวิททจฺจริตโตฯ เหตุใน อนฺเวติ
น วิเสสณะของ ปุคฺคลัฯ อวุตตกัมมะใน อนฺเวติ จกฺกั อูปมา-
ลิงคัตถะ อิวศัพฺท์ อูปมาโชตกะเข้ากัปป จกฺกั ชฺฐรฺ วโหโต พลิวทฺทสุส
ปทํ อนฺเวนตํ, ชฺฐรฺ อวุตตกัมมะใน วโหโตฯ วิเสสณะของ
พลิวทฺทสุสฯ สามีสัมพันธะใน ปทํฯ อวุตตกัมมะใน อนฺเวนตํฯ
วิเสสณะของ จกฺกั'

อิตติศัพฺท์ สฺรุปะใน อัย ฌมฺมเทสนา อัย วิเสสณะของ ฌมฺมเทสนาฯ วุตตกัมมะ
ใน ภาสิตาฯ กิตตบทกัมมวาจก ภควตา อนภิทกัตตาใน ภาสิตา กตถ วิเสสณะของ
จาเนฯ วิสยาธาระใน ภาสิตา” อิตติศัพฺท์ สฺรุปะใน ปุจฺฉาฯ ลิงคัตถะ ฯ

๒. “สาวตฺถิยั” ฯ

“(อัย ฌมฺมเทสนา ภควตา) สาวตฺถิยั (ภาสิตา)”ติ (วิสุตฺตชฺชนั) ฯ

(วิสุตฺตชฺชนั) อ.อันแก (อิตติ) ว่า “(อัย ฌมฺมเทสนา) อ.พระธรรมเทศนาฯ (ภควตา)
อันพระผู้มีพระภาคเจ้า (ภาสิตา) ตรัสแล้ว สาวตฺถิยั ในเมืองชื่อว่าสาวตฺถิ” (อิตติ)
ดังนี้ ฯ

ตอบว่า “พระองค์ตรัสที่เมืองสาวตฺถิ”

“อัย วิเสสณะของ ฌมฺมเทสนาฯ วุตตกัมมะใน ภาสิตาฯ กิตตบทกัมมวาจก ภควตา
อนภิทกัตตาใน ภาสิตา สาวตฺถิยั วิสยาธาระใน ภาสิตา” อิตติศัพฺท์ สฺรุปะใน
วิสุตฺตชฺชนัฯ ลิงคัตถะ ฯ

๓. “กั อารพฺภา”ติ ?

“(อัย ฌมฺมเทสฺนา ภควตา) กั อารพฺภ (ภาสิตา)”ติ (ปฺจฺฉา) ฯ

(ปฺจฺฉา) อ.อันถาม อิติ ว่า “(อัย ฌมฺมเทสฺนา) อ.พระธรรมเทศนา นี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า อารพฺภ ทรงปรารภ กั ซึ่งใคร (ภาสิตา) ตรัสแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

ถามว่า “ทรงปรารภใคร”

“อัย วิเสสนะของ ฌมฺมเทสฺนาฯ วุตตกัมมะใน ภาสิตาฯ กิตตบทกัมมมาจาก ภควตา อนภิตกัตตทาใน ภาสิตา กั อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกิริยาใน ภาสิตา” อิติ ศัพท์ สรุปะใน ปฺจฺฉาฯ ลิงคัตถะ ฯ

๔. “จกฺขุपालตฺเถรํ” ฯ

“(อัย ฌมฺมเทสฺนา ภควตา) จกฺขุपालตฺเถรํ (อารพฺภ ภาสิตา)”ติ (วิสุสฺซชนํ) ฯ

(วิสุสฺซชนํ) อ.อันแก้อิธิ ว่า “(อัย ฌมฺมเทสฺนา) อ.พระธรรมเทศนา นี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า (อารพฺภ) ทรงปรารภ จกฺขุपालตฺเถรํ ซึ่งพระจักขุपालผู้เถระ (ภาสิตา) ตรัสแล้ว” (อิติ) ดังนี้ ฯ

ตอบว่า “ทรงปรารภพระจักขุपालเถระ”

“อัย วิเสสนะของ ฌมฺมเทสฺนาฯ วุตตกัมมะใน ภาสิตาฯ กิตตบทกัมมมาจาก ภควตา อนภิตกัตตทาใน ภาสิตา จกฺขุपालตฺเถรํ อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกิริยาใน ภาสิตา” อิติศัพท์ สรุปะใน วิสุสฺซชนํฯ ลิงคัตถะ ฯ

๕. สวตฺถึยํ กิร มหาสุวณฺโณ นาม กุญฺญมฺพิโก อโหสิ อทุโฆ มหฺทฺฐโน มหาโกโค อปฺตฺตโก ฯ

สวตฺถึยํ กิร มหาสุวณฺโณ นาม (เสฏฺฐิ) กุญฺญมฺพิโก อโหสิ อทุโฆ มหฺทฺฐโน มหาโกโค อปฺตฺตโก ฯ

กิร ได้ยินว่า (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐี มหาสุวณฺโณ นาม ชื่อว่ามหาสุวรรณ กุญฺญมฺพิโก เป็นผู้มีทรัพย์ อทุโฆ เป็นผู้มั่งคั่ง มหฺทฺฐโน เป็นผู้มีทรัพย์มาก มหาโกโค เป็นผู้มีโภคะ

มาก **อปุตตโก** เป็นผู้ไม่มีบุตร **อโหสิ** ได้มีแล้ว **สาวตถิย** ในเมืองชื่อว่าสาวตถิ ๗
เล่ากันว่า ได้มีเศรษฐีในเมืองสาวตถิชื่อมหาสุวรรณ เป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก
มีโภคะมาก แต่ไม่มีลูก

กิริศัพท์อนุสนทนัตถะ นามศัพท์สัญญาโชตกะเข้ากับ มหาสุวรรณ โณ ๗ วิเสสนะของเสฏฐิ
๗ สุทรกัตตาใน อโหสิ ๗ อาชยาตบทกัตตวาจาก สาวตถิย วิสยาธาระใน อโหสิ ๗ กุฎุมพิก
กิติ อทุโฆ กิติ มหุทรโน กิติ มหาโภโค กิติ อปุตตโก กิติ วิกตีกัตตาใน อโหสิ ๗

๖. โส เอกทิวส์ นหันทิตถ์ คนตุวา นหาตุวา อาคจณฺโตะ อนฺตรามคฺเค สมฺปนฺนสาขี
เอกํ วนปฺปตี ทิสฺวา “อัย มฺหเสฏฺขาย เทวตาย ปรีคฺคหิตฺ ภาวิสฺสตี”ติ ตสฺส
เหตุจําภาคํ โสธาเปตฺวา ปากการปริกฺเขปํ การาเปตฺวา วาลุกํ โอกิราเปตฺวา
ธชปตํ อุสฺสาเปตฺวา วนปฺปตี อลงฺกริตฺวา “ปุตฺตํ วา ธีตฺรํ วา ลภิตฺวา ตุมฺหากํ
มหาสฏฺการํ กริสฺสามิ”ติ ปตฺถนํ กตฺวา ปกฺกามิ.

โส (เสฏฐิ) เอกทิวส์ นหันทิตถ์ คนตุวา นหาตุวา อาคจณฺโตะ อนฺตรามคฺเค สมฺปนฺนสาขี
เอกํ วนปฺปตี ทิสฺวา “อัย (รุกฺโข) มฺหเสฏฺขาย เทวตาย ปรีคฺคหิตฺ ภาวิสฺสตี”ติ (จิฺนฺเตตฺวา
ปฺคฺคลํ) ตสฺส (รุกฺขสฺส) เหตุจําภาคํ โสธาเปตฺวา (ปฺคฺคลํ) ปากการปริกฺเขปํ การาเปตฺวา (ปฺคฺคลํ)
วาลุกํ โอกิราเปตฺวา (ปฺคฺคลํ) ธชปตํ อุสฺสาเปตฺวา วนปฺปตี อลงฺกริตฺวา “(อหํ) ปุตฺตํ วา
ธีตฺรํ วา ลภิตฺวา ตุมฺหากํ มหาสฏฺการํ กริสฺสามิ”ติ ปตฺถนํ กตฺวา ปกฺกามิ.

เอกทิวส์ ในวันหนึ่ง โส (เสฏฐิ) อ.เศรษฐีนั้น คนตุวา ไปแล้ว นหันทิตถ์ สู้ทำเป็น
ที่อาบ นหาตุวา อาบแล้ว อาคจณฺโตะ มาอยู่ ทิสฺวา เห็นแล้ว วนปฺปตี ซึ่งต้นไม้
อันเป็นเจ้าแห่งป่า เอกํ ต้นหนึ่ง สมฺปนฺนสาขี มีกิ่งอันถึงพร้อมแล้ว อนฺตรามคฺเค
ในระหว่างแห่งหนทาง (จิฺนฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อัย (รุกฺโข) อ.ต้นไม้ นี้
มฺหเสฏฺขาย เทวตาย ปรีคฺคหิตฺ เป็นต้นไม้- อันเทวดา ผู้มีศักดิ์ใหญ่ -ถือเอารอบ
แล้ว ภาวิสฺสตี จักเป็น” อิติ ดังนี้ (ปฺคฺคลํ) ยังบุคคล โสธาเปตฺวา ให้ชำระแล้ว
เหตุจําภาคํ ซึ่งส่วนในภายใต้ ตสฺส (รุกฺขสฺส) แห่งต้นไม้ นั้น (ปฺคฺคลํ) ยังบุคคล
การาเปตฺวา ให้กระทำแล้ว ปากการปริกฺเขปํ ซึ่งการล้อมรั้วด้วยกำแพง (ปฺคฺคลํ)
ยังบุคคล โอกิราเปตฺวา ให้เกลี่ยลงแล้ว วาลุกํ ซึ่งทราย (ปฺคฺคลํ) ยังบุคคล
อุสฺสาเปตฺวา ให้ยกขึ้นแล้ว ธชปตํ ซึ่งธงชัยและธงผืนผ้า อลงฺกริตฺวา ประดับ

แล้ว **วนปปตี** ซึ่งต้นไม้อันเป็นเจ้าแห่งป่า **กตวา** กระทำแล้ว **ปตถนั** ซึ่งความปรารถนา **อิติ** ว่า “(อห) อ.ข้าพเจ้า **ลภิตวา** ได้แล้ว **ปุตตัม** วา ซึ่งบุตร หรือ **อิตรั** วา หรือว่า ซึ่งธิดา **กริสฺสามิ** จักกระทำ **มหาสกุการั** ซึ่งสักการะใหญ่ **ตุมุหากั** แก่ท่าน ท.” **อิติ** ดังนี้ **ปฏุกามิ** หลีกไปแล้ว ๕

วันหนึ่ง ท่านเศรษฐีไปสู้อำบ้ำน้ำ อามเสร็จ ขณะเดินทางกลับบ้าน ระหว่างทาง ได้เห็นต้นไม้อันป่าต้นหนึ่งสมบุรณ์ด้วยกิ่งก้านสาขา คิดว่า “ต้นนี้ น่าจะมีเทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่สิงสถิตอยู่” จึงให้คนช่วยกันชำระที่ภายใต้ต้นไม้นั้น ให้ทำการล้อมกำแพงให้เกลี่ยทรายลง ให้ประดับธงชัยและธงผืนผ้า ทำการประดับต้นไม้อันป่า แล้วได้ตั้งความปรารถนาไว้ว่า “ถ้าได้ลูกชายหรือลูกสาว จะทำสักการะใหญ่แก่ท่านเทวดาทั้งหลาย” แล้วก็หลีกไป

โส วิเสสณะของ **เสฏฺฐิ** ๑ **สุทฺธกัตตา** ใน **ปฏุกามิ** ๑ **อาชยาตบทกัตตฺวา** จาก **เอกทิวสั** ๑ **ทุดิยา** กาลสัตตมึใน **ปฏุกามิ** **นหานตติตถั** **สัมปาปฺถึ** ๑ **กัมมะ** ใน **คนตฺวา** ๑ **ปฺพพกาล** - **กิริยา** ใน **นหาตฺวา** ๑ **ปฺพพกาล** **กิริยา** ใน **อาคจฺจนโต** ๑ **อัมภันตริกิริยา** ของ **เสฏฺฐิ** **อนุตฺตม** ๑ **คเค** **วิสยา** ๑ **ธาระ** ใน **ทิสฺวา** **สมปฺน** ๑ **นสา** ๑ **กัตี** **เอกั** ๑ **กัตี** **วิเสส** ๑ **น** ของ **วนปปตี** ๑ **อวุตต** ๑ **กัมมะ** ใน **ทิสฺวา** ๑ **ปฺพพกาล** **กิริยา** ใน **จินฺเตตฺวา** “อัย วิเสส ๑ **น** ของ **รุกฺโข** ๑ **สุทฺธ** **กัตตา** ใน **ภวิสฺส** ๑ **อาชยาตบทกัตตฺวา** จาก **มฺหเสฏฺฐ** ๑ **วิเสส** ๑ **น** ของ **เทวดา** ๑ **อนภิทกัตตา** ใน **ปริคฺค** ๑ **ทโต** ๑ **วิกตีกัตตา** ใน **ภวิสฺส** ๑” **อิติ** ศัพท์ **อาการะ** ใน **จินฺเตตฺวา** ๑ **ปฺพพกาล** **กิริยา** ใน **โสธา** ๑ **เปตฺวา** **ปฺค** ๑ **ค** **การิต** ๑ **กัมมะ** ใน **โสธา** ๑ **เปตฺวา** **ตสฺส** **วิเสส** ๑ **น** ของ **รุกฺข** ๑ **สฺส** ๑ **สามิ** **สัมพันธ** ๑ **น** ใน **เหมฏฺจา** ๑ **ภาคั** ๑ **อวุตต** ๑ **กัมมะ** ใน **โสธา** ๑ **เปตฺวา** ๑ **ปฺพพกาล** **กิริยา** ใน **การา** ๑ **เปตฺวา** **ปฺค** ๑ **ค** **การิต** ๑ **กัมมะ** ใน **การา** ๑ **เปตฺวา** **ปาการ** ๑ **ปฺริ** ๑ **ก** **เข** ๑ **ป** ๑ **อวุตต** ๑ **กัมมะ** ใน **การา** ๑ **เปตฺวา** ๑ **ปฺพพกาล** **กิริยา** ใน **โอ** ๑ **ก** **รา** ๑ **เปตฺวา** **ปฺค** ๑ **ค** **การิต** ๑ **กัมมะ** ใน **โอ** ๑ **ก** **รา** ๑ **เปตฺวา** **วาลุ** ๑ **อวุตต** ๑ **กัมมะ** ใน **โอ** ๑ **ก** **รา** ๑ **เปตฺวา** ๑ **ปฺพพกาล** **กิริยา** ใน **อุ** ๑ **ส** **สา** ๑ **เปตฺวา** **ปฺค** ๑ **ค** **การิต** ๑ **กัมมะ** ใน **อุ** ๑ **ส** **สา** ๑ **เปตฺวา** ๑ **ปฺพพกาล** **กิริยา** ใน **อลง** ๑ **ก** **ริ** **ตฺวา** **วนปปตี** **อวุตต** ๑ **กัมมะ** ใน **อลง** ๑ **ก** **ริ** **ตฺวา** ๑ **ปฺพพกาล** **กิริยา** ใน **กตฺวา** “อห **สุทฺธ** **กัตตา** ใน **กริสฺสามิ** ๑ **อาชยาตบทกัตตฺวา** จาก **ปุตตัม** ๑ **กัตี** **อิตรั** ๑ **กัตี** **อวุตต** ๑ **กัมมะ** ใน **ลภิตฺวา** **วา** **สอง** ๑ **ศัพท์** **ปทวิกั** **ป** **ปัตตะ** **เข้า** **กับ** **ปุตตัม** **และ** **อิตรั** **ลภิตฺวา** **ปฺพพกาล** **กิริยา** ใน **กริสฺสามิ** **ตุมุหากั** **สัมปทาน** ใน **กริสฺสามิ** **มหาสกุการั** **อวุตต** ๑ **กัมมะ** ใน **กริสฺสามิ**” **อิติ** ศัพท์ **สรุ** ๑ **ปะ** ๑ **น** **ปตถนั** ๑ **อวุตต** ๑ **กัมมะ** ใน **กตฺวา** ๑ **ปฺพพกาล** **กิริยา** ใน **ปฏุกามิ** ๕

๗. อถ สสุ ภริยาย กุจฉิยํ คพฺโภ ปติฏฺฐาสิ ฯ

อถ สสุ (เสฏฺฐิโน) ภริยาย กุจฉิยํ คพฺโภ ปติฏฺฐาสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น คพฺโภ อ.สัตว์ผู้เกิดแล้วในครรภ์ ปติฏฺฐาสิ ตั้งอยู่เฉพาแล้ว กุจฉิยํ ในท้อง ภริยาย แห่งภรรยา สสุ (เสฏฺฐิโน) ของเศรษฐีนั้น ฯ

ที่นั้น สัตว์ผู้เกิดในครรภ์ดำรงอยู่ในท้องของภรรยาของเศรษฐี

อถ กาลสัตตมมี คพฺโภ สุททกัตตาใน ปติฏฺฐาสิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สสุ วิเสสนะ ของ เสฏฺฐิโน ฯ สามีสัมพันธะใน ภริยาย ฯ สามีสัมพันธะใน กุจฉิยํ ฯ วิสยาธาระใน ปติฏฺฐาสิ ฯ

๘. โส ตสฺสา คพฺภปริหารํ อทาสี ฯ

โส (เสฏฺฐิ) ตสฺสา (ภริยาย) คพฺภปริหารํ อทาสี ฯ

โส (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น อทาสี ได้ให้แล้ว คพฺภปริหารํ ซึ่งวัตถุเป็นเครื่องบริหาร ซึ่งครรภ์ ตสฺสา (ภริยาย) แก่ภรณานั้น ฯ

เขาได้ให้เครื่องบริหารครรภ์แก่อนาง

โส วิเสสนะของ เสฏฺฐิ ฯ สุททกัตตาใน อทาสี ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺสา วิเสสนะ ของ ภริยาย ฯ สัมปทานใน อทาสี คพฺภปริหารํ ฯ อวุตตกัมมะใน อทาสี ฯ

๙. สา ทสฺมาสจฺเจเนน ปุตุตฺตํ วิชಾಯี ฯ

สา (ภริยา) ทสฺมาสจฺเจเนน ปุตุตฺตํ วิชಾಯี ฯ

สา (ภริยา) อ.ภรณานั้น วิชಾಯี คลอดแล้ว ปุตุตฺตํ ซึ่งบุตร ทสฺมาสจฺเจเนน ในกาล อันล่วงไปแห่งเดือนสิบ ฯ

ผ่านไปสิบเดือน นางก็คลอดบุตร

สา วิเสสนะของ ภริยา ฯ สุททกัตตาใน วิชಾಯี ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ทสฺมาสจฺเจเนน ตติยากาลสัตตมมีใน วิชಾಯี ปุตุตฺตํ อวุตตกัมมะใน วิชಾಯี ฯ

๑๐. เสฏฐิ อุตตนา ปาลิต วนปฺปตี นิสฺสาย ลหฺหตฺตา ตสฺส “ปาโล”ติ นามิ อกาสิ ฯ
 เสฏฐิ (ตสฺส ปฺุตฺตสฺส อุตตนา) อุตตนา ปาลิต วนปฺปตี นิสฺสาย ลหฺหตฺตา ตสฺส (ปฺุตฺตสฺส)
 “ปาโล”ติ (วจน) นามิ อกาสิ ฯ

เสฏฐิ อ.เศรฐฺฐิ อกาสิ ได้กระทำแล้ว (วจน) ซึ่งคำ อิติ ว่า “ปาโล อ.ปาละ” อิติ
 ดังนี้ นามิ ให้เป็นชื่อ ตสฺส (ปฺุตฺตสฺส) ของบุตรนั้น (ตสฺส ปฺุตฺตสฺส อุตตนา)
 อุตตนา ปาลิต วนปฺปตี นิสฺสาย ลหฺหตฺตา เพราะความที่ -แห่งบุตรนั้น -เป็นผู้อัน
 ตนอาศัยแล้วซึ่งตนไม่อันเป็นเจ้าแห่งป่า อัน- อันตนรักษาแล้ว -จึงได้แล้ว ฯ

เศรฐฺฐิได้ตั้งชื่อให้ลูกชายว่า “ปาละ” เพราะว่าตนอาศัยตนไม่เจ้าป่าที่ตัวเองรักษาดูแล
 แล้วได้บุตรมา

เสฏฐิ สฺหทกัตฺตาใน อกาสิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ ปฺุตฺตสฺส ฯ
 ภาวาทิสัมพันธะใน ลหฺหตฺตา อุตตนา อนภิทกัตฺตาใน ลหฺห- อุตตนา อนภิทกัตฺตา
 ใน ปาลิต ฯ วิเสสนะของ วนปฺปตี ฯ อวุตตกัมมะใน นิสฺสาย ฯ สมานกาลกิริยาใน ลหฺห-
 ลหฺหตฺตา เหตุใน อกาสิ ตสฺส วิเสสนะของ ปฺุตฺตสฺส ฯ สามีสัมพันธะใน นามิ “ปาโล
 ลิงคัตฺตะ” อิติศัพท์ สฺรูปะใน วจน ฯ อวุตตกัมมะใน อกาสิ นามิ วิกตีกัมมะใน อกาสิ ฯ

.....
 .....

๑๑. อปรภาเค อญฺญมฺปิ ปฺุตฺตํ ลภิ ฯ

อปรภาเค (โส เสฏฐิ) อญฺญมฺปิ ปฺุตฺตํ ลภิ ฯ

อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก (โส เสฏฐิ) อ.เศรฐฺฐินั้น ลภิ ได้แล้ว ปฺุตฺตํ ซึ่ง
 บุตร อญฺญมฺปิ แม่อื่น ฯ

ในเวลาต่อมา เขาได้บุตรแม่อื่นอีก

อปรภาเค กาลสัตตมึใน ลภิ โส วิเสสนะของ เสฏฐิ ฯ สฺหทกัตฺตาใน ลภิ ฯ อาชยาตบท
 กัตฺตฺวาจก อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ อญฺญ ฯ วิเสสนะของ ปฺุตฺตํ ฯ อวุตตกัมมะใน
 ลภิ ฯ

.....

๑๒. ตสฺส “จุลฺลปาโล”ติ นามํ กตฺวา, อิตฺรสุสฺส “มหาปาโล”ติ นามํ กริ ๗

(เสฏฺฐิ) ตสฺส (ปฺตุตฺตสฺส) “จุลฺลปาโล”ติ (วจนฺ) นามํ กตฺวา, อิตฺรสุสฺส (ปฺตุตฺตสฺส) “มหาปาโล”ติ (วจนฺ) นามํ กริ ๗

(เสฏฺฐิ) อ.เศรชฺฐิ กตฺวา กระทำแล้ว (วจนฺ) ซึ่งคำ อิติ ว่า “จุลฺลปาโล อ.จุลฺลปาละ” อิติ ดังนี้ นามํ ให้เป็นชื่อ ตสฺส (ปฺตุตฺตสฺส) ของบุตฺรนั้น, กริ กระทำแล้ว (วจนฺ) ซึ่งคำ อิติ ว่า “มหาปาโล อ.มหาปาละ” อิติ ดังนี้ นามํ ให้เป็นชื่อ อิตฺรสุสฺส (ปฺตุตฺตสฺส) ของบุตฺร นอกนี้ ๗

เศรชฺฐิตั้งชื่อให้ลูกชายว่า “จุลฺลปาละ” แล้วตั้งชื่อให้ลูกชายคนโตนอกนี้ว่า “มหาปาละ”

เสฏฺฐิ สุทฺธกัตฺตาใน กริฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ ปฺตุตฺตสฺสฯ สามีสัมพันธะใน นามํ “จุลฺลปาโล” สฺรูปะใน อิติฯ ศัพท์ สฺรูปะใน วจนฺฯ อวุตตกัมมะใน กตฺวา นามํ วิกตีกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกริยาใน กริ อิตฺรสุสฺส วิเสสนะของ ปฺตุตฺตสฺสฯ สามีสัมพันธะใน นามํ “มหาปาโล” สฺรูปะใน อิติฯ ศัพท์ สฺรูปะใน วจนฺฯ อวุตตกัมมะใน กริ นามํ วิกตีกัมมะใน กริ ๗

.....
.....
.....

๑๓. เต วยฺปฺตฺเต ฆรพฺพนฺน พนฺธิสุ ๗

(มาตาปิตโร) เต (ปฺตุเต) วยฺปฺตฺเต ฆรพฺพนฺน พนฺธิสุ ๗

(มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. พนฺธิสุ ผูกแล้ว เต (ปฺตุเต) ซึ่งบุตฺร ท. เหล่านั้น วยฺปฺตฺเต ผู้ถึงแล้วซึ่งวัย ฆรพฺพนฺน ด้วยเครื่องผูกคือเรือน ๗

มารดาและบิดาผูกลูกๆ เหล่านั้นผู้เติบโตแล้วด้วยเครื่องผูกคือเรือน (จับแต่งงาน)

มาตาปิตโร สุทฺธกัตฺตาใน พนฺธิสุฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เต วิเสสนะของ ปฺตุเตฯ อวุตตกัมมะใน พนฺธิสุ วยฺปฺตฺเต วิเสสนะของ ปฺตุเต ฆรพฺพนฺน ภาระใน พนฺธิสุ ๗

.....
.....

๑๔. อปรภาเค มาตาปิตโร กาลมกंसฺ ๫

อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. อกंसฺ ได้
กระทำแล้ว กาลं ซึ่งกาละ ๫

ในเวลาต่อมา มารดาและบิดาก็เสียชีวิตลงทั้งคู่

อปรภาเค กาลสัตตมีใน อกंसฺ มาตาปิตโร สุททกัตตาใน อกंसฺฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
กาลं อวุตตกัมมะใน อกंसฺ ๫

๑๕. สพฺพ โภคํ ทฺวินฺนเวย วิวเรสุํ ๫

(ฆาตกา) สพฺพ โภคํ ทฺวินฺน เวย (เสฏฺฐิปุตฺตานํ) วิวเรสุํ ๫

(ฆาตกา) ญาตี ท. วิวเรสุํ แบ่งแล้ว โภคํ ซึ่งโภคะ สพฺพ ทั้งปวง ทฺวินฺน เวย
(เสฏฺฐิปุตฺตานํ) แก่บุตรของเศรษฐี ท. สองนั้นเที่ยว ๫

พวกญาติฯ ได้แบ่งสมบัติทั้งหมดให้แก่บุตรของเศรษฐีทั้งสองคนนั้นแหละ

ฆาตกา สุททกัตตาใน วิวเรสุํฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก สพฺพ วิเสสนะของ โภคํฯ
อวุตตกัมมะใน วิวเรสุํ เวยศัพทํ อวธารณะเข้ากับ ทฺวินฺนเวย วิเสสนะของ เสฏฺฐิ-
ปุตฺตานํฯ สัมปทานใน วิวเรสุํ ๫

๑๖. ตสฺมี สมเย สตุถา ปวตฺติตปวรธมฺมจกฺโก อนุปฺพุเพน คนฺตฺวา อนาถปิณฑิก-
มหาเสฏฺฐิณา จตฺตฺปปญฺญาสโกฏฺฐิณํ วิสุสฺซเซตฺวา การิตะ เขตวนมมหาวิหาเร วิหฺรติ;
มหาชนํ สคฺคมคฺเค จ โมกฺขมคฺเค จ ปติฏฺฐาปยมาโน ๫

ตสฺมี สมเย ในสมัยนั้น สตุถา อ.พระศาตา ปวตฺติตปวรธมฺมจกฺโก ผู้มีจักรคือ
ธรรมอันประเสริฐอันพระองค์ทรงให้เป็นที่ไปทั่วแล้ว คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว อนุปฺพุเพน
โดยลำดับ วิหฺรติ ทรงประทับอยู่ เขตวนมมหาวิหาเร ในมหาวิหารชื่อว่าเขตวัน
อนาถปิณฑิกมหาเสฏฺฐิณา จตฺตฺปปญฺญาสโกฏฺฐิณํ วิสุสฺซเซตฺวา การิตะ อัน- อัน
มหาเศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะ สละแล้ว ซึ่งทรัพย์สินมีโกฏฺฐิ ๕๔ เป็นประมาณ -ให้กระทำ
แล้ว มหาชนํ ทรงยังมหาชน ปติฏฺฐาปยมาโน ให้ตั้งเฉพาะอยู่ สคฺคมคฺเค จ ใน

หนทางแห่งสวรรค์ ด้วย โมกขมคฺเค จ ในหนทางแห่งพระนิพพานด้วย ฯ

ในสมัยนั้น พระศาสดาผู้มีธรรมจักรอันประเสริฐที่ทรงให้เป็นไปแล้ว เสด็จไปตามลำดับ ประทับอยู่ที่วัดพระเชตะวันมหาวิหารที่ท่ามหาเศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะสละทรัพย์นับได้ ๕๔ โกฏิให้สร้างถวายเป็นวิหารทำให้อาณาประชาราษฎร์ตั้งอยู่ในทางสวรรค์และทางพระนิพพาน

ตสมิ วิเสสณะของ สมเยฯ กาลสัตตมิมิใน วิหริติ สตุถา สุทฺถกตฺตาใน วิหริติฯ อาชยาดบทกตฺตฺวาจก ปวตฺติตปวรรมฺมจกโกฯ วิเสสณะของ สตุถา อนุปุพฺพเพน ตติยาวิเสสณะใน คนฺตุวาทฺฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิหริติ อนาถปิณฑิกมฺหาเสฏฺฐจินา อนภิกฺขิตกตฺตาใน การิเต จตฺตฺปญฺญาสโกฏฺฐิณํ อวุตตกัมมะใน วิสฺสชฺเชตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน การิเตฯ วิเสสณะของ เชตวันมฺหาวิหาเรฯ วิสยาธาระใน วิหริติ มฺหาชนํ การิตกัมมะใน ปตฺติฏฺฐาปยมาโน สคฺคมคฺเค กิตฺติ โมกฺขมคฺเค กิตฺติ วิสยาธาระใน ปตฺติฏฺฐาปยมาโน จ สองคํพท์ ปทสมฺมุจยัตถะเข้ากับ สคฺคมคฺเค และ โมกฺขมคฺเค ปตฺติฏฺฐาปยมาโน อํพฺกัณฺตรกิริยาของ สตุถา ฯ

๑๗. ตถาคโต หิ “มาติปฺกฺขโต อสฺตีติยา ปิตฺติปฺกฺขโต อสฺตีติยาติ เทวอสฺตีติยาติกุลสฺสสฺสเสหิ การิเต นิโครธมฺหาวิหาเร เอกเมว วสฺสวาสาสํ วสิ, อนาถปิณฑิกเกน การิเต เชตวันมฺหาวิหาเร เอกฺกนวิสฺสติ, วิสาขาย สตุตฺตวิสฺสติโกฏฺฐิณปริจฺจาเคน การิเต ปุพฺพพาราเม ฉ วสฺสวาเสติ ทุวิณฺณํ กุลานํ คุณมฺहनตฺตํ ปฏฺวิจฺจ สวตฺถึ นิสฺสาย ปณฺจวิสฺสติ วสฺสวาเส วสิ ฯ

ตถาคโต หิ “มาติปฺกฺขโต อสฺตีติยา (ฅาติกุลสฺสสฺสเสหิ) ปิตฺติปฺกฺขโต อสฺตีติยา (ฅาติกุลสฺสสฺสเสหิ)” อิติ เทวอสฺตีติยาติกุลสฺสสฺสเสหิ การิเต นิโครธมฺหาวิหาเร เอกเมว วสฺสวาสาสํ วสิ, อนาถปิณฑิกเกน การิเต เชตวันมฺหาวิหาเร เอกฺกนวิสฺสติ (วสฺสวาเส วสิ), วิสาขาย สตุตฺตวิสฺสติโกฏฺฐิณปริจฺจาเคน การิเต ปุพฺพพาราเม ฉ วสฺสวาเส (วสิ) อิติ ทุวิณฺณํ กุลานํ คุณมฺहनตฺตํ ปฏฺวิจฺจ สวตฺถึ นิสฺสาย ปณฺจวิสฺสติ วสฺสวาเส วสิ ฯ

หิ จริงอญฺญู ตถาคโต อ.พระตถาคต วสิ ประทับอยู่แล้ว วสฺสวาสาสํ ประทับอยู่จำพรรษาเอกํ เหว พรรษาเดียวนั้นเทียว นิโครธมฺหาวิหาเร ในมหาวิหารชื่อว่านิโครธ “มาติปฺกฺขโต อสฺตีติยา (ฅาติกุลสฺสสฺสเสหิ) ปิตฺติปฺกฺขโต อสฺตีติยา (ฅาติกุลสฺสสฺสเสหิ) อิติ

เทวอสีติญาติกุลสหุเสหิ การิตเอ อัน- อันพันแห่งตระกูลแห่งพระญาติแปดสิบสอง
 ท. คือ (อันพันแห่งตระกูลแห่งพระญาติ ท.) ๘๐ จากข้างฝ่ายพระมารดา (อันพัน
 แห่งตระกูลแห่งพระญาติ ท.) ๘๐ จากข้างฝ่ายพระบิดา” -ให้กระทำแล้ว, (วสิ) ประทับ
 อยู่แล้ว (วสุสวาเส) ประทับอยู่จำพรรษา ท. เอกุณวิสติ ๑๙ พรรษา เขตวน-
 มหาวีหारे ในมหาวีหารชื่อว่าเซตวัน อนาถปิณฑิเกณ การิตเอ อัน- อันเศรษฐีชื่อว่า
 อนาถปิณฑิกะ -ให้กระทำแล้ว, (วสิ) ประทับอยู่แล้ว วสุสวาเส ประทับอยู่จำพรรษา
 ท. ๖ พรรษา ปุพพารามे ในบุพพาราม วิสาขาย สตุตวิสติโกฏิชนปริจจาเคน
 การิตเอ อัน- อันนางวิสาขา -ให้กระทำแล้ว ด้วยการบริจาดซึ่งทรัพย์มีโกฏิ ๒๗ เป็น
 ประมาณ นิสุสાય ทรงอาศัยแล้ว สาวตถิ ซึ่งเมืองชื่อว่าสาวตถิ วสิ ประทับอยู่แล้ว
 วสุสวาเส ประทับอยู่จำพรรษา ท. ปญจวิสติ ๒๕ พรรษา ปฏิจจ เพราะทรงอาศัย
 ทูวิन्ह กุลาน คุณมหนุดต ซึ่งความที่แห่งตระกูล ท. ทั้งสอง เป็นตระกูลมีคุณมาก
 อิติ ด้วยประการฉะนี้ ๕

เป็นความจริงที่ว่า พระตถาคตประทับอยู่จำพรรษาที่นิโครธารามเพียงพรรษาเดียว
 ที่ตระกูลพระญาติสองฝ่ายรวมกันเป็น ๑๖๐,๐๐๐ ตระกูล คือ จากฝ่ายพระมารดา
 ๘๐,๐๐๐ ตระกูล และจากฝ่ายพระบิดา ๘๐,๐๐๐ ตระกูลให้สร้างถวายเป็น ประทับอยู่จำ
 พรรษา ๑๙ พรรษา ที่วัดพระเซตวันมหาวีหารที่ทำอนาถปิณฑิกเศรษฐีให้สร้างถวายเป็น
 ประทับอยู่จำพรรษา ๖ พรรษา ที่บุพพารามที่นางวิสาขาให้สร้างถวายเป็นโดยการบริจาด
 ทรัพย์ ๒๗ โกฏิ ทรงอาศัยเมืองสาวตถิประทับอยู่จำพรรษายาวนานถึง ๒๕ พรรษา
 เพราะทรงอาศัยตระกูลทั้งสองที่มีคุณมาก ด้วยประการฉะนี้

หิศัพท์ ทัพหิกรณชตตะ ตถาคต สุทธกัตตาใน วสิๆ สิบท อาชยาตบทกัตตวาจก
 “มาติปกุชโต อสีติยา ญาติกุลสหุเสหิ และ ปิติปกุชโต อสีติยา ญาติกุลสหุเสหิ”
 สรุปะไน อิติๆ ศัพท์ สรุปะไน เทวอสีติญาติกุลสหุเสหิๆ อนภิตกัตตาใน การิตเอๆ
 วิเสสนะของ นิโครธมหาวีหारे เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ เอก์ๆ วิเสสนะของ วสุสา-
 วาส์ๆ กิริยาวิเสสนะใน วสิ, อนาถปิณฑิเกณ อนภิตกัตตาใน การิตเอๆ วิเสสนะของ
 เขตวนมหาวีหारेๆ วิชยาระใน วสิ เอกุณวิสติ วิเสสนะของ วสุสวาเสๆ กิริยาวิเสสนะ
 ใน วสิ, วิสาขาย อนภิตกัตตาใน การิตเอ สตุตวิสติโกฏิชนปริจจาเคน ภาระใน การิตเอๆ
 วิเสสนะของ ปุพพารามेๆ วิชยาระใน วสิ ๖ วิเสสนะของ วสุสวาเสๆ กิริยาวิเสสนะ

ใน วลี อิตติศัพท์ ปการัตถะ ทูวินัน วิเสสณะของ กุลานัน ภาวาทิสัมพันธะใน
คุณมหนตตัง อวุตตกัมมะใน ปฏิจจจ เหตุโน นิสสัย สาวตถิ อวุตตกัมมะใน
นิสัยจจ สมานกาลกิริยาใน วลี ปญจวิสติ วิเสสณะของ วสสวาเสจ กิริยาวิเสสณะ
ใน วลี ฯ

๑๘. อนาถปิณฑโกปิ วิสาขापि महाउपासिका निपुत्रं तिवससु त्वे वारे तदाकतसु
उपगुजानं कज्जनुदि, कज्जनुता ज “तत्रसामनेरा नो हते ओलोकेसुनदी”दि
तुज्जहतुता न कतपुफुपा: पुरेगतुत्तं कज्जनुता चाथनीयातीनि काहापेतुवा कज्जनुदि,
पञ्जामतुत्तं पञ्ज गेसञ्जानि अगुज्ज ज पानानि ฯ

อนาถปิณฑโกปิ วิสาขापि महाउपासिका निपुत्रं तिवससु त्वे वारे तदाकतसु
उपगुजानं कज्जनुदि, (เต ชนา) कज्जनुता ज “तत्रसामनेरा नो हते ओलोकेसुनदी”दि
(จินตเนน) तुज्जहतुता न कतपुफुपा (โหนदि): (เต ชนา) पुरेगतुत्तं कज्जनुता (पुकुल्ल)
चाथनीयातीनि (वत्तुनि) काहापेतुवा कज्जनुदि, पञ्जामतुत्तं (कज्जनुता पुकुल्ल) पञ्ज गेसञ्जानि
अगुज्ज ज पानानि (काहापेतुवा कज्जनुदि) ฯ

อนาถปิณฑโกปิ แม่ อ.เศรฐฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะ วิสาขापि แม่ อ.นางวิสาขา มหา-
उपासिका ผู้มหาอุบาสิกา **คจฺจนฺตฺติ** ย่อมไป **उपगुजानं** สู่ที่เป็นที่บำรุง **ตदाकतसु**
ของพระตถาคต **วारे** ลี้นวาระ **ท. เทว ๒** **ทิวสสสุ** แห่งวัน **นิพุทร** เนื่องนิตย, **จ** ก็
(**เต ชนา**) อ.ชน ท.เหล่านั้น **คจฺจนฺตฺติ** เมื่อไป **ตुจฺจहतुता न कतपुफुपा** เป็นผู้ไม่
เคยมีมือเปล่าไปแล้ว (**จินตเนน**) ด้วยอันคิด **อิตติ** ว่า “**तत्रसामनेरा** อ.ภิกษุหนุ่ม
และสามเณร **ท. โอโลเกสุนदी** จักแลดู **หเต** ซึ่งมี **ท. โน** ของเรา **ท.**” **อิตติ** ดังนี้
(**โหนदि**) ย่อมเป็น, (**เต ชนา**) อ.ชน ท.เหล่านั้น **คจฺจนฺตฺติ** เมื่อไป **पुरेगतुत्तं** ในกาล
ก่อนแห่งภัตร (**पुकुल्ल**) ยังบุคคล **คาहापेतुवा** ให้ถือเอาแล้ว (**वत्तुनि**) ซึ่งวัตถุ **ท.**
चाथनीयातीनि มีของอันบุคคลพึงเคี้ยวเป็นต้น **คจฺจนฺตฺติ** ย่อมไป, (**कज्जनुता**) เมื่อไป
पञ्जामतुत्तं ในกาลภายหลังแห่งภัตร (**पुकुल्ल**) ยังบุคคล (**คาहापेतुवा**) ให้ถือเอา
แล้ว **गेसञ्जानि** ซึ่งเกสัช **ท. ปญจ ๕** **จ** ด้วย **पानानि** ซึ่งน้ำปานะ **ท. अगुज्ज ๘** **จ**
ด้วย (**कज्जनुदि**) ย่อมไป ฯ

ทั้งอนาถปิณฑิกเศรษฐีและนางวิสาขามหาอุปาสิกาจะไปสู่ที่บำรุงพระตถาคตวันละ ๒ ครั้งเป็นประจำ ก็ชนเหล่านั้นเมื่อจะไป ไม่เคยมีมือเปล่าไปเลย ด้วยคิดว่า “ภิกษุหนุ่ม และสามเณรจะแลดูมือของตน เมื่อจะไปก่อนภัตร ใช้ให้คนถือของเคี้ยวเป็นต้น แล้วจึงไป เมื่อจะไปภายหลังภัตร ใช้ให้คนถือเภสัช ๕ และน้ำปานะ ๘ อย่าง แล้วจึงไป

อปี สองศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อนาถปิณฑิกโก และ วิสาขา อนาถปิณฑิกโก ก็ดี วิสาขา ก็ดี สุธกัตตาใน คจจนฺตึฏ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มหาอุปาสิกา วิเสสณะของ วิสาขา นิพทุธ กิริยาวิเสสณะใน คจจนฺตึ ทิวสสุส สามีสัมพันธะใน เทว วาเร เทว วิเสสณะของ วาเรฏ อัจจันตสังโยคะใน คจจนฺตึ ตถาคตสุส สามีสัมพันธะใน อุปฺภูจัน ฏ สัมปาปฺถึนียกัมมะใน คจจนฺตึ, จศัพท์ วากยารัมภโชตกะ เต วิเสสณะของ ชนาฏ สุธกัตตาใน โหนตึฏ อาชยาตบทกัตตฺวาจก คจจนฺตึ อัมภันตริกิริยาของ ชนา “ทหฺรสามเณรา สุธกัตตาใน โอลเกสฺสนฺตึฏ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โน สามีสัมพันธะ ใน หตฺเถฏ อวุตตกัมมะใน โอลเกสฺสนฺตึ” อิติศัพท์ สฺรฺปะใน จินฺตเนน ฏ ภาระใน คต- ตฺจจนฺตฺธา ก็ดี คตปฺพุพา ก็ดี วิกตีกัตตาใน โหนตึ นศัพท์ ปฏฺฐิเสระใน คต-, เต วิเสสณะของ ชนาฏ สุธกัตตาใน คจจนฺตึฏ สองบท อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุเรภตฺต กาลสัตตมีใน คจจนฺตึฏ อัมภันตริกิริยาของ ชนา ปุคฺคัล การิตกัมมะใน คาหาเปตฺวา ขาหานียาทีนึ วิเสสณะของ วตฺถุณึฏ อวุตตกัมมะใน คาหาเปตฺวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน คจจนฺตึ, ปจฺจนาภตฺต กาลสัตตมีใน คจจนฺตึฏ อัมภันตริกิริยาของ ชนา ปุคฺคัล การิตกัมมะใน คาหาเปตฺวา ปญจ วิเสสณะของ เกสฺชฺชานึฏ ก็ดี ปานานึ ก็ดี อวุตตกัมมะใน คาหาเปตฺวา อฏฺจ วิเสสณะของ ปานานึ จศัพท์ ปทสมฺจยัตถะ เข้ากับ ปญจ เกสฺชฺชานึ และ อฏฺจ ปานานึ คาหาเปตฺวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน คจจนฺตึ ๗

.....
 ๑๙. นิเวสเนสุ ปน เตสํ ทฺวิณฺณํ ทฺวิณฺณํ ภิกฺขุสฺหสฺसानํ นิจฺจํ ปญฺญตฺตานาวาสนานึ โหนตึ.

อาสนานึ ปน (ปุคฺคเลน) เตสํ (ทฺวิณฺณํ ชนานํ) นิเวสเนสุ ทฺวิณฺณํ ทฺวิณฺณํ ภิกฺขุสฺหสฺसानํ นิจฺจํ ปญฺญตฺตานึ เอว โหนตึ.

ปน อนึํ **อาสนานึ** อ.อาสนะ ท. (ปุคฺคเลน) **ปญฺญตฺตานึ** เอว เป็นอาสนะอันบุคคล

ปลูลาดแล้วนั้นเที่ยว **นิจจ** เนื่องนิตย **นิเวสเนสฺสุ** ในเรือน **ท. เตส** (**ทวิหฺนํ ชนานํ**) ของชน **ท. สอง** เหล่านั้น **ภิกขุสหฺสฺसानํ** เพื่อพ้นแห่งภิกษุ **ท. ทวิหฺนํ ทวิหฺนํ สอง** **สอง โหนฺติ** ย่อมเป็น ฯ

อนึ่ง ที่เรือนของชนเหล่านั้น มีการปลูลาดอาสนะไว้เพื่อภิกษุแห่งละ ๒,๐๐๐ ที่เป็นนิจจ ปนศัพท สัมปิตถนัตถะ อาสนานิ สุททกัตตานิ โหนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุคฺคเลน อนภิตกัตตานิ ปญฺจตฺตานิ เตส กิตฺติ ทวิหฺนํ กิตฺติ วิเสสฺสํของ ชนानํฯ สามีสัมพันธะใน นิเวสเนสฺสุฯ วิสยาธาระใน ปญฺจตฺตานิ ทวิหฺนํ สองบท วิเสสฺสํของ ภิกขุสหฺสฺसानํฯ สัมปทานใน ปญฺจตฺตานิ นิจจ กิริยาวิเสสฺสํใน ปญฺจตฺตานิ เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ ปญฺจตฺตานิฯ วิกติกัตตานิ โหนฺติ ฯ

๒๐. อนนฺปานภสฺสชฺเชสฺสุ โย ยํ อิจฺฉติ, ตสฺส ตํ ยถิจฺฉิตฺตเมว สมฺปชฺชติ ฯ

อนนฺปานภสฺสชฺเชสฺสุ โย (ภิกขุ) ยํ (วตถุ) อิจฺฉติ, ตสฺส (ภิกขุโน) ตํ (วตถุ) ยถิจฺฉิตฺตเมว สมฺปชฺชติ ฯ

โย (ภิกขุ) อ.ภิกษุใด **อิจฺฉติ** ย่อมปรารถนา **อนนฺปานภสฺสชฺเชสฺสุ ยํ วตถุ** ซึ่ง-ใน ข้าวและน้ำปานะและเภสัช **ท. หนา -วตถุใด, ตํ (วตถุ) อ.วตถุนั้น สมฺปชฺชติ** ย่อมสำเร็จ **ตสฺส (ภิกขุโน)** แก่ภิกษุรูปนั้น **ยถิจฺฉิตฺ** เหว ตามความปรารถนานั้นเที่ยว ฯ

ในบรรดาข้าว น้ำปานะ และเภสัช ภิกษุรูปใดประสงค์สิ่งใด สิ่งนั้นก็สำเร็จแก่ภิกษุรูปนั้นสมตามความปรารถนาทีเดียว

โยวิเสสฺสํของ ภิกขุฯ สุททกัตตานิ อิจฺฉติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อนนฺปานภสฺสชฺเชสฺสุ นิทธารณะใน ยํ วตถุ ยํ วิเสสฺสํของ วตถุฯ นิทธารณียะและอวตฺตกัมมะใน อิจฺฉติ, ตํ วิเสสฺสํของ วตถุฯ สุททกัตตานิ สมฺปชฺชติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสฺสํของ ภิกขุโนฯ สัมปทานใน สมฺปชฺชติ เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ ยถิจฺฉิตฺ กิริยา-วิเสสฺสํใน สมฺปชฺชติ ฯ

๒๑. เตสุ อนาคตปิณฑิกเณ เอกเมว ทิวสํ สตุถารํ ปญโห น ปุจฺจิตปุพฺโพ ๫

เตสุ (ทิวีสฺ ชเนสุ) อนาคตปิณฑิกเณ เอกเมว ทิวสํ สตุถารํ ปญโห น ปุจฺจิตปุพฺโพ (โหติ) ๫

ปญโห อ.ปัญหา **เตสุ (ทิวีสฺ ชเนสุ) อนาคตปิณฑิกเณ ปุจฺจิตปุพฺโพ** เป็นปัญหา-อัน-
ในชน ท. สอง เหล่านั้นหนา -เศรษฐกิจชื่อว่าอนาคตปิณฑิกะ -เคยทูลถามแล้ว **สตุถารํ**
กะพระศาสดา **เอกํ เอว ทิวสํ** ในวันหนึ่งนั้นเที่ยว **(โหติ)** ย่อมเป็น น หามีได้ ๫

ในบรรดาชนทั้งสองเหล่านั้น อนาคตปิณฑิกเศรษฐกิจไม่เคยทูลถามปัญหา กับพระศาสดา
แม้แต่ในวันเที่ยวเลย

ปญโห สุกทกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เตสุ กิติ ทิวีสฺ กิติ วิเสสนะของ
ชเนสุๆ นิทธารณะใน อนาคตปิณฑิกเณๆ นิทธารณียะและอนภิตกัตตาใน ปุจฺจิต-
เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ เอกํๆ วิเสสนะของ ทิวสํๆ ทุตฺยากาลสัตตมิมิใน ปุจฺจิต-
สตุถารํ ออกถิตกัมมะใน ปุจฺจิต- นศัพทํ ปฏิเสธนัตถะ ปุจฺจิตปุพฺโพ วิกติกัตตาใน โหติ ๫

๒๒. โส กิร “ตถาคโต พุทฺธสุขุมालो ขตฺตฺยสุขุมालो ‘พหุปการโ เม คหปตี’ติ มยฺหํ
ธมฺมํ เทเสนฺโต กิลเมยฺยา”ติ สตุถริ อธิมตฺตฺสิเนเหน ปญฺหํ น ปุจฺจติ ๫

โส กิร (อนาคตปิณฑิกโก) “ตถาคโต พุทฺธสุขุมาลो ขตฺตฺยสุขุมาลो (หุตฺวา) ‘พหุปการโ
(โหติ) เม คหปตี’ติ (จินฺตเนน) มยฺหํ ธมฺมํ เทเสนฺโต กิลเมยฺยา”ติ (จินฺตฺตฺวา) สตุถริ
อธิมตฺตฺสิเนเหน ปญฺหํ น ปุจฺจติ ๫

กิร ได้ยินว่า **โส (อนาคตปิณฑิกโก)** อ.เศรษฐกิจชื่อว่าอนาคตปิณฑิกะนั้น (จินฺตฺตฺวา) คิด
แล้ว **อิติ** ว่า “**ตถาคโต** อ.พระตถาคต **พุทฺธสุขุมาลो** เป็นพระพุทฺธเจ้าผู้ละเอียดอ่อน
ขตฺตฺยสุขุมาลो เป็นกษัตริย์ผู้ละเอียดอ่อน (หุตฺวา) เป็น **เทเสนฺโต** เมื่อทรงแสดง
ธมฺมํ ซึ่งธรรม **มยฺหํ** แก่เรา (จินฺตเนน) ด้วยทรงพระดำริ **อิติ** ว่า “**คหปติ** อ.คหปตี
พหุปการโ เป็นผู้มีอุปการะมาก **เม** แก่เรา (โหติ) ย่อมเป็น” **อิติ** ดังนี้ **กิลเมยฺย**
พิงฺทรลํบาก” **อิติ** ดังนี้ **น ปุจฺจติ** ย่อมไม่ทูลถาม **ปญฺหํ** ซึ่งปัญหา **อธิมตฺต-**
สิเนเหน เพราะความรักอันมีประมาณยิ่ง **สตุถริ** ในพระศาสดา ๫

ทราบว่ ท่านคิดว่ “พระตถาคตทรงเป็นพระพุทฺธเจ้าผู้ละเอียดอ่อน ทรงเป็นกษัตริย์
ผู้ละเอียดอ่อน เมื่อทรงแสดงธรรมแก่เรา ด้วยดำริว่ ‘คหปตีเป็นผู้มีอุปการะมากแก่

เรา' ฟังทรงลำบาก" ย่อมไม่ถามปัญหา เพราะความรักยั้งนักในพระศาสนา

กิริศัพท์ อนุสสวัตตะ โส วิเสสนะของ อนาคตปิณฑโกฏ สุธรรกัตตาในปัจจุณติ อาชยาต-
 บทกัตตวจาก "ตถาคโต สุธรรกัตตาใน กิลเมยย อาชยาตบทกัตตวจาก พุทฺธสุขมาโล
 กัตติ ขตฺติยสุขมาโล กัตติ วิกตีกัตตาใน หุตวาท ปุพฺพกาลกิริยาใน เทเสนโต 'คหปติ
 สุธรรกัตตาใน โหติ อาชยาตบทกัตตวจาก พหุปกาวโร วิกตีกัตตาใน โหติ เม สัมปทาน
 ใน พหุปกาวโร' อิตฺติศัพท์ สรุปะเน จินฺตเนน ภาวะใน เทเสนโต มยหํ สัมปทานใน
 เทเสนโต ฆมมํ อวุตตกัมมะใน เทเสนโต อัมภันตริกิริยาของ ตถาคโต' อิตฺติศัพท์
 อากาเรใน จินฺตเนน ปุพฺพกาลกิริยาใน ปัจจุณติ สุตถิ วิสยาธาระใน อธิมตฺต-
 สิเนเนน เหตุใน ปัจจุณติ ปญฺหํ อวุตตกัมมะใน ปัจจุณติ นศัพท์ ปฏิเสธะใน ปัจจุณติ ฯ

๒๓. สตุถา ปน ตสฺมี นิสินฺนมตฺเตเยว "อัยฺย เสฏฺฐิ มํ อรฺกฺขิตฺตพฺพญฺจาเน รกฺขติ,
 อหํ หิ กปฺปสฺตสฺสสฺสาธิกานิ จตฺตาริ อสงฺเขยฺยานิ อลงฺกตปฺปฎิยตฺตํ อตฺตโน สีสํ
 จินฺทิตฺวา อกฺขิณี อูปฺปาฏฺเตวาท หทยมํสํ อุกฺกตเตตฺวา ปาณสมํ ปุตฺตทารํ ปริจฺจชิตฺวา
 ปารมฺมิโย ปุเรฺนโต ปเรฺสํ ฆมฺมเทสนตฺถเมว ปุเรฺสํ, เอส มํ อรฺกฺขิตฺตพฺพญฺจาเน
 รกฺขตี"ติ เอกํ ฆมฺมเทสนํ กเถสิเยว ฯ

สตุถา ปน, ตสฺมี (เสฏฺฐิมฺหิ) นิสินฺนมตฺเต เอว (สนฺเต), "อัยฺย เสฏฺฐิ มํ อรฺกฺขิตฺตพฺพญฺจาเน
 รกฺขติ, อหํ หิ กปฺปสฺตสฺสสฺสาธิกานิ จตฺตาริ อสงฺเขยฺยานิ อลงฺกตปฺปฎิยตฺตํ อตฺตโน สีสํ
 จินฺทิตฺวา อกฺขิณี อูปฺปาฏฺเตวาท หทยมํสํ อุกฺกตเตตฺวา ปาณสมํ ปุตฺตทารํ ปริจฺจชิตฺวา
 ปารมฺมิโย ปุเรฺนโต (ปารมฺมิโย) ปเรฺสํ (ฆนฺนํ) ฆมฺมเทสนตฺถ เอว ปุเรฺสํ, เอส (เสฏฺฐิ) มํ
 อรฺกฺขิตฺตพฺพญฺจาเน รกฺขตี"ติ (จินฺตเตวาท) เอกํ ฆมฺมเทสนํ กเถสิ เอว ฯ

ปน ส่วนว่า สตุถา อ.พระศาสดา, ตสฺมี (เสฏฺฐิมฺหิ) ครั้นเมื่อเศรษฐินั้น นิสินฺนมตฺเต
 เอว เป็นผู้สักว่านั่งแล้วนั้นเทียว (สนฺเต) มีอยู่, (จินฺตเตวาท) ทรงพระดำริแล้ว อิติ
 ว่า "อัยฺย เสฏฺฐิ อ.เศรษฐินี้ รกฺขติ ย่อมรักษา มํ ซึ่งเรา อรฺกฺขิตฺตพฺพญฺจาเน
 ในฐานะอันบุคคลไม่พึงรักษา, หิ เพราะว่า อหํ อ.เรา จินฺทิตฺวา ตัดแล้ว สีสํ
 ซึ่งศีระ อตฺตโน ของตน อลงฺกตปฺปฎิยตฺตํ อันถูกประดับแล้วและตกแต่งแล้ว
 อกฺขิณี ยังนัยน์ตา ท. อูปฺปาฏฺเตวาท ให้หลุดขึ้นแล้ว หทยมํสํ ยังเนื้อแห่งหทัย
 อุกฺกตเตตฺวา ให้ขาดออกแล้ว ปริจฺจชิตฺวา บริจาคแล้ว ปุตฺตทารํ ซึ่งบุตรและภรรยา

ปานสมิ ผู้เสมอด้วยชีวิต ปารมียโย ยังบารมี ท. ปุเรนโโต เมื่อให้เต็ม อสงเขยยานิ
 สิ้นอสงไขย ท. จตุตตาริ สี่ กปฺปสตสทสฺสาธิกานิ อันยิ่งด้วยแสนแห่งกับปี
 (ปารมียโย) ยังบารมี ท. ปุเรสิ ให้เต็มแล้ว ฌมฺมเทสนตฺถํ เพื่ออันแสดงซึ่งธรรม
 ปเรสิ (ชานาน) แก่ชน ท. เหล่าอื่นนั้นนี้เทียว, เอโส (เสฏฺฐิ) อ. เศรษฐีนี้ รกฺขติ ย่อม
 รักษา มํ ซึ่งเรา อรฺกฺขิตพฺพภูจฺจาเน ในฐานะอันบุคคลไม่พึงรักษา” อิติ ดังนี้ กเถสิ
 เอว ตรัสแล้ว ฌมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนา เอกํ กัณฺท์หนึ่งนั้นนี้เทียว ฯ

ฝ่ายพระศาสดา เมื่อเศรษฐีสักว่านั้งแล้วเท่านั้นแหละ ดำริว่า “เศรษฐีนี้รักษาเราในที่
 ไม่ควรรักษา, เพราะว่าเราตัดศีระะของคนที่ทั้งประดับและตกแต่งแล้ว ควักนัยน์ตา
 ทั้งสอง เพิกเนื้อหัวใจ สละบุตรภรรยาผู้เสมอด้วยชีวิต บำเพ็ญบารมีสิ้น ๔ อสงไขยกับ
 อีกแสนกับปี บำเพ็ญบารมีให้เต็มเพื่อแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่นเท่านั้น เศรษฐีนี้รักษา
 เราในที่ไม่ควรรักษาเลย” แล้วทรงแสดงธรรมเทศนา ๑ กัณฺท์นั้นนั้นแหละ

ปนศัพฺทํ ปักขันตรโชนฺทกะ สตุถา สุทฺธกัตฺตานิ กเถสิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก, ตสมฺมิ
 วิเสสนะของ เสฏฺฐิฉิมฺหิ ฯ ลักขณะใน สนฺเต ฯ ลักขณะกิริยา เอวศัพฺทํ อวชารณะเข้ากับ
 นิสินฺนมนฺตฺเต ฯ วิกิตกัตฺตานิ สนฺเต, “ออย วิเสสนะของ เสฏฺฐิฉิ ฯ สุทฺธกัตฺตานิ รกฺขติ ฯ
 อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก มํ อวุตตกัมฺมะใน รกฺขติ อรฺกฺขิตพฺพภูจฺจาเน วิสยาชาระใน
 รกฺขติ, หิตฺทํ เหตุโชนฺทกะ อหํ เหตุกัตฺตานิ ปุเรสิ ฯ อาชยาตบทเหตุกัตฺตฺวาจก
 กปฺปสตสทสฺสาธิกานิ กิติ จตุตตาริ กิติ วิเสสนะของ อสงเขยยานิ ฯ อัจจันตสังโยคะใน
 ปุเรนโโต อลงกตปฺปฎิยตฺตํ วิเสสนะของ สีสํ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน สีสํ ฯ อวุตต-
 กัมฺมะใน จินฺหิตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปฺปาฏฺตฺวา อุกฺขินิ การิตกัมฺมะใน
 อุปฺปาฏฺตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุพฺพตฺเตตฺวา หทยมฺสํ การิตกัมฺมะใน อุพฺพตฺเตตฺวา ฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน ปริจฺจชิตฺวา ปานสมิ วิเสสนะของ ปุตฺตทาริ ฯ อวุตตกัมฺมะใน
 ปริจฺจชิตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุเรนโโต ปารมียโย การิตกัมฺมะใน ปุเรนโโต ฯ อัปฺกันตร-
 กิริยาของ สตุถา ปารมียโย การิตกัมฺมะใน ปุเรสิ ปเรสิ วิเสสนะของ ชานาน ฯ สัมปทาน
 ใน ฌมฺมเทสนตฺถํ เอวศัพฺทํ อวชารณะเข้ากับ ฌมฺมเทสนตฺถํ ฯ สัมปทานใน ปุเรสิ, เอโส
 วิเสสนะของ เสฏฺฐิฉิ ฯ สุทฺธกัตฺตานิ รกฺขติ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก มํ อวุตตกัมฺมะ
 ใน รกฺขติ อรฺกฺขิตพฺพภูจฺจาเน วิสยาชาระใน รกฺขติ” อิติศัพฺทํ อาการะใน จินฺหิตฺวา ฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน กเถสิ เอกํ วิเสสนะของ ฌมฺมเทสนนํ ฯ อวุตตกัมฺมะใน กเถสิ
 เอวศัพฺทํ อวชารณะเข้ากับ กเถสิ ฯ

๒๔. ตทา สาวตถิยํ สตฺต มนุสฺสโกฏิโย วสนฺติ.

ตทา ในกาลนั้น มนุสฺสโกฏิโย อ.โกฏิแห่งมนุษย์ ท. สตฺต เจ็ด วสนฺติ ย่อมอยู่ในเมืองชื่อว่าสาวตถิ ๕

ในคราวนั้น ในเมืองสาวตถิ มีมนุษย์อาศัยอยู่ ๗ โกฏิ

ตทา กาลสัตตมีใน วสนฺติ สตฺต วิเสสนะของ มนุสฺสโกฏิโยๆ สุกฺกัตตาใน วสนฺติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สาวตถิยํ วิสยาธาระใน วสนฺติ ๕

๒๕. เตสุ สตฺถุ ฌมฺมกถํ สุตฺวา ปญฺจโกฏิมตฺตา มนุสฺสา อริยสวากา ชาตา, เทวโกฏิมตฺตา ปุถุชฺชนา ๕

เตสุ (มนุสฺเสสุ) สตฺถุ ฌมฺมกถํ สุตฺวา ปญฺจโกฏิมตฺตา มนุสฺสา อริยสวากา ชาตา, (สตฺถุ ฌมฺมกถํ สุตฺวา) เทวโกฏิมตฺตา (มนุสฺสา) ปุถุชฺชนา (ชาตา) ๕

เตสุ (มนุสฺเสสุ) ปญฺจโกฏิมตฺตา มนุสฺสา อ.- ในมนุษย์ ท. เหล่านั้นหนา -มนุษย์ ท. มีโกฏิห้าเป็นประมาณ สุตฺวา ฟังแล้ว ฌมฺมกถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งธรรม สตฺถุ ของพระศาสดา อริยสวากา เป็นอริยสาวก ชาตา เกิดแล้ว, (มนุสฺสา) อ.มนุษย์ ท. เทวโกฏิมตฺตา มีโกฏิสองเป็นประมาณ (สุตฺวา) ฟังแล้ว (ฌมฺมกถํ) ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งธรรม (สตฺถุ) ของพระศาสดา ปุถุชฺชนา เป็นปุถุชน (ชาตา) เกิดแล้ว ๕

ในบรรดามนุษย์เหล่านั้น มนุษย์ประมาณ ๕ โกฏิ ฟังธรรมกถาของพระศาสดา เกิดเป็นอริยสาวก มนุษย์ประมาณ ๒ โกฏิ ฟังธรรมกถาของพระศาสดา เกิดเป็นปุถุชน

เตสุ วิเสสนะของ มนุสฺเสสุๆ นิทธารณะใน ปญฺจโกฏิมตฺตา มนุสฺสา ปญฺจโกฏิมตฺตา วิเสสนะของ มนุสฺสาๆ นิทธารณียะและสุกฺกัตตาใน ชาตาๆ กิตบทกัตตฺวาจก สตฺถุ สามีสัมพันธะใน ฌมฺมกถํๆ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชาตา อริยสวากา วิกตีกัตตาใน ชาตา, เทวโกฏิมตฺตา วิเสสนะของ มนุสฺสาๆ สุกฺกัตตาใน ชาตาๆ กิตบทกัตตฺวาจก สตฺถุ สามีสัมพันธะใน ฌมฺมกถํๆ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชาตา ปุถุชฺชนา วิกตีกัตตาใน ชาตา ๕

๒๖. เตสุ อริยสาวกานํ เทวเยว กิจจานิ อหะสุ;- ปุเรภตตํ ทานํ เทนุติ, ปจฉาภตตํ
 คนุชมาลาทิหตุถา วตุถเภสชชปานกาที คาหาเปตฺวา ฐมฺมสฺสวณฺตถาย คจฺจนฺติ ฯ

เตสุ (มนุสฺเสสุ) อริยสาวกานํ (มนุสฺसानํ) เทวเยว กิจจานิ อหะสุ;- (อริยสาวกา) ปุเรภตตํ
 ทานํ เทนุติ, (อริยสาวกา) ปจฉาภตตํ คนุชมาลาทิหตุถา (ปุคฺคฺลํ) วตุถเภสชชปานกาที (วตุถุ)
 คาหาเปตฺวา ฐมฺมสฺสวณฺตถาย คจฺจนฺติ ฯ

กิจจานิ อ.กิจ ท. เทว เหว สองนั้นเกี่ยว อหะสุ ได้มีแล้ว เตสุ (มนุสฺเสสุ) อริย-
 สาวกานํ (มนุสฺसानํ) แก่- ในมนุษย์ ท. เหล่านั้นหนา -มนุษย์ ท. ผู้เป็นอริยสาวก,
 ปุเรภตตํ ในกาลก่อนแห่งภัตร์ (อริยสาวกา) อ.อริยสาวก ท. เทนุติ ย่อมถวาย ทานํ
 ซึ่งทาน, ปจฉาภตตํ ในภายหลังแห่งภัตร์ (อริยสาวกา) อ.อริยสาวก ท. คนุช-
 มาลาทิหตุถา ผู้มีวัตถุมีของหอมและระเบียบเป็นต้นในมือ (ปุคฺคฺลํ) ยังบุคคล
 คาหาเปตฺวา ให้ถือเอาแล้ว (วตุถุ) ซึ่งวัตถุ วตุถเภสชชปานกาที มีผ้า ยา และ
 น้ำปานะ เป็นต้น คจฺจนฺติ ย่อมไป ฐมฺมสฺสวณฺตถาย เพื่อประโยชน์แก่การฟัง
 ซึ่งธรรม ฯ

ในบรรดามนุษย์เหล่านั้น อริยสาวกทั้งหลายได้มีกิจเพียง ๒ อย่างเท่านั้น คือ ก่อนภัตร์
 ถวายทาน หลังภัตร์ ถือของหอมและระเบียบเป็นต้นในมือ ใช้คนให้ถือผ้า เกสัช และ
 น้ำปานะ เป็นต้น ไปเพื่อประโยชน์แก่การฟังธรรม

เอาศัพท์ อวธารณะเข้ากับ เทว ๆ วิเสสนะของ กิจจานิ ๆ สุกฺกัตตาใน อหะสุ ๆ อาชยาต
 บทกัตตฺวาจก เตสุ วิเสสนะของ มนุสฺเสสุ ๆ นิทธารณะใน อริยสาวกานํ มนุสฺसानํ
 อริยสาวกานํ วิเสสนะของ มนุสฺसानํ ๆ นิทธารณียะและสัมปทานใน อหะสุ, อริยสาวกา
 สุกฺกัตตาใน เทนุติ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุเรภตตํ กาลสัตตมีใน เทนุติ ทานํ
 อวุตตกัมมะใน เทนุติ, อริยสาวกา สุกฺกัตตาใน คจฺจนฺติ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 ปจฉาภตตํ กาลสัตตมีใน คจฺจนฺติ คนุชมาลาทิหตุถา วิเสสนะของ อริยสาวกา ปุคฺคฺลํ
 การิตกัมมะใน คาหาเปตฺวา วตุถเภสชชปานกาที วิเสสนะของ วตุถุ ๆ อวุตตกัมมะใน
 คาหาเปตฺวา ๆ สมานกาลกิริยาใน คจฺจนฺติ ฐมฺมสฺสวณฺตถาย สัมปทานใน คจฺจนฺติ ฯ

๒๗. อถกทิวสํ มหาปาโล อริยสาวเก คนุชมาลาทิหตุเถ วิหารํ คจฺจนฺเต ทิสฺวา “อัย
 มหาชนโน กุหิ คจฺจตี”ติ ปุจฺจิตฺวา “ฐมฺมสฺสวณายา”ติ สุตฺวา “อหฺมปิ คมิสฺสามิ”ติ

คนุตวา สตถารํ วนทิตฺวา ปริสปรียนฺเต นิสฺสีทึ ฯ

อด เอกทิวสํ มหาปาโล อริยสาวเก คนธมาลาทิตฺตเถ วิหารํ คจฺจนฺเต ทิสฺวา “อภัย มหาชนโน กุหี (จาเน) คจฺจติ”ติ ปุจฺจติวาท “อภัย มหาชนโน) ฌมฺมสฺสวานาย (คจฺจติ)” อิติ สุตฺวา “อหฺมปิ คมิสฺสามิ”ติ (จินฺเตตฺวา) คนุตฺวา สตถารํ วนทิตฺวา ปริสปรียนฺเต นิสฺสีทึ ฯ

อด ครั้งนั้น เอกทิวส ในวันหนึ่ง มหาปาโล อ.กุฎุมพีซึ่งอวามหาปาละ ทิสฺวา เห็น แล้ว อริยสาวเก ซึ่งอริยสาวก ท. คนธมาลาทิตฺตเถ ผู้มีวัตรผู้มีของหอมและระเบียบ เป็นต้นในมือ คจฺจนฺเต ผู้ไปอยู่ วิหาร สู่วิหาร ปุจฺจติวาท ถามแล้ว อิติ ว่า “อภัย มหาชนโน อ.มหาชนนี้ คจฺจติ จะไป กุหี (จาเน) ในที่ไหน” อิติ ดังนี้ สุตฺวา ฟังแล้ว อิติ ว่า “(อภัย มหาชนโน) อ.มหาชนนี้ (คจฺจติ) จะไป ฌมฺมสฺสวานาย เพื่ออันฟังซึ่ง ธรรม” อิติ ดังนี้ (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อหฺมปิ แม้อ.เรา คมิสฺสามิ จักไป” อิติ ดังนี้ คนุตฺวา ไปแล้ว วนทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตถารํ ซึ่งพระศาสดา นิสฺสีทึ หนึ่งแล้ว ปริสปรียนฺเต ณ ที่สุตรอบแห่งบริษัท ฯ

ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง กุฎุมพีมหาปาละเห็นพวกอริยสาวกพากันถือของหอมและ ระเบียบเป็นต้นกำลังเดินทางไปวัด จึงถามว่า “มหาชนนี้กำลังจะไปไหนกัน” ฟังว่า “กำลังจะไปวัดเพื่อฟังธรรม” จึงคิดว่า “แม้เราก็จักไป” แล้วเดินทางไป ถวายบังคมพระ ศาสดา แล้วนั่งทำบริษัท ฯ

อด กาลสัตฺตมึ เอกทิวสํ ทฺตุยาคาลสัตฺตมึน นิสฺสีทึ มหาปาโล สฺุทฺทกัตฺตานิ นิสฺสีทึฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก อริยสาวเก อวฺุตตกัมฺมะน ทิสฺวา คนธมาลาทิตฺตเถ วิเสสณะ ของ อริยสาวเก วิหารํ สัมปาปฺุณียกัมฺมะน คจฺจนฺเตฯ วิเสสณะของ อริยสาวเก ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺจติวาท “อภัย วิเสสณะของ มหาชนโนฯ สฺุทฺทกัตฺตานิ คจฺจติฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก กุหี วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน คจฺจติ” อิติศัพท์ อาการะ ใน ปุจฺจติวาทฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สุตฺวา “อภัย วิเสสณะของ มหาชนโนฯ สฺุทฺทกัตฺตานิ คจฺจติฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ฌมฺมสฺสวานาย สัมปทานใน คจฺจติ” อิติศัพท์ อาการะ ใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “อปิศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ อหฺง สฺุทฺทกัตฺตานิ คมิสฺสามิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก” อิติศัพท์ อาการะใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วนทิตฺวา สตถารํ อวฺุตตกัมฺมะน วนทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสฺสีทึ ปริสปรียนฺเต วิสยาธาระใน นิสฺสีทึ ฯ

๒๘. พุทฺธา จ นาม ฌมฺมํ เทเสหฺนฺตา สรณสึลปพฺพชฺชาทีนํ อุปนิสฺสยํ โอลฺเกตฺวา
 อชฺฌาสมยวเสน ฌมฺมํ เทเสหฺนฺติ; ตสฺมา ตํ ทิวสํ สตุถา ตสฺส อุปนิสฺสยํ โอลฺเกตฺวา
 ฌมฺมํ เทเสหฺนฺโต อนฺุพฺพุพีกถํ กเถสิ. เสยฺยถึทํ? ทานกถํ, สึลกถํ, สคฺคกถํ, กามานํ
 อาทีนํ ใอการํ สงฺกิเลสํ, เนกฺขมฺเม อาหิสฺสํ ปกาเสสิ ฯ

พุทฺธา จ นาม ฌมฺมํ เทเสหฺนฺตา สรณสึลปพฺพชฺชาทีนํ (คุณานํ) อุปนิสฺสยํ โอลฺเกตฺวา อชฺฌาสมย-
 วเสน ฌมฺมํ เทเสหฺนฺติ; ตสฺมา ตํ ทิวสํ สตุถา ตสฺส (มหาปาลสฺส) อุปนิสฺสยํ โอลฺเกตฺวา ฌมฺมํ
 เทเสหฺนฺโต อนฺุพฺพุพีกถํ กเถสิ. “(สตุถา ฌมฺมํ เทเสหฺนฺโต) เสยฺยถึทํ (อนฺุพฺพุพีกถํ กเถสิติ ปุจฺจา).
 “(สตุถา ฌมฺมํ เทเสหฺนฺโต) ทานกถํ สึลกถํ สคฺคกถํ กามานํ อาทีนํ ใอการํ สงฺกิเลสํ เนกฺขมฺเม
 อาหิสฺสํ ปกาเสสิ” (อิตฺติ วิสฺสชฺชนํ) ฯ

จ ก็ พุทฺธา นาม ชื่อ อ.พระพุทฺธเจ้า ท. เทเสหฺนฺตา เมื่อทรงแสดง ฌมฺมํ ซึ่งธรรม
 โอลฺเกตฺวา ทรงตรวจดูแล้ว อุปนิสฺสยํ ซึ่งอุปนิสัย (คุณานํ) แห่งคุณ ท. สรณ-
 สึลปพฺพชฺชาทีนํ มีสฺรณะและศีลและบรรพชา เป็นต้น เทเสหฺนฺติ ย่อมทรงแสดง ฌมฺมํ
 ซึ่งธรรม อชฺฌาสมยวเสน ด้วยอำนาจแห่งอหฺยาตัย, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น ตํ ทิวสํ
 ในวันนั้น สตุถา อ.พระศาสดา โอลฺเกตฺวา ทรงตรวจดูแล้ว อุปนิสฺสยํ ซึ่งอุปนิสัย
 ตสฺส (มหาปาลสฺส) ของกฺุฎุมพีชื่อว่ามหาปาละนั้น เทเสหฺนฺโต เมื่อทรงแสดง ฌมฺมํ
 ซึ่งธรรม กเถสิ ตรัสแล้ว อนฺุพฺพุพีกถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ. (ปุจฺจา)
 อ.อหฺนํ (อิตฺติ) ว่า “(สตุถา) อ.พระศาสดา (เทเสหฺนฺโต) เมื่อทรงแสดง (ฌมฺมํ) ซึ่ง
 ธรรม (กเถสิ) ตรัสแล้ว (อนฺุพฺพุพีกถํ) ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ เสยฺยถึทํ
 อยางไรนี้” (อิตฺติ) ดังนี้, (วิสฺสชฺชนํ) อ.อหฺนํ (อิตฺติ) ว่า “(สตุถา) อ.พระศาสดา
 (เทเสหฺนฺโต) เมื่อทรงแสดง (ฌมฺมํ) ซึ่งธรรม ปกาเสสิ ทรงประกาศแล้ว ทานกถํ ซึ่ง
 วาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งทาน สึลกถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งศีล สคฺคกถํ ซึ่ง
 วาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งสวรรคฺ์ อาทีนํ ซึ่งโทษ ใอการํ ซึ่งความต่ำช้า สงฺกิเลสํ
 ซึ่งความเศร้าหมอง กามานํ แห่งกาม ท. อาหิสฺสํ ซึ่งอาหิสฺสํ เนกฺขมฺเม ในการ
 ออกบวช” (อิตฺติ) ดังนี้ ฯ

ก็ธรรมดาว่าพระพุทฺธเจ้าทั้งหลายเมื่อจะทรงแสดงธรรม ทรงตรวจดูอุปนิสัยของคุณมี
 สฺรณะ ศีล และการบวชเป็นต้นก่อนแล้ว จึงทรงแสดงธรรมตามอำนาจอหฺยาตัย เพราะ
 ฉะนั้น ในวันนั้น พระศาสดาทรงตรวจดูอุปนิสัยของกฺุฎุมพีมหาปาละนั้น เมื่อจะทรง

๒๙. ตั สุตวา มหาปาโล กุฏุมพโก จินฺเตสิ “ปรโลกํ คจฺจนฺตํ ปุตุตฺตโร วา โภคา วา นานุคจฺจนฺติ, สรโรปิ อตฺตนา สทฺธิ น คจฺจติ, กิ เม ฆรราวาเสน, ปพฺพชิสฺสามิ”ติ ฯ

ตั (ธมฺมเทสนํ) สุตวา มหาปาโล กุฏุมพโก จินฺเตสิ “ปรโลกํ คจฺจนฺตํ (ปุคฺคลํ) ปุตุตฺตโร วา โภคา วา น อนุคจฺจนฺติ, สรโรปิ อตฺตนา สทฺธิ น คจฺจติ, กิ (ปโยชนํ) เม ฆรราวาเสน, (อหํ) ปพฺพชิสฺสามิ”ติ ฯ

กุฏุมพโก อ.กุฏุมพ มหาปาโล ชื่อว่ามหาปาละ สุตวา ฟังแล้ว ตั (ธมฺมเทสนํ) ซึ่งพระธรรมเทศนานั้น จินฺเตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “ปุตุตฺตโร วา อ.บุตรและธิดา ท. หรือ โภคา วา หรือว่า อ.โภครทรัพย์ ท. น อนุคจฺจนฺติ ย่อมไม่ไปตาม (ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคล คจฺจนฺตํ ผู้ไปอยู่ ปรโลกํ สู่โลกอื่น, สรโรปิ แม้อ.สรโร น คจฺจติ ย่อมไม่ไป สทฺธิ กับ อตฺตนา ด้วยตน, กิ (ปโยชนํ) อ.ประโยชน์อะไร ฆรราวาเสน ด้วยการอยู่ในเรือน เม แก่เรา, (อหํ) อ.เรา ปพฺพชิสฺสามิ จักบวช” อิติ ดังนี้ ฯ

กุฏุมพซึ่งว่ามหาปาละ ฟังพระธรรมเทศนานั้นแล้วคิดว่า “บุตรและธิดา หรือโภครทรัพย์ทั้งหลาย ไม่สามารถที่จะไปตามบุคคลที่กำลังไปสู่ปรโลกได้ แม้ร่างกายก็ไม่ไปกับตน ประโยชน์อะไรเล่าด้วยการอยู่ครองเรือนแก่เรา เราจะบวช

มหาปาโล สัญญาวิเสสนะของ กุฏุมพโกๆ สุทธกัตตาใน จินฺเตสิๆ อาชยาตบท กัตตุวจาก ตั วิเสสนะของ ธมฺมเทสน์ๆ อวุตตกัมมะใน สุตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตสิ “ปุตุตฺตโร กิตฺติ โภคา กิตฺติ สุทธกัตตาใน อนุคจฺจนฺติๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ปรโลกํ สัมปาปุณฺนียกัมมะใน คจฺจนฺตํ วิเสสนะของ ปุคฺคล์ๆ อวุตตกัมมะใน อนุคจฺจนฺติ วา สองศัพท์ ปทวิกปปีตตะเข้ากับ ปุตุตฺตโร และ โภคา นศัพท์ ปฏิเสระใน คจฺจติ, อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ สรโรๆ สุทธกัตตาใน คจฺจติๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก อตฺตนา สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิๆ กิริยาสมวาเยใน คจฺจติ นศัพท์ ปฏิเสระใน คจฺจติ, กิ วิเสสนะของ ปโยชน์ๆ ลิงคัตตะ เม สัมปทานใน ปโยชนํ ฆรราวาเสน ตติยาวิเสสนะใน กิ ปโยชนํ, อหํ สุทธกัตตาใน ปพฺพชิสฺสามิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก” อิติศัพท์ อาการะใน จินฺเตสิ ฯ

.....
.....
.....

๓๐. โส เทสนาปริโยसानะ สตุถาริ อุปสงกมิตฺวา ปพฺพชฺช ยาจิ ฯ

โส (มหาปาโล) เทสนาปริโยसानะ สตุถาริ อุปสงกมิตฺวา ปพฺพชฺช ยาจิ ฯ

เทสนาปริโยसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระเทศนา **โส (มหาปาโล)** อ.กุกฺกุณพิกัฏฐมพินทฺวามหาปาละนั้น **อุปสงกมิตฺวา** เข้าไปเฝ้าแล้ว **สตุถาริ** ซึ่งพระศาสดา **ยาจิ** ทูลขอแล้ว **ปพฺพชฺช** ซึ่งการบวช ฯ

ในเวลาจบพระเทศนา เขาเข้าไปเฝ้าพระศาสดา แล้วทูลขอบวช

โส วิเสสนะของ มหาปาโลๆ สุทธกัถตาใน ยาจิๆ อาชยตบทกัถตฺวาจาก เทสนา-
ปริโยसानะ กาลสัตตมมีใน ยาจิ สตุถาริ อวุตตกัมมะใน อุปสงกมิตฺวาๆ ปพฺพกาลกิริยา
ใน ยาจิ ปพฺพชฺช อวุตตกัมมะใน ยาจิ ฯ

๓๑. อถ นํ สตุถา “นตฺถิ เต โภจิ อาปฺจุจฺฉิตฺตพฺพยฺตุตฺโต โฉชาติ”ติ อาห ฯ

อถ นํ (มหาปาล) สตุถา “นตฺถิ เต โภจิ (ตยา) อาปฺจุจฺฉิตฺตพฺพยฺตุตฺโต โฉชาติ”ติ อาห ฯ

อถ ครั้งนั้น **สตุถา** อ.พระศาสดา **อาห** ตรัสแล้ว **นํ (มหาปาล)** กะกุกฺกุณพิกัฏฐมพินทฺวามหาปาละนั้น **อิติ** ว่า “**ฉาติ** อ.ญาติ (ตยา) **อาปฺจุจฺฉิตฺตพฺพยฺตุตฺโต** ผู้ควรแล้วแก่
ความเป็นผู้อันท่านพึงอำลา **โภจิ** ใครๆ **เต** ของท่าน **นตฺถิ** ย่อมไม่มีหรือ?” **อิติ**
ดังนี้ ฯ

ที่นั่น พระศาสดาตรัสกับเขาว่า “ญาติของท่านที่ควรบอกลาก่อนบางคน ไม่มีเลย
หรือ?”

อถ กาลสัตตมมี สตุถา สุทธกัถตาใน อาหๆ อาชยตบทกัถตฺวาจาก นํ วิเสสนะของ
มหาปาลๆ อกถิตกัมมะใน อาห “โภจิ กัถิ อาปฺจุจฺฉิตฺตพฺพยฺตุตฺโต กัถิ วิเสสนะของ
ญาติๆ สุทธกัถตาใน นตฺถิๆ กิริยาบทกัถตฺวาจาก เต สามีสัมพันธะใน ฉาติ ตยา
อนภินทิตกัถตาใน อาปฺจุจฺฉิตฺตพฺพ-” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๓๒. “กนิฏฐภاتا เม อตฺถิ ฆนฺเต”ติ ฯ

(มหาปาโล) “กนิฏฐภاتا เม อตฺถิ ฆนฺเต”ติ (อาห) ฯ

(มหาปาโล) อ.กุกุมพีชื่อว่ามหาปาละ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กนิฏฐภاتا อ.น้องชายผู้น้อยที่สุด เม ของข้าพระองค์ อตฺถิ มีอยู่” อิติ ดังนี้ ฯ

กุกุมพีมหาปาละกราบทูลว่า “น้องชายของข้าพระองค์มีอยู่ พระเจ้าข้า”

มหาปาโล สุธกัถตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “ฆนฺเต อาลปนะ กนิฏฐภاتا สุธกัถตาใน อตฺถิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน กนิฏฐภاتا” อิติ ศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๓๓. “เตนหิ ตํ อาปฺจฉาหิ”ติ ฯ

(สตฺถา) “เตนหิ (ตฺวํ) ตํ (กนิฏฐภাত্রํ) อาปฺจฉาหิ”ติ (อาห) ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตฺวํ) อ.เธอ อาปฺจฉาหิ จงบอกลา ตํ (กนิฏฐภাত্রํ) ซึ่งน้องชายผู้น้อยที่สุดนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้น เธอไปบอกลาเขาเสีย”

สตฺถา สุธกัถตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “เตนหิ อุกฺโขชนัถถะ ตฺวํ สุธกัถตา ใน อาปฺจฉาหิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ กนิฏฐภাত্রํฯ อวฺตตกัมมะใน อาปฺจฉาหิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๓๔. โส “สาธฺฐ”ติ สมฺปฏฺฐิจฺฉิตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา เคหํ คนฺตฺวา กนิฏฺฐํ ปกฺโกสาเปตฺวา “ตาต ยํ อิมสฺสมี กุเล สฺวิณฺณานกาวิณฺณานกํ ฐนํ กิณฺณิจิ อตฺถิ, สพฺพนฺตํ ตว ภาโร, ปฏฺฐิพฺชชาหิ นนฺ”ติ ฯ

โส (มหาปาโล) “สาธู”ติ สมปฏิจฉิตวา สตุถาริ วนุทิตวา เคหิ คนุตวา (ปุคฺคฺล) กนิฏฺฐจํ ปกุโกสาเปตวา “ตาด ยํ อิมสฺมึ กุเล สวิณฺณานกาวิณฺณานกํ ชนํ กิณฺจิจิ อตุถิ, สพฺพํ ตํ (ชนํ) ตว ภาโร (โหตุ), (ตุว) ปฏิปชฺชาหิ นํ (ชน)” อิติ (อาห) ๕

โส (มหาปาโล) อ.กุกฺกมพีช็อวามหาปาละนััน สมปฏิจฉิตวา รัปพร้อมแล้ว อิติ ว่า “สาธู อ.ดีละ” อิติ ดั่งนี้ วนุทิตวา ถวายบังคมแล้ว สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา คนุตวา ไปแล้ว เคหิ สู้เรื่อน (ปุคฺคฺล) ยังบุคคล ปกุโกสาเปตวา ให้ร้องเรียกแล้ว กนิฏฺฐจํ ซึ่งน้องชาย (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาด แนะพ่อ ชนํ อ.ทริพฺย กิณฺจิจิ อะไรๆ สวิณฺณานกาวิณฺณานกํ อันเป็นไปกับด้วยวิญญานและไม่มีวิญญาน ยํ ไค อตุถิ มีอยู่ อิมสฺมึ กุเล ในตระกูลนี้, ตํ (ชน) อ.ทริพฺยนั้น สพฺพํ ทั้งปวง ภาโร เป็น ภาระ ตว ของเธอ (โหตุ) จงเป็น, (ตุว) อ.เธอ ปฏิปชฺชาหิ จงปฏิบัติ นํ (ชน) ซึ่ง ทริพฺยนั้น” อิติ ดั่งนี้ ๕

เขารับคำว่า “ขอรับ” ถวายบังคมพระศาสดา กลับไปบ้าน ใช้ให้คนไปเรียกน้องชายมา กล่าวว่ “นะพ่อ ทริพฺยทั้งหมดที่มีวิญญานครองและไม่มีวิญญานครองในตระกูลนี้ ทริพฺยนั้นทั้งหมดจงเป็นภาระของเธอ เธอจงดูแลทริพฺยนั้นเถิด”

โส วิเสสนะของ มหาปาโลๆ สุทฺธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “สาธู ลิงคัตถะ” อิติศัพทํ อาการะใน สมปฏิจฉิตวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วนุทิตวา สตุถาริ อวุตตกัมมะใน วนุทิตวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนุตวา เคหิ สัมปาปุณียกัมมะใน คนุตวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกุโกสาเปตวา ปุคฺคฺล การิตกัมมะใน ปกุโกสาเปตวา กนิฏฺฐจํ อวุตตกัมมะใน ปกุโกสาเปตวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ตาด ฮาลปนะ ยํ กิดี สวิณฺณานกาวิณฺณานกํ กิดี กิณฺจิจิ กิดี วิเสสนะของ ชนๆ สุทฺธกัตตาใน อตุถิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อิมสฺมึ วิเสสนะของ กุเลๆ วิสยาธาระใน อตุถิ, สพฺพํ กิดี ตํ กิดี วิเสสนะของ ชนๆ สุทฺธกัตตาใน โหตุๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตว สามีสัมพันธะใน ภาโรๆ วิกติกัตตาใน โหตุ, ตุว สุทฺธกัตตาใน ปฏิปชฺชาหิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก นํ วิเสสนะของ ชนๆ อวุตตกัมมะใน ปฏิปชฺชาหิ” อิติศัพทํ อาการะใน อาห ๕

.....
.....
.....

๓๕. “ตุมุเห ปน สามี”ติ ฯ

(กนิฏฺโจ) “ตุมุเห ปน สามี”ติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(กนิฏฺโจ) อ.น้องชาย (ปุจฺฉิ) ถามาแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่นาย ปน ก็ ตุมุเห
อ.ท่านเล่า?” อิติ ดังนี้ ฯ

น้องชายถาว่า “นาย ก็พี่เล่า”

กนิฏฺโจ สุกฺกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “สามิ อาลปนะ ปนศัพฺท
วากยารัมภโชตกะ ตุมุเห ลิงคัตตะ” อิติศัพฺท อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๓๖. “อหิ สตุถฺ สนฺติเก ปพฺพชิสฺสามี”ติ ฯ

(โส มหาปาโล) “อหิ สตุถฺ สนฺติเก ปพฺพชิสฺสามี”ติ (อาห) ฯ

(โส มหาปาโล) อ.กุกุมพีซึ่งอวามหาपालะนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.เรา
ปพฺพชิสฺสามิ จักบวช สนฺติเก ในสำนัก สตุถฺ ของพระศาสดา” อิติ ดังนี้ ฯ

เขากล่าวว่า “เราจะบวชในสำนักพระศาสดา”

โสวิเสสนะของ มหาปาโลฯ สุกฺกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “อหิ สุกฺกัตตา
ใน ปพฺพชิสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก สตุถฺ สามีสัมพันธะใน สนฺติเกฯ วิสยาธาระ
ใน ปพฺพชิสฺสามิ” อิติศัพฺท อาการะใน อาห ฯ

๓๗. “กั กเถสิ ภาติก, ตฺวํ เม มาตริ มตาย มาตา วिय, ปิตริ มเต ปิตา วिय
ลทฺโธ, เคเห โว มหาวิภโว, สกุกา เคหํ อชฺฌาวสนฺเตเหว ปุณฺณานิ กาทฺตุํ, มา
เอวมกตฺถา”ติ ฯ

(กนิฏฺโจ) “(ตฺวํ) กั (วจนฺ) กเถสิ ภาติก, ตฺวํ เม มาตริ มตาย มาตา วिय (ลทฺโธ อสิ),
(ตฺวํ เม) ปิตริ มเต ปิตา วिय ลทฺโธ (อสิ), เคเห โว มหาวิภโว (อตุถิ), สกุกา เคหํ
อชฺฌาวสนฺเตหิ เอว (ตุมุเหหิ) ปุณฺณานิ กาทฺตุํ, (ตุมุเห) มา เอวํ อกตฺถา”ติ (อาห) ฯ

(กนิฐโจ) อ.น้องชาย (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภาติก ข้าแต่พี่ชาย (ตุว์) อ.ท่าน กเถสิ ย่อมกล่าว ก็ (วจน) ซึ่งคำอะไร, ตุว์ อ.ท่าน มาตริ ครั้นเมื่อมารดา มตาย ตายแล้ว เม มาตา วีย (ลทุโร) เป็นผู้- อันกระผม -ได้แล้ว ราวกะ อ.มารดา (อสิ) ย่อมเป็น, (ตุว์) อ.ท่าน ปิตริ ครั้นเมื่อบิดา มเต ตายแล้ว เม ปิตา วีย ลทุโร เป็นผู้- อันกระผม -ได้แล้ว ราวกะ อ.บิดา (อสิ) ย่อมเป็น, มหาวิภโว อ.สมบัติมาก (อตุถิ) มีอยู่ เคเห ในเรือน โว ของท่าน, (ตุมุเหติ) อันท่าน อชฺฐาวสนฺเตหิ เอว ผู้ อยู่ครอบครองอยู่ เคหฺ ในเรือนนั้นเที่ยว สกุกา อาจ กาคู เพื่ออันกระทำ ปุญฺณานิ ซึ่งบุญ ท., (ตุมุเห) อ.ท่าน มา ออกตุถ อยาได้กระทำแล้ว เอว อย่างนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

น้องชายกล่าวว่า “พี่พูดอะไร? เมื่อแม่ตายผมได้ท่านเป็นเหมือนแม่ เมื่อพ่อตาย ผม ได้ท่านเป็นเหมือนพ่อ ทรัพย์มากมายมีอยู่ในเรือนท่าน ท่านอยู่ครองเรือนก็สามารถ ทำบุญทั้งหลายได้ ท่านอย่าได้ทำแบบนี้เลย”

กนิฐโจ สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ภาติก อาลปนะ ตุว์ สุทธกัตตา ใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ก็ วิเสสนะของ วจนฺฯ อวุตตกัมมะใน กเถสิ, ตุว์ สุทธกัตตาใน อสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เม อนภิตกัตตาใน ลทุโร มาตริ ลักษณะใน มตายฯ ลักษณะกิริยา มาตา อุปมาลึงคัตถะ วียศัพฺท อุปมาโชตกะเข้ากับ มาตา ลทุโร วิกติกัตตาใน อสิ, ตุว์ สุทธกัตตาใน อสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เม อนภิตกัตตาใน ลทุโร ปิตริ ลักษณะใน มเตฯ ลักษณะกิริยา ปิตา อุปมาลึงคัตถะ วียศัพฺท อุปมาโชตกะเข้ากับ ปิตา ลทุโร วิกติกัตตาใน อสิ, มหาวิภโว สุทธกัตตาใน อตุถิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เคเห วิสยาราระใน อตุถิ โว สามีสัมพันธะ ใน เคเห, เอวศัพฺท อวธารณะเข้ากับ อชฺฐาวสนฺเตหิฯ วิเสสนะของ ตุมุเหติฯ อนภิตกัตตาใน สกุกาฯ กิริยาบทภาวจาก เคหฺ ทุตติยาวิสยาราระใน อชฺฐาวสนฺเตหิ ปุญฺณานิ อวุตตกัมมะใน กาคูฯ ตุมัตถสัมปทานใน สกุกา, ตุมุเห สุทธกัตตาใน ออกตุถฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก มาศัพฺท ปฏฺฐิเสระใน ออกตุถ เอว กิริยาวิเสสนะใน ออกตุถ” อิติ ศัพฺท อาการะใน อาห ฯ

.....
 .....
 .....

๓๘. “ตาด มยา สตุถุ ฐมฺมเทสฺนา สุตา, สตุถารา หิ สฺนฺหสุขุมํ ติลกฺขณํ อาโรเปตฺวา อาทิมชฺฌปรีโยสานกฺลฺยาณฐมฺโม เทสิโต, น สกฺกา โส อคารมชฺฌเฒ ปฺุเรตุํ, ปฺุพฺพิชฺชิสฺสามิ ตาตา”ติ.

(โส มหาปาโล) “ตาด มยา สตุถุ ฐมฺมเทสฺนา สุตา, สตุถารา หิ สฺนฺหสุขุมํ ติลกฺขณํ อาโรเปตฺวา อาทิมชฺฌปรีโยสานกฺลฺยาณฐมฺโม เทสิโต, (เกนจิ) น สกฺกา โส (ฐมฺโม) อคารมชฺฌเฒ ปฺุเรตุํ, (อหํ) ปฺุพฺพิชฺชิสฺสามิ ตาตา”ติ (อาห) ๗

(โส มหาปาโล) อ.กุกฺกุณพีชีชื่อว่ามหาปาละนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติว่า “ตาด เนาะพ่อ ฐมฺมเทสฺนา อ.พระธรรมเทศนา สตุถุ ของพระศาสดา มยา อันเรา สุตา ฟังแล้ว, หิ ก็ อาทิมชฺฌปรีโยสานกฺลฺยาณฐมฺโม อ.ธรรมอันงามในเบื้องต้นและท่ามกลาง และที่สุด สตุถารา อันพระศาสดา อาโรเปตฺวา ทรงยกขึ้นแล้ว ติลกฺขณํ สัญลักษณ์ สาม สฺนฺหสุขุมํ ทั้งละเอียดทั้งสุขุม เทสิโต ทรงแสดงแล้ว, โส (ฐมฺโม) อ.ธรรมนั้น (เกนจิ) อันใครๆ น สกฺกา ไม่อาจ ปฺุเรตุํ เพื่ออันให้เต็มได้ อคารมชฺฌเฒ ในท่ามกลาง แห่งเรือน, ตาด เนาะพ่อ (อหํ) อ.เรา ปฺุพฺพิชฺชิสฺสามิ จักบวช” อิติ ดังนี้ ๗

มหาปาละกล่าวว่า “เนาะพ่อ เราฟังพระธรรมเทศนาของพระศาสดาแล้ว ก็ธรรมอันงาม ในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด พระศาสดาทรงยกขึ้นสู่ไตรลักษณ์ทั้งละเอียดทั้งสุขุม ทรงแสดงแล้ว ธรรมนั้น ใครๆ ก็ไม่สามารถบำเพ็ญท่ามกลางเรือนได้ เนาะพ่อ เราจะ บวช”

โส วิเสสณะของ มหาปาโลๆ สฺุทกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตาด อาลปนะ ฐมฺมเทสฺนา วุตตกัมมะใน สุตาๆ กิตบทกัมมวาจก มยา อนภิตกัตตาใน สุตา สตุถุ สามีสัมพันธะใน ฐมฺมเทสฺนา, หิตัพทํ วากยารัมภชิตกะ อาทิมชฺฌปรีโยสานกฺลฺยาณฐมฺโม วุตตกัมมะใน เทสิโตๆ กิตบทกัมมวาจก สตุถารา อนภิตกัตตาใน เทสิโต สฺนฺหสุขุมํ วิเสสณะของ ติลกฺขณํๆ สัมปาปฺุณียกัมมะใน อาโรเปตฺวาๆ ปฺุพฺพกาลกิริยาใน เทสิโต, โส วิเสสณะของ ฐมฺโมๆ วุตตกัมมะใน สกฺกาๆ กิริยาบทกัมมวาจก เกนจิ อนภิตกัตตา ใน สกฺกา นคัพทํ ปฺุฎฺฐิเสสณะใน สกฺกา อคารมชฺฌเฒ วิสยาธาระใน ปฺุเรตุํๆ ตุมัตถสัมปทาน ใน สกฺกา, ตาด อาลปนะ อหํ สฺุทกัตตาใน ปฺุพฺพิชฺชิสฺสามิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๗

.....

๔๐. “ตาด มหาลลภสฺส หิ อุตฺตโน หตฺถปาทาปิ อนสฺสวา โหนฺติ, น วเส วตฺตนฺติ, กิมงฺคํ
 ปน ฌาตกา, สุวาทํ ทว วจันฺ น กโรมิ, สมณปฺปฏิปตฺตี ปฺปุเรสฺสามิ,
 ชราชชฺชริตา โหนฺติ หตฺถปาทา อนสฺสวา
 ยสฺส, โส วิหตฺตถาโม กถํ ฌมฺมํ จริสฺสตี,
 ปพฺพชิสฺสามิ เมวาทํ ตาตา”ติ ฯ

(โส มหาปาโล) “ตาด มหาลลภสฺส หิ อุตฺตโน หตฺถปาทาปิ อนสฺสวา โหนฺติ, น วเส
 วตฺตนฺติ, กิ องฺคํ ปน ฌาตกา (วเส วตฺติสฺสนฺติ), โส อหํ ทว วจันฺ น กโรมิ, (อหํ)
 สมณปฺปฏิปตฺตี ปฺปุเรสฺสามิ,

ชราชชฺชริตา โหนฺติ หตฺถปาทา อนสฺสวา
 ยสฺส (ปฺบุคคลสฺส), โส (ปฺบุคคล) วิหตฺตถาโม กถํ ฌมฺมํ จริสฺสตี,
 ปพฺพชิสฺสามิ เอว อหํ ตาตา”ติ (อาห) ฯ

(โส มหาปาโล) อ.กุฎุมพีชื่อว่ามหาปาละนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาด แนะนำพ่อ
 หิ ก็ หตฺถปาทาปิ แม่ อ.มือและเท้า ท. อุตฺตโน ของตน มหาลลภสฺส ผู้เป็นคนแก่
 อนสฺสวา เป็นอวัยวะไม่ฟังตาม โหนฺติ ย่อมเป็น, น วตฺตนฺติ ย่อมไม่เป็นไป วเส
 ในอำนาจ, ปน ก็ กิ องฺคํ อ.องค์อะไร ฌาตกา อ.ญาติ ท. (วตฺติสฺสนฺติ)
 จักเป็นไป (วเส) ในอำนาจ, โส อหํ อ.เรานั้น น กโรมิ จะไม่กระทำ วจันฺ ซึ่งคำ
 ทว ของเธอ, (อหํ) อ.เรา สมณปฺปฏิปตฺตี ยังการปฏิบัติแห่งสมณะ ปฺปุเรสฺสามิ จักให้
 เต็ม,

หตฺถปาทา อ.มือและเท้า ท. ยสฺส (ปฺบุคคลสฺส) ของบุคคลใด
 ชราชชฺชริตา เป็นอวัยวะคร่ำคร่าแล้วเพราะชรา อนสฺสวา
 เป็นอวัยวะไม่ฟังตาม โหนฺติ ย่อมเป็น, โส (ปฺบุคคล) อ.บุคคล
 นั้น วิหตฺตถาโม ผู้มีเรี่ยวแรงอันชราทำจัดแล้ว จริสฺสตี จัก
 ประพฤติ ฌมฺมํ ซึ่งธรรม กถํ อย่างไร?

ตาด แนะนำ พ่อ อหํ อ.เรา ปพฺพชิสฺสามิ เอว จักบวชนั้นเที่ยว” อิติ ดังนี้ ฯ

มหาปาละกล่าวว่า “แนะนำ ก็แม่มือและเท้าของตนผู้แก่เฒ่า เป็นอวัยวะไม่ฟังตาม ไม่
 เป็นไปในอำนาจ(ของตน) ก็จะช่วยกล่าวไปไยถึงญาติทั้งหลาย เรานั้นจะไม่ทำตามคำ
 ของเธอ เราจะบำเพ็ญสมณปฏิบัติ

มือและเท้าของผู้ใด เป็นอวัยวะคร่ำคร่าเพราะชรา เป็นอวัยวะ
ไม่ฟังตาม เขามีกำลังถูกชรากำจัดแล้ว จักประพาศดิฐธรรมได้
อย่างไร

แนะนำพ่อ เราจะบวชนั้นแหละ”

โส วิเสสณะของ มหาปาโลๆ สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ตาด
อาลปนนะ หิศัพท์ วากยารัมภโขตตะ อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ หตถปาทาๆ
สุทธกัตตาใน โหนติๆ กิติ วุตตุนติ กิติ อาชยาตบทกัตตุวาจก มหุลลกุสส วิเสสณะ
ของ อตตโนๆ สามีสัมพันธะใน หตถปาทา อนสสุวา วิกติกัตตาใน โหนติ, นศัพท์
ปฏิเสระใน วุตตุนติ วเส วิสยาธาระใน วุตตุนติ, ปนศัพท์ วากยารัมภโขตตะ กิติ วิเสสณะ
ของ องคๆ ลิงคัตตะ ฆาตกา สุทธกัตตาใน วุตติสฺสนุนติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก
วเส วิสยาธาระใน วุตติสฺสนุนติ, โส วิเสสณะของ อหๆ สุทธกัตตาใน กโรมิๆ อาชยาต-
บทกัตตุวาจก ตว สามีสัมพันธะใน วจหนๆ อวุตตกัมมะใน กโรมิ นศัพท์ปฏิเสระใน
กโรมิ, อห้ เหตุกัตตาใน ปุเรสุสามิๆ อาชยาตบทเหตุกัตตุวาจก สมณปฏิปัตตี
การิตกัมมะใน ปุเรสุสามิ,

หตถปาทา สุทธกัตตาใน โหนติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ชรา-
ชชชริตา กิติ อนสสุวา กิติ วิกติกัตตาใน โหนติ ยสส วิเสสณะ
ของ ปุคฺคลกุสสๆ สามีสัมพันธะใน หตถปาทา, โส วิเสสณะ
ของ ปุคฺคโลๆ สุทธกัตตาใน จริสฺสติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก
วิหตตถาโม วิเสสณะของ ปุคฺคโล กถั ปุจจันตตะ ฐมม อวุตต-
กัมมะใน จริสฺสติ,

ตาด อาลปนนะ อห้ สุทธกัตตาใน ปพฺพชิสฺสามิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก เอวศัพท์
อวธารณะเข้ากับ ปพฺพชิสฺสามิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๔๑. ตสฺส วิรวนตสฺเสว, สตุถุ สนฺติกัំ คนฺตฺวา ปพฺพชฺชั ยาจิตฺวา ลทฺทปพฺพชฺชูปสมฺปโท
 อจฺริยฺชฺชฌายานัํ สนฺติเก ปญฺจ วสุสฺสานิ วสิตฺวา วุตฺถวสุโส ปวาเรตฺวา สตุถารั
 อฺปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา ปุจฺฉิ “ภนฺเต อิมสฺมี สาสเน กติ ฐฺรานี”ติ.

ตสฺส (กนิฏฺจสฺส) วิรวนตสฺส เอว, (โส มหาปาโล) สตุถุ สนฺติกัំ คนฺตฺวา ปพฺพชฺชั ยาจิตฺวา
 ลทฺทปพฺพชฺชูปสมฺปโท อจฺริยฺชฺชฌายานัํ สนฺติเก ปญฺจ วสุสฺสานิ วสิตฺวา วุตฺถวสุโส ปวาเรตฺวา
 สตุถารั อฺปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา ปุจฺฉิ “ภนฺเต อิมสฺมี สาสเน กติ ฐฺรานิ (สนฺติ)” อิติ ๫

ตสฺส (กนิฏฺจสฺส) เมื่อน้องชายนั้น **วิรวนตสฺส** เอว ร้องให้อยู่ที่นั่นเทียว, (**โส**
มหาปาโล) อ.กุกฺกุณพีชื่อว่ามหาปาละนั้น **คนฺตฺวา** ไปแล้ว **สนฺติกัំ** สู้สำนัก **สตุถุ**
 ของพระศาสดา **ยาจิตฺวา** ทูลขอแล้ว **ปพฺพชฺชั** ซึ่งการบรรพชา **ลทฺทปพฺพชฺชูป-**
สมฺปโท ผู้มีการบรรพชาและอุปสมบทอันได้แล้ว **วสิตฺวา** อยู่แล้ว **วสุสฺสานิ** ลี้หนี ท.
ปญฺจ ห้า **สนฺติเก** ในสำนัก **อจฺริยฺชฺชฌายานัํ** ของพระอาจารย์และพระอุปัชฌาย์
 ท. **วุตฺถวสุโส** ผู้มีกาลฝนอันอยู่แล้ว **ปวาเรตฺวา** ปวารณาแล้ว **อฺปสงฺกมิตฺวา** เข้าไป
 ฝ้าแล้ว **สตุถารั** ซึ่งพระศาสดา **วนฺทิตฺวา** ถวายบังคมแล้ว **ปุจฺฉิ** ทูลถามแล้ว **อิติ**
 ว่า “**ภนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **ฐฺรานิ** อ.ฐฺระ ท. **กติ** เท่าไร **(สนฺติ)** มีอยู่ **อิมสฺมี**
สาสเน ในศาสนานี้?” อิติ ดังนี้ ๫

ขณะที่น้องชายกำลังร้องให้อยู่ที่นั่นแหละ มหาปาละก็ไปยังสำนักพระศาสดา ทูลขอ
 บวช ได้รับการบรรพชาและอุปสมบทแล้ว อยู่ ๕ พรรษาในสำนักของอาจารย์และ
 อุปัชฌาย์ ออกพรรษาปวารณาแล้ว เข้าเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมแล้วทูลถามว่า
 “ฐฺระในพระศาสนานี้มีเท่าไร พระเจ้าข้า”

ตสฺส วิเสสนะของ กนิฏฺจสฺส๑ อนาคตใน วิรวนตสฺส๑ อนาคตกิริยา เอวตัพพ
 อวธารณะเข้ากับ วิรวนตสฺส, โส วิเสสนะของ มหาปาโล๑ สุทฺทกัตตาใน ปุจฺฉิ๑
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก สตุถุ สามีสัมพันธะใน สนฺติกั๑ สัมปาปฺถนียกัมมะใน คนฺตฺวา๑
 ปุพฺพกาลกิริยาใน ยาจิตฺวา ปพฺพชฺชั อวุตฺตกัมมะใน ยาจิตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 ลทฺท- ลทฺทปพฺพชฺชูปสมฺปโท วิเสสนะของ มหาปาโล อจฺริยฺชฺชฌายานัํ สามีสัมพันธะ
 ใน สนฺติเก๑ วิสยาธาระใน วสิตฺวา ปญฺจ วิเสสนะของ วสุสฺสานิ๑ อัจฉันตสังโยคะใน
 วสิตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วุตฺถวสุโส๑ วิเสสนะของ มหาปาโล ปวาเรตฺวา ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน อฺปสงฺกมิตฺวา สตุถารั อวุตฺตกัมมะใน อฺปสงฺกมิตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน

วนุทิตวาจาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “ภนฺเต อาลปนฺนํ กติ วิเสสนฺนํของ ชฺรณานิฯ สุตฺตกัถตาใน สนฺติฯ อาขยตบทกัถตฺวาจาก อิมสฺมี วิเสสนฺนํของ สาสเนฯ วิสยาธาระ ใน สนฺติ” อิติศัฟฺท อากาเรใน ปุจฺฉิ ฯ

๔๒. “คนฺถชฺรํ วิปฺสสนาชฺรนฺติ เทวเยว ชฺรณานิ ภิกฺขุ”ติ ฯ

(สตฺถา) “คนฺถชฺรํ วิปฺสสนาชฺรํ” อิติ เทว เหว ชฺรณานิ ภิกฺขุ” อิติ (อาห) ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขุ ตุก่อนภิกฺษุ ชฺรณานิ อ.ชฺระ ท. เทว เหว สองนั้นเทียว อิติ คือ ‘คนฺถชฺรํ อ.คันถชฺระ วิปฺสสนาชฺรํ อ.วิปฺสสนาชฺระ’ อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ภิกฺษุ ชฺระมี ๒ อย่างเท่านั้น คือ คันถชฺระและวิปฺสสนาชฺระ”

สตฺถา สุตฺตกัถตาใน อาหฯ อาขยตบทกัถตฺวาจาก “คนฺถชฺรํ วิปฺสสนาชฺรํ” สฺรุปะใน อิติฯ ศัฟฺท สฺรุปะใน เทว ชฺรณานิ ภิกฺขุ อาลปนฺนํ เหวศัฟฺท อวธารณะเข้ากับ เทวฯ วิเสสนฺนํของ ชฺรณานิฯ ลิงคัถตะ” อิติศัฟฺท อากาเรใน อาห ฯ

๔๓. “กตมํ ปน ภนฺเต คนฺถชฺรํ, กตมํ วิปฺสสนาชฺรนฺติ”ติ ฯ

(มหาปาโล) “กตมํ (โหติ) ปน ภนฺเต คนฺถชฺรํ, กตมํ (โหติ) วิปฺสสนาชฺรนฺติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(มหาปาโล) อ.ภิกฺษุชื่อว่ามหาปาละ (ปุจฺฉิ) ทูลถามแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปน ก็ คนฺถชฺรํ อ.คันถชฺระ กตมํ เป็นไฉน (โหติ) ย่อมเป็น? วิปฺสสนาชฺรํ อ.วิปฺสสนาชฺระ กตมํ เป็นไฉน (โหติ) ย่อมเป็น?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระมหาปาละทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็คันถชฺระเป็นไฉน? วิปฺสสนาชฺระ เป็นไฉน?”

มหาปาโล สุตฺตกัถตาใน ปุจฺฉิฯ อาขยตบทกัถตฺวาจาก “ภนฺเต อาลปนฺนํ ปนศัฟฺท วากยารัมภโชตกะ คนฺถชฺรํ สุตฺตกัถตาใน โหติฯ อาขยตบทกัถตฺวาจาก กตมํ วิกติ- กัถตาใน โหติ, วิปฺสสนาชฺรํ สุตฺตกัถตาใน โหติฯ อาขยตบทกัถตฺวาจาก กตมํ วิกติ- กัถตาใน โหติ” อิติศัฟฺท อากาเรใน ปุจฺฉิ ฯ

๔๔. “อตุตโน ปญญานรูเปน เอกัง วา เทว วา นิกายเย สกัลล วา ปน เตปิฏกั พุทฺธวจนั อุกคณฺหิตฺวา ตสฺส ฐารณั กถณั วาจนนฺติ อิทํ คณฺธธฺรึ นาม. สลฺลหุก- วุตฺติโน ปน ปนฺตเสนาสนาภีรตสฺส อตุตภาเว ขยวຍံ ปฏฺฐเปตฺวา สาทจฺจกิริยาเวเสน วิปสฺสนันํ วฑฺฒเตตฺวา อรหตฺตคฺคหณฺนฺติ อิทํ วิปสฺสนาธฺรึ นามา”ติ ฯ

(สตถา) “อตุตโน ปญญานรูเปน เอกัง วา (นิกายั) เทว วา นิกายเย สกัลล วา ปน เตปิฏกั พุทฺธวจนั อุกคณฺหิตฺวา ตสฺส (พุทฺธวจนสฺส) ฐารณั กถณั วาจนนฺติ อิทํ (ธฺรึ) คณฺธธฺรึ นาม, “สลฺลหุกวุตฺติโน ปน ปนฺตเสนาสนาภีรตสฺส (ภิกฺขุโน) อตุตภาเว ขยวຍံ ปฏฺฐเปตฺวา สาทจฺจ- กิริยาเวเสน วิปสฺสนันํ วฑฺฒเตตฺวา อรหตฺตคฺคหณฺนฺติ อิทํ (ธฺรึ) วิปสฺสนาธฺรึ นามา”ติ (อาห) ฯ

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า

“อิทํ (ธฺรึ) อ.ธฺรึนี้ อิติ คือ ‘เอกัง วา (นิกายั) เทว วา นิกายเย สกัลล วา ปน เตปิฏกั พุทฺธวจนั อุกคณฺหิตฺวา ตสฺส (พุทฺธวจนสฺส) ฐารณั กถณั วาจนั อ.การ- เรียนเอา ซึ่งนิกาย หนึ่ง หรือ หรือวา ซึ่งนิกาย ท. สอง ก็หรือวา ซึ่งพระพุทฺธ พจนั คือ ซึ่งปิฏกสาม ทั้งสิ้น -แล้วจึงทรงไว้ กล่าว ชี้แจง ซึ่งพระพุทฺธพจนันั ปญฺญา- นรูเปน ตามสมควรแก่ปัญญา อตุตโน ของตน’ คณฺธธฺรึ นาม ชื่อว่า คณฺธธฺรึ,

ปน ส่วนว่า อิทํ (ธฺรึ) อ.ธฺรึนี้ อิติ คือ ‘อตุตภาเว ขยวຍံ ปฏฺฐเปตฺวา สาทจฺจกิริยาเวเสน วิปสฺสนันํ วฑฺฒเตตฺวา อรหตฺตคฺคหณั อ.การ- เริ่มตั้งแล้ว ซึ่ง ความสิ้นไปและความเสื่อมไป ในอตุตภาพ ยังวิปสฺสนา ให้เจริญแล้ว ด้วยสามารถแห่ง การกระทำให้ติดต่อก -แล้วจึงถือเอาซึ่งความเป็นพระอรหันต์ (ภิกฺขุโน) แห่งภิกฺษุ ปนฺตเสนาสนาภีรตสฺส ผู้ยินดียิ่งแล้วในเสนาสนะอันสงัด สลฺลหุกวุตฺติโน ผู้มีความ ประพฤติอันเบาพร้อม วิปสฺสนาธฺรึ นาม ชื่อว่าวิปสฺสนาธฺรึ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ธฺรึนี้คือ การเรียนเอาหนึ่งนิกาย สองนิกาย ก็หรือวาพระพุทฺธ- พจนั คือพระไตรปิฏกทั้งสิ้น แล้วจึงทรงจำ กล่าว ชี้แจงพระพุทฺธพจนันั ตามกำลัง ปัญญาของตน ชื่อว่าคณฺธธฺรึ, ส่วนธฺรึนี้ คือ การเริ่มตั้งความสิ้นไปและความเสื่อม ไปไว้ในอตุตภาพ เจริญวิปสฺสนาด้วยสามารถทำให้ต่อเนื่อง แล้วถือเอาพระอรหัต ของ ภิกฺษุผู้ยินดีอย่างยิ่งในเสนาสนะที่สงัด ผู้มีความประพฤติที่เบาด้วยดี ชื่อว่าวิปสฺสนา- ธฺรึ”

ที่นั่น พระศาสดาตรัสบอกกรรมฐานจนถึงพระอรหันต์แก่ท่านพระมหาปาละ

อด กาลสัตตมมี สตุถา สุทธกัตตาโน กเถสิญ อาชยาตบทกัตตุวาจก อสฺส วิเสสณะของ
มหาปาละสฺสญ สัมปทานโน กเถสิ ยาวศัพท กิริยาวิเสสณะโน กเถสิ อรหตุตา อปาทาน
โน ยาว กมมฏฺฐจัน อวุตตกัมมะโน กเถสิ ฯ

๔๗. โส สตุถาร วฺนทิตฺวา อุตฺตนา สหคามิโน ภิกฺขุ ปฺริเยสนฺโต สฺมฺมจฺฉิ ภิกฺขุ ลภิตฺวา
เตหิ สฺทฺธิ นิกฺขมิตฺวา วิสโยชนสฺตมคฺคํ คนฺตุวา เอกํ มหฺนตํ ปจฺจนตคามํ ปตฺวา
ตตฺถ สปริวารโร ปิณฺฑทาย ปาวิสฺสิ ฯ

โส (มหาปาโล) สตุถาร วฺนทิตฺวา อุตฺตนา สหคามิโน ภิกฺขุ ปฺริเยสนฺโต สฺมฺมจฺฉิ ภิกฺขุ ลภิตฺวา
เตหิ (ภิกฺขุหิ) สฺทฺธิ นิกฺขมิตฺวา วิสโยชนสฺตมคฺคํ คนฺตุวา เอกํ มหฺนตํ ปจฺจนตคามํ ปตฺวา
ตตฺถ (คาเม) สปริวารโร ปิณฺฑทาย ปาวิสฺสิ ฯ

โส (มหาปาโล) อ.ภิกษุชื่อว่ามหาปาละนั้น **วฺนทิตฺวา** ถวายบังคมแล้ว **สตุถาร** ซึ่ง
พระศาสดา **ปฺริเยสนฺโต** แสวงหาอยู่ **ภิกฺขุ** ซึ่งภิกษุ ท. **อุตฺตนา สหคามิโน** ผู้มีปกติ
ไปกับ ด้วยตน **ลภิตฺวา** ได้แล้ว **ภิกฺขุ** ซึ่งภิกษุ ท. **สมฺมจฺฉิ ๖๐ รูป นิกฺขมิตฺวา** ออก
ไปแล้ว **สฺทฺธิ** กับ **เตหิ (ภิกฺขุหิ)** ด้วยภิกษุ ท. เหล่านั้น **คนฺตุวา** ไปแล้ว **วิสโยชน-**
สฺตมคฺคํ ลั่นหนทางมีร้อยแห่งโยชนีย์สิบเป็นประมาณ **ปตฺวา** ถึงแล้ว **ปจฺจนตคามํ**
ซึ่งหมู่บ้านปลายแดน **มหฺนตํ** หมู่บ้านใหญ่ **เอกํ** หมู่หนึ่ง **สปริวารโร** ผู้เป็นไปกับด้วย
บริวาร **ปาวิสฺสิ** ได้เข้าไปแล้ว **ตตฺถ (คาเม)** ในหมู่บ้านนั้น **ปิณฺฑทาย** เพื่อบิณฑบาต ฯ

พระมหาปาละนั้นถวายบังคมพระศาสดา แสวงหาภิกษุทั้งหลายผู้มีปกติเที่ยวไปกับ
ตนเอง ได้ภิกษุ ๖๐ รูป ออกไปพร้อมกับภิกษุเหล่านั้น ไปลั่นหนทาง ๑๒๐ โยชน์
ถึงหมู่บ้านชายแดนหมู่บ้านใหญ่แห่งหนึ่ง พร้อมกับบริวาร ได้เข้าไปในหมู่บ้านนั้นเพื่อ
บิณฑบาต

โส วิเสสณะของ มหาปาโลญ สุทธกัตตาโน ปาวิสฺสิญ อาชยาตบทกัตตุวาจก สตุถาร
อวุตตกัมมะโน วฺนทิตฺวาญ ปุพฺพกาลกิริยาโน ปฺริเยสนฺโต อุตฺตนา สหัตถตติยาเข้า
กับ สห- สหคามิโน วิเสสณะของ ภิกฺขุญ อวุตตกัมมะโน ปฺริเยสนฺโตญ อัพภันตฺรกิริยา
ของ มหาปาโล สฺมฺมจฺฉิ วิเสสณะของ ภิกฺขุญ อวุตตกัมมะโน ลภิตฺวาญ ปุพฺพกาลกิริยาโน

นิกขमितฺวา เตหิ วิเสสเนของ ภิกขุหิๆ สหัตถตติยาเข้ากัปป สหุธีๆ กิริยาสมวาเยใน นิกขमितฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน คนุตฺวา วิสโยชนสทมคัค อัจจันตสังโยคะใน คนุตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปตฺวา เอกํ กัตี มหนตํ กัตี วิเสสเนของ ปจฺจนุตคามํๆ สัมปาปฺถึนย- กัมมะใน ปตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปาวิสฺสิ ตตฺถ วิเสสเนของ คาเมๆ วิสยาธาระใน ปาวิสฺสิ สปริวาริ วิเสสเนของ มหาปาโล ปิณฺฑทาย สัมปทานิใน ปาวิสฺสิ ๕

๔๘. มนุสฺสา วตฺตสมปฺนฺเน ภิกขุ ทิสฺวา ปสนฺนจิตฺตา อาสนานิ ปญฺญาเปตฺวา นิสฺสิทาเปตฺวา ปณฺเฑนาหาเรน ปรีวิสิตฺวา “ภนฺเต กุหิ อยฺยา คจฺจนฺตี”ติ ปุจฺจิตฺวา, “ยถาผาสุกฺกุจฺจัน อฺุปาสกา”ติ วุตฺเต, ปณฺฑิตมฺนุสฺสา “วสุสวาวัส สเนาสนฺ ปรีเยสนฺติ ภทฺนฺตา”ติ ฅตฺวา “ภนฺเต สเจ อยฺยา อิมิ เตมาสฺสิ อិธ วเสยฺยุ, มยฺ สรณฺสฺส ปติฏฺฏาย สีสานิ คณฺเหยฺยามา”ติ อาหฺสฺ.

มนุสฺสา วตฺตสมปฺนฺเน ภิกขุ ทิสฺวา ปสนฺนจิตฺตา (อญฺญมญฺญ) อาสนานิ ปญฺญาเปตฺวา (เต ภิกขุ) นิสฺสิทาเปตฺวา ปณฺเฑน อาหาเรน ปรีวิสิตฺวา “ภนฺเต กุหิ (จาเน) อยฺยา คจฺจนฺตี”ติ ปุจฺจิตฺวา, “(มยฺ) ยถาผาสุกฺกุจฺจัน (คจฺจาม) อฺุปาสกา”ติ (วเจเน เตหิ ภิกขุหิ) วุตฺเต, ปณฺฑิตมฺนุสฺสา “วสุสวาวัส สเนาสนฺ ปรีเยสนฺติ ภทฺนฺตา”ติ ฅตฺวา “ภนฺเต สเจ อยฺยา อิมิ เตมาสฺสิ อิธ (จาเน) วเสยฺยุ, มยฺ สรณฺสฺส ปติฏฺฏาย สีสานิ คณฺเหยฺยามา”ติ อาหฺสฺ.

มนุสฺสา อ.มฺนุขฺย ท. ทิสฺวา เห็นแล้ວ ภิกขุ ซึ่งภิกษุ ท. วตฺตสมปฺนฺเน ผู้ถึงพร้อมแล้ວด้วยวัตร ปสนฺนจิตฺตา มีจิตเลื่อมใสแล้ວ (อญฺญมญฺญ) ยังกันและกัน ปญฺญาเปตฺวา ให้ปลุาดแล้ວ อาสนานิ ซึ่งอาสนะ ท. (เต ภิกขุ) ยังภิกษุ ท. เหล่า นั้น นิสฺสิทาเปตฺวา ให้นั่งแล้ວ ปรีวิสิตฺวา อังคาสแล้ວ อาหาเรน ด้วยอาหาร ปณฺเฑน อันประณีต ปุจฺจิตฺวา ถามแล้ວ อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท. อยฺยา อ.พระคุณเจ้า ท. คจฺจนฺติ จะไป กุหิ (จาเน) ในที่ไหน?” อิติ ดั่งนี้, (วเจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “อฺุปาสกา ดูก่อนอุบาสกและอุบาสิกา ท. (มยฺ) อ.อาตมา ท. (คจฺจาม) จะไป ยถาผาสุกฺกุจฺจัน สู้ที่มีความผาสุกอย่างไร” อิติ ดั่งนี้ (เตหิ ภิกขุหิ) อันภิกษุ ท. เหล่า นั้น วุตฺเต กล่าวแล้ວ, ปณฺฑิตมฺนุสฺสา อ.มฺนุขฺยผู้เป็นบัณฑิต ท. ฅตฺวา รู้แล้ວ อิติ ว่า “ภทฺนฺตา อ.ท่านผู้เจริญ ท. ปรีเยสนฺติ ย่อมแสวงหา สเนาสนฺ ซึ่งสเนาสนะ วสุสวาวัส อันเป็นที่อยู่ตลอดพรรษา” อิติ ดั่งนี้ อาหฺสฺ กล่าว

แล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท. สเจ ถ้าว่า อยฺยา อ.พระคุณเจ้า ท. วเสยฺยํ พึงอยู่ อิธ (จาเน) ในสถานที่นี้ อิมํ เตมาสํ ตลอดเดือนสามนี้ไซ้, มยํ อ.ข้าพเจ้า ท. ปติฏฺฐาย ตั้งอยู่แล้ว สรณฺสุ ในสฺรณะ ท. คณฺเหยฺยาม พึงรับ สีลาณิ ซึ่งศีล ท.” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกมนุษย์เห็นภิกษุทั้งหลายถึงพร้อมด้วยข้อวัตร มีจิตเลื่อมใส ช่วยกันปูเสื่อ อาสนะทั้งหลาย นิมนต์ให้ท่านนั่ง แล้วอังคาสด้วยอาหารที่ประณีต แล้วถามว่า “ท่านครับ พระคุณเจ้าจะพากันไปไหนครับ?” เมื่อพวกภิกษุตอบว่า “จะไปสู่ที่ผาสุกกันนะ ญาติโยมทั้งหลาย” พวกมนุษย์ที่ฉลาด ก็รู้ว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย กำลังแสวงหา เสนาสนะสำหรับจำพรรษา” จึงกล่าวว่า “ท่านครับ ถ้าพระคุณเจ้าทั้งหลาย พึงอยู่ในที่นี้ตลอดสามเดือนไซ้, พวกข้าพเจ้า ตั้งอยู่ในสฺรณะทั้งหลาย พึงรับศีลทั้งหลาย”

มนุษย์ ปกติกัตตาใน ปุจฺฉิตฺวา ๑ กิริยาปรานนํ ๑ วุตฺตสมฺปนฺเน วิเสสฺนํของ ภิกฺขุ ๑ อวุตฺตกัมมํใน ทิสฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปสนฺน- ปสนฺนจิตฺตา วิเสสฺนํของ มนุสฺสา อญฺญมณฺณํ การิตกัมมํใน ปญฺญาเปตฺวา อาสนานิ อวุตฺตกัมมํใน ปญฺญาเปตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสฺสทาเปตฺวา ๑ เติ วิเสสฺนํของ ภิกฺขุ ๑ การิตกัมมํใน นิสฺสทาเปตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปริวิสิตฺวา ๑ ปณีเตน วิเสสฺนํของ อาหาเรณฺ ๑ ภาวะใน ปริวิสิตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา “ภนฺเต อาลปนํ อยฺยา สฺุทฺธกัตฺตาใน คจฺจนฺติ ๑ อาชฺยาตบทกัตฺตฺวาจก กุหิ วิเสสฺนํของ จาเน ๑ วิสยาธาระใน คจฺจนฺติ” อิติศัพท์ อากาเรใน ปุจฺฉิตฺวา, “อุปาสกา อาลปนํ มยํ สฺุทฺธกัตฺตาใน คจฺจาม ๑ อาชฺยาตบทกัตฺตฺวาจก ยถาผาสุกฺกฺจามํ สัมปาปฺณียกัมมํใน คจฺจาม” อิติศัพท์ สฺุทฺธปะเน วจเน ๑ ลักษณะใน วุตฺเต ๑ ลักษณะกิริยา เติ วิเสสฺนํของ ภิกฺขุ ๑ อนภิตกัตฺตาใน วุตฺเต, ปญฺชิต- มนุสฺสา สฺุทฺธกัตฺตาใน อาหํสุ ๑ อาชฺยาตบทกัตฺตฺวาจก “ภนฺตา สฺุทฺธกัตฺตา ใน ปริเยสนฺติ ๑ อาชฺยาตบทกัตฺตฺวาจก วสฺสวาสิ วิเสสฺนํของ เสนาสนํ ๑ อวุตฺตกัมมํใน ปริเยสนฺติ” อิติศัพท์ อากาเรใน ๑ เปตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาหํสุ “ภนฺเต อาลปนํ สเจ ปริกัปปิตฺถะ อยฺยา สฺุทฺธกัตฺตาใน วเสยฺยํ ๑ อาชฺยาตบทกัตฺตฺวาจก อิมํ วิเสสฺนํของ เตมาสํ ๑ อัจจันตสังโยคะใน วเสยฺยํ อิธ วิเสสฺนํของ จาเน ๑ วิสยาธาระใน วเสยฺยํ, มยํ สฺุทฺธกัตฺตาใน คณฺเหยฺยาม ๑ อาชฺยาตบทกัตฺตฺวาจก สรณฺสุ วิสยาธาระใน ปติฏฺฐาย ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน คณฺเหยฺยาม สีลาณิ อวุตฺตกัมมํใน คณฺเหยฺยาม” อิติศัพท์ อากาเรใน อาหํสุ ฯ

๔๙. เตปิ “มย อิมานิ กุลานิ นิสฺสาย ภวนิสฺสรณํ กริสฺสามา”ติ อธิวาเสสุ ๕

เตปิ (ภิกขุ) “มย อิมานิ กุลานิ นิสฺสาย ภวนิสฺสรณํ กริสฺสามา”ติ (จินฺตเนน นิมฺหฺตณํ) อธิวาเสสุ ๕

เตปิ (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. แม่เหล่านั้น (นิมฺหฺตณํ) ยังค่านิมนฺต์ อธิวาเสสุ ให้อยู่ทับแล้ว (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “มย อ.เรา ท. นิสฺสาย อาศัยแล้ว อิมานิ กุลานิ ซึ่งตระกูล ท. เหล่านี้ กริสฺสาม จักกระทำ ภวนิสฺสรณํ ซึ่งการเล่นออกจากภพ” อิติ ดังนี้ ๕

พวกภิกษุแม่เหล่านั้น ก็รับนิมนต์ด้วยคิดกันว่า “พวกเราอาศัยตระกูลเหล่านี้ จะทำการเล่นออกจากภพได้”

อุปศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ เตฯ วิเสสนะของ ภิกขุฯ เหตุกัตตาใน อธิวาเสสุฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจาก “มย สุตฺกัตตาใน กริสฺสามฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อิมานิ วิเสสนะของ กุลานิฯ อวุตตกัมมะใน นิสฺสายฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กริสฺสาม ภวนิสฺสรณํ อวุตตกัมมะใน กริสฺสาม” อิติศัพท์ สรุปะใน จินฺตเนนฯ ภาวะใน อธิวาเสสุ นิมฺหฺตณํ การิตกัมมะใน อธิวาเสสุ ๕

.....
.....
.....
.....

๕๐. มนุสฺสา เตสํ ปญฺญณํ คเหตุวา วิหารํ ปญฺชคฺคิตฺวา รตฺติฎฺฐานทิวาฎฺฐานานิ สมฺปาเทตฺวา อทฺสุ ๕

มนุสฺสา เตสํ (ภิกขุ) ปญฺญณํ คเหตุวา วิหารํ ปญฺชคฺคิตฺวา รตฺติฎฺฐานทิวาฎฺฐานานิ สมฺปาเทตฺวา อทฺสุ ๕

มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. คเหตุวา รับแล้ว ปญฺญณํ ซึ่งปญฺญญา เตสํ (ภิกขุ) ของภิกษุ ท. เหล่านี้ ปญฺชคฺคิตฺวา ชำระแล้ว วิหารํ ซึ่งวิหาร รตฺติฎฺฐานทิวาฎฺฐานานิ ยังที่เป็นที่พักกลางคืนและที่เป็นที่พักกลางวัน ท. สมฺปาเทตฺวา ให้ถึงพร้อมแล้ว อทฺสุ ได้ถวายแล้ว ๕

พวกมนุษย์รับปฏิญญาของภิกษุเหล่านั้นแล้ว ก็พากันชำระวิหาร ทำที่พักกลางคืน และที่พักกลางวันให้ถึงพร้อม ได้ถวายแล้ว

มธุรสสา สุทธกัตตาใน อทิสฺส อายาตบทกัตตฺวาจก เตสฺ วิเสสณะของ ภิกษุหนึ่งๆ สามีสัมพันธะใน ปฏิญญ์ อุตตกัมมะใน คเหตุวาท ปุพพกาลกิริยาใน ปฏิชคฺคิตฺวา วิหาร์ อุตตกัมมะใน ปฏิชคฺคิตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน สมปาเทตฺวา รตฺติฎฺฐานทิวาฎฺ- จานานิ การิตกัมมะใน สมปาเทตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน อทิสฺส ฯ

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๕๑. เต นิพทฺธํ ตเมว คามํ ปิณฺฑทาย ปวิสฺสฺสตี ฯ

เต (ภิกษุ) นิพทฺธํ ตํ เอว คามํ ปิณฺฑทาย ปวิสฺสฺสตี ฯ

เต (ภิกษุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ ปวิสฺสฺสตี ย่อมเข้าไป ตํ เอว คามํ สู่หมู่บ้านนั้นนั้น เทียบ นิพทฺธํ เนื่องนิตยฺ ปิณฺฑทาย เพื่อบิณฑบาต ฯ

ภิกษุเหล่านั้น ย่อมเข้าไปยังหมู่บ้านนั้นนั้นแหละเป็นประจำเพื่อบิณฑบาต

เต วิเสสณะของ ภิกษุๆ สุทธกัตตาใน ปวิสฺสฺสตี อายาตบทกัตตฺวาจก นิพทฺธํ กิริยา- วิเสสณะใน ปวิสฺสฺสตี เอวตฺตํ อวธารณะเข้ากับ ตํ วิเสสณะของ คามํ สัมปาปุณฺณ- กัมมะใน ปวิสฺสฺสตี ปิณฺฑทาย สัมปทานใน ปวิสฺสฺสตี ฯ

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๕๒. อถ เน เอโก เวชโซ อุปสงกมิตวา “ภนฺเต พหุณฺโณ วสนฺภูจฺจาเน อผาสูกํปิ นาม โหติ, ตสฺมี อุปฺปนฺเน, มยฺหํ กถฺเยยฺยาถ, ภสฺซชฺชํ กริสฺสามิ”ติ ปวาเรสิ ฯ

อถ เน (ภิกขุ) เอโก เวชโซ อุปสงกมิตวา “ภนฺเต พหุณฺโณ (ชนานํ) วสนฺภูจฺจาเน อผาสูกํ อปิ นาม โหติ, ตสฺมี (อผาสูก) อุปฺปนฺเน, (ตุมฺเห) มยฺหํ กถฺเยยฺยาถ, (อหํ) ภสฺซชฺชํ กริสฺสามิ”ติ ปวาเรสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น เวชโซ อ.หมอ เอโก คนหนึ่ง อุปสงกมิตวา เข้าไปหาแล้ว เน (ภิกขุ) ซึ่งภิกขุ ท. เหล่านั้น ปวาเรสิ ปวารณาแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท. อผาสูกํ อปิ นาม ชื่อ แม่ อ.ความไม่ผาสูก โหติ ย่อมมี วสนฺภูจฺจาเน ในที่เป็นที่ อยู่ (ชนานํ) ของชน ท. พหุณฺโณ มาก, ตสฺมี (อผาสูก) ครั้งเมื่อความไม่ผาสูกนั้น อุปฺปนฺเน เกิดขึ้นแล้ว, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. กถฺเยยฺยาถ ฟังบอก มยฺหํ แก่กระผม, (อหํ) อ.กระผม กริสฺสามิ จักกระทำ ภสฺซชฺชํ ซึ่งยา” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น มีหมอคนหนึ่งเข้าไปหาภิกขุเหล่านั้น ปวารณาไว้ว่า “ท่านครับ ธรรมดว่าแม่ ความไม่ผาสูกย่อมมีในที่อยู่ของชนหมู่มาก เมื่อความไม่ผาสูกนั้นเกิดขึ้นแล้ว นิมนต์ ท่านทั้งหลายบอกกระผม กระผมจะทำถวาย”

อถ กาลสัตฺตมี เอโก วิเสสฺนะของ เวชโซ๑ สุทฺธกัตฺตาใน ปวาเรสิ๑ อาชยฺยาตบท กัตฺตฺวาจาก เน วิเสสฺนะของ ภิกขุ๑ อวุตตกัมมะใน อุปสงกมิตวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปวาเรสิ “ภนฺเต อาลปฺนะ อปีศัพฺท์ อเปกขัตฺถะเข้ากับ อผาสูกํ นามศัพฺท์ ครหัตฺถ- โชตตะเข้ากับ อผาสูก๑ สุทฺธกัตฺตาใน โหติ๑ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจาก พหุณฺโณ วิเสสฺนะ ของ ชนानํ๑ สามิสัมพันธะใน วสนฺภูจฺจาเน๑ วิสยาธาระใน โหติ, ตสฺมี วิเสสฺนะของ อผาสูก๑ ลักษณะใน อุปฺปนฺเน๑ ลักษณะกิริยา, ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน กถฺเยยฺยาถ๑ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจาก มยฺหํ สัมปทานใน กถฺเยยฺยาถ, อหํ สุทฺธกัตฺตาใน กริสฺสามิ๑ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจาก ภสฺซชฺชํ อวุตตกัมมะใน กริสฺสามิ” อิติศัพฺท์ อาการะใน ปวาเรสิ ฯ

๕๓. เถโร วสุสฺปนฺนายิกาทิวเส เต ภิกขุ อามนฺเตตฺตฺวา ปุจฺฉิ “อาวฺโส อิมํ เตมาสํ กตีหิ อิริยาปเถหิ วีตินาเมสุสฺสธา”ติ ฯ

เถโร วสุสฺสฺปนายิกาทิวเส เต ภิกฺขุ อามนฺเตตฺวา ปุจฺฉิ “(ตุมฺเห) อาวุโส อิมํ เตมาสํ กตฺตีหิ อิริยาปเถหิ วิตินาเมสฺสเถ”ติ ฯ

เถโร อ.พระเถระ อามนฺเตตฺวา เรียกมาแล้ว เต ภิกฺขุ ซึ่งภิกษุ ท. เหล่านั้น วสุสฺสฺปนายิกาทิวเส ในวันคืออดีตเป็นทีที่น้อมเข้าไปใกล้ซึ่งกาลฝน ปุจฺฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “อาวุโส คุณก่อนท่านผู้มีอายุ ท. (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. อิมํ เตมาสํ ยังเดือนสามนี้ วิตินาเมสฺสเถ จักให้น้อมไปล่วงวิเศษ อิริยาปเถหิ ด้วยอิริยาบถ ท. กตฺตีหิ เท่าไร” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระเรียกภิกษุเหล่านั้นมาในวันเข้าพรรษา ถามว่า “ท่านผู้มีอายุ พวกท่าน จะให้สามเดือนนี้ผ่านไปด้วยอิริยาบถเท่าไรกันบ้าง”

เถโร สฺุทธกตฺตานิ ปุจฺฉิฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก วสุสฺสฺปนายิกาทิวเส กาลสัตฺตมฺีใน อามนฺเตตฺวา เต วิเสสนะของ ภิกฺขุฯ อวุตตกัมมะใน อามนฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “อาวุโส อาลปนะ ตุมฺเห เหตุกตฺตานิ วิตินาเมสฺสเถฯ อาชยตบทเหตุกตฺตฺวาจก อิมํ วิเสสนะของ เตมาสํฯ การิตกัมมะใน วิตินาเมสฺสเถ กตฺตีหิ วิเสสนะของ อิริยาปเถหิฯ ภาระใน วิตินาเมสฺสเถ” อิติศัพท์ อากาละใน ปุจฺฉิ ฯ

๕๔. “จตุหิ ภาเนเต”ติ ฯ

(เต ภิกฺขุ) “(มยฺ อิมํ เตมาสํ) จตุหิ (อิริยาปเถหิ วิตินาเมสฺสเถ) ภาเนเต”ติ (อาหํสุ) ฯ

(เต ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท.เหล่านั้น (อาหํสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภาเนเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (มยฺ) อ.กระผม ท. (อิมํ เตมาสํ) ยังเดือนสามนี้ (วิตินาเมสฺสเถ) จักให้น้อมไปล่วงวิเศษ (อิริยาปเถหิ) ด้วยอิริยาบถ ท. จตุหิ ลี” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า “อิริยาบถ ๔ ครบท่าน”

เต วิเสสนะของ ภิกฺขุฯ สฺุทธกตฺตานิ อาหํสุฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก “ภาเนเต อาลปนะ มยฺ เหตุกตฺตานิ วิตินาเมสฺสเถฯ อาชยตบทเหตุกตฺตฺวาจก อิมํ วิเสสนะของ เตมาสํฯ การิตกัมมะใน วิตินาเมสฺสเถ จตุหิ วิเสสนะของ อิริยาปเถหิฯ ภาระใน วิตินาเมสฺสเถ” อิติศัพท์ อากาละใน อาหํสุ ฯ

๕๕. “ก็ ปเนตฺ อวฺโส ปฏฺฐูปิ, นนฺ อปฺปมตฺเตหิ ภวิตพฺพํ? มยฺหิ ธรรมานสฺส พุทฺธสฺส สนฺติกา กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา อาคตา, พุทฺธา จ นาม น สกฺกา สเจน อาราเชตฺตุํ, กลฺยาณชฺฌาสเยน เหเต อาราเชตฺตพฺพา, ปมตฺตสฺส จ นาม จตฺตารอ อปายา สกเคหสทิสสา, อปฺปมตฺตา โทถ อวฺโส”ติ ฯ

(เถโร) “ก็ ปน เอตฺ (ปพฺพ) อวฺโส ปฏฺฐูปิ (โหติ), นนฺ (ตฺมเหหิ) อปฺปมตฺเตหิ ภวิตพฺพํ? มยฺหิ ธรรมานสฺส พุทฺธสฺส สนฺติกา กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา อาคตา (อมฺห), พุทฺธา จ นาม น สกฺกา สเจน (ปฺคฺคเลน) อาราเชตฺตุํ, กลฺยาณชฺฌาสเยน หิ (ปฺคฺคเลน) เอต (พุทฺธา) อาราเชตฺตพฺพา, ปมตฺตสฺส จ นาม (ปฺคฺคลสฺส) จตฺตารอ อปายา สกเคหสทิสสา (โหนติ), (ตฺมเห) อปฺปมตฺตา โทถ อวฺโส”ติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อวฺโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ ท. ปน ก็ เอตฺ (ปพฺพ) อ.ข้อนั้น ปฏฺฐูปิ เป็นการสมควร โหติ ย่อมเป็น ก็ หรือ? (ตฺมเหหิ) อันท่าน ท. อปฺปมตฺเตหิ เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ภวิตพฺพํ ฟังเป็น นนฺ มิใช่หรือ? หิ เพราะว่า มยฺหิ อ.เรา ท. คเหตฺวา เรียนเอาแล้ว กมฺมฏฺฐานํ ซึ่งกัมมฏฺฐาน สนฺติกา จากสำนัก พุทฺธสฺส ของพระพุทธเจ้า ธรรมานสฺส ผู้ทรงพระชนม์อยู่ อาคตา เป็นผู้มาแล้ว (อมฺห) ย่อมเป็น, จ อนึ่ง พุทฺธา นาม ชื่อ อ.พระพุทธเจ้า ท. (ปฺคฺคเลน) อันบุคคล สเจน ผู้ไฉ่อด น สกฺกา ไม่อาจ อาราเชตฺตุํ เพื่ออันให้ทรงยินดี, หิ แต่ ว่า เอต (พุทฺธา) อ.พระพุทธเจ้า ท. เหล่านั้น (ปฺคฺคเลน) อันบุคคล กลฺยาณชฺฌาสเยน ผู้มีอริยาตย์อันงาม อาราเชตฺตพฺพา ฟังทรงให้ยินดี, จ จจริงอยู่ อปายา อ.อบาย ท. จตฺตารอ ลี สกเคหสทิสสา เป็นเช่นกับด้วยเรือนของตน (ปฺคฺคลสฺส) แห่งบุคคล ปมตฺตสฺส นาม ชื่อว่าผู้ประมาทแล้ว (โหนติ) ย่อมเป็น, อวฺโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ ท. (ตฺมเห) อ.ท่าน ท. อปฺปมตฺตา เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว โทถ จงเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุ ก็ข้อนั้นเป็นการสมควรแล้วหรือ? พวกท่านควรเป็นผู้ไม่ประมาทมิใช่หรือ? เพราะพวกเราเรียนกรรมฐานมาจากสำนักของพระพุทธเจ้าผู้ยังทรงพระชนม์อยู่ แล้วพากันมาแล้ว อนึ่ง ธรรมดาว่าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย บุคคลผู้ไฉ่อดไม่สามารถทำให้พระองค์ทรงโปรดปรานได้ แต่พระพุทธเจ้าเหล่านั้น บุคคลผู้มีอริยาตย์ดีงามสามารถที่จะทำให้ทรงโปรดปรานได้ จจริงอยู่ อบายทั้ง ๔ เป็นเช่นกับบ้านของตน ของบุคคลธรรมดาที่ว่าประมาทแล้ว ท่านผู้มีอายุ พวกท่าน จงเป็นผู้ไม่

ประมาทเกิด”

เถโร สุทธกัตตานิ อหาญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อาวุโส อาลปนะ ปนศัพท วากยารัมภโชตกะ เอต วิเสสนะของ ปพฺพํ สุทธกัตตานิ โหติญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กิศัพท ปุจฉนัตถะ ปฏฺฐิรูป วิกตีกัตตานิ โหติ, ตุมฺเหหิ อนภินิตกัตตานิ ภวิตพพํ กิตบทภาววาจก นนุปุจฉนัตถะ อปฺปมตฺเตหิ วิกตีกัตตานิ ภวิตพพํ, หิศัพทเหตุโชตกะ มยํ สุทธกัตตานิ อมฺหํ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ธรรมานสฺส วิเสสนะของ พุทฺธสฺส สามีสัมพันธะใน สนฺตีกาญ อปาทานนิน คเหตุวา กम्मญฺจานํ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาญ ปุพฺพกาลกิริยาใน อากตาญ วิกตีกัตตานิ อมฺห, จศัพท สัมปิณฺชนัตถะ นามศัพท ปสฺงสตัดฺธโชตกะเข้ากับ พุทฺธาญ วุตตกัมมะใน สกฺกาญ กิริยาบทกัมมวาจก นศัพท ปฏิเสธะใน สกฺกา สเจน วิเสสนะของ ปุคฺคเลนญ อนภินิตกัตตานิ สกฺกา อาราเชตฺตํ ตุมฺहतตสัมปทานนิน สกฺกา, หิศัพท วิเสสโชตกะ เอเต วิเสสนะของ พุทฺธาญ วุตตกัมมะ ใน อาราเชตฺตพฺพาญ กิตบทเหตุกัมมวาจก กลยาณชฺฌาสเยน วิเสสนะของ ปุคฺคเลนญ อนภินิตกัตตานิ อาราเชตฺตพฺพา, จศัพท ทัพฺพหิกรณโชตกะ จตฺตาริ วิเสสนะของ อปายาญ สุทธกัตตานิ โหนฺติญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นามศัพท ครหัตตโชตกะเข้ากับ ปมตฺตสฺส วิเสสนะของ ปุคฺคลสฺส สามีสัมพันธะใน สกฺเคสทิสาย วิกตีกัตตานิ โหนฺติ, อาวุโส อาลปนะ ตุมฺเห สุทธกัตตานิ โหถญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปฺปมตฺตา วิกตีกัตตานิ โหถ” อิติศัพท อากาเรใน อหา ๫

๕๖. “ตุมฺเห ปน ภาณฺเต”ติ ๫

(เต ภิกฺขุ) “ตุมฺเห ปน ภาณฺเต”ติ (ปุจฺฉิสฺส) ๫

(เต ภิกฺขุ) อ.ภิกฺษุ ท.เหล่านั้น (ปุจฺฉิสฺส) ถาถามแล้ว อิติ ว่า “ภาณฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปน ก็ ตุมฺเห อ.ท่านเล่า?” อิติ ดังนี้ ๫

ภิกฺษุเหล่านั้น ถาถามท่านว่า “ก็ แล้วท่านเล่าครับ?”

เต วิเสสนะของ ภิกฺขุญ สุทธกัตตานิ ปุจฺฉิสฺสญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภาณฺเต อาลปนะ ปนศัพท วากยารัมภโชตกะ ตุมฺเห ลิงคัตถะ” อิติศัพท อากาเรใน ปุจฺฉิสฺส ๫

๕๗. “อหิ ตีหิ อิริยาปเถหิ วีตินาเมสุสามิ, ปิฎฐิจี น ปสาเรสุสามิ อาวุโส”ติ ฯ

(เถโร) “อหิ (กาล) ตีหิ อิริยาปเถหิ วีตินาเมสุสามิ, (อหิ) ปิฎฐิจี น ปสาเรสุสามิ อาวุโส”ติ
(อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.เรา (กาล) ยังกาล วีตินาเมสุสามิ
จักให้น้อมไปล่วงวิเศษ อิริยาปเถหิ ด้วยอิริยาบถ ท. ตีหิ สาม, อาวุโส ดูก่อนท่าน
ผู้มีอายุ ท. (อหิ) อ.เรา น ปสาเรสุสามิ จักไม่เหยียดออก ปิฎฐิจี ซึ่งหลัง” อิติ
ดังนี้ ฯ

พระเถระกล่าวว่า “เราจะให้เวลาผ่านไปด้วยอิริยาบถ ๓ ท่านผู้มีอายุ เราจะไม่เหยียด
หลัง”

เถโร สุทรกัตตทาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตวาจาก “อหิ เหตุกัตตทาใน วีตินาเมสุสามิ ๑
อาชยาตบทเหตุกัตตวาจาก กาล การิตกัมมะใน วีตินาเมสุสามิ ตีหิ วิเสสนะของ
อิริยาปเถหิ ๑ ภาวะใน วีตินาเมสุสามิ, อาวุโส อาลปนนะ อหิ สุทรกัตตทาใน ปสาเรสุสามิ ๑
อาชยาตบทกัตตวาจาก ปิฎฐิจี อวุตตกัมมะใน ปสาเรสุสามิ นคัพพ ปฏิสระใน
ปสาเรสุสามิ” อิติศัพพ อาการะใน อาห ฯ

๕๘. “สาธุ ฆนเต, อปฺปมตฺตา โหถา”ติ ฯ

(เต ภิกขุ) “สาธุ ฆนเต, (ตุมฺเห) อปฺปมตฺตา โหถา”ติ (อาหฺสุ) ฯ

(เต ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ (อาหฺสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
สาธุ อ.ดีละ, (ตุมฺเห) อ.ท่าน อปฺปมตฺตา เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว โหถ จงเป็น” อิติ
ดังนี้ ฯ

ภิกษุเหล่านั้น กล่าวว่า “ดีแล้วครับท่าน ขอจงเป็นผู้ไม่ประมาทเถิด”

เต วิเสสนะของ ภิกษุ ๑ สุทรกัตตทาใน อาหฺสุ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจาก “ฆนเต อาลปนนะ
สาธุ ลิงคัตตะ, ตุมฺเห สุทรกัตตทาใน โหถ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจาก อปฺปมตฺตา วิกติกัตตทา
ใน โหถ” อิติศัพพ อาการะใน อาหฺสุ ฯ

๕๙. เถรสุส นิททำ อโนกุกมนุตสุส, ปจมมาเส อติกุกนุเต, อุกุขีโรโค อุปฺปชฺชช.

เถรสุส เมื่อพระเถระ อโนกุกมนุตสุส ไม่ก้าวลงอยู่ นิททำ สู้ความหลับ, ปจมมาเส ครั้นเมื่อเดือนที่หนึ่ง อติกุกนุเต ก้าวล่วงแล้ว, อุกุขีโรโค อ.โรคที่นัยน์ตา อุปฺปชฺชช เกิดขึ้นแล้ว ฯ

เมื่อพระเถระไม่ก้าวลงสู่ความหลับ, เมื่อเดือนที่หนึ่งผ่านไป, เกิดโรคขึ้นที่นัยน์ตา

เถรสุส อนาทรใน อโนกุกมนุตสุสๆ อนาทรกิริยา นิททำ สัมปาปุณียกัมมะใน อโนกุกมนุตสุส, ปจมมาเส ลักษณะใน อติกุกนุเตๆ ลักษณะกิริยา, อุกุขีโรโค สุทรกัตตา ใน อุปฺปชฺชชๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ฯ

.....
.....
.....
.....
.....

๖๐. จิทฺทฆฏโต อุกุทธารา วีย อุกุขีหิ ธารา ปคฺฆรฺนฺติ ฯ

จิตฺทฆฏโต (ปคฺฆรฺนฺติ) อุกุทธารา วีย อุกุขีหิ ธารา ปคฺฆรฺนฺติ ฯ

ธารา อ.สายน้ำ ท. ปคฺฆรฺนฺติ ย่อมไหลออก อุกุขีหิ จากนัยน์ตา ท. อุกุทธารา วีย รวากะ อ.สายแห่งน้ำ (ปคฺฆรฺนฺติ) อันไหลออกอยู่ จิตฺทฆฏโต จากหม้อ อันทะลุ ฯ

สายน้ำ(ตา)ทั้งหลายไหลออกจากนัยน์ตา เหมือนสายน้ำที่กำลังไหลออกจากหม้อทะลุ ธารา สุทรกัตตาใน ปคฺฆรฺนฺติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก จิตฺทฆฏโต อปาทานใน ปคฺฆรฺนฺติๆ วิเสสนะของ อุกุทธาราๆ อุปฺมาลึงคัตถะ วียคัพพ์ อุปฺมาโชตกะเข้ากับ จิตฺทฆฏโต อุกุทธารา, อุกุขีหิ อปาทานใน ปคฺฆรฺนฺติ ฯ

.....
.....
.....
.....

๖๑. โส สพฺพพรตฺตํ สมณธมฺมํ กตฺวา อรฺหุคฺคฺคฺมเน คพฺภํ ปวิสิตฺวา นิสิตฺติ ฯ

โส (เถโร) สพฺพพรตฺตํ สมณธมฺมํ กตฺวา อรฺหุคฺคฺคฺมเน คพฺภํ ปวิสิตฺวา นิสิตฺติ ฯ

โส (เถโร) อ.พระเถระนั้น กตฺวา กระทำแล้ว สมณธมฺมํ ซึ่งสมณธรรม สพฺพพรตฺตํ ตลอดรাত্রีทั้งปวง ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว คพฺภํ สู้ห้อง นิสิตฺติ นิ่งแล้ว อรฺหุคฺคฺคฺมเน ในกาลเป็นที่ขึ้นไปแห่งอรฺหุณ ฯ

พระเถระนั้น ทำสมณธรรมตลอดคืนทั้งสิ้น เข้าไปห้องแล้วนั่ง ในช่วงที่อรฺหุณขึ้น

โส วิเสสนะของ เถโรฯ สุทฺธกัตตานิ นิสิตฺติฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก สพฺพพรตฺตํ อัจฉินต-
สังโยคะใน กตฺวา สมณธมฺมํ อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปวิสิตฺวา
อรฺหุคฺคฺคฺมเน กาลสัตตมฺมีใน ปวิสิตฺวา คพฺภํ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน ปวิสิตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน นิสิตฺติ ฯ

.....

๖๒. ภิกฺขุ ภิกฺขาจารเวลาย เถรสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา “ภิกฺขาจารเวลา ฆนฺเต”ติ อาหํสุ ฯ

ภิกฺขุ ภิกฺขาจารเวลาย เถรสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา “(อัย เวลา) ภิกฺขาจารเวลา (โหติ) ฆนฺเต”ติ
อาหํสุ ฯ

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก เถรสฺส ของพระเถระ ภิกฺขา-
จารเวลาย ในเวลาเป็นที่เที่ยวไปเพื่อภิกษา อาหํสุ กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่
ท่านผู้เจริญ (อัย เวลา) อ.เวลานี้ ภิกฺขาจารเวลา เป็นเวลาเป็นที่เที่ยวไปเพื่อภิกษา
(โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุทั้งหลายพากันไปยังสำนักของพระเถระในเวลาภิกษาจาร กล่าวว่่า “ท่านครับ
เป็นเวลาภิกษาจารแล้วครับ”

ภิกฺขุ สุทฺธกัตตานิ อาหํสุฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก ภิกฺขาจารเวลาย กาลสัตตมฺมีใน
คนฺตฺวา เถรสฺส สามีสัมพันธะใน สนฺติกํฯ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน อาหํสุ “ฆนฺเต อาลปนะ อัย วิเสสนะของ เวลาฯ สุทฺธกัตตานิ โหติฯ อาชยต
บทกัตตฺวาจก ภิกฺขาจารเวลา วิกตีกัตตานิ โหติ” อิติศัพท์ อากาละใน อาหํสุ ฯ

.....

๖๓. “เตนหาอาวุโส คณฺหถ ปตฺตจิวฺรณฺ”ติ อตฺตโน ปตฺตจิวฺรํ คาหาเปตฺวา นิภฺขมิ ฯ

(เถโร) “เตนหิ อาวุโส (ตุมฺเห) คณฺหถ ปตฺตจิวฺรณฺ”ติ (วตฺวา เต ภิกฺขุ) อตฺตโน ปตฺตจิวฺรํ คาหาเปตฺวา นิภฺขมิ ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาวุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ ท. เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. คณฺหถ จงถือเอา ปตฺตจิวฺรํ ซึ่งบาตรและจีวร” อิติ ดังนี้ (เต ภิกฺขุ) ยังภิกษุ ท. เหล่านั้น คาหาเปตฺวา ให้ถือเอาแล้ว ปตฺตจิวฺรํ ซึ่งบาตรและจีวร อตฺตโน ของตน นิภฺขมิ ออกไปแล้ว ฯ

พระเถระกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุ ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงถือเอาบาตรและจีวร” ใช้ภิกษุ เหล่านั้นให้ถือเอาบาตรและจีวรของตนออกไปแล้ว

เถโรสุทฺธกัตฺตาในนิภฺขมิฯ อาชฺยาตบทกัตฺตฺวาจก “อาวุโส อาลปนฺะ เตนหิ อฺยุโยชนัถะ ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน คณฺหถฯ อาชฺยาตบทกัตฺตฺวาจก ปตฺตจิวฺรํฯ อวฺตตกัมฺมะใน คณฺหถ” อิติศัพฺท์ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คาหาเปตฺวา เต วิเสสนะของ ภิกฺขุฯ การิตกัมฺมะใน คาหาเปตฺวา อตฺตโนฯ สามีสัมพันธะใน ปตฺตจิวฺรํฯ อวฺตตกัมฺมะ ใน คาหาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิภฺขมิ ฯ

๖๔. ภิกฺขุ ตสฺส อกฺขี ปคฺขรณฺเต ทิสฺวา “กิเมตํ ฆนฺเต”ติ ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

ภิกฺขุ ตสฺส (เถรสฺส) อกฺขี ปคฺขรณฺเต ทิสฺวา “กิ เอตํ (การณฺ) ฆนฺเต”ติ ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว อกฺขี ซึ่งนัยน์ตา ท. ตสฺส (เถรสฺส) ของพระเถระ นั้น ปคฺขรณฺเต อันไหลออกอยู่ ปุจฺฉิสฺสุ ตามแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เอตํ (การณฺ) อ.เหตุานั้น ก็อะไร?” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุทั้งหลายเห็น(น้ำตา)ที่นัยน์ตาของท่านไหลออกอยู่ ต่างพากันถามว่า “ท่านรับ นั้นเหตุอะไร?”

ภิกษุ สุทฺธกัตฺตาใน ปุจฺฉิสฺสุฯ อาชฺยาตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ เถรสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อกฺขี อวฺตตกัมฺมะใน ทิสฺวา ปคฺขรณฺเตฯ วิเสสนะ อกฺขี ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิสฺสุ “ฆนฺเต อาลปนฺะ กิ ปุจฺฉนัถะ เอตํ วิเสสนะของ การณฺฯ ลิงคัถะ” อิติศัพฺท์ อากาเรใน ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

๖๕. “อกุขี เม อาวุโส วาตา วิชฌนุตี”ติ ฯ

(เถโร) “อกุขี เม อาวุโส วาตา วิชฌนุตี”ติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาวุโส ตูก่อนท่านผู้มีอายุ ท. วาตา อ.ลม ท. วิชฌนุติ ย่อมเสียดแทง อกุขี ซึ่งนัยน์ตา ท. เม ของเรา” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระตอบว่า “ท่านผู้มีอายุ ลมทั้งหลายเสียดแทงนัยน์ตาทั้งหลายของเรา”

เถโร สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อาวุโส อาลปนะ วาตา สุทรกัตตา ใน วิชฌนุติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อกุขีฯ อวุตตกัมมะใน วิชฌนุติ เม สามีสัมพันธะใน อกุขี” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๖๖. “นनु ฆนุเต เวชเชนมุห ปวาริตา, ตสฺส กเถยยามา”ติ ฯ

(เต ภิกขุ) “นनु ฆนุเต (มย) เวชเชน อมุห ปวาริตา, (มย) ตสฺส (เวชชสฺส) กเถยยามา”ติ (อาหฺส) ฯ

(เต ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น (อาหฺส) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ฆนุเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (มย) อ.เรา ท. เวชเชน ปวาริตา เป็นผู้-อันหมอ-ปวารณาแล้ว อมุห ย่อมเป็น นนุ มิใช่หรือ?, (มย) อ.เรา ท. กเถยยาม พึงบอก ตสฺส (เวชชสฺส) แก่หมอนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า “ท่านครับ พวกเรา มีคุณหมอปวารณาไว้แล้วมิใช่หรือ? พวกเราควรบอกแก่เขา”

เต วิเสสณะของ ภิกขุฯ สุทรกัตตาใน อาหฺสฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ฆนุเต อาลปนะ มย สุทรกัตตาใน อมุหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก นनु ปุจฉนัตถะ เวชเชน อนภิตกัตตาใน ปวาริตาฯ วิทิกัตตาใน อมุห, มย สุทรกัตตาใน กเถยยามฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตสฺส วิเสสณะของ เวชชสฺสฯ สัมปทานใน กเถยยาม” อิติศัพท์ อาการะใน อาหฺส ฯ

๖๗. “สาธวาโส”ติ ฯ

(เถโร) “สาธ อวาโส”ติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อวาโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ ท. สาธ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุ ดีแล้ว”

เถโร สุทรกัตตทาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก “อวาโส อาลปนะ สาธ ลิงคัตถะ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๖๘. เต เวชชสฺส กถียิสฺสุ ฯ

เต (ภิกขุ) เวชชสฺส กถียิสฺสุ ฯ

เต (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น กถียิสฺสุ บอกแล้ว เวชชสฺส แก่หมอ ฯ

ภิกษุเหล่านั้นพากันบอกแก่คุณหมอ

เต วิเสสณะของ ภิกขุ ๑ สุทรกัตตทาใน กถียิสฺสุ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก เวชชสฺส สัมปทานใน กถียิสฺสุ ฯ

๖๙. โส เตลฺลํ ปจิตฺวา เปเสลฺลิตฺติ ฯ

โส (เวชฺช) เตลฺลํ ปจิตฺวา เปเสลฺลิตฺติ ฯ

โส (เวชฺช) อ.หมอนั้น ปจิตฺวา หุงแล้ว เตลฺลํ ซึ่งน้ำมัน เปเสลฺลิตฺติ ส่งไปแล้ว ฯ

หมอคณนนั้น หุงน้ำมันส่งไปถวาย

โส วิเสสณะของ เวชฺช ๑ สุทรกัตตทาใน เปเสลฺลิตฺติ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก เตลฺลํ อวุตต-กัมมะใน ปจิตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน เปเสลฺลิตฺติ ฯ

๗๐. เถโร นาสาย เตลั อสิญจนุโต นิสินุโกว อสิญจิตฺวา อนุโตคามั ปาวิสึ ๕

เถโร อ.พระเถระ อสิญจนุโต เมื่อหยอด เตลั ซึ่งน้ำมัน นาสาย ทางจุมุก นิสินุโกว นิ่งแล้วเทียว อสิญจิตฺวา หยอดแล้ว ปาวิสึ เข้าไปแล้ว อนุโตคามั สู่ภายในแห่งหมู่บ้าน ๕

พระเถระเมื่อจะหยอดน้ำมันทางจุมุก นิ่งหยอดนั้นแหละ แล้วได้เข้าไปข้างในหมู่บ้าน

เถโร สุทรกัตตาใน ปาวิสึ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นาสาย ตติยาวิเสสนะใน อสิญจนุโต เตลั อุตฺตกัมมะใน อสิญจนุโต ๕ อัมภันตริกิริยาของ เถโร เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ นิสินุโก ๕ วิเสสนะของ เถโร อสิญจิตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน ปาวิสึ อนุโตคามั สัมปาปฺณียกัมมะใน ปาวิสึ ๕

๗๑. เวชฺโซ ตั ทิสฺวา อาห “ภนฺเต อยฺยสฺส กิร อกฺขี วาโต วิชฺชติ”ติ ๕

เวชโซ ตั (เถร) ทิสฺวา อาห “ภนฺเต อยฺยสฺส กิร อกฺขี วาโต วิชฺชติ”ติ ๕

เวชโซ อ.หมอ ทิสฺวา เห็นแล้ว ตั (เถร) ซึ่งพระเถระนั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กิร ได้ยินว่า วาโต อ.ลม วิชฺชติ ย่อมเสียดแทง อกฺขี ซึ่งนัยน์ตา ท. อยฺยสฺส ของพระคุณเจ้าหรือ?” อิติ ดังนี้ ๕

หมอเห็นท่าน กล่าวว่า “ท่านครับ ได้ยินว่า ลมเสียดแทงตาทั้งหลายของพระคุณเจ้า หรือ?”

เวชโซ สุทรกัตตาใน อาห ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตั วิเสสนะของ เถร ๕ อุตฺตกัมมะใน ทิสฺวา ๕ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ กิร อนุสฺสวนัตถะ วาโต สุทรกัตตา ใน วิชฺชติ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อยฺยสฺส สามีสัมพันธะใน อกฺขี ๕ อุตฺตกัมมะใน วิชฺชติ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

๗๒. “อาม อุปาสก”ติ ๕

(เถโร) “อาม อุปาสก (เอว)” อิติ (อาห) ๕

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อุปาสก ดูก่อนอุปาสก อาม เจริญพร

(เอว) อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระกล่าวว่า “เจริญพร อุปาสก”

เถโรสุทรกัตตาในอาหฺยอาชยตบทกัตตฺวาจก “อุปาสก อาลปนะ อาม สัมปฏิจฉนัถตะ เอวํ สัจจวาทกัลลิงคัถตะ” อิติศัพทํ อาการะไน อาหฺ ฯ

๗๓. “ภนฺเต มยา เตลลํ ปจิตฺวา เปสิตํ, นาสาย โว อาสิตฺตฺนุ”ติ ฯ

(เวชฺโซ) “ภนฺเต มยา เตลลํ ปจิตฺวา เปสิตํ, นาสาย โว (เตลลํ) อาสิตฺตฺนุ”ติ (อาห) ฯ

(เวชฺโซ) อ.หมอ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เตลลํ อ.น้ำมัน มยา อันกระผม ปจิตฺวา หุงแล้ว เปสิตํ ส่งไปแล้ว, (เตลลํ) อ.น้ำมัน โว อันท่าน อาสิตฺตฺ หยอดแล้ว นาสาย ทางจมูกหรือ?” อิติ ดังนี้ ฯ

หมอกล่าวว่า “ท่านครับ กระผมหุงน้ำมันส่งไปถวายแล้ว ท่านหยอดน้ำมันทางจมูก หรือเปล่า?”

เวชฺโซ สุทรกัตตาใน อาหฺยอาชยตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ เตลลํ วุตตกัมมะ ใน เปสิตํ กิตตบทกัมมวาทกั มยา อนภิหิตกัตตาใน เปสิตํ ปจิตฺวา ปุพพกาลกิริยา ใน เปสิตํ, เตลลํ วุตตกัมมะใน อาสิตฺตฺ กิตตบทกัมมวาทกั นาสาย ตติยาวิเสสนะใน อาสิตฺตฺ โว อนภิหิตกัตตาใน อาสิตฺตฺ” อิติศัพทํ อาการะไน อาหฺ ฯ

๗๔. “อาม อุปาสก”ติ ฯ

(เถโร) “อาม อุปาสก (เอว)” อิติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อุปาสก ตุก่อนอุปาสก อาม เจริญพร (เอว) อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระกล่าวว่า “เจริญพร อุปาสก”

เถโรสุทรกัตตาในอาหฺยอาชยตบทกัตตฺวาจก “อุปาสก อาลปนะ อาม สัมปฏิจฉนัถตะ เอวํ สัจจวาทกัลลิงคัถตะ” อิติศัพทํ อาการะไน อาหฺ ฯ

๗๕. “อิทานิ กิทิสนุ”ติ ฯ

(เวชฺช) “อิทานิ (อกุชฺชียุค) กิทิส (โหติ)” อิติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(เวชฺช) อ.หมอ (ปุจฺฉิ) ถามาแล้ว อิติ ว่า “อิทานิ ในกาลนี้ (อกุชฺชียุค) อ.คู้แห่ง
นัยน์ตา กิทิส เป็นเช่นไร (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

หมอถาว่า “ตอนนี้เป็นเช่นไรบ้าง”

เวชฺช สุทรกัตตาใน ปุจฺฉิ ๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก “อิทานิ กาลสัตตมี อกุชฺชียุค
สุทรกัตตาใน โหติ ๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก กิทิส วิกติกัตตาใน โหติ” อิติศัพท์ อาการะ
ใน ปุจฺฉิ ฯ

๗๖. “รุชเตว อุปาสกา”ติ ฯ

(เถโร) “(วาโต) รุชติ เอว อุปาสกา”ติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อุปาสก คู่ก่อนอุปาสก (วาโต) อ.ลม
รุชติ เอว เสียดแทงอยู่นั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระกล่าวว่า “ลมยังเสียดแทงอยู่เลย อุปาสก”

เถโร สุทรกัตตาใน อาห ๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก “อุปาสก อาลปนะ วาโต สุทรกัตตา
ใน รุชติ ๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ รุชติ” อิติศัพท์ อาการะ
ใน อาห ฯ

๗๗. เวชฺช “มยา เอกวาเรเนว วุปสมนตถํ เตลํ ปหิตํ, กิณฺณุ โข โรโค น วุปสนฺโต”ติ
จินฺเตตฺวา “ภนฺเต นิสิตฺติวา โว อาสิตฺตํ, นิปชฺชิตฺวา”ติ ปุจฺฉิ ฯ

เวชฺช “มยา เอกวาเรน เอว (โรคฺสุส) วุปสมนตถํ เตลํ ปหิตํ, กิณฺณุ โข โรโค น วุปสนฺโต”ติ
จินฺเตตฺวา “ภนฺเต นิสิตฺติวา โว (เตล) อาสิตฺตํ, (อุทาทุ) นิปชฺชิตฺวา (โว เตลํ อาสิตฺตํ)” อิติ
ปุจฺฉิ ฯ

เวชฺช อ.หมอ จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “(เตล) อ.น้ำมัน มยา อันเรา ปหิต
ส่งไปแล้ว (โรคฺสุส) วุปสมนตถํ เพื่ออัน- ยังโรค -ให้เข้าไปสงบ เอกวาเรน เอว

โดยวาระเดียนั้นเทียว, โรโค อ.โรค น วุฒิสุนโต ไม่เข้าไปสงบแล้ว กิณฺหุ โข เพราะเหตุอะไรหนอแล” อิติ ดังนี้ ปุจฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เตลฺล อ.นํ้ามัน โว อันท่าน นิสสิทิตฺวา นังแล้ว อาสิตฺตํ หยอตแล้วหรือ, (อุทาทุ) หรือ ว่า (เตลฺล) อ.นํ้ามัน (โว) อันท่าน นิปชฺชิตฺวา นอนแล้ว (อาสิตฺตํ) หยอตแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

หมอคิดว่ “เราส่งยาไปเพื่อระงับโดยครั้งเดียวเท่านั้น เพราะอะไรหนอ โรคจึงไม่ระงับ” ถามว่า “ท่านครับ ท่านนึ่งหยอดนํ้ามันหรือนอนหยอด”

เวชฺโช สุททกัตตานิ ปุจฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “เตลฺล วุตตกัมมะใน ปหิตฺตํ กิตตบทกัมมวาทก มยา อนภิตกัตตานิ ปหิตฺตํ เอวคัพพํ อวชารณะเข้ากับ เอกวาเรนฯ ตติยาวิเสสนะใน วุฒสมนตฺถํ โรคสุส ฉัญญิจการิตกัมมะใน วุฒสมนตฺถํฯ สัมปทานใน ปหิตฺตํ, โรโค สุททกัตตานิ วุฒิสุนโตฯ กิตตบทกัตตฺวาจก กิณฺหุ สังกปฺปตถะ โขคัพพํ วจนาลังการะ นคัพพํ ปฏิเสระใน วุฒิสุนโต” อิติคัพพํ อาการะใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฉิ “ภนฺเต อาลปนะ เตลฺล วุตตกัมมะใน อาสิตฺตํฯ กิตตบทกัมมวาทก นิสสิทิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาสิตฺตํ โว อนภิตกัตตานิ อาสิตฺตํ, อุทาทุ ปุจฉนตถะ เตลฺล วุตตกัมมะใน อาสิตฺตํฯ กิตตบทกัมมวาทก นิปชฺชิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาสิตฺตํ โว อนภิตกัตตานิ อาสิตฺตํ” อิติคัพพํ อาการะใน ปุจฉิ ฯ

๗๘. เถโร ตฺถุหิ อโหสิ, ปุณฺปปุณฺ ปุจฉิยมาโนปิ น กเถสิ ฯ

เถโร ตฺถุหิ อโหสิ (เวชฺเชน) ปุณฺปปุณฺ ปุจฉิยมาโนปิ น กเถสิ ฯ

เถโร อ.พระเถระ ตฺถุหิ เป็นผู้หนึ่ง อโหสิ ได้เป็นแล้ว, (เวชฺเชน) ปุณฺปปุณฺ ปุจฉิยมาโนปิ แม่ผู้-อันหมอ-ถามอยู่ บ่อยๆ น กเถสิ ไม่กล่าวแล้ว ฯ

พระเถระได้เป็นผู้หนึ่งเสีย แม้จะถูกเข้าชี้ถามอยู่ ก็ไม่พูดอะไรเลย

เถโร สุททกัตตานิ อโหสิ และ กเถสิ อโหสิ ก็ดี กเถสิ ก็ดี อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตฺถุหิ วิกิตกัตตานิ อโหสิ เวชฺเชน อนภิตกัตตานิ ปุจฉิยมาโน ปุณฺปปุณฺ กิริยาวิเสสนะใน ปุจฉิยมาโน อภิคัพพํ อเปกชตถะเข้ากับ ปุจฉิยมาโนฯ อัปภันตรกิริยาของ เถโร นคัพพํ ปฏิเสระใน กเถสิ ฯ

๗๙. โส “วิหาร คณฑวา เถรสส วสนภูจัน โอลเกสสามิ”ติ จินเตตวา “เตนหิ ฆนเต คจจถา”ติ เถร์ วิสสชเชตวา วิหาร คณฑวา เถรสส วสนภูจัน โอลเกนโต จงกมนนีสีนภูจันเมว ทิสวา สยนภูจัน อทิสวา “ฆนเต นิสินเนหิ โว อาสิตตํ, นินนเนหิ”ติ ปุจจิ ๕

โส (เวชไซ) “(อห) วิหาร คณฑวา เถรสส วสนภูจัน โอลเกสสามิ”ติ จินเตตวา “เตนหิ ฆนเต (ตุเม) คจจถา”ติ (วตวา) เถร์ วิสสชเชตวา วิหาร คณฑวา เถรสส วสนภูจัน โอลเกนโต จงกมนนีสีนภูจัน เอว ทิสวา สยนภูจัน อทิสวา “ฆนเต (เตล) นิสินเนหิ โว อาสิตตํ, (อุทาทู เตล) นินนเนหิ (โว อาสิตตํ)” อิติ ปุจจิ ๕

โส (เวชไซ) อ.หมอนั้น จินเตตวา คิดแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา คณฑวา ไปแล้ว วิหาร สิววิหาร โอลเกสสามิ จักแลดู วสนภูจัน ซึ่งที่เป็นที่อยู่ เถรสส ของพระเถระ” อิติ ดังนี้ (วตวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุเม) อ.ท่าน คจจถ จงไป” อิติ ดังนี้ วิสสชเชตวา ผละแล้ว เถร์ ซึ่งพระเถระ คณฑวา ไปแล้ว วิหาร สิววิหาร โอลเกนโต แลดูอยู่ วสนภูจัน ซึ่งที่เป็นที่อยู่ เถรสส ของพระเถระ ทิสวา เห็นแล้ว จงกมนนีสีนภูจัน เอว ซึ่งที่เป็นที่จงกรมและที่เป็นที่นั่งนั้นเห็นแล้ว อทิสวา ไม่เห็นแล้ว สยนภูจัน ซึ่งที่เป็นที่นอน ปุจจิ ทามแล้ว อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (เตล) อ.น้ำมัน โว อันท่าน นิสินเนหิ ผู้นั่งแล้ว อาสิตตํ หยอตแล้วหรือ, (อุทาทู) หรือว่า (เตล) อ.น้ำมัน (โว) อันท่าน นินนเนหิ ผู้นอนแล้ว อาสิตตํ หยอตแล้ว” อิติ ดังนี้ ๕

คุณหมอนั้นคิดว่า “เราไปวัด แล้วตรวจดูที่อยู่ของพระเถระ” กล่าวว่ “ถ้าเช่นนั้น นิมนต์ท่านไปเถิดครับ” แล้วผละพระเถระไปวัดตรวจดูที่อยู่ของพระเถระ เห็นเฉพาะที่จงกรมและที่นั่ง ไม่เห็นที่นอน จึงถามว่า “ท่านครับ ท่านนั่งหยอดน้ำมันหรือนอนหยอด”

โส วิเสสณะของ เวชไซๆ สุทธกัตตาใน ปุจจิจๆ อาชยตบทกัตตวาจก “อห สุทธกัตตาใน โอลเกสสามิจๆ อาชยตบทกัตตวาจก วิหาร สัมปาปุณียกัมมะใน คณฑวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน โอลเกสสามิ เถรสส สามีสัมพันธะใน วสนภูจันๆ อวุตตกัมมะใน โอลเกสสามิ” อิติศัพท์ อากาเรใน จินเตตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วตวา “ฆนเต อาลปนะ เตนหิ อุกโยชนัตถะ ตุเม สุทธกัตตาใน คจจถๆ อาชยตบทกัตตวาจก” อิติศัพท์ อากาเรใน วตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วิสสชเชตวา เถร์ อวุตตกัมมะ

ใน วิสสุชเชตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา วิหาริ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน คนฺตฺวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน โอโลเกนฺโต เถรสฺส สามีสัมพันธะใน วสนฺภูจฺานํฯ อวุตตกัมมะใน
 โอโลเกนฺโตฯ อัมภันตฺรกิริยาของ เวชฺโซ เอวคัพฺพ อวธารณะเข้ากับ จงฺกมนนีสินฺทฺนฺภู-
 จฺานํฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อทิสฺวา สยฺนฺภูจฺานํ อวุตตกัมมะใน
 อทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “ภนฺเต อาลปนะ เตลฺลํ วุตตกัมมะใน อาสิตฺตํ กิตฺตบ-
 ทกัมมวาทก นิสฺสนฺเหหิ วิเสสนะของ โวฯ อนภิตกัตตฺวาใน อาสิตฺตํ, อุทาทุ ปุจฺฉนฺตฺถะ
 เตลฺลํ วุตตกัมมะใน อาสิตฺตํ กิตฺตบทกัมมวาทก นิสฺสนฺเหหิ วิเสสนะของ โวฯ อนภิต-
 กัตตฺวาใน อาสิตฺตํ” อิติคัพฺพ อากาเรใน ปุจฺฉิ ฯ

๘๐. เถโร ตฺถุเหหิ อโหสิ ฯ

เถโร อ.พระเถระ ตฺถุเหหิ เป็นผู้หนึ่ง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

พระเถระได้เป็นผู้หนึ่งเสีย

เถโร สุทฺธกัตตฺวาใน อโหสิฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก ตฺถุเหหิ วิกตีกัตตฺวาใน อโหสิ ฯ

๘๑. “มา ภนฺเต เอวมกตฺถ; สมณธฺมโม นาม, สรีเร ยาเปนฺเต, สกฺกา กาคฺตุ; นิสฺชชิตฺวา
 อาสิญฺจถา”ติ ปุณฺปปุณฺ ฺยาจิ ฯ

(เวชฺโซ) “(ตฺถมฺเห) มา ภนฺเต เอวํ อกตฺถ; สมณธฺมโม นาม, สรีเร ยาเปนฺเต, (ตฺถมฺเหหิ)
 สกฺกา กาคฺตุ; (ตฺถมฺเห) นิสฺชชิตฺวา อาสิญฺจถา”ติ (วตฺวา) ปุณฺปปุณฺ ฺยาจิ ฯ

(เวชฺโซ) อ.หมอ (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตฺถมฺเห)
 อ.ท่าน มา อกตฺถ อย่าได้กระทำแล้ว เอวํ อย่างนี้, สมณธฺมโม นาม ชื่อ อ.สมณ-
 ธรรม, สรีเร ครั้นเมื่อสรีระ ยาเปนฺเต เป็นไปอยู่, (ตฺถมฺเหหิ) อันท่าน สกฺกา อาจ
 กาคฺตุ เพื่ออันกระทำ, (ตฺถมฺเห) อ.ท่าน นิสฺชชิตฺวา นอนแล้ว อาสิญฺจถ จงหยอดเถิด”
 อิติ ดังนี้ ฺยาจิ อ้อนวอนแล้ว ปุณฺปปุณฺ บ่อยๆ ฯ

คุณหมอกกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านอย่าได้ทำอย่างนี้เลย, ธรรมดาสมนธรรม เมื่อ
 ร่างกายยังเป็นไปได้อยู่ ก็สามารถที่จะทำได้, ขอท่านจงนอนหยอดเถิด” แล้ววิงวอน
 ซ้ำแล้วซ้ำเล่า

เวชฺชิสฺส สฺสทฐกัตฺตานิ ยาจิฯ อาชยตบทกัตฺตวาจก “ภนฺเต อาลปนะ ตุมฺเห สฺสทฐกัตฺตานิ
 ใน อกตฺถฯ อาชยตบทกัตฺตวาจก มาศัप्พํ ปฏฺฐิสฺสเรใน อกตฺถ เอิวํ กิริยาวิเสสฺสนะใน
 อกตฺถ, นามศัप्พํ ปสัํสัตฺถโชนทกะเข้ากัป สมนธมฺโมฯ วุตตกัมฺมะใน สกฺกาฯ กิริยา-
 บทกัมฺมวาจก, สรีเร ลักขณะใน ยาเปนฺเตฯ ลักขณะกิริยา, ตุมฺเหอิ อนภิทฺทกัตฺตานิ
 สกฺกา กาคุํ ตุมฺตตสัมฺปทานใน สกฺกา, ตุมฺเห สฺสทฐกัตฺตานิ อาสิญฺจฯ อาชยตบท
 กัตฺตวาจก นิปฺชฺชิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อาสิญฺจ” อิตฺตัप्พํ อากาเรใน วตฺวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน ยาจิ ปุณฺปนุณํ กิริยาวิเสสฺสนะใน ยาจิ ฯ

๘๒. “คจฺจนวฺโส, มนฺเตตฺตวา ชานิสฺสสามิ”ติ ฯ

(เถโร) “(ตฺวํ) คจฺน อวฺโส, (อหํ) มนฺเตตฺตวา ชานิสฺสสามิ”ติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อวฺโส ตุก่อนท่านผู้มีอายุ (ตฺวํ)
 อ.ท่าน คจฺน จงไป, (อหํ) อ.เรา มนฺเตตฺตวา ปรึกษาแล้ว ชานิสฺสสามิ จักรู้” อิติ
 ดั่งนี้ ฯ

พระเถระกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุ ท่านจงไป, อาตมาปรึกษาแล้วจะรู้”

เถโร สฺสทฐกัตฺตานิ อาหฯ อาชยตบทกัตฺตวาจก “อวฺโส อาลปนะ ตฺวํ สฺสทฐกัตฺตานิ
 คจฺนฯ อาชยตบทกัตฺตวาจก, อหํ สฺสทฐกัตฺตานิ ชานิสฺสสามิฯ อาชยตบทกัตฺตวาจก
 มนฺเตตฺตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชานิสฺสสามิ” อิตฺตัप्พํ อากาเรใน อาห ฯ

๘๓. เถรสฺส จ ตตฺถ เนว ฅาตี น สาลิหิตา อตฺถิ, เกน สทฺฐิ มนฺเตยฺย?
 กรชกาเยน ปน สทฺฐิ มนฺเตนฺโต “วเทหิ ตาว อวฺโส ปาลิต, กิ อุกฺขิ โอลิเกสฺสสิ
 อุทาหุ พุทฺธสฺสสนํ? อนมตคฺคสฺสมิ หิ สัสารวฏฺเฐ ตว อุกฺขิกาณสฺส คณฺนา นตฺถิ,
 อนเภานิ ปน พุทฺธสฺตานิ พุทฺธสฺสสนานิ อตีตานิ; เตสฺส เอกพุทฺโธปิ น ปรึจฺฉินฺโน,
 อิทานิ ‘อิมํ อนฺโตวสฺสํ ตโย มาเส น นิปฺชฺชิสฺสสามิ’ติ เต มาณสํ พุทฺธํ; ตสฺมา
 จกฺขุณี เต นสฺสนตฺถ วา ภิชฺชนตฺถ วา, พุทฺธสฺสนเมว ชาเรหิ, มา จกฺขุณี”ติ ภูตกาเย
 โอวทฺหนฺโต อีมา คาถา อภาสิ

“จกฺขุณี หายนตฺถ มมายิตานิ,
 โสตานิ หายนตฺถ, ตเถว เทโห;

สพฺพมปิทํ หายตุ เทหนิสฺสิตํ,
 ก็การณา ปาลิต ตฺวํ ปมชฺชสิ ๕
 จกฺขุณี ชีรนฺตุ มมายิตานิ,
 โสทานิ ชีรนฺตุ, ตเถว กาโย;
 สพฺพมปิทํ ชีรตุ กายนิสฺสิตํ,
 ก็การณา ปาลิต ตฺวํ ปมชฺชสิ ๕
 จกฺขุณี ภิชฺชนฺตุ มมายิตานิ,
 โสทานิ ภิชฺชนฺตุ, ตเถว รูปํ;
 สพฺพมปิทํ ภิชฺชตุ รูปนิสฺสิตํ,
 ก็การณา ปาลิต ตฺวํ ปมชฺชสิ”ติ ๕

“เถรสุส จ ตตฺถ (คาเม) เนว ฌาตี (อตฺถิ), (เถรสุส ตตฺถ คาเม) น สาลิหิตา (ชนา) อตฺถิ,
 (เถโร) เกน สหฺรี มนฺเตยฺย” (อิติ ปุจฺฉา),
 “(เถโร กรชกาเยน สหฺรี มนฺเตยฺย” อิติ วิสฺสชฺชน),
 (เถโร) กรชกาเยน ปน สหฺรี มนฺเตนโต “(ตฺวํ) วเทหิ ตาว อาวุโส ปาลิต, ก็ (ตฺวํ) อกฺขี
 โอลิเกสฺสสิ อุกาหุ (ตฺวํ) พุทฺธสาสนํ (โอลิเกสฺสสิ) ? อนมตฺตคฺคสมิํ หิ สํสาราภฺภู ทว
 อกฺขิกานฺตสฺส คณฺนา นตฺถิ, อนเภานิ ปน พุทฺธสฺตานิ พุทฺธสฺหสฺสานิ อตีตานิ; เตสุ
 (พุทฺธเสสุ) เอกพุทฺธโรปิ (ตยา) น ปริจฺฉินฺโน, อิทานิ ‘(อหํ) อิมํ อนโธวสฺสํ ตโย มาเส
 น นิปฺชฺชิสฺสามิ’ ติ เต มานสํ พหุํ; ตสฺมา จกฺขุณี เต นสฺสนฺตุ วา ภิชฺชนฺตุ วา, (ตฺวํ)
 พุทฺธสาสนํ เอว ฐาเรหิ, (ตฺวํ) มา จกฺขุณี (ฐาเรหิ)” อิติ ภูตกาเย โธวทฺนโต อิมา คาถา
 อภาสี

“จกฺขุณี หายนฺตุ มมายิตานิ,
 โสทานิ หายนฺตุ, ตถา เอว เทโห (หายตุ);
 สพฺพํ อปี อิทํ (องฺคํ) หายตุ เทหนิสฺสิตํ,
 ก็การณา ปาลิต ตฺวํ ปมชฺชสิ ๕
 จกฺขุณี ชีรนฺตุ มมายิตานิ,
 โสทานิ ชีรนฺตุ, ตถา เอว กาโย (ชีรตุ);
 สพฺพํ อปี อิทํ (องฺคํ) ชีรตุ กายนิสฺสิตํ,
 ก็การณา ปาลิต ตฺวํ ปมชฺชสิ ๕

จกฺขุณิ ภิชฺชนฺตุ มมายิตานิ,
 โสตานิ ภิชฺชนฺตุ, ตถา เอว รูป (ภิชฺชตฺ);
 สพฺพ อปี อิทํ (องฺค) ภิชฺชตฺ รูปนิสฺสิตํ,
 ก็การณา ปาลิต ตฺวํ ปมชฺชสี”ติ ฯ

(ปุจฺฉา) อ.อันถาม (อิตฺติ) ว่า “จ ก็ ญาติ อ.ญาติ ท. เถรสฺส ของพระเถระ ตตฺถ (คาเม) ในหมู่บ้านนั้น น (อตุถิ) เอว ย่อมไม่มีนั้นเทียว, (ชหา) อ.ชน ท. สาโลหิตา ผู้เป็นไปกับด้วยสายโลหิต (เถรสฺส) ของพระเถระ (ตตฺถ คาเม) ในหมู่บ้านนั้น) น อตุถิ ย่อมไม่มี, (เถโร) อ.พระเถระ มนุเตยฺย พึงปรีक्षा สทฺธิ กับ เกน ด้วยใคร?” (อิตฺติ) ดังนี้,

(วิสฺสชฺชน) อ.อันแก (อิตฺติ) ว่า “(เถโร) อ.พระเถระ (มนุเตยฺย) พึงปรีक्षा (สทฺธิ) กับ (กรชกาเยน) ด้วยกรชกาย” (อิตฺติ) ดังนี้,

ปน ก็ (เถโร) อ.พระเถระ มนุเตนฺโต เมื่อปรีक्षा สทฺธิ กับ กรชกาเยน ด้วยกรชกาย โอวทหนฺโต กล่าวสอนอยู่ ภูตกายํ ซึ่งภูตกาย อิตฺติ ว่า “ปาลิต เนะปาลิตะ อาวุโส ผู้มีอายุ (ตฺวํ) อ.ท่าน วเทหิ จงกล่าว ตาว ก่อน, (ตฺวํ) อ.ท่าน (โอโลเกสฺสสิ) จักแลดู อภฺชิ ซึ่งนัยน์ตา ท. ก็ หรือ อุกาหุ หรือว่า (ตฺวํ) อ.ท่าน โอโลเกสฺสสิ จักแลดู พุทฺธ- สาสฺนํ ซึ่งคำสอนของพระพุทธเจ้า? หิ เพราะอยู่ คณหา อ.อันนับ อภฺชิภาณสฺส ซึ่งอันบอดแห่งนัยน์ตา ตว ของท่าน นตฺถิ ย่อมไม่มี สํสารวฏฺฏ ในสังสารวัฏฏ์ อนมตคฺคฺสมิอันมีเบื้องตันและที่สูดอันบุคคลตามไปอยู่รู้ไม่ได้แล้ว, ปน ก็ พุทฺธสตานิ อ.ร้อยแห่งพระพุทธเจ้า ท. พุทฺธสทฺสสาณิ อ.พันแห่งพระพุทธเจ้า ท. อนะกานิ มิใช่ หนึ่ง อตีตานิ ล่วงไปแล้ว, เตสฺสุ (พุทฺธเสสฺ) เอกพุทฺธโรปี แม้ อ.- ในพระพุทธเจ้า ท. เหล่านั้นหนา พระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง (ตยา) อันท่าน น ปรีจฺฉินฺโน กำหนด ไม่ได้แล้ว, อิทานิ ในกาลนี้ มาณสี อ.ใจ เต อันท่าน พทฺธํ ผูกแล้ว อิตฺติ ว่า “(อหํ) อ.เรา น นิปชฺชิสฺสามิ จักไม่นอน มาเส สิ้นเดือน ท. ตโย สาม อิมํ อนุโตวสฺสํ ตลอดภายในแห่งพรรษา” อิตฺติ ดังนี้, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น จกฺขุณิ อ.นัยน์ตา ท. เต ของท่าน นสฺสนฺตุ วา จงฉิบหายหรือ ภิชฺชนฺตุ วา หรือว่า จงแตก, (ตฺวํ) อ.ท่าน ธาเรหิ จงทรงไว้ พุทฺธสาณํ เอว ซึ่งคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นเทียว, (ตฺวํ) อ.ท่าน มา (ธาเรหิ) จงอย่าทรงไว้ จกฺขุณิ ซึ่งนัยน์ตา ท.” อิตฺติ ดังนี้ อภาสี ได้กล่าวแล้ว อีมา คาถา ซึ่งคาถา ท. เหล่านี้ อิตฺติ ว่า

“**จกฺขุณี** อ.นัยน์ตา ท. **มมายุตานิ** อันชาวโลกนับถือแล้ว
ว่าเป็นของแห่งเรา **หายนฺตฺ** จงเสื่อม, **โสทานิ** อ.หู ท. **หายนฺตฺ**
จงเสื่อม, **เทโ** อ.กาย (**หายตฺ**) จงเสื่อม **ตถา** เอว เหมือน
อย่างนั้นนั่นเทียว, **อิทฺ** (**องคฺ**) อ.อวัยวะนี้ **สพฺพมฺปิ** แม้ทั้งปวง
เทหนิสฺสิตฺ อันอาศัยแล้วซึ่งกาย **หายตฺ** จงเสื่อม, **पालิต**
ณะ ปาลิตะ **ตฺวํ** อ.ท่าน **ปมชฺชสิ** ประมาทอยู่ **กึการณา**
เพราะเหตุอะไร?

จกฺขุณี อ.นัยน์ตา ท. **มมายุตานิ** อันชาวโลกนับถือแล้ว
ว่าเป็นของแห่งเรา **ชีรนฺตฺ** จงคร่ำคร่า, **โสทานิ** อ.หู ท. **ชีรนฺตฺ**
จงคร่ำคร่า, **กาโย** อ.กาย (**ชีรตฺ**) จงคร่ำคร่า **ตถา** เอว
เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว, **อิทฺ** (**องคฺ**) อ.อวัยวะนี้ **สพฺพมฺปิ**
แม้ทั้งปวง **กายนิสฺสิตฺ** อันอาศัยแล้วซึ่งกาย **ชีรตฺ** จงคร่ำ
คร่า, **पालิต** **ณะ** ปาลิตะ **ตฺวํ** อ.ท่าน **ปมชฺชสิ** ประมาทอยู่
กึการณา เพราะเหตุอะไร?

จกฺขุณี อ.นัยน์ตา ท. **มมายุตานิ** อันชาวโลกนับถือแล้ว
ว่าเป็นของแห่งเรา **ภิชฺชนฺตฺ** จงแตก, **โสทานิ** อ.หู ท. **ภิชฺชนฺตฺ**
จงแตก, **รูปิ** อ.รูป (**ภิชฺชตฺ**) จงแตก **ตถา** เอว เหมือนอย่าง
นั้นนั่นเทียว, **อิทฺ** (**องคฺ**) อ.อวัยวะนี้ **สพฺพมฺปิ** แม้ทั้งปวง
รูปนิสฺสิตฺ อันอาศัยแล้วซึ่งรูป **ภิชฺชตฺ** จงแตก, **पालิต** **ณะ**
ปาลิตะ **ตฺวํ** อ.ท่าน **ปมชฺชสิ** ประมาทอยู่ **กึการณา** เพราะ
เหตุอะไร?” **อิติ** ดังนี้ ฯ

ถามว่า “พวกญาติของพระเถระในหมู่บ้านนั้นก็ไม่มี, ทั้งชนผู้เป็นสายโลหิตของพระ
เถระในหมู่บ้านนั้นก็ไม่มี, พระเถระปรึกษากับใคร”

ตอบว่า “พระเถระปรึกษากับกรชกาย”

พระเถระเมื่อจะปรึกษากับกรชกาย กล่าวสอนนุกตกายว่า “ท่านปาลิตะ ท่านจงกล่าว
ก่อน, ท่านจะแลดูดวงตาหรือว่าจะแลดูคำสอนของพระพุทธเจ้า, เพราะว่าการนับ
ดวงตาที่บอดของท่านในสังสารวัฏฏ์ที่มีเบื้องต้นและที่ สุดอันบุคคลตามไปก็รู้ไม่
ได้ ย่อมไม่มี, ก็ พระพุทธเจ้าหลายร้อย หลายพันพระองค์ ล่วงไปแล้ว, ในบรรดา

พระพุทธเจ้าเหล่านั้น พระพุทธเจ้าแม่พระองค์เดียว ท่านก็ไม่สามารถกำหนดได้, บัดนี้ ท่านผูกใจไว้ว่า ‘จะไม่นอนตลอด ๓ เดือน ภายในพรรษานี้’, ฉะนั้น ดวงตาทั้งหลายของท่านจงฉิบหายหรือจงแตกไปก็ตาม, ท่านจงทรงคำสอนของพระพุทธเจ้าท่านนั้นไว้, อย่าทรงดวงตาไว้เลย” ได้กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า

“ดวงตาทั้งหลาย ที่ชาวโลกยึดว่าเป็นของเรา จงฉิบหาย,
หูทั้งหลาย ก็จงฉิบหาย, ร่างกาย ก็จงฉิบหายเหมือนอย่างนั้น
นั่นแหละ, อวัยวะนี้แม้ทั้งหมดที่อาศัยร่างกายจงฉิบหายไป,
แนะนำท่านปาลิตะ ท่านประมาทอยู่ เพราะอะไร?

ดวงตาทั้งหลาย ที่ชาวโลกยึดว่าเป็นของเรา จงคร่ำคร่า,
หูทั้งหลาย ก็จงคร่ำคร่า, ร่างกาย ก็จงคร่ำคร่าเหมือนอย่างนั้น
นั่นแหละ, อวัยวะนี้แม้ทั้งหมดที่อาศัยกายจงคร่ำคร่าไป, แนะนำ
ท่านปาลิตะ ท่านประมาทอยู่ เพราะอะไร?

ดวงตาทั้งหลาย ที่ชาวโลกยึดว่าเป็นของเรา จงแตก,
หูทั้งหลาย ก็จงแตก, ร่างกาย ก็จงแตกเหมือนอย่างนั้นนั่น
แหละ, อวัยวะนี้แม้ทั้งหมดที่อาศัยรูป จงแตกไป, แนะนำท่าน
ปาลิตะ ท่านประมาทอยู่ เพราะอะไร?”

“จศัพท วากยารัมภโชตกะ ฌาตี สุทธกัตตาใน อตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก เถรสฺส
สามีสัมพันธะใน ฌาตี ตตฺถ วิเสสชะของ คาเมฯ วิสยาธาระใน ฌาตี เอวศัพท
อวธารณะเข้ากับ นฯ ศัพท ปฏิเสชะใน อตฺถิ, สาโลหิตา วิเสสชะของ ชนาฯ สุทธกัตตา
ใน อตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก เถรสฺส สามีสัมพันธะใน สาโลหิตา ตตฺถ วิเสสชะของ
คาเมฯ วิสยาธาระใน สาโลหิตา ชนา นศัพท ปฏิเสชะใน อตฺถิ, เถโร สุทธกัตตา
ใน มนฺเตยฺยฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก เกน สหัตถตตฺติยาเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยาสมวายะ
ใน มนฺเตยฺยฯ” อิติศัพท สฺรูปะใน ปุจฺฉาฯ ลิงคัตถะ, “เถโร สุทธกัตตาใน มนฺเตยฺยฯ
อาขยาตบทกัตตฺวาจก กรชกาเยน สหัตถตตฺติยาเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยาสมวายะใน
มนฺเตยฺยฯ” อิติศัพท สฺรูปะใน วิสฺสชฺชนฺฯ ลิงคัตถะ, ปนศัพท วากยารัมภโชตกะ เถโร
สุทธกัตตาใน อกาสิฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก กรชกาเยน สหัตถตตฺติยาเข้ากับ สทฺธิฯ
กิริยาสมวายะใน มนฺเตนฺโตฯ อัปภันตริกิริยาของ เถโร “อาวฺโส วิเสสชะของ ปาลิตฯ
อาลปนะ ตฺวํ สุทธกัตตาใน วเทหิฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ตาว กิริยาวิเสสชะใน

วเทหิ, ตูว์ สุทฺถกัถตาใน โอลเเกสฺสสิฯ อาชยาตบทกัถตฺตฺวาจก กิ ปุจณันตถะ อกฺขี
 อวุตตกัมมะใน โอลเเกสฺสสิ อุกาหุ ปุจณันตถะ ตูว์ สุทฺถกัถตาใน โอลเเกสฺสสิฯ
 อาชยาตบทกัถตฺตฺวาจก พุทฺธสฺสสนฺ อวุตตกัมมะใน โอลเเกสฺสสิ, หิศัพทฺ เหตุชิตฺตะกะ
 คณฺนาสุทฺถกัถตาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัถตฺตฺวาจก อนมตฺตคฺคสมิ วิเสสนะของ สัสมารวณฺเณฯ
 วิสยาธาระใน นตฺถิ ตว สามีสัมพันธะใน อกฺขิกานฺตฺตฺวาจก ฌณฺฐีอวุตตกัมมะใน คณฺนา,
 ปนศัพทฺ วากยารัมภชิตฺตะกะ อนเภาณิ วิเสสนะของ พุทฺธสฺตานิ และ พุทฺธสฺสสนฺ
 พุทฺธสฺตานิ กิตี พุทฺธสฺสสนฺ กิตี สุทฺถกัถตาใน อตีตานิฯ กิตบทกัถตฺตฺวาจก,
 เตสฺ วิเสสนะของ พุทฺธเชสฺสุฯ นิทธารณะใน เอกพุทฺโธปิ อปีศัพทฺ อเปกขัตถะเข้ากับ
 เอกพุทฺโธฯ นิทธารณะและ วุตตกัมมะใน ปริจฺจินฺโนฯ กิตบทกัมมวาทกัถตฺตฺวาจก ตยา
 อนภิตฺตกัถตาใน ปริจฺจินฺโน นศัพทฺ ปฏฺวิเสระใน ปริจฺจินฺโน, อิทานิ กาลสัตฺตมि ‘อหิ
 สุทฺถกัถตาใน นิปชฺชิสฺสสมามิฯ อาชยาตบทกัถตฺตฺวาจก อิมิ วิเสสนะของ อนฺโตวสฺสึฯ
 อัจจันตสํโยคะใน นิปชฺชิสฺสสมามิ ตโย วิเสสนะของ มาเสฯ อัจจันตสํโยคะใน
 นิปชฺชิสฺสสมามิ นศัพทฺ ปฏฺวิเสระใน นิปชฺชิสฺสสมามิ’ อิติศัพทฺ อากาเรใน พทฺธฺ มานสั
 วุตตกัมมะใน พทฺธฺฯ กิตบทกัมมวาทกัถตฺตฺวาจก เต อนภิตฺตกัถตาใน พทฺธฺ, ตสฺมา เหตุวัตถะ
 จกฺขุณิ สุทฺถกัถตาใน นสฺสนฺตฺตฺวาจก และภิชฺชนฺตฺตฺวาจก นสฺสนฺตฺตฺวาจก กิตี ภิชฺชนฺตฺตฺวาจก กิตี อาชยาตบท
 กัถตฺตฺวาจก เต สามีสัมพันธะใน จกฺขุณิ วา สองศัพทฺ ปทฺวิกัปปัตถะเข้า นสฺสนฺตฺตฺวาจก และ
 ภิชฺชนฺตฺตฺวาจก, ตูว์ สุทฺถกัถตาใน ชาเรหิฯ อาชยาตบทกัถตฺตฺวาจก เอวศัพทฺ อวชารณะ
 เข้ากับ พุทฺธสฺสสนฺฯ อวุตตกัมมะใน ชาเรหิ, ตูว์ สุทฺถกัถตาใน ชาเรหิฯ อาชยาตบท
 กัถตฺตฺวาจก มาศัพทฺ ปฏฺวิเสระใน ชาเรหิ จกฺขุณิ อวุตตกัมมะใน ชาเรหิ’ อิติศัพทฺ อากาเร
 ใน โอวทฺหฺโต ภูตคากย อวุตตกัมมะใน โอวทฺหฺโตฯ อัมภันตฺตฺวาจก กิริยาของ เถโร อิมิ
 วิเสสนะของ คากาฯ อวุตตกัมมะใน อภาสิ

“มมายิตานิ วิเสสนะของ จกฺขุณิฯ สุทฺถกัถตาใน หายนฺตฺตฺวาจก
 อาชยาตบทกัถตฺตฺวาจก, โสทานิ สุทฺถกัถตาใน หายนฺตฺตฺวาจก
 อาชยาตบทกัถตฺตฺวาจก, เทโห สุทฺถกัถตาใน หายนฺตฺตฺวาจก อาชยาต
 บทกัถตฺตฺวาจก เอวศัพทฺ อวชารณะเข้ากับ ตถาฯ กิริยา-
 วิเสสนะใน หายนฺตฺตฺวาจก, อปีศัพทฺ อเปกขัตถะเข้ากับ สพุพฺฯ กิ
 ตี อิทํ กิตี เทหนิสฺสสิตฺตํ กิตี วิเสสนะของ องคฺฯ สุทฺถกัถตาใน
 หายนฺตฺตฺวาจก, ปาลิต อาลปนะ ตูว์ สุทฺธ-

กัตตานิ ปมชฺชสิฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก ก็การณา เหตุไฉน
ปมชฺชสิ ฯ

มมายิตานิ วิเสสนะของ จกฺขุณีฯ สฺุทกัตตานิ ชีรฺนฺตฺุฯ
อาชยตบทกัตตฺวจาก, โสทานิ สฺุทกัตตานิ ชีรฺนฺตฺุฯ
อาชยตบทกัตตฺวจาก, กาโย สฺุทกัตตานิ ชีรฺนฺตฺุฯ อาชยต-
บทกัตตฺวจาก เอวคัฟฺทฺ อวชารณะเข้ากับ ตถาฯ กิริยา-
วิเสสนะใน ชีรฺนฺตฺุ, อปีคัฟฺทฺ อเปกขัตถะเข้ากับ สพฺพํฯ กัตี อิทํ
กัตี กายนีสฺุสสิตํ กัตี วิเสสนะของ องฺคํฯ สฺุทกัตตานิ ชีรฺนฺตฺุฯ
อาชยตบทกัตตฺวจาก, ปาลิต อาลปนะ ตฺวํ สฺุทกัตตานิ
ปมชฺชสิฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก ก็การณา เหตุไฉน ปมชฺชสิ ฯ

มมายิตานิ วิเสสนะของ จกฺขุณีฯ สฺุทกัตตานิ ภิชฺชชฺนฺตฺุฯ
อาชยตบทกัตตฺวจาก, โสทานิ สฺุทกัตตานิ ภิชฺชชฺนฺตฺุฯ
อาชยตบทกัตตฺวจาก, รูปํ สฺุทกัตตานิ ภิชฺชชฺนฺตฺุฯ อาชยต-
บทกัตตฺวจาก เอวคัฟฺทฺ อวชารณะเข้ากับ ตถาฯ กิริยา-
วิเสสนะใน ภิชฺชชฺนฺตฺุ, อปีคัฟฺทฺ อเปกขัตถะเข้ากับ สพฺพํฯ กัตี
อิทํ กัตี รูปนีสฺุสสิตํ กัตี วิเสสนะของ องฺคํฯ สฺุทกัตตานิ
ภิชฺชชฺนฺตฺุฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก, ปาลิต อาลปนะ ตฺวํ สฺุท-
กัตตานิ ปมชฺชสิฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก ก็การณา เหตุไฉน
ปมชฺชสิ” อิติคัฟฺทฺ สฺุรฺปะไน อีมา คาธา ฯ

๘๔. เหวํ ตีหิ คาธาหิ อตฺตโน โกวาทํ ทตฺวา นิสินฺนโก ว นตฺถกฺกมฺมํ กตฺวา คามํ
ปีณฺทหาย ปาวีสิ ฯ

(เถโร) เหวํ ตีหิ คาธาหิ อตฺตโน โกวาทํ ทตฺวา นิสินฺนโก ว นตฺถกฺกมฺมํ กตฺวา คามํ ปีณฺทหาย
ปาวีสิ ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ ทตฺวา ครั้นให้แล้ว โกวาทํ ซึ่งโกวาท อตฺตโน แก่ตน คาธาหิ
ด้วยคาธา ท. ตีหิ สาม เหวํ อย่างนี้ นิสินฺนโก ว นั่งแล้วเที่ยว กตฺวา กระทำแล้ว
นตฺถกฺกมฺมํ ซึ่งกรรมคืออันนัตถุ ปาวีสิ ได้เข้าไปแล้ว คามํ สู่หมู่บ้าน ปีณฺทหาย เพื่อ
ปีณฺทบาท ฯ

พระเถระครั้งให้โอวาทแก่ตัวเองด้วย ๓ คาถาเหล่านี้เรียบร้อยแล้ว นั่งนิ่งแหละทำนัตถุกรรม แล้วได้เข้าไปยังหมู่บ้านเพื่อบิณฑบาต

เถโร สุทรกัตตานิ ปาวิสึญ อายยาตบทกัตตฺวาจก เอรุ กิริยาวิเสสณะใน ทตฺวา ตีหิ วิเสสณะของ คาถาหึญ ภาระใน ทตฺวา อุตฺตโน สัมปทานใน ทตฺวา โอวาทํ อุตฺตกัมมะใน ทตฺวาญ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสินฺนโก เอรุคัพฺพ อวชารณะเข้ากับ นิสินฺนโกญ วิเสสณะของ เถโร นตฺถกมฺมํ อุตฺตกัมมะใน กตฺวาญ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปาวิสึ คามํ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปาวิสึ ปิณฑาย สัมปทานใน ปาวิสึ ๕

๘๕. เวชฺชโช ตํ ทิสฺวา “กึ ฆนฺเต นตฺถกมฺมํ กตฺนฺ”ติ ปุจฺฉิ ๕

เวชฺชโช ตํ (เถโร) ทิสฺวา “กึ ฆนฺเต (ตยา) นตฺถกมฺมํ กตฺนฺ”ติ ปุจฺฉิ ๕

เวชฺชโช อ.หมอ ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (เถโร) ซึ่งพระเถระนั้น ปุจฺฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ นตฺถกมฺมํ อ.กรรมคืออันหนัตถุ (ตยา) อันท่าน กตฺ กระทำแล้ว กึ หรือ?” อิติ ดังนี้ ๕

หมอเห็นท่าน จึงถามว่า “ท่านครับ ท่านทำนัตถุกรรมแล้วหรือ?”

เวชฺชโช สุทรกัตตานิ ปุจฺฉิญ อายยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ เถโรญ อุตฺตกัมมะใน ทิสฺวาญ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “ฆนฺเต อาลปนฺนะ นตฺถกมฺมํ อุตฺตกัมมะใน กตฺญ กิตฺตบทกัมมวาทก กึ ปุจฺฉนฺตถะ ตยา อนภิตฺตกัตตานิ กตฺ” อิติคัพฺพ อากาละใน ปุจฺฉิ ๕

๘๖. “อาม อุปาสกา”ติ ๕

(เถโร) “อาม อุปาสก (เอว)” อิติ (อาห) ๕

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อุปาสก ดูก่อนอุปาสก อาม เจริญพร (เอว) อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ๕

พระเถระกล่าวว่า “เจริญพร อุปาสก”

เถโรสุทรกัตตานิ อาห อายยาตบทกัตตฺวาจก “อุปาสก อาลปนฺนะ อาม สัมปฏฺฐิตถะ เอรุ สัจจวาทกิลฺลิตถะ” อิติคัพฺพ อากาละใน อาห ๕

๘๗. “กัทิสั ฆนเต”ติ ฯ

(เวชฺช) “(อกุชฺช) กัทิสั (โหติ) ฆนเต”ติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(เวชฺช) อ.หมอ (ปุจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (อกุชฺช) อ.คู้
แห่งนัยน์ตา กัทิสั เป็นเช่นไร (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

หมอถามว่า “เป็นเช่นไรบ้าง ครับท่าน”

เวชฺช สุกทกัตตาใน ปุจฺฉิ ฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก “ฆนเต อาลปนะ อกุชฺช สุกทกัตตา
ใน โหติ ฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก กัทิสั วิทกัตตาใน โหติ” อิติศัพท์ อาการะใน
ปุจฺฉิ ฯ

.....
.....
.....

๘๘. “รุชเตว อุปาสกา”ติ ฯ

(เถโร) “(วาโต) รุชติ เอว อุปาสกา”ติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อุปาสก ดูก่อนอุปาสก (วาโต) อ.ลม
รุชติ เอว เสียดแทงอยู่นั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระกล่าวว่า “ลมยังเสียดแทงอยู่เลย อุปาสก”

เถโร สุกทกัตตาใน อาห ฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก “อุปาสก อาลปนะ วาโต สุกทกัตตา
ใน รุชติ ฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ รุชติ” อิติศัพท์ อาการะ
ใน อาห ฯ

.....
.....
.....

๘๙. “นีสิตฺวา โว ฆนเต กตํ, นิปชฺชิตฺวา”ติ ฯ

(เวชฺช) “นีสิตฺวา โว ฆนเต (นตฺถกมฺม) กตํ, (อุทาห) นิปชฺชิตฺวา (โว นตฺถกมฺม กตํ)”
อิติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(เวชโช) อ.หมอ (ปุจฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (นตฺถกมฺม) อ.กรรมคืออันนัตถุ โว อันท่าน นิสิติตฺวา นังแล้ว กตฺ กระทำแล้วหรือ, (อุทาทุ) หรือว่า (นตฺถกมฺม) อ.กรรมคืออันนัตถุ (โว) อันท่าน นิปชฺชิตฺวา นอนแล้ว (กตฺ) กระทำแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

หมอถามว่า “ท่านนั่งทำนัตถุกรรมหรือนอนทำครับ”

เวชโช สุทฺธกตฺตํใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก “ภนุเต อาลปนะ นตฺถกมฺมํ วุตตกัมมะใน กตฺฯ กิตฺตบทกัมมวาทก นิสิติตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺ โว อนภินทกตฺตํใน กตฺ, อุทาทุ ปุจฺฉนัตถะ นตฺถกมฺมํ วุตตกัมมะใน กตฺฯ กิตฺตบทกัมมวาทก นิปชฺชิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺ โว อนภินทกตฺตํใน กตฺ” อิติศัพท์ อากาเรใน ปุจฺฉิ ฯ

.....
.....
.....

๙๐. เถโร ตฺถุหิ อโหสิ; ปฺนปฺปฺนํ ปุจฺฉิตฺปิ น กิณฺจิ กเถสิ ฯ

เถโร ตฺถุหิ อโหสิ; (เวชฺเชน) ปฺนปฺปฺนํ ปุจฺฉิตฺปิ น กิณฺจิ (วจนฺ) กเถสิ ฯ

เถโร อ.พระเถระ ตฺถุหิ เป็นผู้หนึ่ง อโหสิ ได้เป็นแล้ว, (เวชฺเชน) ปฺนปฺปฺนํ ปุจฺฉิตฺปิ แม้ผู้-อันหมอ -ถามแล้ว บ่อยๆ น กเถสิ ไม่กล่าวแล้ว กิณฺจิ (วจนฺ) ซึ่งคำอะไรๆ ฯ

พระเถระได้เป็นผู้หนึ่งเฉย แม้ถูกหมอรบเร้าถามแล้ว ก็ไม่พูดอะไรๆ เลย

เถโร สุทฺธกตฺตํใน อโหสิ และ กเถสิ อโหสิ กิติ กเถสิ กิติ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ตฺถุหิ วิกตีกตฺตํใน อโหสิ เวชฺเชน อนภินทกตฺตํใน ปุจฺฉิตฺปิ ปฺนปฺปฺนํ กิริยาวิเสสนะ ใน ปุจฺฉิตฺปิ อปิตฺตํ อเปกชฺชิตฺถะเข้ากับ ปุจฺฉิตฺปิ วิเสสนะของ เถโร นศัพท์ ปฏิเสช ใน กเถสิ กิณฺจิ วิเสสนะของ วจนฺฯ อวุตตกัมมะใน กเถสิ ฯ

.....
.....
.....
.....

๘๑. อถ นั เวชฺโซ “ภนฺเต ตุมฺเห สปฺปายั น กโรถ, อชฺช ปฏฺจาย ‘อสุเกน เม เตลั ปกุกนฺ’ติ มา วทิตถ, อหิปี ‘มยา โว เตลั ปกุกนฺ’ติ น วกฺขามิ”ติ อาห ฯ

อถ นั (เถร) เวชฺโซ “ภนฺเต ตุมฺเห สปฺปายั น กโรถ, (ตุมฺเห) อชฺช ปฏฺจาย ‘อสุเกน (เวชฺเซน) เม เตลั ปกุกนฺ’ติ มา วทิตถ, อหิปี ‘มยา โว เตลั ปกุกนฺ’ติ น วกฺขามิ”ติ อาห ฯ

อถ ครั้งนั้น เวชฺโซ อ.หมอ อาห กล่าวแล้ว นั (เถร) กะพระเถระนั้น อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ตุมฺเห อ.ท่าน น กโรถ ย่อมไม่กระทำ สปฺปายั ซึ่งความสบาย, (ตุมฺเห) อ.ท่าน มา วทิตถ อย่างกล่าวแล้ว อิติ ว่า ‘เตลั อ.น้ำมัน อสุเกน (เวชฺเซน) อันหมอกคนโน้น ปกุกํ หุงแล้ว เม เพื่อเรา’ อิติ ดังนี้ ปฏฺจาย จำเดิม อชฺช ในวันนี้, อหิปี แม้อ.กระผม น วกฺขามิ จักไม่กล่าว อิติ ว่า ‘เตลั อ.น้ำมัน มยา อันกระผม ปกุกํ หุงแล้ว โว เพื่อท่าน’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น หมอจึงกล่าวกับท่านว่า “ท่านครับ ท่านไม่ทำความสบาย ตั้งแต่วันนี้ไป ท่านอย่าพูดว่า ‘หมอกคนโน้นหุงน้ำมันเพื่อเรา’ ถึงผมก็จะไม่พูดว่า ‘ผมหุงน้ำมันเพื่อท่าน’

อถ กาลสัตตมี เวชฺโซ สุทฺธกัตฺตาใน อาห ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก นั วิเสสนะชของ เถร ๑ อกถิตกัมมะใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน กโรถ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก สปฺปายั อวุตตกัมมะใน กโรถ นคัพฺทํ ปฏฺฐิเสชเใน กโรถ, ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน วทิตถ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก อชฺช กาลสัตตมีใน ปฏฺจาย ๑ กิริยาวิเสสนะใน วทิตถ ‘เตลั วุตตกัมมะใน ปกุกํ ๑ กิตบทกัมมวจาก อสุเกน วิเสสนะชของ เวชฺเซน ๑ อนภิตกัตฺตาใน ปกุกํ เม สัมปทานใน ปกุกํ’ อิติศัพฺทํ อาการะใน วทิตถ มาศัพฺทํ ปฏฺฐิเสชเใน วทิตถ, อปีศัพฺทํ อเปกษัตถะเข้า อหํ ๑ สุทฺธกัตฺตาใน วกฺขามิ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ‘เตลั วุตตกัมมะใน ปกุกํ ๑ กิตบทกัมมวจาก มยา อนภิตกัตฺตาใน ปกุกํ โว สัมปทานใน ปกุกํ’ อิติศัพฺทํ อาการะใน วกฺขามิ นคัพฺทํ ปฏฺฐิเสชเใน วกฺขามิ” อิติ ศัพฺทํ อาการะใน อาห ฯ

๘๒. โส เวชฺเซน ปจฺจกฺขาโต วิหารั คนฺตฺวา “เวชฺเซนาปิ ปจฺจกฺขาโตสิ, อิริยาปถั มา วิสฺสชฺชชฺ สมนฺนาติ (จินฺเตตฺตฺวา)

“ปฏฺฐิกฺขิตโต ดิกิจฺฉาย   เวชฺเซนาสิ วิวชฺชิตโต
นียโต มจฺจุราชสฺส,   ก็ ปาลิต ปมชฺชสี”ติ

อิมาย คาถาย อตตทานํ โอวทิตฺวา สมณธมฺมํ อกาสิ ฯ

โส (เถโร) เวชฺเชน ปจฺจกฺขาโต วิหารํ คนฺตฺวา “(ตฺวํ) เวชฺเชน อปิ ปจฺจกฺขาโต อสิ, (ตฺวํ) อิริยาปถํ มา วิสฺสชฺชฺชิ สมณฺดาติ (จินฺเตตฺตฺวา)

“(ตฺวํ) ปฏิกฺขิตฺโต ติกิञฺฉาย เวชฺเชน อสิ วิวชฺชิตฺโต

นียโต มจฺจุราชสฺส, (ตฺวํ) ก็ ปาลิต ปมชฺชสิ”ติ

อิมาย คาถาย อตตทานํ โอวทิตฺวา สมณธมฺมํ อกาสิ ฯ

โส (เถโร) อ.พระเถระนั้น เวชฺเชน ปจฺจกฺขาโต ผู้- อันหมอ -บอกคืบแล้ว คนฺตฺวา ไปแล้ว วิหารํ สู่วิหาร (จินฺเตตฺตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(ตฺวํ) อ.ท่าน เวชฺเชนาปิ ปจฺจกฺขาโต เป็นผู้- แม้อันหมอ- บอกคืบแล้ว อสิ ย่อมเป็น, สมณ ดูก่อนสมณะ (ตฺวํ) อ.ท่าน มา วิสฺสชฺชฺชิ อย่างสละแล้ว อิริยาปถํ ซึ่งอิริยาบถ” อิติ ดังนี้ โอวทิตฺวา กล่าวสอนแล้ว อตตทานํ ซึ่งตน อิมาย คาถาย ด้วยคาถานี้ อิติ ว่า

“(ตฺวํ) อ.ท่าน เวชฺเชน ปฏิกฺขิตฺโต เป็นผู้- อันหมอ -ห้าม แล้ว เวชฺเชน วิวชฺชิตฺโต เป็นผู้- อันหมอ -เว้นแล้ว ติกิञฺฉาย จากการเยียวยา นียโต เป็นผู้เที่ยง มจฺจุราชสฺส ต่อพญามัจจุราช อสิ ย่อมเป็น, ปาลิต เนาะปาลิตะ (ตฺวํ) อ.ท่าน ปมชฺชสิ ประมาทอยู่ ก็ เพราะเหตุอะไร?” อิติ ดังนี้

อกาสิ ได้กระทำแล้ว สมณธมฺมํ ซึ่งสมณธรรม ฯ

พระเถระนั้นถูกคุณหมอบอกคืบ กลับไปวัด คิดว่า “ท่าน แม้อันหมอก็บอกคืบแล้ว, ท่าน อย่างละอิริยาบถ นะสมณะ” โอวาทตัวเองด้วยคาถานี้ว่า

“ท่านถูกหมอปฏิเสธการเยียวยา ถูกหมอเว้นการเยียวยา เป็นผู้เที่ยงต่อพญามัจจุราช ปาลิตะ ท่านประมาทอยู่ เพราะอะไร”

แล้วได้ทำสมณธรรม

โส วิเสสณะของ เถโรฯ สุทรกัตฺตาใน อกาสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก เวชฺเชน อนภิทกัตฺตาใน ปจฺจกฺขาโตฯ วิเสสณะของ เถโร วิหารํ สัมปาปฺถณียกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺตฺวา “ตฺวํ สุทรกัตฺตาใน อสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก อปิตัพทํ อเปกชฺชิตะเข้ากับ เวชฺเชนฯ อนภิทกัตฺตาใน ปจฺจกฺขาโตฯ วิกิตกัตฺตา ใน อสิ, สมณ อาลปนะ ตฺวํ สุทรกัตฺตาใน วิสฺสชฺชฺชิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก มาศัพทํ

ปฏิเสธใน วิสสุชชี อิริยาปถ์ อวุตตกัมมะใน วิสสุชชี” อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตตฺวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน โววิทฺวา

“ตฺวํ สุทฺธกัตฺตานิ อสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ปฏิกฺขิตฺโต กัตฺติ
 วิวชฺชิตฺโต กัตฺติ นียโต กัตฺติ วิกิตกัตฺตานิ อสิ เวชฺเชน อนภิต-
 กัตฺตานิ ปฏิกฺขิตฺโต และ วิวชฺชิตฺโต ติกิจฺจาย อปาทาน ใน
 ปฏิกฺขิตฺโต และ วิวชฺชิตฺโต มจฺจุราชสฺส สัมปทานใน นียโต,
 ปาลิต อาลปนะ ตฺวํ สุทฺธกัตฺตานิ ปมชฺชสิฯ อาชยาตบ
 กัตฺตฺวาจก ก็ เหตุใน ปมชฺชสิ” อิติศัพท์ สฺรูปะใน อิมาย
 คาถาย

อิมาย วิเสสนะของ คาถายฯ ภาวะใน โววิทฺวา อุตฺตานิ อวุตตกัมมะใน โววิทฺวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน อกาลสิ สมณธมฺมํ อวุตตกัมมะใน อกาลสิ ฯ

๘๓. อถ สฺส มชฺฌิมยามะ อติกฺกนฺตมตฺเต, อปุพฺพํ อจฺริมํ อกฺขิณี เจว กิเลสา จ
 ปกิच्छิสฺสุ ฯ

อถ อสฺส (เถรสฺส), มชฺฌิมยามะ อติกฺกนฺตมตฺเต (สนฺเต), อปุพฺพํ อจฺริมํ อกฺขิณี เจว กิเลสา
 จ ปกิच्छิสฺสุ ฯ

อถ ครั้งนั้น **มชฺฌิมยามะ** ครั้นเมื่อยามอันมีในท่ามกลาง **อติกฺกนฺตมตฺเต** เป็นยาม
 สักว่าก้าวล่วงแล้ว (**สนฺเต**) มีอยู่, **อกฺขิณี เจว** อ.นัยน์ตา ท. ด้วยนั้นเทียว **กิเลสา จ**
 อ.กิเลส ท. ด้วย **อสฺส (เถรสฺส)** ของพระเถระนั้น **ปกิच्छิสฺสุ** แยกทั่วแล้ว **อปุพฺพํ** ไม่
 ก่อน **อจฺริมํ** ไม่หลัง ฯ

ทีนั้น เมื่อมชฺฌิมยามสักว่าเพิ่งผ่านไป ดวงตาทั้งหลายและกิเลสทั้งหลายของท่าน
 ก็แยกแล้ว ไม่ก่อนไม่หลัง

อถ กาลสัตฺตมํ อกฺขิณี กัตฺติ กิเลสา กัตฺติ สุทฺธกัตฺตานิ ปกิच्छิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก
 อสฺส วิเสสนะของ เถรสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อกฺขิณี และ กิเลสา, มชฺฌิมยามะ ลักษณะ
 ใน สนฺเตฯ ลักษณะกิริยา อติกฺกนฺตมตฺเต วิกิตกัตฺตานิ สนฺเต, อปุพฺพํ กัตฺติ อจฺริมํ กัตฺติ
 กิริยาวิเสสนะใน ปกิच्छิสฺสุ เอวศัพท์ อวชฺชารณะเข้ากับ จฯ สองศัพท์ ปทสมุจฺจยัตถะ
 เข้ากับ อกฺขิณี และ กิเลสา ฯ

๙๔. โส สุภขวิปัสสโก อรหา หุตฺวา คพฺภํ ปวิสิตฺวา นิสิตฺติ ฯ

โส (เถโร) สุภขวิปัสสโก อรหา หุตฺวา คพฺภํ ปวิสิตฺวา นิสิตฺติ ฯ

โส (เถโร) อ.พระเถระนั้น อรหา เป็นพระอรหันต์ สุภขวิปัสสโก ผู้มีวิปัสสนาอัน
เศร้าหมอง หุตฺวา เป็นแล้ว ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว คพฺภํ สู้ห้อง นิสิตฺติ นั่งแล้ว ฯ

ท่านเป็นพระอรหันต์สุภขวิปัสสโก เข้าไปห้องนั่งแล้ว

โส วิเสสณะของ เถโร สุทรกัตตานิ นิสิตฺติ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สุภขวิปัสสโก
วิเสสณะของ อรหา ฯ วิกตีกัตตานิ หุตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปวิสิตฺวา คพฺภํ
สัมปทาปุณฺณีกัมมเณ ปวิสิตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสิตฺติ ฯ

.....
.....
.....

๙๕. ภิกฺขุ ภิกฺขาจารเวลาย คนฺตฺวา “ภิกฺขาจารกาโล ฆนฺเต”ติ อาหํสุ ฯ

ภิกฺขุ ภิกฺขาจารเวลาย คนฺตฺวา “(อัย กาล) ภิกฺขาจารกาโล (โหติ) ฆนฺเต”ติ อาหํสุ ฯ

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. คนฺตฺวา ไปแล้ว ภิกฺขาจารเวลาย ในเวลาเป็นที่เที่ยวไปเพื่อภิกษา
อาหํสุ กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (อัย กาล) อ.กาลนี้ ภิกฺขา-
จารกาโล เป็นกาลเป็นที่เที่ยวไปเพื่อภิกษา (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุทั้งหลายพากันไปในเวลาภิกษาจาร เรียนว่า “ท่านครับ เวลานี้เป็นเวลาภิกษาจาร
ครับ”

ภิกฺขุ สุทรกัตตานิ อาหํสุ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ภิกฺขาจารเวลาย กาลสัตตมฺมฺเณ
คนฺตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาหํสุ “ฆนฺเต อาลปนะ อัย วิเสสณะของ กาล ฯ สุทร-
กัตตานิ โหติ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ภิกฺขาจารกาโล วิกตีกัตตานิ โหติ” อิติศัพท์
อาการใน อาหํสุ ฯ

.....
.....
.....

๘๖. “กาลโ อวุโส”ติ ๒

(เถโร) “(อัย กาลโ) กาลโ (โหติ) อวุโส”ติ (อาห) ๒

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อวุโส ตุก่อนท่านผู้มีอายุ ท. (อัย กาลโ) อ.กาลนี้ กาลโ เป็นกาล (โหติ) ย่อมเป็นหรือ?” อิติ ดังนี้ ๒

พระเถระกล่าวว่า “ถึงเวลาแล้วหรือ? ท่านผู้มีอายุ”

เถโร สุทรกัตตทาใน อาห ๒ อาชยาตบทกัตตวาจก “อวุโส อาลปนะ อัย วิเสสนะของ กาลโ ๒ สุทรกัตตทาใน โหติ ๒ อาชยาตบทกัตตวาจก กาลโ วิกติกัตตทาใน โหติ” อิติ ศัพท์ อาการะใน อาห ๒

๘๗. “อาม ฆนเต”ติ ๒

(เต ภิกขุ) “อาม ฆนเต (เอว)” อิติ (อาหฺส) ๒

(เต ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น (อาหฺส) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อาม ขอรับ (เอว) อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ๒

ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ครับ”

เต วิเสสนะของ ภิกขุ ๒ สุทรกัตตทาใน อาหฺส ๒ อาชยาตบทกัตตวาจก “ฆนเต อาลปนะ อาม สัมปฏิจฉนตถะ เอว สัจจวาจกสิงคัตถะ” อิติศัพท์ อาการะใน อาหฺส ๒

๘๘. “เตนหิ คจฉถา”ติ ๒

(เถโร) “เตนหิ (ตุมฺเห) คจฉถา”ติ (อาห) ๒

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. คจฉถ จงไป” อิติ ดังนี้ ๒

พระเถระกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงพากันไป”

เถโร สุทรกัตตทาใน อาห ๒ อาชยาตบทกัตตวาจก “เตนหิ อุกุโยชนตถะ ตุมฺเห สุทรกัตตทาใน คจฉถ ๒ อาชยาตบทกัตตวาจก” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๒

๙๙. “ตุมุเห ปน ฆนเต”ติ ฯ

(เต ภิกขุ) “ตุมุเห ปน ฆนเต”ติ (อาหฺสฺ) ฯ

(เต ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ (อาหฺสฺ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปน ก็ ตุมุเห อ.ท่านเล่า?” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านเล่าครับ”

เต วิเสสณะของ ภิกขุ ๑๑ สุทธกัถตาใน อาหฺสฺ ๑ อาชยตบทกัถตฺวาจก “ฆนเต อาลปนะ ปนศัพท วากยารัมภโขตกะ ตุมุเห ลิงกัถตะ” อิติศัพท อากาละใน อาหฺสฺ ฯ

๑๐๐. “อกุขินี เม อวฺโส ปรีหีนานี”ติ ฯ

(เถโร) “อกุขินี เม อวฺโส ปรีหีนานี”ติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อวฺโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ ท. อกุขินี อ.นัยน์ตา ท. เม ของเรา ปรีหีนานี เสื่อมรอบแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุ นัยน์ตาทั้งสองของเราเสื่อมรอบแล้ว”

เถโร สุทธกัถตาใน อาห ๑ อาชยตบทกัถตฺวาจก “อวฺโส อาลปนะ อกุขินี สุทธกัถตา ใน ปรีหีนานี ๑ กิตตทกัถตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน อกุขินี” อิติศัพท อากาละใน อาห ฯ

๑๐๑. เต ตสฺส อกุขินี โอลิเกตฺวา อสฺสุปฺพณฺเนตฺตา หุตฺวา “ฆนเต มา จินฺตยิตฺถ, มยฺ โว ปฏฺชคฺคิสฺสามา”ติ เถโร อสฺสาเสตฺวา กตฺตพฺพยฺตฺตํ วัตฺตปฏฺวีวตฺตํ กตฺวา คามํ ปวีสิสฺสฺ ฯ

เต (ภิกขุ) ตสฺส (เถรสฺส) อกุขินี โอลิเกตฺวา อสฺสุปฺพณฺเนตฺตา หุตฺวา “(ตุมุเห) ฆนเต มา จินฺตยิตฺถ, มยฺ โว ปฏฺชคฺคิสฺสามา”ติ เถโร อสฺสาเสตฺวา (อตฺตนา) กตฺตพฺพยฺตฺตํ วัตฺตปฏฺวีวตฺตํ กตฺวา คามํ ปวีสิสฺสฺ ฯ

เต (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ โอลิเกตฺวา แลดูแล้ว อกุขินี ซึ่งนัยน์ตา ท. ตสฺส (เถรสฺส) ของพระเถระนั้น อสฺสุปฺพณฺเนตฺตา เป็นผู้มียันน์ตาอันเต็มแล้วด้วยน้ำตา

หุตวา เป็นแล้ว เถรฺ ยังพระเถระ อสฺสาเสตฺวา ให้เบาใจแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต
 ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตุมฺเห) อ.ท่าน มา จินฺตยิตฺถ อย่าคิดแล้ว, มยฺ อ.กระผม ท.
 ปฏิชฺคฺคิสุสาม จักปฏิบัติ โว ซึ่งท่าน” อิติ ดังนี้ กตฺวา กระทำแล้ว วตฺตปฏฺิวตฺตํ
 ซึ่งวัตรน้อยและวัตรใหญ่ (อตฺตนา) กตฺตพฺพยฺตุตฺกํ อันควรแล้วแก่วัตร- อันตน -พึง
 กระทำ ปวิสีสุ เข้าไปแล้ว คามํ สู่หมู่บ้าน ฯ

ภิกษุเหล่านั้นแลดูนัยน์ตาทั้งสองของพระเถระ มีน้ำตานองหน้า ปรออบใจพระเถระว่า
 “ท่านครับ ท่านอย่าคิดไปเลย พวกกระผมจะปฏิบัติท่านเอง” ทำวัตรน้อยใหญ่ที่ควร
 ทำแล้วพากันเข้าไปสู่หมู่บ้าน

เต วิเสสฺนะของ ภิกฺขุๆ สฺุทฺธกัตฺตนาใน ปวิสีสุๆ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺส วิเสสฺนะ
 ของ เถรฺสฺสๆ สามีสัมพันธ์ใน อภิษินิๆ อวฺุตตกัมฺมะใน โอลิเกตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยา
 ใน หุตฺวา อสฺสุปฺนฺณเนตฺตา วิกิตกัตฺตนาใน หุตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อสฺสาเสตฺวา
 “ภนฺเต อาลปนะ ตุมฺเห สฺุทฺธกัตฺตนาใน จินฺตยิตฺถๆ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก มาศัฟฺท์
 ปฏิเสธะใน จินฺตยิตฺถ, มยฺ สฺุทฺธกัตฺตนา ปฏิชฺคฺคิสุสามๆ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก โว
 อวฺุตตกัมฺมะใน ปฏิชฺคฺคิสุสาม” อิติศัฟฺท์ อากาเรใน อสฺสาเสตฺวา เถรฺ การิตกัมฺมะใน
 อสฺสาเสตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา อตฺตนา อนภิหิตกัตฺตนาใน กตฺตพฺพ- กตฺตพฺพ-
 ยฺตุตฺกํ วิเสสฺนะของ วตฺตปฏฺิวตฺตํๆ อวฺุตตกัมฺมะใน กตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปวิสีสุ
 คามํ สัมปาปฺณียกัมฺมะใน ปวิสีสุ ฯ

๑๐๒. มนุสฺสา เถรฺ อทิสฺวา “ภนฺเต อมฺหากํ อโย กุหิณฺ”ติ ปุจฺฉิตฺวา ตํ ปวตฺตี สฺุตฺวา
 ยาคุํ เปเสตฺวา สยํ ปิณฺทปาทํ อาทาย คนฺตฺวา เถรฺ วนฺทิตฺวา ปาทมฺุเล
 ปวณฺณฺมานา โรทิตฺวา “มยฺ ภนฺเต โว ปฏิชฺคฺคิสุสาม, ตุมฺเห มา จินฺตยิตฺถา”ติ
 สมสฺสาเสตฺวา ปกฺกมีสุ ฯ

มนุสฺสา เถรฺ อทิสฺวา “ภนฺเต อมฺหากํ อโย กุหิ (จาเน คโต)”ติ ปุจฺฉิตฺวา ตํ ปวตฺตี
 สฺุตฺวา ยาคุํ เปเสตฺวา สยํ ปิณฺทปาทํ อาทาย คนฺตฺวา เถรฺ วนฺทิตฺวา ปาทมฺุเล ปวณฺณฺมานา
 โรทิตฺวา “มยฺ ภนฺเต โว ปฏิชฺคฺคิสุสาม, ตุมฺเห มา จินฺตยิตฺถา”ติ (เถรฺ) สมสฺสาเสตฺวา
 ปกฺกมีสุ ฯ

มณฺหุสฺสา อ.มณฺหุสฺยํ ท. อทิสฺวา ไม่เห็นแล้ว เถรฺ ซึ่งพระเถระ ปุจฺฉิตฺวา ถามแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท. อโยโย อ.พระคุณเจ้า อมฺหากํ ของเรา ท. (คโธ) ไปแล้ว กุหิ (จาเน) ในที่ไหน?” อิติ ดังนี้ สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ ปวตฺตติ ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น เปเสตฺวา ส่งไปแล้ว ยาคุํ ซึ่งข้าวยากู อาทาย ถือเอาแล้ว ปิณฺทปาตํ ซึ่งบิณฑบาต สยํ ด้วยตัวเอง คนฺตฺวา ไปแล้ว วนฺทิตฺวา ไหว้แล้ว เถรฺ ซึ่งพระเถระ ปวณฺณฺมานา โรทิตฺวา ร้องให้กลิ้งเกลือกอยู่แล้ว ปาทมฺมุเล ที่ใกล้แห่งเท้า (เถรฺ) ยังพระเถระ สมฺมสฺสาเสตฺวา ให้เบาใจด้วยดีแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ มยํ อ.ข้าพเจ้า ท. ปฏิชฺชคฺคิสุสาม จักปฏิบัติ โว ซึ่งท่าน, ตุมฺเห อ.ท่าน มา จินฺตยิตฺถ อย่าคิดแล้ว” อิติ ดังนี้ ปกฺกมฺมิสุ หลีกไปแล้ว ๕

พวกมณฺหุสฺยํไม่เห็นพระเถระ พวกนี้ถามว่า “ท่าน พระคุณเจ้าของพวกเราไปที่ไหน” ฟังเรื่องราวที่เป็นไปนั้น ส่งข้าวต้ม พวกนี้ถือบิณฑบาตไปเอง ไหว้พระเถระ ร้องให้กลิ้งเกลือกอยู่ใกล้เท้า ปล่อยให้พระเถระว่า “ท่าน พวกเราจะปฏิบัติท่านเอง ท่านอย่าคิดไปเลย” แล้วก็พากันหลีกไป

มณฺหุสฺสา สุทฺธกัตฺตาโน ปกฺกมฺมิสุ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เถรฺ อวุตตกัมมะโน อทิสฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาโน ปุจฺฉิตฺวา “ภนฺเต อาลปนฺนะ อโยโย สุทฺธกัตฺตาโน คโธ ๑ กิตบทกัตฺตฺวาจก อมฺหากํ สามิสัมพันธฺโน อโยโย กุหิ วิเสสนฺนะของ จาเน ๑ วิสยาธาระโน คโธ” อิติศัพท์ อากาเรโน ปุจฺฉิตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาโน สุตฺวา ตํ วิเสสนฺนะของ ปวตฺตติ ๑ อวุตตกัมมะโน สุตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาโน เปเสตฺวา ยาคุ ๑ อวุตตกัมมะโน เปเสตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาโน อาทาย สยํ ๑ กรณะโน อาทาย ปิณฺทปาตํ อวุตตกัมมะโน อาทาย ๑ สมานกาลกิริยาโน คนฺตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาโน วนฺทิตฺวา เถรฺ อวุตตกัมมะโน ใน วนฺทิตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาโน ปวณฺณฺมานา ปาทมฺมุเล วิสยาธาระโน ปวณฺณฺมานา ๑ อัมภันตฺรกิริยาของ มณฺหุสฺสา โรทิตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาโน สมฺมสฺสาเสตฺวา “ภนฺเต อาลปนฺนะ มยํ สุทฺธกัตฺตาโน ปฏิชฺชคฺคิสุสาม ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก โว อวุตตกัมมะโน ปฏิชฺชคฺคิสุสาม, ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาโน จินฺตยิตฺถ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก มาศัพท์ ปฏิเสธะโน จินฺตยิตฺถ” อิติศัพท์ อากาเรโน สมฺมสฺสาเสตฺวา เถรฺ การิตกัมมะโน สมฺมสฺสาเสตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาโน ปกฺกมฺมิสุ ๕

.....

๑๐๓. ตโต ปฏฺจาย นินพฺทฺ ยาคุภตฺตํ วิหารเมว เปเสนฺติ ฯ

(มนุสฺสา) ตโต (กาลโต) ปฏฺจาย นินพฺทฺ ยาคุภตฺตํ วิหารเมว เปเสนฺติ ฯ

(มนุสฺสา) อ.มนุสฺยํ ท. เปเสนฺติ ย่อมส่งไป ยาคุภตฺตํ ซึ่งข้าวยาคุและภัตฺร วิหาริ
เอว สฺตฺวิหารนํนํเทยว นินพฺทฺ ฌเองนิตยํ ปฏฺจาย จํเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนํนํ ฯ
ตั้งแต่นั้นมา พวกมนุสฺยก็พากันส่งข้าวต้มและข้าวสวยไปวัดนํนํแหละเป็นประจํา

มนุสฺสา สฺทฺรทตฺตาใน เปเสนฺติฯ อาชยาดบททกตฺตฺวจาก ตโต วิเสสนะของ กาลโตฯ
อปาทานใน ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสนะใน เปเสนฺติ นินพฺทฺ กิริยาวิเสสนะใน เปเสนฺติ
ยาคุภตฺตํ อวตตกัมมะใน เปเสนฺติ เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ วิหาริฯ สัมปาปฺณียกัมมะ
ใน เปเสนฺติ ฯ

๑๐๔. เถโรปี อิตเร สฏฺจิกิภฺช นินฺนฺตรํ โฉวทติ ฯ

เถโรปี แมํ อ.พระเถระ โฉวทติ ย่อมกล่าวสอน สฏฺจิกิภฺช ซึ่งภิกษุหกสิบ ท. อิตเร
นอกนํ นินฺนฺตรํ สิ้นกาลมีระหว่างออกแล้ว ฯ

แมํพระเถระย่อมกล่าวสอนภิกษุทัง ๖๐ รูปนอกนํอยู่ตลอดเวลา

อปีศัพทํ อเปกขตฺตเเข้ากับ เถโรฯ สฺทฺรทตฺตาใน โฉวทติฯ อาชยาดบททกตฺตฺวจาก
อิตเร วิเสสนะของ สฏฺจิกิภฺชฯ อวตตกัมมะใน โฉวทติ นินฺนฺตรํ อัจฉนตสํโยคะใน
โฉวทติ ฯ

๑๐๕. เต ตสฺโสวาเท จตฺวา, อุกกฏฺจาย ปวารณาย, สพฺเพว สห ปฏฺิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ
ปาปฺณิสฺสุ ฯ

เต (ภิกษุ) ตสฺส (เถรสฺส) โฉวาเท จตฺวา, อุกกฏฺจาย ปวารณาย, สพฺเพ เอว สห
ปฏฺิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปฺณิสฺสุ ฯ

เต (ภิกษุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านํ จตฺวา ตั้งอยู่แล้ว โฉวาเท ในโฉวาท ตสฺส (เถรสฺส)
ของพระเถระนํนํ, ปวารณาย ครนํเมื่อปวารณา อุกกฏฺจาย เข้าไปตั้งใกล้แล้ว,
สพฺเพ เอว ทังปวงเทยว ปาปฺณิสฺสุ บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งพระอรหตฺ สห กับ

ปฏิสมุภิกาทิ ด้วยปฏิสมุภิกาทิ ท. ๗

ภิกษุเหล่านั้นตั้งอยู่ในโอวาทของท่าน เมื่อใกล้วันปวารณาออกพรรษา ทุกรูปต่าง บรรลุพระอรหัตพร้อมปฏิสมุภิกาทิทั้งหลาย

เต วิเสสณะของ ภิกษุๆ สุทธกัตตาใน ปาปุณีสู อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสณะของ เถรสฺสๆ สามีสัมพันธะใน โอวาทะ วิชาธาระใน จตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยา ใน ปาปุณีสู, ปวารณาย ลักษณะใน อุปกุกฺกฺจายๆ ลักษณะกิริยา, เอวคัพพ อวธารณะ เข้ากับ สพฺเพๆ วิเสสณะของ ภิกษุ สหคัพพ ทัพพสมวายะใน อรหตฺตํ ปฏิสมุภิกาทิ สหัตถตติยาเข้ากับ สห อรหตฺตํ สัมปาปุณียกัมมะใน ปาปุณีสู ๗

๑๐๖. วุตถวสฺสา จ ปน สตุถาริ ทฏฺฐกามา หุตฺวา เถริ อาหิสฺสุ “ภนฺเต สตุถาริ ทฏฺฐกามมฺหา”ติ ๗

วุตถวสฺสา จ ปน (เต ภิกษุ) สตุถาริ ทฏฺฐกามา หุตฺวา เถริ อาหิสฺสุ “(มย) ภนฺเต สตุถาริ ทฏฺฐกามา อมฺห” อิติ ๗

จ ปน ก็แล (เต ภิกษุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตถวสฺสา ผู้มีพรรษาอันอยู่แล้ว ทฏฺฐกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันเฝ้า สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา หุตฺวา เป็นแล้ว อาหิสฺสุ กล่าวแล้ว เถริ กะพระเถระ อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (มย) อ.กระผม ท. ทฏฺฐกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันเฝ้า สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา อมฺห ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๗

ก็แล ภิกษุเหล่านั้นออกพรรษาแล้ว ประสงค์จะเฝ้าพระศาสดา จึงกล่าวกับพระเถระว่า “ท่านครับ พวกกระผมประสงค์จะเฝ้าพระศาสดากัน”

จ ปน นิปาตสมฺมุหะ เต กิติ วุตถวสฺสา กิติ วิเสสณะของ ภิกษุๆ สุทธกัตตาใน อาหิสฺสุๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สตุถาริ อวุตตกัมมะใน ทฏฺฐ- ทฏฺฐกามา วิกตีกัตตาใน หุตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาหิสฺสุ เถริ อภิกตีกัมมะใน อาหิสฺสุ “ภนฺเต อาลปนะ มยฺ สุทธกัตตาใน อมฺหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สตุถาริๆ อวุตตกัมมะใน ทฏฺฐ- ทฏฺฐกามา วิกตีกัตตาใน อมฺห” อิตีคัพพ อาการะใน อาหิสฺสุ ๗

.....
.....

๑๐๗. เถโร เตสํ วจนํ สุตฺวา จินฺตฺสึ “อหํ ทุพฺพโล, อนฺตรามคฺเค จ อมนุสฺสปรึคฺคหิตา อฏฺวี อตฺถิ, มยิ เอเตหิ สทฺธิ คจฺจนฺเต, สพฺเพ กิลมิสฺสนฺติ, ภิกฺขุํปิ ลภิตฺถํ น สกฺขิสฺสนฺติ, อิมํ ปุเรตรเมว เปเสสฺสามิ”ติ ฯ

เถโร เตสํ (ภิกฺขุณฺ) วจนํ สุตฺวา จินฺตฺสึ “อหํ ทุพฺพโล (อมฺหิ), อนฺตรามคฺเค จ อมนุสฺสปรึคฺคหิตา อฏฺวี อตฺถิ, มยิ เอเตหิ (ภิกฺขุหิ) สทฺธิ คจฺจนฺเต, สพฺเพ (ภิกฺขุ) กิลมิสฺสนฺติ, (อิมํ ภิกฺขุ) ภิกฺขุํปิ ลภิตฺถํ น สกฺขิสฺสนฺติ, (อหํ) อิมํ (ภิกฺขุ) ปุเรตรํ เอว เปเสสฺสามิ”ติ ฯ

เถโร อ.พระเถระ สุตฺวา ฟังแล้ว วจนํ ซึ่งคำ เตสํ (ภิกฺขุณฺ) ของภิกษุ ท. เหล่านั้น จินฺตฺสึ คิดแล้ว อิติ ว่า “อหํ อ.เรา ทุพฺพโล เป็นผู้กำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว (อมฺหิ) ย่อมเป็น, จ อนึ่ง อฏฺวี อ.จง อมนุสฺสปรึคฺคหิตา อันอมนุษย์ถือเอารอบแล้ว อตฺถิ มีอยู่ อนฺตรามคฺเค ในระหว่างแห่งหนทาง, มยิ ครั้นเมื่อเรา คจฺจนฺเต ไปอยู่ สทฺธิ กับ เอเตหิ (ภิกฺขุหิ) ด้วยภิกษุ ท. เหล่านั้น, สพฺเพ (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. ทั้งปวง กิลมิสฺสนฺติ จักลำบาก, (อิมํ ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ น สกฺขิสฺสนฺติ จักไม่อาจ ลภิตฺถํ เพื่ออันได้ ภิกฺขุํปิ แม้ซึ่งภิกษา, (อหํ) อ.เรา เปเสสฺสามิ จักส่งไป อิมํ (ภิกฺขุ) ซึ่งภิกษุ ท. เหล่านี้ ปุเรตรํ เอว ก่อนกว่านั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระฟังคำของพวกภิกษุเหล่านั้น คิดว่า “เราเป็นคนทุรพลภาพ อนึ่ง ระหว่างทาง มีป่าดงที่อมนุษย์ครอครอบอยู่ เมื่อเราไปกับพวกภิกษุเหล่านี้ ทุกรูปจักลำบาก จักไม่อาจเพื่อได้แม้ภิกษา เราจะส่งภิกษาเหล่านี้ไปก่อนล่วงหน้าทีเดียว”

เถโร สุตฺวาทฺตํใน จินฺตฺสึฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เตสํ วิเสสนะของ ภิกฺขุณฺจ สามีสัมพันธะใน วจนฺจ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺตฺสึ “อหํ สุตฺวาทฺตํใน อมฺหิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ทุพฺพโล วิกตีกัตฺตํใน อมฺหิ, จตฺตฺพทํ สัมปินฺทนฺตฺถะ อมนุสฺสปรึคฺคหิตา วิเสสนะของ อฏฺวีจก สุตฺวาทฺตํใน อตฺถิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อนฺตรามคฺเค วิสยาธาระใน อตฺถิ, มยิ ลักขณะใน คจฺจนฺเตจก ลักขณกิริยา เอเตหิ วิเสสนะของ ภิกฺขุหิฯ สหัตถตฺติยาเข้ากับ สทฺธิจก กิริยาสมวาเยใน คจฺจนฺเต, สพฺเพ วิเสสนะของ ภิกฺขุจก สุตฺวาทฺตํใน กิลมิสฺสนฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก, อิมํ วิเสสนะของ ภิกฺขุจก สุตฺวาทฺตํใน สกฺขิสฺสนฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อปีตฺตฺพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ ภิกฺขุจก อวุตตกัมมะใน ลภิตฺถฺจก ตุมัตถสัมปทานใน สกฺขิสฺสนฺติ

นศััพท์ ปฏิเสฐะใน สกขิสฺสฺสนฺติ, อหํ สุทฺธกัตฺตานิ เปเสสฺสสามิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก
อิม วิเสสนะของ ภิกฺขุญฺ อวุตตกัมมะใน เปเสสฺสสามิ เอวศััพท์ อวชารณะเข้ากับ
ปุเรตฺรฺญ กิริยาวิเสสนะใน เปเสสฺสสามิ” อิติศััพท์ อากาละใน จินฺเตสิ ฯ

๑๐๘. อถ เน อาห “อาวุโส ตุมฺเห ปุโรโต คจฺจนฺตา”ติ ฯ

อถ เน (ภิกฺขุ เถโร) อาห “อาวุโส ตุมฺเห ปุโรโต คจฺจนฺตา”ติ ฯ

อถ ครั้ํนั้ํ (เถโร) อ.พระเถระ อาห กล่าวแล้ว เน (ภิกฺขุ) กะภิกษุ ท. เหล่านี้
อติ ว่า “อาวุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ ท. ตุมฺเห อ.เชอ ท. คจฺจนฺต จงไป ปุโรโต ในที่
ข้างหน้า” อติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น พระเถระจึงกล่าวกับภิกษุเหล่านั้นว่า “ท่านผู้มีอายุ นิมนต์ท่านไปล่วงหน้าก่อน
เถิด”

อถ กาลสัตฺตมี เถโร สุทฺธกัตฺตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เน วิเสสนะของ
ภิกฺขุญฺ อกถิตกัมมะใน อาห “อาวุโส อาลปนะ ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตานิ คจฺจนฺตฯ อาชยาต-
บทกัตฺตฺวาจก ปุโรโต อาชาระใน คจฺจนฺต” อิติศััพท์ อากาละใน อาห ฯ

๑๐๙. “ตุมฺเห ปน ฆนฺเต”ติ ฯ

(เต ภิกฺขุ) “ตุมฺเห ปน ฆนฺเต”ติ (อาหุสฺ) ฯ

(เต ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ (อาหุสฺ) กล่าวแล้ว อติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
ปน ก็ ตุมฺเห อ.ท่านเล่า?” อติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ แล้วท่านเล่า”

เต วิเสสนะของ ภิกฺขุญฺ สุทฺธกัตฺตานิ อาหุสฺฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “ฆนฺเต อาลปนะ
ปนศััพท์ วากยารัมภโชตกะ ตุมฺเห ลิงคัตตะ” อิติศััพท์ อากาละใน อาหุสฺ ฯ

๑๑๐. “อหิ ทุพฺพโล, อนฺตรามคฺเค จ อมนุสฺสปรคฺคหิตา อฏฺวี อตฺถิ, มยิ ตุมฺเหหิ สทฺธิ คจฺจนฺเต, สทฺเพ กิลมิสฺสถ, ตุมฺเห ปฺรโต คจฺจนฺตา”ติ ฯ

(เถโร) “อหิ ทุพฺพโล (อมฺหิ), อนฺตรามคฺเค จ อมนุสฺสปรคฺคหิตา อฏฺวี อตฺถิ, มยิ ตุมฺเหหิ สทฺธิ คจฺจนฺเต, สทฺเพ (ตุมฺเห) กิลมิสฺสถ, ตุมฺเห ปฺรโต คจฺจนฺตา”ติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.เรา ทุพฺพโล เป็นผู้กำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว (อมฺหิ) ย่อมเป็น, จ อนึ่ง อฏฺวี อ.จง อมนุสฺสปรคฺคหิตา อันอมนุษย์ถือเอารอบแล้ว อตฺถิ มีอยู่ อนฺตรามคฺเค ในระหว่างแห่งหนทาง, มยิ ครั้นเมื่อเรา คจฺจนฺเต ไปอยู่ สทฺธิ กับ ตุมฺเหหิ ด้วยท่าน ท., (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. สทฺเพ ทั้งปวง กิลมิสฺสถ จักลำบาก, ตุมฺเห อ.ท่าน ท. คจฺจนฺต จงไป ปฺรโต ในที่ข้างหน้า” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระกล่าวว่า “เราเป็นคนทรพลงภาพ อนึ่ง ระหว่างทาง มีป่าดงที่อมนุษย์ครอบครองอยู่ เมื่อเราไปกับพวกท่าน ทุกท่านจะพากันลำบาก นิมนต์พวกท่านเดินทางไปก่อนล่วงหน้า”

เถโร สุตฺรกัถฺตานิ อาหจฺจ อาชยตบทกัถฺตฺวาจก “อหิ สุตฺรกัถฺตานิ อมฺหิจฺจ อาชยตบทกัถฺตฺวาจก ทุพฺพโล วิกตีกัถฺตานิ อมฺหิ, จศัฟฺท สัมปิตฺถนฺตถะ อมนุสฺสปรคฺคหิตา วิเสสฺนะของ อฏฺวีจฺจ สุตฺรกัถฺตานิ อตฺถิจฺจ อาชยตบทกัถฺตฺวาจก อนฺตรามคฺเค วิสยาคาระใน อตฺถิ, มยิ ลักขณะใน คจฺจนฺเตจฺจ ลักขณกิริยา ตุมฺเหหิ สหัตถตตฺติยา เข้ากับ สทฺธิจฺจ กิริยาสมวายะใน คจฺจนฺเต, สทฺเพ วิเสสฺนะของ ตุมฺเหจฺจ สุตฺรกัถฺตานิ กิลมิสฺสถจฺจ อาชยตบทกัถฺตฺวาจก, ตุมฺเห สุตฺรกัถฺตานิ คจฺจนฺตจฺจ อาชยตบทกัถฺตฺวาจก ปฺรโต อาชาระใน คจฺจนฺต” อิติศัฟฺท อากากระใน อาห ฯ

๑๑๑. “มา ฆนฺเต เอวํ กริตฺถ, มยิ ตุมฺเหหิ สทฺธิเยว คมิสฺสามา”ติ ฯ

(เต ภิกฺขุ) “มา ฆนฺเต (ตุมฺเห) เอวํ กริตฺถ, มยิ ตุมฺเหหิ สทฺธิ เอว คมิสฺสามา”ติ (อาหํสุ) ฯ

(เต ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น (อาหํสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตุมฺเห) อ.ท่าน มา กริตฺถ อย่างกระทำแล้ว เอวํ อย่างนี้, มยิ อ.กระผม ท. คมิสฺสาม จักไป สทฺธิ เอว กับ ตุมฺเหหิ ด้วยท่านนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุเหล่านั้นก็กล่าวว่า “ท่านครับ ท่านอย่าทำอย่างนี้เลย พวกกระผมจะไปกับท่านนั้นแหละ”

แต่ วิเสสนะของ ภิกษุๆ สุธกัถตาใน อาหังสุๆ อาชยาตบทกัถตาจาก “ภนฺเต อาลปนะ ตุมฺเห สุธกัถตาใน กริตถุๆ อาชยาตบทกัถตาจาก มาศัพฺทํ ปฏฺวีเสระใน กริตถุ เอวํ กิริยาวิเสสนะใน กริตถุ, มยํ สุธกัถตาใน คมิสฺสามํ อาชยาตบทกัถตาจาก ตุมฺเหหิ สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิ เอวศัพฺทํ อวชารณะเข้ากับ สทฺธิๆ กิริยาสมวายะใน คมิสฺสาม” อิติศัพฺทํ อาการะใน อาหังสุ ๕

๑๑๒. “มา โว อาวุโส เอวํ รุจฺจิตถุ, เอวํ สนฺเต มยฺหํ อผาสุกํ ภวิสฺสติ, มยฺหํ กนิฏฺโจ ตุมฺเห ทิสฺวา ปุจฺฉิสฺสติ, อถ สฺส มม จกฺขุณฺ ปรินฺทินภาวํ อารุเจยฺยาถ, โส มยฺหํ สนฺติกํ กณฺจิวเ ว ปหิณฺนิสฺสติ, เตน สทฺธิ อากจฺฉิสฺสามิ, ตุมฺเห มม วจเนน ทสพฺลณฺจ อสฺตีมหาเถเร จ วนฺทถา”ติ เต อญฺโยเชสิ ๕

(เถโร) “มา โว อาวุโส เอวํ รุจฺจิตถุ, เอวํ (ภาเว) สนฺเต, มยฺหํ อผาสุกํ ภวิสฺสติ, มยฺหํ กนิฏฺโจ ตุมฺเห ทิสฺวา ปุจฺฉิสฺสติ, อถ (ภาเว สนฺเต), (ตุมฺเห) อสฺส (กนิฏฺจสฺส) มม จกฺขุณฺ ปรินฺทินภาวํ อารุเจยฺยาถ, โส (กนิฏฺโจ) มยฺหํ สนฺติกํ กณฺจิวเ ว ปหิณฺนิสฺสติ, (อหํ) เตน (ปุคฺคเลน) สทฺธิ อากจฺฉิสฺสามิ, ตุมฺเห มม วจเนน ทสพฺลณฺจ อสฺตีมหาเถเร จ วนฺทถา”ติ (วตฺวา) เต (ภิกฺขุ) อญฺโยเชสิ ๕

(เถโร) อ.พระเถระ (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาวุโส ลูกก่อนท่านผู้มีอายุ ท. โว อ.ท่าน ท. มา รุจฺจิตถุ อย่างชอบใจแล้ว เอวํ อย่างนี้, เอวํ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น สนฺเต มีอยู่, อผาสุกํ อ.ความไม่ผาสุก ภวิสฺสติ จักมี มยฺหํ แก่เรา, กนิฏฺโจ อ.น้องชาย มยฺหํ ของเรา ทิสฺวา เห็นแล้ว ตุมฺเห ซึ่งท่าน ท. ปุจฺฉิสฺสติ จักถาม, อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. อารุเจยฺยาถ ฟังบอก มม จกฺขุณฺ ปรินฺทินภาวํ ซึ่งความที่- แห่งจักษุ ท. ของเรา - เป็นธรรมชาติเสื่อมรอบแล้ว อสฺส (กนิฏฺจสฺส) แก่น้องชายนั่น, โส (กนิฏฺโจ) อ.น้องชายนั่น ปหิณฺนิสฺสติ จักส่งไป กณฺจิวเ ว ซึ่งใครๆ นั้นเที่ยว สนฺติกํ สู้สำนัก มยฺหํ ของเรา, (อหํ) อ.เรา อากจฺฉิสฺสามิ จักมา สทฺธิ กับ เตน (ปุคฺคเลน) ด้วยบุคคลนั้น, ตุมฺเห อ.ท่าน ท. วนฺทถ จงไหว้ ทสพฺลํ จ ซึ่งพระทศพลด้วย อสฺตีมหาเถเร

จ ซึ่งพระมหาเถระแปดสิบ ท. ด้วย วจเนน ตามคำ มม ของเรา” อิติ ดังนี้
อุโยเชสิ ส่งไปแล้ว เต (ภิกขุ) ซึ่งภิกษุ ท. เหล่านั้น ๕

พระเถระกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุ พวกท่านอย่าชอบใจอย่างนี้เลย เมื่อเป็นอย่างนี้ ความ
ไม่ผาสุกจักมีแก่กระผม น้องชายของกระผมเห็นพวกท่านแล้วจักถาม เมื่อเป็นอย่าง
นี้ พวกท่านพึงบอกเขาว่าดวงตาทั้งสองข้างของเราเสื่อมรอบแล้ว น้องชายจักส่งใครๆ
สักคนมาสู่สำนักของกระผม กระผมจะมากับผู้นั้น พวกท่านจงถวายบังคมพระศาสดา
และไหว้พระมหาเถระ ๘๐ รูปตามคำของกระผม” ส่งภิกษุเหล่านั้นไปแล้ว

เถโร สุทธกัตตาโน อุโยเชสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก “อาวุโส อาลปนะ โว สุทธกัตตา
โน รุจฺจิตฺตฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก มาศัพทํ ปฏฺิเสธะโน รุจฺจิตฺต เอวํ กิริยาวิเสสนะ
โน รุจฺจิตฺต, เอวํ วิเสสนะของ ภาเวฯ ลักษณะโน สนฺเตฯ ลักษณะกิริยา, อผาสุกํ
สุทธกัตตาโน ภวิสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก มยฺหํ สัมปทานโน ภวิสฺสติ,
กนิฏฺเฐ สุทธกัตตาโน ปุจฺฉิสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก มยฺหํ สามีสัมพันธะโน
กนิฏฺเฐ ตุมฺเห อวุตตกัมมะโน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน ปุจฺฉิสฺสติ, อถ วิเสสนะ
ของ ภาเวฯ ลักษณะโน สนฺเตฯ ลักษณะกิริยา, ตุมฺเห สุทธกัตตาโน อโรเจยยาถฯ
อาชยาตบทกัตตุวาจก อสฺส วิเสสนะของ กนิฏฺเฐสฺสฯ สัมปทานโน อโรเจยยาถ
มม สามีสัมพันธะโน จกฺขุณฺเฑฯ ภาวาทิสัมพันธะโน ปริหีนภาวฺฯ อวุตตกัมมะโน
อโรเจยยาถ, โส วิเสสนะของ กนิฏฺเฐฯ สุทธกัตตาโน ปหฺินิสฺสติฯ อาชยาตบท-
กัตตุวาจก มยฺหํ สามีสัมพันธะโน สนฺติกํฯ สัมปาปุณฺเญกัมมะโน ปหฺินิสฺสติ
เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากัป กณฺจิจฺฯ อวุตตกัมมะโน ปหฺินิสฺสติ, อหํ สุทธกัตตาโน
อากจฺฉิสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก เตโน วิเสสนะของ ปุคฺคเลนฯ สหฺัตถตติยาเข้า
กัป สทฺธิฯ กิริยาสมวาเยโน อากจฺฉิสฺสามิ, ตุมฺเห สุทธกัตตาโน วนฺทถฯ อาชยาตบท
กัตตุวาจก มม สามีสัมพันธะโน วจเนนฯ ตติยาวิเสสนะโน วนฺทถ ทสฺพลํ กิตี อสีติ-
มหาเถเร กิตี อวุตตกัมมะโน วนฺทถ จ สองศัพทํ ปทสมฺจยฺยัตถะเข้ากัป ทสฺพลํ และ
อสีติมหาเถเร” อิติศัพทํ อาการะโน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน อุโยเชสิ เต วิเสสนะ
ของ ภิกฺขุฯ อวุตตกัมมะโน อุโยเชสิ ๕

.....
.....

๑๑๓. เต เถรี ขมาเปตวา อนโตะคามํ ปวิสีสฺส ๕

เต (ภิกขุ) เถรี ขมาเปตวา อนโตะคามํ ปวิสีสฺส ๕

เต (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ เถรี ยังพระเถระ **ขมาเปตวา** ให้อดโทษแล้ว **ปวิสีสฺส** เข้าไปแล้ว **อนโตะคามํ** สู่ภายในแห่งหมู่บ้าน ๕

ภิกษุเหล่านี้ขอขมาพระเถระ แล้วเข้าไปภายในหมู่บ้าน

เต วิเสสณะของ ภิกขุๆ สุทธกัตตานิ ปวิสีสฺสๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เถรี การิตกัมมะ ใน ขมาเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปวิสีสฺส อนโตะคามํ สัมปาปุณเณยกัมมะใน ปวิสีสฺส ๕

๑๑๔. มนุสฺสา เต ทิสฺวา นิสฺสาเปตวา ภิกฺขิ ทตฺวา “กึ ฆนฺเต อยฺยานํ คมนากาโร ปญฺญาตี”ติ ๕

มนุสฺสา เต (ภิกขุ) ทิสฺวา (เต ภิกขุ) นิสฺสาเปตวา ภิกฺขิ ทตฺวา “กึ ฆนฺเต อยฺยานํ คมนากาโร ปญฺญาตี”ติ (อาหฺสฺ) ๕

มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. **ทิสฺวา** เห็นแล้ว **เต (ภิกขุ)** ซึ่งภิกษุ ท. เหล่านี้ **(เต ภิกขุ)** ยังภิกษุ ท. เหล่านี้ **นิสฺสาเปตวา** ให้นั่งแล้ว **ทตฺวา** ถวายแล้ว **ภิกฺขิ** ซึ่งภิกษา **(อาหฺสฺ)** กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “**ฆนฺเต** ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท. **คมนากาโร** อ.อาการคือ อันไป **อยฺยานํ** แห่งพระคุณเจ้า ท. **ปญฺญาตี** ย่อมปรากฏ **กึ หรือ?**” **อิติ** ดังนี้ ๕

พวกมนุษย์เห็นภิกษุเหล่านี้ นิมนต์ให้นั่ง ถวายภิกษา แล้วกล่าวว่า “ท่าน อาการคือ การไปแห่งพระคุณเจ้าทั้งหลายย่อมปรากฏหรือ”

มนุสฺสา สุทธกัตตานิ อาหฺสฺๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เต วิเสสณะของ ภิกขุๆ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิสฺสาเปตวา เต วิเสสณะของ ภิกขุๆ การิตกัมมะใน นิสฺสาเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ทตฺวา ภิกฺขิ อวุตตกัมมะใน ทตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาหฺสฺ “ฆนฺเต อาลปนะ คมนากาโร สุทธกัตตานิ ปญฺญาตีๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก กึ ปุจฺฉนัตถะ อยฺยานํ สามีสัมพันธะใน คมนากาโร” อิติศัพท์ อากาโรใน อาหฺสฺ ๕

๑๑๕. “อาม อุปาสกา, สตถาริ ทฏฐคามมหา”ติ ฯ

(เต ภิกขุ) “อาม อุปาสกา (เอว), (มย) สตถาริ ทฏฐคาม มหา” อิติ (อาหสิ) ฯ

(เต ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น (อาหสิ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อุปาสกา ตุก่อนอุปาสก และอุบาสิกา ท. อาม เจริญพร (เอว) อ.อย่างนั้น, (มย) อ.อาตมาภาพ ท. ทฏฐคาม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันเฝ้า สตถาริ ซึ่งพระศาสดา อมฺห ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุเหล่านั้น กล่าวว่า “เจริญพร อุปาสกอุบาสิกาทั้งหลาย พวกอาตมาประสงค์จะเฝ้า พระศาสดากัน”

เต วิเสสณะของ ภิกขุ ๆ สุกทกัตตาใน อาหสิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “อุปาสกา อาลปนะ อาม สัมปฏิจฉนัตถะ เอว สัจจวาจกสิงคัตถะ, มย สุกทกัตตาใน อมฺห ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก สตถาริ อวุตตกัมมะใน ทฏฐคามาย วิกติกัตตาใน อมฺห” อิติศัพท์ อาการะใน อาหสิ ฯ

๑๑๖. เต ปุณฺปนุํ ยาจิตฺวา เตสํ คมนฉนฺทเมว ฅตฺวา อนฺคนฺตฺวา ปริเทวิตฺวา นิวตฺตีสฺสุ ฯ

เต (มฺหุสฺสา) ปุณฺปนุํ ยาจิตฺวา เตสํ (ภิกขุณฺ) คมนฉนฺทเมว ฅตฺวา อนฺคนฺตฺวา ปริเทวิตฺวา นิวตฺตีสฺสุ ฯ

เต (มฺหุสฺสา) อ.มฺหุสฺย ท. เหล่านั้น ยาจิตฺวา อํนวอนแล้ว ปุณฺปนุํ บ่อย ๆ ฅตฺวา รู้แล้ว คมนฉนฺท เอว ซึ่งความพอใจในการไป เตสํ (ภิกขุณฺ) แห่งภิกษุ ท. เหล่า นั้น นั้นเทียว อนฺคนฺตฺวา ตามไปส่งแล้ว ปริเทวิตฺวา คร่ำครวญแล้ว นิวตฺตีสฺสุ กลับ แล้ว ฯ

พวกมฺหุสฺยเหล่านั้นพากันขอร้องซ้ำแล้วซ้ำเล่า รู้ฉันทะในการจะไปให้ได้แห่งภิกษุ เหล่านั้น ตามไปส่ง คร่ำครวญแล้วก็พากันกลับ

เต วิเสสณะของ มฺหุสฺสา ๆ สุกทกัตตาใน นิวตฺตีสฺสุ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ปุณฺปนุํ กิริยาวิเสสณะใน ยาจิตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ฅตฺวา เตสํ วิเสสณะของ ภิกขุณฺ ๆ สามีสัมพันธะใน คมนฉนฺท เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ คมนฉนฺท ๆ อวุตตกัมมะใน ฅตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อนฺคนฺตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปริเทวิตฺวา ๆ ปุพพกาล-

กิริยาใน นิวตตีสู ฯ

๑๑๗. เตปิ อนุப்புเพน เขตวานิ คนฺตฺวา สตฺถารณฺจ อสีติมหาเถเร จ เถรสฺส วจเนน
วณฺทิตฺวา ปุณฺทิวเส, ยตฺถ เถรสฺส กนิฏฺโจะ วสตี, ตํ วิถิํ ปิณฺฑทาย ปวิสีสุ ฯ

เตปิ (ภิกขุ) อนุப்புเพน เขตวานิ คนฺตฺวา สตฺถารณฺจ อสีติมหาเถเร จ เถรสฺส วจเนน
วณฺทิตฺวา ปุณฺทิวเส, ยตฺถ (วิถิยํ) เถรสฺส กนิฏฺโจะ วสตี, ตํ วิถิํ ปิณฺฑทาย ปวิสีสุ ฯ

เตปิ (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. แม่เหล่านั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว เขตวานิ สู้พระเชตะวัน
อนุப்புเพน โดยลำดับ วณฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตฺถาริ จ ซึ่งพระศาสดาด้วย
อสีติมหาเถเร จ ซึ่งพระมหาเถระแปดสิบ ท. ด้วย วจเนน ตามคำ เถรสฺส ของ
พระเถระ ปวิสีสุ เข้าไปแล้ว ตํ วิถิํ สู้-, กนิฏฺโจะ อ.น้องชาย เถรสฺส ของพระเถระ
วสตี ย่อมอยู่ ยตฺถ (วิถิยํ) ในถนนใด, -ถนนนั้น ปิณฺฑทาย เพื่อบิณฑบาต ปุณฺทิวเส
ในวันรุ่งขึ้น ฯ

ภิกษุแม่เหล่านั้นพากันไปวัดพระเชตะวันโดยลำดับ ถวายบังคมพระศาสดาและไหว้
พระมหาเถระ ๘๐ รูป ตามคำของพระเถระ ในวันรุ่งขึ้น เข้าไปสู่ถนนที่น้องชายของ
พระเถระอยู่เพื่อบิณฑบาต

อปีคัพฺพํ อเปกขัตถะเข้ากับ เตจฺจ วิเสสณะของ ภิกขุจฺจ สฺสทกัตตาใน ปวิสีสุจฺจ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจาก อนุப்புเพน ตติยาวิเสสณะใน คนฺตฺวา เขตวานิ สัมปาปฺถึยกัมมะใน
คนฺตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน วณฺทิตฺวา สตฺถาริ กิติ อสีติมหาเถเร กิติ อวุตตกัมมะ
ใน วณฺทิตฺวา จ สองคัพฺพํ ปทสมฺมุจยัตถะเข้ากับ สตฺถาริ และ อสีติมหาเถเร เถรสฺส
สามีสัมพันธะใน วจเนนจฺจ ตติยาวิเสสณะใน วณฺทิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปวิสีสุ
ปุณฺทิวเส กาลสัตตมีใน ปวิสีสุ, กนิฏฺโจะ สฺสทกัตตาใน วสตีจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
ยตฺถ วิเสสณะของ วิถิยํ วิสยาธาระใน วสตี เถรสฺส สามีสัมพันธะใน กนิฏฺโจะ, ตํ
วิเสสณะของ วิถิํ สัมปาปฺถึยกัมมะใน ปวิสีสุ ปิณฺฑทาย สัมปทานใน ปวิสีสุ ฯ

๑๑๘. กุฏุมพโก เต สยชานิตฺวา นิสีทาเปตฺวา กตปฏิสฺนุถาโร “ภาติกตฺเถโร เม ฆนฺเต กุหิณ”ติ ปุจฺฉิ ฯ

กุฏุมพโก เต (ภิกขุ) สยชานิตฺวา (เต ภิกขุ) นิสีทาเปตฺวา กตปฏิสฺนุถาโร “ภาติกตฺเถโร เม ฆนฺเต กุหิ (จาเน คโต)” อิติ ปุจฺฉิ ฯ

กุฏุมพโก อ.กุฏุมพี สยชานิตฺวา จำได้แล้ว เต (ภิกขุ) ซึ่งภิกษุ ท. เหล่านั้น (เต ภิกขุ) ยังภิกษุ ท. เหล่านั้น นิสีทาเปตฺวา ให้นั่งแล้ว กตปฏิสฺนุถาโร ผู้มีปฏิสันถาร อันกระทำแล้ว ปุจฺฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท. ภาติกตฺเถโร อ.พระเถระผู้เป็นพี่ชาย เม ของกระผม (คโต) ไปแล้ว กุหิ (จาเน) ในที่ไหน?” อิติ ดังนี้ ฯ

กุฏุมพีจำพวกภิกษุเหล่านั้นได้นิมนต์ให้นั่ง ทำปฏิสันถารแล้วถามว่า “ท่านครับ แล้วพระเถระผู้เป็นพี่ชายของกระผมไปที่ไหน”

กุฏุมพโก สุทฺธกัตตาโน ปุจฺฉิจฺจ อายยาตบทกัตตฺวาจก เต วิเสสฺนะของ ภิกขุ๑ อวุตตกัมมะโน สยชานิตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาโน นิสีทาเปตฺวา เต วิเสสฺนะของ ภิกขุ๑ การิตกัมมะโน นิสีทาเปตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาโน กต- กตปฏิสฺนุถาโร วิเสสฺนะของ กุฏุมพโก “ฆนฺเต อาลปนฺนะ ภาติกตฺเถโร สุทฺธกัตตาโน คโต๑ กิตฺตบทกัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธฺะโน ภาติกตฺเถโร กุหิ วิเสสฺนะของ จาเน๑ วิสยาธาระโน วสฺติ” อิติศัพท์ อากาเรโน ปุจฺฉิ ฯ

.....
.....
.....
.....

๑๑๙. อถ สฺส เต ตํ ปวตฺตี อารโจะสุ ฯ

อถ สฺส (กุฏุมพิกสฺส) เต (ภิกขุ) ตํ ปวตฺตี อารโจะสุ ฯ

อถ ครั้งนั้น เต (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น อารโจะสุ บอกแล้ว ตํ ปวตฺตี ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น สฺส (กุฏุมพิกสฺส) แก่กุฏุมพีนั่น ฯ

ที่นั่น ภิกษุเหล่านั้น แจ้งเรื่องราวที่เป็นไปให้แก่กุฏุมพี

ถก กาลสัตตมี เต วิเสสนะของ ภิกขุ๑ สุทธกัตตาใน อาโรเจสุ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก
อสุส วิเสสนะของ กุฎุมพิกสุส๑ สัมปทานใน อาโรเจสุ๑ ตํ วิเสสนะของ ปวตตี๑
อวุตตกัมมะใน อาโรเจสุ๑ ๕

.....
.....
.....

๑๒๐. โส ตํ สุตฺวาว เตสํ ปาทุมฺเเล ปวณฺเณโต โรทิตฺวา ปุจฺฉิ “อิทานิ ฆนฺเต กิ
กาตพฺพน”ติ.

โส (กนิฏฺโจ) ตํ (ปวตตี) สุตฺวาว เตสํ (ภิกขุณฺ) ปาทุมฺเเล ปวณฺเณโต โรทิตฺวา ปุจฺฉิ “(มยา)
อิทานิ ฆนฺเต กิ (กิจจํ มยา) กาตพฺพน”ติ ๕

โส (กนิฏฺโจ) อ.กุฎุมพินันฺ สุตฺวาว ฟังแล้วเทียว ตํ (ปวตตี) ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น
เทียว ปวณฺเณโต โรทิตฺวา ร้องไห้กลิ้งเกลือกอยู่แล้ว ปาทุมฺเเล ณ ที่ใกล้แห่งเท้า
เตสํ (ภิกขุณฺ) ของภิกษุ ท. เหล่านั้น ปุจฺฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่าน
ผู้เจริญ ท. อิทานิ ในกาลนี้ กิ (กิจจํ) อ.กิจอะไร (มยา) อันกระผม กาตพฺพํ ฟัง
กระทำ” อิติ ดังนี้ ๕

กุฎุมพินันฺฟังเรื่องราวนั้นแล้ว ร้องไห้กลิ้งเกลือกที่ใกล้เท้าของพวกภิกษุเหล่านั้น ถาม
ว่า “ท่านผู้เจริญ ตอนนี้ กระผมควรทำกิจอะไร”

โส วิเสสนะของ กนิฏฺโจ๑ สุทธกัตตาใน ปุจฺฉิ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตํ วิเสสนะของ
ปวตตี๑ อวุตตกัมมะใน สุตฺวา เอวคัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ สุตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน ปวณฺเณโต เตสํ วิเสสนะของ ภิกขุณฺ๑ สามีสัมพันธะใน ปาทุมฺเเล๑ วิสยาธาระใน
ปวณฺเณโต๑ อัพฺพันฺตรกิริยาของ กนิฏฺโจ โรทิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “ฆนฺเต
อาลปนะ อิทานิ กาลสัตตมีใน กาตพฺพํ กิ วิเสสนะของ กิจจํ๑ วุตตกัมมะใน กาตพฺพํ๑
กิตบทกัมมวจาก มยา อนภิตกัตตาใน กาตพฺพํ” อิติคัพฺพํ อาการะใน ปุจฺฉิ ๕

.....
.....
.....

๑๒๑. “เถโร อโธ กสฺสจि คมนํ ปจฺจาสิสฺสตี, คตกาเล เตน สหฺริ อากมิสฺสตี”ติ ฯ

(เต ภิกขุ) “เถโร อโธ (จานโต) กสฺสจิ คมนํ ปจฺจาสิสฺสตี, (โส เถโร ตสฺส ปุคฺคฺลสฺส) คตกาเล เตน (ปุคฺคฺเลน) สหฺริ อากมิสฺสตี”ติ (อาหฺสุ) ฯ

(เต ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น (อาหฺสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เถโร อ.พระเถระ ปจฺจาสิสฺสตี ย่อมหวังเฉพาะ คมนํ ซึ่งการไป กสฺสจิ แห่งใครๆ อโธ (จานโต) จาก ที่นี้, (โส เถโร) อ.พระเถระนั้น อากมิสฺสตี จักมา สหฺริ กับ เตน (ปุคฺคฺเลน) ด้วยบุคคลนั้น คตกาเล ในกาลเป็นที่ไปแล้ว (ตสฺส ปุคฺคฺลสฺส) แห่งบุคคลนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า “พระเถระหวังการไปของใครสักคนจากที่นี่, ท่านจะมาพร้อม กับผู้นั้น ในกาลที่ไปแล้ว”

เต วิเสสนะของ ภิกขุๆ สหฺริกตฺตาใน อาหฺสุๆ อาชยตบทกตฺตฺวาจก “เถโร สหฺริกตฺตา ใน ปจฺจาสิสฺสตีๆ อาชยตบทกตฺตฺวาจก อโธ วิเสสนะของ จานโตๆ อปาทานใน คมนํ กสฺสจิ สามีสัมพันธะใน คมนํๆ อวุตตกัมมะใน ปจฺจาสิสฺสตี, โส วิเสสนะของ เถโรๆ สหฺริกตฺตาใน อากมิสฺสตีๆ อาชยตบทกตฺตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ ปุคฺคฺลสฺสๆ สามีสัมพันธะใน คตกาเลๆ กาลสตฺตมีใน อากมิสฺสตี เตน วิเสสนะของ ปุคฺคฺเลนๆ สหฺริกตฺตฺติยาเข้ากับ สหฺริๆ กิริยาสมวายะใน อากมิสฺสตี” อิติศัพท์ อาการะใน อาหฺสุ ฯ

.....
 .....
 .....

๑๒๒. “อโย เม ฆนฺเต ภาคินฺดยโย ปาลิตฺโต นาม, เอตํ เปเสถา”ติ ฯ

(กฺกฺมฺพโก) “อโย (ทารโก) เม ฆนฺเต ภาคินฺดยโย ปาลิตฺโต นาม (โหติ), (ตฺมฺเห) เอตํ (ภาคินฺดยโย) เปเสถา”ติ (อาห) ฯ

(กฺกฺมฺพโก) อ.กุกุมพี (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท. อโย (ทารโก) อ.เด็กนี้ ปาลิตฺโต นาม เป็นผู้ชื่อว่าปาลิตะ ภาคินฺดยโย ผู้เป็นหลาน เม ของกระผม (โหติ) ย่อมเป็น, (ตฺมฺเห) อ.ท่าน ท. เปเสถา ของจงส่งไป เอตํ (ภาคินฺดยโย) ซึ่งหลานนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

กุกุมพิกกล่าวว่่า “ท่านผู้เจริญ เด็กคนนี้เป็นหลานของกรรมชื้อว่่าปาลีตะ ขอพวกท่าน จงส่งเขาไปเถิด”

กุกุมพิก สุทรกั้ตตาใน อาหุๆ อาชยาดบทกั้ตตุวจาก “ภนุเต อาลปนะ อยั วิเสสนะ ของ ทารกัๆ สุทรกั้ตตาใน โหติๆ อาชยาดบทกั้ตตุวจาก เม สามัสัมพันธะใน ภาคิเนยโยๆ วิเสสนะของ ปาลีโต นามศััพท์ สัญญาชิตกะเข้ากัับ ปาลีโตๆ วิกัติกั้ตตา ใน โหติ, ตุมเห สุทรกั้ตตาใน เปเสถๆ อาชยาดบทกั้ตตุวจาก เอตั วิเสสนะของ ภาคิเนยโยๆ อวุตตกั้มมะใน เปเสถ” อิติศััพท์ อาการะใน อาห ๫

๑๒๓. “เอวั เปเสตุ์ น สกุกา, มคเคะ ปริปนุโถ อตถิ, ตั ปพุกาเชตุวา เปเสตุ์ วฎฎติ”ติ ๫
(เต ภิกขุ) “(อมเหติ) เอวั เปเสตุ์ น สกุกา, มคเคะ ปริปนุโถ อตถิ, (อมเหติ) ตั (ทารกั) ปพุกาเชตุวา เปเสตุ์ วฎฎติ”ติ (อาหุสุ) ๫

(เต ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ (อาหุสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่่า “(อมเหติ) อันเรา ท. น สกุกา ไม่อาจ เปเสตุ์ เพื่ออันส่งไป เอวั อย่างนี้, ปริปนุโถ อ.อันตรายเป็นเครื่อง เบียดเบียรอบ มคเคะ ในหนทาง อตถิ มีอยู่, (อมเหติ) ตั (ทารกั) ปพุกาเชตุวา เปเสตุ์ อ.อัน- อันเรา ท. ยังเด็กนั้น ให้บวชแล้ว -ส่งไป วฎฎติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ๫

ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่่า “พวกอาตมาไม่สามารถเพื่อจะส่งไปอย่างนี้ได้ อันตรายใน หนทางมีอยู่ การที่พวกอาตมาให้เขาบวชก่อนแล้วส่งไป จึงจะควร”

เต วิเสสนะของ ภิกขุๆ สุทรกั้ตตาใน อาหุๆ อาชยาดบทกั้ตตุวจาก “อมเหติ อนภิหิต- กั้ตตาใน สกุกาๆ กิริยาบทภาวจาก เอวั กิริยาวิเสสนะใน เปเสตุ์ๆ ตุมัตถสัมปทาน ใน สกุกา นศััพท์ ปฎิเสธะใน สกุกา, ปริปนุโถ สุทรกั้ตตาใน อตถิๆ อาชยาดบท กั้ตตุวจาก มคเคะ วิสยาธาระใน ปริปนุโถ, เปเสตุ์ ตุมัตถกั้ตตาใน วฎฎติๆ อาชยาด- บทกั้ตตุวจาก อมเหติ อนภิหิตกั้ตตาใน เปเสตุ์ ตั วิเสสนะของ ทารกัๆ การิตกั้มมะใน ปพุกาเชตุวาๆ ปุพุกาลกิริยาใน เปเสตุ์” อิติศััพท์ อาการะใน อาหุสุ ๫

๑๒๔. “เอวํ กตฺวา เปเสถ ฆนฺเต”ติ ฯ

(กุกฺุมพิกโก) “(ตุมุเห) เอวํ กตฺวา เปเสถ ฆนฺเต”ติ (อาห) ฯ

(กุกฺุมพิกโก) อ.กุกฺุมพึ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท. (ตุมุเห) อ.ท่าน ท. กตฺวา กระทำแล้ว เอวํ อย่างนี้ เปเสถ ของจงส่งไป” อิติ ดังนี้ ฯ

กุกฺุมพึกล่าวว่า “พวกท่านทำอย่างนี้แล้ว จงส่งไปเถิดครับ”

กุกฺุมพิกโก สุทรกัตตทาใน อาหฯ อาขยาดบทกัตตฺวาจก “ฆนฺเต อาลปนะ ตุมฺเห สุทรกัตตทาใน เปเสถฯ อาขยาดบทกัตตฺวาจก เอวํ กิริยาวิเสสนะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน เปเสถ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๑๒๕. อถ นํ ปพฺพาเชตฺวา อหฺมมาสมตฺตํ ปตฺตจิวรรคฺคหณาทินิ สิกฺขาเปตฺวา มคฺคํ อากิจฺชิตฺวา ปหิณฺสีสุ ฯ

อถ (เต ภิกฺขุ) นํ (ทารกํ) ปพฺพาเชตฺวา (สามเณรํ) อหฺมมาสมตฺตํ (กาลํ) ปตฺตจิวรรคฺคหณาทินิ (กิจฺจานิ) สิกฺขาเปตฺวา มคฺคํ อากิจฺชิตฺวา ปหิณฺสีสุ ฯ

อถ ครั้งนั้น (เต ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น นํ (ทารกํ) ยังเด็กนั้น ปพฺพาเชตฺวา ให้บวชแล้ว (สามเณรํ) ยังสามเณร สิกฺขาเปตฺวา ให้ศึกษาแล้ว (กิจฺจานิ) ซึ่งกิจ ท. ปตฺตจิวรรคฺคหณาทินิ มีการรับบาตรและจีวรเป็นต้น อหฺมมาสมตฺตํ (กาลํ) สิ้นกาล มีกึ่งแห่งเดือนเป็นประมาณ อากิจฺชิตฺวา บอกแล้ว มคฺคํ ซึ่งหนทาง ปหิณฺสีสุ ส่งไปแล้ว ฯ

ทีนั้น ภิกษุเหล่านั้นให้เด็กนั้นบวช ให้ศึกษากิจมีการรับบาตรและจีวรเป็นต้นประมาณครึ่งเดือน แล้วบอกทางให้ แล้วจึงส่งไป

อถ กาลสัตตมมี เต วิเสสนะของ ภิกฺขุฯ สุทรกัตตทาใน ปหิณฺสีสุฯ อาขยาดบทกัตตฺวาจก นํ วิเสสนะของ ทารกํฯ การิตกัมมะใน ปพฺพาเชตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สิกฺขาเปตฺวา สามเณรํ การิตกัมมะใน สิกฺขาเปตฺวา อหฺมมาสมตฺตํ วิเสสนะของ กาลํฯ อัจจันตสังโยคะใน สิกฺขาเปตฺวา ปตฺตจิวรรคฺคหณาทินิ วิเสสนะของ กิจฺจานิฯ อวุตตกัมมะใน สิกฺขาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อากิจฺชิตฺวา มคฺคํ อวุตตกัมมะใน อากิจฺชิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปหิณฺสีสุ ฯ

๑๒๖. โส อนุปุพฺพเพน ตํ คามํ ปตฺวา คามทฺวาเร เอกํ มหฺลลกํ ทิสฺวา “อิมํ คามํ นิสฺสาย โกจิ อารมฺณโก วิหาโร อตฺถิ”ติ ปุจฺฉิ ๕

โส (สามเณโร) อนุปุพฺพเพน ตํ คามํ ปตฺวา คามทฺวาเร เอกํ มหฺลลกํ ทิสฺวา “อิมํ คามํ นิสฺสาย โกจิ อารมฺณโก วิหาโร อตฺถิ”ติ ปุจฺฉิ ๕

โส (สามเณโร) อ.สามเณรนั้น ปตฺวา ถึงแล้ว ตํ คามํ ซึ่งหมู่บ้านนั้น อนุปุพฺพเพน โดยลำดับ ทิสฺวา เห็นแล้ว มหฺลลกํ ซึ่งคนแก่ เอกํ คนหนึ่ง คามทฺวาเร ใกล้ประตู แห่งหมู่บ้าน ปุจฺฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “วิหาโร อ.วิหาร อารมฺณโก อันตั้งอยู่ในป่า โกจิ บางแห่ง นิสฺสาย อาศัย อิมํ คามํ ซึ่งหมู่บ้านนี้ อตฺถิ มีอยู่หรือ?” อิติ ดังนี้ ๕

สามเณรนั้นถึงหมู่บ้านนั้นโดยลำดับ เห็นคนแก่คนหนึ่งทีใกล้ประตูหมู่บ้าน จึงถามว่า “วิหารที่ตั้งอยู่ในป่าอะไรๆ อาศัยหมู่บ้านนี้ มีอยู่ไหม”

โส วิเสสณะของ สามเณโรสุทฺถกัตฺตํใน ปุจฺฉิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจาก อนุปุพฺพเพน ตติยาวิเสสณะใน ปตฺวา ตํ วิเสสณะของ คามํฯ สัมปาปุณฺณียกัมมะใน ปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทิสฺวา คามทฺวาเรฯ สมิปาธาระใน ทิสฺวา เอกํ วิเสสณะของ มหฺลลกํฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “โกจิ กัถิ อารมฺณโก กัถิ วิเสสณะของ วิหาโรฯ สุทฺถกัตฺตํใน อตฺถิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจาก อิมํ วิเสสณะของ คามํฯ อวุตตกัมมะใน นิสฺสายฯ วิเสสณะของ วิหาโร” อิติศัพท์ อากาละใน ปุจฺฉิ ๕

๑๒๗. “อตฺถิ ฆนฺเต”ติ.

(โส มหฺลลโก) “อตฺถิ ฆนฺเต (วิหาโร)” อิติ (อาห) ๕

(โส มหฺลลโก) อ.คนแก่หนึ่ง (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (วิหาโร) อ.วิหาร อตฺถิ มีอยู่” อิติ ดังนี้ ๕

คนแก่หนึ่งกล่าวว่า “ท่านครับ มีวิหารอยู่”

โส วิเสสณะของ มหฺลลโกสุทฺถกัตฺตํใน อาหฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจาก “ฆนฺเต อาลปนะ วิหาโร สุทฺถกัตฺตํใน อตฺถิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจาก” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๕

๑๒๘. “โก ตตถ วสตี”ติ ฯ

(โส สามเณโร) “โก ตตถ (วิหาเร) วสตี”ติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(โส สามเณโร) อ.สามเณรนั้น (ปุจฺฉิ) ถามาแล้ว อิติ ว่า “โก อ.ใคร วสตี ย่อมอยู่ ตตถ (วิหาเร) ในวิหารนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

สามเณรนั้นถาว่า “ใครอยู่ที่วิหารนั้น”

โส วิเสสณะของ สามเณโร ๆ สุทธกัตตาใน ปุจฺฉิ ๆ อาขยاتبทกัตตฺวาจก “โก สุทธกัตตาใน วสตี ๆ อาขยاتبทกัตตฺวาจก ตตถ วิเสสณะของ วิหาเร ๆ วิสยาธาระใน วสตี” อิติศัพท์ อากาละใน ปุจฺฉิ ฯ

๑๒๙. “ปาลิตตฺเถโร นาม ฆนฺเต”ติ ฯ

(โส มหุลลโก) “ปาลิตตฺเถโร นาม ฆนฺเต (ตตถ วิหาเร วสตี)” อิติ (อาห) ฯ

(โส มหุลลโก) อ.คนแก่นั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปาลิตตฺเถโร นาม ชื่อ อ.พระปาลิตะผู้เถระ (วสตี) ย่อมอยู่ (ตตถ วิหาเร) ในวิหาร นั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

คนแก่นั้นกล่าววว่า “ชื่อพระปาลิตเถระ ครับท่าน”

โส วิเสสณะของ มหุลลโก ๆ สุทธกัตตาใน อาห ๆ อาขยاتبทกัตตฺวาจก “ฆนฺเต อาลปะนะ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ปาลิตตฺเถโร ๆ สุทธกัตตาใน วสตี ๆ อาขยاتبทกัตตฺวาจก ตตถ วิเสสณะของ วิหาเร ๆ วิสยาธาระใน วสตี” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๑๓๐. “มคฺคํ เม อัจฉิขถา”ติ ฯ

(โส สามเณโร) “(ตฺมุเห) มคฺคํ เม อัจฉิขถา”ติ (อาห) ฯ

(โส สามเณโร) อ.สามเณรนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตฺมุเห) อ.ท่าน อัจฉิขถ ของจงบอก มคฺคํ ซึ่งหนทาง เม แก่เรา” อิติ ดังนี้ ฯ

สามเณรนั้นกล่าววว่า “ช่วยบอกหนทางให้อาตมาหน้อยคุณโยม”

โส วิเสสณะของ สามเณโร ๆ สุทรกัตตานิ อาห ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตุมเห
 สุทรกัตตานิ อาจิกฺขถ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มคฺคํ อวุตตกัมมะใน อาจิกฺขถ เม
 สัมปทานใน อาจิกฺขถ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๆ

.....

.....

๑๓๑. “โกสิ ตฺวํ ฆนฺเต”ติ ฯ

(โส มหฺลลโก) “โก อสิ ตฺวํ ฆนฺเต”ติ (ปฺจฺฉิ) ฯ

(โส มหฺลลโก) อ.คนแก่นั้น (ปฺจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ตฺวํ
 อ.ท่าน โก เป็นใคร อสิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

คนแก่ถามว่า “ท่านเป็นใครกันครับ”

โส วิเสสณะของ มหฺลลโก ๆ สุทรกัตตานิ ปฺจฺฉิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ฆนฺเต
 อาลปนะ ตฺวํ สุทรกัตตานิ อสิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โก วิกิตกัตตานิ อสิ” อิติ
 ศัพท์ อากาละใน ปฺจฺฉิ ฯ

.....

.....

๑๓๒. “เถรสฺส ภาคิเนยฺโยมฺหิ”ติ ฯ

(โส สามเณโร) “(อห) เถรสฺส ภาคิเนยฺโย อมฺหิ”ติ (อาห) ฯ

(โส สามเณโร) อ.สามเณรนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.อาตมา ภาคิเนยฺโย
 เป็นหลาน เถรสฺส ของพระเถระ อมฺหิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

สามเณรกล่าวว่า “อาตมาเป็นหลานของพระเถระ”

โส วิเสสณะของ สามเณโร ๆ สุทรกัตตานิ อาห ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อหฺ สุทร-
 กัตตานิ อมฺหิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เถรสฺส สามีสัมพันธะใน ภาคิเนยฺโย ๆ วิกิต-
 กัตตานิ อมฺหิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

.....

.....

๑๓๓. อถ นั คเหตุวา วิหารั เนสิ ฯ

อถ (โส มหุลลโก) นั (สามเณร) คเหตุวา วิหารั เนสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น (โส มหุลลโก) อ.คนแก่นั้น คเหตุวา พาเอาแล้ว นั (สามเณร) ซึ่งสามเณรนั้น เนสิ นำไปแล้ว วิหารั สูวิหาร ฯ

ที่นั้น คนแก่นั้นนำพาสามเณรนั้นไปสูวิหาร

อถ กาลสัตตมมี โส วิเสสณะของ มหุลลโกๆ สุทธกัตตาใน เนสิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจากนั วิเสสณะของ สามเณรๆ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาๆ สมานกาลกิริยาใน เนสิ วิหารั สัมปาปญญีกัมมะใน เนสิ ฯ

๑๓๔. โส เถร วนทิตวา อหุตมาสมตตัม วตตปฏิวตตัม กตวา เถร สมมา ปฏิชคคิตวา “ภนเต มาตุลกุฎุมพีโก เม ตุมหากั อาคมนั ปจจาสิสตี, เอถ, คจจามา”ติ อาห ฯ

โส (สามเณโร) เถร วนทิตวา อหุตมาสมตตัม (กาล) วตตปฏิวตตัม กตวา เถร สมมา ปฏิชคคิตวา “ภนเต มาตุลกุฎุมพีโก เม ตุมหากั อาคมนั ปจจาสิสตี, (ตุมเห) เอถ, (มย) คจจามา”ติ อาห ฯ

โส (สามเณโร) อ.สามเณรนั้น วนทิตวา ไหว้แล้ว เถร ซึ่งพระเถระ กตวา กระทำแล้ว วตตปฏิวตตัม ซึ่งวัตรน้อยและวัตรใหญ่ (กาล) สิ้นกาล อหุตมาสมตตัม มีกึ่งแห่งเดือนเป็นประมาณ ปฏิชคคิตวา ปฏิบัติแล้ว เถร ซึ่งพระเถระ สมมา โดยชอบ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ มาตุลกุฎุมพีโก อ.กุฎุมพีผู้เป็นลุง เม ของกระผม ปจจาสิสตี ย่อมหวังเฉพาะ อาคมนั ซึ่งการมา ตุมหากั ของท่าน, (ตุมเห) อ.ท่าน เอถ จงมา, (มย) อ.เรา ท. คจจาม จะไป” อิติ ดังนี้ ฯ

สามเณรนั้นไหว้พระเถระ ทำวัตรน้อยใหญ่ ประมาณครึ่งเดือน ปฏิบัติดูแลพระเถระ โดยชอบ กล่าวว่า “ท่านครึบ กุฎุมพีผู้เป็นลุงของกระผมหวังการมาของท่าน ขอท่าน จงมา พวกเราจะไปกัน”

โส วิเสสณะของ สามเณโรๆ สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวาจาก เถร อวุตตกัมมะใน วนทิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน กตวา อหุตมาสมตตัม วิเสสณะของ กาลๆ อัจฉันตสังโยคะใน กตวา วตตปฏิวตตัม อวุตตกัมมะใน กตวาๆ สมานกาลกิริยาใน

ปฏิษุณฺณคิตุวา เถโร อวุตตกัมมะใน ปฏิษุณฺณคิตุวา สมมา ตติยาวิเสสนะใน ปฏิษุณฺณคิตุวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ มาตุลกุฏุมพิกโก สุทฺธกัตตาใน ปจฺจาสีสติฯ
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน มาตุลกุฏุมพิกโก ตุมหากัง สามีสัมพันธะ
 ใน อาคมนฺญ อวุตตกัมมะใน ปจฺจาสีสติ, ตุมเห สุทฺธกัตตาใน เอถฯ อาชยาตบท
 กัตตฺวาจก, มยฺ สุทฺธกัตตาใน คจฺฉามฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพฺพ อากาเรใน
 อาห ฯ

๑๓๕. “เตนหิ อิมํ เม ยญฺจิกโกฏฺฐิ คณฺหาหิ”ติ ฯ

(เถโร) “เตนหิ (ตุว) อิมํ เม ยญฺจิกโกฏฺฐิ คณฺหาหิ”ติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุว) อ.ท่าน
 คณฺหาหิ จงถือเอา ยญฺจิกโกฏฺฐิ ซึ่งปลายแห่งไม้เท้า เม ของเรา อิมํ นี้” อิติ ดังนี้ ฯ
 พระเถระกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น เธอจงจับปลายไม้เท้าของเรา”

เถโร สุทฺธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “เตนหิ อุกฺกยโชนฺตถะ ตฺวํ สุทฺธกัตตา
 ใน คณฺหาหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิมํ วิเสสนะของ ยญฺจิกโกฏฺฐิ เม สามีสัมพันธะใน
 ยญฺจิกโกฏฺฐิฯ อวุตตกัมมะใน คณฺหาหิ” อิติศัพฺพ อากาเรใน อาห ฯ

๑๓๖. โส ยญฺจิกโกฏฺฐิ คเหตุวา เถเรน สทฺธิ อนุโตคามํ ปาวิสสิ ฯ

โส (สามเณโร) ยญฺจิกโกฏฺฐิ คเหตุวา เถเรน สทฺธิ อนุโตคามํ ปาวิสสิ ฯ

โส (สามเณโร) อ.สามเณรนั้น คเหตุวา ถือเอาแล้ว ยญฺจิกโกฏฺฐิ ซึ่งปลายแห่งไม้เท้า
 ปาวิสสิ ได้เข้าไปแล้ว อนุโตคามํ สู่ภายในแห่งหมู่บ้าน สทฺธิ กับ เถเรน ด้วยพระ
 เถระ ฯ

สามเณรนั้นถือเอาปลายไม้เท้า ได้เข้าไปสู่ภายในหมู่บ้านพร้อมกับพระเถระ

โส วิเสสนะของ สามเณโรฯ สุทฺธกัตตาใน ปาวิสสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยญฺจิกโกฏฺฐิ
 อวุตตกัมมะใน คเหตุวาฯ สมานกาลกิริยาใน ปาวิสสิ เถเรน สหฺตถตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ
 กิริยาสมวาเยใน ปาวิสสิ อนุโตคามํ สัมปาปฺถนียกัมมะใน ปาวิสสิ ฯ

๑๓๗. มนุสฺสา เถรํ นิสีทาเปตฺวา “กึ ภานฺเต คมนากาโร โว ปญญาตึ”ติ ปุจฺฉิสฺสุ ๫

มนุสฺสา อ.มนุสฺยํ ท. เถรํ ยังพระเถระ นิสีทาเปตฺวา ให้งั่งแล้ว ปุจฺฉิสฺสุ ถามแล้ว
อิตฺติ ว่า “ภานฺเต ข้่าแต่ท่านผู้เจริญ คมนากาโร อ.อาการคืออันไป โว แห่งท่าน
ปญญาตฺติ ย่อมปรากฏ กึ หรือ?” อิตฺติ ดังนี้ ๫

พวกมนุสฺยนิมนต์พระเถระให้งั่ง แล้วถามว่า “ท่านผู้เจริญ อาการคืออาการไปแห่งท่าน
ย่อมปรากฏหรือ?”

มนุสฺสา สฺุทธกัถตาใน ปุจฺฉิสฺสุ ๫ อาชยาดบทกัถตฺวาจก เถรํ การิตกัถมมะใน นิสีทาเปตฺวา ๫
ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิสฺสุ “ภานฺเต อาลปนะ คมนากาโร สฺุทธกัถตาใน ปญญาตฺติ ๫
อาชยาดบทกัถตฺวาจก กึ ปุจฺฉนัถตะ โว สามีสัมพันธะใน คมนากาโร” อิตฺติศัพท์
อาการะใน ปุจฺฉิสฺสุ ๫

๑๓๘. “อาม อุปาสกา, คนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิสฺสามิ”ติ ๫

(เถโร) “อาม อุปาสกา (เอวํ), (อหํ) คนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิสฺสามิ”ติ (อาห) ๫

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิตฺติ ว่า “อุปาสกา ดูก่อนอุปาสกและอุปาสิกา
ท. อาม เจริญพร (เอวํ) อ.อย่างนั้น, (อหํ) อ.อาตมา คนฺตฺวา ไปแล้ว วนฺทิสฺสามิ
จักถวายบังคม สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา” อิตฺติ ดังนี้ ๫

พระเถระกล่าวว่า “เจริญพร อุปาสกและอุปาสิกาทั้งหลาย อาตมาจะไปถวายบังคม
พระศาสดา”

เถโร สฺุทธกัถตาใน อาห ๫ อาชยาดบทกัถตฺวาจก “อุปาสกา อาลปนะ อาม
สัมปฏฺิฉนัถตะ เอวํ สัจจวาทกัถตฺตะ, อหํ สฺุทธกัถตาใน วนฺทิสฺสามิ ๫ อาชยาดบท-
กัถตฺวาจก คนฺตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน วนฺทิสฺสามิ สตฺถารํ อวฺุตตกัถมมะใน วนฺทิสฺสามิ”
อิตฺติศัพท์ อาการะใน อาห ๫

๑๓๙. เต นานปฺปกาเรน ยาจิตฺวา อลภนฺตา เถรํ อฺุยโยเชนฺตฺวา อฺุพฺพตฺมปถํ คนฺตฺวา
โรทิตฺวา นิวตฺตึสฺสุ ๫

เต (มนุสฺสา) นานปฺปกาเรน ยาจิตฺวา อลภนฺตา เถรํ อฺุยโยเชนฺตฺวา อฺุพฺพตฺมปถํ คนฺตฺวา

โรทิตวา นิวตตีสู ฯ

เต (มनुสฺสา) อ.มณฺษย์ ท. เหล่านั้น ยาจิตฺวา อ้อนวอนแล้ว นานปรปกาเรน โดย
ประการต่างๆ อลภนฺตา เมื่อไม่ได้ อูยโยเชนฺตา ส่งไปอยู่ เถรี ซึ่งพระเถระ
คนตฺวา ไปแล้ว อุปทฺตมปถิ สิ้นกิ่งแห่งหนทาง โรทิตฺวา ร้องให้แล้ว นิวตตีสู กลับ
แล้ว ฯ

พวกมณฺษย์เหล่านั้นพากันอ้อนวอนโดยประการต่างๆ เมื่อไม่ได้ จึงส่งพระเถระไป
สิ้นระยะครึ่งทาง พากันร้องให้ กลับกันแล้ว

เต วิเสสนะของ มนุสฺสา สุตฺรกัตตาใน นิวตตีสู ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นานปรปกาเรน
ตติยาวิเสสนะใน ยาจิตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อลภนฺตา ฯ อัปภันตฺรกิริยาของ มนุสฺสา
เถรี อวุตตกัมมะใน อูยโยเชนฺตา ฯ อัปภันตฺรกิริยาของ มนุสฺสา อุปทฺตมปถิ อัจฺจันต-
สังโยคะใน คนตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โรทิตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิวตตีสู ฯ

๑๔๐. สามเณโร เถรี ยญฺจิกโกภฺบิยา อาทาย คจฺจนฺโต อนฺตรามคฺเค อญฺจวิยํ สงฺกญฺจนครํ
นาม เถเรน อุปนิสฺสาย วุตฺตปฺพคามํ สมฺปาปฺถิ ฯ

สามเณโร อ.สามเณร อาทาย พาเอาแล้ว เถรี ซึ่งพระเถระ ยญฺจิกโกภฺบิยา ด้วยปลาย
แห่งไม้เท้า คจฺจนฺโต ไปอยู่ สมฺปาปฺถิ ถึงพร้อมแล้ว สงฺกญฺจนครํ นาม เถเรน
อุปนิสฺสาย วุตฺตปฺพคามํ ซึ่งบ้าน- อันพระเถระเคยเข้าไปอาศัย - อยู่แล้ว ชื่อว่า
สังกัญจนคร อญฺจวิยํ ไกล่ดง อนฺตรามคฺเค ในระหว่างแห่งหนทาง ฯ

สามเณรพาพระเถระไปอยู่ด้วยปลายไม้เท้า ถึงหมู่บ้านชื่อว่าสังกัญจนครที่พระเถระ
เคยเข้าไปอาศัยอยู่ใกล้ป่าดง ในระหว่างทาง

สามเณโร สุตฺรกัตตาใน สมฺปาปฺถิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เถรี อวุตตกัมมะใน
อาทาย ยญฺจิกโกภฺบิยา ภาระใน อาทาย ฯ สมานกาลกิริยาใน คจฺจนฺโต ฯ อัปภันตฺรกิริยา
ของ สามเณโร อนฺตรามคฺเค วิสยาธาระใน สมฺปาปฺถิ อญฺจวิยํ สมฺปาธาระใน
อุปนิสฺสาย สงฺกญฺจนครํ วิเสสนะของ วุตฺตปฺพคามํ นามศัพท์ สัตฺตญฺชาโชตกะเข้า
กับ สงฺกญฺจนครํ เถเรน อนภิตกัตตาใน วุตฺต- อุปนิสฺสาย สมานกาลกิริยาใน วุตฺต-
วุตฺตปฺพคามํ สมฺปาปฺถิยกัมมะใน สมฺปาปฺถิ ฯ

๑๔๑. โส ตโต นิกุมิตวา อรณเณ คีตํ คายิตวา ทารุณี อุทฺธรนฺตียา เอกิสฺสา อิตฺถียา คีตสทฺทํ สุตฺวา สเร นิมิตฺตํ คณฺหิ ฯ

โส (สามเณโร) ตโต (คามโต) นิกุมิตวา อรณเณ คีตํ คายิตวา ทารุณี อุทฺธรนฺตียา เอกิสฺสา อิตฺถียา คีตสทฺทํ สุตฺวา สเร นิมิตฺตํ คณฺหิ ฯ

โส (สามเณโร) อ.สามเณรนั้น สุตฺวา ฟังแล้ว คีตสทฺทํ ซึ่งเสียงแห่งเพลงขับ อิตฺถียา ของหญิง เอกิสฺสา คนหนึ่ง ตโต (คามโต) นิกุมิตวา อรณเณ คีตํ คายิตวา ทารุณี อุทฺธรนฺตียา ผู้ออกแล้ว จากหมู่บ้านนั้น ขับแล้ว ซึ่งเพลงขับ เก็บอยู่ ซึ่งพื้น ท. ในป่า คณฺหิ ถือเอาแล้ว นิมิตฺตํ ซึ่งนิมิต สเร ในเสียง ฯ

สามเณรนั้นฟังเสียงเพลงของหญิงคนหนึ่งผู้ออกจากหมู่บ้านนั้นร้องเพลงพลางเก็บ ฟืนไปด้วยในป่า ถือเอานิมิตในเสียง

โส วิเสสนะของ สามเณโรจฺ สุกฺทกัตฺตาใน คณฺหิจฺ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ตโต วิเสสนะของ คามโตจฺ อปาทานใน นิกุมิตวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน คายิตวา อรณเณ วิสยาธาระใน คายิตวา คีตํ อวุตตกัมมะใน คายิตวาจฺ สมานกาลกิริยาใน อุทฺธรนฺตียาจฺ กิตี เอกิสฺสา กิตี วิเสสนะของ อิตฺถียาจฺ สามีสัมพันธะใน คีตสทฺทํจฺ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน คณฺหิ สเร วิสยาธาระใน คณฺหิ นิมิตฺตํ อวุตตกัมมะใน คณฺหิ ฯ

๑๔๒. อิตฺถีสทฺโท วีย หิ อญฺโฆ สทฺโท ปุริสํ สกฺลสรีรํ ฝริตฺวา จาตุํ สมตฺถโถ นาม นตฺถิ ฯ

หิ จริงอยู่ อญฺโฆ สทฺโท อ.เสียงอื่น สมตฺถโถ นาม ชื่อว่าเป็นเสียงสามารถ ปุริสํ สกฺลสรีรํ ฝริตฺวา จาตุํ เพื่ออัน- แผลไป สู่สระทั้งสิ้น ของบุรุษ ท. -แล้วจึง ตั้งอยู่ อิตฺถีสทฺโท วีย ราวกะ อ.เสียงแห่งหญิง นตฺถิ ย่อมไม่มี ฯ

จริงอยู่ เสียงอื่น ที่ชื่อว่าสามารถเพื่อจะแผลไปสู่ร่างกายทุกส่วนของบุรุษแล้วตั้งอยู่ เหมือนกับเสียงผู้หญิง ไม่มี

หิศัพท์ ทฬฺหิกรณฺโชตกะ อญฺโฆ วิเสสนะของ สทฺโทจฺ สุกฺทกัตฺตาใน นตฺถิจฺ กิริยา- บทกัตฺตฺวาจาก อิตฺถีสทฺโท อุปมาลึงคัตตะ วียศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ อิตฺถีสทฺโท

ปฐมนิเทศน์ สามีสัมพันธ์ใน สกลสรวิชัย สัมปาปญฺญิกัมมะใน ฌริตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน
จาทุจฺจ ตุมฺมตถสัมปทานใน สมตฺโต นามคัप्พ สัญญาโชตกะเข้า สมตฺโตจฺจ วิกตีกัตตา
ใน นตฺถิ ฯ

๑๔๓. เตนหา ภควา “นาหิ ภิกฺขเว อญฺญิ เอกสทฺทมปิ สมฺนุสฺสามิ, โย เอวํ ปุริสฺสฺส
จิตฺตํ ปรียาทาย ติฏฺฐจฺติ; ยถยิทํ ภิกฺขเว อิตฺถีสทฺโท”ติ ฯ

เตน อาห ภควา “น อหิ ภิกฺขเว (ตํ) อญฺญิ เอกสทฺทมปิ (สทฺทํ) สมฺนุสฺสามิ, โย (สทฺโท)
เอวํ ปุริสฺสฺส จิตฺตํ ปรียาทาย ติฏฺฐจฺติ; ยถา อิทํ (สทฺทชาตํ) ภิกฺขเว อิตฺถีสทฺโท”ติ ฯ

เตน เพราะเหตุนี้ ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว
ดูก่อนภิกษุ ท. อหิ อ.เรา น สมฺนุสฺสามิ ย่อมไม่พิจารณาเห็น (ตํ สทฺทํ) ซึ่ง-,
โย (สทฺโท) อ.เสียงใด ปรียาทาย ถือเอารอบแล้ว จิตฺตํ ซึ่งจิต ปุริสฺสฺส ของบุรุษ
ติฏฺฐจฺติ ย่อมดำรงอยู่, ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อิทํ (สทฺทชาตํ) อ.เสียงนี้ อิตฺถีสทฺโท
คือ อ.เสียงแห่งหญิง ยถา ฉั้นใจ, เอวํ ฉั้นนั้น, -เสียงนั้น อญฺญิ อื่น เอกสทฺทมปิ แม้
เสียงหนึ่ง” อิติ ดังนี้ ฯ

เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นเสียง
อื่นแม้แต่เสียงเดียว ที่สามารถครอบงำจิตของบุรุษแล้วจึงตั้งอยู่ เหมือนกับเสียงผู้
หญิงเลยนะภิกษุทั้งหลาย”

เตน เหตุฉะนี้ ภควา สุทฺธกัตตาใน อาหจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภิกฺขเว อาลปนะ
อหิ สุทฺธกัตตาใน สมฺนุสฺสามิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นคัप्พํ ปฏฺฐิเสชฺใน สมฺนุสฺสามิ
อปีคัप्พํ อเปกขตฺถะเข้ากับ เอกสทฺทํ ตํ กิตฺติ อญฺญิ กิตฺติ เอกสทฺทํ กิตฺติ วิเสสนะของ สทฺทจฺจ
อวุตตกัมมะใน สมฺนุสฺสามิ, โย วิเสสนะของ สทฺโทจฺจ สุทฺธกัตตาใน ติฏฺฐจฺติจฺจ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก เอวํ อุปเมยโยโชตกะ ปุริสฺสฺส สามีสัมพันธะใน จิตฺตจฺจ อวุตตกัมมะ
ใน ปรียาทายจฺจ สมานกาลกิริยาใน ติฏฺฐจฺติ, ภิกฺขเว อาลปนะ อิทํ วิเสสนะของ สทฺท-
ชาตจฺจ ลิงคัตถะ ยถา อุปมาโชตกะ อิตฺถีสทฺโท วิเสสลาภี ของ อิทํ สทฺทชาตํ” อิติ
คัप्พํ อากาเรใน อาห ฯ

๑๔๔. สามเณโร ตตถ นิมิต्तํ คเหตุวา ยญฺจิกอญฺญี วิสฺสชฺเชตฺวา “ติฏฺฐถ ตาว ฆนฺเต, กิจฺจํ เม อตฺถิ”ติ ตสฺสา สนฺติกํ คโต ฯ

สามเณโร ตตถ (สทฺเท) นิมิต्तํ คเหตุวา ยญฺจิกอญฺญี วิสฺสชฺเชตฺวา “(ตุมฺเห) ติฏฺฐถ ตาว ฆนฺเต, กิจฺจํ เม อตฺถิ”ติ (วตฺวา) ตสฺสา (อิตฺถิยา) สนฺติกํ คโต ฯ

สามเณโร อ.สามเณร คเหตุวา ถือเอาแล้ว นิมิต्तํ ซึ่งนิมิต ตตถ (สทฺเท) ในเสียง นั้น วิสฺสชฺเชตฺวา ปล่อยแล้ว ยญฺจิกอญฺญี ซึ่งปลายแห่งไม้เท้า (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตุมฺเห) อ.ท่าน ติฏฺฐถ จงหยุด ตาว ก่อน, กิจฺจํ อ.กิจ เม ของกระผม อตฺถิ มีอยู่” อิติ ดังนี้ คโต ไปแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก ตสฺสา (อิตฺถิยา) ของหญิงนั้น ฯ

สามเณรถือเอานิมิตในเสียงนั้น ปล่อยปลายไม้เท้า กล่าวว่า “ท่านครับ ขอท่านจงหยุด ก่อน กระผมมีกิจ” ดังนี้แล้วไปสู่นักของหญิงนั้น

สามเณโร สฺุทธกัถตาใน คโตฯ กิตบทกัถตฺวาจก ตตถ วิเสสนะของ สทฺเทฯ วิสยาธาระ ใน นิมิต्तํฯ อวุตตกัถมะใน คเหตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิสฺสชฺเชตฺวา ยญฺจิกอญฺญี อวุตตกัถมะใน วิสฺสชฺเชตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ฆนฺเต อาลปนะ ตุมฺเห สฺุทธกัถตาใน ติฏฺฐถฯ อาขยาตบทกัถตฺวาจก ตาว กิริยาวิเสสนะใน ติฏฺฐถ, กิจฺจํ สฺุทธกัถตาใน อตฺถิฯ อาขยาตบทกัถตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน กิจฺจํ” อิติศัพท์ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คโต ตสฺสา วิเสสนะของ อิตฺถิยาฯ สามีสัมพันธะ ใน สนฺติกํฯ สัมปาปุณฺณียกัถมะใน คโต ฯ

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๑๔๕. สา ต่ ทิสฺวา ตฺณฺหิ อโหสิ ฯ

สา (อิตฺถิ) ต่ (สามเณร) ทิสฺวา ตฺณฺหิ อโหสิ ฯ

สา (อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว ต่ (สามเณร) ซึ่งสามเณรนั้น ตฺณฺหิ เป็นผู้
หนึ่ง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

นางเห็นสามเณรนั้น ได้เป็นผู้หนึ่ง

สา วิเสสนะของ อิตฺถิ ๆ สุทฺธกัตฺตาใน อโหสิ ๆ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก ต่ วิเสสนะ
ของ สามเณร ๆ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อโหสิ ตฺณฺหิ วิกตีกัตฺตาใน
อโหสิ ฯ

.....
.....
.....
.....
.....

๑๔๖. โส ตาย สหฺริ สิลฺวิปตฺตี ปาปฺณิ ฯ

โส (สามเณโร) ตาย (อิตฺถิยา) สหฺริ สิลฺวิปตฺตี ปาปฺณิ ฯ

โส (สามเณโร) อ.สามเณรนั้น ปาปฺณิ ถึงแล้ว สิลฺวิปตฺตี ซึ่งความวิบัติแห่งศีล สหฺริ
กับ ตาย (อิตฺถิยา) ด้วยหญิงนั้น ฯ

สามเณรนั้นถึงศีลวิบัติกับหญิงนั้น

โส วิเสสนะของ สามเณโร ๆ สุทฺธกัตฺตาใน ปาปฺณิ ๆ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก ตาย
วิเสสนะของ อิตฺถิยา ๆ สหฺตถตฺติยาเข้ากับ สหฺริ ๆ กิริยาสมวายะใน ปาปฺณิ สิลฺวิปตฺตี
สัมปาปฺณียกัมมะใน ปาปฺณิ ฯ

.....
.....
.....
.....

๑๔๗. เถโร จินฺเตสิ “อิทาเนว เอโก คีตสทฺโท สฺวยิตฺถ, โส จ โข อิตฺถิยา, สามเณโรปิ จิรายติ, โส สีลวิปตฺตี ปตฺโต ภาวิสุสฺสตี”ติ ฯ

เถโร จินฺเตสิ “อิทานิ เอว (มยา) เอโก คีตสทฺโท สฺวยิตฺถ, โส จ โข (คีตสทฺโท) อิตฺถิยา (สทฺโท โหติ), สามเณโรปิ จิรายติ, โส (สามเณโร) สีลวิปตฺตี ปตฺโต ภาวิสุสฺสตี”ติ ฯ

เถโร อ.พระเถระ จินฺเตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “คีตสทฺโท อ.เสียงแห่งเพลงขับ เอโก เสียงหนึ่ง (มยา) อันเรา สฺวยิตฺถ ฟังแล้ว อิทานิ เอว ในกาลนี้นั้นเทียว, จ โข ก็แล โส (คีตสทฺโท) อ.เสียงแห่งเพลงขับนั้น (สทฺโท) เป็นเสียง อิตฺถิยา ของหญิง (โหติ) ย่อมเป็น, สามเณโรปิ แม้อ.สามเณร จิรายติ ประพฤติชั่วอยู่, โส (สามเณโร) อ.สามเณรนั้น ปตฺโต เป็นผู้ถึงแล้ว สีลวิปตฺตี ซึ่งความวิบัติแห่งศีล ภาวิสุสฺสตี จัก เป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระคิดว่า “ตอนนี้นั้นแหละ เราได้ยินเสียงเพลงขับเสียงหนึ่ง ก็เสียงนั้นเป็นเสียง ของผู้หญิง แม้อสามเณรก็ประพฤติชั่วอยู่ เขาน่าจะถึงศีลวิบัติแล้วเป็นแน่”

เถโร สฺุทธกัถตาโน จินฺเตสิ ฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “เอโก วิเสสนะของ คีตสทฺโท ฯ วุตตกัถมะโน สฺวยิตฺถ ฯ อาชยาตบทกัถมวจาก เอวคัพฺท อวธารณะเข้ากับ อิทานิ ฯ กาลสัตตมีโน สฺวยิตฺถ มยา อนภิทกัถตาโน สฺวยิตฺถ, จ โข นิปาตสมฺมุหะ โส วิเสสนะ ของ คีตสทฺโท ฯ สฺุทธกัถตาโน โหติ ฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก อิตฺถิยา สามีสัมพันธะ ใน สทฺโท ฯ วิกติกัถตาโน โหติ, อปีคัพฺท อเปกขัตตะเข้ากับ สามเณโร ฯ สฺุทธกัถตาโน จิรายติ ฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก, โส วิเสสนะของ สามเณโร ฯ สฺุทธกัถตาโน ภาวิสุสฺสตี ฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก สีลวิปตฺตี สัมปาปฺุณียกัถมะโน ปตฺโต ฯ วิกติกัถตาโน ภาวิสุสฺสตี” อิติคัพฺท อาการะโน จินฺเตสิ ฯ

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๑๔๘. โสปี อุตตโน กิจจํ นิฏฐาเปตฺวา อาคนฺตฺวา “คจฺฉาม ภนฺเต”ติ อาห ฯ

โสปี (สามเณโร) อุตตโน กิจจํ นิฏฐาเปตฺวา อาคนฺตฺวา “(มยํ) คจฺฉาม ภนฺเต”ติ อาห ฯ

โสปี (สามเณโร) อ.สามเณรเมื่อนั้น กิจจํ ยังกิจ อุตตโน ของตน นิฏฐาเปตฺวา ให้สำเร็จแล้ว อาคนฺตฺวา มาแล้ว อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (มยํ) อ.เรา ท. คจฺฉาม จะไป” อิติ ดังนี้ ฯ

ฝ่ายสามเณรนั้น หลังทำกิจของตนให้สำเร็จแล้ว มาแล้ว กล่าวว่า “พวกเราจะเดินทางกันต่อไปครับ”

อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ โสๆ วิเสสนะของ สามเณโรๆ สุทฺธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อุตตโน สามีสัมพันธะใน กิจจํ การิตกัมมะใน นิฏฐาเปตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคนฺตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ มยํ สุทฺธกัตตา ใน คจฺฉามๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก” อิติศัพทํ อาการะใน อาห ฯ

๑๔๙. อถ นํ เถโร ปุจฺฉิ “ปาโป ชาโตสิ สามเณร”ติ ฯ

อถ นํ (สามเณรํ) เถโร ปุจฺฉิ “(ตุวํ) ปาโป ชาโต อสิ สามเณร” อิติ ฯ

อถ ครั้งนั้น เถโร อ.พระเถระ ปุจฺฉิ ถามแล้ว นํ (สามเณรํ) ซึ่งสามเณรนั้น อิติ ว่า “สามเณร ดูก่อนสามเณร (ตุวํ) อ.เธอ ปาโป เป็นคนชั่ว ชาโต เป็นผู้เกิดแล้ว อสิ ย่อมเป็นหรือ?” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น พระเถระถามสามเณรนั้นว่า “สามเณร เธอกลับกลายเป็นคนชั่วแล้วหรือ?”

อถ กาลสัตตมมี เถโร สุทฺธกัตตาใน ปุจฺฉิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นํ วิเสสนะของ สามเณรๆ อวฺตุตตกัมมะใน ปุจฺฉิ “สามเณร อาลปนะ ตุวํ สุทฺธกัตตาใน อสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ปาโป วิกตีกัตตาใน ชาโตๆ วิกตีกัตตาใน อสิ” อิติศัพทํ อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๑๕๐. โส ตุณฺหิ หุตฺวา ปุณฺปฺปุณฺ ปุฏฺโฐปิ น กิณฺจิ กเถสิ ฯ

โส (สามเณโร) ตุณฺหิ หุตฺวา (เถเรณ) ปุณฺปฺปุณฺ ปุฏฺโฐปิ น กิณฺจิ (วจนํ) กเถสิ ฯ

โส (สามเณโร) อ.สามเณรนั้น ตุณฺหิ เป็นผู้หนึ่ง หุตฺวา เป็นแล้ว (เถเรณ) ปุณฺปฺปุณฺ ปุฏฺโฐปิ แม้ผู้- อันพระเถระ- ถามแล้ว บ่อยๆ น กเถสิ ไม่กล่าวแล้ว กิณฺจิ (วจนํ) ซึ่งคำอะไรๆ ฯ

สามเณรนั้นเป็นผู้หนึ่ง แม้ถูกพระเถระถามแล้วบ่อยๆ ก็ไม่พูดอะไรเลย

โส วิเสสนะของ สามเณโร๑ สุธรกัตตานิ กเถสิ๑ อาขยاتبทกัตตฺวาจก ตุณฺหิ วิกติกัตตานิ หุตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุฏฺโฐ เถเรณ อนภิตกัตตานิ ปุฏฺโฐ ปุณฺปฺปุณฺ กิริยาวิเสสนะใน ปุฏฺโฐ อปีศัพฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ ปุฏฺโฐ๑ วิเสสนะของ สามเณโร นศัพฺทํ ปฏฺฐิเสสนะใน กเถสิ กิณฺจิ วิเสสนะของ วจนํ๑ อวุตตกัมมะใน กเถสิ ฯ

๑๕๑. อถ นํ เถโร อาห “ตาทิเสน ปาเปน มม ยญฺจิกโกฏฺฐิคคฺคหณกิจฺจํ นตฺถิ”ติ ฯ

อถ นํ (สามเณโร) เถโร อาห “ตาทิเสน ปาเปน (ปุคฺคเลน) มม ยญฺจิกโกฏฺฐิคคฺคหณกิจฺจํ นตฺถิ”ติ ฯ

อถ ครั้งนั้น เถโร อ.พระเถระ อาห กล่าวแล้ว นํ (สามเณโร) กะสามเณรนั้น อิติ ว่า “ยญฺจิกโกฏฺฐิคคฺคหณกิจฺจํ อ.กิจคือการถือเอาซึ่งปลายแห่งไม้เท้า มม ของเรา (ปุคฺคเลน) ด้วยบุคคล ปาเปน ผู้ชั่ว ตาทิเสน ผู้เช่นกับด้วยเธอ นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น พระเถระกล่าวกับสามเณรนั้นว่า “กิจด้วยการจับปลายไม้เท้าของเราด้วยคนชั่ว เช่นเธอ ไม่มี”

อถ กาลสัตตมึ เถโร สุธรกัตตานิ อาห๑ อาขยاتبทกัตตฺวาจก นํ วิเสสนะของ สามเณโร๑ อกถิตกัมมะใน อาห “ยญฺจิกโกฏฺฐิคคฺคหณกิจฺจํ สุธรกัตตานิ นตฺถิ๑ กิริยาบท กัตตฺวาจก ตาทิเสน กิติ ปาเปน กิติ วิเสสนะของ ปุคฺคเลน๑ ภาระไน -กิจจํ มม สามีสัมพันธะใน ยญฺจิกโกฏฺฐิคคฺคหณกิจฺจํ” อิติศัพฺทํ อาการะไน อาห ฯ

๑๕๒. โส สํเวคปฺปตฺโต กาสายานิ อปนตฺวา คิหิณฺยาเมน ปริทฺทิตฺวา “ภนฺเต อหํ ปุพฺเพ สามเณโร, อิทานิ ปนฺมฺหิ คิหิ ชาโต, ปพฺพชนฺโตปิจาหํ น สทฺธาเย ปพฺพชฺชิตฺ, มคฺคปริปฺนฺถฺยาเยน ปพฺพชฺชิตฺ; เอถ คจฺจามา”ติ อาห ฯ

โส (สามเณโร) สํเวคปฺปตฺโต กาสายานิ อปนตฺวา คิหิณฺยาเมน ปริทฺทิตฺวา “ภนฺเต อหํ

ปุพฺพเพ สามเณโร (อโหสิ), (อห) อิทานิ ปน อมุหิ คิหิ ชาโต, ปุพฺพชนฺโต อปิจ อหํ น สทฺธาเย ปุพฺพชิตฺโต (อมุหิ), (อห) มคฺคปริปนฺตภเยน ปุพฺพชิตฺโต (อมุหิ); (ตุมุเห) เอถ, (มย) คจฺฉามา”ติ อาห ฯ

โส (สามเณโร) อ.สามเณรนั้น สเวคปฺปตฺโต ผู้ถึงแล้วซึ่งความสลด อปเนตฺวา นำ ออกแล้ว กาสายานิ ซึ่งผ้ากาสาเยะ ท. ปรีทิตฺวา นุ่งห่มแล้ว คิหินิยามเณ โดย ทำนองแห่งคฤหัสถ์ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อหํ อ.กระผม สามเณโร เป็นสามเณร (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว ปุพฺพเพ ในกาลก่อน, ปน แต่ว่า (อห) อ.กระผม คิหิ เป็นคฤหัสถ์ ชาโต เป็นผู้เกิดแล้ว อมุหิ ย่อมเป็น อิทานิ ในกาลนี้, อปิจ อีกอย่างหนึ่ง อหํ อ.กระผม ปุพฺพชนฺโต เมื่อบวช ปุพฺพชิตฺโต เป็นผู้บวชแล้ว สทฺธาเย ด้วยศรัทธา (อมุหิ) ย่อมเป็น น หามิได้, (อห) อ.กระผม ปุพฺพชิตฺโต เป็นผู้บวชแล้ว มคฺคปริปนฺตภเยน เพราะกลัวจากอันตรายในหนทาง (อมุหิ) ย่อมเป็น, (ตุมุเห) อ.ท่าน เอถ จงมา, (มย) อ.เรา ท. คจฺฉาม จะไป” อิติ ดังนี้ ฯ

สามเณรถึงความสลดใจ นำผ้ากาสาเยะออกทึง นุ่งห่มอย่างคฤหัสถ์ กล่าววว่า “ท่านครับ เมื่อก่อน กระผมเป็นสามเณร แต่ตอนนี้กระผมเป็นคฤหัสถ์ อีกอย่าง เมื่อตอนบวช มิได้บวชด้วยศรัทธา บวชเพราะกลัวอันตรายในหนทาง ท่านจงมา พวกเราจะไปกัน”

โส วิเสสนะของ สามเณโร ๑ สุทฺธกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สเวคปฺปตฺโต วิเสสนะของ สามเณโร กาสายานิ อวุตตกัมมะใน อปเนตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปรีทิตฺวา คิหินิยามเณ ตติยาวิเสสนะใน ปรีทิตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ อหํ สุทฺธกัตตาใน อโหสิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุพฺพเพ กาลสัตตมีใน สามเณโร ๑ วิกติกัตตาใน อโหสิ, ปนศัพท วิเสสชิตฺตเก อหํ สุทฺธกัตตาใน อมุหิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิทานิ กาลสัตตมีใน อมุหิ คิหิ วิกติกัตตาใน ชาโต ๑ วิกติกัตตาใน อมุหิ, อปิจ อปรนัย อหํ สุทฺธกัตตาใน อมุหิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุพฺพชนฺโต อัปภันตฺรกริยาของ อหํ นศัพท ปฏฺิเสรณัตถะ สทฺธาเย ภาระใน ปุพฺพชิตฺโต ๑ วิกติกัตตาใน อมุหิ, อหํ สุทฺธกัตตาใน อมุหิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มคฺคปริปนฺตภเยน เหตุใน ปุพฺพชิตฺโต ๑ วิกติกัตตาใน อมุหิ, ตุมุเห สุทฺธกัตตาใน เอถ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, มย สุทฺธกัตตาใน คจฺฉาม ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพท์ อากาโรใน อาห ฯ

๑๕๓. “อาวุโส คิหิปาโปปิ สมณปาโปปิ ปาโปเยว; ตูว์ สมณภาเว จตุวาปี สีลมตตํ ปุเรตุํ นาสกฺขิ; คิหิ หุตฺวา กิณฺนาม กลฺยาณํ กริสฺสสิ; ตาทิเสน ปาเปณ มม ยญฺจิกฺกมฺมกฺคหณกิจจํ นตฺถิ”ติ ฯ

(เถโร) “อาวุโส คิหิปาโปปิ สมณปาโปปิ ปาโป เอว (โหติ); ตูว์ สมณภาเว จตุวาปี สีลมตตํ (คุณ) ปุเรตุํ น อสกฺขิ; (ตฺว) คิหิ หุตฺวา ก็ นาม กลฺยาณ (กมฺม) กริสฺสสิ; ตาทิเสน ปาเปณ (ปุคฺคเลน) มม ยญฺจิกฺกมฺมกฺคหณกิจจํ นตฺถิ”ติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาวุโส ตูก่อนผู้มีอายุ คิหิปาโปปิ อ.คฤหัสถ์ผู้ชั่วก็ดี สมณปาโปปิ อ.สมณะผู้ชั่วก็ดี ปาโป เอว เป็นผู้ชั่วนั้นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น, ตูว์ อ.เธอ จตุวาปี แม้ดำรงอยู่แล้ว สมณภาเว ในความเป็นแห่ง สมณะ น อสกฺขิ ไม่ได้อาจแล้ว สีลมตตํ (คุณ) ปุเรตุํ เพื่ออัน- ยังคุณสักว่าศีล- ให้ เต็ม, (ตฺว) อ.เธอ คิหิ เป็นคฤหัสถ์ หุตฺวา เป็นแล้ว กริสฺสสิ จักกระทำ (กมฺม) ซึ่ง กรรม กลฺยาณ งาม ก็ นาม ชื่ออะไร?, ยญฺจิกฺกมฺมกฺคหณกิจจํ อ.กิจคือการถือเอาซึ่งปลายแห่งไม้เท้า มม ของเรา (ปุคฺคเลน) ด้วยบุคคล ปาเปณ ผู้ชั่ว ตาทิเสน ผู้เช่นกับด้วยเธอ นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระกล่าวว่า “ผู้มีอายุ คฤหัสถ์ผู้ชั่วก็ดี สมณะผู้ชั่วก็ดี ก็เป็นคนชั่วทั้งนั้น เธอแม่ ดำรงอยู่ในความเป็นสมณะ ยังไม่สามารถจะทำคุณสักว่าศีลให้เต็มได้ เป็นคฤหัสถ์จะ ทำกรรมอันงามชื่ออะไรได้ กิจด้วยการจับปลายไม้เท้าของเราด้วยคนชั่วผู้เช่นกับเธอ ไม่มี”

เถโร สุทฺธกตฺตานิ อาหฺย อาชยาตบทกตฺตฺวาจก “อาวุโส อาลปนฺนํ อปิ สองศัพฺทํ อเปกขตฺตํเข้ากับ คิหิปาโป และ สมณปาโป คิหิปาโป ก็ดี สมณปาโป ก็ดี สุทฺธกตฺตานิ ใน โหติฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก เอวศัพฺทํ อวชารณฺนํเข้ากับ ปาโปฯ วิกตีกตฺตานิ โหติ, ตูว์ สุทฺธกตฺตานิ อสกฺขิฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก สมณภาเว วิชยชารณฺนํ ใน จตุวา อปิศัพฺทํ อเปกขตฺตํเข้ากับ จตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อสกฺขิ สีลมตตํ วิเสสนนฺของ คุณฯ การิตกัมมฺใน ปุเรตุํ ตุมตฺตสํปทานใน อสกฺขิ นตฺถิ ปญฺเฐนใน อสกฺขิ, ตูว์ สุทฺธกตฺตานิ กริสฺสสิฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก คิหิ วิกตีกตฺตานิ หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กริสฺสสิ นามศัพฺทํ ครหตฺตชฺตกํเข้ากับ กิจฺย ศัพฺทํ ปุจฺฉนตฺตํ กลฺยาณ วิเสสนนฺของ กมฺมฺฯ อวตฺตกัมมฺใน กริสฺสสิ, ยญฺจิกฺกมฺมกฺคหณกิจจํ สุทฺธกตฺตานิ

ใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตฺตฺวาจก ตาทิเสน กัถิ ปาเปน กัถิ วิเสสฺนฺขอ ปุคฺคเลนฺจ
กรณฺเใน -กิจจํ มม สามีสัมพันธฺเใน ยฎฺฐิจิโกฎฺฐิคฺคหณกิจจํ” อิติศัพฺท อากาเรใน
อาห ฯ

.....
.....
.....
.....

๑๕๔. “ภนฺเต อมนุสฺสฺปทฺทฺโต มคฺโค, ตุมฺเห จ อนฺธา, กถํ อิทฺ วสิสฺสธา”ติ ฯ

(โส สามเณโร) “ภนฺเต อมนุสฺสฺปทฺทฺโต (โหติ) มคฺโค, ตุมฺเห จ อนฺธา (อตุถ), (ตุมฺเห) กถํ
อิตฺ (จาเน) วสิสฺสธา”ติ (อาห) ฯ

(โส สามเณโร) อ.สามเณรฺนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
มคฺโค อ.หนทาง อมนุสฺสฺปทฺทฺโต เป็นหนทางอันอมนุษย์เข้าไปเบียดเบียนแล้ว
(โหติ) ย่อมเป็น, จ อนึ่ง ตุมฺเห อ.ท่าน อนฺธา เป็นคนบอด (อตุถ) ย่อมเป็น,
(ตุมฺเห) อ.ท่าน วสิสฺสธ จักอยู่ อิทฺ (จาเน) ในที่นี้ กถํ อย่างไร?” อิติ ดังนี้ ฯ

สามเณรฺนั้นกล่าวว่า “ท่านครับ หนทางมีอมนุษย์เข้าไปเบียดเบียน อนึ่ง ท่านเองก็เป็น
คนตาบอด ท่านจะอยู่ในที่นี้ได้อย่างไร”

โส วิเสสฺนฺขอ สามเณโรฯ สุทฺธกัตฺตาใน อาหฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก “ภนฺเต
อาลปนฺห มคฺโค สุทฺธกัตฺตาใน โหติฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก อมนุสฺสฺปทฺทฺโต วิกติกัตฺตา
ใน โหติ, จศัพฺท สัมปิณฺทนต์ถะ ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน อตุถฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก
อนฺธา วิกติกัตฺตาใน อตุถ, ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน วสิสฺสธฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก กถํ
ปุจฺฉนฺตถะ อิทฺ วิเสสฺนฺขอ จาเนฯ วิสยาธารฺเใน วสิสฺสธ” อิติศัพฺท อากาเรใน
อาห ฯ

.....
.....
.....
.....
.....

๑๕๕. อถ นั เถโร “อาวุโส ตูว์ มา เอวึ จินฺตยิ, อิเชว เม นิปชฺชิตฺวา มรฺนตฺสฺสาปี
 อปรารฺปํ ปวฺภูญฺเณตฺสฺสาปี ตยา สทฺธิ คมนํ นาม นตฺถิ”ติ วตฺวา อีมา คาถา
 อภาสิ

“หนุทาทํ หตฺจกฺขุสฺมิ	กนฺตารทฺธานมาคโต,
สยมาโน น คจฺฉามิ;	นตฺถิ พาเล สหายตา,
หนุทาทํ หตฺจกฺขุสฺมิ	กนฺตารทฺธานมาคโต,
มริสฺสามิ, โน คมิสฺสามิ;	นตฺถิ พาเล สหายตา”ติ ๕

อถ นั (สามเณร) เถโร “อาวุโส ตูว์ มา เอวึ จินฺตยิ, อิธ (จาเน) เอว เม นิปชฺชิตฺวา
 มรฺนตฺสฺสาปี (สรีร์) อปรารฺปํ ปวฺภูญฺเณตฺสฺสาปี, ตยา สทฺธิ คมนํ นาม นตฺถิ”ติ วตฺวา อีมา คาถา
 อภาสิ

“หนุท อหํ หตฺจกฺขุ อสฺมิ	กนฺตารทฺธานํ อาคโต,
(อหํ) สยมาโน น คจฺฉามิ;	นตฺถิ (หิ) พาเล สหายตา,
หนุท อหํ หตฺจกฺขุ อสฺมิ	กนฺตารทฺธานํ อาคโต,
(อหํ) มริสฺสามิ, (อหํ) โน คมิสฺสามิ;	นตฺถิ (หิ) พาเล สหายตา”ติ ๕

อถ ครั้งนั้น เถโร อ.พระเถระ วตฺวา กล่าวแล้ว นั (สามเณร) กะสามเณรนั้น
 อิติ ว่า “อาวุโส ดูก่อนผู้มีอายุ ตูว์ อ.เชอ มา จินฺตยิ อย่างคิดแล้ว เอวึ อย่าง
 นี้, คมนํ นาม ชื่อ อ.การไป สทฺธิ กับ ตยา ด้วยเธอ เม ของเรา นิปชฺชิตฺวา
 มรฺนตฺสฺสาปี ผู้นอนตายอยู่ก็ดี (สรีร์) อปรารฺปํ ปวฺภูญฺเณตฺสฺสาปี ผู้ยังสรีระ ให้
 กลิ้งเกลือก ไปๆ มาๆ อยู่ก็ดี อิธ (จาเน) เอว ในที่นี้นั้นเทียว นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ
 ดังนี้ อภาสิ ได้กล่าวแล้ว อีมา คาถา ซึ่งคาถา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า

“หนุท เอาเถิด อหํ อ.เรา หตฺจกฺขุ เป็นผู้มีจักษุอันโรค
 ขจัดแล้ว อาคโต เป็นผู้มาแล้ว กนฺตารทฺธานํ สู้หนทางไกล
 อันกัณดาร อสฺมิ ย่อมเป็น, (อหํ) อ.เรา สยมาโน นอนอยู่
 น คจฺฉามิ จะไม่ไป, (หิ) เพราะว่า สหายตา อ.ความเป็น
 แห่งสหาย พาเล ในคนพาล นตฺถิ ย่อมไม่มี ๕

หนุท เอาเถิด อหํ อ.เรา หตฺจกฺขุ เป็นผู้มีจักษุอันโรค
 ขจัดแล้ว อาคโต เป็นผู้มาแล้ว กนฺตารทฺธานํ สู้หนทางไกล

อันกัณดาร อสุมิ ย่อมเป็น, (อห) อ.เรา มริสุสามิ จักตาย,
(อห) อ.เรา โน คมิสุสามิ จักไม่ไป, (หิ) เพราะว่า สหายตา
อ.ความเป็นแห่งสหาย พาล ในคนพาล นตฺถิ ย่อมไม่มี”
อิตติ ดังนี้ ฯ

ที่นั่น พระเถระกล่าวกับสามเณรนั้นว่า “ผู้มีอายุ เธออย่าคิดอย่างนี้เลย ธรรมดาว่าการ
ไปของเราแม้ผู้นอนตายอยู่ในที่นี้ก็ดี กลิ้งเกลือกไปๆ มาๆ อยู่ในที่นี้ก็ดี กับด้วยเธอ
ย่อมไม่มี” ได้กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า

“เอาเถอะ เรามีจักษุอันโรคขจัดแล้ว เดินทางมาสู่ทางไกลแสน
จะกัณดาร เรานอนอยู่ จะไม่ไป เพราะว่า ความเป็นเพื่อนใน
คนพาล ไม่มี

เอาเถอะ เรามีจักษุอันโรคขจัดแล้ว เดินทางมาสู่ทางไกลแสน
จะกัณดาร เราจะตาย จะไม่ไป เพราะว่า ความเป็นเพื่อนในคน
พาล ไม่มี”

ถ กาลสัตตมมี เถโร สุทรกัตตานิ อภาสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก น วิเสสนะของ
สามเณรฯ ออกิตกัมมะใน วตฺวา “อาวุโส อาลปนนะ ตฺวํ สุทรกัตตานิ จินฺตยิฯ อาชยาต-
บทกัตตุวจาก มาศัพฺทํ ปฏฺธิเสสนะใน จินฺตยิ เอวํ กิริยาวิเสสนะใน จินฺตยิ, นามศัพฺทํ
ครหัตถโชตกะเข้ากับ คมนํฯ สุทรกัตตานิ นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตุวจาก เอวศัพฺทํ
อวชารณะเข้ากับ อิศฺฯ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน นิปชฺชิตฺวา มรฺนตฺสฺส และ
ปวฺภูฏฺเณตฺสฺส เม สามีสัมพันธะใน คมนํ นิปชฺชิตฺวา สมานกาลกิริยาใน มรฺนตฺสฺส
อปี สองศัพฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ มรฺนตฺสฺส และ ปวฺภูฏฺเณตฺสฺส มรฺนตฺสฺส ก็ดี
ปวฺภูฏฺเณตฺสฺส ก็ดี วิเสสนะของ เม สรรี การิตกัมมะใน ปวฺภูฏฺเณตฺสฺส อปราปรํ กิริยา-
วิเสสนะใน ปวฺภูฏฺเณตฺสฺส ตยา สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยาสมวายะใน คมนํ”
อิตติศัพฺทํ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อภาสิ อีมา วิเสสนะของ คาถาฯ
อวุตตกัมมะใน อภาสิ

“หนุท อุโยชนัตถะ อหํ สุทรกัตตานิ อสุมิฯ อาชยาตบท
กัตตุวจาก หตฺจกฺขุ ก็ดี อาคโต ก็ดี วิกตีกัตตานิ อสุมิ
กนฺดารทฺธานํ สัมปาปฺถึยกัมมะใน อาคโต, อหํ สุทรกัตตานิ

คจฉามิฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก สยมาโน อัมภันตฺรกีรยาชอง
 อหํ นคัมภํ ปฏฺยเสชฺฉใน คจฉามิ, หิตัมภํ เหตุชฺชตฺกะ สหายตา
 สฺุทฺธกัตตฺาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวจาก พาเล วิสยาชาระใน
 สหายตา ฯ

หนุท อุยโยชนันตฺถะ อหํ สฺุทฺธกัตตฺาใน อสมฺมิฯ อาชยตบท
 กัตตฺวจาก หตจกฺขุ กิตฺติ อากโต กิตฺติ วิกตีกัตตฺาใน อสมฺมิ
 กนฺตารทฺุชานํ สัมปาปฺุณียกัมมะใน อากโต, อหํ สฺุทฺธกัตตฺาใน
 มริสฺุสสามิฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก, อหํ สฺุทฺธกัตตฺาใน คมิสฺุสสามิฯ
 อาชยตบทกัตตฺวจาก โนคัมภํ ปฏฺยเสชฺฉใน คมิสฺุสสามิ, หิ
 คัมภํ เหตุชฺชตฺกะ สหายตา สฺุทฺธกัตตฺาใน นตฺถิฯ กิริยาบ
 ทกัตตฺวจาก พาเล วิสยาชาระใน สหายตา” อิตฺติคัมภํ สฺุรฺุปะใน
 อิมมา คาถา ฯ

๑๕๖. ตํ สฺุทฺวา อิตโร สํเวคชาโต “ภาริยํ วต เม สาหสิกํ อนนฺุจจวิกํ กมฺมํ กตฺน”ติ
 พาหา ปคฺคยฺห กนฺทฺนฺโต วนสณฺุทํ ปกฺขนฺุทิตฺวา ตถา ปกฺกนฺโต ว อโหสิ ฯ

ตํ (วจนฺ) สฺุทฺวา อิตโร (पालิโต) สํเวคชาโต “ภาริยํ วต เม สาหสิกํ อนนฺุจจวิกํ กมฺมํ กตฺน”ติ
 (จินฺเตตฺวา) พาหา ปคฺคยฺห กนฺทฺนฺโต วนสณฺุทํ ปกฺขนฺุทิตฺวา ตถา ปกฺกนฺโต ว อโหสิ ฯ

อิตโร (पालิโต) อ.นายपालิตะนอกนี้ **สฺุทฺวา** ฟังแล้ว **ตํ (วจนฺ)** ซึ่งคํานั้น **สํเวคชาโต**
 ผู้มีความสลตเกิดขึ้นแล้ว **(จินฺเตตฺวา)** คิดแล้ว **อิตฺติ** ว่า “**กมฺมํ** อ.กรรม **ภาริยํ** **วต**
อันหนักหนอ **สาหสิกํ** อันเป็นไปกับด้วยความผลุนผลัน **อนนฺุจจวิกํ** อันไม่สมควร
เม อันเรา **กตํ** กระทำแล้ว” **อิตฺติ** ดังนี้ **ปคฺคยฺห** ประคองแล้ว **พาหา** ซึ่งแขน ท.
กนฺทฺนฺโต คร่ำครวญอยู่ **ปกฺขนฺุทิตฺวา** แล่นไปแล้ว **วณฺุสณฺุทํ** สู้ชู้แห่งป่า **ปกฺกนฺโต** ว
 เป็นผู้หลีกไปแล้ว **ตถา** เหมือนอย่างนั้นเกี่ยว **อโหสิ** ได้เป็นแล้ว ฯ

นายपालิตะนอกนี้ฟังคํานั้นแล้วเกิดสลตใจ คิดว่า “เราทำกรรมหนักหนอ ที่เป็นไปกับ
 ด้วยความผลุนผลัน ที่ไม่สมควร” ประคองแขนคร่ำครวญแล่นเข้าไปในปารก ได้เป็นผู้
 หลีกไปแล้วเหมือนอย่างนั้นนั่นแหละ

อิตโร วิเสสนะของ ปาลิโตฯ สฺุทฺธกัตตฺาใน อโหสิฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก ตํ วิเสสนะ

ของ วจน์ ๆ อวุตตกัมมะใน สุตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน สัมเวชาโต ๆ วิเสสณะของ ปาลีโต “ภาริยํ กิติ สาสฺหิกํ กิติ อนนฺนุจฺฉวิกํ กิติ วิเสสณะของ กมฺมํ ๆ วุตตกัมมะใน กตํ ๆ กิตตบทกัมมวาทก วต สัมเวคตฺตเถ เม อนนภิหิตกตฺตทาใน กตํ” อิติศัพทํ อากาเร ใน จินฺเตตฺตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปคฺคยฺห พาทา อวุตตกัมมะใน ปคฺคยฺห ๆ สมานกาลกิริยาใน กนฺทนฺโต ๆ อัมภันตฺรกิริยาของ ปาลีโต วนสณฺฑํ สัมปาปุณฺณียกัมมะใน ปกฺขนฺทิตฺตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปกฺกนฺโต ตถา กิริยาวิเสสณะใน ปกฺกนฺโต เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ ปกฺกนฺโต ๆ วิกตฺติกตฺตทาใน อโหสิ ฯ

๑๕๗. เถรสฺสาปิ สิลเตเชน สญฺญชโยชนายามํ ปณฺณาสโยชนวิตถตํ ปณฺณรสรโยชนพหฺลํ ชยฺสุมนปฺปฺพวณฺณํ นิสฺสิทนฺนุจฺฉนฺนกาเลสฺสุ โอนมฺนฺนุมนนปกฺตีกํ สกฺกสฺส เทวราชสฺส ปณฺฑกฺกมฺพลสิลาสนํ อณฺุหาคารํ ทสฺเสสิ ฯ

ปณฺฑกฺกมฺพลสิลาสนํ อ.บัณฑิตกัมพลศีลาอาสนํ **สกฺกสฺส** ของท้าวสักกะ **เทวราชสฺส** ผู้เป็นจอมแห่งเทพ **สญฺญชโยชนายามํ** อันมีโยชน์ ๖๐ เป็นส่วนยาว **ปณฺณาสโยชนวิตถตํ** อันมีโยชน์ ๕๐ เป็นส่วนกว้าง **ปณฺณรสรโยชนพหฺลํ** อันมีโยชน์ ๑๕ เป็นส่วนหนา **ชยฺสุมนปฺปฺพวณฺณํ** มีสีเพียงดั่งสีแห่งดอกชยพฤกษ์ **โอนมฺนฺนุมนนปกฺตีกํ** มีอันยุบลงและฟูขึ้นเป็นปกติ **นิสฺสิทนฺนุจฺฉนฺนกาเลสฺสุ** ในกาลเป็นที่ประทับนั่ง และเป็นที่เสด็จลุกขึ้น **ท. ทสฺเสสิ** แสดงแล้ว **อณฺุหาคารํ** ซึ่งอาการคืออันร้อน **สิลเตเชน** เพราะเดชแห่งศีล **เถรสฺสาปิ** แม่ของพระเถระ ฯ

บัณฑิตกัมพลศีลาอาสน์ของท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพ ยาว ๖๐ โยชน์ กว้าง ๕๐ โยชน์ หนา ๑๕ โยชน์ มีสีเหมือนดอกชยพฤกษ์ มีปกติยุบลงในเวลานั่งและฟูขึ้นในเวลาลุกขึ้น แสดงอาการอันร้อน เพราะเดชแห่งศีลแม่ของพระเถระ

สญฺญชโยชนายามํ กิติ ปณฺณาสโยชนวิตถตํ กิติ ปณฺณรสรโยชนพหฺลํ กิติ ชยฺสุมนปฺปฺพวณฺณํ กิติ โอนมฺนฺนุมนนปกฺตีกํ กิติ วิเสสณะของ ปณฺฑกฺกมฺพลสิลาสนํ ๆ สุตฺถกตฺตทา ใน ทสฺเสสิ ๆ อาชยตบทกตฺตวาทก อภิศัพทํ อเปกขตฺตเถเข้ากับ เถรสฺส ๆ สามีสัมพันธะ ใน สิลเตเชน ๆ เหตุใด ทสฺเสสิ นิสฺสิทนฺนุจฺฉนฺนกาเลสฺสุ กาลสตัดฺตมีใน โอนมฺนฺนุมนนปกฺตีกํ สกฺกสฺส สามีสัมพันธะใน ปณฺฑกฺกมฺพลสิลาสนํ เทวราชสฺส วิเสสณะของ สกฺกสฺส อณฺุหาคารํ อวุตตกัมมะใน ทสฺเสสิ ฯ

๑๕๘. สกุกโก “โก หนู โข มํ จานา จาเวตุกาโม”ติ โอลิเกนุโต ทิพฺเพน จกฺขุณา เถรํ
 อทฺทส ๫

สกุกโก “โก หนู โข มํ จานา จาเวตุกาโม (โหติ)” อิติ โอลิเกนุโต ทิพฺเพน จกฺขุณา เถรํ
 อทฺทส ๫

สกุกโก อ.ท้าวสักกะ โอลิเกนุโต ทรงตรวจดูอยู่ อิติ ว่า “โก หนู โข อ.ใครหนอแล
 มํ จานา จาเวตุกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออัน- ยังเรา -ให้เคลื่อนจากที่ (โหติ) ย่อมเป็น”
 อิติ ดังนี้ อทฺทส ได้ทรงเห็นแล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ จกฺขุณา ด้วยจักขุ ทิพฺเพน
 อันเป็นทิพย์ ๫

ท้าวสักกะทรงตรวจดูอยู่ว่า “ใครกันหนอที่ประสงค์จะให้เราเคลื่อนจากที่” ได้ทรงเห็น
 พระเถระด้วยทิพยจักขุ

สกุกโก สุทฺธกัตตาใน อทฺทส๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก “โก สุทฺธกัตตาใน โหติ๑ อาชยต-
 บทกัตตฺวาจก ญคฺคํ สังกปปีตถะ โชคฺคํ วจนาลังการะ มํ การิตกัมมะใน จาเวตุ-
 จานา อปาทานใน จาเวตุ- จาเวตุกาโม๑ วิกิตกัตตาใน โหติ” อิติคฺคํ อาการะใน
 โอลิเกนุโต๑ อัปภันตริกิริยาของ สกุกโก ทิพฺเพน วิเสสนะของ จกฺขุณา๑ ภาระใน
 อทฺทส เถรํ อวุตตกัมมะใน อทฺทส ๫

๑๕๙. เตนาหุ โปราธนา

“สหสฺสเนตฺโต เทวินุโท

ทิพฺพจกฺขุํ วิโสธยิ

‘ปาปครหิ อยํ ปาโล

อาชีวํ ปริโสธยิ’

สหสฺสเนตฺโต เทวินุโท

ทิพฺพจกฺขุํ วิโสธยิ

‘ธมฺมครุโก อยํ ปาโล

นินฺนโน สาสเน รโต’ (อิติ)” อิติ ๫

เตน เพราะเหตุนั้น โปราธนา อ.อาจารย์ผู้มีในกาลก่อน ท. อาหุ กล่าวแล้ว อิติ ว่า
 “สหสฺสเนตฺโต อ.ท้าวสหัสสเนตร เทวินุโท ผู้เป็นจอมแห่ง
 เทพ ทิพฺพจกฺขุํ ทรงยังจักขุอันเป็นทิพย์ วิโสธยิ ให้หมดจด
 แล้ว อิติ ว่า ‘อยํ ปาโล อ.พระเถระชื่อว่าปาละนี้ ปาปครหิ

ผู้ดีเตียนซึ่งคนชั่วโดยปกติ อาชีว์ ยังอาชีวะ ปรีโสธยิ ให้
หมดจดรอบแล้ว' (อิติ) ดังนี้

สหสฺสเนตฺโต อ.ท้าวสหัสฺสเนตร เทวีนุโท ผู้เป็นจอมแห่งเทพ
ทิพฺพจกฺขุ ทรงยังจักษุอันเป็นทิพย์ วิโสธยิ ให้หมดจดแล้ว
อิติ ว่า 'อัย ปาโล อ.พระเถระชื่อว่าปาละนี้ ฐมฺมครุโก ผู้
หนักในธรรม รโต ยินดีแล้ว สาสเน ในพระศาสนา นิสินฺโน
นั่งแล้ว' อิติ ดังนี้" อิติ ดังนี้ ฯ

เพราะเหตุนี้ โปราณจารย์จึงกล่าวว่า

“ท้าวสหัสฺสเนตรผู้เป็นจอมเทพ ทรงชำระทิพยจักษุว่า ‘พระ
ปาละนี้มีปกติดีเตียนคนชั่ว ชำระอาชีวะให้หมดจดสิ้นเชิงแล้ว’
ท้าวสหัสฺสเนตรผู้เป็นจอมเทพ ทรงชำระทิพยจักษุว่า ‘พระ
ปาละนี้เป็นผู้หนักในธรรม นั่งยินดีอยู่แล้วในพระศาสนา’ ดังนี้”

เตน เหตุวิตถะ โปราณ สุกฺกัตตาใน อาหุ ๆ อาชยตบทกัตตฺวจาก

“เทวีนุโท วิเสสณะของ สหสฺสเนตฺโต ๆ เหตุกัตตาใน วิโสธยิ ๆ
อาชยตบทเหตุกัตตฺวจาก ทิพฺพจกฺขุ การิตกัมมะใน วิโสธยิ
‘ปาปครหิ กิติ อัย กิติ วิเสสณะของ ปาโล ๆ เหตุกัตตาใน
ปรีโสธยิ ๆ อาชยตบทเหตุกัตตฺวจาก อาชีว์ การิตกัมมะใน
ปรีโสธยิ’ อิติศัพท์ อากาละใน วิโสธยิ,

เทวีนุโท วิเสสณะของ สหสฺสเนตฺโต ๆ เหตุกัตตาใน วิโสธยิ ๆ
อาชยตบทเหตุกัตตฺวจาก ทิพฺพจกฺขุ การิตกัมมะใน วิโสธยิ
‘ฐมฺมครุโก กิติ อัย กิติ วิเสสณะของ ปาโล ๆ สุกฺกัตตาใน
นิสินฺโน ๆ กิตบทกัตตฺวจาก สาสเน วิสยารละใน รโต ๆ วิเสสณะ
ของ ปาโล’ อิติศัพท์ อากาละใน วิโสธยิ” อิติศัพท์ อากาละใน
อาหุ ฯ

.....
.....
.....

๑๖๐. อถสฺส เอตทโหสิ "สจําห์ เอวรูปสฺส ปาปครหิโน ฃมฺมครุกฺสฺส อยฺยสฺส สฺนฺติกํ น คมิสฺสามิ, มุทฺธา เม สฺตฺตธา ฝเลยฺย; คมิสฺสามิ ตสฺส สฺนฺติกนฺ"ติ ฯ

อถ อสฺส (สฺกฺกสฺส) เอตํ (จินฺตนํ) โหสิ "สเจ อหํ เอวรูปสฺส ปาปครหิโน ฃมฺมครุกฺสฺส อยฺยสฺส สฺนฺติกํ น คมิสฺสามิ, มุทฺธา เม สฺตฺตธา ฝเลยฺย; (อหํ) คมิสฺสามิ ตสฺส (ปาลตฺเถรสฺส) สฺนฺติกนฺ"ติ ฯ

อถ ครั้งนั้น เอตํ (จินฺตนํ) อ.ความดำรินั้น อิติ ว่า "สเจ ถ้าว่า อหํ อ.เรา น คมิสฺสามิ จักไม่ไป สฺนฺติกํ สํสํนํก อยฺยสฺส ของพระคุณเจ้า ปาปครหิโน ผู้ติเตียนซึ่งคนชั่ว โดยปกติ ฃมฺมครุกฺสฺส ผู้หนักในธรรม เอวรูปสฺส ผู้มีอย่างนี้เป็นรูปไซ้ไร, มุทฺธา อ.ศิรัษะ เม ของเรา ฝเลยฺย ฝิงแตก สฺตฺตธา โดยส่วนเจ็ด, (อหํ) อ.เรา คมิสฺสามิ จักไป สฺนฺติกํ สํสํนํก ตสฺส (ปาลตฺเถรสฺส) ของพระปาละผู้เถระนั้น" อิติ ดังนี้ โหสิ ได้มีแล้ว อสฺส (สฺกฺกสฺส) แก่ท้าวสักกะนั้น ฯ

ทีนั้น ท้าวสักกะนั้นได้มีความดำรินั้นว่า "ถ้าเราจะไม่ไปยังสำนักของพระคุณเจ้าผู้มี ปกตติเตียนคนชั่ว ผู้หนักในธรรม ผู้มีสภาพเช่นนี้ ศิรัษะของเราฝิงแตก ๗ เสียง เรา จะไปยังสำนักของพระปาลเถระ" ดังนี้

อถ กาลสํตฺตมํ เอตํ วิเสสนะของ จินฺตนํ สุกฺทกัตฺตานิ โหสิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก อสฺส วิเสสนะของ สฺกฺกสฺส สัมปทานใน โหสิ "สเจ ปรักปัดถะ อหํ สุกฺทกัตฺตานิ คมิสฺสามิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก เอวรูปสฺส กัตฺติ ปาปครหิโน กัตฺติ ฃมฺมครุกฺสฺส กัตฺติ วิเสสนะของ อยฺยสฺส สามีสัมพันธะใน สฺนฺติกํ สัมปาปฺถึยกัมมะใน คมิสฺสามิ นศัพฺทํ ปฏฺฐิเสฐะใน คมิสฺสามิ, มุทฺธา สุกฺทกัตฺตานิ ฝเลยฺย ฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก เม สามีสัมพันธะใน มุทฺธา สฺตฺตธา ตติยาวิเสสนะใน ฝเลยฺย, อหํ สุกฺทกัตฺตานิ คมิสฺสามิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก ตสฺส วิเสสนะของ ปาลตฺเถรสฺส สามีสัมพันธะใน สฺนฺติกํ สัมปาปฺถึยกัมมะใน คมิสฺสามิ" อิติศัพฺทํ สฺรฺูปะเน เอตํ จินฺตนํ ฯ

๑๖๑. ตโต

สหสฺสเนตฺโต เทวินฺโท   เทวราชสิริโร
ตํชณฺเณ อาคณฺตฺวาน   จกฺขฺพาลํ อฺปาคามิ ฯ
อฺปคณฺตฺวา จ ปน เถรสฺส อวิหฺวเร ปทสฺสทํ อกาลิ ฯ

ตโต ในลำดับนั้น

สหสฺสเนตฺโต อ.ท้าวสหัสฺสเนตร เทวินฺโท ผู้เป็นจอมแห่งเทพ
เทวราชสิริธโร ผู้ทรงไว้ซึ่งสิริคือความเป็นแห่งพระราชแห่ง
เทพ อาคนฺตฺวาน เสด็จมาแล้ว ตบฺเณน ในขณะนั้น อุปาคมิ
ได้เสด็จเข้าไปหาแล้ว จกฺขุपालํ ซึ่งพระเถระชื่อว่าจักษุบาลฯ
จ ปน ก็แล (สกุโก) อ.ท้าวสักกะ อุปคนฺตฺวา ครั้นเสด็จเข้าไปหาแล้ว โอกาสิ ได้กระทำ
แล้ว ปทสฺสทํ ซึ่งเสียงแห่งพระบาท อวิหฺตุเร ในที่ไม่ไกล เถรสฺส แห่งพระเถระ ฯ
ลำดับนั้น

ท้าวสหัสฺสเนตรผู้เป็นเทพ ผู้ทรงสิริคือความเป็นพระราช
แห่งเทวดา เสด็จมาในขณะนั้น แล้วเข้าไปหาพระจักษุบาล
ก็แล ครั้นเข้าไปหาแล้ว ได้ทำเสียงพระบาทในที่ไม่ไกลจากพระเถระ

ตโต กาลสัตฺตมึ

เทวินฺโท ก็ดี เทวราชสิริธโร ก็ดี วิเสสนะของ สหสฺสเนตฺโต
สุทธกัตฺตานิ อุปาคมิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตบฺเณน ตติยา-
กาลสัตฺตมึใน อาคนฺตฺวานฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปาคมิ จกฺขุ-
पालํ อวุตตกัมมะใน อุปาคมิ ฯ
จ ปน นิปาตสมฺมุหะ สกุโก สุทธกัตฺตานิ โอกาสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อุปคนฺตฺวา
ลักขณตถะ เถรสฺส สามิสัมพันธะใน อวิหฺตุเรฯ วิสยาธาระใน โอกาสิ ปทสฺสทํฯ อวุตต-
กัมมะใน โอกาสิ ฯ

๑๖๒. อถ นํ เถโร ปุจฺฉิ “โก เอโส”ติ ฯ

อถ นํ (สกุกํ) เถโร ปุจฺฉิ “โก เอโส”ติ ฯ

อถ ครั้งนั้น เถโร อ.พระเถระ ปุจฺฉิ ถาถามแล้ว นํ (สกุกํ) ซึ่งท้าวสักกะนั้น อิติ ว่า
“โก เอโส อ.ใครนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น พระเถระถามท้าวสักกะนั้นว่า “นั่นใคร”

อถ กาลสัตฺตมึ เถโร สุทธกัตฺตานิ ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก นํ วิเสสนะของ

สกุ่ ๆ อุตตกัมมะใน ปุจฉิ “เอโส วิเสสณะของ โโก ๆ ลิงคัตถะ” อิติศัพท์ อาการะใน
 ปุจฉิ ๕

๑๖๓. “อหิ ฆนเต อทุธิโก”ติ ๕

(สกุโก) “อหิ ฆนเต อทุธิโก (อมุหิ) อิติ (อาห) ๕

(สกุโก) อ.ท้าวสักกะ (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อหิ อ.กระผม
 อทุธิโก เป็นคนเดินทางไกล (อมุหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

ท้าวสักกะกล่าววว่า “ท่านผู้เจริญ กระผมเป็นคนเดินทางไกลครับ”

สกุโก สุกุทกัตตาใน อาห ๆ อาชยตบทกัตตุวจาก “ฆนเต อาลปนะ อหิ สุกุทกัตตา
 ใน อมุหิ ๆ อาชยตบทกัตตุวจาก อทุธิโก วิทิกัตตาใน อมุหิ” อิติศัพท์ อาการะใน
 อาห ๕

๑๖๔. “กุหิ ยาสิ อูปาสกา”ติ ๕

(เถโร) “(ตุวั) กุหิ (จาเน) ยาสิ อูปาสกา”ติ (ปุจฉิ) ๕

(เถโร) อ.พระเถระ (ปุจฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “อูปาสก ดูก่อนอุบาสก (ตุวั) อ.ท่าน
 ยาสิ จะไป กุหิ (จาเน) ในที่ไหน” อิติ ดังนี้ ๕

พระเถระถามว่า “คุณโยมจะไปที่ไหน อุบาสก”

เถโร สุกุทกัตตาใน ปุจฉิ ๆ อาชยตบทกัตตุวจาก “อูปาสก อาลปนะ ตุวั สุกุทกัตตาใน
 ยาสิ ๆ อาชยตบทกัตตุวจาก กุหิ วิเสสณะของ จาเน ๆ วิสยาคาระใน ยาสิ” อิติศัพท์
 อาการะใน ปุจฉิ ๕

๑๖๕. “สาวตถิยิ ฆนเต”ติ ๕

(สกุโก) “(อหิ) สาวตถิยิ (ยามิ) ฆนเต”ติ (อาห) ๕

(สกุโก) อ.ท้าวสักกะ (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (อหิ)
 อ.กระผม (ยามิ) จะไป สาวตถิยิ ในเมืองชื่อว่าสาวัตถิ” อิติ ดังนี้ ๕

ท้าวสักกะตรัสว่า “จะไปเมืองสาวัดกี่ครั้งท่าน”

สกุโก สุทรกัตตาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ภนฺเต อาลปนะ อหิ สุทรกัตตา ใน ยามิ อาชยาตบทกัตตุวาจก สาวตฺถิยํ วิสยาธาระใน ยามิ” อิติศัพฺท อาการะใน อาห ๕

๑๖๖. “ยาหิ อารุโส”ติ ๕

(เถโร) “(ตุว) ยาหิ อารุโส”ติ (อาห) ๕

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อารุโส ตูก่อนท่านผู้มีอายุ (ตุว) อ.ท่าน ยาหิ จงไป” อิติ ดังนี้ ๕

พระเถระกล่าวว่า “เชิญไปเถิดท่านผู้มีอายุ”

เถโร สุทรกัตตาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตุวาจก “อารุโส อาลปนะ ตุว สุทรกัตตาใน ยาหิ อาชยาตบทกัตตุวาจก” อิติศัพฺท อาการะใน อาห ๕

๑๖๗. “อยโย ปน ภนฺเต กุหิ คมิสฺสตี”ติ ๕

(สกุโก) “อยโย ปน ภนฺเต กุหิ (จาเน) คมิสฺสตี”ติ (ปุจฺฉิ) ๕

(สกุโก) อ.ท้าวสักกะ (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปน ก็ อยโย อ.พระคุณเจ้า คมิสฺสตี จักไป กุหิ (จาเน) ในที่ไหน” อิติ ดังนี้ ๕

ท้าวสักกะตรัสถามว่า “ท่านผู้เจริญ ก็พระคุณเจ้าจะไปที่ไหนครับ”

สกุโก สุทรกัตตาใน ปุจฺฉิ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ภนฺเต อาลปนะ ปนศัพฺท วากยา- รัมภชตฺถะ อยโย สุทรกัตตาใน คมิสฺสตี อาชยาตบทกัตตุวาจก กุหิ วิเสสนะของ จาเน วิสยาธาระใน คมิสฺสตี” อิติศัพฺท อาการะใน ปุจฺฉิ ๕

๑๖๘. “อหฺมปิ ตตฺถ เอว คมฺมฺสํสามิ”ติ ฯ

(เถโร) “อหฺมปิ ตตฺถ เอว (สาวตฺถิยํ) คมฺมฺสํสามิ”ติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหฺมปิ แม้ อ.อาตมา คมฺมฺสํสามิ จักไป ตตฺถ เอว (สาวตฺถิยํ) ในเมืองชื่อว่าสาวตฺถินั้นนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระกล่าวว่า “แม้อาตมาก็จะไปในเมืองสาวตฺถิ”

เถโร สฺุทฺธกตฺตํใน อาหฯ อาชยตบทกตฺตฺวํจาก “อปีศัพฺทํ อเปกชตฺถะเข้ากับ อหํฯ สฺุทฺธกตฺตํใน คมฺมฺสํสามิฯ อาชยตบทกตฺตฺวํจาก เอวศัพฺทํ อวชารณะเข้ากับ ตตฺถฯ วิเสสณะของ สาวตฺถิยํฯ วิชยชาระใน คมฺมฺสํสามิ” อิติศัพฺทํ อาการะใน อาห ฯ

๑๖๙. “เตนฺหิ เอกโต ว คจฺฉาม ฆนฺเต”ติ ฯ

(สฺกโก) “(มย) เตนฺหิ เอกโต ว คจฺฉาม ฆนฺเต”ติ (อาห) ฯ

(สฺกโก) อ.ท้าวสํกกะ (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เตนฺหิ ถ้อย่างนั้น (มย) อ.เรา ท. คจฺฉาม จะไป เอกโต ว โดยความเป็นอันเดียวกันเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

ท้าวสํกกะตรัสว่า “ท่านผู้เจริญ ถ้อย่างนั้น พวกเราจะไปด้วยกันนั้นแหละ”

สฺกโก สฺุทฺธกตฺตํใน อาหฯ อาชยตบทกตฺตฺวํจาก “ฆนฺเต อลปะนะ เตนฺหิ อูยโยชนตฺถะ มยํ สฺุทฺธกตฺตํใน คจฺฉามฯ อาชยตบทกตฺตฺวํจาก เอวศัพฺทํ อวชารณะเข้ากับ เอกโตฯ ตติยวิเสสณะใน คจฺฉาม” อิติศัพฺทํ อาการะใน อาห ฯ

๑๗๐. “อหํ อวฺุโส ทุพฺพล, มยา สทฺุธิ คจฺฉนฺตสฺส ตว ปปญฺโจ ฆวิสฺสตี”ติ ฯ

(เถโร) “อหํ อวฺุโส ทุพฺพล (อมฺหิ), มยา สทฺุธิ คจฺฉนฺตสฺส ตว ปปญฺโจ ฆวิสฺสตี”ติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อวฺุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ อหํ อ.เรา ทุพฺพล เป็นผู้มีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว (อมฺหิ) ย่อมเป็น, ปปญฺโจ อ.ความ เน้นช้า ฆวิสฺสตี จักมี ตว แก่ท่าน คจฺฉนฺตสฺส ผู้ไปอยู่ สทฺุธิ กับ มยา ด้วยเรา” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุ อาตมาเป็นผู้ทุรพลภาพ ความเนิ่นช้าจะมีแก่ท่านผู้ไปพร้อมกับอาตมา”

เถโร สุทธกัตตานิ อาหะ อายตบทกัตตฺวาจก “อาวุโส อาลปนะ อหิ สุทธกัตตานิ ใน อุมหิ อายตบทกัตตฺวาจก ทุพฺพลโล อุมหิ, ปปญฺโจ สุทธกัตตานิ ใน ภวิสฺสติ อายตบทกัตตฺวาจก มยา สหัตถตติยาเข้ากับ สหฺริ อุมหิ กิริยาสมวายะใน คจฺจนฺตสฺส วิเสสนะของ ตว อุมหิ สัมปทานใน ภวิสฺสติ” อิติศัพฺท อากาเรใน อาห ๫

๑๗๑. “มยฺหิ อจฺจายิกํ นตฺถิ; อหฺมปิ อยฺเยน สหฺริ คจฺจนฺโต ทสฺสุ ปุณฺณกิริยาวตฺถุสฺส เอกํ ลภิสฺสามิ; เอกโต ว คจฺจาม ภนฺเต”ติ ๫

(สกฺโก) “มยฺหิ อจฺจายิกํ นตฺถิ; อหฺมปิ อยฺเยน สหฺริ คจฺจนฺโต ทสฺสุ ปุณฺณกิริยาวตฺถุสฺส เอกํ (ปุณฺณกิริยาวตฺถุ) ลภิสฺสามิ; (มยฺ) เอกโต ว คจฺจาม ภนฺเต”ติ (อาห) ๫

(สกฺโก) อ.ท้าวสักกะ (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อจฺจายิกํ อ.ความรีบร้อน มยฺหิ แห่ง กระผม นตฺถิ ย่อมไม่มี, อหฺมปิ แม้ อ.กระผม คจฺจนฺโต ไปอยู่ สหฺริ กับ อยฺเยน ด้วยพระคุณเจ้า ลภิสฺสามิ จักได้ ทสฺสุ ปุณฺณกิริยาวตฺถุสฺส เอกํ (ปุณฺณกิริยาวตฺถุ) ซึ่ง- ในบุญกิริยาวัตถุ ท. สิบหน่า -บุญกิริยาวัตถุ อย่างหนึ่ง, ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (มยฺ) อ.เรา ท. คจฺจาม จะไป เอกโต ว โดยความเป็นอันเดียวกันเทียว” อิติ ดังนี้ ๫

ท้าวสักกะตรัสว่า “กระผมไม่มีความรีบร้อน แม้กระผมไปพร้อมกับพระคุณเจ้าจะได้ บุญกิริยาวัตถุอย่างหนึ่งในบรรดาบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ, ท่านผู้เจริญ พวกเราจะไปด้วยกันเลย”

สกฺโก สุทธกัตตานิ อาหะ อายตบทกัตตฺวาจก “อจฺจายิกํ สุทธกัตตานิ นตฺถิ อุมหิ กิริยาบทกัตตฺวาจก มยฺหิ สามิสัมพันธะใน อจฺจายิกํ, อปิศัพฺท อเปกขัตถะเข้ากับ อหฺมปิ สุทธกัตตานิ ลภิสฺสามิ อายตบทกัตตฺวาจก อยฺเยน สหัตถตติยาเข้ากับ สหฺริ อุมหิ กิริยาสมวายะใน คจฺจนฺโต อุมหิ อัมภันตริกิริยาของ อหฺมปิ ทสฺสุ วิเสสนะของ ปุณฺณกิริยาวตฺถุสฺส นิตฺถารณะใน เอกํ ปุณฺณกิริยาวตฺถุสฺส เอกํ วิเสสนะของ ปุณฺณกิริยาวตฺถุสฺส นิตฺถารณียะและอวุตตกัมมะใน ลภิสฺสามิ, ภนฺเต อาลปนะ มยฺหิ สุทธกัตตานิ คจฺจาม อายตบทกัตตฺวาจก เอกศัพฺท อวธารณะเข้ากับ เอกโต อุมหิ ตติยาวิเสสนะใน คจฺจาม” อิติศัพฺท อากาเรใน อาห ๫

๑๗๒. เถโร “เอโส สปริโส ภาวิสสตี”ติ จินฺเตตฺวา “เตนฺหิ ยญฺจิกโกฏฺฐิ คณฺห อุปาสก”ติ
อาห ๕

เถโร “เอโส (ปริโส) สปริโส ภาวิสสตี”ติ จินฺเตตฺวา “เตนฺหิ (ตุว) ยญฺจิกโกฏฺฐิ คณฺห อุปาสก”
อิติ อาห ๕

เถโร อ.พระเถระ จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “เอโส (ปริโส) อ.บุรุษนั้น สปริโส
เป็นสัตบุรุษ ภาวิสสตี จักเป็น” อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อุปาสก ดูก่อน
อุปาสก เตนฺหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุว) อ.ท่าน คณฺห จงจับ ยญฺจิกโกฏฺฐิ ซึ่งปลายแห่งไม้
เท้า” อิติ ดังนี้ ๕

พระเถระคิดว่า “บุรุษนั้นจักเป็นสัตบุรุษ” จึงกล่าวว่า “อุปาสก ถ้าอย่างนั้น เชิญจับที่
ปลายไม้เท้าเถิด”

เถโร สฺุทฺทกัถฺตฺตาใน อาห ๕ อาชยฺยาตบทกัถฺตฺวาจาก “เอโส วิเสสนะของ ปริโส ๕ สฺุทฺทกัถฺตฺตา
ใน ภาวิสสตี ๕ อาชยฺยาตบทกัถฺตฺวาจาก สปริโส วิกติกัถฺตฺตาใน ภาวิสสตี” อิติศัพท์ อากาละ
ใน จินฺเตตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “อุปาสก อาลปะนะ เตนฺหิ อุโยชนัถตะ ตุว
สฺุทฺทกัถฺตฺตาใน คณฺห ๕ อาชยฺยาตบทกัถฺตฺวาจาก ยญฺจิกโกฏฺฐิ อวุตตกัมมะใน คณฺห” อิติศัพท์
อากาละใน อาห ๕

๑๗๓. สกุโก ตถา กตฺวา ปถวี สงฺขิปนฺโต สายณฺหสมเย เขตวานํ สมฺปาเปสิ ๕

สกุโก ตถา กตฺวา ปถวี สงฺขิปนฺโต (เถร) สายณฺหสมเย เขตวานํ สมฺปาเปสิ ๕

สกุโก อ.ท้าวสักกะ กตฺวา กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น สงฺขิปนฺโต ทรงย่ออยู่
ปถวี ซึ่งแผ่นดิน (เถร) ทรงยังพระเถระ สมฺปาเปสิ ให้ถึงพร้อมแล้ว เขตวานํ ซึ่งพระ
เซตวัน สายณฺหสมเย ในสมัยเป็นที่สิ้นไปแห่งวัน ๕

ท้าวสักกะกระทำเหมือนอย่างนั้น ทรงย่อแผ่นดิน ช่วยให้พระเถระถึงพระเซตวันใน
เวลาเย็น

สกุโก เหตุกัถฺตฺตาใน สมฺปาเปสิ ๕ อาชยฺยาตบทเหตุกัถฺตฺวาจาก ตถา กิริยาวิเสสนะใน
กตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน สงฺขิปนฺโต ปถวี อวุตตกัมมะใน สงฺขิปนฺโต ๕ อัพฺภันตร-

กิริยาของ สกุกโก เถรฺ การิตกัมมะใน สมุปาเปสิ สายณฺหสมเย กาลสัตตมึใน สมุปาเปสิ
เซตวนํ สัมปาปฺถนียกัมมะใน สมุปาเปสิ ฯ

๑๗๔. เถโร สงฺขปณฺวาทิสฺสทฺเท สุตฺวา “กตฺถเอโส สทฺโท”ติ ปุจฺฉิ ฯ

เถโร สงฺขปณฺวาทิสฺสทฺเท สุตฺวา “กตฺถ (จาเน) เอโส สทฺโท (สทฺโท โหติ)” อิติ ปุจฺฉิ ฯ

เถโร อ.พระเถระ สุตฺวา ฟังแล้ว สงฺขปณฺวาทิสฺสทฺเท ซึ่งเสียงแห่งดนตรีมีสังข์และ
บัณเฑาะว์เป็นต้น ท. ปุจฺฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “เอโส สทฺโท อ.เสียงนั้น (สทฺโท) เป็น
เสียง กตฺถ (จาเน) ในที่ไหน (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระได้ยินเสียงดนตรีมีสังข์และกองบัณเฑาะว์เป็นต้น จึงถามว่า “นั่นเป็นเสียง
ที่ไหนกัน”

เถโร สฺสทฺทกัตฺตาใน ปุจฺฉิ ฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก สงฺขปณฺวาทิสฺสทฺเท อวฺตตกัมมะใน
สุตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “เอโส วิเสสฺนะของ สทฺโท ฯ สฺสทฺทกัตฺตาใน โหติ ฯ
อาชยตบทกัตฺตฺวาจก กตฺถ วิเสสฺนะของ จาเน ฯ วิสยาธาระใน สทฺโท ฯ วิกิตฺกัตฺตาใน
โหติ” อิติศัพฺท อากาละใน ปุจฺฉิ ฯ

๑๗๕. “สาวตฺถึยฺ ภนฺเต”ติ ฯ

(สกุกโก) “(เอโส สทฺโท) สาวตฺถึยฺ (สทฺโท โหติ) ภนฺเต”ติ (อาห) ฯ

(สกุกโก) อ.ท้าวสักกะ (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (เอโส
สทฺโท) อ.เสียงนั้น (สทฺโท) เป็นเสียง สาวตฺถึยฺ ในเมืองชื่อว่าสาวตฺถึ (โหติ) ย่อม
เป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ท้าวสักกะตรัสว่า “เมืองสาวตฺถึศรีรับท่าน”

สกุกโก สฺสทฺทกัตฺตาใน อาห ฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ เอโส วิเสสฺนะของ
สทฺโท ฯ สฺสทฺทกัตฺตาใน โหติ ฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก สาวตฺถึยฺ วิสยาธาระใน สทฺโท ฯ
วิกิตฺกัตฺตาใน โหติ” อิติศัพฺท อากาละใน อาห ฯ

๑๓๖. “มยํ คมนกาลเล จิเรน คมิมุหา”ติ ๫

(เถโร) “มยํ คมนกาลเล จิเรน (กาลเลน) คมิมุหา”ติ (อาห) ๫

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “มยํ อ.เรา ท. คมิมุหา”ไปแล้ว จิเรน (กาลเลน) โดยกาลนาน คมนกาลเล ในกาลเป็นที่ไป” อิติ ดังนี้ ๫

พระเถระกล่าวว่า “เวลาไป พวกเราไปโดยกาลนาน”

เถโร สุทธกัตตทาใน อาห ๫ อาชยาตบทกัตตวาจก “มยํ สุทธกัตตทาใน คมิมุหา ๫ อาชยาตบทกัตตวาจก คมนกาลเล กาลสัตตมิมิใน คมิมุหา จิเรน วิเสสนะของ กาลเลน ๫ ตติยาวิเสสนะใน คมิมุหา” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๫

๑๓๗. “อหํ อุชุกมคคํ ชานามิ ฆนุเต”ติ ๫

(สกุโก) “อหํ อุชุกมคคํ ชานามิ ฆนุเต”ติ (อาห) ๫

(สกุโก) อ.ท้าวสักกะ (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ฆนุเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อหํ อ.กระผม ชานามิ ย่อมรู้ อุชุกมคคํ ซึ่งหนทางตรง” อิติ ดังนี้ ๫

ท้าวสักกะตรัสว่า “กระผมรู้ทางตรงครับท่าน”

สกุโก สุทธกัตตทาใน อาห ๫ อาชยาตบทกัตตวาจก “ฆนุเต อาลปนะ อหํ สุทธกัตตทาใน ชานามิ ๫ อาชยาตบทกัตตวาจก อุชุกมคคํ อวุตตกัมมะใน ชานามิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๫

๑๓๘. ตสุมิ ขณเถโร “นายํ มนุสฺโส, เทวตา ภาวิสฺสตี”ติ สลฺลกุเขสิ ๫

ตสุมิ ขณเถโร “น อยํ (ปุริโส) มนุสฺโส (โหติ), (อยํ ปุริโส) เทวตา ภาวิสฺสตี”ติ สลฺลกุเขสิ ๫

ตสุมิ ขณ ในขณะนั้น เถโร อ.พระเถระ สลฺลกุเขสิ กำหนดแล้ว อิติ ว่า “อยํ (ปุริโส) อ.บุรุษนี้ มนุสฺโส เป็นมนุษย์ (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้, (อยํ ปุริโส) อ.บุรุษนี้ เทวตา เป็นเทวตา ภาวิสฺสตี จักเป็น” อิติ ดังนี้ ๫

ในขณะนั้น พระเถระกำหนดได้ว่า “ผู้นี้ มิใช่มนุษย์ จักเป็นเทวตา”

ตสฺมี วิเสสณะของ ขณฺเฑฏ กาลสัตตมึใน สลฺลกุเขสิ เถโร สุทฺธกัตฺตานิ สลฺลกุเขสิญ
 อาขยาตบทกัตฺตวาจก “อยํ วิเสสณะของ ปุริโสฏฺ สุทฺธกัตฺตานิ โหติญ อาขยาตบท
 กัตฺตวาจก นคัพฺท ปฏฺิเสธนัตตะ มนุสฺโส วิกิตฺกัตฺตานิ โหติ, อยํ วิเสสณะของ ปุริโสฏฺ
 สุทฺธกัตฺตานิ ภวิสฺสติญ อาขยาตบทกัตฺตวาจก ทเวตฺตา วิกิตฺกัตฺตานิ ภวิสฺสติ” อิติ
 คัพฺท อากาละใน สลฺลกุเขสิ ฯ

๑๗๙. (เตนาคู โปราณ)

สหสฺสเนตฺโต เทวินฺโท

เทวราชสิริโร;

สงฺฆิปิตฺวาน ตํ มคฺคํ

ชิปปํ สาวตฺถิมาคฺมิ ฯ

เตน เพราะเหตุนั้น โปราณ อ.อาจารย์ผู้มีในกาลก่อน ท. อาหุ กล่าวแล้ว อิติ ว่า
 “สหสฺสเนตฺโต อ.ท้าวสหสฺสเนตร เทวินฺโท ผู้เป็นจอมแห่ง
 เทพ เทวราชสิริโร ผู้ทรงไว้ซึ่งสิริคือเป็นแห่งพระราช
 แห่งเทพ สงฺฆิปิตฺวาน ทรงย่อแล้ว ตํ มคฺคํ ซึ่งหนทางนั้น
 อาคมิ เสด็จมาแล้ว สาวตฺถิ สู่เมืองสาวตฺถิ ชิปปํ พลัน”
 อิติ ดังนี้ ฯ

เพราะเหตุนี้ โปราณจารย์ทั้งหลายจึงกล่าวว่า

“ท้าวสหสฺสเนตรผู้เป็นจอมเทพ ผู้ทรงสิริคือความเป็นพระ
 ราชาแห่งเทวดา ทรงย่อหนทางนั้น แล้วมาถึงเมืองสาวตฺถิ
 โดยพลัน”

เตน เหตุฉฉฉ โปราณ สุทฺธกัตฺตานิ อาหุ อาขยาตบทกัตฺตวาจก

“เทวินฺโท ก็ดี เทวราชสิริโร ก็ดี วิเสสณะของ สหสฺสเนตฺโตญ
 สุทฺธกัตฺตานิ อาคมิญ อาขยาตบทกัตฺตวาจก สงฺฆิปิตฺวาน
 ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคมิ ตํ วิเสสณะของ มคฺคํญ อวตฺตกัมมะใน
 สงฺฆิปิตฺวาน ชิปปํ กิริยาวิเสสณะใน อาคมิ สาวตฺถิ สัมปาปฺถึนย-
 กัมมะใน อาคมิ” อิติคัพฺท อากาละใน อาหุ ฯ

๑๘๐. โส เถรสฺเสวตฺถาย กนิฏฺฐกุกฺกุณฺณพิเกน การิตํ ปณฺณสาลํ เนตฺวา ผลเก นิสีทาเปตฺวา ปิยสหายวณฺณเนน ตสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา “สมฺม ปาลา”ติ ปกฺโกสิ ๕

โส (สกุโก) เถรสฺส เอว อตฺถาย กนิฏฺฐกุกฺกุณฺณพิเกน การิตํ ปณฺณสาลํ เนตฺวา (เถร) ผลเก นิสีทาเปตฺวา ปิยสหายวณฺณเนน ตสฺส (กุกฺกุณฺณพิกสฺส) สนฺติกํ คนฺตฺวา “สมฺม ปาลา”ติ ปกฺโกสิ ๕

โส (สกุโก) อ.ท้าวสักกะนั้น **เนตฺวา** ทรงนำไปแล้ว **ปณฺณสาลํ** สู้บรรณศาลา **กนิฏฺฐกุกฺกุณฺณพิเกน** การิตํ อัน-อันกุกฺกุณฺณพิผู้เป็นน้องชาย -ให้สร้างแล้ว **อตฺถาย** เพื่อประโยชน์ **เถรสฺส เอว** แก่พระเถระนั้นเทียว **(เถร)** ยังพระเถระ **นิสีทาเปตฺวา** ให้นั่งแล้ว **ผลเก** บนแผ่นกระดาน **คนฺตฺวา** เสด็จไปแล้ว **สนฺติกํ** สู้สำนัก **ตสฺส (กุกฺกุณฺณพิกสฺส)** ของกุกฺกุณฺณพินั้น **ปิยสหายวณฺณเนน** ด้วยเพศแห่งสหายผู้เป็นที่รัก **ปกฺโกสิ** ทรงร้องเรียกแล้ว **อิติ** ว่า “**ปาล** **ແ່** **ປາລະ** **สมฺม** **ผู้มีฐานะอันเสมอ**” **อิตติ** ดังนี้ ๕

ท้าวสักกะนั้นทรงนำไปสู้บรรณศาลาที่กุกฺกุณฺณพิผู้เป็นน้องชายให้สร้างไว้เพื่อประโยชน์แก่พระเถระนั้นแหละ นิมนต์พระเถระให้นั่งบนแผ่นกระดาน เสด็จไปยังสำนักของกุกฺกุณฺณพินั้นด้วยการแปลงเพศเป็นเพื่อนรัก ทรงร้องเรียกว่า “**ແ່** **ປາລະ** **ผู้สหาย**”

โส วิเสสนะของ สกุโกๆ สุกฺกัตตาใน ปกฺโกสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ เถรสฺสๆ สัมปทานใน อตฺถายๆ สัมปทานใน การิตํ กนิฏฺฐกุกฺกุณฺณพิเกน อนภิตกัตตาใน การิตํๆ วิเสสนะของ ปณฺณสาลํๆ สัมปาปฺถนียกัมมะใน เนตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสีทาเปตฺวา เถร การิตกัมมะใน นิสีทาเปตฺวา ผลเก อุปสิเลสิกา- ธาระใน นิสีทาเปตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา ปิยสหายวณฺณเนน ภาระใน คนฺตฺวา ตสฺส วิเสสนะของ กุกฺกุณฺณพิกสฺสๆ สามีสัมพันธะใน สนฺติกํๆ สัมปาปฺถนียกัมมะใน คนฺตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกฺโกสิ “**สมฺม** **วิเสสนะของ** **ปาล**ๆ **อาลปะนะ**” **อิตติ**ศัพท์ อากาเรใน ปกฺโกสิ ๕

๑๘๑. “กั สมฺมา”ติ

(โส กุกฺกุณฺณพิโก) “กั สมฺมา”ติ (อาห) ๕

(โส กุฏุมพโก) อ.กุฏุมพินั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สมม เนะสหาย ก็อ.อะไร?”
อิติ ดังนี้ ฯ

กุฏุมพินั้นกล่าวว่า “เนะเพื่อน มีอะไรหรือ?”

โส วิเสสณะของ กุฏุมพโก ๆ สุธกัตตาใน อาห ๆ อาขยาตบทกัตตุวาจก “สมม อาลปนะ
ก็ ปุจฉนัตถะ ลิงคัตถะ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๑๘๒. “เถรสฺส อาคตภาวํ ชานาสี”ติ ฯ

(โส สกโก) “(ตุว) เถรสฺส อาคตภาวํ ชานาสี”ติ (อาห) ฯ

(โส สกโก) อ.ท้าวสักกะ (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.ท่าน ชานาสี ย่อมรู้
เถรสฺส อาคตภาวํ ซึ่งความที่- แห่งพระเถระ- เป็นผู้มาแล้วหรือ?” อิติ ดังนี้ ฯ

ท้าวสักกะนั้นตรัสว่า “คุณรู้ใหม่่ว่าพระเถระมาแล้ว?”

โส วิเสสณะของ สกโก ๆ สุธกัตตาใน อาห ๆ อาขยาตบทกัตตุวาจก “ตุว สุธกัตตา
ใน ชานาสี ๆ อาขยาตบทกัตตุวาจก เถรสฺส ภาวาทิสัมพันธะใน อาคตภาวํ ๆ อวุตต-
กัมมะใน ชานาสี” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๑๘๓. “น ชานามิ, ก็ ปน เถโร อาคโต”ติ ฯ

(โส กุฏุมพโก) “(อห) น ชานามิ, ก็ ปน เถโร อาคโต”ติ (อาห) ฯ

(โส กุฏุมพโก) อ.กุฏุมพินั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา น ชานามิ
ย่อมไม่รู้, ปน ก็ เถโร อ.พระเถระ อาคโต มาแล้ว ก็ หรือ?” อิติ ดังนี้ ฯ

กุฏุมพินั้นกล่าวว่า “ไม่รู้, ก็พระเถระมาแล้วหรือ?”

โส วิเสสณะของ กุฏุมพโก ๆ สุธกัตตาใน อาห ๆ อาขยาตบทกัตตุวาจก “อห สุธกัตตา
ใน ชานามิ ๆ อาขยาตบทกัตตุวาจก นศัพท์ ปฏิเสธะใน ชานามิ, ปนศัพท์ วากยา-
รัมภชตถะ เถโร สุธกัตตาใน อาคโต ๆ กิตบทกัตตุวาจก ก็ศัพท์ ปุจฉนัตถะ” อิติ
ศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๑๘๔. “อาม สมม, อิทานาหิ วิหาริ คนฺตฺวา เถริ ตยา การิตฺปนฺณสาลายํ นิสินฺนํ ทิสฺวา อาคโตมฺหิ”ติ วตฺวา ปฏฺกามิ ฯ

(โส สกฺโก) “อาม สมม (เอว), อิทานิ อหิ วิหาริ คนฺตฺวา เถริ ตยา การิตฺปนฺณสาลายํ นิสินฺนํ ทิสฺวา อาคโต อมฺหิ”ติ วตฺวา ปฏฺกามิ ฯ

(โส สกฺโก) อ.ท้าวสักกะนั้น วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “สมม เนะสหาย อาม เออ (เอว) อ.อย่างนั้น, อิทานิ ในกาลนี้ อหิ อ.เรา คนฺตฺวา ไปแล้ว วิหาริ สูวิหาร ทิสฺวา เห็นแล้ว เถริ ซึ่งพระเถระ นิสินฺนํ ผู้นั่งแล้ว ตยา การิตฺปนฺณสาลายํ ในบรรณศาลา อันท่าน ให้สร้างแล้ว อาคโต เป็นผู้มาแล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ปฏฺกามิ หลีกไปแล้ว ฯ

ท้าวสักกะนั้นกล่าวว่า “เนะเพื่อน อือ บัดนี้เราไปวัด เห็นพระเถระนั่งอยู่ที่บรรณศาลา ที่คุณให้สร้างไว้ มาแล้ว”

โส วิเสสนะของ สกฺโก๑ สุทธกัตตาใน ปฏฺกามิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “สมม อาลปนนะ อาม สัมปฏฺิจจนัตถะ เอว สัจจวาจกสิงคัตถะ, อิทานิ กาลสัตตมี อหิ สุทธกัตตาใน อมฺหิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก วิหาริ สัมปาปุณฺเียกัมมะใน คนฺตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทิสฺวา เถริ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ตยา อนภิทกัตตาใน การิต- การิตฺปนฺณสาลายํ วิสยาธาระใน นิสินฺนํ๑ วิเสสนะของ เถริ ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคโต๑ วิกตีกัตตาใน อมฺหิ” อิติศัพท์ อาการะใน วตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏฺกามิ ฯ

๑๘๕. กุฏฺฐมฺปิโกปิ วิหาริ คนฺตฺวา เถริ ทิสฺวา ปาทมฺมุเล ปวณฺณฺเณโต โรทิตฺวา “อิหิ ทิสฺวา อหิ ฆนฺเต ตุมฺหากํ ปพฺพชิตฺตุํ นาทาสินฺ”ติอาทีนํ วตฺวา เทว ทาสทารเก ภูชิสฺเส กตฺวา เถรสฺส สนฺติเก ปพฺพาเชตฺวา “อนฺโตคามโต ยาคุกฺกตฺตาทีนํ อหริตฺวา เถริ อฺปฏฺจฺหธา”ติ ปฏฺิปาเทสิ ฯ

กุฏฺฐมฺปิโกปิ วิหาริ คนฺตฺวา เถริ ทิสฺวา ปาทมฺมุเล ปวณฺณฺเณโต โรทิตฺวา “อิหิ (การณ) ทิสฺวา อหิ ฆนฺเต ตุมฺหากํ ปพฺพชิตฺตุํ น อทาสี” อิติอาทีนํ (วจนาน) วตฺวา เทว ทาสทารเก ภูชิสฺเส กตฺวา เถรสฺส สนฺติเก ปพฺพาเชตฺวา “(ตุมฺเห) อนฺโตคามโต ยาคุกฺกตฺตาทีนํ (วตฺถุนิ) อหริตฺวา เถริ อฺปฏฺจฺหธา”ติ (วตฺวา สามเณเร) ปฏฺิปาเทสิ ฯ

กุกุมพีโกปิ แม่ อ.กุกุมพี คนตุวา ไปแล้ว วิหาริ์ สุวิหาร ทิสฺวา เห็นแล้ว เถริ์ ซึ่งพระเถระ ปวฺภูณฺโตะ โรทิตฺวา ร้องไห้ก่ลิ่งเกลือกอยู่แล้ว ปาทฺมุเล ฌ ที่ไกล่แห่งเท่า วตุวา กล่าวแล้ว (วจนานิ) ซึ่งคำ ท. อิตฺอาทินิ มีคำว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อหิ์ อ.กระหม ทิสฺวา เห็นแล้ว อิทิ์ (การณิ) ซึ่งเหตุนี้ น อทาสี ไม้ได้ให้แล้ว ปพฺพชิตฺตุ์ เพื่ออันบวช ตุมฺหากิ์ แก่ท่าน” อิตฺอาทินิ ดังนี้เป็นต้น กตุวา กระทำแล้ว ทาสทการเก ซึ่งเด็กผู้เป็นทาส ท. เทว สอง ภูชิสฺเส ให้เป็นไท ปพฺพาเชตฺวา ให้บวชแล้ว สนฺติเก ในสำนัก เถรสฺส ของพระเถระ (วตุวา) กล่าวแล้ว อิตฺิ ว่า “(ตุมฺเห) อ.เธอ ท. อาหริตฺวา นำมาแล้ว (วตุณฺนิ) ซึ่งวัตถุ ท. ยาคุกฺตฺตาทินิ มีข้าวยาคุและภัตฺตเป็นต้น อนฺโตะคามโตะ จากภายในแห่งหมู่บ้าน อุปฺภฺจฺหต จงอุปฺภฺจจาก เถริ์ ซึ่งพระเถระ” อิตฺิ ดังนี้ (สามเณเร) ยังสามเณร ท. ปฏิปาเทสิ์ ให้ถึงเฉพาะแล้ว ๙

แมื่กุกุมพีไปยังวิหาร เห็นพระเถระ แล้วร้องไห้ก่ลิ่งเกลือกที่ไกล่เท่ากล่าวคำเป็นต้นว่า “ท่านครึบ ผมเห็นเหตุนี้แหละจึงไม่ไห้ท่านบวช” ทำเด็กทาส ๒ คนให้เป็นไท แล้วให้บวชในสำนักของพระเถระ กล่าวว่ “เธอทั้งหลายนำวัตถุมีข้าวต้มและข้าวสวยเป็นต้นมาจากภายในหมู่บ้าน จงอุปฺภฺจจากพระเถระ” แล้วมอบสามเณรให้

อพิศัพทึ์ อเปกชิตฺตะเข้ากับ กุกุมพีโกปิ เหตุกัตฺตฺตาใน ปฏิปาเทสิ์ อาชยาดบทเหตุกัตฺตฺวาจาก วิหาริ์ สัมปาปฺญณิ์กัมมะใน คนตุวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทิสฺวา เถริ์ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปวฺภูณฺโตะ ปาทฺมุเล วิสยาธาระใน ปวฺภูณฺโตะๆ อพิภันตฺรกิริยาของ กุกุมพีโกปิ โรทิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตุวา “ภนฺเต อาลปนะ อหิ์ สุทฺธกัตฺตฺตาใน อทาสีๆ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจาก อิทิ์ วิเสสนะของ การณิ์ๆ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อทาสี ตุมฺหากิ์ สัมปทานใน อทาสี ปพฺพชิตฺตุ์ ตุมฺตถ-สัมปทานใน อทาสี นศัพทึ์ ปฏิเสระใน อทาสี” อิตฺิศัพทึ์ สรุปะใน อาทินิ วจนานิ อาทินิ วิเสสนะของ วจนานิๆ อวุตตกัมมะใน วตุวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตุวา เทว วิเสสนะของ ทาสทการเกๆ อวุตตกัมมะใน กตุวา ภูชิสฺเส วิกตีกัมมะใน กตุวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปพฺพาเชตฺวา เถรสฺส สามิ์สัมพันธะใน สนฺติเกๆ วิสยาธาระใน ปพฺพาเชตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏิปาเทสิ์ “ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตฺตาใน อุปฺภฺจฺหตๆ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจาก อนฺโตะคามโตะ อปาทานใน อาหริตฺวา ยาคุกฺตฺตาทินิ วิเสสนะของ วตุณฺนิ์ๆ อวุตตกัมมะใน อาหริตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปฺภฺจฺหต เถริ์ อวุตต-

กัมมะใน อุปฺภูจฺหถ” อิติคัพฺพ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏิปาเทสิ สามเณเร การิตกัมมะใน ปฏิปาเทสิ ฯ

.....
.....

๑๘๖. สามเณรา วตฺตปฏฺิวตฺตํ กตฺวา เถรํ อุปฺภูจฺหิสฺสุ.

สามเณรา อ.สามเณร ท. กตฺวา กระทำแล้ว วตฺตปฏฺิวตฺตํ ซึ่งวัตรน้อยและวัตรใหญ่ อุปฺภูจฺหิสฺสุ อุปฺภูจจากแล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ ฯ

พวกสามเณรพากันทำวัตรน้อยใหญ่อุปฺภูจจากพระเถระ

สามเณรา สุทฺธกตฺตาใน อุปฺภูจฺหิสฺสุฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก วตฺตปฏฺิวตฺตํ อวฺตตกัมมะ ใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปฺภูจฺหิสฺสุ เถรํ อวฺตตกัมมะใน อุปฺภูจฺหิสฺสุ ฯ

.....

๑๘๗. อเถกทิวสํ ทิสาวาสีโน ภิกฺขุ “สตฺถารํ ปสฺสิสฺสสามา”ติ เชตวนํ อาคนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา อสีติมหาเถเร ทิสฺวา วิหารจาริกํ จรฺนฺตา จกฺขุपालตฺเถรสฺส วสนฺภูจฺจัน ปตฺวา “อิทฺมปิ ปสฺสิสฺสสามา”ติ สายํ ตทภิกฺมฺชา อहेสุํ ฯ

อถ เอกทิวสํ ทิสาวาสีโน ภิกฺขุ “(มยํ) สตฺถารํ ปสฺสิสฺสสามา”ติ (จินฺเตตฺวา) เชตวนํ อาคนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา อสีติมหาเถเร ทิสฺวา วิหารจาริกํ จรฺนฺตา จกฺขุपालตฺเถรสฺส วสนฺภูจฺจัน ปตฺวา “(มยํ) อิทฺมปิ (จัน) ปสฺสิสฺสสามา”ติ (จินฺเตตฺวา) สายํ ตทภิกฺมฺชา อहेสุํ ฯ

อถ ครั้งนั้น เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. ทิสาวาสีโน ผู้อยู่ในทิศโดยปกติ (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(มยํ) อ.เรา ท. ปสฺสิสฺสสาม จักเฝ้า สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา” อิติ ดังนี้ อาคนฺตฺวา มาแล้ว เชตวนํ สู้พระวิหารชื่อว่าเชตวัน วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา ทิสฺวา เยี่ยมแล้ว อสีติมหาเถเร ซึ่งพระมหาเถระแปดสิบ ท. จรฺนฺตา เทียวไปอยู่ วิหารจาริกํ สู้ที่เป็นที่เทียวไปในวิหาร ปตฺวา ถึงแล้ว วสนฺภูจฺจัน ซึ่งที่เป็นที่อยู่ จกฺขุपालตฺเถรสฺส ของพระเถระชื่อว่าจักขุ-บาล (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(มยํ) อ.เรา ท. ปสฺสิสฺสสาม จักดู อิทฺมปิ (จัน) ซึ่งที่แม่น้” อิติ ดังนี้ ตทภิกฺมฺชา เป็นผู้มึหน้าเฉพาะต่อที่นั้น สายํ ในเวลาเย็น อहेสุํ ใต้เป็นแล้ว ฯ

ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง พวกภิกษุผู้อยู่ต่างทิศเป็นปกติ คิดว่า “พวกเราจะเฝ้าพระศาสดา” จึงพากันมาพระเชตวัน ถวายบังคมพระศาสดา แล้วเยี่ยมเยียนพระมหาเถระ ๘๐ รูป เทียบจาริกไปในวิหาร ถึงที่อยู่ของพระจักษุบาลเถระ คิดว่า “จักษุสถานี่” ได้เป็นผู้มีหน้าตรงต่อที่นั่นในเวลาเย็น

อถ กาลสัตตมีย์ เอกทิวส์ ทูตียากาลสัตตมีย์ใน อหะสุ์ ทิสาวาสีโน วิเสสนะของ ภิกขุๆ สุกุทธกัตตาใน อหะสุ์ๆ อาชยาดบทกัตตุวจาก “มย สุกุทธกัตตาใน ปสสิสสามๆ อาชยาดบทกัตตุวจาก สตุถาร อวุตตกัมมะใน ปสสิสสาม” อิตีศัพท์ อาการะใน จินุเตตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาคนุตวา เซตวน สัมปาปุณียกัมมะใน อาคนุตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วนุทิตวา สตุถาร อวุตตกัมมะใน วนุทิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ทิสวา อสีติมหาเถเร อวุตตกัมมะใน ทิสวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน จรนุตวา วิหารจาริก สัมปาปุณียกัมมะใน จรนุตวาๆ อัพภันตกริยาของ ภิกขุ จกขุपालเถเรสสุ สามีสัมพันธะใน วสนภูจันๆ สัมปาปุณียกัมมะใน ปตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน จินุเตตวา “มย สุกุทธกัตตาใน ปสสิสสามๆ อาชยาดบทกัตตุวจาก อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อิทๆ วิเสสนะของ จานๆ อวุตตกัมมะใน ปสสิสสาม” อิตีศัพท์ อาการะใน จินุเตตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อหะสุ์ สาย กาลสัตตมีย์ใน ตทภิมุขาๆ วิกติกัตตาใน อหะสุ์ ๫

.....
.....
.....
.....

๑๘๘. ตสุมี ขณ มหาเมโฆ อฎุจหิ ๫

ตสุมี ขณ ในขณะนั้น มหาเมโฆ อ.เมฆใหญ่ อฎุจหิ ตั้งขึ้นแล้ว ๫

ในขณะนั้น เมฆใหญ่ ก็ตั้งขึ้น

ตสุมี วิเสสนะของ ขณๆ กาลสัตตมีย์ใน อฎุจหิ มหาเมโฆ สุกุทธกัตตาใน อฎุจหิๆ อาชยาดบทกัตตุวจาก ๫

.....
.....
.....

๑๘๙. เต “อิทานิ สายญจ, เมโฆ จ อุกฺกุจฺโติ, ปาโตว อาคนฺตฺวา ปสฺสิสฺสามา”ติ นิวตฺตีสฺสุ ฯ

เต (ภิกขุ) “อิทานิ สายํ จ (ชาโต), เมโฆ จ อุกฺกุจฺโติ, (มยฺ) ปาโตว อาคนฺตฺวา ปสฺสิสฺสามา”ติ (จินฺเตตฺวา) นิวตฺตีสฺสุ ฯ

เต (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อิทานิ อ.กาลนี้ สายํ เป็นเวลาเย็น (ชาโต) เกิดแล้ว จ ด้วย, เมโฆ อ.เมฆ อุกฺกุจฺโติ ตั้งขึ้นแล้ว จ ด้วย, (มยฺ) อ.เรา ท. อาคนฺตฺวา มาแล้ว ปาโตว แต่เช้าเทียว ปสฺสิสฺสาม จักดู” อิติ ดังนี้ นิวตฺตีสฺสุ กลับแล้ว ฯ

พวกภิกษุเหล่านั้นคิดว่า “บัดนี้ เป็นเวลาเย็นมากแล้ว เมฆฝนก็ตั้งเค้า พวกเรามาแต่เช้าตรู่ แล้วค่อยดูกัน” แล้วก็พากันกลับ

เต วิเสสนะของ ภิกขุๆ สุธรกัตฺตานิ นิวตฺตีสฺสุๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “อิทานิ สัตตมีปัจจัตตะไน ชาโตๆ กิตบทกัตฺตฺวาจก สายํ วิกติกัตฺตานิ ชาโต จ สองศัพท์ วากยสมุจจยัตตะเข้ากักับ อิทานิ สายํ และ เมโฆ อุกฺกุจฺโติ, เมโฆ สุธรกัตฺตานิ อุกฺกุจฺโติๆ กิตบทกัตฺตฺวาจก, มยฺ สุธรกัตฺตานิ ปสฺสิสฺสามๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากักับ ปาโตๆ กาลสัตตมีไน อาคนฺตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาไน ปสฺสิสฺสาม” อิติศัพท์ อากากระไน จินฺเตตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาไน นิวตฺตีสฺสุ ฯ

.....
.....

๑๙๐. เทโว ปจฺมยาเม วสฺสิตฺวา มชฺฌิมยาเม วิคฺโต ฯ

เทโว อ.ฝน วสฺสิตฺวา ตกแล้ว ปจฺมยาเม ในยามที่หนึ่ง วิคฺโต ไปปราศแล้ว มชฺฌิมยาเม ในยามอันมีในท่ามกลาง ฯ

ฝนตกในปฐมยาม หยุดตกในมัชฌิมยาม

เทโว สุธรกัตฺตานิ วิคฺโตๆ กิตบทกัตฺตฺวาจก ปจฺมยาเม กาลสัตตมีไน วสฺสิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาไน วิคฺโต มชฺฌิมยาเม กาลสัตตมีไน วิคฺโต ฯ

.....
.....

๑๙๑. เถโร อารทฐวิริโย อาจิณฺณจงกมโน; ตสฺมา ปจฺฉิมยามเ อจฺจมนํ โอตริ ๕

เถโร อารทฐวิริโย อาจิณฺณจงกมโน (โหติ); ตสฺมา (เถโร) ปจฺฉิมยามเ อจฺจมนํ โอตริ ๕

เถโร อ.พระเถระ อารทฐวิริโย เป็นผู้มีความเพียรอันปรารภแล้ว อาจิณฺณ-
จงกมโน เป็นผู้มีจงกรมเป็นอาจิณ (โหติ) ย่อมเป็น, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (เถโร)

อ.พระเถระ โอตริ ข้ามลงแล้ว จงกมนํ สู้ที่เป็นที่จงกรม ปจฺฉิมยามเ ในยาม
อันมีในที่สุด ๕

พระเถระเป็นผู้ปรารภความเพียร มีการเดินจงกรมเป็นอาจิณ ฉะนั้น จึงก้าวลงสู้ที่
จงกรมในปัจฉิมยาม

เถโร สุทฺธกัตฺตานิ โหติ๑ อาชยาตบทกัตฺตวาจก อารทฐวิริโย กัตี อาจิณฺณจงกมโน
กัตี วิกตีกัตฺตานิ โหติ, ตสฺมา เหตุวตฺถะ เถโร สุทฺธกัตฺตานิ โอตริ๑ อาชยาตบท
กัตฺตวาจก ปจฺฉิมยามเ กาลสัตฺตมีไน โอตริ จงกมนํ สัมปาปฺณียกัมมะไน โอตริ ๕

.....
.....
.....
.....

๑๙๒. ตทา ปน นวฺวฏฺจาย ภูมียา พหุ อินฺทโคปกา อฏฺฐหีสฺสุ ๕

ปน ก็ ตทา ในกาลนั้น อินฺทโคปกา อ.แมลงค่อมทอง ท. พหุ มาก อฏฺฐหีสฺสุ ตั้งขึ้น
แล้ว ภูมียา บนภาคพื้น นวฺวฏฺจาย อันฝนตกแล้วใหม่ ๕

ก็ ในคราวนั้น แมลงเม่าจำนวนมากตั้งขึ้นที่ภาคพื้นทีฝนตกสดใหม่ ๆ
ปนศัพทฺ วากยารัมภโชนตกะ พหุ วิเสสนะของ อินฺทโคปกา๑ สุทฺธกัตฺตานิ อฏฺฐหีสฺสุ๑
อาชยาตบทกัตฺตวาจก ตทา กาลสัตฺตมีไน อฏฺฐหีสฺสุ นวฺวฏฺจาย วิเสสนะของ ภูมียา๑
วิสยาธาระไน อฏฺฐหีสฺสุ ๕

.....
.....
.....
.....

๑๙๓. เต, เถเร จงกมนฺเต, เยภุญเยน วิปชฺชิสฺสุ ฯ

เต (อินฺทโคปกกา), เถเร จงกมนฺเต, เยภุญเยน วิปชฺชิสฺสุ ฯ

เต (อินฺทโคปกกา) อ.แมลงค่อมทอง ท. เหล่านั้น, เถเร ครั้นเมื่อพระเถระ **จงกมนฺเต** จงกรมอยู่, **วิปชฺชิสฺสุ** วิบัติแล้ว **เยภุญเยน** โดยมาก ฯ

แมลงเม่าเหล่านั้น เมื่อพระเถระเดินจงกรมอยู่ ฉิบหายแล้วโดยมาก

เต วิเสสณะของ อินฺทโคปกกาฯ สุทรกัตตาใน วิปชฺชิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, เถเร ลักษณะใน จงกมนฺเตฯ ลักษณะกิริยา, เยภุญเยน ตติยาวิเสสณะใน วิปชฺชิสฺสุ ฯ

๑๙๔. อนฺเตवासิกา เถรสฺส จงกมนฺนฺจฺจํ กาลสฺสเว น สมฺมชฺชิสฺสุ ฯ

อนฺเตवासิกา อ.อันเตवासิก ท. **น สมฺมชฺชิสฺสุ** ไม่กวาดแล้ว **จงกมนฺนฺจฺจํ** ซึ่งเป็นที่จงกรม **เถรสฺส** ของพระเถระ **กาลสฺส** เหว แต่กาลนั้นเที่ยว ฯ

พวกอันเตवासิกไม่กวาดที่เดินจงกรมของพระเถระต่อกาลนั้นแหละ

อนฺเตवासิกา สุทรกัตตาใน สมฺมชฺชิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เถรสฺส สามีสัมพันธะใน จงกมนฺนฺจฺจํ อวุตตกัมมะใน สมฺมชฺชิสฺสุ เหวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ กาลสฺสฯ ฉัญฺฐือปทานใน สมฺมชฺชิสฺสุ นศัพท์ ปฏิเสระใน สมฺมชฺชิสฺสุ ฯ

๑๙๕. อิตเร ภิกฺขุ “เถรสฺส วสนฺนฺจฺจํ ปสฺสิสฺสสามา”ติ อาคนฺตุวา จงกมนเ มตฺปาณเก ทิสฺวา “โก อิมสฺมี จงกมตี”ติ ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

อิตเร ภิกฺขุ “(มยฺ) เถรสฺส วสนฺนฺจฺจํ ปสฺสิสฺสสามา”ติ (จินฺตเนน) อาคนฺตุวา จงกมนเ มตฺปาณเก ทิสฺวา “โก อิมสฺมี (จาเน) จงกมตี”ติ ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. **อิตเร** นอกนี้ **อาคนฺตุวา** มาแล้ว (**จินฺตเนน**) ด้วยอันคิด **อิติ** ว่า “(มยฺ) อ.เรา ท. **ปสฺสิสฺสสาม** จักดู **วสนฺนฺจฺจํ** ซึ่งเป็นที่อยู่ **เถรสฺส** ของพระเถระ” **อิติ** ดังนี้ **ทิสฺวา** เห็นแล้ว **มตฺปาณเก** ซึ่งสัตว์ตัวที่ตายแล้ว ท. **จงกมนเ** ในที่เป็นที่จงกรม **ปุจฺฉิสฺสุ** ถามแล้ว **อิติ** ว่า “**โก** อ.ใคร **จงกมตี** ย่อมจงกรม **อิมสฺมี (จาเน)** ในที่นี้” **อิติ** ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุนี้พากันมาด้วยคิดว่า “จักดูที่อยู่ของพระเถระ” เห็นสัตว์ตายจำนวนมาก
ในที่เดินจงกรม จึงถามว่า “ใครเดินจงกรมในที่นี้”

อิตเร วิเสสณะของ ภิกษุๆ สุทธกัตตาใน ปุจฉิสุๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “มยฺ สุทธกัตตา
ในปสฺสิสุสามๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก เถรสฺสามีสัมพันธะในวสนฺนุจฺจานๆ อวุตตกัมมะ
ใน ปสฺสิสุสาม” อิติศัพทํ สรุปะเน จินฺตเนนๆ ภาวะใน อาคนฺตวาทๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน
ทิสฺวา จงฺกมเน วิสยาธาระใน ทิสฺวา มตฺปาณเก อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาๆ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน ปุจฉิสุ “โก สุทธกัตตาใน จงฺกมตีๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อิมฺสมิ วิเสสณะ
ของ จาเนๆ วิสยาธาระใน จงฺกมตี” อิติศัพทํ อาการะใน ปุจฉิสุ ฯ

.....
.....
.....
.....
.....

๑๔๖. “อมุหากํ อุปชฺฌาโย ภาฺนเต”ติ ฯ

(อนฺเตवासิกา) “อมุหากํ อุปชฺฌาโย ภาฺนเต (อิมฺสมิ จาเน จงฺกมตี)” อิติ (อาหํสุ) ฯ

(อนฺเตवासิกา) อ.อันเตवासิก ท. (อาหํสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภาฺนเต ข้าแต่ท่านผู้
เจริญ ท. อุปชฺฌาโย อ.พระอุปัชฌาย์ อมุหากํ ของกระผม ท. (จงฺกมตี) ย่อมจงกรม
(อิมฺสมิ จาเน) ในที่นี้” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกอันเตवासิกกล่าวว่า “พระอุปัชฌาย์ของพวกกระผมย่อมเดินจงกรมในที่นี้ครับ”

อนฺเตवासิกา สุทธกัตตาใน อาหํสุๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ภาฺนเต อาลปนะ อุปชฺฌาโย
สุทธกัตตาใน จงฺกมตีๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อมุหากํ สามีสัมพันธะใน อุปชฺฌาโย
อิมฺสมิ วิเสสณะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน จงฺกมตี” อิติศัพทํ อาการะใน อาหํสุ ฯ

.....
.....
.....
.....

๑๘๗. เต อุชฺฐายีสุ “ปสฺสธาวุโส สมณสฺส กมฺมํ, สจฺจขุกาลเ นิปชฺชิตฺวา นินฺทหายนฺโต กิณฺจิ อกตฺวา อิทานิ จกฺขุวิกัลกาเล ‘จกฺกมามี’ติ เอตฺตเก ปาณเ มาเรสิ; ‘อตฺถํ กริสฺสามี’ติ อนตฺถํ อกรี’ติ ฯ

เต (ภิกฺขุ) อุชฺฐายีสุ “(ตุมฺเห) ปสฺสธ อาวุโส สมณสฺส กมฺมํ, (อัย เถโร อตฺตโน) สจฺจขุกาลเ นิปชฺชิตฺวา นินฺทหายนฺโต กิณฺจิ (กมฺมํ) อกตฺวา อิทานิ (อตฺตโน) จกฺขุวิกัลกาเล ‘(อหํ) จกฺกมามี’ติ (จินฺตเนน) เอตฺตเก ปาณเ มาเรสิ; (เถโร) ‘(อหํ) อตฺถํ กริสฺสามี’ติ (จินฺเตตฺวา) อนตฺถํ อกรี’ติ ฯ

เต (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น อุชฺฐายีสุ ยกโทษแล้ว อิติ ว่า “อาวุโส ดูก่อน-
ท่านผู้มีอายุท. (ตุมฺเห) อ.ท่านท. ปสฺสธ จตฺตุ กมฺมํ ซึ่งกรรม สมณสฺส ของพระสมณะ,
(อัย เถโร) อ.พระเถระนี้ นิปชฺชิตฺวา นินฺทหายนฺโต นอนประพตฺติหลับอยู่ (อตฺตโน)
สจฺจขุกาลเ ในกาลแห่งตนเป็นผู้เป็นไปกับด้วยจักษุ อกตฺวา ไม่กระทำแล้ว กิณฺจิ
(กมฺมํ) ซึ่งกรรมอะไรๆ ปาณเ ยังสัตว์ท. เอตฺตเก มีประมาณเท่านี้ มาเรสิ ให้ตายแล้ว
(จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา จกฺกมามี จะจงกรม” อิติ ดังนี้ (อตฺตโน)
จกฺขุวิกัลกาเล ในกาลแห่งตนเป็นผู้มีจักษุอันวิกล อิทานิ ในกาลนี้, (เถโร) อ.พระเถระ
(จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า ‘(อหํ) อ.เรา กริสฺสามิ จักกระทำ อตฺถํ ซึ่งประโยชน์’
อิติ ดังนี้ อกริ ได้กระทำแล้ว อนตฺถํ ซึ่งกรรมอันมิใช่ประโยชน์” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุเหล่านั้นยกโทษขึ้นแสดงว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านจงดูกรรมของ
พระสมณะ, พระเถระรูปนี้ประพตฺตินอนหลับอยู่แล้ว ไม่ทำอะไรๆ ในเวลาที่ยังมีตาดิ
บัดนี้ ในช่วงที่ตาบพร่อง ทำสัตว์มีประมาณเท่านี้ให้ตายด้วยคิดว่า ‘จะจงกรม’, พระ
เถระคิดว่า ‘จะทำประโยชน์’ แต่กลับทำแต่สิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์”

เต วิเสสนะของ ภิกฺขุๆ สุทฺธกัตตาใน อุชฺฐายีสุๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก “อาวุโส
อาลปนะ ตุมฺเห สุทฺธกัตตาใน ปสฺสธๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก สมณสฺส สามีสัมพันธะ
ใน กมฺมํๆ อวุตตกัมมะใน ปสฺสธ, อัย วิเสสนะของ เถโรๆ เหตุกัตตาใน มาเรสิๆ
อาชยาดบทเหตุกัตตฺวาจก อตฺตโน สามีสัมพันธะใน สจฺจขุกาลเๆ กาลสัตตมึใน
นิปชฺชิตฺวาๆ สมานกาลกิริยาใน นินฺทหายนฺโตๆ อัมภันตริกิริยาของ เถโร กิณฺจิ วิเสสนะ
ของ กมฺมํๆ อวุตตกัมมะใน อกตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน มาเรสิ อิทานิ กาลสัตตมึใน
มาเรสิ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน จกฺขุวิกัลกาเลๆ กาลสัตตมึใน มาเรสิ ‘อหํ สุทฺธกัตตา

ใน จงกมามีๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก' อิติศัพทฺ สรุปะใน จินฺตเนนๆ ภาระใน มาเรสิ
 เอตตเก วิเสสนะของ ปาณเกๆ การิตกัมมะใน มาเรสิ, เถโร สุทธกัตตาใน อกริๆ
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก 'อหํ สุทธกัตตาใน กริสฺสามิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อตุถํ
 อวุตตกัมมะใน กริสฺสามิ' อิติศัพทฺ อาการะใน จินฺเตตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อกริ
 อนตุถํ อวุตตกัมมะใน อกริ" อิติศัพทฺ อาการะใน อฺชฺฌายีสุ ๫

๑๗๘. อถ เต คนฺตุวา ตถาคตฺสฺส อารโจะสุํ "ภนฺเต จกฺขุपालเถโร 'จงกมามี'ติ พหุ
 ปาณเก มาเรสิ"ติ ๫

อถ เต (ภิกฺขุ) คนฺตุวา ตถาคตฺสฺส อารโจะสุํ "ภนฺเต จกฺขุपालเถโร '(อหํ) จงกมามี'ติ
 (จินฺเตตฺวา) พหุ ปาณเก มาเรสิ"ติ ๫

อถ ครั้งนั้น **เต (ภิกษุ)** อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น **คนตุวา** ไปแล้ว **อารโจะสุํ** กราบทูล
 แล้ว **ตถาคตฺสฺส** แก่พระตถาคต **อิติ** ว่า "ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **จกฺขุपाल-**
เถโร อ.พระจักษุपालผู้เถระ **(จินฺเตตฺวา)** คิดแล้ว **อิติ** ว่า '(อหํ) อ.เรา **จงกมามี**
 จะจงกรม' **อิติ** ดังนี้ **ปาณเก** ยังสัตว์ ท. **พหุ** มาก **มาเรสิ** ให้ตายแล้ว" **อิติ** ดังนี้ ๫
 ที่นั้น ภิกษุเหล่านั้นไปกราบทูลให้พระตถาคตทราบว่ "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระ
 จักษุपालเถระคิดว่า 'จะจงกรม' ทำสัตว์ให้ตายเป็นจำนวนมาก"

อถ กาลสัตฺตมี เต วิเสสนะของ ภิกฺขุๆ สุทธกัตตาใน อารโจะสุํๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 คนฺตุวา ปุพพกาลกิริยาใน อารโจะสุํ ตถาคตฺสฺส สัมปทานใน อารโจะสุํ "ภนฺเต
 อาลปะนะ จกฺขุपालเถโร เหตุกัตตาใน มาเรสิๆ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก 'อหํ
 สุทธกัตตาใน จงกมามีๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก' อิติศัพทฺ อาการะใน จินฺเตตฺวาๆ
 ปุพพกาลกิริยาใน มาเรสิ พหุ วิเสสนะของ ปาณเกๆ การิตกัมมะใน มาเรสิ" อิติศัพทฺ
 อาการะใน อารโจะสุํ ๫

๑๙๙. “กั ปน โส ตุมเหหิ มาเรนุโต ทิฏฺโจะ”ติ ๫

(สตถา) “กั ปน โส (จกขุปาโล) ตุมเหหิ (ปาณ) มาเรนุโต ทิฏฺโจะ”ติ (อาห) ๫

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้่ว อิติ ว่า “ปน กั โส (จกขุปาโล) อ.พระจักขุ-
บาลนั้น (ปาณ) ยังสัตว์ ท. มาเรนุโต ให้ตายอยู่ ตุมเหหิ อันเชอ ท. ทิฏฺโจะ เห็น
แล้่ว กั หรือ?” อิติ ดังนี้ ๫

พระศาสดาตรัสว่า “กัพระจักขุบาลนั้นทำสัตว์ให้ตาย พวกท่านพากันเห็นหรือ?”

สตถา สุททกัตตาใน อาห ๫ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ปนศัพท วากยารัมภโชตกะ โส
วิเสสนะของ จกขุปาโล ๫ วุตตกัम्मะใน ทิฏฺโจะ ๫ กิตบทกัम्मวจาก กัศัพท ปุจฉนัตถะ
ตุมเหหิ อนภิตกัตตาใน ทิฏฺโจะ ปาณ การิตกัम्मะใน มาเรนุโต ๫ อัภันตรกิริยาของ
จกขุปาโล” อิติศัพท อาการะใน อาห ๫

.....
.....
.....

๒๐๐. “น ทิฏฺโจะ ฆนุเต”ติ ๫

(เต ภิกขุ) “(โส จกขุपालตเถโร ปาณ มาเรนุโต อมเหหิ) น ทิฏฺโจะ ฆนุเต”ติ (อาหสุ) ๫

(เต ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ (อาหสุ) กราบทูลแล้่ว อิติ ว่า “ฆนุเต ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ (โส จกขุपालตเถโร) อ.พระจักขุบาลผู้เถระนั้น (ปาณ) ยังสัตว์ท. (มาเรนุโต)
ให้ตายอยู่ (อมเหหิ) อันข้าพระองค์ ท. น ทิฏฺโจะ ไม่เห็นแล้่ว” อิติ ดังนี้ ๫

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “ไม่เห็น พระเจ้าข้า”

เต วิเสสนะของ ภิกขุ ๫ สุททกัตตาใน อาหสุ ๫ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ฆนุเต อาลปนะ
โส วิเสสนะของ จกขุपालตเถโร ๫ วุตตกัम्मะใน ทิฏฺโจะ ๫ กิตบทกัम्मวจาก ปาณ
การิตกัम्मะใน มาเรนุโต ๫ อัภันตรกิริยาของ จกขุपालตเถโร อมเหหิ อนภิตกัตตา
ใน ทิฏฺโจะ นศัพท ปฏิวเสระใน ทิฏฺโจะ” อิติศัพท อาการะใน อาหสุ ๫

.....
.....

๒๐๑. “ยเถว ตุมเห ตัง น ปสฺสถ; ตเถว โสปี เต ปาณ น ปสฺสติ, ขีณาสวานํ
มรณเจตนา นาม นตฺถิ ภิกฺขเว”ติ ฯ

(สตฺถา) “ยถา เอว ตุมเห ตัง (จกฺขุपालัง) น ปสฺสถ; ตถา เอว โสปี (จกฺขุปาโล) เต ปาณ น
ปสฺสติ, ขีณาสวานํ มรณเจตนา นาม นตฺถิ ภิกฺขเว”ติ (อาห) ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ตุมเห อ.เธอ ท. น ปสฺสถ ย่อม
ไม่เห็น ตัง (จกฺขุपालัง) ซึ่งภิกษุชื่อว่าจักขุบาลนั้น ยถา เอว ฉันทิฉันนั้นเทียว, โสปี
(จกฺขุปาโล) อ.ภิกษุชื่อว่าจักขุบาลเมื่อนั้น น ปสฺสติ ย่อมไม่เห็น เต ปาณ ซึ่งสัตว์
ท. เหล่านั้น ตถา เอว ฉันทิฉันนั้นเทียว, ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. มรณเจตนา นาม
ชื่อ อ.เจตนาเป็นเหตุตาย ขีณาสวานํ แห่งพระขีณาสพ ท. นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ
ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “พวกเธอไม่เห็นพระจักขุบาลนั้น ฉันทิ, แม้พระจักขุบาลนั้น ก็ไม่
เห็นสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ฉันทิฉันนั้นเหมือนกัน, ภิกษุทั้งหลาย ธรรมด่าว่าเจตนาเป็นเหตุ
ให้สัตว์ตายของพระขีณาสพทั้งหลาย ย่อมไม่มี”

สตฺถา สุทฺธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตุมเห สุทฺธกัตตาใน ปสฺสถฯ
อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวศัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ ยถาฯ อุปฺมาโชตกะ ตัง วิเสสณะของ
จกฺขุपालังฯ อวุตตกัมมะใน ปสฺสถ นศัพฺทํ ปฏิเสสณะใน ปสฺสถ, อปีศัพฺทํ อเปกขัตตะ
เข้ากับ โสฯ วิเสสณะของ จกฺขุปาโลฯ สุทฺธกัตตาใน ปสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
เอวศัพฺทํ อวธารณะเข้า ตถาฯ อุปฺเมยยโชตกะ เต วิเสสณะของ ปาณฯ อวุตตกัมมะ
ใน ปสฺสติ นศัพฺทํ ปฏิเสสณะใน ปสฺสติ, ภิกฺขเว อาลปนะ นามศัพฺทํ ครหัตถโชตกะเข้า
กับ มรณเจตนาฯ สุทฺธกัตตาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก ขีณาสวานํ สามีสัมพันธะ
ใน มรณเจตนา” อิติศัพฺทํ อาการะใน อาห ฯ

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๒๐๒. “ภนฺเต อรหตฺตสฺส อฺปนฺนํสฺสเย สติ, กสฺมา อนฺโธ ชาโต”ติ ฯ

(เต ภิกฺขุ) “ภนฺเต อรหตฺตสฺส อฺปนฺนํสฺสเย สติ, (โส จกฺขุपालตฺเถโร) กสฺมา อนฺโธ ชาโต”ติ (อาหํสุ) ฯ

(เต ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ อฺปนฺนํสฺสเย ครั้นเมื่ออุปนัย อรหตฺตสฺส แห่งพระอรหันต์ สติ มีอยู่, (โส จกฺขุपालตฺเถโร อ.พระจกฺขุपालผู้เถระนั้น) อนฺโธ เป็นคนตาบอด ชาโต เกิดแล้ว กสฺมา เพราะเหตุอะไร?” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุเหล่านั้นนั้นกล่าวว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่ออุปนัยแห่งพระอรหันต์มีอยู่ เพราะเหตุอะไร พระจกฺขุपालเถระจึงกลายเป็นคนตาบอดเล่า”

เต วิเสสฺนํของ ภิกฺขุ ๑ สฺุทฺธกตฺตาใน อาหํสุ ๑ อาชยตบทกตฺตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนํ อฺปนฺนํสฺสเย ลักษณะใน สติ ๑ ลักษณะกิริยา อรหตฺตสฺส สามีสัมพันธฺ์ใน อฺปนฺนํสฺสเย, โส วิเสสฺนํของ จกฺขุपालตฺเถโร ๑ สฺุทฺธกตฺตาใน ชาโต ๑ กิตตบทกตฺตฺวาจก กสฺมา เหตุใด ชาโต อนฺโธ วิกตีกตฺตาใน ชาโต” อิติศัพท์ อากาเรใน อาหํสุ ฯ

.....

๒๐๓. “อตุตฺตนา กตฺกมฺมวเสน ภิกฺขเว”ติ ฯ

(สตฺถา) “(โส จกฺขุปาโล) อตุตฺตนา กตฺกมฺมวเสน (อนฺโธ ชาโต) ภิกฺขเว”ติ (อาห) ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (โส จกฺขุ- ปาโล) อ.ภิกษุชื่อว่าจกฺขุบาลนั้น (อนฺโธ) เป็นคนบอด (ชาโต) เกิดแล้ว อตุตฺตนา กตฺกมฺมวเสน ด้วยอำนาจแห่งกรรม อันตน กระทำแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย พระจกฺขุบาลเป็นคนตาบอดด้วยสามารถกรรมที่ตัวเองได้กระทำแล้ว”

สตฺถา สฺุทฺธกตฺตาใน อาห ๑ อาชยตบทกตฺตฺวาจก “ภิกฺขเว อาลปนํ โส วิเสสฺนํของ จกฺขุปาโล ๑ สฺุทฺธกตฺตาใน ชาโต ๑ กิตตบทกตฺตฺวาจก อตุตฺตนา อนภิตกตฺตาใน กต- กตฺกมฺมวเสน ตติยาวิเสสฺนํใน ชาโต อนฺโธ วิกตีกตฺตาใน ชาโต” อิติศัพท์ อากาเร ใน อาห ฯ

๒๐๔. “กั ปน ภนฺเต เตน กตฺน”ติ ฯ

(เต ภิกฺขุ) “กั ปน (กมฺม) ภนฺเต เตน (จกฺขุपालตฺเถเรน) กตฺน”ติ (อาหํสุ) ฯ

(เต ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปน กั กั (กมฺม) อ.กรรมอะไร เตน (จกฺขุपालตฺเถเรน) อันพระจักษุपालผู้เถระนั้น กตฺ กระทำแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็กรรมอะไรที่พระจักษุपालเถระนั้น กระทำแล้ว”

เต วิเสสนะของ ภิกฺขุ ๑ สุทฺธกัตฺตานิ อาหํสุ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ ปนศัพฺท วากยารัมภโชนฺตกะ กั วิเสสนะของ กมฺม ๑ วุตตกัมมะใน กตฺ ๑ กิตตบทกัมม- วาจก เตน วิเสสนะของ จกฺขุपालตฺเถเรน ๑ อนภินฺทกัตฺตานิ กตฺ” อิติศัพฺท อากาเร ใน อาหํสุ ฯ

.....
.....

๒๐๕. “เตนฺหิ ภิกฺขเว สุณฺนาถ:

(สตฺถา) “เตนฺหิ ภิกฺขเว (ตุมฺเห) สุณฺนาถ (อิตฺติ วตฺวา อตีตํ วตฺถุํ อาหริ):

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (วตฺวา) ตรัสแล้ว (อิตฺติ) ว่า “ภิกฺขเว ตุก่อนภิกษุ ท. เตนฺหิ ถ้อย่างนั้น (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. สุณฺนาถ จงฟัง” (อิตฺติ) ดังนี้ (อาหริ) ทรงนำมาแล้ว (อตีตํ วตฺถุํ) ซึ่งเรื่อง อันเป็นไปล่วงแล้ว อิติ ว่า “...

พระศาสดาตรัสว่า “ตูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้อย่างนั้น เธอทั้งหลายจงฟัง” ทรงนำอดีตนิทานมาแล้วว่า...

สตฺถา สุทฺธกัตฺตานิ อาหริ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “ภิกฺขเว อาลปนะ เตนฺหิ อูยโยชนฺตกะ ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตานิ สุณฺนาถ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก” อิติศัพฺท อากาเร ใน วตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาหริ อตีตํ วิเสสนะของ วตฺถุ ๑ อวุตตกัมมะใน อาหริ ฯ

.....
.....

๒๐๖. อตีเต พาราณสียี พาราณสีราชา รชช กาเรนเต, เอโก เวชโซ คามนิคเม จริตวา เวชชกมม กโรนโต เอกัง จกขุทพพฬ อิตถิ ทิสวา ปุจฉิ “กี เต อผาสุกน”ติ ฯ

อตีเต พาราณสียี พาราณสีราชา (ปุคคัล) รชช กาเรนเต, เอโก เวชโซ คามนิคเม จริตวา เวชชกมม กโรนโต เอกัง จกขุทพพฬ อิตถิ ทิสวา ปุจฉิ “กี เต อผาสุก (อตุถิ)” อิติ ฯ

อตีเต ในกาลอันล่วงไปแล้ว พาราณสีราชา ครั้นเมื่อพระราชารู้เป็นใหญ่ในเมือง พาราณสี (ปุคคัล) ทรงยังบุคคล กาเรนเต ให้กระทำอยู่ รชช ซึ่งความเป็นแห่ง พระราชา พาราณสียี ในเมืองชื่อว่าพาราณสี, เอโก เวชโซ อ.หมอคนหนึ่ง จริตวา เทียวไปแล้ว คามนิคเม สู้หมู่บ้านและนิคม ท. กโรนโต กระทำอยู่ เวชชกมม ซึ่ง เวชกรรม ทิสวา เห็นแล้ว อิตถิ ซึ่งหญิง จกขุทพพฬ ผู้มีจักษอันมีกำลังอันโทษ ประทุษร้ายแล้ว เอกัง คนหนึ่ง ปุจฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “อผาสุก อ.ความไม่ผาสุก กี อะไร (อตุถิ) มีอยู่ เต แก่เธอ” อิติ ดังนี้ ฯ

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพาราณสีทรงครองราชย์ในเมืองพาราณสี มีหมอคนหนึ่งเทียว ไปสู่หมู่บ้านและนิคม กระทำเวชกรรม เห็นหญิงผู้มีจักษุทพพฬภาพคนหนึ่ง ถามว่า “ความไม่ผาสุกอะไรมีแก่เธอ”

อตีเต กาลสัตตมมีใน ปุจฉิ พาราณสีราชา ลักษณะใน กาเรนเตฯ ลักษณะกิริยา พาราณสียี วิสยาธาระใน กาเรนเต ปุคคัล การิตกัมมะใน กาเรนเต รชช อวุตตกัมมะใน กาเรนเต, เอโก วิเสสณะของ เวชโซฯ สุกทกัตตาใน ปุจฉิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก คามนิคเม สัมปาปุตถียกัมมะใน จริตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน กโรนโต เวชชกมม อวุตตกัมมะใน กโรนโตฯ อัพภันตรกิริยาของ เวชโซ เอกัง กิติ จกขุทพพฬ กิติ วิเสสณะของ อิตถิฯ อวุตตกัมมะใน ทิสวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฉิ “กี วิเสสณะของ อผาสุกฯ สุกทกัตตา ใน อตุถิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก เต สัมปทานใน อตุถิ” อิตติศัพท์ อาการะใน ปุจฉิ ฯ

๒๐๗. “อุกชีหิ น ปสฺสามิ”ติ ฯ

(สา อิตถิ) “(อห) อุกชีหิ น ปสฺสามิ”ติ (อาห) ฯ

(สา อิตถิ) อ.หญิงนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.ดิฉัน น ปสฺสามิ ย่อมไม่เห็น อุกชีหิ ด้วยนัยน์ตา ท.” อิติ ดังนี้ ฯ

หญิงนั้นกล่าวว่า “ดิฉันไม่เห็นด้วยนัยน์ตาทั้งหลาย”

สา วิเสสนะของ อิตถิ ๆ สุทรกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “อหฺ สุทรกัตตา ใน ปสฺสามิ ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อกฺขีหิ ภาระใน ปสฺสามิ นศฺพทฺ ปรุฏิสฺสธะใน ปสฺสามิ” อิตศฺพทฺ อาการะใน อาห ๆ

.....
.....

๒๐๘. “เภสชฺชุนเต กริสฺสามิ”ติ ฯ

(โส เวชฺโซ) “(อหฺ) เภสชฺชฺ เต กริสฺสามิ”ติ (อาห) ฯ

(โส เวชฺโซ) อ.หมอนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อหฺ) อ.กระผม กริสฺสามิ จัก กระทำ เภสชฺชฺ ซึ่งยา เต แก่เธอ” อิติ ดังนี้ ฯ

หมอนั้นกล่าวว่า “กระผมจะทำยาให้เธอ”

โส วิเสสนะของ เวชฺโซ ๆ สุทรกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “อหฺ สุทรกัตตา ใน กริสฺสามิ ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก เภสชฺชฺ อวุตตกัมมะใน กริสฺสามิ เต สัมปทาน ใน กริสฺสามิ” อิตศฺพทฺ อาการะใน อาห ๆ

.....
.....

๒๐๙. “กโรหิ สามิ”ติ ฯ

(สา อิตถิ) “(ตุว) กโรหิ สามิ”ติ (อาห) ฯ

(สา อิตถิ) อ.หญิงนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย (ตุว) อ.ท่าน กโรหิ จงกระทำ” อิติ ดังนี้ ฯ

หญิงนั้นกล่าวว่า “ท่านช่วยกระทำให้หน่อย นาย”

สา วิเสสนะของ อิตถิ ๆ สุทรกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “สามิ อาลปนะ ตฺวํ สุทรกัตตาใน กโรหิ ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก” อิตศฺพทฺ อาการะใน อาห ๆ

.....
.....

๒๑๐. “กั เม ทสฺสสิ”ติ ๗

(โส เวชฺโซ) “(ตุว) กั (วตฺถุ) เม ทสฺสสิ”ติ (อาห) ๗

(โส เวชฺโซ) อ.หมอนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.ท่าน ทสฺสสิ จักให้ กั (วตฺถุ) ซึ่งวตฺถุอะไร เม แก่เรา” อิติ ดังนี้ ๗

หมอกล่าวว่า “คุณจะให้อะไรผม”

โส วิเสสนะของ เวชฺโซ๗ สุททกัตตาใน อาห๗ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ตุว สุททกัตตา ใน ทสฺสสิ๗ อาชยาตบทกัตตุวจาก กั วิเสสนะของ วตฺถุ๗ อวุตตกัมมะใน ทสฺสสิ เม สัมปทานใน ทสฺสสิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๗

.....
.....
.....
.....

๒๑๑. “สเจ เม อกฺขิณี ปากติกาณี กาคุํ สกฺขิสฺสสิ, อหนฺเต สหฺริ ปุตุตฺธิตาหิ ทาสี ภาวิสุสามี”ติ ๗

(สา อิตฺถิ) “(ตุว) สเจ เม อกฺขิณี ปากติกาณี กาคุํ สกฺขิสฺสสิ, อหฺ เต สหฺริ ปุตุตฺธิตาหิ ทาสี ภาวิสุสามี”ติ (อาห) ๗

(สา อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สเจ ถ้าว้า (ตุว) อ.ท่าน สกฺขิสฺสสิ จักอาจ กาคุํ เพื่ออันกระทำ อกฺขิณี ซึ่งนัยน์ตา ท. เม ของดิฉัน ปากติกาณี ให้เป็น อวัยวะตั้งอยู่ตามปกติไซร้, อหฺ อ.ดิฉัน สหฺริ กับ ปุตุตฺธิตาหิ ด้วยบุตรและธิดา ท. ทาสี เป็นทาสี เต ของท่าน ภาวิสุสามี จักเป็น” อิติ ดังนี้ ๗

หญิงนั้นกล่าวว่า “ถ้าท่านสามารถทำให้ตาของดิฉันกลับมาเป็นปกติได้, ดิฉันพร้อม กับลูกชายและลูกสาวจะเป็นทาสีของท่าน”

สา วิเสสนะของ อิตฺถิ๗ สุททกัตตาใน อาห๗ อาชยาตบทกัตตุวจาก “สเจ ปริกัปปัตถะ ตว สุททกัตตาใน สกฺขิสฺสสิ๗ อาชยาตบทกัตตุวจาก เม สามีสัมพันธะใน อกฺขิณี๗ อวุตตกัมมะใน กาคุํ ปากติกาณี วิกติกัมมะใน กาคุํ๗ ตุมัตถสัมปทานใน สกฺขิสฺสสิ,

อหิ สุธรรคัตตาใน ภวิสสามิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เต สามีสัมพันธะใน ทาสี
สทุธิ ทัพพสมวายใน อหิ ปุตุตธิตาหิ สหัตถตติยาเข้ากับ สทุธิ ทาสี วิกติกัตตาใน
ภวิสสามิ” อิตติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

.....
.....
.....

๒๑๒. โส “สาธู”ติ เกสขุขิ สวิทหิ ฯ

โส (เวชโช) “สาธู”ติ (สมปฏิจจัตวา) เกสขุขิ สวิทหิ ฯ

โส (เวชโช) อ.หมอนั้น (สมปฏิจจัตวา) รับพร้อมแล้ว อิติ ว่า “สาธู อ.ดีละ” อิติ
ดังนี้ สวิทหิ จัดแจงแล้ว เกสขุขิ ซึ่งยา ฯ

หมอนั้นรับคำว่า “ดีแล้ว” ก็ทำการจัดแจงยา

โส วิเสสณะของ เวชโชฯ สุธรรคัตตาใน สวิทหิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “สาธู
สัมปฏิจจันตถลึงคัตถะ” อิตติศัพท์ อาการะใน สมปฏิจจัตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
สวิทหิ เกสขุขิ อวุตตกัมมะใน สวิทหิ ฯ

.....
.....
.....

๒๑๓. เอกเกสขุเชเนว อกุขินิ ปากติกาหิ อหะสุ ฯ

อกุขินิ อ.นัยน์ตา ท. ปากติกาหิ เป็นอวัยวะตั้งอยู่ตามปกติ อหะสุ ได้เป็นแล้ว
เอกเกสขุเชเนว เอว ด้วยยาวนานเดียนั้นเทียว ฯ

ด้วยยาเพียงขนานเดียวเท่านั้น ดวงตาก็กลับมาเป็นปกติ

อกุขินิ สุธรรคัตตาใน อหะสุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ
เอกเกสขุเชเนวฯ ภาระใน อหะสุ ปากติกาหิ วิกติกัตตาใน อหะสุ ฯ

.....
.....
.....

๒๑๕. สา เวชเชนาคนตุวา “กัทิส ภทเท”ติ ปุฏจา, “ปุพเพ เม อภินี โลกั รุชชีสุ, อิทานิ ปน อติเรกตรั รุชชุนตี”ติ อาห ๗

สา (อิตถิ) เวชเชน อาคนตุวา “(อภินิ) กัทิส (โหติ) ภทเท”ติ ปุฏจา “(วาเตน) ปุพเพ เม อภินี โลกั รุชชีสุ, อิทานิ ปน (วาเตน เม อภินี) อติเรกตรั รุชชุนตี”ติ อาห ๗

สา (อิตถิ) อ.หญิงนั้น เวชเชน อาคนตุวา “(อภินิ) กัทิส (โหติ) ภทเท” อิติ ปุฏจา ผู้อันหมอบ มาแล้ว ถามแล้ว ว่า “แนะนำผู้เจริญ อ.คู่แห่งนัยน์ตา เป็นเช่นไร ย่อมเป็น” ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อภินี อ.นัยน์ตา ท. เม ของเรา วาเตน อันลม รุชชีสุ เสียดแทงแล้ว โลกั หน้อยหนึ่ง ปุพเพ ในกาลก่อน, ปน แต่วา (อภินี) อ.นัยน์ตา ท. (เม) ของดิฉัน (วาเตน) อันลม รุชชุนตี เสียดแทงอยู่ อติเรกตรั ยิ่ง กว่า อิทานิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ ๗

หญิงนั้น ถูกหมอบที่มาแล้วถามว่า “เป็นเช่นไรบ้าง แม่นาง” ก็กล่าวว่า “เมื่อก่อน ลม เสียดแทงนัยน์ตาทั้งหลายของดิฉันหน้อยเดียว, แต่ตอนนี้ เสียดแทงมากยิ่งขึ้น”

สา วิเสสนะของ อิตถิๆ สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตวาจก เวชเชน อนภินิตกัตตาใน ปุฏจา อาคนตุวา ปุพเพกาลกิริยาใน ปุฏจา “ภทเท อาลปนะ อภินิ สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตวาจก กัทิส วิกติกัตตาใน โหติ” อิตถิศัพท์ อาการะ ใน ปุฏจาๆ วิเสสนะของ อิตถิ “อภินี วุตตกัมมะใน รุชชีสุๆ อาชยาตบทกัมมวาจก วาเตน อนภินิตกัตตาใน รุชชีสุ ปุพเพ กาลสัตตมมีใน รุชชีสุ เม สามีสัมพันธะใน อภินี โลกั กิริยาวิเสสนะใน รุชชีสุ, ปน วิเสสชตทกะ อภินี วุตตกัมมะใน รุชชุนตีๆ อาชยาตบทกัมมวาจก อิทานิ กาลสัตตมมีใน รุชชุนตี วาเตน อนภินิตกัตตาใน รุชชุนตี เม สามีสัมพันธะใน อภินี อติเรกตรั กิริยาวิเสสนะใน รุชชุนตี” อิตถิศัพท์ อาการะใน อาห ๗

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๒๑๖. เวชฺโฆ “อัย มํ วญฺเจตฺวา กิณฺณจฺจ อทาตุกามา, น เม เอตาย ทินฺนภตฺติยา อตุโถ, อิทานิ ตํ อนฺธํ กริสฺสามิ”ติ จินฺเตตฺวา เคหํ คนฺตฺวา ภริยาย ตมตฺถํ อาจิกฺขิ ฯ

เวชฺโฆ “อัย (อิตฺถิ) มํ วญฺเจตฺวา กิณฺณจ (วตฺถุ) อทาตุกามา (โหติ), น เม เอตาย (อิตฺถิยา) ทินฺนภตฺติยา อตุโถ (อตุถิ), (อหํ) อิทานิ ตํ (อิตฺถิ) อนฺธํ กริสฺสามิ”ติ จินฺเตตฺวา เคหํ คนฺตฺวา ภริยาย ตํ อตุถิ อาจิกฺขิ ฯ

เวชฺโฆ อ.หมอ จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “อัย (อิตฺถิ) อ.หญิงนี้ มํ วญฺเจตฺวา กิณฺณจ (วตฺถุ) อทาตุกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออัน- ลวง ซึ่งเรา -แล้วจึงไม่ให้ ซึ่งวัตถุอะไรๆ (โหติ) ย่อมเป็น, อตุโถ อ.ความต้องการ เอตาย (อิตฺถิยา) ทินฺนภตฺติยา ด้วยค่าจ้าง- อันหญิงนั้น- ให้แล้ว (อตุถิ) มีอยู่ เม แก่เรา น หามิได้, อิทานิ ในกาลนี้ (อหํ) อ.เรา กริสฺสามิ จักกระทำ ตํ (อิตฺถิ) ซึ่งหญิงนั้น อนฺธํ ให้เป็นหญิงตาบอด” อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา ไปแล้ว เคหํ สูเรื่อน อาจิกฺขิ บอกแล้ว ตํ อตุถิ ซึ่งเนื้อความนั้น ภริยาย แก่ภรรยา ฯ

หมอคิดว่า “หญิงนี้ประสงค์จะลวงเราแล้วไม่ให้อะไรเลย เราไม่มีความต้องการด้วยค่าจ้างที่หญิงนี้ให้ บัดนี้ เราจะทำหญิงนั้นให้เป็นหญิงตาบอด” กลับไปบ้าน บอกความนั้น แก่ภรรยา

เวชฺโฆ สุทฺธกตฺตาโน อาจิกฺขิ ฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก “อัย วิเสสฺนฺชของ อิตฺถิ ฯ สุทฺธกตฺตาโน โหติ ฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก มํ อวุตตกัมมฺเใน วญฺเจตฺวา ฯ ปุพฺพกาล- กิริยาโน อทาตุ- กิณฺณจ วิเสสฺนฺชของ วตฺถุ ฯ อวุตตกัมมฺเใน อทาตุ- อทาตุกามา วิกิต- กตฺตาโน โหติ, อตุโถ สุทฺธกตฺตาโน อตุถิ ฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก นศฺพทํ ปฏฺฐิสฺสณฺตถะ เม สัมปทานโน อตุถิ เอตาย วิเสสฺนฺชของ อิตฺถิยา ฯ อนภิทกตฺตาโน ทินฺน- ทินฺนภตฺติยา ตติยาวิเสสฺนฺชใน อตุโถ, อิทานิ กาลสฺตตมฺเใน กริสฺสามิ อหํ สุทฺธกตฺตาโน กริสฺสามิ ฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก ตํ วิเสสฺนฺชของ อิตฺถิ ฯ อวุตตกัมมฺเใน กริสฺสามิ อนฺธํ วิกิตกัมมฺเใน กริสฺสามิ” อิติศฺพทํ อากาเรโน จินฺเตตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน คนฺตฺวา เคหํ สัมปทาปฺถึยกัมมฺเใน คนฺตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน อาจิกฺขิ ภริยาย สัมปทานโน อาจิกฺขิ ตํ วิเสสฺนฺชของ อตุถิ ฯ อวุตตกัมมฺเใน อาจิกฺขิ ฯ

.....
.....

๒๑๗. สา ตูณฺหิ อโหสิ ฯ

สา (ภริยา) ตูณฺหิ อโหสิ ฯ

สา (ภริยา) อ.ภรรยาฉัน ตูณฺหิ เป็นผู้หนึ่ง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

นางได้เป็นผู้หนึ่งเสีย

สา วิเสสณะของ ภริยาฯ สุกฺกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตูณฺหิ วิกตีกัตตา ใน อโหสิ ฯ

๒๑๘. โส เอกํ เกสชฺชํ โยเชตฺวา ตสฺสา สนฺติกํ คนฺตฺวา “ภทฺเท อิมํ เกสชฺชํ อญฺชาหิ”ติ อญฺชาเปสิ ฯ

โส (เวชฺช) เอกํ เกสชฺชํ โยเชตฺวา ตสฺสา (อิตฺถิยา) สนฺติกํ คนฺตฺวา “(ตุ) ภทฺเท อิมํ เกสชฺชํ อญฺชาหิ”ติ (วตฺวา ตํ อิตฺถิ) อญฺชาเปสิ ฯ

โส (เวชฺช) อ.หมอนั้น โยเชตฺวา ประกอบแล้ว เกสชฺชํ ซึ่งยา เอกํ ขนานหนึ่ง คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก ตสฺสา (อิตฺถิยา) ของหญิงนั้น (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภทฺเท แนะนำนางผู้เจริญ (ตุ) อ.เธอ อญฺชาหิ จงหยอด อิมํ เกสชฺชํ ซึ่งยา นี้” อิติ ดังนี้ (ตํ อิตฺถิ) ยังหญิงนั้น อญฺชาเปสิ ให้หยอดแล้ว ฯ

หมอนั้นปรุรงยาขนานหนึ่ง ไปยังสำนักของหญิงนั้น กล่าวว่า “แนะนำ เธอจงหยอดยา นี้” แล้วบังคับให้หญิงนั้นหยอดยา

โส วิเสสณะของ เวชฺชฯ เหตุกัตตาใน อญฺชาเปสิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจาก เอกํ วิเสสณะของ เกสชฺชํฯ อวฺตตกัมมะใน โยเชตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา ตสฺสา วิเสสณะของ อิตฺถิยาฯ สามีสัมพันธะใน สนฺติกํฯ สัมปาปฺถึนยกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ภทฺเท อาลปนะ ตุ สุกฺกัตตาใน อญฺชาหิฯ อาชยาตบท กัตตฺวาจาก อิมํ วิเสสณะของ เกสชฺชํฯ อวฺตตกัมมะใน อญฺชาหิ” อิติศัพท์ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อญฺชาเปสิ ตํ วิเสสณะของ อิตฺถิฯ การิตกัมมะใน อญฺชาเปสิ ฯ

๒๑๙. เทว อุกุขินี ทีปสีขา วีย วิชฌายีสุ ๕

อุกุขินี อ.นัยน์ตา ท. เทว สอง วิชฌายีสุ ดับแล้ว ทีปสีขา วีย รวากะ อ.เปลวแห่ง
ประทีป ๕

ดวงตาทั้งสองข้างดับลงเหมือนเปลวประทีป(ดับ)

เทว วิเสสณะของ อุกุขินีๆ สุทธกัตตาใน วิชฌายีสุๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ทีปสีขา
อุปมาลึงคัตถะ วียศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ ทีปสีขา ๕

๒๒๐. โส เวชฺโช จกฺขุปาโล อโหสิ ๕

โส เวชฺโช อ.หมอนั้น จกฺขุปาโล เป็นภิกษุชื่อว่าจกฺขุบาล อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๕
หมอคณันน์ ได้เป็นพระจกฺขุบาล

โส วิเสสณะของ เวชฺโชๆ สุทธกัตตาใน อโหสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก จกฺขุปาโล
วิกตีกัตตาใน อโหสิ ๕

๒๒๑. “ภิกฺขเว ตทา มม ปุตุเตน กตกมมํ ปจฺจโต ปจฺจโต อนุพนฺธิ, ปาปกมมํ หิ
นาเมตํ ฐุํ วหโต พลิวทฺทสฺส ปทํ จกฺกํ วีย อนฺนคจฺจตี”ติ อิทํ วตฺถุํ กเถตฺวา
อนุสนฺธิ ฆฏฺเฏตฺวา ปตฺติจฺจาปีตมตฺตีกํ สาสนํ ราชมทฺทาย ลณฺณนฺโต วีย ฌมฺมราชา
อิมํ คาถมาห

“มโนปุพฺพพฺจคมา ฌมฺมา มโนเสฏฺฐจา มโนมยา;
มนสา เจ ปทฺฐุเจเน ภาสตี วา กโรตี วา,
ตโต นํ ทุกฺขมเนวติ จกฺกํ ว วหโต ปทฺน”ติ ๕

(สตถา) “ภิกฺขเว ตทา มม ปุตุเตน กตกมมํ ปจฺจโต ปจฺจโต อนุพนฺธิ, ปาปกมมํ หิ นาม เอตํ
ฐุํ วหโต พลิวทฺทสฺส ปทํ (อนฺนคจฺจนฺตํ) จกฺกํ วีย อนฺนคจฺจตี”ติ (วตฺวา) อิทํ วตฺถุํ กเถตฺวา
อนุสนฺธิ ฆฏฺเฏตฺวา (อตฺตนา) ปตฺติจฺจาปีตมตฺตีกํ สาสนํ ราชมทฺทาย ลณฺณนฺโต (ราชา) วีย
ฌมฺมราชา อิมํ คาถํ อาห

“มโนปุพฺพพฺจคมา ฌมฺมา มโนเสฏฺฐจา มโนมยา;
(ปุคฺคโล) มนสา เจ ปทฺฐุเจเน ภาสตี วา กโรตี วา,

ตโต (ติวิธทุจจริตโต) น (ปุคฺคฺล) ทุกฺข อเหฺวติ จกุกํ อิว (ฐฺร) วหโต (พลิวททฺสฺส) ปทํ (อนฺเวฺนตํ) อิติ ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตทา มม ปุตุเตน กตมมํ อ.กรรม- อันบุตร ของเรา -กระทำแล้ว ในกาลนั้น อนฺพฺหฺริ ติดตาม แล้ว ปจฺจโต ปจฺจโต ข้างหลังๆ, หิ จริยังฺยฺ อเอตํ ปาปกมมํ นาม ชื่อ อ.กรรมอัน ชั่วนั้น อนฺคฺจฺจติ ย่อมไปตาม จกุกํ วิย รวากะ อ.ล้อ (อนฺคฺจฺจตํ) หมุนไปตาม อยู่ ปทํ ซึ่งรอยเท้า พลิวททฺสฺส ของโคตัวเนื่องด้วยกำลัง วหโต ให้นำไปอยู่ ฐฺร ซึ่งแอก” อิติ ดังนี้ กเถตฺวา ครั้นตรัสแล้ว อิทํ วตฺถุํ ซึ่งเรื่องนี้ ขมฺเฏตฺวา ทรงสืบ ต่อ อนฺุสนฺธิ ซึ่งอนฺุสนฺธิ ฐมฺมราชา ผู้เป็นพระราชอาชญาเพราะกรรม อาท ตรัสแล้ว อิมํ คาคํ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“ฐมฺมา อ.กรรม ท. มโนปุพฺพฺพคฺมา มีใจเป็นสภาพถึงก่อน มโนเสฏฺฐา มีใจเป็นสภาพประเสริฐที่สุด มโนมยา สำเร็จ แล้วแต่ใจ, เจ หากว่า (ปุคฺคฺล) อ.บุคคล มนสา มีใจ ปทฺฐฺเจน อันโทษประทุษร้ายแล้ว ภาสติ วา กล่าวอยู่หรือ กโรติ วา หรือว่า กระทำอยู่ไซ้, ทุกฺข อ.ความทุกข์ อเหฺวติ ย่อมไปตาม น (ปุคฺคฺล) ซึ่งบุคคลนั้น ตโต (ติวิธทุจจริตโต) เพราะทุจจริตอันมีสามอย่างนั้น จกุกํ อิว เพียงตั้ง อ.ล้อ (อนฺเวฺนตํ) หมุนไปตามอยู่ ปทํ ซึ่งรอยเท้า (พลิวททฺสฺส) ของโคตัวเนื่องด้วยกำลัง วหโต ให้นำไปอยู่ (ฐฺร) ซึ่งแอก” อิติ ดังนี้ ฯ

(ราชา) วิย รวากะ อ.พระราชอาชญา ลญฺจฺนโต ทรงประทับอยู่ สาสนํ ซึ่งพระราชอาสน์ (อตฺตนา) ปตฺติฏฺฐาปิตมตฺตํ มีดินเหนียวอันพระองค์ทรงให้ตั้งไว้เฉพาะแล้ว ราชมุทฺทาย ด้วยพระราชลัญจกร ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมที่บุตรของเรากระทำไว้แล้วในคราวนั้น ติดตามมาข้างหลังๆ, จริยังฺยฺ ธรรมดาบาปกรรมนั้นย่อมตามไป เหมือนล้อที่หมุนไปตามรอยเท้าโคตัวเนื่องด้วยกำลังตัวนำแอกไปฉะนั้น” ครั้นตรัสเรื่องนี้แล้ว ทรงสืบต่อ อนฺุสนฺธิ ทรงเป็นพระธรรมราชาตรัสพระคาถานี้ว่า

“ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแต่ใจ หากบุคคลมีใจถูกอภิขณาเป็นต้นประทุษร้ายแล้ว จะกล่าวหรือจะพูดก็ตาม ความทุกข์ย่อมไปตามเขาไป เพราะทุจริต ๓ อย่างนั้น เหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโคตัวลากแอกไป ฉะนั้น”

ดูจพระราชาทรงประทับพระราชสาสน์ที่ประดิษฐานไว้ด้วยดินเหนียว ด้วยพระราช-
ลัญจกร

สตถา สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภิกฺขเว อาลปนะ กตกมฺมํ
สุทธกัตตาใน อนุพนฺธิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตทา กาลสัตตมึใน กต- มม
สามีสัมพันธะใน ปฺตุเตนฯ อนภิตกัตตาใน กต- ปจฺจโต ปจฺจโต ตติยาวิเสสนะใน
อนุพนฺธิ, หิตฺตํ ทฬทึกรณชฺตทกะ เอตํ วิเสสนะของ ปापกมฺมํ นามศัพทํ ครหิตถ-
ชฺตทกะเข้ากับ ปापกมฺมํฯ สุทธกัตตาใน อนุคจฺจติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ชฺรึ
อฺวตตกัมมะใน วหโตฯ วิเสสนะของ พลิวทฺทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ปทํฯ อฺวตตกัมมะ
ใน อนุคจฺจนฺตํฯ วิเสสนะของ จกฺกํฯ อฺปมาลึงคัตถะ วยศัพทํ อฺปมาชฺตทกะเข้ากับ ชฺรึ
วหโต พลิวทฺทสฺส ปทํ อนุคจฺจนฺตํ จกฺกํ” อิตฺตํ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพพกาล-
กิริยาใน กเถตฺวา อิทํ วิเสสนะของ วตฺถุฯ อฺวตตกัมมะใน กเถตฺวาฯ ลักขณัตถะ
อนุสนฺธิ อฺวตตกัมมะใน ชฺมฏฺเตวฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห อตฺตนา อนภิตกัตตาใน
ปตฺติฎฺฐापิต- ปตฺติฎฺฐापิตมตฺติกํ วิเสสนะของ สาสนํฯ อฺวตตกัมมะใน ลณฺณนฺโต ราช-
มฺุทฺทหาย กรณะใน ลณฺณนฺโตฯ วิเสสนะของ ราชฯ อฺปมาลึงคัตถะ วยศัพทํ อฺปมาชฺตทกะ
เข้ากับ ปตฺติฎฺฐापิตมตฺติกํ สาสนํ ราชมฺุทฺทหาย ลณฺณนฺโต ราชฯ ชฺมมราชา วิเสสนะ
ของ สตฺถา อิมํ วิเสสนะของ คาถํฯ อฺวตตกัมมะใน อาห

“มโนปุพฺพวงฺคมา กิตฺติ มโนเสฏฺฐจา กิตฺติ มโนมยา กิตฺติ วิเสสนะ
ของ ชฺมมาฯ ลึงคัตถะ, เจ ปริกัปปัตถะ ปุคฺคโล สุทธกัตตา
ใน ภาสติ และ กโรติ ภาสติ กิตฺติ กโรติ กิตฺติ อาชยาตบท
กัตตฺวาจก มนสา อิตถัมภุตะของ ปุคฺคโล ปทฺฎฺฐเจน วิเสสนะ
ของ มนสา วา สองศัพทํ ปทวิกัปปัตถะเข้ากับ ภาสติ และ
กโรติ, ทฺกฺขํ สุทธกัตตาใน อเนวติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
ตโต วิเสสนะของ ติวิรทฺุจฺจริตโตฯ เหตุใน อเนวติ นํ วิเสสนะ

ของ ปุคฺคัลลฺย อวุตตกัมมะใน อนฺเวติ จกฺกํ อุปฺมาลึงคัตถะ ชฺฐํ
 อวุตตกัมมะใน วหโตยฺ วิเสสณะของ พลิวทฺทสฺสยฺ สามี-
 สัมพันธะใน ปทํยฺ อวุตตกัมมะใน อเนวนฺตํยฺ วิเสสณะของ จกฺกํ
 อิวศัพทํ อุปฺมาโชตกะเข้ากับ จกฺกํ ชฺฐํ วหโต พลิวทฺทสฺส ปทํ
 อเนวนฺตํ” อิติศัพทํ สฺรฺฐปะใน อิมํ คาถํ ๕

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒๒๒. ตตฺถ “มโน”ติ กามาวจรกุสลาภิเภทํ สพฺพมปิ จตฺตุมภิกจิตฺตํ ๕

ตตฺถ (คาถายฺ) “มโน”ติ กามาวจรกุสลาภิเภทํ สพฺพมปิ จตฺตุมภิกจิตฺตํ ๕

จตฺตุมภิกจิตฺตํ อ.จิตอันเป็นไปในภุมิ ๔ **สพฺพมปิ** แม่ทั้งปวง กามาวจรกุสลาภิเภทํ
 อันต่างด้วยกามาวจรกุสลจิตเป็นต้น **มโนติ** ชื่อว่าใจ **ตตฺถ (คาถายฺ)** ในพระคาถา
 นั้น ๕

จิตที่เป็นไปในภุมิ ๔ แม่ทั้งหมดมีกามาวจรกุสลจิตเป็นต้นเป็นประเภท ชื่อว่าใจ ใน
 พระคาถานั้น

ตตฺถ วิเสสณะของ คาถายฺยฺ วิสยาธาระใน มโนยฺ สฺรฺฐปะใน อิติยฺ ศัพทํ สัญญาโชตกะ
 เข้ากับ มโน อปีศัพทํ อเปกชัตถะเข้า สพฺพํ กามาวจรกุสลาภิเภทํ ก็ดี สพฺพํ ก็ดี
 วิเสสณะของ จตฺตุมภิกจิตฺตํยฺ ลึงคัตถะ ๕

.....

.....

.....

.....

.....

๒๒๓. อิมสมิ ปน ปเท ตทา ตสฺส เวชฺชสฺส อุปปนฺหจิตฺตวเสน นิยมิยามานํ ววตฺถาปิย-
มานํ ปริจฺฉินฺชมานํ โทมนสฺสสหคตํ ปฏิขมฺมปยุตฺตํ จิตฺตเมว ลพฺภติ ฯ

(ปณฺหิตฺเตน) อิมสมิ ปน ปเท ตทา ตสฺส เวชฺชสฺส อุปปนฺหจิตฺตวเสน (ปณฺหิตฺเตน) นิยมิยามานํ
ววตฺถาปิยมานํ ปริจฺฉินฺชมานํ โทมนสฺสสหคตํ ปฏิขมฺมปยุตฺตํ จิตฺตํ เอว ลพฺภติ ฯ

ปน แต่ว่า **จิตฺตํ เอว** อ.จิตนั้นเกี่ยว **(ปณฺหิตฺเตน) นิยมิยามานํ ววตฺถาปิยมานํ**
ปริจฺฉินฺชมานํ อัน- อันบัณฑิต นิยมอยู่ ให้ตั้งลงต่างอยู่ กำหนดอยู่ **อุปปนฺหจิตฺต-**
วเสน ด้วยอำนาจแห่งจิตดวงที่เกิดขึ้นแล้ว **ตสฺส เวชฺชสฺส** แก่หมอนั้น **ตทา** ในกาล
นั้น **โทมนสฺสสหคตํ** อันเป็นไปกับด้วยโทมนัส **ปฏิขมฺมปยุตฺตํ** อันประกอบพร้อม
แล้วด้วยปฏิขมะ **(ปณฺหิตฺเตน) อันบัณฑิต** **ลพฺภติ** ย่อมได้ **อิมสมิ ปเท** ในบทนี้ ฯ

แต่ว่า จิตที่บัณฑิตนิยม ระบุ กำหนดหมายเอาด้วยสามารถแห่งจิตที่เกิดขึ้นแก่หมอ
นั้นในคราวนั้น เป็นไปกับโทมนัส ประกอบด้วยปฏิขมะเท่านั้น บัณฑิตย่อมได้ในบทนี้

ปนศัพฺพํ วิเสสชฺชตกะ นิยมิยามานํ กิตฺติ ววตฺถาปิยมานํ กิตฺติ ปริจฺฉินฺชมานํ กิตฺติ
โทมนสฺสสหคตํ กิตฺติ ปฏิขมฺมปยุตฺตํ กิตฺติ วิเสสณะของ จิตฺตํ เอวศัพฺพํ อวชารณะเข้ากับ
จิตฺตํ ๑ วุตตกัมมะใน ลพฺภติ ๑ อาชยาตบทกัมมวจาก ปณฺหิตฺเตน อนภินฺทิกตฺตาใน
ลพฺภติ อิมสมิ วิเสสณะของ ปเท ๑ วิสยาชาระใน ลพฺภติ ตทา กาลสํตตมีใน อุปปนฺห-
ตสฺส วิเสสณะของ เวชฺชสฺส ๑ สัมปทานใน อุปปนฺหจิตฺต- อุปปนฺหจิตฺตวเสน ตติยา-
วิเสสณะใน นิยมิยามานํ ววตฺถาปิยมานํ และ ปริจฺฉินฺชมานํ ปณฺหิตฺเตน อนภินฺทิกตฺตาใน
นิยมิยามานํ ววตฺถาปิยมานํ และ ปริจฺฉินฺชมานํ ฯ

.....
.....
.....

๒๒๔. ปุพฺพพฺพคฺมาติ: เตน ปฺรจฺมคามินา หุตฺวา สมฺนฺหาคตา ฯ

“**ปุพฺพพฺพคฺมาติ:** (ปทสฺส) “**เตน (มเนน) ปฺรจฺมคามินา หุตฺวา สมฺนฺหาคตา**” (อิตฺติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ อิติ ว่า “**สมฺนฺหาคตา** มาตามพร้อมแล้ว **เตน (มเนน)** ด้วยใจนั้น
ปฺรจฺมคามินา เป็นสภาพถึงก่อนโดยปกติ **หุตฺวา เป็น**” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท
“**ปุพฺพพฺพคฺมาติ** ว่า “**ปุพฺพพฺพคฺมา**” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**ปุพฺพชฺฌมา**” ความว่า ประกอบด้วยใจนั้นที่เป็นสภาพถึงก่อนโดยปกติ

“**ปุพฺพชฺฌมา**” สรุประโน อิติย ศัพท์ สรุประโน ปทสฺสย สามีสัมพันธะโน อตุโถ “เตน วิเสสชะของ มเนนย ภาระโน สมนุหาคตา ปจฺมคามินา วิกตีกัตตานิ หุตฺวาย สมาน- กาลกิริยาโน สมนุหาคตาย วิเสสชะของ ฐมฺมา” อิติศัพท์ สรุประโน อตุโถย ลิงคัตตะ ย

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๒๒๕. **ฐมฺมาติ**: คุณเทสณาปริยตฺตินิสฺสตฺตนิชฺชีวเสน จตุตฺตารอ ฐมฺมา นาม ย

ฐมฺมา นาม ชื่อ อ.ธรรม ท. จตุตฺตารอ สี่ **คุณเทสณาปริยตฺตินิสฺสตฺตนิชฺชีวเสน** ด้วยสามารถแห่งคุณธรรม เทศนาธรรม ปรียติธรรม และนิสฺสตฺตนิชฺชีวธรรม **ฐมฺมาติ** ชื่อว่าธรรม ย

ชื่อว่าธรรมทั้งหลาย ๔ คือ คุณธรรม เทศนาธรรม ปรียติธรรมและนิสฺสตฺตนิชฺชีวธรรม ชื่อว่าธรรม

ฐมฺมา สรุประโน อิติย ศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ **ฐมฺมา** คุณเทสณาปริยตฺตินิสฺสตฺตนิชฺชีวเสน ตติยาวิเสสชะโน จตุตฺตารอ ฐมฺมา จตุตฺตารอ วิเสสชะของ ฐมฺมาย ลิงคัตตะ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ **ฐมฺมา** ย

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๒๒๖. เตสุ

“น หิ ฐมโม อฐมโม จ อุโก สมวิปากิโน;
 อฐมโม นิรยํ เนติ ฐมโม ปาเปติ สุกคตินุ”ติ
 อयํ คุณฐมโม นาม ฯ

เตสุ (ฐมเมสุ)

“น หิ ฐมโม อฐมโม จ อุโก สมวิปากิโน (โหนติ);
 อฐมโม นิรยํ เนติ ฐมโม (สตุตฺ) ปาเปติ สุกคตินุ”ติ
 อयํ (ฐมโม) คุณฐมโม นาม ฯ

เตสุ (ฐมเมสุ) อยํ (ฐมโม) อ.- ในธรรม ท. เหล่านี้หนนา -ธรรมนี้ อิติ ว่า
 “ฐมโม จ อ.ธรรม ด้วย อฐมโม จ อ.สภาพมิใช่ธรรม ด้วย
 อุโก ทั้งสอง สมวิปากิโน เป็นสภาพมีวิปากเสมอกัน (โหนติ)
 ย่อมเป็น น หิ หามีได้แล, อฐมโม อ.สภาพมิใช่ธรรม เนติ
 ย่อมนำไป นิรยํ สุนรค, ฐมโม อ.ธรรม (สตุตฺ) ยังสัตว์
 ปาเปติ ย่อมให้ถึง สุกคติ ซึ่งสุคติ” อิติ ดังนี้เป็นต้น คุณฐมโม
 นาม ชื่อว่าคุณธรรม ฯ

ในบรรดาธรรมเหล่านี้ ธรรมนี้ ว่า

“ธรรมและสภาพที่มิใช่ธรรม ทั้งสองมีผลเสมอกันหามีได้แล,
 อธรรมนำสัตว์ไปสู่สุนรค ส่วนธรรมทำสัตว์ให้ถึงสุคติ”
 ชื่อว่าคุณธรรม

เตสุ วิเสสนะของ ฐมเมสุๆ นิทธารณะใน อยํ ฐมโม

“อุโก วิเสสนะของ ฐมโม และ อฐมโม ฐมโม ก็ดี อฐมโม ก็ดี
 สุกคตัตตาใน โหนติๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก นคัพท
 ปฎิเสรนต์ถะ หิตัพท ปทปุรณะ จคัพท ปทสมุจยัตถะเข้ากับ
 ฐมโม และ อฐมโม สมวิปากิโน วิคตีกัตตาใน โหนติ, อฐมโม
 สุกคตัตตาใน เนติๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก นิรยํ สัมปาปุณีย-
 กัมมะใน เนติ, ฐมโม เหตุกัตตาใน ปาเปติๆ อาชยาตบทเหตุ-
 กัตตุวจาก สตุตฺ การิตกัมมะใน ปาเปติ สุกคติ สัมปาปุณีย-

กัมมะใน ปาเปติ” อิตีศัพทํ สรุปะเน อัย ฐมโม
 อัย วิเสสณะของ ฐมโมๆ ลิงคัตถะ นามศัพทํ สัญญาโชตกะเข้ากับ คุณฐมโมๆ
 วิเสสณะของ ฐมโม ๕

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒๒๗. “ฐมมํ โว ภิกขเว เทเสสสามิ อาทิกุลยาณนฺ”ติ อัย เทสนาฐมโม นาม ๕

“(อหํ) ฐมมํ โว ภิกขเว เทเสสสามิ อาทิกุลยาณนฺ”ติ อัย (ฐมโม) เทสนาฐมโม นาม ๕

อัย (ฐมโม) อ.ธรรมนี้ อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (อหํ) อ.เรา เทเสสสามิ
 จักแสดง ฐมมํ ซึ่งธรรม อาทิกุลยาณํ อังงามในเบื้องต้น โว แก่เธอ ท.” อิติ ดังนี้
 เป็นต้น เทสนาฐมโม นาม ชื่อว่าเทศนาธรรม ๕

ธรรมนี้ ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราจะแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้นแก่เธอทั้งหลาย” ดังนี้
 เป็นต้น ชื่อว่าเทศนาธรรม

“ภิกขเว อาลปนะ อหํ สุททกัตตาใน เทเสสสามิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ฐมมํ
 อวุตตกัมมะใน เทเสสสามิ โว สัมปทานใน เทเสสสามิ อาทิกุลยาณํ วิเสสณะของ
 ฐมมํ” อิตีศัพทํ อาทยัตถะเน อัย ฐมโม อัย วิเสสณะของ ฐมโมๆ ลิงคัตถะ นามศัพทํ
 สัญญาโชตกะเข้ากับ เทสนาฐมโมๆ วิเสสณะของ ฐมโม ๕

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒๒๘. “อิธ ปน ภิกขเว เอกจเจ กุลปุตฺตา ฐมฺมํ ปรียาปฺพนฺหติ สุตฺตํ เคยฺยนฺ”ติ อัย ปริยตฺติฐมฺโม นาม ฯ

“อิธ ปน (สาสเน) ภิกขเว เอกจเจ กุลปุตฺตา ฐมฺมํ ปรียาปฺพนฺหติ สุตฺตํ เคยฺยนฺ”ติ อัย (ฐมฺโม) ปริยตฺติฐมฺโม นาม ฯ

อัย (ฐมฺโม) อ.ธรรมนี้ อิติ ว่า “ภิกขเว ตุก่อนภิกษุ ท. ปน ก็ กุลปุตฺตา อ.กุลบุตร ท. เอกจเจ บางพวก อิธ (สาสเน) ในศาสนานี้ ปรียาปฺพนฺหติ ย่อมเล่าเรียน ฐมฺมํ ซึ่งธรรม สุตฺตํ คือ ซึ่งสุตตะ เคยฺยํ คือ ซึ่งเคยยะ” อิติ ดังนี้เป็นต้น ปริยตฺติฐมฺโม นาม ชื่อว่าปริยัติธรรม ฯ

ธรรมนี้ ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ก็ กุลบุตรบางพวกในศาสนานี้ ย่อมเรียนเอาธรรม คือ สุตตะ เคยยะ” ดังนี้เป็นต้น ชื่อว่าปริยัติธรรม

“ภิกขเว อาลปนะ ปนศัพฺท วากยารมฺภโชตกะ เอกจเจ วิเสสนะของ กุลปุตฺตาฯ สุกฺกัตตาใน ปรียาปฺพนฺหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อิธ วิเสสนะของ สาสเนฯ วิสยา- ธาระใน กุลปุตฺตา ฐมฺมํ อวุตตกัมมะใน ปรียาปฺพนฺหติ สุตฺตํ ก็ดี เคยฺยํ ก็ดี วิเสสลาภี ของ ฐมฺมํ” อิติศัพฺท อาทยัตตะใน อัย ฐมฺโม อัย วิเสสนะของ ฐมฺโมฯ ลิงคัตตะ นาม ศัพฺท สัญญาโชตกะเข้ากับ ปริยตฺติฐมฺโมฯ วิเสสนะของ ฐมฺโม ฯ

๒๒๙. “ตสฺมี โข ปน สมเย ฐมฺมา โหนฺติ, ขนฺธา โหนฺติ”ติ อัย นิสฺสุตฺตฐมฺโม นาม ฯ

“ตสฺมี โข ปน สมเย ฐมฺมา โหนฺติ, ขนฺธา โหนฺติ”ติ อัย (ฐมฺโม) นิสฺสุตฺตฐมฺโม นาม ฯ

อัย (ฐมฺโม) อ.ธรรมนี้ อิติ ว่า “ปน ก็ ฐมฺมา อ.ธรรม ท. โหนฺติ ย่อมมี ตสฺมี โข สมเย ในสมัยนั้นแล, ขนฺธา อ.ขันธ ท. โหนฺติ ย่อมมี” อิติ ดังนี้เป็นต้น นิสฺสุตฺต- ฐมฺโม นาม ชื่อว่านิสสัตตธรรม ฯ

ธรรมนี้ ว่า “ก็ในสมัยนั้นแล ธรรมทั้งหลายย่อมมี ขันธทั้งหลายย่อมมี” ดังนี้เป็นต้น ชื่อว่านิสสัตตธรรม

“ปนศัพฺท วากยารมฺภโชตกะ ฐมฺมา สุกฺกัตตาใน โหนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตสฺมี วิเสสนะของ สมเย โขศัพฺท วจนาลังการะ สมเย กาลสัตตมฺมีใน โหนฺติ, ขนฺธา

สุทนต์ตาดาน โหนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก” อิตฺตํ อาทยตฺถใน อัย ฌมฺโม อัย วิเสสนะของ ฌมฺโมฯ ลิงคตฺถะ นามคํพํ สํญญาไซตฺถะเข้ากั บนิสฺสตุตตมฺโมฯ วิเสสนะของ ฌมฺโม ฯ

.....

.....

๒๓๐. นิชชีวฌมฺโมติปิ เอเสว นโย ฯ

“นิชชีวฌมฺโมติปิ (ปเท) เอโส เอว นโย ฯ

นโย อ.นัย (ปเท) ในบท “นิชชีวฌมฺโม” อิติปิ แม้ว่า “อ.นิชชีวธรรม” ดังนี้ เอโส เอว นี้สั้นเกี่ยว ฯ

แม้ในบทว่า “นิชชีวฌมฺโม” ก็มีนัยสั้นนั้นแหละ

“นิชชีวฌมฺโม ลิงคตฺถะ” อปิตํ อเปกขตฺถะเข้ากั บนิชชีวฌมฺโมติ อิตฺตํ สรูปะใน ปเทฯ วิสยาธาระใน นโย เอวคํพํ อวธารณะเข้ากั บเอโสฯ วิเสสนะของ นโยฯ ลิงคตฺถะ ฯ

.....

.....

๒๓๑. เตสุ อิมสฺมี จาเน นิสฺสตุตตนิชชีวฌมฺโม อธิปเปโต ฯ

(ภควตา) เตสุ (จตุสฺ ฌมฺเมสุ) อิมสฺมี จาเน นิสฺสตุตตนิชชีวฌมฺโม อธิปเปโต ฯ

เตสุ (จตุสฺ ฌมฺเมสุ) นิสฺสตุตตนิชชีวฌมฺโม อ.- ในธรรม ท. สี่เหล่านั้นหนา -นิสฺสตุตต-ธรรมและนิชชีวธรรม (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า อธิปเปโต ทรงพระประสงค์เอาแล้ว อิมสฺมี จาเน ในที่นี้ ฯ

ในบรรดาธรรมทั้ง ๔ อย่างเหล่านั้น นิสฺสตุตตนิชชีวธรรม พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประสงค์เอาในที่นี้

เตสุ กิตฺติ จตุสฺ กิตฺติ วิเสสนะของ ฌมฺเมสุฯ นิทธารณะใน นิสฺสตุตตนิชชีวฌมฺโมฯ นิทธารณียะและวุตตกัมมะใน อธิปเปโตฯ กิตตบทกัมมวาทก ภาควตา อนภิตกัตตาดาน อธิปเปโต อิมสฺมี วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน อธิปเปโต ฯ

.....

.....

๒๓๒. โส อตถโต ตโย อรูปิโน ขนฺธา “เวทนาฯขฺนฺโร สญฺญาฯขฺนฺโร สงฺขารฯขฺนฺโร”ติ ฯ
 โส (นิสฺสตฺตนิชฺชิวรฺมโม) อตถโต ตโย อรูปิโน ขนฺธา “เวทนาฯขฺนฺโร สญฺญาฯขฺนฺโร
 สงฺขารฯขฺนฺโร”ติ ฯ

โส (นิสฺสตฺตนิชฺชิวรฺมโม) อ.นิสฺสตฺตธรรมและนิชฺชิวรฺมมนั้น อตถโต โดยเนื้อความ
 ขนฺธา คือ อ.ขันธ์ ท. อรูปิโน อันไม่มีรูป ตโย สาม อิติ คือ “เวทนาฯขฺนฺโร
 อ.เวทนาขันธ์ สญฺญาฯขฺนฺโร อ.สญฺญาขันธ์ สงฺขารฯขฺนฺโร อ.สังขารขันธ์” ฯ

นิสฺสตฺตนิชฺชิวรฺมมนั้น โดยเนื้อความก็คือขันธ์ที่ไม่มีรูป ๓ อย่าง ได้แก่ เวทนาขันธ์
 สญฺญาขันธ์ และสังขารขันธ์

โส วิเสสนะของ นิสฺสตฺตนิชฺชิวรฺมโมฯ ลิงคัตถะ อตถโต ตติยาวิเสสนะใน นิสฺสตฺต-
 นิชฺชิวรฺมโม ตโย กิติ อรูปิโน กิติ วิเสสนะของ ขนฺธาฯ วิเสสลาภีของ นิสฺสตฺตนิชฺชิว-
 รฺมโม “เวทนาฯขฺนฺโร กิติ สญฺญาฯขฺนฺโร กิติ สงฺขารฯขฺนฺโร กิติ สรฺูปะใน อิติฯ ศัพท์
 สรฺูปะใน ตโย อรูปิโน ขนฺธา ฯ

๒๓๓. เอเต หิ, มโน ปุพฺพงฺคโม เอเตสฺส มโนปุพฺพงฺคมา นาม ฯ

เอเต (ธมฺมา) หิ “มโน ปุพฺพงฺคโม (โหติ) เอเตสฺ (ธมฺมาน) อิติ (วิคฺคเหน) มโนปุพฺพงฺคมา
 นาม ฯ

หิ เพราะว่ เอเต (ธมฺมา) อ.ธรรม ท. เหล่านั้น, มโนปุพฺพงฺคมา นาม ชื่อว่ามีใจ
 เป็นสภาพถึงก่อน (วิคฺคเหน) เพราะวิเคราะห์ อิติ ว่า “มโน อ.ใจ ปุพฺพงฺคโม เป็น
 สภาพถึงก่อน เอเตสฺ (ธมฺมาน) แห่งธรรม ท. เหล่านั้น (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

เพราะว่ ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่ามีใจเป็นสภาพถึงก่อน เพราะวิเคราะห์ว่า “ใจ เป็นสภาพ
 ถึงก่อนแห่งธรรมเหล่านั้น”

หิศัพท์ เหตุไชตถะ เอเต วิเสสนะของ ธมฺมาฯ ลิงคัตถะ “มโน สุกฺกตฺตาใน โหติฯ
 อาขยาตบทกัตตฺวาจก ปุพฺพงฺคโม วิคฺคกัตตฺตาใน โหติ เอเตสฺ วิเสสนะของ ธมฺมานฯ
 สามีสัมพันธะใน ปุพฺพงฺคโม” อิติศัพท์ สรฺูปะใน วิคฺคเหนฯ เหตุไฉน มโนปุพฺพงฺคมา
 นามศัพท์ สญฺญาไชตถะเข้ากับ มโนปุพฺพงฺคมาฯ วิเสสนะของ ธมฺมา ฯ

๒๓๕. อุปปาทปฺปจฺยตฺเถน ฯ

“อุปปาทปฺปจฺยตฺเถน (มโน ปุพฺพคโม นาม โหติ” อิติ วิสฺสชฺชน) ฯ

(วิสฺสชฺชน) อ.อันแกั (อิตติ) ว่า “(มโน) อ.ใจ (ปุพฺพคโม นาม) ชื่อว่าเป็นสภาพถึงก่อน อุปปาทปฺปจฺยตฺเถน เพราะอรรถคือความเป็นปัจจัยแห่งความเกิดขึ้น (โหติ) ย่อมเป็น” (อิตติ) ดังนี้ ฯ

แกัว่า “เพราะอรรถว่าเป็นปัจจัยแห่งการเกิดขึ้น”

มโน สุตฺตกัถตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก อุปปาทปฺปจฺยตฺเถน เหตุใ
ปุพฺพคโม นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ปุพฺพคโมฯ วิกิตกัถตาใน โหติ” อิตติศัพท์
สรุปะใน วิสฺสชฺชนฯ ลิงคัถตะ ฯ

๒๓๖. ยถา หิ พหุสุ เอกโต คามฆาตาทิกมฺมานิ กโรนฺเตสุ “โก เตสํ ปุพฺพคโม”ติ
วฺตุเต, โย เตสํ ปจฺจโย โหติ, ยํ นิสฺสาย เต ตํ กมฺมํ กโรนฺติ; โส ทตฺโต วา
มิตฺโต วา เตสํ ปุพฺพคโมติ วฺจฺจติ; เอวํ สมฺปทมิทํ เวทิตพฺพํ ฯ

ยถา หิ พหุสุ (โจเรสุ) เอกโต คามฆาตาทิกมฺมานิ กโรนฺเตสุ, “โก เตสํ (โจรานํ) ปุพฺพคโม
(โหติ)” อิติ (วจนฺ ชเนหิ) วฺตุเต, โย (โจโร) เตสํ (โจรานํ) ปจฺจโย โหติ, ยํ (โจรํ) นิสฺสาย
เต (โจรา) ตํ กมฺมํ กโรนฺติ; โส (โจโร) ทตฺโต วา มิตฺโต วา (ชเนหิ) “เตสํ (โจรานํ)
ปุพฺพคโมติ วฺจฺจติ; เอวํ (ปณฺธิเตน) สมฺปทํ อิทํ (วจนํ) เวทิตพฺพํ ฯ

หิ เหมือนอย่างว่า (โจเรสุ) ครั้นเมื่อโจร ท. พหุสุ มาก กโรนฺเตสุ กระทำอยู่ คาม-
ฆาตาทิกมฺมานิ ซึ่งกรรมมีการฆ่าซึ่งชาวบ้านเป็นต้น ท. เอกโต โดยความเป็นอัน
เดียวกัน, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “โก อ.ใคร ปุพฺพคโม เป็นหัวหน้า เตสํ
(โจรานํ) แห่งโจร ท. เหล่านั้น (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (ชเนหิ) อันชน ท. วฺตุเต
กล่าวแล้ว, โย (โจโร) อ.โจรใด ปจฺจโย เป็นปัจจัย เตสํ (โจรานํ) แห่งโจร ท. เหล่า
นั้น โหติ ย่อมเป็น, เต (โจรา) โจร ท. เหล่านั้น นิสฺสาย อาศัยแล้ว ยํ (โจรํ) ซึ่ง
โจรใด กโรนฺติ ย่อมกระทำ ตํ กมฺมํ ซึ่งกรรมนั้น, โส (โจโร) อ.โจรนั้น ทตฺโต วา
ชื่อว่าทตตะ หรือ มิตฺโต วา หรือว่าชื่อว่ามิตตะ (ชเนหิ) อันชน ท. วฺจฺจติ ย่อมเรียก

อิติ ว่า “**ปุพฺพคุณโม** เป็นหัวหน้า **เตสฺ (โจรान्ह)** แห่งโจร ท. เหล่านั้น” อิติ ดังนี้ ยถา
ฉนฺไต, (วจนฺ) อ.คำ **อิทํ สมฺปทํ** อันเป็นเครื่องยังอุปไมยให้ถึงพร้อมนี้ (**ปณฺฑิตเตน**)
อันบัณฑิต **เวทิตพฺพํ** ฟังทราบ **เอวํ** ฉนฺนํ ๕

เหมือนอย่างว่า เมื่อพวกโจรจำนวนมากร่วมมือกันทำกรรมมีฆ่าชาวบ้านเป็นต้น เมื่อ
ชนทั้งหลายกล่าวว่า “ใครเป็นหัวหน้าโจร”, โจรคนใดเป็นเหตุให้โจรทั้งหลายทำกรรม
หรือว่าพวกโจรเหล่านั้นอาศัยใครแล้วพากันทำกรรม โจรคนนั้น ไม่ว่าจะชื่อทัตตะหรือ
मितตะก็ตาม พวกชนก็พากันเรียกว่า “เป็นหัวหน้าโจร” ฉนฺไต, คำอุปไมยเกี่ยวกับจิต
และเจตสิกนี้ บัณฑิตฟังทราบฉนฺนํเหมือนกัน

หิศัพทํ ตปฺปาฎิฎฺฐกโรชตกะ พหุสุ วิเสสณะของ โจรสุจฺจ ลักษณะใน กโรนฺเตสุจฺจ
ลักษณะกิริยา ยถา อุปฺมาชตกะ เอกโต ตติยาวิเสสณะใน กโรนฺเตสุ ความฆาตาทิ-
กมฺมานิ อวุตตกัมมะใน กโรนฺเตสุ, “โก สุทฺธกัตตานิ โหติจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
เตสฺ วิเสสณะของ โจรานฺจฺจ สามีสัมพันธะใน ปุพฺพคุณโมจฺจ วิกตีกัตตานิ โหติ” อิติศัพทํ
สรูปะไน วจเนจฺจ ลักษณะใน วุตฺเตจฺจ ลักษณะกิริยา ชเนหิ อนภิทกัตตานิ วุตฺเต, โย
วิเสสณะของ โจโรจฺจ สุทฺธกัตตานิ โหติจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เตสฺ วิเสสณะของ
โจรานฺจฺจ สามีสัมพันธะใน ปจฺจโยจฺจ วิกตีกัตตานิ โหติ, เต วิเสสณะของ โจราจฺจ
สุทฺธกัตตานิ กโรนฺติจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยํ วิเสสณะของ โจรฺจฺจ อวุตตกัมมะใน
นิสฺสายจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน กโรนฺติ ตํ วิเสสณะของ กมฺมฺจฺจ อวุตตกัมมะใน กโรนฺติ,
โส วิเสสณะของ โจโรจฺจ วุตตกัมมะใน วุจฺจติจฺจ อาชยาตบทกัมมฺวาจก ทตฺโต กิตฺติ มิตฺโต
กิตฺติ สัณฺญาวิเสสณะของ โจโร วา สองศัพทํ ปทวิกัปปตฺถะเข้า ทตฺโต และ มิตฺโต ชเนหิ
อนภิทกัตตานิ วุจฺจติ “เตสฺ วิเสสณะของ โจรานฺจฺจ สามีสัมพันธะใน ปุพฺพคุณโมจฺจ
สรูปะไน อิติจฺจ ศัพทํสัมภาวานาใน วุจฺจติ, สมฺปทํ กิตฺติ อิทํ กิตฺติ วิเสสณะของ วจนฺจฺจ
วุตตกัมมะใน เวทิตพฺพํจฺจ กิตบทกัมมฺวาจก เอวํ อุปฺเมยชตกะ ปณฺฑิตเตน อนภิท-
กัตตานิ เวทิตพฺพํ ๕

.....
.....
.....
.....

๒๓๗. อิติ อุปาทปปัจจยตเถน มโน ปุพฺพคโม เอเตสฺนติ มโนปุพฺพคมา ฯ

อิติ อุปาทปปัจจยตเถน มโน ปุพฺพคโม เอเตสฺ (ธมฺมานํ โหติ) อิติ (เอเต ธมฺมา) มโนปุพฺพคมา ฯ

มโน อ.ใจ ปุพฺพคโม ชื่อว่าเป็นสภาพถึงก่อน เอเตสฺ (ธมฺมานํ) แห่งธรรม ท. เหล่า นั้น อุปาทปปัจจยตเถน เพราะอรรถคือความเป็นปัจจัยแห่งความเกิดขึ้น (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ด้วยประการฉะนี้ อิติ เพราะเหตุนั้น (เอเต ธมฺมา) อ.ธรรม ท. เหล่า นั้น มโนปุพฺพคมา ชื่อว่ามีใจเป็นสภาพถึงก่อน ฯ

ใจเป็นหัวหน้าแห่งเจตสิกธรรมเหล่านั้น เพราะอรรถว่าเป็นปัจจัยให้เจตสิกธรรมเกิดขึ้น ด้วยประการฉะนี้ เพราะฉะนั้น เจตสิกธรรมเหล่านั้น ชื่อว่ามีใจเป็นหัวหน้า

มโน สุตฺรทักตฺตานิ โหติ ฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก อิตฺตํปทํ ปการตฺตเถ อุปาทป- ปจฺจยตเถน เหตุโน ปุพฺพคโม วิกตํทักตฺตานิ โหติ เอเตสฺ วิเสสณะของ ธมฺมานํ งามีสัมพันธะโน ปุพฺพคโม อิตฺตํปทํ เหตุวตฺตเถ เอเต วิเสสณะของ ธมฺมา งามีสัมพันธะ มโนปุพฺพคมา สัมพันธะวิเสสณะของ ธมฺมา ฯ

.....
.....
.....

๒๓๘. น หิ เต, มเน อนุปฺปชฺชนเต, อุปฺปชฺชิตุํ สกฺโกนฺติ. มโน ปน, เอกจฺเจสุ เจตสิเกสุ อนุปฺปชฺชนเตสุปิ, อุปฺปชฺชติ เอว ฯ

น หิ เต (ธมฺมา), มเน อนุปฺปชฺชนเต, อุปฺปชฺชิตุํ สกฺโกนฺติ. มโน ปน, เอกจฺเจสุ เจตสิเกสุ อนุปฺปชฺชนเตสุปิ, อุปฺปชฺชติ เอว ฯ

หิ เพราะว่า เต (ธมฺมา) อ.ธรรม ท. เหล่านั้น, มเน ครั้นเมื่อใจ อนุปฺปชฺชนเต ไม่เกิดขึ้นอยู่, น สกฺโกนฺติ ย่อมไม่อาจ อุปฺปชฺชิตุํ เพื่ออันเกิดขึ้น, ปน แต่ว่า มโน อ.ใจ, เจตสิเกสุ ครั้นเมื่อเจตสิก ท. เอกจฺเจสุ บางพวก อนุปฺปชฺชนเตสุปิ แม้ไม่เกิดขึ้นอยู่, อุปฺปชฺชติ เอว ย่อมเกิดขึ้นนั้นเทียว ฯ

เพราะว่า เจตสิกธรรมเหล่านั้น เมื่อใจไม่เกิดขึ้น ก็ไม่สามารถที่จะเกิดขึ้นได้ แต่ใจเกิดขึ้นได้ ในขณะที่เจตสิกบางกลุ่มถึงจะไม่เกิดขึ้นก็ตาม

หิศัพท์ เหตุไชตกะ เต วิเสสณะของ ฌมมาๆ สุทธกัตตาใน สกุโกนุติๆ อาชยาตบท กัตตุวากก นศัพท์ ปฏิสเสระใน สกุโกนุติ, มเน ลักษณะใน อนุปปชชุนเตๆ ลักษณะ กิริยา, อุปปชชิตุ่ ตุมัตถสัมปทานใน สกุโกนุติ, ปนศัพท์ ปักขันตรโชตกะ มโน สุทธกัตตาใน อุปปชชิตุ่ๆ อาชยาตบทกัตตุวากก เอกจเจสุ วิเสสณะของ เจตสิเกสุๆ ลักษณะ ใน อนุปปชชุนเตสุๆ ลักษณะกิริยา อปศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อนุปปชชุนเตสุ, เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ อุปปชชิตุ่ ๫

.....

.....

.....

.....

๒๓๙. อธิปติวเสน ปน มโน เสฏโจ เอเตสนุติ มโนเสฏจา ๫

อธิปติวเสน ปน มโน เสฏโจ เอเตส (ฌมมาน โหติ) อิติ (เอเต ฌมมา) มโนเสฏจา ๫

ปน แต่ว่า มโน อ.ใจ เสฏโจ เป็นสภาพประเสริฐที่สุด เอเตส (ฌมมาน) กว่าธรรม ท. เหล่านั้น อธิปติวเสน ด้วยสามารถแห่งความเป็นอธิบดี (โหติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนี้ (เอเต ฌมมา) อ.ธรรม ท. เหล่านั้น มโนเสฏจา ชื่อว่ามีใจเป็นสภาพ ประเสริฐที่สุด ๫

แต่ว่า ใจเป็นสภาพประเสริฐที่สุดกว่าเจตสิกธรรมเหล่านั้น ด้วยสามารถเป็นอธิบดี เพราะฉะนั้น เจตสิกธรรมเหล่านั้น ชื่อว่ามีใจประเสริฐที่สุด

ปนศัพท์ วิเสสโชตกะ มโน สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตุวากก อธิปติวเสน ตติยาวิเสสณะใน เสฏโจๆ วิกติกัตตาใน โหติ เอเตส วิเสสณะของ ฌมมานๆ จัญฐือปาทานใน เสฏโจ อิติศัพท์ เหตุวัตถะ เอเต วิเสสณะของ ฌมมาๆ ลิงคัตถะ มโนเสฏจา สัญญาวิเสสณะของ ฌมมา ๫

.....

.....

.....

.....

๒๔๐. ยถา หิ โจราทีนํ โจรเชฏฐกาทโย อธิปติโน เสฏฐจา; ตถา เตสมปิ มโนติ มโนเสฏฐจา ฯ

ยถา หิ โจราทีนํ (ชนานํ) โจรเชฏฐกาทโย อธิปติโน (ชนา) เสฏฐจา (โหนดิ); ตถา เตสมปิ (ธมฺมานํ) มโน (เสฏฐโจ โหติ) อิติ (เต ธมฺมา) มโนเสฏฐจา ฯ

หิ เหมือนอย่างว่า (ชนา) อ.ชน ท. **อธิปติโน** ผู้เป็นใหญ่ โจรเชฏฐกาทโย มีโจรผู้ เจริญที่สุดเป็นต้น **เสฏฐจา** เป็นผู้ประเสริฐที่สุด (ชนานํ) กว่าชน ท. โจราทีนํ มีโจร เป็นต้น (โหนดิ) ย่อมเป็น ยถา ฉนฺได, **มโน อ.ใจ (เสฏฐโจ)** เป็นสภาพประเสริฐ ที่สุด **เตสมปิ (ธมฺมานํ)** กว่าธรรม ท. แม่เหล่านั้น (โหติ) ย่อมเป็น ตถา ฉนฺนํ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ธมฺมา) อ.ธรรม ท. เหล่านั้น **มโนเสฏฐจา** ชื่อว่ามีใจเป็นสภาพ ประเสริฐที่สุด ฯ

เหมือนอย่างว่า พวกชนผู้เป็นใหญ่มีหัวหน้าโจรเป็นต้น เป็นผู้ประเสริฐกว่าชนทั้ง หลายมีโจรเป็นต้น ฉนฺได ใจเป็นสภาพประเสริฐที่สุดกว่าเจตสิกธรรมแม่เหล่านั้น ฉนฺนํ เพราะฉะนั้น เจตสิกธรรมเหล่านั้น จึงชื่อว่ามีใจเป็นสภาพประเสริฐที่สุด

หิศัพท์ ตปฺปภาฏิกกรณโชตกะ โจรเชฏฐกาทโย กิติ อธิปติโน กิติ วิเสสนะของ ชนาฯ สุกทกัตตาโน โหนดิจฯ อาชยตบทกัตตุวจาก ยถา อุปมาโชตกะ โจราทีนํ วิเสสนะ ของ ชนानํฯ ฉนฺนํฐือปาทานโน เสฏฐจาฯ วิกติกัตตาโน โหนดิ, มโน สุกทกัตตาโน โหติฯ อาชยตบทกัตตุวจาก ตถา อุปเมยโยชตกะ อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ เตสํฯ วิเสสนะของ ธมฺมานํฯ ฉนฺนํฐือปาทานโน เสฏฐโจฯ วิกติกัตตาโน โหติ อิติศัพท์ เหตุวัตถะ เต วิเสสนะของ ธมฺมาฯ ลิงคัตถะ มโนเสฏฐจา สัญญาวิเสสนะของ ธมฺมา ฯ

๒๔๑. ยถา ปน ทารุอาทีหิ นิปฺพนฺหานิ ตานิ ตานิ ภณฺฑทานิ ทารุมายาทีนํ นาม โหนดิ; ตถา เอเตปิ มนโต นิปฺพนฺนตฺตา มโนมยา นาม ฯ

ยถา ปน ทารุอาทีหิ (สมฺภาเรหิ) นิปฺพนฺหานิ ตานิ ตานิ ภณฺฑทานิ ทารุมายาทีนํ นาม โหนดิ; ตถา เอเตปิ (ธมฺมา เอเตสํ ธมฺมานํ) มนโต นิปฺพนฺนตฺตา มโนมยา นาม (โหนดิ) ฯ

ปน เหมือนอย่างว่า **ภณฺฑทานิ** อ.ภณฺฑะ ท. **ตานิ ตานิ** เหล่านั้นฯ **นิปฺพนฺหานิ** อันสำเร็จแล้ว (สมฺภาเรหิ) ด้วยสัมภาระ ท. **ทารุอาทีหิ** มีไม่เป้นต้น **ทารุมายาทีนํ**

นาม ชื่อว่าเป็นภักตมะมีภักตมะสำเร็จแล้วแต่ไม่เป็นต้น โหนฺติ ย่อมเป็น ยถา ฉนฺโต, เอเตปิ (ธมฺมา) อ.ธรรม ท. แม่เหล่านั้น มโนมยา นาม ชื่อว่าเป็นสภาพสำเร็จแล้ว แต่ใจ (เอเตสฺ ธมฺมานํ) มนโต นิปฺพนฺตฺตา เพราะความที่- แห่งธรรม ท. เหล่า นั้น -เป็นสภาพสำเร็จแล้ว แต่ใจ (โหนฺติ) ย่อมเป็น ตถา ฉนฺนํ ๕

เหมือนอย่างว่า ภักตมะเหล่านั้นๆ ที่สำเร็จจากสัมภาระมีไม่เป็นต้น ชื่อว่าเป็นภักตมะ ที่สำเร็จด้วยไม่เป็นต้น ฉนฺโต เจตสิกธรรมแม่เหล่านั้น ชื่อว่าสำเร็จแต่ใจ เพราะเจตสิก ธรรมเหล่านั้นสำเร็จแต่ใจ ฉนฺนํ

ปนศัพฺทํ ตปฺปาฎิกรณฺโชตกะ นิปฺพนฺนาณิ กิตฺติ ตานิ สองบท กิตฺติ วิเสสณะของ ภณฺฑานีๆ สุกฺกตฺตานิ โหนฺติๆ อาชยตบทกตฺตฺวาจก ยถา อุปฺมาโชตกะ ทารุอาทิตฺติ วิเสสณะของ สมฺภาเรหิๆ อปาทานนฺ นิปฺพนฺนาณิ นามศัพฺทํ สัญญาโชตกะเข้ากับ ทารุมาทิตฺติๆ วิเสสณะของ ภณฺฑานีๆ วิกิตฺกตฺตานิ โหนฺติ, อปีศัพฺทํ อเปกขตฺตอะเข้ากับ เอเตๆ วิเสสณะของ ธมฺมาๆ สุกฺกตฺตานิ โหนฺติๆ อาชยตบทกตฺตฺวาจก ตถา อุปฺเมยฺยโชตกะ เอเตสฺ วิเสสณะของ ธมฺมานํๆ ภาวาทิสัมพันธะใน นิปฺพนฺตฺตา มนโต อปาทานนฺ นิปฺพนฺ- นิปฺพนฺตฺตา เหตุโน มโนมยา นามศัพฺทํ สัญญาโชตกะ เข้ากับ มโนมยาๆ วิกิตฺกตฺตานิ โหนฺติ ๕

๒๔๒. ปทฺฐเจนาติ: อาคนฺตฺเกหิ อภิชฺฌาทีหิ โทเสหิ ปทฺฐเจน ๕

“ปทฺฐเจนาติ: (ปทฺสฺส) “อาคนฺตฺเกหิ อภิชฺฌาทีหิ โทเสหิ ปทฺฐเจน” (อิตฺติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ อิตฺติ ว่า “อาคนฺตฺเกหิ อภิชฺฌาทีหิ โทเสหิ ปทฺฐเจน อัน- อันโทษ ท. มีอภิชฺฌาเป็นต้น อันจรมา ประทุษร้ายแล้ว” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทฺสฺส) แห่งบท “ปทฺฐเจนาติ ว่า “ปทฺฐเจน” ดังนี้ ๕

บทว่า “ปทฺฐเจน” ความว่า ถูกโทษทั้งหลายมีอภิชฺฌาเป็นต้นที่จรมาประทุษร้าย

“ปทฺฐเจน” สรุปะใน อิตฺติๆ ศัพฺทํ สรุปะใน ปทฺสฺสๆ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “อาคนฺตฺเกหิ กิตฺติ อภิชฺฌาทีหิ กิตฺติ วิเสสณะของ โทเสหิๆ อนภิชิตกตฺตานิ ปทฺฐเจนๆ วิเสสณะของ มนสา” อิตฺติศัพฺทํ สรุปะใน อตฺโถๆ ลิงคตฺตอะ ๕

๒๔๓. ปกติมโน หิ ภาวุงคจิตตํ ฯ

หิ จริงอยู่ ปกติมโน อ.ใจตามปกติ ภาวุงคจิตตํ ชื่อว่าภาวุงคจิต ฯ

ความจริง ปกติจิต ชื่อว่าภาวุงคจิต

หิศัพท์ ทัพหิกรรมชอตกะ ปกติมโน ลิงคัตถะ ภาวุงคจิตตํ สัญญาวีเสสนะของ ปกติมโน ฯ

.....
.....
.....

๒๔๔. ตํ อปฺปทฺฏจํ, ยถา หิ ปสนฺนํ อุกกํ อาคนฺตุเกหิ นีลาทีหิ อุกฺกิลิฏฺจํ นีโลทกาทิ-
เกทํ โหติ, น จ นวํ อุกกํ นาปิ ปุริมํ ปสนฺนอุทกเมว; ตถา ตมฺปิ
อาคนฺตุเกหิ อภิชฺฌาทีหิ โทเสหิ ปทฺฏจํ โหติ, น จ นวํ จิตฺตํ, นาปิ ปุริมํ
ภาวุงคจิตฺตเมว ฯ

ตํ (ภาวุงคจิตตํ โทเสหิ) อปฺปทฺฏจํ, ยถา หิ ปสนฺนํ อุกกํ อาคนฺตุเกหิ นีลาทีหิ (วณฺเณหิ)
อุกฺกิลิฏฺจํ นีโลทกาทิเกทํ โหติ, (ตํ อุกกํ) น จ นวํ อุกกํ (โหติ), นาปิ ปุริมํ ปสนฺน-
อุทกํ เอว (โหติ); ตถา ตมฺปิ (ภาวุงคจิตตํ) อาคนฺตุเกหิ อภิชฺฌาทีหิ โทเสหิ ปทฺฏจํ โหติ, (ตํ
จิตตํ) น จ นวํ จิตตํ (โหติ), นาปิ ปุริมํ ภาวุงคจิตตํ เอว (โหติ) ฯ

ตํ (ภาวุงคจิตตํ) อ.ภาวุงคจิตตํนั้น (โทเสหิ) อันโทษ ท. อปฺปทฺฏจํ ไม่ประทุษร้ายแล้ว,
หิ เหมือนอย่างว่า อุกกํ อ.น้ำ ปสนฺนํ อันใสแล้ว อุกฺกิลิฏฺจํ อันเข้าไปเสรำหมอง
แล้ว (วณฺเณหิ) เพราะสี ท. นีลาทีหิ มีสีเขียวเป็นต้น อาคนฺตุเกหิ อันจรมานีโล-
ทกาทิเกทํ เป็นน้ำอันต่างด้วยน้ำมีน้ำสีเขียวเป็นต้น โหติ ย่อมเป็น, (ตํ อุกกํ) อ.น้ำ
นั้น นวํ อุกกํ เป็นน้ำใหม่ (โหติ) ย่อมเป็น น จ หามีได้แล, ปสนฺนอุทกํ เอว เป็น
น้ำอันใสแล้ว ปุริมํ อันมีในก่อนนั้นเที่ยว (โหติ) ย่อมเป็น น อปิ แม้หามีได้ ยถา
ฉนฺได, ตมฺปิ (ภาวุงคจิตตํ) อ.ภาวุงคจิตตํนั้น อาคนฺตุเกหิ อภิชฺฌาทีหิ โทเสหิ
ปทฺฏจํ เป็นธรรมชาติ อันโทษ ท. มีอภิชฌาเป็นต้น อันจรมานีโลทกาทิเกทํ
ย่อมเป็น, (ตํ จิตตํ) อ.จิตตํนั้น นวํ จิตตํ เป็นจิตดวงใหม่ (โหติ) ย่อมเป็น น จ
หามีได้แล, ภาวุงคจิตตํ เอว เป็นภาวุงคจิต ปุริมํ อันมีในก่อนนั้นเที่ยว (โหติ) ย่อม
เป็น น อปิ แม้หามีได้ ตถา ฉนฺนํ ฯ

๒๔๕. เตนาห ภควา “ปภสฺสรมิทํ ภิกฺขเว จิตฺตํ. ตณฺจ โข อาคนฺตุเกหิ อูปกฺกิลเสหิ อูปกฺกิลิฏฺจนฺ”ติ ฯ

เตน อาห ภควา “ปภสฺสรํ (โหติ) อิทํ ภิกฺขเว จิตฺตํ. ตํ (จิตฺตํ) จ โข อาคนฺตุเกหิ อูปกฺกิลเสหิ อูปกฺกิลิฏฺจนฺ”ติ ฯ

เตน เพราะเหตุนี้ ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ดู ก่อนภิกษุ ท. อิห จิตฺตํ อ.จิตนี้ ปภสฺสรํ เป็นแดนสร้านอกแห่งรัศมี (โหติ) ย่อมเป็น, จ โข แต่ว่าแล ตํ (จิตฺตํ) อ.จิตนั้น อูปกฺกิลิฏฺจํ เข้าไปเสร้าหมองแล้ว อูปกฺกิลเสหิ เพราะอุปกิลเส ท. อาคนฺตุเกหิ อันจรมา” อิติ ดังนี้ ฯ

เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย จิตนี้ปภัสสร ก็แล จิตนั้น เสร้าหมองเพราะอุปกิลเสที่จรมา”

เตน เหตุวตถะ ภควา สฺสทกตฺตานิ อาหฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก “ภิกฺขเว อาลปนะ อิทํ วิเสสนะของ จิตฺตํฯ สฺสทกตฺตานิ โหติฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก ปภสฺสรํ วิกตีกตฺตานิ ใน โหติ, จศัพทํ วิเสสชตฺตเก โขศัพทํ วจนาลังการะ ตํ วิเสสนะของ จิตฺตํฯ สฺสทกตฺตานิ ใน อูปกฺกิลิฏฺจํฯ กิตบทกตฺตฺวาจก อาคนฺตุเกหิ วิเสสนะของ อูปกฺกิลเสหิฯ เหตุใ ใน อูปกฺกิลิฏฺจํ” อิติศัพทํ อาการะใน อาห ฯ

.....

๒๔๖. เอวํ มนสา เจ ปทุญฺเจน ฯ

(ปุคฺคโล) เอวํ มนสา เจ ปทุญฺเจน (ภาสติ วา กโรติ วา) ฯ

เจ หากว่า (ปุคฺคโล) อ.บุคคล มนสา มีใจ ปทุญฺเจน อันโทษประทุษร้ายแล้ว เอวํ อย่างนี้ (ภาสติ วา) กล่าวอยู่หรือ (กโรติ วา) หรือว่า กระทำอยู่ไซ้ร ฯ

หากว่า บุคคลมีใจที่ถูกโทษประทุษร้ายอย่างนี้ จะกล่าวหรือจะทำก็ตาม

เจ ปริกปปตฺตะ ปุคฺคโล สฺสทกตฺตานิ ภาสติ และ กโรติ ภาสติ ก็ดี กโรติ ก็ดี อาชยตบทกตฺตฺวาจก เอวํ กิริยาวิเสสนะใน ปทุญฺเจนฯ วิเสสนะของ มนสาฯ อิตถัมภุตตะ ของ ปุคฺคโล วา สองศัพทํ ปทวิกปปตฺตะเข้า ภาสติ และ กโรติ ฯ

.....

อวชารณะเข้ากับ วจีทุจจรีตัง อวตตกัมมะใน ภาสติ, กโรนุโต อัพภันตริกิริยาของ ปุคฺคโล ติวริธ วิเสสนะของ กายทุจจรีตัง เอวศัพท อวชารณะเข้ากับ กายทุจจรีตัง อวตตกัมมะใน กโรติ, อภาสนุโต กิติ อกรุนุโต กิติ อัพภันตริกิริยาของ ปุคฺคโล ตาย วิเสสนะของ ปทุฏฺฐมานสตาย อตฺตโน ภาวาทิสัมพันธะใน ปทุฏฺฐมานสตาย อภิชฌาทีหิ วิเสสนะของ โทเสหิจ อนภินทิตกตฺตนาใน ปทุฏฺฐ- ปทุฏฺฐมานสตาย เหตุ ใน ปุเรติ ติวริธ วิเสสนะของ มโนทุจจรีตัง การิตกัมมะใน ปุเรติ, ทส วิเสสนะของ อกุสลกมฺมปถาฯ สุททกตฺตนาใน คจฺจนฺติจ อายยาตบทกตฺตวาจก เอวิ ปการัตถะ อสฺส วิเสสนะของ ปุคฺคลสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อกุสลกมฺมปถา ปาโรปฐี สัมปาปญฺเญยกัมมะใน คจฺจนฺติ” อิติศัพท สรุปะเน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ๗

๒๔๘. ตโต หนํ ทุกฺขมฺนุเวตีติ: ตโต ติวริทฺทุจจรีตโต ตํ ปุคฺคลํ ทุกฺขํ อญฺเวติ; ทุจจรีตานุภาเวน จตุสฺส อปาเยสฺส วา มนุสฺเสสฺส วา ตมตฺตภาวํ คจฺจนฺตํ กายวตฺตกมฺปิ อิตรวตฺตกมฺปิ อิมินา ปรียาเยน กายิกเจตสิกํ วิปากทุกฺขํ อญฺคจฺจติ ๗

“ตโต หนํ ทุกฺขมฺนุเวตีติ: (คาถาปาทสฺส) “ตโต ติวริทฺทุจจรีตโต ตํ ปุคฺคลํ ทุกฺขํ อญฺเวติ; ทุจจรีตานุภาเวน จตุสฺส อปาเยสฺส วา มนุสฺเสสฺส วา ตํ อตฺตภาวํ คจฺจนฺตํ ‘กายวตฺตกมฺปิ อิตรวตฺตกมฺปิ (วิปากทุกฺขํ)’ อิติ อิมินา ปรียาเยน กายิกเจตสิกํ วิปากทุกฺขํ อญฺคจฺจติ” (อติ อตุโถ) ๗

(อตุโถ) อ.อรรถ อิติ ว่า “ทุกฺขํ อ.ทุกฺขํ อญฺเวติ ย่อมไปตาม ตํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น ตโต ติวริทฺทุจจรีตโต เพราะทุจจรีตอันมีอย่างสามนั้น, วิปากทุกฺขํ คือว่า อ.ทุกฺขํ อันเป็นวิปาก กายิกเจตสิกํ อันเป็นไปในกายและเป็นไปในจิต อิมินา ปรียาเยน โดยปริยายนี้ อิติ คือ (วิปากทุกฺขํ) อ.วิปากทุกฺขํ กายวตฺตกมฺปิ มีกายเป็นที่ตั้งบ้าง อิตรวตฺตกมฺปิ มีจิตนอกนี้เป็นที่ตั้งบ้าง” อญฺคจฺจติ ย่อมไปตาม ตํ อตฺตภาวํ ซึ่งอตฺตภาวนั้น คจฺจนฺตํ ที่ไปอยู่ อปาเยสฺส ในอบาย ท. จตุสฺส สี วา หรือ วา หรือว่า มนุสฺเสสฺส ในมมนุษย์ ท. ทุจจรีตานุภาเวน เพราะอานุภาพแห่งทุจจรีต” (อติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “ตโต หนํ ทุกฺขมฺนุเวตีติ ว่า “ตโต หนํ ทุกฺขมฺนุเวติ” ดังนี้ ๗

บาทพระคาถาว่า “ตโต หนํ ทุกฺขมฺนุเวติ” ความว่า ทุกฺขํย่อมไปตามบุคคลนั้น เพราะ

ทุจจริต ๓ ประการนั้น คือว่า ทุกข์ที่เป็นผลที่เป็นไปทางกายและเป็นไปทางจิต โดยปริยายนี้ว่า “ทุกข์ที่เป็นผลมีกายเป็นที่ตั้งบ้าง มีจิตนอกนี้เป็นที่ตั้งบ้าง” ย่อมไปตามอรรถภาพร่างกายที่ไปอยู่ในอบายทั้ง ๔ หรือในมนุษย์ เพราะอรรถภาพของทุจจริต

“ตโต น หุกฺขมนฺเวติ” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน คาถาปาทสุสฯ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “หุกฺขํ สุทฺธกัถตาโน อนฺเวติฯ อาชยาตบทกัถตุวาจก ตโต วิเสสณะของ ติวริทุจจริตโตฯ เหตุโน อนฺเวติ ตํ วิเสสณะของ ปุคฺคัลฯ อวุตตกัถมะโน อนฺเวติ, กายิกเจตสิกํ วิเสสณะของ วิปากหุกฺขํฯ สุทฺธกัถตาโน อนฺคจฺจติฯ อาชยาตบทกัถตุวาจก ทุจจริตานุกาเวน เหตุโน อนฺคจฺจติ จตุสฺ วิเสสณะของ อปาเยสฺฯ กิติ มนุสฺเสสฺฯ กิติ วิสยาธาระโน คจฺจนฺตํ วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตถะเข้ากับ จตุสฺ อปาเยสฺ และมนุสฺเสสฺ ตํ กิติ คจฺจนฺตํ กิติ วิเสสณะของ อตตภาวํฯ อวุตตกัถมะโน อนฺคจฺจติ ‘อปี สองศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ กายวตฺตุกํ และ อิตรวตฺตุกํ กายวตฺตุกํ กิติ อิตรวตฺตุกํ กิติ วิเสสณะของ วิปากหุกฺขํฯ ลิงคัตถะ’ อิติศัพท์ สรุปะใน อิมินา ปรียาเยน อิมินา วิเสสณะของ ปรียาเยนฯ ตติยาวิเสสณะโน กายิกเจตสิกํ ตโต ติวริทุจจริตโต ตํ ปุคฺคัลหุกฺขํ อนฺเวติ วิวริยะโน ทุจจริตานุกาเวน จตุสฺ อปาเยสฺ วา มนุสฺเสสฺ วา ตมตตภาวํ คจฺจนฺตํ กายวตฺตุกมฺปี อิตรวตฺตुकมฺปีติ อิมินา ปรียาเยน กายิกเจตสิกํ วิปากหุกฺขํ อนฺคจฺจติฯ วิวริณะ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ๕

๒๔๙. ยถา กิ ?

“ยถา กิ (ตโต ติวริทุจจริตโต หุกฺขํ นํ ปุคฺคัล อนฺเวติ” อิติ ปุจฺจา) ๕

(ปุจฺจา) อ.อันถาม อิติ ว่า “(หุกฺขํ) อ.หุกฺข (อนฺเวติ) ย่อมไปตาม (นํ ปุคฺคัล) ซึ่งบุคคลนั้น (ตโต ติวริทุจจริตโต) เพราะทุจจริตอันมีอย่างสามนั้น ยถา กิ ราวกะ อ.อะไร?” (อิติ) ดังนี้ ๕

ถามว่า “เหมือนอะไร?”

“หุกฺขํ สุทฺธกัถตาโน อนฺเวติฯ อาชยาตบทกัถตุวาจก ยถา อูปมาไซตถะเข้ากับ กิฯ อูปมาลึงคัตถะ ตโต วิเสสณะของ ติวริทุจจริตโตฯ เหตุโน อนฺเวติ นํ วิเสสณะของ ปุคฺคัลฯ อวุตตกัถมะโน อนฺเวติ” อิติศัพท์ สรุปะใน ปุจฺจาฯ ลิงคัตถะ ๕

๒๕๐. จกุกั วหโต ปทนต์: ฐเร ยุตตสฺส ฐฺริ วหโต พลิวททสฺส ปทํ จกุกํ วีย ๫

“(ตโต ติวริทฺทจฺจริตโต นํ ปุคฺคํ ทุขํ อนฺเวติ) จกุกํ อิว (ฐฺริ) วหโต (พลิวททสฺส) ปทํ (อนฺเวนต์) อิติ (วิสฺสชฺชน) ๫

“(ปุคฺคเลน) ฐเร ยุตตสฺส ฐฺริ วหโต พลิวททสฺส ปทํ (อนฺเวนต์) จกุกํ วีย” (อิตฺติ อตฺโถ) ๫

(วิสฺสชฺชน) อ.อันแก อิติ ว่า “(ทุขํ) อ.ความทุกข์ (อนฺเวติ) ย่อมไปตาม (นํ ปุคฺคํ) ซึ่งบุคคลนั้น (ตโต ติวริทฺทจฺจริตโต) เพราะทฺจฺจริตอันมีอย่างสามนั้น จกุกํ อิว เพียงดัง อ.ล้อ (อนฺเวนต์) หมุนไปตามอยู่ ปทํ ซึ่งรอยเท้า (พลิวททสฺส) ของโคตัวเนื่องด้วยกำลัง วหโต ตัวนำไปอยู่ (ฐฺริ) ซึ่งแอก” อิติ ดังนี้ ๫

(อตฺโถ) อ.อธิบาย (อิตฺติ) ว่า “จกุกํ วีย รวากะ อ.ล้อ (อนฺเวนต์) หมุนไปตามอยู่ ปทํ ซึ่งรอยเท้า พลิวททสฺส ของโคตัวมีกำลัง (ปุคฺคเลน) ยุตตสฺส ตัวอันบุคคลเทียมแล้ว ฐเร ที่แอก วหโต ชื่อว่าตัวนำไปอยู่ ฐฺริ ซึ่งแอก” (อิตฺติ) ดังนี้ ๫

ตอบว่า “ความทุกข์ย่อมไปตามบุคคลนั้น เพราะทฺจฺจริต ๓ อย่าง เหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโคตัวมีกำลังตัวนำแอกไปจะนั้น”

อธิบายว่า “เหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโคตัวเนื่องด้วยกำลัง ตัวเทียมที่แอกนำแอกไปอยู่จะนั้น”

“ทุขํ สฺททกตฺตาใน อนฺเวติ๑ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ตโต วิเสสนะของ ติวริทฺทจฺจริตโต๑ เหตุใน อนฺเวติ นํ วิเสสนะของ ปุคฺคํ๑ อฺวตตกัมมะใน อนฺเวติ จกุกํ อฺปมาลึงคตฺถะ ฐฺริ อฺวตตกัมมะใน วหโต๑ วิเสสนะของ พลิวททสฺส๑ สามีสัมพันธะใน ปทํ๑ อฺวตตกัมมะใน อนฺเวนต์๑ วิเสสนะของ จกุกํ อิวคัพทํ อฺปมาโชตกะเข้ากับ จกุกํ ฐฺริ วหโต พลิวททสฺส ปทํ อนฺเวนต์” อิตฺติคัพทํ สฺรูปะใน วิสฺสชฺชน๑ ลึงคตฺถะ ๫

“ปุคฺคเลน อนภิตกตฺตาใน ยุตตสฺส ฐเร วิสยาธาระใน ยุตตสฺส๑ วิเสสนะของ พลิวททสฺส ฐฺริ อฺวตตกัมมะใน วหโต๑ วิเสสนะของ พลิวททสฺส๑ สามีสัมพันธะใน ปทํ๑ อฺวตตกัมมะใน อนฺเวนต์๑ วิเสสนะของ จกุกํ๑ อฺปมาลึงคตฺถะ วียคัพทํ อฺปมาโชตกะเข้ากับ ฐเร ยุตตสฺส ฐฺริ วหโต พลิวททสฺส ปทํ อนฺเวนต์ จกุกํ” อิตฺติคัพทํ สฺรูปะใน อตฺโถ๑ ลึงคตฺถะ

.....
.....

๒๕๑. ยถา หิ โส เอกมฺปิ ทิวสํ เทวํปิ ปญฺจปิ ทสฺปิ อหฺมมาสมฺปิ วหนฺโต จกฺกํ
 นีวตฺเตตฺตํ ชหิตฺตํ น สกฺโกติ; อถ ขวสฺส ปฺรโต อติกกมฺนตฺสฺส ยฺคํ คีวํ พาทติ, ปจฺจโต
 ปฏิกฺกมฺนตฺสฺส จกฺกํ อูรุมฺสํ ปฏฺิหนฺติ; อิเมหิ ทฺวิหิ การณฺเหหิ พาทนฺตํ จกฺกํ ตสฺส
 ปทานุปทิกํ โหติ; ตเถว มนสา ปทฺฎฺเจเน ตีณิ ทฺวจจริตานิ ปฺุเรตฺวา จิตฺตํ ปุคฺคํ
 นิริยาทิสฺสุ ตตฺถ ตตฺถ คตฺฎฺจาเนสฺสุ ทฺวจจริตมฺูลกํ กายิกมฺฺปิ เจตสิกมฺฺปิ ทฺกฺขํ
 อนุพนฺธตฺตีติ ฯ

“ยถา หิ โส (พลิวทฺโท) เอกมฺปิ ทิวสํ เทวํปิ (ทิวเส) ปญฺจปิ (ทิวเส) ทสฺปิ (ทิวเส)
 อหฺมมาสมฺปิ วหนฺโต จกฺกํ นีวตฺเตตฺตํ ชหิตฺตํ น สกฺโกติ; อถ โข อสฺส (พลิวทฺทสฺส) ปฺรโต
 อติกกมฺนตฺสฺส ยฺคํ คีวํ พาทติ, (อสฺส พลิทฺทสฺส) ปจฺจโต ปฏิกฺกมฺนตฺสฺส จกฺกํ อูรุมฺสํ ปฏฺิหนฺติ;
 อิเมหิ ทฺวิหิ การณฺเหหิ พาทนฺตํ จกฺกํ ตสฺส (พลิวทฺทสฺส) ปทานุปทิกํ โหติ; ตเถว
 มนสา ปทฺฎฺเจเน ตีณิ ทฺวจจริตานิ ปฺุเรตฺวา จิตฺตํ ปุคฺคํ นิริยาทิสฺสุ ตตฺถ ตตฺถ คตฺฎฺจาเนสฺสุ
 ทฺวจจริตมฺูลกํ กายิกมฺฺปิ เจตสิกมฺฺปิ ทฺกฺขํ อนุพนฺธตฺตีติ (อตฺโต ปณฺฑิตฺเตน เวทิตฺทฺโพ) ฯ

(อตฺโต) อ.อธิบาย อิติ ว่า “หิ เหมือนอย่างว่า โส (พลิวทฺโท) อ.โคตตัวมีกำลังนั้น
 วหนฺโต นำไปอยู่ เอกมฺปิ ทิวสํ สิ้นวันหนึ่งบ้าง (ทิวเส) สิ้นวัน ท. เทวํปิ สอง
 บ้าง (ทิวเส) สิ้นวัน ท. ปญฺจปิ ห้าบ้าง (ทิวเส) สิ้นวัน ท. ทสฺปิ สิบบ้าง อหฺม-
 มาสมฺปิ สิ้นกึ่งแห่งเดือนบ้าง น สกฺโกติ ย่อมไม่อาจ จกฺกํ นีวตฺเตตฺตํ เพื่ออันยังล้อ
 ให้กลับ ชหิตฺตํ คือว่า เพื่ออันละ, อถ โข โดยที่แท้ ยฺคํ อ.แอก พาทติ ย่อมเบียดเบียน
 คีวํ ซึ่งคอ อสฺส (พลิวทฺทสฺส) ของโคตตัวมีกำลังนั้น อติกกมฺนตฺสฺส ตัวก้าวไป
 ล่วงอยู่ ปฺรโต ในที่ข้างหน้า, จกฺกํ อ.ล้อ ปฏฺิหนฺติ ย่อมกระทบ อูรุมฺสํ ซึ่งเนื้อแห่ง
 ขาอ่อน (อสฺส พลิทฺทสฺส) ของโคตตัวมีกำลังนั้น ปฏิกฺกมฺนตฺสฺส ตัวก้าวกลับอยู่
 ปจฺจโต ในที่ข้างหลัง, จกฺกํ อ.ล้อ พาทนฺตํ อันเบียดเบียนอยู่ การณฺเหหิ เพราะเหตุ ท.
 ทฺวิหิ สอง อิเมหิ เหล่านี้ ปทานุปทิกํ เป็นล้ออันเป็นไปตามรอยเท้าและภายหลัง
 แห่งรอยเท้า ตสฺส (พลิวทฺทสฺส) ของโคตตัวมีกำลังนั้น โหติ ย่อมเป็น ยถา ฉนฺได,
 ทฺกฺขํ อ.ทฺกฺขํ กายิกมฺฺปิ อันเป็นไปในกายบ้าง เจตสิกมฺฺปิ อันเป็นไปในจิตบ้าง
 ทฺวจจริตมฺูลกํ อันมีทฺวจจริตเป็นมูล อนุพนฺธติ ย่อมติดตาม ปุคฺคํ ซึ่งบุคคล มนสา
 ปทฺฎฺเจเน ตีณิ ทฺวจจริตานิ ปฺุเรตฺวา จิตฺตํ ผู้มีใจ อันโทษประทุษร้ายแล้ว ยังทฺวจจริต ท.
 สาม ให้เต็มแล้วดำรงอยู่แล้ว คตฺฎฺจาเนสฺสุ ในที่เป็นที่ไป ท. ตตฺถ ตตฺถ เหล่านี้ ฯ

นिरยาทีสุ มินรคเป็นตัน ตถา เอว ฉันนัันนัันเทียว” อิติ ดังนี้ (ปญฺหิตเตน) อัน
 บัณฺหิต (เวทิตพฺโพ) ฟังทราบ ๕

บัณฺหิตฟังทราบอธิบายว่า “เหมือนอย่างว่า โคตัวเนื่องด้วยกำลัง นำไปหนึ่งวันบ้าง
 สองวันบ้าง ห้าวันบ้าง สิบวันบ้าง ครึ่งเดือนบ้าง ย่อมไม่สามารถที่จะให้ล้อหมุนกลับ
 คือเพื่อจะสละล้อได้ โดยที่แท้ แยกย่อมเบียดเบียนคอของโคตัวเดินไปข้างหน้า ล้อ
 ย่อมกระทบขาอ่อนของโคตัวเดินถอยหลัง ล้อเบียดเบียนด้วยเหตุ ๒ อย่างเหล่านี้
 เป็นของหมุนไปตามรอยเท้า ฉันใด, ความทุกข์ที่เป็นไปทางกายบ้าง เป็นไปทางจิต
 บ้าง ที่มีทุจริตเป็นมูล ย่อมติดตามบุคคลนั้นผู้มีจิตที่ถูกโทษประทุษร้าย ทำให้ทุจริต ๓
 อย่างเต็มแล้วดำรงอยู่ในที่เป็นที่ไปทั้งหลายเหล่านั้นๆ มินรคเป็นตัน ฉันนัันนัันแหละ”

“หิตัพฺพํ ตปฺปาฎิกรรมโชตกะ โส วิเสสณะของ พลิวทฺโท ๑ สุทฺธกัตตาใน สกฺโกติ ๑
 อาชยตบทกัตตฺวาจก ยถา อุปมาโชตกะ อปี หัศัพฺพํ อเปกขัตตตะเข้ากับ เอกํ เทว
 ปญจ ทส และ อทฺธมมาสํ เอกํ วิเสสณะของ ทิวสํ ๑ กิตฺติ ทิวเส สามบทกิตฺติ อทฺธมมาสํ
 กิตฺติ อัจฉันตสังโยคะใน วหนฺโต เทว กิตฺติ ปญจ กิตฺติ ทส กิตฺติ วิเสสณะของ ทิวเส วหนฺโต
 อัปฺกัณฺตรกิริยาของ พลิวทฺโท จกฺกํ การิตกัมมะใน นิวตฺเตตฺตํ ๑ กิตฺติ ชหิตฺตํ กิตฺติ ตุมฺตถ-
 สัมปทานใน สกฺโกติ นิวตฺเตตฺตํ ๑ วิริยะใน ชหิตฺตํ ๑ วิวรรณะ นศฺพํ ปฏฺวิเสระใน สกฺโกติ,
 อถ โข อรุจิสฺสูจันตตะ ยุกํ สุทฺธกัตตาใน พาทฺติ ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก อสฺส วิเสสณะ
 ของ พลิวทฺทสฺส ๑ สามีสัมพันธะใน คีวํ ปุโรโต อาธาระใน อติฏกมฺนตฺสฺส ๑ วิเสสณะของ
 พลิวทฺทสฺส คีวํ อวุตตกัมมะใน พาทฺติ, จกฺกํ สุทฺธกัตตาใน ปฏฺวิหนฺติ ๑ อาชยตบท
 กัตตฺวาจก พลิวทฺทสฺส ๑ สามีสัมพันธะใน อูรุมฺสํ ปจฺจโต อาธาระใน ปฏฺวิฏกมฺนตฺสฺส ๑
 วิเสสณะของ พลิวทฺทสฺส อูรุมฺสํ อวุตตกัมมะใน ปฏฺวิหนฺติ, พาทฺนฺตํ วิเสสณะของ จกฺกํ ๑
 สุทฺธกัตตาใน โหติ ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก อิมะหิ กิตฺติ ทฺวีหิ กิตฺติ วิเสสณะของ
 การเณหิ ๑ เหตุใดใน พาทฺนฺตํ ๑ ตสฺส วิเสสณะของ พลิวทฺทสฺส ๑ สามีสัมพันธะใน
 ปทานุปทิกํ ๑ วิกตีกัตตาใน โหติ, อปี สองศัพฺพํ อเปกขัตตตะเข้ากับ กายิกํ และ เจตสิกํ
 ทฺวจฺจริตมฺมูลกํ กิตฺติ กายิกํ กิตฺติ เจตสิกํ กิตฺติ วิเสสณะของ ทฺกฺขํ ๑ สุทฺธกัตตาใน
 อนุพฺนฺธติ ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก เอวศัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ ตถา ๑ อุปเมยโยโชตกะ
 มนสา อิตถัมภุตตะของ ปุคฺคลํ ปทฺฏฺฏเณ วิเสสณะของ มนสา ตีณิ วิเสสณะของ
 ทฺวจฺจริตานิ ๑ การิตกัมมะใน ปุเรตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน จิตฺตํ ๑ วิเสสณะของ ปุคฺคลํ ๑

อวดตักมมะใน อนุพนฺธติ นิรยาทีสุ กัถิ ตตฺถ สองบทกัถิ วิเสสนะของ คตฺตฺวาเนสุญ วิสยาธาระใน จิตฺ” อิติศัพฺท สฺรูปะใน อตฺโถฯ วุตตกัมมะใน เวทิตฺพุโพฯ กิตฺตบทกัมมะ วาจก ปณฺทิตฺเตน อนภิตกัถิตตาใน เวทิตฺพุโพ ฯ

.....
.....
.....

๒๕๒. คาถาปริโยसानะ ตีสสฺหสฺสา ภิกฺขุ สห ปฏฺิสมฺภิทาหิ อรหฺตฺตํ ปาปฺุณฺีสุ ฯ

ภิกฺขุ อ.ภิกฺขุ ท. ตีสสฺหสฺสา มีพันสามสิบเป็นประมาณ ปาปฺุณฺีสุ บรรลุแล้ว อรหฺตฺตํ ซึ่งพระอรหฺต สห กับ ปฏฺิสมฺภิทาหิ ด้วยปฏฺิสมฺภิทา ท. คาถาปริโยसानะ ในกาล เป็นที่สุดฺลงรอบแห่งพระคาถา ฯ

เวลาจบพระคาถา ภิกฺขุสามหมื่นรูปบรรลุพระอรหฺตพร้อมกับปฏฺิสมฺภิทาทั้งหลาย

คาถาปริโยसानะ กาลสัตฺตมีใน ปาปฺุณฺีสุ ตีสสฺหสฺสา วิเสสนะของ ภิกฺขุฯ สุทฺธกัถิตตาใน ปาปฺุณฺีสุฯ อาชยาตฺตบทกัถิตฺตฺวาจก สหศัพฺท ทัพฺพสมวายะใน อรหฺตฺตํ ปฏฺิสมฺภิทาหิ สหฺตฺถตฺติยาเข้ากับ สห อรหฺตฺตํ สัมปาปฺุณฺีเยกัมมะใน ปาปฺุณฺีสุ ฯ

.....
.....

๒๕๓. สมฺปตฺตฺปริสายปี เทสฺนา สาทฺุฎฺิกกา สผลา อโหสิตี ฯ

เทสฺนา อ.พระเทศนา สาทฺุฎฺิกกา เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวจาอันมีประโยชน์ สผลา เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยผล อโหสิ ได้มีแล้ว สมฺปตฺตฺปริสายปี แม่แก่บริษัทผู้ถึงพร้อมแล้ว อิติ ดังนี้แล ฯ

พระเทศนาได้มีประโยชน์ มีผลแม่แก่บริษัทผู้ถึงพร้อมแล้ว ดังนี้แล

เทสฺนา สุทฺธกัถิตตาใน อโหสิฯ อาชยาตฺตบทกัถิตฺตฺวาจก อปีศัพฺท อเปกขัตฺถะเข้ากับ สมฺปตฺตฺปริสายฯ สัมปทานใน อโหสิ สาทฺุฎฺิกกา กัถิ สผลา กัถิ วิกิตกัถิตตาใน อโหสิ อิติศัพฺท สฺมาปนะ ฯ

.....
.....

จกขุपालตเถรวตถุ ๗

จกขุपालตเถรวตถุ (นินฺนุจิตฺ) ๗

จกขุपालตเถรวตถุ อ.เรื่อแกงพระจกขุบาลผูเถระ (นินฺนุจิตฺ) จบแลว ๗

จกขุपालตเถรวตถุ สุธกตตานิ นินฺนุจิตฺ ๗ กิตบทกตตวจาก ๗

จบเรื่อพระจกขุบาลเถระ

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ชิต

จกขุपालตเถรวตถุ

เป็นนัฏฐิต์ปปริสส์มาส โดยมีทุตียาตปปริสส์มาส และวิเสสนุตตรบทกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จกขุ ปาเลตีติ จกขุปาโล. (จกขุสทหุปพท + ปาล รกขณ ในการรักษา + อปจัจย) กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, เป็นทุตียาตปปริสส์มาส

โย ปุคคโล อ.บุคคลโต ปาเลติ ย่อมรักษา จกขุ ซึ่งดวงตา อิติ เพราะเหตุนี้ โส ปุคคโล อ.บุคคลนั้น จกขุปาโล ชื่อว่าจกขุपाल. (ผู้รักษาตา)

๒. จกขุปาโล จ โส เถโร จาติ จกขุपालตเถโร. (จกขุपाल + เถร) วิเสสนุตตรบทกัมมธารยส์มาส

จกขุปาโล จ อ.พระจกขุบาลด้วย โส อ.พระจกขุบาลนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ จกขุपालตเถโร ชื่อว่าจกขุपालตเถร. (พระจกขุบาลผู้เถระ, พระจกขุบาลเถระ)

๓. จกขุपालตเถรส์ส วตถุ จกขุपालตเถรวตถุ. (จกขุपालตเถร + วตถุ) นัฏฐิต์ปปริสส์มาส วตถุ อ.เรื่อง จกขุपालตเถรส์ส แห่งพระจกขุบาลผู้เถระ จกขุपालตเถรวตถุ ชื่อว่าจกขุपालตเถรวตถุ. (เรื่องพระจกขุบาลเถระ)

มโนปุพพงคมา

เป็นนัฏฐิต์วิปทูลยาธิกรณพทพพิทิสมาส โดยมีอโลปตปปริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุพพ คจจตีติ ปุพพงคโม. (ปุพพสทหุปพท + คม คติมติ ในการไป + อปจัจย) อโลปตปปริสส์มาส

(โย มโน) อ.ใจโต คจจติ ย่อมถึง ปุพพ ก่อน อิติ เพราะเหตุนี้ (โส มโน) อ.ใจนั้น ปุพพงคโม ชื่อว่าปุพพงคม. (ผู้ถึงก่อน)

๒. มโน ปุพพงคโม เอเตสนติ มโนปุพพงคมา, ธมมา. (มโน + ปุพพงคม) นัฏฐิต์วิปทูลยาธิกรณพทพพิทิสมาส

มโน อ.ใจ ปุพพงคโม เป็นสภาพถึงก่อน เอเตส (ธมมาน) แห่งธรรม ท. เหล่านั้น (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เอเต ธมมา) อ.ธรรม ท. เหล่านั้น มโนปุพพงคมา ชื่อว่ามโนปุพพงคม. (มีใจเป็นสภาพถึงก่อน, มีใจเป็นหัวหน้า)

มโนเสฏฐา

เป็นฉัฏฐีทวีปทูลยาธิกรณพหุพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มโน เสฏฐโ จ เอเตสนติ มโนเสฏฐา, ฌมมา. (มน + เสฏฐ)

มโน อ.ใจ เสฏฐโ จ เป็นสภาพประเสริฐที่สุด เอเตส (ฌมมานิ) แห่งธรรม ท. เหล่านั้น (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (เอเต ฌมมา) อ.ธรรม ท. เหล่านั้น มโนเสฏฐา ชื่อว่ามโนเสฏฐ, ได้แก่ธรรมทั้งหลาย. (มีใจประเสริฐที่สุด)

พลิวทโท

เป็นทุตียาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พลั วทชยตีติ พลิวทโท. (พลสทูปปท + วทช วทเช ในความเจริญ + อัจจย) กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ

(โย สโตโต) อ.สัตว์โต พลั ยังกำลัง วทชยติ ย่อมให้เจริญ อติ เพราะเหตุนั้น (โส สโตโต) อ.สัตว์นั้น พลิวทโท ชื่อว่าพลิวทท. (โคตว์ทำกำลังให้เจริญ, โคตว์มีกำลัง)

มโนมยา

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิตี มีวิเคราะห์ว่า

มนโต นิปนุณา มโนมยา, ฌมมา. (มน + มยัจจย)

(ฌมมา) อ.ธรรม ท. นิปนุณา อันสำเร็จแล้ว มนโต แต่ใจ มโนมยา ชื่อว่ามโนมย, ได้แก่ธรรมทั้งหลาย. (สำเร็จแต่ใจ)

ฌมมเทสนา

เป็นฉัฏฐีตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ฌมมสฺส เทสนา ฌมมเทสนา. (ฌมม + เทสนา)

เทสนา อ.การแสดง ฌมมสฺส ซึ่งธรรม ฌมมเทสนา ชื่อว่าฌมมเทสนา. (การแสดงธรรม, ธรรมเทสนา)

กุฎุมพิโก

เป็นอัสสัตถิตัตถิตี มีวิเคราะห์ว่า

กุกุมพ์ อัสส อตถิติ กุกุมพ์โก. (กุกุมพ์ + อิกปัจจัจย)

กุกุมพ์ อ.ทรัพย์สมบัติ อัสส (เสฏฐิโน) ของเศรษฐีนั้น อตถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ กุกุมพ์โก
ชื่อว่ากุกุมพ์โก. (ผู้มีทรัพย์สมบัติ, ผู้มีขุมทรัพย์, กุกุมพ์)

มททุโณ

เป็นนัฏฐิทวีปทตฺลยาธิกรณพทฺพพิทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

มทนต์ ฌนฺ อสฺสาติ มททุโณ, เสฏฐิ. (มทนต์ + ฌน)

ฌนฺ อ.ทรัพย์ มทนต์ มาก อสฺส (เสฏฐิโน) ของเศรษฐีนั้น (อตถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้
มททุโณ ชื่อว่ามททุณ, ได้แก่เศรษฐี. (ผู้มีทรัพย์มาก)

มทาโกโค

เป็นนัฏฐิทวีปทตฺลยาธิกรณพทฺพพิทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

มทนต์ โกโค อสฺสาติ มทาโกโค, เสฏฐิ. (มทนต์ + โกโค)

โกโค อ.โกคะ มทนต์ มาก อสฺส (เสฏฐิโน) ของเศรษฐีนั้น (อตถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้
มทาโกโค ชื่อว่ามทาโกค, ได้แก่เศรษฐี. (ผู้มีโกคะมาก)

อปุตตโก

เป็นนนิบาตบุพพททพิทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

นตถิ เอตสฺส ปุตฺตติ อปุตตโก, เสฏฐิ. (น + ปุตต)

ปุตฺต อ.บุตร เอตสฺส (เสฏฐิโน) ของเศรษฐีนั้น นตถิ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้ อปุตตโก
ชื่อว่าอปุตตค, ได้แก่เศรษฐี. (ผู้ไม่มีบุตร)

นทานตติถฺ

เป็นวิเสสนบุพพททกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

๑. นทายนฺติ เอตถาติ นทาน. (นทา โสเจ ในการชำระ + ยุปัจจัจย) กัตตรูป, อธิกรณ-
สาธนะ

(ช่นา) อ.ช่น ท. นทายนฺติ ย่อมอาบ เอตถ (ติดเถ) ที่ทำนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ เอต (ติดถ) อ.ทำนี้
นทาน ชื่อว่านทาน. (เป็นที่อาบ)

๒. นทานญจ ตํ ติตถญจาติ นทานติตถํ. (นทาน + ติตถ)
 นทานํ จ อ.อันเป็นที่อาบด้วย ตํ อ.อันเป็นที่อาบนั้น ติตถํ จ เป็นทำน้ำด้วย อิติ เพราะ
 เหตุนั้น นทานติตถํ ชื่อว่านทานติตถ. (ทำน้ำเป็นที่อาบน้ำ)

อนุดรามคค

เป็นนิบาตปุพพกถัพยยี่ภาวสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มคคสส อนุดรา อนุดรามคค. (อนุดรา + มคค)

อนุดรา อ.ระหว่าง มคคสส แห่งหนทาง อนุดรามคค ชื่อว่าอนุดรามคค. (ระหว่างทาง)

สมปนุสนสาโจ

เป็นฉฐฐีทวิพทตลยาธิกรณพหุพพิทิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สมปนุสนาโย สาชาโย อสสาติ สมปนุสนสาโจ, รุกโจ. (สมปนุสนา + สาชา)

สาชาโย อ.กิ่ง ท. สมปนุสนาโย อันถึงพร้อมแล้ว อสส (รุกขสส) ของต้นไม้ นั้น อตติ มีอยู่
 อิติ เพราะเหตุนี้ (โส รุกโจ) อ.ต้นไม้ นั้น สมปนุสนสาโจ ชื่อว่าสมปนุสนสาช, ได้แก่ต้นไม้. (มีกิ่งอันถึง
 พร้อมแล้ว)

วนปติ

เป็นฉฐฐีตปปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วนสส ปติ วนปติ, รุกโจ. (วน + ปติ)

ปติ อ.เจ้า วนสส แห่งป่า วนปติ ชื่อว่าวนปติ. (ต้นไม้เจ้าป่า)

ปาการปริกเขโป

เป็นตติยัตปปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาการเรน ปริกเขโป ปาการปริกเขโป. (ปาการ + ปริกเขโป)

ปริกเขโป อ.การล้อมรั้ว ปาการเรน ด้วยกำแพง ปาการปริกเขโป ชื่อว่าปาการปริกเขโป. (การ
 ล้อมด้วยกำแพง)

ธชปตাকা

เป็นอิตรัตริโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ธโซ จ ปตাকা จ ธชปตাকা. (ธช + ปตอก)

ธโซ จ อ.ธงชัยด้วย ปตাকা จ อ.ธงผืนผ้าด้วย ธชปตাকা ชื่อว่าธชปตাকা. (ธงชัยและธงผืนผ้า)

มหาสกุกาโร

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนโต จ โส สกุกาโร จาติ มหาสกุกาโร. (มหนต + สกุการ)

มหนโต จ อ.ใหญ่ด้วย โส อ.ใหญ่นั้น สกุกาโร จ เป็นสักการะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้มหาสกุกาโร ชื่อว่ามหาสกุการ. (สักการะใหญ่)

คพภปริหาโร

เป็นนัฎฐิต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คพภสส ปริหาโร คพภปริหาโร. (คพภ + ปริหาร)

ปริหาโร อ.เครื่องบริหาร คพภสส ซึ่งกรรม คพภปริหาโร ชื่อว่าคพภปริหาร. (เครื่องบริหารกรรม)

ทสมาสจจโย

เป็นนัฎฐิต์ปปริสสมาส โดยมีสมาหารทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทส มาสา ทสมาส. (ทส + มาส) สสมาหารทิสมาส

มาสา อ.เตือน ท. ทส ลิบ ทสมาส ชื่อว่าทสมาส. (ลิปเตือน)

๒. ทสมาสสส อจจโย ทสมาสจจโย. (ทสมาส + อจจย) นัฎฐิต์ปปริสสมาส

อจจโย อ.อันล่วงไป ทสมาสสส แห่งเตือนลิป ทสมาสจจโย ชื่อว่าทสมาสจจย. (ล่วงไปลิปเตือน)

อปรภาโค

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อปโร จ โส ภาโค จาติ อปรภาโค, กาลิ. (อปร + ภาค)

อปโร จ อ.อื่นอีกด้วย โส อ.อื่นอีกนั้น ภาโค จ เป็นส่วนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อปรภาโค
ชื่อว่าอปรภาค. (ส่วนอื่นอีก)

วยปปตโต

เป็นทุตียาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วโย ปตโต วยปปตโต, ปุคฺคโล. (วย + ปตต)

ปตโต ถึงแล้ว วโย ซึ่งวโย วยปปตโต ชื่อว่าวยปปตต. (ผู้ถึงวโย)

ฆรพฺนฺธํ

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ฆโร เอว พฺนฺธํ ฆรพฺนฺธํ. (ฆร + พฺนฺธ)

ฆโร เอว อ.เรื่อนั้นเที่ยว พฺนฺธํ เป็นเครื่องผูก ฆรพฺนฺธํ ชื่อว่าฆรพฺนฺธ. (เครื่องผูกคือเรื่อน)

มาตาปิตโร

เป็นอิตริตริโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิต)

มาตา จ อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตาปิตุ. (มารดาและบิดา
ทั้งหลาย)

ปวตฺติตปวรธมฺมจกโก

เป็นตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส โดยมีอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส และวิเสสน-
บุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ธมฺโม เอว จกโก ธมฺมจกโก. (ธมฺม + จกโก) อวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส

ธมฺโม เอว อ.ธรรมนั้นเที่ยว จกโก เป็นจักร ธมฺมจกโก ชื่อว่าธมฺมจกโก. (จักรคือธรรม)

๒. ปวระญจ ตัมมจกุกกญจาติ ปวระมมจกุก. (ปวระ + ตัมมจกุก) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
สมาส

ปวระ จ อ.อันประเสริฐด้วย ตัมมจกุก จ เป็นจักรคือธรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปวระมมจกุก ชื่อว่าปวระมมจกุก. (จักรคือธรรมอันประเสริฐ)

๓. ปวตติตัมมจกุก เยนาติ ปวตติตัมมจกุกโก, สตถา. (ปวตติตัมมจกุก + ปวระมม-
จกุก) ตติยาทวีปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

ปวระมมจกุก อ.จักรคือธรรมอันประเสริฐ เยนา (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใด
ปวตติตัมมจกุก ทรงให้เป็นไปทั่วแล้ว อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ปวตติต-
ัมมจกุก ชื่อว่าปวตติตัมมจกุก, ได้แก่พระผู้มีพระภาค. (ผู้มีจักรคือธรรมอันประเสริฐอันทรงให้
เป็นไปทั่วแล้ว)

อนาถปิณฑิกมหาเสฏฐิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีนิบาตบุพพทพหุพีทิสมาส จตุตถิปุริสสมาส และ
วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. นตติ นาโถ เอเตสนนติ อนาถา, ชนา. (น + นาถ) นิบาตบุพพทพหุพีทิสมาส
นาโถ อ.ที่พึง เอเตส (ชานัน) ของชนท. เหล่านั้น นตติ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้
(เอเต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อนาถา ชื่อว่าอนาถ, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้ไม่มีที่พึง)

๒. ปิณฑิก อสส อตถิติ ปิณฑิกโก, ปุคคโล. (ปิณฑิก + อิกปัจจัจย) อัสสตถิตถิต
ปิณฑิก อ.ก้อนข้าว อสส (ปุคคลอส) ของบุคคลนั้น อิตถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส
ปุคคโล) อ.บุคคลนั้น ปิณฑิกโก ชื่อว่าปิณฑิก, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีก้อนข้าว)

๓. อนาถานัม ปิณฑิกโก อนาถปิณฑิกโก, เสฏฐิ. (อนาถ + ปิณฑิก) จตุตถิปุริสสมาส
ปิณฑิกโก อ.ผู้มีก้อนข้าว อนาถานัม (ชานัน) เพื่อชน ท. ผู้ไม่มีที่พึง อนาถปิณฑิกโก ชื่อว่า
อนาถ-ปิณฑิก, ได้แก่เศรษฐี. (ผู้มีก้อนข้าวเพื่อคนไม่มีที่พึง)

๔. มหนโต จ โส เสฏฐิ จาติ มหาเสฏฐิ. (มหนโต + เสฏฐิ) วิเสสนบุพพทกัมมธารย
สมาส

มหนโต จ อ.ใหญ่ด้วย โส อ.ใหญ่นั้น เสฏฐิ จ เป็นเศรษฐีด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
มหาเสฏฐิ ชื่อว่ามหาเสฏฐิ. (เศรษฐีใหญ่, มหาเศรษฐี)

๕. อนาถปิณฑิกโก จ โส มหาเสฏฐิ จาติ อนาถปิณฑิกมหาเสฏฐิ. (อนาถปิณฑิก + มหาเสฏฐิ)

วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

อนาถปิณฑโก จ อ.ผู้มีก้อนข้าวเพื่อคนไม่มีที่พึ่งด้วย โส อ.ผู้มีก้อนข้าวเพื่อคนไม่มีที่พึ่งนั้น มหาเสฏฐิ จ เป็นมหาเศรษฐิด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อนาถปิณฑิกมหาเสฏฐิ ชื่อว่าอนาถปิณฑิกมหาเสฏฐิ. (มหาเศรษฐิผู้มีก้อนข้าวเพื่อคนไม่มีที่พึ่ง, มหาเศรษฐิชื่อว่าอนาถปิณฑิกะ, อนาถปิณฑิกมหาเศรษฐิ)

เชตวันมหาวิหาร

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีฐฐิตปปริสสมาส และวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส อยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เชตสส วณิ เชตวัน. (เชต + วณ) ฐฐิตปปริสสมาส

วณิ อ.สวณ เชตสส ของเจ้าเชต เชตวัน ชื่อว่าเชตวัน. (ส่วนของเจ้าเชต, เชตวัน)

๒. มหุต จ โส วิหาโร จาติ มหาวิหาร. (มหุต + วิหาร) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
สมาส

มหุต จ อ.ใหญ่ด้วย โส อ.ใหญ่นั้น วิหาโร จ เป็นวิหารด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหา-
วิหาร ชื่อว่ามหาวิหาร. (วิหารใหญ่, มหาวิหาร)

๓. เชตวันญจ ต มหาวิหาร จาติ เชตวันมหาวิหาร. (เชตวัน + มหาวิหาร) วิเสสนบุพพท-
กัมมธารยสมาส

เชตวัน จ อ.เชตวันด้วย ต อ.เชตวันนั้น มหาวิหาร จ เป็นมหาวิหารด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ เชตวันมหาวิหาร ชื่อว่าเชตวันมหาวิหาร. (พระมหาวิหารชื่อว่าเชตวัน, วัดเชตวันมหาวิหาร)

มหาชน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหุต จ โส ชน จาติ มหาชน. (มหุต + ชน)

มหุต จ อ.หมู่ใหญ่ด้วย โส อ.หมู่ใหญ่นั้น ชน จ เป็นชนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาชน
ชื่อว่ามหาชน. (ชนหมู่ใหญ่, มหาชน)

สคคมคโค

เป็นฐฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สคคสส มคโค สคคมคโค. (สคค + มคค)

มคโค อ.ทาง สคคสส แห่งสวรรค์ สคคมคโค ชื่อว่าสคคมคค. (ทางสวรรค์)

โมกขมคโค

เป็นนัญฐิตุปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โมกขสส มคโค โมกขมคโค. (โมกข + มคค)

มคโค อ.ทาง โมกขสส แห่งพระนิพพาน โมกขมคโค ชื่อว่าโมกขมคค. (ทางพระนิพพาน)

มาติปกุโจ

เป็นนัญฐิตุปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาตุยา ปกุโจ มาติปกุโจ. (มาตุ + ปกุ)

ปกุโจ อ.ฝักฝ่าย มาตุยา ของมารดา มาติปกุโจ ชื่อว่ามาติปกุ. (ฝ่ายมารดา)

ปติปกุโจ

เป็นนัญฐิตุปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปติโน ปกุโจ ปติปกุโจ. (ปติ + ปกุ)

ปกุโจ อ.ฝักฝ่าย ปติโน ของบิดา ปติปกุโจ ชื่อว่าปติปกุ. (ฝ่ายบิดา)

เทวอสีติฌาติกุลสหัสسانی

เป็นอสมาหารทิกุสสมาส โดยมีนัญฐิตุปุริสสมาสนัญฐิตุปุริสสมาส และอสมาหารทิกุสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ฌาตินิ กุลานิ ฌาติกุลานิ. (ฌาติ + กุล) นัญฐิตุปุริสสมาส

กุลานิ อ.ตระกูล ท. ฌาตินิ แห่งพระญาติ ท. ฌาติกุลานิ ชื่อว่า ฌาติกุล. (ตระกูลพระญาติ)

๒. ฌาติกุลานิ สหสسانی ฌาติกุลสหัสسانی. (ฌาติกุล + สหสส) นัญฐิตุปุริสสมาส

สหสسانی อ.พัน ท. ฌาติกุลานิ แห่งตระกูลแห่งพระญาติ ท. ฌาติกุลสหัสسانی ชื่อว่า ฌาติกุลสหัส. (ตระกูลพระญาติ ๑,๐๐๐ ตระกูล)

๓. อสัติ ฌาติกุลสหสส์ธานี อสัติฌาติกุลสหสส์ธานี. (อสัติ + ฌาติกุลสหสส์) อสมหารทิกุ-
สมาส

ฌาติกุลสหสส์ธานี อ.พันแห่งตระกูลแห่งพระญาติ ท. อสัติ แปรตลึบ อสัติฌาติกุลสหสส์ธานี
ชื่อว่าอสัติฌาติกุลสหสส์. (ตระกูลพระญาติ ๘๐,๐๐๐ ตระกูล)

๔. เทวอสัติ ฌาติกุลสหสส์ธานี เทวอสัติฌาติกุลสหสส์ธานี. (เทวอสัติ + ฌาติกุลสหสส์) อสมหาร-
ทิกุสมาส

ฌาติกุลสหสส์ธานี อ.พันแห่งตระกูลแห่งพระญาติ ท. เทวอสัติ แปรตลึบสองหน เทวอสัติฌาติกุ-
สหสส์ธานี ชื่อว่าเทวอสัติฌาติกุลสหสส์. (ตระกูลพระญาติ ๑๖๐,๐๐๐ ตระกูล)

สตัดวีสติโกฏิชนปริจจาคโค

เป็นจัญฐิต์ปุริสสมาส โดยมีจัญฐิต์วิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาสและวิเสสนบุพพบทกัมมธารย-
สมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. สตัดวีสติ โกฏิโย ปมาณิ ยสสาติ สตัดวีสติโกฏิ, ชน. (สตัดวีสติ + โกฏิ) จัญฐิต์วิปท-
ตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

โกฏิโย อ.โกฏิ ท. สตัดวีสติ ยี่สิบเจ็ด ปมาณิ เป็นประมาณ ยสส (ชนสส) แห่งทรัพย์
โต (สนติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตํ ชน) อ.ทรัพย์นั้น สตัดวีสติโกฏิ ชื่อว่าสตัดวีสติโกฏิ, ได้แก่
ทรัพย์. (มีโกฏิยี่สิบเจ็ดเป็นประมาณ)

๒. สตัดวีสติโกฏิ จ ตํ ฌนญจาติ สตัดวีสติโกฏิชน. (สตัดวีสติโกฏิ + ชน) วิเสสนบุพพบท-
กัมมธารยสมาส

สตัดวีสติโกฏิ จ อ.อันมีโกฏิยี่สิบเจ็ดเป็นประมาณด้วย ตํ อ.อันมีโกฏิยี่สิบเจ็ดเป็นประมาณ
นั้น ฌนํ จ เป็นทรัพย์ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น สตัดวีสติโกฏิชน ชื่อว่าสตัดวีสติโกฏิชน. (ทรัพย์มีโกฏิ
ยี่สิบเจ็ดเป็นประมาณ)

๓. สตัดวีสติโกฏิชนสส ปริจจาคโค สตัดวีสติโกฏิชนปริจจาคโค. (สตัดวีสติโกฏิชน + ปริจจาค)
จัญฐิต์ปุริสสมาส

ปริจจาคโค อ.การบริจาค สตัดวีสติโกฏิชนสสซึ่งทรัพย์มีโกฏิยี่สิบเจ็ดเป็นประมาณ สตัดวีสติโกฏิ-
ชนปริจจาคโค ชื่อว่าสตัดวีสติโกฏิชนปริจจาค. (การบริจาคทรัพย์มีโกฏิยี่สิบเจ็ดเป็นประมาณ)

วสุสวามโส

เป็นทนต์ยาตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

วสุส อวามโส วสุสวามโส. (วสุส + อวาม)

อวามโส อ.การอยู่ วสุส ตลอดทรรษา วสุสวามโส ชื่อว่าวสุสวามโส. (การอยู่จำพรรษา)

ททรสามเณร

เป็นอิติปริตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ททรา จ สามเณร จ ททรสามเณร. (ททร + สามเณร)

ททรา จ อ.ภิกษุหนุ่ม ท. ด้วย สามเณร จ อ.สามเณร ท. ด้วย ททรสามเณร ชื่อว่า
ททรสามเณร. (ภิกษุหนุ่มและสามเณรทั้งหลาย)

ตุจจทตโต

เป็นนัฏฐิวิปทตฺตยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตุจฺจ โทตฺโต ยสฺสํ สํติ ตุจฺจทตฺโต, ปุคฺคโล. (ตุจฺจ + ทตฺโต)

ทตฺโต อ.มือ ตุจฺจ อ้นเปล้า ยสฺส (บุคคลสฺส) ของบุคคลใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ตุจฺจทตฺโต ชื่อว่าตุจฺจทตฺโต, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีมือเปล้า)

คตปุพฺโพ

เป็นนยตตตตสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คโต ปุพฺพนฺติ คตปุพฺโพ. (คต + ปุพฺพ)

คโต ไปแล้ว ปุพฺพ ในกาลก่อน อิติ เพราะเหตุนี้ คตปุพฺโพ ชื่อว่าคตปุพฺพ. (ผู้ไปแล้วในกาล
ก่อน, ผู้เคยไปแล้ว)

ปุเรมตฺต

เป็นนินบาตปุพฺพกะ อพยยีสวามสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มตฺตสฺส ปุเร ปุเรมตฺต. (ปุเร + มตฺต)

ปุเร ในกาลก่อน มตฺตสฺส แห่งภัตฺร ปุเรมตฺต ชื่อว่าปุเรมตฺต. (ก่อนภัตฺร, ก่อนอาหาร)

ขาทนียาทีนิ

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺสยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะหว่า

ขาทนียํ อาทิจิ เยลลํ ตานิจิ ขาทนียาทีนิ, วัตตฺตฺนิจิ. (ขาทนีย + อาทิจิ)

ขาทนียํ อ.ของอันบุคคลพึงเคี้ยว อาทิจิ เป็นต้น เยลลํ (วัตตฺตฺนิจิ) แห่งวัตตฺตฺนุ ท. เหล่าใด ตานิจิ (วัตตฺตฺนิจิ) อ.วัตตฺตฺนุ ท. เหล่านั้น ขาทนียาทีนิ ชื่อว่าขาทนีย, ได้แก่วัตตฺตฺนุทั้งหลาย. (มีของอันบุคคลพึงเคี้ยวเป็นต้น)

ปัจจมาภตฺตํ

เป็นนิบาตปุพพกะ อพยยปีภาวสฺมาส มีวิเคราะหว่า

ภตฺตสฺสํ ปัจจมา ปัจจมาภตฺตํ. (ปัจจมา + ภตฺต)

ปัจจมา ในกาลภายหลัง ภตฺตสฺสํ แห่งภตฺต ปัจจมาภตฺตํ ชื่อว่าปัจจมาภตฺต. (หลังภตฺต, หลังอาหาร)

ภิกฺขุสฺสทฺสฺสาณิจิ

เป็นฉัฏฐีตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหว่า

ภิกฺขุณฺโณ สฺสทฺสฺสาณิจิ ภิกฺขุสฺสทฺสฺสาณิจิ. (ภิกฺขุ + สฺสทฺสฺส)

สฺสทฺสฺสาณิจิ อ.พิน ท. ภิกฺขุณฺโณ แห่งภิกฺขุ ท. ภิกฺขุสฺสทฺสฺสาณิจิ ชื่อว่าภิกฺขุสฺสทฺสฺส. (ภิกฺขุหนึ่งพันรูป)

อนฺนปานภอสฺสขฺชาณิจิ

เป็นอิติริตรโยคทวันทสฺมาส มีวิเคราะหว่า

อนฺนญจ ปานญจ ภอสฺสขฺญจ อนฺนปานภอสฺสขฺชาณิจิ. (อนฺน + ปาน + ภอสฺสขฺ)

อนฺนํ จ อ.ข้าวด้วย ปานํ จ อ.น้ำด้วย ภอสฺสขฺ จ อ.เภสัชด้วย อนฺนปานภอสฺสขฺชาณิจิ ชื่อว่าอนฺนปานภอสฺสขฺ. (ข้าว น้ำปานะ และเภสัช)

ยติจฺฉิตฺตํ

เป็นนิบาตปุพพกะอพยยปีภาวสฺมาส มีวิเคราะหว่า

ยํ ยํ ยติจฺฉิตฺตํ ยติจฺฉิตฺตํ. (ยถา + ยติจฺฉิต)

ยติจฺฉิตฺตํ อ.ความปรารถนา ยํ ยํ ใดๆ ยติจฺฉิตฺตํ ชื่อว่ายติจฺฉิต. (ความปรารถนาใด, ตามความ

ปรารภ)

ปุจฉิตปุพฺโพ

เป็นอุยตตตถสมาส มิวีเคราะหฺว่า

ปุจฉิตโต ปุพฺพนติ ปุจฉิตปุพฺโพ, ปณฺโท. (ปุจฉิต + ปุพฺพ)

ปณฺโท อ.ปัญฺหา (อนาถปิณฑิเกน) อันเศรษฺฐิชื่อว่าอนาถปิณฑิกะ ปุจฉิตโต ทูลถามแล้ว ปุพฺพ
ในกาลก่อน อิติ เพราะเหตุนั้น ปุจฉิตปุพฺโพ ชื่อว่าปุจฉิตปุพฺพ, ได้แก่ปัญฺหา. (ที่เคยถูกถาม)

พฺพุทฺธสุชฺฌมาโล

เป็นวิเสสนุตฺตรบทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะหฺว่า

พฺพุทฺธ จ โส สุชฺฌมาโล จาติ พฺพุทฺธสุชฺฌมาโล. (พฺพุทฺธ + สุชฺฌมาโล)

พฺพุทฺธ จ อ.พระพฺพุทฺธเจ้าด้วย โส อ.พระพฺพุทฺธเจ้าพระองค์นั้น สุชฺฌมาโล จ เป็นผู้ละเอียตก่อน
ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น พฺพุทฺธสุชฺฌมาโล ชื่อว่าพฺพุทฺธสุชฺฌมาโล. (พระพฺพุทฺธเจ้าผู้ละเอียตก่อน)

ขตฺติยสุชฺฌมาโล

เป็นวิเสสนุตฺตรบทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะหฺว่า

ขตฺติโย จ โส สุชฺฌมาโล จาติ ขตฺติยสุชฺฌมาโล. (ขตฺติย + สุชฺฌมาโล)

ขตฺติโย จ อ.กษัตริย์ด้วย โส อ.กษัตริย์พระองค์นั้น สุชฺฌมาโล จ เป็นผู้ละเอียตก่อนด้วย
อิติ เพราะเหตุนั้น ขตฺติยสุชฺฌมาโล ชื่อว่าขตฺติยสุชฺฌมาโล. (กษัตริย์ผู้ละเอียตก่อน)

พหุปการโ

เป็นนัฏฐิวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มิวีเคราะหฺว่า

พหุ อุปการา ยสฺสาติ พหุปการโ, ปุคฺคโล. (พหุ + อุปการ)

อุปการา อ.อุปการะ ท. พหุ มาก ยสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะ
เหตุนี้ พหุปการโ ชื่อว่าพหุปการ, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีอุปการะมาก)

อติมตตลีเนโท

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีจัญฐีทวิปทตลยาธิกรณพหุพพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อธิกา มตดา ยสสาติ อติมโต, ลีเนโท. (อธิ + มตดา) จัญฐีทวิปทตลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส

มตดา อ.ประมาณ อธิกา อันย้ง ยสส (ลีเนทส) แห่งความรักใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (โส ลีเนโท) อ.ความรักนั้น อติมโต ชื่อว่าอติมต, ได้แก่ความรัก. (อันมีประมาณย้ง)

๒. อติมโต จ โส ลีเนโท จาติ อติมตลีเนโท. (อติมต + ลีเนท) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

อติมโต จ อ.อันมีประมาณย้งด้วย โส อ.อันมีประมาณย้งนั้น ลีเนโท จ เป็นความรักด้วย อติ เพราะเหตุนี้ อติมตลีเนโท ชื่อว่าอติมตลีเนท. (ความรักอันมีประมาณย้ง)

อรกจิตพพฏจานัน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น รกจิตพพ อรกจิตพพ, จานัน. (น + รกจิตพพ) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส จานัน อ.ที่ (ปุคฺคเลน) รกจิตพพ อัน-อันบุคคล -ควรรักษา น ทาหิได้ อรกจิตพพ ชื่อว่าอรกจิตพพ, ได้แก่ที่. (อันบุคคลไม่ควรรักษา)

๒. อรกจิตพพฏจ ต จานญจาติ อรกจิตพพฏจานัน. (อรกจิตพพ + จาน) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

อรกจิตพพ จ อ.อันบุคคลไม่ควรรักษาด้วย ต อ.อันบุคคลไม่ควรรักษานั้น จานัน จ เป็นที่ด้วย อติ เพราะเหตุนี้ อรกจิตพพฏจานัน ชื่อว่าอรกจิตพพฏจาน. (ที่อันบุคคลไม่ควรรักษา)

กปปสตสทสสาธิกาณิ

เป็นตติยาตปปริสสมาส โดยมีจัญฐีตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กปปานัน สตสทสส กปปสตสทสส. (กปป + สตสทสส) จัญฐีตปปริสสมาส สตสทสส อ.แสน กปปานัน แห่งกัปปี ท. กปปสตสทสส ชื่อว่ากปปสตสทสส. (แสนกัปปี)

๒. กปฺปสฺตสฺหสฺสเสณ อธิกาณิ กปฺปสฺตสฺหสฺสสาธิกาณิ, จตฺตาริ อสงฺเขยฺยานิ. (กปฺปสฺตสฺหสฺส + อธิก) ตติยาดัปฺปรีสฺสมาส

อธิกาณิ อ.อันยั้ง กปฺปสฺตสฺหสฺสเสณ ด้วยเส้นแห่งกัปปิ กปฺปสฺตสฺหสฺสสาธิกาณิ ชื่อว่ากปฺปสฺต-
สฺหสฺสสาธิก, ได้แก่ ๔ อสงฺไชย. (กัปปิอีกเส้นกัปปิ)

อลงกตปฺปฎิยตฺตํ

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

อลงกตญจ ตํ ปฎิยตฺตญจาทิ อลงกตปฺปฎิยตฺตํ, สีสฺ. (อลงกต + ปฎิยตฺต)

ตํ (ีสฺ) อ.ศีรฺษะนั้น อลงกตํ จ อันถูกประดับแล้วด้วย ปฎิยตฺตํ จ อันถูกตกแต่งแล้วด้วย
อิติ เพราะเหตุนี้ อลงกตปฺปฎิยตฺตํ ชื่อว่าอลงกตปฺปฎิยตฺต, ได้แก่ศีรฺษะ. (ทั้งถูกประดับแล้วทั้งถูกตกแต่ง
แล้ว)

ททยมฺลํ

เป็นนัฎฐิตัปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ททยสฺส มฺลํ ททยมฺลํ. (ททย + มฺล)

มฺลํ อ.เนื้อ ททยสฺส แห่งททย ททยมฺลํ ชื่อว่าททยมฺล. (เนื้อหัวใจ)

ปาณสโม

เป็นตติยาดัปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาณน สโม ปาณสโม, ปุตฺตทาโร. (ปาณ + สม)

(ปุตฺตทาโร) อ.บุตรและภรรยา สโม อ.ผู้เสมอ ปาณน ด้วยชีวิต ปาณสโม ชื่อว่าปาณสม,
ได้แก่บุตรและภรรยา. (ผู้เสมอด้วยชีวิต)

ปุตฺตทาโร

เป็นสมาหารทวินทสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุตฺโต จ ทาโร จ ปุตฺตทาโร. (ปุตฺต + ทาร)

ปุตฺโต จ อ.บุตรด้วย ทาโร จ อ.ภรรยาด้วย ปุตฺตทาโร ชื่อว่าปุตฺตทาร. (บุตรและภรรยา)

มนุสฺสโกฏฐิ

เป็นจัญญูตีตปฺปฺริสฺสํมาส มีวิเคราะหฺว่า

มนุสฺสํสาณํ โภฏฐิ มนุสฺสโกฏฐิ. (มนุสฺส + โภฏฐิ)

โกฏฐิ อ.โกฏฐิ มนุสฺสํสาณํ แห่งมนุสฺสํ ท. มนุสฺสโกฏฐิ ชื่อว่ามนุสฺสโกฏฐิ. (มนุสฺสํหนึ่งโกฏฐิ)

ธมฺมกถา

เป็นทุตียาตปฺปฺริสฺสํมาส มีวิเคราะหฺว่า

๑. กเถติ เอตายติ กถา. (กถ กถเน ในการกล่าว + อปฺจจฺย + อาปฺจจฺย)

(ปุคฺคโล) อ.บุคฺคล กเถติ ย่อมกล่าว เอตาย (วาทาย) ด้วยวาจานั้น อิติ เพราะเหตุนี้ (เอสํ วาจา) อ.วาจํนั้น กถา ชื่อว่ากถา. (วาจาเป็นเครื่องกล่าว, คำพูด, การแสดง)

๒. ธมฺมํ กถา ธมฺมกถา. (ธมฺม + กถา)

กถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าว ธมฺมํ ซึ่งธรรม ธมฺมกถา ชื่อว่าธมฺมกถา. (วาจาเป็นเครื่องกล่าวธรรม, ธรรมกถา)

คณฺฐมาลาทิตฺตถา

เป็นทวิปทภินนาธิกรณพหุพีทิสํมาส โดยมีอิตริตรโยคทวันทสํมาสและจัญญูทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสํมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. คณฺโธ จ มาลา จ คณฺฐมาลา. (คณฺโธ + มาลา) อิตริตรโยคทวันทสํมาส

คณฺโธ จ อ.ของหอมด้วย มาลา จ อ.ระเหยยด้วย คณฺฐมาลา ชื่อว่าคณฺฐมาลา. (ของหอมและระเหยย)

๒. คณฺฐมาลา อาทิ เยสํ ตานิ คณฺฐมาลาทีนํ, วัตถุณิ. (คณฺฐมาลา + อาทิ) จัญญูทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสํมาส

คณฺฐมาลา อ.ของหอมและระเหยย ท. อาทิ เป็นต้น เยสํ (วัตถุณิ) แห่งวัตถุ ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ ตานิ (วัตถุณิ) อ.วัตถุ ท. เหล่านั้น คณฺฐมาลาทีนํ ชื่อว่าคณฺฐมาลาทิตฺตถา, ได้แก่วัตถุทั้งหลาย. (มีของหอมและระเหยยเป็นต้น)

๓. คณฺฐมาลาทีนํ ทตฺเตสํ เยสนฺติ คณฺฐมาลาทิตฺตถา, มนุสฺสํ. (คณฺฐมาลาทิตฺตถา + ทตฺถ) ทวิปท-ภินนาธิกรณพหุพีทิสํมาส

(วัตถุณิ) อ.วัตถุ ท. คณฺฐมาลาทีนํ อ.มีของหอมและระเหยยเป็นต้น (สนฺติ) มีอยู่ ทตฺเตสํ

ในเมื่อ ท. เยล (มนุสส์าน) ของมนุษย์ ท. เหล่าใด อิติ เพราะเหตุนี้ (เต มนุสส์า) อ.มนุษย์ ท. เหล่านี้ คนธมาลาทิทตถา ชื่อว่าคนธมาลาทิทตถ, ได้แก่มนุษย์ทั้งหลาย. (ผู้มีวิตถุมีของหอมและระเบียบ เป็นต้นในเรื่อง)

วตถเภสัชชูปานกาทีนิ

เป็นนัจฉฐิทธิวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมิจิตริตรโยคทวันทสมาอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วตถญจ เภสัชชญจ ปานญจ วตถเภสัชชูปานานิ. (วตถ + เภสัชช + ปาน) อิตริตรโยคทวันท-
สมาส

วตถ จ อ.ผ้าด้วย เภสัชช จ อ.เภสัชชด้วย ปาน จ อ.น้ำด้วย วตถเภสัชชูปานานิ ชื่อว่า
วตถปานเภสัชช. (ผ้า เภสัชช และน้ำปานะ)

๒. วตถเภสัชชูปานานิ อาทิ เยล ตานิ วตถเภสัชชูปานกาทีนิ, วตถญนิ. (วตถเภสัชชูปาน
+ อาทิ) นัจฉฐิทธิวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

วตถเภสัชชูปานานิ อ.ผ้า เภสัชช และน้ำปานะ ท. อาทิ เป็นต้น เยล (วตถญ) แห่งวิตถุ
ท. เหล่าใด (สนธิ) มีอยู่ ตานิ (วตถญนิ) อ.วิตถุ ท. เหล่านี้ วตถเภสัชชูปานกาทีนิ ชื่อว่าวตถเภสัชช
ปานกาที, ได้แก่วิตถุทั้งหลาย. (มีผ้า เภสัชช และน้ำปานะ เป็นต้น)

ธมมสส์วนตโต

เป็นจตุตถิตตปปริสส์มาส โดยมีนัจฉฐิตตปปริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ธมมสส์ สวัน ธมมสส์สวัน. (ธมม + สวัน) นัจฉฐิตตปปริสส์มาส

สวัน อ.การฟัง ธมมสส์ ซึ่งธรรม ธมมสส์สวัน ชื่อว่าธมมสส์สวัน. (การฟังธรรม)

๒. ธมมสส์สวันส สตโต ธมมสส์สวันตโต. (ธมมสส์สวัน + สตโต) จตุตถิตตปปริสส์มาส

สตโต อ.ประโยชน์ ธมมสส์สวันสส แก่การฟังซึ่งธรรม ธมมสส์สวันตโต ชื่อว่าธมมสส์สวันตโต.
(ประโยชน์แก่การฟังธรรม)

ปริสปรียนโต

เป็นนัจฉฐิตตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปริสสาย ปริียนโต ปริสปรียนโต. (ปริสสา + ปริียนโต)

ปริียนโต อ.ที่สุดรอบ ปริสสาย แห่งบริษัท ปริสปรียนโต ชื่อว่าปริสปรียนโต. (ท้ายบริษัท)

สรณสีลปพพชชา

เป็นอิติไตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สรณญจ สีลญจ ปพพชชา จ สรณสีลปพพชชา. (สรณ + สีล + ปพพชชา)

สรณ จ อ.สรณะด้วย สีล จ อ.ศีลด้วย ปพพชชา จ อ.บรรพชาด้วย สรณสีลปพพชชา ชื่อว่า สรณสีลปพพชชา. (สรณะ สีล และบรรพชา)

อชฌมาสยวโล

เป็นจัญฐิตปปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อชฌมาสยลล วโล อชฌมาสยวโล. (อชฌมาสย + วล)

วโล อ.อำนาจ อชฌมาสยลล แห่งอชฌยาศัย อชฌมาสยวโล ชื่อว่าอชฌมาสยวโล. (อำนาจแห่งอชฌยาศัย)

ทานกถา

เป็นทุตียาตปปุริสสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กเถติ เอตายาติ กถา, วจา. (กถ กถเน ในการกล่าว + อปัจจย + ออปัจจย) กัตตุรูป, กรณลาณะ

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล กเถติ ย่อมกล่าว เอตาย (วจา) ด้วยวาจานั้น อิติ เพราะเหตุ นั้น (เอสา วจา) อ.วาจานั้น กถา ชื่อว่ากถา, ไตแก้วจา. (เป็นเครื่องกล่าว, คำพูด)

๒. ทาน กถา ทานกถา. (ทาน + กถา) ทุตียาตปปุริสสมาส

กถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าว ทาน ซึ่งทาน ทานกถา ชื่อว่าทานกถา. (วาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งทาน, เรื่องทาน, ทานกถา)

สีลกถา

เป็นทุตียาตปปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สีล กถา สีลกถา. (สีล + กถา)

กถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าว สีล ซึ่งศีล สีลกถา ชื่อว่าสีลกถา. (วาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งศีล, เรื่องศีล, ศीलกถา)

สัคคกถา

เป็นทุติยาตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

สัคคํ กถา สัคคกถา. (สัคค + กถา)

กถา อ.วาทาเป็นเครื่องกล่าว สัคคํ ซึ่งสวรรค์ สัคคกถา ชื่อว่าสัคคกถา. (วาทาเป็นเครื่องกล่าว ซึ่งสวรรค์, เรื่องสวรรค์, สัคคกถา)

ปรโลโก

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปรโ จ โส โลโก จาติ ปรโลโก. (ปร + โลก)

ปรโ จ อ.อื่นด้วย โส อ.อื่นนั้น โสโก จ เป็นโลกด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปรโลโก ชื่อว่า ปรโลก. (โลกอื่น, โลกหน้า, ปรโลก)

ปุตตธิตโร

เป็นอิตรัตริโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุตโต จ ธิตา จ ปุตตธิตโร. (ปุตต + ธิต)

ปุตโต จ อ.บุตรด้วย ธิตา จ อ.ธิตาด้วย ปุตตธิตโร ชื่อว่าปุตตธิต. (บุตรและธิตา)

ฆราวาโส

เป็นลัตตมิตตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ฆเร อาวาโส ฆราวาโส. (ฆร + อาวาส)

อาวาโส อ.การอยู่ ฆเร ในเรือน ฆราวาโส ชื่อว่าฆราวาส. (การอยู่ในเรือน)

เทสนาปริโยสานํ

เป็นนัจฉฐิตตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

เทสนาย ปริโยสานํ เทสนาปริโยสานํ. (เทสนา + ปริโยสาน)

ปริโยสานํ อ.กาลอันเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาปริโยสานํ ชื่อว่า เทสนาปริโยสาน. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระเทศนา, เวลาจบพระเทศนา)

อาปุจฉิตพพยุตโตโก

เป็นจตุตถิปุริสสัมมาส มิวิเคราะห์ว่า

อาปุจฉิตพพสล์ ยุตโตโก อาปุจฉิตพพยุตโตโก. (อาปุจฉิตพพ + ยุตโตก)

(ปุคฺคโส) อ.บุคคล ยุตโตโก ผู้ควรแล้ว (ตยา) อาปุจฉิตพพสล์ แก่ความเป็นผู้- อันท่าน - พึงบอกลา
อาปุจฉิตพพยุตโตโก ชื่อว่าอาปุจฉิตพพยุตโตก. (ผู้ควรแล้วแก่ความเป็นผู้อันท่านพึงบอกลา)

สวิญญาณกาวิญญาณกั

เป็นสมาหารวันทสมาส โดยมีสหบุพพบทพหุพีทิสมาสและนนิบาตบุพพบทพหุพีทิสมาสอยู่
ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. สห วิญญาณน ยัม วตตตีติ สวิญญาณกั, ธนั. (สห + วิญญาณ) สหบุพพบทพหุพีทิสมาส

ยัม (ธนั) อ.ทรัพย์ใด วตตตีติ ย่อมเป็นไป สห กับ วิญญาณน ด้วยวิญญาณ อิติ เพราะ
เหตุนั้น (ตัม ธนั) อ.ทรัพย์นั้น สวิญญาณกั ชื่อว่าสวิญญาณก, ได้แก่ทรัพย์. (อันเป็นไปกับด้วยวิญญาณ,
มีวิญญาณครอง)

๒. นตฺถิ เอตสฺส วิญญาณนฺติ อวิญญาณกั, ธนั. (น + วิญญาณ) นนิบาตบุพพบทพหุพีทิสมาส

วิญญาณํ อ.วิญญาณ เอตสฺส (ธนสฺส) ของทรัพย์นั้น นตฺถิ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้
(เอตัม ธนั) อ.ทรัพย์นั้น อวิญญาณกั ชื่อว่าอวิญญาณก, ได้แก่ทรัพย์. (อันไม่มีวิญญาณ, ไม่มีวิญญาณ
ครอง)

๓. สวิญญาณกญจ อวิญญาณกญจ สวิญญาณกาวิญญาณกั, ธนั. (สวิญญาณก +
อวิญญาณก) สสมาหารวันทสมาส

(ตัม ธนั) อ.ทรัพย์นั้น สวิญญาณกั จ อันเป็นไปกับด้วยวิญญาณด้วย อวิญญาณกั จ
อันไม่มีวิญญาณด้วย สวิญญาณกาวิญญาณกั ชื่อว่าสวิญญาณกาวิญญาณก, ได้แก่ทรัพย์. (อันเป็นไปกับ
ด้วยวิญญาณและไม่มีวิญญาณ)

สนฺทสฺซุม

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

สนฺทสฺซุม จ ตํ สฺซุมญจาติ สนฺทสฺซุโม, ติลกฺขณํ. (สนฺท + สฺซุม)

ตํ (ติลกฺขณํ) อ.ลักษณะสามนั้น สนฺทํ จ ละเอียดด้วย สฺซุมํ จ สฺซุมด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น สนฺทสฺซุมํ ชื่อว่าสนฺทสฺซุม, ได้แก่ไตรลักษณะ. (ทั้งละเอียดทั้งสฺซุม)

ติลกฺขณํ

เป็นสฺมาทาททิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตีณิ ลกฺขณานิ ติลกฺขณํ. (ติ + ลกฺขณ)

ลกฺขณานิ อ.ลักษณะ ท. ตีณิ สาม ติลกฺขณํ ชื่อว่าติลกฺขณ. (ลักษณะสาม, ไตรลักษณะ)

อาทิมชฺฌปรีโยส่านกฺลยาณธมฺโม

เป็นสัตตมัตตปฺปรีสฺมาส โดยมีอิตริตรโยคทวันทสฺมาสและวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาสอยู่
ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อาทิ จ มชฺฌโม จ ปรีโยส่านญจ อาทิมชฺฌปรีโยส่านานิ. (อาทิ + มชฺฌ + ปรีโยส่าน)
อิตริตรโยคทวันทสฺมาส

อาทิ จ อ.เบื้องต้นด้วย มชฺฌโม จ อ.ท่ามกลางด้วย ปรีโยส่านญจ อ.ที่สุดด้วย อาทิมชฺฌ-
ปรีโยส่านานิ ชื่อว่าอาทิมชฺฌปรีโยส่าน. (เบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด)

๒. กฺลยาณํ จ โส ธมฺโม จาติ กฺลยาณธมฺโม. (กฺลยาณ + ธมฺม) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-
สฺมาส

กฺลยาณํ จ อ.อันงามด้วย โส อ.อันงามนั้น ธมฺโม จ เป็นธรรมด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น กฺลยาณธมฺโม ชื่อว่ากฺลยาณธมฺม. (ธรรมอันงาม, กฺลยาณธรรม)

๓. อาทิมชฺฌปรีโยส่านสฺส กฺลยาณธมฺโม อาทิมชฺฌปรีโยส่านกฺลยาณธมฺโม. (อาทิมชฺฌปรีโยส่าน
+ กฺลยาณธมฺม) สัตตมัตตปฺปรีสฺมาส

กฺลยาณธมฺโม อ.ธรรมอันงาม อาทิมชฺฌปรีโยส่านสฺส ในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด ท.
อาทิมชฺฌปรีโยส่านกฺลยาณธมฺโม ชื่อว่าอาทิมชฺฌปรีโยส่านกฺลยาณธมฺม. (ธรรมอันงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง
และที่สุด)

อคารมขุโณ

เป็นฉนฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

อคารสฺส มขุโณ อคารมขุโณ. (อคาร + มขุณ)

มขุโณ อ.ท่ามกลาง อคารสฺส แห่งเรือน อคารมขุโณ ชื่อว่าอคารมขุณ. (ท่ามกลางเรือน)

มหลลกกาลโ

เป็นฉนฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

มหลลกสฺส กาลโ มหลลกกาลโ. (มหลลก + กาล)

กาลโ อ.กาล (อตุตโน) แห่งตน มหลลกสฺส ผู้เป็นคนแก่ มหลลกกาลโ ชื่อว่ามหลลกกาล.
(กาลเป็นคนแก่, ตอนแก่)

สมณปฏิบัติ

เป็นฉนฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

สมณสฺส ปฏิบัติ สมณปฏิบัติ. (สมณ + ปฏิบัติ)

ปฏิบัติ อ.การปฏิบัติ สมณสฺส แห่งสมณะ สมณปฏิบัติ ชื่อว่าสมณปฏิบัติ. (การปฏิบัติของ
พระสมณะ, สมณปฏิบัติ)

ชฺราชฺชชฺริตา

เป็นปัญจมีตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ชฺราย ชฺชชฺริตา ชฺราชฺชชฺริตา, องฺคา. (ชฺรา + ชฺชชฺริตา)

องฺคา อ.อวัยวะ ท. ชฺชชฺริตา คร่ำคร่าแล้ว ชฺราย เพราะชฺรา ชฺราชฺชชฺริตา ชื่อว่าชฺราชฺชชฺริต.
(คร่ำคร่าเพราะชฺรา)

หตุตปาทา

เป็นอิติวโรคฺยทวนฺทสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

หตุตา จ ปาทา จ หตุตปาทา. (หตุต + ปาท)

หตุตา จ อ.มือ ท. ด้วย ปาทา จ อ.เท้า ท. ด้วย หตุตปาทา ชื่อว่าหตุตปาท. (มือและเท้า)

วิหิตตตถาโม

เป็นนัฏฐิทธิวิปทตุลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส มีวิเคราะหว่า
 วิหโต ตถาโม ยสสาติ วิหิตตตถาโม, ปุคฺคโล. (วิหิต + ตถาโม)
 ตถาโม อ.เร็ววแรง ยสส (ปุคฺคลสส) ของบุคคลใด (ชราย) วิหโต อันชรา กำจัดแล้ว อิติ
 เพราะเหตุนี้ (โล ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น วิหิตตตถาโม ชื่อว่าวิหิตตตถาโม, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีกำลังอันชรา
 กำจัดแล้ว)

อนสฺสวา

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหดังนี้
 ๑. อาเทสิตฺ อาทเรเนว สฺถนฺนตีติ อสฺสวา, อวยวา. (อา + สฺ สวฺ เณ ในการฟัง + อปัจจย) กัตตุรูป,
 กัตตุสาธนะ
 (เย อวยวา) อ.อวัยวะ ท. เหล่าใด สฺถนฺนตีติ ย่อมฟัง อาเทสิตฺ (กมฺ) ซึ่งกรรม อันจิต
 แสดงแล้ว อาทเรเน เอว โดยเอื้อเพื่อนั้นเทียว อิติ เพราะเหตุนี้ (เต อวยวา) อ.อวัยวะ ท. เหล่า
 นั้น อสฺสวา ชื่อว่าอสฺสว. (ผู้ฟังโดยเอื้อเพื่อ)
 ๒. น อสฺสวา อนสฺสวา, อวยวา. (น + อสฺสว)
 อสฺสวา อ.ผู้ฟังโดยเอื้อเพื่อ ท. น ทามิไตฺ อนสฺสวา ชื่อว่าอนสฺสว. (ผู้ไม่ฟังโดยเอื้อเพื่อ)

ลทฺธปพพชฺชูปสมฺปทา

เป็นตติยาทวิปทตุลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส โดยมีอิตรโรคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห
 ดังนี้
 ๑. ปพพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ ปพพชฺชูปสมฺปทา. (ปพพชฺชา + อุปสมฺปทา)
 ปพพชฺชา จ อ.การบรรพชาด้วย อุปสมฺปทา จ อ.การอุปสมบตด้วย ปพพชฺชูปสมฺปทา
 ชื่อว่าปพพชฺชูปสมฺปทา. (การบรรพชาและการอุปสมบต)
 ๒. ลทฺธา ปพพชฺชูปสมฺปทา เยนตี ลทฺธปพพชฺชูปสมฺปโท, ปุคฺคโล. (ลทฺธา + ปพพชฺชูป-
 สมฺปทา) ตติยาทวิปทตุลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส
 ปพพชฺชูปสมฺปทา อ.การบรรพชาและการอุปสมบต ท. เยน (ปุคฺคเลน) อันบุคคลใด
 ลทฺธา ได้แล้ว อิติ เพราะเหตุนี้ ลทฺธปพพชฺชูปสมฺปโท ชื่อว่าลทฺธปพพชฺชูปสมฺปท, ได้แก่บุคคล. (ผู้มี
 การบรรพชาและอุปสมบตที่ได้แล้ว)

อาจารย์อุปชฌายา

เป็นอิตริไตรโคตวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาจารย์ โจ อุปชฌาย โจ อาจารย์อุปชฌายา. (อาจารย์ + อุปชฌาย)

อาจารย์ โจ อ.พระอาจารย์ด้วย อุปชฌาย โจ อ.พระอุปัชฌาย์ด้วย อาจารย์อุปชฌายา ชื่อว่า
อาจารย์อุปชฌาย. (พระอาจารย์และพระอุปัชฌาย์ทั้งหลาย)

วุตถวสโส

เป็นตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วุตถํ วสฺสํ เยนาติ วุตถวสโส, ภิกขุ. (วุตถ + วสฺส)

วสฺสํ อ.พรรษา เยน (ภิกขุณา) อันภิกษุใด วุตถํ อยู่จำแล้ว อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ภิกขุ)
อ.ภิกษุหนึ่ง วุตถวสโส ชื่อว่าวุตถวสฺส, ไต่แก่ภิกษุ. (ผู้มีพรรษาอันอยู่จำแล้ว)

ปณณานุรูป

เป็นจตุตถิตตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปณณาย อนุรูป ปณณานุรูป. (ปณณา + อนุรูป)

อนุรูป อ.สมควร ปณณาย แก่ปัญญา ปณณานุรูป ชื่อว่าปณณานุรูป. (สมควรแก่ปัญญา)

สลลทุกวุตติ

เป็นฉฺฉฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สลลทุกโก วุตติ ยสฺสาติ สลลทุกวุตติ, ภิกขุ. (สลลทุก + วุตติ)

วุตติ อ.ความประพฤติ สลลทุกโก อันเบาพร้อม ยสฺส (ภิกขุโน) ของภิกษุใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนั้น (โส ภิกขุ) อ.ภิกษุหนึ่ง สลลทุกวุตติ ชื่อว่าสลลทุกวุตติ, ไต่แก่ภิกษุ. (ผู้มีประพฤติอันเบาพร้อม)

ปนุตเสนาสนาภิรโต

เป็นสัดตมิตตปฺปรีสสมาส โดยมิวิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. ปนุตญจ ตํ เสนาสนญจาติ ปนุตเสนาสนํ. (ปนุต + เสนาสน) วิเสสนบุพพทกัมมชารย
สมาส

ปนฺตํ จ อ.อันสงัดด้วย ตํ อ.อันสงัดนั้น เสนาสํ จ เป็นเสนาสันะด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น ปนฺตเสนาสํ ชื่อว่าปนฺตเสนาสํ. (เสนาสันะอันสงัด)

๒. ปนฺตเสนาสเน อภิรโต ปนฺตเสนาสนาภิรโต, ภิกฺขุ. (ปนฺต + เสนาสนาภิรโต) สัตตมี-
ตํปฺริสฺสํมาล

ภิกฺขุ อ.ภิกฺขุ อภิรโต ผู้ยินดียิ่งแล้ว ปนฺตเสนาสเน ในเสนาสันะอันสงัดแล้ว ปนฺต-
เสนาสนาภิรโต ชื่อว่าปนฺตเสนาสนาภิรโต, ไต่แก่ภิกฺขุ. (ผู้ยินดียิ่งแล้วในเสนาสันะอันสงัด)

สาตจฺจกิริยาวิโส

เป็นนัจฺฉฐิตํปฺริสฺสํมาล โดยมิตติยาตํปฺริสฺสํมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สมนฺตโต ตโนตฺติ สตตํ. (สํปุพฺพ + ตนุ วิตถาร ในการแผ่ไป + ตปัจจย) กัตตุรูป,
กัตตุสํอาณะ

ตโนติ ย่อมแผ่ไป สมนฺตโต ในที่โดยรอบ อิติ เพราะเหตุนี้ สตตํ. (ผู้แผ่ไปในที่โดยรอบ)

๒. สตตสฺส ภาโว สาตจฺจํ. (สตต + ญยปัจจย) ภาวตํทิต

ภาโว อ.ความเป็น สตตสฺส แห่งผู้แผ่ไปในที่โดยรอบ สาตจฺจํ ชื่อว่าสาตจฺจ. (ความเป็น
แห่งผู้แผ่ไปในที่โดยรอบ, ความต่อเนื่อง)

๓. สาตจฺเจน กโรตฺติ สาตจฺจกิริยา. (สาตจฺจสํทหุสฺส + กร กรณ ในการกระทำ + ิริย
ปัจจย) กัตตุรูป, กัตตุสํอาณะ, กิตันตสํมาล, ตติยาตํปฺริสฺสํมาล

กโรติ ย่อมกระทำ สาตจฺเจน โดยความต่อเนื่อง อิติ เพราะเหตุนี้ สาตจฺจกิริยา. (ผู้ทำ
โดยความต่อเนื่อง)

๔. สาตจฺจกิริยา วิโส สาตจฺจกิริยาวิโส. (สาตจฺจกิริยา + วิโส) นัจฺฉฐิตํปฺริสฺสํมาล

วิโส อ.ความสามารถ สาตจฺจกิริยา แห่งผู้กระทำโดยความต่อเนื่อง สาตจฺจกิริยาวิโส ชื่อ
ว่าสาตจฺจกิริยาวิโส. (สามารถแห่งผู้ทำโดยความต่อเนื่อง)

อรทตฺตคฺคทณฺโ

เป็นนัจฺฉฐิตํปฺริสฺสํมาล มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อรทตฺตสฺส ภาโว อรทตฺตํ. (อรทตฺต + ตตปัจจย) ภาวตํทิต

ภาโว อ.ความเป็น อรทตฺตสฺส แห่งพระอรหันต์ อรทตฺตํ ชื่อว่าอรทตฺต. (ความเป็นแห่ง
พระอรหันต์, พระอรหันต์)

โยชน์แสนานิ อ.ร้อยแห่งโยชน์ ท. วิส ยี่สิบ วิสโยชน์แสนานิ ชื่อว่าวิสโยชน์แสน. (หนึ่งร้อยยี่สิบโยชน์)

๓. วิสโยชน์แสนานิ ปมาณานิ ยสฺสํสาติ วิสโยชน์แสนโต, มคฺโค. (วิส + โยชน์แสน) ฌัฏฐิวิปท-
ตุลยาธิกรณพหุพีหิสมาส

วิสโยชน์แสนานิ อ.ร้อยแห่งโยชน์ยี่สิบ ท. ปมาณานิ เป็นประมาณ ยสฺส (มคฺคยสฺส) ของ
หนทางใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส มคฺโค) อ.หนทางนั้น วิสโยชน์แสนโต ชื่อว่าวิสโยชน์แสน,
ได้แก่หนทาง. (มีร้อยยี่สิบโยชน์เป็นประมาณ)

๔. วิสโยชน์แสนโต จ โส มคฺโค จาติ วิสโยชน์แสนโตมคฺโค. (วิสโยชน์แสน + มคฺค) วิเสสนบุพ
พบท-กัมมธารยสมาส

วิสโยชน์แสนโต จ อ.มีร้อยแห่งโยชน์ยี่สิบเป็นประมาณด้วย โส อ.มีร้อยแห่งโยชน์ยี่สิบเป็น
ประมาณนั้น มคฺโค จ เป็นหนทางด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น วิสโยชน์แสนโตมคฺโค ชื่อว่าวิสโยชน์แสนโตมคฺค.
(หนทางมีร้อยยี่สิบโยชน์เป็นประมาณ, ระยะทางประมาณ ๑๒๐ โยชน์)

ปัจจนุตคามโม

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
ปัจจนุตโต จ โส คามโม จาติ ปัจจนุตคามโม. (ปัจจนุต + คาม) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส
ปัจจนุตโต จ อ.ปลายแดนด้วย โส อ.ปลายแดนนั้น คามโม จ เป็นหมู่บ้านด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ ปัจจนุตคามโม ชื่อว่าปัจจนุตคาม. (หมู่บ้านปลายแดน, ปัจจนุตคาม)

สปริวารโ

เป็นสหบุพพบทพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
สท ปริวารเณ โย วุตตตีติ สปริวารโ, ภิกฺขุ. (สท + ปริวาร)
โย (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุใด วุตตติ ย่อมเป็นไป สท กับ ปริวารเณ ด้วยปริวาร อิติ เพราะเหตุนี้
(โส ภิกฺขุ) อ.ภิกษุนั้น สปริวารโ ชื่อว่าสปริวาร, ได้แก่ภิกษุ. (พร้อมกับปริวาร)

วตตสมฺปนฺนา

เป็นตติยชาติปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วตเตติ สมฺปนฺนา วตตสมฺปนฺนา, ภิกฺขุ. (วตต + สมฺปนฺน)

ภิกฺขุ อ.ภิกฺษุ ท. สมฺปนฺนา ผู้ถึงพร้อมแล้ว วตเตติ ด้วยข้อวัตร ท. วตตสมฺปนฺนา ชื่อว่าวตต-
สมฺปนฺน, ได้แก่ภิกษุทั้งหลาย. (ผู้ถึงพร้อมด้วยข้อวัตร, ผู้สมบูรณ์ด้วยข้อวัตร)

ปสนฺนจิตฺตา

เป็นจกฺขุวิทิตฺตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปสนฺนํ จิตฺตํ เยสนฺนํติ ปสนฺนจิตฺตา, มนุสฺสํ. (ปสนฺน + จิตฺต)

จิตฺตํ อ.จิตฺตํ ปสนฺนํ อันเลื่อมใสแล้ว เยสนฺ (มนุสฺสํ) ของมนุษย์ ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่
อิตติ เพราะเหตุนี้ (เต มนุสฺสํ) อ.มนุษย์ ท. เหล่านี้ ปสนฺนจิตฺตา ชื่อว่าปสนฺนจิตฺต, ได้แก่มนุษย์
ทั้งหลาย. (ผู้มีจิตเลื่อมใสแล้ว)

ยถาฉาสฺกฺกฺจฺจํ

เป็นนิบาตบุพพะอํพยยีภาวสฺมาส โดยมิวิเคราะห์สนฺนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ฉาสฺกฺกฺจฺจํ ตํ จานฉฺจาติ ฉาสฺกฺกฺจฺจํ. (ฉาสฺก + จาน)

ฉาสฺกํ จ อ.ฉานฉาสฺกด้วย ตํ อ.ฉานฉาสฺกนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิตติ เพราะเหตุนี้ ฉาสฺกฺก-
จฺจํ ชื่อว่าฉาสฺกฺกฺจฺจํ. (ที่ฉาสฺก)

๒. ยํ ยํ ฉาสฺกฺกฺจฺจํ ยถาฉาสฺกฺกฺจฺจํ. (ยถา + ฉาสฺกฺกฺจฺจํ)

ฉาสฺกฺกฺจฺจํ อ.ที่ฉานฉาสฺก ยํ ยํ ไตฺย ยถาฉาสฺกฺกฺจฺจํ ชื่อว่ายถาฉาสฺกฺกฺจฺจํ. (ที่ฉาสฺก
ใด ๆ, ตามที่ฉาสฺก)

ปณฺฑิตมนุสฺสํ

เป็นวิเสสนฺนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปณฺฑิตา จ เต มนุสฺสํ จาติ ปณฺฑิตมนุสฺสํ. (ปณฺฑิต + มนุสฺส)

ปณฺฑิตา จ อ.บัณฑิต ท. ด้วย เต อ.บัณฑิต ท. เหล่านี้ มนุสฺสํ จ เป็นมนุษย์ด้วย อิตติ
เพราะเหตุนี้ ปณฺฑิตมนุสฺสํ ชื่อว่าปณฺฑิตมนุสฺส. (มนุษย์ผู้เป็นบัณฑิต)

ติมาส, เตมาส

เป็นสัมาหารทศมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตโย มาสา ติมาส, เตมาส. (ติ + มาส)

มาสา อ.เดือน ท. ตโย สาม ติมาส ชื่อว่าติมาส, เตมาส ชื่อว่าเตมาส. (สามเดือน)

ภวนิสสรณ

เป็นบัญญัติปฤสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภวสมา นิสสรณ ภวนิสสรณ. (ภว + นิสสรณ)

นิสสรณ อ.การแล่นออก ภวสมา จากภพ ภวนิสสรณ ชื่อว่าภวนิสสรณ. (การแล่นออกจากภพ)

รตติฎจาทิวาฎจาทานานิ

เป็นอิตรียคทวันทสมาส โดยมีสัตตมัตปฤสสมาส และสัตตมัตปฤสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. รตติย จาน รตติฎจาทาน. (รตติ + จาน) สัตตมัตปฤสสมาส

จาน อ.ที่เป็นที่พัก รตติย ในเวลากลางคืน รตติฎจาทาน ชื่อว่ารตติฎจาทาน. (ที่พักในเวลากลางคืน)

๒. ทิวา จาน ทิวาฎจาทาน. (ทิวา + จาน) สัตตมัตปฤสสมาส

จาน อ.ที่เป็นที่พัก ทิวา ในเวลากลางวัน ทิวาฎจาทาน ชื่อว่าทิวาฎจาทาน. (ที่พักในเวลากลางวัน)

๓. รตติฎจาทานญจ ทิวาฎจาทานญจ รตติฎจาทิวาฎจาทานานิ. (รตติฎจาทาน + ทิวาฎจาทาน) อิตรียคทวันทสมาส

รตติฎจาทาน จ อ.ที่เป็นที่พักในเวลากลางคืนด้วย ทิวาฎจาทาน จ อ.ที่เป็นที่พักในเวลากลางวันด้วย รตติฎจาทิวาฎจาทานานิ ชื่อว่ารตติฎจาทิวาฎจาทาน. (ที่พักในเวลากลางคืนและที่พักในเวลากลางวัน)

วสนฏฺจนํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วสนฺติ เอตฺถาติ วสนํ. (วสนฺ นิวาเส ในการอยู่ + ยฺปัจจัจย) กัตตุรูป, อธิกรณสาธนะ (ขฺนา) อ.ขฺน ท. วสนฺติ ย่อมอยู่ เอตฺถ (จาเน) ในที่นั้น อิติ เพราะเหตุนี้ (เอตฺ จานํ) อ.ที่นั้น วสนํ ชื่อว่าวสน. (เป็นที่อยู่)
๒. วสนฺญจ ตํ จานญจาติ วสนฺฏฺจนํ. (วสน + จาน) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส วสนํ จ อ.อันเป็นที่อยู่ด้วย ตํ อ.อันเป็นที่อยู่นั้น จานํ จ เป็นสถานที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วสนฺฏฺจนํ ชื่อว่าวสนฺฏฺจน. (ที่เป็นที่อยู่)

อผาสูกํ

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ผาสูกํ อผาสูกํ. (น + ผาสูก)

ผาสูกํ อ.ความผาสูก น ทาไม้ได้ อผาสูกํ ชื่อว่าอผาสูก. (ความไม่ผาสูก)

วสฺสูปนายิกาทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมี ทุตฺติยาตฺปฺริสฺสํมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. วสฺสู อฺปนายิกา วสฺสูปนายิกา, ตฺติ. (วสฺสู + อฺปนายิกา) ทุตฺติยาตฺปฺริสฺสํมาส (ตฺติ) อ.ตฺติ อฺปนายิกา อันนำเข้าไปใกล้ วสฺสู ซึ่งกาลฝน วสฺสูปนายิกา ชื่อว่าวสฺสูปนายิกา, ได้แก่ตฺติ. (อันนำเข้าไปใกล้กาลฝน)
๒. วสฺสูปนายิกา จ สํ ทิวโส จาติ วสฺสูปนายิกาทิวโส. (วสฺสูปนายิกา + ทิวโส) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
 วสฺสูปนายิกา จ อ.อันนำเข้าไปใกล้ซึ่งกาลฝนด้วย สํ อ.อันนำเข้าไปใกล้ซึ่งกาลฝนนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วสฺสูปนายิกาทิวโส ชื่อว่าวสฺสูปนายิกาทิวโส. (วันนำเข้าไปใกล้กาลฝน, วันใกล้เข้าพรรษา)

อปฺปมตฺตา

เป็นนินิบาตบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

น ปมตฺตา อปฺปมตฺตา, ภิกฺขุ. (น + ปมตฺต)

(ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุ ท. ปมตฺตา ผู้ประมาทแล้ว น หามีได้ อปฺปมตฺตา ชื่อว่าอปฺปมตฺต, ได้แก่ภิกฺขุทั้งหลาย. (ผู้ไม่ประมาทแล้ว)

กฺลยฺยาณชฺฌมาสโย

เป็นนินิบาตวิปทฺตลยาธิกรณพทฺพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กฺลยฺยาณ อชฺฌมาสโย ยสฺสาติ กฺลยฺยาณชฺฌมาสโย, ภิกฺขุ. (กฺลยฺยาณ + อชฺฌมาสโย)

อชฺฌมาสโย อ.อชฺฌาตฺย กฺลยฺยาณ อังงตงาม ยสฺส (ภิกฺขุโน) ของภิกฺขุใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (โส ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุนี้ กฺลยฺยาณชฺฌมาสโย ชื่อว่ากฺลยฺยาณชฺฌมาสโย, ได้แก่ภิกฺขุ. (ผู้มีอชฺฌาตฺยงาม)

สฺกเคทฺสทิสฺสา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส โดยมีติยาดปฺปฺริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. สกฺกจ ตํ เคทฺทจาทิ สกฺเคทฺ. (สกฺก + เคท) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส

สกฺก จ อ.อันเป็นของตนด้วย ตํ อ.อันเป็นของตนนั้น เคทฺ จ เป็นเรือนด้วย อติ เพราะเหตุนี้ สกฺเคทฺ ชื่อว่าสกฺเคทฺ. (เรือนของตน)

๒. สกฺเคเทเห สทิสฺสา สกฺเคทฺสทิสฺสา, อปฺยา. (สกฺเคท + สทิส) ตติยาดปฺปฺริสส์มาส

(อปฺยา) อ.อบาย ท. สทิสฺสา เป็นเช่นกับ สกฺเคเทเห ด้วยเรือนของตนเอง สกฺเคทฺสทิสฺสา ชื่อว่าสกฺเคทฺสทิสฺ, ได้แก่อบายทั้งหลาย. (เช่นกับเรือนของตน)

ปจฺมมาโส

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจฺโม จ โส มาโส จาทิ ปจฺมมาโส. (ปจฺม + มาส)

ปจฺโม จ อ.ที่หนึ่งด้วย โส อ.ที่หนึ่งนั้น มาโส จ เป็นเดือนด้วย อติ เพราะเหตุนี้ ปจฺมมาโส ชื่อว่าปจฺมมาโส. (เดือนที่หนึ่ง)

อกุจิโรโค

เป็นสัตตมัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อกุจิมหิ โรโค อกุจิโรโค. (อกุจิ + โรค)

โรโค อ.โรค อกุจิมหิ ที่นัยน์ตา อกุจิโรโค ชื่อว่าอกุจิโรค. (โรคที่นัยน์ตา)

สพฺพรัตติ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สพฺพวา จ ส่า รตติ จาติ สพฺพรัตติ. (สพฺพวา + รตติ)

สพฺพวา จ อ.ทั้งปวงด้วย ส่า อ.ทั้งปวงนั้น รตติ จ เป็นราตรีด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สพฺพรัตติ
ชื่อว่าสพฺพรัตติ. (ราตรีทั้งปวง)

ภิกฺขวจารเวลา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีจตุตถัตตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จรฺนติ เอตฺถาติ จาโร. (จร จรณ ในการเที่ยวไป + ฌปจจย) กัตตุรูป, อธิกรณสาธนะ
(ภิกฺขุ) อ.ภิกฺษุ ท. จรฺนติ ย่อมเที่ยวไป เอตฺถ (เวลา) ในเวลานี้ อิติ เพราะเหตุนี้
(เอส่า เวลา) อ.เวลานี้ จาโร ชื่อว่าจาร. (เป็นที่เที่ยวไป)

๒. ภิกฺขาย จาโร ภิกฺขจาโร. (ภิกฺขา + จาร) จตุตถัตตปุริสสมาส
จาโร อ.เป็นที่เที่ยวไป ภิกฺขาย เพื่อภิกษา ภิกฺขจาโร ชื่อว่าภิกฺขจาร. (เป็นที่เที่ยวไปเพื่อ
ภิกษา)

๓. ภิกฺขจาโร จ โส เวลา จาติ ภิกฺขจารเวลา. (ภิกฺขจาร + เวลา) วิเสสนบุพพบทกัมม-
ธารยสมาส

ภิกฺขจาโร จ อ.เป็นที่เที่ยวไปเพื่อภิกษาดด้วย โส อ.เป็นที่เที่ยวไปเพื่อภิกษานั้น เวลา จ
เป็นเวลาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ภิกฺขจารเวลา ชื่อว่าภิกฺขจารเวลา. (เวลาเป็นที่เที่ยวไปเพื่อภิกษา)

ปตฺตจิวรี

เป็นสมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปตฺโต จ จิวฺรญจ ปตฺตจิวรี. (ปตฺต + จิวฺร)

ปตฺโต จ อ.บาตรด้วย จิวรี จ อ.จิวรด้วย ปตฺตจิวรี ชื่อว่าปตฺตจิวรี. (บาตรและจิวร)

อนฺโตคามํ

เป็นนิบาตบุพพะอภัยยิวาวสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คามสฺส อนฺโต อนฺโตคามํ. (อนฺโต + คาม)

อนฺโต ในภายใน คามสฺส แห่งหมู่บ้าน อนฺโตคามํ ชื่อว่าอนฺโตคาม. (ในภายในหมู่บ้าน)

จงกมนนีสัททญฺจานํ

เป็นสมาหารทวันทสมาส โดยมีวิเสสบุพพทกัมมธารยสมาส และวิเสสบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จงกมตติ เอตถาติ จงกมนํ. (กมุ ปทวิกุเขเป ในการก้าวเท้า + ยุปฺจัจย) กัตตุรูป, อธิกรณ-
สาธนะ

(เถโร) อ.พระเถระ จงกมตติ ย่อมจงกรม เอตถ (जाने) ในที่นี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (เอตฺ
จานํ) อ.ที่นี้ จงกมนํ ชื่อว่าจงกมน. (เป็นที่จงกรม)

๒. นีสัททติ เอตถาติ นีสัททํ. (นิบุพพ + สท คตยวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + ยุปฺจัจย)
กัตตุ-รูป, อธิกรณสาธนะ

(เถโร) อ.พระเถระ นีสัททติ ย่อมนั่ง เอตถ (जाने) ในที่นี้ อิติ เพราะเหตุนี้ นีสัททํ
ชื่อวานีสัทท. (เป็นที่นั่ง)

๓. จงกมนญจ ตํ จานญจาติ จงกมนญฺจานํ. (จงกมน + จาน) วิเสสบุพพทกัมมธารยสมาส
จงกมนํ จ อ.เป็นที่จงกรมด้วย ตํ อ.เป็นที่จงกรมนั้น จานํ จ เป็นสถานที่ด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ จงกมนญฺจานํ ชื่อว่าจงกมนญฺจาน. (ที่เป็นที่จงกรม)

๔. นีสัททญจ ตํ จานญจาติ นีสัททญฺจานํ. (นีสัทท + จาน) วิเสสบุพพทกัมมธารยสมาส
นีสัททํ จ อ.เป็นที่นั่งด้วย ตํ อ.เป็นที่นั่งนั้น จานํ จ เป็นสถานที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
นีสัททญฺจานํ ชื่อวานีสัททญฺจาน. (ที่เป็นที่นั่ง)

๕. จงกมนญฺจานญจ นีสัททญฺจานญจ จงกมนนีสัททญฺจาน. (จงกมนญฺจาน + นีสัททญฺจาน) สมหา-
ทวันทสมาส, ลป จาน คัพทหน้า

จงกมนญฺจานํ จ อ.ที่เป็นที่จงกรมด้วย นีสัททญฺจานํ จ อ.ที่เป็นที่นั่งด้วย จงกมนนีสัททญฺจานํ ชื่อว่า
จงกมนนีสัททญฺจาน. (ที่เป็นที่จงกรมและที่เป็นที่นั่ง)

อนมตคฺโค

เป็นฉฺฉฐิตฺวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพีหิสมาสฺ โดยมิปเรกเสสฺทวันทสมาสฺ วิเสสนบุพพทกัมมชารย
สมาสฺ และนินิบาตบุพพทกัมมชารยสมาสฺอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุพฺโพ จ อคฺโค จ อคฺคา. (ปุพฺพ + อคฺค) ปเรกเสสฺทวันทสมาสฺ

ปุพฺโพ จ อ.เบื้องต้นด้วย อคฺโค จ อ.ที่สุดด้วย อคฺคา ชื่อว่าอคค. (เบื้องต้นและที่สุด)

๒. อนุคฺฉฉิยมานา จ เต อคฺคา จาติ อนุคฺฉฉิยมานคฺคา. (อนุคฺฉฉิยมาน + อคฺค)
วิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาสฺ

อนุคฺฉฉิยมานา จ อ.อันบุคคลตามไปอยู่ ท. ด้วย เต อ.อันบุคคลตามไปอยู่ ท. เหล่านั้น
อคฺคา จ เป็นเบื้องต้นและที่สุดด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อนุคฺฉฉิยมานคฺคา ชื่อว่าอนุคฺฉฉิยมานคค. (เบื้องต้น
และที่สุดอันบุคคลตามไปอยู่)

๓. น อมตา อนมตา. (น + อมต) นินิบาตบุพพทกัมมชารยสมาสฺ, นคฺพีทฺหลังมีอรรธ อนุ
อมตา อ.อันตามไปถูกรู้แล้ว น ทามีได้ อนมตา ชื่อว่าอนมต. (อันตามไปไม่ถูกรู้แล้ว)

๔. อนมตา อนุคฺฉฉิยมานคฺคา ยสฺสาติ อนมตคฺโค, สฺสาโร. (อนมต + อคฺค) ฉฺฉฐิตฺวิปท-
ตุลยาธิกรณพหุพีหิสมาสฺ, ลป อนุคฺฉฉิยมาน คฺพีท

อนุคฺฉฉิยมานคฺคาอ.เป็นเบื้องต้นและที่สุดอันบุคคลตามไปอยู่ท. อนมตาอันตามไปไม่ถูกรู้แล้ว
ยสฺส (สฺสาร์สฺ) แห่งสงฺสาร์ไต (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส สฺสาโร) อ.สงฺสาร์นั้น อนมตคฺโค ชื่อว่า
อนมตคค, ได้แก่สงฺสาร์. (มีเบื้องต้นและที่สุดอันบุคคลตามไปอยู่รู้ไม่ได้แล้ว)

พฺพุทฺธสฺตํ

เป็นฉฺฉฐิตฺปฺปริสฺสมาสฺ มีวิเคราะห์ที่ว่า

พฺพุทฺธานํ สฺตํ พฺพุทฺธสฺตํ. (พฺพุทฺธ + สฺต)

สฺตํ อ.ร้อย พฺพุทฺธานํ แห่งพระพฺพุทฺธเจ้า ท. พฺพุทฺธสฺตํ ชื่อว่าพฺพุทฺธสต. (พระพฺพุทฺธเจ้าหนึ่งร้อย)

พฺพุทฺธสฺทสฺสํ

เป็นฉฺฉฐิตฺปฺปริสฺสมาสฺ มีวิเคราะห์ที่ว่า

พฺพุทฺธานํ สฺทสฺสํ พฺพุทฺธสฺทสฺสํ. (พฺพุทฺธ + สฺทสฺส)

สฺทสฺสํ อ.พัน พฺพุทฺธานํ แห่งพระพฺพุทฺธเจ้า ท. พฺพุทฺธสฺทสฺสํ ชื่อว่าพฺพุทฺธสฺทสส. (พระพฺพุทฺธเจ้าหนึ่งพัน)

เอกพทุโธ

เป็นอสมาหารทศุสมาส มีวิเคราะห้ว่า

เอโก จ โส พทุโธ จาติ เอกพทุโธ. (เอก + พทุธ)

เอโก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น พทุโธ จ เป็นพระพทุธเจ้าด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกพทุโธ ชื่อว่าเอกพทุธ. (พระพทุธเจ้าหนึ่งพระองค์)

อนโตวสส

เป็นนิบาตบุพพะอภัยยิวาสมาส มีวิเคราะห้ว่า

วสสสส อนโต อนโตวสส. (อนโต + วสส)

อนโต ในภายใน วสสสส แห่งกาลฝน อนโตวสส ชื่อว่าอนโตวสส. (ในภายในกาลฝน)

มมายิตานิ

เป็นกัมมรูป, กัมมสาณะ มีวิเคราะห้ว่า

มยฺหเมวาติ คทิตานิ มมายิตานิ, จกฺขุณิ. (มม + อายบัจจย + ตบัจจย)

จกฺขุณิ อ.จักขุ ท. โลเกณ คทิตานิ อันชาวโลก ยึดถือแล้ว มยฺห เอว อิติ ว่าเป็นของเรา นั้นเทียว มมายิตานิ ชื่อว่ามมายิต, ได้แก่จักขุทั้งหลาย. (ที่ชาวโลกยึดถือว่าเป็นของเรา)

เททนิสสลิต

เป็นหุติยาตปปริสสมาส มีวิเคราะห้ว่า

เททฺ นิสสลิตฺ เททนิสสลิตฺ, องฺค. (เทท + นิสสลิต)

องฺค อ.อวัยวะ นิสสลิตฺ อันอาศัยแล้ว เททฺ ซึ่งกาย เททนิสสลิตฺ ชื่อว่าเททนิสสลิต, ได้แก่อวัยวะ. (อาศัยกาย)

กายนิสสลิต

เป็นหุติยาตปปริสสมาส มีวิเคราะห้ว่า

กายํ นิสสลิตํ กายนิสสลิตํ, องฺค. (กาย + นิสสลิต)

องฺค อ.อวัยวะ นิสสลิตฺ อันอาศัยแล้ว กายํ ซึ่งกาย กายนิสสลิตฺ ชื่อว่ากายนิสสลิต, ได้แก่อวัยวะ. (อาศัยกาย)

รูปนิสสัยต์

เป็นเหตุขยายตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

รูป นิสสัยต์ รูปนิสสัยต์, องคฺ. (รูป + นิสสัย)

องคฺ อ.อวัยวะ นิสสัยต์ อันอาศัยแล้ว รูป ซึ่งรูป รูปนิสสัยต์ ชื่อว่ารูปนิสสัยต์, ได้แก่อวัยวะ.

(อาศัยรูป)

นตฤกมม

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

นตฤ เอว กมม นตฤกมม. (นตฤ + กมม)

นตฤ เอว อ.การนัตถ์นั้นเที่ยว กมม เป็นกรรม นตฤกมม ชื่อว่านตฤกมม. (กรรมคือการนัตถ์, นัตถกรรม)

สกุขวิปลสโก

เป็นฉนฺธิทวิปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สมถภาวนาสีเนทาภาเวน สกุขา ลูชา อสินิทธา วา วิปลสฺนา เอตสฺสาติ สกุขวิปลสโก.

(สกุขา + วิปลสฺนา)

วิปลสฺนา อ.วิปลสฺนา สกุขา อันแห่งแล้ว ลูชา คือว่า อันเศร้าหมอง วา หรือว่า อสินิทธา อันไม่สนิท สมถภาวนาสีเนทาภาเวน เพราะความไม่มีความรักในสมถภาวนา เอตสฺส (ภิกขุโน) แห่งภิกษุหนึ่ง (อตถิ) มีอยู่อติ เพราะเหตุหนึ่ง (เอโส ภิกขุ) อ.ภิกษุหนึ่ง สกุขวิปลสโก ชื่อว่าสกุขวิปลสโก. (ผู้มีวิปลสฺนา อันเศร้าหมอง)

อัสสุปุณฺณเนตฺตา

เป็นฉนฺธิทวิปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีตติยตปปริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อัสสุทิ ปุณฺณานิ อัสสุปุณฺณานิ. (อัสสุ + ปุณฺณ) ตติยตปปริสส์มาส

ปุณฺณานิ อ.อันเต็มแล้ว อัสสุทิ ด้วยน้ำตา ท. อัสสุปุณฺณานิ ชื่อว่าอัสสุปุณฺณ. (เต็มแล้ว ด้วยน้ำตา)

๒. อัสสุปุณฺณานิ เนตฺตานิ เยสนฺติ อัสสุปุณฺณเนตฺตา, ภิกขุ. (อัสสุปุณฺณ + เนตฺต) ฉนฺธิทวิปท- ตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

เนตตานิ อ.ตวงตา ท. อัสสุปฺถุณฺณานิ อันเต็มแล้วด้วยน้ำตา เยสฺ (ภิกษุหนึ่ง) ของภิกษุ ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น อัสสุปฺถุณฺเนตตา ชื่อว่าอัสสุปฺถุณฺเนตต, ได้แก่ภิกษุทั้งหลาย. (ผู้มีตวงตาอันเต็มแล้วด้วยน้ำตา, มีน้ำตานองหน้า)

กตตพพยุตตกั

เป็นจตุตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 กตตพพสฺส ยุตตกั กตตพพยุตตกั, วตตปฏิวตต. (กตตพพ + ยุตตก)
 (วตตปฏิวตต) อ.วัตรน้อยและวัตรใหญ่ ยุตตกั อันควรแล้ว กตตพพสฺส (วตตสฺส) แก้ววัตร
 อันตน พึงกระทำ กตตพพยุตตกั ชื่อว่ากตตพพยุตตก, ได้แก่วัตรน้อยและวัตรใหญ่. (อันควรแก้ววัตร
 อันตนพึงทำ)

วตตปฏิวตต

เป็นสมาหารทวินทสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 วตตตยจ ปฏิวตตตยจ วตตปฏิวตต. (วตต + ปฏิวตต)
 วตต จ อ.วัตรน้อยด้วย ปฏิวตต จ อ.วัตรใหญ่ด้วย วตตปฏิวตต ชื่อว่าวตตปฏิวตต. (วัตร
 น้อยและวัตรใหญ่)

ปาทมูล

เป็นนฏฐิติปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ปาทสฺส มูล ปาทมูล. (ปาท + มูล)
 มูล อ.ใกล้ ปาทสฺส แห่งเท้า ปาทมูล ชื่อว่าปาทมูล. (ใกล้เท้า, โคนขา, ปาทมูล)

ทฏฐกาโม

เป็นจตุตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ทฏฐุ กาเมตฺติ ทฏฐกาโม, ภิกษุ. (ทฏฐุสทฺหุปฺท + กมฺ กนฺตมฺหิ ในความใคร่ + ฌปฺจจฺย)
 กัตตฺรูป, กัตตฺสุธาณะ, กิตฺนตสมาส
 (โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด กาเมติ ย่อมใคร่ ทฏฐุ เพื่ออันเห็น อิติ เพราะเหตุนี้ (โย
 ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ทฏฐกาโม ชื่อว่าทฏฐกาโม. (ผู้ใคร่เพื่ออันเห็น, ผู้ใคร่เพื่ออันเฝ้า)

ทุพฺพโล

เป็นฉนฺฺฐิตวิปทตฺลยาธิกรณพทฺพพิทิสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ทฺฏจํ พลํ ยสฺสาติ ทุพฺพโล, ภิกฺขุ. (ท + พล)

พลํ อ.กำลัง (โทเสหิ) ทฺฏจํ อันโทษ ท. ประทุษร้ายแล้ว ยสฺส (ภิกฺขุโน) ของภิกฺษุใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล ภิกฺขุ) อ.ภิกฺษุนั้น ทุพฺพโล ชื่อว่าทุพฺพ, ได้แก่ภิกฺษุ. (ผู้มีกำลังอันโทษ ประทุษร้ายแล้ว, ทุพฺพภาพ)

อมนุสฺสปริคฺคหิตา

เป็นตติยาตปฺปรีสฺสมาส โดยมีนินบาตบุพพบทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. น มนุสฺโส อมนุสฺโส. (น + มนุสฺส) นินบาตบุพพบทกัมมธารยสฺมาส

มนุสฺโส อ.มนุษย์ น ทาไมได้ อมนุสฺโส ชื่อว่าอมนุสฺส. (อมนุษย์, มิใช่มนุษย์)

๒. อมนุสฺเสหิ ปริคฺคหิตา อมนุสฺสปริคฺคหิตา, อฏฺวี. (อมนุสฺส + ปริคฺคหิต) ตติยาตปฺปรีส-
สฺมาส

(อฏฺวี) อ.ตง อมนุสฺเสหิ อันอมนุษย์ ท. ปริคฺคหิตา ถือเอารอบแล้ว อมนุสฺสปริคฺคหิตา
ชื่อว่าอมนุสฺสปริคฺคหิตา, ได้แกตง. (ถูกอมนุษย์ครอบครอง)

ปริหีนภาโว

เป็นฉนฺฺฐิตตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปริหีนานํ ภาโว ปริหีนภาโว. (ปริหีน + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น ปริหีนานํ (จกฺขุณฺ) แห่งจักขุ ท. อันเลื่อมรอบแล้ว ปริหีนภาโว ชื่อว่าปริหีน
ภาว. (ความที่แห่งจักขุเป็นอวัยวะเลื่อมรอบแล้ว)

คฺมนจฺนโท

เป็นสัดตมิตตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

คฺมนเ จฺนโท คฺมนจฺนโท. (คฺมน + จฺนท)

จฺนโท อ.ความพอใจ คฺมนเ ในการไป คฺมนจฺนโท ชื่อว่าคฺมนจฺนท. (ความพอใจในการไป)

กตปฏิสันถาโร

เป็นตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณพทฺพพิทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
 กโต ปฏิสันถาโร เยนติ กตปฏิสันถาโร, กุฏุมพิกโก. (กต + ปฏิสันถาร)
 ปฏิสันถาโร อ.ปฏิสันถาร เยน (กุฏุมพิกโก) อันกุฏุมพิตไ กโต กระทำแล้ว อิติ เพราะเหตุ
 นั้น (โส กุฏุมพิกโก) อ.กุฏุมพินัน กตปฏิสันถาโร ชื่อว่ากตปฏิสันถาร, ได้แก่กุฏุมพิก. (ผู้มีปฏิสันถาร
 อันกระทำแล้ว)

จิวรคคฺทณฺ

เป็นจันฐีตฺปปริสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

จิวรลฺล คคฺทณฺ จิวรคคฺทณฺ. (จิวร + คคฺทณ)

คคฺทณฺ อ.การรับ จิวรลฺล ซึ่งจิวร จิวรคคฺทณฺ ชื่อว่าจิวรคคฺทณ. (การรับซึ่งจิวร)

อารณฺณโก

เป็นลั้งลัฏฐาทิยนกตตตตติต มีวิเคราะห์ว่า

อรณฺณเ อติฏฺฐตฺติ อารณฺณโก, วิหาโร. (อรณฺณ + ติฏ)

(โย วิหาโร) อ.วิหารใด ติฏฺฐติ ย่อมตั้งอยู่ อรณฺณเ ในป่า อิติ เพราะเหตุนี้ (โส วิหาโร)
 อ.วิหารนั้น อารณฺณโก ชื่อว่าอารณฺณโก, ได้แก่วิหาร. (อันตั้งอยู่ในป่า)

มาตุลกุฏุมพิกโก

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมชารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาตุโล จ โส กุฏุมพิกโก จาติ มาตุลกุฏุมพิกโก. (มาตุล + กุฏุมพิก)

มาตุโล จ อ.ลุงด้วย โส อ.ลุงนั้น กุฏุมพิกโก จ เป็นกุฏุมพิกด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มาตุลกุฏุมพิกโก
 ชื่อว่ามาตุลกุฏุมพิก. (กุฏุมพิกผู้เป็นลุง)

ยญฺจิกโก

เป็นจันฐีตฺปปริสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ยญฺจียา โกฏฺยิ ยญฺจิกโก. (ยญฺจ + โกฏฺยิ)

โกฏฺยิ อ.ที่สุด ยญฺจียา แห่งไม้เท้า ยญฺจิกโก ชื่อว่ายญฺจิกโก. (ที่สุดแห่งไม้เท้า, ปลายไม้เท้า)

คมนาการโร

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

คมนาเมว อากาโร คมนาการโร. (คมนา + อาการ)

คมนิ เอว อ.การไปนั้นเทียว อากาโร เป็นอาการ คมนาการโร ชื่อว่าคมนาการ. (อาการคือการ
ไป)

นานปกาโร

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

นานา ปกาโร นานปกาโร. (นานา + ปการ)

ปกาโร อ.ประการ นานา ต่างๆ นานปกาโร ชื่อว่านานปการ. (ประการต่างๆ)

อุปทตมปถ

เป็นอมาทิปรตปปริสสมาส โดยมีสกัตถ์อยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. อทตมเมว อุปทตม. (อุป + อทตม) สกัตถ์

อทตม เอว อ.ครั้งนั้นเทียว อุปทตม ชื่อว่าอุปทตม. (ครั้งหนึ่ง)

๒. ปถสส อุปทตม อุปทตมปถ. (อุปทตม + ปถ) อมาทิปรตปปริสสมาส

อุปทตม อ.ครั้งหนึ่ง ปถสส แห่งหนทาง อุปทตมปถ ชื่อว่าอุปทตมปถ. (ครั้งทาง)

วุตตปุพพคาโม

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมียุดตตถสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. วุตโต ปุพพนติ วุตตปุพโพ. (วุตต + ปุพพ) ยุดตตถสมาส

(เถเรน) วุตโต อันพระเถระ อยู่แล้ว ปุพพ ในกาลก่อน อิติ เพราะเหตุนั้น วุตตปุพโพ
ชื่อว่าวุตตปุพพ. (อยู่แล้วในกาลก่อน, เคยอยู่แล้ว)

๒. วุตตปุพโพ จ โส คาโม จาติ วุตตปุพพคาโม. (วุตตปุพพ + คาโม) วิเสสนบุพพท
กัมมธารยสมาส

วุตตปุพโพ จ อ.อันเคยอยู่แล้วด้วย โส อ.อันเคยอยู่แล้วนั้น คาโม จ เป็นหมู่บ้านด้วย
อิติ เพราะเหตุนั้น วุตตปุพพคาโม ชื่อว่าวุตตปุพพคาโม. (หมู่บ้านอันพระเถระเคยอยู่แล้ว)

อิติสัทโท

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

อิติยา สัทโท อิติสัทโท. (อิติ + สัทท)

สัทโท อ.เสียง อิติยา ของสตรี อิติสัทโท ชื่อว่าอิติสัทท. (เสียงสตรี)

สกลสรිරิ

เป็นวิเคราะห์นบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สกลณจ ตั สริริณจติ สกลสรිරิ. (สกล + สริริ)

สกล จ อ.ทั้งสิ้นด้วย ตั อ.ทั้งสิ้นนั้น สริริ จ เป็นสริริด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สกลสริริ
ชื่อว่าสกลสริริ. (สริริทั้งสิ้น)

สีลวิปตติ

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

สีลสฺส วิปตติ สีลวิปตติ. (สีล + วิปตติ)

วิปตติ อ.ความวิบัติ สีลสฺส แห่งศีล สีลวิปตติ ชื่อว่าสีลวิปตติ. (ความวิบัติแห่งศีล)

คิตสัทโท

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

คิตสฺส สัทโท คิตสัทโท. (คิต + สัทท)

สัทโท อ.เสียง คิตสฺส แห่งเพลงขับ คิตสัทโท ชื่อว่าคิตสัทท. (เสียงเพลงขับ, เสียงร้องเพลง)

ยญจิกโกฏิกคทณกัจจ

เป็นตติยาดปรัสนมาส โดยมีฉันทลักษณ์ปรัสนมาสและฉันทลักษณ์ปรัสนมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ยญจिया โภฏิ ยญจิกโกฏิ. (ยญจ + โภฏิ) ฉันทลักษณ์ปรัสนมาส

โภฏิ อ.ที่สุด ยญจिया แห่งไม้เท้า ยญจิกโกฏิ ชื่อว่ายญจิกโกฏิ. (ที่สุดแห่งไม้เท้า)

๒. ยญจิกโกฏिया คทณ ยญจิกโกฏิกคทณ. (ยญจิกโกฏิ + คทณ) ฉันทลักษณ์ปรัสนมาส

คทณ อ.การจับ ยญจิกโกฏिया ซึ่งที่สุดแห่งไม้เท้า ยญจิกโกฏิกคทณ ชื่อว่ายญจิกโกฏิกคทณ.
(การจับซึ่งที่สุดแห่งไม้เท้า)

๓. ยมฺหิโกฏฺฐิตฺตทณฺเณ กิจฺจํ ยมฺหิโกฏฺฐิตฺตทณฺกิจฺจํ. (ยมฺหิโกฏฺฐิตฺตทณฺ + กิจฺจ) ตติยาดํปฺปรีสฺ
สฺมาล

กิจฺจํ อ.กิจ ยมฺหิโกฏฺฐิตฺตทณฺเณ ด้วยกรจบซึ่งที่สุดแห่งไม้เท้า ยมฺหิโกฏฺฐิตฺตทณฺกิจฺจํ ชื่อว่า
ยมฺหิโกฏฺฐิตฺตทณฺกิจฺจ. (กิจด้วยกรจบปลายไม้เท้า)

สํเวคฺปปตฺโต

เป็นทติยาดํปฺปรีสฺสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

สํเวคํ ปตฺโต สํเวคฺปปตฺโต, สามเณโร. (สํเวค + ปตฺต)

(สามเณโร) อ.สามเณร ปตฺโต ถึงแล้ว สํเวคํ ซึ่งความสลดใจ สํเวคฺปปตฺโต ชื่อว่าสํเวคฺปปตฺต.
(ผู้ถึงความสลดใจ)

คิทธิยาโม

เป็นฉมฺฐิตํปฺปรีสฺสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

คิทธิสฺสํ นิยาโม คิทธิยาโม. (คิทธิ + นิยาม)

นิยาโม อ.ทำนอง คิทธิสฺสํ แห่งคฤหัสถ์ คิทธิยาโม ชื่อว่าคิทธินิยาม. (ทำนองแห่งคฤหัสถ์)

มคฺคปริปนฺถภยํ

เป็นปัญจมีตํปฺปรีสฺสฺมาล โดยมีสัตตมีตํปฺปรีสฺสฺมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. มคฺเค ปริปนฺโถ มคฺคปริปนฺโถ. (มคฺค + ปริปนฺถ) สัตตมีตํปฺปรีสฺสฺมาล

ปริปนฺโถ อ.อันตรายเป็นเครื่องเบียดเบียนรอบ มคฺเค ในหนทาง มคฺคปริปนฺโถ ชื่อว่า
มคฺคปริปนฺถ. (อันตรายเป็นเครื่องเบียดเบียนรอบในหนทาง, อันตรายในหนทาง)

๒. มคฺคปริปนฺถสฺมา ภยํ มคฺคปริปนฺถภยํ. (มคฺคปริปนฺถ + ภย) ปัญจมีตํปฺปรีสฺสฺมาล

ภยํ อ.ภัย มคฺคปริปนฺถสฺมา จากอันตรายเป็นเครื่องเบียดเบียนรอบในหนทาง มคฺค-
ปริปนฺถภยํ ชื่อว่ามคฺคปริปนฺถภย. (ภัยจากอันตรายในหนทาง)

คิทธิปาโป

เป็นวิเสสนฺตฺตฺรบทกัมมธารยสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

คิทธิ จ โส ปาโป จาติ คิทธิปาโป. (คิทธิ + ปาป)

สหายตา

เป็นภาวัตถิต มิวิเคราะห์ว่า

สหายสส ภาวัว สหายตา. (สหาย + ตาปัจจัย)

ภาวัว อ.ความเป็น สหายสส แห่งสหาย สหายตา ชื่อว่าสหายตา. (ความเป็นสหาย)

หตจกขุ

เป็นฉฐฐีทวิปทูลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มิวิเคราะห์ว่า

หต จกขุ ยสสาติ หตจกขุ, ภิกขุ. (หต + จกขุ)

จกขุ อ.จักขุ ยสส (ภิกขุโน) ของภิกขุใด (โรเคน) หต อันโรค ขจัดแล้ว (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล ภิกขุ) อ.ภิกขุหนึ่ง หตจกขุ ชื่อว่าหตจกขุ, ได้แก่ภิกขุ. (ผู้มีจักขุอันโรคขจัดแล้ว)

สเวคชาโต

เป็นจตุตถิทวิปทูลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มิวิเคราะห์ว่า

สเวโค ชาโต ยสสาติ สเวคชาโต, สามเณโร. (สเวค + ชาโต)

สเวโค อ.ความสังเวช ชาโต เกิดขึ้นแล้ว ยสส (สามเณรสส) แก่สามเณรใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น สเวคชาโต ชื่อว่าสเวคชาโต, ได้แก่สามเณร. (ผู้มีความสังเวชเกิดขึ้นแล้ว)

วนสนฺโท

เป็นฉฐฐีตปฺปฺริสสมาส มิวิเคราะห์ว่า

วนสส สฺนฺโท วนสนฺโท. (วน + สฺนฺท)

สนฺโท อ.ชฎ วนสส แห่งป่า วนสนฺโท ชื่อว่าวนสนฺท. (ชฎแห่งป่า, ไพรสนฺท)

สีลเตโช

เป็นฉฐฐีตปฺปฺริสสมาส มิวิเคราะห์ว่า

สีลสส เตโช สีลเตโช. (สีล + เตช)

เตโช อ.เดช สีลสส แห่งศีล สีลเตโช ชื่อว่าสีลเตช. (เดชแห่งศีล)

สกุจฉิโยชฌายาม

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺตลยาธิกรณพทุพพีทิสฺมาส โดยมโอสฺมาทาททคฺคฺสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺตั้งนี้

๑. สกุจฉิ โยชฌานนิ สกุจฉิโยชฌานนิ. (สกุจฉิ + โยชฌ) อสฺมาทาททคฺคฺสฺมาส
โยชฌานนิ อ.โยชฌ์ ท. สกุจฉิ ทกฺสิบ สกุจฉิโยชฌานนิ ชื่อว่าสกุจฉิโยชฌ. (๖๐ โยชฌ์)
๒. สกุจฉิโยชฌานนิ อายาโม อสฺสาติ สกุจฉิโยชฌายาม, ปณฺทกฺกมฺพลลิสฺสาสนฺ. (สกุจฉิโยชฌ +
อายาโม) ฉัฏฐีทวีปทตฺตลยาธิกรณพทุพพีทิสฺมาส
สกุจฉิโยชฌานนิ อ.โยชฌ์ ๖๐ ท. อายาโม เป็นส่วนยาว อสฺส (ปณฺทกฺกมฺพลลิสฺสาสนฺสฺส) ของ
ปณฺทกฺกมฺพลลิสฺสาสนฺนั้น (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ สกุจฉิโยชฌายาม ชื่อว่าสกุจฉิโยชฌายาม, ได้แก่
ปณฺทกฺกมฺพลลิสฺสาสนฺ. (มีโยชฌ์ ๖๐ เป็นส่วนยาว)

ปณฺทมาสโยชฌนวิตถต

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺตลยาธิกรณพทุพพีทิสฺมาส โดยมโอสฺมาทาททคฺคฺสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺตั้งนี้

๑. ปณฺทมาส โยชฌานนิ ปณฺทมาสโยชฌานนิ. (ปณฺทมาส + โยชฌ) อสฺมาทาททคฺคฺสฺมาส
โยชฌานนิ อ.โยชฌ์ ท. ปณฺทมาส ๕๐ ปณฺทมาสโยชฌานนิ ชื่อว่าปณฺทมาสโยชฌ. (๕๐ โยชฌ์)
๒. ปณฺทมาสโยชฌานนิ วิตถต อสฺสาติ ปณฺทมาสโยชฌนวิตถต, ปณฺทกฺกมฺพลลิสฺสาสนฺ. (ปณฺทมาส-
โยชฌ + วิตถต) ฉัฏฐีทวีปทตฺตลยาธิกรณพทุพพีทิสฺมาส
ปณฺทมาสโยชฌานนิ อ.โยชฌ์ ๕๐ ท. วิตถต เป็นส่วนกว้าง อสฺส (ปณฺทกฺกมฺพลลิสฺสาสนฺสฺส)
ของปณฺทกฺกมฺพลลิสฺสาสนฺนั้น (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ ปณฺทมาสโยชฌนวิตถต ชื่อว่าปณฺทมาส-
โยชฌนวิตถต, ได้แก่ปณฺทกฺกมฺพลลิสฺสาสนฺ. (มีโยชฌ์ ๕๐ เป็นส่วนกว้าง)

ปณฺทนรลโยชฌนพทล

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺตลยาธิกรณพทุพพีทิสฺมาส โดยมโอสฺมาทาททคฺคฺสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺตั้งนี้

๑. ปณฺทนรล โยชฌานนิ ปณฺทนรลโยชฌานนิ. (ปณฺทนรล + โยชฌ) อสฺมาทาททคฺคฺสฺมาส
โยชฌานนิ อ.โยชฌ์ ท. ปณฺทนรล ๑๕ ปณฺทนรลโยชฌานนิ ชื่อว่าปณฺทนรลโยชฌ. (๑๕ โยชฌ์)
๒. ปณฺทนรลโยชฌานนิ พทล อสฺสาติ ปณฺทนรลโยชฌนพทล, ปณฺทกฺกมฺพลลิสฺสาสนฺ. (ปณฺทนรล-
โยชฌ + พทล) ฉัฏฐีทวีปทตฺตลยาธิกรณพทุพพีทิสฺมาส
ปณฺทนรลโยชฌานนิ อ.โยชฌ์ ๑๕ ท. พทล เป็นส่วนหนา อสฺส (ปณฺทกฺกมฺพลลิสฺสาสนฺสฺส) ของ

บัณฑิตกัมพลศิลาอาสน์นั้น (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ ปณฺดรลโยชนพหลฺ ชื่อว่าปณฺดรลโยชนพหล, ได้แก่บัณฑิตกัมพลศิลาอาสน์. (มีโยชน ๑๕ เป็นส่วนหนา)

ชยฺสุมนฺปุพฺพวณฺณํ

เป็นฉฺฉฐีอุปมาบุพพทพหุพีทิสมาสฺ มีวิเคราะห์ว่า

ชยฺสุมนฺปุพฺพสฺส วณฺณํ อิว วณฺณํ ยสฺสาติ ชยฺสุมนฺปุพฺพวณฺณํ, ปณฺฑุกมฺพลสิลาสนํ.
(ชยฺสุมนฺปุพฺพ + วณฺณ)

วณฺณํ อ.ลี้ วณฺณํ อิว เพียงตั้ง อ.ลี้ ชยฺสุมนฺปุพฺพสฺส แห่งดอกชยฺพทกษฺ ยสฺส (ปณฺฑุกมฺพลสิลาสนสฺส) แห่งบัณฑิตกัมพลศิลาอาสน์ใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตั้ง ปณฺฑุกมฺพลสิลาสนํ) อ.บัณฑิตกัมพลศิลาอาสน์นั้น ชยฺสุมนฺปุพฺพวณฺณํ ชื่อว่าชยฺสุมนฺปุพฺพวณฺณ, ได้แก่บัณฑิตกัมพลศิลาอาสน์. (มีลี้ตจฺลิจของดอกชยฺพทกษฺ)

นีสิตฺนญฺจนกาโล

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสมาสฺ โดยมีอิตริตรโยคทวันทสมาสฺอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. นีสิตฺนญฺจ ตํ กาโล จาติ นีสิตฺนกาโล. (นีสิตฺน + กาล) วิเสสบุพพทกัมมธารยสมาสฺ
นีสิตฺนํ จ อ.เป็นที่นั่งด้วย ตํ อ.เป็นที่นั่งนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
นีสิตฺน-กาโล ชื่อว่านีสิตฺนกาล. (กาลเป็นที่นั่ง)

๒. อญฺจนญฺจ ตํ กาโล จาติ อญฺจนกาโล. (อญฺจน + กาล) วิเสสบุพพทกัมมธารย
สมาสฺ

อญฺจนํ จ อ.เป็นที่ลุกขึ้นด้วย ตํ อ.เป็นที่ลุกขึ้นนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
อญฺจนกาโล ชื่อว่าอญฺจนกาล. (กาลเป็นที่ลุกขึ้น)

๓. นีสิตฺนกาโล จ อญฺจนกาโล นีสิตฺนญฺจนกาโล. (นีสิตฺนกาล + อญฺจนกาล) สมาธาร
ทวันทสมาสฺ, ลย กาลคัพทหน้า

นีสิตฺนกาโล จ อ.กาลเป็นที่นั่งด้วย อญฺจนกาโล จ อ.กาลเป็นที่ลุกขึ้นด้วย นีสิตฺนญ
จนกาโล ชื่อว่านีสิตฺนญฺจนกาล. (กาลเป็นที่นั่งและกาลเป็นที่ลุกขึ้น)

โอนมนุหนูปกติกั

เป็นนัฏฐิวิปทตุลยาธิกรณพหุพีหีสมาส โดยมีอิตริตโรคทวันทสมาอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โอนมนนญจ อุนนญจ โอนมนุนานิ. (โอนมน + อุนน) อิตริตโรคทวันทสมา

โอนมนั จ อ.อันยุบลงด้วย อุนนั จ อ.อันฟูขึ้นด้วย โอนมนุนานิ ชื่อว่าโอนมนุน. (ยุบลงและฟูขึ้น)

๒. โอนมนุนานิ ปกติ อสสาติ โอนมนุนูปกติกั, ปณทุกมพลสิลาสนั. (โอนมนุน + ปกติ)

โอนมนุนานิ อ.อันยุบลงและฟูขึ้น ท. ปกติ เป็นปกติ อสส (ปณทุกมพลสิลาสนส) ของ ปณทุกมพลสิลาสนันั้น (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น โอนมนุนูปกติกั ชื่อว่าโอนมนุนูปกติกั, ได้แก่ปณทุกมพลสิลาสนันั้น. (มีอันยุบลงและฟูขึ้นเป็นปกติ)

อุณหากาโร

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุณหเมว อากาโร อุณหากาโร. (อุณห + อาการ)

อุณหั เอว อ.อันร้อนนั้นเที่ยว อากาโร เป็นอาการ อุณหากาโร ชื่อว่าอุณหาการ. (อาการคือ อันร้อน)

จาเวตุกาโม

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จาเวตุ กามะตติ จาเวตุกาโม. (จาเวตุสทหุปปท + กมุ กนตมทิ ในความใคร่ + ณปัจจัจย) กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, กัตตันตสมาส

(โย ปุคคโล) อ.บุคคลใด กามะติ ย่อมใคร่ จาเวตุ เพื่ออันให้เคลื่อน อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคคโล) อ.บุคคลนั้น จาเวตุกาโม ชื่อว่าจาเวตุกาม. (ผู้ใคร่เพื่ออันให้เคลื่อน, ผู้ประสงค์จะให้เคลื่อน)

สทสสเนตโต

เป็นนัฏฐิวิปทตุลยาธิกรณพหุพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สทสสานิ เนตตานิ ยสส โส สทสสเนตโต, สกโก. (สทสส + เนตโต)

เนตตานิ อ.พระเนตร ท. สทสสานิ หนึ่งพัน ยสส (สกกสส) ของท้าวสักกะใด (อดีต) มีอยู่, โส (สกโก) อ.ท้าวสักกะนั้น สทสสเนตโต ชื่อว่าสทสสเนตโต, ได้แก่ท้าวสักกะ. (ผู้มีพระเนตรหนึ่งพัน)

เทวินโท

เป็นฉฺฐิตฺตํปฺริสฺสํมาสํ มิวิเคราะห์ว่า

เทวานํ อินฺโท เทวินฺโท. (เทว + อินท)

อินฺโท อ.ผู้เป็นจอม เทวานํ แห่งเทวดา ท. เทวินฺโท ชื่อว่าเทวินท. (จอมเทพ)

ทิพพจกฺขุ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสํมาสํ มิวิเคราะห์ว่า

ทิพฺพญฺจ ตํ จกฺขุ จาติ ทิพฺพจกฺขุ. (ทิพฺพ + จกฺขุ)

ทิพฺพํ จ อ.อันเป็นทิพย์ด้วย ตํ อ.อันเป็นทิพย์นั้น จกฺขุ จ เป็นจักขุด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ทิพฺพจกฺขุ ชื่อว่าทิพฺพจกฺขุ. (จักขุอันเป็นทิพย์)

ปาปครทฺธิ

เป็นทุตฺติยาตํปฺริสฺสํมาสํ มิวิเคราะห์ว่า

ปาปํ ครทฺธิ สึเลนาคิ ปาปครทฺธิ, เถโร. (ปาปสทฺทฺอุปฺปท + ครทฺธิ นิหนทาญํ ในการติเตียน +
ณิปัจจํ) กัตตุรูป, ตัสสิลลสาธนะ

(โย เถโร) อ.พระเถระใด ครทฺธิ ย่อมติเตียน ปาปํ (บุคคล) ซึ่งคนชั่ว สึเลน โดยปกติ อิติ
เพราะเหตุนี้ (โส เถโร) อ.พระเถระนั้น ปาปครทฺธิ ชื่อว่าปาปครทฺธิ, ได้แก่พระเถระ. (ผู้ติเตียนคนชั่ว
โดยปกติ)

หรือวิเคราะห์ว่า

ปาปํ ครทฺธิ สึลมลลาคิ ปาปครทฺธิ, เถโร. (ปาปสทฺทฺอุปฺปท + ครทฺธิ นิหนทาญํ ในการติเตียน
+ ณิปัจจํ) สมาสรูป, ตัสสิลลสาธนะ

ครทฺธิ อ.อันติเตียน ปาปํ (บุคคล) ซึ่งคนชั่ว สึล เป็นปกติ อลล (เถรลล) ของเถระนั้น
(อตุถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส เถโร) อ.พระเถระนั้น ปาปครทฺธิ ชื่อว่าปาปครทฺธิ, ได้แก่พระเถระ.
(ผู้มีอันติเตียนคนชั่วเป็นปกติ)

ธมฺมครุโก

เป็นสัตตมิตต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 ธมฺเมสฺส ครุโก ธมฺมครุโก, เถโร. (ธมฺม + ครุโก)
 (เถโร) อ.พระเถระ ครุโก ผู้หนัก ธมฺเมสฺส ในธรรม ท. ธมฺมครุโก ชื่อว่าธมฺมครุโก, ได้แก่พระ
 เถระ. (ผู้หนักในธรรม)

เทวราชสิริธโร

เป็นอวชาธณพพทกัมมธารยสฺมาส โดยมีจฺญฐิตฺตปปริสส์มาสและทุดิยาตปปริสส์มาสอยู่ภายใน
 มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ราชีโน ภาโว รชฺช. (ราช + ฌยปัจจย) ภาวตฺทิต
 ภาโว อ.ความเป็น ราชีโน แห่งพระราช่า รชฺช ชื่อว่าราชช. (ความเป็นพระราช่า)
๒. เทวานํ รชฺช เทวราชช. (เทว + รชฺช) จฺญฐิตฺตปปริสส์มาส
 รชฺช อ.ความเป็นแห่งพระราช่า เทวานํ แห่งเทวดา ท. เทวราชช ชื่อว่าเทวราชช. (ความเป็น
 พระราช่าแห่งเทวดา)
๓. สิริ ธาเรตฺติ สิริธโร. (สิริสทฺทูปท + ธร ธารณ ในการทรงไว้ + อยัจจย) กัตตุรูป,
 กัตตุ-สาธนะ, ทุดิยาตปปริสส์มาส, เป็นกิตันตสฺมาส
 (โย สกฺโก) อ.ท้าวสักกะไต ธาเรติ ย่อมทรงไว้ สิริ ซึ่งสิริ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส สกฺโก)
 อ.ท้าวสักกะนั้น สิริธโร ชื่อว่าสิริธโร, ได้แก่ท้าวสักกะ. (ผู้ทรงไว้ซึ่งสิริ)
๔. เทวราชช เอว สิริธโร เทวราชชสิริธโร. (เทวราชช + สิริธโร) อวชาธณพพทกัมมธารย
 สมาส)
 เทวราชช เอว อ.ความเป็นแห่งพระราช่าแห่งเทวดานั้นเทียว สิริธโร เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งสิริ เทวราชช-
 สิริธโร ชื่อว่าเทวราชชสิริธโร. (ผู้ทรงไว้ซึ่งสิริคือความเป็นพระราช่าแห่งเทวดา)

ปทสทฺโท

เป็นจฺญฐิตฺตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 ปทานํ สทฺโท ปทสทฺโท. (ปท + สทฺท)
 สทฺโท อ.เสียง ปทานํ แห่งเท้า ท. ปทสทฺโท ชื่อว่าปทสทฺท. (เสียงเท้า)

ปุณณกิริยาวตตุ

เป็นฉัญฐิต์ปุริสสมาส โดยมีทุตยัตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุณณ กิริยา ปุณณกิริยา. (ปุณณ + กิริยา) ทุตยัตปุริสสมาส
กิริยา อ.การกระทำ ปุณณ ซึ่งบุณฺญ ปุณณกิริยา ชื่อว่าปุณณกิริยา. (การทำบุญ)

๒. ปุณณกิริยาย วตตุ ปุณณกิริยาวตตุ. (ปุณณกิริยา + วตตุ) ฉัญฐิต์ปุริสสมาส

วตตุ อ.ที่ตั้ง ปุณณกิริยาย แห่งการกระทำซึ่งบุณฺญ ปุณณกิริยาวตตุ ชื่อว่าปุณณกิริยาวตตุ.
(ที่ตั้งแห่งการทำบุญ, บุญกิริยาวตตุ)

สงฺขปนวาทิสทโท

เป็นฉัญฐิต์ปุริสสมาส โดยมีอิตรียคทวันทสมาส และฉัญฐิต์ทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สงฺข จ ปณโว จ สงฺขปนวา. (สงฺข + ปณว) อิตรียคทวันทสมาส

สงฺข จ อ.สังข์ด้วย ปณโว จ อ.บ้นเทาะว้ด้วย สงฺขปนวา ชื่อว่าสงฺขปนว. (สังข์และบ้นเทาะว้)

๒. สงฺขปนวา อาทิ เยสนฺติ สงฺขปนวาทโย, ตูรียา. (สงฺขปนว + อาทิ) ฉัญฐิต์ทวิปท-
ตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

สงฺขปนวา อ.สังข์และบ้นเทาะว้ ท. อาทิ เป็นต้น เยสฺ (ตูลียาน) แห่งเครื่องดนตรี ท. เหล่า
ไต (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ตูลียา) อ.เครื่องดนตรี ท. เหล่านี้ สงฺขปนวาทโย ชื่อว่าสงฺข-
ปนวาทิ, ได้แก่เครื่องดนตรีทั้งหลาย. (มีสังข์และบ้นเทาะว้เป็นต้น)

๓. สงฺขปนวาทินิ สทโท สงฺขปนวาทิสทโท. (สงฺขปนวาทิ + สทท) ฉัญฐิต์ปุริสสมาส

สทโท อ.เสียง สงฺขปนวาทินิ (ตูลียาน) แห่งเครื่องดนตรี ท. มีสังข์และบ้นเทาะว้เป็นต้น
สงฺขปนวาทิสทโท ชื่อว่าสงฺขปนวาทิสทท. (เสียงดนตรีมีสังข์และบ้นเทาะว้เป็นต้น)

อุชุกมคฺโค

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุชุก โจ โส มคฺโค จาติ อุชุกมคฺโค. (อุชุก + มคฺค)

อุชุก โจ อ.อันตรงด้วย โส อ.อันตรงนั้น มคฺโค จ เป็นหนทางด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
อุชุกมคฺโค ชื่อว่าอุชุกมคฺค. (ทางตรง)

กนิฏฺฐกุกุมุพิโก

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะหฺว่า

๑. สฬุเพ อิเม อปฺปา, อยมิเมลฺ วิเสเสน อปฺโปติ กนิฏฺฐโ. (อปฺป + อิกฺกัจจย) วิเสส-
ตฺถิต

อิเม (ชฺนา) อ.ชฺน ท. เหล่านี้ สฬุเพ ทั้งปวง อปฺปา เป็นผู้น้อย (โทนติ) ย่อมเป็น, อยมิ (ปุคฺคโล) อิเมลฺ (ชฺนานิ) อ.- แห่งชฺน ท. เหล่านี้ทนา-บุคคลนี้ อปฺโป เป็นผู้น้อย วิเสเสน โดยพิเศษ (โทติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนี้ กนิฏฺฐโ ชื่อว่ากนิฏฺฐ. (ผู้น้อยที่สุด)

๒. กนิฏฺฐโ จ โส กุกุมุพิโก จาติ กนิฏฺฐกุกุมุพิโก. (กนิฏฺฐ + กุกุมุพิก) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

กนิฏฺฐโ จ อ.น้องชายผู้น้อยที่สุดด้วย โส อ.น้องชายผู้น้อยที่สุดนั้น กุกุมุพิโก จ เป็นกุกุมุพิด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กนิฏฺฐกุกุมุพิโก ชื่อว่ากนิฏฺฐกุกุมุพิก. (กุกุมุพิเป็นผู้เป็นน้องชาย)

มิตติมฺภีรฺปทรูปสฺสิตฺธิ และติมฺภีรฺกัจจายนํ แสดงไว้ว่า กนิฏฺฐโ เขียนเป็น น แปลว่า “ผู้หนุ่มที่สุด” มาจาก ยวคฺคฺพฺทฺ แปลงเป็น “กนุ” ด้วยสูตรว่า “ยฺวานญจ” ส่วน กนิฏฺฐโ เขียนเป็น ญ แปลว่า “ผู้น้อยที่สุด” มาจาก อปฺปคฺคฺพฺทฺ แปลงเป็น “กณฺ” ด้วยสูตรว่า “อปฺปสฺส กณฺ”

ปิยสฺสหายวณฺโณ

เป็นจฺญฐิตฺตฺปฺริสฺสมาส โดยมิวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะหฺดั่งนี้

๑. ปิโย จ โส สฺสหาโย จาติ ปิยสฺสหาโย. (ปิย + สฺสหาโย) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
ปิโย จ อ.ผู้เป็นที่รักด้วย โส อ.ผู้เป็นที่รักนั้น สฺสหาโย จ เป็นสหายด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปิยสฺสหาโย ชื่อว่าปิยสฺสหาย. (สหายผู้เป็นที่รัก)

๒. ปิยสฺสหายสฺส วณฺโณ ปิยสฺสหายวณฺโณ. (ปิยสฺสหาย + วณฺณ) จฺญฐิตฺตฺปฺริสฺสมาส
วณฺโณ อ.เพศ ปิยสฺสหายสฺส แห่งสหายผู้เป็นที่รัก ปิยสฺสหายวณฺโณ ชื่อว่าปิยสฺสหายวณฺณ. (เพศแห่งสหายผู้เป็นที่รัก)

การิตปณฺณสาลา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีตติยาตฺตฺปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะหฺดั่งนี้

๑. ปณฺเณติ ฉาติตา สาลา ปณฺณสาลา. (ปณฺณ + สาลา) มัจฺเฌโลปฺปสฺมาส, ลบ ฉาติตา
คฺคฺพฺทฺ

สาลา อ.ศาลา จาติตา อันถูกมุงแล้ว ปณฺเฑทิตี ด้วยใบไม้ ท. ปณฺณสาลา ชื่อว่าปณฺณ-
สาลา. (ศาลาที่มุงด้วยใบไม้, บรรณศาลา)

๒. การิตา จ. ส่า ปณฺณสาลา จาติ การิตปณฺณสาลา. (การิตา + ปณฺณสาลา)

การิตา จ. อ.อันถูกให้สร้างด้วย ส่า อ.อันถูกให้สร้างนั้น ปณฺณสาลา จ. เป็นบรรณศาลาด้วย
อิตติ เพราะเหตุนี้ การิตปณฺณสาลา ชื่อว่าการิตปณฺณสาลา. (บรรณศาลาที่ถูกให้สร้างขึ้น)

ทาสทารกา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทาส่า จ. เต ทารกา จาติ ทาสทารกา. (ทาส + ทารก)

ทาส่า จ. อ.ทาสท. ด้วย เต. อ.ทาสท. เหล่านี้ ทารกา จ. เป็นเด็กชายด้วย อิตติ เพราะเหตุนี้ ทาสทารกา
ชื่อว่าทาสทารก. (เด็กชายผู้เป็นทาส, เด็กรับใช้)

ยาคุมุตตานินิ

เป็นฉฐฐิทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอิตริตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. ยาคุ จ. ภาตตบจ ยาคุมุตตานินิ. (ยาคุ + ภาตต) อิตริตรโยคทวันทสมาส

ยาคุ จ. อ.ข้าวต้มด้วย ภาตต จ. อ.ข้าวส่วยด้วย ยาคุมุตตานินิ ชื่อว่ายาคุมุตต. (ข้าวต้ม
และข้าวส่วย)

๒. ยาคุมุตตานินิ อาทิตี เยสนนฺติ ยาคุมุตตานินิ, วัตถุนิ. (ยาคุมุตต + อาทิตี) ฉฐฐิทวีปท-
ตฺลยาธิ-กรณพหุพีทิสมาส

ยาคุมุตตานินิ อ.ข้าวต้มและข้าวส่วย ท. อาทิตี เป็นต้น เยสน (วัตถุนิ) แห่งวัตถุ ท. เหล่า
ไต (อตฺถิตี) มีอยู่ อิตติ เพราะเหตุนี้ (ตานินิ วัตถุนิ) อ.วัตถุ ท. เหล่านี้ ยาคุมุตตานินิ ชื่อว่า
ยาคุมุตตานินิ, ได้แก่วัตถุทั้งหลาย. (มีข้าวต้มและข้าวส่วยเป็นต้น)

วิหารจาริก

เป็นลัตตमितปฺปฺริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิหารเร จาริก วิหารจาริก. (วิหาร + จาริก)

จาริก อ.ที่เป็นที่เที่ยวไป วิหารเร ในวิหาร วิหารจาริก ชื่อว่าวิหารจาริก. (ที่จาริกในวิหาร)

วสันฏฺฐานิ

เป็นวิเสสณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. วสฺติ เอตฺถาติ วสนฺ. (วสฺ นินาเส ในการอยู่ + ยุบัจจย) กัตตุรูป, อธิกรณสาธนะ (เถโร) อ.พระเถระ วสฺติ ย่อมอยู่ เอตฺถ (जाने) ในที่นั้น อิติ เพราะเหตุนี้ (เอตฺถ จานฺ) อ.ที่นั้น วสนฺ ชื่อว่าวสน. (เป็นที่อยู่)

๒. วสนฺญจ ตํ จานญจาทิ วสนฺฏฺฐานิ. (วสนฺ + จาน) วสนฺ จ อ.อันเป็นที่อยู่ด้วย ตํ อ.อันเป็นที่อยู่นั้น จานฺ จ เป็นสถานที่อยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ วสนฺฏฺฐานิ ชื่อว่าวสนฺฏฺฐาน. (ที่เป็นที่อยู่)

มทาเมโฆ

เป็นวิเสสณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มทฺนโต จ โส เมโฆ จาติ มทาเมโฆ. (มทฺนโต + เมฆ)

มทฺนโต จ อ.อันใหญ่ด้วย โส อ.อันใหญ่นั้น เมโฆ จ เป็นเมฆด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มทาเมโฆ ชื่อว่ามทาเมฆ. (เมฆใหญ่)

ปจฺมยาโม

เป็นวิเสสณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจฺโม จ โส ยาโม จาติ ปจฺมยาโม. (ปจฺม + ยาม)

ปจฺโม จ อ.ที่หนึ่งด้วย โส อ.ที่หนึ่งนั้น ยาโม จ เป็นยามด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปจฺมยาโม ชื่อว่าปจฺมยาม. (ยามที่หนึ่ง, ปจฺมยาม = ๖ โมงเย็น ถึง สี่ทุ่ม)

มชฺฌิมยาโม

เป็นวิเสสณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. มชฺฌเฆ ภโว มชฺฌิมโ. (มชฺฌ + อิมปัจจย) สํสํฐฐาทิอเนกัตถัตถิต

ภโว อ.อันมี มชฺฌเฆ ในท่ามกลาง มชฺฌิมโ ชื่อว่ามชฺฌิม. (อันมีในท่ามกลาง)

๒. มชฺฌิมโ จ โส ยาโม จาติ มชฺฌิมยาโม. (มชฺฌิม + ยาม) วิเสสณบุพพทกัมมธารยสมาส มชฺฌิมโ จ อ.อันมีในท่ามกลางด้วย โส อ.อันมีในท่ากลางนั้น ยาโม จ เป็นยามด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มชฺฌิมยาโม ชื่อว่ามชฺฌิมยาม. (ยามอันมีในท่ามกลาง, มชฺฌิมยาม = สี่ทุ่ม ถึง ติสสอง)

ปจฺฉิมยาโม

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. ปจฺฉา ภาโว ปจฺฉิมโ. (ปจฺฉา + อิมปัจจย) สังสฺฐาติอเนกัตถตฺตติต

ภาโว อ.อันมี ปจฺฉา ในภายหลัง ปจฺฉิม ชื่อว่าปจฺฉิม. (อันมีในที่สุด, อันมีในภายหลัง)

๒. ปจฺฉิม โจ โส ยาโม จาติ ปจฺฉิมยาโม. (ปจฺฉิม + ยาม) วิเสสนบุพพทกัมมธารย
สมาส)

ปจฺฉิม โจ อ.อันมีในที่สุดด้วย โส อ.อันมีในที่สุดนั้น ยาโม จ เป็นยามด้วย อิติ เพราะ
เหตุ นั้น ปจฺฉิมยาโม ชื่อว่าปจฺฉิมยาม. (ยามอันมีในที่สุด, ปจฺฉิมยาม = ดีสอง ถึง ๖ โมงเช้า)

อารทฺธวิริโย

เป็นตติยาทวีปตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อารทฺธ วิริยฺ เยนาคติ อารทฺธวิริโย, ภิกฺขุ. (อารทฺธ + วิริย)

วิริยฺ อ.ความเพียร เยน (ภิกฺขุณา) อันภิกฺขุใด อารทฺธํ ปรารภแล้ว อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส
ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุ นั้น อารทฺธวิริโย ชื่อว่าอารทฺธวิริย, ได้แก่ภิกฺขุ. (ผู้มี ความเพียรอันปรารภแล้ว, ผู้ปรารภ
ความเพียร)

อาจิณฺณจงกมโน

เป็นตติยาทวีปตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาจิณฺณ จงกมโน เยนาคติ อาจิณฺณจงกมโน, ภิกฺขุ. (อาจิณฺณ + จงกมโน)

จงกมโน อ.การเดินจงกรม เยน (ภิกฺขุณา) อันภิกฺขุใด อาจิณฺณํ ปรปะพตฺติเเนองฺง แล้ว อิติ
เพราะเหตุ นั้น (โส ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุ นั้น อาจิณฺณจงกมโน ชื่อว่าอาจิณฺณจงกมโน, ได้แก่ภิกฺขุ. (ผู้มี การเดิน
จงกรมที่ปรปะพตฺติเเนองฺง)

นวางฺกุจฺจา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นวางฺกุจฺจา นวางฺกุจฺจา, วุฏฺฐิ. (นวางฺกุ + วุฏฺฐิ)

(วุฏฺฐิ) อ.ฝน วุฏฺฐิ ตกแล้ว นวางฺกุ ใหม่ นวางฺกุจฺจา ชื่อว่านวางฺกุจฺจา, ได้แก่ฝน. (ตกใหม่, เพิ่ง
ตก)

อนฺเตวาลิกา

เป็นอโลปตปป์ริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อนฺเต วลีตุ ลีล เตสนฺติ อนฺเตวาลิกา. (อนฺต + วลี นิวาเส ในการอยู่ + ฌิกปัจจย)

วลีตุ อ.อันอยู่ อนฺเตในภายใน ลีล เป็นปกติ เตส (บุคคลาน) ของบุคคล ท. เหล่านั้น (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ อนฺเตวาลิกา ชื่อว่าอนฺเตวาลิกา. (ผู้อยู่ในภายในเป็นปกติ, อันเตวาลิกา, ลูกศิษย์)

สจกุกกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีสบุพพทพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สท จกุกุท โย วตตตีตี สจกุก, ภิกุก. (สท + จกุก) สทบุพพทพหุพีทิสมาส โย (ภิกุก) อ.ภิกุกุใด วตตตี ย่อมเป็นไป สท กับ จกุกุท ด้วยจักุก ท. อิติ เพราะเหตุนี้ (โล ภิกุก) อ.ภิกุกุนี้ สจกุก ชื่อว่าสจกุก, ได้แก่ภิกุก. (ผู้มีจักุก)

๒. สจกุก จ โล กาลิ จาติ สจกุกกาโล. (สจกุก + กาล) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส สจกุก จ อ.ผู้เป็นไปกับด้วยจักุกด้วย โล อ.ผู้เป็นไปกับด้วยจักุกุนี้ กาลิ จ เป็นกาล ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สจกุกกาโล ชื่อว่าสจกุกกาล. (เวลาที่จักุก)

หรือวิเคราะห์เป็นฉฐฐิตปป์ริสส์มาสว่า

สจกุกุสส กาลิ สจกุกกาโล. (สจกุก + กาล)

กาลิ อ.กาล สจกุกุสส (อดีตโน) แห่งตน ผู้เป็นไปกับด้วยจักุก สจกุกกาโล ชื่อว่าสจกุกกาล. (กาลที่ตนมีจักุก)

จกุกวิกัลกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีฉฐฐิตวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. จกุก วิกัล อสส่าติ จกุกวิกัล, ปุคฺคโล. (จกุก + วิกัล) ฉฐฐิตวิปทตฺลยาธิกรณ-พหุพีทิสมาส

จกุก อ.จักุก วิกัล อันวิกัล อสส (บุคคลสส) ของบุคคลนั้น (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โล ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น จกุกวิกัล ชื่อว่าจกุกวิกัล, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีจักุกวิกัล)

๒. จกุกวิกัล จ โล กาลิ จาติ จกุกวิกัลกาโล. (จกุกวิกัล + กาล) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-สมาส

จกขุวิกัลโล จ อ.อันมีจักขุวิกัลด้วย โส อ.อันมีจักขุวิกัลนั้น กาลโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ จกขุวิกัลกาลโล ชื่อว่าจกขุวิกัลกาล. (กาลเป็นผู้มีจักขุวิกัล)

หรือวิเคราะห์เป็นฉนฺธิต้ปฺริสส์มาสว่า

จกขุวิกัลลส กาลโล จกขุวิกัลกาลโล. (จกขุวิกัล + กาล)

กาลโล อ.กาล จกขุวิกัลลส (อตุตโน) แห่งตน ผู้มีจักขุอันวิกัล จกขุวิกัลกาลโล ชื่อว่าจกขุวิกัล-กาล. (กาลแห่งตนผู้มีจักขุอันวิกัล)

ชีณาสวา

เป็นฉนฺธิต้ปฺริสส์มาส วิเคราะห์ว่า

ชีณมา อาสวา เยสนฺติ ชีณาสวา, ภิกขุ. (ชีณ + อาสว)

อาสวา อ.อาสวห ท. เยส (ภิกขุ) ของภิกขุ ท. เหล่าใด ชีณมา ลั้นแล้ว (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ภิกขุ) อ.ภิกขุ ท. เหล่านี้ ชีณาสวา ชื่อว่าชีณาสว, ได้แก่ภิกขุทั้งหลาย. (ผู้มีอาสวลั้นแล้ว, พระชีณาสพ, พระอรหันต์)

มรณเจตนา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมชารยส์มาส วิเคราะห์ว่า

มรณญจ ตํ เจตนา จาติ มรณเจตนา. (มรณ + เจตนา)

มรณ จ อ.เป็นเหตุให้ตายด้วย ตํ อ.เป็นเหตุให้ตายนั้น เจตนา จ เป็นเจตนาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มรณเจตนา ชื่อว่ามรณเจตนา. (เจตนาเป็นเหตุให้ตาย)

กตกมมวโส

เป็นฉนฺธิต้ปฺริสส์มาส โดยวิเสสนบุพพบทกัมมชารยส์มาสอยู่ภายใน มีดังนี้

๑. กตญจ ตํ กมฺมญจาติ กตกมฺม. (กต + กมฺม) วิเสสนบุพพบทกัมมชารยส์มาส

กต จ อ.อันถูกกระทำแล้วด้วย ตํ อ.อันถูกกระทำแล้วนั้น กมฺม จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กตกมฺม ชื่อว่ากตกมฺม. (กรรมที่ถูกกระทำแล้ว)

๒. กตกมฺมลส วโส กตกมฺมวโส. (กตกมฺม + วส) ฉนฺธิต้ปฺริสส์มาส

วโส อ.สามารถ กตกมฺมลส แห่งกรรมอันถูกกระทำแล้ว กตกมฺมวโส ชื่อว่ากตกมฺมวส. (สามารถแห่งกรรมที่ถูกกระทำแล้ว)

จกขุทุพพลา

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพทฺพพีทิสฺมาส โดยฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพทฺพพีทิสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. ทุฏฺจํ พลํ เยสฺนติ ทุพฺพลาณิ, จกฺขุณิ. (ทุ + พล) ฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพทฺพพีทิสฺมาส พลํ อ.ก่าล้ง ทุฏฺจํ อันโทษประทุษร้ายแล้ว เยสฺ (จกฺขุณิ) แห่งจกฺขุ ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ จกฺขุณิ) อ.จกฺขุ ท. เหล่านั้น ทุพฺพลาณิ ชื่อว่าทุพพลา, ได้แก่อจกฺขุทั้งหลาย. (อันมีก่าล้งไม่ตี, อันมีก่าล้งทราวม, อันมีก่าล้งอันโทษประทุษร้ายแล้ว)

๒. จกฺขุณิ ทุพฺพลาณิ อสฺสาติ จกฺขุทุพฺพลา, อิตฺถิ. (จกฺขุ + ทุพฺพลา)
จกฺขุณิ อ.จกฺขุ ท. ทุพฺพลาณิ อันมีก่าล้งอันโทษประทุษร้ายแล้ว อสฺสา (อิตฺถิยา) ของหญิงนั้น (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ส่า อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น จกฺขุทุพฺพลา ชื่อว่าจกฺขุทุพพลา, ได้แก่อหญิง. (ผู้มีจกฺขุมีก่าล้งอันโทษประทุษร้ายแล้ว, ผู้มีจกฺขุทรพลาภาพ)

อผาสูกิ

เป็นนนิบาตบุพพทกัสมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺ์ว่า

น ผาสูกิ อผาสูกิ. (น + ผาสูกิ)

ผาสูกิ อ.ความผาสูกิ น ทามีได้ อผาสูกิ ชื่อว่าอผาสูกิ. (ความไม่ผาสูกิ)

ปากติกาณิ

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถตฺทิตฺต มีวิเคราะหฺ์ว่า

ปกติยา จิตานิ ปากติกาณิ, จกฺขุณิ. (ปกติ + ฌิกปจฺจย)

จกฺขุณิ อ.จกฺขุ ท. จิตานิ อันตั้งอยู่แล้ว ปกติยา ตามปกติ ปากติกาณิ ชื่อว่าปากติกา, ได้แก่อจกฺขุทั้งหลาย. (อันตั้งอยู่ตามปกติ)

สปุตตธิตา

เป็นสทบุพพททพทฺพพีทิสฺมาส โดยมีอิตริตโรคทวันทสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. ปุตฺโต จ ธิตา จ ปุตฺตธิตรโ. (ปุตฺต + ธิตุ) อิตริตโรคทวันทสฺมาส

ปุตฺโต จ อ.บุตรด้วย ธิตา จ อ.ธิดาด้วย ปุตฺตธิตรโ ชื่อว่าปุตตธิตุ. (บุตรและธิดา)

๒. สห ปุตุตตีตเรหิ ยา วุตตตีติ สปุตุตตีตา, อิตถิ. (สห + ปุตุตตีต) สหบุพพบท-
พหุพพีทิสมาล)

ยา (อิตถิ) อ.หณฺงโต วุตตติ ย่อมเป็นไป สห กับ ปุตุตตีตเรหิ ด้วยบุตรและธิดา ท.
อิตติ เพราะเหตุนี้ (สา อิตถิ) อ.หณฺงนํ สปุตุตตีตา ชื่อว่าสปุตุตตีต, ได้แก่หณฺง. (ผู้เป็นไปกับด้วย
บุตรและธิดา, พร้อมกับบุตรธิดา)

อทาตุกามา

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาล โดยมึนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. น ทาตุ อทาตุ. (น + ทาตุ) นิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาล
ทาตุ เพื่ออันให้ น หามิได้ อทาตุ ชื่อว่าอทาตุ. (เพื่ออันไม่ให้)

๒. อทาตุ กามาตีติ อทาตุกามา, อิตถิ. (อทาตุสทหุปท + กมุ กนฺติมุทิติ ในความใคร่ +
ณปัจจย) กัตตुरुป, กัตตูลาธนะ, จตุตถิตตปุริสสมาล, เป็นกัตตุนตสมาล

(ยา อิตถิ) อ.หณฺงโต กามาติ ย่อมใคร่ อทาตุ เพื่ออันไม่ให้ อิตติ เพราะเหตุนี้ (สา
อิตถิ) อ.หณฺงนํ อทาตุกามา ชื่อว่าอทาตุกามา, ได้แก่หณฺง. (ผู้ใคร่เพื่ออันไม่ให้, ผู้ประสงค์จะไม่ให้)

ทินนภาติ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาล มีวิเคราะห์ว่า

ทินนา จ สา ภติ จาติ ทินนภาติ. (ทินนา + ภติ)

ทินนา จ อ.อันญกให้แล้วด้วย สา อ.อันญกให้แล้วนั้น ภติ จ เป็นค่าจ้างด้วย อิตติ เพราะ
เหตุนี้ ทินนภาติ ชื่อว่าทินนภาติ. (ค่าจ้างอันญกให้แล้ว, ค่าจ้างที่หณฺงนั้นให้แล้ว)

ปาปกมม

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาล มีวิเคราะห์ว่า

ปาปญจ ตํ กมฺมญจาติ ปาปกมม. (ปาป + กมฺม)

ปาป จ อ.อันขั้วด้วย ตํ อ.อันขั้วนั้น กมฺม จ เป็นกรรมด้วย อิตติ เพราะเหตุนี้ ปาปกมม
ชื่อว่าปาปกมม. (กรรมขั้ว, บาปกรรม)

ปติฏฐาปิทมตติกัม

เป็นลัตตมีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปติฏฐาปิตา มตติกา อสฺมินฺติ ปติฏฐาปิทมตติกัม, ส่าสนฺ. (ปติฏฐาปิตา + มตติกา)

มตติกา อ.ตินเห็นยว ปติฏฐาปิตา อันถูกให้ตั้งไว้แล้ว อสฺมี (ส่าสน) ในข่าวส่าสนนั้น (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตํ ส่าสน) อ.ข่าวส่าสนนั้น ปติฏฐาปิทมตติกัม ชื่อว่าปติฏฐาปิทมตติกัม, ได้แก่ ข่าวส่าสน. (มีตินเห็นยวอันพระราชาทรงให้ตั้งไว้แล้ว)

กามาวจรกุศลสาทิเภท

เป็นตติยาตปปริสสมาส โดยมีลัตตมีตปปริสสมาส วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส และจัญญีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพพีหิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กามเม อวจรตฺติ กามาวจร. (กามสทฺทุปปท + อวปุพพ + จร จรณฺ ในการเที่ยวไป + อปฺจจฺย) กัตตฺรูป, กัตตฺสาธนะ, ลัตตมีตปปริสสมาส, เป็นกัตตันตสมาส

จิตตํ อ.จิต อวจรติ ย่อมตั้งลง กามเม ในกามภูมิจิต อิติ เพราะเหตุนี้ กามาวจร ชื่อว่า กามาวจร. (ตั้งลงในกามภูมิจิต)

๒. กามาวจรญจ ตํ กุสลญฺจจติ กามาวจรกุสล. (กามาวจร + กุสล) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-สมาส

กามาวจร จ อ.กามาวจรด้วย ตํ อ.กามาวจรนั้น กุสล จ เป็นกุศลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กามาวจรกุสล ชื่อว่ากามาวจรกุสล. (กุศลจิตอันเป็นกามาวจร)

๓. กามาวจรกุสลํ อาทิ เยสนฺติ กามาวจรกุสลาทินิ, จิตฺตานิ. (กามาวจรกุสล + อาทิ) จัญญี-ทวิปทตุลยาธิกรณพหุพพีหิสมาส

กามาวจรกุสลํ อ.กามาวจรกุศล อาทิ เป็นต้น เยสํ (จิตฺตาน) แห่งจิต ท. เหล่าใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ จิตฺตาน) อ.จิต ท. เหล่านี้ กามาวจรกุสลาทินิ ชื่อว่ากามาวจร-กุสลาทิ, ได้แก่จิตทั้งหลาย. (มีกามาวจรกุศลจิตเป็นต้น)

๔. กามาวจรกุสลาทิติ เภทํ กามาวจรกุสลาทิเภท. (กามาวจรกุสลาทิ + เภท) ตติยาตปปริส-สมาส

เภทํ อ.อันต่าง กามาวจรกุสลาทิติ (จิตฺเตทิติ) ด้วยจิต ท. มีจิตที่เป็นกามาวจรกุศลเป็นต้น กามาวจรกุสลาทิเภท ชื่อว่ากามาวจรกุสลาทิเภท. (อันต่างด้วยจิตมีกามาวจรกุศลจิตเป็นต้น)

จตุรภูมิจิตต์

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จตฺสโส ภูมิโย จตุรภูมิโย. (จตุ + ภูมิ) อสมาทหริคฺสมาส

ภูมิโย อ.ภูมิ ท. จตฺสโส สี่ จตุรภูมิโย ชื่อว่าจตุรภูมิ. (ภูมิ ๔)

๒. จตุรภูมิสุ ปวตฺตํ จตุรภูมิํ, จิตฺตํ. (จตุรภูมิ + ฌิกปจฺจย) สังสฺมฺฐาทิอเนกตตฺตํทิต

(จิตต์) อ.จิต ปวตฺตํ อันเป็นไปแล้ว จตุรภูมิสุ ในภูมิ ๔ ท. จตุรภูมิํ ชื่อว่าจตุรภูมิ, ได้แก่ จิต. (ที่เป็นไปในภูมิ ๔)

๓. จตุรภูมิญจ ตํ จิตฺตญจาติ จตุรภูมิจิตต์. (จตุรภูมิ + จิตต) วิเสสนบุพพทกัมมธารย สมาส

จตุรภูมิํ จ อ.อันเป็นไปแล้วในภูมิ ๔ ตํ อ.อันเป็นไปแล้วในภูมิ ๔ นั้น จิตต์ จ เป็นจิต ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ จตุรภูมิจิตต์ ชื่อว่าจตุรภูมิจิตต. (จิตที่เป็นไปในภูมิ ๔)

อุปปนฺนจิตตวโส

เป็นฉฺฐิตฺตปฺปฺริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. อุปปนฺนญจ ตํ จิตฺตญจาติ อุปปนฺนจิตต์. (อุปปนฺน + จิตต)

อุปปนฺนํ จ อ.อันเกิดขึ้นแล้วด้วย ตํ อ.อันเกิดขึ้นแล้วนั้น จิตต์ จ เป็นจิตด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อุปปนฺนจิตต์ ชื่อว่าอุปปนฺนจิตต. (จิตที่เกิดขึ้นแล้ว)

๒. อุปปนฺนจิตตสฺส วโส อุปปนฺนจิตตวโส. (อุปปนฺนจิตต + วส) ฉฺฐิตฺตปฺปฺริสสมาส

วโส อ.สามารถ อุปปนฺนจิตตสฺส แห่งจิตอันเกิดขึ้นแล้ว อุปปนฺนจิตตวโส ชื่อว่าอุปปนฺน-จิตตวส. (สามารถแห่งจิตอันเกิดขึ้นแล้ว)

อรุณฺคฺคฺมนํ

เป็นฉฺฐิตฺตปฺปฺริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อรุณฺสฺส อฺคฺคฺมนํ อรุณฺคฺคฺมนํ. (อรุณ + อฺคฺคฺมน)

อฺคฺคฺมนํ อ.การขึ้นไป อรุณฺสฺส แห่งอรุณ อรุณฺคฺคฺมนํ ชื่อว่าอรุณฺคฺคฺมน. (การขึ้นไปแห่งอรุณ, อรุณขึ้น)

โทมนัสส์สทคตฺ

เป็นตติยชาติปุริสส์มาส โดยมีปาทีบุพพทกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สท อคจฉีติ สทคตฺ, จิตตฺ. (สทสททูปปท + คมฺ คตฺมฺทฺทฺ ในกาโรไป + ตปัจจย) กัตตุ-
รูป, กัตตุสาธนะ, กิตันตสมาส, ปาทีบุพพทกัมมธารยส์มาส

อคจฉิ ได้ไปแล้ว สท พร้อมกัน อิติ เพราะเหตุนี้ สทคตฺ ชื่อว่าสทคต, ได้แก่จิต. (อัน
เป็นไปกับด้วย, เป็นไปพร้อมกัน)

๒. ทุมฺมจฺ มโน ทุมฺมโน. (ทฺ + มน) ปาทีบุพพทกัมมธารยส์มาส
มโน อ.ใจ ทุมฺมจฺ อันไม่ดี ทุมฺมโน ชื่อว่าทุมฺมน. (ใจไม่ดี)

หรือวิเคราะห์เป็นนิจฐิติทวิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาสว่า

๓. ทุมฺมจฺ มโน อสฺสาติ ทุมฺโน, ปุคฺคโล. (ทฺ + มน)
มโน อ.ใจ ทุมฺมจฺ อันไม่ดี อสฺส (บุคคลลล) แห่งบุคคลนั้น (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะ
เหตุนี้ ทุมฺโน ชื่อว่าทุมฺน, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีใจไม่ดี)

๔. ทุมฺมนสฺส ภาโว โทมนสฺส. (ทุมฺน + ญยปัจจย) ภาวตฺทิตฺ
ภาโว อ.ความเป็น ทุมฺมนสฺส แห่งใจไม่ดี โทมนสฺส ชื่อว่าโทมนสฺส. (ความเป็นใจไม่ดี)
หรือแปลว่า ภาโว อ.ความเป็น ทุมฺมนสฺส (บุคคลลล) แห่งบุคคลผู้มีใจไม่ดี โทมนสฺส
ชื่อว่าโทมนสฺส. (ความเป็นแห่งผู้มีใจไม่ดี)

๕. โทมนสฺสเสณ สทคตฺ โทมนสฺสสทคตฺ. (โทมนสฺส + สทคต) ตติยชาติปุริสส์มาส
(จิตตฺ) อ.จิต สทคตฺ อ.อันเป็นไปแล้วพร้อมกับ โทมนสฺสเสณ ด้วยโทมนัสส์ โทมนสฺสสทคตฺ
ชื่อว่าโทมนสฺสสทคต, ได้แก่จิต. (อันเป็นไปพร้อมกับโทมนัสส์)

ปฏิมสมฺปยุตตฺ

เป็นตติยชาติปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปฏิมเณ สมฺปยุตตฺ ปฏิมสมฺปยุตตฺ, จิตตฺ. (ปฏิม + สมฺปยุตต)
(จิตตฺ) อ.จิต สมฺปยุตตฺ อันประกอบแล้ว ปฏิมเณ ด้วยความขัดเคือง ปฏิมสมฺปยุตตฺ ชื่อว่าปฏิม-
สมฺปยุตต, ได้แก่จิต. (ดวงประกอบด้วยความขัดเคือง, ล้มปยุตด้วยปฏิมะ)

ปจฺมคามิ

เป็นทุติยาตปฺปรีสฺสมาส มิวิเคราะห์ว่า

ปจฺม คจฺจติ สีเลนาติ ปจฺมคามิ. (ปจฺมสทฺทูปฺปท + คมฺ คตฺมทฺทิ ในกาโรไป + ฌิปปจฺจย) กัตตฺรูป, ตฺสสฺสสาธนะ, กิตฺตฺตสฺมาส

(มโน) อ.ใจ คจฺจติ ย่อมถึง ปจฺม ก่อน สีเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น ปจฺมคามิ ชื่อว่าปจฺม-คามิ. (ผู้ถึงก่อนโดยปกติ)

คุณเทสฺนาปริยตฺตนิสฺสตฺตนิชฺชิวา

เป็นอิตริตรโยคทวันทสฺมาส มิวิเคราะห์ว่า

คุโณ จ เทสฺนา จ ปริยตฺติ จ นิสฺสตฺโต จ นิชฺชิวो จ คุณเทสฺนาปริยตฺตนิสฺสตฺต-นิชฺชิวา, ฌมฺมา. (คุณ + เทสฺนา + ปริยตฺติ + นิสฺสตฺต + นิชฺชิว)

คุโณ จ อ.คุณธรรมด้วย เทสฺนา จ อ.เทสฺนาธรรมด้วย ปริยตฺติ จ อ.ปริยัติธรรมด้วย นิสฺสตฺโต จ อ.นิสฺสัตตธรรมด้วย นิชฺชิวो จ อ.นิชฺชิวธรรมด้วย คุณเทสฺนาปริยตฺตนิสฺสตฺตนิชฺชิวา ชื่อว่าคุณเทสฺนาปริยตฺตนิสฺสตฺตนิชฺชิว. (คุณธรรม เทสฺนาธรรม ปริยัติธรรม นิสฺสัตตธรรม และนิชฺชิวธรรม)

อชฺมโม

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มิวิเคราะห์ว่า

น อชฺมโม อชฺมโม. (น + ฌมฺม)

อชฺมโม อ.ธรรม น ทามิได้ อชฺมโม ชื่อว่าอชฺมม. (ไม่ใช่ธรรม)

สมฺวิปาโก

เป็นอัสนัตถิตฺตทิตฺต มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. สโม จ โส วิปาโก จาติ สมฺวิปาโก. (สม + วิปาก) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส สโม จ อ.อันเสมอกันด้วย โส อ.อันเสมอกันนั้น วิปาโก จ เป็นวิปากด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สมฺวิปาโก ชื่อว่าสมฺวิปาก. (วิปากอันเสมอกัน)

๒. สมฺวิปาโก เตสฺ อตฺถิตฺติ สมฺวิปาโกโน, ฌมฺมา. (สมฺวิปาก + ฌิปปจฺจย) อัสนัตถิตฺตทิตฺต

สมฺวิปาโก อ.วิปากอันเสมอ เตสฺ (ฌมฺมานิ) แห่งธรรม ท. เหล่านั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ

เพราะเหตุนี้ (เต ธมฺมา) อ.ธรรม ท. เหล่านี้ สมิวปากิโน ชื่อว่าสมิวกิโน, ได้แก่ธรรมทั้งหลาย. (มีวิปากเสมอกัน, มีผลเท่ากัน)

เอกวตฺตโก

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺตลยาธิกรณพทฺพพิทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
 เอกํ วตฺตํ อสฺสํวติ เอกวตฺตโก, มโน. (เอก + วตฺต)
 วตฺตํ อ.ที่ตั้ง เอกํ อันเดียวกัน อสฺส (มนสฺส) แห่งใจนั้น (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส มโน) อ.ใจนั้น เอกวตฺตโก ชื่อว่าเอกวตฺตโก, ได้แก่ใจ. (มีวตฺตเป็นอันเดียวกัน, มีที่ตั้งเป็นอันเดียวกัน)

เอการมฺมโณ

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺตลยาธิกรณพทฺพพิทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
 เอกํ อารมฺมณํ อสฺสํวติ เอการมฺมโณ, มโน. (พทฺพพิทิสฺมาส)
 อารมฺมณํ อ.อารมณฺ์ เอกํ อันเดียวกัน อสฺส (มนสฺส) แห่งใจนั้น (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส มโน) อ.ใจนั้น เอการมฺมโณ ชื่อว่าเอการมฺมณ, ได้แก่ใจ. (มีอารมณฺ์เป็นอันเดียวกัน)

อุปปาทปฺปจฺจยตฺโต

เป็นสัมภวานาบุพพทกัมมธารยสฺมาส โดยมีฉัฏฐีตฺปฺริสฺสํมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อุปฺปาทสฺสํ ปจฺจโย อุปฺปาทปฺปจฺจโย. (อุปปาท + ปจฺจโย) ฉัฏฐีตฺปฺริสฺสํมาส
 ปจฺจโย อ.ปัจจัย อุปฺปาทสฺสํ แห่งการเกิดขึ้น อุปฺปาทปฺปจฺจโย ชื่อว่าอุปฺปาทปฺปจฺจโย. (ปัจจัยแห่งการเกิดขึ้น)
๒. อุปฺปาทปฺปจฺจโย อิติ อตฺโต อุปฺปาทปฺปจฺจยตฺโต. (อุปปาทปฺปจฺจโย + อตฺโต) สัมภวานาบุพพทกัมมธารยสฺมาส
 อตฺโต อ.อรรถ อุปฺปาทปฺปจฺจโย อิติ ว่าเป็นปัจจัยแห่งการเกิดขึ้น อุปฺปาทปฺปจฺจยตฺโต ชื่อว่าอุปฺปาทปฺปจฺจยตฺโต. (อรรถว่าเป็นปัจจัยแห่งการเกิดขึ้น)

คามฆาตาทิกมมานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีฉฐฐิตปปริสสมาสและฉฐฐิตวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คามานํ ฆาโต คามฆาโต. (คาม + ฆาโต) ฉฐฐิตปปริสสมาส

ฆาโต อ.การฆ่า คามานํ ซึ่งชาวบ้าน ท. คามฆาโต ชื่อว่าคามฆาต. (การฆ่าชาวบ้าน)

๒. คามฆาโต อาทิ เยสนติ คามฆาตาทินิ, กมมานิ. (คามฆาต + อาทิ) ฉฐฐิตวิปท-
ตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

คามฆาโต อ.การฆ่าซึ่งชาวบ้าน อาทิ เป็นต้น เยสํ (กมมานํ) แห่งกรรม ท. เหล่าใด (อดุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ กมมานิ) อ.กรรม ท. เหล่านี้ คามฆาตาทินิ ชื่อว่าคามฆาตาทิ, ได้แก่กรรมทั้งหลาย. (มีการฆ่าชาวบ้านเป็นต้น)

๓. คามฆาตาทินิ จ ตานิ กมมานิ จาติ คามฆาตาทิกมมานิ. (คามฆาตาทิ + กम्म)
วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

คามฆาตาทินิ จ อ.อันมีการฆ่าซึ่งชาวบ้านเป็นต้น ท. ด้วย ตานิ อ.อันมีการฆ่าซึ่งชาวบ้าน
เป็นต้น ท. เหล่านี้ กมมานิ จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ คามฆาตาทิกมมานิ ชื่อว่าคามฆาตาทิ-
กम्म. (กรรมมีการฆ่าชาวบ้านเป็นต้น)

โจรเชฎฐกโก

เป็นวิเสสนบุตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โจโร จ โส เชฎฐกโก จาติ โจรเชฎฐกโก. (โจร + เชฎฐก)

โจโร จ อ.โจรด้วย โส อ.โจรนั้น เชฎฐกโก จ เป็นผู้เจริญที่สุดด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ โจร-
เชฎฐกโก ชื่อว่าโจรเชฎฐกโก. (โจรผู้เจริญที่สุด, หัวหน้าโจร)

นีโลทกาทิเกโท

เป็นตติยัตปปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส และฉฐฐิตวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นีลยจ ตํ อุทกญจาติ นีโลทกํ. (นีล + อุทก) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

นีลํ จ อ.สีเขียวด้วย ตํ อ.สีเขียวนี้ อุทกํ จ เป็นน้ำด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นีโลทกํ
ชื่อว่านีโลทก. (น้ำสีเขียว)

๒. นีโลทก อธิ เยสนฺติ นีโลทกาทินิ. (นีโลทก + อธิ) ฌฏฐิตวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

นีโลทก อ.น้ำสีเขียว อธิ เป็นต้น เยสฺ (อุทกาน) แห่งน้ำ ท. เหล่าใด (อดฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ดานิ อุทกาน) อ.น้ำ ท. เหล่านี้ นีโลทกาทินิ ชื่อว่านีโลทกาทิ, ได้แก่น้ำทั้งหลาย. (มีน้ำสีเขียว เป็นต้น)

๓. นีโลทกาทิทิ เกโท นีโลทกาทิเกโท. (นีโลทกาทิ + เกท) ตติยาตฺปฺริสฺสมาส

เกโท อ.อันต่าง นีโลทกาทิทิ (อุทเกต) ด้วยน้ำ ท. มีน้ำสีเขียว เป็นต้น นีโลทกาทิเกโท ชื่อว่านีโลทกาทิเกท. (อันต่างด้วยน้ำมีน้ำสีเขียว เป็นต้น)

ปลนนอุทก

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปลนนญจ ตํ อุทกญจจติ ปลนนอุทก. (ปลนน + อุทก)

ปลนน จ อ.อันใส่แล้วด้วย ตํ อ.อันใส่แล้วนั้น อุทก จ เป็นน้ำด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปลนนอุทก ชื่อว่าปลนนอุทก. (น้ำใส)

ปภสสร

เป็นฌฏฐิตตฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปภา สรติ เอตฺสฺมาติ ปภสสร. (ปภสทฺทฺฐปฺท + สร คติจินฺตยา ในกาโรไปและคิต + อปฺจจฺย) กัตตฺรูป, กัตตฺสฺวณฺ, กิตฺนตฺสฺมาส

ปภา อ.รัศมี สรติ ย่อมชานออก เอตฺสฺมา (จิตฺตา) จากจิตนั้น อิติ เพราะเหตุนี้ (เอตฺ จิตฺ) อ.จิตนั้น ปภสสร ชื่อว่าปภสสร, ได้แก่จิต. (เป็นแดนชานออกแห่งรัศมี)

หรือวิเคราะห์ว่า

๑. สรติ เอตฺสฺมาติ สร. (สร คติจินฺตยา ในกาโรไปและคิต + อปฺจจฺย) กัตตฺรูป, กัตตฺสฺวณฺ

(ปภา) อ.รัศมี สรติ ย่อมชานออก เอตฺสฺมา (จิตฺตา) จากจิตนั้น อิติ เพราะเหตุนี้ (เอตฺ จิตฺ) อ.จิตนั้น สร ชื่อว่าสร. (เป็นแดนชานออก)

๒. ปภาย สร ปภสสร. (ปภา + สร) ฌฏฐิตตฺปฺริสฺสมาส

สร อ.เป็นแดนชานออก ปภาย แห่งรัศมี ปภสสร ชื่อว่าปภสสร. (เป็นแดนชานออกแห่งรัศมี)

วจีทฺวจฺจริตํ

เป็นตติยชาติปฺปฺริสฺสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

วจสํ ทฺวจฺจริตํ วจีทฺวจฺจริตํ. (วจ + ทฺวจฺจริต)

ทฺวจฺจริตํ อ.ความประพตฺติชฺว์ วจสํ ทางวจา วจีทฺวจฺจริตํ ชื่อว่าวจีทฺวจฺจริต. (ความประพตฺติชฺว์ ทางวจา, วจีทฺวจฺจริต)

จตฺตฺพิธิ

เป็นจฺญฺฐิตฺวิปทฺตฺลยาธิกรณพฺพพิทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

จตฺตฺตฺริ วิธานิ อสฺสํติ จตฺตฺพิธิ, วจีทฺวจฺจริตํ. (จตฺ + วิธ) (พฺพพิทิสฺมาส)

วิธานิ อ.อย่าง ท. จตฺตฺตฺริ สี่ อสฺส (วจีทฺวจฺจริตฺส) แห่งวจีทฺวจฺจริตนั้น (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (แต่ วจีทฺวจฺจริต) อ.วจีทฺวจฺจริตนั้น จตฺตฺพิธิ ชื่อว่าจตฺตฺพิธิ, ได้แก่วจีทฺวจฺจริต. (มี ๔ อย่าง)

ติวิธทฺวจฺจริตํ

เป็นวิเสสํนบุพฺพทกัมฺมธารยสฺมาส โดยมีจฺญฺฐิตฺวิปทฺตฺลยาธิกรณพฺพพิทิสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ตีณิ วิธานิ อสฺสํติ ตีวิธ, ทฺวจฺจริตํ. (ติ + วิธ) จฺญฺฐิตฺวิปทฺตฺลยาธิกรณพฺพพิทิสฺมาส วิธานิ อ.อย่าง ท. ตีณิ สาม อสฺส (ทฺวจฺจริตฺส) แห่งทฺวจฺจริตนั้น (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (แต่ ทฺวจฺจริต) อ.ทฺวจฺจริตนั้น ตีวิธ ชื่อว่าติวิธ, ได้แก่ทฺวจฺจริต. (มี ๓ อย่าง)

๒. ตีวิธญจ ตํ ทฺวจฺจริตฺตฺยจาทิ ตีวิธทฺวจฺจริตํ. (ติวิธ + ทฺวจฺจริต) วิเสสํนบุพฺพทกัมฺมธารยสฺมาส ตีวิธ จ อ.อันมีอย่างสามด้วย ตํ อ.อันมีอย่างสามนั้น ทฺวจฺจริตํ จ เป็นทฺวจฺจริตด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ตีวิธทฺวจฺจริต ชื่อว่าติวิธทฺวจฺจริต. (ทฺวจฺจริต ๓ อย่าง)

อกุสฺลกมฺมปถา

เป็นวิเสสํนบุพฺพทกัมฺมธารยสฺมาส โดยมีนินบาตบุพฺพทกัมฺมธารยสฺมาสและจฺญฺฐิตฺปฺปฺริสฺสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น กุสฺลานิ อกุสฺลานิ. (น + กุสฺล) นินบาตบุพฺพทกัมฺมธารยสฺมาส กุสฺลานิ อ.กุสฺล ท. น ทาไมได้ อกุสฺลานิ ชื่อว่าอกุสฺล. (ไม่ใช่กุสฺล, ธรรมอันเป็นปฏิปักษ์กับกุสฺล, อกุสฺล)

๒. กมฺมานํ ปถา กมฺมปถา. (กมฺม + ปถ) จัณฺฐิตฺตํปฺริสฺสํมาส
ปถา อ.ทาง ท. กมฺมานํ แห่งกรรม ท. กมฺมปถา ชื่อว่ากมฺมปถ. (ทางแห่งกรรม)
๓. อกุสฺสลาณี จ ตาณี กมฺมปถา จาติ อกุสฺสกกมฺมปถา. (อกุสฺส + กมฺมปถ) วิเสสนํบุพฺพ-
บถกัณฺมธารยฺสํมาส
อกุสฺสลาณี จ อ.อกุสฺล ท. ด้วย ตาณี อ.อกุสฺล ท. เหล่านั้น กมฺมปถา จ เป็นกรรมบถด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ อกุสฺสกกมฺมปถา ชื่อว่าอกุสฺสกกมฺมปถ. (กรรมบถอันเป็นอกุสฺล, อกุสฺลกรรมบถ)

ทฺวจฺจริตานุภาโว

- เป็นจณฺฐิตฺตํปฺริสฺสํมาส มีวิเคราะห์ว่า
ทฺวจฺจริตฺสํ อานุภาโว ทฺวจฺจริตานุภาโว. (ทฺวจฺจริต + อานุภาว)
อานุภาโว อ.อานุภาพ ทฺวจฺจริตฺสํ แห่งทฺวจฺจริต ทฺวจฺจริตานุภาโว ชื่อว่าทฺวจฺจริตานุภาว. (อานุภาพ
แห่งทฺวจฺจริต)

กายิกเจตสิกํ

- เป็นสํมาหารทวันทสํมาส มีวิเคราะห์ว่า
๑. กายเณ ปวตฺตํ กายิกํ, วิปากทฺทุกฺขํ. (กาย + ฌิกปจฺจย) สํสํญฺฐาติอเนกัตถตฺตํทิตฺติ
(วิปากทฺทุกฺข) อ.ทฺทุกฺขอันเป็นวิปาก ปวตฺตํ อันเป็นไปแล้ว กายเณ ทางกาย กายิกํ ชื่อว่า
กายิก, ได้แก่วิปากทฺทุกฺข. (ที่เป็นไปทางกาย)
๒. เจตสํ ปวตฺตํ เจตสิกํ, วิปากทฺทุกฺขํ. (เจต + ฌิกปจฺจย) สํสํญฺฐาติอเนกัตถตฺตํทิตฺติ
(วิปากทฺทุกฺข) อ.ทฺทุกฺขอันเป็นวิปาก ปวตฺตํ อันเป็นไปแล้ว เจตสํ ทางจิต เจตสิกํ ชื่อว่า
เจตสิก, ได้แก่วิปากทฺทุกฺข. (ที่เป็นไปทางจิต)
๓. กายิกญฺจ เจตสิกญฺจจาติ กายิกเจตสิกํ, วิปากทฺทุกฺขํ. (กายิก + เจตสิก) สํมาหารทวันท
สํมาส
(วิปากทฺทุกฺข) อ.ทฺทุกฺขอันเป็นวิปาก กายิกํ จ อันเป็นไปทางกายด้วย เจตสิกํ จ อันเป็นไป
ทางจิตด้วย กายิกเจตสิกํ ชื่อว่ากายิกเจตสิก, ได้แก่วิปากทฺทุกฺข. (ที่เป็นไปทางกายและเป็นไปทางจิต)

วิปากทุกขัง

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิปากณฺจ ตํ ทุกฺขณฺจจติ วิปากทุกฺขัง. (วิปาก + ทุกฺข)

วิปากัง จ อ.วิปากด้วย ตํ อ.วิปากนั้น ทุกฺขัง จ เป็นทุกฺขด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วิปากทุกฺขัง
ชื่อว่าวิปากทุกฺข. (ทุกฺขังอันเป็นวิปาก, วิปากทุกฺขัง)

ปทานุปติกัง

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถตตทิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปทสฺส ปจฺฉา อณุปทัง. (อณุ + ปท) นิบาตบุพพะอภัยยยัภาวสมาส

ปจฺฉา ในภายหลัง ปทสฺส แห่งรอยเท้า อณุปทัง ชื่อว่าอณุปท. (ภายหลังรอยเท้า)

๒. ปทณฺจ อณุปทณฺจ ปทานุปทัง. (ปท + อณุปท) สมารททวินทสมาส

ปทัง จ อ.รอยเท้าด้วย อณุปทัง จ อ.ภายหลังแห่งรอยเท้าด้วย ปทานุปทัง ชื่อว่าปทานุปท.
(รอยเท้าและภายหลังแห่งรอยเท้า)

๓. ปทานุปเทน ปวตฺตตีติ ปทานุปติกัง, จกุกัง. (ปทานุปท + ฌกปจฺจย) สังสัฎฐาทิอเนก
ตถตตทิต

(ยํ จกุกัง) อ.ล้อยโต ปวตฺตตีติ ย่อมเป็นไป ปทานุปเทน ตามรอยเท้าและภายหลังแห่งรอยเท้า
อิตติ เพราะเหตุนี้ (ตํ จกุกัง) อ.ล้อยนั้น ปทานุปติกัง ชื่อว่าปทานุปติก, ได้แก่ล้อย. (อันเป็นไปตามรอยเท้า
และภายหลังแห่งรอยเท้า)

กายวตฺตุกัง

เป็นฉัฎฐิวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กาโย วตฺตุ ยสฺสาติ กายวตฺตุกัง, วิปากทุกฺขัง. (กาย + วตฺต)

กาโย อ.กาย วตฺตุ เป็นที่ตั้ง ยสฺส (วิปากทุกฺขสฺส) แห่งทุกฺขังอันเป็นวิปากใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (ตํ วิปากทุกฺขัง) อ.ทุกฺขังอันเป็นวิปากนั้น กายวตฺตุกัง ชื่อว่ากายวตฺตุก, ได้แก่วิปากทุกฺขัง.
(อันมีกายเป็นที่ตั้ง)

อิตรวตฺตุกัง

เป็นฉัฎฐิวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อิตร วิตุ ษสฺสาติ อิตรวตฺตํ, วิปากทฺกฺข. (อิตร + วิตุ)

อิตร (จิตต์) อ.จิตนออกนี้ วิตุ เป็นที่ตั้ง ษสฺ (วิปากทฺกฺข) แห่งทฺกฺขันเป็นวิปากไต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (ตั้ง วิปากทฺกฺข) อ.ทฺกฺขันเป็นวิปากนี้ อิตรวตฺตํ ชื่อว่าอิตรวตฺตํ, ได้แก่วิปากทฺกฺข. (อันมีจิตนออกนี้เป็นที่ตั้ง)

ทฺจฺจริตมูลกํ

เป็นนํฐิตวิปทฺลยาธิกรณพทฺพิทิสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

ทฺจฺจริตฺ มฺล ษสฺสาติ ทฺจฺจริตมูลกํ, ทฺกฺข. (ทฺจฺจริต + มฺล)

ทฺจฺจริต อ.ทฺจฺจริต มฺล เป็นมฺล ษสฺ (ทฺกฺข) แห่งทฺกฺขิต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (ตั้ง ทฺกฺข) อ.ทฺกฺขัน ทฺจฺจริตมูลกํ ชื่อว่าทฺจฺจริตมูลก, ได้แก่ทฺกฺข. (อันมีทฺจฺจริตเป็นมฺล)

คาถาปริโยสานํ

เป็นนํฐิตปฺริสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

คาถาย ปฺริโยสานํ คาถาปริโยสานํ. (คาถา + ปฺริโยสาน)

ปฺริโยสานํ อ.เป็นที่สิ้นสุดลงรอบ คาถาย แห่งพระคาถา คาถาปริโยสานํ ชื่อว่าคาถาปริโยสาน. (จบพระคาถา)

สมฺปตฺตปฺริสา

เป็นวิเสสนบุพพบทกมฺมธารยสมฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

สมฺปตฺตา จ สฺ ปฺริสา จาติ สมฺปตฺตปฺริสา. (สมฺปตฺตา + ปฺริสา)

สมฺปตฺตา จ อ.ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วย สฺ อ.ผู้ถึงพร้อมแล้วนั้น ปฺริสา จ เป็นบริษัทด้วย อติ เพราะเหตุนี้ สมฺปตฺตปฺริสา ชื่อว่าสมฺปตฺตปฺริสา. (บริษัทผู้ถึงพร้อมแล้ว)

สาตฺติกา

เป็นสทฺบุพพบทพทพิทิสฺมาล มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. อตฺโต อสฺสา อตฺตีติ อตฺติกา, วาจา. (อตฺต + อิกปัจจย) อัสสตีติตฺติ

อตฺโต อ.ประโยชน์ อสฺสา วาจา แห่งวาจานั้น อตฺติ มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (สา วาจา) อ.วาจานั้น อตฺติกา ชื่อว่าอตฺติกา, ได้แก่วาจา. (อันมีประโยชน์)

๒. มงฺกจกฺกณฺทลิวตฺถ [๒]

มงฺกจกฺกณฺทลิวตฺถ (มยา วุจฺเจเต) ฯ

มงฺกจกฺกณฺทลิวตฺถ อ.เรื่อํแห่งมาณพซึ่งว่ามีมงฺกจกฺกณฺทลิว (มยา) อันข้าพเจ้า
(พระพุทฺธโฆสะ) (วุจฺเจเต) จะกล่าว ฯ

มงฺกจกฺกณฺทลิวตฺถ วุตตกัมมะใน วุจฺเจเตฯ อาชยาตบทกัมมวาจก
มยา อนภิวทกัตตาใน วุจฺเจเต ฯ

๒. เรื่อํมงฺกจกฺกณฺทลิวมาณพ

๑. “มโนปุพฺพงคมาติ ทุตฺติคาถาปิ สวาตฺถุณฺทลิว มงฺกจกฺกณฺทลิว อารพฺภ ภาสิตา ฯ

“มโนปุพฺพงคมาติ ทุตฺติคาถาปิ (ภควตา) สวาตฺถุณฺทลิว เอว มงฺกจกฺกณฺทลิว อารพฺภ ภาสิตา ฯ

ทุตฺติคาถาปิ แมํ อ.พระคาถาที่ ๒ “มโนปุพฺพงคมาติ” ว่า “มโนปุพฺพงคมา” ดังนึ้
เป็นต้น (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า อารพฺภ ทรงปรารภ มงฺกจกฺกณฺทลิว ซึ่ง
มาณพซึ่งว่ามีมงฺกจกฺกณฺทลิว สวาตฺถุณฺทลิว เอว ในเมืองสาวัตถินึ้นเทียว ภาสิตา ตรีสแล้ว ฯ

แมํพระคาถาที่ ๒ ว่า “มโนปุพฺพงคมา” ดังนึ้เป็นต้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ตรีส
ปรารภมงฺกจกฺกณฺทลิวมาณพในเมืองสาวัตถินึ้นแหละ

“มโนปุพฺพงคมา” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ อาทยัตถะใน ทุตฺติคาถา อปิศัพท์ อเปกขัตถะ
เข้ากับ ทุตฺติคาถาฯ วุตตกัมมะใน ภาสิตาฯ กิตบทกัมมวาจก ภควตา อนภิวทกัตตา
ใน ภาสิตา เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ สวาตฺถุณฺทลิวฯ วิสยชาระใน มงฺกจกฺกณฺทลิวฯ อวุตต-
กัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกิริยาใน ภาสิตา ฯ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒. สาวตถิย ีกร อทินนปุพฺพโก นาม พุราหฺมโณ อโหสิ ๕

กีร ไดยีนว พุราหฺมโณ อ.พราหฺมณ อทินนปุพฺพโก นาม ชื่อวอทินนปุพฺพกะ อโหสิ ไดมีแลว สาวตถิย ในเมืองชื่อวสาวตถิ ๕

เลากันมาว ไดมีพราหฺมณชื่อวอทินนปุพฺพกะในเมืองสาวตถิ

กีรศัพท อนุสฺสนตถะ นามศัพท สญญาชตถะเข้ากับ อทินนปุพฺพโก ๕ วิเสสนะของ พุราหฺมโณ ๕ สฺุทกตฺตานิ อโหสิ ๕ อาชยาตบทกตฺตวจาก สาวตถิย วิสยาธาระใน อโหสิ ๕

.....
.....

๓. เตน กสฺสจิ กิญจิ น ทินนปุพฺพํ, เตน ตํ “อทินนปุพฺพโกเตว สญฺชานีสฺสุ ๕

เตน (พุราหฺมณน) กสฺสจิ กิญจิ (วตฺถุ) น ทินนปุพฺพํ (โหติ), เตน (ชนา) ตํ (พุราหฺมณ) “อทินนปุพฺพโก” อิติ เอว สญฺชานีสฺสุ ๕

กิญจิ (วตฺถุ) อ.วตฺถุอะไร ๕ เตน (พุราหฺมณน) น ทินนปุพฺพํ เป็นของอันพราหฺมณ นั้นไม่เคยให้แลว กสฺสจิ แกไคร ๕ (โหติ) ย่อมเป็น, เตน เพราะเหตุนั้น (ชนา) อ.ชน ท. สญฺชานีสฺสุ จำได้แลว ตํ (พุราหฺมณ) ซึ่งพราหฺมณนั้น อิติ วา “อทินนปุพฺพโก อ.พราหฺมณชื่อวอทินนปุพฺพกะ” อิติ เอว ดั่งนั้นน้ท่ียว ๕

พราหฺมณนั้นไม่เคยให้วตฺถุอะไร ๕ แกไคร ๕ เลย เพราะฉะนั้น ชาวบ้านจึงจำเขาว่า “อทินนปุพฺพกะ” นั้นแหละ

กิญจิ วิเสสนะของ วตฺถุ ๕ สฺุทกตฺตานิ โหติ ๕ อาชยาตบทกตฺตวจาก เตน วิเสสนะ ของ พุราหฺมณน ๕ อนภิตกตฺตานิ ทินน- กสฺสจิ สัมปทานใน ทินน- นศัพท ปฏิสฺเสระ ใน ทินนปุพฺพ ๕ วิกติกตฺตานิ โหติ, เตน เหตุวตฺถะ ชนา สฺุทกตฺตานิ สญฺชานีสฺสุ ๕ อาชยาตบทกตฺตวจาก ตํ วิเสสนะของ พุราหฺมณ ๕ อวตฺตกัมมะใน สญฺชานีสฺสุ “อทินน- ปุพฺพโก ลิงคตฺถะ” เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ อทินนปุพฺพโกติ อิติศัพท อาการะใน สญฺชานีสฺสุ ๕

.....
.....

๕. อถสฺส ปิลนฺธนํ กาทเรตุกาโม “สเจ สุวณฺณการสฺสาจิกฺขิสฺสามิ, เวตนํ ทาทพฺพํ ภวิสฺสตีติ สยเมว สุวณฺณํ โภฏฺฏเฏตฺวา มฏฺฏจฺานิ กุณฺฑลฺลานิ กตฺวา อทาสิ ฯ

อถ (โส พุราหฺมโณ การุ) อสฺส (ปฺุตตสฺส) ปิลนฺธนํ กาทเรตุกาโม (หฺุตฺวา) “สเจ (อหํ) สุวณฺณการสฺส อาจิกฺขิสฺสามิ, เวตนํ (มยา) ทาทพฺพํ ภวิสฺสตีติ (จินฺเตตฺวา) สยํ เอว สุวณฺณํ โภฏฺฏเฏตฺวา มฏฺฏจฺานิ กุณฺฑลฺลานิ กตฺวา อทาสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น (โส พุราหฺมโณ) อ.พราหฺมณฺ์นั้น (กาทุ) อสฺส (ปฺุตตสฺส) ปิลนฺธนํ กาทเรตุกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออัน- ยงฺชาง -ให้กระทำ ซึ่งเครื่องประดับ แก่บุตรนั้น (หฺุตฺวา) เป็นแล้ว (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “สเจ ถ้าวา (อหํ) อ.เรา อาจิกฺขิสฺสามิ จักบอก สุวณฺณการสฺส แก่บุคคลผู้กระทำซึ่งทองไซ้, เวตนํ อ.ค่ากำเหน็จ (มยา) ทาทพฺพํ เป็นของอันเราพึงให้ ภวิสฺสตีติ จักเป็น” อิติ ดังนี้ โภฏฺฏเฏตฺวา บุกแล้ว สุวณฺณํ ซึ่งทอง สยํ เอว ด้วยตนเองนั้นเทียว กตฺวา กระทำแล้ว กุณฺฑลฺลานิ ซึ่ง ตุ่มหู ท. มฏฺฏจฺานิ อันเกลี้ยง อทาสิ ได้ให้แล้ว ฯ

ที่นั้นพราหฺมณมีความประสงค์จะให้ช่างทำเครื่องประดับแก่บุตรนั้น คิดว่า “ถ้าจะบอก ช่างทอง, ต้องให้ค่ากำเหน็จ” จึงบอกด้วยตนเองนั้นแหละ ได้ทำตุ่มหูเกลี้ยงๆ ให้บุตร

อถ กาลสํตฺตมํ โส วิเสสนะของ พุราหฺมโณฯ สุทฺธกัตฺตานิ อทาสิฯ อาชยาตบท กัตฺตฺวาจาก กาทุ การิตกัมมะใน กาทเรตุ- อสฺส วิเสสนะของ ปฺุตตสฺสฯ สัมปทานใน กาทเรตุ- ปิลนฺธนํ อวฺุตตกัมมะใน กาทเรตุกาโมฯ วิกิตกัตฺตานิ หฺุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “สเจ ปริกัปปัตตะ อหํ สุทฺธกัตฺตานิ อาจิกฺขิสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก สุวณฺณการสฺส สัมปทานใน อาจิกฺขิสฺสามิ, เวตนํ สุทฺธกัตฺตานิ ภวิสฺสตีติฯ อาชยาตบท กัตฺตฺวาจาก มยา อนภิตกัตฺตานิ ทาทพฺพํฯ วิกิตกัตฺตานิ ภวิสฺสตีติ” อิติศัพท์ อากาละ ใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โภฏฺฏเฏตฺวา เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ สยํฯ กรณะ ใน โภฏฺฏเฏตฺวา สุวณฺณํ อวฺุตตกัมมะใน โภฏฺฏเฏตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา มฏฺฏจฺานิ วิเสสนะของ กุณฺฑลฺลานิฯ อวฺุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อทาสิ ฯ

.....
.....
.....
.....

๖. เตนสุส ปุตโต “มัจจุรถูกลีเตวาว ปณฺณายิตถ ๗

เตน อสุส (พราหมณสุส) ปุตโต “มัจจุรถูกลี” อิติ เอว ปณฺณายิตถ ๗

เตน เพราะเหตุนั้น ปุตโต อ.บุตร อสุส (พราหมณสุส) ของพราหมณ์นั้น
ปณฺณายิตถ ปรากฏแล้ว อิติ ว่า “มัจจุรถูกลี อ.มานพชื่อว่ามัจจุรถูกลี” อิติ
เอว ดังนี้เห็นเกี่ยว ๗

เพราะฉะนั้น บุตรของเขาจึงปรากฏนามว่า “มัจจุรถูกลีลามานพ” นั้นแหละ

เตน เหตุวตถะ ปุตโต สุททกัตตาโน ปณฺณายิตถ ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสุส
วิเสสนะของ พราหมณสุส ๗ สามีสัมพันธะใน ปุตโต “มัจจุรถูกลี ลิงคัตถะ” เอวศัพท
อวธารณะเข้ากับ มัจจุรถูกลีติ อิติศัพท อากาเรใน ปณฺณายิตถ ๗

.....
.....
.....
.....
.....

๗. ตสุส โสฬสวสุสกาเล ปณฺฑุโรโค อูทปาติ ๗

ตสุส (มัจจุรถูกลีสุส) โสฬสวสุสกาเล ปณฺฑุโรโค อูทปาติ ๗

ปณฺฑุโรโค อ.โรคผอมเหลือง อูทปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว ตสุส (มัจจุรถูกลีสุส)
โสฬสวสุสกาเล ในกาลแห่งมานพชื่อว่ามัจจุรถูกลีนั้นเป็นผู้มีกาลฝนสิบหก ๗

ในช่วงที่มัจจุรถูกลีลามานพมีอายุ ๑๖ ปีได้เกิดโรคผอมเหลืองขึ้นแก่เขา

ปณฺฑุโรโค สุททกัตตาโน อูทปาติ ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสุส วิเสสนะของ
มัจจุรถูกลีสุส ๗ สามีสัมพันธะใน โสฬสวสุสกาเล ๗ กาลสัตตมีใน อูทปาติ ๗

.....
.....
.....
.....

๘. มาตา ปุตตํ โอลิเกตฺวา “พฺรหฺมณ ปุตฺตสฺส เต โรโค อุปฺปนฺโน, ติกิฉฺฉาเปหิ นนฺติ อาห ๗

มาตา ปุตตํ โอลิเกตฺวา “พฺรหฺมณ ปุตฺตสฺส เต โรโค อุปฺปนฺโน, (ตฺว เวชฺช) ติกิฉฺฉาเปหิ น (ปุตฺต)” อิติ อาห ๗

มาตา อ.มารดา โอลิเกตฺวา แลดูแล้ว ปุตฺตํ ซึ่งบุตร อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “พฺรหฺมณ ข้าแต่พฺรหฺมณฺ์ โรโค อ.โรค ปุตฺตสฺส แห่งบุตร เต ของท่าน อุปฺปนฺโน เกิดขึ้นแล้ว, (ตฺว) อ.ท่าน (เวชฺช) ยังหมอ ติกิฉฺฉาเปหิ จงให้รักษา น (ปุตฺต) ซึ่งบุตรนั้น” อิติ ดังนี้ ๗

มารดาแลดูบุตรแล้วกล่าวว่า “ท่านพฺรหฺมณฺ์ โรคแห่งบุตรของท่านเกิดขึ้นแล้ว ท่านช่วยหาคุณหมอมารักษาบุตรนั้นเถิด”

มาตา สฺุทธกัตตาใน อาห ๗ อาชยاتبทกัตตฺวาจก ปุตฺตํ อวุตตกัมมะใน โอลิเกตฺวา ๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “พฺรหฺมณ อาลปนฺเน โรโค สฺุทธกัตตาใน อุปฺปนฺโน ๗ กิตบทกัตตฺวาจก ปุตฺตสฺส สามีสัมพันธฺ์ใน โรโค เต สามีสัมพันธฺ์ใน ปุตฺตสฺส, ตฺว เหตุกัตตาใน ติกิฉฺฉาเปหิ ๗ อาชยاتبทเหตุกัตตฺวาจก เวชฺช การิตกัมมะใน ติกิฉฺฉาเปหิ น วิเสสนนฺของ ปุตฺต ๗ อวุตตกัมมะใน ติกิฉฺฉาเปหิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๗

.....
.....
.....
.....

๙. “ภโถติ สเจ เวชฺช อานิสฺสามิ, ภตฺตเวตฺนํ ทาทพฺพํ ภวิสฺสติ; ตฺว มม ชนจฺเจทํ น โอลิเกสฺสิติ ๗

(โส พฺรหฺมโณ) “ภโถติ สเจ (อห) เวชฺช อานิสฺสามิ, ภตฺตเวตฺนํ (มยา) ทาทพฺพํ ภวิสฺสติ; ตฺว มม ชนจฺเจทํ น โอลิเกสฺสิติ (อาห) ๗

(โส พฺรหฺมโณ) อ.พฺรหฺมณฺ์นั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภโถติ ดูก่อนนางผู้เจริญ สเจ ถ้าวว่า (อห) อ.เรา อานิสฺสามิ จักนำมา เวชฺช ซึ่งหมอไซร์, ภตฺตเวตฺน

อ.คำจ้างและสินน้ำใจ (มยา) ทาทพพ์ เป็นของอันเรา พึ่งให้ ภวิสฺสตี จักเป็น, ตฺว
อ.เธอ น โอลเกสิ ย่อมไม่แลดู ธนฺจฺเจทท์ ซึ่งการขาดไปแห่งทรัพย์ มม ของเรา”
อิตี ดังนี้ ฯ

พราหมณ์กล่าวว่า “นางผู้เจริญ ถ้าเราจะนำคุณหมอมมาไซร์, เราต้องให้คำจ้างและสิน
น้ำใจ เธอช่างไม่แลดูการขาดไปแห่งทรัพย์ของเราเลย”

โส วิเสสณะของ พฺราหฺมณโณญฺ สุทฺธกัตฺตาใน อาหฺย อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “โภติ
อาลปนะ สเจ ปริกัปปัตตะ อหฺ สุทฺธกัตฺตาใน อาเนสฺสามิญฺ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก
เวชฺช อวุตตกัมมะใน อาเนสฺสามิ, ภตฺตเวตฺถนํ สุทฺธกัตฺตาใน ภวิสฺสตีญฺ อาชยตบท
กัตฺตฺวาจก มยา อนภิหิตกัตฺตาใน ทาทพพ์ญฺ วิกิตกัตฺตาใน ภวิสฺสตี, ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน
โอลเกสิญฺ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน ธนฺจฺเจทท์ญฺ อวุตตกัมมะใน
โอลเกสิ นศัพท์ ปฏฺิเสระใน โอลเกสิ” อิตีศัพท์ อาการะใน อาหฺ ฯ

.....
.....
.....

๑๐. “อถ ก็ ภวิสฺสตี พฺราหฺมณชาติ ฯ

(สา พฺราหฺมณิ) “อถ (ภาเว สฺนฺเต), (ตฺว) ก็ ภวิสฺสตี พฺราหฺมณชาติ (ปฺจฺฉิ) ฯ

(สา พฺราหฺมณิ) อ.นางพราหมณีนั้น (ปฺจฺฉิ) ถามแล้ว อิตี ว่า “อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อ
ความเป็นอย่างนั้น (สฺนฺเต) มีอยู่, พฺราหฺมณ ข้ำแต่พราหมณ์ (ตฺว) อ.ท่าน ภวิสฺสตี
จักกระทำ ก็ อย่างไร” อิตี ดังนี้ ฯ

นางพราหมณีจึงถามว่า “เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านจะทำอย่างไร พราหมณ์”

สา วิเสสณะของ พฺราหฺมณิญฺ สุทฺธกัตฺตาใน ปฺจฺฉิญฺ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “อถ วิเสสณะ
ของ ภาเวญฺ ลักขณะใน สฺนฺเตญฺ ลักขณะกิริยา, พฺราหฺมณ อาลปนะ ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน
ภวิสฺสตีญฺ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ก็ ปฺจฺฉนัตตะ” อิตีศัพท์ อาการะใน ปฺจฺฉิ ฯ

.....
.....
.....

๑๑. “ยถา เม ชนฺจฺเจโท น โหติ; ตถา กริสฺสามีติ ฯ

(โส พุราหฺมโณ) “ยถา เม ชนฺจฺเจโท น โหติ; (อห) ตถา กริสฺสามีติ (อาห) ฯ

(โส พุราหฺมโณ) อ.พราหมณ์นั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ชนฺจฺเจโท อ.การขาดไปแห่งทรัพย์ เม ของเรา น โหติ จะไม่มี ยถา โดยประการใด, (อห) อ.เรา กริสฺสามิ จักกระทำ ตถา โดยประการนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พราหมณ์นั้นกล่าวว่า “ทรัพย์ของเราจะไม่ขาดหายไปโดยประการใด เราจะทำโดยประการนั้น”

(พราหมณ์กล่าวว่า “เราจะทำโดยประการที่ทรัพย์ของเราจะไม่ขาดหายไป”)

โส วิเสสนะของ พุราหฺมโณฯ สฺุทธกัตตทาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ชนฺจฺเจโท สฺุทธกัตตทาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยถา ปการัตถะ เม สามีสัมพันธะใน ชนฺจฺเจโท นศฺัพท์ ปฏฺิเสระใน โหติ, อห สฺุทธกัตตทาใน กริสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตถา ปการัตถะ” อิติศฺัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๑๒. โส เวชฺชานํ สนฺติกํ คนฺตฺวา “อสุกโรคฺสฺส นาม ตุมฺเห กิ เมสฺชชฺ กโรธาติ ปุจฺฉิ ฯ

โส (พุราหฺมโณ) เวชฺชานํ สนฺติกํ คนฺตฺวา “อสุกโรคฺสฺส นาม ตุมฺเห กิ เมสฺชชฺ กโรธาติ ปุจฺฉิ ฯ

โส (พุราหฺมโณ) อ.พราหมณ์นั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก เวชฺชานํ ของหมอ ท. ปุจฺฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “ตุมฺเห อ.ท่าน ท. กโรธ ย่อมกระทำ กิ เมสฺชชฺ ซึ่งยาอะไร อสุกโรคฺสฺส นาม ชื่อ แกโรคโน้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พราหมณ์นั้นไปยังสำนักคุณหมอทั้งหลาย ถามว่า “พวกท่านปรุงยาอะไรแกโรคโน้น”

โส วิเสสนะของ พุราหฺมโณฯ สฺุทธกัตตทาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เวชฺชานํ สามีสัมพันธะใน สนฺติกํฯ สัมปาปฺุณียกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “ตุมฺเห สฺุทธกัตตทาใน กโรธฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นามศฺัพท์ สัณฺญาไซตกะเข้ากับ อสุกโรคฺสฺสฯ สัมปทานใน กโรธ กิ วิเสสนะของ เมสฺชชฺฯ อฺุตตกัมมะใน กโรธ” อิติ ศัพท์ อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๑๓. อถสฺส เต ยํ วา ตํ วา รุกฺขตจาทิ อัจฺฉินฺหติ ฯ

อถ อสฺส (พฺราหฺมณสฺส) เต (เวชฺชา) ยํ วา ตํ วา รุกฺขตจาทิ (เภสชฺชํ) อัจฺฉินฺหติ ฯ

อถ ครั้งนั้น เต (เวชฺชา) อ.หมอ ท. เหล่านั้น อัจฉินฺหติ ย่อมบอก (เภสชฺชํ) ซึ่งยา รุกฺขตจาทิ มีเปลือกแห่งต้นไม้เป็นต้น ยํ วา ไตหรือ ตํ วา หรือว่านั้น อสฺส (พฺราหฺมณสฺส) แก่พฺราหฺมณฺ์นั้น ฯ

ที่นั้น พวกหมอเหล่านั้น ก็บอกตํวยานั้นบ้างนี่บ้าง มีเปลือกไม้เป็นต้นแก่เขา

อถ กาลสํตตมึ เต วิเสสณะของ เวชฺชาฯ สุทฺธกัตตาใน อัจฉินฺหติฯ อาชยาดบท กัตตุวจาก อสฺส วิเสสณะของ พฺราหฺมณสฺสฯ สัมปทานใน อัจฉินฺหติ ยํ กิตฺติ ตํ กิตฺติ วิเสสณะของ รุกฺขตจาทิ วา สองศัพท์ ปทวิกัปิตตะเข้ากับ ยํ และ ตํ รุกฺขตจาทิ วิเสสณะของ เภสชฺชํฯ อวุตตกัมมะใน อัจฉินฺหติ ฯ

.....
.....
.....

๑๔. โส ตํ อหริตฺวา ปุตุตฺตสฺส เภสชฺชํ กโรติ ฯ

โส (พฺราหฺมโณ) ตํ (รุกฺขตจาทิ เภสชฺชํ) อหริตฺวา ปุตุตฺตสฺส เภสชฺชํ กโรติ ฯ

โส (พฺราหฺมโณ) อ.พฺราหฺมณฺ์นั้น อหริตฺวา นำมาแล้ว ตํ (รุกฺขตจาทิ เภสชฺชํ) ซึ่งยา มีเปลือกของต้นไม้เป็นต้นนั้น กโรติ ย่อมกระทำ เภสชฺชํ ซึ่งยา ปุตุตฺตสฺส แก่บุตร ฯ

เขานำตํวยานั้นมาทำให้เป็นยาแก่บุตร

โส วิเสสณะของ พฺราหฺมโณฯ สุทฺธกัตตาใน กโรติฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก ตํ กิตฺติ รุกฺขตจาทิ กิตฺติ วิเสสณะของ เภสชฺชํฯ อวุตตกัมมะใน อหริตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กโรติ ปุตุตฺตสฺส สัมปทานใน กโรติ เภสชฺชํ อวุตตกัมมะใน กโรติ

.....
.....
.....

๑๕. ตํ กโรนุตฺตฺสฺสฺสฺส, โรโค พลฺว อโหสิ, อเตกัจจนฺนํ อูปาคมิ ฯ

ตํ (เภสชฺชํ) กโรนุตฺตฺสฺสฺสฺส เหว อสฺส (พฺรหฺมณฺสฺส), โรโค พลฺว อโหสิ, (โส โรโค โรคฺสฺส เภนจิ) อเตกัจจนฺนํ อูปาคมิ ฯ

อสฺส (พฺรหฺมณฺสฺส) เมื่อพฺรหฺมณฺสนั้น กโรนุตฺตฺสฺส เหว กระทำอยุ่ที่นั่นเทียว ตํ (เภสชฺชํ) ซึ่งยานั้น, โรโค อ.โรค พลฺว เป็นสภพมีกำลัง อโหสิ ได้เป็นแล้ว, (โส โรโค) อ.โรคนั้น อูปาคมิ เข้าถึงแล้ว (โรคฺสฺส เภนจิ) อเตกัจจนฺนํ ซึ่งความเป็นแห่งโรค เป็นสภพ อันใครๆ ไม่พึงเยียวยา ฯ

เมื่อเขาทำยาอยุ่ที่นั่นแหละ โรคได้มีกำลังแรงขึ้น จนเข้าถึงสภพที่ใครๆ ก็รักษาไม่ได้

อสฺส วิเสสนะของ พฺรหฺมณฺสฺสฺส อนาทรใน กโรนุตฺตฺสฺส อนาทรกิริยา ตํ วิเสสนะของ เภสชฺชํ อวุตตกัมมะใน กโรนุตฺตฺสฺส เหวคัพพ์ อวธารณะเข้ากับ กโรนุตฺตฺสฺส, โรโค สุกฺทกัตตฺตาใน อโหสิฯ อาขยาตบทกัตตฺตฺวาจก พลฺว วิกตีกัตตฺตาใน อโหสิ, โส วิเสสนะของ โรโคฯ สุกฺทกัตตฺตาใน อูปาคมิฯ อาขยาตบทกัตตฺตฺวาจก โรคฺสฺส ภาวาทิสัมพันธะใน อเตกัจจนฺนํ เภนจิ อนภิหิตกัตตฺตาใน อเตกัจจน- อเตกัจจนฺนํ สัมปาปญฺญีกัมมะใน อูปาคมิ ฯ

.....

๑๖. พฺรหฺมโณ ตฺสฺส ทฺพฺพฺพลภาวํ ฅตฺวา เอกํ เวชฺชํ ปกฺโกสิ ฯ

พฺรหฺมโณ ตฺสฺส (ปฺตฺตฺตฺสฺส) ทฺพฺพฺพลภาวํ ฅตฺวา เอกํ เวชฺชํ ปกฺโกสิ ฯ

พฺรหฺมโณ อ.พฺรหฺมณฺ อ.พฺรหฺมณฺ ฅตฺวา รู้แล้ว ตฺสฺส (ปฺตฺตฺตฺสฺส) ทฺพฺพฺพลภาวํ ซึ่งความที่แห่งบุตฺรนั้น -เป็นผู้มีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว ปกฺโกสิ ร้องเรียกแล้ว เอกํ เวชฺชํ ซึ่งหมอคคนหนึ่ง ฯ

พฺรหฺมณฺรู้ว่าบุตฺรชยกำลังทรุดหนัก จึงเรียกคฺณหมอคคนหนึ่งมา

พฺรหฺมโณ สุกฺทกัตตฺตาใน ปกฺโกสิฯ อาขยาตบทกัตตฺตฺวาจก ตฺสฺส วิเสสนะของ ปฺตฺตฺตฺสฺส ภาวาทิสัมพันธะใน ทฺพฺพฺพลภาวํ อวุตตกัมมะใน ฅตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกฺโกสิ เอกํ วิเสสนะของ เวชฺชํ อวุตตกัมมะใน ปกฺโกสิ ฯ

.....

.....

๑๗. โส โอลิเกตวา “อมุหากํ เอกํ กิจจํ อตฺถิ, อณฺเณ เวชฺชํ ปกุกฺกิสฺสิตฺวา ติกิฉฺฉาเปหิ ตํ ปจฺจกฺขาย นิกฺขมิ ฯ

โส (เวชช) โอลิเกตวา “อมุหากํ เอกํ กิจจํ อตฺถิ, (ตุว) อณฺเณ เวชฺชํ ปกุกฺกิสฺสิตฺวา (ตํ เวชฺช) ติกิฉฺฉาเปหิ ตํ (พฺราหฺมณ) ปจฺจกฺขาย นิกฺขมิ ฯ

โส (เวชช) อ.หมอนั้น โอลิเกตวา แลดูแล้ว (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “กิจจํ อ.กิจ เอกํ อย่างหนึ่ง อมุหากํ ของเรา ท. อตฺถิ มีอยู่, (ตุว) อ.ท่าน ปกุกฺกิสฺสิตฺวา ร้องเรียกแล้ว อณฺเณ เวชฺชํ ซึ่งหมอคนอื่น (ตํ เวชฺช) ยังหมอนั้น ติกิฉฺฉาเปหิ จงให้เยียวยา” อิติ ดังนี้ ปจฺจกฺขาย บอกคืนแล้ว ตํ (พฺราหฺมณ) ซึ่งพราหมณ์นั้น นิกฺขมิ ออกไปแล้ว ฯ

คุณหมอคนนั้นมาแลดูแล้ว พูคว่า “ผมมีกิจอยู่อย่างหนึ่ง ท่านไปเรียกหมอท่านอื่นให้ ช่วยเยียวยาเถิด” บอกคืนเขาไป แล้วก็ออกไป

โส วิเสสนะของ เวชชชฺช สุกฺทกัตตานิ นิกฺขมิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โอลิเกตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “เอกํ วิเสสนะของ กิจจํ สุกฺทกัตตานิ อตฺถิ ฯ อาชยาตบท กัตตฺวาจก อมุหากํ สามีสัมพันธะใน กิจจํ, ตฺวํ เหตุกัตตานิ ติกิฉฺฉาเปหิ ฯ อาชยาตบ ทเหตุกัตตฺวาจก อณฺเณ วิเสสนะของ เวชชชฺช อวุตตกัมมะใน ปกุกฺกิสฺสิตฺวาจ ปุพฺพกาล กิริยาใน ติกิฉฺฉาเปหิ ตํ วิเสสนะของ เวชชชฺช การิตกัมมะใน ติกิฉฺฉาเปหิ” อิติศัพท์ อากาละใน วตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปจฺจกฺขาย ตํ วิเสสนะของ พฺราหฺมณจ อวุตต กัมมะใน ปจฺจกฺขายจ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิกฺขมิ ฯ

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๑๘. พุราหมโณ ตสฺส มรณสมย ฃตฺวา “อิมสฺส ทสฺสนตฺถาย อาคตาคตา อนฺโตเคเห
 สापเตยฺย ปสฺสิสฺสนฺติ, พหิ น ีกริสฺสามีติ ปฺตฺตํ นีหริตฺวา พหิอาลินฺเท นิปฺชฺชาเปสิ ๕
 พุราหมโณ ตสฺส (ปฺตฺตตสฺส) มรณสมย ฃตฺวา “(ฃตฺกา) อิมสฺส (ปฺตฺตตสฺส) ทสฺสนตฺถาย
 อาคตาคตา อนฺโตเคเห สापเตยฺย ปสฺสิสฺสนฺติ, (อห) พหิ น (ปฺตฺต) กริสฺสามีติ (จินฺเตตฺวา)
 ปฺตฺตํ นีหริตฺวา (ตํ ปฺตฺต) พหิอาลินฺเท นิปฺชฺชาเปสิ ๕

พุราหมโณ อ.พราหมณ ฃตฺวา รุ้แล้ว **มรณสมย** ซึ่งสมยเป็นที่ตาย **ตสฺส (ปฺตฺตตสฺส)**
 ของบุตรนั้น **(จินฺเตตฺวา)** คิดแล้ว **อิติ** ว่า “(ฃตฺกา) อ.ฃตฺติ ท. อาคตาคตา ผู้ทั้งมา
 แล้วทั้งมาแล้ว **ทสฺสนตฺถาย** เพื่อประโยชน์แก่การเยี่ยม **อิมสฺส (ปฺตฺตตสฺส)** ซึ่งบุตร
 นี้ **ปสฺสิสฺสนฺติ** จักเห็น **สาปเตยฺย** ซึ่งสมบัติ **อนฺโตเคเห** ในภายในแห่งเรือน, (อห)
 อ.เรา **กริสฺสามิ** จักกระทำ **นํ (ปฺตฺต)** ซึ่งบุตรนั้น **พหิ** ในภายนอก” **อิติ** ดังนี้
นีหริตฺวา นำออกแล้ว **ปฺตฺตํ** ซึ่งบุตร **(ตํ ปฺตฺต)** ยังบุตรนั้น **นิปฺชฺชาเปสิ** ให้อนแล้ว
พหิอาลินฺเท ที่ภายนอกแห่งระเบียบ ๕

พราหมณรุ้เวลาที่จะเสียชีวิตของบุตร คิดว่า “พวกฃตฺติๆ ที่ต่างพากันมาเพื่อจะเยี่ยม
 ลูกชายนี้ จะเห็นทรัพย์สมบัติภายในบ้าน, เราจะทำเขาไว้ข้างนอก” นำบุตรออกไปให้
 นอนที่ระเบียบข้างนอก

พุราหมโณ เหตุกัตตาใน นิปฺชฺชาเปสิๆ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ
 ปฺตฺตตสฺสๆ สามีสัมพันธะใน มรณสมยๆ อวฺตตกัมมะใน ฃตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 จินฺเตตฺวา “ฃตฺกา สฺทกัตตาใน ปสฺสิสฺสนฺติๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก อิมสฺส วิเสสนะ
 ของ ปฺตฺตตสฺสๆ ฃนฺนุจิวฺตตกัมมะใน ทสฺสนตฺถายๆ สัมปทานใน อาคตาคตาๆ วิเสสนะ
 ของ ฃตฺกา อนฺโตเคเห วิสยาคาระใน สापเตยฺยๆ อวฺตตกัมมะใน ปสฺสิสฺสนฺติ, อห
 สฺทกัตตาใน กริสฺสามิๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก พหิ วิสยาคาระใน กริสฺสามิ น
 วิเสสนะของ ปฺตฺตตํๆ อวฺตตกัมมะใน กริสฺสามิ” **อิติศัพท** อาการะใน จินฺเตตฺวาๆ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน นีหริตฺวา ปฺตฺตํ อวฺตตกัมมะใน นีหริตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 นิปฺชฺชาเปสิ ตํ วิเสสนะของ ปฺตฺตตํ การิตกัมมะใน นิปฺชฺชาเปสิ พหิอาลินฺเท วิสยาคาระ
 ใน นิปฺชฺชาเปสิ ๕

.....
 .....

๑๙. ดํทิวสํ ภควา พลวปจฺจุสสมเย มหากรุณาสมาปตฺติโต วุฏฺฏจาเย ปุพฺพพุทฺเธสุ กตาทิการานํ อุสฺสนนฺกุสลมฺมูลานํ เวเนยฺยพนฺธวานํ ทสฺสนตฺถํ พุทฺธจกฺขุณา โลกํ โวลเกนฺโต ทสฺสทสฺสจกฺกวาเพ ฅาณชาลํ ปตฺถริ ๕

ดํทิวสํ ในวันนั้น **ภควา** อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า **วุฏฺฏจาเย** เสด็จออกแล้ว **มหากรุณาสมาปตฺติโต** จากมหากรุณาสมาบัติ **พลวปจฺจุสสมเย** ในสมัยเป็นที่ขจัดเสียเฉพาะ ซึ่งความมืดอันมีกำลัง **โวลเกนฺโต** ทรงตรวจดูอยู่ **โลกํ** ซึ่งโลก **พุทฺธจกฺขุณา** ด้วย พุทธจักขุ **ทสฺสนตฺถํ** เพื่ออันทอดพระเนตร **เวเนยฺยพนฺธวานํ** ซึ่งเฝ้าพันธแห่งสัตว์ ผู้อันพระองค์พึงแนะนำ **อุสฺสนนฺกุสลมฺมูลานํ** ผู้มีกุศลมูลอันหนาขึ้นแล้ว **กตาทิการานํ** ผู้มีอิทธิการอันกระทำแล้ว **ปุพฺพพุทฺเธสุ** ในพระพุทฺธเจ้าในกาลก่อน **ท. ปตฺถริ** ทรงแผ่ ไปแล้ว **ฅาณชาลํ** ซึ่งข้ายคือพระญาณ **ทสฺสทสฺสจกฺกวาเพ** ในจักรวาลหมื่นหนึ่ง ๕

วันนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากมหากรุณาสมาบัติในเวลาใกล้สว่าง ทรงตรวจดู สัตว์โลกด้วยพุทธจักขุเพื่อทอดพระเนตรเฝ้าพันธเวไนยสัตว์ทั้งหลายที่มีกุศลมูลหนา ขึ้น ที่มีอิทธิการอันได้กระทำไว้ในพระพุทฺธเจ้าในปางก่อนทั้งหลาย ทรงแผ่พระข้ายคือ พระญาณไปในหมื่นจักรวาล

ดํทิวสํ ทฺตฺติยากาลสํตฺตมฺมีใน ปตฺถริ ภควา สุทฺธกตฺตาใน ปตฺถริ๑ อาชฺยาตบทกตฺตฺวาจาก พลวปจฺจุสสมเย กาลสํตฺตมฺมีใน วุฏฺฏจาเย มหากรุณาสมาปตฺติโต อปาทานใน วุฏฺฏจาเย๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน โวลเกนฺโต ปุพฺพพุทฺเธสุ วิสยาชาระใน กตาทิการานํ๑ กิตฺติ อุสฺสนนฺกุสลมฺมูลานํ กิตฺติ วิเสสนะของ เวเนยฺยพนฺธวานํ๑ ฅนฺนุฏฺฐิวุตฺตกัมมะใน ทสฺสนตฺถํ๑ สัมปทานใน โวลเกนฺโต พุทฺธจกฺขุณา ภาระใน โวลเกนฺโต โลกํ อวฺตตกัมมะใน โวลเกนฺโต๑ อัมภันทรกิริยาของ ภควา ทสฺสทสฺสจกฺกวาเพ วิสยาชาระใน ปตฺถริ ฅาณชาลํ อวฺตตกัมมะใน ปตฺถริ ๕

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๒๐. มัญจกุกุณฑลీ พหิอาลินุเท นิปนุหากาเรเนว ตสฺส อนฺโต ปญฺญาโย ฯ

มัญจกุกุณฑลీ พหิอาลินุเท นิปนุหากาเรน เอว ตสฺส (ฌาณชาลสฺส) อนฺโต ปญฺญาโย ฯ

มัญจกุกุณฑลీ อ.มาณพซึ่งว่ามีมัญจกุกุณฑลี **ปญฺญาโย** ปรากฏแล้ว **อนฺโต** ในภายใน **ตสฺส (ฌาณชาลสฺส)** แห่งชายคือพระญาณนั้น **นิปนุหากาเรน เอว** โดยอาการอันนอนแล้วนั้นเกี่ยว **พหิอาลินุเท** ที่ภายนอกแห่งระเบียง ฯ

มัญจกุกุณฑลีมานพปรากฏในภายในชายคือพระญาณนั้น โดยอาการที่(ตน)นอนแล้วที่ระเบียงในภายนอกนั้นแหละ

มัญจกุกุณฑลী สุททกัตตาโน ปญฺญาโย อาชยาตบทกัตตฺวาจก พหิอาลินุเท วิสยาชาระโน นิปนุหน- เอวคัพพ อวชารณะเข้ากับ นิปนุหากาเรนฯ ตติยาวิเสสชนะใน ปญฺญาโย ตสฺส วิเสสชนะของ ฌาณชาลสฺสฯ สามีสัมพันธ์ใน อนฺโตฯ วิสยาชาระโน ปญฺญาโย ฯ

.....
.....

๒๑. สตฺถา ตํ ทิสฺวา ตสฺส อนฺโตเคหา นีหริตฺวา ตตฺถ นิปฺปชฺชาปิตถาวํ ฌตฺวา “อตุถินุ โข มยฺหํ เอตฺถ คตฺตปฺปจฺเจเนน อตุถิตฺติ อฺปฺชาราเนฺโต อิทํ อทฺทส “อโย มาณโว มโย จิตฺตํ ปสาเทตฺวา กาลํ กตฺวา ตาวตีสเทวโลเก ตีสโยชนิกเก กนกวิมานे นิพฺพตฺติสฺสตี, อจฺจนฺตสฺสปรีวาริ ภาวิสฺสตี, พุราหฺมโณปิ ตํ ฌาเปตฺวา โรทฺหนฺโต อาพาหเน วิจิริสฺสตี, เทวปฺตุโต ติคาวุตฺตปฺมาณํ สกฺขจิสกฺขการาลงฺการปฺฏิมนฺตฺติ อจฺจนฺตสฺสปรีวาริ อตฺตถาวํ โอลิเกตฺวา ‘เกน นุ โข กมฺเมน มยา อโย สิริสมฺปตฺติ ลทฺชาตี โอลิเกนฺโต มโย จิตฺตปฺปสาเทน ลทฺชถาวํ ฌตฺวา ‘ชนฺจเจทฺท- ภาเยน มม เภสชฺชํ อกาเรตฺวา อิทานิ อาพาหนํ คนฺตฺวา โรทฺตี, วิปฺปการปฺตฺตํ นํ กริสฺสามีตี ปิตฺติ อกฺขนฺตฺติยา มัญจกุกุณฑลีนฺวณฺเณนาคนฺตฺวา อาพาหนสฺสาวิทฺุเร นิปฺปชฺชิตฺวา โรทิสฺสตี, อถ นํ พุราหฺมโณ ‘โกสิ ตฺวนฺตี ปุจฺฉิสฺสตี, ‘อหนฺเต ปฺตุโต มัญจกุกุณฑลิตฺติ, ‘กุหิ นิพฺพตฺโตสฺสตี, ‘ตาวตีสถาเวตี, ‘กี กมฺมํ กตฺวาตี วุตฺเต, มโย จิตฺตปฺปสาเทน นิพฺพตฺตถาวํ อจฺจิกฺขิสฺสตี, พุราหฺมโณ ‘ตุมฺเหสุ จิตฺตํ ปสาเทตฺวา สคฺเค นิพฺพตฺตา นาม อตุถิตฺติ มํ ปุจฺฉิสฺสตี, อถสฺสาหํ ‘เอตฺตกาณี สตฺตานี วา สหฺสฺसानี วา สตฺสหฺสฺसानี วาตี น สกฺกา คณฺนาย ปริจฺฉินฺนิตฺตุนฺตี วตฺวา ฌมฺมปเท คาทํ ภาสิสฺสามิ, คาทาปริโยसाने จตฺราสีตฺติยา ปาณสฺสฺसानํ ฌมฺมาภิสฺสมโย

ภวิสุตติ, มัจจุรณทศมาส โสตาปนโน ภวิสุตติ; ตถา อทินนปุพฺพโก พุราหฺมโณ, อิติ
อิมํ กุลปุตฺตํ นิสฺสาย รมฺมยาโค มหา ภวิสุตฺตีติ ฌตฺวา ปุณฺทิวเส กตฺสรฺรปฏฺิษคฺคโน
มหาภิกฺขุสงฺฆปริวัโต สวตฺถึ ปิณฺฑาย ปวิสิตฺวา อนุปุพฺเพน พุราหฺมณฺสฺส
เคหทวารํ คโต ฯ

สตถา ตํ (มัจจุรณทศมาส) ทิสฺวา ตสฺส (มัจจุรณทศมาส ปิตรา) อนุโตเคหา นีหริตฺวา ตตฺถ
(พหิอาลินฺเท) นิปฺปชฺชาปิตถาวํ ฌตฺวา “อตฺถิ นุ โข มยฺหํ เอตฺถ (จาเน) คตฺปฺจฺเจเนน
อตฺถตฺติ อฺปฺธาเรนฺโต อิทํ (การณํ) อทฺทส “อຍ် มาณโว มยิ จิตฺตํ ปฺสาเทตฺวา กาลํ
กตฺวา ตาวตฺสเทวโลเก ตฺสโยชฺชนิเก กนฺกวิมานे นิพฺพตฺติสฺสติ, อจฺจราสฺสพฺริวารโ ภวิสุตฺติ,
พุราหฺมโณปิ ตํ (ปุตฺตํ) ฌาเปตฺวา โรทฺหนฺโต อาพาหเน วิจฺริสฺสติ, เทวปฺุตฺโต ติกาวตฺปฺปมาณํ
สฺสฺวจิสกฺกฏฺการจฺการปฏฺิณฺฑชิตํ อจฺจราสฺสพฺริวารํ อตฺตถาวํ โอลเกตฺวา ‘เกน นุ โข
กมฺเมน มยา อຍ် สิริสฺมปฺตฺติ ลทฺธาติ โอลเกนฺโต (ตสฺสา สิริสฺมปฺตฺติยา อตฺตนา) มยิ
จิตฺตปฺปฺสาเทน ลทฺทถาวํ ฌตฺวา ‘(อຍ် พุราหฺมโณ เวชฺช) ฌนฺจฺเจทฺถเยน มม เกสฺชชฺ
อกาเรตฺวา อิทานิ อาพาหนํ คนฺตฺวา โรทฺติ, (อหํ) วิปฺปการปฺตฺตํ นํ (พุราหฺมณํ) กริสฺสามิติ
(จินฺเตตฺวา) ปิตริ อภฺษนฺติยา มัจจุรณทศมาสวณฺเณน อาคฺนฺตฺวา อาพาหนฺสฺส อวิหฺูเร นิปฺปชฺชิตฺวา
โรทิสฺสติ, อถ (ภาเว สฺนฺเต), นํ (เทวปฺุตฺตํ) พุราหฺมโณ ‘โก อสิ ตฺวานฺติ ปุจฺจิสฺสติ,
(เทวปฺุตฺโต) ‘อหํ เต ปฺุตฺโต มัจจุรณทศมาส (อมฺหิ) อิติ (วภฺชติ), (โส พุราหฺมโณ) ‘(ตฺวํ) กุหิ
(จาเน) นิพฺพตฺโต อสิ อิติ (ปุจฺจิสฺสติ), (เทวปฺุตฺโต) ‘(อหํ) ตาวตฺสภฺวเน (นิพฺพตฺโต อมฺหิ) อิติ
(วภฺชติ), ‘(ตฺวํ) กิ กมฺมํ กตฺวา (ตาวตฺสภฺวเน นิพฺพตฺโต อสิ) อิติ (วเจเน เตน พุราหฺมณฺเนน)
วฺจฺเต, (เทวปฺุตฺโต อตฺตโน) มยิ จิตฺตปฺปฺสาเทน นิพฺพตฺถาวํ อจฺจิกฺขิสฺสติ, พุราหฺมโณ
‘ตฺมฺหฺสฺสุ จิตฺตํ ปฺสาเทตฺวา สคฺเค นิพฺพตฺตา นาม (สตฺตา) อตฺถิตฺติ มํ ปุจฺจิสฺสติ, อถ (ภาเว
สฺนฺเต), อสฺส (พุราหฺมณฺสฺส) อหํ ‘เอตฺตถานิ สฺตานิ วา สหฺสฺสานิ วา สตฺสหฺสฺสานิ วาติ
(เกนฺจ) น สกฺกา คณฺนาย ปริจฺจินฺทิตฺตฺนฺติ วตฺวา รมฺมปฺเท คถํ ภาสิสฺสามิ, คธาปฺริโยสาเน
จตฺราสฺตีติยา ปาณสฺสฺสานํ รมฺมาภิสฺมโย ภวิสุตฺติ, มัจจุรณทศมาส โสตาปนโน ภวิสุตฺติ; ตถา
อทินนปุพฺพโก พุราหฺมโณ (โสตาปนโน ภวิสุตฺติ), อิติ อิมํ กุลปุตฺตํ นิสฺสาย รมฺมยาโค
มหา ภวิสุตฺตีติ ฌตฺวา ปุณฺทิวเส กตฺสรฺรปฏฺิษคฺคโน มหาภิกฺขุสงฺฆปริวัโต สวตฺถึ ปิณฺฑาย
ปวิสิตฺวา อนุปุพฺเพน พุราหฺมณฺสฺส เคหทวารํ คโต ฯ

สตถา อ.พระศาสดา ทิสวา ทรงเห็นแล้ว ตัมภูจกุกุณฑลลี ซึ่งมาณพชื่อว่ามัฏฐกุกุณฑลลี นั้น ฃตวา ทรงทราบแล้ว ตสฺส (มภูจกุกุณฑลลีสฺส ปิตรา) อนฺโตเคหา นีหริตฺวา ตตฺถ (พหิอาลินฺท) นิปฺปชฺชาปิตภาวํ ซึ่งความที่แห่งมาณพชื่อว่ามัฏฐกุกุณฑลลีนั้น เป็นผู้ อันบิดา นำออกแล้ว จากภายในแห่งเรือน ให้อนแล้ว ที่ภายนอกแห่งระเบียบ นั้น อุปฺธาเรหฺโต ทรงใคร่ครวญอยู่ อิติ ว่า “อตฺถอ.ประโยชนํ คตฺตฺวา จฺจเยน ด้วย บัจจยแห่งการไป เอตฺถ (จาเน) ในที่นี้ มยฺหํ ของเรา อตฺถิ นุ โข มีอยู่หรือหอนอ แล” อิติ ดังนี้ อทฺทสฺ ได้ทรงเห็นแล้ว อิทํ (การณํ) ซึ่งเหตุนี้ ฃตวา ทรงทราบแล้ว อิติ ว่า “อຍ္ยํ มาณโว อ.มาณพนี้ จิตฺตํ ยังจิตฺตํ ปสาเทตฺวา ให้เลื่อมใสแล้ว มยฺ ในเรากตฺวา กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ นิพฺพตฺติสฺสตี จักบังเกิด กนกฺวิมานเ ในวิมาน อันเป็นวิการแห่งทอง ตีสโยชนิเก อันประกอบแล้วด้วยโยชนํสามสิบ ตาวตีสเทวโลเก ในเทวโลกชื่อว่าดาวตีส, อจฺจราสทฺสฺสปริวาริ เป็นผู้มีพันแห่งนางอัปสร เป็นบริวาร กวิสฺสตี จักเป็น, พฺรหฺมโณปิ แม้อ.พราหมณ์ ตํ (ปฺตฺตํ) ยังบุตรนั้น ฃตฺวา ให้ใหม่แล้ว โรทฺหฺโต ร้องให้อยู่ วิจฺริสฺสตี จักเที่ยวไป อาพาหเน ในป่าช้า, เทวปฺตฺโต อ.เทพบุตร โอลเกตฺวา แลดูแล้ว อตฺตภาวํ ซึ่งอตฺตภาพ อจฺจราสทฺสฺสปริวาริ อันมีพันแห่งนางอัปสรเป็นบริวาร สฏฺฐิสกฏฺฐการาลงฺการปฏิมณฺฑิตํ อันประดับแล้วด้วยเครื่องประดับอันมีเกวียน ๖๐ เล่มเป็นภาระ ติวาตฺตฺวาปฺมาณํ อันมีดาวุตสามเป็นประมาณ โอลเกทฺโต แลดูอยู่ อิติ ว่า ‘อຍ္ยํ สิริสมฺปตฺติ อ.สมบัติ อันเป็นสิรินี้ มยา อันเรา ลทฺธา ได้แล้ว เกน นุ โข กมฺเมน เพราะกรรมอะไรหอนอ แล’ อิติ ดังนี้ ฃตฺวา รู้แล้ว (ตสฺสา สิริสมฺปตฺติยา อตฺตนา) มยฺ จิตฺตฺวาปฺสาเทน ลทฺธาภาวํ ซึ่งความที่แห่งสมบัติอันเป็นสิรินั้น เป็นสมบัติอันตนได้แล้ว เพราะความเลื่อมใสแห่งจิต ในเรา (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า ‘(อຍ္ยํ พฺรหฺมโณ) อ.พราหมณ์นี้ (เวชฺชํ) อกาเรตฺวา ไม่ยังหมอ ให้กระทำแล้ว เกสชฺชํ ซึ่งยา มม แก่เรา ธนฺจเจทฺทเยน เพราะความกลัวแต่ความขาดไปแห่งทรัพย์ คนฺตฺวา ไปแล้ว อาพาหนํ สฺปฺปาช้า อิทานิ ในกาลนี้ โรทฺติ ย่อมร้องให้, (อหํ) อ.เรา กริสฺสามิ จักกระทำ นํ (พฺรหฺมณํ) ซึ่งพราหมณ์นั้น วิปฺปการปฺตฺตํ ให้เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งประการอันแปลก’ อิติ ดังนี้ อาคฺนฺตฺวา มาแล้ว มภูจกุกุณฑลลีวณฺเณน ด้วยเพศแห่งมาณพชื่อว่ามัฏฐกุกุณฑลลี นิปฺปชฺชิตฺวา โรทิสฺสตี จักนอนร้องให้แล้ว อวิทฺูเร ในที่ไม่ไกล อาพาหนสฺส แห่งป่าช้า อุกฺขนฺติยา เพราะความไม่ชอบใจ ปิตฺริ ในบิดา, อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อ

ความเป็น อย่างนั้น (สนุเต) มีอยู่ พุราหมโณ อ.พราหมณ์ ปุจฉิสฺสติ จักถาม นั (เทวปุตฺโต) ซึ่งเทพบุตรนั้น อิติ ว่า '(ตุว) อ.ท่าน โภ เป็นใคร อสิ ย่อมเป็น' อิติ ดังนี้, (เทวปุตฺโต) อ.เทพบุตร (วฤชติ) จักกล่าว อิติ ว่า 'อหิ อ.เรา มฏฺจกฺกุนฺทลฺลี เป็นมาณพชื่อว่ามัจจุสกุณฑลลี ปุตฺโต ผู้เป็นบุตร เต ของท่าน (อมฺหิ) ย่อมเป็น' อิติ ดังนี้, (โส พุราหมโณ) อ.พราหมณ์นั้น (ปุจฉิสฺสติ) จักถาม อิติ ว่า '(ตุว) อ.ท่าน นิพฺพตฺโต เป็นผู้บังเกิดแล้ว กุหิ (จาเน) ในที่ไหน อสิ ย่อมเป็น' อิติ ดังนี้, (เทวปุตฺโต) อ.เทพบุตร (วฤชติ) จักกล่าว อิติ ว่า '(อหิ) อ.เรา (นิพฺพตฺโต) เป็นผู้บังเกิดแล้ว (ตาวตีสฺสวเน) ในภพชื่อว่าดาวดึงส์ (อมฺหิ) ย่อมเป็น' อิติ ดังนี้, (วเจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า '(ตุว) อ.ท่าน กตฺวา กระทำแล้ว ก็ กมฺมํ ซึ่งกรรมอะไร (นิพฺพตฺโต) เป็นผู้บังเกิดแล้ว ตาวตีสฺสวเน ในภพชื่อว่าดาวดึงส์ (อสิ) ย่อมเป็น' อิติ ดังนี้ (เตน พุราหมเณน) อันพราหมณ์นั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว, (เทวปุตฺโต) อ.เทพบุตร อาจิกฺขิสฺสติ จักบอก (อตฺตโน) มยิ จิตฺตปฺปสาเทน นิพฺพตฺตภาวํ ซึ่งความที่ แห่งตน เป็นผู้บังเกิดแล้ว เพราะความเลื่อมใสแห่งจิต ในเรา, พุราหมโณ อ.พราหมณ์ ปุจฉิสฺสติ จักถาม มํ ซึ่งเรา อิติ ว่า '(สตุตา) อ.สัตว์ ท. ตมฺหเส จิตฺตํ ปสาเทตฺวา สคฺเค นิพฺพตฺตา นาม ชื่อว่าผู้ยังจิตให้เลื่อมใส ในพระองค์ ท. แล้วจึงบังเกิดแล้ว ในสวรรค์ อตฺถิ มีอยู่หรือ?' อิติ ดังนี้, อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อ ความเป็น อย่างนั้น (สนุเต) มีอยู่, อหิ อ.เรา วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า '(เกนจิ) อันใครๆ น สกฺกา ไม่อาจ ปริจฺจินฺทิตฺตุํ เพื่ออันกำหนด คณฺหา ยด้วยการนับ อิติ ว่า 'สฺตานิ วา อ.ร้อย ท. หรือ สหสฺसानิ วา หรือว่า อ.พัน ท. สตสฺหสฺसानิ วา หรือว่า อ.แสน ท. เอตฺตกา นิ มีประมาณเท่านั้น' อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้ ภาสิสฺสสามิ จักกล่าว คาคํ ซึ่งคาถา ฐมฺมปเท ในธรรมบท อสฺส (พุราหมณฺสฺส) แก่พราหมณ์นั้น, คาคา- ปรีโยสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา ฐมฺมาภิสฺสมโย อ.การตรัสรู้ ซึ่งธรรม ภวิสฺสติ จักมี ปาณสฺหสฺसानํ แก่พันแห่งสัตว์ ท. จตุราสีติยา แปดสิบสี่, มฏฺจกฺกุนฺทลฺลี อ.เทพบุตรชื่อว่ามัจจุสกุณฑลลี โสตาปนฺโน เป็นพระโสดาบัน ภวิสฺสติ จักเป็น, ตถา อ.เหมือนอย่างนั้น พุราหมโณ คือว่า อ.พราหมณ์ อทินฺนปฺพุทฺโปก ชื่อว่าอทินนบุพพะกะ (โสตาปนฺโน) เป็นพระโสดาบัน (ภวิสฺสติ) จักเป็น, ฐมฺมยาโค อ.การบูชาซึ่งธรรม มหา เป็นคุณชาติใหญ่ ภวิสฺสติ จักมี นิสฺสาย เพราะอาศัย อิมํ กุลปุตฺตํ ซึ่งกุลบุตรนี้ อิติ ด้วยประการฉะนี้" อิติ ดังนี้ กตฺสริรปฺปฏิชคฺคโน ผู้มีการ

ประทับประคองซึ่งสร้อยอันทรงกระทำแล้ว ปุณทิวเส ในวันรุ่งขึ้น มหาภิกษุสงฆ-
ปริวัโต ผู้อันหมู่แห่งภิกษุหมู่ใหญ่แวดล้อมแล้ว ปวิสิตวา เสด็จเข้าไปแล้ว สาวตถิ
สู่เมืองสาวตถิ ปิณฑาย เพื่อบิณฑบาต คโต เสด็จไปแล้ว เคหทวาริ์ สู่ประตูแห่ง
เรือน พุราหมณสูส ของพราหมณ์ อหุพฺพเพน โดยลำดับ ฯ

พระศาสดาทรงเห็นมัญญุทนต์ลีมาณพนั้น ทรงทราบว่าเขาถูกบิดานำออกจากข้าง
ในบ้าน แล้วให้นอนที่ระเบียงบ้านนั้น ทรงใคร่ครวญว่า “ประโยชน์ที่จะเกิดจากการ
ไปของเราในที่นี้ มีอยู่หรือไม่หนอ” ได้ทรงเห็นเหตุนี้ ทรงทราบว่ “มาณพนี้ทำใจให้
เลื่อมใสในเรา หลังจากตายไป จะไปบังเกิดในวิมานทองประกอบด้วย ๓๐ โยชน์ บน
เทวโลกชื่อว่าดาวดึงส์ จะมีนางอัปสร ๑,๐๐๐ นางเป็นบริวาร, แม้พราหมณ์เผาศพ
ลูกชายนั้นแล้ว ก็จ้ะร้องให้เที่ยวไปในป่าช้า, เทพบุตรแลดูอดีตภาพที่มีนางอัปสร
๑,๐๐๐ นางเป็นบริวาร ที่ประดับด้วยเครื่องประดับ ๖๐ เล่มเกวียน มี ๓ คาวุตเป็น
ประมาณ ตรวจดูว่า “สิริสมบัตินี้ เราได้เพราะกรรมอะไรหนอ” รู้ว่าได้เพราะความ
เลื่อมใสแห่งจิตในเรา คิดว่า ‘พราหมณ์นี้ไม่ให้หม่อมทำยาให้แก่เราเพราะกลัวการขาด
ทรัพย์ บัดนี้ไปยังป่าช้าแล้วร้องให้, เราจะทำให้พราหมณ์นั้นถึงประการอันแปลก’
มาด้วยเพศมัญญุทนต์ลีมาณพ จะนอนร้องให้ในที่ที่ไม่ไกลป่าช้า เพราะความไม่ชอบใจ
ในบิดา, เมื่อเป็นเช่นนี้ พราหมณ์ก็จะถามเขว่ว่า “ท่านเป็นใคร?” เทพบุตรก็จะกล่าว
ว่า “เราเป็นมัญญุทนต์ลีผู้เป็นบุตรของท่าน”, พราหมณ์จะถามว่า “ท่านไปเกิดที่ไหน”,
เทพบุตรจะกล่าวว่า “ภพดาวดึงส์”, เมื่อพราหมณ์กล่าวว่า “ท่านทำกรรมอะไร”,
เทพบุตรจะกล่าวว่าตนเกิดในภพดาวดึงส์ เพราะความเลื่อมใสแห่งใจในเรา, พราหมณ์
จะถามเราว่า “ธรรมดว่สัตว์ทั้งหลายที่ทำให้ใจให้เลื่อมใสในพระองค์แล้วบังเกิดใน
สวรรค์ มีอยู่หรือไม่?”, เมื่อเป็นเช่นนั้น เราจะกล่าวว่า “ใครๆ ก็ไม่สามารถที่จะกำหนด
ด้วยการนับว่า ‘ร้อย พัน หรือแสน มีประมาณเท่านี้’ แล้วจะแสดงคาถาในธรรมบทแก่
เขา, เวลาจบพระคาถา สัตว์ ๘๔,๐๐๐ จะได้ตรัสรู้ธรรม, มัญญุทนต์ลีเทพบุตร จะเป็น
พระโสดาบัน, อทินนบุพพะพราหมณ์ จะเป็นพระโสดาบันเช่นกัน, การบูชาธรรม จะ
เป็นคุณชาติใหญ่ เพราะอาศัยกุลบุตรนี้ ด้วยประการฉะนี้” วันรุ่งขึ้น ทรงทำการประทับ
ประคองสร้อย มีภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่แวดล้อม เสด็จเข้าไปยังเมืองสาวตถิเพื่อบิณฑบาต
เสด็จไปยังประตูเรือนของพราหมณ์ตามลำดับ

สตุธา สุทรกัถตาใน อทุทส และ คโต อทุทส อาชยาดบทกัถตุวจาก คโต กิตบท-
 กัถตุวจาก ตั วิเสสณะของ มฏจกุกุณทลีจ อวุดตกัมมะใน ทิสวาท ปุพพกาลกิริยา
 ใน ฌตวา ตสฺส วิเสสณะของ มฏจกุกุณทลิสฺสจ ภาวาทิสัมพันธะใน นิปฺปชฺชาปิตภาว
 ปิตรา อนภิทกัถตาใน นิปฺปชฺชาปิต- อนุโตเคหา อปาทานใน นีหริตวาท ปุพพกาล-
 กิริยาใน นิปฺปชฺชาปิต- ตตถ วิเสสณะของ พหิอาลินทเทจ วิสยาธาระใน นิปฺปชฺชาปิต-
 นิปฺปชฺชาปิตภาว อวุดตกัมมะใน ฌตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อุปฺชาเรนโต “อตุโถ สุทร-
 กัถตาใน อตุถิจ อาชยาดบทกัถตุวจาก นุคัพท สังกัปปัตถะ ไชคัพท วจนาลังการะ
 มยหิ สามีสัมพันธะใน คต- เอตถ วิเสสณะของ จาเนจ วิสยาธาระใน คต- คตปฺปจฺเจยน
 ตติยาวิเสสณะใน อตุโถ” อิติคัพท อาการะใน อุปฺชาเรนโตจ อัมภันตรกิริยาของ สตุธา
 อิท วิเสสณะของ การณจ อวุดตกัมมะใน อทุทส “อัย วิเสสณะของ มาณโวจ สุทรกัถตาใน
 นิพฺพตฺติสฺสติ และภวิสฺสติ นิพฺพตฺติสฺสติ กิติ ภวิสฺสติ กิติ อาชยาดบทกัถตุวจาก มย
 วิสยาธาระใน ปสาเทตวา จิตฺตํ การิตกัมมะใน ปสาเทตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน กตฺวา
 กาลํ อวุดตกัมมะใน กตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน นิพฺพตฺติสฺสติ ตาวตีสทเววโลก
 วิสยาธาระใน กนกวิมานะ ตีสโยชนิกะ วิเสสณะของ กนกวิมานะจ วิสยาธาระใน
 นิพฺพตฺติสฺสติ อจฺจราสทสฺสปริวาริ วิกิตกัถตาใน ภวิสฺสติ, อปีคัพท อเปกขัตถะเข้า
 กับ พุราหฺมโณจ สุทรกัถตาใน วิจริสฺสติจ อาชยาดบทกัถตุวจาก ตั วิเสสณะของ
 ปุตุตฺตจ การิตกัมมะใน ฌาเปตวาท สมานกาลกิริยาใน โรทฺหโตจ อัมภันตรกิริยาของ
 พุราหฺมโณ อาพาหเน วิสยาธาระใน วิจริสฺสติ, เทวปุตุโต สุทรกัถตาใน โรทิสฺสติจ
 อาชยาดบทกัถตุวจาก ติวาตุตฺตปฺปมาณํ กิติ สฏฺฐิจสกฏฏการาลงการปฏฺฏิมณฺหิตํ กิติ
 อจฺจราสทสฺสปริวาริ กิติ วิเสสณะของ อตุตภาวจ อวุดตกัมมะใน โอลเกตวาท
 ปุพพกาลกิริยาใน โอลเกนโต ‘อัย วิเสสณะของ สิริสมฺปตฺติจ วุดตกัมมะใน ลทฺฐาจ
 กิตบทกัมมวจาก เกน วิเสสณะของ กมฺเมเน นุคัพท สังกัปปัตถะ ไชคัพท วจนาลังการะ
 กมฺเมเน เหตุโน ลทฺฐา มยา อนภิทกัถตาใน ลทฺฐา’ อิติคัพท อาการะใน
 โอลเกนโตจ อัมภันตรกิริยาของ เทวปุตุโต ตสฺสา วิเสสณะของ สิริสมฺปตฺติยาจ
 ภาวาทิสัมพันธะใน ลทฺฐภาว อตุตนา อนภิทกัถตาใน ลทฺฐ- มย วิสยาธาระใน
 จิตฺตปฺปสาเทนจ เหตุโน ลทฺฐ- ลทฺฐภาว อวุดตกัมมะใน ฌตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน
 จินฺเตตวา ‘อัย วิเสสณะของ พุราหฺมโณจ สุทรกัถตาใน โรทฺทิจ อาชยาดบทกัถตุวจาก
 เวชฺชํ การิตกัมมะใน อกาเรตวา ธนฺจเจทภเยน เหตุโน อกาเรตวา มม สัมปทานใน

อกาเรตฺวา เกสชฺช อวุตตกัมมะใน อกาเรตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา อิทานิ
 กาลสํตตมึใน คนฺตฺวา อาพาหนํ สัมปาปฺณียกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 โรหิตี, อหํ สฺุทธกัตฺตานิ กริสฺสุสามีฯ อาชยاتبทกัตฺตฺวาจก วิปฺปการปฺปตฺตํ วิกตีกัมมะ
 ใน กริสฺสุสามี นํ วิเสสณะของ พุราหฺมณฺญ อวุตตกัมมะใน กริสฺสุสามี' อิตฺตํพทฺ อากาเรใน
 จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคนฺตฺวา ปิตริฯ วิสยาชาระใน อกฺขนฺตฺยาฯ เหตุใน
 โรหิตฺสฺสติ มฺภูจฺกฺกณฺทลิวณฺเณน กรณะใน อาคนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิปฺปชฺชิตฺวา
 อาพาหนสฺสุ สามีสัมพันธะใน อวิหฺูเรฯ วิสยาชาระใน นิปฺปชฺชิตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน
 โรหิตฺสฺสติ, อถ วิเสสณะของ ภาเวฯ ลักขณะใน สนฺเตฯ ลักขณะกิริยา, พุราหฺมโณ
 สฺุทธกัตฺตานิ ปุจฺฉิสฺสุตฺติฯ อาชยاتبทกัตฺตฺวาจก นํ วิเสสณะของ เทวปฺตฺตํ อวุตตกัมมะ
 ใน ปุจฺฉิสฺสุตฺติ 'ตฺวํ สฺุทธกัตฺตานิ อสิฯ อาชยاتبทกัตฺตฺวาจก โโก วิกตีกัตฺตานิ อสิ'
 อิตฺตํพทฺ อากาเรใน ปุจฺฉิสฺสุตฺติ, เทวปฺตฺโต สฺุทธกัตฺตานิ วกฺขติฯ อาชยاتبทกัตฺตฺวาจก
 'อหํ สฺุทธกัตฺตานิ อมฺหิฯ อาชยاتبทกัตฺตฺวาจก เต สามีสัมพันธะใน ปฺตฺโตฯ
 วิเสสณะของ มฺภูจฺกฺกณฺทลฺีฯ วิกตีกัตฺตานิ อมฺหิ' อิตฺตํพทฺ อากาเรใน วกฺขติ, โส
 วิเสสณะของ พุราหฺมโณฯ สฺุทธกัตฺตานิ ปุจฺฉิสฺสุตฺติฯ อาชยاتبทกัตฺตฺวาจก 'ตฺวํ
 สฺุทธกัตฺตานิ อสิฯ อาชยاتبทกัตฺตฺวาจก กุหิ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาชาระใน
 นิพฺพตฺโตฯ วิกตีกัตฺตานิ อสิ' อิตฺตํพทฺ อากาเรใน ปุจฺฉิสฺสุตฺติ, เทวปฺตฺโต สฺุทธกัตฺต
 ใน วกฺขติฯ อาชยاتبทกัตฺตฺวาจก 'อหํ สฺุทธกัตฺตานิ อมฺหิฯ อาชยاتبทกัตฺตฺวาจก
 ตาวตฺตีสมวเน วิสยาชาระใน นิพฺพตฺโตฯ วิกตีกัตฺตานิ อมฺหิ' อิตฺตํพทฺ อากาเรใน
 วกฺขติ, 'ตฺวํ สฺุทธกัตฺตานิ อสิฯ อาชยاتبทกัตฺตฺวาจก ก็ วิเสสณะของ กมฺมํฯ
 อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิพฺพตฺโต ตาวตฺตีสมวเน วิสยาชาระใน
 นิพฺพตฺโตฯ วิกตีกัตฺตานิ อสิ' อิตฺตํพทฺ สฺรูปะใน วจเนฯ ลักขณะใน วุตฺเตฯ ลักขณะ
 กิริยา เตน วิเสสณะของ พุราหฺมณฺเณฯ อนภิทกัตฺตานิ วุตฺเต, เทวปฺตฺโต สฺุทธกัตฺต
 ใน อาจิกฺขิสฺสุตฺติฯ อาชยاتبทกัตฺตฺวาจก อตฺตโน ภาวาทิสัมพันธะใน นิพฺพตฺตภาวํ
 มยิ วิสยาชาระใน จิตฺตปฺปสาเทเนฯ เหตุใน นิพฺพตฺต- นิพฺพตฺตภาวํ อวุตตกัมมะใน
 อาจิกฺขิสฺสุตฺติ, พุราหฺมโณ สฺุทธกัตฺตานิ ปุจฺฉิสฺสุตฺติฯ อาชยاتبทกัตฺตฺวาจก 'นามตฺตํพทฺ
 สํญฺญาชิตกะเข้ากับ นิพฺพตฺตาฯ วิเสสณะของ สตฺตาฯ สฺุทธกัตฺตานิ อตฺถิฯ กิริยาบท
 กัตฺตฺวาจก ตุมฺहेสุ วิสยาชาระใน ปฺสาเทตฺวา จิตฺตํ การิตกัมมะใน ปฺสาเทตฺวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน นิพฺพตฺตา สคฺเค วิสยาชาระใน นิพฺพตฺตา' อิตฺตํพทฺ อากาเรใน

๒๒. ตสฺมี ขณ มฏฺฐกฺกุณฺฑลึ อนฺโตเคหาภิมุโข นิปนฺโน โหติ ฯ

ตสฺมี ขณ ในขณะนั้น มฏฺฐกฺกุณฺฑลึ อ.มาณพชื่อว่ามฏฺฐกฺกุณฺฑลึ อนฺโตเคหาภิมุโข ผู้มีหน้าต่อภายในแห่งเรือน นิปนฺโน เป็นผู้นอนแล้ว โหติ ย่อมเป็น ฯ

ในขณะนั้น มฏฺฐกฺกุณฺฑลึมาณพ เป็นผู้นอนหันหน้าเข้าข้างในบ้าน

ตสฺมี วิเสสนะของ ขณๆ กาลสัตตมึใน โหติ มฏฺฐกฺกุณฺฑลึ สุกทกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบ ทกัตตุวาก อนฺโตเคหาภิมุโข วิเสสนะของ มฏฺฐกฺกุณฺฑลึ นิปนฺโน วิกติกัตตาใน โหติ ฯ

.....

๒๓. สตฺถา อตฺตโน อปฺสฺสนภาวํ ฅตฺวา เอกํ รสฺมี วิสฺสชฺเชสิ ฯ

สตฺถา อ.พระศาสดา ฅตฺวา ทรงทราบแล้ว อปฺสฺสนภาวํ ซึ่งความเป็นคืออันไม่เห็น อตฺตโน ซึ่งพระองค์ วิสฺสชฺเชสิ ทรงเปล่งแล้ว รสฺมี ซึ่งพระรัศมี เอกํ วาบทหนึ่ง ฯ

พระศาสดาทรงทราบว่าไม่เห็นพระองค์ จึงเปล่งพระรัศมีไปวาบทหนึ่ง

สตฺถา สุกทกัตตาใน วิสฺสชฺเชสิๆ อาชยาตบ ทกัตตุวาก อตฺตโน ญฺฐูจฺจิวุตตกัมมะใน อปฺสฺสนภาวํๆ อวุตตกัมมะใน ฅตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิสฺสชฺเชสิ เอกํ วิเสสนะของ รสฺมีๆ อวุตตกัมมะใน วิสฺสชฺเชสิ ฯ

.....

๒๔. มาณโว “กึ โอบาโส นามะโสติ ปริวตฺติตฺวา นิปนฺโน ว สตฺถารํ ทิสฺวา “อนฺธพาล- ปิตฺรํ นิสฺสาย เหวรูปุ พุทฺธํ อุปลงฺกมิตฺวา กายเวยฺยาวภูกึ วา กาคูํ ทานํ วา ทาคูํ ฅมมํ วา โสตุํ นาลตฺถํ, อิทานิ เม หตฺถาปิ อวิเชยฺยา, อญฺญํ กตฺตพฺพํ นตฺถิติ มนฺเมว ปสาเทสิ ฯ

มาณโว “กึ โอบาโส นาม เอส (โอบาโส โหติ) อิติ (จินฺเตตฺวา) ปริวตฺติตฺวา นิปนฺโน ว สตฺถารํ ทิสฺวา “(อหํ) อนฺธพาลปิตฺรํ นิสฺสาย เหวรูปุ พุทฺธํ อุปลงฺกมิตฺวา กายเวยฺยาวภูกึ วา กาคูํ ทานํ วา ทาคูํ ฅมมํ วา โสตุํ น อลตฺถํ, (มยา) อิทานิ เม หตฺถาปิ อวิเชยฺยา, อญฺญํ (กิจจํ มยา) กตฺตพฺพํ นตฺถิติ (จินฺเตตฺวา) มนํ เหว ปสาเทสิ ฯ

มาณโว อ.มาณพ (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “เอส (โอบาโส) อ.แสงสว่างนั้น โอบาโส นาม ชื่อว่าเป็นแสงสว่าง กึ อะไร (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ปริวตฺติตฺวา เป็นไปรอบแล้ว นิปนฺโน นอนแล้วเที่ยว ทิสฺวา เห็นแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา

(จินตเตตวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา นิสฺสาย อาศัยแล้ว อนุธพาลปิตริ ซึ่งบิดาผู้เป็นอันธพาล น อลตถฺ ไม่ได้ได้แล้ว เอวรूपิ พุทฺธิ อุปสงกมิตฺวา กายเวยยาวฎฺฐิกิ วา กาทฺตุ ทานํ วา ทาทฺตุ ฐมฺมํ วา โสตุ เพื่ออัน- เข้าไปเฝ้าซึ่งพระพุทฺธเจ้า ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป แล้วจึงกระทำ ซึ่งการชวนชววยทางกายหรือหรือว่า ถวาย ซึ่งทาน หรือว่า -ฟัง ซึ่งธรรม, อิทานิ ในกาลนี้ หตฺถาปิ แม้อ.มีอ.ท. เม ของเรา (มยา) อันเรา อวิเชยฺยา ไม่ฟังกระทำ, อญฺญิ (กิจจ) อ.กิจอื่น (มยา) กตฺตพฺพํ เป็นกิจอันเราฟังกระทำ นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ มนฺ เหว ยังใจนั้นเที่ยวปสาเทสิ ให้เลื่อมใสแล้ว ฯ

มาณพคิดว่า “นั่น ชื่อว่าแสงอะไรกัน” จึงนอนพลิกกลับ เห็นพระศาสดา แล้วคิดว่า “เราอาศัยบิดาซึ่งเป็นอันธพาล จึงไม่ได้เพื่อจะเข้าเฝ้าพระศาสดาผู้เห็นปานนี้ แล้วจึงทำการชวนชววยทางกาย ถวายทาน หรือฟังธรรมเลย, ตอนนั้น แม้มือทั้งสองของเรา ก็ทำอะไรไม่ได้, กิจอย่างอื่นที่เราควรทำ ไม่มี” จึงน้อมใจเพียงอย่างเดียวให้เลื่อมใส

มาณโว เหตุกัตตฺวาใน ปสาเทสิฯ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจาก “เอโส วิเสสนะของ โองาโสฯ สุตฺรกัตตฺวาใน โหติฯ อาชยตบทกัตตฺวาจาก ก็ ปุจจันตถะ นามศัพฺพํ สันญญาโชตกะเข้า โองาโสฯ วิกติกัตตฺวาใน โหติ” อิติศัพฺพํ อากาเรใน จินตเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปรีวตฺติตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิปฺปนโน เหวศัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ นิปฺปนโนฯ วิเสสนะของ มาณโว สุตฺถารํ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินตเตตฺวา “อหฺ สุตฺรกัตตฺวาใน อลตถฺฯ อาชยตบทกัตตฺวาจาก อนุธพาลปิตริ อวุตตกัมมะใน นิสฺสายฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อลตถฺ เหวรูปิ วิเสสนะของ พุทฺธิฯ อวุตตกัมมะใน อุปสงกมิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กาทฺตุ ทาทฺตุ และโสตุ กายเวยยาวฎฺฐิกิ อวุตตกัมมะใน กาทฺตุ วา สามศัพฺพํ ปทวิกิปปัตถเข้ากับ กายเวยยาวฎฺฐิกิ กาทฺตุ ทานํ ทาทฺตุ และ ฐมฺมํ โสตุ กาทฺตุ กิติ ทาทฺตุ กิติ โสตุ กิติ ตุมฺมตถสัมปทานใน อลตถฺ ทานํ อวุตตกัมมะใน ทาทฺตุ ฐมฺมํ อวุตตกัมมะใน โสตุ นศัพฺพํ ปฏฺฐิเสระใน อลตถฺ, อิทานิ กาลสัตตฺมีใน อวิเชยฺยา อปิตฺพํ อเปกขัตถะเข้ากับ หตฺถาฯ วุตตกัมมะใน อวิเชยฺยาฯ กิตบทกัมมวจาก มยา อนภิทกัตตฺวาใน อวิเชยฺยา เม สามิสัมพันธะใน หตฺถา, อญฺญิ วิเสสนะของ กิจจฯ สุตฺรกัตตฺวาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจาก มยา อนภิทกัตตฺวาใน กตฺตพฺพํฯ วิกติกัตตฺวาใน นตฺถิ” อิติศัพฺพํ อากาเรใน จินตเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปสาเทสิ เหวศัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ มนฺฯ การิตกัมมะใน ปสาเทสิ ฯ

๒๕. สตถา “อลั เอตตเคน อิมสฺสาติ ปฏกามิ ฯ

สตถา “อลั เอตตเคน (ปฺญเณน) อิมสฺส (มาณวสฺส) อิติ (จินฺเตตฺวา) ปฏกามิ ฯ

สตถา อ.พระศาสดา (จินฺเตตฺวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “อลั อ.พอละ เอตตเคน (ปฺญเณน) ด้วยบุญ อันมีประมาณเท่านี้ อิมสฺส (มาณวสฺส) แก่มาณพนี้” อิติ ดังนี้ ปฏกามิ เสด็จหลีกไปแล้ว ฯ

พระศาสดาทรงดำริว่า “พอละด้วยบุญประมาณเท่านี้แก่มาณพนี้” แล้วเสด็จหลีกไป

สตถา สุททกัตตาใน ปฏกามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อลั ปฏฺิเสทฺลึงคัตถะ เอตตเคน วิเสสนะของ ปฺญเณนฯ ตติยาวิเสสนะใน อลั อิมสฺส วิเสสนะของ มาณวสฺสฯ สัมปทาน ใน อลั” อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปฏกามิ ฯ

๒๖. โส, ตถาคเต จกฺขุปลั วิชฺหนฺเตเยว, ปสนฺนมนโน กาลั กตฺวา สุตฺตปฺปพฺพุโร วีย เทวโลเก ตีสโยชนิกะ กนกฺวิมานะ นินฺพพฺตติ ฯ

โส (มาณโว), ตถาคเต จกฺขุปลั วิชฺหนฺเตเยว, ปสนฺนมนโน (หุตฺวา) กาลั กตฺวา สุตฺตปฺปพฺพุโร วีย เทวโลเก ตีสโยชนิกะ กนกฺวิมานะ นินฺพพฺตติ ฯ

โส (มาณโว) อ.มาณพนั้น, ตถาคเต ครั้นเมื่อพระตถาคต วิชฺหนฺเต เอว ทรงละอยู่นั้นเทียว จกฺขุปลั ซึ่งคลองแห่งจักขุ, ปสนฺนมนโน เป็นผู้มึใจอันเลื่อมใสแล้ว (หุตฺวา) เป็นแล้ว กตฺวา กระทำแล้ว กาลั ซึ่งกาละ สุตฺตปฺปพฺพุโร วีย รวากะว่าตื่นแล้วจากการหลับ นินฺพพฺตติ บังเกิดแล้ว กนกฺวิมานะ ในวิมานอันเป็นวิหารแห่งทอง ตีสโยชนิกะ อันประกอบด้วยโยชน์สามสิบ เทวโลเก ในเทวโลก ฯ

เขา เมื่อพระตถาคตทรงละคลองจักขุเท่านั้น มีใจเลื่อมใส ก็สิ้นใจตาย ดุจตื่นขึ้นจากการหลับ บังเกิดในวิมานทองประกอบด้วย ๓๐ โยชน์ ในเทวโลก

โส วิเสสนะของ มาณโวฯ สุททกัตตาใน นินฺพพฺตติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, ตถาคเต ลักษณะใน วิชฺหนฺเตฯ ลักษณะกิริยา จกฺขุปลั อวฺตตกัมมะใน วิชฺหนฺเต เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ วิชฺหนฺเต, ปสนฺนมนโน วิกติกัตตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน กตฺวา กาลั อวฺตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นินฺพพฺตติ สุตฺตปฺปพฺพุโร

อุปมาวิเสสณะของ มาณโว วิศวัพท อุปมาโชตกะเข้ากับ สุตตปฺปพฺพุโธ เทวโลก
 วิสยาธาระไน กนกวิมานะ เตสโยชนิกะ วิเสสณะของ กนกวิมานะ วิสยาธาระไน
 นิพฺพุตติ ฯ

๒๗. พุราหฺมโณปิ สฺส สรีริ ฉาเปตฺวา อาพาหเน โรทนปรายโน อโหสิ, เทวสิกํ อาพาหเน
 คนฺตฺวา โรทติ “กหํ เอกปฺตุตฺตก กหํ เอกปฺตุตฺตกาติ ฯ

พฺราหฺมโณปิ สฺส (ปฺตุตฺตสฺส) สรีริ ฉาเปตฺวา อาพาหเน โรทนปรายโน อโหสิ, เทวสิกํ
 อาพาหเน คนฺตฺวา โรทติ “(ตุ) กหํ (จาเน) เอกปฺตุตฺตก (คจฺฉิ), (ตุ) กหํ (จาเน) เอกปฺตุตฺตก
 (คจฺฉิ) อิติ ฯ

พฺราหฺมโณปิ แม้อ.พฺราหฺมณํ สรีริ ยังสรีระ **อสฺส (ปฺตุตฺตสฺส)** ของบุตรนั้น ฉาเปตฺวา
 ให้ใหม่แล้ว โรทนปรายโน เป็นผู้มีการร้องให้เป็นไปในเบื้องหน้า อาพาหเน ใน
 ปาชา อโหสิ ได้เป็นแล้ว, คนฺตฺวา ไปแล้ว อาพาหเน สูปาชา เทวสิกํ ทุกๆ วัน โรทติ
 ย่อมร้องให้ อิติ ว่า “เอกปฺตุตฺตก ดูก่อนบุตรน้อยคนเดียว (ตุ) อ.เจ้า (คจฺฉิ) ไปแล้ว
 กหํ (จาเน) ในที่ไหน, เอกปฺตุตฺตก ดูก่อนบุตรน้อยคนเดียว (ตุ) อ.เจ้า (คจฺฉิ) ไป
 แล้ว กหํ (จาเน) ในที่ไหน” อิติ ดังนี้ ฯ

แม้พฺราหฺมณํก็เผาร่างของบุตรชายนั้น แล้วได้มีการร้องให้เป็นไปในเบื้องหน้าในปาชา
 ทุกๆ วัน จะไปปาชาร้องให้คร่ำครวญว่า “ลูกน้อยคนเดียว เจ้าอยู่ที่ไหน ลูกน้อยคน
 เดียว เจ้าอยู่ที่ไหน”

อวิศัพทํ อเปกชัตตะเข้ากับ พุราหฺมโณสุ สฺสุทกัตตานิ อโหสิ และ โรทติ อโหสิ
 กิติ โรทติ กิติ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสฺส วิเสสณะของ ปฺตุตฺตสฺสสุ สามีสัมพันธะไน
 สรีริสุ การิตกัมมะไน ฉาเปตฺวาสุ ปุพฺพกาลกิริยาไน อโหสิ อาพาหเน วิสยาธาระไน
 โรทนปรายโน วิกติกัตตานิ อโหสิ, เทวสิกํ กิริยาวิเสสณะไน คนฺตฺวา อาพาหเน
 สัมปาปฺตุตฺตนิยกัมมะไน คนฺตฺวาสุ ปุพฺพกาลกิริยาไน โรทติ “เอกปฺตุตฺตก อาลปนะ ตุ
 สฺสุทกัตตานิ คจฺฉิสุ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กหํ วิเสสณะของ จาเนสุ วิสยาธาระไน
 คจฺฉิ, เอกปฺตุตฺตก อาลปนะ ตุ สฺสุทกัตตานิ คจฺฉิสุ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กหํ
 วิเสสณะของ จาเนสุ วิสยาธาระไน คจฺฉิ” อิติศัพทํ อาการะไน โรทติ ฯ

๒๘. เทวปุตโตปิ อตตโน สมปตตี โอลิเกตวา “เกน กมฺเมน ลทฺฐาติ อุปฺชาเรฺหฺโต
 “สตฺถริ มโนปฺสาเทนาติ ฌตฺวา “อฺยํ พุราหฺมโณ มม อผาสฺกกาเล เกสชฺชํ
 อกาเรตฺวา อิทานิ อาพาหํ คฺนฺตฺวา โรทฺติ; วิปฺปการปฺปตฺตเมตํ กาทํ วฏฺฏตีติ
 มฏฺฏกฺกุณฺทลิวณฺเณนาคฺนฺตฺวา อาพาหนฺสฺสาวิทุเร พาหา ปคฺคยฺห โรทฺนฺโต อฏฺฐาสิ ๕
 เทวปุตโตปิ อตตโน สมปตตี โอลิเกตวา “(มยา อฺยํ สมปตฺติ) เกน กมฺเมน ลทฺฐาติ
 อุปฺชาเรฺหฺโต “(มยา อฺยํ สมปตฺติ) สตฺถริ มโนปฺสาเทน (ลทฺฐา) อิติ ฌตฺวา “อฺยํ พุราหฺมโณ
 (เวชฺชํ) มม อผาสฺกกาเล เกสชฺชํ อกาเรตฺวา อิทานิ อาพาหํ คฺนฺตฺวา โรทฺติ; (มยา)
 วิปฺปการปฺปตฺตํ เอตํ (พุราหฺมณฺ) กาทํ วฏฺฏตีติ (จินฺเตตฺวา) มฏฺฏกฺกุณฺทลิวณฺเณน อาคฺนฺตฺวา
 อาพาหนฺสฺส อวิทุเร พาหา ปคฺคยฺห โรทฺนฺโต อฏฺฐาสิ ๕

เทวปุตโตปิ แม อ.เทพบุตร โอลิเกตวา แลดูแล้ว สมปตตี ซึ่งสมบัติ อตตโน
 ของตน อุปฺชาเรฺหฺโต ไคร่ครวญอยู่ อิติ ว่า “(อฺยํ สมปตฺติ) อ.สมบัตินี้ (มยา) อัน
 เรา ลทฺฐา ได้แล้ว เกน กมฺเมน เพราะกรรมอะไร” อิติ ดังนี้ ฌตฺวา รู้แล้ว อิติ
 ว่า “(อฺยํ สมปตฺติ) อ.สมบัตินี้ (มยา) อันเรา (ลทฺฐา) ได้แล้ว มโนปฺสาเทน เพราะ
 ความเลื่อมใสแห่งจิต สตฺถริ ในพระศาสดา” อิติ ดังนี้ (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ
 ว่า “อฺยํ พุราหฺมโณ อ.พราหมณ์นี้ (เวชฺชํ) อกาเรตฺวา ไม่ยังหมอให้กระทำแล้ว
 เกสชฺชํ ซึ่งยา อผาสฺกกาเล ในกาลไม่ผาสฺก มม แห่งเรา คฺนฺตฺวา ไปแล้ว
 อาพาหํ สุปาชา โรทฺติ ย่อมร้องไห้ อิทานิ ในกาลนี้, (มยา) วิปฺปการปฺปตฺตํ
 เอตํ (พุราหฺมณฺ) กาทํ อ.อัน- อันเรา กระทำ ซึ่งพราหมณ์นั้น ให้เป็นผู้ถึงแล้วซึ่ง
 ประการอันแปลก วฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ อาคฺนฺตฺวา มาแล้ว มฏฺฏกฺกุณฺทลิว
 ณฺเณน ด้วยเพศแห่งมาณพซึ่งว่ามีภฏฺฏกฺกุณฺทลิวณฺเณน พาหา ปคฺคยฺห โรทฺนฺโต อฏฺฐาสิ
 ได้ยื่นประคอง ซึ่งแขน ท. ร้องไห้อยู่แล้ว อวิทุเร ในที่ไม่ไกล อาพาหนฺสฺส แห่ง
 ปาชา ๕

แม่เทพบุตรก็แลดูสมบัติของตัวเอง ไคร่ครวญอยู่ว่า “สมบัตินี้ เราได้มาเพราะกรรม
 อะไร?” รู้ว่า “ได้มาเพราะความเลื่อมใสแห่งใจในพระศาสดา” จึงคิดว่า “พราหมณ์
 นี้ ไม่ให้หมอทำยาในเวลาที่เราไม่สบาย บัดนี้ไปยังปาชา แล้วร้องไห้ การที่เราทำให้
 พราหมณ์นั้นถึงประการอันแปลก จึงจะควร” มาด้วยเพศมีภฏฺฏกฺกุณฺทลิวณฺเณน ได้ยื่น
 ประคองแขนทั้งสองร้องไห้อยู่ในที่ไม่ไกลปาชา

๒๙. พราหมณ์ ตั ทิสวา “อหิ ดาว ปุตตโสเกน โรทามิ, เอส กิมตถิ โรทติ; ปุจจิสสามิ
 นนติ ปุจจนโต อิมิ คาทมาห

“อลงกโต มฏฺจกฺกฺทลล
 มาลาภาริ หริจฺนทฺทสุสฺสโต,
 พาหา ปคฺคยฺห กนฺทลล
 วนมชฺเฆ กิ ทฺกฺขิตฺโต ตฺวนฺทติ ฯ

พราหมณ์ ตั (เทวปุตต) ทิสวา “อหิ ดาว ปุตตโสเกน โรทามิ, เอส (มาณโว) กิมตถิ โรทติ;
 (อหิ) ปุจจิสสามิ น (มาณว) อิติ (จินฺเตตฺตวา) ปุจจนโต อิมิ คาท มาห

“(ตฺว) อลงกโต มฏฺจกฺกฺทลล
 มาลาภาริ หริจฺนทฺทสุสฺสโต,
 พาหา ปคฺคยฺห กนฺทลล
 วนมชฺเฆ, กิ ทฺกฺขิตฺโต (อสิ) ตฺวนฺทติ ฯ

พราหมณ์ อ.พราหมณ์ ทิสวา เห็นแล้ว ตั (เทวปุตต) ซึ่งเทพบุตรนั้น (จินฺเตตฺตวา)
 คิดแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.เรา โรทามิ ร้องให้อยู่ ปุตตโสเกน เพราะความเศร้าโศก
 เพราะบุตร ดาว ก่อน, เอส (มาณโว) อ.มาณพนั้น โรทติ ร้องให้อยู่ กิมตถิ
 เพื่อประโยชน์อะไร, (อหิ) อ.เรา ปุจจิสสามิ จักถาม น (มาณว) ซึ่งมาณพนั้น”
 อิติ ดังนี้ ปุจจนโต เมื่อถาม อาห กล่าวแล้ว อิมิ คาท ซึ่งคานานี้ อิติ ว่า

“(ตฺว) อ.ท่าน อลงกโต ผู้อันบุคคลประดับแล้ว มฏฺจกฺกฺทลล
 ผู้มีตุ้มหูอันเกลี้ยง มาลาภาริ ผู้มีภาระคือระเบียบ หริ-
 จฺนทฺทสุสฺสโต ผู้มีกายหนาขึ้นด้วยจันทน์เหลือง ปคฺคยฺห
 ประคองแล้ว พาหา ซึ่งแขน ท. กนฺทลล คร่ำครวญอยู่
 วนมชฺเฆ ในท่ามกลางแห่งป่า, ตฺว อ.ท่าน ทฺกฺขิตฺโต เป็น
 ผู้ถึงแล้วซึ่งความทุกข์ (อสิ) ย่อมเป็น กิ เพราะเหตุอะไร?”
 อิติ ดังนี้ ฯ

พราหมณ์เห็นเทพบุตรนั้นแล้ว คิดว่า “เราร้องไห้เพราะความเศร้าโศกเพราะบุตรก่อน
 มาณพนี้ร้องไห้เพื่ออะไร เราจะถามเขา” เมื่อจะถาม จึงกล่าวคานานี้ว่า

“ท่านประดับแล้ว มีตุ้มหูเกลี้ยง มีภาระคือระเบียบ มีร่างกาย

๓๐. โส อาห

“โสวณฺณมโย ปภสฺสโร
 อุปฺปนฺโน รทปญฺชโร มม,
 ตสฺส จกุกฺกํ น วิหฺทามิ
 เตน ทุกฺเขน ชหิสฺสํมิมิ ชีวิตนฺติ ฯ

โส (เทวปฺตฺโต) อาห

“โสวณฺณมโย ปภสฺสโร
 อุปฺปนฺโน รทปญฺชโร มม,
 (อห) ตสฺส (รทปญฺชรสฺส) จกุกฺกํ น วิหฺทามิ,
 (อห) เตน ทุกฺเขน ชหิสฺสํมิมิ ชีวิตนฺติ ฯ

โส (เทวปฺตฺโต) อ.เทวปฺตรนํ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า

“รทปญฺชโร อ.เรื่อนแห่งรท โสวณฺณมโย อันสำเร็จแล้วด้วย
 ทง ปภสฺสโร อันเป็นแดนสร้านออกแห่งรัศมี อุปฺปนฺโน
 เกิดขึ้นแล้ว มม แก่ข้าพเจ้า, (อห) อ.ข้าพเจ้า น วิหฺทามิ
 ย่อมไม่ประสบ จกุกฺกํ ซึ่งคู่แห่งล้อ ตสฺส (รทปญฺชรสฺส)
 แห่งเรื่อนแห่งรทนั้น, (อห) อ.ข้าพเจ้า ชหิสฺสํมิมิ จักละ ชีวิต
 ซึ่งชีวิต เตน ทุกฺเขน เพราะความทุกข์นั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

เทวปฺตรนํกล่าวว่

“เรื่อนรทที่สำเร็จด้วยทงคำ มีแสงรัศมีชานออก เกิดขึ้นแก่
 ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่ได้คู่ล้อของเรื่อนรทนั้น ข้าพเจ้าจะสละชีวิต
 เพราะความทุกข์นั้น”

โส วิเสสนะของ เทวปฺตฺโตๆ สุกฺทกัตตาใน อาหๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก
 “โสวณฺณมโย กิตฺติ ปภสฺสโร กิตฺติ วิเสสนะของ รทปญฺชโรๆ
 สุกฺทกัตตาใน อุปฺปนฺโนๆ กิตบทกัตตฺวาจก มม สัมปทานใน
 อุปฺปนฺโน, อห สุกฺทกัตตาใน วิหฺทามิๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก
 ตสฺส วิเสสนะของ รทปญฺชรสฺสๆ สามีสัมพันธะใน จกุกฺกํๆ
 อวุตตกัมมะใน วิหฺทามิ, อห สุกฺทกัตตาใน ชหิสฺสํมิมิๆ อาชยต

๓๑. อถ นั พุราหุมนโณ อาห

“โสวณฺณมยํ มณฺมยํ
 โลหมยํ อถ รุปียมยํ
 อาจิกฺข เม ภทฺทมาณว,
 จกฺกยฺคํ ปฏฺฐิลาภยามิ เตติ ฯ

อถ นั (เทวปุตฺตํ) พุราหุมนโณ อาห

“โสวณฺณมยํ (วา) มณฺมยํ (วา)
 โลหมยํ อถ รุปียมยํ (วา) (จกฺกยฺคํ)
 (ตุวํ) อาจิกฺข เม ภทฺทมาณว,
 (อหํ) จกฺกยฺคํ ปฏฺฐิลาภยามิ เตติ ฯ

อถ ครั้งนั้น พุราหุมนโณ อ.พราหมณั อาห กล่าวแล้ว นั (เทวปุตฺตํ) กะเทพบุตรนั้น
 อิติ ว่า

“ภทฺทมาณว ตุก่อนมาณพผู้เจริญ (ตุวํ) อ.เชอ อาจิกฺข ของง
 บอ ก จกฺกยฺคํ ซึ่งคู่แห่งลัอ โสวณฺณมยํ (วา) อันสำเร็จแล้ว
 ด้วยทองหรือ มณฺมยํ (วา) หรือว่าอันสำเร็จแล้วด้วยแก้วมณี
 โลหมยํ อถ อันสำเร็จแล้วด้วยโลหะหรือ รุปียมยํ (วา) หรือ
 ว่าอันสำเร็จแล้วด้วยรูปียะ เม แก่เรา, (อหํ) อ.เรา เต ยัง
 เชอ ปฏฺฐิลาภยามิ จะให้ไต่เฉพาะ จกฺกยฺคํ ซึ่งคู่แห่งลัอ” อิติ
 ดั่งนี้ ฯ

ที่นั้น พราหมณักล่าวกับเทพบุตรนั้นว่า

“มาณพผู้เจริญ เธอจงบอกคู่ลัอที่ทำด้วยทองคำ ทำด้วยแก้ว
 มณี ทำด้วยโลหะ หรือทำด้วยรูปียะแก่เราเถิด เราจะทำให้เธอ
 ได้คู่ลัอ”

อถ กาลสัตตมึ พุราหุมนโณ สุทฺธกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตุวาทจก นั วิเสสนะ
 ของ เทวปุตฺตํ ๑ อกถิตกัมมะใน อาห

“ภทฺทมาณว อาลปนะ ตูวํ สุทฺธกัตตาใน อาจิกฺข ๑ อาชยาตบท
 กัตตุวาทจก โสวณฺณมยํ กัตตี มณฺมยํ กัตตี โลหมยํ กัตตี รุปียมยํ

๓๒. ตํ สุตวา มาณโว “อัยํ ปุตตสฺส เกสชฺชํ อกตฺวา ปุตตปฏฺฐิรูปกํ มํ ทิสฺวา โรทฺหนโต
 ‘สฺวณฺณนาทิมยํ รตจกุกํ กโรมีติ วทติ; โหตุ, นิคฺคณฺหิสฺสามิ นนฺติ จินฺเตตฺตวา
 “กั๊วมหนฺตํ เม จกุกฺยคํ กริสฺสสีติ วตฺวา “ยวามหนฺตํ อากงฺขสีติ วุตฺเต,

“จฺนฺทสฺสุริเยหิ เม อตฺถิ, เต เม เทหิติ ยาจิตฺ

โส มาณโว ตสฺส ปาวทิ

“จฺนฺทสฺสุริยา อุกฺยตฺถ ภาตโร,

โสวณฺณมโย รโถ มม

เตน จกุกฺยเคน โสภตฺติติ ฯ

ตํ (วจนํ) สุตวา มาณโว “อัยํ (พฺราหฺมโณ) ปุตตสฺส เกสชฺชํ อกตฺวา ปุตตปฏฺฐิรูปกํ มํ ทิสฺวา
 โรทฺหนโต ‘(อหํ) สฺวณฺณนาทิมยํ รตจกุกํ กโรมีติ วทติ; (เอตํ การณํ) โหตุ, (อหํ) นิคฺคณฺหิสฺสามิ
 นํ (พฺราหฺมณํ) อิติ จินฺเตตฺตวา “(ตฺวํ) กั๊วมหนฺตํ เม จกุกฺยคํ กริสฺสสีติ วตฺวา “(ตฺวํ) ยวามหนฺตํ
 (จกุกฺยคํ) อากงฺขสีติ (วจนฺ เตน พฺราหฺมณฺน) วุตฺเต,

“จฺนฺทสฺสุริเยหิ เม อตฺถิ (อตฺถิ), (ตฺวํ) เม ยาจิตฺ เต (จฺนฺทสฺสุริเย) เทหิ” อิติ
 (อาห)

โส มาณโว ตสฺส (พฺราหฺมณฺสฺส) ปาวทิ

“จฺนฺทสฺสุริยา อุกฺยตฺถ (วิถีสฺ) ภาตโร (โหนฺติ),

โสวณฺณมโย รโถ มม

เตน จกุกฺยเคน โสภตฺติติ ฯ

माणโว อ.माणพ สุตวา ฟังแล้ว ตํ (วจนํ) ซึ่งคํานั้น จินฺเตตฺตวา คิดแล้ว อิติ
 ว่า “อัยํ (พฺราหฺมโณ) อ.พฺราหฺมณฺนํ อกตฺวา ไม่กระทำแล้ว เกสชฺชํ ซึ่งยา ปุตตสฺส
 แก่บุตร ทิสฺวา เห็นแล้ว มํ ซึ่งเรา ปุตตปฏฺฐิรูปกํ ผู้เปรียบด้วยบุตร โรทฺหนโต ร้องให้
 อยู่ วทติ ย่อมกล่าว อิติ ว่า ‘(อหํ) อ.เรา กโรมี จะกระทำ รตจกุกํ ซึ่งล้อแห่งรถ
 สฺวณฺณนาทิมยํ อันสำเร็จแล้วด้วยรัตนหมีทองเป็นต้น’ อิติ ดังนี้, (เอตํ การณํ) อ.เหตุ
 นั้น โหตุ จงยกไว้, (อหํ) อ.เรา นิคฺคณฺหิสฺสามิ จักขม นํ (พฺราหฺมณํ) ซึ่งพฺราหฺมณฺนํ
 นั้น” อิติ ดังนี้ วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตฺวํ) อ.ท่าน กริสฺสสีติ จักกระทำ จกุกฺยคํ
 ซึ่งคู่แห่งล้อ กั๊วมหนฺตํ อันใหญ่เพียงไร เม แก่ข้าพเจ้า” อิติ ดังนี้, (วจนฺ) ครั้นเมื่อ
 คํ่า อิติ ว่า “(ตฺวํ) อ.เธอ อากงฺขสีติ ย่อมหวัง (จกุกฺยคํ) ซึ่งคู่แห่งล้อ ยวามหนฺตํ

อันใหญ่เพียงใด” อิติ ดังนี้ (เตน พุราหมณเณ) อันพราหมณ์นั้น วุตเต กล่าวแล้ว, อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า

“อตุโถ อ.ความต้องการ จนุทสุริเยหิ ด้วยพระจันทร์และ พระอาทิตย์ (อตุถิ) มีอยู่ เม แก่ข้าพเจ้า, (ตุว) อ.ท่าน เม ยาจิต ผู้อันข้าพเจ้าขอแล้ว เทหิ ขอจงให้ เต (จนุทสุริเย) ซึ่งพระจันทร์และพระอาทิตย์ ท. เหล่านั้น” อิติ ดังนี้, โส มาณโว อ.มาณพนั้น ปาวทิ ได้กล่าวย้าแล้ว ตสฺส (พุราหมณสฺส) แก่พราหมณ์นั้น อิติ ว่า “จนุทสุริยา อ.พระจันทร์และพระอาทิตย์ ภาตโร เป็นพี่น้องกัน อุกยตุถ (วีถิสฺ) ในวิถี ท. ทั้งสอง (โหนติ) ย่อมเป็น, รโถ อ.รถ มม ของข้าพเจ้า โสวณณมโย อันสำเร็จแล้วด้วยทอง โสภติ จะ งดงาม เตน จกุกยเคน ด้วยคู่แห่งลั่นนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

มาณพฟังคำนั้นแล้ว คิดว่า “พราหมณ์นี้ไม่ทำยาให้แก่บุตร เห็นเราที่คล้ายกับบุตร ร้องไห้กล่าวว่า ‘เราจะทำลัทธิที่ทำด้วยทองคำเป็นต้นให้’; เหตุนั้นจงยกไว้, เราจะ ช่มเขา” จึงกล่าวว่า “ท่านจะทำลัทธิใหญ่ขนาดไหนให้กับเรา” เมื่อพราหมณ์พูดว่า “ต้องการใหญ่ขนาดไหนล่ะ”

จึงกล่าวว่า “ข้าพเจ้าต้องการพระจันทร์และพระอาทิตย์ ท่าน ผู้ที่ข้าพเจ้าขอแล้ว จงให้พระจันทร์และพระอาทิตย์เถิด” มาณพนั้น ได้กล่าวย้าแก่พราหมณ์นั้นอีกว่า “พระจันทร์และ พระอาทิตย์เป็นพี่น้องกันในวิถีทั้งสอง, รถของข้าพเจ้าที่ทำ ด้วยทองคำ จะงดงามด้วยคู่ลั่นนั้น”

มาณโว สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ วจันญ อวุตตกัมมะ ใน สุตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “อัย วิเสสนะของ พุราหมโณฯ สุททกัตตา ใน วทิตฺฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุตฺตสฺส สัมปทานใน ออกฺตา เกสซฺช อวุตตกัมมะ ใน ออกฺตาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ทิสฺวา ปุตฺตปฏฺฐูปกํ วิเสสนะของ มังฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน โรหนฺโตฯ อัปภันตรกิริยาของ พุราหมโณ ‘อหฺ สุททกัตตา ใน กโรมิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สุวณฺณาทิมยํ วิเสสนะของ รถจกุกํฯ อวุตตกัมมะ

ใน กโรมิ” อิติศัพท์ อาการะใน วทติ, เอต วิเสสณะของ การณํ ๑ สุททกัตตาใน โหตุ ๑
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก, อหํ สุททกัตตาใน นิคฺคณฺหิสฺสามิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 นํ วิเสสณะของ พุราหฺมณํ ๑ อวฺตตกัมมะใน นิคฺคณฺหิสฺสามิ” อิติศัพท์ อาการะใน
 จินฺเตตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ตฺวํ สุททกัตตาใน กริสฺสสิ ๑ อาชยาตบท
 กัตตฺวาจก กิวมหนตํ วิเสสณะของ จกฺกยฺคํ เม สัมปทานใน กริสฺสสิ จกฺกยฺคํ อวฺตตกัมมะ
 ใน กริสฺสสิ” อิติศัพท์ อาการะใน วตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ตฺวํ สุททกัตตาใน
 อากงฺขสิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยาวมหนตํ วิเสสณะของ จกฺกยฺคํ ๑ อวฺตตกัมมะใน
 อากงฺขสิ” อิติศัพท์ สฺรูปะใน วจเน ๑ ลักขณะใน วุตเต ๑ ลักขณะกิริยา เตน วิเสสณะ
 ของ พุราหฺมณเณ ๑ อนภิทกัตตาใน วุตเต,

“อตฺโถ สุททกัตตาใน อตฺถิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก จนฺท-
 สฺริเยหิ ตติยาวิเสสณะใน อตฺโถ เม สัมปทานใน อตฺถิ, ตฺวํ
 สุททกัตตาใน เทหิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เม อนภิทกัตตา
 ใน ยาจิโต ๑ วิเสสณะของ ตฺวํ เเต วิเสสณะของ จนฺทสฺริเย ๑
 อวฺตตกัมมะใน เทหิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห,

โส วิเสสณะของ มาณโว ๑ สุททกัตตาใน ปาวทิจ ๑ อาชยาตบท
 กัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสณะของ พุราหฺมณสฺส ๑ สัมปทานใน
 ปาวทิจ “จนฺทสฺริยา สุททกัตตาใน โหนฺติ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 อุกยตฺถ วิเสสณะของ วีถิสฺสุ ๑ วิสยาธาระใน ภาตโร ๑ วิกตีกัตตา
 ใน โหนฺติ, โสวณฺณมโย วิเสสณะของ รโถ ๑ สุททกัตตาใน
 โสภติ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน รโถ เตน
 วิเสสณะของ จกฺกยฺเคน ๑ ภาระใน โสภติ” อิติศัพท์ อาการะ
 ใน ปาวทิจ ๑

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓๓. อถ นั พุราหุมนโณ อาห

“พาลี โข ตวมสิ มาณว,
โย ตูว์ ปตถยเส อปตถิย,
มณฺณามิ ตูว์ มริสฺสสิ,
ห หิ ตูว์ ลจฺฉสิ จนฺทสุริเยติ ฯ

อถ นั (มาณว) พุราหุมนโณ อาห

“พาลี โข ตูว์ อสิ มาณว,
โย ตูว์ ปตถยเส (บุคคลเลน) อปตถิย (วตถุ),
(อห) มณฺณามิ ‘ตูว์ มริสฺสสิ’ (อติ),
ห หิ (โส) ตูว์ ลจฺฉสิ จนฺทสุริเยติ ฯ

อถ ครั้งนั้น พุราหุมนโณ อ.พราหมณ์ อาห กล่าวแล้ว นั (มาณว) กะมาณพนั้น
อติ ว่า

“มาณว ดูก่อนมาณพ ตูว์ อ.เธอ พาลี โข เป็นคนพาลแล
อสิ ย่อมเป็น, โย ตูว์ อ.เธอใด ปตถยเส ย่อมปรารถนา
(วตถุ) ซึ่งวตถุ (บุคคลเลน) อปตถิย อัน- อันบุคคล ไม่พึง
ปรารถนา, (อห) อ.เรา มณฺณามิ ย่อมสำคัญ อติ ว่า ‘ตูว์
อ.เธอ มริสฺสสิ จักตาย’ (อติ) ดังนี้, หิ เพราะว่า (โส) ตูว์
อ.เธอ นั้น ห ลจฺฉสิ จักไม่ได้ จนฺทสุริเย ซึ่งพระจันทร์และ
พระอาทิตย์ ท.” อติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น พราหมณ์นั้นกล่าวกับมาณพนั้นว่า

“มาณพ เธอเป็นคนพาลแล เธอได้ยอมปรารถนาสิ่งทีบุคคล
ไม่ปรารถนา เราเข้าใจว่า ‘เธอจะตาย’, เพราะว่า เธอจะไม่ได้
พระจันทร์และพระอาทิตย์”

อถ กาลสัตตมี พุราหุมนโณ สุททกัตตานิ อาห ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก นั วิเสสนะ
ของ มาณว ๑ ออกถิตกัมมะใน อาห

“มาณว อาลปนะ ตูว์ สุททกัตตานิ อสิ ๑ อาชยาตบท
กัตตวาจก พาลี วิกติกัตตานิ อสิ โขศัพท วจนาลังการะ,

โย วิเสสนะของ ตูว์ๆ สุทธกัตตาใน ปตฺถยเสๆ อาขยาตบพ
 กัตตุวาก ปุคฺคเลน อนภิตกัตตาใน อปตฺถยิๆ วิเสสนะของ
 วตฺถุๆ อวุตตกัมมะใน ปตฺถยเส, อหํ สุทธกัตตาใน มณฺณามิๆ
 อาขยาตบพกัตตุวาก ‘ตฺวํ สุทธกัตตาใน มริสฺสสิๆ อาขยาตบพ
 กัตตุวาก’ อิตฺติศัพท์ อากาละใน มณฺณามิ, หิตฺศัพท์ เหตุโชนตกะ
 โส วิเสสนะของ ตูว์ๆ สุทธกัตตาใน ลจฺฉสิๆ อาขยาตบพ
 กัตตุวาก นศัพท์ ปฏฺฐิเสระใน ลจฺฉสิ จนฺทสุริเย อวุตตกัมมะ
 ใน ลจฺฉสิ” อิตฺติศัพท์ อากาละใน อาห ๫

๓๔. อถ หนํ มาณโว “กึ ปน ปณฺณายมานสฺสตุถาย โรทฺทโต พาลโ หิตฺติ, อุกาทฺ
 อปณฺณายมานสฺสชาติ วตฺวา

“คมนาคนนปี ทิสฺสติ,
 วณฺณชาตุ อุกยตฺถ วิถิยา,
 เปโต กาลกโต น ทิสฺสติ
 โก นึช กนฺทตํ พาลยตโรติ ๫

อถ หนํ (พฺราหฺมณ) มาณโว “(ปุคฺคโล) กึ ปน ปณฺณายมานสฺส (วตฺถุโน) อตฺถาย โรทฺทโต
 พาลโ หิตฺติ, อุกาทฺ (ปุคฺคโล) อปณฺณายมานสฺส (วตฺถุโน) อตฺถาย โรทฺทโต พาลโ หิตฺติ) อิติ
 วตฺวา

“(จฺนทสุริยาน) คมนาคนนปี ทิสฺสติ,
 (จฺนทสุริยาน) วณฺณชาตุ อุกยตฺถ วิถิยา (ทิสฺสติ),
 (ปุคฺคโล) เปโต กาลกโต น ทิสฺสติ,
 โก นุ อิช (จาเน) กนฺทตํ (อมฺหาก) พาลยตโร (หิตฺติ) อิติ (อาห)๫

อถ ครั้งนั้น มาณโว อ.มาณพ วตฺวา กล่าวแล้ว หนํ (พฺราหฺมณ) กะพฺราหฺมณนั้น
 อิติ ว่า “ปน กึ (ปุคฺคโล) อ.บุคฺคล โรทฺทโต ร้องให้อยู่ อตฺถาย เพื่อประโยชน์
 (วตฺถุโน) แก้วตฺถุ ปณฺณายมานสฺส อันปรากฏอยู่ พาลโ เป็นคนพาล หิตฺติ ย่อม
 เป็น กึ หรือ, อุกาทฺ หรือว่า (ปุคฺคโล) อ.บุคฺคล (โรทฺทโต) ร้องให้อยู่ (อตฺถาย)

เพื่อประโยชน์ (วตฺถุโน) แก้ววัตถุ อนุญาตมานุสฺส อันไม่ปรากฏอยู่ (พาลี) เป็นคนพาล (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า

“คมนาคนหิปี แม อ.การไปและการมา (จหนทสุริยาน์) ของพระจันทร์และพระอาทิตย์ ท. ทิสฺสติ ย่อมปรากฏ, วนฺณธาตุ อ.ธาตุคือรัศมี (จหนทสุริยาน์) ของพระจันทร์และพระอาทิตย์ ท. ทิสฺสติ ย่อมปรากฏ วิถียา ในวิถิ อุกฺยตถ ทั้งสอง, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล เปโต ผู้ละไปแล้ว กาลกโต ผู้มีกาลอันกระทำแล้ว น ทิสฺสติ ย่อมไม่ปรากฏ, โก หุ อิศ (จาเน) กนฺทตฺ (อมฺหาก) อ.- แห่งเรา ท. ผู้คร่ำครวญอยู่ในที่นี้หนา -โครหนอ พาลฺยตโร เป็นความเป็นแห่งคนพาลกว่า (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น มาณพกล่าวกับพราหมณ์นั้นว่า “ก็บุคคลผู้ร้องให้เพื่อต้องการสิ่งที่ปรากฏอยู่เป็นคนโง่ หรือผู้ร้องให้เพื่อต้องการสิ่งที่ไม่ปรากฏอยู่ เป็นคนโง่” จึงกล่าวว่า

“แม้การไปและการมาของพระจันทร์และพระอาทิตย์ยังปรากฏอยู่ ธาตุคือรัศมีของพระจันทร์และพระอาทิตย์ยังปรากฏในวิถิ ทั้งสอง, บุคคลผู้ละไปแล้ว เสียชีวิตไปแล้ว ย่อมไม่ปรากฏระหว่างเราทั้งสองผู้คร่ำครวญอยู่ในที่นี้ ใครกันแน่ เป็นคนโง่กว่ากัน”

อถ กาลสัตตมี มาณโว สุทฺธกัตฺตาใน อาหฺย อาชยตบทกัตฺตฺวาจก น วิเสสนะของพราหมณ์ๆ ออกิตกัมมะใน วตฺวา “ปนศัพท วากยารัมภโชตกะ ปุคฺคโล สุทฺธกัตฺตาใน โหติฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก กิศัพท ปุจฺฉนัตตะ ปณฺณายมานุสฺส วิเสสนะของวตฺถุโนฯ สัมปทานใน อตฺถายฯ สัมปทานใน โรทฺหฺโตฯ อัปฺภันตฺรกีรียาของ ปุคฺคโล พาลี วิคิตกัตฺตาใน โหติ, อุทฺทหุ ปุจฺฉนัตตะ ปุคฺคโล สุทฺธกัตฺตาใน โหติฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก อนุญาตมานุสฺส วิเสสนะของ วตฺถุโนฯ สัมปทานใน อตฺถายฯ สัมปทานใน โรทฺหฺโตฯ อัปฺภันตฺรกีรียาของ ปุคฺคโล พาลี วิคิตกัตฺตาใน โหติ” อิติศัพท อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกีรียาใน อาห

“อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ คมนาคมนนุ สุทธกัตตาใน
 ทิสฺสตีจฺ อาชยตบทกัตตฺวจาก จนฺทสุริยานํ สามีสัมพันธะใน
 คมนาคมนนุ, วรรณธาตุ สุทธกัตตาใน ทิสฺสตีจฺ อาชยตบท
 กัตตฺวจาก จนฺทสุริยานํ สามีสัมพันธะใน วรรณธาตุ อุภยตถ
 วิเสสณะของ วิธียาจฺ วิสยาธาระใน ทิสฺสตี, ปุคฺคโล สุทธกัตตา
 ใน ทิสฺสตีจฺ อาชยตบทกัตตฺวจาก เปโต กิตฺติ กาลกโต กิตฺติ
 วิเสสณะของ ปุคฺคโล นศัพท์ปฏิเสระใน ทิสฺสตี, โก นินทธารณียะ
 และสุทธกัตตาใน โหติจฺ อาชยตบทกัตตฺวจาก นุศัพท์
 ปุจณนัตถะ อิธ วิเสสณะของ จาเนจฺ วิสยาธาระใน พาลยตโร
 กนฺทตํ วิเสสณะของ อมฺหากจฺ นินทธารณะใน โก พาลยตโร
 วิกตีกัตตาใน โหติ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

๓๕. ตํ สุตฺวา พุราหฺมเณ “ยุตฺตํ เอส วทตีติ สลฺลภฺเขตฺวา
 “สจฺจํ โข วเทสิ มาณว
 อหเมว กนฺทตํ พาลยตโร
 จนฺทํ วิย ทารโก รุทํ
 ปุตฺตํ กาลกตานิปตฺถยฺนฺติ

วตฺวา ตสฺส กถาย นิสฺโสโก หุตฺวา มาณวสฺส ฤตี กโรนฺโต อีมา คธา อภาสิ
 “อาทิตฺตํ วต มํ สนฺตํ ชตฺสิตฺตํ ว ปาวกํ
 วารินา วิย โอสฺสิณฺจํ, สพฺพํ นินฺพพายเย ทรํ,
 อพฺพุทฺติ วต เม สลฺลํ โสกํ หทยนินฺสฺสิตํ,
 โย เม โสภฺปเรตสฺส ปุตฺตโสภํ อปานฺนุทฺ;
 สุวาทํ อพฺพุทฺทสฺสโลสมิ สิตฺติภูโตสมิ นินฺพพฺโต,
 น โสจามิ, น โรทามิ ตว สุตฺวาน มาณวาทิ ๕

ตํ (วจนฺ) สุตฺวา พุราหฺมเณ “ยุตฺตํ (วจนฺ) เอส (माणว) วทตีติ สลฺลภฺเขตฺวา
 “(ตว) สจฺจํ โข (วจนฺ) วเทสิ มาณว
 อหํ เอว กนฺทตํ (อมฺหาก) พาลยตโร (อมฺหิ)

'(ตุ้มเห) จนท์ (เทธา'ติ) วย ทารโก รุท์

ปุตต์ กาลกต อภิปตถย (อห) อิติ

วตุวา ตสฺส (มาณวสฺส) กถาย นิสฺโสโก หุตฺวา มาณวสฺส ฤตี กโรนฺโต อีมา คาถา อภาสี

“(ตุว์ อคฺคินา) อาทิตฺตํ วต มํ สนฺตํ (ปุคฺคเลน) ฆตฺติตฺตํ ปาวกํ

วารินา (ปุคฺคโล) วย โอสฺสิญฺจํ สพฺพํ นิพฺพาปเย ทฺรํ,

(โส ตฺว) อพฺพุทฺติ วต เม สลฺลํ โสกํ ททฺยนิสฺสิตฺ,

โย (ตุว์) เม โสภปรตสฺส ปุตฺตโสภํ อปานฺทึ;

โส อหํ อพฺพุทฺทสฺสโล อสฺมิ, (อห) สิตฺทิฏฺโถ อสฺมิ นิพฺพุโต,

(อห) น โสจามิ น โรทามิ ทว (วจน) สุตฺวาน มาณวาตี ฯ

พฺรหฺมโณ อ.พฺรหฺมณํ สุตฺวา พังแล้ว ตํ (วจน) ซึ่งคํานั้น สลฺลกฺขเขตฺวา กำหนด
แล้ว อิติ ว่า “เอโส (มาณโว) อ.มาณพนํ วทตี ย่อมกล่าว (วจน) ซึ่งคํ่า ยุตฺตํ
อันควรแล้ว” อิติ ดังนี้ วตุวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า

“มาณว ตูก่อนมาณพ (ตุว์) อ.เรอ วเทสิ ย่อมกล่าว (วจน)

ซึ่งคํ่า สจฺจํ โข จริงแล, อหํ เอว กนฺทตํ (อมฺหาก) อ.- แห่ง

เรา ท. ผู้คร่ำครวญอยู่ -เรานั้นเทียว พาลฺยตโร เป็นความเป็น

แห่งคนพาลกว่า (อมฺหิ) ย่อมเป็น, (อห) อ.เรา อภิปตถย

ปรารธนาอยู่ ปุตฺตํ ซึ่งบุตร กาลกตํ ผู้มีกาละอันกระทำแล้ว

ทารโก วย รวากะ อ.เด็ก รุท์ ร้องให้อยู่ อิติ ว่า '(ตุ้มเห)

อ.ท่าน ท. (เทถ) ขอจงให้ จนท์ ซึ่งพระจันทร์ อิติ ดังนี้”

อิติ ดังนี้

นิสฺโสโก เป็นผู้มีควมเศร้าโศกออกแล้ว กถาย ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว ตสฺส
(มาณวสฺส) ของมาณพนํ หุตฺวา เป็นแล้ว กโรนฺโต เมื่อกระทำ ฤตี ซึ่งการชมเชย
มาณวสฺส แก่มาณพ อภาสี ได้กล่าวแล้ว อีมา คาถา ซึ่งคาถา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า

“(ตุว์) อ.ท่าน โอสฺสิญฺจํ รดลงอยู่ มํ ซึ่งข้าพเจ้า (อคฺคินา)

อาทิตฺตํ วต เป็นผู้อันไฟติดทั่วแล้วหนอ สนฺตํ มีอยู่ ทฺรํ

ยังควมกระวนกระวาย สพฺพํ ทั้งปวง นิพฺพาปเย พึงให้

ดับ (ปุคฺคโล) วย รวากะ อ.บุคคล (โอสฺสิญฺจนฺโต) ผู้รดลงอยู่

ปาวกํ ซึ่งไฟผู้ชำระ (ปุคฺคเลน) ฆตฺติตฺตํ เอว อัน- อัน

บุคคล -รดแล้วด้วยเปรี๊ยะเทียว วารินา ด้วยน้ำ, โย (ตุ๋)
 อ.ท่านใด อปานุกิ ได้บรรเทาแล้ว ปุตุตโสภัง ซึ่งความเศร้า
 โศกเพราะบุตร เม ของข้าพเจ้า โสภปรตสสุ ผู้มีความเศร้า
 โศกอันไปแล้วในเบื้องหน้า, (โส ตุ๋) อ.ท่านนั้น อพพุทิวต
 ถอนขึ้นแล้วหนอ สลล ซึ่งลูกศร โสภัง คือ ซึ่งความเศร้าโศก
 ททยนิสสิตี อันอาศัยแล้วซึ่งหทัย เม ของข้าพเจ้า, โส อหัง
 อ.ข้าพเจ้านั้น อพพุทิสลโล เป็นผู้มียูกศรอันถอนขึ้นแล้ว
 อสุมิ ย่อมเป็น, (อหัง) อ.ข้าพเจ้า สิติกูโต เป็นผู้เย็นเป็นแล้ว
 นิพพุโต เป็นผู้ดับแล้ว อสุมิ ย่อมเป็น, มาณพ ดูก่อนมาณพ
 (อหัง) อ.ข้าพเจ้า น โสจามิ ย่อมไม่เศร้าโศก น โรทามิ ย่อม
 ไม่ร้องไห้ สุตวาน เพราะฟัง (วจนัง) ซึ่งคำ ตว ของเธอ”
 อิติ ดังนี้ ฯ

พราหมณ์ฟังคำนั้นแล้ว กำหนดว่า “มาณพนั้นกล่าวคำที่สมควร” กล่าวว่
 “มาณพ ท่านกล่าวคำจริงที่เดียว บรรดาเราทั้งสองผู้คร่ำครวญ
 อยู่ในที่นี้ เรานั้นแหละเป็นความเป็นคนโง่กว่า เราปรารถนา
 บุตรผู้เสียชีวิตไปแล้ว เหมือนเด็กร้องไห้ว่า ‘ขอท่านจงให้
 พระจันทร์’

เป็นผู้ปราศจากความเศร้าโศกเพราะคำของมาณพนั้น เมื่อจะทำการชมเชยมาณพ ได้
 กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า

“ท่านรดข้าพเจ้าผู้ที่ไฟติดทั่วแล้วหนอ เหมือนบุคคลกำลังรด
 ไฟที่บุคคลรดแล้วด้วยเปรี๊ยะ ด้วยน้ำ ฉะนั้น, ทำให้ความ
 กระทบกระวายทั้งหมดดับลงได้, ท่านใดได้บรรเทาความเศร้า
 โศกเพราะบุตรให้แก่ข้าพเจ้า ผู้มีความเศร้าโศกอยู่ข้างหน้า
 ท่านนั้นถอนลูกศรคือความเศร้าโศกที่อาศัยหัวใจของข้าพเจ้า,
 ข้าพเจ้านั้นเป็นผู้มียูกศรอันถอนขึ้นได้แล้ว เป็นผู้เย็น เป็นผู้
 ดับสนิท มาณพ ข้าพเจ้าย่อมไม่เศร้าโศก ย่อมไม่ร้องไห้ เพราะ
 ฟังคำของท่าน”

พราหมณ์ สุธรภัตตาดำใน อภาสีๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตั วิเสสนะของ วจน์ๆ
 อวุตตกัมมะใน สุตวากๆ ปุพพกาลกิริยาใน สลลกุเขตวาก “เอโส วิเสสนะของ มาณโวๆ
 สุธรภัตตาดำใน วทติๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ยุตตุ วิเสสนะของ วจน์ๆ อวุตตกัมมะใน
 วทติ” อิติศัพท์ อากากระใน สลลกุเขตวากๆ ปุพพกาลกิริยาใน วตวาก

“มาณว อาลปนนะ ตวั สุธรภัตตาดำใน วทสิๆ อาชยาตบทกัตตุ-
 วจาก สจจ วิเสสนะของ วจน์ ไชศัพท์ วจนาลังการะ วจน์
 อวุตตกัมมะใน วทสิ, เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อหังๆ
 นิทธารณียะและสุทธภัตตาดำใน อมหิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก
 กนุทต วิเสสนะของ อมหากังๆ นิทธารณะใน อหิ พาลยตโร
 วิกติกัตตาดำใน อมหิ, อหิ สุธรภัตตาดำใน อภิปตถยๆ อาชยาต-
 บทกัตตุวจาก ‘ตุมเห สุธรภัตตาดำใน เทถๆ อาชยาตบทกัตตุ-
 วจาก จนุหิ อวุตตกัมมะใน เทถ’ อิติศัพท์ อากากระใน รุหังๆ
 วิเสสนะของ ทารโกๆ อุปมาลึงคัตถะ วิยศัพท์ อุปมาโชตกะ
 เข้ากับ จนุหิ รุหิ ทารโก, กาลกต วิเสสนะของ ปุตตุตๆ อวุตต-
 กัมมะใน อภิปตถย” อิติศัพท์ อากากระใน วตวาก

วตวาก ปุพพกาลกิริยาใน หุตวาก ตสส วิเสสนะของ มาณวสสๆ สามีสัมพันธะใน
 กถายๆ ภาระใน นิสโสโกๆ วิกติกัตตาดำใน หุตวากๆ ปุพพกาลกิริยาใน กโรนโต มาณวสส
 สัมปทานใน กโรนโต ฤตี อวุตตกัมมะใน กโรนโตๆ อัมภันตริกิริยาของ พราหมณ์
 อิมมา วิเสสนะของ คากาๆ อวุตตกัมมะใน อภาสี

“ตวั เหตุภัตตาดำใน นิพพายเยๆ อาชยาตบทเหตุภัตตุวจาก
 อคคินา อนภิตกัตตาดำใน อาทิตตุตๆ วิกติกัตตาดำใน สนตุต วิตศัพท์
 สังเวคัตถะ มั อวุตตกัมมะใน โอสัญจ สนตุต วิเสสนะของ มั
 ปุคคเลน อนภิตกัตตาดำใน ขตลิตตุต เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ
 ขตลิตตุตๆ วิเสสนะของ ปาวกัๆ อวุตตกัมมะใน โอสัญจ วารินา
 ภาระใน โอสัญจๆ วิเสสนะของ ปุคคโลๆ อุปมาลึงคัตถะ สพพ
 วิเสสนะของ ทร้งๆ การิตกัมมะใน นิพพายเย, โส วิเสสนะของ
 ตวัๆ สุธรภัตตาดำใน อพพุหิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก วตศัพท์
 อัจฉริยัตถะ เม สามีสัมพันธะใน โสกัๆ วิเสสลาภีของ สลลๆ

อวุตตกัมมะใน อพฺพุหิ ททยนิสฺสิตํ วิเสสนะของ โสภํ, โย
 วิเสสนะของ ตวํ ๑ สฺุททกัตตาใน อปานุทฺติ ๑ อาชยตบท
 กัตตุวจาก เม สามีสัมพันธะใน ปุตุตโสภํ ๑ อวุตตกัมมะใน
 อปานุทฺติ โสภปรตสฺส วิเสสนะของ เม, โส วิเสสนะของ อหํ ๑
 สฺุททกัตตาใน อสฺมิ ๑ อาชยตบทกัตตุวจาก อพฺพุพฺพสฺสโล
 วิกติกัตตาใน อสฺมิ, อหํ สฺุททกัตตาใน อสฺมิ ๑ อาชยตบท
 กัตตุวจาก สฺิตฺติฏฺโฏ กิตฺติ นฺิพฺพุโต กิตฺติ วิกติกัตตา ในอสฺมิ,
 มาถว อาลปนะ อหํ สฺุททกัตตาใน โสจามิ และโรทามิ โสจามิ
 กิตฺติ โรทามิ กิตฺติ อาชยตบทกัตตุวจาก น สองศัพทฺ์ ปฏฺิเสระ
 ใน โสจามิ และโรทามิ ทว สามีสัมพันธะใน วจฺนํ ๑ อวุตตกัมมะ
 ใน สุตฺวาน ๑ เหตุไฉน โสจามิและโรทามิ” อิตฺติศัพทฺ์ สฺุรูปะใน
 อีมา คาถา ๫

๓๖. อถ นํ “โก นาม ตวฺนฺติ ปุจฺจนฺโต

“เทวตา นฺุ สฺิ คณฺุพฺโพ อาทฺุ สกฺโก ปุริฺนฺโท,
 โก วา ตวํ กสฺส วา ปุตุโต ? กถํ ชาเนมฺุ ตํ มยฺนฺติ ๫

อถ นํ (มาณวํ พุราหฺมโณ) “โก นาม (อสิ) ตวฺนฺติ ปุจฺจนฺโต

“(ตวํ) เทวตา นฺุ อสิ คณฺุพฺโพ (อุทฺท) อาทฺุ สกฺโก ปุริฺนฺโท,
 โก วา ตวํ กสฺส วา ปุตุโต (อสิ)? กถํ ชาเนมฺุ ตํ มยฺนฺติ (อาท) ๫

อถ ครั้งนั้น (พุราหฺมโณ) อ.พราหฺมณฺ์ ปุจฺจนฺโต เมื่อถาม นํ (มาณวํ) ซึ่งมาณพนั้น
 อิติ ว่า “ตวํ อ.ท่าน โก นาม ชื่อเป็นใคร (อสิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (อาท) กล่าว
 แล้ว อิติ ว่า

“(ตวํ) อ.ท่าน เทวตา นฺุ เป็นเทวตาหรือหนอ (อุทฺท) หรือ
 ว่า คณฺุพฺโพ เป็นคนธรรพ์ อาทฺุ หรือว่า สกฺโก เป็นท้าว
 สกฺกะ ปุริฺนฺโท ผู้ให้ซึ่งทานในกาลก่อน อสิ ย่อมเป็น, ตวํ
 อ.ท่าน โก วา เป็นใครหรือ กสฺส วา ปุตุโต หรือว่าเป็นบุตร

ของใคร (อสิ) ย่อมเป็น, มยฺ อ.เรา ท. ชาเนมุ พิงฺรุ ตํ ซึ่ง
ท่าน กถึ อย่างไร?” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั่น พรหมณ์เมื่อถามมาณพนั้นว่า “ท่านเป็นใคร?” จึงกล่าวว่า
“ท่านเป็นเทวดาหรือคนธรรพ์ หรือเป็นท้าวสักกะผู้เคยให้ทาน
ในกาลก่อน ท่านเป็นใคร หรือว่าเป็นบุตรของใคร เราทั้งหลาย
จะรู้จักท่านได้อย่างไร”

อถ กาลสัตตมี พุราหุมนโณ สุททกัตตานิ อาหุ อายยตบทกัตตวาจก น วิเสสนะ
ของ มาณวํ อวุตตกัมมะเน ปุจจนโต “ตวํ สุททกัตตานิ อสิ อายยตบทกัตตวาจก
นามศัพทํ สัญญาชิตกะเข้ากับ โโก วิกติกัตตานิ อสิ” อิติศัพทํ อาการะเน
ปุจจนโต อัมภันตริกิริยาของ พุราหุมนโณ

“ตวํ สุททกัตตานิ อสิ อายยตบทกัตตวาจก เทวดา กัตี
คนุทโพ กัตี สกุโก กัตี วิกติกัตตานิ อสิ นุศัพทํ กัตี อุทาหุ
ศัพทํ กัตี อาหุศัพทํ กัตี ปุจจนัตถะ ปุรินทโท วิเสสนะของ
สกุโก, ตวํ สุททกัตตานิ อสิ อายยตบทกัตตวาจก โโก กัตี
ปุตุโต กัตี วิกติกัตตานิ อสิ วา สองศัพทํ ปทวิกัปปัตถะเข้ากับ
โก และกสส ปุตุโต กสส สามีสัมพันธะใน ปุตุโต, มยฺ สุททกัตตานิ
ใน ชาเนมุ อายยตบทกัตตวาจก กถึ ปุจจนัตถะ ตํ อวุตต-
กัมมะเน ชาเนมุ” อิติศัพทํ อาการะเน อาห ฯ

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๓๗. อถสูส มาณโว

“ยณฺจ กนฺทสิ ยณฺจ โรทสิ
 ปุตุตฺ อปาหเน สยํ ทหิตฺวา;
 สุวาทํ กุสลํ กริตฺวาน กมฺมํ
 ติทฺธานํ สหฺพฺยตํ ปตฺโตติ

อาจิกฺขิ ฯ

อถ อสูส (พฺราหฺมณสูส) มาณโว

“(ตุว) ยํ (ปุตุต) จ กนฺทสิ ยํ (ปุตุต) จ โรทสิ
 ปุตุตฺ อปาหเน สยํ ทหิตฺวา;
 โส อหํ กุสลํ กริตฺวาน กมฺมํ
 ติทฺธานํ (เทวานํ) สหฺพฺยตํ ปตฺโต (อมฺหิ) อิติ

อาจิกฺขิ ฯ

อถ ครั้งนั้น มาณโว อ.มาณพ อาจิกฺขิ บอกแล้ว อสูส (พฺราหฺมณสูส) แก่พฺราหฺมณ
 นั้น อิติ ว่า

“(ตุว) อ.ท่าน ทหิตฺวา เผาแล้ว ปุตุตฺ ซึ่งบุตร อปาหเน
 ในป่าช้า สยํ ด้วยตนเอง กนฺทสิ ย่อมคร่ำครวญถึง ยํ (ปุตุต)
 ซึ่งบุตรใด จ ด้วย โรทสิ ย่อมร้องให้ถึง ยํ (ปุตุต) ซึ่งบุตรใด
 จ ด้วย, โส อหํ อ.เรานั้น กริตฺวาน กระทำแล้ว กมฺมํ ซึ่ง
 กรรม กุสลํ อันเป็นกุศล ปตฺโต เป็นผู้ถึงแล้ว สหฺพฺยตํ ซึ่ง
 ความเป็นแห่งสหาย ติทฺธานํ (เทวานํ) ของเทวดา ท. ผู้อยู่
 ในชั้นดาวดึงส์ (อมฺหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ทีนั้น มาณพบอกแก่พฺราหฺมณนั้นว่า

“ท่านเฝ้าบุตรในป่าช้าด้วยตนเอง ย่อมคร่ำครวญถึงบุตรใด
 ย่อมร้องให้ถึงบุตรใด เรานั้น ทำกรรมที่เป็นกุศล เข้าถึงความ
 เป็นสหายของเทวดาในชั้นดาวดึงส์”

๓๘. พุราหฺมโณ อาห

“อปฺปํ วา พหุํ วา นาทุทสาม
 ทานํ ททนฺตสุสฺส สเก อคาเร,
 อุโปสถกมฺมํ วา ตาทิสํ,
 เกน กมฺเมเน คโตสิ เทวโลกนฺติ ฯ”

พุราหฺมโณ อาห

“(มยํ) อปฺปํ วา พหุํ วา น ทสาม
 ทานํ ททนฺตสุสฺส (ตว) สเก อคาเร,
 อุโปสถกมฺมํ วา ตาทิสํ,
 (ตวํ) เกน กมฺเมเน คโต อสิ เทวโลกนฺติ ฯ”

พุราหฺมโณ อ.พราหมณํ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า

“(มยํ) อ.เรา ท. น ทสาม ย่อมไม่เห็น ทานํ ซึ่งทาน อปฺปํ วา
 อันน้อยหรือ พหุํ วา หรือว่าอันมาก (ตว) ของท่าน ททนฺตสุสฺส
 ผู้ให้อยู่ อคาเร ในเรือน สเก อันเป็นของตน วา หรือว่า
 อุโปสถกมฺมํ ซึ่งอุโปสถกรรม ตาทิสํ อันเช่นนั้น, (ตวํ) อ.ท่าน
 คโต เป็นผู้ไปแล้ว เทวโลกํ สูเทวโลก เกน กมฺเมเน เพราะ
 กรรมอะไร อสิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พราหมณํกล่าวว่า

“พวกเราไม่เห็นทานน้อยหรือมากของท่านผู้ให้ในเรือนของตน
 หรือว่าอุโปสถเช่นนั้น ท่านไปสูเทวโลกเพราะกรรมอะไร?”

พุราหฺมโณ สุททกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก

“มยํ สุททกัตตาใน ทสาม ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปฺปํ กิตฺติ
 พหุํ กิตฺติ วิเสสณะของ ทานํ วา สองศัพท์ ปทวิกปป์ตตะเข้า
 กับ อปฺปํ และ พหุํ นศัพท์ ปฏิเสระใน ทสาม ทานํ อวุตตกัมมะ
 ใน ทสาม ททนฺตสุสฺส วิเสสณะของ ตว ๑ สามีสัมพันธะใน ทานํ
 สเก วิเสสณะของ อคาเร ๑ วิสยาธาระใน ททนฺตสุสฺส ตาทิสํ
 วิเสสณะของ อุโปสถกมฺมํ ๑ อวุตตกัมมะใน ทสาม วาศัพท์

๓๙. มาณโว อาห

“อาพาธโกหิ ทุกุขิตโต คิลานो
 อาตุรรูปมฺหิ สเก นีเวสเน,
 พุทฺธํ วิคตฺรชฺชํ วิติณฺณกฺงฺขํ
 อทฺทกฺขี สุกตํ อโนมปญฺญํ;
 สุวาทํ มุกฺกิตมโน ปสนฺนหิจิตฺโต
 อญฺชลีสํ อกรีสํ ตถาคตสฺส
 ตาทํ กุสลํ กริตฺวาน กมฺมํ
 ติทฺธานํ สหพฺยตํ ปตฺโตติ ฯ

माणโว อาห

“อาพาธโก อหิ ทุกุขิตโต คิลานो
 อาตุรรูปो อมฺหิ สเก นีเวสเน,
 พุทฺธํ วิคตฺรชฺชํ วิติณฺณกฺงฺขํ
 (อหิ) อทฺทกฺขี สุกตํ อโนมปญฺญํ;
 โส อหิ มุกฺกิตมโน ปสนฺนหิจิตฺโต
 อญฺชลีสํ อกรีสํ ตถาคตสฺส,
 ตํ อหิ กุสลํ กริตฺวาน กมฺมํ
 ติทฺธานํ (เทวาทํ) สหพฺยตํ ปตฺโตติ (อมฺหิ) ติ ฯ

माणโว อ.माणพ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า

“อหิ อ.ข้าพเจ้า อาพาธโก เป็นผู้มีอาพาธ ทุกุขิตโต เป็นผู้ถึง
 แล้วซึ่งความทุกข์ คิลานो เป็นคนไข้ อาตุรรูปो เป็นผู้มียุรูป
 อันกระสับกระส่าย นีเวสเน ในที่เป็นที่อยู่ สเก อันเป็นของ
 ตน อมฺหิ ย่อมเป็น, อหิ อ.ข้าพเจ้า อทฺทกฺขี ได้เห็นแล้ว
 พุทฺธํ ซึ่งพระพุทธเจ้า วิคตฺรชฺชํ ผู้มีกิเลสเพียงดังฐลีไปปราศ
 แล้ว วิติณฺณกฺงฺขํ ผู้มีความสงสัยอันข้ามวิเศษแล้ว สุกตํ ผู้
 เสด็จไปดีแล้ว อโนมปญฺญํ ผู้มีปัญญาอันไม่ต่ำทราวม, โส อหิ
 อ.ข้าพเจ้านั้น มุกฺกิตมโน ผู้มีใจอันบันเทิงแล้ว ปสนฺนหิจิตฺโต

ผู้มีจิตอันเลื่อมใสแล้ว อกริ ได้กระทำแล้ว อัญชลี ซึ่งอัญชลี
 ตถาคตสุส แก่พระตถาคต, อหิ อ.ข้าพเจ้า กริตุวาน ครั้น
 กระทำแล้ว กมมัม ซึ่งกรรม กุสล อันเป็นกุศล ดังนั้น ปตฺโต
 เป็นผู้ถึงแล้ว สหพยุตม์ ซึ่งความเป็นแห่งสหาย ติทธาน์
 เทวาน์ แห่งเทวดา ท. ผู้อยู่ในชั้นดาวดึงส์ (อมฺหิ) ย่อมเป็น”
 อิติ ดังนี้ ฯ

มาณพกล่าวว่า

“ข้าพเจ้าเป็นคนป่วย มีความทุกข์ เป็นไข้ มีสภาพกระสับ-
 กระส่ายในเรือนของตัวเอง ข้าพเจ้าได้เห็นพระพุทธรูปเจ้าผู้ปราศ
 กิเลสเพียงดวงเดียว ผู้ข้ามความสงสัยได้แล้ว ผู้เสด็จไปดี ผู้มี
 ปัญญาไม่ต่ำทราวม ข้าพเจ้านั้น มีใจบังเหิง มีจิตเลื่อมใส ได้ทำ
 อัญชลีแก่พระตถาคต ข้าพเจ้าครั้นทำกรรมที่เป็นกุศลนั้นแล้ว
 เข้าถึงความ เป็นสหายของเทวดาทั้งหลายชั้นดาวดึงส์”

มาณโว สุทรกัถตาโน อาหฺย อาชยตบทกัถตุวจาก

“อหิ สุทรกัถตาโน อมฺหิฯ อาชยตบทกัถตุวจาก อาพาธิโก
 กัถิ ทุกฺขิตโต กัถิ คิลานो กัถิ อาตุรฺรูป กัถิ วิกิตกัถตาโน อมฺหิ
 สเก วิเสสณะของ นิเวสเนฯ วิสยาราระโน อาพาธิโก ทุกฺขิตโต
 คิลานो อาตุรฺรูป, อหิ สุทรกัถตาโน อทฺททุกฺขิฯ อาชยตบท
 กัถตุวจาก พุทฺธ อวุตตกัถมมะโน อทฺททุกฺขิ วิคตฺรชฺ กัถิ วิติณฺณ-
 กงฺข กัถิ สุกต กัถิ อโนมปณฺณ กัถิ วิเสสณะของ พุทฺธ, โส
 วิเสสณะของ อหิฯ สุทรกัถตาโน อกริฯ อาชยตบทกัถตุวจาก
 มุกฺกิตมโน กัถิ ปสนฺนจิตฺโต กัถิ วิเสสณะของ อหิ อัญชลี อวุตต-
 กัถมมะโน อกริ ตถาคตสุส สัมปทานโน อกริ, อหิ สุทรกัถตา
 โน อมฺหิฯ อาชยตบทกัถตุวจาก ทํ กัถิ กุสล กัถิ วิเสสณะของ
 กมมฺมฯ อวุตตกัถมมะโน กริตุวานฯ ลักขณฺตถะ ติทธาน์ วิเสสณะ
 ของ เทวาน์ฯ สามีสัมพันธะโน สหพยุตม์ฯ สัมปาปุกฺกณีกัถมมะโน
 ปตฺโตฯ วิกิตกัถตาโน อมฺหิ” อิติศัพทฺ อาการะโน อาห ฯ

๔๐. ตสุมี กเถนเต กเถนเตเยว, พุราหุมนสุส สกกลสรีร์ ปิตिया ปริปุริ ๕

ตสุมี (มาณเว) กเถนเต กเถนเตเยว, พุราหุมนสุส สกกลสรีร์ ปิตिया ปริปุริ ๕

ตสุมี (มาณเว) ครั้นเมื่อมาณพนั้น กเถนเต กล่าวอยู่ กเถนเต เอว กล่าวอยู่นั้น
เทียว, สกกลสรีร์ อ.สรีระทั้งสิ้น พุราหุมนสุส ของพราหมณ์ ปริปุริ เต็มรอบแล้ว
ปิตिया ด้วยปิตี ๕

เมื่อมาณพกล่าวอยู่ๆ นั้นแหละ สรีระทั้งสิ้นของพราหมณ์เต็มไปด้วยปิตี

ตสุมี วิเสสนะของ มาณเวๆ ลักษณะใน กเถนเตๆ สองบท ลักษณะกิริยา เอวศัพท์
อวชารณะเข้ากับ กเถนเต, สกกลสรีร์ สุทกัตตาใน ปริปุริๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก
พุราหุมนสุส สามีสัมพันธะใน สกกลสรีร์ ปิตिया กรณะใน ปริปุริ ๕

๔๑. โส ตํ ปิตี ปเวเทนโต

“อจฺจริยํ วต อพฺกุตํ,
อญฺชลิกมฺมสุส อยมฺทีโส วิปาโก,
อหฺปี มุทิตมโน ปสนฺนจิตฺโต
อชฺเชว พุทฺธํ สรณํ วชามฺตี

อาห ๕

โส (พุราหุมน โณ ปุคฺคลํ) ตํ ปิตี ปเวเทนโต

“อจฺจริยํ วต อพฺกุตํ (วตฺถุ),
อญฺชลิกมฺมสุส อยมฺ อีทิสฺ (โหติ) วิปาโก,
อหฺปี มุทิตมโน ปสนฺนจิตฺโต
อชฺช เอว พุทฺธํ สรณํ วชามฺตี

อาห ๕

โส (พุราหุมน โณ) อ.พราหมณ์นั้น (ปุคฺคลํ) ยังบุคคล ปเวเทนโต เมื่อให้รู้ทั่ว ตํ ปิตี
ซึ่งปิตินั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า

“(วตฺถุ) อ.เรื่อง อจฺจริยํ วต อันน่าอัศจรรย์หนอ อพฺกุตํ ไม่

เคยมีมาแล้ว, **อภัย วิปาโก** อ.วิปากนี้ **อัญชลิกมมสุส** แห่ง
 การกระทำซึ่งอัญชลี **อิทิส** เป็นวิปากเช่นนี้ (**โหติ**) ย่อม
 เป็น, **อหิ** แม้ **อ.ข้าพเจ้า มุทิตมโน** ผู้มีใจอันบันเทิงแล้ว
ปสนุนจิตโต ผู้มีจิตอันเลื่อมใสแล้ว **วขามิ** จะขอถึง **พุกุ** ซึ่ง
 พระพุทธเจ้า **สรณ** ว่าเป็นที่พึ่ง **อชช เหว** ในวันนั้นนั่นเทียว”
อติ ดังนี้ ฯ

พราหมณ์นั้นเมื่อจะทำให้บุคคลอื่นรู้ถึงความปีตินั้น จึงกล่าวว่า
 “เรื่องนำอัศจรรย์หนอ ไม่เคยมีมาแล้ว **วิปาก**นี้แห่งการกระทำ
 อัญชลี เป็นเช่นนี้ แม้ข้าพเจ้ามีใจบันเทิง มีใจเลื่อมใส จะขอถึง
 พระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึ่งในวันนี้แหละ”

โส วิเสสณะของ พุราหมโณ ๑ สุทธกัตตานิ อาห ๑ อาชยตบทกัตตวาจก ปุคคัล
 การิตกัมมะใน ปเวเทนโต ๑ วิเสสณะของ ปิตี ๑ อวุตตกัมมะใน ปเวเทนโต ๑ อัปภันตร-
 กิริยาของ พุราหมโณ

“อจฺฉริยํ กิตฺติ อพุกุตํ กิตฺติ วิเสสณะของ วตฺถุ ๑ ลิงคัตถะ วตศัพท
 อจฺฉริยัตถะ, อภัย วิเสสณะของ วิปาโก ๑ สุทธกัตตานิ โหติ ๑
 อาชยตบทกัตตวาจก อัญชลิกมมสุส สามีสัมพันธะใน วิปาโก
 อิทิส วิกตีกัตตานิ โหติ, อปีศัพท อเปกษัตถะเข้ากับ อหิ ๑
 สุทธกัตตานิ วขามิ ๑ อาชยตบทกัตตวาจก มุทิตมโน กิตฺติ
 ปสนุนจิตโต กิตฺติ วิเสสณะของ อหิ เหวศัพท อวชารณะเข้ากับ
 อชช ๑ กาลสัตตมีใน วขามิ พุกุ อวุตตกัมมะใน วขามิ สรณ
 สัมภวานาใน วขามิ” อติศัพท อากาเรใน อาห ฯ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔๒. อถ นั มาณโว

“อชฺเชว พุทฺธั สรณั วชาหิ,
 ธมฺมญจ สงฺฆญจ ปสฺนฺนจิตฺโต,
 ตเถว สิग्ขาปทานิ ปญจ
 อชณฺทผลุลานิ สมายิยสฺสุ ๗
 ปาณาติปาตา วิรมสฺสุ ชิปปิ,
 โลเก อทินฺนั ปริวชฺชยสฺสุ,
 อมชฺชโป, โหน จ มุสา ภณฺหาหิ,
 สเกน ทาเรน จ โหหิ ตฎฺฏโจติ

อาห ๗

อถ นั (พฺราหฺมณั) มาณโว

“(ตฺว) อชฺช เหว พุทฺธั สรณั วชาหิ,
 ธมฺมญจ สงฺฆญจ ปสฺนฺนจิตฺโต,
 (ตฺว) ตเถว เหว สิग्ขาปทานิ ปญจ
 อชณฺทผลุลานิ (กตฺวา) สมายิยสฺสุ ๗
 (ตฺว) ปาณาติปาตา วิรมสฺสุ ชิปปิ (จ),
 โลเก (สามิเกน) อทินฺนั (วตฺถุ) ปริวชฺชยสฺสุ (จ),
 อมชฺชโป (โหหิ จ), โหน จ มุสา ภณฺหาหิ,
 สเกน ทาเรน จ โหหิ ตฎฺฏโจติ

อาห ๗

อถ ครั้งนั้น มาณโว อ.มาณพ อาห กล่าวแล้ว นั (พฺราหฺมณั) กะพฺราหฺมณันั้น
 อิติ ว่า

“(ตฺว) อ.ท่าน ปสฺนฺนจิตฺโต ผู้มีจิตอันเลื่อมใสแล้ว วชาหิ จง
 ถึง พุทฺธั จ ซึ่งพระพุทฺธเจ้าด้วย ธมฺมึ จ ซึ่งพระธรรมด้วย
 สงฺฆึ จ ซึ่งพระสงฆ์ด้วย สรณั ว่าเป็นที่พึ่ง อชฺช เหว ในวันนี้
 นั้นเทียว, (ตฺว) อ.ท่าน สมายิยสฺสุ จงสมาทาน สิग्ขาปทานิ
 ซึ่งสิกขาบท ท. ปญจ ห้า (กตฺวา) กระทำ อชณฺทผลุลานิ
 มิให้ขาดมิให้ต่างพร้อย ตเถว เหว เหมือนอย่างนั้นนั้นเทียว,

(ต้ว) อ.ท่าน วิรมสสุ จงงดเว้น ปาณาติปาตา จากการยัง สัตว์ให้ตกลงไป ขิปป์ พลัน (จ) ด้วย, ปริวชชยสสุ จงเว้น รอบ (สามิเกน) อทินัน (วตถุ) ซึ่งวัตถุ อัน- อันเจ้าของ -ไม่ ให้แล้ว โลเก ในโลก (จ) ด้วย, อมชชโป เป็นผู้ไม่ดื่มซึ่งของ มินเมา (โหหิ) จงเป็น (จ) ด้วย, โน ภณานิ จงไม่กล่าว มุสา เท็จ จ ด้วย, ตฎุโจเป็นผู้ยินดีแล้ว ทาเรน ด้วยภรรยา สเกน ผู้เป็นของตน โหหิ จงเป็น จ ด้วย” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั่น มาณพกล่าวกับพราหมณ์นั้นว่า

“ท่านมีใจเลื่อมใสแล้ว ขอจงถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระ สงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่งในวันนี้นั้นแหละ ท่านจงสมาทานสิกขาบท ๕ มิให้ขาดมิให้ต่างพร้อย เหมือนอย่างนั้นแหละ ท่านจงงด เว้นจากปาณาติบาตพลัน จงงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่ เจ้าของมิได้ให้ในโลก เป็นผู้ไม่ดื่มของมินเมา ไม่กล่าวเท็จ และสันโดษด้วยภรรยาของตนเถิด”

อก กาลสัตตมี มาณโว สุทธกัตตาใน อาหฺย อาชยตบทกัตตุวจาก น วิเสสนะของ พุราหมณฺย อกถิตกัมมะใน อาห

“ต้ว สุทธกัตตาใน วชานิ อาชยตบทกัตตุวจาก เอวศัพท อวชารณะเข้ากับ อชชยฺ กาลสัตตมีใน วชานิ พุทฺธ กิติ รมม กิติ สงฆ กิติ อวุตตกัมมะใน วชานิ สรณ สัมภาวนาใน วชานิ จ สามศัพท ปทสมุจจยัตถะเข้า พุทฺธ รมม และ สงฆ ปสนนจิตโต วิเสสนะของ ต้ว, ต้ว สุทธกัตตาใน สมานิยสสุ อาชยตบทกัตตุวจาก เอวศัพท อวชารณะเข้ากับ ตถายฺ กิริยาวิเสสนะใน สมานิยสสุ สิกขาปทานิ อวุตตกัมมะใน สมานิยสสุ ปญจ วิเสสนะของ สิกขาปทานิ อชณฺทผลุลานิ วิกติกัมมะใน กตฺวาเย กิริยาวิเสสนะใน สมานิยสสุ, ต้ว สุทธกัตตาใน วิรมสสุ ปริวชชยสสุ ภณานิ และ โหหิ วิรมสสุ กิติ ปริวชชยสสุ กิติ ภณานิ กิติ โหหิ กิติ อาชยตบทกัตตุวจาก ปาณาติปาตา อปาทานใน วิรมสสุ ขิปป์ กิริยาวิเสสนะใน

วิรมสสุ โลเก วิสยาชาระใน อทินันน์ สามิเกน อนภิตกัตตดา
 ใน อทินันน์ วิเสสนะของ วตถุญ อวุตตกัมมะใน ปริวชชยสสุ
 อมชชโป วิกตีกัตตดาใน โหหิ โนศัพท์ ปฏิเสระใน ภณานิ มุสา
 กิริยาวิเสสนะใน ภณานิ สเกน วิเสสนะของ ทาเรนญ ภาระใน
 ตุฎุโจญ วิกตีกัตตดาใน โหหิ จ ห้าศัพท์ วากยสมุจจยัตถะเข้า
 กับ ปาณาติปาตา วิรมสสุ ชิปป์, โลเก อทินันน์ ปริวชชยสสุ,
 อมชชโป, โน มุสา ภณานิ และ สเกน ทาเรน โหหิ ตุฎุโจ
 อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๫

๔๓. โส “สาธติ สมปฏิจจิตวา อีมา คธา อภาสี

“อตุถกาโมสิ เม ยกุช	หิตกาโมสิ เทเวเต,
กโรมิ ตฺยหํ วจัน	ตุวมสิ อัจริโย มม
อุเปมิ สรณํ พุทฺธ	ธมฺมญจาปี อหุตฺตร
สงฺฆมฺจ นรเทวสฺส	คจฺฉามิ สรณํ อหํ ๫

ปาณาติปาตา วิรมามิ ชิปป์,
 โลเก อทินันน์ ปริวชชยามิ,
 อมชชโป, โน จ มุสา ภณามิ,
 สเกน ทาเรน จ โหมิ ตุฎุโจติ ๫

โส (พราหมโณ) “สาธติ สมปฏิจจิตวา อีมา คธา อภาสี

“(ตุว) อตุถกาโม อสิ เม ยกุช,	(ตุว) เม) หิตกาโม อสิ เทเวเต,
(อห) กโรมิ ตฺยหํ วจัน,	ตุว) อสิ อัจริโย มม,
(อห) อุเปมิ สรณํ พุทฺธ (จ),	(อห) สรณ) ธมฺมญจาปี อหุตฺตร (อุเปมิ),
สงฺฆํ จ นรเทวสฺส	คจฺฉามิ สรณํ อหํ,

(อห) ปาณาติปาตา วิรมามิ ชิปป์ (จ),
 โลเก (สามิเกน) อทินันน์ (วตถุ) ปริวชชยามิ (จ),
 อมชชโป (โหมิ จ), โน จ มุสา ภณามิ,
 สเกน ทาเรน จ โหมิ ตุฎุโจติ ๫

โส (พราหมณ์) อ.พราหมณ์ สมปฏิจิตตวา รับพร้อมแล้ว อิติ ว่า “สารุ อ.ดีละ”
 อิติ ดังนี้ อภาสี ได้กล่าวแล้ว อีมา คาคา ซึ่งคาคา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า
 “ยกุช ลูกอ่อนยักษ์ (ตุว) อ.ท่าน อตุถกาโม เป็นผู้ใคร่ซึ่ง
 ประโยชน์ เม แก่ข้าพเจ้า อสิ ย่อมเป็น, เทเวเต ลูกอ่อน
 เทเวตา (ตุว) อ.ท่าน หิตกาโม เป็นผู้ใคร่ซึ่งประโยชน์เกื้อกูล
 (เม) แก่ข้าพเจ้า อสิ ย่อมเป็น, (อห) อ.ข้าพเจ้า กโรมิ จะ
 กระทำ วจน์ ซึ่งคำ ตูยหิ ของท่าน, ตุว อ.ท่าน อาจารย์โย
 เป็นอาจารย์ มม ของข้าพเจ้า อสิ ย่อมเป็น, (อห) อ.ข้าพเจ้า
 อูเปมิ จะเข้าถึง พุทฺธ ซึ่งพระพุทฺธเจ้า สรณ ว่าเป็นที่พึ่ง
 (จ) ด้วย, (อห) อ.ข้าพเจ้า (อูเปมิ) จะเข้าถึง ธมฺม อปิ
 แม้ซึ่งพระธรรม อนฺตฺตริ อันยอดเยี่ยม (สรณ) ว่าเป็นที่พึ่ง
 (จ) ด้วย, อห อ.ข้าพเจ้า คจฺฉามิ จะถึง สงฺฆ ซึ่งพระสงฆ์
 นรทเวสฺส ของพระพุทฺธเจ้าผู้เป็นจอมแห่งนรชน สรณ ว่าเป็นที่พึ่ง จ ด้วย
 (อห) อ.ข้าพเจ้า วิรมามิ จะงดเว้น ปาณาติปาตา จากการยัง
 สัตว์ให้ตกลงไป ขิปปิ พลัน (จ) ด้วย, ปริวชฺชยามิ จงเว้น
 รอบ (สามิเกน) อทินฺน (วตฺถุ) ซึ่งวัตถุ อัน-อันเจ้าของ -ไม่
 ให้แล้ว โลเก ในโลก (จ) ด้วย, อมชฺชโป เป็นผู้ไม่ดื่มซึ่งของ
 มินฺเมา (โหมิ) จะเป็น (จ) ด้วย, โน ภณามิ จะไม่กล่าว มุสา
 เท็จ จ ด้วย, ตฺถุโร เป็นผู้ยินดีแล้ว ทาเรน ด้วยภรรยา สเกน
 ผู้เป็นของตน โหมิ จะเป็น จ ด้วย” อิติ ดังนี้ ฯ

พราหมณ์นั้นรับคำว่า “ดีครับ” ได้กล่าวคาคาเหล่านี้ว่า

“ลูกอ่อนยักษ์ ท่านเป็นผู้ปรารถนาประโยชน์แก่ข้าพเจ้า ลูก
 ก่อนเทเวตา ท่านเป็นผู้ปรารถนาประโยชน์เกื้อกูลแก่ข้าพเจ้า
 ข้าพเจ้าจะทำตามคำของท่าน ท่านเป็นอาจารย์ของข้าพเจ้า
 ข้าพเจ้าจะเข้าถึงพระพุทฺธเจ้า และพระธรรมที่ยอดเยี่ยมว่า
 เป็นที่พึ่ง และข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์ของพระพุทฺธเจ้าผู้เป็น
 เทเวตาของนรชนว่าเป็นที่พึ่ง

ข้าพเจ้าจะตเว้นจากปาณาติบาตพลัน จะตเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ในโลก เป็นผู้ไม่ดื่มของมึนเมา ไม่กล่าวเท็จ และเป็นผู้สันโดษด้วยภรรยาของตนเอง”

โส วิเสสณะของ พุราหมโณ๑ สุทธกัตตานิ อภาสิ๑ อาชยاتبทกัตตฺวาจก “สาธุ สัมปฏิจนันตถลึงคัตถะ” อิตศัพท อากาธะไน สมปฏิจฺฉิตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาไน อภาสิ อีมา วิเสสณะของ คาธา๑ อวุตตกัมมะไน อภาสิ

“ยกุข อาลปนะ ตฺวํ สุทธกัตตานิ อสิ๑ อาชยاتبทกัตตฺวาจก อตฺถกาโม วิคิตกัตตานิ อสิ เม สัมปทานไน อตฺถกาโม, เทเวเต อาลปนะ ตฺวํ สุทธกัตตานิ อสิ๑ อาชยاتبทกัตตฺวาจก หิตกาโม วิคิตกัตตานิ อสิ เม สัมปทานไน อสิ, อหํ สุทธกัตตานิ กโรมิ๑ อาชยاتبทกัตตฺวาจก ตฺยหํ สามีสัมพันธะไน วจน๑ อวุตตกัมมะไน กโรมิ, ตฺวํ สุทธกัตตานิ อสิ๑ อาชยاتبทกัตตฺวาจก อาจริโย วิคิตกัตตานิ อสิ มม สามีสัมพันธะไน อาจริโย, อหํ สุทธกัตตานิ อูเปมิ๑ อาชยاتبทกัตตฺวาจก สรณํ สัมภาวนาไน อูเปมิ พุทฺธํ สัมปาปุณียกัมมะไน อูเปมิ, อหํ สุทธกัตตานิ อูเปมิ๑ อาชยاتبทกัตตฺวาจก อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ ฐมม๑ สัมปาปุณียกัมมะไน อูเปมิ อนุตฺตร วิเสสณะของ ฐมม, อหํ สุทธกัตตานิ คจฺฉามิ๑ อาชยاتبทกัตตฺวาจก สงฺฆํ สัมปาปุณียกัมมะไน คจฺฉามิ นรเทวสุส สามีสัมพันธะไน สงฺฆํ สรณํ สัมภาวนาไน คจฺฉามิ, จ สาม ศัพท วากยสมุจจยัตถะเข้า อูเปมิ สรณํ พุทฺธ, ฐมม อปี อนุตฺตร และ สงฺฆํ นรเทวสุส คจฺฉามิ สรณํ อหํ, อหํ สุทธกัตตานิ วิกโรมิ๑ ปริวชฺชยามิ ภณามิ และ โหมิ วิกโรมิ กิติ ปริวชฺชยามิ กิติ ภณามิ กิติ โหมิ กิติ อาชยاتبทกัตตฺวาจก ปาณาติปาตา อปาทานไน วิกโรมิ ฆิปฺปํ กิริยาวิเสสณะไน วิกโรมิ โลเก วิสยาธาระไน อทินฺนํ สามิเกน อนภินิหิตกัตตานิ อทินฺน๑ วิเสสณะของ วตฺถุ๑ อวุตตกัมมะไน ปริวชฺชยามิ อมชฺชไป วิคิตกัตตานิ โหมิ โนศัพท ปฏิเสธะไน ภณามิ มุสา

กิริยาวิเสสณะใน ภณามิ สเกน วิเสสณะของ ทาเรนๆ กระณะใน
ตุฎฐโจๆ วิกตีกัตตาใน โหมิ จ ห้ำศัพท์ วากยสมุจจยัตถะเข้า
กับ ปาณาติปาตา วิรมามิ ชิปปุ, โลเก อทินนั ปริวชชยามิ,
อมชชไป, โน มุสา ภณามิ และ สเกน ทาเรน โหมิ ตุฎฐโจ”
อิตีศัพท์ อาการะใน อาห ๕

๔๔. อถ นั เทวปุตโต “พฺราหฺมณ ตว เคเห พหุ ฐนั อตฺถิ, สตุถาริ อฺปฺสงฺกมิตฺวา ทานั
เทหิ ฐมฺมํ สุณฺหาหิ ปญฺหํ ปุจฺฉาหิตี วตฺวา ตตฺถ เวนฺนตฺรธาเย ๕

อถ นั (พฺราหฺมณ) เทวปุตโต “พฺราหฺมณ ตว เคเห พหุ ฐนั อตฺถิ, (ตฺว) สตุถาริ
อฺปฺสงฺกมิตฺวา ทานั เทหิ ฐมฺมํ สุณฺหาหิ ปญฺหํ ปุจฺฉาหิตี วตฺวา ตตฺถ เหว (จาเน) อนฺตฺรธาเย ๕

อถ ครั้งนั้น เทวปุตโต อ.เทพบุตร วตฺวา กล่าวแล้ว นั (พฺราหฺมณ) กะพฺราหฺมณ
นั้น อิติ ว่า “พฺราหฺมณ ดูก่อนพฺราหฺมณ ฐนั อ.ทริพฺย พหุ มาก อตฺถิ มีอยู่ เคเห
ในเรือน ตว ของท่าน, (ตฺว) อ.ท่าน อฺปฺสงฺกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว สตุถาริ ซึ่งพระ
ศาสดา เทหิ จงถวาย ทานั ซึ่งท่าน สุณฺหาหิ จงฟัง ฐมฺมํ ซึ่งธรรม ปุจฺฉาหิ จงถาม
ปญฺหํ ซึ่งปัญหา” อิติ ดังนี้ อนฺตฺรธาเย หายไปแล้ว ตตฺถ เหว (จาเน) ในที่นั้นนั้น
เทียว ๕

ที่นั้น เทพบุตรกล่าวกับพฺราหฺมณนั้นว่า “ดูก่อนพฺราหฺมณ ทริพฺยจำนวนมากมีอยู่ใน
เรือนของท่าน, ท่านจงเข้าไปเฝ้าพระศาสดา ถวายทาน ฟังธรรม ถ้ามปัญหาเกิด” แล้ว
หายไปในที่นั้นนั้นแหละ

อถ กาลสัตฺตมี เทวปุตโต สฺุทฺธกัตตาใน อนฺตฺรธาเยๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นั
วิเสสณะของ พฺราหฺมณๆ อกตีกัตตาใน วตฺวา “พฺราหฺมณ อาลปนะ พหุ วิเสสณะ
ของ ฐนัๆ สฺุทฺธกัตตาใน อตฺถิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตว สามีสัมพันธะใน เคเหๆ
วิสยาธาระใน อตฺถิ, ตฺว สฺุทฺธกัตตาใน เทหิ สุณฺหาหิ และปุจฺฉาหิ เทหิ กิติ์ สุณฺหาหิ
กิติ์ ปุจฺฉาหิ กิติ์ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สตุถาริ อวุตตกัมมะใน อฺปฺสงฺกมิตฺวาๆ
ปุพฺพกาลกิริยาใน เทหิ สุณฺหาหิ และปุจฺฉาหิ ทานั อวุตตกัมมะใน เทหิ ฐมฺมํ อวุตต-
กัมมะใน สุณฺหาหิ ปญฺหํ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉาหิ” อิตีศัพท์ อาการะใน วตฺวาๆ ปุพฺพ-
กาลกิริยาใน อนฺตฺรธาเย เหวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตตฺถๆ วิเสสณะของ จาเนๆ
วิสยาธาระใน อนฺตฺรธาเย ๕

๔๕. พุราหุมนโณปี เคหิ คนุตวา พุราหุมนิ อามนุตตวา “ภทเท อหิ สมณิ โคตมิมินนุตตวา ปณห์ ปุจฉิสสามิ; สกุกาโร กโรหิติ วตวา วิหาริ คนุตวา สตุถาโร เนว อภิวาเทตวา น ปฏิสนุถาโร กตวา เอกมหนุตติ จิตโต “โภ โคตม อธิวาเสหิ เม อชชตนาย ภตติ สทุธิ ภิกขุสงฺเขนาติ อาห ๗

พุราหุมนโณปี เคหิ คนุตวา พุราหุมนิ อามนุตตวา “ภทเท อหิ สมณิ โคตมิมินนุตตวา ปณห์ ปุจฉิสสามิ; (ตฺว) สกุกาโร กโรหิติ วตวา วิหาริ คนุตวา สตุถาโร เนว อภิวาเทตวา น ปฏิสนุถาโร กตวา เอกมหนุตติ จิตโต “โภ โคตม (ตฺว) อธิวาเสหิ เม อชชตนาย ภตติ สทุธิ ภิกขุสงฺเขนาติ อาห ๗

พุราหุมนโณปี แม้อ.พราหฺมณิ คนุตวา ไปแล้ว เคหิ สูเรือน อามนุตตวา เรียกมาแล้ว พุราหุมนิ ซึ่งนางพราหฺมณิ วตวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภทเท เนนางผู้เจริญ อหิ อ.เรา นิมนุตตวา นิมนัตแล้ว สมณิ ซึ่งพระสมณะ โคตม ผู้โคตมะ ปุจฉิสสามิ จักถาม ปณห์ ซึ่งปัญหา, (ตฺว) อ.ท่าน กโรหิ จงกระทำ สกุกาโร ซึ่งสักการะ” อิติ ดังนี้ คนุตวา ไปแล้ว วิหาริ สูวิหาริ น เอว อภิวาเทตวา ไม่ถวายบังคมแล้วนั้น เทียว สตุถาโร ซึ่งพระศาสดา น กตวา ไม่กระทำแล้ว ปฏิสนุถาโร ซึ่งปฏิสันถาร จิตโต ยืนอยู่แล้ว เอกมหนุตติ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “โคตม ข้าแต่พระโคตม โภ ผู้เจริญ (ตฺว) อ.พระองค์ สทุธิ กับ ภิกขุสงฺเขน ด้วยหมู่แห่งภิกษุ ภตติ ยังภัตร เม ของข้าพระองค์ อธิวาเสหิ ขอจงให้อยู่ทับ อชชตนาย เพื่อภัตรบริโภคอันจะมีในวันนี้” อิติ ดังนี้ ๗

แม้พราหฺมณิไปเรือนเรียกนางพราหฺมณิมา พุตวา “นางผู้เจริญ เรานิมนัตพระสมณะโคตม จะทูลถามปัญหา เธอช่วยทำเครื่องสักการะให้ด้วย” ไปยังวิหาริ ไม่ถวายบังคม พระศาสดา ไม่ทำการปฏิสันถาร ยืน ณ ที่สมควร กล่าววา “ท่านโคตมผู้เจริญ ขอพระองค์พร้อมภิกษุสงฆ์จงรับภัตรของข้าพระองค์เพื่อภัตรบริโภคที่จะมีในวันนี้”

อปิตัพพิ อเปกขัตถะเข้า พุราหุมนโณฯ สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เคหิ สัมปาปฺถนียกัมมะใน คนุตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อามนุตตวา พุราหุมนิ อวุตตกัมมะใน อามนุตตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วตวา “ภทเท อาลปนะ อหิ สุทธกัตตา ใน ปุจฉิสสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก โคตม วิเสสนะของ สมณิฯ อวุตตกัมมะใน นิมนุตตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฉิสสามิ ปณห์ อวุตตกัมมะใน ปุจฉิสสามิ, ตฺว

สุทรกัณฑ์ใน กโรหิ ๆ อาชยาตบทกัณฑ์ตั่วจาก สุกการ อวุตตกัมมะใน กโรหิ” อิติศัพท์
 อากาละใน วตุวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน คนตุวา วิหาร สัมปาปญญีกัมมะใน คนตุวา ๆ
 ปุพพกาลกิริยาใน อภิวาเทตวา สตุถาร อวุตตกัมมะใน อภิวาเทตวา เอวศัพท์
 อวชารณะเข้ากับ น ๆ ศัพท์ ปฏิเสระใน อภิวาเทตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน กตุวา
 นศัพท์ ปฏิเสระใน กตุวา ปฏิสนุถาร อวุตตกัมมะใน กตุวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน จิโต
 เอกมนุต อากาละใน จิโต ๆ วิเสสนะของ พุราหุมโน “โม วิเสสนะของ โคตม ๆ อาลปะนะ
 ตวั เหตุกัณฑ์ใน อธิวาเสหิ ๆ อาชยาตบทเหตุกัณฑ์ตั่วจาก เม สามีสัมพันธะใน ภาตต์
 อชชตนาย สัมปทานใน อธิวาเสหิ ภาตต์ การิตกัมมะใน อธิวาเสหิ สหุธิ ทัพพสมวาเย
 ใน ตวั ภิกขุสงฺฆเมน สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๆ

.....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....

๔๖. สตุถา อธิวาเสสิ ฯ

สตุถา (นิมนฺตน) อธิวาเสสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา **(นิมนฺตน)** ยังค่านิมนต์ **อธิวาเสสิ** ให้อยู่ทับแล้ว ฯ

พระศาสดาทรงรับค่านิมนต์

สตุถา เหตุกัณฑ์ใน อธิวาเสสิ ๆ อาชยาตบทเหตุกัณฑ์ตั่วจาก นิมนฺตน การิตกัมมะใน
 อธิวาเสสิ ฯ

.....
 .....
 .....
 .....

๔๗. โส สตุถุ อธิวาสนํ วิทิตฺวา เวเคนาคนฺตฺวา สกนิเวสเน ชาทนีย โภชนีย ปรุฎียาทาเปสิ ฯ

โส (พราหมโณ) สตุถุ (นิมนฺตน์) อธิวาสนํ วิทิตฺวา เวเคน อาคนฺตฺวา (ปุคฺคฺล) สกนิเวสเน ชาทนีย โภชนีย ปรุฎียาทาเปสิ ฯ

โส (พราหมโณ) อ.พราหมณ์นั้น วิทิตฺวา รู้แล้ว (นิมนฺตน์) อธิวาสนํ ซึ่งการ- ยัง คำนินมฺต -ให้ยู่ทับ สตุถุ ของพระศาสดา อาคนฺตฺวา มาแล้ว เวเคน โดยเร็ว (ปุคฺคฺล) ยังบุคคฺล ปรุฎียาทาเปสิ ให้ตระเตรียมแล้ว ชาทนีย ซึ่งของอันบุคคฺลพึง เคี้ยว โภชนีย ซึ่งของอันบุคคฺลพึงบริโภค สกนิเวสเน ในที่เป็นที่อยู่ของตน ฯ

พราหมณ์นั้นรู้การรับนิมนต์ของพระศาสดา มาโดยเร็ว แล้วใช้คนให้ช่วยเตรียม ของควรเคี้ยว ของควรบริโภคที่เรื้อนของตัวเอง

โส วิเสสนะของ พราหมโณๆ เหตุกัตตาใน ปรุฎียาทาเปสิๆ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจาก สตุถุ สามีสัมพันธะใน อธิวาสนํ นิมนฺตน์ การิตกัมมะใน อธิวาสนํๆ อวุตตกัมมะใน วิทิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาคนฺตฺวา เวเคน ตติยาวิเสสนะใน อาคนฺตฺวาๆ ปุพพ- กาลกิริยาใน ปรุฎียาทาเปสิ ปุคฺคฺล การิตกัมมะใน ปรุฎียาทาเปสิ สกนิเวสเน วิสยาธาระ ใน ปรุฎียาทาเปสิ ชาทนีย กิติ โภชนีย กิติ อวุตตกัมมะใน ปรุฎียาทาเปสิ ฯ

.....
.....
.....
.....

๔๘. สตุถา ภิกขุสงฺฆปริวุโต ตสฺส เคหํ คนฺตฺวา ปญฺจตฺตาสเน นิสิตฺติ ฯ

สตุถา ภิกขุสงฺฆปริวุโต ตสฺส (พราหมณฺสฺส) เคหํ คนฺตฺวา (ปุคฺคฺเลน) ปญฺจตฺตาสเน นิสิตฺติ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา ภิกขุสงฺฆปริวุโต ผู้อันหมู่แห่งภิกษุแวดล้อมแล้ว คนฺตฺวา ไป แล้ว เคหํ สู่เรื้อน ตสฺส (พราหมณฺสฺส) ของพราหมณ์นั้น นิสิตฺติ ประทับนั่งแล้ว (ปุคฺคฺเลน) ปญฺจตฺตาสเน บนอาสนะอันบุคคฺลปูลาดแล้ว ฯ

พระศาสดามีภิกษุสงฆ์แวดล้อม เสด็จไปสู่เรื้อนของพราหมณ์นั้น ประทับนั่งบนอาสนะ ที่เขาปูลาดไว้

สตถา สุทธกัตตานิ นิสีทิจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ภิกขุสงฺฆปริวฺโต วิเสสณะของ
 สตถา ตสฺส วิเสสณะของ พุราหุมนฺตสฺสจ สามีสัมพันธะใน เเคหฺจ สัมปาปฺณียกัมมะใน
 คนฺตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสีทิจ ปุคฺคเลน อนภิตกัตตานิ ปณฺณตฺต- ปณฺณตฺตา-
 สเน อุปฺสิเลสิกาธาระใน นิสีทิจ ฯ

.....

.....

.....

.....

๔๙. พุราหุมนฺต สกุกจํ ปรีวิสิ ฯ

พุราหุมนฺต อ.พราหฺมณฺ ปรีวิสิ อังคาสแลว สกุกจํ โดยเคารพ ฯ

พราหฺมณฺอังคาสโดยเคารพ

พุราหุมนฺต สุทธกัตตานิ ปรีวิสิจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สกุกจํ กิริยาวิเสสณะใน
 ปรีวิสิ ฯ

.....

.....

.....

.....

๕๐. มหาชนฺ สนนฺปติ ฯ

มหาชน อ.มหาชน สนนฺปติ ประชุมกันแลว ฯ

มหาชนชุมนุมกัน

มหาชน สุทธกัตตานิ สนนฺปติจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ฯ

.....

.....

.....

.....

๕๑. มิจฉาทิฏฐิเกน กิร ตถาคเต นิมนฺตเต, เทว ชนกายา สนฺนิปตฺตฺติ: มิจฉาทิฏฐิกา “อชฺช สมณฺโณ โคตมํ ปญฺหํ ปุจฺจาย วิเหจฺยมาณํ ปสฺสิสฺสสามาติ สนฺนิปตฺตฺติ, สมฺมาทิฏฐิกา “อชฺช พุทฺธวีสยํ พุทฺธลีสฺหํ ปสฺสิสฺสสามาติ สนฺนิปตฺตฺติ ๗

มิจฉาทิฏฐิเกน กิร (ชเนน) ตถาคเต นิมนฺตเต, เทว ชนกายา สนฺนิปตฺตฺติ: มิจฉาทิฏฐิกา (ชนา) “(มยฺ) อชฺช สมณฺโณ โคตมํ (พฺราหฺมณฺเนน) ปญฺหํ ปุจฺจาย วิเหจฺยมาณํ ปสฺสิสฺสสามาติ (จินฺตเนน) สนฺนิปตฺตฺติ, สมฺมาทิฏฐิกา (ชนา) “(มยฺ) อชฺช พุทฺธวีสยํ พุทฺธลีสฺหํ ปสฺสิสฺสสาม” อิติ (จินฺตเนน) สนฺนิปตฺตฺติ ๗

กิร ได้ยินว่า ตถาคเต ครั้นเมื่อพระตถาคต มิจฉาทิฏฐิเกน (ชเนน) อันชน ผู้มีความเห็นผิด นิมนฺตเต ทูลนิมนต์แล้ว, ชนกายา อ.หมู่แห่งชน ท. เทว สอง สนฺนิปตฺตฺติ ย่อมประชุมกัน, มิจฉาทิฏฐิกา (ชนา) อ.ชน ท. ผู้มีความเห็นผิด สนฺนิปตฺตฺติ ย่อมประชุมกัน (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “อชฺช ในวันนี้ (มยฺ) อ.เรา ท. ปสฺสิสฺสสาม จักดู สมณฺโณ ซึ่งพระสมณะ โคตมํ ผู้โคตม (พฺราหฺมณฺเนน) ปญฺหํ ปุจฺจาย วิเหจฺยมาณํ ผู้อันพราหมณ์ เบียดเบียนอยู่ ด้วยการถาม ซึ่งปัญหา” อิติ ดังนี้, สมฺมาทิฏฐิกา (ชนา) อ.ชน ท. ผู้มีความเห็นชอบ สนฺนิปตฺตฺติ ย่อมประชุมกัน (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “อชฺช ในวันนี้ (มยฺ) อ.เรา ท. ปสฺสิสฺสสาม จักดู พุทฺธวีสยํ ซึ่งวิสัยของพระพุทฺธเจ้า พุทฺธลีสฺหํ ซึ่งการเยื้องกรายของพระพุทฺธเจ้า” อิติ ดังนี้ ๗

ทราบว่ เมื่อพระตถาคตที่ชนผู้เป็นมิจฉาทิฏฐิทูลนิมนต์ หมู่ชนทั้งหลาย ๒ ฝ่าย จะประชุมกัน พวกชนที่เป็นมิจฉาทิฏฐิ พวกนั้นมาชุมนุมด้วยประสงค์ว่า “วันนี้ พวกเราจะดูพระสมณะโคตมที่ถูกพราหมณ์เบียดเบียนด้วยการถามปัญหา” พวกสมฺมาทิฏฐิ ชุมนุมกันด้วยประสงค์ว่า “วันนี้ พวกเราจะดูพระพุทฺธวีสยํ พระพุทฺธลีสฺหา”

กิร อนุสฺสวณฺตถะ ตถาคเต ลักษณะใน นิมนฺตเต๑ ลักษณะกิริยา มิจฉาทิฏฐิเกน วิเสสณะของ ชเนน๑ อนภินิหิตกัตตาใน นิมนฺตเต, เทว วิเสสณะของ ชนกายา๑ สุธกัตตา ใน สนฺนิปตฺตฺติ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก, มิจฉาทิฏฐิกา วิเสสณะของ ชนา๑ สุธกัตตา ใน สนฺนิปตฺตฺติ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก “อชฺช กาลสัตฺตมฺใน ปสฺสิสฺสสาม มยฺ สุธกัตตา ใน ปสฺสิสฺสสาม๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก สมณฺโณ อวุตตกัมมะใน ปสฺสิสฺสสาม โคตมํ วิเสสณะของ สมณฺโณ พฺราหฺมณฺเนน อนภินิหิตกัตตาใน วิเหจฺยมาณํ ปญฺหํ อวุตตกัมมะใน

ปุจฉาฯ ๑ ภาระใน วิหะริยมาโนฯ วิเสสณะของ สมณ” อิตีศัพท สรุปะใน จินตเนนฯ ๑
 ภาระใน สนุnipตนุติ, สมมาทิกุฎิกกา วิเสสณะของ ชนาฯ สุกทกัตตาใน สนุnipตนุติฯ ๑
 อาขยาตบทกัตตุวาจก “อชช กาลสัตตมีใน ปสสิสสุสาม มย สุกทกัตตาใน ปสสิสสุสามฯ ๑
 อาขยาตบทกัตตุวาจก พุทฐวิสย กิติ พุทฐลพิพหุ กิติ อวุตตกัมมะใน ปสสิสสุสาม” อิติ
 ศัพท สรุปะใน จินตเนนฯ ๑ ภาระใน สนุnipตนุติ ๕

๕๒. อถ พุราหุมนโณ กตภตตกิจจํ ตถาคตํ อุปสงกมิตวา นิจาสเน นิสินโน ปญหํ
 ปุจฺฉิ “โก โคตม ตุมหากํ ทานํ อทตวา ปุชฺชํ อกตวา ฐมมํ อสฺสุตฺวา อุโปสถวาสํ
 อวสิตฺวา เกวลํ มโนปสาทมตฺเตเนว สคฺเค นินฺพตฺตา นาม โหนฺตฺติติ ๕

อถ พุราหุมนโณ กตภตตกิจจํ ตถาคตํ อุปสงกมิตวา นิจาสเน นิสินโน ปญหํ ปุจฺฉิ “โก
 โคตม ตุมหากํ ทานํ อทตวา ปุชฺชํ อกตวา ฐมมํ อสฺสุตฺวา อุโปสถวาสํ อวสิตฺวา เกวลํ
 มโนปสาทมตฺเตเนว เอว (การณน) สคฺเค นินฺพตฺตา นาม (สตุตฺตา) โหนฺตฺติติ ๕

อถ ครั้งนั้น พุราหุมนโณ อ.พราหฺมณฺ์ อุปสงกมิตวา เข้าไปเฝ้าแล้ว ตถาคตํ ซึ่ง
 พระตถาคต กตภตตกิจจํผู้มีกิจด้วยภัตรอันทรงกระทำแล้ว นิสินโน นั่งแล้ว นิจาสเน
 บนอาสนะอันต่ำ ปุจฺฉิ ทูลถามแล้ว ปญหํ ซึ่งปัญหา อิติ ว่า “โคตม ข้าแต่พระโคตม
 โก ผู้เจริญ (สตุตฺตา) อ.สัตฺว์ ท. ตุมหากํ ทานํ อทตวา ปุชฺชํ อกตวา ฐมมํ
 อสฺสุตฺวา อุโปสถวาสํ อวสิตฺวา เกวลํ มโนปสาทมตฺเตเนว เอว (การณน) สคฺเค
 นินฺพตฺตา นาม ชื่อว่าผู้ไม่ถวายเป็นแล้ว ซึ่งทาน ไม่กระทำแล้ว ซึ่งการบูชา แก่พระองค์
 ท. ไม่ฟังแล้ว ซึ่งธรรม ไม่อยู่แล้ว อยู่ด้วยสามารถแห่งอุโบสถ บังเกิดแล้ว ในสวรรค์
 เพราะเหตุ สักว่าความเลื่อมใสแห่งใจ อย่างเดียว นั้นเทียว โหนฺตฺติ มีอยู่หรือ?” อิติ
 ดั่งนี้ ๕

ที่นั้น พราหฺมณฺ์เข้าไปเฝ้าพระตถาคตผู้ทรงกระทำภัตรกิจเสร็จแล้ว นั่งบนอาสนะต่ำ
 ทูลถามปัญหาว่า “ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ธรรมดาสัตฺว์ทั้งหลายผู้ที่ไม่ได้ถวายเป็นทาน
 ไม่ได้ทำการบูชาแก่พระองค์ ไม่ได้ฟังธรรม ไม่ได้อยู่รักษาอุโบสถศีล บังเกิดบนสวรรค์
 เพราะเหตุสักว่าทำใจให้เลื่อมใสล้วนๆ มีอยู่หรือเปล่าครับ?”

อถ กาลสัตตมี พุราหุมนโณ สุกทกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาขยาตบทกัตตุวาจก กตภตตกิจจํ
 วิเสสณะของ ตถาคตํฯ ๑ อวุตตกัมมะใน อุปสงกมิตวาฯ ๑ ปุพพกาลกิริยาใน นิสินโน

นี่จาสเน อุปลิลลิกาธาระใน นิสินฺโน๑ วิเสสนะของ พุราหฺมโณ ปญฺหํ อวุตตกัมมะใน
 ปุจฺฉิ “โภ วิเสสนะของ โคตม๑ อาลปนะ นามศัพท์ สัญญาไซตกะเข้า นิพฺพตฺตา๑
 วิเสสนะของ สุตฺตา๑ สุทฺธกัตฺตาใน โหนฺติ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ตุมฺหากํ สัมปทาน
 ใน อทฺตฺวา และ อกฺตฺวา ทานํ อวุตตกัมมะใน อทฺตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิพฺพตฺตา
 ปุชฺชํ อวุตตกัมมะใน อกฺตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิพฺพตฺตา ฐมฺมํ อวุตตกัมมะใน
 อสฺสุตฺตา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิพฺพตฺตา อุโปสถวาสํ กิริยาวิเสสนะใน อวสฺติตฺวา๑
 ปุพฺพกาลกิริยาใน นิพฺพตฺตา เกวลํ กิริยาวิเสสนะใน -ปสาทมตฺเตน เอวศัพท์
 อวธารณะเข้ากับ มโนปสาทมตฺเตน๑ วิเสสนะของ การณ๑ เหตุใ นนิพฺพตฺตา
 สคฺเค วิสยาธาระใน นิพฺพตฺตา” อิติศัพท์ อากาเรใน ปุจฺฉิ ๗

.....
 .....
 .....
 .....

๕๓. “พุราหฺมณ กสฺมา มํ ปุจฺฉสิ, นนฺ เต ปุตฺเตน มฏฺฐกฺกุณฺฑลฺลิษา มยิ มนํ ปสาเทตฺวา
 อตฺตโน สคฺเค นิพฺพตฺตภาโว กถิโตติ ๗

(สตุถา) “(ตุ) พุราหฺมณ กสฺมา มํ ปุจฺฉสิ, นนฺ เต ปุตฺเตน มฏฺฐกฺกุณฺฑลฺลิษา มยิ มนํ
 ปสาเทตฺวา อตฺตโน สคฺเค นิพฺพตฺตภาโว กถิโตติ (อาห) ๗

(สตุถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “พุราหฺมณ ดูก่อนพราหฺมณ (ตุ) **อ.เธอ ปุจฺฉสิ**
 ย่อมถาม **มํ** ซึ่งเรา **กสฺมา** เพราะเหตุอะไร? **มยิ มนํ ปสาเทตฺวา**
อตฺตโน สคฺเค นิพฺพตฺตภาโว อ.ความที่แห่งตน เป็นผู้ ยังใจ ให้เลื่อมใสแล้ว ในเรา
 บังเกิดแล้ว ในสววรรค์ **มฏฺฐกฺกุณฺฑลฺลิษา** อันมาณพชื่อว่ามฏฺฐกฺกุณฺฑลฺลิ **ปุตฺเตน** ผู้เป็น
 บุตร **เต** ของท่าน **กถิโต** บอกแล้ว **นนฺ มิใช่หรือ?**” อิติ ดังนี้ ๗

พระศาสดาตรัสว่า “พราหฺมณฺ เธอถามเราเพราะอะไร? ความที่ตนทำใจให้เลื่อมใสใน
 เราแล้วบังเกิดในสววรรค์ มฏฺฐกฺกุณฺฑลฺลิผู้เป็นบุตรของเธอ บอกแล้วมิใช่หรือ?”

สตุถา สุทฺธกัตฺตาใน อาห๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “พุราหฺมณ อาลปนะ ตุํ สุทฺธกัตฺตา
 ใน ปุจฺฉสิ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก กสฺมา เหตุใ นปุจฺฉสิ มํ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉสิ,
 นิพฺพตฺตภาโว วุตตกัมมะใน กถิโต๑ กิตบทกัมมวจาก นนฺ ปุจฺฉนฺตถะ เต สามี-

สัมพันธ์ใน ปุตุเตนๆ วิเสสนะของ มัจจุรณทศมาส อนภิตกัตตาใน กถิต มย วิสยาธาระใน ปสาเทตวา มน การิตกัมมะใน ปสาเทตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิพพุตต-
อตุตโน ภาวาทีสัมพันธ์ใน นิพพุตตภาโว สคเค วิสยาธาระใน นิพพุตต-” อิติศัพท์
อาการใน อาห ๕

.....
.....
.....

๕๔. “กทา โภ โคตมาติ ๕

(พราหมณ์) “กทา โภ โคตม (มยหิ ปุตุเตน มัจจุรณทศมาส ตุมหเส มน ปสาเทตวา
อตุตโน สคเค นิพพุตตภาโว กถิตติ ปุจฉิ) ๕

(พราหมณ์) อ.พราหมณ์ (ปุจฉิ) ทูลถามแล้ว อติ ว่า “โคตม ข้าแต่พระโคตม โภ
ผู้เจริญ (ตุมหเส มน ปสาเทตวา อตุตโน สคเค นิพพุตตภาโว) อ.ความที่แห่ง
ตน เป็นผู้ ยังใจ ให้เลื่อมใสแล้ว ในพระองค์ บังเกิดแล้ว ในสวรรค (มัจจุรณทศมาส)
อันมาณพชื่อว่ามัจจุรณทศมาส (ปุตุเตน) ผู้เป็นบุตร (มยหิ) ของข้าพระองค์ (กถิต)
บอกแล้ว กทา ในกาลไร?” อติ ดังนี้ ๕

พราหมณ์ทูลถามว่า “ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ เมื่อไรกันครับ?”

พราหมณ์ สุทธกัตตาใน ปุจฉิๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก “โภ วิเสสนะของ โคตมๆ
อาลปนะ นิพพุตตภาโว วุตตกัมมะใน กถิตๆ กิตบทกัมมวาจาก มยหิ สามีสัมพันธ์
ใน ปุตุเตนๆ วิเสสนะของ มัจจุรณทศมาส อนภิตกัตตาใน กถิต ตุมหเส วิสยาธาระ
ใน ปสาเทตวา มน การิตกัมมะใน ปสาเทตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิพพุตต- อตุตโน
ภาวาทีสัมพันธ์ใน นิพพุตตภาโว สคเค วิสยาธาระใน นิพพุตต-” อิติศัพท์ อาการ
ใน ปุจฉิ ๕

.....
.....
.....
.....
.....

๕๕. “นनु ตว์ อชช สุสานิ คนตุวา กนฺทฺโต อวิทุเร พาหา ปคฺคยฺห กนฺทฺตํ เอกิ มาณวิ ทิสฺวา

‘อลงฺกโต มฏฺจกฺกฺทลฺลํ

มาลาภาริ หริจฺนฺทฺทฺสฺสโทติ

ทฺวิหิ ชเนหิ กถิตํ กถํ ปกาเสนฺโต สพฺพํ มฏฺจกฺกฺทลฺลิตฺตํ กเถสิ ๗

(สตฺถา) “นनु ตว์ อชช สุสานิ คนตุวา กนฺทฺโต อวิทุเร พาหา ปคฺคยฺห กนฺทฺตํ เอกิ มาณวิ ทิสฺวา

‘(ตว์) อลงฺกโต มฏฺจกฺกฺทลฺลํ

มาลาภาริ หริจฺนฺทฺทฺสฺสโทติ

(วเทสิ อิติ วตุวา) ทฺวิหิ ชเนหิ กถิตํ กถํ ปกาเสนฺโต สพฺพํ มฏฺจกฺกฺทลฺลิตฺตํ กเถสิ ๗

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (วตุวา) ตรัสแล้ว (อิติ) ว่า “ตว์ อ.ท่าน คนตุวา ไปแล้ว สุสานิ สู่ป่าช้า อชช ในวันนี้ กนฺทฺโต คร่ำครวญอยู่ ทิสฺวา เห็นแล้ว มาณวิ ซึ่งมาณพ เอกิ คนหนึ่ง พาหา ปคฺคยฺห กนฺทฺตํ ผู้ประคองแล้ว ซึ่งแขน ท. คร่ำครวญอยู่ อวิทุเร ในที่ไม่ไกล (วเทสิ) ย่อมกล่าว อิติ ว่า

‘(ตว์) อ.ท่าน อลงฺกโต ผู้อันบุคคลประดับแล้ว มฏฺจกฺกฺทลฺลํ

ผู้มีตุ้มหูอันเกลี้ยง มาลาภาริ ผู้มีภาระคือระเบียบ หริ-

จฺนฺทฺทฺสฺสโท ผู้มีกายหนาขึ้นด้วยจันทน์เหลือง’ อิติ ดังนี้

เป็นต้น” อิติ ดังนี้

ปกาเสนฺโต เมื่อทรงประกาศ กถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว ทฺวิหิ ชเนหิ กถิตํ อัน-
อันชน ท. สอง -กล่าวแล้ว กเถสิ ตรัสแล้ว มฏฺจกฺกฺทลฺลิตฺตํ ซึ่งเรื่องแห่งมาณพชื่อ
ว่ามฏฺจกฺกฺทลฺลํ สพฺพํ ทั้งปวง ๗

พระศาสดาตรัสว่า “ท่านไปป่าช้าในวันนี้ คร่ำครวญอยู่ เห็นมาณพคนหนึ่งที่กำลัง
ประคองแขนคร่ำครวญอยู่ในที่ไม่ไกล ย่อมกล่าววว่า

“ท่านผู้ประดับประดาแล้ว มีภาระคือระเบียบ มีตุ้มหูเกลี้ยง

มีกายหนาขึ้นด้วยจันทน์เหลือง” ดังนี้เป็นต้น

เมื่อทรงประกาศถ้อยคำที่ชนทั้งสองกล่าวแล้ว ตรัสเรื่องมฏฺจกฺกฺทลฺลํมาณพทั้งเรื่อง

สตถา สุทรกัตตานิ กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตฺวํ สุทรกัตตานิ วเทสิฯ อาชยาต-
 บทกัตตฺวาจก นนุคัพทํ ปุจณนัตถะ อชฺช กาลสัตตมึนํ คนฺตฺวา สุสานํ สัมปาปุณฺนีย-
 กัมมะในํ คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาในํ กนฺทนฺโตฯ อัมภันตฺรกิริยาของ ตฺวํ อวิทุเร
 วิสยาธาระในํ กนฺทนฺตํ พาทา อวุตตกัมมะในํ ปคฺคยหฺย สมานกาลกิริยาในํ กนฺทนฺตํฯ
 กิตฺติ เอภํ กิตฺติ วิเสสนะของ มาณวํฯ อวุตตกัมมะในํ ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาในํ วเทสิ

‘ตฺวํ สุทรกัตตานิ กนฺทสิ อลงฺกโต กิตฺติ มฏฺฐกฺกณฺทสิ กิตฺติ
 มาลาภาริ กิตฺติ หริจฺนฺทนฺตฺสโท กิตฺติ วิเสสนะของ ตฺวํ’ อิตฺติคัพทํ
 อาทยัตถะในํ วเทสิ” อิตฺติคัพทํ อากาธะในํ วตฺวา

วตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาในํ ปกาเสนฺโต ทฺวิหิ วิเสสนะของ ชเนหิฯ อนภิทกัตตานิ
 กถิตฺตํฯ วิเสสนะของ กถํฯ อวุตตกัมมะในํ ปกาเสนฺโตฯ อัมภันตฺรกิริยาของ สตถา
 สพฺพ วิเสสนะของ มฏฺฐกฺกณฺทลิวตฺตํฯ อวุตตกัมมะในํ กเถสิ ฯ

.....
 .....
 .....

๕๖. เตเนเวตํ พุทฺธภาสิตํ นาม ชาตํ ฯ

เตน เหว เอตํ (มฏฺฐกฺกณฺทลิวตฺตํ) พุทฺธภาสิตํ นาม ชาตํ ฯ

เตน เหว เพราะเหตุนั้นนั้นเทียว เอตํ (มฏฺฐกฺกณฺทลิวตฺตํ) อ.เรื่องแห่งมาณพชื่อว่า
 มัจจุรณทศิมาณพนี้ พุทฺธภาสิตํ นาม ชื่อว่าเป็นพุทฺธภาสิต ชาตํ เกิดแล้ว ฯ

เพราะเหตุนั้นนั้นแหละ เรื่องมัจจุรณทศิมาณพนี้ จึงชื่อว่าเป็นพระพุทฺธภาสิต

เอวคัพทํ อวธารณะเข้ากับ เตนฯ เหตุวัตถะ เอตํ วิเสสนะของ มฏฺฐกฺกณฺทลิวตฺตํฯ
 สุทรกัตตานิ ชาตํฯ กิตบทกัตตฺวาจก นามคัพทํ สัญญาชิตกะเข้ากับ พุทฺธภาสิตํฯ
 วิกตีกัตตานิ ชาตํ ฯ

.....
 .....
 .....

๕๗. ตํ กเถตฺวา จ ปน “น โข พุราหุมน เอกสโต, น เทว, อถ โข มยิ มนํ
ปสาเทตฺวา สคฺเค นิพฺพตฺตานํ คณฺหา นตฺถิติ อาห ๗

(สตฺถา) ตํ (มฺหฺจฺกฺกฺษฺทฺลิวฺตฺถุ) กเถตฺวา จ ปน “น โข พุราหุมน เอกสโต (โหติ), น เทว (สตานิ
โหนติ), อถ โข มยิ มนํ ปสาเทตฺวา สคฺเค นิพฺพตฺตานํ (สตฺตานํ) คณฺหา นตฺถิติ อาห ๗

จ ปน ก็แล สตฺถา อ.พระศาสดา กเถตฺวา ครั้นตรัสแล้ว ตํ (มฺหฺจฺกฺกฺษฺทฺลิวฺตฺถุ) ซึ่งเรื่อง
แห่งมาณพชื่อว่ามัญฺจฺกฺกฺษฺทฺลิวฺตฺถุ นั้น อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “พุราหุมน ดูก่อนพราหมณ์
เอกสโต ร้อยหนึ่ง (โหติ) ย่อมมี น โข หามีได้แล, (สตานิ) ร้อยท. เทว สอง (โหนติ)
ย่อมมี น หามีได้, อถ โข โดยที่แท้แล คณฺหา อ.การนับ (สตฺตานํ) ซึ่งสัตว์ท. มยิ มนํ
ปสาเทตฺวา สคฺเค นิพฺพตฺตานํ ผู้ยังใจ ให้เลื่อมใสแล้ว ในเรา บังเกิดแล้ว ในสวรรค
นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ๗

ก็แล พระศาสดา ครั้นตรัสเรื่องมัญฺจฺกฺกฺษฺทฺลิวฺตฺถุ มาณพแล้ว ตรัสว่า “พราหมณ์ ไม่ใช่หนึ่ง
ร้อย ไม่ใช่สองร้อย ที่แท้ การนับสัตว์ทั้งหลายที่เข้าใจให้เลื่อมใสในเราแล้วบังเกิดใน
สวรรค ไม่มี”

จ ปน นิปาตสมฺมุหะ สตฺถา สฺุทฺทกัตฺตาใน อาห ๗ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ
มฺหฺจฺกฺกฺษฺทฺลิวฺตฺถุ ๗ อวุตตกัมมะใน กเถตฺวา ๗ ลักขณัตถะ “พุราหุมน อาลปนะ เอกสโต
สฺุทฺทกัตฺตาใน โหติ ๗ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก นศัพท์ ปฏฺิเสษนัตถะ โชศัพท์ วจนาลังการะ,
เทว วิเสสณะของ สตานิ ๗ สฺุทฺทกัตฺตาใน โหนติ ๗ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก นศัพท์
ปฏฺิเสษนัตถะ, อถ โข อรุจิสฺุจนัตถะ คณฺหา สฺุทฺทกัตฺตาใน นตฺถิ ๗ กิริยาบทกัตฺตฺวาจก
มยิ วิสยาระใน ปสาเทตฺวา มนํ การิตกัมมะใน ปสาเทตฺวา ๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน
นิพฺพตฺตานํ สคฺเค วิสยาระใน นิพฺพตฺตานํ ๗ วิเสสณะของ สตฺตานํ ๗ ฉัฏฐี อวุตตกัมมะ
ใน คณฺหา” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๗

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๕๘. มหาชน เวมตีโก อโหสิ ฯ

มหาชน อ.มหาชน เวมตีโก เป็นผู้ประกอบแล้วด้วยความสงสัย อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ
มหาชนได้เกิดความสงสัยขึ้น

มหาชน สุทรกัตตนาใน อโหสิ ฯ อาชยาตบทกัตตวาจก เวมตีโก วิกติกัตตนาใน อโหสิ ฯ

.....
.....
.....

๕๙. อถสฺส อนิพฺเพตติกภาวํ วิทิตฺวา สตุถา “มฏฺฐกฺุณฺทลิตฺเวปฺตุโต วิมานเนว สหฺฐี
อากจฺจตุติ อธิฏฺฐาสิ ฯ

อถ อสฺส (มหาชนสฺส) อนิพฺเพตติกภาวํ วิทิตฺวา สตุถา “มฏฺฐกฺุณฺทลิตฺเวปฺตุโต วิมานเน เอว
สหฺฐี อากจฺจตุติ อธิฏฺฐาสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตุถา อ.พระศาสดา วิทิตฺวา ทรงทราบแล้ว อสฺส (มหาชนสฺส)
อนิพฺเพตติกภาวํ ซึ่งความที่แห่งมหาชนนั้น เป็นผู้ประกอบแล้วด้วยความสงสัยออก
แล้วหาไม่ได้ อธิฏฺฐาสิ ทรงอธิษฐานแล้ว อิติ ว่า “มฏฺฐกฺุณฺทลิตฺเวปฺตุโต อ.เทพบุตร
ชื่อว่ามีฏฺฐกฺุณฺทลิตฺ อากจฺจตุ ของงมา สหฺฐี กับ วิมานเน เอว ด้วยวิมานนั้นเทียว”
อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น พระศาสดาทรงทราบว่ามหาชนยังไม่หายเคลือบแคลงสงสัย จึงทรงอธิษฐานว่า
“ขอผู้มีฏฺฐกฺุณฺทลิตฺเทพบุตรจงมาพร้อมกัับวิมานนั้นแหละ”

อถ กาลสัตฺตมี สตุถา สุทรกัตตนาใน อธิฏฺฐาสิ ฯ อาชยาตบทกัตตวาจก อสฺส วิเสสนะ
ของ มหาชนสฺส ฯ ภาวาทิสัมพันธะใน อนิพฺเพตติกภาวํ ฯ อวุตตกัมมะใน วิทิตฺวา ฯ
ปุพฺพกาลกิริยาใน อธิฏฺฐาสิ “มฏฺฐกฺุณฺทลิตฺเวปฺตุโต สุทรกัตตนาใน อากจฺจตุ ฯ อาชยาต-
บทกัตตวาจก เอวคััพพ อวธารณะเข้ากับ วิมานเน ฯ สหฺตถตติยาเข้ากับ สหฺฐี ฯ กิริยา-
สมวายะใน อากจฺจตุ” อิติคััพพ อากาละใน อธิฏฺฐาสิ ฯ

.....
.....
.....

๖๐. โส ตีคาวุตปปมาเณน ทิพพาภรณปฏิมณฺหิติน อตฺตภาเวนาคนฺตฺวา วิมานา โอรุยฺห สตุถารํ วนฺหิตฺวา เอกมฺหุตํ อฏฺฐจาสิ ฯ

โส (มฏฺฐกฺกฺขฺลฺลิตฺเวทฺตฺโต) ตีคาวุตปปมาเณน ทิพพาภรณปฏิมณฺหิติน อตฺตภาเวน อากนฺตฺวา วิมานา โอรุยฺห สตุถารํ วนฺหิตฺวา เอกมฺหุตํ อฏฺฐจาสิ ฯ

โส (มฏฺฐกฺกฺขฺลฺลิตฺเวทฺตฺโต) อ.เทพบุตรชื่อว่ามฏฺฐกฺกฺขฺลฺลิตฺเวทฺตฺโตนั้น อากนฺตฺวา มาแล้ว อตฺตภาเวน ด้วยอตฺตภาพ ทิพพาภรณปฏิมณฺหิติน อันประดับแล้วด้วยอาภรณ์ อันเป็นทิพย์ ตีคาวุตปปมาเณน อันมีคาวุตสามเป็นประมาณ โอรุยฺห ลงแล้ว วิมานา จากวิมาน วนฺหิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตุถารํ ซึ่งพระศาสดา อฏฺฐจาสิ ได้ ยืนแล้ว เอกมฺหุตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

เทพบุตรชื่อว่ามฏฺฐกฺกฺขฺลฺลิตฺเวทฺตฺโตนั้นมาพร้อมทั้งอตฺตภาพที่ประดับด้วยอาภรณ์ที่เป็นทิพย์ มี ๓ คาวุตเป็นประมาณ ลงจากวิมาน ถวายบังคมพระศาสดา แล้วได้ยืน ณ ที่สมควร

โส วิเสสนะของ มฏฺฐกฺกฺขฺลฺลิตฺเวทฺตฺโต ๆ สุทฺถกตฺตาใน อฏฺฐจาสิ ๆ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก ตีคาวุตปปมาเณน ก็ดี ทิพพาภรณปฏิมณฺหิติน ก็ดี วิเสสนะของ อตฺตภาเวน ๆ ภาวะ ใน อากนฺตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอรุยฺห วิมานา อปาทานใน โอรุยฺห ๆ ปุพฺพกาล- กิริยาใน วนฺหิตฺวา สตุถารํ อวุตตกัมมะใน วนฺหิตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อฏฺฐจาสิ เอกมฺหุตํ อาชาระใน อฏฺฐจาสิ ฯ

.....
.....

๖๑. อถ นํ สตุถา “ตฺวํ อิมํ สมฺปตฺตีํ กิํ กมฺมํ กตฺวา ปฏฺฐิลลิตีํ ปุจฺจนฺโต

“อภิกฺกฺขฺเตน วณฺเณน ยา ตฺวํ ติฏฺฐสิ เทเวเต
โอภาเสหฺตึ ทิสสา สพฺพา โอสธี วยิ ตารกา,
ปุจฺจามิ ตํ เทว มหานุภาวํ
มฺหุสฺสสุทฺโต กิมกาสิ ปุณฺณหฺตึ

คาถมาห ฯ

อถ นํ (เทวปฺตฺตํ) สตุถา “ตฺวํ อิมํ สมฺปตฺตีํ กิํ กมฺมํ กตฺวา ปฏฺฐิลลิตีํ ปุจฺจนฺโต

“อภิกฺกฺขฺเตน วณฺเณน ยา ตฺวํ ติฏฺฐสิ เทเวเต

โอภาเสนุติ ทิสสา สพุพา   โอสรี วีย ตารกา (โอภาเสนุติ ทิสสา สพุพา),
 (อห) ปุจฉามิ ตํ (ตว) เทว มหานุภาว,
 (ตว) มนุสฺสกุโตะ ก็ อกาสิ ปุณฺณหฺติ

คาถิ อาห ๗

อด ครั้งนั้น สตุถา อ.พระศาสดา ปุจฉนุโต เมื่อตรัสถาม นํ (เทวปุตฺต) ซึ่งเทพบุตร
 นั้น อิติ ว่า “ตว อ.เธอ กตฺวา กระทำแล้ว ก็ กมฺมํ ซึ่งกรรมอะไร ปฏิลภิ ได้เฉพาะ
 แล้ว อิมํ สมฺปตฺติ ซึ่งสมบัตินี้” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถิ ซึ่งพระคาถา อิติ ว่า
 “เทวเต ดูก่อนเทวดา ยา ตว อ.เธอใด วณฺเณน มีวิณะ
 อภิกุณฺเณน อังงดงาม ทิสสา ยังกิศ ท. สพุพา ทั้งปวง
 โอภาเสนุติ ให้สว่างอยู่ ติฏฺฐสิ ยืนอยู่ โอสรี ตารกา วีย
 ราวกะ อ.ดาว ประจํารุง (ทิสสา) ยังกิศ ท. (สพุพา) ทั้งปวง
 (โอภาเสนุติ) ให้สว่างอยู่, เทว ดูก่อนเทวดา (อห) อ.เรา
 ปุจฉามิ ย่อมถาม ตํ (ตว) ซึ่งเขอนั้น มหานุภาว ผู้มีอำนาจ
 มาก, (ตว) อ.เธอ มนุสฺสกุโตะ ผู้เป็นมนุษย์เป็นแล้ว อกาสิ
 ได้กระทำแล้ว ปุณฺณํ ซึ่งบุญ ก็ อะไร” อิติ ดังนี้ ๗

ที่นั้น พระศาสดาเมื่อตรัสถามเทพบุตรนั้นว่า “เธอทำกรรมอะไร จึงได้สมบัตินี้” ตรัส
 พระคาถาว่า

“ดูก่อนเทวดา เธอมีวิณะงดงาม ทำให้ทิศทั้งห้วงสว่างไสว
 ยืนอยู่ ดุจดาวประจํารุงที่ทำให้ทิศทั้งปวงสว่างอยู่ ดูก่อน
 เทวดา เราขอถามเขอนั้นผู้มีอำนาจมากกว่าเมื่อสมัยเป็น
 มนุษย์ได้ทำบุญอะไรไว้”

อด กาลสัตตมึ สตุถา สุทฺธกตฺตาใน อาห ๗ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก นํ วิเสสนะของ
 เทวปุตฺต ๗ อวุตตกัมมะใน ปุจฉนุโต “ตว สุทฺธกตฺตาใน ปฏิลภิ ๗ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก
 อิมํ วิเสสนะของ สมฺปตฺติ ๗ อวุตตกัมมะใน ปฏิลภิ ก็ วิเสสนะของ กมฺมํ ๗ อวุตตกัมมะ
 ใน กตฺวา ๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏิลภิ” อิติศัพท์ อากาเรน ปุจฉนุโต ๗ อัปภันตฺรกิริยา
 ของ สตุถา

“เทเวเต อาลปนนะ ยา วิเสสณะของ ตวัจฺจ สุธรกัตตทาใน ติฏฐสิจฺจ
 อาขยาตบทกัตตฺวาจก อภิกุกนฺเตน วิเสสณะของ วณฺเณนจฺจ
 อิตถัมภุตะของ ตวั โอภาเสนฺตี อัมภันตริกิริยาของ ตวั สพฺพา
 วิเสสณะของ ทิสาจฺจ การิตกัมมะใน โอภาเสนฺตี โอสธี วิเสสณะ
 ของ ตารกาจฺจ อุปมาลึงคัตถะ วิยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ
 โอสธี ตารกา สพฺพา ทิสา โอภาเสนฺตี สพฺพา วิเสสณะของ
 ทิสาจฺจ การิตกัมมะใน โอภาเสนฺตีจฺจ วิเสสณะของ ตารกา, เทว
 อาลปนนะ อหิ สุธรกัตตทาใน ปุจฺฉามิจฺจ อาขยาตบทกัตตฺวาจก
 ตํ วิเสสณะของ ตวัจฺจ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉามิ มหานุกาวิ
 วิเสสณะของ ตวั, ตวั สุธรกัตตทาใน อกาสิจฺจ อาขยาตบท
 กัตตฺวาจก มนุสฺสญฺโต วิเสสณะของ ตวั ก็ วิเสสณะของ ปุญฺณจฺจ
 อวุตตกัมมะใน อกาสิ” อิติศัพท์ สรุปะเน คาถฺจ อวุตตกัมมะ
 ใน อาห ๕

๖๒. เทวปุตุโต “อัย ฆนฺเต สมฺปตฺติ ตุมฺहेสุ มนฺ ปสาเทตฺวา ลหฺฐาติ ๕

เทวปุตุโต “อัย ฆนฺเต สมฺปตฺติ (มยา) ตุมฺहेสุ มนฺ ปสาเทตฺวา ลหฺฐาติ (อาห) ๕

**เทวปุตุโต อ.เทพบุตร (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
 อัย สมฺปตฺติ อ.สมบัตินี้ (มยา) อันข้าพระองค์ มนฺ ยังใจ ปสาเทตฺวา ให้เลื่อมใส
 แล้ว ตุมฺहेสุ ในพระองค์ ท. ลหฺฐา ได้แล้ว” อิติ ดังนี้ ๕**

เทพบุตรกราบทูลว่า “สมบัตินี้ ข้าพระองค์ทำใจให้เลื่อมใสในพระองค์แล้วได้มา
 พระเจ้าข้า”

เทวปุตุโต สุธรกัตตทาใน อาหจฺจ อาขยาตบทกัตตฺวาจก “ฆนฺเต อาลปนนะ อัย วิเสสณะ
 ของ สมฺปตฺติจฺจ วุตตกัมมะใน ลหฺฐาจฺจ กิตบทกัมมวจาก มยา อนภินิหิตกัตตทาใน ลหฺฐา
 ตุมฺहेสุ วิสาขาระใน ปสาเทตฺวา มนฺ การิตกัมมะใน ปสาเทตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 ลหฺฐา” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๕

๖๓. “มยิ มนั ปสาเทตฺวา ลหฺชา เตติ ฯ

(สตฺถา) “(อัย สมฺปตฺติ) มยิ มนั ปสาเทตฺวา ลหฺชา เต” อิติ (ปฺจฺฉิ) ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (ปฺจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “(อัย สมฺปตฺติ) อ.สมบัตินี้ เต อันเธอ มนั ยังใจ ปสาเทตฺวา ให้เลื่อมใสแล้ว มยิ ในเรา ลหฺชา ได้แล้วหรือ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสถามว่า “สมบัตินี้ เธอทำใจให้เลื่อมใสในเรา แล้วจึงได้มาใช้ไหม?”

สตฺถาสฺสทฺธกัถฺตฺตาในปฺจฺฉิ ฯ อาชยตบทกัถฺตฺวาจก อัย วิเสสณะของ สมฺปตฺติ ๑ วุตตกัมมะ ใน ลหฺชา ๑ กิตบทกัมมวาทจก มยิ วิสยาราระใน ปสาเทตฺวา มนั การิตกัมมะใน ปสาเทตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ลหฺชา เต อนภิหิตกัถฺตฺตาใน ลหฺชา” อิติศัพท์ อากาละ ใน ปฺจฺฉิ ฯ

.....
.....
.....
.....

๖๔. “อาม ภนฺเตติ ฯ

(เทวปฺตฺโต) “อาม ภนฺเต (เอว)” อิติ (อาห) ฯ

(เทวปฺตฺโต) อ.เทพบุตร (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อาม พระเจ้าข้า (เอว) อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

เทพบุตรกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าข้า”

เทวปฺตฺโต สฺสทฺธกัถฺตฺตาใน อาห ๑ อาชยตบทกัถฺตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ อาม สัมปฺริจจันตเถ เอว สัจจวาทกถิงคัถฺตเถ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

.....
.....
.....
.....

๖๕. มหาชนโน เทวปุตฺตํ โอลิเกตฺวา “อจฺฉริยา วต โภ พุทฺธคฺคณา ! อทินฺนปฺพุพฺก-
พฺราหฺมณสฺส นาม ปฺตฺโต อณฺณํ กิณฺจิ ปุณฺณํ อกตฺวา สตฺถริ มนํ ปสาเทตฺวา
เอวรูปี สมฺปตฺตี ปฏฺลิภีติ ตฺถุจฺจํ ปเวเทสิ ฯ

มหาชนโน เทวปุตฺตํ โอลิเกตฺวา “อจฺฉริยา วต (โหนฺติ) โภ พุทฺธคฺคณา ! อทินฺนปฺพุพฺก-
พฺราหฺมณสฺส นาม ปฺตฺโต อณฺณํ กิณฺจิ ปุณฺณํ อกตฺวา สตฺถริ มนํ ปสาเทตฺวา เอวรูปี
สมฺปตฺตี ปฏฺลิภีติ (วตฺวา ชเน) ตฺถุจฺจํ ปเวเทสิ ฯ

มหาชนโน อ.มหาชน โอลิเกตฺวา แลดูแล้ว เทวปุตฺตํ ซึ่งเทพบุตร (วตฺวา) กล่าว
แล้ว อิติ ว่า “โภ คู่ก่อนท่านผู้เจริญ พุทฺธคฺคณา อ.พระคุณของพระพุทธเจ้า ท.
อจฺฉริยา วต เป็นคุณอันน่าอัศจรรย์หนอ (โหนฺติ) ย่อมเป็น, ปฺตฺโต อ.บุตร อทินฺน-
ปฺพุพฺกพฺราหฺมณสฺส นาม ชื่อของพราหมณ์ชื่อว่าอทินนบุพพะกะ อกตฺวา ไม่กระทำ
แล้ว อณฺณํ กิณฺจิ ปุณฺณํ ซึ่งบุญ อะไรๆ อื่น มนํ ยังใจ ปสาเทตฺวา ให้เลื่อมใสแล้ว
สตฺถริ ในพระศาสนา ปฏฺลิภี ได้เฉพาะแล้ว สมฺปตฺตี ซึ่งสมบัติ เอวรูปี อันมีอย่าง
นี้เป็นรูป” อิติ ดังนี้ (ชเน) ยังชน ท. ปเวเทสิ ให้รู้ทั่วแล้ว ตฺถุจฺจํ ซึ่งความยินดี ฯ

มหาชนแลดูเทพบุตรแล้วพากันกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ พระพุทธคุณทั้งหลายเป็นสิ่งที่น่า
อัศจรรย์จริงหนอ, บุตรของพราหมณ์ชื่อว่าอทินนบุพพะกะ ไม่ได้ทำบุญอะไรๆ อื่นเลย
ทำใจให้เลื่อมใสพระศาสนา ได้สมบัติถึงขนาดนี้” ทำให้เหล่าชนรู้ถึงความยินดี

มหาชนโน เหตุกัตตาใน ปเวเทสิฯ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจก เทวปุตฺตํ อวุตตกัมมะใน
โอลิเกตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “โภ อาลปนะ พุทฺธคฺคณา สฺุทฺธกัตตาใน โหนฺติฯ
อาชยตบทกัตตฺวาจก อจฺฉริยา วิกตีกัตตาใน โหนฺติ วต อจฺฉริยัตถะ, ปฺตฺโต สฺุทฺธกัตตา
ใน ปฏฺลิภีฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก นามศัพฺทํ สํญญาไซตฺถะเข้ากับ อทินฺนปฺพุพฺก-
พฺราหฺมณสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ปฺตฺโต อณฺณํ กิตฺติ กิณฺจิ กิตฺติ วิเสสณะของ ปุณฺณํฯ
อวุตตกัมมะใน อกตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปสาเทตฺวา สตฺถริ วิสยาธาระใน
ปสาเทตฺวา มนํ การิตกัมมะใน ปสาเทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏฺลิภี เอวรูปี
วิเสสณะของ สมฺปตฺตีฯ อวุตตกัมมะใน ปฏฺลิภี” อิติศัพฺทํ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน ปเวเทสิ ชเน การิตกัมมะใน ปเวเทสิ ตฺถุจฺจํ อวุตตกัมมะใน ปเวเทสิ ฯ

.....
.....

๖๖. อถ เนสึ “กุสลากุสलगุมกรณ มโน ปุพฺพคมโม, มโน เสฏฺโฐ; ปสนฺนเนน หิ มเนน กตกมฺมํ เทวโลกํ มนุสฺสโลกํ คจฺจนฺตํ ปุคฺคํ ฉายาว น วิชหตีติ อิทํ วตฺถุํ กเถตฺวา อนุสฺนฺหี ฆฏฺเฏตฺวา ปติฏฺฐาปิตมตฺตํ สาสนํ ราชมุทฺทาย ลยฺจนฺโต วิย ฐมฺมราชา อิมํ คาถมาห

“มโนปุพฺพคมมา ฐมฺมา   มโนเสฏฺฐา มโนมยา;
มณฺสา เจ ปสนฺนเนน   ภาสตี วา กโรตี วา,
ตโต นํ สุขมเหวติ   ฉายาว อหุปายินีติ ฯ

อถ (สตฺถา) เนสึ (ชนานํ) “กุสลากุสलगุมกรณ มโน ปุพฺพคมโม (โหติ), มโน เสฏฺโฐ (โหติ); (ปุคฺคเลน) ปสนฺนเนน หิ มเนน กตกมฺมํ เทวโลกํ มนุสฺสโลกํ คจฺจนฺตํ ปุคฺคํ ฉายา อิว น วิชหตีติ (วตฺวา) อิทํ วตฺถุํ กเถตฺวา อนุสฺนฺหี ฆฏฺเฏตฺวา ปติฏฺฐาปิตมตฺตํ สาสนํ ราชมุทฺทาย ลยฺจนฺโต (ราชา) วิย ฐมฺมราชา อิมํ คาถํ อาห

“มโนปุพฺพคมมา ฐมฺมา   มโนเสฏฺฐา มโนมยา;
มณฺสา เจ ปสนฺนเนน   ภาสตี วา กโรตี วา,
ตโต (ติวิธสุจโรตโต) นํ (ปุคฺคํ) สุขํ อเหวติ ฉายา อิว อหุปายินีติ ฯ

อถ ครั้งนั้น (สตฺถา) อ.พระศาสดา (วตฺวา) ตรัสแล้ว เนสึ (ชนานํ) แก่ชน ท. เหล่า นั้น อิติ ว่า “มโน อ.ใจ ปุพฺพคมโม เป็นสภาพถึงก่อน กุสลากุสलगุมกรณ ใน การกระทำซึ่งกรรมอันเป็นกุศลและอกุศล (โหติ) ย่อมเป็น, มโน อ.ใจ เสฏฺโฐ เป็น สภาพประเสริฐที่สุด (โหติ) ย่อมเป็น, หิ เพราะว่า (ปุคฺคเลน) ปสนฺนเนน มเนน กตกมฺมํ อ.กรรม อันบุคคล มีใจ อันเลื่อมใสแล้ว กระทำแล้ว น วิชหติ ย่อมไม่ละ ปุคฺคํ ซึ่งบุคคล คจฺจนฺตํ ผู้ไปอยู่ เทวโลกํ สุธาวโลก มนุสฺสโลกํ สุ่มนุษย์โลก ฉายา อิว เพียงดัง อ.เงา” อิติ ดังนี้ กเถตฺวา ครั้นตรัสแล้ว อิทํ วตฺถุํ ซึ่งเรื่องนี้ ฆฏฺเฏตฺวา ทรงสืบต่อ อนุสฺนฺหี ซึ่งอนุสนธิ ฐมฺมราชา ผู้เป็นพระราชเพราะธรรม อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“ฐมฺมา อ.ธรรม ท. มโนปุพฺพคมมา มีใจเป็นสภาพถึงก่อน มโนเสฏฺฐา มีใจเป็นสภาพประเสริฐที่สุด มโนมยา สำเร็จ แล้วเพราะใจ, เจ หากว่า (ปุคฺคโล) อ.บุคคล มณฺสา มีใจ ปสนฺนเนน อันเลื่อมใสแล้ว ภาสตี วา ย่อมกล่าวหรือ กโรตี

วา หรือว่า ย่อมกระทำไสร้, สุขี อ.ความสุข อเหตุยิ ย่อมไป ตาม น้ (บุคคล) ซึ่งบุคคลนั้น ตโต (ติวิธสุจริตโต) เพราะ สุจริตอันมีอย่างสามนั้น ฉายา อิว เพียงตั้ง อ.เงา อนุปายินิ อันไปตามโดยปกติ” อิติ ดังนี้

(ราชา) วีย รวากะ อ.พระราชชา ลญจนโต ผู้ทรงประทับอยู่ สาสนิ ซึ่งพระราชสาสนิ ปฏิญจาปีตมตติกั อันมีดินเหนียวอันพระองค์ทรงให้ตั้งไว้เฉพาะแล้ว ราชมุกุทาย ด้วยพระราชลัญจกร ๗

ที่นั่น พระศาสดาตรัสแก่ชนเหล่านั้นว่า “ใจเป็นหัวหน้าในการทำกรรมที่เป็นกุศลและ อกุศล ใจเป็นสภาพประเสริฐที่สุด เพราะว่า กรรมที่บุคคลมีใจผ่องใสแล้วกระทำ ย่อม ไม่ละบุคคลผู้ไปสูเทวโลก สุ่มมนุษย์โลก เหมือนเงาจะนั้น” ครันตรัสเรื่องนี้แล้ว ทรงสืบ ต่ออนุสนธิ ผู้ทรงเป็นพระธรรมราชา ดูจพระราชชาที่ประทับตราพระราชสาสนิที่มีดิน เหนียวที่พระองค์ให้ประดิษฐานไว้ด้วยพระราชลัญจกร ตรัสพระคาถานี้ว่า

“เจตสิกกรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จเพราะใจ หากบุคคลมีใจผ่องใสแล้ว จะกล่าวหรือจะทำ ก็ตาม ความสุขย่อมตามเขาไป เพราะสุจริต ๓ อย่าง เหมือน เงาที่มีปกติติดตามไปฉะนั้น”

อถ กาลสัตตมี สตุถา สุทธกัตตาใน อาห๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เนสิ วิเสสนะ ของ ชนาน๑ สัมปทานใน วตุวา “มโน สุทธกัตตาใน โหติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กุสลากุสลกมมกรณ วิสยาธาระใน ปุพฺพจโม๑ วิกติกัตตาใน โหติ, มโน สุทธกัตตา ใน โหติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เสฏฺโฐ วิกติกัตตาใน โหติ, หิศัพท์ เหตุชิตกะ กตกมมํ สุทธกัตตาใน วิชหติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุคฺคเลน อนภิตกัตตาใน กต- ปสนฺเนน วิเสสนะของ มเนน๑ อิตถิมฺภูตะของ ปุคฺคเลน เทวโลกํ กิติ มนุสฺสโลกํ กิติ สัมปาปฺณียกัมมะใน คจฺจนต๑ วิเสสนะของ ปุคฺคล๑ อวุตตกัมมะใน วิชหติ ฉายา อูปมาลึงคัตตะ อิวศัพท์ อูปมาชิตกะเข้า ฉายา นศัพท์ ปฏิเสชนะใน วิชหติ” อิติศัพท์ อากาเรใน วตุวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน กเถตุวา อิทํ วิเสสนะของ วตุถุ๑ อวุตตกัมมะ ใน กเถตุวา๑ ลักขณัตตะ อนุสนธิ อวุตตกัมมะใน ชมฺเฏตุวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห ปฏิญจาปีตมตติกั วิเสสนะของ สาสน๑ อวุตตกัมมะใน ลญจนโต ราชมุกุทาย ภาวะ

๖๗. ตตถ กิณจาปี “มโนติ อวิเสเสน สพฺพมฺปิ จตุญฺมิกจิตฺตํ วุจฺจติ; อิมสฺมึ ปน ปเท นิยมิยมาณํ วุตถาปิยมาณํ ปริจฺฉิซฺชมาณํ อฏฺฐจฺวิธํ กามาวจรกฺุสลจิตฺตํ ลพฺภติ; วตฺถวเสน ปนาหริยมาณํ ตโตปิ โสมนสฺสสหคฺตํ ฅาณสมฺปยุตฺตํ จิตฺตเมว ลพฺภติ ฯ
 (ภควตา) ตตถ (คาถาย) กิณจาปี “มโนติ อวิเสเสน สพฺพมฺปิ จตุญฺมิกจิตฺตํ วุจฺจติ; (ปณฺหิตฺเตน) อิมสฺมึ ปน ปเท (ปณฺหิตฺเตน) นิยมิยมาณํ (ปณฺหิตฺเตน) วุตถาปิยมาณํ (ปณฺหิตฺเตน) ปริจฺฉิซฺชมาณํ อฏฺฐจฺวิธํ กามาวจรกฺุสลจิตฺตํ ลพฺภติ; (ปณฺหิตฺเตน ปณฺหิตฺเตน) วตฺถวเสน ปน อาหริยมาณํ ตโตปิ (กามาวจรกฺุสลจิตฺตโต) โสมนสฺสสหคฺตํ ฅาณสมฺปยุตฺตํ จิตฺตํ เอว ลพฺภติ ฯ

จตุญฺมิกจิตฺตํ อ.จิตอันเป็นไปในภูมิ ๔ สพฺพมฺปิ แม้ทั้งปวง (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุจฺจติ ย่อมตรัสเรียก มโนติ ชื่อว่ามโน ตตถ (คาถาย) ในพระคานานั้น อวิเสเสน โดยไม่แปลกกัน กิณจาปี แม้ก็จริง, ปน ถึงอย่างนั้น กามาวจรกฺุสลจิตฺตํ อ.กุศลจิตอันเป็นกามาวจร อฏฺฐจฺวิธํ อันมีอย่างแปด (ปณฺหิตฺเตน) นิยมิยมาณํ อัน- อันบัณฑิต นิยมเอาอยู่ (ปณฺหิตฺเตน) วุตถาปิยมาณํ อัน- อันบัณฑิตกำหนดหมายเอาอยู่ (ปณฺหิตฺเตน) ปริจฺฉิซฺชมาณํ อัน- อันบัณฑิตกำหนดตัดอยู่ (ปณฺหิตฺเตน) อันบัณฑิต ลพฺภติ ย่อมได้ อิมสฺมึ ปเท ในบพนี้, ปน แต่ว่ จิตฺตํ เอว อ.จิต (ปณฺหิตฺเตน) อาหริยมาณํ อัน- อันบัณฑิตนำมาอยู่ วตฺถวเสน ด้วยสามารถแห่งวตฺถุ โสมนสฺสสหคฺตํ อันเป็นไปกับด้วยโสมนัส ฅาณสมฺปยุตฺตํ อันประกอบด้วยฅาณ ตโตปิ (กามาวจรกฺุสลจิตฺตโต) จากกุศลจิตอันเป็นกามาวจร แม้นั้นนั้นเทียว (ปณฺหิตฺเตน) อันบัณฑิต ลพฺภติ ย่อมได้ ฯ

จิตที่เป็นไปในภูมิ ๔ แม้ทั้งหมด พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกว่ “มโน” ในพระคานานั้น โดยไม่แตกต่างกัน แม้ก็จริง ถึงอย่างนั้น กามาวจรกฺุสลจิต ๘ ดวงที่ถูกนิยมน กำหนดหมาย กำหนดตัดเอา บัณฑิตย่อมได้ในบพนี้, แต่จิตที่สหคตด้วยโสมนัส ประกอบด้วยปัญญา จากกามาวจรกฺุสลจิตแม้นั้น ที่ถูกนำมาด้วยสามารถวตฺถุ บัณฑิตย่อมได้ ในบพนี้

อปีศัพฺพํ อเปกชตฺถะเข้ากับ สพฺพํ วิเสสนะของ จตุญฺมิกจิตตํ วุตถกัมมะใน วุจฺจติ อาชยาตบพกัมมวจาก ภควตา อนภิตกัตตาใน วุจฺจติ ตตถ วิเสสนะของ คาถาย วิสยาธาระใน มโน กิณจาปี อนุคคหตฺถะ “มโน” สรูปะใน อิติฯ ศัพฺพํ สัญญาโชตกะ

เข้ากับ มโน อวิเสเสน ตติยาวิเสสณะใน วุจจติ, ปนศัพท อรุจิสฺสจันตถะ นิยมียมานัน
 กิติ ววตถาปิยมานัน กิติ ปริจฺจชฺชมานัน กิติ อฏฺฐวิธ กิติ วิเสสณะของ กามาวจรกุสล-
 จิตฺตํ ๑ วุตตกัมมะใน ลพฺภติ๑ อาชยาตบทกัมมวจาก ปณฺหิเตน อนภิตกัตตาใน
 ลพฺภติ อิมสฺมี วิเสสณะของ ปเท๑ วิสยาธาระใน ลพฺภติ ปณฺหิเตน สามบท
 อนภิตกัตตาใน นิยมียมานัน ววตถาปิยมานัน และ ปริจฺจชฺชมานัน, ปนศัพท วิเสสชฺตกะ
 อาหริยมานัน กิติ โสมนสฺสสหคตํ กิติ ฌาณสมฺปยุตฺตํ กิติ วิเสสณะของ จิตฺตํ เอวศัพท
 อวธารณะเข้ากับ จิตฺตํ ๑ วุตตกัมมะใน ลพฺภติ๑ อาชยาตบทกัมมวจาก ปณฺหิเตน
 อนภิตกัตตาใน ลพฺภติ ปณฺหิเตน อนภิตกัตตาใน อาหริยมานัน วตฺถวเสน ตติยา-
 วิเสสณะใน อาหริยมานัน อปีศัพท อเปกชฺตถะเข้ากับ ตโต๑ วิเสสณะของ กามาวจร-
 กุสลจิตฺตโต๑ อปาทานใน จิตฺตํ ๕

.....
 .....
 .....

๖๘. **ปุพฺพพฺงคมาติ** เตน ปจฺมคามินา หุตฺวา สมฺนฺหาคตา ๕

“ปุพฺพพฺงคมาติ (ปทสฺส) “เตน (มเนน) ปจฺมคามินา หุตฺวา สมฺนฺหาคตา” (อิตฺติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “สมฺนฺหาคตา มาตามพร้อมแล้ว เตน (มเนน) ด้วยใจนั้น
 ปจฺมคามินา เป็นสภาพถึงก่อนโดยปกติ หุตฺวา เป็นแล้ว” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่ง
 บท “ปุพฺพพฺงคมาติ ว่า “ปุพฺพพฺงคมา” ดังนี้ ๕

บทว่า “ปุพฺพพฺงคมา” ความว่า ประกอบด้วยใจนั้นที่มีปกติถึงก่อน

“ปุพฺพพฺงคมา” สรุปะใน อิตฺติ๑ ศัพท สรุปะใน ปทสฺส๑ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “เตน
 วิเสสณะของ มเนน๑ ตติยาวิเสสณะใน สมฺนฺหาคตา ปจฺมคามินา วิกติกัตตาใน หุตฺวา๑
 สมานกาลกิริยาใน สมฺนฺหาคตา๑ วิเสสณะของ ฌมมา” อิตฺติศัพท สรุปะใน อตฺโถ๑
 ลิงคัตถะ ๕

.....
 .....
 .....

๖๙. ฐมาติ เวทนาทโย ตโย ขนธา ๑

ขนธา อ.ขันธ ท. ตโย สาม เวทนาทโย มีเวทนาเป็นต้น ฐมาติ ชื่อว่าฐมา ๑

ขันธ ๓ มีเวทนาขันธเป็นต้น ชื่อว่าฐมา

“ฐมา” สรุปะใน อิติ ๑ ศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ฐมา เวทนาทโย กิติ ตโย กิติ วิเสสณะของ ขนธา ๑ ลิงคัตถะ ๑

๗๐. เอเตส ्हิ อูปาทปปัจจยตเถน มโน ปุพฺพคโม, เตน มโนปุพฺพคมา นาม ๑

เอเตส (ฐมาน) ्हิ อูปาทปปัจจยตเถน มโน ปุพฺพคโม (โหติ), เตน (เอเต ฐมา) มโนปุพฺพคมา นาม ๑

्हิ จริงอยู่ มโน อ.ใจ ปุพฺพคโม เป็นสภาพถึงก่อน เอเตส (ฐมาน) แห่งธรรม ท. เหล่านั้น อูปาทปปัจจยตเถน เพราะอรรถว่าเป็นปัจจัยแห่งการเกิดขึ้น (โหติ) ย่อมเป็น, เตน เพราะเหตุนั้น (เอเต ฐมา) อ.ธรรม ท. เหล่านั้น มโนปุพฺพคมา นาม ชื่อว่ามีใจเป็นสภาพถึงก่อน ๑

จริงอยู่ ใจเป็นหัวหน้าแห่งธรรมเหล่านั้น เพราะอรรถว่าเป็นปัจจัยให้เกิดเจตสิกธรรม เหล่านั้น เพราะเหตุนั้น ธรรมเหล่านั้น จึงชื่อว่ามีใจเป็นหัวหน้า

หิศัพท์ ทัพหิกรณโชตกะ มโน สุททกัตตาใน โหติ ๑ อาขยาตบทกัตตฺวาจก เอเตส วิเสสณะของ ฐมาน ๑ สามีสัมพันธะใน ปุพฺพคโม อูปาทปปัจจยตเถน เหตุใ ปุพฺพคโม ๑ วิกติกัตตาใน โหติ, เตน เหตุวัตถะ เอเต วิเสสณะของ ฐมา ๑ ลิงคัตถะ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ มโนปุพฺพคมา ๑ วิเสสณะของ ฐมา ๑

๗๑. ยถา ्हิ พหุสุ เอกโต มหาภิกขุสงฺฆสฺส ปตฺตจิวรทานาทีนึ วา อูพารปฺฐาฐมมสฺส-
สวณทีปมาลากรณาทีนึ วา ปุณฺณานิ กโรนฺเตสุ, “โก เตส ปุพฺพคโมติ วุตฺเต, โย
เตส ปัจจโย โหติ, ยํ นิสฺสาย เต ตานึ ปุณฺณานิ กโรนฺติ, โส ติสฺโส วา ปุสฺโส
วา “เตส ปุพฺพคโมติ วุจฺจติ; เอวํ สมฺปทมิทํ เวทิตพฺพํ ๑

ยถา หิ พหุสุ (ชเนสุ) เอกโต มหาภิกขุสงฆสมุส ปตตจิวรทานาทีนิ วา อุพารปฺพชาวมมสฺสวาน-
ทีปมาลากรณาทินี วา ปุณฺณานิ กโรหนเตสุ, “โก เตสฺ (ชหานํ) ปุพฺพวงฺคโม (โหติ)” อิติ (วจน
เกนจิ) วุตเต, โย (ปุคฺคโล) เตสฺ (ชหานํ) ปจฺจโย โหติ, ยํ (ปุคฺคลํ) นิสฺสาย เต (ชนา) ตานิ
ปุณฺณานิ กโรหนติ, โส (ปุคฺคโล) ติสฺโส วา ปุสฺโส วา (ชเนหิ) “เตสฺ (ชหานํ) ปุพฺพวงฺคโม
(โหติ)” อิติ วุจฺจติ; เอวํ (ปณฺทิตฺเตน) สมฺปทํ อิทํ (วจน) เวทิตพฺพํ ฯ

หิ เหมือนอย่างว่า พหุสุ (ชเนสุ) ครั้นเมื่อชน ท. มาก กโรหนเตสุ กระทำอยู่ ปุณฺณานิ
ซึ่งบุญ ท. ปตตจิวรทานาทีนิ มีการถวายบาตรและจิวรเป็นต้น วา หรือ วา หรือว่า
อุพารปฺพชาวมมสฺสวานทีปมาลากรณาทินี มีการบูชาอย่างโอพาร การฟังธรรม การ
ตามประทีป และการทำระเบียบเป็นต้น มหาภิกขุสงฆสมุส แห่งหมู่แห่งภิกษุหมู่ใหญ่
เอกโต โดยความเป็นอันเดียวกัน, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “โก อ.ใคร ปุพฺพวงฺคโม
เป็นผู้ถึงก่อน เตสฺ (ชหานํ) แห่งชน ท. เหล่านั้น (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ เกนจิ
อันใครๆ วุตเต กล่าวแล้ว, โย (ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด ปจฺจโย เป็นปัจจัย เตสฺ (ชหานํ)
แห่งชน ท. เหล่านั้น โหติ ย่อมเป็น, เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น นิสฺสาย อาศัยแล้ว
ยํ (ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคลใด กโรหนติ ย่อมกระทำ ปุณฺณานิ ซึ่งบุญ ท. ตานิ เหล่านั้น,
โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ติสฺโส วา ชื่อว่าตีสสะหรือ ปุสฺโส วา หรือว่า ชื่อว่าปุสสะ
(ชเนหิ) อันชน ท. วุจฺจติ ย่อมเรียก อิติ ว่า “ปุพฺพวงฺคโม เป็นผู้ถึงก่อน เตสฺ (ชหานํ)
แห่งชน ท. เหล่านั้น (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ยถา ฉนฺได, อิทํ สมฺปทํ (วจน) อ.คำ
อันเป็นเครื่องยังอุปไมยให้ถึงพร้อมนี้ (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตพฺพํ ฟังทราบ
เอวํ ฉนฺนํ ฯ

เปรียบเหมือนเมื่อชนจำนวนมากจะทำบุญทั้งหลายมีการถวายบาตรและจิวรเป็นต้น
หรือทำการบูชาอย่างโอพาร การฟังธรรม การตามประทีป และทำระเบียบเป็นต้นแก่
ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่โดยพร้อมเพรียงกัน เมื่อมีใครๆ กล่าวว่า “ใครเป็นหัวหน้าของชน
เหล่านั้น”, บุคคลใดเป็นเหตุเป็นปัจจัยของชนเหล่านั้น, พวกชนเหล่านั้นอาศัยใคร
แล้วพากันทำบุญเหล่านั้น, บุคคลนั้น จะชื่อตีสสะหรือปุสสะก็ตาม ย่อมถูกเรียกว่า
‘เป็นหัวหน้าของชนเหล่านั้น’ ฉนฺได, คำที่ยังอุปไมยให้ถึงพร้อมนี้ บัณฑิตฟังทราบ
ฉนฺนํ ฯ

หิศัพท ทัปปาฎิกกรณโฆตกะ พหุสุ วิเสสนะของ ชเนสุๆ ลักษณะใน กโรนุเตสุๆ ลักษณะ กิริยา ยถา อุปมาโฆตกะ เอกโต ตติยาวิเสสนะใน กโรนุเตสุ มหาภิกขุสงฆมสฺส สัมปทานใน กโรนุเตสุ ปตตจิวรทานาทีนึ กิติ อุพารปฺพชาทมมสฺสวณทีปมาลากรณาทินึ กิติ วิเสสนะของ ปุณฺณานิๆ อวุตตกัมมะใน กโรนุเตสุ วา สองศัพท์ ปทวิกัปปีตถะเข้า กับ ปตตจิวรทานาทีนึ และอุพารปฺพชาทมมสฺสวณทีปมาลากรณาทินึ, “โก สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยاتبทกัตตฺวจาก เตสํ วิเสสนะของ ชนान์ๆ สามีสัมพันธะใน ปุพฺพวงคโมๆ วิกตีกัตตาใน โหติ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจเนๆ ลักษณะใน วุตเตๆ ลักษณะกิริยา เกนจิ อนภิตกัตตาใน วุตเต, โย วิเสสนะของ ปุคฺคโลๆ สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยاتبทกัตตฺวจาก เตสํ วิเสสนะของ ชนान์ๆ สามีสัมพันธะใน ปจฺจโยๆ วิกตีกัตตาใน โหติ, เต วิเสสนะของ ชนาๆ สุทธกัตตาใน กโรนุติๆ อาชยاتبทกัตตฺวจาก ยํ วิเสสนะของ ปุคฺคล์ๆ อวุตตกัมมะใน นิสฺสายๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน กโรนุติ ตานึวิเสสนะของ ปุณฺณานิๆ อวุตตกัมมะใน กโรนุติ, โส วิเสสนะของ ปุคฺคโลๆ วุตตกัมมะใน วุจฺจติๆ อาชยاتبทกัมมวจาก ติสฺโส กิติ ปุสฺโส กิติ สัญญาวิเสสนะของ ปุคฺคโล ชเนหิ อนภิตกัตตาใน วุจฺจติ “เตสํ วิเสสนะของ ชนान์ๆ สามีสัมพันธะใน ปุพฺพวงคโมๆ วิกตีกัตตาใน โหติๆ อาชยاتبทกัตตฺวจากของ ปุคฺคโล” อิติศัพท์ อาการะใน วุจฺจติ, อิทํ กิติ สมฺปทํ กิติ วิเสสนะของ วจเนๆ วุตตกัมมะใน เวทิตพฺพ์ๆ กิตบทกัมมวจาก เอวํ อุปเมยโยโฆตกะ ปณฺหิตเณ อนภิตกัตตาใน เวทิตพฺพ์ ๕

.....
 .....

๗๒. อิติ อุปฺปาทปฺปจฺจยตฺเถน มโน ปุพฺพวงคโม เอเตสฺนฺติ มโนปุพฺพวงคมา ๕
 อิติ อุปฺปาทปฺปจฺจยตฺเถน มโน ปุพฺพวงคโม (โหติ) เอเตสํ (ธมฺมานํ) อิติ (เอเต ธมฺมา) มโนปุพฺพวงคมา ๕

มโน อ.ใจ **ปุพฺพวงคโม** เป็นสภาพถึงก่อน **เอเตสํ (ธมฺมานํ)** แห่งธรรม ท. เหล่านั้น **อุปฺปาทปฺปจฺจยตฺเถน** เพราะอรรถว่าเป็นปัจจัยแห่งการเกิดขึ้น **อิติ** ด้วยประการ ฉะนี้ **อิติ** เพราะเหตุนี้ (เอเต ธมฺมา) อ.ธรรม ท. เหล่านั้น **มโนปุพฺพวงคมา** ชื่อว่ามีใจเป็นสภาพถึงก่อน ๕

ใจเป็นสภาพถึงก่อนแห่งกรรมเหล่านั้น เพราะอรรถว่าเป็นปัจจัยแห่งการเกิดขึ้น ด้วย
ประการฉะนี้ เพราะเหตุนี้ ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่ามีใจเป็นสภาพถึงก่อน

มโน สุธกัตตาโน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิตฺตํพทํ ปการัตถะ อุปฺปาทป-
ปจฺจยตุเถน เหตุโน ปุพฺพจฺจโมฯ วิกตีกัตตาโน โหติ เอเตสํ วิเสสณะของ ฐมฺมานํฯ
สามีสัมพันธะโน ปุพฺพจฺจโม อิตฺตํพทํ เหตุวัตถะ เอเต วิเสสณะของ ฐมฺมาฯ ลิงคัตถะ
มโนปุพฺพจฺจมา สํญญาวิเสสณะของ ฐมฺมา ฯ

๗๓. น หิ เต, มเน อนุปรชชฺชเต, อุปรชชิตุํ สกฺโกณฺติ, มโน ปน, เอกจฺเจสุ
เจตสิเกสุ อนุปรชชฺชเตสุปิ, อุปรชชติเยว ฯ

น หิ เต (ฐมฺมา), มเน อนุปรชชฺชเต, อุปรชชิตุํ สกฺโกณฺติ, มโน ปน, เอกจฺเจสุ เจตสิเกสุ
อนุปรชชฺชเตสุปิ, อุปรชชติเยว ฯ

หิ จริยังอยู่ เต (ฐมฺมา) อ.ธรรม ท. เหล่านั้น, มเน ครั้นเมื่อใจ **อนุปรชชฺชเต** ไม่เกิด
ขึ้นอยู่, น **สกฺโกณฺติ** ย่อมไม่อาจ **อุปรชชิตุํ** เพื่ออันเกิดขึ้น, ปน แต่ว่า **มโน** อ.ใจ,
เจตสิเกสุ ครั้นเมื่อเจตสิก ท. **เอกจฺเจสุ** บางพวก **อนุปรชชฺชเตสุปิ** แม้ไม่เกิดขึ้น
อยู่, **อุปรชชติ** เอว ย่อมเกิดขึ้นนั้นเทียว ฯ

จริยังอยู่ ธรรมเหล่านั้น เมื่อใจไม่เกิดขึ้น ก็ไม่สามารถที่จะเกิดขึ้นได้ แต่ใจ เมื่อเจตสิก
ทั้งหลายบางพวก แม้จะไม่เกิดขึ้น ก็สามารถที่จะเกิดขึ้นได้

หิตฺตํพทํ ทพฺพทฺกรณชฺชตฺถะ เต วิเสสณะของ ฐมฺมาฯ สุธกัตตาโน สกฺโกณฺติฯ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก นศฺพทํ ปฏฺฐิเสสณะใน สกฺโกณฺติ, มเน ลักษณะใน อนุปรชชฺชเตฯ ลักษณะ
กิริยา, อุปรชชิตุํ ตุมัตถสํปทานโน สกฺโกณฺติ, ปน ปักขันตรชฺชตฺถะ มโน สุธกัตตา
โน อุปรชชติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, เอกจฺเจสุ วิเสสณะของ เจตสิเกสุฯ ลักษณะ
ใน อนุปรชชฺชเตสุฯ ลักษณะกิริยา อปิตฺตํพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ อนุปรชชฺชเตสุ,
เอวศฺพทํ อวธารณะเข้ากับ อุปรชชติ ฯ

๗๔. เอรุ อธิปติวเสน ปน มโน เสฏโจ เอเตสนุนติ มโนเสฏจา ฯ

เอรุ อธิปติวเสน ปน มโน เสฏโจ (โหติ) เอเตส (ธมฺมาน) อิติ (เอเต ธมฺมา) มโนเสฏจา ฯ

ปน ก็ มโน อ.ใจ เสฏโจ เป็นสภาพประเสริฐที่สุด เอเตส (ธมฺมาน) แห่งธรรม ท. เหล่านั้น อธิปติวเสน ด้วยสามารถแห่งความเป็นอธิบดี (โหติ) ย่อมเป็น เอรุ ด้วยประการฉะนี้ อิติ เพราะเหตุนั้น (เอเต ธมฺมา) อ.ธรรม ท. เหล่านั้น มโนเสฏจา ชื่อว่ามีใจเป็นสภาพประเสริฐที่สุด ฯ

ก็ ใจเป็นสภาพประเสริฐที่สุดแห่งธรรมเหล่านั้น ด้วยสามารถความเป็นอธิบดี ด้วยประการฉะนี้ เพราะเหตุนั้น ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่ามีใจประเสริฐที่สุด

ปนศัพท์ วากยารัมภชตกะ มโน สุทธกัตตานิ โหติฯ อาชยตบทกัตตวาจก เอรุ ปการัตถะ อธิปติวเสน ตติยาวิเสสนะใน เสฏโจฯ วิกติกัตตานิ โหติ เอเตส วิเสสนะ ของ ธมฺมานฯ สามีสัมพันธะใน เสฏโจ อิติศัพท์ เหตุวัตถะ เอเต วิเสสนะของ ธมฺมาฯ ลิงคัตถะ มโนเสฏจา วิเสสนะของ ธมฺมา ฯ

๗๕. ยถา หิ คณาทิน อธิปติ ปุริโส “คณเสฏโจ เสนีเสฏโจติ วุจฺจติ, ตถา เตสปี มโนติ มโนเสฏจา ฯ

ยถา หิ คณาทิน (ชนาน) อธิปติ ปุริโส (ชเนหิ) “คณเสฏโจ เสนีเสฏโจติ วุจฺจติ, ตถา เตสปี (ธมฺมาน) มโน (เสฏโจ โหติ)” อิติ (เต ธมฺมา) มโนเสฏจา ฯ

หิ เหมือนอย่างว่า ปุริโส อ.บุรุษ อธิปติ ผู้เป็นอธิบดี คณาทิน (ชนาน) แห่งชน ท. มีคณะเป็นต้น (ชเนหิ) อันชน ท. วุจฺจติ ย่อมเรียก อิติ ว่า “คณเสฏโจ ผู้ประเสริฐที่สุดในคณะ เสนีเสฏโจ ผู้ประเสริฐที่สุดในกองทัพ” อิติ ดังนี้ ยถา ฉนไต, มโน อ.ใจ (เสฏโจ) เป็นผู้ประเสริฐที่สุด เตสปี (ธมฺมาน) แห่งธรรม ท. แม้เหล่านั้น (โหติ) ย่อมเป็น ตถา ฉนไน้น อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ธมฺมา) อ.ธรรม ท. เหล่านั้น มโนเสฏจา ชื่อว่ามีใจเป็นสภาพประเสริฐที่สุด ฯ

เปรียบเหมือน บุรุษผู้เป็นใหญ่กว่าฝูงชนมีคณะเป็นต้น ย่อมถูกเรียกว่า “ผู้ประเสริฐที่สุดในคณะ ผู้ประเสริฐที่สุดในกองทัพ” ฉนไต, ใจเป็นสภาพประเสริฐที่สุดกว่าเจตสิก ธรรมแม้เหล่านั้น เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่ามีใจเป็นสภาพประเสริฐที่สุด

หิศัพท์ ตัปป์ปาฎิกรณโชตกะ อธิปติ วิเสสณะของ ปุริโส๑ วุตตกัมมะใน วุจจติ๑
 อาชยาตบทกัมมวจาก ยถา อุปมาโชตกะ คณานัน วิเสสณะของ ชนานัน๑ สามีสัมพันธะ
 ใน อธิปติ ชเนหิ อนภิหิตกัตตนาใน วุจจติ “คณเสฏโฐ กิติ์ เสนีเสฏโฐ กิติ์ สัมภาวนาใน
 อิติ๑ ศัพท์ อาการะใน วุจจติ, มโน สุตทกัตตนาใน โหติ๑ อาชยาตบทกัตตวจาก ตถา
 อุปเมยยโชตกะ อพิศัพท์ อเปกขัตตะเข้า เตส๑ วิเสสณะของ ฐมมานัน๑ สามีสัมพันธะ
 ใน เสฏโฐ๑ วิกติกัตตนาใน โหติ อิติศัพท์ เหตุวัตตะ เต วิเสสณะของ ฐมมา๑ ลิงคัตตะ
 มโนเสฏฐา สัญญาวิเสสณะของ ฐมมา ๑

๗๖. ยถา ปน สุวณฺณาทิหิ นิปฺพนฺหานิ ตานิ ตานิ ภาณฺทานิ สุวณฺณมยาทีนินิ นาม
 โหนฺติ, ตถา เอเตปิ มนฺโต นิปฺพนฺนตฺตา มโนมยา นาม ๑

ยถา ปน สุวณฺณาทิหิ (วตฺถุหิ) นิปฺพนฺหานิ ตานิ ตานิ ภาณฺทานิ สุวณฺณมยาทีนินิ นาม
 โหนฺติ, ตถา เอเตปิ (ฐมมา เอเตส๑ ฐมมานัน) มนฺโต นิปฺพนฺนตฺตา มโนมยา นาม (โหนฺติ) ๑

ปน เหมือนอย่างว่า ตานิ ตานิ ภาณฺทานิ อ.ภักทะ ท. เหล่านัน๑ นิปฺพนฺหานิ อัน
 สำเร็จแล้ว สุวณฺณาทิหิ (วตฺถุหิ) แต่วัตถุ ท. มีทองเป็นต้น สุวณฺณมยาทีนินิ นาม
 ชื่อว่าเป็นวัตถุมีวัตถุอันสำเร็จแล้วแต่ทองเป็นต้น (โหนฺติ) ย่อมเป็น ยถา ฉนฺได,
 เอเตปิ (ฐมมา) อ.ธรรม ท. เหล่านัน มโนมยา นาม ชื่อว่าเป็นสภาพสำเร็จแล้ว
 แต่ใจ (เอเตส๑ ฐมมานัน) มนฺโต นิปฺพนฺนตฺตา เพราะความที่แห่งธรรม ท. เหล่านัน
 เป็นสภาพสำเร็จแล้ว แต่ใจ (โหนฺติ) ย่อมเป็น ตถา ฉนฺนัน ๑

เปรียบเหมือนภักทะเหล่านัน๑ ที่สำเร็จมาจากวัสดุมีทองคำเป็นต้น ย่อมมีชื่อว่าวัสดุ
 ทองคำเป็นต้น ฉนฺได, ธรรมแม้เหล่านัน๑ ชื่อว่าสำเร็จเพราะใจ เพราะธรรมเหล่านัน๑
 สำเร็จแล้วเพราะใจ ฉนฺนัน

ปนศัพท์ ตัปป์ปาฎิกรณโชตกะ นิปฺพนฺหานิ กิติ์ ตานิ สองบทกิติ์ วิเสสณะของ ภาณฺทานิ๑
 สุตทกัตตนาใน โหนฺติ๑ อาชยาตบทกัตตวจาก ยถา อุปมาโชตกะ สุวณฺณาทิหิ วิเสสณะ
 ของ วตฺถุหิ๑ อปาทานใน นิปฺพนฺหานิ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ สุวณฺณมยาทีนินิ๑
 วิกติกัตตนาใน โหนฺติ, อพิศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ เอเต๑ วิเสสณะของ ฐมมา๑
 สุตทกัตตนาใน โหนฺติ๑ อาชยาตบทกัตตวจาก ตถา อุปเมยยโชตกะ เอเตส๑ วิเสสณะ
 ของ ฐมมานัน๑ ภาวาทิสัมพันธะใน นิปฺพนฺนตฺตา มนฺโต อปาทานใน นิปฺพนฺนตฺตา๑
 เหตุใน มโนมยา นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ มโนมยา๑ วิกติกัตตนาใน โหนฺติ ๑

๗๗. **ปสนุเหนาติ** อนภิชุฌาทีหิ कुणेहि पसुनेन च

“**ปสนุเหนาติ** (ปทสฺส) “อนภิชุฌาทีหิ कुणेहि पसुनेन” (อิตติ อตุโถ) च

(อตุโถ) อ.อรรธ (อิตติ) ว่า “**ปสนุเนน** อันผ่องใสแล้ว **คุणेहि** ด้วยคุณ ท. **อนภิชุฌาทีหิ** มีความไม่เฟ่งเล็งเป็นต้น” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**ปสนุเหนาติ** ว่า “**ปสนุเนน**” ดังนี้ ๕

บทว่า “**ปสนุเนน**” ความว่า อันผ่องใสด้วยคุณทั้งหลายมีการไม่เฟ่งเล็งเป็นต้น

“**ปสนุเนน**” สรุปะไน อิติ ๑ ศัพท์ สรุปะไน ปทสฺส ๑ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “อนภิชุฌาทีหิ วิเสสณะของ **คุणेहि** ๑ กรณะไน **ปสนุเนน** ๑ วิเสสณะของ **มนสา**” อิตติศัพท์ สรุปะไน อตุโถ ๑ ลิงคัตถะ ๕

๗๘. **ภาสติ** वा गरोति वाति एवरूपेण मनेन भासन्तो जटुपुपिञ्चं वजिसुज्जितमेव भासति, गโรन्तो तिविञ्चं कायसुज्जितमेव गरोति, अभासन्तो अगโรन्तो दाय अनभिशुञ्जातीहि पसुनमानस्तาย तिविञ्चं मनोसुจ्जितं पुเรति च

“**ภาสติ** वा गरोति वाति (คาถापาทสฺส) “(ปุคฺคโล) **เอวรूपेण** **มเนน** **ภาสन्तो** **จटุพพิञ्ชं** **วจิสุจฺจิตเมว** **ภาสติ**, **गโรन्तो** **तिविञ्चं** **कायसुจฺจิตमेव** **गरोति**, **अभासन्तो** **अगโรन्तो** **दाय** **अनभिशुञ्जातीहि** (**คุणेहि**) **ปสฺนุมนานสตาย** **ติวิञ्चं** **มนุสฺจฺจิตํ** **ปุเรติ**” (อิตติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรธ (อิตติ) ว่า “(ปุคฺคโล) อ.บุคคล **มเนน** มีใจ **เอวรूपेण** อันมีอย่างนี้ เป็นรูป **ภาสन्तो** เมื่อกล่าว **ภาสติ** ย่อมกล่าว **วจิสุจฺจิตํ** **เอว** ซึ่งวจิสุจฺจิต **จटุพพิञ्ชं** อันมีอย่างสีนั้นเทียว **गโรन्तो** เมื่อกระทำ **गरोति** ย่อมกระทำ **กายสฺจฺจิตํ** **เอว** ซึ่ง กายสฺจฺจิต **ติวิञ्चं** อันมีอย่างสามนั้นเทียว, **अभासन्तो** เมื่อไม่กล่าว **अगโรन्तो** เมื่อไม่กระทำ **มนุสฺจฺจิตํ** ยังมี **มนุสฺจฺจิต** **ติวิञ्चं** อันมีอย่างสาม **ปุเรติ** ย่อมให้เต็ม **दाय** (อตุตโน) **อนภิชุฌาทีหิ** (**คุणेहि**) **ปสฺนุมนานสตาย** เพราะความที่แห่งตน เป็นผู้มีใจอันผ่องใสแล้ว ด้วยคุณ ท. มีความไม่เฟ่งเล็งเป็นต้นนั้น” (อิตติ) ดังนี้ (คาถापาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “**ภาสติ** वा **गरोति** **वाति** ว่า “**ภาสติ** वा **गरोति** वा” ดังนี้ ๕

บาทพระคาถาว่า “ภาสติ วา กโรติ วา” ความว่า บุคคลมีใจมีสภาพเช่นนี้ เมื่อกล่าว จะกล่าวเฉพาะวจีสัจริต ๔ ประการ เมื่อกระทำ จะทำเฉพาะกายสัจริต ๓ ประการ เมื่อไม่กล่าว เมื่อไม่กระทำ ทำให้มีโนสัจริต ๓ ประการให้เต็ม เพราะตนมีใจผ่องใส ด้วยคุณมีการไม่เฟื่องเลี้ยงเป็นต้นนั้น

“ภาสติ วา กโรติ วา” สรุปะไน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะไน คาถาปาทสฺส๑ สามีสัมพันธะ ใน อตฺโถ “ปุคฺคโล สุทฺธกัตฺตาใน ภาสติ และ กโรติ และเหตุกัตฺตาใน ปุเรติ ภาสติ กิติ กโรติ กิติ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ปุเรติ อาชยตบทเหตุกัตฺตฺวาจก เอรุเปณ วิเสสนะ ของ มเนน๑ อิตถัมภุตะของ ปุคฺคโล ภาสนุโต อัปภันตริกิริยาของ ปุคฺคโล จตุพฺพิธ วิเสสนะของ วจีสัจริต อเวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ วจีสัจริต๑ อวุตตกัมมะใน ภาสติ กโรนุโต อัปภันตริกิริยาของ ปุคฺคโล ติวิธ วิเสสนะของ กายสัจริต อเวศัพท์ อวธารณะ เข้ากับ กายสัจริต๑ อวุตตกัมมะใน กโรติ อภาสนุโต กิติ อโรนุโต กิติ อัปภันตริกิริยา ของ ปุคฺคโล ตาย วิเสสนะของ ปสนุนมานสตาย อตฺตโน ภาวาทิสัมพันธะใน ปสนุนมานสตาย อนภิชฺฐมาทึหิ วิเสสนะของ คุณหิ๑ ภาระไน ปสนุน- ปสนุน- มานสตาย เหตุไน ปุเรติ ติวิธ วิเสสนะของ มโนสัจริต๑ การิตกัมมะใน ปุเรติ” อิติศัพท์ สรุปะไน อตฺโถ๑ ลิงกัตถะ ๕

๗๙. เอมสฺส ทส กุสลกมฺมปถา ปารีปุรี คจฺจนฺติ ๕

เอว อสฺส (ปุคฺคลสฺส) ทส กุสลกมฺมปถา ปารีปุรี คจฺจนฺติ ๕

กุสลกมฺมปถา อ.กุศลกมฺมปถ ท. **ทส** สิบ **อสฺส (ปุคฺคลสฺส)** ของบุคคลนั้น **คจฺจนฺติ** ย่อมถึง **ปารีปุรี** ซึ่งการเต็มรอบ **เอว** ด้วยประการฉะนี้ ๕

กุศลกมฺมปถ ๑๐ ของเขาย่อมถึงการเต็มบริบูรณ์ด้วยประการฉะนี้

ทส วิเสสนะของ กุสลกมฺมปถา๑ สุทฺธกัตฺตาใน คจฺจนฺติ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เอว ปการัตถะ อสฺส วิเสสนะของ ปุคฺคลสฺส๑ สามีสัมพันธะใน กุสลกมฺมปถา ปารีปุรี สัมปาปฺถึนยกัมมะใน คจฺจนฺติ ๕

.....

๘๐. ตโต หนํ สุขมเหวตตีติ ตโต ติวิสสุจริตโต ตํ ปุคฺคํ สุขมเหวติ ฯ

“ตโต หนํ สุขมเหวตตีติ (คาถาปาทสฺส) “ตโต ติวิสสุจริตโต ตํ ปุคฺคํ สุขํ อเหวติ” (อิตติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “สุขํ อ.ความสุข อเหวติ ย่อมไปตาม ตํ ปุคฺคํ ซึ่งบุคคล นั้น ตโต ติวิสสุจริตโต เพราะสุจริตอันมีอย่างสามนั้น” (อิตติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “ตโต หนํ สุขมเหวตตีติ ว่า “ตโต หนํ สุขมเหวติ” ดังนี้ ฯ

บาทพระคาถาว่า “ตโต หนํ สุขมเหวติ” ความว่า ความสุขย่อมไปตามบุคคลนั้น เพราะสุจริต ๓ อย่างนั้น

“ตโต หนํ สุขมเหวติ” สรุปะใน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะใน คาถาปาทสฺส๑ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “สุขํ สุททกัตตาใน อเหวติ๑ อาชยตบทกัตตุวจาก ตโต วิเสสนะของ ติวิสสุจริตโต๑ เหตุใน อเหวติ ตํ วิเสสนะของ ปุคฺคํ๑ อวุตตกัมมะใน อเหวติ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถ๑ ลิงคัตถะ ฯ

.....
.....
.....

๘๑. อิท เตภูมิกัมปิ กุสลํ อธิปเปตํ, ตสฺมา “เตภูมิกสุจริตานุภาเวน สุขติภาเว นิพพตฺตํ สุขติยํ วา สุขานุภวนญฺจาเน จิตฺตํ ‘กายวตฺตกมฺปิ อิตรวตฺตกมฺปิตี กายิกเจตสิกํ วิปากสุขํ อนุคฺจจฺติ น วิชหตีติ อตุโถ เวทิตพฺโพ ฯ

(ภควตา) อิท (จาเน) เตภูมิกัมปิ กุสลํ อธิปเปตํ, ตสฺมา “เตภูมิกสุจริตานุภาเวน สุขติภาเว นิพพตฺตํ สุขติยํ วา สุขานุภวนญฺจาเน จิตฺตํ (ปุคฺคํ) ‘กายวตฺตกมฺปิ อิตรวตฺตกมฺปิ (วิปากสุขํ)’ อิติ (อิมินา ปรียาเยน) กายิกเจตสิกํ วิปากสุขํ อนุคฺจจฺติ น วิชหตีติ อตุโถ (ปณฺหิตเตน) เวทิตพฺโพ ฯ

กุสลํ อ.กุสล เตภูมิกัมปิ แมอันเป็นไปในภูมิ ๓ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า อธิปเปตํ ทรงประสงคฺ์เอาแล้ว อิท (จาเน) ในที่นี้, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น อตุโถ อ.อธิบาย อิติ ว่า “วิปากสุขํ อ.ความสุขอันเป็นวิปาก กายิกเจตสิกํ อันเป็นไป ทางกายและเป็นไปทางจิต (อิมินา ปรียาเยน) โดยปริยายนี้ อิติ ว่า (วิปากสุขํ)

อ.ความสุขอันเป็นวิบาก กายวตถุภุมปี อันมีกายเป็นที่ตั้งบ้าง อิตรวตถุภุมปี อันมี
 จิตนอกนี่เป็นที่ตั้งบ้าง' **อนุคจจติ** ย่อมไปตาม **น วิชหติ** คือว่า ย่อมไม่ละ (**บุคคล**)
 ซึ่งบุคคล **นิพพตต์** ผู้บังเกิดแล้ว **สัคติภเว** ในภพสัคติ **วา** หรือว่า **จิต** ผู้ดำรงอยู่แล้ว
สุขานุภวนภูจจาเน ในที่เป็นที่เสวยซึ่งความสุข **สัคติย** ในสัคติภุมมี **เตภูมิกสุจริตา-**
นุภาเวเน ด้วยอานุภาพแห่งสุจริตอันเป็นไปในภุมมี ๓” **อติ** ดังนี้ (**ปณฺฑิตเณ**) อัน
 บัณฑิต **เวทิตพฺโพ** ฟังทราบ ๕

กุศลแม้ที่เป็นไปในภุมมี ๓ พระผู้มีพระภาคทรงประสงค์เอาในที่นี้ เพราะฉะนั้น บัณฑิต
 ฟังทราบอธิบายว่า “วิบากสุขที่เป็นไปทางกายและทางจิตโดยปริยายนี้ว่า ‘มีกายเป็น
 ที่ตั้งบ้าง มีจิตนอกนี่เป็นที่ตั้งบ้าง’ ย่อมติดตาม คือว่าไม่ละบุคคลที่ไปบังเกิดในสัคติ
 ภพ หรือผู้ดำรงอยู่ในที่ที่เสวยความสุข ในสัคติ เพราะอานุภาพของสุจริตที่เป็นใน
 ในภุม ๓”

อภิปัทธ์อเปกขัตถะเข้ากับเตภูมิกัฏฐวิเสสณะของกุศลัฏฐุตตกัมมะในอธิปเปตฺถกิตบพ-
 กัมมวจาก ภควตา อนภิตกัตตาใน อธิปเปตฺถ อธิ วิเสสณะของ จาเนญ วิสยาธาระใน
 อธิปเปตฺถ, ตสฺมาเหตุวตถะ “กายิกเจตสิกัวิเสสณะของวิปากสุขัฏฐุทกัตตาในอนุคจจติ
 และวิชหติ อนุคจจติก็ดี วิชหติก็ดีอาชยาตบทกัตตวจาก เตภูมิกสุจริตานุภาเวเนกรณะ
 ใน อนุคจจติ และวิชหติ สัคติภเว วิสยาธาระใน นิพพตฺถ วิเสสณะของ บุคคล สัคติย
 วิสยาธาระใน สุขานุภวนภูจจาเนญ วิสยาธาระใน จิตฺ วิเสสณะของ บุคคลัฏฐุ ต-
 กัมมะใน อนุคจจติ และวิชหติ วาตฺ พทวิกัปปิตถะเข้ากับ สัคติภเว นิพพตฺถ
 และ สัคติย สุขานุภวนภูจจาเน จิตฺ ‘อภี สองศัพทฺ อเปกขัตถะเข้ากับ กายวตถุภุม และ
 อิตรวตถุภุม กายวตถุภุม ก็ดี อิตรวตถุภุม ก็ดี วิเสสณะของ วิปากสุขัฏฐุ ลิงคัตถะ’ อติศัพทฺ
 สรูปใน อิมินา ปริยาเยน อิมินา วิเสสณะของ ปริยาเยนญ ตติยาวิเสสณะใน กายิก-
 เจตสิกั นศัพทฺ ปฏิเสธะใน วิชหติ อนุคจจติ วิวริยะใน น วิชหติญ วิวริยะ” อติศัพทฺ
 สรูปปะใน อตฺโตฏฐุ ตตกัมมะใน เวทิตพฺโพญ กิตบพกัมมวจาก ปณฺฑิตเณ อนภิตกัตตา
 ใน เวทิตพฺโพ ๕

.....
 .....
 .....

(วิสุตชชน) อ.อันแก่ (อิตติ) ว่า “(สุข) อ.ความสุข (อนุเวติ) ย่อมไปตาม (นํ บุคคล) ซึ่งบุคคลนั้น (ตโต ติวิสสุจิริตโต) เพราะสุจริตอันมีอย่างสามนั้น ฉายา อิวราวกะ อ.เงา อนุปายินี่ อันไปตามโดยปกติ” (อิตติ) ดังนี้ ฯ

(อดุโถ) อ.อธิบาย อิตติ ว่า “หิ เหมือนอย่างว่า ฉายา นาม ชื่อ อ.เงา สรีรปฏิพัทธา เป็นของเนื่องเฉพาะแล้วในสรีระ (หุตฺวา) เป็น, สรีเร ครั้นเมื่อสรีระ คจฺจนฺเต ไปอยู่, คจฺจติ ย่อมไป, (สรีเร) ครั้นเมื่อสรีระ ติฏฺฐนฺเต ยืนอยู่, ติฏฺฐติ ย่อมยืน, (สรีเร) ครั้นเมื่อสรีระ นิสฺสิทฺเต นิ่งอยู่, นิสฺสิตติ ย่อมนิ่ง, (เกนจิ) อันใคร ๆ ห สกฺกา ไม่อาจ สณฺเฬน วา ผรุสฺเสน วา (วจนฺ) (ตุวํ) นิวตฺตาทิตี วตฺวา วา ไปเถตฺวา วา (ตํ ฉายํ) นิวตฺตาทเปตฺตุํ เพื่ออัน- กล่าวแล้ว ด้วยคำ อันอ่อนหวานหรือ หรือว่า อันหยาบ ว่า ‘อ.เจ้า จงกลับ’ ดังนี้ หรือ หรือว่า โบายแล้ว ยังเงานั้น ให้กลับ,

(ปุจฺฉา) อ.อันถาม (อิตติ) ว่า ‘(เกนจิ) อันใคร ๆ (ห สกฺกา) ไม่อาจ (ตํ ฉายํ นิวตฺตาทเปตฺตุํ) เพื่ออัน- ยังเงานั้น -ให้กลับ กสฺมา เพราะเหตุอะไร?’ อิตติ ดังนี้,

(วิสุตชชน) อ.อันแก่ (อิตติ) ว่า ‘(เกนจิ) อันใคร ๆ (ห สกฺกา) ไม่อาจ (ตํ ฉายํ นิวตฺตาทเปตฺตุํ) เพื่ออัน- ยังเงานั้น -ให้กลับ (ตาย ฉายาย) สรีรปฏิพัทธตฺตา เพราะความที่แห่งเงานั้น เป็นของเนื่องเฉพาะแล้วในสรีระ’ อิตติ ดังนี้ ยถา ฉนฺไต, สุขํ อ.ความสุข กายิกเจตสิกํ อันเป็นไปทางกายและเป็นไปทางจิต กามาวจราทิเภทํ อันต่างด้วยความสุข มีความสุขอันเป็นกามาวจรเป็นต้น อิมสํ ทสนฺหํ กุสลกมฺม- ปถานํ อัจฉินฺณสมาฉินฺณกุสลมฺมูกํ อันมี- แห่งกุศลกรรมบถ ท. สิบ เหล่านี้หนา - กุสลอันบุคคลทั้งสั่งสมแล้วทั้งสั่งสมทั่วด้วยดีแล้วเป็นเหตุ ห วิชฺหติ ย่อมไม่ละ (ตํ บุคคล) ซึ่งบุคคลนั้น คตคตฺตฺฐาเน ในที่เป็นที่ทิ้งไปแล้วทั้งไปแล้ว ฉายา วีย เป็นราวกะว่าเงา อนุปายินี่ อันเป็นไปตามโดยปกติ หุตฺวา เป็น เอวเมว ฉนฺนํนั้น เทียว” อิตติ ดังนี้ (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต (เวทิตฺตฺโพ) ฟิงทราบ ฯ

แก้วว่า “เหมือนเงาที่มีปกติติดตามตัวไปจะนั้น”

อธิบายว่า “เปรียบเทียบ ธรรมดาว่าเงาเป็นสภาพเนื่องด้วยร่างกาย เมื่อร่างกายเดินไป ย่อมไป เมื่อร่างกายยืน ย่อมยืน เมื่อร่างกายนั่ง ย่อมนิ่ง ใคร ๆ ก็ไม่สามารถที่จะสั่งด้วยถ้อยคำที่ไพเราะหรือหยาบคายว่า ‘จงกลับ’ หรือโบายแล้ว ทำให้เงานั้นกลับได้, ถามว่า ‘เพราะอะไร?’ แก้วว่า ‘เพราะเงาเนื่องติดกับร่างกาย’ ฉนฺไต, ความสุขที่เป็นไปทางกายและทางจิตมีกามาวจรเป็นต้นเป็นประเภท มีบรรดากุศลกรรมบถ ๑๐ เหล่านี้

กุศลมูลที่บุคคลสั่งสมอบรมมาดีแล้ว ย่อมไม่ละเขาในที่เขาไปแล้วทุกที เป็นเหมือนเงาที่มีปกติติดตามตัวไปฉะนั้น

“สุขุ สุขุทกัตตาโน อนฺเวติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตโต วิเสสฺนะของ ติวิสฺสุจฺริตโตฯ เหตุโน อนฺเวติ น วิเสสฺนะของ ปุคฺคํฯ อวุตตกัมมฺเใน อนฺเวติ อนฺุปายินิ วิเสสฺนะของ ฉายาฯ อุปฺมาลึงคัตถะ อิวศัฟฺท อุปฺมาโชตกะเข้ากัษ ฉายา อนฺุปายินิ” อิติศัฟฺท สฺรุปะใน วิสฺสุชฺชนํฯ ลึงคัตถะ ฯ

“หิศัฟฺท ตัปฺปาฎิกรณฺโชตกะ นามศัฟฺท สัณฺญาโชตกะเข้ากัษ ฉายาฯ สุขุทกัตตาโน คจฺจติ ติฎฺฐติ และนีสึหติ คจฺจติ กัฏติ ติฎฺฐติ กัฏติ นีสึหติ กัฏติ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยถา อุปฺมาโชตกะ สรีรปฺปฏิพทฺธา วิกตีกัตตาโน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาโน คจฺจติ ติฎฺฐติ และนีสึหติ, สรีเร ลักขณฺเใน คจฺจนฺเตฯ ลักขณฺะกิริยา, สรีเร ลักขณฺเใน ติฎฺฐนฺเตฯ ลักขณฺะกิริยา, สรีเร ลักขณฺเใน นีสึहनฺเตฯ ลักขณฺะกิริยา, เกนจิ อนภิหิตกัตตาโน สกฺกาฯ กิริยาบทภาวฺวาจก นศัฟฺท ปฏฺิเสธฺเใน สกฺกา สณฺฺเหน กัฏติ ผรุเสน กัฏติ วิเสสฺนะของ วจฺเนนฯ กรณฺเใน วตฺวา วา สองศัฟฺท ปทวิกัษปัฏถะเข้า สณฺฺเหน และ ผรุเสน ‘ตฺวํ สุขุทกัตตาโน นิวตฺตาหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก’ อิติศัฟฺท อากาเรโน วตฺวาฯ กัฏติ โปเถตฺวา กัฏติ ปุพฺพกาลกิริยาโน นิวตฺตาเปตฺุ วา สองศัฟฺท ปทวิกัษปัฏถะเข้ากัษ สณฺฺเหน วา ผรุเสน วา ‘นิวตฺตาหิติวตฺวา และ โปเถตฺวา ตํ วิเสสฺนะของ ฉายัฯ การิตกัมมฺเใน นิวตฺตาเปตฺุฯ ตุมัตถสัษฺปทานโน สกฺกา, ‘เกนจิ อนภิหิตกัตตาโน สกฺกาฯ กิริยาบทภาวฺวาจก กสฺมา เหตุโน สกฺกา นศัฟฺท ปฏฺิเสธฺเใน สกฺกา ตํ วิเสสฺนะของ ฉายัฯ การิตกัมมฺเใน นิวตฺตาเปตฺุฯ ตุมัตถสัษฺปทานโน สกฺกา’ อิติศัฟฺท สฺรุปะใน ปุจฺฉาฯ ลึงคัตถะ, ‘เกนจิ อนภิหิตกัตตาโน สกฺกาฯ กิริยาบทภาวฺวาจก ตาย วิเสสฺนะของ ฉายาฯ ภาวาทิสัษฺปนฺธเใน สรีรปฺปฏิพทฺธตฺตาฯ เหตุโน สกฺกา นศัฟฺท ปฏฺิเสธฺเใน สกฺกา ตํ วิเสสฺนะของ ฉายัฯ การิตกัมมฺเใน นิวตฺตาเปตฺุฯ ตุมัตถสัษฺปทานโน สกฺกา’ อิติศัฟฺท สฺรุปะใน วิสฺสุชฺชนํฯ ลึงคัตถะ, อัจฉินฺธสมาฉินฺธนฺกุสลมูลกั กัฏติ กามาวจราทิกะทํ กัฏติ กายิกเจตสิกํ กัฏติ วิเสสฺนะของ สุขุฯ สุขุทกัตตาโน วิชฺหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวเมว อุปฺเมยโชตกะ อิมสั กัฏติ ทสนฺนํ กัฏติ วิเสสฺนะของ กุสลกมฺมปถานํฯ นิตฺถารณฺเใน อัจฉินฺธสมาฉินฺธนฺกุสลมูลกัฯ นิตฺถารณฺเเยะ คตคตฺฏฺจาเน วิสยาธารเใน ปุคฺคํ ตํ วิเสสฺนะของ ปุคฺคํฯ อวุตตกัมมฺเใน วิชฺหติ อนฺุปายินิ วิเสสฺนะของ ฉายาฯ อุปฺมา-

วิกิตกัตตานิ หุตฺวา วิยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ อนุปายินี ฉายา หุตฺวาฯ
สมานกาลกิริยาใน วิชหติ นศัพท์ ปฏิเสระใน วิชหติ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถฯ
วุตตกัมมะใน เวทิตพุโพฯ กิตบทกัมมวจาก ปณฺหิตเตน อนภิตกัตตานิ
เวทิตพุโพ ฯ

.....
.....
.....

๘๔. คาถาปริโยसानะ จตุราสีติยา ปาณสหสุสานํ ฌมฺมาภิสมโย อโหสิ ฯ

คาถาปริโยसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา **ฌมฺมาภิสมโย** อ.การ
ตรัสรู้ซึ่งธรรม **อโหสิ** ได้มีแล้ว **ปาณสหสุสานํ** แก่พันแห่งสัตว์ ท. **จตุราสีติยา**
แปดสิบสี่ ฯ

เวลาจบพระคาถา สัตว์ ๘๔,๐๐๐ ได้ตรัสรู้ธรรม

คาถาปริโยसानะ กาลสัตตมึใน อโหสิ ฌมฺมาภิสมโย สุขทกัตตานิ อโหสิฯ อาชยาตบท
กัตตุวจาก จตุราสีติยา วิเสสนะของ ปาณสหสุสานํฯ สัมปทานใน อโหสิ ฯ

.....
.....
.....

๘๕. มัญจกฤตทสิเทวปฺตุโต โสตาปตฺติผล ปติฏฺฐหิ ฯ

มัญจกฤตทสิเทวปฺตุโต อ.เทพบุตรชื่อว่ามัญจกฤตทสิ **ปติฏฺฐหิ** ตั้งอยู่เฉพาแล้ว
โสตาปตฺติผล ในโสตาปตฺติผล ฯ

มัญจกฤตทสิเทพบุตรตั้งอยู่ในโสตาปตฺติผล

มัญจกฤตทสิเทวปฺตุโต สุขทกัตตานิ ปติฏฺฐหิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก โสตาปตฺติผล
วิสยาธาระใน ปติฏฺฐหิ ฯ

.....
.....
.....

๘๖. ตถา อทินนบุพฺพโก พุราหฺมโณ ฯ

ตถา อทินนบุพฺพโก พุราหฺมโณ (โสตาปตฺติผล ปตฺติภูจฺหิ) ฯ

ตถา อ.เหมือนอย่างนั้น **พุราหฺมโณ** คือว่า อ.พราหฺมณฺ์ **อทินนบุพฺพโก** ชื่อว่า อทินนบุพฺพกะ (**ปตฺติภูจฺหิ**) ตั้งอยู่เฉพะแล้ว (**โสตาปตฺติผล**) ในโสตาปตฺติผล ฯ

พราหฺมณฺ์ชื่อว่าอทินนบุพฺพกะ ก็ตั้งอยู่ในโสตาปตฺติผลเช่นกัน

ตถา กิตฺติ พุราหฺมโณ กิตฺติ สุทฺธกตฺตาใน ปตฺติภูจฺหิ ฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก อทินนบุพฺพโก สันญญาวิเสสนะของ พุราหฺมโณ โสตาปตฺติผล วิสยาธาระใน ปตฺติภูจฺหิ ตถา วิวริยะใน อทินนบุพฺพโก พุราหฺมโณ โสตาปตฺติผล ปตฺติภูจฺหิ วิวริณะ ฯ

๘๗. โส ตาวมฺหฺนตฺ วิภวํ พุทฺธสาสเน วิปฺปกิริตี ฯ

โส (พุราหฺมโณ) ตาวมฺหฺนตฺ วิภวํ พุทฺธสาสเน วิปฺปกิริตี ฯ

โส (พุราหฺมโณ) อ.พราหฺมณฺ์นั้น **วิปฺปกิริ** เกลี่ยลงแล้ว **วิภวํ** ซึ่งทฺรพฺย **ตาวมฺหฺนตฺ** อันใหญ่เพียงนั้น **พุทฺธสาสเน** ในพระพุทฺธศาสนา **อิตฺติ** ดั่งนี้แล ฯ

พราหฺมณฺ์นั้นเกลี่ยทฺรพฺยมากมายขนาดนั้นลงในพระพุทฺธศาสนา ดั่งนี้แล

โส วิเสสนะของ พุราหฺมโณ ฯ สุทฺธกตฺตาใน วิปฺปกิริ ฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ตาวมฺหฺนตฺ วิเสสนะของ วิภวํ ฯ อวุตตกัมมะใน วิปฺปกิริ พุทฺธสาสเน วิสยาธาระใน วิปฺปกิริ อิตฺติศัพฺท สฺมาปนะ ฯ

มฺหฺจฺกูณฺทลิวตฺถุ ฯ

มฺหฺจฺกูณฺทลิวตฺถุ (นิฏฺฐิตํ) ฯ

มฺหฺจฺกูณฺทลิวตฺถุ อ.เรื่องแห่งมาณพชื่อว่ามฺหฺจฺกูณฺทลิว (นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว ฯ

มฺหฺจฺกูณฺทลิวตฺถุ สุทฺธกตฺตาใน นิฏฺฐิตํ ฯ กิตฺตบทกตฺตฺวาจก ฯ

จบเรื่องมฺหฺจฺกูณฺทลิวมาณพ

๒. น ทินนปุพฺพโก อทินนปุพฺพโก, พฺราหฺมโณ. (น + ทินนปุพฺพก) นนินฺดาตฺตปุพฺพทกัมฺม-
ธารยสฺมาส

(พฺราหฺมโณ) อ.พฺราหฺมณฺ์ ทินนปุพฺพโก ผู้เคยให้แล้ว น ทาไมได้ อทินนปุพฺพโก ชื่อว่า
อทินนปุพฺพก, ได้แก่พฺราหฺมณฺ์. (ผู้ไม่เคยให้แล้ว)

ทินนปุพฺพ

เป็นอยุตตัตถสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทินนํ ปุพฺพนฺติ ทินนปุพฺพ. (ทินน + ปุพฺพ)

(เตน พฺราหฺมณฺน) ทินนํ วตฺตุ อ.วตฺตุ อ้นพฺราหฺมณฺ์นั้น ให้แล้ว ปุพฺพ ในกาลก่อน อิติ
เพราะเหตุนั้น ทินนปุพฺพ ชื่อว่าทินนปุพฺพ. (ให้แล้วในกาลก่อน, เคยให้แล้ว)

กาเรตฺตกาโม

เป็นจตุตถัตถสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

กาเรตฺตํ กาเมตฺติติ กาเรตฺตกาโม. (กาเรตฺตํสทฺทูปฺปท + กมฺ กนฺตยํ ในความใคร่ + ฌปฺจจฺย)
กัตตฺรูป, กัตตฺตฺสาธนะ, เป็นกิตฺนตฺสมาส

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคฺคโลติ กาเมติ ย่อมใคร่ กาเรตฺตํ เพ้ออันให้กระทำ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล
ปุคฺคโล) อ.บุคฺคลนฺนํ กาเรตฺตกาโม ชื่อว่ากาเรตฺตกาโม. (ผู้ใคร่เพ้อจะให้ทำ, ผู้ประสงค์จะให้ทำ)

สฺวณฺณกาโร

เป็นทุตฺติยาตฺตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สฺวณฺณํ กโรตฺติติ สฺวณฺณกาโร. (สฺวณฺณสทฺทูปฺปท + กร กรเณ ในกรกระทำ + ฌปฺจจฺย)
กัตตฺรูป, กัตตฺตฺสาธนะ, เป็นกิตฺนตฺสมาส

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคฺคโลติ กรอติ ย่อมกระทำ สฺวณฺณํ ซึ่งทอง อิติ เพราะเหตุนั้น (โล
ปุคฺคโล) อ.บุคฺคลนฺนํ สฺวณฺณกาโร ชื่อว่าสฺวณฺณการ. (ผู้กระทำซึ่งทอง, ข้างทอง)

อสุกโรโค

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อสุโก จ โส โรโค จาติ อสุกโรโค. (อสุก + โรค)

อสุโก จ อ.โน้นด้วย โส อ.โน้นนั้น โรโค จ เป็นโรคด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อสุกโรโค ชื่อว่า อสุกโรค. (โรคโน้น)

รุกขตจาติ

เป็นฉนฺฐิตวิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีฉนฺฐิตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. รุกขสฺส ตโจ รุกขตโจ. (รุกข + ตจ) ฉนฺฐิตปุริสสมาส

ตโจ อ.เปลือก รุกขสฺส ของต้นไม้ รุกขตโจ ชื่อว่ารุกขตจ. (เปลือกไม้)

๒. รุกขตโจ อาทิ ยสฺสาติ รุกขตจาติ, เกสฺขฺ. (รุกขตจ + อาทิ)

รุกขตโจ อ.เปลือกของต้นไม้ อาทิ เป็นต้น ยสฺส (เกสฺขฺสฺส) แห่งยาไต (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตฺ เกสฺขฺ) อ.ยานั้น รุกขตจาติ ชื่อว่ารุกขตจาติ, ไต่แก่ยา. (มีเปลือกไม้เป็นต้น)

พลวา

เป็นอัสสตีตตีตติต มีวิเคราะห์ว่า

พลํ อสฺส อตุติติ พลวา, โรโค. (พล + วนตุปัจจย)

พลํ อ.กำลัง อสฺส (โรคสฺส) แห่งโรคนั้น อตุติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส โรโค) อ.โรคนั้น พลวา ชื่อว่าพลวนตุ, ไต่แก่โรค. (อันมีกำลัง)

อเตกัจจภาโว

เป็นฉนฺฐิตปุริสสมาส โดยมีนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ติกิจฺฉิตพฺโพติ เตกัจโจ. (ติกิจฉ + ญยปัจจย) กัมมรูป, กัมมสาธนะ

(โรโค) อ.โรค (บุคคล) อันบุคคล ติกิจฉิตพฺโพ พึงเยียวยา อิติ เพราะเหตุนี้ เตกัจโจ ชื่อว่าเตกัจฉ. (อันบุคคลพึงเยียวยา)

๒. น เตกัจโจ อเตกัจโจ. (น + เตกัจฉ) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

(โรโค) อ.โรค (บุคคล) อันบุคคล เตกัจโจ พึงเยียวยา น หามิได้ อเตกัจโจ ชื่อว่าอเตกัจฉ. (อันบุคคลไม่พึงเยียวยา)

๓. อเตกัจฉลล์ ภาโว อเตกัจฉภาโว. (อเตกัจฉ + ภาว) ัญฐิต์ปปริสสมาส
ภาโว อ.ความเป็น อเตกัจฉลล์ (โรคลล์) แห่งโรค อันบุคคลไม่พึงเยียวยา อเตกัจฉภาโว ชื่อว่า
อเตกัจฉภาว. (ความเป็นโรคที่บุคคลไม่พึงเยียวยา)

ทพพลภาโว

เป็นัญฐิต์ปปริสสมาส โดยมีัญฐิต์ทวิปทตลยาธิกรณทพพพิทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทพพลล์ พลล์ ยลล์ลลลลลล ทพพล. (ท + พล) ัญฐิต์ทวิปทตลยาธิกรณทพพพิทิสมาส
พลล์ อ.กำลัง ัญฐิต์ อันโทษประทุษร้ายแล้ว ยลล์ (บุคคลลล์) ของบุคคลใด (อติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (โล่ บุคคล) อ.บุคคลนั้น ทพพล ชื่อว่าทพพล. (มีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว, มีกำลัง
ทราม)

๒. ทพพลลล์ ภาโว ทพพลภาโว. (ทพพล + ภาว) ัญฐิต์ปปริสสมาส
ภาโว อ.ความเป็น ทพพลลล์ (บุคคลลล์) แห่งบุคคล ผู้มีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว ทพพล-
ภาโว ชื่อว่าทพพลภาว. (ความเป็นผู้มีกำลังทราม)

มรณลล์มโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยลล์มโย มีวิเคราะห์ว่า

๑. มรณติ เอตถาติ มรณ. (มร ปาณจาเค ในการลล์ละชีวิต + ยุปัจจัย) กัตตุรูป, อธิกรณ
ลลลลลล

(ลตต) อ.ลลลลลล. มรณติ ย่อมตาย เอตถ ลมเย ในเวลานี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (เอโล่ ลมโย)
อ.เวลานี้ มรณ ชื่อว่ามรณ. (เป็นที่ตาย)

๒. มรณญจ ตํ ลมโย จาติ มรณลล์มโย. (มรณ + ลมโย)
มรณ จ อ.เป็นที่ตายด้วย ตํ อ.เป็นที่ตายนั้น ลมโย จ เป็นลล์ด้วย อิติ เพราะเหตุ
นี้ มรณลล์มโย ชื่อว่ามรณลล์มโย. (ลล์มโยเป็นที่ตาย, เวลาเป็นที่ตาย)

ทสฺสนตถาย

เป็นจตุตถิตตปปริสสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทสฺสนสฺส อตถาย ทสฺสนตถาย. (ทสฺสน + อตถ)

อตถาย เพื่อประโยชน์ ทสฺสนสฺส แก่การเยี่ยม ทสฺสนตถาย ชื่อว่าทสฺสนตถ. (ประโยชน์แก่การเยี่ยม)

อาคตาคตา

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคตา จ เต อาคตา จาติ อาคตาคตา, ชฺนา. (อาคต + อาคต)

เต (ชฺนา) อ.ชฺน ท. เหล่านั้น อาคตา จ ผู้ทั้งมาแล้วด้วย อาคตา จ ผู้ทั้งมาแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อาคตาคตา ชื่อว่าอาคตาคต, ได้แก่ชฺนทั้งหลาย. (ผู้ทั้งมาแล้วทั้งมาแล้ว)

อนฺโตเคทฺ

เป็นนิบาตบุพพะอภยยยาวสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เคทฺสฺส อนฺโต อนฺโตเคทฺ. (อนฺโต + เคท)

อนฺโต ในภายใน เคทฺสฺส แห่งเรือน อนฺโตเคทฺ ชื่อว่าอนฺโตเคท. (ภายในเรือน)

สาปเตยฺย

เป็นสังสฺฐฐาทิอเนกัตถตตทิต มีวิเคราะห์ว่า

สฺปติสฺส ทิตฺ สาปเตยฺย. (สฺปติ + เณยฺยปัจจย)

(ชฺน) อ.ทฺรพฺย ทิตฺ อันเป็นประโยชน์เกื้อกูล สฺปติสฺส แก่เจ้าของ สาปเตยฺย ชื่อว่าสาปเตยฺย. (ทฺรพฺยที่เกื้อกูลแก่เจ้าของ, สมนฺบัติ)

พทฺฮาณินทฺ

เป็นนิบาตบุพพะอภยยยาวสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาณินทฺสฺส พทฺ พทฺฮาณินทฺ. (พทฺ + อาณินท)

พทฺ ในภายนอก อาณินทฺสฺส แห่งกระเบื้อง พทฺฮาณินทฺ ชื่อว่าพทฺฮาณินท. (ภายนอกกระเบื้อง)

พลวปัจจุสุมโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. ปัจจุโส จ โส สมโย จาติ ปัจจุสุมโย. (ปัจจุ + สมย)

ปัจจุโส จ อ.เป็นที่จัดเสียเฉพาะซึ่งความมืดอันด้วย โส อ.เป็นที่จัดเสียเฉพาะซึ่งความมืดนั้น สมโย จ เป็นสมัยด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปัจจุสุมโย ชื่อว่าปัจจุสุมย. (สมัยใกล้สว่าง)

๒. พลวา จ โส ปัจจุสุมโย จาติ พลวปัจจุสุมโย. (พลวตุ + ปัจจุสุมย)

พลวา จ อ.อันมีกำลังด้วย โส อ.อันมีกำลังนั้น ปัจจุสุมโย จ เป็นสมัยเป็นที่จัดเสียเฉพาะซึ่งความมืดด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ พลวปัจจุสุมโย ชื่อว่าพลวปัจจุสุมโย. (สมัยใกล้รุ่งเช้า)

มหากฤษฎาสมาปตติ

เป็นตติยาตปฺปรีสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มหนฺตี จ ส่า กรุณา จาติ มหากฤษฎา. (มหนฺตี + กรุณา) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-สมาส

มหนฺตี จ อ.อันใหญ่ด้วย ส่า อ.อันใหญ่นั้น กรุณา จ เป็นพระกรุณาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหากฤษฎา ชื่อว่ามหากฤษฎา. (พระกรุณาอันใหญ่, พระมหากฤษฎา)

๒. มหากฤษฎาย ยุตฺตา สฺมาปตฺติ มหากฤษฎาสมาปตฺติ. (มหากฤษฎา + สฺมาปตฺติ) ตติยา-ตปฺปรีสสมาส

สฺมาปตฺติ อ.สฺมาบตี ยุตฺตา อันประกอบแล้ว มหากฤษฎาย ด้วยพระมหากฤษฎา มหากฤษฎา-สฺมาปตฺติ ชื่อว่ามหากฤษฎาสมาปตฺติ. (สฺมาบตีที่ประกอบด้วยพระมหากฤษฎา, มหากฤษฎาสมาบตี)

ปุพพพุทฺธา

เป็นสัดตมิตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุพฺเพ พุทฺธา ปุพฺพพุทฺธา. (ปุพฺพ + พุทฺธ)

พุทฺธา อ.พระพุทฺธเจ้า ท. ปุพฺเพ ในกาลก่อน ปุพฺพพุทฺธา ชื่อว่าปุพฺพพุทฺธ. (พระพุทฺธเจ้าในกาลก่อน, พระพุทฺธเจ้าในปางก่อน)

กตาทิการา

เป็นตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

กตาทิการา เยทีติ กตาทิการา, เวเนยฺยพฺนฺชวา. (กต + อติการ)

อติการา อ.อติการ ท. เยที (เวเนยฺยพฺนฺชเวที) อันเฝ้าพันธฺ์แห่งเวไนยสัตว์ ท. เหล่าใด กตาทิการาแล้ว อิติ เพราะเหตุนั้น (เต เวเนยฺยพฺนฺชวา) อ.เฝ้าพันธฺ์แห่งเวไนยสัตว์ ท. เหล่านั้น กตาทิการาชื่อว่ากตาทิการ, ได้แก่เฝ้าพันธฺ์แห่งเวไนยสัตว์. (ผู้มีอติการอันกระทำไว้แล้ว)

อุสฺสนฺนกุสฺลมูลา

เป็นจฺญฐิตฺวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส โดยมีจฺญฐิตฺวีปปริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺที่ดังนี้

๑. กุสฺลานํ มุลํ กุสฺลมูลํ. (กุสฺล + มูล) จฺญฐิตฺวีปปริสฺสมาส

มุลํ อ.รากเหง้า กุสฺลานํ แห่งกุสฺล ท. กุสฺลมูลํ ชื่อว่ากุสฺลมูล. (รากเหง้าแห่งกุสฺล)

๒. อุสฺสนฺนํ กุสฺลมูลํ เยสนฺติ อุสฺสนฺนกุสฺลมูลา, เวเนยฺยพฺนฺชวา. (อุสฺสนฺน + กุสฺลมูล) จฺญฐิตฺวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส

กุสฺลมูลํ อ.รากเหง้าแห่งกุสฺล อุสฺสนฺนํ อันหนาขึ้นแล้ว เยสนฺติ เวเนยฺยพฺนฺชวานํ แห่งเฝ้าพันธฺ์แห่งเวไนยสัตว์ ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต เวเนยฺยพฺนฺชวา) อ.เฝ้าพันธฺ์แห่งเวไนยสัตว์ ท. เหล่านั้น อุสฺสนฺนกุสฺลมูลา ชื่อว่าอุสฺสนฺนกุสฺลมูล, ได้แก่เฝ้าพันธฺ์แห่งเวไนยสัตว์ทั้งทลยา. (ผู้มีกุสฺลมูลอันหนาขึ้นแล้ว)

เวเนยฺยพฺนฺชวา

เป็นจฺญฐิตฺวีปปริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

เวเนยฺยานํ พฺนฺชวา เวเนยฺยพฺนฺชวา. (เวเนยฺย + พฺนฺชวา)

พฺนฺชวา อ.เฝ้าพันธฺ์ ท. เวเนยฺยานํ แห่งเวไนยสัตว์ ท. เวเนยฺยพฺนฺชวา ชื่อว่าเวเนยฺยพฺนฺชวา. (เฝ้าพันธฺ์แห่งเวไนยสัตว์)

พฺทฺธจกฺขุ

เป็นจฺญฐิตฺวีปปริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

พฺทฺธสฺส จกฺขุ พฺทฺธจกฺขุ. (พฺทฺธ + จกฺขุ)

จกฺขุ อ.จักขุ พฺทฺธสฺส ของพระพฺทฺธเจ้า พฺทฺธจกฺขุ ชื่อว่าพฺทฺธจกฺขุ. (จักขุของพระพฺทฺธเจ้า)

ทลล์ทลล์จกกวาฬ

เป็นสมาทานทีคุสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทลล์ทลล์سانی จกกวาฬานิ ทลล์ทลล์จกกวาฬ. (ทลล์ทลล์ + จกกวาฬ)

จกกวาฬานิ อ.จกกวาล ท. ทลล์ทลล์سانی หนึ่งหมื่น ทลล์ทลล์จกกวาฬ ชื่อว่าทลล์ทลล์จกกวาฬ.
(หมื่นจกกวาล)

ฌาณชาล

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ฌาณเมว ชาล ฌาณชาล. (ฌาณ + ชาล)

ฌาณ อ.พระญาณนั้นเที่ยว ชาล เป็นช่าย ฌาณชาล ชื่อว่าฌาณชาล. (ช่ายคือพระญาณ)

นิปนุณาการโ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิปนุโน จ โส อากาโร จาติ นิปนุณาการโ. (นิปนุณ + อาการ)

นิปนุโน จ อ.อันนอนแล้วด้วย โส อ.อันนอนแล้วนั้น อากาโร จ เป็นอาการด้วย อิติ เพราะ
เหตุนั้น นิปนุณาการโ ชื่อว่านิปนุณาการ. (อาการอันนอนแล้ว)

นิปชช่าปิตภาโว

เป็นฉนัฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิปชช่าปิตลล์ ภาโว นิปชช่าปิตภาโว. (นิปชช่าปิต + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น (ปิตรา) นิปชช่าปิตลล์ (มาณวสล์) แห่งมาณพ ผู้อันบิตา ให้นอนแล้ว
นิปชช่าปิตภาโว ชื่อว่านิปชช่าปิตภาว. (ความที่มาณพเป็นผู้อันบิตาให้นอนแล้ว)

คตปจจโย

เป็นฉนัฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คตลล์ ปจจโย คตปจจโย. (คต + ปจจโย)

ปจจโย อ.ปัจจย คตลล์ แห่งการไป คตปจจโย ชื่อว่าคตปจจโย. (ปัจจยแห่งการไป)

ติสโยชนิก

เป็นสังขลัญญาทือนกัตถัตถิต มิวีเคราะห์ดังนี้

๑. ติส โยชนานิ ติสโยชนานิ. (ติส + โยชน) อสมาทารทิสฺมาส
โยชนานิ อ.โยชนํ ท. ติส สามลสิบ ติสโยชนานิ ชื่อว่าติสโยชน. (สามลสิบโยชน)
๒. ติสโยชนเท นิยุตฺตํ ติสโยชนิกํ, กนกวิมานํ. (ติสโยชน + ฌิกปัจจย) สังขลัญญาทือนกัตถ-
ัตถิต

(กนกวิมาน) อ.วิมานอันเป็นวิการแห่งทอง นิยุตฺตํ อันประกอบแล้ว ติสโยชนเท ด้วยโยชนํ
สามลสิบ ท. ติสโยชนิกํ ชื่อว่าติสโยชนิก, ได้แก่วิมานทอง. (ประกอบด้วย ๓๐ โยชน)

กนกวิมาน

เป็นฉัญฐิตฺตปุริสฺสมาส มิวีเคราะห์ว่า

กนกสฺส วิกาโร วิมานํ กนกวิมานํ. (กนก + วิมาน)

วิมานํ อ.วิมาน วิกาโร อันเป็นวิการ กนกสฺส แห่งทอง กนกวิมานํ ชื่อว่ากนกวิมาน. (วิมานทอง)

อจจรราสทสฺสปริวาร

เป็นฉัญฐิตฺทวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส โดยมีฉัญฐิตฺตปุริสฺสมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะห์ดังนี้

๑. อจจรรานํ สทสฺสํ อจจรราสทสฺสํ. (อจจรราน + สทสฺส) ฉัญฐิตฺตปุริสฺสมาส
สทสฺสํ อ.พัน อจจรรานํ แห่งนางอัปสร ท. อจจรราสทสฺสํ ชื่อว่าอจจรราสทสฺส. (นางอัปสร
หนึ่งพัน)

๒. อจจรราสทสฺสํ ปริวาริ ยสฺสาติ อจจรราสทสฺสปริวาริ, เทวปุตฺโต. (อจจรราสทสฺส +
ปริวาร) ฉัญฐิตฺทวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส

อจจรราสทสฺสํ อ.พันแห่งนางอัปสร ปริวาริ เป็นปริวาร ยสฺส (เทวปุตฺตสฺส) ของเทพบุตร
โต (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส เทวปุตฺโต) อ.เทพบุตรนั้น อจจรราสทสฺสปริวาริ ชื่อว่า
อจจรราสทสฺสปริวาร, ได้แก่เทพบุตร. (ผู้มีนางอัปสรหนึ่งพันเป็นปริวาร)

ติคาเวตฺตปมาเณ

เป็นฉัญฐิตฺทวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส โดยมีสมาทารทิสฺมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะห์ดังนี้

๑. ตโย คาวุตฺตา ติตาวุตฺตํ. (ติ + คาวุต) สมหาทวารทิสฺสมาล
คาวุตฺตา อ.คาวุตฺต ท. ตโย สาม ติตาวุตฺตํ ชื่อว่าติตาวุต. (สามคาวุต)
๒. ติตาวุตฺตํ ปมาณํ ยสฺสํติ ติตาวุตฺตปฺปมาโณ, อุตฺตมาโว. (ติตาวุต + ปมาณ)
ติตาวุตฺต อ.คาวุตฺตสาม ปมาณํ เป็นประมาณ ยสฺส (อุตฺตมาวสฺ) แห่งอิตฺถาพิต (อิตฺถิ)
มีอยู่ อิตฺถิ เพราะเหตุนั้น (โล อุตฺตมาโว) อ.อิตฺถาพินํ ติตาวุตฺตปฺปมาโณ ชื่อว่าติตาวุตฺตปฺปมาณ, ได้แก่
อิตฺถาพ. (มีสามคาวุตเป็นประมาณ)

สฺมุจฺสิกฺกมฺมาราลงฺการปฏิมณฺฑิต

เป็นตติยาตฺปฺริสฺสมาล โดยมื่อสมหาทวารทิสฺสมาล ญฺญูทวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพพิทิสฺสมาล และ
วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. สฺมุจฺสิ กฺกมฺนิ สฺมุจฺสิกฺกมฺนิ. (สฺมุจฺสิ + กฺกมฺ) สมหาทวารทิสฺสมาล
กฺกมฺนิ อ.เกวียน ท. สฺมุจฺสิ ทกฺสิป สฺมุจฺสิกฺกมฺนิ ชื่อว่าสฺมุจฺสิกฺกมฺ. (ทกฺสิปเลมเกวียน)
๒. สฺมุจฺสิกฺกมฺนิ ภาโร เยสนฺติ สฺมุจฺสิกฺกมฺมารา, อลงฺการา. (สฺมุจฺสิกฺกมฺ + มารา) ญฺญูทวิปท-
ตุลยาธิกรณพหุพพิทิสฺสมาล

สฺมุจฺสิกฺกมฺนิ อ.เกวียนทกฺสิป ท. ภาโร เป็นมาระ เยสฺ (อลงฺการา) แห่งเครื่องประดับ ท.
เหล่านี (อิตฺถิ) มีอยู่ อิตฺถิ เพราะเหตุนั้น (เต อลงฺการา) อ.เครื่องประดับ ท. เหล่านี้ สฺมุจฺสิกฺกมฺมารา
ชื่อว่าสฺมุจฺสิกฺกมฺมาร, ได้แก่เครื่องประดับทั้งหลาย. (มีทกฺสิปเกวียนเป็นมาระ)

๓. สฺมุจฺสิกฺกมฺมารา จ เต อลงฺการา จาติ สฺมุจฺสิกฺกมฺมาราลงฺการา. (สฺมุจฺสิกฺกมฺมาร +
อลงฺการ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาล

สฺมุจฺสิกฺกมฺมารา จ อ.อันมีเกวียนทกฺสิปเป็นมาระ ท. ด้วย เต อ.อันมีเกวียนทกฺสิปเป็นมาระ
ท. เหล่านี้ อลงฺการา จ เป็นเครื่องประดับด้วย อิตฺถิ เพราะเหตุนี้ สฺมุจฺสิกฺกมฺมาราลงฺการา ชื่อว่าสฺมุจฺสิกฺกมฺ-
มาราลงฺการ. (เครื่องประดับมี ๖๐ เลมเกวียน)

๔. สฺมุจฺสิกฺกมฺมาราลงฺการเรทฺติ ปฏิมณฺฑิต สฺมุจฺสิกฺกมฺมาราลงฺการปฏิมณฺฑิต, อุตฺตมาโว.
(สฺมุจฺสิกฺกมฺมาราลงฺการ + ปฏิมณฺฑิต) ตติยาตฺปฺริสฺสมาล

(อุตฺตมาโว) อ.อิตฺถาพ ปฏิมณฺฑิต อันถูกประดับแล้ว สฺมุจฺสิกฺกมฺมาราลงฺการเรทฺติ ด้วยเครื่อง
ประดับอันมีเกวียนทกฺสิปเป็นมาระ ท. สฺมุจฺสิกฺกมฺมาราลงฺการปฏิมณฺฑิต ชื่อว่าสฺมุจฺสิกฺกมฺมาราลงฺการ-
ปฏิมณฺฑิต, ได้แก่อิตฺถาพ. (ที่ประดับด้วยเครื่องประดับมี ๖๐ เลมเกวียน)

อกาเรตวา

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธรรยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

น กาเรตวา อกาเรตวา. (น + กาเรตวา)

กาเรตวา ให้กระทำแล้ว น ทาหิไตฺ อกาเรตวา ชื่อว่าอกาเรตวา. (ไม่ให้กระทำแล้ว)

วิปการปุตโต

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธรรยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิปการํ ปุตโต วิปการปุตโต, ปิตา. (วิปการ + ปุตโต)

(ปิตา) อ.ปิตา ปุตโต ผู้ถึงแล้ว วิปการํ ซึ่งประการอันแปลก วิปการปุตโต ชื่อว่าวิปการปุตโต, ได้แก่ปิตา. (ผู้ถึงแล้วซึ่งประการอันแปลก)

อกุขนติ

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธรรยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ขนติ อกุขนติ. (น + ขนติ)

ขนติ อ.ความชอบใจ น ทาหิไตฺ อกุขนติ ชื่อว่าอกุขนติ. (ความไม่ชอบใจ)

มัจจุสกุณฑลวิฆเณ

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธรรยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

มัจจุสกุณฑลิสฺส วิฆเณ มัจจุสกุณฑลวิฆเณ. (มัจจุสกุณฑลิสฺส + วิฆเณ)

วิฆเณ อ.เพศ มัจจุสกุณฑลิสฺส แห่งมาณพชื่อว่ามัจจุสกุณฑลิสฺส มัจจุสกุณฑลวิฆเณ ชื่อว่ามัจจุสกุณฑลวิฆเณ. (เพศมาณพชื่อว่ามัจจุสกุณฑลิสฺส)

นิพพตตภาโว

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธรรยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิพพตตสฺส ภาโว นิพพตตภาโว. (นิพพตต + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น นิพพตตสฺส (อตฺตโน) แห่งตน ผู้เกิดแล้ว นิพพตตภาโว ชื่อว่านิพพตตภาว. (ความที่แห่งตนเป็นผู้เกิดแล้ว)

คาถาปริโยสาน

เป็นฉนฺสูตฺตปฺปฺริสฺสมาส มิวิเคราะหฺว่า

คาถาย ปริโยสานํ คาถาปริโยสานํ. (คาถา + ปริโยสาน)

ปริโยสานํ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ คาถาย แห่งพระคาถา คาถาปริโยสานํ ชื่อว่าคาถา-
ปริโยสาน. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา, เวลาจบพระคาถา)

จตุราสีติ

เป็นตติยาตฺตปฺปฺริสฺสมาส มิวิเคราะหฺว่า

จตุทฺติ อธิกา อสีติ จตุราสีติ. (จตุ + อสีติ)

อสีติ อ.แปดสิบ อธิกา อันยํ จตุทฺติ ด้วยสี่ ท. จตุราสีติ ชื่อว่าจตุราสีติ. (แปดสิบสี่)

ปาณสทฺสฺสาณิ

เป็นฉนฺสูตฺตปฺปฺริสฺสมาส มิวิเคราะหฺว่า

ปาณานํ สทฺสฺสาณิ ปาณสทฺสฺสาณิ. (ปาณ + สทฺส)

สทฺสฺสาณิ อ.พัน ท. ปาณานํ แห่งสัตว์ ท. ปาณสทฺสฺสาณิ ชื่อว่าปาณสทฺส. (สัตว์หนึ่งพัน)

ธมฺมาภิสฺมโย

เป็นทฺติยาตฺตปฺปฺริสฺสมาส มิวิเคราะหฺว่า

ธมฺมํ อภิสฺมโย ธมฺมาภิสฺมโย. (ธมฺม + อภิสฺมย)

อภิสฺมโย อ.การตรัสรู้ ธมฺมํ ซึ่งธรรม ธมฺมาภิสฺมโย ชื่อว่าธมฺมาภิสฺมย. (การตรัสรู้ซึ่งธรรม)

ธมฺมยาโค

เป็นทฺติยาตฺตปฺปฺริสฺสมาส มิวิเคราะหฺว่า

๑. ยชนํ ยาโค. (ยชฺ เทวบุชฺชาํ ในการบูชาเทวดา + ฌปฺจจฺย) ภาวรูป, ภาวสาธนะ

ยชนํ อ.การบูชา ยาโค ชื่อว่ายาค. (การบูชา)

๒. ธมฺมํ ยาโค ธมฺมยาโค. (ธมฺม + ยาค)

ยาโค อ.การบูชา ธมฺมํ ซึ่งธรรม ธมฺมยาโค ชื่อว่าธมฺมยาค. (การบูชาธรรม)

กตสรีรปวิษคุคนโน

เป็นตติยาทวีปทตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีตติยาตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สรีร์ ปวิษคุคนโน สรีร์ปวิษคุคนโน. (สรีร์ + ปวิษคุคนโน) ทติยาตปปริสสมาส
ปวิษคุคนโน อ.การประค้บประคอง สรีร์ ซึ่งสรีระ สรีร์ปวิษคุคนโน ชื่อว่าสรีร์ปวิษคุคนโน. (การ
ประค้บประคองสรีระ)

๒. กต สรีร์ปวิษคุคนโน เยนาคิ กตสรีร์ปวิษคุคนโน, สตถา. (กต + สรีร์ปวิษคุคนโน) ตติยา-
ทวีปทตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

สรีร์ปวิษคุคนโน อ.การประค้บประคองซึ่งสรีระ เยน (สตถารา) อันพระศาสดาพระองค์ใด กต
ทรงกระทำแล้ว อิติ เพราะเหตุนั้น (โส สตถา) อ.พระศาสดาพระองค์นั้น กตสรีร์ปวิษคุคนโน ชื่อว่ากต-
สรีร์ปวิษคุคนโน, ได้แก่พระศาสดา. (ผู้มีการประค้บประคองสรีระอันทรงกระทำแล้ว)

มหาภิกขุสงฆปริวุโต

เป็นตติยาตปปริสสมาส โดยมีฉนัฐิปปริสสมาส และวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มี
วิเคราะห์ดังนี้

๑. ภิกขุโน สงโฆ ภิกขุสงโฆ. (ภิกขุ + สงโฆ) ฉนัฐิปปริสสมาส

สงโฆ อ.หมู่ ภิกขุโน แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสงโฆ ชื่อว่าภิกขุสงฆ. (หมู่แห่งภิกษุ, ภิกษุสงฆ์)

๒. มหนโต จ โส ภิกขุสงโฆ จาติ มหาภิกขุสงโฆ. (มหนโต + ภิกขุสงโฆ) วิเสสนบุพพ
ทกัมม-ธารยสมาส

มหนโต จ อ.หมู่ใหญ่ด้วย โส อ.หมู่ใหญ่นั้น ภิกขุสงโฆ จ เป็นหมู่แห่งภิกษุด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ มหาภิกขุสงโฆ ชื่อว่ามหาภิกขุสงฆ. (ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่)

๓. มหาภิกขุสงฆเมน ปริวุโต มหาภิกขุสงฆปริวุโต, สตถา. (มหาภิกขุสงฆ + ปริวุโต) ตติยาตปปริส-
สมาส

(สตถา) อ.พระศาสดา มหาภิกขุสงฆเมน อันหมู่แห่งภิกษุหมู่ใหญ่ ปริวุโต แวดล้อมแล้ว
มหาภิกขุสงฆปริวุโต ชื่อว่ามหาภิกขุสงฆปริวุโต, ได้แก่พระศาสดา. (ผู้ถูกภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่แวดล้อมแล้ว)

เคททวาร

เป็นฉฐฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะหว่า

เคทลล์ ทวาร เคททวาร. (เคท + ทวาร)

ทวาร อ.ประตู เคทลล์ แห่งเรือน เคททวาร ชื่อว่าเคททวาร. (ประตูบ้าน)

อนโตเคทาภิมุโข

เป็นภินนาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีนิบาตบุพพะอะพยยิวาสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. เคทลล์ อนโต อนโตเคท. (อนโต + เคท) นิบาตบุพพะอะพยยิวาสมาส

อนโต ในภายใน เคทลล์ แห่งเรือน อนโตเคท ชื่อว่าอนโตเคท. (ภายในบ้าน, ข้างในบ้าน)

๒. อนโตเคทลล์ อภิมุข ยลล้าติ อนโตเคทาภิมุโข, มาณโว. (อนโตเคท + อภิมุข) ภินนาธิกรณพหุพพิทิสมาส

อภิมุข อ.หน้าเฉพาะ อนโตเคทลล์ ต่อภายในแห่งเรือน ยลล (มาณวลล์) แห่งมาณโวไต (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล มาณโว) อ.มาณพนัน อนโตเคทาภิมุโข ชื่อว่าอนโตเคทาภิมุข, ไต้แก่มานพ. (ผู้มีหน้าเฉพาะต่อภายในเรือน, หันหน้าเข้าข้างในบ้าน)

อปลลนภาว

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยลลมาส โดยมีนิบาตบุพพทกัมมธารยลลมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. น ปลลน อปลลน. (น + ปลลน) นิบาตบุพพทกัมมธารยลลมาส

ปลลน อ.การเห็น น ทามิไต อปลลน ชื่อว่าอปลลน. (การไม่เห็น)

๒. อปลลนเมว ภาโว อปลลนภาโว. (อปลลน + ภาว) อวธารณบุพพทกัมมธารยลลมาส

อปลลน เหว อ.การไม่เห็นนั้นเทียว ภาโว เป็นความเป็น อปลลนภาโว ชื่อว่าอปลลนภาว. (ความเป็นคือไม่เห็น)

อนุธพาลปีตา

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 อนุธพาล โฉ ปิตา จาติ อนุธพาลปีตา. (อนุธพาล + ปีตา)
 อนุธพาล โฉ อ.ผู้เป็นอันธพาลด้วย โฉ อ.ผู้เป็นอันธพาลนั้น ปิตา จ เป็นปีตาด้วย อิติ
 เพราะเหตุนี้ อนุธพาลปีตา ชื่อว่าอนุธพาลปีตา. (ปีตาผู้เป็นอันธพาล)

เอวรूप

เป็นนัญญูทวิปทตูลยาธิกรณพทุพพิทสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 เอวรूप อสสาติ เอวรूप, พทุโธ. (เอวรूप + รุป)
 เอวรूप อ.อย่างนี้ รุป เป็นรูป อสส (พทุธส) แห่งพระพทุธเจ้าพระองค์นั้น (อติ) มีอยู่ อิติ
 เพราะเหตุนี้ (โศ พทุโธ) อ.พระพทุธเจ้าพระองค์นั้น เอวรूप ชื่อว่าเอวรूप, ได้แก่พระพทุธเจ้า. (ผู้มี
 อย่างนี้เป็นรูป, มีสภาพอย่างนี้)

กายเวชยาวฎิก

เป็นตติยัตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 กายเวชยาวฎิกโก กายเวชยาวฎิกโก. (กาย + เวชยาวฎิก)
 เวชยาวฎิกโก อ.การจวนจวาย กายเวชยาวฎิกโก ชื่อว่ากายเวชยาวฎิก. (การ
 จวนจวายทางกาย)

อวิเชยยา

เป็นนินบาตบุพพทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ๑. วิชิตพพาติ วิเชยยา. (วิปฺพ + ธา กรณ ในการกระทำ + ญยฺจจฺย) กัมมรูป, กัมม-
 สาธนะ
 (ทตฺตา) อ.มือ ท. (มยา) อันเรา วิชิตพพา พึงกระทำ อิติ เพราะเหตุนี้ วิเชยยา
 ชื่อว่าวิเชย. (อันเราพึงกระทำ)
 ๒. น วิเชยยา อวิเชยยา. (น + วิเชย)
 (มยา) วิเชยยา (ทตฺตา) อ.มือ ท. อันเรา พึงกระทำ น ทาไมได้ อวิเชยยา ชื่อว่า
 อวิเชย. (อันเราไม่พึงกระทำ)

เอตตกั

เป็นสังขลัญญาทิวเนกัตถตัตถิต มิวิเคราะห์ว่า

เอต ปรมาณ อสสาติ เอตตกั, ปุณณ. (เอต + ตตกัจจย)

ปรมาณ อ.ปรมาณ เอต เท่านั้น อสส (ปุณณสส) แห่งบุญนั้น (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (ต ปุณณ) อ.บุญนั้น เอตตกั ชื่อว่าเอตตก, ได้แก่บุญ. (มีประมาณเท่านั้น)

จกขุปโต

เป็นฉัญฐิตูปุริสสมาส มิวิเคราะห์ว่า

จกขุณิ ปโต จกขุปโต. (จกขุ + ปโต)

ปโต อ.คลอง จกขุณิ แห่งจักขุ ท. จกขุปโต ชื่อว่าจกขุปโต. (คลองจักขุ)

ปลนฺนมนโน

เป็นฉัญฐิตวิปทูลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มิวิเคราะห์ว่า

ปลนฺนนิ มนนิ อสสาติ ปลนฺนมนโน, มาณโว. (ปลนฺน + มน)

มนนิ อ.ใจ ปลนฺนนิ อันเลื่อมใสแล้ว อสส (มาณวสส) แห่งมาณพนั้น (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะ
เหตุ นั้น (โส มาณโว) อ.มาณพนั้น ปลนฺนมนโน ชื่อว่าปลนฺนมน, ได้แก่มาณพ. (ผู้มีใจเลื่อมใสแล้ว)

สุตตปฺพทุโธ

เป็นปัญจमितูปุริสสมาส มิวิเคราะห์ว่า

สุตตสฺมา ปพฺพุโธ สุตตปฺพทุโธ, มาณโว. (สุตต + ปพฺพุธ)

(มาณโว) อ.มาณพ ปพฺพุโธ ตื่นแล้ว สุตตสฺมา จากการหลับ สุตตปฺพทุโธ ชื่อว่าสุตตป-
พฺพุธ, ได้แก่มาณพ. (ผู้ตื่นแล้วจากการหลับ)

โรทนปรายโน

เป็นฉัญฐิตวิปทูลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มิวิเคราะห์ว่า

โรทนํ ปรายนํ อสสาติ โรทนปรายโน, พฺราทมฺโณ. (โรทน + ปรายน)

โรทนํ อ.การร้องไห้ ปรายนํ เป็นไปในเบื้องหน้า อสส (พฺราทมฺณสส) แห่งพฺราทมฺณนั้น (อตติ)

มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส พรหมโณ) อ.พรหมโณนั้น โรทนปรายโน ชื่อว่าโรทนปรายน, ได้แก่ พรหมโณ. (ผู้มีการร้องให้เป็นไปเบื้องหน้า)

เอกปุตตโก

เป็นอัสมาทราชิคุสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอโก ปุตตโก เอกปุตตโก. (เอก + ปุตตก)

ปุตตโก อ.บุตรน้อย เอโก คนเดียว เอกปุตตโก ชื่อว่าเอกปุตตก. (บุตรน้อยคนเดียว)

มนโปลาโท

เป็นฉัฐิปุริสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มนสฺส ปลาโท มโนปลาโท. (มน + ปลาท)

ปลาโท อ.ความเลื่อมใส มนสฺส แห่งใจ มโนปลาโท ชื่อว่ามนปลาท. (ความเลื่อมใสแห่งใจ, ใจเลื่อมใส)

อฉาสุกกาลโ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ฉาสุกํ อฉาสุกํ. (น + ฉาสุก)

ฉาสุกํ อ.สบาย น หามีได้ อฉาสุกํ ชื่อว่าอฉาสุก. (ไม่สบาย, ไม่ฉาสุก)

๒. อฉาสุกญจ ตํ กาลโ จาติ อฉาสุกกาลโ. (อฉาสุก + กาล)

อฉาสุกํ จ อ.เป็นที่ไม่สบายด้วย ตํ อ.เป็นที่ไม่สบายนั้น กาลโ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อฉาสุกกาลโ ชื่อว่าอฉาสุกกาล. (เวลาที่ไม่สบาย)

มัจจุรณทศลิมาณ

เป็นฉัฐิปุริสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มัจจุรณทศลิสฺส วณโณ มัจจุรณทศลิมาณ. (มัจจุรณทศลิ + วณณ)

วณโณ อ.เพศ มัจจุรณทศลิสฺส แห่งมาณพชื่อว่ามัจจุรณทศลิ มัจจุรณทศลิมาณ ชื่อว่ามัจจุรณทศลิ-วณณ. (เพศแห่งมาณพชื่อว่ามัจจุรณทศลิ)

ปุตุตโสโก

เป็นตติยชาติปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุตุเตน โสโก ปุตุตโสโก. (ปุตุต + โสโก)

โสโก อ.ความเศร้าโศก ปุตุเตน เพราะบุตร ปุตุตโสโก ชื่อว่าปุตุตโสโก. (ความเศร้าโศกเพราะบุตร)

มาลาภาโร

เป็นอัสสัดติตทัตติต มีวิเคราะห์ว่า

๑. มาลา เอว ภาโร มาลาภาโร. (มาลา + ภาโร)

มาลา เอว อ.ระเบียนั้นเที่ยว ภาโร เป็นภาระ มาลาภาโร ชื่อว่ามาลาภาร. (ภาระคือระเบียบ)

๒. มาลาภาโร อสส อตติติ มาลาภาโร. (มาลาภาร + อัสัจัย)

มาลาภาโร อ.ภาระคือระเบียบ อสส มาณวสส แห่งมาณพนั้น (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส มาณโว) อ.มาณพนั้น มาลาภาโร ชื่อว่ามาลาภาโร. (ผู้มีภาระคือระเบียบ)

ทริจนทนุสสโท

เป็นทวิปทภินนาธิกรณพหุพีหิสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีดังนี้

๑. ทริ จ ตัง จนทนญจาติ ทริจนทน. (ทริ + จนทน) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

ทริ จ อ.เหลือองด้วย ตัง อ.เหลือองนั้น จนทน จ เป็นจันทนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทริจนทน ชื่อว่าทริจนทน. (จันทนเหลืออง)

๒. ทริจนทเนน อสสโท ยสสาติ ทริจนทนุสสโท, เทวปุตุโต. (ทริจนทน + อสสท) ทวิปท-ภินนาธิกรณพหุพีหิสมาส

(กาย) อ.กาย อสสโท อันหนาขึ้นแล้ว ทริจนทเนน ด้วยจันทนเหลืออง ยสส (เทวปุตุตสส) แห่งเทพบุตรใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส เทวปุตุโต) อ.เทพบุตรนั้น ทริจนทนุสสโท ชื่อว่าทริจนทนุสสท, ได้แก่เทพบุตร. (ผู้มีร่างกายอันหนาขึ้นด้วยจันทนเหลืออง)

วนมขุโณ

เป็นฉันทลักษณ์ปรีติสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วนสฺส มขุโณ วนมขุโณ. (วน + มขุณ)

มขุโณ อ.ท่ามกลาง วนสฺส แห่งป่า วนมขุโณ ชื่อว่าวนมขุณ. (กลางป่า)

ทุกขิตโต

เป็นทศยัตปรีติสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทุกขํ อิตโต ทุกขิตโต, พราทมโณ. (ทุกข + อิต)

(พราทมโณ) อ.พราทมณฺ อิตโต ผู้ถึงแล้ว ทุกขํ ซึ่งความทุกข์ ทุกขิตโต ชื่อว่าทุกขิต, ได้แก่พราทมณฺ. (ผู้ถึงแล้วซึ่งทุกข์)

โสวณฺณมโย

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

สฺวณฺณสฺส วิกาโร โสวณฺณมโย, รถปณฺชโร. (สฺวณฺณ + มยปัจจย)

(รถปณฺชโร) อ.เรือนแห่งรถ วิกาโร อันเป็นvikar สฺวณฺณสฺส แห่งทอง โสวณฺณมโย, ได้แก่เรือนแห่งรถ. (อันเป็นvikarแห่งทอง, ทำมาจากทอง)

ปภสฺสโร

เป็นฉันทลักษณ์ปรีติสสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สฺรติ เอตสฺมาติ สโร. (สรฺ คติจินตยาในการไปและการคิด + อปัจจย) กัตตุรูป, อปาทาน-
สาธนะ

(ปภา) อ.รศมี สฺรติ ย่อมสร้านออก เอตสฺมา (รถปณฺชโร) จากเรือนแห่งรถนั้น อิติ
เพราะเหตุนี้ สโร ชื่อว่าสร. (เป็นแดนสร้านออก)

๒. ปภาย สโร ปภสฺสโร. (ปภา + สร) ฉันทลักษณ์ปรีติสสมาส

สโร อ.เป็นแดนสร้านออก ปภาย แห่งรศมี ปภสฺสโร ชื่อว่าปภสฺสร. (เป็นแดนสร้านออก
แห่งรศมี)

รถปณฺชโร

เป็นฉฺฐิตฺตปฺปริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

รถสฺส ปณฺชโร รถปณฺชโร. (รถ + ปณฺชร)

ปณฺชโร อ.เรือน รถสฺส แห่งรถ รถปณฺชโร ชื่อว่ารถปณฺชร. (เรือนแห่งรถ, ตัวถังรถ)

จกุกยฺคํ

เป็นฉฺฐิตฺตปฺปริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

จกุกานํ ยฺคํ จกุกยฺคํ. (จกุก + ยฺค)

ยฺคํ อ.คฺคู จกุกานํ แห่งลฺลือ ท. จกุกยฺคํ ชื่อว่าจกุกยฺค. (คฺคูลฺลือ)

มณฺนิมยํ

เป็นสังสฺฐิตฺตทิวเนกตตตฺทิตฺต มีวิเคราะหฺว่า

มณฺนินา ปกตํ มณฺนิมยํ, จกุกยฺคํ. (มณฺนิ + มยปฺจจฺย)

(จกุกยฺคํ) อ.คฺคูแห่งลฺลือ ปกตํ อันถูกกระทำแล้ว มณฺนินา ด้วยแก้วมณฺนิ มณฺนิมยํ ชื่อว่ามณฺนิมย, ได้แก่คฺคูลฺลือ. (อันถูกกระทำแล้วด้วยแก้วมณฺนิ, อันสำเร็จแล้วด้วยแก้วมณฺนิ)

โลทมยํ

เป็นสังสฺฐิตฺตทิวเนกตตตฺทิตฺต มีวิเคราะหฺว่า

โลเทน ปกตํ โลทมยํ, จกุกยฺคํ. (โลท + มยปฺจจฺย)

(จกุกยฺคํ) อ.คฺคูแห่งลฺลือ ปกตํ อันถูกกระทำแล้ว โลเทน ด้วยโลหะ โลทมยํ ชื่อว่าโลทมย, ได้แก่คฺคูลฺลือ. (อันถูกกระทำแล้วด้วยโลหะ, อันสำเร็จแล้วด้วยโลหะ)

รูปียมยํ

เป็นสังสฺฐิตฺตทิวเนกตตตฺทิตฺต มีวิเคราะหฺว่า

รูปีเยน ปกตํ รูปียมยํ, จกุกยฺคํ. (รูปีย + มยปฺจจฺย)

(จกุกยฺคํ) อ.คฺคูแห่งลฺลือ ปกตํ อันถูกกระทำแล้ว รูปีเยน ด้วยรูปียะ รูปียมยํ ชื่อว่ารูปียมย, ได้แก่คฺคูลฺลือ. (อันถูกกระทำแล้วด้วยรูปียะ, อันสำเร็จแล้วด้วยรูปียะ)

ภททมาณโว

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ภทโท จ โส มาณโว จาติ ภททมาณโว. (ภทท + มาณว)
 ภทโท จ อ.ผู้เจริญด้วย โส อ.ผู้เจริญนั้น มาณโว จ เป็นมาณพด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 ภทท-มาณโว ชื่อว่าภททมาณว. (มาณพผู้เจริญ)

ปุตตปฏีรูปโก

เป็นภินนาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ปุตเตน ปฏีรูปกั ยสสาติ ปุตตปฏีรูปโก, ปุคฺคโล. (ปุตต + ปฏีรูปก)
 ปฏีรูปกั อ.รูปเปรียบ ปุตเตน ด้วยบุตร ยสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ
 เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ปุตตปฏีรูปโก ชื่อว่าปุตตปฏีรูปก, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีรูปเปรียบ
 ด้วยบุตร)

สุวณฺณาทิมย

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถตทิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สุวณฺณํ อาทิ เยสนฺติ สุวณฺณาทินิ, วตฺถุนิ. (สุวณฺณ + อาทิ) รัฎฐีทวีปทตฺตยาธิกรณ-
 พหุพีทิสมาส
 สุวณฺณํ อ.ทอง อาทิ เป็นต้น เยสฺ (วตฺถุนิ) แห่งวัดตุ ท. เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ
 เพราะเหตุนี้ (ตานิ วตฺถุนิ) อ.วัดตุ ท. เหล่านี้ สุวณฺณาทินิ ชื่อว่าสุวณฺณาติ, ได้แก่วัดตุทั้งหลาย.
 (มีทองเป็นต้น)
๒. สุวณฺณาทีหิ ปกตํ สุวณฺณาติมย, รตจกุกํ. (สุวณฺณาติ + มยปัจจย)
 (รตจกุกํ) อ.ล้อแห่งรถ ปกตํ อันถูกกระทำแล้ว สุวณฺณาทีหิ (วตฺถุที) ด้วยวัดตุ ท. มี
 ทองเป็นต้น สุวณฺณาติมย ชื่อว่าสุวณฺณาติมย, ได้แก่ล้อรถ. (ที่ถูกกระทำด้วยทองเป็นต้น, ที่สำเร็จด้วย
 ทองเป็นต้น)

รถจกุกั

เป็นฉฏฐีตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รถสส จกุกั รถจกุกั. (รถ + จกุก)

จกุกั อ.ลัอ รถสส แห่งรถ รถจกุกั ชื่อว่ารถจกุก. (ลัอรถ)

จนทสุริยา

เป็นอิติตรีโยคทวันทมาส มีวิเคราะห์ว่า

จนโท จ สุริโย จ จนทสุริยา. (จนท + สุริย)

จนโท จ อ.พระจันทร์ด้วย สุริโย จ อ.พระอาทิตย์ด้วย จนทสุริยา ชื่อว่าจนทสุริย. (พระจันทร์และพระอาทิตย์)

อปตติยั

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. ปตเตตพพนติ ปตติยั. (ปตถ ปตถเน ในความปรารถนา + เณปัจจัจย + ถยปัจจัจย) กัมมรูป, กัมมสาธนะ

(วตถุ) อ.วัตถุ (บุคคลเลน) อันบุคคล ปตเตตพพ พิงปรารถนา อิติ เพราะเหตุนั้น ปตติยั ชื่อว่าปตติย. (อันบุคคลพิงปรารถนา)

๒. น ปตติยั อปตติยั, วตถุ. (น + ปตติย) นนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส

(วตถุ) อ.วัตถุ (บุคคลเลน) ปตติยั อันบุคคล พิงปรารถนา น ทาไม้ได้ อปตติยั ชื่อว่า อปตติย. (อันบุคคลไม่พิงปรารถนา)

คมนาคมนั

เป็นสสมาททวันทมาส มีวิเคราะห์ว่า

คมนาณจ อาคมนาณจ คมนาคมนั. (คมนา + อาคมนา)

คมนา จ อ.การไปด้วย อาคมนา จ อ.การมาด้วย คมนาคมนั ชื่อว่าคมนาคมน. (การไปและการมา)

วณฺณชาตุ

เป็นอวชาธณบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

วณฺณเณ เอว ชาตุ วณฺณชาตุ. (วณฺณ + ชาตุ)

วณฺณเณ เอว อ.รค์มีนั้นเทียว ชาตุ เป็นชาตุ วณฺณชาตุ ชื่อว่าวณฺณชาตุ. (ชาตุคืออ.รค์มี)

กาลกโต

เป็นตติยาทวิพทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กาลเณ กโต เยนติ กาลกโต, ปุคฺคโล. (กาล + กต)

กาลเณ อ.กาละ เยน (ปุคฺคเลน) อันบุคคลใด กโต กระทำแล้ว อิติ เพราะเหตุนี้ (โล ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น กาลกโต ชื่อว่ากาลกต, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีกาละอันกระทำแล้ว, ผู้เสียชีวิตแล้ว)

พาลยตโร

เป็นวิเสสตัดทิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. พาลสฺส ภาวเณ พาลย. (พาล + ญยปัจจย) ภาวตัดทิต

ภาวเณ อ.ความเป็น พาลสฺส แห่งคนพาล พาลย ชื่อว่าพาลย. (ความเป็นคนพาล)

๒. สหฺเพ อิม พาลยานิ, อยมิเมล วิเสเสน พาลยนฺติ พาลยตโร, ปุคฺคโล. (พาลย + ตโรปัจจย) วิเสสตัดทิต

อิม (ชฺนา) อ.ชฺน ท. เหล่านี้ สหฺเพ ทั้งปวง พาลยานิ เป็นความเป็นแห่งคนพาล (โหนติ) ย่อมเป็น, อยมิ (ชฺโน) อิมล (ชฺนานิ) อ.- แห่งชฺน ท. เหล่านี้ชฺนา -ชฺนนี้ พาลย เป็นความเป็นแห่งคนพาล วิเสเสน โดยพิเศษ (โหนติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนี้ (อยมิ ปุคฺคโล) อ.บุคคลนี้ พาลยตโร ชื่อว่าพาลยตโร, ได้แก่บุคคล. (ผู้เป็นความเป็นแห่งคนพาลกว่า, เป็นความเป็นคนโง่กว่า)

ฆตลิตโต

เป็นตติยาตปฺปรัสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ฆเตน ลิตโต ฆตลิตโต, ปาวโก. (ฆต + ลิตต)

(ปาวโก) อ.ไฟผู้ชำระ (ปุคฺคเลน) ลิตโต อันบุคคล รตแล้ว ฆเตน ด้วยเปรียง ฆตลิตโต ชื่อว่าฆตลิตโต, ได้แก่ไฟ. (อันบุคคลรตแล้วด้วยเปรียง)

ททยนิสฺสิติโต

เป็นทุตติยาตปฺปริสฺสมาส มิวิเคราะหฺว่า

ททย นิสฺสิติโต ททยนิสฺสิติโต, โสโก. (ททย + นิสฺสิต)

(โสโก) อ.ความเศร้าโศก นิสฺสิติโต อันอาศัยแล้ว ททย ซึ่งททย ททยนิสฺสิติโต ชื่อว่าททยนิสฺสิต, ได้แก่ความเศร้าโศก. (อันอาศัยททย)

โสภปรเรโต

เป็นภฺมิฐิตวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มิวิเคราะหฺว่า

โสภโก ปรเรโต ยสฺสํติ โสภปรเรโต, พฺราหมณฺ. (โสภ + ปรเรโต)

โสภโก อ.ความเศร้าโศก ปรเรโต อันเป็นไปแล้วในเบื้องหน้า ยสฺส (พฺราหมณฺสฺส) ของพฺราหมณฺโต (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส พฺราหมณฺ) อ.พฺราหมณฺนั้น โสภปรเรโต ชื่อว่าโสภปรเรโต, ได้แก่พฺราหมณฺ. (ผู้มีควมเศร้าโศกอันเป็นไปแล้วในเบื้องหน้า)

อพฺพพฺทสฺลโล

เป็นตติยาตวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มิวิเคราะหฺว่า

อพฺพพฺทํ สฺลลํ เยน โส อพฺพพฺทสฺลโล, พฺราหมณฺ. (อพฺพพฺท + สฺลล)

สฺลลํ อ.ลูกศร เยน (พฺราหมณฺ) อันพฺราหมณฺโต อพฺพพฺทํ ถอนขึ้นแล้ว โส (พฺราหมณฺ) อ.พฺราหมณฺนั้น อพฺพพฺทสฺลโล ชื่อว่าอพฺพพฺทสฺลล, ได้แก่พฺราหมณฺ. (ผู้มีลูกศรอันถอนขึ้นแล้ว)

สฺติภฺภูโต

เป็นวิเสสนฺตฺรบทกัมมธารยสฺมาส มิวิเคราะหฺว่า

สฺติ จ โส ภฺภูโต จาติ สฺติภฺภูโต, พฺราหมณฺ. (สฺติ + ภฺภูโต)

สฺติ จ อ.ความเย็นด้วย โส อ.ความเย็นนั้น ภฺภูโต จ เป็นแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สฺติภฺภูโต ชื่อว่าสฺติภฺภูโต, ได้แก่พฺราหมณฺ. (เป็นผู้เย็นเป็นแล้ว)

สหพยุดา

เป็นภาวัตถิติต มีวิเคราะห์ว่า

สหพยุสส์ ภาวโ สหพยุดา. (สหพยุ + ดาปัจจัย)

ภาวโ อ.ความเป็น สหพยุสส์ แห่งสหพยุ สหพยุดา ชื่อว่าสหพยุดา. (ความเป็นสหพยุ)

อาพาธโก

เป็นอัสสัดติตติต มีวิเคราะห์ว่า

อาพาธอ อสส อตติติ อาพาธโก, มาณโว. (อาพาธ + อิกปัจจัย)

อาพาธอ อ.อาพาธ อสส (มาณวสส) ของมาณพนัน อตติ มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (โส มาณโว)
อ.มาณพนัน อาพาธโก ชื่อว่าอาพาธิก, ได้แก่มาณพ. (ผู้มีอาพาธ)

อาตุรรูป

เป็นมัจฉานุวิปทตุลยาธิกรณพทุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาตุรรูป รูป ยสสาติ อาตุรรูป, มาณโว. (อาตุร + รูป)

รูป อ.รูป อาตุรรูป อันกระลบกระส่าย ยสส (มาณวสส) แห่งมาณพโต (อตติ) มีอยู่ อติ
เพราะเหตุนั้น (โส มาณโว) อ.มาณพนัน อาตุรรูป ชื่อว่าอาตุรรูป, ได้แก่มาณพ. (ผู้มีรูปอันกระลบ
กระส่าย)

วิคตรโช

เป็นมัจฉานุวิปทตุลยาธิกรณพทุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิคต รช ยสสาติ วิคตรโช, พุทโธ. (วิคต + รช)

รช อ.กิเลสเพียงตั้งตุลี วิคต ไปปราศแล้ว ยสส (พุทธสส) ของพระพุทเจ้าพระองค์โต
(อตติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (โส พุทโธ) อ.พระพุทเจ้าพระองค์นั้น วิคตรโช ชื่อว่าวิคตรช, ได้แก่
พระพุทเจ้า. (ผู้มีกิเลสเพียงตั้งตุลีไปปราศแล้ว)

วิดิณณกงฺโข

เป็นตติยาทวีปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิดิณณา กงฺขา เยนาคิ วิดิณณกงฺโข, พุทฺโธ. (วิดิณณา + กงฺขา)

กงฺขา อ.ความสงสัย เยน (พุทฺธเณ) อันพระพุทฺธเจ้าพระองค์ใด วิดิณณา ทรงข้ามได้แล้ว
อิติ เพราะเหตุนี้ (โส พุทฺโธ) อ.พระพุทฺธเจ้าพระองค์นั้น วิดิณณกงฺโข ชื่อว่าวิดิณณกงฺข, ได้แก่
พระพุทฺธเจ้า. (ผู้มีควมสงสัยอันข้ามได้แล้ว)

อโนมปญฺโถ

เป็นนนิบาตบุพพทพหุพีทิสมาส โดยมีวิเสสณบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โอมมา จ ส่า ปญฺญา จาติ โอมปญฺญา. (โอมมา + ปญฺญา)

โอมมา จ อ.อันตรามด้วย ส่า อ.อันตรามนั้น ปญฺญา จ เป็นปัญญาด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ โอมปญฺญา ชื่อว่าโอมปญฺญา. (ปัญญาอันตราม)

๒. นตฺถิ โอมปญฺญา ยสฺส่าติ อโนมปญฺโถ, พุทฺโธ. (น + โอมปญฺญา)

โอมปญฺญา อ.ปัญญาอันตราม ยสฺส่า (พุทฺธยสฺส) ของพระพุทฺธเจ้าพระองค์ใด นตฺถิ ย่อม
ไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้ (โส พุทฺโธ) อ.พระพุทฺธเจ้าพระองค์นั้น อโนมปญฺโถ ชื่อว่าอโนมปญฺโถ, ได้แก่
พระพุทฺธเจ้า. (ผู้มีปัญญาอันไม่ตราม)

มูทิตมโน

เป็นจฎฐีทวีปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มูทิตํ มนํ ยสฺส่า โส มูทิตมโน, พฺราหฺมณฺโณ. (มูทิต + มน)

มนํ อ.ใจ มูทิตํ อันบันเทิงแล้ว ยสฺส่า (พฺราหฺมณยสฺส) แห่งพฺราหฺมณใด (อตฺถิ) มีอยู่ โส
(พฺราหฺมณฺโณ) อ.พฺราหฺมณนั้น มูทิตมโน ชื่อว่ามูทิตมน, ได้แก่พฺราหฺมณ. (ผู้มีใจอันบันเทิงแล้ว)

ปสฺนุนจิตฺโต

เป็นจฎฐีทวีปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปสฺนุนํ จิตฺตํ ยสฺส่า โส ปสฺนุนจิตฺโต, พฺราหฺมณฺโณ. (ปสฺนุน + จิตฺต)

จิตฺตํ อ.จิต ปสฺนุนํ อันเลื่อมใสแล้ว ยสฺส่า (พฺราหฺมณยสฺส) แห่งพฺราหฺมณใด (อตฺถิ) มีอยู่ โส
(พฺราหฺมณฺโณ) อ.พฺราหฺมณนั้น ปสฺนุนจิตฺโต ชื่อว่าปสฺนุนจิตฺต, ได้แก่พฺราหฺมณ. (ผู้มีจิตเลื่อมใสแล้ว)

สกลสรวิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สกลสญจ ตํ สรวิญจาติ สกลสรวิ. (สกล + สรวิ)

สกลํ จ อ.ทั้งสิ้นด้วย ตํ อ.ทั้งสิ้นนั้น สรวิ จ เป็นสรวิระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สกลสรวิ
ชื่อว่าสกลสรวิ. (สรวิระทั้งสิ้น)

อณฺชลิกรมม

เป็นทุติยาตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อณฺชลิ กรมม อณฺชลิกรมม. (อณฺชลิ + กรมม)

กรมม อ.การกระทำ อณฺชลิ ซึ่งอณฺชลิ อณฺชลิกรมม ชื่อว่าอณฺชลิกรมม. (การกระทำอณฺชลิ)

อชณฺทผลฺลทานิ

เป็นนินิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีอิตรียศทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. ชณฺทานิ จ ผลฺลทานิ จ ชณฺทผลฺลทานิ, ลิกฺขาปทานิ. (ชณฺท + ผลฺล)

ชณฺทานิ จ อ.อันขาดด้วย ผลฺลทานิ จ อ.อันต่างพร้อมด้วย ชณฺทผลฺลทานิ ชื่อว่าชณฺท
ผลฺล, ได้แก่ลิกฺขาปทานทั้งหลาย. (อันขาดและอันต่างพร้อม)

๒. น ชณฺทผลฺลทานิ อชณฺทผลฺลทานิ, ลิกฺขาปทานิ. (น + ชณฺทผลฺล)

(ลิกฺขาปทานิ) อ.ลิกฺขาปทาน ชณฺทผลฺลทานิ อันขาดและอันต่างพร้อม น หามีได้ อชณฺทผลฺลทานิ
ชื่อว่าอชณฺทผลฺล, ได้แก่ลิกฺขาปทานทั้งหลาย. (อันไม่ขาดและไม่ต่างพร้อม)

ปาณฺติปาโต

เป็นทุติยาตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. อติปาตณิ อติปาโต. (อติปฺพุพ + ปต ปตเน ในการตกไป + เณปฺจจฺย + ฌปฺจจฺย) ภาว

รูป, ภาวสาธนะ

อติปาตณิ อ.การให้ตกลงไป อติปาโต ชื่อว่าอติปาต. (การให้ตกลงไป)

๒. ปาณฺ อติปาโต ปาณฺติปาโต. (ปาณ + อติปาต)

ปาณฺ อติปาโต อ.การ- ยังสัตว์ -ให้ตกลงไป ปาณฺติปาโต ชื่อว่าปาณฺติปาต. (การ
ทำสัตว์ให้ตกลงไป, ปาณฺติปาต)

อทินัน

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ทินัน อทินัน, วัตตุ. (น + ทินน)

(วัตตุ) อ.วัตตุ (ลามีเกน) ทินัน อันเจ้าของ ให้แล้ว น ทามีได้ อทินัน ชื่อว่าอทินน, ได้แก่ วัตตุ. (อันเจ้าของไม่ให้แล้ว)

อมชชโป

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีทติยาดปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มชช ปิวตีติ มชชโป, ปุคฺคโล. (มชชสทฺทูปปท + ปา ปาเน ในการตีม + อปฺจจฺย) กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด ปิวติ ย่อมตีม มชช ซึ่งของมีนเมา อิติ เพราะเหตุนั้น (โล ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น มชชโป ชื่อว่ามชชป, ได้แก่บุคคล. (ผู้ตีมซึ่งของมีนเมา)

๒. น มชชโป อมชชโป, ปุคฺคโล. (น + มชชป)

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล มชชโป ผู้ตีมซึ่งของมีนเมา น ทามีได้ อมชชโป ชื่อว่าอมชชป, ได้แก่ บุคคล. (ผู้ไม่ตีมของมีนเมา)

อตุตกาโม

เป็นทติยาดปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อตุต กามเตตีติ อตุตกาโม, (ปุคฺคโล) (อตุตสทฺทูปปท + กมุ กนฺติย ในความใคร่ + ฌปฺจจฺย) กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด กามเตติ ย่อมใคร่ อตุต ซึ่งประโยชน์ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อตุตกาโม ชื่อว่าอตุตกาม, ได้แก่บุคคล. (ผู้ใคร่ประโยชน์)

ทิตกาโม

เป็นทติยาดปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิต กามเตตีติ ทิตกาโม, (ปุคฺคโล) (ทิตสทฺทูปปท + กมุ กนฺติย ในความใคร่ + ฌปฺจจฺย) กัตตุ-รูป, กัตตุสาธนะ

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด กามเตติ ย่อมใคร่ ทิต ซึ่งประโยชน์ก็อกุล อิติ เพราะเหตุนั้น (โล ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ทิตกาโม ชื่อว่าทิตกาม, ได้แก่บุคคล. (ผู้ใคร่ประโยชน์ก็อกุล)

อชฺชตณฺ

เป็นอภัยยัตตทิต มิวีเคราะห์ว่า

อชฺช ภวฺ อชฺชตณฺ, ภาตตฺ. (อชฺช + ตณฺปัจจย)

(ภาตตฺ) อ.ภักตร ภวฺ อันจะมี อชฺช ในวันนี้ อชฺชตณฺ ชื่อว่าอชฺชตณ, ได้แก่ภักตร. (อันจะมีในวันนี้)

ภิกขุสงฺโฆ

เป็นนัจจุลิตฺปุริสสมาส มิวีเคราะห์ว่า

ภิกขุณฺ สงฺโฆ ภิกขุสงฺโฆ. (ภิกขุ + สงฺฆ)

สงฺโฆ อ.หฺมฺ ภิกขุณฺ แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสงฺโฆ ชื่อว่าภิกขุสงฺฆ. (หฺมฺแห่งภิกษุ, ภิกษุสงฺฆ)

สกนนิเวสนฺ

เป็นนัจจุลิตฺปุริสสมาส มิวีเคราะห์ว่า

สกสฺสฺ นิเวสนฺ สกนนิเวสนฺ. (สก + นิเวสน)

นิเวสนฺ อ.ที่เป็นที่อยู่ สกสฺสฺ ของตน สกนนิเวสนฺ ชื่อว่าสกนนิเวสน. (ที่เป็นที่อยู่ของตน, บ้านของตัวเอง)

ปญฺจตตาสนฺ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

ปญฺจตตตญจ ตํ อาสนนญจาทิ ปญฺจตตาสนฺ. (ปญฺจตต + อาสน)

ปญฺจตตตํ จ อ.อันถูกปลูลาดแล้วด้วย ตํ อ.อันถูกปลูลาดแล้วนั้น อาสนํ จ เป็นอาสนะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปญฺจตตาสนฺ ชื่อว่าปญฺจตตาสน. (อาสนะอันถูกปลูลาดแล้ว)

มิจฺฉาทิฏฺฐิกโก

เป็นสังสัจจุลาทิวเนกัตถตตทิต มิวีเคราะห์ว่า

มิจฺฉาทิฏฺฐิกยา นิยุตฺโต มิจฺฉาทิฏฺฐิกโก, ชโน. (มิจฺฉาทิฏฺฐิกิ + ฏิกิปัจจย)

(ชโน) อ.ชนฺ นิยุตฺโต ผู้ประกอบแล้ว มิจฺฉาทิฏฺฐิกยา ด้วยความเห็นผิด มิจฺฉาทิฏฺฐิกโก ชื่อว่ามิจฺฉาทิฏฺฐิกิ, ได้แก่ชน. (ผู้ประกอบด้วยความเห็นผิด, ผู้มีความเห็นผิด)

ชนกายา

เป็นฉัฏฐิตัปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ชนานัน กายา ชนกายา. (ชน + กาย)

กายา อ.ห่มุ ท. ชนानัน แห่งชน ท. ชนกายา ชื่อว่าชนกาย. (ห่มุชน, ฝูงชน)

สมมาทิฏฐิกา

เป็นสังฆัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

สมมาทิฏฐิกายา นิยุตตา สมมาทิฏฐิกา, ชนา. (สมมาทิฏฐิ + นิกปัจจัจ)

(ชนา) อ.ชน ท. นิยุตตา ประกอบแล้ว สมมาทิฏฐิกายา ด้วยความเห็นชอบ สมมาทิฏฐิกา ชื่อว่าสมมาทิฏฐิก, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้ประกอบด้วยความเห็นชอบ, ผู้มีความเห็นชอบ, ผู้เป็นสมมาทิฏฐิ)

พทุธวิสัย

เป็นฉัฏฐิตัปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

พทุธสส์ วิสัย พทุธวิสัย. (พทุธ + วิสัย)

วิสัย อ.วิสัย พทุธสส์ ของพระพทุธเจ้า พทุธวิสัย ชื่อว่าพทุธวิสัย. (วิสัยของพระพทุธเจ้า)

พทุธสีพทา

เป็นฉัฏฐิตัปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

พทุธสส์ สีพทา พทุธสีพทา. (พทุธ + สีพทา)

สีพทา อ.การเยื้องกราย พทุธสส์ ของพระพทุธเจ้า พทุธสีพทา ชื่อว่าพทุธสีพทา. (การเยื้องกรายของพระพทุธเจ้า, พระพทุธสีลา)

กตมตตกิจโจ

เป็นตติยาทวีปทลยาธิกรณพทุพีทิสมาส โดยมีตติยาตัปปริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มตเตน กิจจัน มตตกิจจัน. (มตเต + กิจจ) ตติยาตัปปริสส์มาส

กิจจัน อ.กิจ มตเตน ด้วยภัตตร มตตกิจจัน ชื่อว่ามตตกิจจ. (กิจด้วยภัตตร, ภัตกิจ)

๒. กต มตตกิจจัน เยนชาติ กตมตตกิจโจ, ตถาตโต. (กต + มตตกิจจ) ตติยาทวีปทลยาธิกรณ-

พหุพีทิสมาส

ภตตกิจจ อ.กิจด้วยภัตฺร เยน (ตถาคเตน) อันพระตถาคตใด กตฺ ทรงกระทำแล้ว อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ตถาคตโต) อ.พระตถาคตนี้ กตภตตกิจจ ชื่อว่ากตภตตกิจจ, ได้แก่พระตถาคต. (ผู้มีกิจด้วยภัตฺรอันทรงกระทำแล้ว)

นิจาสน์

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิจญจ ตํ อาสนญจาทิ นิจาสน์. (นิจ + อาสน)

นิจ จ อ.อันต่ำด้วย ตํ อ.อันต่ำนั้น อาสน์ จ เป็นอาสนะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นิจาสน์ ชื่อว่านิจาสน์. (อาสนะต่ำ)

อุโปสถวาโส

เป็นนัฎฐิต์ปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุโปสถสฺส วเสน วาโส อุโปสถวาโส. (อุโปสถ + วาส) มัชฌิมปิ, ลป วสคัพท

วาโส อ.การอยู่ วเสน ด้วยสามารถ อุโปสถสฺส แห่งอุโปสถ อุโปสถวาโส ชื่อว่าอุโปสถวาโส. (การอยู่ด้วยสามารถอุโปสถ)

มโนปสาทมตฺต

เป็นนัฎฐิต์ทวิพทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีนัฎฐิต์ปฐิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มนสฺส ปสาทโท มโนปสาทโท. (มน + ปสาท) นัฎฐิต์ปฐิสสมาส

ปสาทโท อ.ความเลื่อมใส มนสฺส แห่งใจ มโนปสาทโท ชื่อว่ามโนปสาท. (จิตเลื่อมใส)

๒. มโนปสาทโท มตฺตา ยสฺสาติ มโนปสาทมตฺต, การณ. (มโนปสาท + มตฺตา) นัฎฐิต์ทวิพท-
ตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

มโนปสาทโท อ.ความเลื่อมใสแห่งใจ มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (การณสฺส) แห่งเหตุใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ การณ) อ.เหตุนี้ มโนปสาทมตฺต ชื่อว่ามโนปสาทมตฺต, ได้แก่ เหตุ. (มีความเลื่อมใสแห่งใจเป็นประมาณ, ลักว่าความเลื่อมใสแห่งใจ)

นิพพตตภาโว

เป็นฉนฺธุสฺสิตฺตปฺปฺริสฺสํมาส มิวิเคราะหฺว่า

นิพพตตสฺส ภาโว นิพพตตภาโว. (นิพพตต + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น นิพพตตสฺส (อตฺตโน) แห่งตน ผู้เกิดแล้ว นิพพตตภาโว ชื่อว่านิพพตตภาว. (ความที่ตนเป็นผู้เกิดแล้ว)

พุทฺธภาสิตํ

เป็นฉนฺธุสฺสิตฺตปฺปฺริสฺสํมาส มิวิเคราะหฺว่า

พุทฺธสฺส ภาสิตํ พุทฺธภาสิตํ. (พุทฺธ + ภาสิต)

ภาสิตํ อ.พระดำรัส พุทฺธสฺส ของพระพุทฺธเจ้า พุทฺธภาสิตํ ชื่อว่าพุทฺธภาสิต. (พระดำรัสของพระพุทฺธเจ้า, พระพุทฺธภาสิต)

เอกสฺตํ

เป็นอสฺมาทธารทิกุสฺมาส มิวิเคราะหฺว่า

เอกํ สฺตํ เอกสฺตํ. (เอก + สฺต)

สฺตํ อ.ร้อย เอกํ หนึ่ง เอกสฺตํ ชื่อว่าเอกสฺต. (หนึ่งร้อย)

เวมตฺติโก

เป็นสังสฺฐิตฺตาทิอเนกตตตฺตทิต มิวิเคราะหฺดังนี้

๑. วิวิธา มติ วิมติ. (วิ + มติ) ปาติบุพพบทกัมมธารยสฺมาส

มติ อ.ความรู้ วิวิธา อันมีอย่างต่างๆ วิมติ ชื่อว่าวิมติ. (ความรู้อันมีอย่างต่างๆ, ความสงสัย)

๒. วิมตฺติยา นิยุตฺโต เวมตฺติโก, มทาชโน. (วิมติ + ฌิกบัจจย) สังสฺฐิตฺตาทิอเนกตตตฺตทิต

(มทาชโน) อ.มทาชน นิยุตฺโต ประกอบแล้ว วิมตฺติยา ด้วยความสงสัย เวมตฺติโก ชื่อว่าเวมตฺติโก, ไต่แก่มทาชน. (ผู้ประกอบด้วยความสงสัย, ผู้มีความสงสัย)

อนิพพตฺติกาภาโว

เป็นฉนฺธุสฺสิตฺตปฺปฺริสฺสํมาส โดยมึนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะหฺดังนี้

๑. วิวิชา มติ วิมติ. (วิ + มติ) ปาฏิบุพพทกัมมธารยสมาส
มติ อ.ความรู้ วิวิชา อันมีอย่างต่างๆ วิมติ ชื่อว่าวิมติ. (ความรู้อันมีอย่างต่างๆ, ความ
สงสัย)
๒. วิมติยา นิยุตโต เวมติโก, มทาชโน. (วิมติ + ฌิกปัจจัจ) สังสัจจาทิอเนกัตถัตถิต
(มทาชโน) อ.มทาชน นิยุตโต ประกอบแล้ว วิมติยา ด้วยความสงสัย เวมติโก ชื่อว่า
เวมติก, ได้แก่มทาชน. (ผู้ประกอบด้วยความสงสัย, ผู้มีความสงสัย)
๓. นิคคโต เวมติโก นิพเพมติก, มทาชโน. (นิ + เวมติก) ปาฏิบุพพทกัมมธารยสมาส
(มทาชโน) อ.มทาชน เวมติโก ผู้มีความสงสัย นิคคโต ออกไปแล้ว นิพเพมติก ชื่อว่า
นิพเพมติก. (ผู้มีความสงสัยออกไปแล้ว)
๔. น นิพเพมติก อนิพเพมติก, มทาชโน. (น + นิพเพมติก) นินิบาดบุพพทกัมมธารย
สมาส
(มทาชโน) อ.มทาชน นิพเพมติก ผู้มีความสงสัยออกไปแล้ว น ทาไมได้ อนิพเพมติก ชื่อว่า
อนิพเพมติก, ได้แก่มทาชน, (ผู้มีความสงสัยออกไปแล้วทาไมได้, ผู้ยังมีความสงสัย)
๕. อนิพเพมติกสส ภาวो อนิพเพมติกภาวो. (อนิพเพมติก + ภาว) จัญญิตตปฺปฺริสสมาส
ภาวो อ.ความเป็น อนิพเพมติกสส (มทาชนสส) แห่งมทาชน ผู้มีความสงสัยออกไปแล้ว
ทาไมได้ อนิพเพมติกภาวो ชื่อว่าอนิพเพมติกภาว. (ความเป็นมทาชนผู้มีความสงสัยออกไปแล้วทาไมได้,
ความที่มทาชนยังมีความเคลือบแคลงสงสัย)

ทิพพารณปฏิมณฺหิโต

เป็นตติยัตตปฺปฺริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. ทิพพานิ จ ตานิ อารณานิ จาติ ทิพพารณานิ. (ทิพพ + อารณ)
ทิพพานิ จ อ.อันเป็นทิพย์ ท. ด้วย ตานิ อ.อันเป็นทิพย์ ท. เหล่านั้น อารณานิ จ
เป็นอารมณ์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทิพพารณานิ ชื่อว่าทิพพารณ. (อารมณ์อันเป็นทิพย์)
๒. ทิพพารณฺหิ ปฏิมณฺหิโต ทิพพารณปฏิมณฺหิโต, เทวปฺุตโต. (ทิพพารณ + ปฏิ-
มณฺหิต) ตติยัตตปฺปฺริสสมาส
(เทวปฺุตโต) อ.เทพบุตร ปฏิมณฺหิโต ผู้ประดับแล้ว ทิพพารณฺหิ ด้วยอารมณ์อันเป็นทิพย์
ท. ทิพพารณปฏิมณฺหิโต ชื่อว่าทิพพารณปฏิมณฺหิต, ได้แก่เทพบุตร. (ผู้ประดับด้วยอารมณ์ที่เป็นทิพย์)

มทานุภาโว

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺสยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะหฺว่า
 มทนต์ อาณูภาโว ยสฺสาติ มทานูภาโว, เทวปุตฺโต. (มทนต์ + อาณูภาว)
 อาณูภาโว อ.อาณูภาพ มทนต์ มาก ยสฺส (เทวปุตฺตสฺส) ของเทพบุตรโต (อตฺติ) มีอยู่ อิติ
 เพราะเหตุนี้ (โส เทวปุตฺโต) อ.เทพบุตรนี้ มทานูภาโว ชื่อว่ามทานูภาว, ได้แก่เทพบุตร. (ผู้มี
 อาณูภาพมาก)

มนุสฺสภูโต

เป็นวิเสสนุตฺตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหฺว่า
 มนุสฺสโส จ โส ภูโต จาติ มนุสฺสภูโต, เทวปุตฺโต. (มนุสฺส + ภูโต)
 มนุสฺสโส จ อ.มนุษย์ด้วย โส อ.มนุษย์นั้น ภูโต จ เป็นแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มนุสฺส
 ภูโต ชื่อว่ามนุสฺสภูต, ได้แก่เทพบุตร. (ผู้เป็นมนุษย์เป็นแล้ว)

พทุธคฺคณา

เป็นฉัฏฐีตฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า
 พทุธสฺส คฺคณา พทุธคฺคณา. (พทุธ + คฺคณ)
 คฺคณา อ.พระคฺคณ ท. พทุธสฺส ของพระพทุธเจ้า พทุธคฺคณา ชื่อว่าพทุธคฺคณ. (พระคฺคณของ
 พระพทุธเจ้า, พระพทุธคฺคณ)

อทินนปฺพพกพฺราทมฺโณ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหฺว่า
 อทินนปฺพพโก จ โส พฺราทมฺโณ จาติ อทินนปฺพพกพฺราทมฺโณ. (อทินนปฺพพก + พฺราทมฺณ)
 อทินนปฺพพโก จ อ.ชื่อว่าอทินนบุพพกะด้วย โส อ.ชื่อว่าอทินนบุพพกะนั้น พฺราทมฺโณ จ เป็น
 พฺราทมณด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อทินนปฺพพกพฺราทมฺโณ ชื่อว่าอทินนปฺพพกพฺราทมฺณ. (พฺราทมณชื่อว่า
 อทินนบุพพกะ)

กุสฺสากุสฺสลกมฺมกรณ

เป็นฉัฏฐีตฺปฺริสฺสมาส โดยมินนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส อิตริตรโยคทวันทสมาส วิเสสน-
 บุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. น กุสลี อกุสลี. (น + กุสล) นนิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาล
 กุสลี อ.กุศล น ทามีได้ อกุสลี ชื่อว่าอกุสล. (กรรมอันตรงกันข้ามกับกุศล, อกุศล)
๒. กุสลญจ อกุสลญจ กุสลากุสลานี. (กุสล + อกุสล) อิตรีตรโยคทวันทส์มาล
 กุสลี จ อ.กุศลด้วย อกุสลี จ อ.อกุศลด้วย กุสลากุสลานี ชื่อว่ากุสลากุสล. (กุศลและ
 อกุศล)
๓. กุสลากุสลานี จ ตานี กมฺมานี จาติ กุสลากุสลกมฺมานี. (กุสลากุสล + กมฺม) วิเสสน-
 บุพพทกัมมธารยส์มาล
 กุสลากุสลานี จ อ.กุศลและอกุศล ท. ด้วย ตานี อ.กุศลและอกุศล ท. เหล่านี้
 กมฺมานี จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กุสลากุสลกมฺมานี ชื่อว่ากุสลากุสลกมฺม. (กรรมอันเป็น
 กุศลและอกุศล)
๔. กุสลากุสลกมฺมานํ กรรมํ กุสลากุสลกมฺมกรรมํ. (กุสลากุสลกมฺม + กรรม) ฌมฺมูตีปฺปรีส-
 ส์มาล
 กรรมํ อ.การกระทำ กุสลากุสลกมฺมานํ ซึ่งกรรมอันเป็นกุศลและอกุศล ท. กุสลากุสลกมฺม-
 กรรมํ ชื่อว่ากุสลากุสลกมฺมกรรม. (การกระทำกรรมที่เป็นกุศลและอกุศล)

ปุพฺพจฺจโม

เป็นเหตุขาดปฺปรีสส์มาล มีวิเคราะห์ว่า
 ปุพฺพํ ศจฺจตีติ ปุพฺพจฺจโม. (ปุพฺพสทฺทฺอุปฺปท + จฺจฺมฺ คติมฺติ ในการไป + อัจจย) กัดตุรูป,
 กัดตุลสาธนะ, กิดันตส์มาล
 (โย มโน) อ.ใจใด ศจฺจตีติ ย่อมถึง ปุพฺพํ ก่อน อิติ เพราะเหตุนี้ (โส มโน) อ.ใจนั้น ปุพฺพจฺจโม
 ชื่อว่าปุพฺพจฺจม, ไต่แก้ไข. (มีสภาพถึงก่อน)

กตกมฺม

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาล มีวิเคราะห์ว่า
 กตญจ ตํ กมฺมญฺจาติ กตกมฺม. (กต + กมฺม)
 กตํ จ อ.อันถูกกระทำแล้วด้วย ตํ อ.อันถูกกระทำแล้วนั้น กมฺมํ จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะ
 เหตุนี้ กตกมฺม ชื่อว่ากตกมฺม. (กรรมที่ถูกกระทำแล้ว)

เทวโลก

เป็นฉัฏฐีตปปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

เทวานัน โลก เทวโลก. (เทว + โลก)

โลก อ.โลก เทวานัน ของเทวดา ท. เทวโลก ชื่อว่าเทวโลก. (โลกของเทวดา, เทวโลก)

มนุษยโลก

เป็นฉัฏฐีตปปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

มนุษยส้าน โลก มนุษสโลก. (มนุษย + โลก)

โลก อ.โลก มนุษส้าน ของมนุษย์ ท. มนุษสโลก ชื่อว่ามนุษยโลก. (โลกของมนุษย์, มนุษยโลก)

ปติฏจาปิตมตติก

เป็นสัตตตีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปติฏจาปิตา มตติกา ยสมีนติ ปติฏจาปิตมตติก, ส้าน. (ปติฏจาปิตา + มตติกา)

มตติกา อ.ดินเหนียว รมณเภา อันพระราช้า ปติฏจาปิตา ทรงให้ตั้งไว้เฉพาะแล้ว ยสมี (ส้าน)

ในข้าวส้านไน (อตติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (ต ส้าน) อ.ข้าวส้านนั้น ปติฏจาปิตมตติกชื่อว่าปติฏจาปิต-มตติก, ไตแก่ข้าวส้าน. (มีดินเหนียวอันพระราช้าทรงให้ตั้งไว้เฉพาะแล้ว)

ธมมราช้า

เป็นตติยัตปปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ธมเมน ราช้า ธมมราช้า. (ธมม + ราช)

ราช้า อ.พระราช้า ธมเมน เพราะธรรม ธมมราช้า ชื่อว่าธมมราช้า. (พระธรรมราช้า)

จตุภูมิจิตต์

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จตสโลส ภูมิโย จตุภูมิโย. (จตุ + ภูมิ) อสมาหารทิสมาส

ภูมิโย อ.ภูมิ ท. จตสโลส สี่ จตุภูมิโย ชื่อว่าจตุภูมิ. (ภูมิ ๔)

๒. จตุภูมิสู ปวตตตีติ จตุภูมิัก, จิตต์. (จตุภูมิ + ฌิกปัจจัจย) สั้งสัฎฐาทิอเกนัตตัตถิต

(ยัง จิตต์) อ.จิตต์ไต่ ปวดตติ ย่อมเป็นไป จตุภูมิสุ ในภูมิ ๔ ท. อิติ เพราะเหตุนี้ (ตัม จิตต์)
อ.จิตต์นั้น จตุภูมิก็ ชื่อว่าจตุภูมิ, ไต่แก้จิต. (อันเป็นไปในภูมิ ๔)

๓. จตุภูมิภยจ ตัม จิตตญจติ จตุภูมิจิตต์. (จตุภูมิ + จิตต) วิเสสนบุพพทกัมมธารย
สมาส

จตุภูมิ กัม จ.อันเป็นไปในภูมิ ๔ ด้วย ตัม อ.อันเป็นไปในภูมิ ๔ นั้น จิตต์ จ เป็นจิตต์ด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ จตุภูมิจิตต์ ชื่อว่าจตุภูมิจิตต์. (จิตต์เป็นไปในภูมิ ๔)

อฏฺฐวิธึ

เป็นนัจฺฐวิธึทวิปทฺตุลยาธิกรณพทฺพิทิสมาส มีวิเคราะหฺว่า

อฏฺฐ วิธา ยสส ตัม อฏฺฐวิธึ, กามาวจรกฺุสลจิตต์. (อฏฺฐ + วิธ)

วิธา อ.อย่าง ท. อฏฺฐ แปด ยสส (กามาวจรกฺุสลจิตตฺส) แห่งกามาวจรกฺุสลจิตต์ (อตฺถิ)
มีอยู่, ตัม (กามาวจรกฺุสลจิตต์) อ.กามาวจรกฺุสลจิตต์นั้น อฏฺฐวิธึ ชื่อว่า อฏฺฐวิธึ, ไต่แก้กามาวจรกฺุสลจิตต์.
(มี ๘ ดวง)

กามาวจรกฺุสลจิตต์

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. กาโม อวจรติ เอตฺถติ กามาวจโร. (กามสทฺทุปปท + อวปฺพุท + จร จรณ ในการ
เที่ยวไป + อปฺจจฺย) กัตตฺรูป, อธิกรณสาธนะ

กาโม อ.กาม อวจรติ ย่อมตั้งลง เอตฺถ (โลก) ในโลกนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ กามาวจโร
ชื่อว่ากามาวจร. (ที่เป็นที่ตั้งลงของกาม)

๒. กุสลญจ ตัม จิตตญจติ กุสลจิตต์. (กุสล + จิตต) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

กุสล จ.อันเป็นกุศลด้วย ตัม อ.อันเป็นกุศลนั้น จิตต์ จ เป็นจิตต์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
กุสลจิตต์ ชื่อว่ากุสลจิตต์. (จิตอันเป็นกุศล, กุศลจิต)

๓. กามาวจโร จ โส กุสลจิตตญจติ กามาวจรกฺุสลจิตต์. (กามาวจร + กุสลจิตต) วิเสสน-
บุพพทกัมมธารยสมาส

กามาวจโร จ.อันเป็นกามาวจรด้วย โส อ.อันเป็นกามาวจรนั้น กุสลจิตต์ จ เป็นกุศลจิต
ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กามาวจรกฺุสลจิตต์ ชื่อว่ากามาวจรกฺุสลจิตต์. (จิตอันเป็นกุศลอันเป็นกามาวจร)

โสมนสฺสสทคตํ

เป็นตติยชาติปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสมนสฺสเสณ สทคตํ โสมนสฺสสทคตํ, จิตตํ. (โสมนสฺส + สทคต)

(จิตต) อ.จิต สทคตํ อันเป็นไปกับ โสมนสฺสเสณ ด้วยโสมนสฺส โสมนสฺสสทคตํ ชื่อว่าโสมนสฺส สทคต, ได้แก่จิต. (ที่เป็นไปกับด้วยโสมนสฺส)

ปจฺมคามี

เป็นทติยชาติปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจฺมํ คจฺจติ สีเสนาติ ปจฺมคามี, มโน. (ปจฺมสทฺทูปปท + คมฺ คติมุติ ในการไป + ณีปัจจย) กัตตฺรูป, ตัสสีลสาธนะ, กิตันตสมาส

มโน อ.ใจ คจฺจติ ย่อมถึง ปจฺมํ ก่อน สีเสน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนี้ ปจฺมคามี ชื่อว่า ปจฺมคามี, ได้แก่ใจ. (ผู้ถึงก่อนโดยปกติ)

ฃาณสฺมปยุตฺตํ

เป็นตติยชาติปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ฃาณเณน สฺมปยุตฺตํ ฃาณสฺมปยุตฺตํ, จิตตํ. (ฃาณ + สฺมปยุตฺต)

(จิตต) อ.จิต สฺมปยุตฺตํ ดวงประกอบแล้ว ฃาณเณน ด้วยฃาณ ฃาณสฺมปยุตฺตํ ชื่อว่าฃาณ- สฺมปยุตฺต, ได้แก่จิต. (ดวงประกอบแล้วด้วยฃาณ, ดวงประกอบแล้วด้วยปัญญา)

เวทนาทโย

เป็นฉนฺธิวิปทฺตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เวทนา อาทิ เยสนฺหติ เวทนาทโย, ขนฺธา. (เวทนา + อาทิ)

เวทนา อ.เวทนา อาทิ เป็นต้น เยส (ขนฺธาน) แห่งขันธ ๓. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ขนฺธา) อ.ขันธ ๓. เหล่านี้ เวทนาทโย ชื่อว่าเวทนาทิ, ได้แก่ขันธทั้งหลาย. (มีเวทนา เป็นต้น)

อุปับาทปจจยตโต

เป็นสัมภวานาบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมิฎฐิตูปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. อุปับาทสส ปจจโย อุปับาทปจจโย. (อุปับาท + ปจจย) ฎฐิตูปปริสสมาส
ปจจโย อ.ปัจจย อุปับาทสส แห่งการเกิดขึ้น อุปับาทปจจโย ชื่อว่าอุปับาทปจจย. (ปัจจย
แห่งการเกิดขึ้น)

๒. อุปับาทปจจโย อิติ อตโต อุปับาทปจจยตโต. (อุปับาทปจจย + อตโต) สัมภวานาบุพพ-
บทกัมมธารยสมาส

อตโต อ.อรรถ อุปับาทปจจโย อิติ ว่าเป็นปัจจยแห่งการเกิดขึ้น อุปับาทปจจยตโต
ชื่อว่าอุปับาทปจจยตโต. (อรรถว่าเป็นปัจจยแห่งการเกิดขึ้น)

มโนปุพพงคมา

เป็นฎฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมิทุตียาตูปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. ปุพพิ คจจตติติ ปุพพงคโม. (ปุพพสทหุปปท + คมฺ คติมฺติ ในการไป + อปัจจย) กัตตุรูป,
กัตตุสาธนะ, กิตันตสมาส, ทุตียาตูปริสสมาส

(โย มโน) อ.ใจโต คจจติ ย่อมถึง ปุพพิ ก่อน อิติ เพราะเหตุนั้น (โส มโน) อ.ใจนั้น ปุพพงคโม
ชื่อว่าปุพพงคมา, ใต้แก่ใจ. (เป็นสภาพถึงก่อน)

๒. มโน ปุพพงคโม เยสนฺติ มโนปุพพงคมา, ฌมมา. (มณ + ปุพพงคมา) ฎฐิตวิปทตุลยาธิ-
กรณพหุพพิทิสมาส

มโน อ.ใจ ปุพพงคโม เป็นสภาพถึงก่อน เยส (ฌมมาน) แห่งธรรม ท. เหล่าใด (อตุถิ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (เต ฌมมา) อ.ธรรม ท. เหล่านี้ มโนปุพพงคมา ชื่อว่ามโนปุพพงคมา, ใต้แก่ธรรม
ทั้งหลาย. (มีใจเป็นสภาพถึงก่อน)

มหาภิกขุสงฺโฆ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมิฎฐิตูปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. ภิกขุณฺ สงฺโฆ ภิกขุสงฺโฆ. (ภิกขุ + สงฺฆ) ฎฐิตูปปริสสมาส

สงฺโฆ อ.หมู่ ภิกขุณฺ แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสงฺโฆ ชื่อว่าภิกขุสงฺฆ. (หมู่แห่งภิกษุ, ภิกษุสงฺฆ)

๒. มหนฺโต จ โส ภิกขุสงฺโฆ จาติ มหาภิกขุสงฺโฆ. (มหนฺต + ภิกขุสงฺฆ) วิเสสนบุพพบท-
กัมมธารยสมาส

มหนูโต จ อ.ใหญ่ด้วย โส อ.ใหญ่นั้น ภิกขุสงฺโฆ จ เป็นหมู่แห่งภิกษุด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น มหาภิกขุสงฺโฆ ชื่อว่ามหาภิกขุสงฺฆ. (หมู่แห่งภิกษุหมู่ใหญ่, ภิกขุสงฆ์หมู่ใหญ่)

ปตตจิวรทานาทินิ

เป็นฉนฺธิทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส โดยมัสมาทรวทนต์มาส และทุตียาตปฺปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปตโต จ จิวรญจ ปตตจิวร. (ปตต + จิวร) สมาทรวทนต์มาส
ปตโต จ อ.บาตรด้วย จิวร จ อ.จิวรด้วย ปตตจิวร ชื่อว่าปตตจิวร. (บาตรและจิวร)
๒. ปตตจิวร ทานํ ปตตจิวรทาน. (ปตตจิวร + ทาน) ทุตียาตปฺปฺริสฺสมาส
ทานํ อ.การถวาย ปตตจิวร ซึ่งบาตรและจิวร ปตตจิวรทาน ชื่อว่าปตตจิวรทาน. (การถวายบาตรและจิวร)
๓. ปตตจิวรทานํ อาทิ เยสนฺติ ปตตจิวรทานาทินิ, ปุณฺณานิ. (ปตตจิวรทาน + อาทิ) ฉนฺธิทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส
ปตตจิวรทานํ อ.การถวายซึ่งบาตรและจิวร อาทิ เป็นต้น เยสํ (ปุณฺณานิ) แห่งบุญ ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (ทานิ ปุณฺณานิ) อ.บุญ ท. เหล่านั้น ปตตจิวรทานาทินิ ชื่อว่าปตตจิวรทานาทินิ, ได้แก่บุญทั้งหลาย. (มีการถวายบาตรและจิวรเป็นต้น)

อุฬารปฺปชาธมฺมสฺสวณฺตีปมาลากรณาทินิ

เป็นฉนฺธิทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส ฉนฺธิตปฺปฺริสฺสมาส อิตฺริตรโยคทนต์มาส ฉนฺธิตปฺปฺริสฺสมาส และอิตฺริตรโยคทนต์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อุฬารา จ ส่า ปฺปชา จาติ อุฬารปฺปชา. (อุฬารา + ปฺปชา) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส
อุฬารา จ อ.อันโฬารด้วย ส่า อ.อันโฬารนั้น ปฺปชา จ เป็นการบูชาด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น อุฬารปฺปชา ชื่อว่าอุฬารปฺปชา. (การบูชาอย่างโฬาร)
๒. ธมฺมสฺส สวณฺตี ธมฺมสฺสวณฺตี. (ธมฺม + สวณฺตี) ฉนฺธิตปฺปฺริสฺสมาส
สวณฺตี อ.การฟัง ธมฺมสฺส ซึ่งธรรม ธมฺมสฺสวณฺตี ชื่อว่าธมฺมสฺสวณฺตี. (การฟังธรรม)
๓. ทีโป จ มาลา จ ทีปมาลา. (ทีโป + มาลา) อิตฺริตรโยคทนต์มาส
ทีโป จ อ.ประทีปด้วย มาลา จ อ.ระเบียบด้วย ทีปมาลา ชื่อว่าทีปมาลา. (ประทีปและระเบียบ)

๔. ทีปมาลანი กรณं ทีปมาลาकरणं. (ทีปมาลา + กรณ) ญัตติต้ปปริสส์มาส

กรณं อ.การกระทำ ทีปมาลანი ซึ่งประทีปและระเบียบ ท. ทีปมาลาकरणं ชื่อว่าทีปมาลา-
करण. (การกระทำประทีปและระเบียบ)

๕. อุฬารปูชา จ ฌมมส์ส่วนญจ ทีปมาลาकरणญจ อุฬารปูชาฌมมส์ส่วนทีปมาลาकरणานิ.
(อุฬารปูชา + ฌมมส์ส่วน + ทีปมาลาकरण) อิตริตรโยคทวันทสมาส

อุฬารปูชา จ อ.การบูชาอย่างโอฬารด้วย ฌมมส์ส่วน จ อ.การฟังซึ่งธรรมด้วย ทีปมาลา-
करण จ อ.การกระทำซึ่งประทีปและระเบียบด้วย อุฬารปูชาฌมมส์ส่วนทีปมาลาकरणานิ ชื่อว่าอุฬารปูชา-
ฌมมส์ส่วนทีปมาลาकरण. (การบูชาอย่างโอฬาร การฟังธรรม และการตามประทีปและระเบียบ)

๖. อุฬารปูชาฌมมส์ส่วนทีปมาลาकरणานิ อาทิ เยสนนติ อุฬารปูชาฌมมส์ส่วนทีปมาลา-
करणานิ, ปุญญานิ. (อุฬารปูชาฌมมส์ส่วนทีปมาลาकरण + อาทิ) ญัตติทวิปทตูลยาทิกรณพหุพีทิสมาส
อุฬารปูชาฌมมส์ส่วนทีปมาลาकरणานิ อ.การบูชาอย่างโอฬาร การฟังซึ่งธรรม การกระทำ
ซึ่งประทีปและระเบียบ ท. อาทิ เป็นต้น เยส (ปุญญานิ) แห่งบุญ ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น
(ตานิ ปุญญานิ) อ.บุญ ท. เหล่านั้น อุฬารปูชาฌมมส์ส่วนทีปมาลาकरणานิ ชื่อว่าอุฬารปูชาฌมมส์ส่วน-
ทีปมาลาकरणานิ, ได้แก่บุญทั้งหลาย. (มีการบูชาอย่างโอฬาร การฟังธรรม การตามประทีปและทำระเบียบ
เป็นต้น)

อติปติวโส

เป็นญัตติต้ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อติปติสส์ วโส อติปติวโส. (อติปติ + วส)

วโส อ.สามารถ อติปติสส์ แห่งความเป็นอติปติ อติปติวโส ชื่อว่าอติปติวโส. (สามารถความเป็น
อติปติ)

คณเสฏโฐ

เป็นสัตตมีต้ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

คณ เสฏโฐ คณเสฏโฐ. (คณ + เสฏฐ)

(บุคคล) อ.บุคคล เสฏโฐ ผู้ประเสริฐที่สุด คณ ในหมู่คณะ คณเสฏโฐ ชื่อว่าคณเสฏฐ, ได้แก่
บุคคล. (ผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่คณะ)

เสนีเสฏโฐ

เป็นสัตตมิตต์ปบุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสนีย์ เสนุโฐ เสนีเสฏโฐ. (เสนี + เสนุโฐ)

(บุคคโล) อ.บุคคล เสนุโฐ ผู้ประเสริฐที่สุด เสนีย์ ในกองทัพ เสนีเสฏโฐ ชื่อว่าเสนีเสฏโฐ, ได้แก่บุคคล. (ผู้ประเสริฐที่สุดในกองทัพ)

สฺวณฺณาทินี

เป็นจัญญูทวิพทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

สฺวณฺณ อาทิ เยสนฺติ สฺวณฺณาทินี, วตฺตฺนฺ. (สฺวณฺณ + อาทิ)

สฺวณฺณ อ.ทอง อาทิ เป็นต้น เยส (วตฺตฺนฺ) แห่งวตฺตฺ ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ทานิ วตฺตฺนฺ) อ.วตฺตฺ ท. เหล่านั้น สฺวณฺณาทินี ชื่อว่าสฺวณฺณาติ, ได้แก่วตฺตฺทั้งหลาย. (มีทอง เป็นต้น)

สฺวณฺณมยาทีนึ

เป็นจัญญูทวิพทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สฺวณฺณเณ ปกตํ สฺวณฺณมยํ, ภณฺทํ. (สฺวณฺณ + มยปัจจย) สัจจัญญาทิวเนกัตถตฺทิตติ (ภณฺทํ) อ.ภณฺทชะ ปกตํ อันถูกกระทำแล้ว สฺวณฺณเณ ด้วยทอง สฺวณฺณมยํ ชื่อว่า สฺวณฺณมย, ได้แก่ภณฺทชะ. (ที่ทำด้วยทอง)

หรือวิเคราะห์ว่า

สฺวณฺณสฺส วิกาโร สฺวณฺณมยํ, ภณฺทํ. (สฺวณฺณ + มยปัจจย)

(ภณฺทํ) อ.ภณฺทชะ วิกาโร อันเป็นvikar สฺวณฺณสฺส แห่งทอง สฺวณฺณมยํ ชื่อว่า สฺวณฺณมย, ได้แก่ภณฺทชะ. (อันเป็นvikarแห่งทอง)

๒. สฺวณฺณมยํ อาทิ เยสนฺติ สฺวณฺณมยาทีนึ, ภณฺททานิ. (สฺวณฺณ + อาทิ)

สฺวณฺณมยํ (ภณฺทํ) อ.ภณฺทชะ อันเป็นvikarแห่งทอง อาทิ เป็นต้น เยส (ภณฺททานิ) แห่งภณฺทชะ ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ทานิ ภณฺททานิ) อ.ภณฺทชะ ท. เหล่านั้น สฺวณฺณมยาทีนึ ชื่อว่า สฺวณฺณมยาติ, ได้แก่ภณฺทชะทั้งหลาย. (มีภณฺทชะอันเป็นvikarแห่งทอง เป็นต้น)

นิปฺพนฺตํ

เป็นภาวตฺถิต มิวีเคราะหฺว่า

นิปฺพนฺนํ ภาโว นิปฺพนฺตํ. (นิปฺพนฺ + ตตฺปจฺจย)

ภาโว อ.ความที่ นิปฺพนฺนํ (ธมฺมานิ) แห่งธรรม ท. อันสำเร็จแล้ว นิปฺพนฺตํ ชื่อว่า นิปฺพนฺต. (ความที่ธรรมเป็นสภาพสำเร็จแล้ว)

อนนิกฺขมาทโย

เป็นนฺนิกฺขิตฺตวิปทฺตลยาธิกรณพทฺพิทิสฺมาล โดยนินบาตบุพพทกัสมฺมธารยสฺมาลอยู่ภายใน มี วิเคราะหฺตั้งนี้

๑. น อนนิกฺขมา อนนิกฺขมา. (น + อนนิกฺขมา) นินบาตบุพพทกัสมฺมธารยสฺมาล

อนนิกฺขมา อ.การไม่เพ่งอยากได้สมบัติของผู้อื่น น หามิได้ อนนิกฺขมา ชื่อว่าอนนิกฺขมา. (การไม่เพ่งอยากได้สมบัติของผู้อื่น)

๒. อนนิกฺขมา อาทิ เยสนฺติ อนนิกฺขมาทโย, คุณา. (อนนิกฺขมา + อาทิ) นฺนิกฺขิตฺตวิปทฺตลยาธิกรณพทฺพิทิสฺมาล

อนนิกฺขมา อ.การไม่เพ่งอยากได้สมบัติของผู้อื่น อาทิ เป็นต้น เยสฺ (คุณาน) แห่งคุณ ท. เหล่าใด (อตฺติ) มีอยู่ อิตฺติ เพราะเหตุนั้น (เต คุณา) อ.คุณ ท. เหล่านั้น อนนิกฺขมาทโย ชื่อว่า อนนิกฺขมาทโย, ได้แก่คุณทั้งหลาย. (มีการไม่เพ่งอยากได้สมบัติของผู้อื่นเป็นต้น)

จตุพฺพิธํ

เป็นนฺนิกฺขิตฺตวิปทฺตลยาธิกรณพทฺพิทิสฺมาล มิวีเคราะหฺว่า

จตุตาโร วิธา ยสฺสาติ จตุพฺพิธํ, วสิสฺจฺริตฺ. (จตุ + วิธ)

วิธา อ.อย่าง ท. จตุตาโร สี่ ยสฺ (วสิสฺจฺริตฺ) แห่งวสิสฺจฺริตฺใด (อตฺติ) มีอยู่ อิตฺติ เพราะเหตุนั้น (ตํ วสิสฺจฺริตฺ) อ.วสิสฺจฺริตฺนั้น จตุพฺพิธํ ชื่อว่าจตุพฺพิธ, ได้แก่วสิสฺจฺริต. (มี ๔ อย่าง)

วจีสุจจริต

เป็นตติยชาติปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วจสา สุจจริต วจีสุจจริต. (วจ + สุจจริต)

สุจจริต อ.ความประพฤติชอบ วจสา ทางวาจา วจีสุจจริต ชื่อว่าวจีสุจจริต. (ความประพฤติชอบ ทางวาจา, วจีสุจจริต) ลง อีปัจจัยท่ามกลางสมาส = ยทนุปนุณา นิปาตนา ลีขุณฺติ.

ติวิธ

เป็นฉนฺฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตโย วิธา ยสฺสาติ ติวิธ, กายสุจจริต. (ติ + วิธ)

วิธา อ.อย่าง ท. ตโย สาม ยสฺส (กายสุจจริตสฺส) แห่งกายสุจจริตใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะ เหตุนั้น (ติ กายสุจจริต) อ.กายสุจจริตนั้น ติวิธ ชื่อว่าติวิธ, ไต่แก่กายสุจจริต. (มี ๓ อย่าง)

กายสุจจริต

เป็นตติยชาติปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กาเยน สุจจริต กายสุจจริต. (กาย + สุจจริต)

สุจจริต อ.ความประพฤติชอบ กาเยน ทางกาย กายสุจจริต ชื่อว่ากายสุจจริต. (ความประพฤติชอบ ทางกาย, กายสุจจริต)

มโนสุจจริต

เป็นตติยชาติปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มนสา สุจจริต มโนสุจจริต. (มน + สุจจริต)

สุจจริต อ.ความประพฤติชอบ มนสา ทางใจ มโนสุจจริต ชื่อว่ามโนสุจจริต. (ความประพฤติชอบ ทางใจ, มโนสุจจริต) แปลง อ เป็น โอ ท่ามกลางสมาส = เอเตสโม โลเป.

กุสลกมฺมปถา

เป็นฉนฺฐีตปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กุสลญฺจ ตํ กมฺมญฺจาติ กุสลกมฺม. (กุสล + กมฺม)

กุศล จ อ.อันเป็นกุศลด้วย ต อ.อันเป็นกุศลนั้น กम्म จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น กุศลกम्म ชื่อว่ากุศลกम्म. (กรรมอันเป็นกุศล, กุศลกรรม)

๒. กุศลกम्मสส ปถา กุศลกम्मปถา. (กุศลกम्म + ปถ)

ปถา อ.ทาง ท. กุศลกम्मสส แห่งกรรมอันเป็นกุศล กุศลกम्मปถา ชื่อว่ากุศลกम्मปถ. (ทางแห่งกรรมอันเป็นกุศล, กุศลกรรมปถ)

ติวิธสุจริต

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ติวิธญจ ต สุจริตญจาติ ติวิธสุจริต. (ติวิธ + สุจริต)

ติวิธ จ อ.อันมีอย่างสามด้วย ต อ.อันมีอย่างสามนั้น สุจริต จ เป็นสุจริตด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ติวิธสุจริต ชื่อว่าติวิธสุจริต. (สุจริตมี ๓ อย่าง)

เตภูมิกัม

เป็นสังสัจจฐาทิอเนกัตถตัทธิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ติสโส ภูมियो ติภูมियो. (ติ + ภูมิ) อสมาหารทิตุสสมาส

ภูมियो อ.ภูมิ ท. ติสโส สาม ติภูมियो ชื่อว่าติภูมิ. (ภูมิ ๓)

๒. ติภูมิมิสฺส ปวตตติติ เตภูมิกัม, กุศล. (ติภูมิ + ฌกปัจจย) สังสัจจฐาทิอเนกัตถตัทธิต

(กุศล) อ.กุศล ปวตตติ ย่อมเป็นไป ติภูมิมิสฺส ในภูมิ ๓ ท. อิติ เพราะเหตุนี้ เตภูมิกัม ชื่อว่าเตภูมิกัม, ได้แก่กุศล. (อันเป็นไปในภูมิ ๓)

เตภูมิกสุจิตานภาโว

เป็นนัจจุสตีปปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ติสโส ภูมियो ติภูมियो. (ติ + ภูมิ) อสมาหารทิตุสสมาส

ภูมियो อ.ภูมิ ท. ติสโส สาม ติภูมियो ชื่อว่าติภูมิ. (ภูมิ ๓)

๒. ติภูมิมิสฺส ปวตตติติ เตภูมิกัม, สุจริต. (ติภูมิ + ฌกปัจจย) สังสัจจฐาทิอเนกัตถตัทธิต

(สุจริต) อ.สุจริต ปวตตติ ย่อมเป็นไป ติภูมิมิสฺส ในภูมิ ๓ ท. อิติ เพราะเหตุนี้ เตภูมิกัม ชื่อว่าเตภูมิกัม, ได้แก่สุจริต. (อันเป็นไปในภูมิ ๓)

๓. เตภูมิกญจ ตํ สจฺจริตญจจติ เตภูมิกสจฺจริตฺ. (เตภูมิก + สจฺจริต) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-
สฺมาล

เตภูมิกํ จ อ.อันเป็นไปในภุมิ ๓ ด้วย ตํ อ.อันเป็นไปในภุมิ ๓ นั้น สจฺจริตํ จ เป็นสจฺจริต
ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เตภูมิกสจฺจริตํ ชื่อว่าเตภูมิกสจฺจริต. (สจฺจริตอันเป็นไปในภุมิ ๓)

๔. เตภูมิกสจฺจริตสฺส อานุกาโว เตภูมิกสจฺจริตานุกาโว. (เตภูมิกสจฺจริต + อานุกาव) จมฺหฺฐิตํปฺริส-
สฺมาล

อานุกาโว อ.อานุกาพ เตภูมิกสจฺจริตสฺส แห่งสจฺจริตอันเป็นไปในภุมิ ๓ เตภูมิกสจฺจริตานุกาโว
ชื่อว่าเตภูมิกสจฺจริตานุกาव. (อานุกาพแห่งสจฺจริตอันเป็นไปในภุมิ ๓)

สขานุกาวนญฺจานํ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาล โดยมีจฺมฺหฺฐิตํปฺริสสฺมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺตั้งนี้

๑. สขฺสฺส อนุกาวนํ สขานุกาวนํ. (สข + อนุกาวน) จมฺหฺฐิตํปฺริสสฺมาล

อนุกาวนํ อ.เป็นที่เสวย สขฺสฺส ซึ่งความสุข สขานุกาวนํ ชื่อว่าสขานุกาวน. (เป็นที่เสวยความ
สุข)

๒. สขานุกาวนญจ ตํ จานญจจติ สขานุกาวนญฺจานํ. (สขานุกาวน + จาน) วิเสสนบุพพบทกัมม-
ธารยสฺมาล

สขานุกาวนํ จ อ.เป็นที่เสวยซึ่งความสุขนั้นด้วย ตํ อ.เป็นที่เสวยซึ่งความสุขนั้น จานํ จ
เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สขานุกาวนญฺจาน. (ที่เสวยซึ่งความสุข)

กายวตฺถุกํ

เป็นจฺมฺหฺฐิตวิปทฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาล มีวิเคราะหฺที่ว่า

กาโย วตฺถุ ยสฺสาติ กายวตฺถุกํ, วิปากสฺขํ. (กาย + วตฺถุ)

กาโย อ.กาย วตฺถุ เป็นที่ตั้ง ยสฺส (วิปากสฺขฺส) แห่งความสุขอันเป็นวิปากใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (ตํ วิปากสฺขํ) อ.ความสุขอันเป็นวิปากนั้น กายวตฺถุกํ ชื่อว่ากายวตฺถุก, ได้แก่วิปากสฺข.
(อันมีกายเป็นที่ตั้ง)

อิตรวตฺถุกํ

เป็นจฺมฺหฺฐิตวิปทฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาล มีวิเคราะหฺที่ว่า

อิตรํ วัตตุ ษสฺสาติ อิตรวตฺตุกํ, วิปากสฺขํ. (อิตร + วัตตุ)

อิตรํ (จิตต์) อ.จิตนออกนี้ วัตตุ เป็นที่ตั้ง ษสฺ (วิปากสฺขสฺ) แห่งความสุขอันเป็นวิปากใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตั้ง วิปากสฺข) อ.ความสุขอันเป็นวิปากนั้น อิตรวตฺตุกํ ชื่อว่าอิตรวตฺตุก, ได้แก่ วิปากสฺข. (อันมีจิตนออกนี้เป็นที่ตั้ง)

กายิกเจตสิก

เป็นสมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กาเยน ปวัตตตีติ กายิกํ, วิปากสฺขํ. (กาย + ฌิกปัจจย) สํสฺฐาติอเนกัตถตฺทิตติ (วิปากสฺข) อ.ความสุขอันเป็นวิปาก ปวัตตตีติ ย่อมเป็นไป กาเยน ทางกาย อิติ เพราะเหตุนี้ กายิกํ ชื่อว่ากายิก, ได้แก่วิปากสฺข. (อันเป็นไปทางกาย)
๒. เจตสา ปวัตตตีติ เจตสิกํ, วิปากสฺขํ. (เจต + ฌิกปัจจย) สํสฺฐาติอเนกัตถตฺทิตติ (วิปากสฺข) อ.ความสุขอันเป็นวิปาก ปวัตตตีติ ย่อมเป็นไป เจตสา ทางใจ อิติ เพราะเหตุนี้ เจตสิกํ ชื่อว่าเจตสิก, ได้แก่วิปากสฺข. (อันเป็นไปทางใจ)
๓. กายิกญจ เจตสิกญจ กายิกเจตสิกํ, วิปากสฺขํ. (กายิก + เจตสิก) สสมาหารทวันทสมาส (วิปากสฺข) อ.ความสุขอันเป็นวิปาก กายิกํ จ อันเป็นไปทางกายด้วย เจตสิกํ จ อันเป็นไปทางใจด้วย กายิกเจตสิกํ ชื่อว่ากายิกเจตสิก, ได้แก่วิปากสฺข. (อันเป็นไปทางกายและเป็นไปทางใจ)

วิปากสฺข

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิปากโก จ โส สฺขญจาติ วิปากสฺขํ. (วิปาก + สฺข)
 วิปากโก จ อ.อันเป็นวิปากด้วย โส อ.อันเป็นวิปากนั้น สฺขํ จ เป็นความสุขด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วิปากสฺข ชื่อว่าวิปากสฺข. (ความสุขอันเป็นวิปาก, วิปากสฺข)

สรีรปปฏิพทธา

เป็นลัตตमितฺตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สรีเร ปปฏิพทธา สรียปปฏิพทธา, ฉายา. (สรีย + ปฏิพทธา)
 (ฉายา) อ.เงา ปฏิพทธา อันเนื่องเฉพาะแล้ว สรียเร ในสรียระ สรียปปฏิพทธา ชื่อว่าสรียป-
 ปฏิพทธา, ได้แก่เงา. (ที่เนื่องเฉพาะแล้วในสรียระ)

สรีรปปฏิพทตต

เป็นภาวตทิต มิวีเคราะหตั้งนี้

๑. สรีเร ปฏิพทตา สรีรปปฏิพทตา, ฉายา. (สรีร + ปฏิพทตา) สัตตมิตปปริสสมาส (ฉายา) อ.เงา ปฏิพทตา อันเนื่องเฉพาะแล้ว สรีเร ในสรีระ สรีรปปฏิพทตา ชื่อว่าสรีรปปฏิพทตา, ได้แก่เงา. (ที่เนื่องเฉพาะแล้วในสรีระ)
๒. สรีรปปฏิพทตาย ภาโว สรีรปปฏิพทตต. (สรีรปปฏิพทตา + ตตปัจจย) ภาวตทิต ภาโว อ.ความที่ สรีรปปฏิพทตาย (ฉายาย) แห่งเงา อันเนื่องเฉพาะแล้วในสรีระ สรีรปปฏิพทตต ชื่อว่าสรีรปปฏิพทตต. (ความที่เงาเป็นสภาพเนื่องเฉพาะแล้วในสรีระ)

อาจิณณสมัจฉินณกุลสมูลก

เป็นฉนฺฐีทวิปทตลยาธิกรณพทพิทิสมาส โดยมี วิเสสนภยบทกัมมชารยสมาส วิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะหตั้งนี้

๑. อาจิณณญจ ต สมาจิณณญจาติ อาจิณณสมัจฉินณ. (อาจิณณ + สมาจิณณ) วิเสสนภยบทกัมมชารยสมาส

ต (กุลล) อ.กุลลนั้น อาจิณณ จ อันบุคคลทั้งประพติตัวแล้วด้วย สมาจิณณ จ อันบุคคลทั้งประพติตัวด้วยดีแล้วด้วย อาจิณณสมัจฉินณ ชื่อว่าอาจิณณสมัจฉินณ, ได้แก่กุลล. (ที่บุคคลทั้งประพติตัวแล้วทั้งประพติตัวด้วยดีแล้ว)

๒. อาจิณณสมัจฉินณญจ ต กุลลญจาติ อาจิณณสมัจฉินณกุลล. (อาจิณณสมัจฉินณ + กุลล) วิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาส

อาจิณณสมัจฉินณ จ อ.อันบุคคลทั้งประพติตัวแล้วทั้งประพติตัวด้วยดีแล้วด้วย ต อ.อันบุคคลทั้งประพติตัวแล้วทั้งประพติตัวด้วยดีแล้วนั้น กุลล จ เป็นกุลลด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อาจิณณสมัจฉินณกุลล ชื่อว่าอาจิณณสมัจฉินณกุลล. (กุลลที่บุคคลทั้งประพติตัวแล้วทั้งประพติตัวด้วยดีแล้ว)

๓. อาจิณณสมัจฉินณกุลล มุลล ยสสาติ อาจิณณสมัจฉินณกุลสมูลก, สขัง. (อาจิณณสมัจฉินณกุลล + มุลล) ฉนฺฐีทวิปทตลยาธิกรณพทพิทิสมาส

อาจิณณสมัจฉินณกุลล อ.กุลลอันบุคคลทั้งประพติตัวแล้วทั้งประพติตัวด้วยดีแล้ว มุลล เป็นเหตุ ยสส (สขัง) แห่งความสขังใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ต สขัง) อ.ความสขังนั้น อาจิณณสมัจฉินณกุลสมูลก ชื่อว่าอาจิณณสมัจฉินณกุลสมูลก, ได้แก่ความสขัง. (ที่มีกุลลที่บุคคลทั้งประพติตัวแล้วทั้งประพติตัวด้วยดีแล้วเป็นเหตุ)

กามาวจราทิเภท

เป็นตติยชาติปฐิสสมาส โดยมีฉฐฐวิทวิทตลยาธิกรณพหุพีทิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กามาวจร อาทิ เยสนติ กามาวจราทินิ, สฺขานิ. (กามาวจร + อาทิ) ฉฐฐวิทวิท-
ตลยาธิกรณพหุพีทิสสมาส

กามาวจร อ.กามาวจร อาทิ เป็นต้น เยส (สฺขาน) แห่งสฺข ท. เหล่าใด (อตติ) มีอยู่
อิตติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ สฺขานิ) อ.สฺข ท. เหล่านั้น กามาวจราทินิ ชื่อว่ากามาวจราทิ, ได้แก่สฺข
ทั้งหลาย. (มีสฺขอันเป็นกามาวจรเป็นต้น)

๒. กามาวจราทิทิ เกท กามาวจราทิเภท, สฺขัง. (กามาวจราทิ + เกท) ตติยชาติปฐิสสมาส
(สฺขัง) อ.สฺข เกท อันต่าง กามาวจราทิทิ (สฺขเท) ด้วยสฺข ท. มีสฺขอันเป็นกามาวจรเป็นต้น
กามาวจราทิเภท ชื่อว่ากามาวจราทิเภท, ได้แก่สฺข. (มีความสฺขอันต่างด้วยความสฺขมีกามาวจรเป็นต้น)

คตคตฎจานัน

เป็นวิเสสณบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีวิเสสโนภยทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คจฺจติ เอตฺถาติ คตฺ. (คฺจฺ คตฺมฺทฺ ในกาโร + ตปฺจจฺย) กัตตฺรูป, อธิกรณสาธนะ
(ปฺคฺคฺโล) อ.ปฺคฺคฺล คจฺจติ ย่อมไป เอตฺถ (จฺจเน) ในที่นี้ อิตติ เพราะเหตุนี้ เอตฺ (จฺจณ)
อ.ที่นี้ คตฺ ชื่อว่าคต. (เป็นที่ไป)

๒. คตฺญจ ตํ คตฺญจาทิ คตคตฺ, จฺจณ. (คต + คต) วิเสสโนภยทกัมมธารยสมาส
ตํ (จฺจณ) อ.ที่นั้น คตฺ จ เป็นที่ไปแล้วด้วย คตฺ จ เป็นที่ไปแล้วด้วย อิตติ เพราะเหตุ
นั้น คตคตฺ ชื่อว่าคตคต, ได้แก่สถานที. (ทั้งเป็นที่ไปแล้วทั้งเป็นที่ไปแล้ว)

๒. คตคตฺญจ ตํ จฺจณญจาทิ คตคตฎจฺจณ. (คตคต + จฺจณ)
คตคตฺ จ อ.ทั้งเป็นที่ไปแล้วทั้งเป็นที่ไปแล้วด้วย ตํ อ.ทั้งเป็นที่ไปแล้วทั้งเป็นที่ไปแล้วนั้น จฺจณ จ
เป็นสถานทีด้วย อิตติ เพราะเหตุนี้ คตคตฎจฺจณ ชื่อว่าคตคตฎจฺจณ. (ที่ทั้งเป็นที่ไปแล้วทั้งเป็นที่ไปแล้ว)

เรียนบาลีแล้วได้...

๑. ได้ปัญญา
๒. ได้บุญ
๓. ได้นำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย
๔. ได้สร้างเหตุปัจจัยที่ดีในภพชาติต่อไป เหมือนอย่างค่างคาว งูเหลือม และกบเป็นต้น
๕. ได้อनुเคราะห์ที่อนุชนผู้สนใจศึกษาพระพุทธพจน์ได้ตามกำลังสติปัญญา
๖. ได้เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่อนุชนเกี่ยวกับการศึกษาพระศาสนา
๗. ได้ดำเนินรอยตามโบราณกบัตถคติทั้งหลายมีพระโพธิสัตว์เป็นต้น
๘. ได้ชื่อว่ารักษาพระปริยัติศาสนาให้ดำรงคงอยู่คู่โลกสืบต่อไป

๓. ติสฺสตุเถรวตฺตฺ [๓]

ติสฺสตุเถรวตฺตฺ (มยา วุจฺจเต) ๕

ติสฺสตุเถรวตฺตฺ อ.เรื่องแห่งพระติสฺสผู้เถระ (มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทฺธโฆส) (วุจฺจเต) จะกล่าว

ติสฺสตุเถรวตฺตฺ วุตตกัมมะใน วุจฺจเต ๕ อาชยาตบทกัมมวาทก
มยา อนภินิหิตกตฺตานิ วุจฺจเต ๕

๓. เรื่องพระติสฺสเถระ

๑. “อกุโฏจฺฉิ มํ อวธิ มนฺหฺติ อิมํ ฌมฺมเทสฺสนํ สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต ติสฺสตุเถรํ
อารพฺภา กเถสิ ๕

สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต ติสฺสตุเถรํ อารพฺภา “อกุโฏจฺฉิ มํ อวธิ มนฺหฺติ อิมํ ฌมฺมเทสฺสนํ
กเถสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เขตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
อารพฺภา ทรงปรารภ ติสฺสตุเถรํ ซึ่งพระติสฺสผู้เถระ กเถสิ ตรีสแล้ว อิมํ ฌมฺมเทสฺสนํ
ซึ่งพระธรรมเทศนาคือ อกุโฏจฺฉิ มํ อวธิ มนฺหฺติ ติ ว่า “อกุโฏจฺฉิ มํ อวธิ มํ” ดังนี้
เป็นต้น ๕

พระศาสดาเมื่อประทับที่พระเขตวัน ทรงปรารภพระติสฺสเถระ ตรีสพระธรรมเทศนาคือ
ว่า “อกุโฏจฺฉิ มํ อวธิ มํ” ดังนี้เป็นต้น

สตุถา สุตฺถกตฺตานิ กเถสิ ๕ อาชยาตบทกตฺตฺวาทก “อกุโฏจฺฉิ มํ อวธิ มํ” สรุปะใน
อิติ ๕ ศัพท์ อาทยตฺตฺเถใน อิมํ ฌมฺมเทสฺสนํ อิมํ วิเสสนะของ ฌมฺมเทสฺสนํ ๕ วุตตกัมมะใน
กเถสิ เขตวเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโต ๕ อัปภันตฺรกีรยาของ สตุถา ติสฺสตุเถรํ วุตต-
กัมมะใน อารพฺภา ๕ สมานกาลกีรยาใน กเถสิ ๕

.....
.....
.....

๒. โส กิรายสุมา ภควโต ปิตุจณาปุตโต มหุลลกกาลे ปพพชิตो พุทธสาสเน
 อุปปนฺหนํ ลากสกุการํ ปรีกฤษฺชนโต ฤลลสรโร อาโกฏิตปจจาโกฏิตเทหิ จิวเรหิ
 เยภุยุเยน วิหารมชฺเฒ อุปฏฺจानสาลาโย นิสิตฺติ ฯ

โส (ติสฺสตุเถโร) กิร อายสุมา ภควโต ปิตุจณาปุตโต (หุตฺวา) (อตุตโน) มหุลลกกาลे ปพพชิตो
 พุทธสาสเน อุปปนฺหนํ ลากสกุการํ ปรีกฤษฺชนโต ฤลลสรโร (หุตฺวา) อาโกฏิตปจจาโกฏิตเทหิ
 จิวเรหิ เยภุยุเยน วิหารมชฺเฒ อุปฏฺจานสาลาโย นิสิตฺติ ฯ

กิริ ได้ยินว่า (ติสฺสตุเถโร) อ.พระติสสเถระ โส อายสุมา ผู้มีอายุนั้น ปิตุจณา-
 ปุตโต เป็นพระโอรสของพระเจ้าอา ภควโต ของพระผู้มีพระภาคเจ้า (หุตฺวา) เป็น
 ปพพชิตอ บวชแล้ว (อตุตโน) มหุลลกกาลे ในกาล-แห่งตน-เป็นคนแก่ ปรีกฤษฺชนโต
 ฉนอยู่ ลากสกุการํ ซึ่งลากและสักการะ อุปปนฺหนํ อันเกิดขึ้นแล้ว พุทธสาสเน ใน
 พระพุทธศาสนา ฤลลสรโร เป็นผู้มีสรระอันอ้วน (หุตฺวา) เป็น จิวเรหิ ด้วยทั้งจิวร ท.
 อาโกฏิตปจจาโกฏิตเทหิ อันทั้งทูปแล้วทั้งทูปเฉพาะแล้ว นิสิตฺติ ย่อมนั่ง อุปฏฺจาน-
 สาลาโย ในศาลาเป็นที่บารุง วิหารมชฺเฒ ในท่ามกลางแห่งวิหาร เยภุยุเยน โดย
 มาก ฯ

เล่ากันว่า พระติสสเถระผู้มีอายุนั้นเป็นพระโอรสของพระเจ้าอาของพระผู้มีพระภาค
 เจ้า บวชตอนแก่ ฉนลากและสักการะที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา มีร่างกายอ้วนท้วน
 สมบูรณ์ นุ่งห่มจีวรที่ทูปอย่างดี โดยมากจะนั่งในศาลาเป็นที่บารุงท่ามกลางวิหาร

กิริ อนุสฺสวนตฺถะ โส กิตฺติ อายสุมา กิตฺติ วิเสสนะของ ติสฺสตุเถโรฯ สฺุทธกัตตาใน
 นิสิตฺติฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก ภควโต สามีสัมพันธะใน ปิตุจณาปุตโตฯ วิกติกัตตา
 ใน หุตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปพพชิตอ อตุตโน สามีสัมพันธะใน มหุลลกกาลेฯ กาล-
 สัตตมีใน ปพพชิตอฯ วิเสสนะของ ติสฺสตุเถโร พุทธสาสเน วิสยาธาระใน อุปปนฺหนํฯ
 วิเสสนะของ ลากสกุการํฯ อวุตตกัมมะใน ปรีกฤษฺชนโตฯ อพฺพันฺตรกิริยาของ
 ติสฺสตุเถโร ฤลลสรโร วิกติกัตตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยา ใน นิสิตฺติ อาโกฏิต-
 ปจจาโกฏิตเทหิ วิเสสนะของ จิวเรหิฯ อิตถัมภุตตะเข้ากับ ติสฺสตุเถโร เยภุยุเยน ตติยา-
 วิเสสนะใน นิสิตฺติ วิหารมชฺเฒ วิสยาธาระใน นิสิตฺติ อุปฏฺจานสาลาโย วิสยาธาระใน
 นิสิตฺติ ฯ

๓. ตถาคตตสฺส ทสฺสนตฺถาย อาคตา อาคนฺตุกา ภิกฺขุ “เอโส มหาเถโร ภวิสฺสตีติ สญฺญาย ตสฺส สนฺติกัំ คนฺตุวา วตฺตํ อาปฺจุจฺจนฺติ ปาทสมฺพาทนาทีนึ อาปฺจุจฺจนฺติ ฯ

ตถาคตตสฺส ทสฺสนตฺถาย อาคตา อาคนฺตุกา ภิกฺขุ “เอโส (ภิกฺขุ) มหาเถโร ภวิสฺสตีติ สญฺญาย ตสฺส (ติสฺสสฺส) สนฺติกัំ คนฺตุวา วตฺตํ อาปฺจุจฺจนฺติ ปาทสมฺพาทนาทีนึ (วตฺตานิ) อาปฺจุจฺจนฺติ ฯ

ภิกฺขุ อ.ภิกฺษุ ท. อาคนฺตุกา ผู้เป็นอาคันตฺกะ อาคตา ผู้มาแล้ว ทสฺสนตฺถาย เพื่อ ประโยชน์แก่การเฝ้า ตถาคตตสฺส ซึ่งพระตถาคต คนฺตุวา ไปแล้ว สนฺติกัំ สู้สำนัก ตสฺส (ติสฺสสฺส) ของพระติสสะนั้น สญฺญาย ด้วยความสำคัญ อิติ ว่า “เอโส (ภิกฺขุ) อ.ภิกฺษุรูปนี้ มหาเถโร เป็นพระมหาเถระ ภวิสฺสตี จักเป็น” อิติ ดังนี้ อาปฺจุจฺจนฺติ ย่อมถามโดยเอื้อเพื่อ วตฺตํ ซึ่งวัตร อาปฺจุจฺจนฺติ ย่อมถามโดยเอื้อเพื่อ (วตฺตานิ) ซึ่ง วัตร ท. ปาทสมฺพาทนาทีนึ มีการนวดซึ่งทำเป็นต้น ฯ

พวกภิกษุผู้เป็นอาคันตฺกะพากันมาเพื่อต้องการจะเข้าเฝ้าพระตถาคตเจ้า พากันไปสู่ สำนักของท่าน ด้วยเข้าใจว่า “ภิกษุรูปนี้ น่าจะเป็นพระมหาเถระ” ดังนี้แล้ว ถามวัตร โดยเอื้อเพื่อ ถามวัตรมีการนวดทำเป็นต้นโดยเอื้อเพื่อ

อาคตา กิติ อาคนฺตุกา กิติ วิเสสนะของ ภิกฺขุฯ สุทฺธกัตฺตานิ อาปฺจุจฺจนฺติฯ สองบท อาชยาตบทกัตฺตวาจก ตถาคตตสฺส ฌัฏฐิวุตตกัมมะใน ทสฺสนตฺถายฯ สัมปทานใน อาคตา “เอโส วิเสสนะของ ภิกฺขุฯ สุทฺธกัตฺตานิ ภวิสฺสตีฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก มหาเถโร วิกตีกัตฺตานิ ภวิสฺสตี” อิติศัพท์ สรุปะใน สญฺญายฯ ภาระใน คนฺตุวา ตสฺส วิเสสนะของ ติสฺสสฺสฯ สามีสัมพันธะใน สนฺติกัฯ สัมปาปฺุณียกัมมะใน คนฺตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาปฺจุจฺจนฺติ วตฺตํ อวุตตกัมมะใน อาปฺจุจฺจนฺติ ปาทสมฺพาทนาทีนึ วิเสสนะของ วตฺตานิฯ อวุตตกัมมะใน อาปฺจุจฺจนฺติ ฯ

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๔. โส ตุณฺหิ โหติ ฯ

โส (ติสฺโส) อ.พระติสสะนั้น ตุณฺหิ เป็นผู้หนึ่ง โหติ ย่อมเป็น ฯ

ท่านทำเป็นหนึ่งเฉย

โส วิเสสนะของ ติสฺโส๑ สุททกัตตาใน โหติ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตุณฺหิ วิกติกัตตา ใน โหติ ฯ

๕. อถ นํ เอโก ทหฺรภิกขุ “กติวสฺสา ตุมฺเหติ ปุจฺฉิตฺวา, “วสฺสํ นตฺถิ, มหฺลลกกกาลे ปพฺพชิตฺตา มยฺนฺติ วุตฺเต, “อาวุโส ทฺพฺพินฺนิต มหฺลลก อตฺตโน ปมาณํ น ชานาสี, เอตฺตเก มหฺลลกตฺเถเร ทิสฺวา สามิจิมตฺตํปิ น กโรสี, วตฺเต อาปุจฺฉิยาเม, ตุณฺหิ โหสี, กุกฺกจฺจมตฺตํปิ เต นตฺถีติ อจฺจรํ ปหริ ฯ

อถ นํ (ติสฺสํ) เอโก ทหฺรภิกขุ “กติวสฺสา (อตฺถ) ตุมฺเหติ ปุจฺฉิตฺวา, “วสฺสํ นตฺถิ, (อตฺตโน) มหฺลลกกกาลे ปพฺพชิตฺตา (อมฺห) มยฺนฺติ (วเจเน เตเน ติสฺเสน) วุตฺเต, “อาวุโส ทฺพฺพินฺนิต มหฺลลก (ตฺวํ) อตฺตโน ปมาณํ น ชานาสี, (ตฺวํ) เอตฺตเก มหฺลลกตฺเถเร ทิสฺวา สามิจิมตฺตํปิ (กมฺมํ) น กโรสี, วตฺเต (ภิกฺขุหิ) อาปุจฺฉิยาเม, (ตฺวํ) ตุณฺหิ โหสี, กุกฺกจฺจมตฺตํปิ (การณํ) เต นตฺถีติ (ฅาปนเหตุกํ) อจฺจรํ ปหริ ฯ

อถ ครั้งนั้น เอโก ทหฺรภิกขุ อ.ภิกษุหนุ่ม รูปหนึ่ง ปุจฺฉิตฺวา ถามแล้ว นํ (ติสฺสํ) ซึ่ง พระติสสะนั้น อิติ ว่า “ตุมฺเห อ.ท่าน กติวสฺสา เป็นผู้มีพรชช่าเท่าไร (อตฺถ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้, (วเจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “วสฺสํ อ.พรชช่า นตฺถิ ย่อมไม่มี, มยฺ อ.กระผม ปพฺพชิตฺตา เป็นผู้บวชแล้ว (อตฺตโน) มหฺลลกกกาลे ในกาลแห่งตนเป็นคนแก่ (อมฺห) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (เตเน ติสฺเสน) อันพระติสสะนั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว, ปหริ ดีดแล้ว อจฺจรํ ซึ่งนิ้วมือ (ฅาปนเหตุกํ) มีอันให้รู้- อิติ ว่า “มหฺลลก ดูก่อนคนแก่ ทฺพฺพินฺนิต ผู้อันบุคคลอื่นนำไปวิเศษโดยยาก อาวุโส ผู้มีอายุ (ตฺวํ) อ.ท่าน น ชานาสี ย่อมไม่รู้ ปมาณํ ซึ่งประมาณ อตฺตโน ของตน, (ตฺวํ) อ.ท่าน ทิสฺวา เห็นแล้ว มหฺลลกตฺเถเร ซึ่งพระเถระผู้แก่ ท. เอตฺตเก ผู้มีประมาณเท่านี้ น กโรสี ย่อมไม่กระทำ สามิจิมตฺตํปิ (กมฺมํ) ซึ่งกรรม แม้สักว่าสามิจิกรรม, วตฺเต ครั้นเมื่อวัตร (ภิกฺขุหิ) อันภิกษุ ท.

อาปุจฉิยมาเน ฅามโดยเอื้อเพื้ออยู่, (ตฺว) อ.ท่าน ฅุณฺหิ เป็นผู้หนึ่ง โหสิ ย่อมเป็น, ฅุกุฅจฅมตฺตปิ (การณ) อ.เหตุ แม้สัฅว่าความรังเกียจ นตฺถิ ย่อมไม่มี เต แก่ท่าน” อิติ ดังนั้ -เป็นเหตุ ๕

ทีนั้ พระหนุ้ฅรูปหนึ่งฅามพระติสสะนั้ว่า “ท่านมีพรรษาเท่าไรฅรับ” เมื่อพระติสสะตอบว่า “ไม่มีพรรษา, ฅมเพ็งบวชตอนแ่” ดังนั้แล้ว จึงตึตึนั้ฅมือเป็นเหตุให้ทราบว้า “คนแ่ ผู้ที่แนะนำได้ยาก ผู้มีอายุ ท่านไม่รู้ประมาณของตนเอง, ท่านเห็นพระเถระผู้แ่มีประมาณขนาดนั้ ไม่ทำแม้สัฅว่าสามีจิกรรม, เมื่อพวกภิกษุฅามวัตรโดยเอื้อเพื้อ, ท่านก็ทำเป็นนั้ฅเยเสีย, แม้เหตุสัฅว่าความรังเกียจก็ไม่มีแ่ท่าน” ดังนั้

อถ กาลสัตตมี เอโก วิเสสนะของ ทหรภิกษุๆ สุทฐกัตตานิ ปหริๆ อาชยาตบทกัตตฺวจาก นั้ วิเสสนะของ ติสสะๆ อวุตตกัมมะใน ปุฉฉิตฺวา “ตุมฺเห สุทฐกัตตานิ อตฺถ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวจาก กติวสุสา วิกตีกัตตานิ อตฺถ” อิติศัพท์ อาการะใน ปุฉฉิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปหริ, “วสุสั สุทฐกัตตานิ นตฺถิๆ กิริยาบทกัตตฺวจาก, มยั สุทฐกัตตานิ อมฺหๆ อาชยาตบทกัตตฺวจาก อตฺตโน สามีสัมพัณธะใน มหุลลกกาเลๆ กาลสัตตมีใน ปพพชิตาๆ วิกตีกัตตานิ อมฺห” อิติศัพท์ สรุปะใน วจเนๆ ลัฅณะใน วุตเตๆ ลัฅณกิริยา เตน วิเสสนะของ ติสสะเนๆ อนภิทกัตตานิ วุตเต, “อาวุโส กัตี ทุพพิณิต กัตี วิเสสนะของ มหุลลกๆ อาลปะนะ ตฺว สุทฐกัตตานิ ชานาสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวจาก อตฺตโน สามีสัมพัณธะใน ปมาณัๆ อวุตตกัมมะใน ชานาสินศัพท์ ปฎิเสระใน ชานาสิ, ตฺว สุทฐกัตตานิ กโรสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวจาก เอตฺตเก วิเสสนะของ มหุลลกตฺเถเรๆ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน กโรสิ อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ สามีจิมตฺตๆ วิเสสนะของ กมฺมๆ อวุตตกัมมะใน กโรสิ นศัพท์ ปฎิเสระใน กโรสิ, วตฺเต ลัฅณะใน อาปุฉฉิยมาเนๆ ลัฅณกิริยา ภิกษุหิ อนภิทกัตตานิ อาปุฉฉิยมาเน, ตฺว สุทฐกัตตานิ โหสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวจาก ฅุณฺหิ วิกตีกัตตานิ โหสิ, อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ ฅุกุฅจฅมตฺตๆ วิเสสนะของ การณัๆ สุทฐกัตตานิ นตฺถิๆ กิริยาบทกัตตฺวจาก เต สัมปทานใน นตฺถิ” อิติศัพท์ สรุปะใน ฉาปนเหตุกัๆ กิริยาวิเสนะใน ปหริ อจฺฉร อวุตตกัมมะใน ปหริ ๕

.....
 .....

๖. โส ขตติยมานัง ชเนตวา “ตุมุเห กสฺส สนฺติกั อาคตาติ ปุจฺฉิตฺวา, “สตฺถุ สนฺติกนฺตฺติ วุตฺเต, “มํ ปน โโก เอโสติ สลฺลภฺเขต, มฺลเมว โว ฉินฺทิสฺสามิติ วตฺวา รุทฺโธ ทุกฺขี ทุมฺมโน สตฺถุ สนฺติกั อคมาสิ ฯ

โส (ติสฺโส) ขตติยมานัง ชเนตวา “ตุมุเห กสฺส สนฺติกั อาคตา (อตฺถ) อิติ ปุจฺฉิตฺวา, “(มยฺ) สตฺถุ สนฺติกั (อาคตา อมฺห) อิติ (วเจเน เตหิ ภิกฺขุหิ) วุตฺเต, “(ตุมุเห) มํ ปน โโก (โหติ) เอโส (ปฺคฺคโล) อิติ สลฺลภฺเขต, (อหํ) มฺลเมว โว ฉินฺทิสฺสามิติ วตฺวา รุทฺโธ ทุกฺขี ทุมฺมโน (หุตฺวา) สตฺถุ สนฺติกั อคมาสิ ฯ

โส (ติสฺโส) อ.พระติสสะนั้น ขตติยมานัง ยังมานะว่าเป็นกษัตริย์ ชเนตวา ให้เกิดขึ้นแล้ว ปุจฺฉิตฺวา ถามแล้ว อิติ ว่า “ตุมุเห อ.ท่าน ท. อาคตา เป็นผู้มาแล้ว สนฺติกั สู่สำนัก กสฺส ของใคร (อตฺถ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้, (วเจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(มยฺ) อ.กระผม ท. (อาคตา) เป็นผู้มาแล้ว สนฺติกั สู่สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา (อมฺห) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขุหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว, วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ปน ก็ (ตุมุเห) อ.ท่าน ท. สลฺลภฺเขต ย่อมกำหนด มํ ซึ่งกระผม อิติ ว่า “เอโส (ปฺคฺคโล) อ.บุคคลนี้ โโก เป็นใคร (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้, (อหํ) อ.กระผม ฉินฺทิสฺสามิ จักตัด มฺลเมว ซึ่งรากแห่งนั้นเกี่ยว โว ของท่าน ท.” อิติ ดังนี้ รุทฺโธ ร้องให้อยู่ ทุกฺขี เป็นผู้มีความทุกข์ ทุมฺมโน เป็นผู้มิใช่อันโทษประทุษร้ายแล้ว (หุตฺวา) เป็น อคมาสิ ได้ไปแล้ว สนฺติกั สู่สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา ฯ

พระติสสะนั้นทำขตติยมานะให้เกิดขึ้น ถามว่า “พวกท่านมาสู่นักของใคร”, เมื่อพวกภิกษุกล่าวว่า “พวกกระผมมาสู่นักของพระศาสดา” ดังนี้แล้ว, จึงกล่าวว่า “พวกท่านกำหนดผมว่า ‘นี่เป็นใคร’, ผมจักตัดรากถอนโคนพวกท่าน” ร้องให้อยู่ มีทุกข์ เสียใจ พลังเดินไปสู่นักของพระศาสดา

โส วิเสสนะของ ติสฺโสฯ สุทฺธกัตฺตานิ อคมาสิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ขตติยมานัง การิตกัมมะใน ชเนตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา “ตุมุเห สุทฺธกัตฺตานิ อตฺถฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก กสฺส สามิสัมพันธะใน สนฺติกัฯ สัมปาปฺุณียกัมมะใน อาคตาฯ วิกิตกัตฺตานิ อตฺถ” อิติศัพท์ อากาละใน ปุจฺฉิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา, “มยฺ สุทฺธกัตฺตานิ อมฺหฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก สตฺถุ สามิสัมพันธะใน สนฺติกัฯ สัมปาปฺุณียกัมมะใน อาคตาฯ วิกิตกัตฺตานิ อมฺห” อิติศัพท์ สรุปะใน วเจเนฯ

ลักษณะใน วุฑูเตจฺจ ลักขณกิริยา เตหิ วิเสสณะของ ภิกขุหิฯ อนภิตกัตตานิ วุฑูเต,
 “ปน วากยารัมภชิตกะ ตุมฺเห สุททกัตตานิ สลลกุเขตฺต อายยาตบทกัตตฺวาจาก มํ
 อวุตตกัมมะใน สลลกุเขต ‘เอโส วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ สุททกัตตานิ โหติฯ อายยาต-
 บทกัตตฺวาจาก โก วิกติกัตตานิ โหติ’ อิติศัพฺท อากาละใน สลลกุเขต, อหํ สุททกัตตานิ
 ใน ฉินฺทิสฺสามิฯ อายยาตบทกัตตฺวาจาก เอวศัพฺท อวชารณะเข้ากับ มฺลํฯ อวุตตกัมมะ
 ใน ฉินฺทิสฺสามิ โว สามีสัมพันธะใน มฺลํ” อิติศัพฺท อากาละใน วตฺวาฯ ปุพพ-
 กาลกิริยาใน รุทฺโตะจฺจ อพฺภันตริกิริยาของ ติสฺโส ทุกฺขี กิตฺติ ทุมฺมโน กิตฺติ วิกติกัตตานิ
 ใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน อคมาสิ สตฺถุ สามีสัมพันธะใน สนฺตฺกํฯ สัมปาปฺถนียกัมมะ
 ใน อคมาสิ ฯ

๗. อถ นํ สตฺถา “กิณฺहु ตฺวํ ติสฺส ทุกฺขี ทุมฺมโน อสฺสุมฺโข รุทฺมาโน อาคโตสิตี
 ปุจฺฉิ ฯ

อถ นํ (ติสฺส) สตฺถา “กิณฺहु ตฺวํ ติสฺส ทุกฺขี ทุมฺมโน อสฺสุมฺโข (หุตฺวา) รุทฺมาโน
 อาคโต อสิ” อิติ ปุจฺฉิ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ.พระศาสดา ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว นํ (ติสฺส) ซึ่งพระติสสะนั้น
 อิติ ว่า “ติสฺส ดูก่อนติสสะ ตฺวํ อ.เชอ ทุกฺขี เป็นผู้มีใจความทุกข์ ทุมฺมโน เป็นผู้มีใจ
 อันโทษประทุษร้ายแล้ว อสฺสุมฺโข เป็นผู้มีหน้าอันเต็มแล้วด้วยน้ำตา (หุตฺวา) เป็น
 รุทฺมาโน ร้องไห้อยู่ อาคโต เป็นผู้มาแล้ว อสิ ย่อมเป็น กิณฺहु เพราะเหตุอะไรหนอ”
 อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น พระศาสดาตรัสถามพระติสสะนั้นว่า “ดูก่อนติสสะ เธอมีความทุกข์ เสียใจ ร้องไห้
 น้ำตานองหน้ามาเพราะเหตุอะไร”

อถ กาลสํตฺตมี สตฺถา สุททกัตตานิ ปุจฺฉิฯ อายยาตบทกัตตฺวาจาก นํ วิเสสณะของ
 ติสฺสํฯ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิ “ติสฺส อาลปนะ ตฺวํ สุททกัตตานิ อสิฯ อายยาตบท-
 กัตตฺวาจาก กิณฺहु ปุจฺฉนํตถะ ทุกฺขี กิตฺติ ทุมฺมโน กิตฺติ อสฺสุมฺโข กิตฺติ วิกติกัตตานิ
 หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน รุทฺมาโนฯ อพฺภันตริกิริยาของ ตฺวํ อาคโต วิกติกัตตานิ
 อสิ” อิติศัพฺท อากาละใน ปุจฺฉิ ฯ

๘. เตปี ภิกขุ “เอส คนุตวา กิณฺจิ อาลูลิกํ กเรยยาติ จินฺเตตฺตวา เตเนว สทุธิ คนุตวา สตุถาริ วนฺทิตฺตวา เอกมฺนตํ นิสีทิสฺสุ ๫

เตปี ภิกขุ “เอโส (ภิกขุ) คนุตวา กิณฺจิ อาลูลิกํ กเรยยาติ จินฺเตตฺตวา เตเน เอว (ติสฺเสน) สทุธิ คนุตวา สตุถาริ วนฺทิตฺตวา เอกมฺนตํ นิสีทิสฺสุ ๫

เตปี ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. แม่เหล่านั้ จินฺเตตฺตวา คิดแล้ว อิติ ว่า “เอโส (ภิกขุ) อ.ภิกษุ นี้ คนุตวา ไปแล้ว กเรยฺย พิงฺกกระทำ อาลูลิกํ ซึ่งความขุ่นมัว กิณฺจิ อะไรๆ” อิติ ดั่งนี้ คนุตวา ไปแล้ว สทุธิ กับ เตเน เอว (ติสฺเสน) ด้วยพระติสสะนั้นนั้นเทียว วนฺทิตฺตวา ถวายบังคมแล้ว สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา นิสีทิสฺสุ นั้แล้ว เอกมฺนตํ ณ ที่สมควร ๫

แม่ภิกษุเหล่านั้ก็คิดกันว่า “ภิกษุนี้่น่าจะไปทำความขุ่นมัวอะไรๆ” จึงพากันไปพร้อม กับพระติสสะนั้นนั้นแหละ ถวายบังคมพระศาสดา แล้วนั้ ณ ที่สมควร

อปิตฺทพฺท อเปกขตฺตเถเข้ากับ เตฯ วิเสสนะของ ภิกขุฯ สฺุทกตฺตตาใน นิสีทิสฺสุฯ อาขยาต-บทกตฺตตฺตวาจาก “เอโส วิเสสนะของ ภิกขุฯ สฺุทกตฺตตาใน กเรยฺยฯ อาขยาตบทกตฺตตฺตวาจาก คนุตวา ปุพฺพกาลกิริยาใน กเรยฺย กิณฺจิ วิเสสนะของ อาลูลิกํฯ อวุตตกัมมะใน กเรยฺย” อิติตฺทพฺท อากาละใน จินฺเตตฺตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนุตวา เอวศฺพท อวธารณะเข้ากับ เตเนฯ วิเสสนะของ ติสฺเสนฯ สหตฺถตฺตติยาเข้ากับ สทุธิฯ กิริยาสมวาเยใน คนุตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺตวา สตุถาริ อวุตตกัมมะใน วนฺทิตฺตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสีทิสฺสุ เอกมฺนตํ อาธาระใน นิสีทิสฺสุ ๫

๙. โส สตุถารา ปุจฺฉิตฺโต “อิเม มํ ฆนฺเต ภิกขุ อฏฺโถสนฺตฺติติ อาห ๫

โส (ติสฺโส) สตุถารา ปุจฺฉิตฺโต “อิเม มํ ฆนฺเต ภิกขุ อฏฺโถสนฺตฺติติ อาห ๫

โส (ติสฺโส) อ.พระติสสะนั้น สตุถารา ปุจฺฉิตฺโต ผู้-อันพระศาสดา-ตรัสถามแล้ว อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อิเม ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้ อฏฺโถสนฺตฺติติ ย่อมด่า มํ ซึ่งข้าพระองค์” อิติ ดั่งนี้ ๫

พระติสสะนั้นถูกพระศาสดาตรัสถาม ก็กราบทูลว่า “พวกภิกษุเหล่านั้พากันด่าข้า-พระองค์ พระเจ้าข้า”

โส วิเสสณะของ ติสฺโส๑ สุธกัตตนาใน อาห๑ อาชยาตบทกัตตวาจก สตุถารา
อนภิตกัตตนาใน ปุจฺฉิน๑ วิเสสณะของ ติสฺโส “ภนฺเต อาลปนะ อิมะ วิเสสณะของ
ภิกขุ๑ สุธกัตตนาใน อุกโกสนฺติ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก มํ อวุตตกัมมะใน อุกโกสนฺติ”
อิตฺตํ อากาเรใน อาห ๕

.....

.....

๑๐. “กหํ ปน ตวํ นิสินฺโนสฺสิตี ๕

(สตุถา) “กหํ (จาเน) ปน ตวํ นิสินฺโน อสฺส” อิตฺติ (ปุจฺฉิน) ๕

(สตุถา) อ.พระศาสดา (ปุจฺฉิน) ตรัสถามแล้ว อิตฺติ ว่า “ปน กิํ ตวํ อ.เชอ นิสินฺโน เป็น
ผู้หนึ่งแล้ว กหํ (จาเน) ในที่ไหน อสฺส ย่อมเป็น” อิตฺติ ดังนี้ ๕

พระศาสดาตรัสถามว่า “ก็แล้วเธอนั่งที่ไหนล่ะ”

สตุถา สุธกัตตนาใน ปุจฺฉิน๑ อาชยาตบทกัตตวาจก “ปน วากยารัมภโชตกะ ตวํ สุธก-
กัตตนาใน อสฺส๑ อาชยาตบทกัตตวาจก กหํ วิเสสณะของ จาเน๑ วิสยาธาระใน นิสินฺโน๑
วิกตีกัตตนาใน อสฺส” อิตฺตํ อากาเรใน ปุจฺฉิน ๕

.....

๑๑. “วิหารมชฺฌเ อุปฺภูจฺฉานสาลาโย ภนฺเตติ ๕

(โส ติสฺโส) “(อหํ) วิหารมชฺฌเ อุปฺภูจฺฉานสาลาโย ภนฺเต (นิสินฺโน อมฺหิ)” อิตฺติ (อาห) ๕

(โส ติสฺโส) อ.พระติสสะนั้น (อาห) กราบทูลแล้ว อิตฺติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้
เจริญ (อหํ) อ.ข้าพระองค์ (นิสินฺโน) เป็นผู้หนึ่งแล้ว อุปฺภูจฺฉานสาลาโย ในศาลาเป็นที่
บำรุง วิหารมชฺฌเ ในท่ามกลางแห่งวิหาร (อมฺหิ) ย่อมเป็น” อิตฺติ ดังนี้ ๕

พระติสสะนั้นกราบทูลว่า “ข้าพระองค์นั่งอยู่ที่ศาลาบำรุง กลางวิหาร พระเจ้าข้า”

โส วิเสสณะของ ติสฺโส๑ สุธกัตตนาใน อาห๑ อาชยาตบทกัตตวาจก “อหํ สุธกัตตนา
ใน อมฺหิ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก วิหารมชฺฌเ กิตฺติ อุปฺภูจฺฉานสาลาโย กิตฺติ วิสยาธาระใน
นิสินฺโน๑ วิกตีกัตตนาใน อมฺหิ” อิตฺตํ อากาเรใน อาห ๕

.....

๑๒. “อิเม เต ภิกขุ อากจณฺหตา ทิฏฺฐาติ ฯ

(สตุถา) “อิเม เต ภิกขุ อากจณฺหตา ทิฏฺฐาติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(สตุถา) อ.พระศาสดา (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “อิเม ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ อากจณฺหตา มาอยู่ เต อันเชอ ทิฏฺฐา เห็นแล้วหรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสถามว่า “พวกภิกษุเหล่านี้มา เชอเห็นไหม”

สตุถา สุทฺธกัถตาใน ปุจฺฉิ ฯ อาขยาตบทกัถตฺวาจก “อิเม วิเสสฺนหของ ภิกขุ ๑ วุตตกัถมมะ ใน ทิฏฺฐา ๑ กิตบทกัถมมาจก เต อนภิทกัถตาใน ทิฏฺฐา อากจณฺหตา อัปภันตรกิริยาของ ภิกขุ” อิติ ศัพฺพ อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๑๓. “ทิฏฺฐา ภนฺเตติ ฯ

(โส ติสฺโส) “(มยา อิเม ภิกขุ อากจณฺหตา) ทิฏฺฐา ภนฺเตติ (อาห) ฯ

(โส ติสฺโส) อ.พระติสสะนั้น (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้ เจริญ (อิเม ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ (อากจณฺหตา) มาอยู่ (มยา) อันข้าพระองค์ ทิฏฺฐา เห็นแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระติสสะกราบทูลว่า “เห็น พระเจ้าข้า”

โส วิเสสฺนหของ ติสฺโส ๑ สุทฺธกัถตาใน อาห ๑ อาขยาตบทกัถตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ อิเม วิเสสฺนหของ ภิกขุ ๑ วุตตกัถมมะใน ทิฏฺฐา ๑ กิตบทกัถมมาจก มยา อนภิทกัถตา ใน ทิฏฺฐา อากจณฺหตา อัปภันตรกิริยาของ ภิกขุ” อิติ ศัพฺพ อาการะใน อาห ฯ

๑๔. “อุฏฺฐาย เต ปจฺจุคฺคฺคฺมฺนํ กตฺนฺติ ฯ

(สตุถา) “อุฏฺฐาย เต ปจฺจุคฺคฺคฺมฺนํ กตฺนฺติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(สตุถา) อ.พระศาสดา (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “อุฏฺฐาย ปจฺจุคฺคฺคฺมฺนํ อ.การลุก ขึ้นแล้วต้อนรับ เต อันเชอ กตฺ กระทำแล้วหรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสถามว่า “แล้วเธอทำการลุกขึ้นต้อนรับใหม่ล่ะ”

สตถา สุทรกัตตานิ ปุจฉิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก “ปัจจุคฺคมนํ วุตตกัम्मะไน กตัง
กิตบทกัम्मวาจก อฏฺฐาย ปุพฺพกาลกิริยาไน ปัจจุคฺคมนํ เต อนภิทกัตตานิ กตัง”
อิติศัพฺพํ อากาเรไน ปุจฉิ ฯ

๑๕. “น กตํ ฆนฺเตติ ฯ

(โส ติสฺโส) “(มยา อฏฺฐาย ปัจจุคฺคมนํ) น กตํ ฆนฺเตติ (อาห) ฯ

(โส ติสฺโส) อ.พระติสสะนั้น (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้
เจริญ (อฏฺฐาย ปัจจุคฺคมนํ) อ.การลุกขึ้นแล้วต้อนรับ (มยา) อันข้าพระองค์ น กตํ
ไม่กระทำแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระติสสะนั้นกราบทูลว่า “ไม่ได้กระทำ พระเจ้าข้า”

โส วิเสสฺสนะของ ติสฺโสฯ สุทรกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตวาจก “ฆนฺเต อาลปนะ
ปัจจุคฺคมนํ วุตตกัम्मะไน กตัง กิตบทกัम्मวาจก มยา อนภิทกัตตานิ กตัง อฏฺฐาย
ปุพฺพกาลกิริยาไน ปัจจุคฺคมนํ” อิติศัพฺพํ อากาเรไน อาห ฯ

๑๖. “เตสํ ปริกฺขารคฺคหณํ เต อาปุฉฺฉิตนฺติ ฯ

(สตถา) “เตสํ (ภิกฺขุณฺ) ปริกฺขารคฺคหณํ เต อาปุฉฺฉิตนฺติ (ปุฉฺฉิ) ฯ

(สตถา) อ.พระศาสดา (ปุฉฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ปริกฺขารคฺคหณํ อ.การรับซึ่ง
บริขาร เตสํ (ภิกฺขุณฺ) ของภิกษุ ท. เหล่านั้น เต อันเธอ อาปุฉฺฉิตํ ถามโดยเอื้อเพื่อ
แล้วหรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสถามว่า “แล้วเธอถามที่จะช่วยรับบริขารของภิกษุเหล่านั้นไหม”

สตถา สุทรกัตตานิ ปุจฉิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก “ปริกฺขารคฺคหณํ วุตตกัम्मะไน
อาปุฉฺฉิตัง กิตบทกัम्मวาจก เตสํ วิเสสฺสนะของ ภิกฺขุณฺฯ สามีสัมพันธะไน ปริกฺขารคฺค
หณํ เต อนภิทกัตตานิ อาปุฉฺฉิตัง” อิติศัพฺพํ อากาเรไน ปุจฉิ ฯ

๑๗. “นาปุจฺฉิตฺ ภาหุเตติ ฯ

(โส ติสฺโส) “(มยา เตสํ ภิกฺขุณํ ปริกฺขารคฺคหณํ) น อาปุจฺฉิตฺ ภาหุเตติ (อาห) ฯ

(โส ติสฺโส) อ.พระตีสสะนั้น (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภาหุเต ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ (ปริกฺขารคฺคหณํ) อ.การรับซึ่งบริขาร (เตสํ ภิกฺขุณํ) ของภิกษุ ท. เหล่านั้น (มยา) อันข้าพระองค์ น อาปุจฺฉิตฺ ไม่ถามโดยเอื้อเฟื้อแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระตีสสะนั้นกราบทูลว่า “ไม่ได้ถาม พระเจ้าข้า”

โส วิเสสนะของ ติสฺโส๑ สุททกัถตาใน อาห๑ อาขยาตบทกัถตฺวาจก “ภาหุเต อาลปนะ ปริกฺขารคฺคหณํ วุตตกัมมะใน อาปุจฺฉิตฺ๑ กิตบทกัมมวาจก มยา อนภิทกัถตาใน อาปุจฺฉิตฺ เตสํ วิเสสนะของ ภิกฺขุณ๑ สามีสัมพันธะใน ปริกฺขาร- นศัพท์ ปฏิเสธะใน อาปุจฺฉิตฺ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

.....
.....
.....

๑๘. “วตฺตํ วา ปานีโย วา อาปุจฺฉิตฺนติ ฯ

(สตฺถา) “วตฺตํ วา ปานีโย วา ตยา อาปุจฺฉิตฺนติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “วตฺตํ วา อ.วัตรหรือ ปานีโย วา หรือว่า อ.น้ำอันบุคคลพึงดื่ม (ตยา) อันเธอ อาปุจฺฉิตฺ ถามโดยเอื้อเฟื้อแล้วหรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสถามว่า “เธอถามถึงวัตรหรือน้ำดื่มบ้างไหม”

สตฺถา สุททกัถตาใน ปุจฺฉิ๑ อาขยาตบทกัถตฺวาจก “วตฺตํ กิตี ปานีโย กิตี วุตตกัมมะใน อาปุจฺฉิตฺ๑ กิตบทกัมมวาจก วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้า วตฺตํ และ ปานีโย ตยา อนภิทกัถตาใน อาปุจฺฉิตฺ” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

.....
.....
.....

๑๙. “นาปุจฉิต์ ภาหุเตติ ฯ

(โส ติสฺโส) “(วตุตฺ วา ปานีโย วา มยา) น อาปุจฉิต์ ภาหุเตติ (อาห) ฯ

(โส ติสฺโส) อ.พระติสสะนั้น (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภาหุเต ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ (วตุตฺ วา) อ.วัตรหรือ (ปานีโย วา) หรือว่า อ.น้ำอันบุคคลพึงดื่ม (มยา) อัน ข้าพระองค์ น อาปุจฉิต์ ไม่ถามโดยเอื้อเฟื้อแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระติสสะนั้นกราบทูลว่า “ไม่ได้ถาม พระเจ้าข้า”

โส วิเสสนะของ ติสฺโสฯ สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ภาหุเต อาลปะนะ วตุตฺ กัตี ปานีโย กัตี วุตตกัมมะใน อาปุจฉิต์ฯ กิตบทกัมมวาจก วา สองศัพท์ ปท- วิกัปปัตถะเข้ากับ วตุตฺ และ ปานีโย มยา อนภิหิตกัตตาใน อาปุจฉิต์ นศัพท์ ปฏิเสชชะ ใน อาปุจฉิต์” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

.....
.....
.....

๒๐. “อาสน์ อภิหริตฺวา ปาทสมุพาหน์ กตฺนติ ฯ

(สตฺถา) “อาสน์ อภิหริตฺวา ปาทสมุพาหน์ (ตยา) กตฺนติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “อาสน์ อภิหริตฺวา ปาท- สมุพาหน์ อ.การนำไปเฉพาะ ซึ่งอาสนะ แล้วจึงนวดซึ่งเท้า (ตยา) อันเธอ กตฺ กระทำแล้วหรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสถามว่า “เขอนำอาสนะมาปูแล้วทำการนวดเท้าให้ไหม”

สตฺถา สุทรกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ปาทสมุพาหน์ วุตตกัมมะใน กตฺฯ กิตบทกัมมวาจก อาสน์ อวุตตกัมมะใน อภิหริตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปาทสมุพาหน์ ตยา อนภิหิตกัตตาใน กตฺ” อิติศัพท์ อากาละใน ปุจฺฉิ ฯ

.....
.....
.....

๒๑. “น กตํ ภาณเตติ ฯ

(โส ติสฺโส) “(อาสนํ อภิหริตฺวา ปาทสมุพาทนํ มยา) น กตํ ภาณเตติ (อาห) ฯ

(โส ติสฺโส) อ.พระตีสสะนั้น (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภาณเต ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ (อาสนํ อภิหริตฺวา ปาทสมุพาทนํ) อ.การนำไปเฉพาะ ซึ่งอาสนะ แล้วจึง นวดซึ่งเท้า (มยา) อันข้าพระองค์ น กตํ ไม่กระทำแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระตีสสะนั้นกราบทูลว่า “ไม่ได้กระทำ พระเจ้าข้า”

โส วิเสสนะของ ติสฺโส๑ สุททกัตตาใน อาห๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภาณเต อาลปนะ ปาทสมุพาทนํ วุตตกัมมะใน กตํ๑ กิตบทกัมมวาก อาสนํ อวุตตกัมมะใน อภิหริตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปาทสมุพาทนํ มยา อนภิหิตกัตตาใน กตํ นศฺพทํ ปฏิเสธะใน กตํ” อิตศฺพทํ อาการะใน อาห ฯ

๒๒. “ติสฺส มหุลลภิกฺขุณฺํ สพฺพเมตํ วตฺตํ กตฺตพฺพํ, เอตํ อภิโรเตน วิหารมชฺเชน นิสฺสิทฺตุํ น วฏฺฏติ, ตเวว โทโส, เอเต ภิกฺขุ ชมาเปหิติ ฯ

(สตฺถา) “(ตยา) ติสฺส มหุลลภิกฺขุณฺํ สพฺพํ เอตํ วตฺตํ กตฺตพฺพํ, (ตยา) เอตํ (วตฺตํ) อภิโรเตน วิหารมชฺเชน นิสฺสิทฺตุํ น วฏฺฏติ, ตว เอว โทโส, (ตฺว) เอเต ภิกฺขุ ชมาเปหิติ (อาห) ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ติสฺส ดูก่อนตีสสะ เอตํ วตฺตํ อ.วัตร นั้น สพฺพํ ทั้งปวง (ตยา) อันเธอ กตฺตพฺพํ ฟังกระทำ มหุลลภิกฺขุณฺํ แก่ภิกษุผู้แก่ ท., (ตยา) เอตํ (วตฺตํ) อภิโรเตน วิหารมชฺเชน นิสฺสิทฺตุํ อ.อัน- อันเธอ ผู้ไม่กระทำ อยู่ ซึ่งวัตรนั้น -นี้ ในท่ามกลางแห่งวิหาร น วฏฺฏติ ย่อมไม่ควร, โทโส อ.โทษ ตว เอว ของเธอนั้นเทียว, (ตฺว) อ.เธอ เอเต ภิกฺขุ ยังภิกษุ ท. เหล่านี้ ชมาเปหิ จงให้ออดโทษ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนตีสสะ วัตรนั้นทั้งหมด เธอควรทำแก่ภิกษุผู้แก่ทั้งหลาย, การที่เธอไม่ทำวัตรนั้นนี้ท่ามกลางวิหาร ไม่ควรเลย, เป็นความผิดของเธอแน่แท้, เธอจงขอให้ภิกษุเหล่านี้อดโทษเสีย”

สตถา สุทรกัตตานิ อาหะ อาชยตบทกัตตุวจาก “ติสฺส อาลปนะ สพฺพํ กัถิ เอตํ กัถิ วิเสสนะของ วุตตัง วุตตกัมมะใน กตตพฺพัง กิตบทกัมมวจาก ตยา อนภิตกัตตานิ ใน กตตพฺพํ มหุลลภิกขุณฺหํ สัมปทานใน กตตพฺพํ, นิสสิทฺตุํ ตุมัตถกัตตานิ วฏฺฏติฯ อาชยตบทกัตตุวจาก ตยา อนภิตกัตตานิ นิสสิทฺตุํ เอตํ วิเสสนะของ วุตตัง อวุตตกัมมะใน อภิโรเตนง วิเสสนะของ ตยา วิหารมชฺเชม วิสยาธาระใน นิสสิทฺตุํ นคัพฺพํ ปฏฺฐิเสระใน วฏฺฏติ, เอวคัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ ตวง สามีสัมพันธะใน โทโสง ลิงคัตถะ, ตวํ เหตุกัตตานิ ขมาเปหิฯ อาชยตบทเหตุกัตตุวจาก เอเต วิเสสนะของ ภิกขุง การิตกัมมะใน ขมาเปหิ” อิติคัพฺพํ อาการะใน อาห ๫

.....

.....

.....

๒๓. “เอเต มํ ภาเต อภิโกสิสฺส, นานํ เอเต ขมาเปมีติ ๫

(โส ติสฺโส) “เอเต (ภิกขุ) มํ ภาเต อภิโกสิสฺส, น อหํ เอเต (ภิกขุ) ขมาเปมีติ (อาห) ๫

(โส ติสฺโส) อ.พระติสสะนั้น (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภาเต เข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ เอเต (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ อภิโกสิสฺส ต่าแล้ว มํ ซึ่งเข้าพระองค์, อหํ อ.เข้าพระองค์ น เอเต (ภิกขุ) ขมาเปมิ จะไม่ยังภิกษุ ท. เหล่านี้ ให้ออดโทษ” อิติ ดังนี้ ๫

พระติสสะนั้น กราบทูลว่า “พวกภิกษุเหล่านี้ด่าเข้าพระองค์ พระเจ้าข้า, ข้าพระองค์จะไม่ขอโทษภิกษุเหล่านี้”

โส วิเสสนะของ ติสฺโสง สุทรกัตตานิ อาหะ อาชยตบทกัตตุวจาก “ภาเต อาลปนะ เอเต วิเสสนะของ ภิกขุง สุทรกัตตานิ อภิโกสิสฺสง อาชยตบทกัตตุวจาก มํ อวุตตกัมมะใน อภิโกสิสฺส, อหํ เหตุกัตตานิ ขมาเปมิฯ อาชยตบทเหตุกัตตุวจาก นคัพฺพํ ปฏฺฐิเสระใน ขมาเปมิ เอเต วิเสสนะของ ภิกขุง การิตกัมมะใน ขมาเปมิ” อิติคัพฺพํ อาการะใน อาห ๫

.....

.....

.....

๒๔. “ติสฺส มา เอวํ กริ, ตเวว โทโส, ขมาเปหิ เนติ ฯ

(สตถา) “ติสฺส (ตุว) มา เอวํ กริ, ตว เอว โทโส, (ตุว) ขมาเปหิ เน (ภิกขุ) อิติ (อาห) ฯ

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ติสฺส ดูก่อนติสสะ (ตุว) อ.เธอ มา กริ อย่างกระทำแล้ว เอวํ อย่างนี้, โทโส อ.โทษ ตว เอว ของเธอนั้นเทียว, (ตุว) อ.เธอ เน (ภิกขุ) ยังภิกษุ ท. เหล่านั้น ขมาเปหิ จงให้อดโทษ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนติสสะ เธออย่าทำอย่างนี้เลย, เป็นความผิดของเธอนั้นแหละ, เธอจงขอขมาภิกษุเหล่านั้นเสียเถิด”

สตถา สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยاتبทกัตตุวจาก “ติสฺส อาลปนะ ตุว สุททกัตตา ใน กริฯ อาชยاتبทกัตตุวจาก มาศัพท ปฏิเสชนะใน กริ เอวํ กิริยาวิเสสชนะใน กริ, เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ ตวฯ สามีสัมพันธชนะใน โทโสฯ ลิงคัตถะ, ตุว เหตุกัตตาใน ขมาเปหิฯ อาชยاتبทเหตุกัตตุวจาก เน วิเสสชนะของ ภิกขุฯ การิตกัมมะใน ขมาเปหิ” อิติศัพท อากาละใน อาห ฯ

.....
.....

๒๕. “น ขมาเปมิ ฆนเตติ ฯ

(โส ติสฺโส) “(อห) น (เอเต ภิกขุ) ขมาเปมิ ฆนเตติ (อาห) ฯ

(โส ติสฺโส) อ.พระติสสนั้น (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ (อห) อ.ข้าพระองค์ น (เอเต ภิกขุ) ขมาเปมิ จะไม่ยังภิกษุ ท. เหล่านี้ ให้อดโทษ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระติสสะกราบทูลว่า “กระผมจะไม่ขอขมาภิกษุเหล่านี้ พระเจ้าข้า”

โส วิเสสชนะของ ติสฺโสฯ สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยاتبทกัตตุวจาก “ฆนเต อาลปนะ อห เหตุกัตตาใน ขมาเปมิฯ อาชยاتبทเหตุกัตตุวจาก นศัพท ปฏิเสชนะใน ขมาเปมิ เอเต วิเสสชนะของ ภิกขุฯ การิตกัมมะใน ขมาเปมิ” อิติศัพท อากาละใน อาห ฯ

.....
.....

๒๖. อถ สตถา, “ทุพฺพโจ เอส ภนฺเตติ ภิกฺขุหิ วุตฺเต, “น ภิกฺขเว อิทาเนว, ปุพฺเพเปส
 ทุพฺพโจเยวาทิ วตฺวา, “อิทานิ ดาวสฺส ภนฺเต ทุพฺพจภาโว อมฺเหหิ ฉาโต, อตีเต
 กิมกาสีติ วุตฺเต, “เตนหิ ภิกฺขเว สุณฺหาถาติ วตฺวา อตีตํ อหาริ ๕

อถ สตถา, “ทุพฺพโจ (โหติ) เอส (ติสฺโส) ภนฺเตติ (วจน) ภิกฺขุหิ วุตฺเต, “น ภิกฺขเว
 อิทานิ เอว (เอโส ติสฺโส ทุพฺพโจ โหติ), ปุพฺเพปิ เอโส (ติสฺโส) ทุพฺพโจ เอว (อโหสิ) อิติ
 วตฺวา, “อิทานิ ดาว อสฺส (ติสฺสสฺส) ภนฺเต ทุพฺพจภาโว อมฺเหหิ ฉาโต, อตีเต (เอโส ติสฺโส)
 กิ อากาสีติ (วจน เตหิ ภิกฺขุหิ) วุตฺเต, “เตนหิ ภิกฺขเว (ตุมฺเห) สุณฺหาถาติ วตฺวา อตีตํ (วตฺถุ)
 อหาริ ๕

อถ ครั้งนั้น สตถา อ.พระศาสดา, (วจน) ครั้งเมื่อคำ อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์
 ผู้เจริญ เอโส (ติสฺโส) อ.พระติสสะนี้ ทุพฺพโจ เป็นผู้อันบุคคลพึงว่ากล่าวได้โดยยาก
 (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ภิกฺขุหิ อันภิกษุ ท. วุตฺเต กราบทูลแล้ว, วตฺวา ตรัส
 แล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (เอโส ติสฺโส) อ.พระติสสะนี้ (ตุพฺพโจ) เป็น
 ผู้อันบุคคลพึงว่ากล่าวได้โดยยาก (โหติ) ย่อมเป็น อิทานิ เอว ในกาลนี้นั้นเกี่ยว น
 หามิได้, ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน เอโส (ติสฺโส) อ.พระติสสะนี้ ทุพฺพโจ เอว เป็น
 ผู้อันบุคคลพึงว่ากล่าวได้โดยยากนั้นเกี่ยว (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว” อิติ ดังนี้, (วจน)
 ครั้งเมื่อคำ อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อสฺส (ติสฺสสฺส) ทุพฺพจภาโว
 อ.ความที่- แห่งพระติสสะนั้น -เป็นผู้อันบุคคลพึงว่ากล่าวได้โดยยาก อมฺเหหิ อันข้า
 พระองค์ ท. ฉาโต รู้แล้ว อิทานิ ในกาลนี้ ดาว ก่อน, อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วง
 แล้ว (เอโส ติสฺโส) อ.พระติสสะนี้ อากาสี ได้กระทำแล้ว ก็ ซึ่งอะไร” อิติ ดังนี้ (เตหิ
 ภิกฺขุหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว, วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว
 ดูก่อนภิกษุ ท. เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. สุณฺหาถ จงฟัง” อิติ ดังนี้
 อหาริ ทรงนำมาแล้ว อตีตํ (วตฺถุ) ซึ่งเรื่องอันเป็นไปล่วงแล้ว ๕

ที่นั้น พระศาสดา เมื่อเหล่าภิกษุพากันกราบทูลว่า “พระติสสะนี้ ว่ายาก พระเจ้าข้า”
 จึงตรัสว่า “มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้นนะภิกษุทั้งหลาย แม้ในกาลก่อน พระติสสะนี้ ก็เป็น
 ผู้ว่ายากนั้นแหละ” เมื่อเหล่าภิกษุพากันกราบทูลว่า “ความที่พระติสสะเป็นผู้ว่ายาก
 พวกข้าพระองค์รู้แล้วแต่ในบัดนี้ก่อน, ในอดีต พระติสสะได้ทำอะไร พระเจ้าข้า” จึง
 ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้ากระนั้น พวกเธอจงฟัง” ดังนี้ แล้วทรงนำอดีตนิทานมาเล่า

อถ กาลสัตตมมี สตุถา สุทธกัตตานิ อหริฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, ฆนฺเต อาลปนะ
 เอโส วิเสสนะของ ติสฺโสฯ สุทธกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ทุพฺพโจ วิกติ-
 กัตตานิ โหติ” อิตฺตํ สฺรุปะไน วจเนฯ ลักขณะไน วุตฺเตฯ ลักขณกิริยา ภิกฺขุหิ
 อนภิตกัตตานิ วุตฺเต, “ภิกฺขเว อาลปนะ เอโส วิเสสนะของ ติสฺโสฯ สุทธกัตตานิ
 โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นคฺทํ ปฏฺิเสธนตฺถะ เอวคฺทํ อวธารณะเข้ากับ
 อิทานิฯ กาลสัตตมมีไน โหติ ทุพฺพโจ วิกติกัตตานิ โหติ, เอโส วิเสสนะของ ติสฺโสฯ
 สุทธกัตตานิ อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปคฺทํ อเปกขตฺถะเข้ากับ ปุพฺพเพฯ
 กาลสัตตมมีไน อโหสิ เอวคฺทํ อวธารณะเข้ากับ ทุพฺพโจฯ วิกติกัตตานิ อโหสิ”
 อิตฺตํ อากาเรไน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน วตฺวา “ฆนฺเต อาลปนะ ทุพฺพจภาโว
 วุตตกัมมะไน ฆาโตฯ กิตบทกัมมวจาก อิทานิ กาลสัตตมมีไน ฆาโต ตาวคฺทํ กิริยา-
 วิเสสนะไน ฆาโต อสฺส วิเสสนะของ ติสฺสสุฯ ภาวาทิสัมพันธะไน ทุพฺพจภาโว
 อมฺเหหิ อนภิตกัตตานิ ฆาโต, อตฺเต กาลสัตตมมีไน อกาสิ เอโส วิเสสนะของ ติสฺโสฯ
 สุทธกัตตานิ อกาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ก็ อวุตตกัมมะไน อกาสิ” อิตฺตํ
 สฺรุปะไน วจเนฯ ลักขณะไน วุตฺเตฯ ลักขณกิริยา เตหิ วิเสสนะของ ภิกฺขุหิฯ อนภิต-
 กัตตานิ วุตฺเต, “ภิกฺขเว อาลปนะ เตเนหิ อูยโยชนตฺถะ ตุมฺहे สุทธกัตตานิ สฺนฺนถฯ
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก” อิตฺตํ อากาเรไน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน อหริ อตฺตํ
 วิเสสนะของ วตฺถุฯ อวุตตกัมมะไน อหริ ฯ

.....
 .....
 .....

๒๗. อตฺเต พาราณสียํ พาราณสีราเช รชฺชํ กาเรนฺเต, เทวโล นาม ตาปโส อฏฺฐ มาเส
 หิมวฺนฺเต วสิตฺวา โลณฺมุพฺลเสวณฺตถาย จตฺตารโ มาเส นครํ อุปนิสฺสาย วสิตฺกาโม
 หิมวฺนฺตโต อากนฺตฺวา นครทฺวารपालเก ทิสฺวา ปุจฺฉิ “อิมํ นครํ สมฺปตฺตปพฺพชิตา
 กตฺถ วสฺนฺตฺติ ฯ

อตฺเต พาราณสียํ พาราณสีราเช (ปุคฺคล) รชฺชํ กาเรนฺเต, เทวโล นาม ตาปโส อฏฺฐ มาเส
 หิมวฺนฺเต วสิตฺวา โลณฺมุพฺลเสวณฺตถาย จตฺตารโ มาเส นครํ อุปนิสฺสาย วสิตฺกาโม (หุตฺวา)
 หิมวฺนฺตโต อากนฺตฺวา นครทฺวารपालเก (ชเน) ทิสฺวา ปุจฺฉิ “อิมํ นครํ สมฺปตฺตปพฺพชิตา กตฺถ
 (จาเน) วสฺนฺตฺติ ฯ

อดีต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว พาราณสีราชา ครั้นเมื่อพระราชอาชญาผู้เป็นใหญ่ในเมือง พาราณสี (ปุคคัล) ทรงยังบุคคัล การเหฺนเต ให้กระทำอยู่ รชชั ซึ่งความเป็นแห่ง พระราชา พาราณสีในในเมืองพาราณสี ตาปโส อ.ดาบส เทวโล นาม ชื่อว่าเทวละ วสิตวา อยู่แล้ว หิมวฺนเต ในป่าหิมพานต์ มาเส สิ้นเดือน ท. อฏฺฐ แบด นคร อนุสนฺตสหาย วสิตกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออัน- เข้าไปอาศัย ซึ่งนคร -อยู่ มาเส สิ้นเดือน ท. จตฺตารโ สี่ โลกมฺพิลเสวนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การเสพซึ่งรสเค็มและรสเปรี้ยว (หุตฺวา) เป็น อาคนฺตฺวา มาแล้ว หิมวฺนตฺโต จากป่าหิมพานต์ ทิสฺวา เห็นแล้ว นครทวารปาลเก (ชเน) ซึ่งชน ท. ผู้รักษาซึ่งประตูแห่งพระนคร ปุจฺฉิ งามแล้ว อดี ติว่า “สมฺปตฺตปพฺพชิตา อ.บรพชิตผู้ถึงพร้อมแล้ว ท. อิมํ นคร ซึ่งนครนี้ วสนฺตติ ย่อมอยู่ กตฺถ (จาเน) ในที่ไหน” อดี ดังนี้ ฯ

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าเมืองพาราณสีทรงครองราชย์อยู่ที่เมืองพาราณสี มีดาบสชื่อว่าเทวละอยู่ที่ป่าหิมพานต์ ๘ เดือน ประสงค์จะอาศัยนครอยู่ ๔ เดือน เพื่อต้องการจะเสพรสเค็มรสเปรี้ยว จึงมาจากป่าหิมพานต์ เห็นคนเฝ้าประตูเมืองทั้งหลาย จึงถามว่า “นักบวชที่มาถึงเมืองนี้แล้ว พักอยู่ที่ไหน”

อดีต กาลสัตตมมีใน ปุจฺฉิ พาราณสีราชา ลักษณะใน การเหฺนเตฯ ลักษณะกิริยา พาราณสีโย วิสยาธาระใน การเหฺนเต ปุคคัล การิตกัมมะใน การเหฺนเต รชชั อวตตกัมมะ ใน การเหฺนเต, นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ เทวโลฯ วิเสสนะของ ตาปโสฯ สุทฺธกัตตานิ ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อฏฺฐ วิเสสนะของ มาเสฯ อัจจันตสังโยคะ ใน วสิตฺวา หิมวฺนเต วิสยาธาระใน วสิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา โลกมฺพิลเสวนตฺถาย สัมปทานใน อนุสนฺตสหาย จตฺตารโ วิเสสนะของ มาเสฯ อัจจันตสังโยคะใน อนุสนฺตสหาย นคร อวตตกัมมะใน อนุสนฺตสหายฯ สมานกาลกิริยาใน วสิตฺกาโมฯ วิกตีกัตตานิ หุตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคนฺตฺวา หิมวฺนตฺโต อปาทานใน อาคนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทิสฺวา นครทวารปาลเก วิเสสนะของ ชเนฯ อวตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “สมฺปตฺตปพฺพชิตา สุทฺธกัตตานิ วสนฺตติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อิมํ วิเสสนะของ นครฯ สัมปาปุณฺณียกัมมะใน สมฺปตฺต- กตฺถ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระ ใน วสนฺตติฯ อดีศัพท์ อากาเรใน ปุจฺฉิฯ

.....

๒๘. “กุมภการสาลาย์ ภาณุเตติ ฯ

(นครทวารपालกา ชนา) “(อิมํ นครํ สมฺปตฺตปพฺพชิตา) กุมภการสาลาย์ (วสนฺติ) ภาณุเต” อิติ (อาหํสุ) ฯ

(นครทวารपालกา ชนา) อ.ชน ท. ผู้รักษาซึ่งประตูแห่งนคร (อาหํสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภาณุเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (สมฺปตฺตปพฺพชิตา) อ.บรรพชิตผู้ถึงพร้อมแล้ว ท. (อิมํ นครํ) ซึ่งนครนี้ (วสนฺติ) ย่อมอยู่ กุมภการสาลาย์ ในโรงของบุคคลผู้กระทำ ซึ่งหม้อ” อิติ ดังนี้ ฯ

ยามผู้เฝ้าประตูเมืองตอบว่า “ที่โรงของช่างปั้นหม้อ ครับ”

นครทวารपालกา วิเสสนะของ ชนาฯ สุททกัตตาใน อาหํสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภาณุเต อาลปนะ สมฺปตฺตปพฺพชิตา สุททกัตตาใน วสนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิมํ วิเสสนะของ นครํฯ สัมปาปฺถนียกัมมะเน สมฺปตฺต- กุมภการสาลาย์ วิสยาธาระใน วสนฺติ” อิติศัพท์ อาการะใน อาหํสุ ฯ

.....
.....
.....

๒๙. โส กุมภการสาลํ คนฺตฺวา ทฺวาเร จตฺวา “สเจ เต อครุ, วเสยฺยาม เอกรตฺติ สาลายนฺติ อาห ฯ

โส (เทวโล) กุมภการสาลํ คนฺตฺวา ทฺวาเร จตฺวา “สเจ เต อครุ (โหติ), (มยํ) วเสยฺยาม เอกรตฺติ สาลายนฺติ อาห ฯ

โส (เทวโล) อ.ดาบสชื่อว่าเทวฉะนั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว กุมภการสาลํ สู่ศาลาของ บุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อ จตฺวา ยืนแล้ว ทฺวาเร ที่ประตู อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สเจ ถ้าวว่า อครุ อ.ความไม่หนัก (ใจ) (โหติ) ย่อมมี เต แก่ท่านไซร์, (มยํ) อ.อาตมา วเสยฺยาม พึงอยู่ สาลายํ ในศาลา เอกรตฺติ สิ้นราตรีหนึ่ง” อิติ ดังนี้ ฯ

เทวละดาบสนั้นไปสูโรงของช่างปั้นหม้อ ยืนอยู่ที่ประตูแล้วพูดว่า “ถ้าท่านไม่หนักใจ, อาตมาขอพักอาศัยที่ศาลาสักคืนได้ไหม”

โส วิเสสณะของ เทวโล๑ สุทธกัตตาใน อาห๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก กุมภการสาละ
 สัมปาปุตถีนัยกัมมะใน คนุตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน จตุวา ทวาเร วิสยาธาระใน จตุวา๑
 ปุพพกาลกิริยาใน อาห “สเจ ปริกัปปัตถะ อครุ สุทธกัตตาใน โหติ๑ อาชยาตบท-
 กัตตุวจาก เต สัมปทานใน โหติ, มย๑ สุทธกัตตาใน วเสยยาม๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก
 เอกรตตี อัจฉันตสังโยคะใน วเสยยาม सालाय วิสยาธาระใน วเสยยาม” อิติศัพท์
 อาการะใน อาห ๕

๓๐. กุมภกาโร “มยหิ รตตี सालाय กิจจํ นตฺถิ, มหตี सालา, ยถาสุขี วสถ ฆนฺเตติ
 सालํ นียยาเทสิ ๕

กุมภกาโร “มยหิ รตตี सालाय กิจจํ นตฺถิ, มหตี सालา, (ตุมุเห) ยถาสุขี วสถ ฆนฺเตติ
 (วตฺวา) सालํ นียยาเทสิ ๕

กุมภกาโร อ.บุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อ (วตฺวา) กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “**กิจจํ** อ.กิจ **สาลาย**
 ในศาลา **รตตี** ในเวลากลางคืน **มยหิ** ของกระผม **นตฺถิ** ย่อมไม่มี, **สาลา** อ.ศาลา
มหตี หลังใหญ่, **ฆนฺเต** ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตุมุเห) อ.ท่าน **วสถ** ขอจงอยู่ **ยถาสุขี**
 ตามสบาย” **อิติ** ดังนี้ **นียยาเทสิ** มอบให้แล้ว **สาลํ** ซึ่งศาลา ๕

ช่างปั้นหม้อกล่าวว่า “กระผมไม่มีกิจที่พึงทำในศาลาในตอนกลางคืน, ศาลาหลังใหญ่,
 นิมนต์ท่านพักอาศัยตามสบายเถิดครับ” แล้วมอบถวายศาลาให้

กุมภกาโร สุทธกัตตาใน นียยาเทสิ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก “กิจจํ สุทธกัตตาใน
 นตฺถิ๑ กิริยาบทกัตตุวจาก มยหิ สามีสัมพันธะใน กิจจํ รตตี กาลสัตตมีใน กิจจํ सालाय
 วิสยาธาระใน กิจจํ, มหตี วิเสสณะของ सालา๑ ลิงคัตถะ, ฆนฺเต อาลปนะ ตุมุเห สุทธ-
 กัตตาใน วสถ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก ยถาสุขี กิริยาวิเสสณะใน วสถ” อิติศัพท์ อาการะ
 ใน วตฺวา๑ สมานกาลกิริยาใน นียยาเทสิ सालํ อวุตตกัมมะใน นียยาเทสิ ๕

๓๑. ตสฺมี ปวิสิตฺวา นิสินฺเน, อปโรปี นารโท นาม ตาปโส หิมวฺตโต อาคนฺตฺวา
กุมภการี เอกรตฺติวาสํ ยาจิ ฯ

ตสฺมี (เทวเล) ปวิสิตฺวา นิสินฺเน, อปโรปี นารโท นาม ตาปโส หิมวฺตโต อาคนฺตฺวา
กุมภการี เอกรตฺติวาสํ ยาจิ ฯ

ตสฺมี (เทวเล) ครั้นเมื่อดาบสชื่อว่าเทวเลนั้น **ปวิสิตฺวา** เข้าไปแล้ว **นิสินฺเน** นั่ง
แล้ว, **ตาปโส** อ.ดาบส **นารโท นาม** ชื่อว่านารทะ **อปโรปี** แม่อื่นอีก **อาคนฺตฺวา**
มาแล้ว **หิมวฺตโต** จากป่าหิมพานต์ **ยาจิ** ขอแล้ว **เอกรตฺติวาสํ** ซึ่งการอยู่สันราตรี
หนึ่ง **กุมภการี** กะบุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อ ฯ

เมื่อเทวเลดาบสนั้นเข้าไปนั่งเรียบร้อยแล้ว, ดาบสมแม่อื่นอีกชื่อว่านารทะ ก็มาจากป่า
หิมพานต์ แล้วขออยู่พักอาศัยหนึ่งคืนกับช่างปั้นหม้อ

ตสฺมี วิเสสณะของ เทวเลฯ ลักษณะใน นิสินฺเนฯ ลักษณะกิริยา ปวิสิตฺวา ปุพพกาล-
กิริยาใน นิสินฺเน, อปิตัพทํ อเปกขัตตะเข้ากับ อปโรฯ วิเสสณะของ ตาปโส นามศัพท์
สัญญาโชตกะเข้ากับ นารโทฯ วิเสสณะของ ตาปโสฯ สุทรกัตตาใน ยาจิฯ อาชยาดบ-
กัตตฺวาจาก หิมวฺตโต อปาทานใน อาคนฺตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ยาจิ กุมภการี
อกถิตกัมมะใน ยาจิ เอกรตฺติวาสํ อวุตตกัมมะใน ยาจิ ฯ

๓๒. กุมภกาโร “ปรมาคโต อิมินา สหฺฐี เอกโต วสิตฺกาโม ภเวยฺย วา โน วา, อตฺตทานํ
ปริโมเจสฺสามีติ จินฺตเตตฺวา “สเจ ภนฺเต ปรมุปกโต โรเจสฺสติ, ตสฺส รุจียา วสเถติ
อาห ฯ

กุมภกาโร “ปรมาคโต (ตาปโส) อิมินา (ตาปเสน) สหฺฐี เอกโต วสิตฺกาโม ภเวยฺย วา
โน วา (ปรมาคโต ตาปโส อิมินา ตาปเสน สหฺฐี เอกโต วสิตฺกาโม ภเวยฺย), (อห)
อตฺตทานํ ปริโมเจสฺสามีติ จินฺตเตตฺวา “สเจ ภนฺเต ปรมุปกโต (ตาปโส) โรเจสฺสติ, (ตฺมฺเห)
ตสฺส (ตาปสฺส) รุจียา วสเถติ อาห ฯ

กุมภกาโร อ.บุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อ **จินฺตเตตฺวา** คิดแล้ว **อิติ** ว่า “(ตาปโส) อ.ดาบส
ปรมาคโต ผู้มาแล้วก่อน **วสิตฺกาโม** เป็นผู้ใคร่เพื่ออันอยู่ **เอกโต** โดยความเป็นอัน

เดียวกัน สหุรี กับ อิมินา (ตาปเสน) ด้วยดาบสนี้ ภเวยย พึงเป็น วา หรือ วา หรือว่า (ตาปโส) อ.ดาบส (ปรมาคโต) ผู้มาแล้วก่อน (วสิตุกาโม) เป็นผู้ใคร่เพื่ออัน อยู่ (เอกโต) โดยความเป็นอันเดียวกัน (สหุรี) กับ (อิมินา ตาปเสน) ด้วยดาบสนี้ (ภเวยย) พึงเป็น โหน หามิได้, (อห) อ.เรา ปริโมเจสุสามิ จักเปลื้อง อดุดาน ซึ่งตน” อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ สเจ ถ้าว่า (ตาปโส) อ.ดาบส ปรมุปคโต ผู้เข้าถึงแล้วก่อน โรเจสุสติ จักชอบใจไซ้, (ตุเมเห) อ.ท่าน วสธ ของจงอยู่ รุจिया ตามความชอบใจ ตสฺส (ตาปสฺส) ของดาบสนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

ช่างปั้นหม้อคิดว่า “ดาบสผู้มาถึงก่อนประสงค์จะพักร่วมกับดาบสนี้ หรือไม่ประสงค์จะพักร่วม, เราจะเปลื้องตัวเอง” จึงกล่าวว่า “ถ้าดาบสรูปที่มาถึงก่อนชอบใจ, ขอท่านจงพักตามความชอบใจของดาบสรูปนั้นเถิด”

กุมภกาโร สุทรกัตตานิ อาหฺย อาชยาตบทกัตตุวจาก “ปรมาคโต วิเสสนะ ของ ตาปโสฯ สุทรกัตตานิ ภเวยยฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อิมินา วิเสสนะของ ตาปเสนฯ สหัตถตติยาเข้ากับ สหุรีฯ คุณสมวาเยใน เอกโตฯ ตติยาวิเสสนะใน วสิตุกาโมฯ วิกติกัตตานิ ภเวยย วา สองศัพท์ วากยวิกัปปัตตะเข้ากับ ปรมาคโต ตาปโส อิมินา ตาปเสน สหุรี เอกโต วสิตุกาโม ภเวยย และ โน ปรมาคโต ตาปโส อิมินา ตาปเสน สหุรี เอกโต วสิตุกาโม ภเวยย ปรมาคโต วิเสสนะของ ตาปโสฯ สุทรกัตตานิ ภเวยยฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก โนศัพท์ ปฏิเสธนัตตะ อิมินา วิเสสนะของ ตาปเสนฯ สหัตถตติยาเข้ากับ สหุรีฯ คุณสมวาเยใน เอกโตฯ ตติยาวิเสสนะใน วสิตุกาโมฯ วิกติกัตตานิ ภเวยย, อหฺ สุทรกัตตานิ ปริโมเจสุสามิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อดุดาน อวุตตกัมมะใน ปริโมเจสุสามิ” อิติศัพท์ อาการะใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “ภนุเต อาลปนะ สเจ ปริกัปปัตตะ ปรมุปคโต วิเสสนะของ ตาปโสฯ สุทรกัตตานิ โรเจสุสติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก, ตุเมเห สุทรกัตตานิ วสธฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตสฺส วิเสสนะของ ตาปสฺสฯ สามีสัมพันธะใน รุจियाฯ ตติยาวิเสสนะใน วสธ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

.....

.....

.....

๓๓. โส ตํ อุปสงกมิตฺวา “สเจ เต อจฺริย อครุ, มยฺเมตฺถ เอกฺรตฺตี วเสยฺยามาติ, “มหตี สาลา, ปวิสิตฺวา เอกมฺนฺเต วสาติ วุตฺเต, ปวิสิตฺวา ปุเรตรํ ปวิฏฺจสฺส อปรภาเค นิสีทิ ฯ

โส (นารโท) ตํ (เทวลํ) อุปสงกมิตฺวา “สเจ เต อจฺริย อครุ (โหติ), มยฺ เอตฺถ (จาเน) เอกฺรตฺตี วเสยฺยามาติ (วตฺวา), “มหตี สาลา, (ตุวํ) ปวิสิตฺวา เอกมฺนฺเต วสาติ (วจเน เตน เทวเลน) วุตฺเต, ปวิสิตฺวา ปุเรตรํ ปวิฏฺจสฺส (เทวลสฺส) อปรภาเค นิสีทิ ฯ

โส (นารโท) อ.ดาบสชื่อว่านารทะนั้น อุปสงกมิตฺวา เข้าไปหาแล้ว ตํ (เทวลํ) ซึ่ง ดาบสชื่อว่าเทวละนั้น (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อจฺริย ข้าแต่อาจารย์ สเจ ถ้าว่า อครุ อ.ความไม่หนัก (ใจ) (โหติ) ย่อมมี เต แก่ท่านไซ้, มยฺ อ.กระผม วเสยฺยาม พึ่งอยู่ เอกฺรตฺตี สิ้นราตรีหนึ่ง เอตฺถ (จาเน) ในที่นี้” อิติ ดังนี้, (วจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “สาลา อ.ศาลา มหตี หลังใหญ่, (ตุวํ) อ.ท่าน ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว วส จงอยู่ เอกมฺนฺเต ในที่สมควร” อิติ ดังนี้ (เตน เทวเลน) อันดาบสชื่อว่าเทวละนั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว, ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว นิสีทิ นิ่งแล้ว อปรภาเค ในส่วนอื่นอีก ปวิฏฺจสฺส (เทวลสฺส) แห่งดาบสชื่อว่าเทวละ ผู้เข้าไปแล้ว ปุเรตรํ ก่อนกว่า ฯ

นารทดาบสนั้นจึงเข้าไปหาเทวละดาบสนั้น แล้วกล่าวว่า “ท่านอาจารย์ ถ้าท่านไม่หนักใจไซ้, กระผมขอพักอาศัยในที่นี้สักคืน”, เมื่อเทวละดาบสกล่าวว่า “ศาลาหลังใหญ่, นิมนต์ท่านเข้าไปพักในที่สมควรเถิด”, จึงเข้าไปนั่ง ณ ส่วนอื่นจากที่เทวละดาบสเข้าไปก่อนแล้ว

โส วิเสสณะของ นารโทฯ สุทฺธกัตตาใน นิสีทิฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ เทวลํฯ อวุตตกัมมะใน อุปสงกมิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “อจฺริย อาลปนะ สเจ ปริกัปปัตถะ อครุ สุทฺธกัตตาใน โหติฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก เต สัมปทานใน โหติ, มยฺ สุทฺธกัตตาใน วเสยฺยามฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก เอตฺถ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน วเสยฺยาม เอกฺรตฺตี อัจจันตสังโยคะใน วเสยฺยาม” อิติศัพท์ อากาละใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปวิสิตฺวา “มหตี วิเสสณะของ สาลาฯ ลิงคัตถะ, ตุวํ สุทฺธกัตตา ใน วสฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก ปวิสิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน วส เอกมฺนฺเต อาชาระ ใน วส” อิติศัพท์ สรุปะใน วจเนฯ ลักษณะใน วุตฺเตฯ ลักษณะกิริยา เตน วิเสสณะของ เทวเลนฯ อนภิตกัตตาใน วุตฺเต, ปวิสิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสีทิ ปุเรตรํ กิริยา-

วิเสสณะใน ปวิภูจสุตฺต วิเสสณะของ เทวลสุตฺต สามีสัมพันธะใน อปรภาเคฯ วิสยาธาระ
ใน นิสีทิ ฯ

.....
.....
.....

๓๔. อุโภปิ สาราณีโย กถํ กเถตฺวา, สยนกาเล นารโท เทวลสุตฺต นิปชฺชนภูจฺจานนฺจ
ทวารนฺจ สลฺลกุเขตฺวา นิปชฺชิ ฯ

อุโภปิ (ตาปสา) (อญฺญมมญฺญ) สาราณีโย กถํ กเถตฺวา, สยนกาเล นารโท เทวลสุตฺต
นิปชฺชนภูจฺจานนฺจ ทวารนฺจ สลฺลกุเขตฺวา นิปชฺชิ ฯ

(ตาปสา) อ.ดาบส ท. **อุโภปิ** แม่ทั้งสอง **กเถตฺวา** กล่าวแล้ว **กถํ** ซึ่งวาจาเป็นเครื่อง
กล่าว **(อญฺญมมญฺญ)** **สาราณีโย** อันเป็นเครื่องยังกันและกันให้ระลึกถึง, **สยนกาเล** ใน
กาลเป็นที่นอน **นารโท** อ.ดาบสชื่อว่านารทะ **สลฺลกุเขตฺวา** กำหนดแล้ว **นิปชฺชนภู-**
จฺจานนฺจ ซึ่งที่เป็นที่นอน **เทวลสุตฺต** ของดาบสชื่อว่าเทวละ จ ด้วย **ทวารํ** ซึ่งประตู จ
ด้วย **นิปชฺชิ** นอนแล้ว ฯ

ดาบสแม่ทั้ง ๒ รูปสนทนากันด้วยสาราณียธรรม, เวลานอน นารทะดาบสกำหนด
ที่นอนของเทวละดาบสและประตู แล้วจึงนอน

อภิปัทธํ อเปกขัตถะเข้ากับ อุโภฯ วิเสสณะของ ตาปสาฯ ปกติกัตตาใน กเถตฺวาฯ
กิริยาปธานนัย อญฺญมมญฺญ การิตกัมมะใน สาราณีโยฯ วิเสสณะของ กถํฯ อวุตตกัมมะ
ใน กเถตฺวา, สยนกาเล กาลสัตตมมีใน นิปชฺชิ นารโท สุตฺรกัตตาใน นิปชฺชิฯ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก เทวลสุตฺต สามีสัมพันธะใน นิปชฺชนภูจฺจานนฺจ กิติ ทวารํ กิติ อวุตตกัมมะ
ใน สลฺลกุเขตฺวา จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ เทวลสุตฺต นิปชฺชนภูจฺจานนฺจ และ ทวารํ
สลฺลกุเขตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิปชฺชิ ฯ

.....
.....
.....

๓๕. โส ปน เทวโล นิปชชมาโน อตตโน นิสินฺนฏฺฐาเน อนิปชชิตฺวา ทวารมชฺเฌ ติริยํ
นิปชชิตฺ ๑

ปน ส่วนว่ โส เทวโล อ.ดาบสชื่อว่าเทวละนั้น นิปชชมาโน เมื่อนอน อนิปชชิตฺวา
ไม่นอนแล้ว นิสินฺนฏฺฐาเน ในที่เป็นที่นั้ง อตตโน ของตน นิปชชิตฺ นอนแล้ว ติริยํ
ขวาง ทวารมชฺเฌ ที่ท่ามกลางแห่งประตู ๑

ส่วนเทวละดาบสนั้น เมื่อจะนอน ไม่นอนในที่ที่ตัวเองนั้ง แต่ไปนอนขวางกลางประตู

ปน ปักขันตรโชตกะ โส วิเสสนะของ เทวโล๑ สุททกัตตาโน นิปชชิตฺ๑ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก นิปชชมาโน อัมภันตรกิริยาของ เทวโล อตตโน สามีสัมพันธะใน
นิสินฺนฏฺฐาเน๑ วิสยาธาระใน อนิปชชิตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน นิปชชิตฺ ทวารมชฺเฌ
วิสยาธาระใน นิปชชิตฺ ติริยํ กิริยาวิเสสนะใน นิปชชิตฺ ๑

.....
.....
.....
.....

๓๖. นารโท รตฺตี นิกฺขมฺนฺโต ตสฺส ชฺฆาสุ อกฺกมิ ๑

นารโท รตฺตี นิกฺขมฺนฺโต ตสฺส (เทวลสฺส) ชฆาสุ อกฺกมิ ๑

นารโท อ.ดาบสชื่อว่านารทะ นิกฺขมฺนฺโต เมื่อออกไป รตฺตี ในเวลากลางคืน อกฺกมิ
เหยียบแล้ว ชฆาสุ ที่มวยผม ท. ตสฺส (เทวลสฺส) ของดาบสชื่อว่าเทวละนั้น ๑

นารทะดาบสเมื่อจะออกไปในตอนกลางคืน เหยียบที่มวยผมทั้งหลายของเทวละดาบส
นั้น

นารโท สุททกัตตาโน อกฺกมิ๑ อาชยาตบอทกัตตฺวาจก รตฺตี กาลสัตตมีใน นิกฺขมฺนฺโต๑
อัมภันตรกิริยาของ นารโท ตสฺส วิเสสนะของ เทวลสฺส๑ สามีสัมพันธะใน ชฆาสุ๑
วิสยาธาระใน อกฺกมิ ๑

.....
.....
.....

๓๗. “โก มั อุกกมิตี วุตเต, “อาจริย อหนุตติ อาห ๕

“โก มั อุกกมิตี (วจน เทน เทวเลน) วุตเต, (โส นารโท) “อาจริย อหนุตติ อาห ๕

(วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “โก อ.ใคร อุกกมิ เหยียบแล้ว มั ซึ่งเรา” อิติ ดังนี้ (เทน เทวเลน) อันดาบสชื่อว่าเทวะนั้น วุตเต กล่าวแล้ว, (โส นารโท) อ.ดาบสชื่อว่านาระนั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาจริย ข้าแต่อาจารย์ อหิ อ.กระผม” อิติ ดังนี้ ๕

เมื่อเทวเลดาบสพูดว่า “ใครเหยียบเรา”, นารเลดาบสจึงกล่าวว่า “กระผมเองครับ อาจารย์”

“โก สุทธกัตตานิ อุกกมิ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก มั อวุตตกัมมะใน อุกกมิ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจน ๑ ลักษณะใน วุตเต ๑ ลักษณะกิริยา เตน วิเสสนะของ เทวเลน ๑ อนภิตกัตตานิ วุตเต, โส วิเสสนะของ นารโท ๑ สุทธกัตตานิ อาห ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก “อาจริย อาลปนะ อหิ ลิงคัตถะ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๕

๓๘. “กุกขชฎิล อรณญโต อาคนตุวา มม ชฎาสู อุกกมสิตี ๕

(โส เทวโล) “กุกขชฎิล (ตุวั) อรณญโต อาคนตุวา มม ชฎาสู อุกกมสิตี (อาห) ๕

(โส เทวโล) อ.ดาบสชื่อว่าเทวะนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “กุกขชฎิล แนะชฎิล โกง (ตุวั) อ.ท่าน อาคนตุวา มาแล้ว อรณญโต จากป่า อุกกมสิ ย่อมเหยียบ ชฎาสู ที่มวยผม ท. มม ของเรา” อิติ ดังนี้ ๕

เทวเลดาบสจึงพูดว่า “หนอยแนะชฎิลโกง ท่านมาจากป่ามาเหยียบที่ชฎาทั้งหลายของเรา”

โส วิเสสนะของ เทวโล ๑ สุทธกัตตานิ อาห ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก “กุกขชฎิล อาลปนะ ตุวั สุทธกัตตานิ อุกกมสิ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก อรณญโต อปาทานใน อาคนตุวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน อุกกมสิ มม สามีสัมพันธะใน ชฎาสู ๑ วิสยาธาระใน อุกกมสิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๕

๓๙. “อาจารย์ ตุมหากั อิธ นิปนุณภาวั น ชานามิ, ขมถ เมติ วตุวา, ตสฺส กนฺทนฺตสฺเสว, พหิ นิกฺขมิ ฯ”

(โส นารโท) “อาจารย์ (อห) ตุมหากั อิธ (จาเน) นิปนุณภาวั น ชานามิ, (ตุมฺเห) ขมถ เมติ วตุวา, ตสฺส (เทวลสฺส) กนฺทนฺตสฺเสว, พหิ นิกฺขมิ ฯ”

(โส นารโท) อ.ดาบสชื่อว่านารทะนั้น วตุวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาจารย์ ข้าแต่ อาจารย์ (อห) อ.กระผม น ชานามิ ย่อมไม่รู้ ตุมหากั อิธ (จาเน) นิปนุณภาวั ซึ่งความที่- แห่งท่าน -เป็นผู้นอนแล้ว ในที่นี้, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ขมถ ของงอดโทษ เม แก่กระผม” อิติ ดังนี้, ตสฺส (เทวลสฺส) เมื่อดาบสชื่อว่าเทวฉะนั้น กนฺทนฺตสฺส เหว คร่ำครวญอยู่นั้นเทียว, นิกฺขมิ ออกไปแล้ว พหิ ในภายนอก ฯ”

นารทดาบสนั้นกล่าวว่า “ท่านอาจารย์ กระผมไม่ทราบที่ท่านนอนอยู่ในที่นี้, ขอขมา แก่กระผมด้วยครับ”, เมื่อเทวจะดาบสนั้นยังคร่ำครวญอยู่นั้นแหละ, ก็ออกไปข้างนอก

โส วิเสสนะของ นารโทฯ สุททกัตตาใน นิกฺขมิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อาจารย์ อาลปนะ อหฺ สุททกัตตาใน ชานามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตุมหากั ภาวาทิสัมพันธะ ใน นิปนุณภาวั อิธ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาระใน นิปนุณ- นิปนุณภาวัฯ อวุตตกัมมะ ใน ชานามิ นคฺพิทฺ ปรุทฺเสระใน ชานามิ, ตุมฺเห สุททกัตตาใน ขมถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เม สัมปทานใน ขมถ” อิติคฺพิทฺ อาการะใน วตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิกฺขมิ, ตสฺส วิเสสนะของ เทวลสฺสฯ อนาทรใน กนฺทนฺตสฺสฯ อนาทรกิริยา เหวคฺพิทฺ อวธารณะเข้ากับ กนฺทนฺตสฺส, พหิ อาการะใน นิกฺขมิ ฯ”

๔๐. อิตโร “อัย ปวิสฺนฺโตปิ มํ อุกฺกเมยฺยาติ ปริวตฺเตตฺวา ปาทฏฺจาเน สีสํ กตฺวา นิปชฺชิ ฯ”

อิตโร (เทวโล) “อัย (ตาปโส) ปวิสฺนฺโตปิ มํ อุกฺกเมยฺยาติ (จินฺเตตฺวา อตฺตานํ) ปริวตฺเตตฺวา ปาทฏฺจาเน สีสํ กตฺวา นิปชฺชิ ฯ”

อิตโร (เทวโล) อ.ดาบสชื่อว่าเทวฉะนั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อัย (ตาปโส) อ.ดาบสนี้ ปวิสฺนฺโตปิ แม้เมื่อเข้ามา อุกฺกเมยฺย พึงเหยียบ มํ ซึ่งเรา” อิติ ดังนี้ (อตฺตานํ) ยังตน ปริวตฺเตตฺวา ให้เป็นไปรอบแล้ว นิปชฺชิ นอนแล้ว

กตวา กระทำ **สีส์** ซึ่งศีระ **ปาทฏจาเน** ในตำแหน่งแห่งเท้า ฯ

เทวละดาบสนอกนี้ คิดว่า “ดาบสนี้เมื่อจะเข้ามาพึงเหยียบเรา” จึงนอนหันศีระไปทางเท้า

อิตโร วิเสสณะของ เทวโล๑ สุทรกัตตาใน นิปชช๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อัย วิเสสณะของ ตาปโส๑ สุทรกัตตาใน ออกกเมย๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ ปวิสฺนุโต๑ อัพภันตรกิริยาของ ตาปโส มํ อวุตตกัมมะใน ออกกเมย” อิตติศัพท อาการะใน จินฺเตตฺตว๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปรีวตเตตฺตว อุตตทาน การิตกัมมะใน ปรีวตเตตฺตว๑ ปุพพกาลกิริยาใน นิปชช ปาทฏจาเน วิสยาธาระใน กตวา สีส์ อวุตตกัมมะใน กตวา๑ กิริยาวิเสสณะใน นิปชช ฯ

๔๑. นารโทปิ ปวิสฺนุโต “ปจฺมมฺปาหํ อจฺริเย อปรชฺฐมฺ, อิทานิสุส ปาทปสฺเสน ปวิสฺสสามิตฺติ จินฺเตตฺตว อากจฺจนฺโต คีวาย อกฺกมิ ฯ

นารโทปิ ปวิสฺนุโต “ปจฺมมฺปิ อหํ อจฺริเย อปรชฺฐมฺ, อิทานิ (อหํ) อสฺส (อจฺริยสฺส) ปาทปสฺเสน ปวิสฺสสามิตฺติ จินฺเตตฺตว อากจฺจนฺโต คีวาย อกฺกมิ ฯ

นารโทปิ แม้ อ.ดาบสชื่อว่านารทะ **ปวิสฺนุโต** เมื่อเข้าไป **จินฺเตตฺตว** คิดแล้ว อิติ ว่า อหํ อ.เรา **อปรชฺฐมฺ** ประพฤติผิดแล้ว **อจฺริเย** ในอาจารย์ **ปจฺมมฺปิ** แม้ครั้งแรก, **อิทานิ** ในกาลนี้ (อหํ) อ.เรา **ปวิสฺสสามิ** จักเข้าไป **ปาทปสฺเสน** โดยข้างแห่งเท้า **อสฺส (อจฺริยสฺส)** ของอาจารย์นั้น” อิติ ดังนี้ **อากจฺจนฺโต** มาอยู่ **อกฺกมิ** เหยียบแล้ว **คีวาย** ที่คอ ฯ

ฝ่ายนารทะดาบสเมื่อจะเข้าไป ก็คิดว่า “เราประพฤติผิดในอาจารย์ครั้งแรก, บัดนี้ เราจะเข้าไปทางด้านเท้าของอาจารย์นั้น” ขณะที่เดินมาได้เหยียบเข้าที่คอ

อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ นารโท๑ สุทรกัตตาใน ออกกมิ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก ปวิสฺนุโต อัพภันตรกิริยาของ นารโท “อหํ สุทรกัตตาใน อปรชฺฐมฺ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ ปจฺม๑ กิริยาวิเสสณะใน อปรชฺฐมฺ อจฺริเย วิสยาธาระใน อปรชฺฐมฺ, อิทานิ กาลสัตตมฺีใน ปวิสฺสสามิ อหํ สุทรกัตตาใน ปวิสฺสสามิ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก อสฺส วิเสสณะของ อจฺริยสฺส๑ สามีสัมพันธะใน ปาทปสฺเสน๑

ตติยาวิเสสณะใน ปริสสุสามิ” อิติศัพท์ อากาละใน จินเตตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน
 อากจณฺโตจ อัมพันตรกิริยาของ นารโท คีวาย วิสยาธาระใน อุกกมิ ๗

๔๒. “โก เอโสติ วุตเต, “อหํ อัจริยาติ วตวา, “กุกฺขฉฺฉิล ปจฺมํ ชฺฉาสฺส อุกกมิตฺวา
 อิทานิ คีวาย อุกกมสิ, อภิสปฺสสามิ ตนฺหติ วุตเต, “อัจริย มยฺหํ โทโส นตฺถิ,
 อหํ ตุมฺหากํ เอวํ นิปนฺนภาวํ น ชานามิ, ‘ปจฺมปี เม อปรารธํ อตฺถิ, อิทานิ
 ปาทปสฺสเสน ปริสสุสามีติ ปวิฏฺโจะมฺหิ, ขมถ เมติ อาห ๗

“โก เอโสติ (วเจเน เทวเลเน) วุตเต, (โส นารโท) “อหํ อัจริยาติ วตวา, “(ตฺวํ) กุกฺขฉฺฉิล
 ปจฺมํ ชฺฉาสฺส อุกกมิตฺวา อิทานิ คีวาย อุกกมสิ, (อหํ) อภิสปฺสสามิ ตนฺหติ (วเจเน เทวเลเน)
 วุตเต, “อัจริย มยฺหํ โทโส นตฺถิ, อหํ ตุมฺหากํ เอวํ นิปนฺนภาวํ น ชานามิ, (อหํ) ‘ปจฺมปี
 เม อปรารธํ อตฺถิ, (อหํ) อิทานิ ปาทปสฺสเสน ปริสสุสามีติ (จินตเนเน) ปวิฏฺโจะ อมฺหิ, (ตุมฺเห)
 ขมถ เมติ อาห ๗

(วเจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “โก เอโส อ.ใครนั้น” อิติ ดังนี้ (เทวเลเน) อันดาบสชื่อว่า
 ว่าเทวละ วุตเต กล่าวแล้ว, (โส นารโท) อ.ดาบสชื่อว่านารทะนั้น วตวา กล่าวแล้ว
 อิติ ว่า “อัจริย ข้าแต่อาจารย์ อหํ อ.กระผม” อิติ ดังนี้, (วเจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ
 ว่า “กุกฺขฉฺฉิล ดูก่อนชฺฉิลโกง (ตฺวํ) อ.ท่าน อุกกมิตฺวา เหยียบแล้ว ชฺฉาสฺส ที่มวย
 ผม ท. ปจฺมํ ก่อน อุกกมสิ ย่อมเหยียบ คีวาย ที่คอ อิทานิ ในกาลนี้, (อหํ) อ.เรา
 อภิสปฺสสามิ จักสาปแข่ง ตํ ซึ่งท่าน” อิติ ดังนี้ (เทวเลเน) อันดาบสชื่อว่าเทวละ
 วุตเต กล่าวแล้ว, อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อัจริย ข้าแต่อาจารย์ โทโส อ.โทษ
 มยฺหํ ของกระผม นตฺถิ ย่อมไม่มี, อหํ อ.กระผม น ชานามิ ย่อมไม่รู้ ตุมฺหากํ
 เอวํ นิปนฺนภาวํ ซึ่งความที่- แห่งท่าน -เป็นผู้นอนแล้ว อย่างนี้, (อหํ) อ.กระผม
 ปวิฏฺโจะ เป็นผู้เข้ามาแล้ว (จินตเนเน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “อปรารธํ อ.ความผิด เม
 ของเรา อตฺถิ มีอยู่ ปจฺมปี แมื่ก่อน, อิทานิ ในกาลนี้ (อหํ) อ.เรา ปริสสุสามิ จัก
 เข้ามา ปาทปสฺสเสน โดยข้างแห่งเท้า” อิติ ดังนี้ อมฺหิ ย่อมเป็น, (ตุมฺเห) อ.ท่าน
 ขมถ ขอจงอดโทษ เม แก่กระผม” อิติ ดังนี้ ๗

เมื่อเทวละดาบสพูดว่า “ใครนั้น”, นารทะดาบสจึงกล่าวว่า “กระผมเองครับ ท่าน
 อาจารย์”, เมื่อเทวละดาบสพูดว่า “หนอยแน่ชฺฉิลโกง ที่แรกเหยียบที่ชฺฉา บัดนี้

เหยียบที่คอก, เราจะสาปแข่งท่าน” จึงกล่าวว่า “อาจารย์ กระผมไม่มีความผิด, กระผมไม่ทราบว่าท่านนอนอย่างนี้, กระผมเข้ามาด้วยตั้งใจว่า “ถึงที่แรก เรามีความผิด, บัดนี้เราจะเข้ามาโดยทางด้านเท้า, ขอท่านโปรดยกโทษให้ด้วยเถิด”

“เอโส วิเสสณะของ โกๆ ลิงคัตถะ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจเนญ ลักษณะใน วุตเตญ ลักษณะกิริยา เทวเลน อนภิตกัตตาใน วุตเต, โส วิเสสณะของ นารโทๆ สุธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “อาจริย อาลปนะ อหฺ ลิงคัตถะ” อิติศัพท์ อาการะใน วตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาห, “กุกฺขชฎิล อาลปนะ ตฺวํ สุธกัตตาใน อุกกมสิญ อาชยาตบทกัตตุวาจก ปจมํ กิริยาวิเสสณะใน อุกกมิตฺวา ชฎาสฺ วิสยาธาระใน อุกกมิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อุกกมสิ อิทานิ กาลสัตตมึใน อุกกมสิ คีวาย วิสยาธาระใน อุกกมสิ, อหฺ สุธกัตตาใน อภิสปิสฺสามิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตํ อวุตตกัมมะใน อภิสปิสฺสามิ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจเนญ ลักษณะใน วุตเตญ ลักษณะกิริยา เทวเลน อนภิตกัตตาใน วุตเต, “อาจริย อาลปนะ โทโส สุธกัตตาใน นตฺถิๆ กิริยาตบทกัตตุวาจก มยฺหํ สามีสัมพันธะใน โทโส, อหฺ สุธกัตตาใน ชานามิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตุมฺหากํ ภาวาทิสัมพันธะใน นิปนฺนภาวํ เอวํ กิริยาวิเสสณะใน นิปนฺน- นิปนฺนภาวํๆ อวุตตกัมมะใน ชานามิ นคัพฺทํ ปฏฺฐิสฺสะระใน ชานามิ, อหฺ สุธกัตตาใน อมุหิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “อปรารั สุธกัตตาใน อตฺถิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อปิตฺทํ อเปกขัตถะเข้า ปจมํๆ กิริยาวิเสสณะใน อตฺถิ เม สามีสัมพันธะใน อปรารั, อิทานิ กาลสัตตมึใน ปวิสฺสสามิ อหฺ สุธกัตตาใน ปวิสฺสสามิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ปาปสฺเสน ตติยาวิเสสณะใน ปวิสฺสสามิ” อิติศัพท์ สรุปะใน จินฺตเนนญ ภาระใน ปวิญฺโจๆ วิกตีกัตตาใน อมุหิ, ตุมฺเห สุธกัตตาใน ชมถๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก เม สัมปทานใน ชมถ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

๔๓. “กุกฺขชฎิล อภิสปิสฺสามิ ตนฺตฺติ ๕

(โส เทวโล) “กุกฺขชฎิล (อหฺ) อภิสปิสฺสามิ ตนฺตฺติ (อาห) ๕

(โส เทวโล) อ.ดาบสชื่อว่าเทวละนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “กุกฺขชฎิล ดูก่อนชฎิล โกง (อหฺ) อ.เรา อภิสปิสฺสามิ จักสาปแข่ง ตํ ซึ่งท่าน” อิติ ดังนี้ ๕

เทวละดาบสกล่าวว่า “ชฎิลโกง เราจะสาปแข่งท่าน”

ปกติ, สุริเย ครั้นเมื่อพระอาทิตย์ อุทยนุเต ขึ้นไปอยู่ ปาโต
ในเวลาเช้า, มุฑธา อ.ศีระชะ เต ของท่าน ผลตุ ของจงแตก
สตตธา โดยส่วนเจ็ด” อิติ ดังนี้ ฯ

เทวละดาบสนั้นไม่ถือเอาคำของนารทะดาบส ได้สาปแข่งนารทะดาบสนั้นแหละว่า
“พระอาทิตย์มีรัศมีหลายพัน มีเดชหลายร้อย มีปกติกำจัด
ความมืด, เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นไปตอนเช้า, ขอศีระชะของท่านจง
แตกออกเป็น ๗ เสียง”

โส วิเสสณะของ เทวโล ๆ สุททกัตตาใน อภิสปี ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตสฺส วิเสสณะ
ของ นารทสฺส ๆ สามีสัมพันธะใน วจัน ๆ อวุตตกัมมะใน อนาถียิตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยา
ใน อภิสปี

“สหสฺสรสิ กิติ สตเตโช กิติ ตมวิโนทโน กิติ วิเสสณะของ
สุริโย ๆ ลิงคัตตะ, สุริเย ลักษณะใน อุทยนุเต ๆ ลักษณะกิริยา
ปาโต กาลสัตตมีใน อุทยนุเต, มุฑธา สุททกัตตาใน ผลตุ ๆ
อาชยาตบทกัตตุวาจก เต สามีสัมพันธะใน มุฑธา สตตธา
ตติยาวิเสสณะใน ผลตุ” อิติศัพท์ อากาละใน อภิสปี

ตํ วิเสสณะของ นารท ๆ อวุตตกัมมะใน อภิสปี เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ อภิสปี ฯ

๔๖. นารโท “อาจริย มยฺหํ โทโส นตฺถิ, มม วทนฺตสฺเสว, ตุมฺเห อภิสปีตฺถ, ยสฺส โทโส
อตฺถิ, ตสฺส มุฑธา ผลตุ, มา นิทฺโทสฺสสาติ วตฺวา

“สหสฺสรสิ สตเตโช สุริโย ตมวิโนทโน,
ปาโต อุทยนุเต สุริเย, มุฑธา เต ผลตุ สตตธาติ

อภิสปี ฯ

นารโท “อาจริย มยฺหํ โทโส นตฺถิ, มม วทนฺตสฺเสว, ตุมฺเห อภิสปีตฺถ, ยสฺส (ปุคฺคฺลสฺส) โทโส
อตฺถิ, ตสฺส (ปุคฺคฺลสฺส) มุฑธา ผลตุ, มา นิทฺโทสฺส (ปุคฺคฺลสฺส มุฑธา ผลตุ) อิติ วตฺวา

“สหสฺสรสิ สตเตโช สุริโย ตมวิโนทโน,
ปาโต อุทยนุเต สุริเย, มุฑธา เต ผลตุ สตตธาติ

อภิสปี ฯ

นารโท อ.ดาบสชื่อว่านารทะ วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาจารย์ ข้าแต่อาจารย์ โทโส อ.โทษ มยฺหํ ของกระผม นตฺถิ ย่อมไม่มี, มม เมื่อกระผม วทนฺตสฺส เอว กล่าวอยู่นั้นเทียว, ตุมฺเห อ.ท่าน อภิสปีตฺถ สาปแข่งแล้ว, โทโส อ.โทษ ยสฺส (บุคคลสฺส) ของบุคคลใด อตฺถิ มีอยู่, มฺหุธา อ.ศีระษะ ตสฺส (บุคคลสฺส) ของบุคคลนั้น ผลตฺวจนฺตฺถ, (มฺหุธา) อ.ศีระษะ นิทฺโทสสฺส (บุคคลสฺส) ของบุคคล ผู้มีความผิดออกแล้ว มา (ผลตฺ) ของจงอย่าแตก” อิติ ดังนี้ อภิสปี สาปแข่งแล้ว อิติ ว่า

“สุริโย อ.พระอาทิตย์ สหสฺสรฺสี มีรัศมีหลายพัน สดเตโช มีเดชหลายร้อย ตมฺวิโนทโน มีการบรรเทาซึ่งความมืดเป็นปกติ, สุริเย ครั้นเมื่อพระอาทิตย์ อุทฺยนฺเต ขึ้นไปอยู่ ปาโต ในเวลาเช้า, มฺหุธา อ.ศีระษะ เต ของท่าน ผลตฺ ของจงแตก สดตฺธา โดยส่วนเจ็ด” อิติ ดังนี้ ฯ

นารทะดาบสกล่าวว่า “อาจารย์ กระผมไม่มีความผิด, ขณะที่ผมพูดอยู่นั้นแหละ, ท่านก็สาปแข่ง, ผู้ใดมีความผิด, ศีระษะของผู้นั้นจงแตก, ศีระษะของผู้ไม่มีความผิดจงอย่าแตก” ดังนี้ แล้วก็สาปแข่งกลับว่า

“พระอาทิตย์มีรัศมีหลายพัน มีเดชหลายร้อย มีปกติกำจัดความมืด, เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นไปตอนเช้า, ขอศีระษะของท่านจงแตกออกเป็น ๗ เสียง”

นารโท สุทฺธกัตฺตาใน อภิสปีฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “อาจารย์ อาลปนะ โทโส สุทฺธกัตฺตาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตฺตฺวาจก มยฺหํ สามีสัมพันธฺใน โทโส, มม อนาทรใน วทนฺตสฺสฯ อนาทรกิริยา เอวคัप्พํ อวธารณฺะเข้ากับ วทนฺตสฺส, ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน อภิสปีตฺถฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก, โทโส สุทฺธกัตฺตาใน อตฺถิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ยสฺส วิเสสนฺะของ บุคคลสฺสฯ สามีสัมพันธฺใน โทโส, มฺหุธา สุทฺธกัตฺตาใน ผลตฺฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺส วิเสสนฺะของ บุคคลสฺสฯ สามีสัมพันธฺใน มฺหุธา, มฺหุธา สุทฺธกัตฺตาใน ผลตฺฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก มาคัप्พํ ปฏฺวิเสธฺใน ผลตฺ นิทฺโทสสฺส วิเสสนฺะของ บุคคลสฺสฯ สามีสัมพันธฺใน มฺหุธา” อิติคัप्พํ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อภิสปี

“สหสฺสรฺสี กัตฺติ สดเตโช กัตฺติ ตมฺวิโนทโน กัตฺติ วิเสสนฺะของ

สุริโยฯ ลิงคัตตะ, สุริเย ลักษณะใน อุทยนฺเตฯ ลักษณะกิริยา
ปาโต กาลสัตตมึใน อุทยนฺเต, มุฑธา สุททกัตตาใน ผลตฺตฯ
อาชยาตบทกัตตฺวาจก เต สามีสัมพันธะใน มุฑธา สุตตธา
ตติยาวิเสสนะใน ผลตฺตฯ” อิติศัพท์ อากาเรใน อภิสปี ฯ

๔๗. โส ปน มหานุภาโว “อตีเต จตฺตาฬีส อนาคเต จตฺตาฬีสาดิ อสีติกปเป อนุสฺสรติ,
ตสฺมา “กสฺส นฺ โข อุปริ सापो ปตिसฺสตีติ อุปฺชาเรฺนโต “อาจริยสฺสาติ ฌตฺวา ตสฺมึ
อนุกมฺปิ ปฏิจฺจ อิทฺธิเพลน อรุณฺคฺคฺมนํ นิวารสิ ฯ

โส ปน (นารโท) มหานุภาโว (หุตฺวา) “อตีเต จตฺตาฬีส(กปเป) อนาคเต จตฺตาฬีส (กปเป)
อติ อสีติกปเป อนุสฺสรติ, ตสฺมา (โส นารโท) “กสฺส นฺ โข อุปริ सापो ปตिसฺสตีติ อุปฺชาเรฺนโต
“(สาโป) อาจริยสฺส (อุปริ ปตिसฺสตี) อติ ฌตฺวา ตสฺมึ (เทวเล) อนุกมฺปิ ปฏิจฺจ อิทฺธิเพลน
อรุณฺคฺคฺมนํ นิวารสิ ฯ

ปน ก็ โส (นารโท) อ.ดาบสชื่อว่านารทะนั้น มหานุภาโว เป็นผู้มียานุภาพมาก
(หุตฺวา) เป็น อนุสฺสรติ ย่อมระลึกได้ อสีติกปเป สิ้นกับ ๘๐ ท. อติ คือ “จตฺตาฬีส
(กปเป) สิ้นกับ ท. ๔๐ อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว จตฺตาฬีส (กปเป) สิ้นกับ
ท. ๔๐ อนาคเต ในกาลอันยังไม่มาถึงแล้ว”, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (โส นารโท)
อ.ดาบสชื่อว่านารทะนั้น อุปฺชาเรฺนโต ใคร่ครวญอยู่ อติ ว่า “สาโป อ.คำสาป
ปตिसฺสตี จักตกไป อุปริ ในเบื้องบน กสฺส นฺ โข ของใครหนอแล” อติ ดังนี้
ฌตฺวา รู้แล้ว อติ ว่า “(สาโป) อ.คำสาป (ปตिसฺสตี) จักตกไป (อุปริ) ในเบื้องบน
อาจริยสฺส ของอาจารย์” อติ ดังนี้ ปฏิจฺจ อาศัยแล้ว อนุกมฺปิ ซึ่งความอนุเคราะห์
ตสฺมึ (เทวเล) ในดาบสชื่อว่าเทวละนั้น นิวารสิ ห้ามแล้ว อรุณฺคฺคฺมนํ ซึ่งการขึ้นไป
ไปแห่งอรุณ อิทฺธิเพลน ด้วยกำลังแห่งฤทธิ์ ฯ

ก็นารทะดาบสนั้นเป็นผู้มียานุภาพมาก ย่อมระลึกชาติได้ ๘๐ กัป คือ “ในอดีตชาติ ๔๐
กัป ในอนาคตชาติอีก ๔๐ กัป”, เพราะฉะนั้น นารทะดาบสนั้นจึงพิจารณาว่า “คำสาป
แข่งจะตกลงเบื้องบนของใครหนอ” รู้ว่า “จะตกแก่อาจารย์” อาศัยความอนุเคราะห์ใน
เทวละดาบสนั้น จึงห้ามการขึ้นไปของอรุณ

ปน วากยารัมภโชตกะ โส วิเสสณะของ นารโท๑ สุทธกัตตทาใน อนุสฺสรติ๑ อาชยาตบท-
กัตตฺวาจก มหานุกาโว วิกตีกัตตทาใน หุตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อนุสฺสรติ “อดีเต กิตฺติ
อนาคเต กิตฺติ กาลสัตตมึใน จตฺตทาพีส๑ สองบท วิเสสณะของ กปฺเป๑ สองบท สฺรุปะ
โน อิติ๑ ศัพฺพ สฺรุปะโน อสึตฺกปฺเป๑ อัจฉันตสังโยคะใน อนุสฺสรติ, ตสฺมา เหตุวัตถะ โส
วิเสสณะของ นารโท๑ สุทธกัตตทาใน นิวาเรสิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “สาโป สุทธกัตตทา
ใน ปตฺติสฺสรติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กสฺส สามีสัมพันธะใน อูปริ นุศัพฺพ สังกปป์ตถะ
โชศัพฺพ วจนาลังการะ อูปริ อาธาระใน ปตฺติสฺสรติ” อิติศัพฺพ อากาธะใน อูปริอาเรหุโต๑
อัมภันตริกิริยาของ นารโท “สาโป สุทธกัตตทาใน ปตฺติสฺสรติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
อาจริยสฺส สามีสัมพันธะใน อูปริ๑ อาธาระใน ปตฺติสฺสรติ” อิติศัพฺพ อากาธะใน ญตฺวา๑
ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏฺิจฺจ ตสฺมึ วิเสสณะของ เทวเล๑ วิสยาธาระใน อนุกมฺป๑
อวุตตกัมมะใน ปฏฺิจฺจ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิวาเรสิ อิทฺธิพฺเลน ภาระใน นิวาเรสิ
อรุณฺคฺคฺมณฺ อวุตตกัมมะใน นิวาเรสิ ๕

๔๘. นาคธา, อรุณฺ ออนุคฺคจฺจนฺเต, ราษทฺวาริ คนฺตฺวา “เทว ตฺยิ รชฺชํ กาเรหฺเต, อรุณฺ
น อุกฺกจาติ, อรุณฺ โน อุกฺกจาเปหิติ กนฺทิสฺสุ ๕

นาคธา, อรุณฺ ออนุคฺคจฺจนฺเต, ราษทฺวาริ คนฺตฺวา “เทว ตฺยิ (ปุคฺคลฺ) รชฺชํ กาเรหฺเต, อรุณฺ
น อุกฺกจาติ, (ตฺว) อรุณฺ โน อุกฺกจาเปหิติ กนฺทิสฺสุ ๕

นาคธา อ.ชาวเมือง ท., อรุณฺ ครั้นเมื่ออรุณฺ ออนุคฺคจฺจนฺเต ไม่ขึ้นไปอยู่, คนฺตฺวา
ไปแล้ว ราษทฺวาริ สู่ประตูประราชวัง กนฺทิสฺสุ คร่ำครวญแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่
พระองค์ผู้สมมุติเทพ ตฺยิ ครั้นเมื่อพระองค์ (ปุคฺคลฺ) ทรงยังบุคฺคล กาเรหฺเต ให้
กระทำอยู่ รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชธา, อรุณฺ อ.อรุณฺ น อุกฺกจาติ ย่อมไม่ตั้ง
ขึ้น, (ตฺว) อ.พระองค์ อรุณฺ ยังอรุณฺ อุกฺกจาเปหิ ของให้ตั้งขึ้น โน แก่ข้าพระองค์
ท.” อิติ ดั่งนี้ ๕

ชาวเมือง, เมื่ออรุณฺไม่ขึ้น, ก็พากันไปที่ประตูประราชวังโอดครวญกันว่า “ข้าแต่
พระองค์ผู้สมมุติเทพ เมื่อพระองค์ทรงครองราชย์อยู่, อรุณฺไม่ขึ้น, ขอพระองค์ช่วย
ทำให้อรุณฺขึ้นทีเถอะ”

นาคธา สุทธกัตตทาใน กนฺทิสฺสุ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, อรุณฺ ลักขณะใน อนุคฺคจฺจนฺเต๑

ลักษณะกิริยา, ราชทวาร สัมปาปุกนิยักมมะใน คนุตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน กนฺทีสุ “เทว อาลปนะ ตยิ ลักษณะใน การเนเตๆ ลักษณะกิริยา ปุคคัล การิตกัมมะใน การเนเต รชช อวุตตกัมมะใน การเนเต, อรุโณ สุททกัตตาใน อุกฺกจาติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นศัพท ปฏิสเสระใน อุกฺกจาติ, ตฺวํ เหตุกัตตาใน อุกฺกจาเปหิๆ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก อรุณํ การิตกัมมะใน อุกฺกจาเปหิ โน สัมปทานใน อุกฺกจาเปหิ” อิติศัพท อากากระใน กนฺทีสุ ๫

๔๙. ราชา อุตตโน กายกมฺมาทีนึ โอลเอกนฺโต กิณฺจึ อยฺยตฺตํ อทิสฺวา “กึ นฺุ โช การณฺนติ จินฺเตตฺวา “ปพฺพชิตานํ วิวาเทน ภวิตพฺพนฺติ ปริสฺงกมาโน “กจฺจึ อิมสฺมี นคเร ปพฺพชิตา อตฺถิติ ปุจฺจึ ๫

ราชา อุตตโน กายกมฺมาทีนึ (กมฺมานิ) โอลเอกนฺโต กิณฺจึ อยฺยตฺตํ (กมฺม) อทิสฺวา “กึ นฺุ โช การณฺ (อตฺถิ) อิติ จินฺเตตฺวา “ปพฺพชิตานํ วิวาเทน ภวิตพฺพนฺติ ปริสฺงกมาโน “กจฺจึ อิมสฺมี นคเร ปพฺพชิตา อตฺถิติ ปุจฺจึ ๫

ราชา อ.พระราชา โอลเอกนฺโต ทรงตรวจดูอยู่ กายกมฺมาทีนึ (กมฺมานิ) ซึ่งกรรม ท. มีกายกรรมเป็นต้น อุตตโน ของพระองค์ อทิสฺวา ไม่ทรงเห็นแล้ว อยฺยตฺตํ (กมฺม) ซึ่งกรรม อันไม่สมควร กิณฺจึ อะไรๆ จินฺเตตฺวา ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “การณฺ อ.เหตุ กึ นฺุ โช อะไรหนอแล (อตฺถิ) มีอยู่” อิติ ดังนี้ ปริสฺงกมาโน ทรงระแวงอยู่ อิติ ว่า “วิวาเทน อันความวิวาท ปพฺพชิตานํ แห่งบรรพชิต ท. ภวิตพฺพํ พิงมี” อิติ ดังนี้ ปุจฺจึ ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ปพฺพชิตา อ.บรรพชิต ท. อิมสฺมี นคเร ในนครนี้ อตฺถิ มีอยู่ กจฺจึ แลหรือ” อิติ ดังนี้ ๫

พระราชาทรงตรวจดูกายกรรมเป็นต้นของพระองค์ ไม่ทรงพบเห็นกรรมที่ไม่เหมาะสมสักอย่าง ทรงดำริว่า “มีเหตุอะไรหนอ” ทรงหวาดระแวงว่า “น่าจะเป็นความวิวาทกันระหว่างบรรพชิต” จึงตรัสถามไปว่า “ในเมืองนี้มีบรรพชิตอยู่บ้างไหม”

ราชา สุททกัตตาใน ปุจฺจึๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อุตตโน สามีสัมพันธะใน กายกมฺมาทีนึๆ วิเสสณะของ กมฺมานิๆ อวุตตกัมมะใน โอลเอกนฺโตๆ อัพภันตรกิริยาของ ราชา กิณฺจึ กิติ อยฺยตฺตํ กิติ วิเสสณะของ กมฺมึๆ อวุตตกัมมะใน อทิสฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “กึ วิเสสณะของ การณฺๆ สุททกัตตาใน อตฺถิๆ อาชยาต-

บทกัตตฺวาจก นุคฺคัพฺท สังกัปปตถะ โขคฺคัพฺท วจนาลังการะ” อิตติคฺคัพฺท อาการะใน
 จินฺเตตฺวาจก ปุพฺพพกาลกิริยาใน ปริสฺงกมาโน “วิวาเทน อนภิทกัตตฺวาใน ภวิตพฺพํจ
 กิตบถภาววาจก ปพฺพชิตานํ สามีสัมพันธะใน วิวาเทน” อิตติคฺคัพฺท อาการะใน
 ปริสฺงกมาโนจก อพฺพันฺตรกิริยาของ ราชชา “ปพฺพชิตา สุททกัตตฺวาใน อตฺถิจก กิริยาบท-
 กัตตฺวาจก กจฺจิ ปุจฺจนตถะ อิมสฺสมิ วิเสสนะของ นคเรจก วิสยาธาระใน ปพฺพชิตา”
 อิตติคฺคัพฺท อาการะใน ปุจฺจนิ ๕

๕๐. “หิโยโย สายํ กุมฺภการสาละ อาคตา อตฺถิ เทวาติ วุตฺเต, ตํขณฺณเมว ราชชา อุกฺกาหิ
 ธาริยามานาหิ ตตฺถ คนฺตุวา นารทํ วนฺทิตฺวา เอกมฺนตํ นิสินฺโน อาห

“กมฺมนฺตา นปฺวตฺตฺนฺติ ชมฺพฺทึปฺสฺส นารท
 เกน โลโก ตโมภฺโต ตํ เม อุกฺขาหิ ปุจฺจนิโตติ ๕

“(ปพฺพชิตา) หิโยโย สายํ กุมฺภการสาละ อาคตา อตฺถิ เทวาติ (วจน ราชปฺริเสหิ) วุตฺเต,
 ตํขณฺณเมว ราชชา อุกฺกาหิ (ราชปฺริเสหิ) ธาริยามานาหิ ตตฺถ (กุมฺภการสาละ) คนฺตุวา นารทํ
 วนฺทิตฺวา เอกมฺนตํ นิสินฺโน อาห

“กมฺมนฺตา น ปวตฺตฺนฺติ ชมฺพฺทึปฺสฺส นารท
 เกน โลโก ตโมภฺโต (โหติ) (ตฺว) ตํ (การณ) เม อุกฺขาหิ ปุจฺจนิโตติ ๕

(วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ (ปพฺพชิตา) อ.บรรพชิต
 ท. อาคตา เป็นผู้มาแล้ว กุมฺภการสาละ สู่ศาลาของบุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อ สายํ ใน
 เวลาเย็น หิโยโย ในวันวาน อตฺถิ มีอยู่” อิติ ดังนี้ (ราชปฺริเสหิ) อันราชบุรุษ ท.
 วุตฺเต กราบทูลแล้ว, ตํขณฺ เอว ในขณะที่นั้นนั้นเกี่ยว ราชชา อ.พระราชชา อุกฺกาหิ
 มีคบเพลิง ท. (ราชปฺริเสหิ) ธาริยามานาหิ อัน- อันราชบุรุษ ท. -ทรงไว้อยู่ คนฺตุวา
 เสด็จไปแล้ว ตตฺถ (กุมฺภการสาละ) ที่ศาลาของบุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อนั้น วนฺทิตฺวา
 ทรงไหวแล้ว นารทํ ซึ่งดาบสชื่อว่านารทะ นิสินฺโน ประทับนั่งแล้ว เอกมฺนตํ ณ ที่
 สมควร อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า

“นารทข้าแต่ดาบสชื่อว่านารทะ กมฺมนฺตาอ.การงานท. ชมฺพฺท-
 ฎึปฺสฺส ของชาวชมพูทวีป น ปวตฺตฺนฺติ ย่อมไม่เป็นไป, โลโก

อ.โลก ตโมภูโต เป็นโลกมีดเป็นแล้ว (โหด) ย่อมเป็น เกน
 เพราะเหตุอะไร, (ตุ่ว) อ.ท่าน เม ปุจฉิต ผู้อันข้าพเจ้าถาม
 แล้ว อุกขาหิ ของจงบอก ตั (การณ) ซึ่งเหตุนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

เมื่อเหล่าราชบุรุษกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ มีพวกบรรพชิตมาสู่โรงของ
 ช่างปั้นหม้อตอนเย็นเมื่อวานนี้” ในขณะนั้นนั้นแหละ พระราชามีพวกราชบุรุษถือคอบ
 เพลิงเสด็จดำเนินไปยังโรงของช่างปั้นหม้อนั้น ทรงไหว้พระศาสดาแล้วประทับนั่ง
 ณ ที่สมควร ตรัสว่า

“ข้าแต่ท่านนารทะ การงานทั้งหลายของชาวชมพูทวีปย่อมไม่
 เป็นไป เพราะเหตุอะไร โลกจึงกลายเป็นโลกมีดไปแล้ว ท่านผู้
 อันข้าพเจ้าถามแล้ว จงช่วยบอกเหตุนี้หน่อยเถิด”

“เทว อาลปนนะ ปพพชิตา สุทธกัตตาใน อตฺถิย กิริยาบทกัตตฺวาจก หิโยโย กิตฺติ สายั
 กิตฺติ กาลสัตตมึใน อาคตา กุมภการสาละ สัมปาปฺณียกัมมะใน อาคตาฯ วิกตีกัตตา
 ใน อตฺถิ” อิตฺตัพทํ สรุปะเน วจเนยฺย ลักษณะใน วุตฺเตยฺย ลักษณะกิริยา ราชปุริเสหิ
 อนภิตกัตตาใน วุตฺเต, ราชา สุทธกัตตาใน อาหยฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวตฺตัพทํ
 อวชารณะเข้ากับ ตัชณฺย ทุติยกาลสัตตมึใน คนฺตฺวา อุกกาหิ อิตฺถมฺภูตของ ราชา
 ราชปุริเสหิ อนภิตกัตตาใน ธาริยามานาหิยฺย วิเสสณะของ อุกกาหิ ตตฺถ วิเสสณะ
 ของ กุมภการสาละยฺย วิชยาชาระใน คนฺตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวา นารทํ
 อวุตตกัมมะใน วนฺทิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิสินฺโน เอกมฺนตฺ วิชยาชาระใน
 นิสินฺโนฯ วิเสสณะของราชา

“นารท อาลปนนะ กมฺมมฺนตา สุทธกัตตาใน ปวตฺตฺนฺตฺย อาชยาตบ
 ทกัตตฺวาจก นตฺตัพทํ ปฏฺฐิเสชะใน ปวตฺตฺนฺตฺย ชมฺพุกิปลสฺส สามึ-
 สัมพันธะใน กมฺมมฺนตา, โลโก สุทธกัตตาใน โหติยฺย อาชยาตบท-
 กัตตฺวาจก เกน เหตุโน โหติ ตโมภูโต วิกตีกัตตาใน โหติ,
 ตฺวํ สุทธกัตตาใน อุกขาหิยฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตั วิเสสณะ
 ของ การณฺย อวุตตกัมมะใน ปุจฉิต เม อนภิตกัตตาใน
 ปุจฉิตยฺย วิเสสณะของ ตฺวํ” อิตฺตัพทํ อาการะใน อาห ฯ

๕๑. นารโท สพฺพํ ปวตฺตํ อจฺจิกฺขิตฺวา “อิมินา การณนาหํ อิมินา อภิสปิโต, อถาหํ ‘มยฺหํ โทโส นตฺถิ, ยสฺส โทโส อตฺถิ, ตสฺเสว อฺปฺริ สาโป ปตฺตฺตฺติ วตฺวา อภิสปี, อภิสปีตฺวา จ ปน ‘กสฺส นฺุ โข อฺปฺริ สาโป ปตฺติสฺสตีติ อฺปฺธาเรฺนโต ‘สุริยฺคฺคฺมนเวลาย อจฺจริยสฺส มฺุทฺธา สตฺตฺธา ผลิสฺสตีติ ทิสฺวา เอตฺสฺมี อฺนุคฺมปํ ปฏฺิจจ อรฺุณสฺส อฺคฺคฺนตฺุ น เหมตีติ ๕

นารโท สพฺพํ ปวตฺตํ อจฺจิกฺขิตฺวา “อิมินา การณน อหํ อิมินา (ตาปเสน) อภิสปิโต (อมฺหิ), อถ (ภาเว สฺนฺเต) อหํ ‘มยฺหํ โทโส นตฺถิ, ยสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส) โทโส อตฺถิ, ตสฺเสว (ปฺคฺคฺลสฺส) อฺปฺริ สาโป ปตฺตฺตฺติ วตฺวา อภิสปี, อภิสปีตฺวา จ ปน (อหํ) ‘กสฺส นฺุ โข อฺปฺริ สาโป ปตฺติสฺสตีติ อฺปฺธาเรฺนโต ‘สุริยฺคฺคฺมนเวลาย อจฺจริยสฺส มฺุทฺธา สตฺตฺธา ผลิสฺสตีติ ทิสฺวา เอตฺสฺมี (อจฺจริเย) อฺนุคฺมปํ ปฏฺิจจ อรฺุณสฺส อฺคฺคฺนตฺุ น เหมตีติ (อาห) ๕

นารโท อ.ดาบสซึ่งว่านารทะ อจฺจิกฺขิตฺวา บอกลแล้ว ปวตฺตํ ซึ่งความเป็นไปทั่ว สพฺพํ ทั้งปวง (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหํ อ.อาตมา อิมินา (ตาปเสน) อภิสปิโต เป็นผู้อันดาบสนี้ สापแข่งแล้ว อิมินา การณน เพราะเหตุนี้ (อมฺหิ) ย่อมเป็น, อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สฺนฺเต) มีอยู่, อหํ อ.อาตมา วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า ‘โทโส อ.โทษ มยฺหํ ของกระผม นตฺถิ ย่อมไม่มี, โทโส อ.โทษ ยสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส) ของบุคคลใด อตฺถิ มีอยู่, สาโป อ.คำสาปแข่ง ปตฺตฺ จตฺกไป อฺปฺริ ในเบื้องบน ตสฺส เอว (ปฺคฺคฺลสฺส) แห่งบุคคลนั้นนั้นเทียว’ อิติ ดังนี้ อภิสปี สाप แข่งแล้ว, จ ปน ก็แล (อหํ) อ.อาตมา อภิสปีตฺวา ครั้นสาปแข่งแล้ว อฺปฺธาเรฺนโต ไคร่ครวญอยู่ อิติ ว่า ‘สาโป อ.คำสาปแข่ง ปตฺติสฺสตีติ จตฺกไป อฺปฺริ ในเบื้องบน กสฺส นฺุ โข ของใครหนอแล’ อิติ ดังนี้ ทิสฺวา เห็นแล้ว อิติ ว่า ‘มฺุทฺธา อ.ศึษะ อจฺจริยสฺส ของอาจารย์ ผลิสฺสตีติ จกฺตฺก สตฺตฺธา โดยส่วนเจ็ด สุริยฺคฺคฺมนเวลาย ในเวลาเป็นที่ขึ้นไปแห่งอรฺุณ’ อิติ ดังนี้ ปฏฺิจจ อาศัยแล้ว อฺนุคฺมปํ ซึ่งความ อฺนุเคราะห์ เอตฺสฺมี (อจฺจริเย) ในอาจารย์นั้น น เหมติ ย่อมไม่ให้ อฺคฺคฺนตฺุ เพื่ออัน ขึ้นไป อรฺุณสฺส แห่งอรฺุณ” อิติ ดังนี้ ๕

นารทะดาบสบอกเรื่องราวความเป็นไปทั้งหมด แล้วกล่าวว่า “อาตมาถูกดาบสนี้สาป แข่งเพราะเหตุนี้, เมื่อเป็นเช่นนั้น, อาตมาจึงกล่าวว่า ‘กระผมไม่มีความผิด, ผู้ใดมีความผิด, คำสาปแข่งจตฺกในเบื้องบนของผู้ที่นั้นนั้นแหละ’ แล้วก็สาปแข่ง, ก็แล ครั้น

สาปแช่งแล้ว ใคร่ครวญอยู่ว่า ‘คำสาปแช่งจะตกในเบื้องบนของใครหนอ’ พอเห็นว่า ‘ศิระษะของอาจารย์จะแตกออกเป็น ๗ เสียงในเวลาอรุณขึ้น’ อาศัยความอนุเคราะห์ใน อาจารย์นั้น อาตมาจึงไม่ให้อรุณขึ้น

นารโท สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก สพพ วิเสสณะของ ปวตตีฯ อวุตต-
กัมมะใน อาจิขิตตุวฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “อหิ สุทรกัตตาใน อมฺหิฯ อาชยาต-
บทกัตตุวจาก อิมินา วิเสสณะของ การณนฯ เหตุใน อภิสปิโต อิมินา วิเสสณะของ
ตาปเสนฯ อนภิตกัตตาใน อภิสปิโตฯ วิกตีกัตตาใน อมฺหิ, อถ วิเสสณะของ ภาเวฯ
ลักษณะใน สนฺเตฯ ลักขณกิริยา, อหิ สุทรกัตตาใน อภิสปีฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก
‘โทโส สุทรกัตตาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตุวจาก มยฺหิ สามีสัมพันธะใน โทโส, โทโส
สุทรกัตตาใน อตฺถิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ยสฺส วิเสสณะของ ปุคฺคลสฺสฯ สามี-
สัมพันธะใน โทโส, สาโป สุทรกัตตาใน ปตตฺตฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอวคัพฺท
อวธารณะเข้ากับ ตสฺสฯ วิเสสณะของ ปุคฺคลสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อฺปริฯ อาธาระใน
ปตตฺต’ อิตฺตคัพฺท อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อภิสปี, จ ปน นิปาตสมฺมุหะ อหิ
สุทรกัตตาใน เทมิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อภิสปีตุวา ลักขณัตถะ ‘สาโป สุทรกัตตา
ใน ปตฺตีสฺสตีฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก กสฺส สามีสัมพันธะใน อฺปริ นุคัพฺท สังกัปปัตถะ
ชฺไศคัพฺท วจนาลังการะ อฺปริ อาธาระใน ปตฺตีสฺสตี’ อิตฺตคัพฺท อากาเรใน อฺปฺธาเรนฺโตฯ
อัพฺภันตรกิริยาของ นารโท ‘มฺหุธา สุทรกัตตาใน ผลิสฺสตีฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก
สุริยฺยุคมนเวลาเย กาลสัตตมีใน ผลิสฺสตี อาจริยสฺส สามีสัมพันธะใน มฺหุธา สตฺตฺธา
ตติยาวิเสสณะใน ผลิสฺสตี” อิตฺตคัพฺท อากาเรใน ทิสฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปฏฺิจจ
เอตฺตฺสมี วิเสสณะของ อาจริเยฯ วิสยาธาระใน อนฺกมฺปึฯ อวุตตกัมมะใน ปฏฺิจจฯ
ปุพพกาลกิริยาใน เทมิ อรุณสฺส สามีสัมพันธะใน อฺคฺคณฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
นคัพฺท ปฏฺิเสระใน เทมิ” อิตฺตคัพฺท อากาเรใน อาห ฯ

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๕๒. “กถ ฺนสฺส ฆนฺเต อนฺตราโย น ฆเวยฺยาติ ฯ

(ราชา) “กถ ฺน อสฺส (ตาปสฺส) ฆนฺเต อนฺตราโย น ฆเวยฺยาติ (ปฺจฺฉิ) ฯ

(ราชา) อ.พระราช (ปฺจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ฺน ก็ อนฺตราโย อ.อันตราย น ฆเวยฺย ไม่พึงมี อสฺส (ตาปสฺส) แก่ตาบสนั้น กถ อยางไร” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชตรัสถามว่า “ท่านครับ ทำอย่างไร อันตรายจึงจะไม่มีแก่ตาบสนั้น”

ราชา สุทรกัถตาใน ปฺจฺฉิฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก “ฆนฺเต อาลปนะ ฺน วากยารัมภ-
โชตกะ อนฺตราโย สุทรกัถตาใน ฆเวยฺยฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก กถ ปฺจฺฉนัถตะ อสฺส
วิเสสนะของ ตาปสฺสฯ สัมปทานใน ฆเวยฺย นศัพฺพ ฺปฏฺิเสระใน ฆเวยฺย” อิติศัพฺพ
อาการะใน ปฺจฺฉิ ฯ

.....
.....
.....

๕๓. “สเจ มํ ขมาเปยฺย, น ฆเวยฺยาติ ฯ

(นารโท) “สเจ (โส เทวโล) มํ ขมาเปยฺย, (อนฺตราโย) น ฆเวยฺยาติ (อาห) ฯ

(นารโท) อ.ดาบสชื่อนานารทะ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สเจ ถ้าว่า (โส เทวโล)
อ.ดาบสชื่อว่าเทวละนั้น มํ ยังอาตมา ขมาเปยฺย พึงให้อดโทษไชร้, (อนฺตราโย)
อ.อันตราย น ฆเวยฺย ไม่พึงมี” อิติ ดังนี้ ฯ

นารทะดาบสกล่าวว่า “ถ้าเทวละดาบสพึงขอมาอาตมาไชร้, ก็จะไม่อันตราย”

นารโท สุทรกัถตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก “สเจ ปรักปัดตะ โส วิเสสนะ
ของ เทวโลฯ เหตุกัถตาใน ขมาเปยฺยฯ อาชยาตบทเหตุกัถตุวจาก มํ การิตกัมมะใน
ขมาเปยฺย, อนฺตราโย สุทรกัถตาใน ฆเวยฺยฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก นศัพฺพ ฺปฏฺิเสระ
ใน ฆเวยฺย” อิติศัพฺพ อาการะใน อาห ฯ

.....
.....

๕๔. “เตนหิ ขมาเปหิตี ฯ

(ราชา) “เตนหิ (ตุ้ว นารท) ขมาเปหิตี (อาห) ฯ

(ราชา) อ.พระราชชา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุ้ว) อ.ท่าน (นารท) ยังดาบสชื่อว่านารทะ ขมาเปหิ จงให้อดโทษ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชชาตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้น ท่านจงขอขมานารทะดาบสเถิด”

ราชา สุทรกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “เตนหิ อุโยชนัตถะ ตุ้ว เหตุกัตตา ใน ขมาเปหิ ๆ อาชยาตบทเหตุกัตตุวาจก นารท การิตกัมมะใน ขมาเปหิ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๕๕. “เอโส มํ ชฆาสุ จ คีวาย จ อทุกมิ, นาคี เอตํ กุญชฎิลํ ขมาเปหิตี ฯ

(โส เทวโล) “เอโส (นารโท) มํ ชฆาสุ จ คีวาย จ อทุกมิ, น อหํ เอตํ กุญชฎิลํ ขมาเปหิตี (อาห) ฯ

(โส เทวโล) อ.ดาบสชื่อว่าเทวละนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เอโส (นารโท) อ.ดาบสชื่อว่านารทะนั้น อทุกมิ เหยียบแล้ว มํ ซึ่งอาดมา ชฆาสุ จ ที่มวยผม ท. ด้วย คีวาย จ ที่คอด้วย, อหํ อ.อาดมา น เอตํ กุญชฎิลํ ขมาเปหิ จะไม่ยังชฎิล โกงนั้นให้อดโทษ” อิติ ดังนี้ ฯ

เทวละดาบสนั้นกล่าวว่า “นารทะดาบสนั้นเหยียบอาดมาที่มวยผมทั้งหลายและที่คอ, อาดมาจะไม่ยอมขอขมาชฎิลโกงนั้น”

โส วิเสสณะของ เทวโล ๆ สุทรกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “เอโส วิเสสณะของ นารโท ๆ สุทรกัตตาใน อทุกมิ ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก มํ อวุตตกัมมะใน อทุกมิ ชฆาสุ กัตี คีวาย กัตี วิสยาธาระใน อทุกมิ จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ชฆาสุ และ คีวาย, อหํ เหตุกัตตาใน ขมาเปหิ ๆ อาชยาตบทเหตุกัตตุวาจก นศัพท์ ปฏิเสธะใน ขมาเปหิ เอตํ วิเสสณะของ กุญชฎิล ๆ การิตกัมมะใน ขมาเปหิ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๕๖. “ขมาเปหิ ภาหุเต, มา เอวํ กรีติ ฯ

(ราชา) “(ตุवं นารทํ) ขมาเปหิ ภาหุเต, (ตุवं) มา เอวํ กรีติ (อาห) ฯ

(ราชา) อ.พระราช (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภาหุเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตุवं) อ.ท่าน (นารทํ) ยังดาบสชื่อว่านารทะ ขมาเปหิ จงให้อดโทษ, (ตุवं) อ.ท่าน มา กริ อย่ากระทำแล้ว เอวํ อย่างนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชตรัสว่า “ท่านครับ ขอท่านจงขอขมานารทะดาบส, ท่านอย่าทำอย่างนี้เลย”

ราชา สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ภาหุเต อาลปนะ ตุवं เหตุกัตตาใน ขมาเปหิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตุวจาก นารทํ การิตกัมมะใน ขมาเปหิ, ตุवं สุทรกัตตา ใน กริฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก มาศัพทํ ปฏิเสระใน กริ เอวํ กิริยาวิเสสนะใน กริ” อิติศัพทํ อาการะใน อาห ฯ

.....

๕๗. “น ขมาเปมีติ ฯ

(โส เทวโล) “(อหํ) น (นารทํ) ขมาเปมีติ (อาห) ฯ

(โส เทวโล) อ.เทวละดาบสนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.อาตมา น (นารทํ) ขมาเปมิ จะไม่ย้งนารทะดาบสให้อดโทษ” อิติ ดังนี้ ฯ

เทวละดาบสนั้นกล่าวว่า “อาตมาจะไม่ขอขมานารทะดาบส”

โส วิเสสนะของ เทวโลฯ สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อหํ เหตุกัตตา ใน ขมาเปมิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตุวจาก นศัพทํ ปฏิเสระใน ขมาเปมิ นารทํ การิตกัมมะใน ขมาเปมิ” อิติศัพทํ อาการะใน อาห ฯ

.....

๕๘. “มุกุธา เต สตุตธา ผลิสฺสตีติ วุตุเตปี, น ขมาเปสิเยว ฯ

“มุกุธา เต สตุตธา ผลิสฺสตีติ (วจน รมณฺยา) วุตุเตปี, (โส เทวโล) น (นารทํ) ขมาเปสิเยว ฯ

(วจน) ครั้นเมื่อพระดำรัส อิติ ว่า “มุกุธา อ.ศีรษะ เต ของท่าน ผลิสฺสตี จักแตก

สตตธา โดยส่วนเจ็ด” อิติ ดังนี้ (รณฺญา) อันพระราชชา วุตฺเตปิ แมตฺรํสแล้ว, (โส เทวโล) อ.เทวละดาบสนั้น น (นารท) ขมาเปสิ เอว ไม่ย้งนารทะดาบสให้อดโทษ แล้วนั้นเที่ยว ๗

แม้เมื่อพระราชชาตรัสว่า “ศีระะของท่านจะแตกออก ๗ เสียง”, เทวละดาบสนั้นก็ไม่ยอมขอขมานารทะดาบสอยู่ดี

“มุกฺขธา สุททกัตตาโน ผลิสฺสตีจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เต สามิสัมพันธะโน มุกฺขธา สตตธา ตติยาวิเสสนะโน ผลิสฺสตี” อิติศัพท์ สรุปะใน วจเนจฺจ ลักษณะใน วุตฺเตจฺจ ลักษณะกิริยา รณฺญา อนภิทกัตตาโน วุตฺเต อปิศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ วุตฺเต, โส วิเสสนะของ เทวโลจฺจ เหตุกัตตาโน ขมาเปสิจฺจ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก นศัพท์ ปฏิเสระโน ขมาเปสิ นารท การิตกัมมะโน ขมาเปสิ เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ ขมาเปสิ ๗

๕๙. อถ นํ ราชชา “น ตฺวํ อตฺตโน รุจฺจยา ขมาเปสฺสตีตี หตฺถปาทกฺกุจฺจิคีวาสู ตํ คาหาเปตฺวา นารทสฺส ปาทมฺมูเล โอนมาเปสิ ๗

อถ นํ (เทวล) ราชชา “น ตฺวํ อตฺตโน รุจฺจยา (นารท) ขมาเปสฺสตีตี (วตฺวา ราชปุริเส) หตฺถ-ปาทกฺกุจฺจิคีวาสู ตํ (เทวล) คาหาเปตฺวา นารทสฺส (ตํ เทวล) ปาทมฺมูเล โอนมาเปสิ ๗

อถ ครั้งนั้น ราชชา อ.พระราชชา (วตฺวา) ตรีสแล้ว นํ (เทวล) กะเทวละดาบสนั้น อิติ ว่า “ตฺวํ อ.ท่าน น (นารท) ขมาเปสฺสตี จักไม่ย้งนารทะดาบสให้อดโทษ รุจฺจยา ตามความชอบใจ อตฺตโน ของตน” อิติ ดังนี้ (ราชปุริเส) ทรงย้งราชบุรุษ ท. คาหาเปตฺวา ให้จับแล้ว ตํ (เทวล) ซึ่งเทวละดาบสนั้น หตฺถปาทกฺกุจฺจิคีวาสู ที่มีอเท้าทองและคอ ท. (ตํ เทวล) ย้งดาบสชื่อว่าเทวละนั้น โอนมาเปสิ ให้น้อมลงแล้ว ปาทมฺมูเล ที่ใกล้แห่งเท้า นารทสฺส ของดาบสชื่อว่านารทะ ๗

ที่นั้น พระราชาตรัสกับเทวละดาบสว่า “ท่านไม่ขอขมานารทะดาบสตามความสมัครใจของตัวท่านเอง” รับสั่งให้พวกราชบุรุษช่วยกันจับเทวละดาบสนั้นที่มีอเท้าทองและคอ ให้น้อมลงที่ใกล้เท้าของนารทะดาบส

อถ กาลสัตตมมี ราชชา เหตุกัตตทาน โอนมาเปสิฯ อาชยาตบพเหตุกัตตวาจก น วิเสสนะ ของ เทวล้ง อกถิตกัมมะใน วตฺวา “ตุว เหตุกัตตทาน ขมาเปสฺสสิฯ อาชยาตบพเหตุกัตตวาจก นคัพท ปฏฺิเสระใน ขมาเปสฺสสิ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน รุจฺิยาฯ ตติยา- วิเสสนะใน ขมาเปสฺสสิ นารท การิตกัมมะใน ขมาเปสิ” อิติคัพท อาการะใน วตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คาหาเปตฺวา ราชปุริเส การิตกัมมะใน คาหาเปตฺวา หตฺถปาทกฺุจฺิ- คีวาสุ วิสยาธาระใน คาหาเปตฺวา ต วิเสสนะของ เทวล้ง อวุตตกัมมะใน คาหาเปตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน โอนมาเปสิ ต วิเสสนะของ เทวล้ง การิตกัมมะใน โอนมาเปสิ นารทสุส สามีสัมพันธะใน ปาทมฺุเลฯ วิสยาธาระใน โอนมาเปสิ ฯ

.....

.....

.....

.....

๖๐. นารโท “อฺุฏฺุเจหิ อจฺริย, ขมามิ เตติ วตฺวา “มหาราช นาย ยถามเนน ขมาเปติ, อวิทฺุเร เอโก สโร อตฺถิ, ตตฺถ น สีสเ มตฺติกาปิณฺฑํ กตฺวา คลปฺปมาเณ อุกฺเก จปาเปหิติ อาห ฯ

นารโท “(ตุว) อฺุฏฺุเจหิ อจฺริย, (อห) ขมามิ เตติ วตฺวา “มหาราช น อย (เทวล) ยถามเนน (ม) ขมาเปติ, อวิทฺุเร เอโก สโร อตฺถิ, (ตุว) ตตฺถ (สเร) น (เทวล) สีสเ มตฺติกาปิณฺฑํ กตฺวา (ต เทวล) คลปฺปมาเณ อุกฺเก จปาเปหิติ อาห ฯ

นารโท อ.ดาบสชื่อว่านารทะ วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อจฺริย ข้าแต่อาจารย์ (ตุว) อ.ท่าน อฺุฏฺุเจหิ จงลุกขึ้นเถิด, (อห) อ.กระผม ขมามิ ย่อมอดโทษ เต แก่ท่าน” อิติ ดั่งนี้ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร อย (เทวล) อ.ดาบสชื่อว่าเทวละนี้ น ม ขมาเปติ ย่อมไม่ยังอาตมาให้อดโทษ ยถามเนน ตามใจอย่างไร, สโร อ.สระน้ำ เอโก สระหนึ่ง อตฺถิ มีอยู่ อวิทฺุเร ในที่ไม่ไกล, (ตุว) อ.พระองค์ กตฺวา ทรงกระทำแล้ว น (เทวล) ซึ่งดาบสชื่อว่าเทวละนั้น มตฺติกาปิณฺฑํ ให้เป็นผู้ มีกอนดินเหนียว สีสเ บนศิรฺษะ ตตฺถ (สเร) ในสระน้ำนั้น (ต เทวล) ยังดาบสชื่อว่าเทวละนั้น จปาเปหิ จงให้ดำรงอยู่ อุกฺเก ในน้ำ คลปฺปมาเณ อันมีลําคอเป็น ประมาณ” อิติ ดั่งนี้ ฯ

นารทะดาบสกล่าวว่า “ท่านอาจารย์ ท่านจงลุกขึ้นเถิด, กระทบอดโทษให้ท่าน” กล่าว
ว่า “มหาบพิตร เทวละดาบสนี้ไม่ขอขมาอาตมาตามที่มีใจ, ในที่ไม่ไกล มีสระน้ำอยู่
สระหนึ่ง, พระองค์ทรงกระทำเทวละดาบสนั้นให้มีก้อนดินเหนียวบนศีรษะในสระน้ำ
นั้น แล้วให้ท่านดำรงอยู่ในน้ำประมาณคอง”

นารโท สุทธกัฏตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัฏตฺวาจก “อาจริย อาลปนะ ตฺวํ สุทธ-
กัฏตาใน อุกฺกุเจหิจฺจ อาชยาตบทกัฏตฺวาจก, อหํ สุทธกัฏตาใน ขมามิ ๑ อาชยาตบท-
กัฏตฺวาจก เต สัมปทานโน ขมามิ” อิติศัพฺทํ อากาเรโน วตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน อาห “มหาราช อาลปนะ อัย วิเสสณะของ เทวโล ๑ เหตุกัฏตาใน ขมาเปติ ๑
อาชยาตบทเหตุกัฏตฺวาจก นศฺพทํ ปฏิเสสณะใน ขมาเปติ ยถามเนน ตติยาวิเสสณะ
ใน ขมาเปติ มํ การิตกัมมะใน ขมาเปติ, เอโก วิเสสณะของ สโร ๑ สุทธกัฏตา
ใน อตฺถิ ๑ อาชยาตบทกัฏตฺวาจก อวิหุเร วิสยาธาระใน อตฺถิ, ตฺวํ เหตุกัฏตา
ใน จปาเปหิจฺจ อาชยาตบทเหตุกัฏตฺวาจก ตตฺถ วิเสสณะของ สเร ๑ วิสยาธาระ
ใน กตฺวา นํ วิเสสณะของ เทวลํ ๑ อวุตตกัมมะใน กตฺวา สีเส วิสยาธาระใน กตฺวา
มตฺติกาปิณฺฑทํ วิกตีกัมมะใน กตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน จปาเปหิ ตํ วิเสสณะของ
เทวลํ ๑ การิตกัมมะใน จปาเปหิ คลปฺปมาเนน วิเสสณะของ อุกฺเก ๑ วิสยาธาระใน
จปาเปหิ” อิติศัพฺทํ อากาเรโน อาห ๕

๖๑. ราชา ตถา กาเรสิ ๕

ราชา (ราชปฺริสฺ) ตถา กาเรสิ ๕

ราชา อ.พระราชา (ราชปฺริสฺ) ทรงยังราชบุรุษ กาเรสิ ให้กระทำแล้ว ตถา เหมือน
อย่างนั้น ๕

พระราชารับสั่งให้ทำเหมือนอย่างนั้น

ราชา เหตุกัฏตาใน กาเรสิ ๑ อาชยาตบทเหตุกัฏตฺวาจก ราชปฺริสฺ การิตกัมมะใน
กาเรสิ ตถา กิริยาวิเสสณะใน กาเรสิ ๕

๖๒. นารโท เทวลั อามนุเตตวา “อาจริย มยา อิทธิยา วิสสุฏฺจาย, สุริยสนฺดาเป อุกฺกุจฺจนฺเต, ตฺวํ อุกฺเก นิมฺมุชฺชิตฺวา อณฺเณน จาเนน อุตฺตริตฺวา คจฺเจยฺยาสีติ อาห ๕

นารโท อ.ดาบสชื่อว่านารทะ อามนุเตตวา เรียกแล้ว เทวลั ซึ่งดาบสชื่อว่าเทวละ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาจริย ข้าแต่อาจารย์ อิทธิยา ครั้นเมื่อฤทธิ์ มยา อันกระผม วิสสุฏฺจาย คลายแล้ว, สุริยสนฺดาเป ครั้นเมื่อความร้อนพร้อมแห่งพระอาทิตย์ อุกฺกุจฺจนฺเต ตั้งขึ้นอยู่, ตฺวํ อ.ท่าน นิมฺมุชฺชิตฺวา ดำลงแล้ว อุกฺเก ในน้ำ อุตฺตริตฺวา ข้ามขึ้นแล้ว อณฺเณน จาเนน โดยที่อื่น คจฺเจยฺยาสี พึงไป” อิติ ดังนี้ ๕

นารทะดาบสเรียกเทวละดาบสมากล่าวว่า “ท่านอาจารย์ เมื่อกระผมคลายฤทธิ์แล้ว, เมื่อแสงพระอาทิตย์ตั้งขึ้น, ท่านพึงดำลงในน้ำไปผุดขึ้นที่อื่น”

นารโท สุทฺธกัตฺตาใน อาห ๕ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เทวลั อวฺุตตกัมมะใน อามนุเตตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “อาจริย อาลปนะ อิทธิยา ลักฺขณะใน วิสสุฏฺจาย ๕ ลักฺขณะกิริยา มยา อนภิทกัตฺตาใน วิสสุฏฺจาย, สุริยสนฺดาเป ลักฺขณะใน อุกฺกุจฺจนฺเต ๕ ลักฺขณะกิริยา, ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน คจฺเจยฺยาสี ๕ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อุกฺเก วิสยารชระใน นิมฺมุชฺชิตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุตฺตริตฺวา อณฺเณน วิเสสนะของ จาเนน ๕ ตติยวิเสสนะใน อุตฺตริตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน คจฺเจยฺยาสี” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

.....

.....

.....

.....

.....

๖๓. ตสฺส สุริยรสีหิ สมฺมุฏฺจมตฺโตว มตฺติกาปิณฺโฑ สตฺตชา ฝลฺล ๕

ตสฺส (เทวลสฺส สีสสฺส อฺุปริ) สุริยรสีหิ สมฺมุฏฺจมตฺโตว มตฺติกาปิณฺโฑ สตฺตชา ฝลฺล ๕

มตฺติกาปิณฺโฑ อ.ก้อนแห่งดินเหนียว (อฺุปริ) ในเบื้องบน (สีสสฺส) แห่งศึรชระ ตสฺส (เทวลสฺส) ของดาบสชื่อว่าเทวละนั้น สุริยรสีหิ สมฺมุฏฺจมตฺโตว สักว่าอันรัศมีแห่งพระอาทิตย์ ท. กระทบแล้วเทียว ฝลฺล แดกแล้ว สตฺตชา โดยส่วนเจ็ด ๕

ก่อนดินเหนียวที่อยู่บนศีรษะของเทวละดาบสพอดูถูกแสงอาทิตย์กระทบ ก็แตกออกเป็น ๗ เลียง

เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ สมมุฏจมตฺโตฯ วิเสสนะของ มตฺติกาปิณฺโฑฯ สุทฺถกัตฺตา ใน ฝลิจฺจ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ เทวลสฺสฯ สามีสัมพันธะใน สีสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อุปริจฺจ อาธาระใน มตฺติกาปิณฺโฑ สุริยร์สีหิ อนภิทกัตฺตาใน สมมุฏจ- สตฺตธา ตติยาวิเสสนะใน ฝลิจฺจ ฯ

๖๔. โส นิมุชฺชิตฺวา อญฺเณน จาเนน ปลายิ ฯ

โส (เทวโล) นิมุชฺชิตฺวา อญฺเณน จาเนน ปลายิ ฯ

โส เทวโล อ.ดาบสชื่อว่าเทวละนั้น นิมุชฺชิตฺวา ดำลงไปแล้ว ปลายิ หนีไปแล้ว อญฺเณน จาเนน โดยที่อื่น ฯ

เทวละดาบสนั้น ดำหนีไปที่อื่น

โส วิเสสนะของ เทวโลฯ สุทฺถกัตฺตาใน ปลายิฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก นิมุชฺชิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปลายิ อญฺเณน วิเสสนะของ จาเนนฯ ตติยาวิเสสนะใน ปลายิ ฯ

๖๕. สตุถา อิมํ ฌมฺมเทสนํ อหริตฺวา “ตทา ภิกฺขเว ราชา อานนฺโฑ อโหสิ, เทวโล ติสฺโส, นารโฑ อหเมว, เอวํ ตทาเปส ทุพฺพโจเยวาติ วตฺวา ติสฺสตุเถรํ อามนฺเตตฺวา “ติสฺส ภิกฺขุโน หิ ‘อสุเกนาหํ อกฺกุฏฺโจ, อสุเกน ปหฺโฏ, อสุเกน ชิโต, อสุโก เม ภณฺฑํ อหาสีติ จินฺเตนฺตสฺส เวนฺณนาม น วุปฺสมฺมติ, เอวํ ปน อนฺุปนฺยหนฺตฺสเสว, อุปฺสมฺมตีติ วตฺวา อีมา คาถา อภาสิ

“อกฺโกจฺฉิ มํ อวธิ มํ	อชฺฉิ มํ อหาสี เม
เย จ ตํ อุปนฺยหนฺติ	เวรํ เตสํ น สมฺมติ ฯ
‘อกฺโกจฺฉิ มํ อวธิ มํ	อชฺฉิ มํ อหาสี เม
เย จ ตํ อนุปนฺยหนฺติ	เวรํ เตสฺสูปฺสมฺมตีติ ฯ

สตถา อิมั ฌมฺมเทสํ อหริตฺวา “ตทา ภิกฺขเว ราชา (อิทานิ) อานนฺโท อโหสิ, (ตทา) เทวโล (อิทานิ) ติสฺโส (อโหสิ), (ตทา) นารโท (อิทานิ) อหเมว (อโหสิ), เอวํ ตทา อปี เอโส (ติสฺโส) ทุพฺพโจ เอว (อโหสิ) อิติ วตฺวา ติสฺสตฺเถรํ อามนฺเตตฺวา “ติสฺส ภิกฺขุโน หิ ‘อสุเกน (ปฺกฺคเลน) อหํ อกฺกุฏฺโจ (อมฺหิ), (อหํ) อสุเกน (ปฺกฺคเลน) ปหฺโฏ (อมฺหิ), (อหํ) อสุเกน (ปฺกฺคเลน) ชิตฺ (อมฺหิ), อสุโก (ปฺกฺคโล) เม ภณฺท์ อหาสีติ จินฺเตนฺตฺสฺส เวรํ นาม น วฺุปสมฺมติ, (ภิกฺขุโน) เอวํ ปน อนุปนฺยหนฺตฺสฺเสว (เวรํ) อุปสมฺมตีติ วตฺวา อีมา คาถา อภาสิ

“(อสุโก ปฺกฺคโล) อุกโกจฺฉิ มํ, (อสุโก ปฺกฺคโล) อวชิ มํ,
 (อสุโก ปฺกฺคโล) อชินิ มํ, (อสุโก ปฺกฺคโล) อหาสี เม (ภณฺท์)’ อิติ
 เย (ชนา) จ ตํ (เวรํ) อุปนฺยหนฺติ,
 เวรํ เตสํ (ชนानํ) น สมฺมติ ฯ
 ‘(อสุโก ปฺกฺคโล) อุกโกจฺฉิ มํ, (อสุโก ปฺกฺคโล) อวชิ มํ,
 (อสุโก ปฺกฺคโล) อชินิ มํ, (อสุโก ปฺกฺคโล) อหาสี เม (ภณฺท์)’ อิติ
 เย (ชนา) จ ตํ (เวรํ) น อุปนฺยหนฺติ,
 เวรํ เตสํ (ชนानํ) อุปสมฺมตีติ ฯ

สตถา อ.พระศาสดา อหริตฺวา ครั้นทรงนำมาแล้ว อิมั ฌมฺมเทสํ ซึ่งพระธรรมเทศนาที่ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ราชา อ.พระราชชา ตทา ในกาลนั้น อานนฺโท เป็นพระอานนท์ อโหสิ ได้เป็นแล้ว (อิทานิ) ในกาลนี้, เทวโล อ.ดาบสชื่อว่าเทวละ (ตทา) ในกาลนั้น ติสฺโส เป็นพระติสสะ (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (อิทานิ) ในกาลนี้, นารโท อ.ดาบสชื่อว่านารทะ (ตทา) ในกาลนั้น อหํ เอว เป็นเรานั้นเทียว (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (อิทานิ) ในกาลนี้, เอโส (ติสฺโส) อ.พระติสสะนี้ ทุพฺพโจ เอว เป็นผู้อันบุคคลพึงว่ากล่าวได้โดยยากนั้นเทียว (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว ตทาปิ แม้ในกาลนั้น เอวํ อย่างนี้” อิติ ดังนี้ อามนฺเตตฺวา ตรัสเรียกแล้ว ติสฺสตฺเถรํ ซึ่งพระติสสะผู้เถระ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ติสฺส ดูก่อนติสสะ หิ จริงอยู่ เวรํ นาม ชื่อ อ.เวรภิกษุโน ของภิกษุ จินฺเตนฺตฺสฺส ผู้คิดอยู่ อิติ ว่า ‘อหํ อ.เรา อสุเกน (ปฺกฺคเลน) อกฺกุฏฺโจ เป็นผู้อันบุคคลโน้นด่าแล้ว (อมฺหิ) ย่อมเป็น, (อหํ) อ.เรา อสุเกน (ปฺกฺคเลน) ปหฺโฏ เป็นผู้อันบุคคลโน้นตีแล้ว (อมฺหิ) ย่อมเป็น, (อหํ) อ.เรา อสุเกน (ปฺกฺคเลน) ชิตฺ เป็นผู้อันบุคคลโน้นชนะแล้ว (อมฺหิ) ย่อมเป็น, อสุโก (ปฺกฺคโล) อ.บุคคลโน้น

อหาสี ได้ลักขโมยแล้ว ภณฺฑํ ซึ่งภณฺฑะ เม ของเรา” อิติ ดังนี้ น อุปสมฺมตติ ย่อมไม่เข้าไปสงบ, ปน แต่ว่า เวรํ อ.เวร (ภิกขุโณ) ของภิกษุ อุปนยฺหฺนตฺสฺส เหว ผู้ไม่เข้าไปผูกอยู่นั้นเทียว เหว อย่างนี้ อุปสมฺมตติ ย่อมเข้าไปสงบ” อิติ ดังนี้ อภาสี ได้ตรัสแล้ว อิมมา คาคา ซึ่งพระคาคา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า

“จ ก็ เย (ขนา) อ.ชน ท. เหล่าใด อุปนยฺหฺนตติ ย่อมเข้าไปผูกไว้ ตํ (เวร) ซึ่งเวรนั้น อิติ ว่า ‘(อสุโก ปุคฺคโล) อ.บุคคลโน้น อุกโกจฺฉิ ต่าแล้ว มํ ซึ่งเรา, (อสุโก ปุคฺคโล) อ.บุคคลโน้น อวริ ได้ฆ่าแล้ว มํ ซึ่งเรา, (อสุโก ปุคฺคโล) อ.บุคคลโน้น อชิหิ ได้ชนะแล้ว มํ ซึ่งเรา, (อสุโก ปุคฺคโล) อ.บุคคลโน้น อหาสี ได้ลักขโมยแล้ว (ภณฺฑํ) ซึ่งภณฺฑะ เม ของเรา’ (อิติ) ดังนี้, เวรํ อ.เวร เตสํ (ขนาหํ) ของชน ท. เหล่านั้น น สมฺมตติ ย่อมไม่สงบ ฯ

จ ส่วนว่า เย (ขนา) อ.ชน ท. เหล่าใด น อุปนยฺหฺนตติ ย่อมไม่เข้าไปผูกไว้ ตํ (เวร) ซึ่งเวรนั้น อิติ ว่า ‘(อสุโก ปุคฺคโล) อ.บุคคลโน้น อุกโกจฺฉิ ต่าแล้ว มํ ซึ่งเรา, (อสุโก ปุคฺคโล) อ.บุคคลโน้น อวริ ได้ฆ่าแล้ว มํ ซึ่งเรา, (อสุโก ปุคฺคโล) อ.บุคคลโน้น อชิหิ ได้ชนะแล้ว มํ ซึ่งเรา, (อสุโก ปุคฺคโล) อ.บุคคลโน้น อหาสี ได้ลักขโมยแล้ว (ภณฺฑํ) ซึ่งภณฺฑะ เม ของเรา’ (อิติ) ดังนี้, เวรํ อ.เวร เตสํ (ขนาหํ) ของชน ท. เหล่านั้น อุปสมฺมตติ ย่อมเข้าไปสงบ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาครั้นทรงนำพระธรรมเทศนານี้มาแล้ว ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระราชาในคราวนั้น เป็นพระอาณนทํในกาลนี้, เทวละดาบสในคราวนั้น เป็นพระติสสะในกาลนี้, นารทะดาบสในคราวนั้น เป็นเรานี้แหละในกาลนี้, พระติสสะนี้เป็นผู้ว่ากล่าวได้โดยยากนั้นแหละแม่ในกาลนั้น” ดังนี้ ตรัสเรียกพระติสสะเถระแล้วตรัสว่า “ติสสะ ธรรมดว่าเวรของภิกษุผู้ติดอยู่แต่ว่า ‘ผู้โน้นตำเรา, ผู้โน้นได้ฆ่าเรา, ผู้โน้นได้ชนะเรา, ผู้โน้นได้ลักขโมยสิ่งของของเราไป’ ย่อมไม่เข้าไปสงบ, แต่เรา เวรของภิกษุผู้ไม่เข้าไปผูกไว้อยู่อย่างนี้นั้นแหละ ย่อมจะเข้าไปสงบ” ดังนี้ ได้ภาสิตพระคาคาเหล่านี้ว่า

“ก็ชนเหล่าใดเข้าไปผูกเวรไว้อย่างนี้ว่า ‘ผู้โน้นตำเรา, ผู้โน้นได้

ฆ่าเรา, ผู้โน้มนำได้ชนะเรา, ผู้โน้มนำได้ลักขโมยสิ่งของของเราไป’,
 เวนของชนเหล่านั้น ย่อมไม่สงบ
 ส่วนชนเหล่าใดไม่เข้าไปผูกเวรไว้อย่างนี้ว่า ‘ผู้โน้มนำเรา,
 ผู้โน้มนำฆ่าเรา, ผู้โน้มนำได้ชนะเรา, ผู้โน้มนำได้ลักขโมยสิ่งของ
 ของเราไป’, เวนของชนเหล่านั้น ย่อมเข้าไปสงบ” ดังนี้

สตถุตา สุทธกัตตาใน อหาลีฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก อิมิ วิเสสนะของ ฌมมเทศนัง
 อวุตตกัมมะใน อหริตวาทฯ ลักขณัตถะ “ภิกขเว อาลปนะ ราชา สุทธกัตตาใน อโหสิฯ
 อาชยาดบทกัตตุวจาก ตทา กาลสัตตมีใน ราชานิ กาลสัตตมีใน อโหสิ อานนุโท
 วิกติกัตตาใน อโหสิ, เทวโล สุทธกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก ตทา
 กาลสัตตมีใน เทวโล อิทานิ กาลสัตตมีใน อโหสิ ติสฺโส วิกติกัตตาใน อโหสิ, นารโท
 สุทธกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก ตทา กาลสัตตมีใน นารโท อิทานิ
 กาลสัตตมีใน อโหสิ เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ อหัง วิกติกัตตาใน อโหสิ, เอโส
 วิเสสนะของ ติสฺโสฯ สุทธกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก เอวํ ปการัตถะ
 อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ ตทาฯ กาลสัตตมีใน อโหสิ เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ
 ทุพฺพโจฯ วิกติกัตตาใน อโหสิ” อิติศัพทํ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 อามนฺเตตฺวา ติสฺสเถโร อวุตตกัมมะใน อามนฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ติสฺส
 อาลปนะ หิศัพทํ ทัพพทีกรณโชตกะ นามศัพทํ สัญญาโชตกะเข้ากับ เวรัง สุทธกัตตา
 ใน วุปสมฺมตฺติฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก ภิกขุโน สามีสัมพันธะใน เวรํ ‘อหัง สุทธกัตตา
 ใน อุมหิฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก อสุเกณ วิเสสนะของ ปุคฺคเลนงฯ อนภินิตกัตตา
 ใน อุกฺกุฏโจฯ วิกติกัตตาใน อุมหิ, อหัง สุทธกัตตาใน อุมหิฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก
 อสุเกณ วิเสสนะของ ปุคฺคเลนงฯ อนภินิตกัตตาใน ปหโฏงฯ วิกติกัตตาใน อุมหิ, อหัง
 สุทธกัตตาใน อุมหิฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก อสุเกณ วิเสสนะของ ปุคฺคเลนงฯ อนภินิต-
 กัตตาใน ชิโตงฯ วิกติกัตตาใน อุมหิ, อสุโก วิเสสนะของ ปุคฺคโลงฯ สุทธกัตตาใน
 อหาลีฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก เม สามีสัมพันธะใน ภาณฺทงฯ อวุตตกัมมะใน อหาลี”
 อิติศัพทํ อากาเรใน จินฺเตนฺตฺสสฯ วิเสสนะของ ภิกขุโน, นศัพทํ ปฏฺวิเสระใน วุปสมฺมตฺติ,
 ปน ปักขันตรโชตกะ เวรํ สุทธกัตตาใน อุมสมฺมตฺติฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก ภิกขุโน
 สามีสัมพันธะใน เวรํ อุนฺปนยฺหนตฺสส วิเสสนะของ ภิกขุโน เอวํ กิริยาวิเสสนะใน
 อุนฺปนยฺหนตฺสส เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ อุนฺปนยฺหนตฺสส” อิติศัพทํ อากาเรใน

วตุวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อภาสี อิม่า วิเสสณะของ คาถาจ อุตตกัมมะใน อภาสี
 จศัพท ปทปุรณะ เย วิเสสณะของ ชนาจ สุทธกัตตาใน
 อุปนยหนุตติ อาชยาตบทกัตตุวาจก ‘อสุโก วิเสสณะของ
 ปุคฺคโลจ สุทธกัตตาใน อุกโกจฉิ อาชยาตบทกัตตุวาจก
 มํ อุตตกัมมะใน อุกโกจฉิ, อสุโก วิเสสณะของ ปุคฺคโลจ สุทธ-
 กัตตาใน อวริจ อาชยาตบทกัตตุวาจก มํ อุตตกัมมะใน อวริ,
 อสุโก วิเสสณะของปุคฺคโลจ สุทธกัตตาใน อชินิจ อาชยาต-
 บทกัตตุวาจก มํ อุตตกัมมะใน อชินิ, อสุโก วิเสสณะของ
 ปุคฺคโลจ สุทธกัตตาใน อหาสีจ อาชยาตบทกัตตุวาจก เม
 สามีสัมพันธะใน ภณฺฑจ อุตตกัมมะใน อหาสี’ อิติศัพท
 อากาละใน อุปนยหนุตติ ตํ วิเสสณะของ เวรจ อุตตกัมมะใน
 อุปนยหนุตติ, เวร สุทธกัตตาใน สมมตติจ อาชยาตบทกัตตุวาจก
 เตสํ วิเสสณะของ ชนาจสามีสัมพันธะใน เวร นศัพท
 ปฏิเสระใน สมมตติ ฯ

จศัพท วิเสสโชตกะ เย วิเสสณะของ ชนาจ สุทธกัตตา
 ใน อุปนยหนุตติ อาชยาตบทกัตตุวาจก ‘อสุโก วิเสสณะของ
 ปุคฺคโลจ สุทธกัตตาใน อุกโกจฉิ อาชยาตบทกัตตุวาจก
 มํ อุตตกัมมะใน อุกโกจฉิ, อสุโก วิเสสณะของ ปุคฺคโลจ
 สุทธกัตตาใน อวริจ อาชยาตบทกัตตุวาจก มํ อุตตกัมมะ
 ใน อวริ, อสุโก วิเสสณะของ ปุคฺคโลจ สุทธกัตตาในอชินิจ
 อาชยาตบทกัตตุวาจก มํ อุตตกัมมะใน อชินิ, อสุโก วิเสสณะ
 ของ ปุคฺคโลจ สุทธกัตตาใน อหาสีจ อาชยาตบทกัตตุวาจก
 เม สามีสัมพันธะใน ภณฺฑจ อุตตกัมมะใน อหาสี’ อิติศัพท
 อากาละใน อุปนยหนุตติ ตํ วิเสสณะของ เวรจ อุตตกัมมะใน
 อุปนยหนุตติ นศัพท ปฏิเสระใน อุปนยหนุตติ, เวร สุทธกัตตา
 ใน อุปสมมตติจ อาชยาตบทกัตตุวาจก เตสํ วิเสสณะของ
 ชนาจ สามีสัมพันธะใน เวร’ อิติศัพท สรุปะใน อิม่า คาถา ฯ

๖๖ ตตถ “อกุโกจฉิตติ อกุโกสิ ๗

ตตถ (ปเทศ) “อกุโกจฉิตติ (ปทสฺส) “อกุโกสิ (อิตติ อตฺโถ) ๗

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “อกุโกสิ ต่ำแล้ว” อิตติ ดังนี้ ตตถ (ปเทศ) “อกุโกจฉิตติ ปทสฺส” แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “อกุโกจฉิตติ” ดังนี้ ๗

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “อกุโกจฉิตติ” ความว่า ต่ำแล้ว

ตตถ วิเสสณะของ ปเทศๆ นิทธารณะใน ปทสฺส “อกุโกจฉิตติ” สรุปะใน อิตติๆ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสๆ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตฺโถ “อกุโกสิ อาชยาตบทกัตตุวาจกของ ปุคฺคโล” อิตติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถๆ ลิงคัตถะ ๗

๖๗. “อวธิติ ปหริ ๗

“อวธิติ (ปทสฺส) “ปหริ (อิตติ อตฺโถ) ๗

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “ปหริ ดีแล้ว” อิตติ ดังนี้ “อวธิติ (ปทสฺส)” แห่งบทว่า “อวธิ” ดังนี้ ๗

บทว่า “อวธิ” ความว่า ดีแล้ว

“อวธิ” สรุปะใน อิตติๆ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสๆ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “ปหริ อาชยาตบทกัตตุวาจกของ ปุคฺคโล” อิตติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถๆ ลิงคัตถะ ๗

๖๘. “อชนีติ กุฏฺฐกฺขี โอตารณน วา วาทปปฏิวาเทน วา กรณฺตุตฺตริยกรณน วา มํ อเชสิ ๗

“อชนีติ (ปทสฺส) “กุฏฺฐกฺขี โอตารณน วา วาทปปฏิวาเทน วา กรณฺตุตฺตริยกรณน วา มํ อเชสิ (อิตติ อตฺโถ) ๗

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “อเชสิ ได้ชนะแล้ว มํ” ซึ่งเรา กุฏฺฐกฺขี โอตารณน วา ด้วยการยังพยานโองให้ข้ามลงหรือ วาทปปฏิวาเทน วา หรือว่าด้วยการกล่าวและ

กล่าวตอบ **กรรมตุตริยกรณ** **น** ว่า หรือว่าด้วยการกระทำให้ยิ่งกว่าการกระทำ” **อิตติ** ดังนี้ **“อชินิติ (ปทสฺส)** แห่งบทว่า **“อชินิ”** ดังนี้ ฯ

บทว่า **“อชินิ”** ความว่า ได้ชนะเราด้วยการใช้พยานโง่ ด้วยการกล่าวตอบโต้คำกล่าว หรือด้วยการทำให้ยิ่งกว่าการกระทำ

“อชินิ” สรุปะใน **อิตติ** ๑ ศัพท์ สรุปะใน **ปทสฺส** ๑ สามีสัมพันธะใน **อตฺโถ** **“กุฏฺสกุฏี** การิตกัมมะใน **โอดารณ** ๑ ก็ดี **วาทปปฏิวาเท** ๑ ก็ดี **กรรมตุตริยกรณ** ๑ ก็ดี **กรรม** ใน **อเชสิ** ๑ **ว** **สามศัพท์** **ปทวิ** กับ **ปตฺตะ** เข้า **กุฏฺสกุฏี** **โอดารณ** **วาทปปฏิวาเท** และ **กรรมตุตริยกรณ** **ม** **อวุตต** กัมมะใน **อเชสิ** ๑ **อาชยาต** บทกัตตฺวาจากของ **ปุคฺคโล**” **อิตติศัพท์** สรุปะใน **อตฺโถ** ๑ **ลึงคัตตะ** ฯ

.....
.....

๖๙. **“อหาสีติ** **มม** **สนฺต** กัม **วตฺถา** ที่ **สิ** **ยงฺกิณฺจ** **เท** **อวหริ** ฯ

“อหาสีติ (ปทสฺส) **“มม** **สนฺต** กัม **วตฺถา** ที่ **สิ** (**วตฺถุ**) **ยงฺกิณฺจ** **เท** (**วตฺถุ**) **อวหริ** (**อิตติ** **อตฺโถ**) ฯ

(อตฺโถ) **อ.อรรธ** (**อิตติ**) ว่า **“อวหริ** **ลักข** โม **ย** แล้ว **วตฺถา** ที่ **สิ** (**วตฺถุ**) **ยงฺกิณฺจ** **เอ** (**วตฺถุ**) **ซึ่ง-** ใน **วตฺถุ** **ท.** **มี** **ผ้า** เป็น **ต้น** **หนา** - **วตฺถุ** อย่าง **ใด** อย่าง **หนึ่ง** **นั้น** **เท** **ย** **สนฺต** กัม **อัน** เป็น **ของ** **มี** อยู่ **มม** **ของ** **เรา**” **อิตติ** ดังนี้ **“อหาสีติ (ปทสฺส)** แห่งบทว่า **“อหาลี”** ดังนี้ ฯ

บทว่า **“อหาลี”** ความว่า **ลักข** โม **ย** ใน **บรรดา** **วตฺถุ** **มี** **ผ้า** เป็น **ต้น** **วตฺถุ** **ชนิด** **ใด** **ชนิด** **หนึ่ง** **นั้น** **แหละ** **ที่** เป็น **สมบัติ** **ของ** **เรา**

“อหาลี” สรุปะใน **อิตติ** ๑ ศัพท์ สรุปะใน **ปทสฺส** ๑ สามีสัมพันธะใน **อตฺโถ** **“มม** **สามีสัม** **พันธะ** ใน **สนฺต** กัม ๑ **วิเสสน** ของ **วตฺถุ** **วตฺถา** ที่ **สิ** **วิเสสน** ของ **วตฺถุ** ๑ **นิทธารณ** ใน **ยงฺกิณฺจ** **เท** **วตฺถุ** **เอ** ศัพท์ **อวธารณ** เข้ากับ **ยงฺกิณฺจ** ๑ **วิเสสน** ของ **วตฺถุ** ๑ **นิทธารณ** ๑ **และ** **อวุตต** กัมมะใน **อวหริ** ๑ **อาชยาต** บทกัตตฺวาจากของ **ปุคฺคโล**” **อิตติศัพท์** สรุปะใน **อตฺโถ** ๑ **ลึงคัตตะ** ฯ

.....
.....
.....

๗๐. “**เย จ ตนฺติ** เยเกจิ เทวา วา มนุสฺสา วา คหฺภูจา วา ปพฺพชิตา วา ตํ ‘**อกุโกจฺฉิ** มนฺตืออาทิวตฺตุกํ โภธํ สกฺกฺขรฺ วิย นทฺธินา ปฺติมจฺฉาทีนึ วิย จ กุสาทีหึ ปฺนปฺปฺนึ เวเจนฺตา อุปนฺยหนฺติ, เตสํ สกึ อุปฺปฺนึ เวรึ น สมฺมตึ น อุปฺสมฺมตึ ๕

“**เย จ ตนฺติ** (ปททวยสฺส) “เยเกจิ เทวา วา มนุสฺสา วา คหฺภูจา วา ปพฺพชิตา วา ตํ ‘(อสุโก ปุคฺคโล) อกุโกจฺฉิ มนฺตืออาทิวตฺตุกํ โภธํ สกฺกฺขรฺ วิย นทฺธินา (เวเจนฺตา ชนา จ) ปฺติมจฺฉาทีนึ (วตฺถุณึ) วิย จ กุสาทีหึ (วตฺถุหึ) ปฺนปฺปฺนึ เวเจนฺตา (ชนา) อุปนฺยหนฺติ, เตสํ (ชนา) สกึ อุปฺปฺนึ เวรึ น สมฺมตึ น อุปฺสมฺมตึ (อิตึ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตึ) ว่า “เทวา วา อ.เทวดา ท. หรือ มนุสฺสา วา หรือว่า อ.มนุษย์ ท. คหฺภูจา วา อ.คฤหฺสฺถ์ ท. หรือ ปพฺพชิตา วา หรือว่า อ.บรรพชิต ท. เยเกจิ เหล่าใดเหล่าหนึ่ง อุปนฺยหนฺติ ย่อมเข้าไปผูกไว้ โภธํ ซึ่งความโกรธ ตํ ‘(อสุโก ปุคฺคโล) อกุโกจฺฉิ มนฺตืออาทิวตฺตุกํ มีว่า ‘อ.บุคคลโน้น ต่ำแล้ว ซึ่งเรา’ ดังนี้เป็นต้นเป็นที่ตั้งนั้น สกฺกฺขรฺ นทฺธินา (เวเจนฺตา ชนา) วิย จ รวากะ อ.ชน ท. ผู้ขึ้นอยู่ ซึ่งรูปแห่งเกวียน ด้วยชะเนาะด้วย ปฺติมจฺฉาทีนึ (วตฺถุณึ) กุสาทีหึ (วตฺถุหึ) ปฺนปฺปฺนึ เวเจนฺตา (ชนา) วิย จ รวากะ อ.ชน ท. ผู้ขึ้นอยู่ ซึ่งวัตถุ ท. มีปลาเนาเป็นต้น ด้วยวัตถุ ท. มีหญ้าคาเป็นต้น บ่อยๆ ด้วย, เวรึ อ.เวร เตสํ (ชนา) ของชน ท. เหล่านั้น อุปฺปฺนึ อันเกิดขึ้นแล้ว สกึ คราวเดียว น สมฺมตึ ย่อมไม่สงบ น อุปฺสมฺมตึ คือว่า ย่อมไม่เข้าไปสงบ” อิตึ ดังนี้ “**เย จ ตนฺติ** (ปททวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า “**เย จ ตํ**” ดังนี้เป็นต้น ๕

สองบทว่า “**เย จ ตํ**” เป็นต้น ความว่า เหล่าเทวดา มนุสฺย คฤหฺสฺถ์ หรือบรรพชิต พวกใดพวกหนึ่งเข้าไปผูกความโกรธมีว่า ‘บุคคลโน้นต่ำเรา’ ดังนี้เป็นต้นเป็นที่ตั้งนั้น เหมือนพวกชนชั้นชะเนาะรูปเกวียน และเหมือนพวกชนใช้ใบหญ้าคาห่อปลาเนา เป็นต้นไว้บ่อยๆ, เวรของชนเหล่านั้นที่เกิดเพียงครั้งเดียว ย่อมไม่ระงับ คือไม่เข้าไปสงบระงับ

“**เย จ ตํ**” สรุปะไน อิตึ๑ ศัพท์ อาทยัตถะไน ปททวยสฺส๑ สามีสัมพันธะไน อตฺโถ “เยเกจิ วิเสสณะของ เทวา มนุสฺสา คหฺภูจา และ ปพฺพชิตา เทวา กิติ มนุสฺสา กิติ คหฺภูจา กิติ ปพฺพชิตา กิติ สุททกัตตาไน อุปนฺยหนฺติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก วา ลีศัพท์ ปทวิกปิตถะเข้า เทวา มนุสฺสา คหฺภูจา และ ปพฺพชิตา ตํ วิเสสณะของ

โกธ “อสุโก วิเสสณะของ ปุคคโลจ สุธกัตตานิ อุกโกจฉิ อาชยาตบทกัตตวาจก ม อุตตกัมมะใน อุกโกจฉิ” อิติอาทิวตถุ กัม วิเสสณะของ โกธ อุตตกัมมะใน อุปนยหนติ สกฏฐุ อุตตกัมมะใน เวเจนตา วีย สองศัพท อุปมาชตทกะเข้ากับ สกฏฐุ นทริณา จ และ ปุตติมจฉาทีนิ วตถุณี จ กุสาลีที วตถุณี ปุณปุณ เวเจนตา, นทริณา ภาระ ใน เวเจนตา จ สองศัพท ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ สกฏฐุ นทริณา วีย และ ปุตติมจฉาทีนิ วตถุณี วีย กุสาลีที วตถุณี ปุณปุณ เวเจนตา, ปุตติมจฉาทีนิ วิเสสณะของ วตถุณี อุตตกัมมะใน เวเจนตา กุสาลีที วิเสสณะของ วตถุณี ภาระใน เวเจนตา ปุณปุณ กิริยาวิเสสณะใน เวเจนตา วิเสสณะของ ชนาฯ สอบบท ลิงคัตถะ อุปปน วิเสสณะของ เวรฯ สุธกัตตานิ สมุมติ และ อุปสมุมติ สมุมติ กิติ อุปสมุมติ กิติ อาชยาตบทกัตตวาจก เตส วิเสสณะของ ชนาฯ สามีสัมพันธะใน เวร สกี กิริยาวิเสสณะใน อุปปน น สองศัพท ปฏิสระใน สมุมติ และ อุปสมุมติ” อิติศัพท สรูปะ ใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ๘

๗๑. “**เย จ ตํ อุปนยหนตฺติ** อสตีอมนสิการวเสน วา กम्मปจจเวกขณวเสน วา **เย ตํ** อุกโกสาทิวตถุ กัม โกธ “ตยาปี โกจิ นิทโทโส ปุริมภเว อุกกุจโจ ภวิสสตี ปหโฏ ภวิสสตี, กุฏสทฺธิ โอตาระตวา ชิโต ภวิสสตี, กสฺสจ เต ปสยห กิณฺจิจ อจฉินฺน ภวิสสตี, ตสฺมา นิทโทโส หุตฺวาปี อุกโกสาทีนิ ปาปุณาสีตี เอรํ น อุปนยหนติ, เตสํ ปมาเทน อุปปนฺนํปิ เวรํ อิมินา อนุปนยหนเนน นิรินฺธโน วีย ชาตเวโท อุปสมุมตฺติ ๘

“**เย จ ตํ อุปนยหนตฺติ** (คาถาปาทสฺส) “อสตีอมนสิการวเสน วา กम्मปจจเวกขณวเสน วา **เย** (ชนา) **ตํ** อุกโกสาทิวตถุ กัม โกธ ‘ตยาปี โกจิ นิทโทโส ปุริมภเว อุกกุจโจ ภวิสสตี, (ตยา) ปหโฏ ภวิสสตี, (ตยา) กุฏสทฺธิ โอตาระตวา ชิโต ภวิสสตี, กสฺสจ เต ปสยห กิณฺจิจ (วตถุ) อจฉินฺน ภวิสสตี, ตสฺมา (ตว) นิทโทโส หุตฺวาปี อุกโกสาทีนิ (กมฺมานิ) ปาปุณาสีตี เอรํ น อุปนยหนติ, เตสํ (ชนา) ปมาเทน อุปปนฺนํปิ เวรํ อิมินา อนุปนยหนเนน (อุปสมุมตฺโต) นิรินฺธโน วีย ชาตเวโท อุปสมุมตฺติ (อตฺโถ) ๘

(อตฺโถ) อ.อรรถ อิติ ว่า “**เย (ชนา)** อ.ชน ท. เหล่าใด **น อุปนยหนติ** ย่อมไม่เข้าไปผูกไว้ **โกธ** ซึ่งความโกรธ **ตํ อุกโกสาทิวตถุ** อันมีการด่าเป็นต้นเป็นที่ตั้งนั้น

อสติอมนสิการวเสน วา ด้วยสามารถแห่งการไม่ระลึกและไม่ใส่ใจหรือ กมฺม-
 ปรจุจเวกฺขณวเสน วา หรือว่าด้วยสามารถแห่งการพิจารณาว่าเป็นกรรม เหว่อย่างนี้
 อิติ ว่า “โกจิ อ.ใครๆ นิทฺโทโส ผู้มีโทษออกแล้ว ตยาปิ อุกฺกุโฆ เป็นผู้แม่อันท่าน
 ดำแล้ว ปุริมภเว ในภพอันมีในก่อน ภวิสฺสติ จักเป็น, (ตยา) ปหฺโฏ เป็นผู้อันท่าน
 ตีแล้ว ภวิสฺสติ จักเป็น, (ตยา) กุณฺสกุขี โอตารेतฺวา ชิตฺโต เป็นผู้อันท่านยังพยาน
 โกงให้ข้ามลงแล้วชนะแล้ว ภวิสฺสติ จักเป็น, กิณฺจ (วตฺถุ) อ.วัตถุอะไรๆ กสฺสจฺจิ
 ของใครๆ เต ปสฺยห อจฺฉินฺหํ เป็นของอันท่านข่มเหงแย่งชิงเอาแล้ว ภวิสฺสติ จัก
 เป็น, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (ตฺว) อ.ท่าน นิทฺโทโส เป็นผู้มีโทษออกแล้ว หุตฺวาปิ
 แม่เป็นแล้ว ปาปฺถนาสิ ย่อมถึง อุกโกสาทีนฺ (กมฺมานิ) ซึ่งกรรม ท. มีการด่าเป็นต้น’
 อิติ ดังนี้, เวรฺ อ.เวร เตสฺ (ชานํ) ของชน ท. เหล่านั้น อุปฺปนฺนฺมฺปิ แม่อัน
 เกิดขึ้นแล้ว ปมาเทน ด้วยความประมาท อุปฺสมฺมตฺติ ย่อมเข้าไปสงบ อิมินา
 อหฺปนฺนฺยฺหเนน เพราะการไม่เข้าไปผูกไว้ (อุปฺสมฺมฺนฺโต) นิหรฺนฺโห ชาตเวโท วย
 ราวกะ อ.ไฟ อันมีเชื้อไปปราศแล้ว เข้าไปสงบอยู่” อิติ ดังนี้ “เย จ ตํ ฐฺปนฺนฺยฺหฺนฺตฺติ
 (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า “เย จ ตํ ฐฺปนฺนฺยฺหฺนฺตฺติ” ดังนี้ ฯ

บาทพระคาถาว่า “เย จ ตํ ฐฺปนฺนฺยฺหฺนฺตฺติ” ความว่า พวกชนเหล่าใดไม่เข้าไปผูกความ
 โกรธมีการด่าเป็นต้นเป็นที่ตั้งนั้นไว้ ด้วยการไม่ระลึกนึกถึงและไม่ใส่ใจ หรือพิจารณา
 ว่าเป็นกรรม (เก่า) อย่างนี้ว่า ‘ใครๆ ที่ไม่มีความผิด ถึงท่านก็น่าจะเคยด่าเขาไว้ในภพ
 ก่อน, เคยตีเขาไว้, เคยใช้พยานโกงชนะคดี, เคยข่มเหงแย่งชิงวัตถุสิ่งของของใครๆ
 เขามา, เพราะฉะนั้น ท่านไม่มีความผิด ก็ได้รับกรรมมีการด่าเป็นต้น’, เวรของชน
 เหล่านั้นที่เกิดแม่ด้วยความประมาทพลาดพลั้ง ย่อมเข้าไปสงบได้ เพราะการไม่เข้าไป
 ผูกไว้เป็นอย่างนี้ เหมือนไฟที่หมดเชื้อ เข้าไปสงบอยู่ฉะนั้น

“เย จ ตํ ฐฺปนฺนฺยฺหฺนฺตฺติ” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน คาถาปาทสฺสฯ สามีสัมพันธะ
 ใน อตุโธ “เย วิเสสณะของ ชนาฯ สฺฐทกัถตาใน อุปฺนฺยฺหฺนฺตฺติฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก
 อสติอมนสิการวเสน ก็ดี กมฺมปรจุจเวกฺขณวเสน ก็ดี ภาระใน อุปฺนฺยฺหฺนฺตฺติ วา สอง-
 ศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ อสติอมนสิการวเสน และ กมฺมปรจุจเวกฺขณวเสน ตํ ก็ดี
 อุกโกสาทิวตฺถุก็ ก็ดี วิเสสณะของ โกอธฺฯ อวุตตกัมมะใน อุปฺนฺยฺหฺนฺตฺติ ‘โกจิ สฺฐทกัถตา
 ใน ภวิสฺสติฯ สามบท อาชยาตบทกัถตฺวาจาก อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ ตยาฯ
 อนภิตกัถตาใน อุกฺกุโฆ นิทฺโทโส วิเสสณะของ โกอจิ ปุริมภเว วิสยาธาระใน

อกุฏญโจจ วิกตีกัตตาใน ภวิสฺสติ, ตยา อนภิตกัตตาใน ปหโฏจ วิกตีกัตตาใน ภวิสฺสติ, ตยา อนภิตกัตตาใน ชิโต กุฏญกขี การิตกัมมะใน โอตาเรตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ชิโตจ วิกตีกัตตาใน ภวิสฺสติ, กิณฺจ วิเสสณะของวตฺถุจ สุทฺธกัตตาใน ภวิสฺสติจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กสฺสจि สามีสัมพันธะใน วตฺถุ เต อนภิตกัตตาใน อจฺฉินฺหนํ ปสฺยห สมานกาลกิริยาใน อจฺฉินฺหนํจ วิกตีกัตตาใน ภวิสฺสติ, ตสฺมา เหตุวັตถะ ตฺวํ สุทฺธกัตตาใน ปาปุณฺณาสิจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นิทฺโทโส วิกตีกัตตาใน หุตฺวา อปิตฺถํ อเปกขัตถะเข้ากับ หุตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ปาปุณฺณาสิ อกุโสภาทีนิ วิเสสณะของ กมฺมานิจ สัมปาปุณฺณีกัมมะใน ปาปุณฺณาสิ' อิติตฺถํ อาการะใน อุปนฺยหฺนฺติ เอวํ กิริยาวิเสสณะใน อุปนฺยหฺนฺติ นคฺถํ ปฏฺฐิเสสชะใน อุปนฺยหฺนฺติ, อปิตฺถํ อเปกขัตถะ เข้า อุปฺปนฺนํจ วิเสสณะของ เวรฺจ สุทฺธกัตตาใน อุปสมฺมตฺติจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เตสํ วิเสสณะของชนานํจ สามีสัมพันธะใน เวรํ ปมาเทน ตติยาวิเสสณะใน อุปฺปนฺนํ อิมินา วิเสสณะของ อนฺอุปนฺยหฺเนนจ เหตุใน อุปสมฺมตฺติ อุปสมฺมมฺโตะ กิตฺติ นิรินฺธโน กิตฺติ วิเสสณะของ ชาตเวโทจ อุปมาลึงคัตถะ วิยคฺถํ อุปมาโชตกะ เข้ากับ อุปสมฺมมฺโตะ นิรินฺธโน ชาตเวโท" อิติตฺถํ สฺรุปะใน อตฺถโถจ ลึงคัตถะ ๕

๗๒. เทสนาปริโยसानะ สตสหฺสฺสภิกฺขุ โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณฺณิสฺสุ ๕

เทสนาปริโยसानะ สตสหฺสฺสภิกฺขุ โสตาปตฺติผลาทีนิ (อริยผลานิ) ปาปุณฺณิสฺสุ ๕

เทสนาปริโยसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระเทศนา **สตสหฺสฺสภิกฺขุ** อ.ภิกษุผู้มีแสนหนึ่งเป็นประมาณ ท. **ปาปุณฺณิสฺสุ** บรรลุแล้ว (อริยผลานิ) ซึ่งอริยผล ท. **โสตาปตฺติผลาทีนิ** มีโสตาปตฺติผลเป็นต้น ๕

เวลาจบพระเทศนา ภิกษุ ๑๐๐,๐๐๐ รูป บรรลุอริยผลมีโสตาปตฺติผลเป็นต้น

เทสนาปริโยसानะ กาลสํตตมีใน ปาปุณฺณิสฺสุ สตสหฺสฺสภิกฺขุ สุทฺธกัตตาใน ปาปุณฺณิสฺสุจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โสตาปตฺติผลาทีนิ วิเสสณะของ อริยผลานิจ สัมปาปุณฺณีกัมมะใน ปาปุณฺณิสฺสุ ๕

๗๓. ฅมมเทศนา มหาชนสฺส สาทฎิกกา อโหสิ ๕

ฅมมเทศนา อ.พระธรรมเทศนา **สาทฎิกกา** เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจาอันมีประโยชน์ **อโหสิ** ได้มีแล้ว **มหาชนสฺส** แก่มหาชน ๕

พระธรรมเทศนาเป็นเทศนามีประโยชน์ต่อมหาชน

ฅมมเทศนา สุกฺทกัตฺตานิ อโหสิ๑ อาชยตบทกัตฺตวาจก มหาชนสฺส สัมปทานใน อโหสิ สาทฎิกกา วิกตีกัตฺตานิ อโหสิ ๕

๗๔. ทุพฺพโจปิ สุวโจ ชาโตติ ๕

(โส ติสฺโส) ทุพฺพโจปิ (หุตฺวา) สุวโจ ชาโต อิติ ๕

(โส ติสฺโส) อ.พระติสสะนั้น **ทุพฺพโจปิ** แม้เป็นผู้อันบุคคลพึงว่ากล่าวได้โดยยาก **(หุตฺวา)** เป็นแล้ว **สุวโจ** เป็นผู้อันบุคคลพึงว่ากล่าวได้โดยง่าย **ชาโต** เกิดแล้ว **อิตินี้** แล ๕

พระติสสะซึ่งเป็นผู้ว่ายาก กลับกลายเป็นผู้ว่าง่าย ดังนี้แล

โส วิเสสณะของ ติสฺโส๑ สุกฺทกัตฺตานิ ชาโต๑ กิตบทกัตฺตวาจก อปีศัพฺท อเปกขัตตะ เข้ากับ ทุพฺพโจ๑ วิกตีกัตฺตานิ หุตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชาโต สุวโจ วิกตีกัตฺตานิ ชาโต อิตีศัพฺท สમાปนะ

ติสฺสตุเถรวตฺถ ๕

ติสฺสตุเถรวตฺถ (นินฺนุจิตฺ) ๕

ติสฺสตุเถรวตฺถ อ.เรื่องแห่งพระติสสะผู้เถระ **(นินฺนุจิตฺ)** จบแล้ว ๕

ติสฺสตุเถรวตฺถ สุกฺทกัตฺตานิ นินฺนุจิตฺ๑ กิตบทกัตฺตวาจก ๕

จบเรื่องพระติสสะเถระ

วิเคราะห์ศัพท์กิตติ์ สมาส และศัพท์ิต

ติสส์ตเถรวตฺต

เป็นฉนัฎฐิต์ปปริสส์มาส โดยมีวิเสสนุตตรปทกัมมชารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ติสส์ ไส จ ไส เถโร จาติ ติสส์ตเถโร. (ติสส์ + เถโร) วิเสสนุตตรปทกัมมชารยสมาส
ติสส์ ไส จ อ.พระติสส์ด้วย ไส อ.พระติสส์นั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย ยิตติ เพราะ
เหตุนี้ ติสส์ตเถโร ชื่อว่าติสส์ตเถโร. (พระติสส์ผู้เถระ)
๒. ติสส์ตเถรสส์ วตฺต ติสส์ตเถรวตฺต. (ติสส์ตเถโร + วตฺต) ฉนัฎฐิต์ปปริสส์มาส
วตฺต อ.เรื่อง ติสส์ตเถรสส์ แห่งพระติสส์ผู้เถระ ติสส์ตเถรวตฺต ชื่อว่าติสส์ตเถรวตฺต.
(เรื่องแห่งพระติสส์ผู้เถระ, เรื่องพระติสส์เถระ)

ปัตตจจปาตโต

เป็นฉนัฎฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

- ปัตตจจสส์ ปตฺโต ปัตตจจปาตโต. (ปัตตจจ + ปตฺต) ฉนัฎฐิต์ปปริสส์มาส
ปตฺโต อ.บุตร ปัตตจจสส์ ของอา ปัตตจจปาตโต ชื่อว่าปัตตจจปาตโต. (บุตรของอา)

มหลลกกกาล

เป็นฉนัฎฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

- มหลลกสส์ กาล มหลลกกกาล. (มหลลก + กาล)
กาล อ.กาล มหลลกสส์ (อตฺตโน) แห่งตน ผู้แก่ มหลลกกกาล ชื่อว่ามหลลกกกาล. (กาลแห่ง
ตนผู้แก่, ตอนแก่)

ลามสกกกาโร

เป็นสมาหารทวนทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- ลาม โฉ จ สกกาโร จ ลามสกกกาโร. (ลาม + สกการ)
ลาม โฉ จ อ.ลามด้วย สกกาโร จ อ.สกการด้วย ลามสกกกาโร ชื่อว่าลามสกกการ. (ลามและ
สกการ)

ตุลลสรโร

เป็นฉัฏฐีทวีปทูลลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตุลล สรโร ยสส โส ตูลลสรโร, ติสโส.

สรโร อ.สรโร ตูลล อันอ้วน ยสส (ติสสสส) ของพระติสสะโต (อตติ) มีอยู่, (โส ติสโส)
อ.พระติสสะนั้น ตูลลสรโร ชื่อว่าตูลลสรโร, ได้แก่พระติสสะ. (ผู้มีสรโรอันอ้วน)

อาโกฏิตปจจาโกฏิตานิ

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาโกฏิตานิ จ ตานิ ปจจาโกฏิตานิ จาติ อาโกฏิตปจจาโกฏิตานิ, จีวรานิ.

ตานิ (จีวรานิ) อ.จีวร ท. เหล่านั้น อาโกฏิตานิ จ ทั้งถูกทุบไปแล้ว ปจจาโกฏิตานิ จ
ทั้งถูกทุบทั่วเฉพาะแล้ว อิติ เพราะเหตุนี้ อาโกฏิตปจจาโกฏิตานิ ชื่อว่าอาโกฏิตปจจาโกฏิต, ได้แก่จีวร
ทั้งหลาย. (ทั้งถูกทุบไปแล้วทั้งถูกทุบทั่วเฉพาะแล้ว)

วิหารมชฺโณ

เป็นฉัฏฐีตปฺปรัสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิหารสส มชฺโณ วิหารมชฺโณ. (วิหาร + มชฺเณ)

มชฺโณ อ.ท่ามกลาง วิหารสส แห่งวิหาร วิหารมชฺโณ ชื่อว่าวิหารมชฺเณ. (ท่ามกลางวิหาร)

อุပ္ภูจฺจานสาลา

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. อุပ္ภูจฺจหนติ เอตถาติ อุပ္ภูจฺจานํ. (อุป + จา คตินิวตติมุทิตี ในการท่ามการไป + อุปฺจจฺย)
กัตตุรูป, อธิกรณสาธนะ

(ชฺนา) อ.ชฺน ท. อุပ္ภูจฺจหนติ ย่อมบำรุง เอตถ (สาลา) ที่ศาลานี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (เอส่า
สาลา) อ.ศาลานี้ อุပ္ภูจฺจานํ ชื่อว่าอุပ္ภูจฺจาน. (เป็นที่บำรุง)

๒. อุပ္ภูจฺจานญจ ตํ สาลา จาติ อุပ္ภูจฺจานสาลา. (อุပ္ภูจฺจาน + สาลา)

อุပ္ภูจฺจานญจ อ.อันเป็นที่บำรุงด้วย ตํ อ.อันเป็นที่บำรุงนั้น สาลา จ เป็นศาลาด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ อุပ္ภูจฺจานสาลา ชื่อว่าอุပ္ภูจฺจานสาลา. (ศาลาเป็นที่บำรุง)

ทสสนตโต

เป็นจตุตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทสสนสฺส อตโต ทสสนตโต. (ทสสน + อตต)

อตโต อ.ประโยชน์ ทสสนสฺส แก่การเห็น ทสสนตโต ชื่อว่าทสสนตโต. (ประโยชน์แก่การเห็น)

ปาทสมฺพาทนาทีน

เป็นฉนฺฐีทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีฉนฺฐีตฺปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปาทานํ สมฺพาทนํ ปาทสมฺพาทนํ. (ปาท + สมฺพาทน) ฉนฺฐีตฺปุริสสมาส
สมฺพาทนํ อ.การนวด ปาทานํ ซึ่งเท้า ท. ปาทสมฺพาทนํ ชื่อว่าปาทสมฺพาทน. (การนวดซึ่ง
เท้า)

๒. ปาทสมฺพาทนํ อาที เยสํ ดานี ปาทสมฺพาทนาทีน, วุตตานี. (ปาทสมฺพาทน + อาที)
ฉนฺฐีทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส
ปาทสมฺพาทนํ อ.การนวดซึ่งเท้า อาที เป็นต้น เยสํ (วุตตานี) แห่งวัตร ท. เหล่าใด
(อตฺติ) มีอยู่, ดานี (วุตตานี) อ.วัตร ท. เหล่านั้น ปาทสมฺพาทนาทีน ชื่อว่าปาทสมฺพาทนาที, ได้แก่
วัตรทั้งหลาย. (มีการนวดซึ่งเท้าเป็นต้น)

ททริกฺขุ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ททโร จ โส ริกฺขุ จาติ ททริกฺขุ. (ทท + ริกฺขุ)

ททโร จ อ.ทนมด้วย โส อ.ทนมนั้น ริกฺขุ จ เป็นริกฺษุด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ททริกฺขุ
ชื่อว่าททริกฺขุ. (ริกฺษุทนม)

กติวสฺสา

เป็นฉนฺฐีทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กติ วสฺสา เยสํ เต กติวสฺสา, ริกฺขุ. (กติ + วสฺส)

วสฺสา อ.พรรษา ท. กติ เท่าไร เยสํ (ริกฺขุ) ของริกฺษุ ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่, เต (ริกฺขุ)
อ.ริกฺษุ ท. เหล่านั้น กติวสฺสา ชื่อว่ากติวสฺส, ได้แก่ริกฺษุทั้งหลาย. (ผู้มีพรรษาเท่าไร)

ทุพพิณีโต

ทุกฺเขน วินียิตฺถาติ ทุพพิณีโต. (ทุ + วิ + ณี นเย ในการนำไป + ต) กัมมรูป, กัมมสาธนะ (โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด วินียิตฺถ ฎฺกนาไปให้วิเศษแล้ว ทุกฺเขน โดยยาก อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ทุพพิณีโต ชื่อว่าทุพพิณีโต. (ผู้อันบุคคลนำไปให้วิเศษได้โดยยาก)

มหลลกตเถรา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหลลกา จ เต เถรา จาติ มหลลกตเถรา. (มหลลก + เถร)

มหลลกา จ อ.ผู้แก่ ท. ด้วย เต อ.ผู้แก่ ท. เหล่านี้ เถรา จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหลลกตเถรา ชื่อว่ามหลลกตเถร. (พระเถระผู้แก่)

สำมีจิมตฺตํ

เป็นฉฐฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สำมีจि มตฺตา ยสฺสาติ สำมีจิมตฺตํ, กมฺมํ. (สำมีจิ + มตฺตา)

สำมีจิ อ.ความสมควร มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (กมฺมสฺส) แห่งกรรมใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ กมฺมํ) อ.กรรมนั้น สำมีจิมตฺตํ ชื่อว่าสำมีจิมตฺต, ได้แก่กรรม. (มีความสมควรเป็นประมาณ, ลักว่าความสมควร, ลักว่าสำมีจิกรรม)

กุกฺกุจฺจมตฺตํ

เป็นฉฐฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กุกฺกุจฺจํ มตฺตา ยสฺสาติ กุกฺกุจฺจมตฺตํ, การณํ. (กุกฺกุจฺจ + มตฺตา)

กุกฺกุจฺจํ อ.ความรังเกียจ มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (การณสฺส) แห่งเหตุใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ การณํ) อ.เหตุนี้ กุกฺกุจฺจมตฺตํ ชื่อว่ากุกฺกุจฺจมตฺต, ได้แก่เหตุ. (มีความรังเกียจเป็นประมาณ, ลักว่าความรังเกียจ)

ขตติยมาน

เป็นสัมภวานาบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ขตติโย อิติ มาโน ขตติยมาน. (ขตติย + มาน)

มาน อ.มานะ ขตติโย อิติ ว่าเป็นกษัตริย์ ขตติยมาน ชื่อว่าขตติยมาน. (มานะว่าเป็นกษัตริย์)

ทุกชี

เป็นอัสสัตติตัทธิต มีวิเคราะห์ว่า

ทุกชี อสส อตติติ ทุกชี. (ทุกช + อิปัจจย)

ทุกชี อ.ความทุกข์ อสส (บุคคลสส) ของบุคคลนั้น อตติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โล่ บุคคล) อ.บุคคลนั้น ทุกชี ชื่อว่าทุกชี. (ผู้มีความทุกข์)

ทุมมโน

เป็นนัฏฐีทวีปทตุลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทุมจ มน อสสาติ ทุมมโน, บุคคล. (ท + มน)

มน อ.ใจ (โทเสน) ทุมจ อัน- อันโทษ -ประทุษร้ายแล้ว อสส (บุคคลสส) ของบุคคลนั้น อตติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โล่ บุคคล) อ.บุคคลนั้น ทุมมโน ชื่อว่าทุมมโน, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีใจอันโทษประทุษร้ายแล้ว, ผู้มีใจเสีย)

อัสสุมุโข

เป็นทวีปภินนาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อัสสุทิ ปุณณ มุโข อสสาติ อัสสุมุโข, บุคคล. (อัสสุ + มุข) ลป ปุณณคัพพ, มัจฉะโลป สมาส

มุโข อ.หน้า ปุณณ อันเต็มแล้ว อัสสุทิ ด้วยน้ำตา ท. อสส (บุคคลสส) ของบุคคลนั้น (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โล่ บุคคล) อ.บุคคลนั้น อัสสุมุโข ชื่อว่าอัสสุมุข, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีหน้าอันเต็มแล้วด้วยน้ำตา, มีน้ำตานองหน้า)

ปริกขารคคหณ

เป็นฉัฏฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปริกขารานัน คคหณ ปริกขารคคหณ. (ปริกขาร + คคหณ)

คคหณ อ.การถือเอา ปริกขารานัน ซึ่งปริขาร ท. ปริกขารคคหณ ชื่อว่าปริกขารคคหณ. (การถือเอาซึ่งปริขาร, การรับปริขาร)

ปานีย

เป็นกัมมรูป, กัมมสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

ปาตพพนติ ปานีย. (ปา ปาเน ในการตี๋ม + อนียปัจัจฉัย)

(อุทก) อน้ำ (บุคคลเลน) อันบุคคล ปาตพพ พังตี๋ม อิติ เพราะเหตุอัน ปานีย ชื่อว่าปานีย. (น้ำอันบุคคลพังตี๋ม, น้ำตี๋ม)

มหลลกภิกขุ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหลลกา จ เต ภิกขุ จาติ มหลลกภิกขุ. (มหลลก + ภิกขุ)

มหลลกา จ อ.ผู้แก่ ท. ด้วย เต อ.ผู้แก่ ท. เหล่านั้น ภิกขุ จ เป็นภิกษุด้วย อิติ เพราะเหตุอัน มหลลกภิกขุ ชื่อว่ามหลลกภิกขุ. (ภิกษุผู้แก่)

วิหารมชฺโณ

เป็นฉัฏฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

วิหารสฺส มชฺโณ วิหารมชฺโณ. (วิหาร + มชฺโณ)

มชฺโณ อ.ท่ามกลาง วิหารสฺส แห่งวิหาร วิหารมชฺโณ ชื่อว่าวิหารมชฺโณ. (ท่ามกลางวิหาร)

ทุพพจภาโว

เป็นฉัฏฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. ทุกฺเขน วตตพฺโพติ ทุพพโจ. (ทฺ + วจ วิยตติย วาจาญ ในกาตพุดชัต + ขปัจัจฉัย)

กัมมรูป, กัมมสาธนะ

(ภิกษุ) อ.ภิกษุ (บุคคลอื่น) อันบุคคล วัตถุพหุ พึงว่ากล่าว ทุกเขน โดยยาก อิติ เพราะเหตุนั้น ทุพพโจ ชื่อว่าทุพพจ. (ผู้อันบุคคลพึงว่ากล่าวได้โดยยาก)

๒. ทุพพจสฺส ภาวโ ทุพพจภาวโ. (ทุพพจ + ภาว)

ภาวโ อ.ความเป็น ทุพพจสฺส บุคคลสฺส แห่งบุคคล ผู้อันบุคคลพึงว่ากล่าวได้โดยยาก ทุพพจภาวโ ชื่อว่าทุพพจภาว. (ความเป็นแห่งผู้อันบุคคลพึงว่ากล่าวได้โดยยาก)

พาราณสีราชา

เป็นลัตตมัตตปุริสสฺมาส มิวีเคราะห์ว่า

พาราณสียํ อิสฺสโร ราชา พาราณสีราชา. (พาราณสี + ราช) ลป อิสฺสรคฺคฺทํ, เป็นมัจฉะโลป-สฺมาส

ราชา อ.พระราชํ อิสฺสโร ผู้เป็นใหญ่ พาราณสียํ ในเมืองพาราณสี พาราณสีราชา ชื่อว่า พาราณสีราชา. (พระราชํผู้เป็นใหญ่ในเมืองพาราณสี, เจ้าเมืองพาราณสี)

ราชขั

เป็นภาวตฺทิต มิวีเคราะห์ว่า

รณฺโณ ภาวโ ราชขั. (ราช + ฌยปัจจย)

ภาวโ อ.ความเป็น รณฺโณ แห่งพระราชํ ราชขั ชื่อว่าราชขั. (ความเป็นแห่งพระราชํ)

โลณมพิลเสวนตโธ

เป็นจตุตถัตตปุริสสฺมาส โดยมีอิตรียกทวันทสฺมาส และจฺญฐิตฺตปุริสสฺมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะห์-
ดั่งนี้

๑. โลณํ จ อมฺพิโล จ โลณมพิลา. (โลณ + อมฺพิล) อิตรียกทวันทสฺมาส

โลณํ จ อ.รสเคมฺตวฺย อมฺพิโล จ อ.รสเปริยวตฺวฺย โลณมพิลา ชื่อว่าโลณมพิล. (รสเคมฺและรสเปริยว)

๒. โลณมพิลานํ เสวนํ โลณมพิลเสวนํ. (โลณมพิล + เสวน) จฺญฐิตฺตปุริสสฺมาส

เสวนํ อ.การเสพ โลณมพิลานํ ซึ่งรสเคมฺและรสเปริยว ท. โลณมพิลเสวนํ ชื่อว่าโลณมพิล-
เสวน. (การเสพรสเคมฺและรสเปริยว)

๓. โลกมพิลเส่วนสล์ อตโต โลกมพิลเส่วนตโต. (โลกมพิลเส่วน + อตต) จตตถิตตปปริสสมาล

อตโต อ.ประโยชน์ โลกมพิลเส่วนสล์ แก่การเสพซึ่งรสเค็มและรสเปรี้ยว โลกมพิลเส่วนตโต
ชื่อว่าโลกมพิลเส่วนตต. (ประโยชน์แก่การเสพรสเค็มและรสเปรี้ยว)

วลิตุกาโม

เป็นจตตถิตตปปริสสมาล มีวิเคราะห์ว่า

วลิตุ กามेतติ วลิตุกาโม. (วลิตุสทหุปปท + กมุ กนฺติยํ ในความใคร่ + ฌปัจจย) กัตตुरुป,
กัตตุสาธนะ

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด กามेतติ ย่อมใคร่ วลิตุ เพื่ออันอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล)
อ.บุคคลนั้น วลิตุกาโม ชื่อว่าวลิตุกาม. (ผู้ใคร่เพื่ออันอยู่, ผู้ประสงค์จะอยู่)

นคฺรทวารปาลกา

เป็นทุตียาตปปริสสมาล โดยมีจฎฐิตปปริสสมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นคฺรสฺส ทวารํ นคฺรทวารํ. (นคฺร + ทวาร) จฎฐิตปปริสสมาล

ทวารํ อ.ประตู นคฺรสฺส แห่งเมือง นคฺรทวารํ ชื่อว่านคฺรทวาร. (ประตูเมือง)

๒. นคฺรทวารํ ปาเลนฺตติ นคฺรทวารปาลกา, ชฺนา. (นคฺรทวารสทหุปปท + ปาล รกฺขเณ
ในการรักษา + ฌปัจจย) กัตตुरुป, กัตตุสาธนะ, กิตฺนตสฺมาล, ทุตียาตปปริสสมาล

(เย ชฺนา) อ.ชน ท. เหล่าใด ปาเลนฺติ ย่อมรักษา นคฺรทวารํ ซึ่งประตูแห่งเมือง อิติ
เพราะเหตุนั้น (เต ชฺนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น นคฺรทวารปาลกา ชื่อว่านคฺรทวารปาลก, ได้แก่ชนทั้งหลาย.
(ผู้รักษาประตูเมือง)

สฺมปตตปพฺพชิตา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาล มีวิเคราะห์ว่า

สฺมปตตตา จ เต ปพฺพชิตา จาติ สฺมปตตปพฺพชิตา. (สฺมปตต + ปพฺพชิต)

สฺมปตตตา จ อ.ผู้ถึงพร้อมแล้ว ท. เต อ.ผู้ถึงพร้อมแล้ว ท. เหล่านั้น ปพฺพชิตา จ เป็น
บรรพชิตด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น สฺมปตตปพฺพชิตา ชื่อว่าสฺมปตตปพฺพชิต. (บรรพชิตผู้ถึงแล้ว)

กุมภกการสาลา

เป็นฉันทลักษณ์ประเภทยาว โดยมีทนต์ยัตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กุมภ กโรตติ กุมภกาโร. (กุมภสททูปปท + กร กรณ ในการกระทำ + ฌปัจจัย) กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, กัตนต์สมาส, ทนต์ยัตปปริสสมาส

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด กโรติ ย่อมกระทำ กุมภ ซึ่งหม้อ อิติ เพราะเหตุนั้น (โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น กุมภกาโร ชื่อว่ากุมภการ. (ผู้กระทำซึ่งหม้อ, ช่างปั้นหม้อ)

๒. กุมภการสสา สาลา กุมภการสาลา. (กุมภการ + สาลา) ฉันทลักษณ์ประเภทยาว

สาลา อ.ศาลา กุมภการสสา ของบุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อ กุมภการสาลา ชื่อว่ากุมภการ-สาลา. (ศาลาของบุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อ, โรงของช่างปั้นหม้อ)

อครุ

เป็นฉันทลักษณ์ประเภทยาว โดยมีวิเคราะห์ว่า

น ครุ อครุ. (น + ครุ)

ครุ อ.ความหนักใจ น หามิได้ อครุ ชื่อว่าอครุ. (ความไม่หนักใจ)

ยถาสฺขิ

เป็นฉันทลักษณ์ประเภทยาว โดยมีวิเคราะห์ว่า

ยํ ยํ สฺขิ ยถาสฺขิ. (ยถา + สฺขิ)

สฺขิ อ.ความสุข ยํ ยํ ไตไต ยถาสฺขิ ชื่อว่ายถาสฺขิ. (ความสุขไต่ไต่, ตามสบาย)

เอกรตติวาโส

เป็นทนต์ยัตปปริสสมาส โดยมีอสสมาสทนต์ยัตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เอกา จ สา รตติ จาติ เอกรตติ. (เอกา + รตติ) อสสมาสทนต์ยัตปปริสสมาส

เอกา จ อ.หนึ่งด้วย สา อ.หนึ่งนั้น รตติ จ เป็นราตรีด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอก-รตติ ชื่อว่าเอกรตติ. (ราตรีหนึ่ง)

๒. เอกรตติ วาโส เอกรตติวาโส. (เอกรตติ + วาโส) ทนต์ยัตปปริสสมาส

วาโส อ.การอยู่ เอกรตติ สิ้นราตรีหนึ่ง เอกรตติวาโส ชื่อว่าเอกรตติวาโส. (อยู่หนึ่งคืน)

ปจมาคโต

เป็นเหตุขาดปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจมี อาคโต ปจมาคโต, ตาปโส. (ปจม + อาคต)

(ตาปโส) อ.ตาบส อาคโต ผู้มาแล้ว ปจมี ก่อน ปจมาคโต ชื่อว่าปจมาคต, ได้แก่ตาบส. (ผู้มาก่อน)

ปจมุคโต

เป็นเหตุขาดปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจมี อุคโต ปจมุคโต, ตาปโส. (ปจม + อุคต)

ตาปโส อ.ตาบส อุคโต ผู้เข้าถึงแล้ว ปจมี ก่อน ปจมุคโต ชื่อว่าปจมุคต, ได้แก่ตาบส. (ผู้เข้าถึงก่อน)

อปรภาโค

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อปโร จ โส ภาโค จาติ อปรภาโค. (อปร + ภาค)

อปโร จ อ.อื่นอีกด้วย โส อ.อื่นอีกนั้น ภาโค จ เป็นส่วนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อปรภาโค ชื่อว่าอปรภาค. (ส่วนอื่น)

สาราณียา

เป็นเหตุกัตตรูป, กรณสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

อณณมณณํ สาราณติ เอตยาติ สาราณียา, กถา. (สร คติจินตยา ในกาไรไปและคิต + เณปัจจย + อนียปัจจย)

(ตาปสา) อ.ตาบส ท. อณณมณณํ ยักันและกัน สาราณติ ย่อมให้ระลึก เอตยา (กถาย) ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าวนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (เอส่า กถา) อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวนี้ สาราณียา ชื่อว่า สาราณียา, ได้แก่วาจาเป็นเครื่องกล่าว. (อันเป็นเครื่องยักันและกันให้ระลึกถึง)

สยนกาลี

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. สยนติ เอตถาติ สยนํ. (ลี สเย ในการนอน + ยุบัจจย) กัตตุรูป, อธิกรณสาธนะ
(ชนา) อ.ชน ท. สยนติ ย่อมนอน เอตถ (กาล) ในกาลนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (เอโส
กาล) อ.กาลนี้ สยนํ ชื่อว่าสยน. (เป็นที่นอน)
๒. สยนญจ ตํ กาลโ จาติ สยนกาลโ. (สยน + กาล) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
สยนญจ อ.เป็นที่นอนด้วย ตํ อ.เป็นที่นอนนั้น กาลโ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น สยนกาลโ ชื่อว่าสยนกาล. (กาลเป็นที่นอน)

นิปชฺชัญจนํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. นิปชฺชนฺติ เอตถาติ นิปชฺชนํ. (นิ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ยุบัจจย) กัตตุรูป, อธิกรณ-
สาธนะ
(ชนา) อ.ชน ท. นิปชฺชนฺติ ย่อมนอน เอตถ (จาเน) ในที่นี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (เอตํ
จानํ) อ.ที่นี้ นิปชฺชนํ ชื่อว่านิปชฺชน. (เป็นที่นอน)
๒. นิปชฺชนญจ ตํ จานญจาติ นิปชฺชนญจนํ. (นิปชฺชน + จาน)
นิปชฺชนญจ อ.เป็นที่นอนด้วย ตํ อ.เป็นที่นอนนั้น จานญจ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
นิปชฺชนญจนํ ชื่อว่านิปชฺชนญจน. (ที่เป็นที่นอน)

นิสินนญจนํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. นิสีทิสฺสฺสฺ เอตถาติ นิสินนํ. (นิ + สท คตฺยาวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + ตบัจจย) กัตตุ-
รูป, อธิกรณสาธนะ
(ชนา) อ.ชน ท. นิสีทิสฺสฺ นิ่งแล้ว เอตถ (จาเน) ในที่นี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (เอตํ จานํ)
อ.ที่นี้ นิสินนํ ชื่อว่านิสินน. (เป็นที่นั่ง)
๒. นิสินนญจ ตํ จานญจาติ นิสินนญจนํ. (นิสินน + จาน)
นิสินนญจ อ.เป็นที่นั่งด้วย ตํ อ.เป็นที่นั่งนั้น จานญจ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
นิสินนญจนํ ชื่อว่านิสินนญจน. (ที่เป็นที่นั่ง)

อนิปชิตวา

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

น นิปชิตวา อนิปชิตวา. (น + นิปชิตวา)

นิปชิตวา นอนแล้ว น หามีได้ อนิปชิตวา ชื่อว่าอนิปชิตวา. (ไม่นอนแล้ว)

ทวารมชฺโณ

เป็นฉฺฐิตปฺปฺริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ทวารสฺส มชฺโณ ทวารมชฺโณ. (ทวาร + มชฺโณ)

มชฺโณ อ.ท่ามกลาง ทวารสฺส แห่งประตู ทวารมชฺโณ ชื่อว่าทวารมชฺโณ. (ท่ามกลางประตู)

กฺุชฺฉฺฉิล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

กฺุชฺฉ จ สฺ ฉฉิล จาติ กฺุชฺฉิล. (กฺุชฺฉ + ฉฉิล)

กฺุชฺฉ จ อ.โกงด้วย สฺ อ.โกงนั้น ฉฉิล จ เป็นฉฉิลด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น กฺุชฺฉิล
ชื่อว่ากฺุชฺฉิล. (ฉฉิลโกง)

นิปนฺนภาว

เป็นฉฺฐิตปฺปฺริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

นิปนฺนสฺส ภาโว นิปฺนภาโว. (นิปนฺน + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น นิปฺนสฺส (บุคคลสฺส) แห่งบุคคล ผู้นอนแล้ว นิปฺนภาโว ชื่อว่านิปนฺนภาว.
(ความเป็นแห่งผู้นอนแล้ว)

ปาทกฺุจฺฉาน

เป็นฉฺฐิตปฺปฺริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาทานํ จานํ ปาทกฺุจฺฉาน. (ปาท + จาน)

จานํ อ.ที่ ปาทานํ แห่งเท้า ท. ปาทกฺุจฺฉาน ชื่อว่าปาทกฺุจฺฉาน. (ที่แห่งเท้า)

ปาทปโล

เป็นนัฏฐิต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาทาน์ ปโล ปาทปโล. (ปาท + ปโล)

ปโล อ.ข้าง ปาทาน์ แห่งเท้า ท. ปาทปโล ชื่อว่าปาทปโล. (ข้างแห่งเท้า, ข้างเท้า)

สทสสรลี

เป็นนัฏฐิต์วิปทตฺลยาธิกรณพทฺพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สทสสรลี พทโว รลโย ยสฺสาติ สทสสรลี, สฺริโย. (สทสสร + รล)

รลโย อ.รัศมี ท. พทโว มาก สทสสรลี พันหนึ่ง ยสฺส (สฺริยสฺส) แห่งพระอาทิตย์ไต่ (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (โล สฺริโย) อ.พระอาทิตย์นั้น สทสสรลี ชื่อว่าสทสสรลี, ไต่แก่พระอาทิตย์. (มีรัศมีหนึ่งพัน, มีรัศมีหลายพัน)

สตเตโช

เป็นนัฏฐิต์วิปทตฺลยาธิกรณพทฺพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สตฺ พทโว เตชํ ยสฺสาติ สตเตโช, สฺริโย. (สต + เตช)

เตชํ อ.เดช ท. พทโว มาก สตฺ หนึ่งร้อย ยสฺส (สฺริยสฺส) แห่งพระอาทิตย์ไต่ อติ มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (โล สฺริโย) อ.พระอาทิตย์นั้น สตเตโช ชื่อว่าสตเตช, ไต่แก่พระอาทิตย์. (มีเดชหนึ่งร้อย, มีเดชหลายร้อย)

ตมวิโนทโน

เป็นนุติยัตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตมํ วิโนทติ สีเลนาคิ ตมวิโนทโน, สฺริโย. (ตมสทฺทูปปท + วิ + นท วิโนทเน ในการ บรรเทา + ยุบจัจ) กัตตุรูป, ตสฺสีสสาธนะ, กิตันตสมาส

(โย สฺริโย) อ.พระอาทิตย์ไต่ วิโนทติ ย่อมบรรเทา ตมํ ซึ่งความมืด สีเลน โดยปกติ อติ เพราะเหตุนี้ (โล สฺริโย) อ.พระอาทิตย์นั้น ตมวิโนทโน ชื่อว่าตมวิโนท. (ผู้บรรเทาความมืดโดยปกติ)

สตัดธา

เป็นอภยยัตถิต มิวิเคราะห์ว่า

สตัดธิ วิภาเคติ สตัดธา. (สตัด + ธาปัจจย)

วิภาเคติ โดยส่วน ท. สตัดธิ เจต สตัดธา ชื่อว่าสตัดธา. (โดย ๗ ส่วน)

มทานุภาโว

เป็นนัญฐิตวิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มิวิเคราะห์ว่า

มทนต์ อานุภาโว ยสสาติ มทานุภาโว. (มทนต์ + อานุภาว)

อานุภาโว อ.อานุภาพ มทนต์ อันมาก ยสส (ตาปสสส) แห่งตาบสไต อตติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล่ ตาปโล) อ.ตาบสนั้น มทานุภาโว ชื่อว่ามทานุภาว. (ผู้มีอานุภาพมาก)

อสีติกปปา

เป็นอสมอาหารทิสมาส มิวิเคราะห์ว่า

อสีติ กปปา อสีติกปปา. (อสีติ + กปป)

กปปา อ.กัปป ท. อสีติ แปดสิบ อสีติกปปา ชื่อว่าอสีติกปป. (๘๐ กัปป)

อิทธิพล

เป็นนัญฐิตปปริสสมาส มิวิเคราะห์ว่า

อิทธิยา พล อิทธิพล. (อิทธิ + พล)

พล อ.กำลัง อิทธิยา แห่งฤทธิ์ อิทธิพล ชื่อว่าอิทธิพล. (กำลังฤทธิ์)

อรุณคุคมน

เป็นนัญฐิตปปริสสมาส มิวิเคราะห์ว่า

อรุณสส อุคคมน อรุณคุคมน. (อรุณ + อุคคมน)

อุคคมน อ.การขึ้นไป อรุณสส แห่งอรุณ อรุณคุคมน ชื่อว่าอรุณคุคมน. (การขึ้นไปของอรุณ)

นาครา

เป็นสังข์สุริยาทิวเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

นคเร วสนฺตีติ นาครา. (นคร + ณปัจจัย)

(เย ชฺนา) อ.ชฺน ท. เหล่าใด วสนฺติ ย่อมอยู่ นคร ในเมือง อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ชฺนา)
อ.ชฺน ท. เหล่านี้ นาครา ชื่อว่านาคร. (ผู้อยู่ในเมือง, ชาวเมือง)

อนุคฺคจฺจนฺโต

เป็นนินิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

น อนุคฺคจฺจนฺโต อนุคฺคจฺจนฺโต. (น + อนุคฺคจฺจนฺต)

อนุคฺคจฺจนฺโต ขึ้นไปอยู่ น ทาไม้ได้ อนุคฺคจฺจนฺโต ชื่อว่าอนุคฺคจฺจนฺต. (ไม่ขึ้นไปอยู่)

ราชทวาร

เป็นนัฏฐิตปฺปรีสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

รณฺโณ ทวารํ ราชทวารํ. (ราช + ทวาร)

ทวารํ อ.ประตุ รณฺโณ ของพระราชฯ ราชทวารํ ชื่อว่าราชทวาร. (ประตูพระราชวัง)

กายกมฺมาทีน

เป็นนัฏฐิตวิปทฺตลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส โดยมีตติยาดปฺปรีสสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กายน กมฺมํ กายกมฺมํ. (กาย + กมฺม) ตติยาดปฺปรีสสฺมาส

กมฺมํ อ.กรรม กายน ทางกาย กายกมฺมํ ชื่อว่ากายกมฺม. (กรรมทางกาย, กายกรรม)

๒. กายกมฺมํ อาทิ เยสํ ตานิ กายกมฺมาทีน, กมฺมานิ. (กายกมฺม + อาทิ) นัฏฐิตวิปท-
ตฺตลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส

กายกมฺมํ อ.กายกรรม อาทิ เป็นต้น เยสํ (กมฺมาน) แห่งกรรม ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ ตานิ
(กมฺมาน) อ.กรรม ท. เหล่านี้ กายกมฺมาทีน ชื่อว่ากายกมฺมาทิ, ได้แก่กรรมทั้งหลาย. (มีกายกรรม
เป็นต้น)

อทิสฺวา

เป็นนินบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

น ทิสฺวา อทิสฺวา. (น + ทิสฺวา)

ทิสฺวา เห็นแล้ว น หามิได้ อทิสฺวา ชื่อว่าอทิสฺวา. (ไม่เห็นแล้ว)

สุริยฺยุคฺมณเวลา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส โดยมีฉฺฉฐิตฺตปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. อุกฺคจฺจติ เอตฺตาติ อุกฺคฺมณ. (อว + คฺมฺ คตฺมฺทิ ในการไป + ยฺยฺจฺจย) กัดตฺรูป, อธิกรณสาธนะ

(สุริโย) อ.พระอาทิตย์ อุกฺคจฺจติ ย่อมขึ้นไป เอตฺต (เวลา) ในเวลานี้ อิติ เพราะเหตุ นั้น (เอสํ เวลา) อ.เวลานี้ อุกฺคฺมณ ชื่อว่าอุคฺมณ. (เป็นที่ขึ้นไป)

๒. สุริยฺสฺส อุกฺคฺมณํ สุริยฺยุคฺมณ. (สุริย + อุกฺคฺมณ) ฉฺฉฐิตฺตปฺริสฺสมาส อุกฺคฺมณํ อ.เป็นที่ขึ้นไป สุริยฺสฺส แห่งพระอาทิตย์ สุริยฺยุคฺมณ ชื่อว่าสุริยฺยุคฺมณ. (เป็นที่ขึ้นไปแห่งพระอาทิตย์)

๓. สุริยฺยุคฺมณญจ ตํ เวลา จาติ สุริยฺยุคฺมณเวลา. (สุริยฺยุคฺมณ + เวลา) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส

สุริยฺยุคฺมณญจ อ.เป็นที่ขึ้นไปแห่งพระอาทิตย์ด้วย ตํ อ.เป็นที่ขึ้นไปแห่งพระอาทิตย์นั้น เวลา จ เป็นเวลาด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น สุริยฺยุคฺมณเวลา ชื่อว่าสุริยฺยุคฺมณเวลา. (เวลาเป็นที่ขึ้นไปแห่งพระอาทิตย์)

หตฺตปาทกฺุจฺจิตฺวา

เป็นอิตริตฺตโยคทวันทสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

หตฺตา จ ปาทา จ กฺุจฺจิ จ ตฺวา จ หตฺตปาทกฺุจฺจิตฺวา. (หตฺต + ปาท + กฺุจฺจิ + ตฺวา)

หตฺตา จ อ.มือ ท. ด้วย ปาทา จ อ.เท้า ท. ด้วย กฺุจฺจิ จ อ.ท้องด้วย ตฺวา จ อ.คอ ด้วย หตฺตปาทกฺุจฺจิตฺวา ชื่อว่าหตฺตปาทกฺุจฺจิตฺวา. (มือ เท้า ท้อง และคอ)

ปาทมูล์

เป็นนัฏฐิต์ปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาทาน์ มูล์ ปาทมูล์. (ปาท + มูล)

มูล์ อ.ทีใกล้ ปาทาน์ แห่งเท้า ท. ปาทมูล์ ชื่อว่าปาทมูล. (ใกล้แห่งเท้า)

ยถามนั

เป็นนิตปาตปุพพะอะพยยัภาวสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ยั ยั มนั ยถามนั. (ยถา + มน)

มนั อ.ใจ ยั ยั ไตไต ยถามนั ชื่อว่ายถามน. (ใจไตไต, ตามใจ)

มตติกาปิณโฑ

เป็นนัฏฐิต์ปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

มตติกาย ปิณโฑ มตติกาปิณโฑ. (มตติกา + ปิณโฑ)

ปิณโฑ อ.ก้อน มตติกาย แห่งดินเหนียว มตติกาปิณโฑ ชื่อว่ามตติกาปิณโฑ. (ก้อนดินเหนียว)

มตติกาปิณโฑ

เป็นทวิพทภินนาธิกรณพหุพพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มตติกาย ปิณโฑ ยสส์ลัตติ มตติกาปิณโฑ, ตาปโล. (มตติกา + ปิณโฑ)

ปิณโฑ อ.ก้อน มตติกาย แห่งดินเหนียว ยสส์ (ตาปสส์ลัตติ) แห่งตาปสไต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (โล ตาปโล) อ.ตาปสส์นั้น มตติกาปิณโฑ ชื่อว่ามตติกาปิณโฑ, ได้แก่ตาปส. (ผู้มีก้อนดินเหนียว)

คลปฺปมาณั

เป็นนัฏฐิต์ทวิพทคฺลยาธิกรณพหุพพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คโล ปมาณั ยสส์ลัตติ คลปฺปมาณั, อุทกั. (คฺล + ปมาณ)

คโล อ.คอ ปมาณั เป็นประมาณ ยสส์ (อุทกสส์) แห่งน้ำไต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (คฺล อุทกั) อ.น้ำนั้น คลปฺปมาณั ชื่อว่าคฺลปฺปมาณ, ได้แก่น้ำ. (มีคอเป็นประมาณ)

สุริยสนดาโป

เป็นฉฏฐิตตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สุริยสส สนดาโป สุริยสนดาโป. (สุริย + สนดาป)

สนดาโป อ.ความร้อนพร้อม สุริยสส แห่งพระอาทิตย์ สุริยสนดาโป ชื่อว่าสุริยสนดาป. (ความร้อนพร้อมแห่งพระอาทิตย์, แสงพระอาทิตย์)

อนุปนยทนต์

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น อนุปนยทนต์ อนุปนยทนต์. (น + อนุปนยทนต์)

อนุปนยทนต์ เข้าไปผูกไว้อยู่ น ทามิได้ อนุปนยทนต์ ชื่อว่าอนุปนยทนต์. (ไม่เข้าไปผูกไว้อยู่)

กฏสกชี

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กฏ โฉ สกชี จาติ กฏสกชี. (กฏ + สกชี)

กฏ โฉ อ.โองด้วย โส อ.โองนั้น สกชี จ เป็นพยานด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น กฏสกชี ชื่อว่ากฏสกชี. (พยานโอง)

วาทปปฏิวาท

เป็นสมาหารวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วาท โฉ ปฏิวาท โฉ วาทปปฏิวาท. (วาท + ปฏิวาท)

วาท โฉ อ.วาทด้วย ปฏิวาท โฉ อ.วาทตอบด้วย วาทปปฏิวาท ชื่อว่าวาทปปฏิวาท. (วาทและวาทตอบ)

กรณุตตริยกรณ

เป็นปัญจมีตปปริสสมาส โดยมีทุติยาตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อุตตริย กรณ อุตตริยกรณ. (อุตตริย + กรณ) ทุติยาตปปริสสมาส

กรณ อ.การกระทำ อุตตริย ให้งีกว่า อุตตริยกรณ ชื่อว่าอุตตริยกรณ. (การกระทำให้งีกว่า)

๒. กรณส์มา อุตฺตริยกรณํ กรณฺตฺตริยกรณํ. (กรณ + อุตฺตริยกรณ) ปัญจมีตฺตปฺปรีสส์มาล อุตฺตริยกรณํ อ.การกระทำให้ยิ่งกว่า กรณส์มา กว่ากรกระทำ กรณฺตฺตริยกรณํ ชื่อว่า กรณฺตฺตริยกรณ. (การกระทำให้ยิ่งกว่ากรกระทำ)

วตถาทินี

เป็นนัฏฐีทวิปทฺตลยาธิกรณพหุพพิทิสส์มาล มีวิเคราะหว่า
 วตถํ อาทิ เยลลํ ตานี วตถาทินี, วตถุณี. (วตถ + อาทิ)
 วตถํ อ.ผ้า อาทิ เป็นต้น เยลลํ (วตถุณี) แห่งวตถุ ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่, ตานี (วตถุณี) อ.วตถุ ท. เหล่านั้น วตถาทินี ชื่อว่าวตถาทิ, ได้แก่วตถุทั้งหลาย. (มีผ้าเป็นต้น)

สกฺกฐุริ

เป็นนัฏฐีตฺตปฺปรีสส์มาล มีวิเคราะหว่า
 สกฺกฐุลลํ ฐุริ สกฺกฐุริ. (สกฺก + ฐุริ)
 ฐุริ อ.รูป สกฺกฐุลลํ แห่งเกวียน สกฺกฐุริ ชื่อว่าสกฺกฐุริ. (รูปแห่งเกวียน)

ปฺุตติมจฺจาทินี

เป็นนัฏฐีทวิปทฺตลยาธิกรณพหุพพิทิสส์มาล โดยมีวิเสลนบุพพทกัम्मธารยส์มาลอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. ปฺุตติ จ โส มจฺจโ จาติ ปฺุตติมจฺจโ. (ปฺุตติ + มจฺจ) วิเสลนบุพพทกัम्मธารยส์มาล
 ปฺุตติ จ อ.เนาด้วย โส อ.เนานั้น มจฺจโ จ เป็นปลาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปฺุตติมจฺจโ
 ชื่อว่าปฺุตติมจฺจ. (ปลาเนา)

๒. ปฺุตติมจฺจโ อาทิ เยลลํ ตานี ปฺุตติมจฺจาทินี, วตถุณี. (ปฺุตติมจฺจ + อาทิ) นัฏฐีทวิปทฺตลยา-
 ธิกรณพหุพพิทิสส์มาล

ปฺุตติมจฺจโ อ.ปลาเนา อาทิ เป็นต้น เยลลํ (วตถุณี) แห่งวตถุ ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มี
 อยู่, ตานี (วตถุณี) อ.วตถุ ท. เหล่านั้น ปฺุตติมจฺจาทินี ชื่อว่าปฺุตติมจฺจาทิ, ได้แก่วตถุทั้งหลาย. (มีปลาเนา
 เป็นต้น)

กุสาทีนิ

เป็นฉัฏฐีทวีปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กุโส อาทิ เยสํ ตานิ กุสาทีนิ, วตฺตุนิ. (กุส + อาทิ)

กุโส อ.ทญฺฐาคา อาทิ เป็นต้น เยสํ (วตฺตุนิ) แห่งวตฺตฺ ท. เหล่าใด อตฺถิ มีอยู่, ตานิ วตฺตุนิ อ.วตฺตฺ ท. เหล่านั้น กุสาทีนิ ชื่อว่ากุสาทิ, ได้แก่วตฺตฺทั้งหลาย. (มีทญฺฐาคาเป็นต้น)

อสติอมนสิการวโส

เป็นฉัฏฐีตปฺปฺริสสมาส โดยมีนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส สองสมาส และอิตรียคทวันท-
สมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น สติ อสติ. (น + สติ) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

สติ อ.การระลึก น หามิได้ อสติ ชื่อว่าอสติ. (การไม่ระลึกถึง)

๒. น มนสิกาโร อมนสิกาโร. (น + มนสิการ) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

มนสิกาโร อ.การกระทำไว้ในใจ น หามิได้ อมนสิกาโร ชื่อว่าอมนสิการ. (การไม่ทำไว้ในใจ, การไม่ใส่ใจ)

๓. อสติ จ อมนสิกาโร จ อสติอมนสิการา. (อสติ + อมนสิการ) อิตรียคทวันทสมาส

อสติ จ อ.การไม่ระลึกด้วย อมนสิกาโร จ อ.การไม่ทำไว้ในใจด้วย อสติอมนสิการา
ชื่อว่าอสติอมนสิการ. (การไม่ระลึกและการไม่ใส่ใจ)

๔. อสติอมนสิการานํ วโส อสติอมนสิการวโส. (อสติอมนสิการ + วส) ฉัฏฐีตปฺปฺริสสมาส

วโส อ.สามารถ อสติอมนสิการานํ แห่งการไม่ระลึกและการไม่ทำไว้ในใจ ท. อสติอมนสิ-
การวโส ชื่อว่าอสติอมนสิการวส. (สามารถแห่งการไม่ระลึกและการไม่ใส่ใจ)

กมฺมปจฺจเวกฺขณวโส

เป็นฉัฏฐีตปฺปฺริสสมาส โดยมีสัมภวานาบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กมฺมํ อิติ ปจฺจเวกฺขณํ กมฺมปจฺจเวกฺขณํ. (กมฺม + ปจฺจเวกฺขณ) สัมภวานาบุพพทกัมม-
ธารยสมาส

ปจฺจเวกฺขณํ อ.การพิจารณา กมฺมํ อิติ ว่าเป็นกรรม กมฺมปจฺจเวกฺขณํ ชื่อว่ากมฺมปจฺจเวกฺขณ.
(การพิจารณาว่าเป็นกรรม)

๒. กมฺมปจฺจเวกฺขณสฺส วโส กมฺมปจฺจเวกฺขณวโส. (กมฺมปจฺจเวกฺขณ + วส) ฌมฺมูตฺตํปฺปฺริส-
สฺมาส

วโส อ.สามารถ กมฺมปจฺจเวกฺขณสฺส แห่งการพิจารณาว่าเป็นกรรม กมฺมปจฺจเวกฺขณวโส
ชื่อว่ากมฺมปจฺจเวกฺขณวส. (สามารถแห่งการพิจารณาว่าเป็นกรรม)

อกโกสํทิวตฺตโก

ติปทพฺพุพิทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

อกโกโส อาทิ วตฺต ยสฺส โส อกโกสํทิวตฺตโก, โกโธ. (อกโกส + อาทิ + วตฺต)

อกโกโส อ.การดำ อาทิ เป็นต้น วตฺต เป็นที่ตั้ง ยสฺส (โกธสฺส) แห่งความโกรธใด (อติ)
มีอยู่, โส (โกโธ) อ.ความโกรธนั้น อกโกสํทิวตฺตโก ชื่อว่าอกโกสํทิวตฺตโก, ได้แก่ความโกรธ. (มีการ
ดำเป็นต้นเป็นที่ตั้ง)

นิทฺโทโส

เป็นปัญจมีทวิปทคฺลยาธิกรณพฺพุพิทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

นิคฺโต โทโส อสฺมาติ นิทฺโทโส, ปุคฺคโล. (นิ + โทส)

โทโส อ.โทษ นิคฺโต ไปปราศแล้ว อสฺมา (ปุคฺคลา) จากบุคคลนั้น อติ เพราะเหตุนั้น (โส
ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น นิทฺโทโส ชื่อว่านิทฺโทโส, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีความผิดออกแล้ว)

ปุริมภาโว

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปุริโม จ โส ภาโว จาติ ปุริมภาโว. (ปุริม + ภาว)

ปุริโม จ อ.อันมีในก่อนด้วย โส อ.อันมีในก่อนนั้น ภาโว จ เป็นภพด้วย อติ เพราะเหตุนี้
ปุริมภาโว ชื่อว่าปุริมภาว. (ภพอันมีในก่อน)

อนฺุปนฺยทฺนํ

เป็นนินบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

น อนุปนฺยทฺนํ อนุปนฺยทฺนํ. (น + อนุปนฺยทฺน)

อนุปนฺยทฺนํ อ.การเข้าไปผูกไว้ น หามิได้ อนุปนฺยทฺนํ ชื่อว่าอนุปนฺยทฺน. (การไม่เข้าไปผูกไว้)

นิรินธโน

เป็นปัญจมีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิคโต อินธโน อสุมัติ นิรินธโน, ชัตเวโท. (นิ + อินธน)

อินธโน อ.เชื้อ นิคโต ไปปราศแล้ว อสุม (ชัตเวทา) จากไฟนั้น อิติ เพราะเหตุนี้ (โล ชัตเวโท) อ.ไฟนั้น นิรินธโน ชื่อว่านิรินธน, ได้แก่ไฟ. (มีเชื้อไปปราศแล้ว, ปราศจากเชื้อ)

เทสนาปริโยสาน

เป็นฉนฺฐิตปฺปฺริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทสนาย ปริโยสาน เทสนาปริโยสาน. (เทสนา + ปริโยสาน)

ปริโยสาน อ.เป็นที่สิ้นสุดลงรอบ เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาปริโยสาน ชื่อว่าเทสนา-ปริโยสาน. (เป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระเทศนา)

สตสทสสิกฺขุ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีฉนฺฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สตสทสสิ ปมาณิ เยส เต สตสทสสา. (สตสทสสิ + ปมาณ) ฉนฺฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส, ลป ปมาณคัพท, เป็นอันตโลปสมาส

สตสทสสิ อ.แสน ปมาณิ เป็นประมาณ เยส (กิกฺขุ) แห่งกิกฺษุ ท. เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่, เต (กิกฺขุ) อ.กิกฺษุ ท. เหล่านั้น สตสทสสา ชื่อว่าสตสทสสิ, ได้แก่กิกฺษุทั้งหลาย. (มีแสนเป็นประมาณ)

๒. สตสทสสา จ เต กิกฺขุ จาติ สตสทสสิกฺขุ. (สตสทสสิ + กิกฺขุ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

สตสทสสา จ อ.มีแสนเป็นประมาณด้วย เต อ.มีแสนเป็นประมาณ ท. เหล่านั้น กิกฺขุ จ เป็นกิกฺษุด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สตสทสสิกฺขุ ชื่อว่าสตสทสสิกฺขุ. (กิกฺษุมีแสนรูปเป็นประมาณ)

โสดาปัตติผลาทีน

เป็นนัฏฐิทธิวิปทตุลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 โสดาปัตติผล อาทิ เยสํ ตานิ โสดาปัตติผลาทีน, อริยผลานิ. (โสดาปัตติผล + อาทิ)
 โสดาปัตติผล อ.โสดาปัตติผล อาทิ เป็นต้น เยสํ (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด
 (อตฺถิ) มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสดาปัตติผลาทีน ชื่อว่าโสดาปัตติผลาที,
 ได้แก่อริยผลทั้งหลาย. (มีโสดาปัตติผลเป็นต้น)

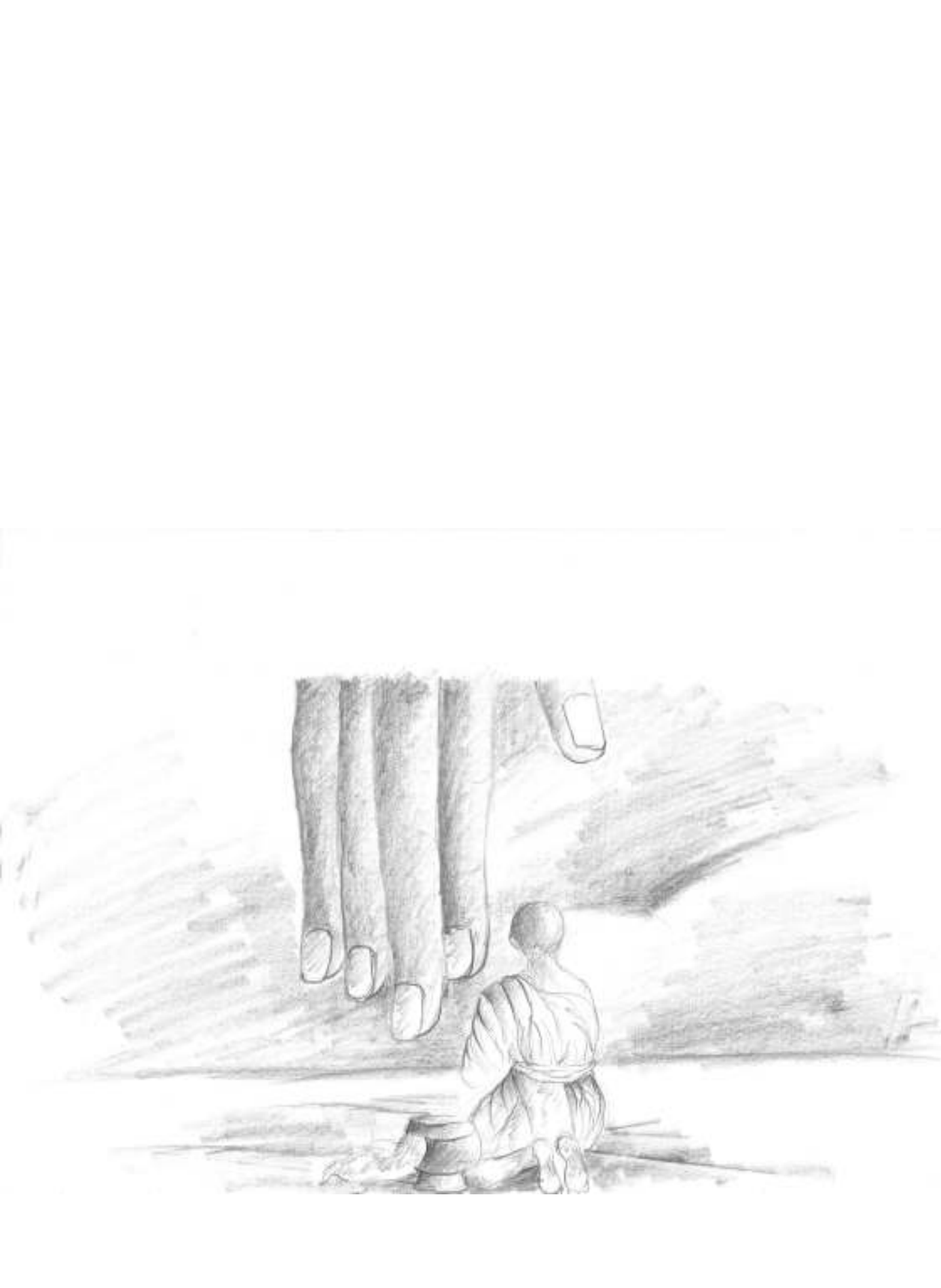
ส่าตติกา

เป็นสหบุพพบทพหุพพีทิสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อตฺถิ อสฺสํ อตฺถิตฺติ อตฺถิกา, วาจา. (อตฺถ + อิก) อัศจรรย์ดีทิต
 อตฺถิ อ.ประโยชน์ อสฺสํ (วาจาย) แห่งวาจานั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ส่า
 วาจา) อ.วาจานั้น อตฺถิกา ชื่อว่าอตฺถิกา, ได้แก่วาจา. (อันมีประโยชน์)
๒. สทฺ อตฺถิกาย ยา วตฺตตฺติ ส่าตฺติกา, เทสนา. (สทฺ + อตฺถิกา) สหบุพพบทพหุพพีทิสมาส
 ยา เทสนา อ.เทศนาใด วตฺตติ ย่อมเป็นไป สทฺ กับ อตฺถิกาย (วาจาย) ด้วยวาจา
 อันมีประโยชน์ อิติ เพราะเหตุนี้ (ส่า เทสนา) อ.เทศนานั้น ส่าตฺติกา ชื่อว่าส่าตฺติกา, ได้แก่เทศนา.
 (อันเป็นไปกับด้วยวาจาอันมีประโยชน์)

สฺวจิ

เป็นกัมมรูป, กัมมสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า
 สฺเชน วตฺตทฺโพติ สฺวจิ. (สฺพุพ + วจ วยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ษปฺจฺย)
 (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ (บุคคล) อันบุคคล วตฺตทฺโพ พึงว่ากล่าวได้ สฺเชน โดยง่าย อิติ เพราะ
 เหตุนี้ สฺวจิ ชื่อว่าสฺวจ. (อันบุคคลพึงว่ากล่าวได้โดยง่าย, ผู้ว่าง่าย)

๔. กาลียกขินิยา อุปฺปตฺติวตฺตฺถ [๔]

กาลียกขินิยา อุปฺปตฺติวตฺตฺถ (มยา วุจฺจเต) ๙

อุปฺปตฺติวตฺตฺถ อ.เรื่องแห่งการเกิดขึ้น กาลียกขินิยา แห่งนางยักษิณีชื่อว่ากาลี
(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทฺธโฆสฺสะ) (วุจฺจเต) จะกล่าว ๙

อุปฺปตฺติวตฺตฺถ วุตตกัมมะใน วุจฺจเต๑ อาชยาตบทกัมมวาทก กาลียกขินิยา สามีสัมพันธะ
ใน อุปฺปตฺติวตฺตฺถ มยา อนภิตกัตตาใน วุจฺจเต ๙

๔. เรื่องการอุบัติขึ้นของนางกาลียักษิณี

๑. “น หิ เวเรน เวรานี”ติ อิมํ ฌมฺมเทสนํ สตุถา เชตวเน วิหรนฺโต อญฺจตรํ
วณฺณิตฺถิ อารพฺภ กเถสิ ๙

สตุถา เชตวเน วิหรนฺโต อญฺจตรํ วณฺณิตฺถิ อารพฺภ “น หิ เวเรน เวรานี”ติ อิมํ ฌมฺมเทสนํ
กเถสิ ๙

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เชตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเชตวัน
อารพฺภ ทรงปรารภ วณฺณิตฺถิ ซึ่งหญิงหมั้น อญฺจตรํ คนใดคนหนึ่ง กเถสิ ตรัสแล้ว
อิมํ ฌมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศานี้ “น หิ เวเรน เวรานี”ติ ว่า “น หิ เวเรน
เวรานี” ดังนี้ เป็นต้น ๙

พระศาสดาเมื่อประทับในพระวิหารชื่อว่าเชตวัน ทรงปรารภหญิงหมั้นคนใดคนหนึ่ง
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า “น หิ เวเรน เวรานี” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุกฺกัตตาใน กเถสิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “น หิ เวเรน เวรานี” สรุปะใน
อิตฺติ๑ ศัพท์ อาทยัตถะใน อิมํ ฌมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสนะของ ฌมฺมเทสนํ๑ อวุตตกัมมะใน
กเถสิ เชตวเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโต๑ อัปภันตริกิริยาของ สตุถา อญฺจตรํ วิเสสนะ
ของ วณฺณิตฺถิ๑ อวุตตกัมมะใน อารพฺภ๑ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๙

.....
.....
.....

๒. เอโก กิร กุฏุมพิกปุตุโต, ปิตริ กาลกเต, เขตเต จ ฆเร จ สพุพกมมานิ
 อตุตหนาว กโรนุโต มาตริ ปฏิชคฺคิ ฯ

เอโก กิร กุฏุมพิกปุตุโต, ปิตริ กาลกเต (สนฺเต), เขตเต จ ฆเร จ สพุพกมมานิ
 อตุตหนาว กโรนุโต มาตริ ปฏิชคฺคิ ฯ

กิร ได้ยินว่า กุฏุมพิกปุตุโต อ.บุตรแห่งกุฏุมพี เอโก คนหนึ่ง, ปิตริ ครั้นเมื่อบิดา
 กาลกเต เป็นผู้มิกาละอันกระทำแล้ว (สนฺเต) มีอยู่, กโรนุโต กระทำอยู่ สพุพกมมานิ
 ซึ่งการงานทั้งปวง ท. เขตเต จ ในนาดด้วย ฆเร จ ในเรือนด้วย อตุตหนาว ด้วยตน
 เทียว ปฏิชคฺคิ ปฏิบัติแล้ว มาตริ ซึ่งมารดา ฯ

เล่ากันมาว่า บุตรของกุฏุมพีคนหนึ่ง, เมื่อบิดาเสียชีวิตแล้ว, ทำการงานทุกอย่างทั้งที่
 หน่าและที่บ้านด้วยตัวเองทั้งนั้นปรนนิบัติเลี้ยงดูมารดา

กิร อนุสสนนัตถะ เอโก วิเสสนะของ กุฏุมพิกปุตุโต ๆ สุทธกัตตาใน ปฏิชคฺคิ ๆ อาชยาต-
 บทกัตตฺวาจก, ปิตริ ลักษณะใน สนฺเต ๆ ลักษณะกิริยา กาลกเต วิกติกัตตาใน สนฺเต,
 เขตเต กิตฺติ ฆเร กิตฺติ วิสยาธาระใน กโรนุโต จ สองศัพท์ ปทสมฺจยัตถะเข้ากับ
 เขตเต และ ฆเร สพุพกมมานิ อวุตตกัมมะใน กโรนุโต เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ
 อตุตหนาว ภาระใน กโรนุโต ๆ อัพกันตรกิริยาของ กุฏุมพิกปุตุโต มาตริ อวุตตกัมมะ
 ใน ปฏิชคฺคิ ฯ

๓. อถสฺส มาตา “กุมาริกิ เต ตาต อาเนสฺสามิตฺติ อาห ฯ

อถ อสฺส (กุฏุมพิกปุตุตสฺส) มาตา “(อห) กุมาริกิ เต ตาต อาเนสฺสามิตฺติ อาห ฯ

อถ ครั้งนั้น มาตา อ.มารดา อสฺส (กุฏุมพิกปุตุตสฺส) ของบุตรของกุฏุมพีนั้น อาห
 กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาต แนะลฺลก (อห) อ.เรา อาเนสฺสามิ จักนำมา กุมาริกิ
 ซึ่งนางกุมาริกา เต แก่เจ้า” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั่น มารดาของเขาพูดว่า “แน่ะลฺลก เราจะนำกุมาริกามาให้แก่เจ้า”

อถ กาลสัตฺตมี มาตา สุทธกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบอทกัตตฺวาจก อสฺส วิเสสนะ
 ของ กุฏุมพิกปุตุตสฺส ๆ สามีสัมพันธะใน มาตา “ตาต อาลปนะ อหฺ สุทธกัตตาใน

อาเนสุสามิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก กุมาริกิ อวุตตกัมมะใน อาเนสุสามิ เต สัมปทาน
ใน อาเนสุสามิ” อิติศัพท อาการะใน อาห ๫

๔. “อมม มา เอวิ วเทถ, อหิ ยาวชีวิ ตุมเห ปฏิชคฺคิสสามิตี ๫

(โส ปุตุโต) “อมม (ตุมเห) มา เอวิ วเทถ, อหิ ยาวชีวิ ตุมเห ปฏิชคฺคิสสามิตี (อาห) ๫

(โส ปุตุโต) อ.บุตรนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมม ข้าแต่แม่ (ตุมเห) อ.ท่าน
มา วเทถ ขอจงอย่ากล่าว เอวิ อย่างนี้, อหิ อ.กระผม ปฏิชคฺคิสสามิ จักปฏิบัติ
ตุมเห ซึ่งท่าน ยาวชีวิ สิ้นกาลกำหนดเพียงใดแห่งชีวิต” อิติ ดังนี้ ๫

ลูกชายนั้นกล่าวว่า “แม่ ท่านอย่าพูดอย่างนี้เลย, ผมจะเลี้ยงดูแม่จนตลอดชีวิต”

โส วิเสสนะของ ปุตุโตฯ สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก “อมม อาลปนะ
ตุมเห สุทธกัตตาใน วเทถฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก มาศัพท ปฏิเสชะใน วเทถ เอวิ
กิริยาวิเสสนะใน วเทถ, อหิ สุทธกัตตาใน ปฏิชคฺคิสสามิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก
ยาวชีวิ อัจฉนตสังโยคะใน ปฏิชคฺคิสสามิ ตุมเห อวุตตกัมมะใน ปฏิชคฺคิสสามิ” อิติ
ศัพท อาการะใน อาห ๫

๕. “ตาดต เขตเตเต จ ชเวเร จ กิจจํ ตวเมว กโรสิ, เตเน มยหํ จิตตสุขํ นาม น โหติ,
อาเนสุสามิ เตติ ๫

(มาตา) “ตาดต เขตเตเต จ ชเวเร จ กิจจํ ตวิ เอว กโรสิ, เตเน มยหํ จิตตสุขํ นาม น โหติ,
(อหิ) อาเนสุสามิ เตติ (อาห) ๫

(มาตา) อ.มารดา (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาดต แน่ลูก ตวิ เอว อ.เจ้านั้นเที่ยว
กโรสิ ย่อมกระทำ กิจจํ ซึ่งกิจ เขตเตเต จ ในนาด้วย ชเวเร จ ในเรือนด้วย, เตเน
เพราะเหตุนั้น จิตตสุขํ นาม ชื่อ อ.ความสบายแห่งจิต มยหํ ของเรา น โหติ ย่อม
ไม่มี, (อหิ) อ.เรา อาเนสุสามิ จักนำมา เต แก่เจ้า” อิติ ดังนี้ ๫

แม่พูดว่า “ลูก เธอเพียงลำพังทำกิจทั้งที่นาและที่บ้าน, เพราะฉะนั้น เราจึงไม่มีความ
สบายใจเลย, เราจะนำ(สาว)มาให้เธอ”

มาตา สุทธกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตาด อาลปนะ เอวคัพท อวธารณะ
 เข้ากับ ตฺว ๑ สุทธกัตตาใน กโรสิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เขตเต เกติ ฆเร เกติ วิสยา-
 ธาระใน กโรสิ จ สองคัพท ปทสมุจยัตถะเข้ากับ เขตเต และ ฆเร กิจจ อวุตตกัมมะ
 ใน กโรสิ, เตน เหตุวัตถะ นาม ครหัตถโชตกะเข้ากับ จิตตสุข ๑ สุทธกัตตาใน โหติ ๑
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก มยห สามีสัมพันธะใน จิตตสุข นคัพท ปฏิเสระใน โหติ, อห
 สุทธกัตตาใน อาเนสุสามี ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เต สัมปทานใน อาเนสุสามี” อิติ
 คัพท อาการะใน อาห ๑

๖. โส ปุณฺณปุณฺณ ปฏิทฺธิปิฏวาปิ ตฺถุเห อโหสิ ๑

โส (ปุตุโต) ปุณฺณปุณฺณ ปฏิทฺธิปิฏวาปิ ตฺถุเห อโหสิ ๑

โส (ปุตุโต) อ.บุตรนั้น ปฏิทฺธิปิฏวาปิ แม่ห้ามแล้ว ปุณฺณปุณฺณ บ่อย ๆ ตฺถุเห เป็นผู้นั่ง
 อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๑

ลูกชายนั้นแม่ห้ามบ่อย ๆ เข้า ก็ได้เป็นผู้นั่งเสีย

โส วิเสสณะของ ปุตุโต ๑ สุทธกัตตาใน อโหสิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุณฺณปุณฺณ กิริยา-
 วิเสสณะใน ปฏิทฺธิปิฏวา อปิคัพท อเปกชัตถะเข้า ปฏิทฺธิปิฏวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน
 อโหสิ ตฺถุเห วิกติกัตตาใน อโหสิ ๑

๗. สา เอกํ กุลํ คนฺตุํ เกหา นิทฺขมิ ๑

สา (มาตา) เอกํ กุลํ คนฺตุํ เกหา นิทฺขมิ ๑

สา (มาตา) อ.มารดานั้น นิทฺขมิ ออกไปแล้ว เกหา จากเรือน คนฺตุํ เพื่ออันไป กุลํ
 สูตระกูล เอกํ ตระกุลหนึ่ง ๑

มารดานั้นออกจากบ้านเพื่อจะไปสู่ตระกูล ๑ หนึ่ง

สา วิเสสณะของ มาตา ๑ สุทธกัตตาใน นิทฺขมิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอกํ วิเสสณะ
 ของ กุล ๑ สัมปาปฺถนียกัมมะใน คนฺตุ ๑ ตฺถุวัตถสัมปทานใน นิทฺขมิ เกหา อปาทานใน
 นิทฺขมิ ๑

๘. อถ นั ปุตุโต “กตรกุลั คจฉถาติ ปุจฉิตวา, “อสุกนุหามาติ วุตุเต, ตตุถ คมนั ปฏิสเสชเตวา อตุตโน อภิรุจิตั กุลั อาจิกุขิ ๕

อถ นั (มาตริ) ปุตุโต “(ตุมุเห) กตรกุลั คจฉถาติ ปุจฉิตวา, “(อหึ) อสุกั นาม (กุลั คจฉามิ) อิติ (วเจเน มาตรา) วุตุเต, ตตุถ (กุล) คมนั ปฏิสเสชเตวา อตุตโน อภิรุจิตั กุลั อาจิกุขิ ๕

อถ ครั้งนั้น ปุตุโต อ.บุตร ปุจฉิตวา ถามแล้ว นั (มาตริ) ซึ่งมารดานั้น อิติ ว่า “(ตุมุเห) อ.ท่าน คจฉถ จะไป กตรกุลั สูตระกุลไหน” อิติ ดังนี้, (วเจเน) ครั้งเมื่อ คำ อิติ ว่า “(อหึ) อ.เรา (คจฉามิ) จะไป (กุลั) สูตระกุล อสุกั นาม ชื่อโน้น” อิติ ดังนี้ (มาตรา) อันมารดา วุตุเต กล่าวแล้ว, ปฏิสเสชเตวา ห้ามแล้ว คมนั ซึ่งการไป ตตุถ (กุล) ในตระกูลนั้น อาจิกุขิ บอกแล้ว กุลั ซึ่งตระกูล อตุตโน อภิรุจิตั อัน-อันตน -ชอบใจยิ่งแล้ว ๕

ที่นั้น ลูกชายถามมารดาว่า “ท่านจะไปตระกูลไหน” เมื่อมารดาตอบว่า “จะไปตระกูล ชื่อโน้น” จึงห้ามการไปในตระกูลนั้น แล้วบอกตระกูลที่ตัวเองแอบชอบ

อถ กาลสัตตมี ปุตุโต สุทรกัตตาใน อาจิกุขิ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก นั วิเสสนะของ มาตริ๑ อวตุตกัมมะใน ปุจฉิตวา “ตุมุเห สุทรกัตตาใน คจฉถ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก กตรกุลั สัมปาปุณียกัมมะใน คจฉถ” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฉิตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปฏิสเสชเตวา, “อหึ สุทรกัตตาใน คจฉามิ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก นามศัพท์ สัญญา-โชตกะเข้ากับ อสุกั๑ วิเสสนะของ กุลั๑ สัมปาปุณียกัมมะใน คจฉามิ” อิติศัพท์ สรุปะ ใน วเจเน๑ ลักษณะใน วุตุเต๑ ลักษณะกิริยา มาตรา อนภิหิตกัตตาใน วุตุเต, ตตุถ วิเสสนะของ กุเล๑ วิสยาธาระใน คมนั๑ อวตุตกัมมะใน ปฏิสเสชเตวา๑ ปุพพกาลกิริยา ใน อาจิกุขิ อตุตโน ฉัญฐีอนภิหิตกัตตาใน อภิรุจิตั๑ วิเสสนะของ กุลั๑ อวตุตกัมมะใน อาจิกุขิ ๕

๙. สธา ตตุถ คนตุวา กุมาริกั วาเรตุวา ทิวสั ววภูจเปตุวา ตั อาเนตุวา ตสส ชมเร อกาสิ ๕

สธา (มาตา) ตตุถ (กุล) คนตุวา กุมาริกั วาเรตุวา ทิวสั ววภูจเปตุวา ตั (กุมาริกั) อาเนตุวา ตสส (ปุตุตสส) ชมเร อกาสิ ๕

สา (มาตา) อ.มารดานั้น คนุตวา ไปแล้ว ตตถ (กุล) ในตระกูลนั้น วาเรตวา ทาบทามแล้ว กุมาริกิ ซึ่งนางกุมาริกา ววฏฺฐเปตฺวา กำหนดแล้ว ทิวสฺ ซึ่งวัน อาเนตฺวา นำมาแล้ว ตํ (กุมาริกิ) ซึ่งนางกุมาริกานั้น อกาลิ ได้กระทำแล้ว ชมเร ใน เรือน ตสฺส (ปุตฺตสฺส) ของบุตรนั้น ฯ

มารดาจึงไปที่ตระกูลนั้น ทาบทามกุมาริกา กำหนดวัน แล้วนำกุมาริกานั้นมาให้อยู่ใน เรือนของลูกชาย

สา วิเสสณะของ มาตาฯ สุทฺธกัตฺตาใน อกาลิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตตถ วิเสสณะ ของ กุลฯ วิสยาธาระใน คนุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วาเรตฺวา กุมาริกิ อวุตตกัมมะ ใน วาเรตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ววฏฺฐเปตฺวา ทิวสฺ อวุตตกัมมะใน ววฏฺฐเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาเนตฺวา ตํ วิเสสณะของ กุมาริกิฯ อวุตตกัมมะใน อาเนตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อกาลิ ตสฺส วิเสสณะของ ปุตฺตสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ชมเรฯ วิสยาธาระใน อกาลิ ฯ

๑๐. สา วมฺณา อโหสิ ฯ

สา (กุมาริกา) วมฺณา อโหสิ ฯ

สา (กุมาริกา) อ.นางกุมาริกานั้น วมฺณา เป็นหญิงหมั้น อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

นางกุมาริกานั้นได้เป็นหญิงหมั้น

สา วิเสสณะของ กุมาริกาฯ สุทฺธกัตฺตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก วมฺณา วิกติ- กัตฺตาใน อโหสิ ฯ

๑๑. อถ นฺ มาตา “ปุตฺต ตฺวํ อตฺตโน รุจฺยา กุมาริกิ อานาเปสิ, สา อิทานิ วมฺณา ชาตา; อปุตฺตกณฺจ นาม กุลํ วินสฺสตี, ปเวณิ น ชมฺภียตี; เตน อณฺณํ เต กุมาริกิ อาเนสฺสามีตี เตน “อลํ อมฺมาตี วุจฺจมานาปิ ปุณฺปนฺ กเถสิ ฯ

อถ นฺ (ปุตฺต) มาตา “ปุตฺต ตฺวํ (ม) อตฺตโน รุจฺยา กุมาริกิ อานาเปสิ, สา (กุมาริกา) อิทานิ วมฺณา ชาตา; อปุตฺตกณฺจ นาม กุลํ วินสฺสตี, ปเวณิ (ปุตฺเตน) น ชมฺภียตี; เตน (อห) อณฺณํ เต กุมาริกิ อาเนสฺสามีตี (วตฺวา) เตน (ปุตฺเตน) “อลํ อมฺมาตี วุจฺจมานาปิ ปุณฺปนฺ กเถสิ ฯ

อดีตครั้งนั้น มาตา อ.มารดา (วตฺวา) กล่าวแล้ว หน้ (ปุตฺต) กะบุตรนั้น อิติ ว่า “ปุตฺต
 ณะะลูก ตฺว อ.เจ้า (ม) ยังเรา อาณาเปสิ ให้นำมาแล้ว กุมาริกํ ซึ่งนางกุมาริกา
 รุจิยาตามความชอบใจ อุตฺตโนของตน, อิทานิในกาลนี้ สา(กุมาริกา)อ.นางกุมาริกา
 นั้น วนฺณาเป็นหญิงหมั้น ซาตาเกิดแล้ว, จก็ กุลฺ อ.ตระกูล อปุตฺตกํ นาม ชื่อว่าไม่มี
 บุตร วินฺสฺสติ ย่อมฉิบหาย, ปเวณิ อ.เชื้อสาย (ปุตฺเตน) อันบุตร น ฃฃยติ ย่อมไม่
 สืบต่อ, เตน เพราะเหตุนั้น (อห) อ.เรา อาเนสฺสามิ จักนำมา กุมาริกํ ซึ่งนางกุมาริกา
 อญฺญํ คนอื่น เต แก่เจ้า” อิติ ดังนี้ เตน (ปุตฺเตน) วุจฺจมานาปิ แม้ผู้อันบุตร
 นั้นกล่าวอยู่ อิติ ว่า “อมฺม ช้าแต่แม่ อลฺ อ.อย่าเลย” อิติ ดังนี้ กเถสิ กล่าวแล้ว
 ปุณฺปุณฺ ปล่อย ๆ ๕

ที่นั้น มารดาจึงกล่าวกับเขาว่า “ลูก เธอให้นำนางกุมาริกามาตามความชอบของตัวเอง,
 บัดนี้ นางกุมาริกานั้นกลับเป็นหญิงหมั้น, ก็ตระกูลที่ไม่มีลูกย่อมฉิบหาย, ประเพณีไม่
 สืบต่อ, ฉะนั้น เราจะนำกุมาริกาคนอื่นมาให้เธอ” แม้ถูกลูกชายกล่าวว่า “อย่าเลยแม่”
 ก็พูดซ้ำแล้วซ้ำเล่า ๕

อดีตกาลสัตตมี มาตา สุทฺธกัตฺตาโน กเถสิ ๕ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก หน้ วิเสสนะของ
 ปุตฺต ๕ ออกถิตกัมมะใน วตฺวา “ปุตฺต อาลปนนะ ตฺว เหตุกัตฺตาโน อาณาเปสิ ๕ อาชยต
 บทเหตุกัตฺตฺวาจก ม การิตกัมมะใน อาณาเปสิ อุตฺตโน สามีสัมพันธะใน รุจิยา ๕ ตติยา
 วิเสสนะใน อาณาเปสิ กุมาริกํ อวุตฺตกัมมะใน อาณาเปสิ, อิทานิ กาลสัตตมีใน ซาตา
 สา วิเสสนะของ กุมาริกา ๕ สุทฺธกัตฺตาโน ซาตา ๕ กิตบทกัตฺตฺวาจก วนฺณา วิกิตกัตฺตา
 ใน ซาตา, จศัพฺท วากยารัมภโศตกะ นามศัพฺท ครหัตถโศตกะเข้ากับ อปุตฺตกํ ๕
 วิเสสนะของ กุล ๕ สุทฺธกัตฺตาโน วินฺสฺสติ ๕ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก, ปเวณิ วุตฺตกัมมะ
 ใน ฃฃยติ ๕ อาชยตบทกัมมวากจก ปุตฺเตน อนภิหิตกัตฺตาโน ฃฃยติ นศัพฺท ปฏิเสระ
 ใน ฃฃยติ, เตน เหตุวัตถะ อห สุทฺธกัตฺตาโน อาเนสฺสามิ ๕ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก
 อญฺญํ วิเสสนะของ กุมาริกํ เต สัมปทานใน อาเนสฺสามิ กุมาริกํ อวุตฺตกัมมะใน
 อาเนสฺสามิ” อิติศัพฺท อาการะใน วตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน วุจฺจมานา เตน วิเสสนะ
 ของ ปุตฺเตน ๕ อนภิหิตกัตฺตาโน วุจฺจมานา “อมฺม อาลปนนะ อลฺ ปฏิเสระลึงคัตถะ”
 อิติศัพฺท อาการะใน วุจฺจมานา อปีศัพฺท อเปกขัตถะเข้ากับ วุจฺจมานา ๕ อัมภันตร-
 กิริยาของ มาตา ปุณฺปุณฺ ๕ กิริยาวิเสสนะใน กเถสิ ๕

๑๒. วณณิตถิ ตํ กถํ สุตฺวา “ปุตฺตา นาม มาตาปิตูนํ วจนํ อติภุมมิตุํ น สกฺโกนฺหติ, อิทานิ อณฺณํ วิชಾಯินิ อิตถิ อาเนตฺวา มํ ทาสีโกเคน ภูณฺชิสฺสติ, ยนฺนุนาหํ สยเมเวกํ กุมาริกํ อาเนยฺยนฺติ จินฺเตตฺวา เอกํ กุลํ คนฺตฺวา ตสฺสตุถาย กุมาริกํ วาเรตฺวา “กินฺนาเมตํ อมฺม วเทสฺสีติ เตหิ ปฏิกฺขิตฺตา “อหํ วณฺณา, อปุตฺตํ กุลํ วินฺสฺสติ, ตุมฺหากํ ธีตา ปุตฺตํ ปฏิลภิตฺวา กุณฺุมพฺสฺส สามินิ ภวิสฺสติ, เทถ ตํ มยฺหํ สามิกฺสฺสาติ ยาจิตฺวา สมฺปฏฺิจฺจาเปตฺวา อาเนตฺวา สามิกฺสฺส ชฺเวเร อกาสิ ๕

วณณิตถิ ตํ กถํ สุตฺวา “ปุตฺตา นาม มาตาปิตูนํ วจนํ อติภุมมิตุํ น สกฺโกนฺหติ, อิทานิ (มาตา) อณฺณํ วิชಾಯินิ อิตถิ อาเนตฺวา มํ ทาสีโกเคน ภูณฺชิสฺสติ, ยนฺนุน อหํ สยฺ เอเว เอกํ กุมาริกํ อาเนยฺยนฺติ จินฺเตตฺวา เอกํ กุลํ คนฺตฺวา ตสฺส (สามิกฺสฺส) อตฺถาย กุมาริกํ วาเรตฺวา “กี นาม เอตํ (วจนํ) อมฺม วเทสฺสีติ เตหิ (ชเนหิ) ปฏิกฺขิตฺตา “อหํ วณฺณา (อมฺหิ), อปุตฺตํ กุลํ วินฺสฺสติ, ตุมฺหากํ ธีตา ปุตฺตํ ปฏิลภิตฺวา กุณฺุมพฺสฺส สามินิ ภวิสฺสติ, (ตุมฺเห) เทถ ตํ (กุมาริกํ) มยฺหํ สามิกฺสฺสาติ ยาจิตฺวา (เต ชเน) สมฺปฏฺิจฺจาเปตฺวา อาเนตฺวา สามิกฺสฺส ชฺเวเร อกาสิ ๕

วณณิตถิ อ.หญิงหมั้น สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ กถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวนั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “ปุตฺตา นาม ชื่อ อ.บุตร ท. น สกฺโกนฺหติ ย่อมไม่อาจ อติภุมมิตุํ เพื่ออันก้าวล่วง วจนํ ซึ่งคำ มาตาปิตูนํ ของมารดาและบิดา ท., อิทานิ ในกาลนี้ (มาตา) อ.มารดา อาเนตฺวา นำมาแล้ว อิตถิ ซึ่งหญิง วิชಾಯินิ ผู้คลอดโดยปกติ อณฺณํ คนอื่น ภูณฺชิสฺสติ จักใช้สอย มํ ซึ่งเรา ทาสีโกเคน โดยการให้สอย ซึ่งทาสี, ยนฺนุน กระทบหนอ อหํ อ.เรา อาเนยฺยํ ฟังนำมา กุมาริกํ ซึ่งนางกุมาริกา เอกํ คนหนึ่ง สยฺ เอเว เองนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา ไปแล้ว กุลํ สู่ตระกูล เอกํ ตระกูลหนึ่ง วาเรตฺวา ทาบทามแล้ว กุมาริกํ ซึ่งนางกุมาริกา อตฺถาย เพื่อประโยชน์ ตสฺส (สามิกฺสฺส) แก่สามีนั้น เตหิ (ชเนหิ) ปฏิกฺขิตฺตา ผู้อันชน ท. เหล่านั้น คัดค้านแล้ว อิติ ว่า “อมฺม เนาะแม่ ตฺวํ อ.เธอ วเทสิ ย่อมกล่าว เอตํ (วจนํ) ซึ่งคำนั้น ก็ นาม ชื่ออะไร” อิติ ดังนี้ ยาจิตฺวา วิงวอนแล้ว อิติ ว่า “อหํ อ.ดิฉัน วณฺณา เป็นหญิงหมั้น (อมฺหิ) ย่อมเป็น, กุลํ อ.ตระกูล อปุตฺตํ ที่ไม่มีบุตร วินฺสฺสติ ย่อมฉิบหาย, ธีตา อ.ธิดา ตุมฺหากํ ของท่าน ท. ปฏิลภิตฺวา ได้เฉพาะแล้ว ปุตฺตํ ซึ่งบุตร สามินิ เป็นเจ้าของ กุณฺุมพฺสฺส แห่งชุมทรัพย์ ภวิสฺสติ จักเป็น, ตุมฺเห อ.ท่าน ท. เทถ ขอจงให้ ตํ (กุมาริกํ) ซึ่งกุมาริกานั้น สามิกฺสฺส แก่สามี มยฺหํ ของดิฉัน”

อิตติ ดังนี้ (เต ชเน) ยังชนท. เหล่านั้น สมปฏิจจาเปตวา ใ้รับเฉพาะแล้ว อาเนตวา นำมาแล้ว โอกาสี ไ้ดักกระทำแล้ว ฆเร ในเรือน สามิกสุส ของสามี ฯ

หญิงหมั้นฟังคำพูดนั้นแล้วก็คิดว่า “ธรรมดาว่าลูกๆ จะไม่อาจขัดคำของพ่อแม่ได้, บัดนี้ มารดานำหญิงอื่นที่สามารถคลอดบุตรได้ ก็จะใช้เราเหมือนหญิงรับใช้, อย่ากระนั้นเลย เราควรนำกุมาริกาสักคนมาด้วยตนเอง” จึงไปยังตระกูลหนึ่ง แล้วทาบทาม กุมาริกาเพื่อประโยชน์แก่สามี ถูกชนเหล่านั้นปฏิเสธว่า “แม่คุณ เธอพูดอะไร” จึงวิงวอนว่า “ดิฉันเป็นหญิงหมั้น, ตระกูลที่ไม่มีลูกย่อมจะฉิบหาย, ลูกสาวของพวกท่าน ไ้ได้บุตร ก็จะเป็นเจ้าของมรดก, ขอพวกท่านจงให้ลูกสาวแก่สามีของดิฉันด้วยเถิด” ทำให้ชนเหล่านั้นเกิดความยินยอม จนสามารถนำมาทำไว้ในเรือนของสามี ฯ

วณณิตถึ สุธกัตตทาใน โอกาสีฯ อาชยาตบทกัตตจวจาก ตํ วิเสสนะของ กถึฯ อวุตตกัมมะ ใน สุตวาทฯ ปุพพกาลกิริยาใน จินเตตวา “นามศัพท์ ปัสังสัตถโชตกะเข้ากับ ปุตตวาทฯ สุธกัตตทาใน สกุโกนติฯ อาชยาตบทกัตตจวจาก มาตาปิตูนํ สามีสัมพันธะใน วจณึฯ อวุตตกัมมะใน อติทุกมิตุญํ ตุมัตถสัมปทานใน สกุโกนติ นศัพท์ ปฏิเสระใน สกุโกนติ, อิทานิ กาลสัตตมึใน ภูณชิสฺสตี มาตา สุธกัตตทาใน ภูณชิสฺสตีฯ อาชยาตบทกัตตจวจาก อญญํ กิติ วิชายนึ กิติ วิเสสนะของ อิตถึฯ อวุตตกัมมะใน อาเนตวาทฯ ปุพพกาลกิริยาใน ภูณชิสฺสตี มํ อวุตตกัมมะใน ภูณชิสฺสตี ทาสีโกเคน ตติยาวิเสสนะใน ภูณชิสฺสตี, ยนฺนุน สังกัปปัตถะ อหํ สุธกัตตทาใน อาเนยฺยึฯ อาชยาตบทกัตตจวจาก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ สยึฯ กระณะใน อาเนยฺยึ เอกํ วิเสสนะของ กุมาริกึฯ อวุตตกัมมะใน อาเนยฺยึ” อิติศัพท์ อาการะใน จินเตตวาทฯ ปุพพกาลกิริยาใน คนุตวา เอกํ วิเสสนะของ กุลึฯ สัมปาปฺณึยกัมมะใน คนุตวาทฯ ปุพพกาลกิริยาใน วาเรตวา ตสุส วิเสสนะของ สามิกสุสฯ สัมปทานใน อตถายฯ สัมปทานใน วาเรตวา กุมาริกึ อวุตตกัมมะใน วาเรตวาทฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปฏิกุชิตตา “อมม อาลปนะ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ กึฯ ศัพท์ ปุจณฺตถะ เอตํ วิเสสนะของ วจณึฯ อวุตตกัมมะใน วเทสิ” อิติศัพท์ อาการะใน ปฏิกุชิตตา เตหิ วิเสสนะของ ชเนหึฯ อนภินิหิตกัตตทาใน ปฏิกุชิตตวาทฯ วิเสสนะของ วณณิตถึ “อหํ สุธกัตตทาใน อมุหึฯ อาชยาตบทกัตตจวจาก วณณา วิกติกัตตทาใน อมุหึ, อปุตตกํ วิเสสนะของ กุลึฯ สุธกัตตทาใน วินสุสตีฯ อาชยาตบทกัตตจวจาก, ฐิตา สุธกัตตทาใน ภวิสฺสตีฯ อาชยาตบ

กัตตฺวาจก ตุมหากํ สามีสัมพันธะใน ฐิตา ปุตุตํ อวุตตกัมมะใน ปฏิลภิตฺวาจ ปุพพ-
กาลกิริยาใน ภวิสฺสติ กุญฺญมฺพสฺส สามีสัมพันธะใน สามินีจฺ วิกตีกัตตาใน ภวิสฺสติ,
ตุมเห สฺุทฺธกัตตาใน เทถจฺ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ กุมาริกํจฺ อวุตต-
กัมมะใน เทถ มยฺหํ สามีสัมพันธะใน สามิกสฺสจฺ สัมปทานใน เทถ” อิติศัพฺท อากาเร
ใน ยาจิตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน สมฺปฏิจฺฉาเปตฺวา เต วิเสสณะของ ชเนจฺ การิต-
กัมมะใน สมฺปฏิจฺฉาเปตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อาเนตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อกาลิ
สามิกสฺส สามีสัมพันธะใน ฆเรจฺ วิสยาธาระใน อกาลิ ๫

๑๓. อถสฺสา เอตทโหสิ “สจายํ ปุตุตํ วา ฐิตฺรํ วา ลภิสฺสติ, อยเมว กุญฺญมฺพสฺส สามินี
ภวิสฺสติ, ยถา ทารกํ น ลภติ; ตเถว นํ กาทํ วฏฺฏตีติ ๫

อถ อสฺสา (วณฺณิตฺติยา) เอตํ (จินฺตณํ) โหสิ “สเจ อยํ (อิตฺถิ) ปุตุตํ วา ฐิตฺรํ วา ลภิสฺสติ,
อยํ เอว (อิตฺถิ) กุญฺญมฺพสฺส สามินี ภวิสฺสติ, ยถา (อยํ อิตฺถิ) ทารกํ น ลภติ; (มยา) ตถา
เอว นํ (อิตฺถิ) กาทํ วฏฺฏตีติ ๫

อถ ครั้งนั้น **เอตํ (จินฺตณํ)** อ.ความคิดนั้น **อิตฺติ** ว่า “**สเจ** ถ้าว่า **อยํ (อิตฺถิ)** อ.หญิงนี้
ลภิสฺสติ จักได้ **ปุตุตํ วา** ซึ่งบุตร หรือ **ฐิตฺรํ วา** หรือว่า ซึ่งธิดาไซ้, **อยํ เอว (อิตฺถิ)**
อ.หญิงนี้นั้นเทียว **สามินี** เป็นเจ้าของ **กุญฺญมฺพสฺส** แห่งขุมทรัพย์ **ภวิสฺสติ** จักเป็น,
(อยํ อิตฺถิ) อ.หญิงนี้ **น ลภติ** จะไม่ได้ **ทารกํ** ซึ่งเด็ก **ยถา** โดยประการใด, **(มยา)**
ตถา เอว นํ (อิตฺถิ) กาทํ อ.อัน-อันเรา-กระทำ ซึ่งหญิงนั้น โดยประการนั้นนั้นเทียว
วฏฺฏตีติ ย่อมควร” **อิตฺติ** ดังนี้ **โหสิ** ได้มีแล้ว **อสฺสา (วณฺณิตฺติยา)** แก่หญิงหมั้นนั้น ๫
ที่นั้น หญิงหมั้นนั้นได้เกิดความคิดนี้ขึ้นว่า “ถ้าหญิงนี้ได้ลูกชายหรือลูกสาว, หญิงนี้นั้น
แหละจะเป็นเจ้าของมรดก, เราจะทำอย่างทีนางจะไม่ได้ได้กนั้นแหละ”

อถ กาลสํตฺตมฺมี เอตํ วิเสสณะของ จินฺตณจฺ สฺุทฺธกัตตาใน โหสิจฺ อาขยาตบทกัตตฺวาจก
อสฺสา วิเสสณะของ วณฺณิตฺติยาจฺ สัมปทานใน โหสิ “สเจ ปริกัปปัตถะ อยํ วิเสสณะ
ของ อิตฺถิจฺ สฺุทฺธกัตตาใน ลภิสฺสติจฺ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ปุตุตํ กิตฺติ ฐิตฺรํ กิตฺติ
อวุตตกัมมะใน ลภิสฺสติ วา สองศัพฺท ปทวิกัปปัตถะเข้า ปุตุตํ และ ฐิตฺรํ, เอวศัพฺท
อวธารณะเข้ากับ อยํจฺ วิเสสณะของ อิตฺถิจฺ สฺุทฺธกัตตาใน ภวิสฺสติจฺ อาขยาตบท
กัตตฺวาจก กุญฺญมฺพสฺส สามีสัมพันธะใน สามินีจฺ วิกตีกัตตาใน ภวิสฺสติ, อยํ วิเสสณะ

ของ อิตถิ์ๆ สุทรกัถตาใน ลภติ์ๆ อาชยาตบหกัถตุวจาก ยถา ปการัถตะ ทารกั
 อวุตตกัम्मะใน ลภติ นศัพท์ ปฏิสเสชะใน ลภติ, กาทุ่ ตุมัถถกัถตาใน วฏฏุติ์ๆ อาชยาต
 บหกัถตุวจาก มยา อนภิกัถกัถตาใน กาทุ่ เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ ตถาๆ
 ปการัถตะ นั วิเสสนะของ อิตถิ์ๆ อวุตตกัम्मะใน กาทุ่” อิตติศัพท์ สรุปะใน เอต
 จินตนะ ๕

๑๔. อถ นั อาห “ยทา เต กุจฉิยั คพุโภ ปติฏฐาติ; ตทา เม อาโรเจยยาสิตี ๕

อถ นั (อิตถิ์ วณณิตถิ์) อาห “ยทา เต กุจฉิยั คพุโภ ปติฏฐาติ; (ตุว) ตทา เม
 อาโรเจยยาสิตี ๕

อถ ครั้งนั้น (วณณิตถิ์) อ.หญิงหมั้น อาห กล่าวแล้ว นั (อิตถิ์) กะหญิงนั้น อิติ ว่า
 “คพุโภ อ.สัตว์ผู้เกิดแล้วในครรภ์ ปติฏฐาติ ย่อมตั้งอยู่เฉพาะ กุจฉิยั ในท้อง เต ของ
 ท่าน ยทา ในกาลใด, ตทา ในกาลนั้น (ตุว) อ.ท่าน อาโรเจยยาสิ ฟังบอก เม แก่
 เรา” อิติ ดังนี้ ๕

ที่นั้น หญิงหมั้นจึงพูดกับหญิงนั้นว่า “เธอตั้งครรภ์เมื่อไร, ช่วยบอกให้เรารู้ด้วยเมื่อ
 นั้น”

อถ กาลสัตตมี วณณิตถิ์ สุทรกัถตาใน อาหๆ อาชยาตบหกัถตุวจาก นั วิเสสนะของ
 อิตถิ์ๆ อภิตกัम्मะใน อาห “คพุโภ สุทรกัถตาใน ปติฏฐาติ์ๆ อาชยาตบหกัถตุวจาก
 ยทา กาลสัตตมีใน ปติฏฐาติ เต สามีสันพันชะใน กุจฉิยัๆ วิชยาชาระใน ปติฏฐาติ, ตุว
 สุทรกัถตาใน อาโรเจยยาสิ์ๆ อาชยาตบหกัถตุวจาก ตทา กาลสัตตมีใน อาโรเจยยาสิ
 เม สัมปทานใน อาโรเจยยาสิ” อิตติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

๑๕. สา “สาธูติ ปฏิสสุตวา, คพุเก ปติฏฐิเต, ตสสา อาโรเจสิ ๕

สา (อิตถิ์) “สาธูติ ปฏิสสุตวา, คพุเก ปติฏฐิเต, ตสสา (วณณิตถิยา) อาโรเจสิ ๕

สา (อิตถิ์) อ.หญิงนั้น ปฏิสสุตวา ฟังตอบแล้ว อิติ ว่า “สาธู อ.ดีละ” อิติ ดังนี้, คพุเก
 ครั้งเมื่อสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรภ์ ปติฏฐิเต ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว, อาโรเจสิ บอกแล้ว
 ตสสา (วณณิตถิยา) แก่หญิงหมั้นนั้น ๕

หญิงนั้นรับคำว่า “ได้จ้า” เมื่อนางตั้งครรภ์ จึงได้บอกแก่หญิงหมั้นนั้น

สา วิเสสนะของ อิตถียุ สุทธกัตตาโน อาโรเจสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก “สาธุ
ลึงค์ตตะ” อิตศัพท อาการะโน ปฏิสุตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาโน อาโรเจสิ, คพฺเภ
ลักขณะโน ปติภูจิตฺเตฯ ลักขณะกิริยา, ตสฺสา วิเสสนะของ วณฺณิตฺติยาฯ สัมปทานโน
อาโรเจสิ ฯ

๑๖. ตสฺสา ปน สาเยว นิจฺจํ ยาคุกฺกตฺตํ เทติ ฯ

ตสฺสา (อิตฺติยา) ปน สา เอว (วณฺณิตฺติ) นิจฺจํ ยาคุกฺกตฺตํ เทติ ฯ

ปน ก็ สา เอว (วณฺณิตฺติ) อหญิงหมั้นนั้นนั้นเที่ยว เทติ ย่อมให้ ยาคุกฺกตฺตํ ซึ่ง
ข้าวต้มและข้าวสวย ตสฺสา (อิตฺติยา) แก่หญิงนั้น นิจฺจํ เนื่องนิตยฺ ฯ

ก็หญิงหมั้นนั้นนั้นแหละเป็นผู้ให้ข้าวต้มและข้าวสวยเป็นประจำแก่งานนั้น

ปน วากยารัมภโฆตตะ เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ สาฯ วิเสสนะของ วณฺณิตฺติฯ
สุทธกัตตาโน เทติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตสฺสา วิเสสนะของ อิตฺติยาฯ สัมปทานโน
เทติ นิจฺจํ กิริยาวิเสสนะโน เทติ ยาคุกฺกตฺตํ อวุตตกัมมะโน เทติ ฯ

๑๗. อถ สฺสา อาหาเรเนว สทุธิ คพฺภปาตนภสซฺชํ อทาสี ฯ

อถ สฺสา (อิตฺติยา สา วณฺณิตฺติ) อาหาเรน เอว สทุธิ คพฺภปาตนภสซฺชํ อทาสี ฯ

อถ ครั้งนั้น (สา วณฺณิตฺติ) อหญิงหมั้นนั้น อทาสี ได้ให้แล้ว คพฺภปาตนภสซฺชํ
ซึ่งยาเป็นเครื่องยงสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรภ์ให้ตกไป สทุธิ กับ อาหาเรน เอว ด้วย
อาหารนั้นเที่ยว อสฺสา (อิตฺติยา) แก่หญิงนั้น ฯ

ที่นั้น หญิงหมั้นนั้น ก็ได้ให้ยาทำแท้งครรภ์พร้อมทั้งอาหารนั้นแหละแก่หญิงนั้น

อถ กาลสัตตมึ สา วิเสสนะของ วณฺณิตฺติฯ สุทธกัตตาโน อทาสีฯ อาชยาตบท
กัตตุวาจก อสฺสา วิเสสนะของ อิตฺติยาฯ สัมปทานโน อทาสี เอวศัพท อวธารณะ

อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ อิตราจ วิเสสนะของ วณฺณิตฺถึ๑ เหตุกัตตาใน ปาเตสิจ
 อาขยาตบทเหตุกัตตวจาก คพฺภ การิตกัมมะใน ปาเตสิ อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ
 ทุติยฺจ วิเสสนะของ วารจฺจ ทุติยากาลสัตตมีใน ปาเตสิ เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ
 ตถาจ กิริยาวิเสสนะใน ปาเตสิ ฯ

๒๑. อถ นํ ปฏิวิสุสฺสกิจฺจโย ปุจฺฉิสฺสุ “กจฺจ เต สปตฺตี อนฺตรายํ กโรตฺติ ฯ

อถ นํ (อิตฺถึ) ปฏิวิสุสฺสกิจฺจโย ปุจฺฉิสฺสุ “กจฺจ เต สปตฺตี (อิตฺถึ) อนฺตรายํ กโรตฺติ ฯ

อถ ครั้งนั้น ปฏิวิสุสฺสกิจฺจโย อ.หญิงผู้คุ้นเคย ท. ปุจฺฉิสฺสุ ถามแล้ว นํ (อิตฺถึ) ซึ่งหญิง
 นั้น อิติ ว่า “สปตฺตี (อิตฺถึ) อ.หญิงผู้สามีเดียวกัน กโรติ ย่อมกระทำ อนฺตรายํ
 ซึ่งอันตราย เต แก่เธอ กจฺจ แลหรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น เพื่อนสนิทจึงถามหญิงนั้นว่า “หญิงผู้ร่วมสามีทำอันตรายอะไรแก่เธอหรือเปล่า”

อถ กาลสัตตมี ปฏิวิสุสฺสกิจฺจโย สุทฺธกัตตาใน ปุจฺฉิสฺสุจฺจ อาขยาตบทกัตตวจาก นํ
 วิเสสนะของ อิตฺถึจฺจ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิสฺสุ “สปตฺตี วิเสสนะของ อิตฺถึจฺจ สุทฺธกัตตาใน
 กโรติจฺจ อาขยาตบทกัตตวจาก กจฺจ ปุจฺฉนฺตถะ เต สัมปทานใน กโรติ อนฺตรายํ
 อวุตตกัมมะใน กโรติ” อิตฺติศัพท อากาละใน ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

๒๒. สว ตมตฺถํ อารโจะตฺวา “อนฺธพาลे กสฺมา เอวมกาสี? อยํ ทว อิสฺสรียภเยน คพฺภ-
 ปาตนภสซุชฺช โยเซตฺวา เทติ, เตน เต คพฺโภ ปตติ, มา ปุณฺ เอวมกาสีติ วุตฺตา
 ตติยวาเร น กเถสิ ฯ

สว (อิตฺถึ) ตํ อตฺถํ อารโจะตฺวา (ปฏิวิสุสฺสกิจฺจึ) “อนฺธพาลे (ตุว) กสฺมา เอวํ อกาสี? อยํ
 (วณฺณิตฺถึ) ทว อิสฺสรียภเยน คพฺภปาตนภสซุชฺช โยเซตฺวา เทติ, เตน เต คพฺโภ ปตติ, (ตุว)
 มา ปุณฺ เอวํ อกาสีติ วุตฺตา ตติยวาเร น กเถสิ ฯ

สว (อิตฺถึ) อ.หญิงนั้น อารโจะตฺวาบอกแล้ว ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น, (ปฏิวิสุสฺสกิจฺจึ)
 วุตฺตา ผู้อันหญิงผู้คุ้นเคยกัน ท. เหล่านั้น กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อนฺธพาลे แนะหญิงผู้
 อันธพาล (ตุว) อ.เธอ อกาสี ได้กระทำแล้ว เอวํ อย่างนี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร? อยํ
 (วณฺณิตฺถึ) อ.หญิงหมั้นนี้ โยเซตฺวา ประกอบแล้ว คพฺภปาตนภสซุชฺช ซึ่งยาเป็นเครื่อง

ยังสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรภ์ให้ตกไป เทติ ย่อมให้ ตว แก่เธอ อิสฺสรียภเยน เพราะความ
กลัวแต่ความเป็นใหญ่, เตน เพราะเหตุนั้น คพฺโภ อ.สัตว์ผู้เกิดแล้วในครรภ์ เต ของ
เธอ ปตติ ย่อมตกไป, (ตฺว) อ.เธอ มา อกาลสิ อย่าได้กระทำแล้ว เอว อย่างนี้ ปุณ อิก”
อิติ ดังนี้ นกเถสิ ไม่บอกแล้ว ตติยวาระ ในวาระที่สาม ฯ

นางจึงเล่าเรื่องนั้นให้เพื่อนฟัง พวกเพื่อน ๆ จึงพากันพูดว่า “นางโง่เอ๊ย เธอทำอย่าง
นี้ ทำไม? หญิงร่วมสามีของเธอนี้ปรุงยาแท้งครรภ์ให้แก่เธอเพราะกลัวว่าเธอจะเป็น
ใหญ่, เพราะฉะนั้น ครรภ์ของเธอจึงตกไป, เธออย่าได้ทำอย่างนี้อีกนะ” ในครั้งที่ ๓ จึง
ไม่บอกให้หญิงหมั้นทราบ

สา วิเสสนะของ อิตฺถิ ๆ สุทรกัตฺตานิ กเถสิ ๆ อาชยาตบทกัตฺตวจาก ตํ วิเสสนะ
ของ อตฺถิ ๆ อวุตตกัมมะไน อาโรเจตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาไน วุตฺตา ปฏิวิสุสกิตฺถิหิ
อนภิหิตกัตฺตานิ วุตฺตา “อนฺธพาลे อาลปนะ ตฺว สุทรกัตฺตานิ อกาลสิ ๆ อาชยาต-
บทกัตฺตวจาก กสฺมา เหตุไน อกาลสิ เอว กิริยาวิเสสนะไน อกาลสิ, อัย วิเสสนะของ
วณฺณิตฺถิ ๆ สุทรกัตฺตานิ เทติ ๆ อาชยาตบทกัตฺตวจาก ตว สัมปทานไน เทติ อิสฺสรีย-
ภเยน เหตุไน เทติ คพฺโภ ปาตนภสซฺช อวุตตกัมมะไน โยเชตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาไน
เทติ, เตน เหตุวัตถะ คพฺโภ สุทรกัตฺตานิ ปตติ ๆ อาชยาตบทกัตฺตวจาก เต สามิ-
สัมพันธะไน คพฺโภ, ตฺว สุทรกัตฺตานิ อกาลสิ ๆ อาชยาตบทกัตฺตวจาก มาศัพฺพ
ปฏิเสระไน อกาลสิ ปุณศัพฺพ กัถิ เอว กัถิ กิริยาวิเสสนะไน อกาลสิ” อิตฺศัพฺพ อากาเรไน
วุตฺตา ๆ วิเสสนะของ อิตฺถิ ตติยวาระ กาลสัตตมิมไน กเถสิ นศัพฺพ ปฏิเสระไน กเถสิ ฯ

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๒๓. อถสฺสา อิตฺรา อุทฺรํ ทิสฺวา “กสฺมา มยฺหํ คพฺภสฺส ปตฺติฏฺจิตฺถาวันฺน กถเอสีติ วตฺวา, “ตุวํ มํ อาเนตฺวา เทว วาเร คพฺภํ ปาเตสิ, กิมตถํ ตฺยหํ กถเอมีติ วุตฺเต, “นญฺจาทานิมฺหีติ จินฺเตตฺวา ตสฺสา ปมาทํ โอลเณหฺตํ, ปริณเต คพฺภ, โอลกาสิ ลภิตฺวา เกสชฺชํ โยเชตฺวา อทาสิ ๕

อถ อสฺสา (อิตฺถิยา) อิตฺรา (วณฺณิตฺถิ) อุทฺรํ ทิสฺวา “(ตุวํ) กสฺมา มยฺหํ คพฺภสฺส ปตฺติฏฺจิตฺถาวันฺน กถเอสีติ วตฺวา, “ตุวํ มํ อาเนตฺวา เทว วาเร คพฺภํ ปาเตสิ, (อหํ) กิมตถํ ตฺยหํ กถเอมีติ (วจนฺเต ตาย อิตฺถิยา) วุตฺเต, “(อหํ) นญฺจา อิทานิ อมฺหีติ จินฺเตตฺวา ตสฺสา (อิตฺถิยา) ปมาทํ โอลเณหฺตํ, ปริณเต คพฺภ, โอลกาสิ ลภิตฺวา เกสชฺชํ โยเชตฺวา อทาสิ ๕

อถ ครั้งนั้น อิตฺรา (วณฺณิตฺถิ) อ.หญิงหมั้นนอกนี้ ทิสฺวา เห็นแล้ว อุทฺรํ ซึ่งทออง อสฺสา (อิตฺถิยา) ของหญิงนั้น วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุวํ) อ.เธอ น กถเอสิ ไม่บอกแล้ว คพฺภสฺส ปตฺติฏฺจิตฺถาวันฺน ซึ่งความที่แห่งสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรรค์เป็นผู้ตั้ง อยู่เฉพาะแล้ว มยฺหํ แก่เรา กสฺมา เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้, (วจนฺเต) ครั้งเมื่อคำ อิติ ว่า “ตุวํ อ.ท่าน อาเนตฺวา นำมาแล้ว มํ ซึ่งดิฉัน คพฺภํ ยังสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรรค์ ปาเตสิ ให้ตกไปแล้ว วาเร ลินฺวาระ ท. เทว สอง, (อหํ) อ.ดิฉัน กถเอมิ จะบอก ตฺยหํ แก่เธอ กิมตถํ เพื่อประโยชน์อะไร” อิติ ดังนี้ (ตาย อิตฺถิยา) อันหญิงนั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว, จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา นญฺจา เป็นผู้ฉิบหายแล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น อิทานิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้, โอลเณหฺตํ แลดูอยู่ ปมาทํ ซึ่งความ พลังเปลอ ตสฺสา (อิตฺถิยา) แห่งหญิงนั้น, คพฺภ ครั้งเมื่อสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรรค์ ปริณเต แก่รอบแล้ว, ลภิตฺวา ได้แล้ว โอลกาสิ ซึ่งโอกาส โยเชตฺวา ประกอบแล้ว เกสชฺชํ ซึ่งยา อทาสิ ได้ให้แล้ว ๕

ที่นั้น หญิงหมั้นนอกนี้เห็นทอองของเธอเข้าจึงพูดว่า “ทำไมเธอไม่บอกว่าเธอทออง แก่เรา?” เมื่อหญิงนั้นพูดว่า “เธอพาฉันมา ทำให้ฉันแท้งลูกถึง ๒ ครั้ง, ฉันจะบอกเธอ ทำไม”, ก็คิดว่า “ฉิบหายแล้วเราตอนนี้” จ้องหาที่เปลอของหญิงนั้น, เมื่อครรรค์แก่, จึง ได้โอกาส ทำการปรุรงยาแล้วให้

อถ กาลสํตฺตมฺหิ อิตฺรา วิเสสนะของ วณฺณิตฺถิฯ สุทฺรกัตฺตาใน อทาสิฯ อาชยาตบท กัตฺตฺวาจาก อสฺสา วิเสสนะของ อิตฺถิยาฯ สามีสัมพันธะใน อุทฺรฯ อวุตฺตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ตุวํ สุทฺรกัตฺตาใน กถเอสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก

กสฺมา เหตุไฉน กเถสิ มยุหํ สัมปทานโน กเถสิ คพฺภสฺส ภาวาทิสัมพันธะโน
 ปติภูจิตถาวโร อวุตตกัมมะโน กเถสิ นคฺคํ ปฏฺฐิสฺสโน กเถสิ” อิติศัพทํ อากาธะ
 โน วตฺวา, “ตฺวํ เหตุกัตตานิ ปาเตสิฯ อาชยาตบพเหตุกัตตฺวาจก มํ อวุตตกัมมะโน
 อาเนตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน ปาเตสิ เทว วิเสสนะของ วาเรฯ อัจจันตสังโยคะโน
 ปาเตสิ คพฺภํ การิตกัมมะโน ปาเตสิ, อหํ สฺุทฺธกัตตานิ กเถมิฯ อาชยาตบพกัตตฺวาจก
 กิมตฺถํ สัมปทานโน กเถมิ ตฺยหํ สัมปทานโน กเถมิ” อิติศัพทํ สฺรูปะโน วจเนฯ ลักษณะ
 โน วุตเตฯ ลักษณะกิริยา ตาย วิเสสนะของ อิตฺถิยาฯ อนภิทกัตตานิ วุตเต, “อหํ
 สฺุทฺธกัตตานิ อมฺหิฯ อาชยาตบพกัตตฺวาจก นฺภูจา วิกตีกัตตานิ อมฺหิ อิทานิ
 กาลสํตตมฺิโน อมฺหิ” อิติศัพทํ อากาธะโน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน โอลเณตฺติ
 ตสฺสา วิเสสนะของ อิตฺถิยาฯ สามีสัมพันธะโน ปมาทํฯ อวุตตกัมมะโน โอลเณตฺติฯ
 อัปฺภันตฺรกิริยาของ วณฺณิตฺถิ, คพฺภเ ลักษณะโน ปริณเตฯ ลักษณะกิริยา, โอกาส
 อวุตตกัมมะโน ลภิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน โยเชตฺวา เภสชฺชํ อวุตตกัมมะโน
 โยเชตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน อทาสิ ฯ

.....
 .....
 .....

๒๔. คพฺโภ ปริณตตฺตา ปติตฺถุ อสฺกโกนฺโต ติริยํ นิปชฺชติ ฯ

คพฺโภ (คพฺภสฺส) ปริณตตฺตา ปติตฺถุ อสฺกโกนฺโต ติริยํ นิปชฺชติ ฯ

คพฺโภ อ.สัตว์ผู้เกิดแล้วในครรภ์ **อสฺกโกนฺโต** ไม่อาจอยู่ **ปติตฺถุ** เพื่ออันตกไป
(คพฺภสฺส) ปริณตตฺตา เพราะความที่แห่งครรภ์เป็นสภาพแก่รอบแล้ว **นิปชฺชติ** นอน
 แล้ว **ติริยํ** ขวาง ฯ

ครรภ์ไม่สามารถตกไปได้เพราะครรภ์แก่แล้ว จึงนอนขวาง

คพฺโภ สฺุทฺธกัตตานิ นิปชฺชติฯ อาชยาตบพกัตตฺวาจก คพฺภสฺส ภาวาทิสัมพันธะโน
 ปริณตตฺตาฯ เหตุโน อสฺกโกนฺโต ปติตฺถุ ตุมตฺถสสัมปทานโน อสฺกโกนฺโตฯ อัปฺภันตฺร-
 กิริยาของ คพฺโภ ติริยํ อากาธะโน นิปชฺชติ ฯ

.....
 .....

๒๕. ตีพพา ขรา เวทนา อุปฺปชฺชิตี ฯ

เวทนา อ.เวทนา ตีพพา กล้า ขรา แข็ง อุปฺปชฺชิตี เกิดขึ้นแล้ว ฯ

เวทนาอย่างแรงกล้าแข็งก็เกิดขึ้น

ตีพพา กิติ ขรา กิติ วิเสสณะของ เวทนาฯ สุทรกัตตานิ อุปฺปชฺชิตี ฯ อาขยาตบพ
กัตตฺวาจก ฯ

๒๖. ชีวิตสํสยํ ปาปฺณิตี ฯ

(สา อิตฺถิ) ชีวิตสํสยํ ปาปฺณิตี ฯ

(สา อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น ปาปฺณิตี ถึงแล้ว ชีวิตสํสยํ ซึ่งความสงสัยในชีวิต ฯ

หญิงนั้นถึงความสงสัยในชีวิต

สา วิเสสณะของ อิตฺถิฯ สุทรกัตตานิ ปาปฺณิตีฯ อาขยาตบพกัตตฺวาจก ชีวิตสํสย
สํปปาปฺณิตีเยกัมมะใน ปาปฺณิตี ฯ

๒๗. สา “นาสิตมฺหิ ตยา, ตฺวเมว มํ อาเนตฺวา ตโย ทารเก นาเสสิ; อิทานิ สยปี
นสฺสามิ, อิตฺทานิ จุตฺตา ยกฺขินี หุตฺวา ตว ทารเก ขาทิตฺถุ สมตฺถา หุตฺวา
นิพฺพตฺเตยฺยนฺตฺติ ปตฺถนํ จเปตฺวา กาลํ กตฺวา ตสฺมีเยว เคเห มชฺชชารี หุตฺวา
นิพฺพตฺติ ฯ

สา (อิตฺถิ) “(อหํ) นาสิตา อมฺหิ ตยา, ตฺวํ เอว มํ อาเนตฺวา ตโย ทารเก นาเสสิ; (อหํ)
อิทานิ สยปี นสฺสามิ, (อหํ) อิตฺ (อตฺตภาวโต) อิทานิ จุตฺตา ยกฺขินี หุตฺวา ตว ทารเก ขาทิตฺถุ
สมตฺถา หุตฺวา นิพฺพตฺเตยฺยนฺตฺติ ปตฺถนํ จเปตฺวา กาลํ กตฺวา ตสฺมีเยว เคเห มชฺชชารี หุตฺวา
นิพฺพตฺติ ฯ

สา (อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น จเปตฺวา ตั้งไว้แล้ว ปตฺถนํ ซึ่งความปรารถนา อิติ ว่า “(อหํ)
อ.เรา ตยา นาสิตา เป็นผู้อันเธอให้ฉิบหายแล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น, ตฺวํ เอว อ.เธอ
นั้นเที่ยว อาเนตฺวา นำมาแล้ว มํ ซึ่งเรา ทารเก ยังเด็ก ท. ตโย สาม นาเสสิ ให้
ฉิบหายแล้ว, อิทานิ ในกาลนี้ (อหํ) อ.เรา นสฺสามิ จะฉิบหาย สยปี แม้ด้วยตนเอง,

(อห) อ.เรา จูตา เคลื่อนแล้ว **อิโต (อตุตถภาวโต)** จากอัฐภาพนี้ **อิทานิ** ในกาลนี้ **ยกุขิณี** เป็นนางยักษิณี **หุตฺวา** เป็น **สมตฺถา** เป็นผู้สามารถ **ชาติตุ** เพื่ออันเกี่ยวกิน **ทวารเก** ซึ่งเด็ก **ท. ตว** ของท่าน **หุตฺวา** เป็น **นิพฺพตฺเตยฺย** พึ่งบังเกิด” **อิติ** ดังนี้ **กตฺวา** กระทำแล้ว **กาล** ซึ่งกาละ **มชฺชาริ** เป็นนางแมว **หุตฺวา** เป็น **นิพฺพตฺติ** บังเกิดแล้ว **ตสฺมี** **เอว** **เคเห** ในเรื่อนนั้นนั้นเกี่ยว ๆ

นางนั้นตั้งความปรารถนาไว้ว่า “เธอทำให้ฉันฉิบหายแล้ว, เธอนั่นแหละที่พาฉันมา แล้วทำให้เด็กถึง ๓ คนฉิบหาย, ตอนนี้ แม่ตัวฉันเองก็จะฉิบหาย, บัดนี้ ฉันจุติจากภพ นี้แล้ว พึ่งบังเกิดเป็นนางยักษิณีที่สามารถจะเกี่ยวกินพวกลูก ๆ ของเธอ” แล้วได้เสีย ชีวิตลง บังเกิดเป็นนางแมวในเรื่อนนั้นนั้นแหละ

สา วิเสสนะของ **อิติ** ๆ **สุทฺธกัตฺตา** ใน **นิพฺพตฺติ** ๆ **อาชยตบทกัตฺตฺวา** จาก “อห **สุทฺธกัตฺตา** ใน **อมฺหิ** ๆ **อาชยตบทกัตฺตฺวา** จาก **นาสิตา** **วิกติ** กัตฺตา ใน **อมฺหิ** **ตยา** **อนภิ** ติ กัตฺตา ใน **นาสิตา**, **เอว** ศัพท์ **อวธารณะ** เข้ากับ **ตฺว** ๆ **เหตุ** กัตฺตา ใน **นาเสสิ** ๆ **อาชยตบ** ทเหตุ กัตฺตฺวา จาก **ม** **อวุตต** กัมมะ ใน **อาเนตฺวา** ๆ **ปฺพ** กาลกิริยา ใน **นาเสสิ** **ตโย** วิเสสนะของ **ทวารเก** ๆ **การิต** กัมมะ ใน **นาเสสิ**, **อิทานิ** **กาล** สัตตมี ใน **นสฺสามิ** **อห** **สุทฺธกัตฺตา** ใน **นสฺสามิ** ๆ **อาชยตบทกัตฺตฺวา** จาก **อปี** ศัพท์ **อเปก** ชัดทะ เข้ากับ **สย** ๆ **กระ** ณ ใน **นสฺสามิ**, **อห** **สุทฺธกัตฺตา** ใน **นิพฺพตฺเตยฺย** ๆ **อาชยตบทกัตฺตฺวา** จาก **อิโต** **วิเสส** นนะของ **อตุตถภาวโต** ๆ **อปา** ทานใน **จูตา** **อิทานิ** **กาล** สัตตมี ใน **จูตา** ๆ **วิเสส** นนะของ **อห** **ยกุขิณี** **วิกติ** กัตฺตา ใน **หุตฺวา** ๆ **ปฺพ** กาลกิริยา ใน **หุตฺวา** **ตว** **สามิ** สัมพันธะ ใน **ทวารเก** ๆ **อวุต** ตกัมมะ ใน **ชาติตุ** ๆ **ตุ** มัตถสัมปทานใน **สมตฺถา** ๆ **วิกติ** กัตฺตา ใน **หุตฺวา** ๆ **สมาน** กาลกิริยา ใน **นิพฺพตฺเตยฺย**” **อิติ** ศัพท์ **สรุ** ปะใน **ปตฺถ** น ๆ **อวุต** ตกัมมะ ใน **จเป** ตฺวา ๆ **ปฺพ** กาลกิริยา ใน **กตฺวา** **กาล** **อวุต** ตกัมมะ ใน **กตฺวา** ๆ **ปฺพ** กาลกิริยา ใน **หุตฺวา** **เอว** ศัพท์ **อวธารณะ** เข้ากับ **ตสฺมี** ๆ **วิเสส** นนะของ **เคเห** ๆ **วิสยา** ธาระ ใน **มชฺชาริ** ๆ **วิกติ** กัตฺตา ใน **หุตฺวา** ๆ **สมาน** กาลกิริยา ใน **นิพฺพตฺติ** ๆ

.....
 .....
 .....
 .....

๒๘. อิตร์ปี สามิโก คเหตุวา “ตยา เม กุลุปะจเจโท กโตติ กปฺปรชฺชนุกาทีหิ สุโปถิตํ โปเถสิ ๕

อิตร์ปี (วณฺณิตฺถิ) สามิโก คเหตุวา “ตยา เม กุลุปะจเจโท กโตติ (วตฺวา) กปฺปรชฺชนุกาทีหิ (อวยเวหิ) สุโปถิตํ โปเถสิ ๕

สามิโก อ.สามิ คเหตุวา จับแล้ว อิตร์ปี (วณฺณิตฺถิ) ซึ่งหญิงหมั้น แม้นอกนี้ (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “กุลุปะจเจโท อ.การเข้าไปตัดซึ่งตระกูล เม ของเรา ตยา อันเรอ กโต กระทำแล้ว” อิติ ดังนี้ โปเถสิ โบยแล้ว สุโปถิตํ โบยแล้วด้วยดี (อวยเวหิ) ด้วย อวัยะ ท. กปฺปรชฺชนุกาทีหิ มีศอกและเข้าเป็นต้น ๕

สามิได้จับหญิงหมั้นนอกนี้ แล้วพูดว่า “มิงได้ทำการเข้าไปตัดตระกูลกู” แล้วทุบตีอย่าง ไม่ยั้งทั้งศอกและเข้าเป็นต้น

สามิโก สุทรกัตตาในโปเถสิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อปีศัพทํ อเปกษัตถะเข้ากับ อิตร์๑ วิเสสนะของ วณฺณิตฺถิ๑ อวุตตกัมมะใน คเหตุวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “กุลุปะจเจโท วุตตกัมมะใน กโต๑ กิตบทกัมมวจาก ตยา อนภิหิตกัตตาใน กโต เม สามิสัมพันธะใน กุลุปะจเจโท” อิติศัพทํ อาการะใน วตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน โปเถสิ กปฺปรชฺชนุกาทีหิ วิเสสนะของ อวยเวหิ๑ ภาระใน โปเถสิ สุโปถิตํ กิริยาวิเสสนะใน โปเถสิ ๕

๒๙. สา เตเนวาพาเรน กาลํ กตฺวา ตตฺถ เอว กุกุกุฏฺฐิ หุตฺวา นิพฺพตฺติ ๕

สา (วณฺณิตฺถิ) เตน เอว อาพาเรน กาลํ กตฺวา ตตฺถ เอว (เคเห) กุกุกุฏฺฐิ หุตฺวา นิพฺพตฺติ ๕

สา (วณฺณิตฺถิ) อ.หญิงหมั้นนั้น กตฺวา กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ เตน เอว อาพาเรน เพราะอาพารนั้นนั้นเทียว กุกุกุฏฺฐิ เป็นแม่ไก่ หุตฺวา เป็น นิพฺพตฺติ บังเกิด แล้ว ตตฺถ เอว เคเห ในเรือนนั้นนั้นเทียว ๕

หญิงหมั้นนั้นได้เสียชีวิตลงเพราะบาดเจ็บนั้นนั้นแหละ ไปบังเกิดเป็นแม่ไก่ในเรือน หลังนั้นนั้นแหละ

สา วิเสสนะของ วณฺณิตฺถิ๑ สุทรกัตตาใน นิพฺพตฺติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ เตน๑ วิเสสนะของ อาพาเรน๑ เหตุใน กตฺวา กาลํ อวุตตกัมมะ

ใน กตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน หุตฺวา เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ ตตฺถ ๆ วิเสสณะของ
เคเห ๆ วิสยาธาระใน นิพฺพตฺติ กุกฺกุกฺกึ วิกิตฺกิตฺตาใน หุตฺวา ๆ สมานกาลกิริยาใน
นิพฺพตฺติ ฯ

.....
๓๐. น จิรสฺเสว กุกฺกุกฺกึ อณฺทานิ วิชายิ ฯ

กุกฺกุกฺกึ อ.แม่ไก่ วิชายิ ตกแล้ว อณฺทานิ ซึ่งฟองไข่ ท. น จิรสฺเสว ต่อกาลไม่นาน
นั้นเที่ยว ฯ

ต่อมาไม่นาน แม่ไก่ก็ตกฟองไข่ทั้งหลาย

กุกฺกุกฺกึ สุตฺรคฺคิตฺตาใน วิชายิ ๆ อาขยาตบทกิตฺตฺวาจก นคัพพ ปฏฺิเสระใน จิรสฺเสว ๆ
สัมปทานใน วิชายิ อณฺทานิ อวฺตตกัมมะใน วิชายิ ฯ

.....
๓๑. มชฺชาริ อาคนฺตฺวา ตานิ ชาทิ ฯ

มชฺชาริ อาคนฺตฺวา ตานิ (อณฺทานิ) ชาทิ ฯ

มชฺชาริ อ.นางแมว อาคนฺตฺวา มาแล้ว ชาทิ เคี้ยวกินแล้ว ตานิ (อณฺทานิ) ซึ่งฟอง
ไข่ ท. เหล่านั้น ฯ

นางแมวมาแล้วเคี้ยวกินฟองไข่เหล่านั้น

มชฺชาริ สุตฺรคฺคิตฺตาใน ชาทิ ๆ อาขยาตบทกิตฺตฺวาจก อาคนฺตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน ชาทิ
ตานิ วิเสสณะของ อณฺทานิ ๆ อวฺตตกัมมะใน ชาทิ ฯ

.....
๓๒. ทฺุติยมฺปิ ตติยมฺปิ ชาทิเยว ฯ

ทฺุติยมฺปิ (วาริ) ตติยมฺปิ (วาริ) สา มชฺชาริ) ชาทิเยว ฯ

(สา มชฺชาริ) อ.นางแมวนั้น ชาทิ เอว เคี้ยวกินแล้วนั้นเที่ยว ทฺุติยมฺปิ (วาริ) แม้ใน
ครั้งที่สอง ตติยมฺปิ (วาริ) แม้ในครั้งที่สาม ฯ

นางแมวนั้น เคี้ยวกินอีกนั้นแหละถึงสองสามครั้ง

สา วิเสสนะของ มชฺชารี๑ สุทฺธกัตฺตาใน ขาทิ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก อปี สองศัฟท์
 อเปกขัตตะเข้ากัปฺ ทฺติยํ และ ตติยํ ทฺติยํ กัตฺติ ตติยํ กัตฺติ วิเสสนะของ วาร๑ สองบท
 ทฺติยากาลสัตฺตมึใน ขาทิ เหวศัฟท์ อวธารณะเข้ากัปฺ ขาทิ ๗

๓๓. กุกฺกุฎี “ตโย วาเร มม อณฺุทานิ ขาทิตฺวา อิทานิ มปี ขาทิตฺูกามาสิ; อิตฺทานิ
 จฺดา ตํ สปุตฺตกํ ขาทิตฺุํ ลภยฺยนฺติ ปตฺถนํ กตฺวา ตโต จฺดา ทิปินิ หุตฺวา
 นิพฺพตฺติ ๗

กุกฺกุฎี “(ตุว) ตโย วาเร มม อณฺุทานิ ขาทิตฺวา อิทานิ มปี ขาทิตฺูกามา อสิ; (อห) อิต
 (อตฺตภาวโต) อิทานิ จฺดา ตํ สปุตฺตกํ ขาทิตฺุํ ลภยฺยนฺติ ปตฺถนํ กตฺวา ตโต (อตฺตภาวโต)
 จฺดา ทิปินิ หุตฺวา นิพฺพตฺติ ๗

กุกฺกุฎี อ.แม่ไก่ กตฺวา กระทำแล้ว ปตฺถนํ ซึ่งความปรารธนา อิติ ว่า “(ตุว) อ.เชอ
 ขาทิตฺวา เคี้ยวกินแล้ว อณฺุทานิ ซึ่งฟองไข่ ท. มม ของเรา วาเร สิ้นวาระ ท. ตโย
 สาม ขาทิตฺูกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันเคี้ยวกิน มปี แม่ซึ่งเรา อิทานิ ในกาลนี้ อสิ
 ย่อมเป็น, (อห) อ.เรา จฺดา เคลื่อนแล้ว อิต (อตฺตภาวโต) จากอัทภานนี้ อิทานิ
 ในกาลนี้ ลภยฺยํ ฟังได้ ขาทิตฺุํ เพื่ออันเคี้ยวกิน ตํ ซึ่งท่าน สปุตฺตกํ ผู้เป็นไปกัป
 ด้วยบุตรน้อย” อิติ ดังนี้ จฺดา เคลื่อนแล้ว ตโต (อตฺตภาวโต) จากอัทภานนั้น
 ทิปินิ เป็นแม่เสียเหลือง หุตฺวา เป็น นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว ๗

แม่ไก่ได้ทำความปรารธนาว่า “เธอเคี้ยวกินฟองไข่ของเราถึง ๓ ครั้ง ตอนนี้ ประสงค์
 จะกินแม่เรา, บัดนี้ เราจฺติจากภานนี้แล้ว ฟังได้กินเธอพร้อมกัปฺลูกน้อย” แล้วจฺติจาก
 อัทภานนั้น บังเกิดเป็นแม่เสียเหลือง

กุกฺกุฎี สุทฺธกัตฺตาใน นิพฺพตฺติ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก “ตุว สุทฺธกัตฺตาใน อสิ๑
 อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ตโย วิเสสนะของ วาเร๑ อัจจันตสังโยคะใน ขาทิตฺวา มม
 สามีสัมพันธะใน อณฺุทานิ๑ อวตฺตกัมมะใน ขาทิตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ขาทิตฺูกามา
 อิทานิ กาลสัตฺตมึใน ขาทิตฺูกามา อปีศัฟท์ อเปกขัตตะเข้ากัปฺ ม๑ อวตฺตกัมมะใน
 ขาทิตฺูกามา๑ วิกิตกัตฺตาใน อสิ, อห สุทฺธกัตฺตาใน ลภยฺย๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก
 อิต วิเสสนะของ อตฺตภาวโต๑ อปาทานใน จฺดา อิทานิ กาลสัตฺตมึใน จฺดา๑ วิเสสนะ

ของ อหิ ตั อวุตตกัมมะใน ขาทิตู สปุตตกั วิเสสณะของ ตั ขาทิตู ตุมัตถสัมปทานใน
 ลภายั” อิตติศัพท์ สรุปะใน ปตถนั อวุตตกัมมะใน กตฺวา อปุพพกาลกิริยาใน จุตา
 ตโต วิเสสณะของ อตตภาวโต อปาทานใน จุตา วิเสสณะของ กุกกุฏี ทีปนี วิกติ-
 กัตตาใน หุตฺวา อสมานกาลกิริยาใน นิพฺพตฺติ ฯ

๓๔. อิตราปี มิตี หุตฺวา นิพฺพตฺติ ฯ

อิตราปี (มชฺชารี) มิตี หุตฺวา นิพฺพตฺติ ฯ

อิตราปี (มชฺชารี) อ.นางแมว แม้นอกนี้ มิตี เป็นแม่เนื้อ หุตฺวา เป็น นิพฺพตฺติ
 บังเกิดแล้ว ฯ

นางแมวแม้นอกนี้ ก็บังเกิดเป็นแม่เนื้อ

อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อิตรา อวิเสสณะของ มชฺชารี สุทธกัตตาใน นิพฺพตฺติ
 อาชยาตบทกัตตุวจาก มิตี วิกติกัตตาใน หุตฺวา อสมานกาลกิริยาใน นิพฺพตฺติ ฯ

๓๕. ตสฺสา วิชาตวิชาตกาเล ทีปนี อาคนฺตฺวา ตโย วาเร ปุตฺตเก ขาทิ ฯ

ตสฺสา (มิตฺติยา) วิชาตวิชาตกาเล ทีปนี อาคนฺตฺวา ตโย วาเร ปุตฺตเก ขาทิ ฯ

ทีปนี อ.แม่เสือเหลือง อาคนฺตฺวา มาแล้ว ขาทิ เคี้ยวกินแล้ว ปุตฺตเก ซึ่งลูกน้อย ท.
 วาเร สันวาระ ท. ตโย สาม ตสฺสา (มิตฺติยา) วิชาตวิชาตกาเล ในกาล- แห่งแม่เนื้อนั้น
 -ทั้งคลอดแล้วทั้งคลอดแล้ว

แม่เสือเหลืองมาเคี้ยวกินลูก ๆ ของแม่เนื้อถึง ๓ ครั้ง ทุกครั้งที่แม่เนื้อนั้นคลอดลูก

ทีปนี สุทธกัตตาใน ขาทิจ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตสฺสา วิเสสณะของ มิตฺติยา สามี-
 สัมพันธะใน วิชาตวิชาตกาเล กาลสัตตมึใน ขาทิ อาคนฺตฺวา อปุพพกาลกิริยาใน ขาทิ
 ตโย วิเสสณะของ วาเร อัจฉันตสังโยคะใน ขาทิ ปุตฺตเก อวุตตกัมมะใน ขาทิ ฯ

๓๖. มิตี มรณกาล “อิมาย เม ติกฺขตฺตํ ปุตุตา ขาทิตา, อิทานิ มปิ ขาทิสฺสติ; อิตฺทานิ จุตฺตา เอตํ สปุตุตฺกํ ขาทิตุํ ลเภยฺยนฺติ ปตุถนํ กตุวา กาลํ กตุวา ยกฺขินิ หุตฺวา นิพฺพตฺติ ฯ”

มิตี มรณกาล “อิมาย (ทีปินิยา) เม ติกฺขตฺตํ ปุตุตา ขาทิตา, (ทีปินิ) อิทานิ มปิ ขาทิสฺสติ; (อหํ) อิตฺ (อตุตฺถาวโต) อิทานิ จุตฺตา เอตํ สปุตุตฺกํ (ทีปินิ) ขาทิตุํ ลเภยฺยนฺติ ปตุถนํ กตุวา กาลํ กตุวา ยกฺขินิ หุตฺวา นิพฺพตฺติ ฯ”

มิตี อ.แม่เนื้อ กตุวา กระทำแล้ว ปตุถนํ ซึ่งความปรารถนา มรณกาล ในกาลเป็นที่ตาย อิติ ว่า “ปุตุตา อ.บุตร ท. เม ของเรา อิมาย (ทีปินิยา) อันแม่เสียเหลืองนี้ ขาทิตา เคี้ยวกินแล้ว ติกฺขตฺตํ สามครั้ง, (ทีปินิ) อ.แม่เสียเหลือง ขาทิสฺสติ จักเคี้ยวกิน มปิ แม่ซึ่งเรา อิทานิ ในกาลนี้, (อหํ) อ.เรา จุตฺตา เคลื่อนแล้ว อิตฺ (อตุตฺถาวโต) จากอัฐภาพนี้ อิทานิ ในกาลนี้ ลเภยฺยํ ฟังได้ ขาทิตุํ เพื่ออันเคี้ยวกิน เอตํ (ทีปินิ) ซึ่งแม่เสียเหลืองนั้น สปุตุตฺกํ ผู้เป็นไปกับด้วยบุตรน้อย” อิติ ดังนี้ กตุวา กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ ยกฺขินิ เป็นนางยักษ์ณี หุตฺวา เป็น นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว ฯ

ก่อนตาย แม่เนื้อได้ทำความปรารถนาไว้ว่า “แม่เสียเหลืองนี้เคี้ยวกินลูก ๆ ของเราถึง ๓ ครั้ง, บัดนี้จะกินแม่เราเอง, บัดนี้ เราจตุติจากอัฐภาพนี้แล้ว ฟังได้เพื่อจะกินแม่เสียเหลืองนั้นพร้อมลูกน้อย” แล้วได้เสียชีวิตลง บังเกิดเป็นนางยักษ์ณี

มิตี สุทรกัตตานิ นิพฺพตฺติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก มรณกาล กาลสัตตมีใน กตุวา “ปุตุตา วุตตกัมมะใน ขาทิตาฯ กิตบทกัมมวาจก อิมาย วิเสสณะของ ทีปินิยาฯ อนภิตกัตตานิ ขาทิตา เม สามีสัมพันธะใน ปุตุตา ติกฺขตฺตํ กิริยาวิเสสณะใน ขาทิตา, อิทานิ กาลสัตตมีใน ขาทิสฺสติ ทีปินิ สุทรกัตตานิ ขาทิสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก อปีตัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ มํย อวุตตกัมมะใน ขาทิสฺสติ, อหํ สุทรกัตตานิ ใน ลเภยฺยํฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก อิตฺ วิเสสณะของ อตุตฺถาวโตฯ อปาทานใน จุตฺตา อิทานิ กาลสัตตมีใน จุตฺตาฯ วิเสสณะของ อหํ เอตํ กิติ สปุตุตฺกํ กิติ วิเสสณะของ ทีปินิฯ อวุตตกัมมะใน ขาทิตุํ ขาทิตุํ ตุมัตถสัมปทานใน ลเภยฺยํ” อิติตัพทํ สรุปะใน ปตุถนํฯ อวุตตกัมมะใน กตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน กตุวา กาลํ อวุตตกัมมะใน กตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน หุตฺวา ยกฺขินิ วิกติกัตตานิ หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน นิพฺพตฺติ ฯ

๓๗. ทวีปนีปี ตโต จุตา สาวตถิยั กุลธิตา หุตฺวา นิพฺพตฺติ ฯ

ทวีปนีปี ตโต (อตุตถภาวโต) จุตา สาวตถิยั กุลธิตา หุตฺวา นิพฺพตฺติ ฯ

ทวีปนีปี แม่ อ.แม่เสื่อเหลือง **จุตา** เคลื่อนแล้ว **ตโต (อตุตถภาวโต)** จากอัฐภาพนั้น **กุลธิตา** เป็นกุลธิตา **หุตฺวา** เป็น **นิพฺพตฺติ** บังเกิดแล้ว **สาวตถิยั** ในเมืองชื่อว่า **สาวตถิ** ฯ

แม่แม่เสื่อเหลือง ก็จุติจากอัฐภาพนั้น ไปบังเกิดเป็นนางกุลธิตาในเมืองสาวตถิ

อปีศัพทํ อเปกษตถะเข้ากับ ทวีปนี ๆ สุททกัตตาใน นิพฺพตฺติ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตโต วิเสสนะของ อตุตถภาวโต ๆ อกาทานใน จุตา ๆ วิเสสนะของ ทวีปนี สาวตถิยั วิสยาธาระใน นิพฺพตฺติ กุลธิตา วิกตีกัตตาใน หุตฺวา ๆ สมานกาลกิริยาใน นิพฺพตฺติ ฯ

๓๘. สา วุฑฺฒิปฺปตฺตา ทวารคามे ปติกุลั อคมาสิ ฯ

สา (กุลธิตา) วุฑฺฒิปฺปตฺตา ทวารคามे ปติกุลั อคมาสิ ฯ

สา (กุลธิตา) อ.กุลธิตานั้น **วุฑฺฒิปฺปตฺตา** ผู้ถึงแล้วซึ่งความเจริญ **อคมาสิ** ได้ไปแล้ว **ปติกุลั** สู่ตระกูลแห่งสามี **ทวารคามे** ในบ้านใกล้ประตู

นางกุลธิตานั้น เจริญวัยแล้ว ก็ไปสู่อุตระกูลสามี ที่หมู่บ้านใกล้ประตู

สา วิเสสนะของ กุลธิตา ๆ สุททกัตตาใน อคมาสิ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก วุฑฺฒิปฺปตฺตา วิเสสนะของ กุลธิตา ทวารคามे ภินนาธาระใน ปติกุลั ๆ สัมปาปุณียกัมมะใน อคมาสิ ฯ

๓๙. อปรภาเค ปุตุตํ วิชายิ ฯ

อปรภาเค (สา กุลธิตา) ปุตุตํ วิชายิ ฯ

อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก (**สา กุลธิตา**) อ.กุลธิตานั้น **วิชายิ** คลอดแล้ว **ปุตุตํ** ซึ่งบุตร ฯ

ในกาลต่อมา นางกุลธิตาก็ได้คลอดบุตร

อปรภาเค กาลสัตตมมีใน วิชayi सा विसेสनेखे गुलरीताय सुथरगतताये विचयीय
आखयात्तभगतत्तुवाक पुत्तु अत्तत्तम्ममेये विचयी य

๔๐. ยกฺขินี ตสฺสา ปิยสหายิกาวณฺเณน อาคนฺตุวา “กฺหี เม สหายิกาตี ปุจฺฉิ ย

ยกฺขินี ตสฺสา (อิตฺติยา) ปิยสหายิกาวณฺเณน อาคนฺตุวา “กฺหี (จาเน) เม สหายิกา (วสติ)
อิตฺติ ปุจฺฉิ ย

ยกฺขินี อ.นางยักฺษิณี อาคนฺตุวา มาแล้ว ปิยสหายิกาวณฺเณน ด้วยเพศแห่งสหายผู้
เป็นที่รัก ตสฺสา (อิตฺติยา) ของหญิงนั้น ปุจฺฉิ ถามแล้ว อิตฺติ ว่า “สหายิกา อ.หญิง
สหาย เม ของดิฉัน (วสติ) ย่อมอยู่ กฺหี (จาเน) ในที่ไหน” อิตฺติ ดังนี้ ย

นางยักฺษิณีแปลงเพศเป็นเพื่อนรักหญิงของนางกุลริตตามาแล้ว ถามว่า “เพื่อนหญิงของ
เราอยู่ที่ไหน?”

ยกฺขินี สุทฺธกัตตาเย ปุจฺฉิย อาขยาत्तभगतत्तुवाक ตสฺสา วิसेสเนखे อิตฺติยา
สามีสัมพันธะเย ปิยสหายิกาวณฺเณนย ภาระเย อาคนฺตุวา ย ปุพพกาลกิริยาเย
ปุจฺฉิ “สหายิกา สุทฺธกัตตาเย วสติย อาขยาत्तभगतत्तुवाक กฺหี วิसेสเนखे จาเนย
วิสยาธาระเย วสติ เม สามีสัมพันธะเย สหายิกา” อิตฺตัพพ อาการะเย ปุจฺฉิ ย

๔๑. “อนฺโตคพฺเภ วิชชิตาตี อาหํสุ ย

(ชนา) “(ตว สหายิกา) อนฺโตคพฺเภ วิชชิตาตี อาหํสุ ย

(ชนา) อ.ชน ท. อาหํสุ กล่าวแล้ว อิตฺติ ว่า “(สหายิกา) อ.หญิงสหาย (ตว) ของท่าน
วิชชิตา คลอดแล้ว อนฺโตคพฺเภ ในภายในแห่งห้อง” อิตฺติ ดังนี้ ย

พวกชนต่างพากันพูดว่า “เพื่อนหญิงของเธอคลอดลูกอยู่ข้างในห้อง”

ชนา สุทฺธกัตตาเย อาหํสุย อาขยาत्तभगतत्तुवाค “สหายิกา สุทฺธกัตตาเย วิชชิตาย
กิตบภगतत्ตुवाค ตว สามีสัมพันธะเย สหายิกา อนฺโตคพฺเภ วิสยาธาระเย วิชชิตา”
อิตฺตัพพ อาการะเย อาหํสุ ย

๔๒. สา ตั สุตวา “ปุตุตฺ หนู โข วิชาตา อุทาหุ ฐิตรี, ปสฺสิสฺสามิ นนฺติ ปวิสิตฺวา ปสฺสนฺตี วิย ทารกํ คเหตุวา ขาทิตฺวา คตา ฯ

สา (ยฺกฺขิณี) ตั (วจนฺ) สุตวา “(สหายิกา) ปุตุตฺ หนู โข วิชาตา อุทาหุ (สหายิกา) ฐิตรี (วิชาตา), (อหํ) ปสฺสิสฺสามิ นํ (ทารกํ) อิติ (วตฺวา) ปวิสิตฺวา ปสฺสนฺตี วิย ทารกํ คเหตุวา ขาทิตฺวา คตา ฯ

สา (ยฺกฺขิณี) อ.นางยักษิณีนั้ สุตฺวา ฟังแล้ว ตั (วจนฺ) ซึ่งค่านั้ (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(สหายิกา) อ.หญิงสหาย วิชาตา คลอดแล้ว ปุตุตฺ หนู โข ซึ่งลูกชายหรือหนอแล อุทาหุ หรือว่า (สหายิกา) อ.หญิงสหาย (วิชาตา) คลอดแล้ว ฐิตรี ซึ่งลูกสาว, (อหํ) อ.เรา ปสฺสิสฺสามิ จักเยี่ยม นํ (ทารกํ) ซึ่งเด็กนั้” อิติ ดั่งนี้ ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว ปสฺสนฺตี วิย ราวกะว่า เยี่ยมอยู่ คเหตุวา จับแล้ว ทารกํ ซึ่งเด็ก ขาทิตฺวา เคี้ยวกินแล้ว คตา ไปแล้ว ฯ

นางยักษิณีนั้ฟังค่านั้แล้ว ก็พูดว่า “เพื่อนหญิงคลอดลูกชายหรือลูกสาวหนอ, เราจะเยี่ยมเด็ก” ดั่งนี้แล้ว จึงเข้าไป(ยังห้อง) ทำที่ว่าเยี่ยมอยู่ ก็คว่าเด็กขึ้นมาเคี้ยวกิน เสร็จแล้วจึงไป

สา วิเสสนะของ ยฺกฺขิณีฯ สฺุทฺทกัตฺตาใน คตาฯ กิตฺบทกัตฺตฺวาจก ตั วิเสสนะของ วจนฺฯ อวฺุตตกัมฺมะใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “สหายิกา สฺุทฺทกัตฺตาใน วิชาตาฯ กิตฺบทกัตฺตฺวาจก ปุตุตฺ อวฺุตตกัมฺมะใน วิชาตา หนูศัพฺท์ ปุจฺฉนัตฺถะ โขศัพฺท์ วจนาลังการะ อุทาหุ ปุจฺฉนัตฺถะ สหายิกา สฺุทฺทกัตฺตาใน วิชาตาฯ กิตฺบทกัตฺตฺวาจก ฐิตรี อวฺุตตกัมฺมะใน วิชาตา, อหํ สฺุทฺทกัตฺตาใน ปสฺสิสฺสามิฯ อาขยاتبทกัตฺตฺวาจก นํ วิเสสนะของ ทารกํฯ อวฺุตตกัมฺมะใน ปสฺสิสฺสามิ” อิติศัพฺท์ อากาละใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปวิสิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปสฺสนฺตีฯ อุปฺมาอัพฺภันตฺรกิริยาของ ยฺกฺขิณี วิยศัพฺท์ อุปฺมาโชตกะเข้ากับ ปสฺสนฺตี ทารกํ อวฺุตตกัมฺมะใน คเหตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ขาทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คตา ฯ

.....
.....
.....
.....

๔๓. ทุติยวาเรปี ตเถว ชาทิ ฯ

ทุติยวาเรปี (ยกุขินี) ตเถว เอว ชาทิ ฯ

(ยกุขินี) อ.นางยักษิณี **ชาทิ** เคี้ยวกินแล้ว **ตเถว เอว** อย่างนั้นนั่นเทียว **ทุติยวาเรปี** แม้ในวาระที่สอง ฯ

นางยักษิณีเคี้ยวกินเหมือนเคย แม้ในครั้งที่ ๒

ยกุขินี สุทรกัตตาใน ชาทิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ ทุติยวาเรๆ กาลสัตตมีใน ชาทิ เอวศัพท์ อวชาระณะเข้ากับ ตเถวๆ กิริยาวิเสสนะใน ชาทิ ฯ

๔๔. ตติยวาเร อิตธา ครุคพุภา หุตฺวา สามิกั อามนฺเตตฺวา “สามิ อิมสฺมี จาเน เอกา ยกุขินี มม เทว ปุตุเต ชาทิตุวา คตา, อิทานิ มม กุลเคหั คนฺตุวา วิชายิสฺสามีติ กุลเคหั คนฺตุวา วิชายิ ฯ

ตติยวาเร อิตธา (อิตถิ) ครุคพุภา หุตฺวา สามิกั อามนฺเตตฺวา “สามิ อิมสฺมี จาเน เอกา ยกุขินี มม เทว ปุตุเต ชาทิตุวา คตา, อิทานิ (อห) มม กุลเคหั คนฺตุวา วิชายิสฺสามีติ (วตุวา) กุลเคหั คนฺตุวา วิชายิ ฯ

ตติยวาเร ในวาระที่สาม **อิตธา (อิตถิ)** อ.หญิงนอกนี้ **ครุคพุภา** เป็นผู้มีกรรมอันหนัก **หุตฺวา** เป็น **อามนฺเตตฺวา** เรียกมาแล้ว **สามิกั** ซึ่งสามี (**วตุวา**) กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “**สามิ** ข้าแต่ นาย **ยกุขินี** อ.นางยักษิณี **เอกา** ตนหนึ่ง **ชาทิตุวา** เคี้ยวกินแล้ว **ปุตุเต** ซึ่งบุตร ท. **เทว** สอง **มม** ของเรา **อิมสฺมี จาเน** ในที่นี้ **คตา** ไปแล้ว, **อิทานิ** ในกาลนี้ **อห** อ.ดิฉัน **คนฺตุวา** ไปแล้ว **กุลเคหั** สูเรือนแห่งตระกูล **มม** ของดิฉัน **วิชายิสฺสามิ จักคตลอด**” **อิติ** ดังนี้ **คนฺตุวา** ไปแล้ว **กุลเคหั** สูเรือนแห่งตระกูล **วิชายิ** ตลอดแล้ว ฯ

ในครั้งที่ ๓ หญิงนอกนี้มีกรรมหนักจึงเรียกสามีมารแล้วพูดว่า “พี่ นางยักษิณีตนหนึ่งกินลูกๆ สองคนของเราในที่นี้ แล้วก็ไป, ตอนนี้ น้องจะไปบ้านเกิดของน้องแล้วจะตลอดลูก” ดังนี้แล้ว ก็กลับไปบ้านเกิดไปตลอดลูก

ดตติยวาเร กาลสัตตตมมีใน วิชาเย อิตรา วิเสสณะของ อิตถึฏฐ สุธกัตตาใน วิชาเย
 อาชยาตบทกัตตวาจาก ครุคพภา วิกติกัตตาใน หุตวาท ปุพพกาลกิริยาใน อามนุเตตวา
 สามิก อวุตตกัมมะใน อามนุเตตวาท ปุพพกาลกิริยาใน วตวา “สามิ อาลปะนะ เอกา
 วิเสสณะของ ยกฺขินี สุธกัตตาใน คตาท กิตบทกัตตวาจาก อิมสุมิ วิเสสณะของ
 จาเนฏ วิสยาธาระใน ขาทิตวา มม สามิสัมพันธะใน ปุตเต เทว วิเสสณะของ ปุตเต
 อวุตตกัมมะใน ขาทิตวาท ปุพพกาลกิริยาใน คตา, อิทานิ กาลสัตตตมมีใน วิชาเยสุสามิ
 อห สุธกัตตาใน วิชาเยสุสามิ อาชยาตบทกัตตวาจาก มม สามิสัมพันธะใน กุลเคหัง
 สัมปาปุณียกัมมะใน คนุตวาท ปุพพกาลกิริยาใน วิชาเยสุสามิ” อิตติศัพท์ อาการะใน
 วตวาท ปุพพกาลกิริยาใน คนุตวา กุลเคห สัมปาปุณียกัมมะใน คนุตวาท ปุพพกาล-
 กิริยาใน วิชาเย ฯ

๔๕. ตทา สา ยกฺขินี อุทกวาร คตา โหติ ฯ

ตทา ในกาลนั้น สา ยกฺขินี อ.นางยักษิณีนั้น คตา เป็นผู้ถึงแล้ว อุทกวาร ซึ่งวาระ
 แห่งน้ำ โหติ ย่อมเป็น ฯ

คราวนั้น นางยักษิณี ถึงวาระที่จะต้องนำน้ำไป

ตทา กาลสัตตตมมีใน โหติ สา วิเสสณะของ ยกฺขินี สุธกัตตาใน โหติ อาชยาตบท
 กัตตวาจาก อุทกวาร สัมปาปุณียกัมมะใน คตาท วิกติกัตตาใน โหติ ฯ

๔๖. เวสฺสวณฺสฺส หิ ยกฺขินิโย วาเรน อนนตตฺโต สีสปรมฺปราย อุทกํ อหฺรฺนฺติโย
 จาตุมาสจฺเจนฺปิ ปณฺจมาสจฺเจนฺปิ มุจฺจนฺติ ฯ

หิ จริงอยู่ ยกฺขินิโย อ.นางยักษิณี ท. อหฺรฺนฺติโย นำมาอยู่ อุทกํ ซึ่งน้ำ สีส-
 ปรมฺปราย โดยอันสืบๆ แห่งศึรชะ อนนตตฺโต จากสระชื่อว่าอนนดาต วาเรน ตาม
 วาระ เวสฺสวณฺสฺส เพื่อท้าวเวสสุวัณ มุจฺจนฺติ ย่อมพ้น จาตุมาสจฺเจนฺปิ โดย
 อันล่วงไปแห่งเดือนสี่บ้าง ปณฺจมาสจฺเจนฺปิ โดยอันล่วงไปแห่งเดือนห้าบ้าง ฯ

ความจริง พวกนางยักษ์นี้ต้องนำน้ำจากสระอินดาตโดยวางเทินไว้บนศีรษะมาเพื่อ
ทำวเสสวุธตามวาระ ผ่านไป ๔ เดือนบ้าง ๕ เดือนบ้าง จึงจะหมดวาระ

หิศัพท ทัพหิกรณโชตกะ ยุกุขินิโย สุทรกัตตาใน มุจจนฺติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก
เวสสวณฺสส สัมปทานใน อหฺรณฺติโย วาเรน ตติยาวิเสสฺนใน อหฺรณฺติโย อินฺตตฺตโต
อปาทานใน อหฺรณฺติโย สีสปรมปราย ตติยาวิเสสฺนใน อหฺรณฺติโย อุทกํ อวฺตต-
กัมมะใน อหฺรณฺติโยฯ อัมภันทรกิริยาของ ยุกุขินิโย อปี สองศัพท อเปกชฺตเถเข้ากับ
จาตุมาสจฺเจน และ ปญฺจมาสจฺเจน จาตุมาสจฺเจน กิติ ปญฺจมาสจฺเจน กิติ
ตติยาวิเสสฺนใน มุจจนฺติ ฯ

๔๗. อปรา กิลนฺตกายา ชีวิตฺกฺขยปี ปาปฺณนฺติ ฯ

อปฺรา (ยุกุขินิโย) กิลนฺตกายา ชีวิตฺกฺขยปี ปาปฺณนฺติ ฯ

อปฺรา (ยุกุขินิโย) อ.นางยักษ์นี้ ท. เหล่าอื่นอีก กิลนฺตกายา ผู้มีกายอันบอบช้ำแล้ว
ปาปฺณนฺติ ย่อมถึง ชีวิตฺกฺขยปี แม้ซึ่งความสิ้นไปแห่งชีวิต ฯ

นางยักษ์นี้เหล่าอื่นอีก มีร่างกายที่บอบช้ำ ก็เสียชีวิตไป

อปฺรา วิเสสฺนของ ยุกุขินิโยฯ สุทรกัตตาใน ปาปฺณนฺติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก
กิลนฺตกายา วิเสสฺนของ ยุกุขินิโย อปีศัพท อเปกชฺตเถเข้ากับ ชีวิตฺกฺขยปี สัมปาปฺณนฺติ-
กัมมะใน ปาปฺณนฺติ ฯ

๔๘. สา ปน อุทกวารโต มุตฺตมตฺตา ว เวเคน ตํ ฆรํ คนฺตฺวา “กุหิ เม สหายิกาติ
ปฺจฺฉิ ฯ

สา (ยุกุขินิ) ปน อุทกวารโต มุตฺตมตฺตา เอว เวเคน ตํ ฆรํ คนฺตฺวา “กุหิ (จาเน) เม
สหายิกา (คตา) อิติ ปฺจฺฉิ ฯ

ปน แต่ว่า สา (ยุกุขินิ) อ.นางยักษ์นี้นั้น มุตฺตมตฺตา เอว ผู้สึกว่าพ้นแล้ว อุทก-
วารโต จากวาระแห่งน้ำเทียว คนฺตฺวา ไปแล้ว ตํ ฆรํ สูเรื่อนั้น เวเคน โดยเร็ว

ปุจฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “สหายิกา อ.หญิงสหาย เม ของดิฉัน (คตา) ไปแล้ว กุหิ (จาเน) ในที่ไหน” อิติ ดังนี้ ๕

แต่นางยักษิณีนั้นพอสักว่าหมดวาระจากการชนน้ำเท่านั้น ก็ไปยังเรือนหลังนั้นโดยเร็ว ถามหาเพื่อนหญิงว่า “เพื่อนหญิงของดิฉันไปไหน?”

ปน วิเสสโชตกะ สา วิเสสนะของ ยกุขินี ๑ สุทรกัตตานิ ปุจฉิ ๑ อาชยาตบท กัตตวาจก อุกทวารโต อปาทานใน มุตต- เอวคัพท อวธารณะเข้ากับ มุตตมตตตต วิเสสนะของ ยกุขินี เวเคน ตติยาวิเสสนะใน คนุตวา ต วิเสสนะของ ชมร์ ๑ สัมปาปุณีย- กัมมะใน คนุตวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฉิ “สหายิกา สุทรกัตตานิ คตต ๑ กิตตบท กัตตวาจก กุหิ วิเสสนะของ จาเน ๑ วิสยาธาระใน คตา เม สามีสัมพันธะใน สหายิกา” อิติคัพท อาการะใน ปุจฉิ ๕

๔๙. “กุหิ นั ปสฺสิสฺสสฺส, ตสฺสา อิมสฺมึ จาเน ชาตทารเก ยกุขินี ชาทติ; ตสฺมา กุลเคหฺ คตตติ ๕

(ชนา) “(ตุ) กุหิ (จาเน) นั (อิตถิ) ปสฺสิสฺสสฺส, ตสฺสา (อิตถิยา) อิมสฺมึ จาเน ชาตทารเก ยกุขินี ชาทติ; ตสฺมา (สา อิตถิ) กุลเคหฺ คตตติ (อาหฺส) ๕

(ชนา) อ.ชน ท. (อาหฺส) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุ) อ.ท่าน ปสฺสิสฺสสฺส จักเห็น นั อิตถิ ซึ่งหญิงนั้น กุหิ จาเน ในที่ไหน, ยกุขินี อ.นางยักษิณี ชาทติ ย่อมเคี้ยวกิน ชาตทารเก ซึ่งเด็กผู้เกิดแล้ว ท. อิมสฺมึ จาเน ในที่นี้ ตสฺสา (อิตถิยา) ของหญิง นั้น, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (สา อิตถิ) อ.หญิงนั้น คตา ไปแล้ว กุลเคหฺ สูเรื้อนแห่ง ตระกุล” อิติ ดังนี้ ๕

ชนทั้งหลายพากันพูดว่า “เธอจะเห็นเพื่อนหญิงนั้นในที่ไหน?, นางยักษิณีกินเด็ก ๆ ที่ เกิดในที่นี้ของนาง, ฉะนั้น นางจึงไปคลออดลูกที่บ้านเกิด”

ชนา สุทรกัตตานิ อาหฺส ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก “ตุ สุทรกัตตานิ ปสฺสิสฺสสฺส ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก กุหิ วิเสสนะของ จาเน ๑ วิสยาธาระใน ปสฺสิสฺสสฺส นั วิเสสนะ ของ อิตถิ ๑ อุตตตกัมมะใน ปสฺสิสฺสสฺส, ยกุขินี สุทรกัตตานิ ชาทติ ๑ อาชยาตบท-

กัตตฺวาจก ตสฺสา วิเสสฺนฺของ อิตฺติยาฯ สามีสัมพันธฺใน ชาตทารเก อิมสฺมึ วิเสสฺนฺ
 ของ จาเนฯ วิสยาธาระใน ชาต- ชาตทารเก อวุตตกัมมฺใน ขาทติ, ตสฺมา เหตุวิตถะ
 สา วิเสสฺนฺของ อิตฺติฯ สฺททกัตตาใน คตาฯ กิตบทกัตตฺวาจก กุลเคหฺ สัมปาปฺญึย-
 กัมมฺใน คตา” อิตฺตฺพทฺ อากาเรใน อาหฺสฺ ๕

.....
 .....

๕๐. สา “ยตฺถ วา ตตฺถ วา คจฺจตฺ, น เม มุจฺจิสฺสตีติ เวรเวคสมุสฺสาหิตา นคราภิมุขี
 ปกฺขนฺทิกิ ๕

สา (ยฺกฺขินี) “(สา อิตฺติ) ยตฺถ (จาเน) วา ตตฺถ (จาเน) วา คจฺจตฺ, (สา อิตฺติ) น เม
 มุจฺจิสฺสตีติ (จินฺเตตฺวา) เวรเวคสมุสฺสาหิตา นคราภิมุขี ปกฺขนฺทิกิ ๕

สา ยฺกฺขินี อ.นางยักษิณีนัน (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(สา อิตฺติ) อ.หญิง
 นั้น คจฺจตฺ จงไป ยตฺถ จาเน วา ในที่ใด หรือ ตตฺถ จาเน วา หรือว่า ในที่นั้น,
 (สา อิตฺติ) อ.หญิงนั้น น มุจฺจิสฺสตี จักไม่พ้น เม จากเรา” อิติ ดั่งนี้ เวรเวค-
 สมุสฺสาหิตา ผู้อันกำลังแห่งเวรให้อุตสาหะขึ้นพร้อมแล้ว นคราภิมุขี ผู้มีหน้าเฉพาะ
 ต่อเมือง ปกฺขนฺทิกิ แล่นไปแล้ว ๕

นางยักษิณีนัน คิดว่า “จงไปในที่ไหนก็ตามทีเกิด, นางจะไม่มีวันพ้นจากเราไปได้” ผู้มี
 ความกระตือรือร้นเพราะกำลังแห่งเวร วิ่งมุ่งหน้าสู่เมือง

สา วิเสสฺนฺของ ยฺกฺขินีฯ สฺททกัตตาใน ปกฺขนฺทิกิฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก “สา วิเสสฺนฺ
 ของ อิตฺติฯ สฺททกัตตาใน คจฺจตฺฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ยตฺถ วิเสสฺนฺของ จาเนฯ
 วิสยาธาระใน คจฺจตฺ วา สองศัพทฺ ปทวิกัปปตถะเข้ากับ ยตฺถ จาเน และ ตตฺถ จาเน
 ตตฺถ วิเสสฺนฺของ จาเนฯ วิสยาธาระใน คจฺจตฺ, สา วิเสสฺนฺของ อิตฺติฯ สฺททกัตตาใน
 มุจฺจิสฺสตีฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก น ศัพทฺ ปฏฺิเสธะใน มุจฺจิสฺสตี เม ฌฏฺฐือปาทานใน
 มุจฺจิสฺสตี” อิตฺตฺพทฺ อากาเรใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน -สมุสฺสาหิตา เวรเวค-
 สมุสฺสาหิตา กิตฺติ นคราภิมุขี กิตฺติ วิเสสฺนฺของ ยฺกฺขินี ๕

.....
 .....

๕๑. อิตราปี นามคคหณทิวเส ตํ ทารกํ นหาเปตฺวา นามํ กตฺวา “สามิ อิทานิ สกขรํ
 คจฺจามาติ ปุตฺตํ อาทาย สามิเกน สทุธิ วิหารมชฺชคเตน มคฺเคน คจฺจนฺตี ปุตฺตํ
 สามิกสฺส ทตฺวา วิหารโปกฺขรณียํ นหาตฺวา อุตฺตริตฺวา ปุตฺตํ คเหตุวา, สามิเก
 นหายนฺเต, ปุตฺตํ ปายมานา จิตา ยกฺขินี อากจฺจนฺตี ทิสฺวา สณฺชานิตฺวา “สามิ
 เวเคน เอहि, อยํ สา ยกฺขินีติ อูจฺจาสทฺทํ กตฺวา ยาว ตสฺสาคมนํ สณฺจาทู
 อสฺสโกนฺตี นิวตฺติตฺวา อนฺโตวิหารากิมฺขี ปกฺขนฺทึ ฯ”

อิตราปี (อิตถิ) นามคคหณทิวเส ตํ ทารกํ นหาเปตฺวา นามํ กตฺวา “สามิ (มย) อิทานิ สกขรํ
 คจฺจามาติ (วตฺวา) ปุตฺตํ อาทาย สามิเกน สทุธิ วิหารมชฺชคเตน มคฺเคน คจฺจนฺตี ปุตฺตํ
 สามิกสฺส ทตฺวา วิหารโปกฺขรณียํ นหาตฺวา อุตฺตริตฺวา ปุตฺตํ คเหตุวา, สามิเก นหายนฺเต,
 ปุตฺตํ ปายมานา จิตา ยกฺขินี อากจฺจนฺตี ทิสฺวา สณฺชานิตฺวา “สามิ (ตฺว) เวเคน เอहि, อยํ
 (อิตถิ) สา ยกฺขินี (โหติ) อิติ อูจฺจาสทฺทํ กตฺวา ยาว ตสฺส (สามิกสฺส) อากมนํ สณฺจาทู
 อสฺสโกนฺตี นิวตฺติตฺวา อนฺโตวิหารากิมฺขี ปกฺขนฺทึ ฯ”

อิตราปี (อิตถิ) อ.หญิงแม่นอกนี้ ตํ ทารกํ ยังเด็กนั้น นหาเปตฺวา ให้อาบแล้ว
 นามคคหณทิวเส ในวันเป็นที่ถือเอาซึ่งชื่อ กตฺวา กระทำแล้ว นามํ ซึ่งชื่อ (วตฺวา)
 กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่นาย อิทานิ ในกาลนี้ มย อ.เรา ท. คจฺจาม จงไป
 สกขรํ สู่เรือนอันเป็นของตน” อิติ ดังนี้ อาทาย อุ้มแล้ว ปุตฺตํ ซึ่งบุตร คจฺจนฺตี
 ไปอยู่ มคฺเคน โดยหนทาง วิหารมชฺชคเตน อันไปแล้วในท่ามกลางแห่งวิหาร
 สทุธิ กับ สามิเกน ด้วยสามิ ทตฺวา ให้แล้ว ปุตฺตํ ซึ่งบุตร สามิกสฺส แก่สามิ
 นหาตฺวาอาบแล้ว วิหารโปกฺขรณียํในสระโบกขรณีใกล้วิหาร อุตฺตริตฺวาข้ามขึ้นแล้ว
 คเหตุวา รับแล้ว ปุตฺตํ ซึ่งบุตร, สามิเก ครั้นเมื่อสามิ นหายนฺเต อาบอยู่, ปุตฺตํ
 ปายมานา จิตา ยืนยังบุตร ให้ดีมอยู่แล้ว ทิสฺวา เห็นแล้ว ยกฺขินี ซึ่งนางยักษ์ณี
 อากจฺจนฺตี ผู้มาอยู่ สณฺชานิตฺวา จำได้แล้ว กตฺวา กระทำแล้ว อูจฺจาสทฺทํ ซึ่งเสียง
 สูง อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่นาย (ตฺว) อ.ท่าน เอहि จงมา เวเคน โดยเร็ว, อยํ (อิตถิ)
 อ.หญิงนี้ สา ยกฺขินี เป็นนางยักษ์ณีนั้น (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อสฺสโกนฺตี
 ไม่อาจอยู่ สณฺจาทู เพื่ออันดำรงอยู่พร้อม ยาว เพียงใด อากมนํ ซึ่งอันมา ตสฺส
 (สามิกสฺส) แห่งสามินั้น นิวตฺติตฺวา กลับแล้ว อนฺโตวิหารากิมฺขี ผู้มีหน้าเฉพาะต่อ
 ภายใต้วงวิหาร ปกฺขนฺทึ เล่นไปแล้ว ฯ”

ในวันตั้งชื่อลูก หญิงนอกนี้อาบน้ำให้ลูก ตั้งชื่อเสร็จ จึงกล่าวว่า “พี่ ตอนนี้ กลับบ้านเรากันเถอะ” อุ้มลูก ขณะที่กำลังเดินทางผ่านกลางวัดพร้อมกับสามี ให้ลูกแก่สามี แล้วอาบน้ำในสระโบกขรณีใกล้วัด ขึ้นมารับลูก, เมื่อสามีกำลังอาบน้ำอยู่, ขณะยื่นป้อนนมลูก เห็นนางยักษิณีกำลังมา จำได้ จึงร้องตะโกนว่า “พี่ มาเร็ว, หญิงนี้ เป็นนางยักษิณีตนนั่น” ไม่อาจรอจนกว่าสามีจะมาได้ จึงหันหลังกลับ วิ่งมุ่งตรงเข้าวัด

อปีศัพท อเปกขัตตะเข้ากับ อิตราๆ วิเสสนะของ อิตถิๆ สุทธกัตตาใน ปกขนุทธิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก นามคคหณทิวเส กาลสัตตมีใน นหาเปตวา ต่ วิเสสนะของ ทารกๆ การิตกัมมะใน นหาเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน กตวา นาม อวุตตกัมมะใน กตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วตวา “สามี อาลปนะ มยํ สุทธกัตตาใน คจจนมๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก อิทานิ กาลสัตตมีใน คจจนม สกขรํ สัมปปาปฺณียกัมมะใน คจจนม” อิตติศัพท อาการะใน วตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาทาย ปุตฺตํ อวุตตกัมมะใน อาทายๆ สมานกาลกิริยาใน คจจนฺตี สามีเกน สหัตถตติยาเข้ากับ สทุธิๆ กิริยาสมวาเยใน คจจนฺตี วิหารมชฺฌคเตน วิเสสนะของ มคฺเคนๆ ตติยาวิเสสนะใน คจจนฺตีๆ อัพภันตรกิริยาของ อิตถิ ปุตฺตํ อวุตตกัมมะใน ทตวา สามีกสฺส สัมปทานใน ทตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นหาตวา วิหารไปกฺขรณียํ วิสยาธาระใน นหาตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อุตฺตริตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน คเหตุวา ปุตฺตํ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปายมานา, สามีเก ลักขณะใน นหายนฺเตๆ ลักขณะกิริยา, ปุตฺตํ การิตกัมมะใน ปายมานาๆ อัพภันตรกิริยาของ อิตถิ จิตา วิเสสนะของ อิตถิ ยกฺขินี อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา อาคจจนฺตี วิเสสนะของ ยกฺขินี ทิสฺวา ปุพพกาลกิริยาใน สญฺชานิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน กตวา “สามี อาลปนะ ตวํ สุทธกัตตาใน เอหิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก เวเคน ตติยาวิเสสนะใน เอหิ, อยํ วิเสสนะของ อิตถิๆ สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก สา วิเสสนะของ ยกฺขินีๆ วิกตีกัตตาใน โหติ” อิตติศัพท สฺรูปะใน อจฺจาสทุทๆ อวุตตกัมมะใน กตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อสฺกโกนฺตี ยาวตฺัพท กิริยาวิเสสนะใน อสฺกโกนฺตี ตสฺส วิเสสนะของ สามีกสฺสๆ สามีสัมพันธะใน อาคมน์ๆ อวุตตกัมมะใน ยาว สญฺจาทุํ ตุมํตถสัมปทานใน อสฺกโกนฺตีๆ อัพภันตรกิริยาของ อิตถิ นินฺวตฺติตวา ปุพพกาลกิริยาใน ปกขนุทธิ อนุโตวิหาราภิมุขี วิเสสนะของ อิตถิ ๕

.....
 .....

๕๒. ตสุมี สมเย สตุถา ปริสมชฺเฒ ฐมฺมํ เทเสติ ฯ

ตสุมี สมเย ในสมัยนั้น สตุถา อ.พระศาสดา เทเสติ ทรงแสดงอยู่ ฐมฺมํ ซึ่งธรรม
ปริสมชฺเฒ ในท่ามกลางแห่งบริษัท ฯ

ในสมัยนั้น พระศาสดากำลังแสดงธรรมอยู่ท่ามกลางบริษัท

ตสุมี วิเสสนะของ สมเยๆ กาลสัตตมฺมีใน เทเสติ สตุถา สุทฺธกัตฺตาใน เทเสติๆ อาชยาต-
บทกัตฺตฺวาจาก ปริสมชฺเฒ วิสยาธาระใน เทเสติ ฐมฺมํ อวุตตกัมมะใน เทเสติ ฯ

๕๓. สา ปุตุตฺตํ ตถาคตฺตสฺส ปาทปิฎฺฐเจ นิปชฺชาเปตฺวา “ตุมุหากํ มยา เอส ทินฺโน, ปุตุตฺตสฺส
เม ชีวิตํ เทถาติ อาห ฯ

สา (กุลธิดา) ปุตุตฺตํ ตถาคตฺตสฺส ปาทปิฎฺฐเจ นิปชฺชาเปตฺวา “ตุมุหากํ มยา เอส (ปุตุโต) ทินฺโน,
(ตุมุเห) ปุตุตฺตสฺส เม ชีวิตํ เทถาติ อาห ฯ

สา (กุลธิดา) อ.กุลธิดานั้น ปุตุตฺตํ ยังบุตร นิปชฺชาเปตฺวา ให้นอนแล้ว ปาทปิฎฺฐเจ
ที่หลังแห่งพระบาท ตถาคตฺตสฺส ของพระตถาคตเจ้า อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า
“เอโส (ปุตุโต) อ.บุตรนั้น มยา อันหม่อมฉัน ทินฺโน ถวายแล้ว ตุมุหากํ แก่พระองค์,
(ตุมุเห) อ.พระองค์ เทถ ของจงประธาน ชีวิตํ ซึ่งชีวิต ปุตุตฺตสฺส แก่บุตร เม ของ
หม่อมฉันเกิด” อิติ ดังนี้ ฯ

นางกุลธิดานั้น วางลูกให้นอนบนหลังพระบาทของพระตถาคต พร้อมกับกราบทูล
ว่า “ลูกนั้น หม่อมฉันถวายแต่พระองค์, ขอพระองค์โปรดพระราชทานชีวิตแก่ลูกของ
หม่อมฉันด้วยเถิด”

สา วิเสสนะของ กุลธิดาๆ สุทฺธกัตฺตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ปุตุตฺตํ การิต-
กัมมะใน นิปชฺชาเปตฺวา ตถาคตฺตสฺส สามีสัมพันธะใน ปาทปิฎฺฐเจๆ วิสยาธาระใน
นิปชฺชาเปตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “เอโส วิเสสนะของ ปุตุโตๆ วุตตกัมมะใน
ตินฺโนๆ กิตบทกัมมฺวาจาก ตุมุหากํ สัมปทานใน ทินฺโน มยา อนภินิหิตกัตฺตาใน ทินฺโน,
ตุมุเห สุทฺธกัตฺตาใน เทถๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ปุตุตฺตสฺส สัมปทานใน เทถ เม สามี-
สัมพันธะใน ปุตุตฺตสฺส ชีวิตํ อวุตตกัมมะใน เทถ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๕๔. ทวารโกฏฐเก อริวตฺโต สุมนเทโว ยุกฺขินิยา อนฺโต ปวิสิตฺตํ นาทาสี ฯ

ทวารโกฏฐเก อริวตฺโต สุมนเทโว ยุกฺขินิยา อนฺโต ปวิสิตฺตํ น อทาสี ฯ

สุมนเทโว อ.สุมนเทพ อริวตฺโต ผู้สิงอยู่แล้ว ทวารโกฏฐเก ที่ซุ้มแห่งประตู น อทาสี
ไม่ได้ให้แล้ว ปวิสิตฺตํ เพื่ออันเข้าไป อนฺโต ในภายใน ยุกฺขินิยา แก่นางยักษิณี ฯ

สุมนเทพที่สิงสถิตอยู่ ณ ซุ้มประตู ไม่ได้ให้นางยักษิณีเข้าไปข้างใน

อริวตฺโต วิเสสนะของ สุมนเทโวๆ สุทธกัตตานิ ใน อทาสีๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
ทวารโกฏฐเก วิสยาธาระใน อริวตฺโต ยุกฺขินิยา สัมปทานใน อทาสี อนฺโต อาธาระใน
ปวิสิตฺตฺๆ ตุมัตถสัมปทานใน อทาสี นคัพทํ ปฏิเสธะใน อทาสี ฯ

๕๕. สตุถา อานนฺทตฺเถโร อามนฺเตตฺตฺวา “คจฺจนนฺท, ตํ ยุกฺขินี ปกฺโกสธาติ อาห ฯ

สตุถา อานนฺทตฺเถโร อามนฺเตตฺตฺวา “(ตฺว) คจฺจ อานนฺท, (ตฺว) ตํ ยุกฺขินี ปกฺโกสธาติ อาห ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา อามนฺเตตฺตฺวา ตรัสเรียกมาแล้ว อานนฺทตฺเถโร ซึ่งอานนทผู้
เถระ อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อานนฺท ดูก่อนอานนท (ตฺว) อ.เธอ คจฺจ จงไป, (ตฺว)
อ.เธอ ปกฺโกส จร้งเรียก ตํ ยุกฺขินี ซึ่งนางยักษิณีนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสเรียกพระอานนทเถระมา ตรัสว่า “อานนท เธอจงไป, จงไปเรียกนาง
ยักษิณีนั้นมา”

สตุถา สุทธกัตตานิ อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อานนฺทตฺเถโร อวุตตกัมมะใน
อามนฺเตตฺตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “อานนฺท อาลปนะ ตฺว สุทธกัตตานิ คจฺจๆ
อาชยาตบทกัตตฺวาจาก, ตฺว สุทธกัตตานิ ปกฺโกสๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตํ วิเสสนะ
ของ ยุกฺขินีๆ อวุตตกัมมะใน ปกฺโกส” อิติศัพทํ อากาธะใน อาห ฯ

๕๖. เถโร ตํ ปกฺโกสิ ฯ

เถโร ตํ (ยุกฺขินี) ปกฺโกสิ ฯ

เถโร อ.พระเถระ ปกฺโกสิ ร้งเรียกแล้ว ตํ (ยุกฺขินี) ซึ่งนางยักษิณีนั้น ฯ

พระเถระไปเรียกนางยักษิณีนั้น

เถโร สุทรกัตตาโน ปกุโกสิญฺญ อาชยาตบทกัตตุวาจกํ ตํ วิเสสนะขอญ ยกุขินีญฺญ อวุตต-
กัมมะโน ปกุโกสิญฺญ ฯ

๕๗. อิตรา “อัยํ ภนุเต อาคจฺจตีติ อาห ฯ

อิตรา (กุลธิตา) “อัย (ยกุขินี) ภนุเต อาคจฺจตีติ อาห ฯ

อิตรา (กุลธิตา) อ.กุลธิดานอกนี้ อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ อัย (ยกุขินี) อ.นางยักษิณีนี อาคจฺจติ ย่อมมา” อิติ ดังนี้ ฯ

นางกุลธิดานอกนี้ กราบทูลว่า “ท่านเจ้าคะ นางยักษิณีกำลังมา”

อิตรา วิเสสนะขอญ กุลธิตาญฺญ สุทรกัตตาโน อาหญฺญ อาชยาตบทกัตตุวาจกํ “ภนุเต
อาลปนะ อัย วิเสสนะขอญ ยกุขินีญฺญ สุทรกัตตาโน อาคจฺจติญฺญ อาชยาตบทกัตตุวาจกํ”
อิตติศัพทํ อาการะโน อาห ฯ

๕๘. สตุถา “เอตุ, มา สหุทํ อกาสิตี วตุวา ตํ อาคนตุวา จิตํ “กสฺมา เอวํ กโรสิ ?
สเจ หิ ตุมฺहे มาทิสฺสส พุทฺทสฺส สมฺมุขีภาวํ นาคมิสฺสส, อหินฺกุลานํ วิย เวรํ
อจฺจณฺหนานํ วิย กาโกพุกานํ วิย จ กปฺปญฺจิติกํ โว เวรํ อภวิสฺส, กสฺมา
เวรปฺปฏิเวรํ กโรถ ? เวรํ หิ อเวเรน อุปสมฺมตฺติ, โน เวเรนาติ วตุวา อิมํ คาถมาห

“น หิ เวเรน เวรานิ สมฺมุนฺตีท กุทาจนํ

อเวเรน จ สมฺมุนฺติ เอส ฐมฺโหม สนนฺตโนติ ฯ

สตุถา “(เอสา ยกุขินี) เอตุ, (ตุว) มา สหุทํ อกาสิตี วตุวา ตํ (ยกุขินี) อาคนตุวา จิตํ
“กสฺมา (ตุว) เอวํ กโรสิ ? สเจ หิ ตุมฺहे (ตุมฺหาก) มาทิสฺสส พุทฺทสฺส สมฺมุขีภาวํ น อาคมิสฺสส,
อหินฺกุลานํ เวรํ วิย (จ) อจฺจณฺหนานํ (เวร) วิย (จ) กาโกพุกานํ (เวร) วิย จ กปฺปญฺจิติกํ
โว เวรํ อภวิสฺส, กสฺมา (ตุมฺहे) เวรปฺปฏิเวรํ กโรถ ? เวรํ หิ อเวเรน อุปสมฺมตฺติ, โน เวเรน
(เวร) อุปสมฺมตฺติ) อิติ วตุวา อิมํ คาถํ อาห

“น หิ เวเรน เวรานิ สมฺมุนฺติ อิท (โลเก) กุทาจนํ,

(เวรานิ) อเวเรน จ สมฺมุนฺติ, เอส ฐมฺโหม สนนฺตโน (โหติ) อิติ ฯ

สตถา อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(เอสา ยฺกฺษิณิ) อ.นางยักษิณินั้น เอตฺจมาเถตฺ, (ตฺว) อ.เธอ มา อกาสิ อย่าได้กระทำแล้ว สทฺทํ ซึ่งเสียง” อิติ ดังนี้ วตฺวา ตรัสแล้ว ตํ (ยฺกฺษิณิ) กะนางยักษิณินั้น อาคนฺตฺวา จิตฺ ผู้มาแล้ว ยินแล้ว อิติ ว่า “(ตฺว) อ.เธอ กโรสิ ย่อมกระทำ เอวํ อย่างนี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร ? หิ เพราะว่ สเจ ถ้าว่ ตุมฺเห อ.เธอ ท. น อาคนฺตฺสสจจกัไม่มาแล้ว ตุมฺหากํ สมฺมุขี ภาวํ สู่ความที่แห่งเธอ ท. เป็นผู้มีหน้าพร้อม พุทฺธสฺส ต่พระพุทฺธเจ้า มาทิสฺสส ผู้ เช่นกับด้วยเราไซร์, เวรํ อ.เวร โว ของเธอ ท. กปฺปฏฺจิตฺกํ เป็นเวรตั้งอยู่ตลอดกับ อภวิสฺส จกัได้เป็นแล้ว เวรํ วย รวากะ อ.เวร อหินฺกุลานํ ของงูเห่าและพังพอน ท. (จ) ด้วย (เวร) วย รวากะ อ.เวร อจฺฉนฺทฺทานํ ของหมี่และไม้สะคร้อ ท. จ ด้วย (เวร) วย รวากะ อ.เวร กาโกพฺุกันํ ของกาและนกเค้า ท. (จ) ด้วย, (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. กโรถ ย่อมกระทำ เวรปฏฺิเวรํ ซึ่งเวรและเวรตอบ กสฺมา เพราะเหตุอะไร ? หิ เพราะว่ เวรํ อ.เวร อุปสมฺมุติ ย่อมเข้าไปสงบ อเวเรน ด้วยความไม่มีเวร, (เวร) อ.เวร โน (อุปสมฺมุติ) ย่อมไม่เข้าไปสงบ เวเรน ด้วยเวร” อิติ ดังนี้ อาท ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“หิ กิ เวรานิ อ.เวร ท. อิธ (โลเก) ในโลกนี้ น สมฺมุหนฺติ
 ย่อมไม่สงบ เวเรน ด้วยเวร กุทาจนํ ในกาลไหนๆ, จ แต่
 ว่ (เวรานิ) อ.เวร ท. สมฺมุหนฺติ ย่อมสงบ อเวเรน ด้วยความ
 ไม่มีเวร, เอโส ธมฺโม อ.ธรรมนั้น สนฺนตฺโน เป็นธรรมเก่า
 (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดาตรัสว่า “นางยักษิณิจงมา, เธออย่าได้ส่งเสียง” ดังนี้แล้ว จึงตรัสกับนาง ยักษิณินั้นผู้มายืนอยู่แล้วว่า “เธอทำอย่างนี้เพราะอะไร? เพราะว่ ถ้าพวกเธอไม่มา อยู่ตรงหน้าของพระพุทฺธเจ้าผู้เช่นกับเรา, เวรของพวกเธอจะตั้งอยู่ตลอดกับ เหมือน เวรของงูกับพังพอน หมี่กับไม้สะคร้อ และเหมือนเวรของกากับนกเค้า, พวกเธอทำเวร และเวรตอบโต้กันเพราะอะไร? เพราะเวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร, เวรย่อมไม่ ระงับด้วยการจองเวร” แล้วจึงตรัสพระคาถานี้ว่า

ก็เวรทั้งหลายในโลกนี้ ไม่มีทางที่จะระงับด้วยการจองเวรกัน
 ในกาลไหนๆ, เวรย่อมจะระงับด้วยการไม่จองเวรกัน, นั่นเป็น
 ธรรมเก่าแก่”

สตุธา สุทรกัตตาใน อาห๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก “เอสา วิเสสณะของ ยกฺขินี๑
 สุทรกัตตาใน เอตุ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก, ตุว๑ สุทรกัตตาใน อกาลิ๑ อาชยาตบท
 กัตตุวจาก มาศัพท๑ ปฏิเสระใน อกาลิ สท๑ อวุตตกัมมะใน อกาลิ” อิติศัพท๑ อาการะ
 ใน วตุว๑ ปุพพกาลกิริยาใน วตุวา ต๑ วิเสสณะของ ยกฺขินี๑ อกถิตกัมมะใน วตุวา
 อาคนตุวา ปุพพกาลกิริยาใน จิต๑ วิเสสณะของ ยกฺขินี “ตุว๑ สุทรกัตตาใน กโรสิ๑
 อาชยาตบทกัตตุวจาก กสฺมา เหตุ๑ใน กโรสิ เอว๑ กิริยาวิเสสณะใน กโรสิ, หิศัพท๑ เหตุ-
 โชตกะ สเจ ปริกัปปัตถะ ตุมเห สุทรกัตตาใน อาคมิสฺสธ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก
 ตุมหาก๑ ภาวาทิสัมพันธะใน สมฺมุขีภาว๑ มาทิสฺส วิเสสณะของ พุทฺทสฺส๑ สัมปทานใน
 สมฺมุขี- สมฺมุขีภาว๑ สัมปาปฺณียกัมมะใน อาคมิสฺสธ นศัพท๑ ปฏิเสระใน อาคมิสฺสธ,
 เวร๑ สุทรกัตตาใน อภวิสฺส๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก อหิณฺกุลาน๑ สามีสัมพันธะใน เวร๑
 อุปมาลึงคัตถะ วีย สามศัพท๑ อุปมาโชตกะเข้ากับ อหิณฺกุลาน๑ เวร๑, อจฺจนฺทนาน๑ เวร๑
 และ กาโกพุกาน๑ เวร๑, อจฺจนฺทนาน๑ สามีสัมพันธะใน เวร๑ อุปมาลึงคัตถะ กาโกพุกาน๑
 สามีสัมพันธะใน เวร๑ อุปมาลึงคัตถะ จ สามศัพท๑ วากยสมฺมุจยัตถะเข้า อหิณฺกุลาน๑
 เวร๑ วีย, อจฺจนฺทนาน๑ เวร๑ วีย และ กาโกพุกาน๑ เวร๑ วีย, กปฺปญฺจิติก๑ วิกติกัตตาใน
 อภวิสฺส โว สามีสัมพันธะใน เวร๑, ตุมเห สุทรกัตตาใน กโรถ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก
 กสฺมา เหตุ๑ใน กโรถ เวรปฏิเวร๑ อวุตตกัมมะใน กโรถ, หิศัพท๑ เหตุโชตกะ เวร๑
 สุทรกัตตาใน อุปสมฺมุติ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก อเวเรน๑ กรณะใน อุปสมฺมุติ, เวร๑
 สุทรกัตตาใน อุปสมฺมุติ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก โนศัพท๑ ปฏิเสระใน อุปสมฺมุติ เวเรน
 กรณะใน อุปสมฺมุติ” อิติศัพท๑ อาการะใน วตุว๑ ปุพพกาลกิริยาใน อาห อิม๑ วิเสสณะ
 ของ คาล๑ อวุตตกัมมะใน อาห

“หิศัพท๑ ปทปฺรณะ เวรานิ สุทรกัตตาใน สมฺมุณฺติ๑ อาชยาต
 บทกัตตุวจาก นศัพท๑ ปฏิเสระใน สมฺมุณฺติ เวเรน๑ กรณะ
 ใน สมฺมุณฺติ อิท๑ วิเสสณะของ โลก๑ วิสยาธาระใน เวรานิ
 กุทาจน๑ กาลสัตตมีใน สมฺมุณฺติ, จศัพท๑ วิเสสโชตกะ เวรานิ
 สุทรกัตตาใน สมฺมุณฺติ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก อเวเรน๑ กรณะ
 ใน สมฺมุณฺติ, เอโส๑ วิเสสณะของ ฌมโม๑ สุทรกัตตาใน โหติ๑
 อาชยาตบทกัตตุวจาก สนนฺตโน๑ วิกติกัตตาใน โหติ” อิติศัพท๑
 สรุปะใน อิม๑ คาล๑ ๕

๕๙. ตตถ “**น** **หิ** **เวเรนาติ** **ยถา** **หิ** **เชพสิงฆาณิกาทิสุจิมกขิตฎฐาณัน** **เตเหว** **อสุจีหิ** **โชนโตปิ** **สุทฺธัน** **นิคฺคนฺธัน** **กาตุํ** **น** **สกุโกติ**, **อถ** **โช** **ตํ** **จาณัน** **ภิกฺขุโยโส** **มตฺตตาย** **อสุทฺตรณฺจ** **ทฺคฺคนฺตรณฺจ** **โหติ**; **เอวเมว** **อกุโกสนฺตํ** **ปจฺจกุโกสนฺโต** **ปหรนฺตํ** **ปฏฺวิปฺปหรนฺโต** **เวเรน** **เวโร** **วูปสเมตฺตํ** **น** **สกุโกติ**, **อถ** **โช** **ภิกฺขุโย** **ภิกฺขุโย** **เวรเมว** **กโรติ**, **อิติ** **เวรานิ** **นาม** **เวเรน** **กิสฺมิณฺจปิ** **กาเล** **น** **สมฺมณฺหิ**, **อถ** **โช** **วฑฺฒนฺติ** **เยว** ๕

ตตถ (ปเทศุ) “**น** **หิ** **เวเรนาติ** (ปทสฺส) “**ยถา** **หิ** (ปฺคฺคโล) **เชพสิงฆาณิกาทิสุจิมกขิตฎฐา-**
จาณัน **เตหิ** **เอว** **อสุจีหิ** **โชนโตปิ** **สุทฺธัน** **นิคฺคนฺธัน** **กาตุํ** **น** **สกุโกติ**, **อถ** **โช** **ตํ** **จาณัน** **ภิกฺขุโยโส**
มตฺตตาย **อสุทฺตรณฺจ** **ทฺคฺคนฺตรณฺจ** **โหติ**; **เอวเมว** (ปฺคฺคโล) **อกุโกสนฺตํ** (ปฺคฺคลํ)
ปจฺจกุโกสนฺโต **ปหรนฺตํ** (ปฺคฺคลํ) **ปฏฺวิปฺปหรนฺโต** **เวเรน** **เวโร** **วูปสเมตฺตํ** **น** **สกุโกติ**, **อถ** **โช**
(โส **ปฺคฺคโล)** **ภิกฺขุโย** **ภิกฺขุโย** **เวโร** **เอว** **กโรติ**, **อิติ** **เวรานิ** **นาม** **เวเรน** **กิสฺมิณฺจปิ** **กาเล** **น**
สมฺมณฺหิ, **อถ** **โช** (เวรานิ) **วฑฺฒนฺติ** **เอว** (อิติ **อตุโถ**) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ **อิติ** ว่า “**หิ** เหมือนอย่างว่า (ปฺคฺคโล) อ.บุคคล **โชนโตปิ** แม้ล้าอยู่ **เชพสิงฆาณิกาทิสุจิมกขิตฎฐาณัน** ซึ่งที่เป็นที่เปื้อนแล้วด้วยขของไม้สะอาดมีน้ำลาย และน้ำมูกเป็นต้น **เตหิ** **เอว** **อสุจีหิ** ด้วยขของไม้สะอาด ท. เหล่านั้นนั้นเทียว **น** **สกุโกติ** ย่อมไม่อาจ **กาตุํ** เพื่ออันกระทำ **สุทฺธัน** ให้เป็นที่หมดจดแล้ว **นิคฺคนฺธัน** ให้เป็นที่มึกลื่น ออกแล้ว, **อถ** **โช** โดยที่แท้ **ตํ** **จาณัน** อ.ที่นั้น **อสุทฺตรณฺจ** เป็นที่ไม่หมดจดแล้วกว่าด้วย **ทฺคฺคนฺตรณฺจ** เป็นที่มึกลื่นเหม็นกว่าด้วย **โหติ** ย่อมเป็น **ภิกฺขุโยโส** โดยยั้ง **มตฺตตาย** โดยประมาณ **ยถา** **ฉันฺได**, (ปฺคฺคโล) อ.บุคคล **ปจฺจกุโกสนฺโต** ต่าตอบอยู่ (ปฺคฺคลํ) ซึ่งบุคคล **อกุโกสนฺตํ** ผู้ดำอยู่ **ปฏฺวิปฺปหรนฺโต** ประหารตอบอยู่ (ปฺคฺคลํ) ซึ่งบุคคล **ปหรนฺตํ** ผู้ประหารอยู่ **น** **สกุโกติ** ย่อมไม่อาจ **เวโร** **วูปสเมตฺตํ** เพื่ออันยั้งเวรให้เข้าไป สงบวิเศษ **เวเรน** ด้วยเวร, **อถ** **โช** โดยที่แท้ (โส **ปฺคฺคโล**) อ.บุคคลนั้น **กโรติ** ย่อม กระทำ **เวโร** **เอว** ซึ่งเวร **ภิกฺขุโย** **ภิกฺขุโย** ยั้งๆ นั้นเทียว **เอวเมว** ฉันนั้นนั้นเทียว, **เวรานิ** **นาม** ชื่อ อ.เวร ท. **น** **สมฺมณฺหิ** ย่อมไม่สงบ **เวเรน** ด้วยเวร **กิสฺมิณฺจปิ** **กาเล** ในกาล แม้ไหนๆ, **อถ** **โช** โดยที่แท้ (เวรานิ) อ.เวร ท. **วฑฺฒนฺติ** **เอว** ย่อมเจริญนั้นเทียว **อิติ** ด้วยประการฉะนี้” (อิติ) **ตังนึ** **ตตถ** (ปเทศุ) “**น** **หิ** **เวเรนาติ** (ปทสฺส) แห่ง- ใน บท ท. เหล่านั้นหนา -บพว่า “**น** **หิ** **เวเรน**” **ตังนึ** เป็นต้น ๕

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “น หิ เวเรน” ดังนี้เป็นต้น ความว่า “เหมือนอย่างที่คุณคนทำการล้างสถานที่ที่เปื้อนด้วยของไม่สะอาดมีน้ำลายและน้ำมูกเป็นต้น ด้วยของที่ไม่สะอาดเหล่านั้นนั้นแหละ ก็จะไม่สามารถทำให้หมดจด ปราศจากกลิ่นเหม็นไปได้, ที่แท้ สถานที่ตรงนั้น ไม่สะอาดเพิ่มหนักขึ้นและมีกลิ่นเหม็นหนักขึ้นไปกว่าเดิม, บุคคลต่ำตบบุคคลที่ต่ำอยู่ ประหารตบบุคคลที่ประหารอยู่ จะไม่สามารถทำให้เวรสงบระงับได้ด้วยเวร, ที่แท้ บุคคลนั้นยิ่งเพิ่มเวรนั้นนั้นแหละให้หนักขึ้น ฉะนั้นนั้นเหมือนกัน, ธรรมดาว่าเวรทั้งหลาย ย่อมไม่ระงับด้วยเวรในกาลไหนๆ, ที่แท้ เวรทั้งหลาย ย่อมเพิ่มมากขึ้นด้วยประการฉะนี้”

ตตถ วิเสสนะของ ปเทศุญ นิทธารณะใน ปทสสุ “น หิ เวเรน” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ อาทยัตถะใน ปทสสุญ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตฺถโถ “หิศัพท์ ตปฺปาฎิกรณ-โชตกะ ปุคฺคโล สุทฺธกัตตาใน สกฺโกติฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก ยถา อูปมาโชตกะ เขพ-สิงฺฆาณิกาทิสฺสุจิมฺภุชิตฺตฺวจานฺ อวฺตตกัมมะใน โชรฺนโต เอวศัพท์ อวฺชารณะเข้ากับ เตหิฯ วิเสสนะของ อสุจฺหิฯ ภาระใน โชรฺนโต อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ โชรฺนโตฯ อพฺภันตรกิริยาของ ปุคฺคโล สุทฺธ กิติ นิคฺคนฺธ กิติ วิกตีกัมมะใน กาคฺคฺจ ตุมฺตถสฺมปทานใน สกฺโกติ นศัพท์ ปฏฺวิเสระใน สกฺโกติ, อถ โช อนุคฺคหัตถะ ตํ วิเสสนะของ จานฺญํ สุทฺธกัตตาใน โหติฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก ภียโยโส กิติ มตฺตาย กิติ ตติยาวิเสสนะใน โหติ อสุทฺตรํ กิติ ทุคฺคนฺธตรํ กิติ วิกตีกัตตาใน โหติ จ สองศัพท์ ปทสมฺภุจยัตถะเข้ากับ อสุทฺตรํ และ ทุคฺคนฺธตรํ, ปุคฺคโล สุทฺธกัตตาใน สกฺโกติฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก เอวเมว อูปเมยโยโชตกะ อุกฺโกสนฺตํ วิเสสนะของ ปุคฺคลฺลํ อวฺตตกัมมะใน ปจฺจกฺโกสนฺโตฯ อพฺภันตรกิริยาของ ปุคฺคโล ปหรฺนตํ วิเสสนะของ ปุคฺคลฺลํ อวฺตตกัมมะใน ปฏฺวิปฺปหรฺนโตฯ อพฺภันตรกิริยาของ ปุคฺคโล เวเรน ภาระใน วุปฺสเมตฺตุ เวรํ การิตกัมมะใน วุปฺสเมตฺตุ ตุมฺตถสฺมปทานใน สกฺโกติ นศัพท์ ปฏฺวิเสระใน สกฺโกติ, อถ โช อนุคฺคหัตถะ โส วิเสสนะของ ปุคฺคโลฯ สุทฺธกัตตาใน กโรติฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก ภียโย สองบท กิริยาวิเสสนะใน กโรติ เอวศัพท์ อวฺชารณะเข้ากับ เวรฺญํ อวฺตตกัมมะใน กโรติ, นามศัพท์ สญฺญาโชตกะเข้ากับ เวรานิฯ สุทฺธกัตตาใน สมฺมฺนฺติฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก อิติศัพท์ ปการัตถะ เวเรน ภาระใน สมฺมฺนฺติ อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ กิสฺมิณฺจิจฺจ วิเสสนะของ กาลेฯ กาลสฺตตฺมึใน สมฺมฺนฺติ นศัพท์ ปฏฺวิเสระใน สมฺมฺนฺติ, อถ โช อนุคฺคหัตถะ เวรานิ สุทฺธกัตตาใน วทฺตฺมฺนฺติฯ อาชยต-

บทกัตตฺวาจก เอวคัพฺพํ อวธารณะเข้ากัปป วฑฺฒนฺตํ” อิติคัพฺพํ สรฺูปะใน อตฺถโถจฺจ
 ลิงคัตถะ ๗

๖๐. “อเวเรน จ สมฺมมฺหุตฺติติ ยถา ปน ตานิ เขพาทินิ อสุจฺจินิ วิปฺปสนฺนเนน อุกฺกเกน
 ไรวียมานานิ วินฺสฺสนฺตติ, ตํ จานํ สุทฺธํ โหติ นิคฺคณฺธํ; เอวเมว อเวเรน ขนฺตติ-
 เมตฺตโตทเกน โยนิโสมนสิกาเรน ปจฺจเวกฺขณฺเนน เวรานิ วฺรูปสมฺมมฺหุตฺติ ปฏิปฺปสฺสมฺมมฺหุตฺติ
 อภาวํ คจฺจนฺตติ ๗

“อเวเรน จ สมฺมมฺหุตฺติติ (คาถาปาทสุส) “ยถา ปน ตานิ เขพาทินิ อสุจฺจินิ (ปุคฺคเลน)
 วิปฺปสนฺนเนน อุกฺกเกน ไรวียมานานิ วินฺสฺสนฺตติ, ตํ จานํ สุทฺธํ โหติ นิคฺคณฺธํ; เอวเมว อเวเรน
 ขนฺตติเมตฺตโตทเกน โยนิโสมนสิกาเรน ปจฺจเวกฺขณฺเนน เวรานิ วฺรูปสมฺมมฺหุตฺติ ปฏิปฺปสฺสมฺมมฺหุตฺติ
 อภาวํ คจฺจนฺตติ (อติ อตฺถโถ) ๗

(อตฺถโถ) อ.อรรถ อิติ ว่า “ปน เหมือนอย่างว่า อสุจฺจินิ อ.ของไม่สะอาด ท. เขพาทินิ
 มีน้ำลายเป็นต้น ตานิ เหล่านั้น (ปุคฺคเลน) ไรวียมานานิ อัน- อันบุคคล -ล้าง
 อยู่ อุกฺกเกน ด้วยน้ำ วิปฺปสนฺนเนน อันใสวิเศษแล้ว วินฺสฺสนฺตติ ย่อมเลือนหาย, ตํ
 จานํ อ.ที่นั่น สุทฺธํ เป็นที่หมดจดแล้ว นิคฺคณฺธํ เป็นที่มีกลิ่นออกแล้ว โหติ ย่อมเป็น
 ยถา ฉั้นใจ, เวรานิ อ.เวร ท. วฺรูปสมฺมมฺหุตฺติ ย่อมเข้าไปสงบวิเศษ ปฏิปฺปสฺสมฺมมฺหุตฺติ
 คือว่า ย่อมระงับเฉพาะ อภาวํ คจฺจนฺตติ คือว่า ย่อมถึง ซึ่งความไม่มี อเวเรน ด้วย
 ความไม่มีเวร ขนฺตติเมตฺตโตทเกน คือว่า ด้วยน้ำคือขันติและเมตตตา โยนิโสมนสิ-
 กาเรน คือว่า ด้วยการกระทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย ปจฺจเวกฺขณฺเนน คือว่า
 ด้วยการพิจารณา เอวเมว ฉั้นนั้นนั่นเทียว” (อติ) ดังนี้ (คาถาปาทสุส) แห่งบาท
 แห่งพระคาถา “อเวเรน จ สมฺมมฺหุตฺติติ ว่า “อเวเรน จ สมฺมมฺหุตฺติ” ดังนี้ ๗

บาทพระคาถาว่า “อเวเรน จ สมฺมมฺหุตฺติ” ความว่า “เหมือนอย่างทีบุคคลทำการชำระ
 ล้างของที่ไม่สะอาดมีน้ำลายเป็นต้นเหล่านั้น ด้วยน้ำที่ใสสะอาด ย่อมจะเลือนหายไป,
 สถานที่แห่งนั้น เป็นที่หมดจด และปราศจากกลิ่นเหม็นไปได้ ฉั้นใจ, เวรทั้งหลายย่อม
 สงบ ระงับ คือถึงสภาพที่ไม่มีความด้วย การไม่จองเวร ด้วยน้ำคือขันติและเมตตตา ด้วย
 โยนิโสมนสิการ และด้วยการพิจารณาเห็น (โทษของการจองเวรและอาณิสสงส์ของการ
 ไม่จองเวร) ก็ฉั้นนั้นเหมือนกัน”

“อเวเรน จ สมมุนติ” สรุปะใน อิติ๑ ศัพท สรุปะใน คาถาปาทสุส๑ สามีสัมพันธ์ใน
 อตุโถ “ปน ตัปปาฎิกรณชิตกะ ตานิ กิติ เขพาทินิ กิติ วิเสสณะของ อสุจีนิ๑ สุทฐ-
 กัตตาใน วินสุสนุติ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก ยถา อุปมาชิตกะ ปุคฺคเลน อนภิหิต-
 กัตตาใน โทวียมานานิ วิปฺปสนฺเนน วิเสสณะของ อุทเกน๑ ภาระใน โทวียมานานิ๑
 อัพภันตรกิริยาของ อสุจีนิ, ตํ วิเสสณะของ จานํ๑ สุทฐกัตตาใน โหติ๑ อาชยาตบท
 กัตตุวาจก สุทฐ กิติ นิคฺคนุช กิติ วิกติกัตตาใน โหติ, เวรานิ สุทฐกัตตาใน
 วุปสมมุนติ ปฏิปฺปสุสมฺภนุติ และ คจฺจนุติ วุปสมมุนติ กิติ ปฏิปฺปสุสมฺภนุติ กิติ
 คจฺจนุติ กิติ อาชยาตบทกัตตุวาจก วุปสมมุนติ วิวริยะใน ปฏิปฺปสุสมฺภนุติ๑ วิวระ
 และวิวริยะใน อภาว คจฺจนุติ๑ วิวระ เอเวเมว อุปเมยยชิตกะ อเวเรน กิติ ขนฺติ-
 เมตฺโตทเกน กิติ โยนิโสมนสิกาเรน กิติ ปจฺจเวกฺขเณน กิติ ภาระใน วุปสมมุนติ
 ปฏิปฺปสุสมฺภนุติ และ คจฺจนุติ อเวเรน วิวริยะใน ขนฺติเมตฺโตทเกน๑ วิวระ และ
 วิวริยะใน โยนิโสมนสิกาเรน๑ วิวระ และวิวริยะใน ปจฺจเวกฺขเณน๑ วิวระ อภาว
 สัมปาปุณฺณียกัมมะใน คจฺจนุติ” อิติศัพท สรุปะใน อตุโถ๑ ลิงคัตถะ ๗

๖๑. “เอส ธมฺโม สนนฺตโนติ เอส อเวเรน เวรวุปสมนสงฺขาโต โปราณโก ธมฺโม
 สพฺเพสํ พุทฺธปจฺเจกพุทฺธชីณาสวานํ คตมคฺโคติ ๗

“เอส ธมฺโม สนนฺตโนติ (คาถาปาทสุส) “เอส อเวเรน เวรวุปสมนสงฺขาโต โปราณโก ธมฺโม
 สพฺเพสํ พุทฺธปจฺเจกพุทฺธชีณาสวานํ คตมคฺโค (โหติ) อิติ (อตุโถ) ๗

(อตุโถ) อ.อรรถ อิติ ว่า “เอส ธมฺโม อ.ธรรมนํ เวรวุปสมนสงฺขาโต คือว่า อัน-
 อันบัณฑิต -กล่าวแล้วว่าการยังเวรให้เข้าไปสงฺขวิเศษ อเวเรน ด้วยความไม่มีเวร
 โปราณโก เป็นธรรมเก่า คตมคฺโค คือว่า เป็นหนทางเป็นที่ไป พุทฺธปจฺเจกพุทฺธ-
 ชีณาสวานํ แห่งพระพุทฺธเจ้า และพระปัจเจกพุทฺธเจ้า และพระชีณาสพ ท. สพฺเพสํ
 ทั้งปวง (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสุส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “เอส
 ธมฺโม สนนฺตโนติ” ว่า “เอส ธมฺโม สนนฺตโน” ดังนี้ ๗

บาทพระคาถาว่า “เอส ธมฺโม สนนฺตโน” ความว่า “ธรรมนํ กล่าวคือการทำให้เวร
 สงบด้วยการไม่จองเวร เป็นธรรมเก่า คือว่า เป็นทางที่พระพุทฺธเจ้า พระปัจเจกพุทฺธ-
 เจ้าและพระชีณาสพทั้งหลายทั้งปวง ดำเนินไปแล้ว”

“เอส รมโม สนนตโน” สรูปะใน อิติฯ ศัพท์ สรูปะใน คาถาปาทสุสฯ สามีสัมพันธะใน
 อตุโถ “เอส กิติ เวรรูปสมนสงฆาโต กิติ วิเสสนะของ รมโมฯ สุกทกัตตาใน โหติฯ
 อาชยาตบทกัตตุวจาก อเวเรน ภาระใน เวรรูปสมนสงฆาโต โปราณโก กิติ คตมคโค
 กิติ วิกติกัตตาใน โหติ สพฺเพส วิเสสนะของ พุทฺทปจเจกพุทฺทชฌนาสวานนฯ สามี-
 สัมพันธะใน คตมคโค เอส วิวริยใน เวรรูปสมนสงฆาโตฯ วิวระ โปราณโก วิวริยะ
 ใน คตมคโคฯ วิวระ” อิติศัพท์ สรูปะใน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ๫

๖๒. คาถาปริโยसानะ สา ยุกฺขินี โสตาปตฺติผล ปติฏฺฐหิ ๫

คาถาปริโยसानะ ในกาลเป็นที่สุดลงรอบแห่งพระคาถา สา ยุกฺขินี อ.นางยักฺษิณีนัน
 ปติฏฺฐหิ ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปตฺติผล ในโสตาปตฺติผล ๫

ในเวลาจบพระคาถา นางยักฺษิณีนันตั้งอยู่ในโสตาปตฺติผล

คาถาปริโยसानะ กาลสัตตมีใน ปติฏฺฐหิ สา วิเสสนะของ ยุกฺขินีฯ สุกทกัตตาใน
 ปติฏฺฐหิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก โสตาปตฺติผล วิสยาธาระใน ปติฏฺฐหิ ๫

๖๓. สมฺปตฺตปริสายปิ เทสฺนา สาทฺถิกา อโหสิ ๫

เทสฺนา อ.เทศนา สาทฺถิกา เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจาอันมีประโยชน์ อโหสิ
 ได้มีแล้ว สมฺปตฺตปริสายปิ แม่แก่บริษัทผู้ถึงพร้อมแล้ว ๫

พระเทศนา ได้เป็นกัณฑ์เทศน์ที่มีประโยชน์แม่แก่บริษัทผู้ถึงพร้อมแล้ว

เทสฺนา สุกทกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อปិศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ
 สมฺปตฺตปริสายฯ สัมปทานใน อโหสิ สาทฺถิกา วิกติกัตตาใน อโหสิ ๫

๖๔. สตุถา ตํ อิตฺถี อาห “เอติสฺสา ทว ปฺตฺตํ เทหิตี ๫

สตุถา ตํ อิตฺถี อาห “(ตุว) เอติสฺสา (ยุกฺขินียา) ทว ปฺตฺตํ เทหิตี ๫

สตุถา อ.พระศาสดา อาห ตรัสแล้ว ตํ อิตฺถี กะหญิงนั้น อิติ ว่า “(ตุว) อ.เธอ
 เทหิ จงให้ ปฺตฺตํ ซึ่งบุตร ทว ของเธอ เอติสฺสา (ยุกฺขินียา) แก่นางยักฺษิณีนัน”

อิตติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสกับหญิงนั้นว่า “เธอจงให้บุตรของเธอแก่นางยักษิณีนั่น”

สตถา สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก ตํ วิเสสนะของ อิตถึฯ อกถิตกัมมะ
ใน อาห “ตุวํ สุทรกัตตาใน เทหิฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก เอตถิสสา วิเสสนะของ
ยกุขินิยาฯ สัมปทานใน เทหิ ตว สามีสัมพันธะใน ปุตุตฺตํ อวุตตกัมมะใน เทหิ” อิตติศัพทํ
อาการะใน อาห ฯ

๖๕. “ภายามิ ภนุเตติ ฯ

(สา อิตถึ) “(อหํ) ภายามิ ภนุเตติ (อาห) ฯ

(สา อิตถึ) อ.หญิงนั้น (อาห) กราบทูลแล้ว อิตติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
(อหํ) อ.หม่อมฉัน ภายามิ ย่อมกลัว” อิตติ ดังนี้ ฯ

นางจึงกราบทูลว่า “หม่อมฉันกลัวพระเจ้าข้า”

สา วิเสสนะของ อิตถึฯ สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก “ภนุเต อาลปนะ
อหํ สุทรกัตตาใน ภายามิฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก” อิตติศัพทํ อาการะใน อาห ฯ

๖๖. “มา ภายิ, นตุถิ เต เอตํ นิสสาย ปริปนุโถติ ฯ

(สตถา) “(ตุวํ) มา ภายิ, นตุถิ เต เอตํ (ยกุขินิ) นิสสาย ปริปนุโถติ (อาห) ฯ

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิตติ ว่า “(ตุวํ) อ.เธอ มา ภายิ อย่างกลัวแล้ว,
ปริปนุโถ อ.อันตรายเป็นเครื่องเบียดเบียนรอบ นตุถิ ย่อมไม่มี เต แก่เธอ นิสสาย
เพราะอาศัย เอตํ ยกุขินิ ซึ่งนางยักษิณีนั่น” อิตติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “เธออย่างกลัวไปเลย, อันตรายไม่มีแก่เธอ เพราะอาศัยนางยักษิณีนั่น”

สตถา สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก “ตุวํ สุทรกัตตาใน ภายิฯ อาชยาด
บทกัตตุวจาก มาศัพทํ ปฏฐิสระใน ภายิ, ปริปนุโถ สุทรกัตตาใน นตุถิฯ กิริยาบ
ทกัตตุวจาก เต สัมปทานใน นตุถิ เอตํ วิเสสนะของ ยกุขินิฯ อวุตตกัมมะใน นิสสายฯ

เหตุวัตถะใน นตถิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๕

๖๗. สา ปุตตํ ตสฺสา อทาสี ๕

สา (อิตถิ) ปุตตํ ตสฺสา (ยฺกฺขินียา) อทาสี ๕

สา (อิตถิ) อ.หญิงนั้น อทาสี ได้ให้แล้ว ปุตตํ ซึ่งบุตร ตสฺสา (ยฺกฺขินียา) แก่นาง ยักษิณีนั้ ๕

นางจึงได้ให้ลูกแก่นางยักษิณีนั้

สา วิเสสนะของ อิตถิ ๆ สุททกัตตาใน อทาสี ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุตตํ อวุตตกัมมะ ใน อทาสี ตสฺสา วิเสสนะของ ยฺกฺขินียา ๆ สัมปทานใน อทาสี ๕

๖๘. สา ตํ คเหตุวา จุมฺพิตฺวา อาลึงฺคิตฺวา ปุณ มาตุเยว ทตฺวา โรทิตฺตุ อารภี ๕

สา (ยฺกฺขินี) ตํ (ปุตตํ) คเหตุวา จุมฺพิตฺวา อาลึงฺคิตฺวา ปุณ มาตุ เอว ทตฺวา โรทิตฺตุ อารภี ๕

สา (ยฺกฺขินี) อ.นางยักษิณีนั้ คเหตุวา รับแล้ว ตํ (ปุตตํ) ซึ่งบุตรนั้น จุมฺพิตฺวา จูบแล้ว อาลึงฺคิตฺวา สวมกอดแล้ว ทตฺวา ให้แล้ว มาตุ เอว แก่มารดานั้เทียว ปุณ อีกร อารภี เริ่มแล้ว โรทิตฺตุ เพื่ออันร้องให้ ๕

นางยักษิณีนั้ รับเอาลูกนั้นแล้ว จูบ กอด แล้วก็คีนให้แก่มารดา(ของเด็ก)นั้นแหละ แล้วเริ่มจะร้องให้

สา วิเสสนะของ ยฺกฺขินี ๆ สุททกัตตาใน อารภี ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ ปุตตํ อวุตตกัมมะใน คเหตุวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน จุมฺพิตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาลึงฺคิตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ทตฺวา ปุณ กิริยาวิเสสนะใน ทตฺวา เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ มาตุ ๆ สัมปทานใน ทตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อารภี โรทิตฺตุ ตุมัตถ-สัมปทานใน อารภี ๕

๖๙. อถ นั สตุถา “กิเมตฺนตฺติ ปุจฺฉิ ๕

อถ นั (ยฺกฺขินี) สตุถา “กั เอตํ (การณ) อิติ ปุจฺฉิ ๕

อด ครั้งนั้น สตุธา อ.พระศาสดา ปุจฉิ ตรัสถามแล้ว **นั (ยุกุขินิ)** ซึ่งนางยักษิณีนั้น
 อิติ ว่า “**เอต (การณ)** อ.เหตุ นั้น ก็ อะไร” อิติ ดังนี้ ๕

ที่นั้น พระศาสดาจึงตรัสถามนางยักษิณีนั้นว่า “**นั่นเหตุอะไร**”

อด กาลสัตตมมี สตุธา สุททกัตตาใน ปุจฉิ ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก **นั วิเสสนะ**ของ
 ยุกุขินิ ๑ อวุตตกัมมะใน ปุจฉิ “**กัศัพท ปุจฉนัตตะ เอต วิเสสนะ**ของ การณ ๑ ลิงคัตตะ”
 อิติศัพท อาการะใน ปุจฉิ ๕

๗๐. “**ภนเต** **อหิ** **ปุพเพ** **ยถา** **ตถา** **ชีวิต** **กปเปเนตีปิ** **กุจฉิปุริ** **นาม** **นาลตุถ**, **อิทานิ** **กถ**
ชีวิสุสามิติ ๕

(สา ยุกุขินิ) “**ภนเต** **อหิ** **ปุพเพ** **ยถา** **ตถา** **ชีวิต** **กปเปเนตีปิ** **กุจฉิปุริ** **นาม** (อาหารวตุถ) **น**
อลตุถ, **อิทานิ** (อหิ) **กถ** **ชีวิสุสามิ**ติ (อาห) ๕

(สา ยุกุขินิ) อ.นางยักษิณีนั้น (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “**ภนเต** **ข้าแต่พระองค์ผู้**
เจริญ **ปุพเพ** ในกาลก่อน **อหิ** อ.หม่อมฉัน **กปเปเนตีปิ** แม้สำเร็จอยู่ **ชีวิต** ซึ่งชีวิต
ยถา โดยประการใด **ตถา** โดยประการนั้น **น** **อลตุถ** ไม่ได้ได้แล้ว (อาหารวตุถ) ซึ่ง
 อาหารวตุถ **กุจฉิปุริ** **นาม** ชื่ออันยังต้องให้เต็ม, **อิทานิ** ในกาลนี้ **อหิ** อ.หม่อมฉัน
ชีวิสุสามิ จักเป็นอยู่ **กถ** อย่างไร” อิติ ดังนี้ ๕

นางยักษิณีนั้นก็กราบทูลว่า “**ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ** เมื่อก่อน ดิฉันสำเร็จชีวิตทุกวิถีทาง
 ก็ยังไม่สามารถจะได้อาหารที่ยังต้องให้อิ่มเต็มได้, บัดนี้ จะเป็นอยู่อย่างไรได้”

สา วิเสสนะของ ยุกุขินิ ๑ สุททกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก “**ภนเต** **ออลปะนะ**
อหิ **สุททกัตตา**ใน **อลตุถ** ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก **ปุพเพ** **กาลสัตตมมี**ใน **กปเปเนตี** **ยถา**
กัถิ **ตถา** **กัถิ** **ปการัตตะ** **ชีวิต** **อวุตตกัมมะ**ใน **กปเปเนตี** **อปิศัพท** **อเปกขัตตะ**เข้ากับ
กปเปเนตี ๑ อัพพันทรกิริยาของ **อหิ** **นามศัพท** **ครหัตตะ** **โชตกะ**เข้ากับ **กุจฉิปุริ** ๑
วิเสสนะของ **อาหารวตุถ** ๑ **อวุตตกัมมะ**ใน **อลตุถ** **นศัพท** **ปฎิเสระ**ใน **อลตุถ**,
อิทานิ **กาลสัตตมมี**ใน **ชีวิสุสามิ** **อหิ** **สุททกัตตา**ใน **ชีวิสุสามิ** ๑ **อาชยาตบทกัตตุวาจก**
กถ **ปุจฉนัตตะ**” อิติศัพท อาการะใน อาห ๕

๗๑ อถ นํ สตุถา “มา จินฺตยீติ สมฺมสุสาเสตุวา ตํ อิตฺถี อาห “อิมํ เนตุวา อตุตโน
เคเห นีวาสาเปตุวา อคฺคยาคุมฺตเตหิ ปฏฺชคฺคาหีติ ฯ

อถ นํ (ยฺกฺขินี) สตุถา “(ตุวํ) มา จินฺตยீติ (วจเนน) สมฺมสุสาเสตุวา ตํ อิตฺถี อาห “(ตุวํ) อิมํ
(ยฺกฺขินี) เนตุวา (อิมํ ยฺกฺขินี) อตุตโน เคเห นีวาสาเปตุวา อคฺคยาคุมฺตเตหิ ปฏฺชคฺคาหีติ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตุถา อ.พระศาสดา นํ (ยฺกฺขินี) ทรงยังนางยักษิณีนั้น สมฺมสุสาเสตุวา
ให้หายใจเข้าคล่องดีแล้ว (วจเนน) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า “(ตุวํ) อ.เธอ มา จินฺตย
อย่าคิดแล้ว” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว ตํ อิตฺถี กะหญิงนั้น อิติ ว่า (ตุวํ) อ.เธอ
เนตุวา นำไปแล้ว อิมํ (ยฺกฺขินี) ซึ่งนางยักษิณีนี (อิมํ ยฺกฺขินี) ยังนางยักษิณีนี
นีวาสาเปตุวา ให้อยู่แล้ว เคเห ในเรือน อตุตโน ของตน ปฏฺชคฺคาหิ จงปฏิบัติ
อคฺคยาคุมฺตเตหิ ด้วยข้าวต้มและข้าวสวยอันเลิศ ท.” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น พระศาสดาทรงปลอบใจนางยักษิณีนั้นด้วยพระดำรัสว่า “เธออย่าคิดไปเลย”
แล้วตรัสกับหญิงนั้นว่า “เรอนำนางยักษิณีไปแล้วให้อยู่ที่บ้านของตน จงเลี้ยงดูด้วย
ข้าวต้มและข้าวสวยที่เลิศ”

อถ กาลสัตฺตมึ สตุถา สุทฺธกัตฺตาโน อาหฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก นํ วิเสสฺนะของ
ยฺกฺขินีฯ การิตกัมฺมะใน สมฺมสุสาเสตุวา “ตุวํ สุทฺธกัตฺตาโน จินฺตยิฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก
มาศัฟฺทํ ปฏฺชิสฺระใน จินฺตยิ” อิติศัฟฺทํ สฺรุปะใน วจเนนฯ ภาวะใน สมฺมสุสาเสตุวาฯ
ปุปฺพกาลกิริยาใน อาห ตํ วิเสสฺนะของ อิตฺถีฯ อกถิตกัมฺมะใน อาห “ตุวํ สุทฺธกัตฺตาโน
ปฏฺชคฺคาหิฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก อิมํ วิเสสฺนะของ ยฺกฺขินีฯ อวุตตกัมฺมะใน
เนตุวาฯ ปุปฺพกาลกิริยาใน นีวาสาเปตุวา อิมํ วิเสสฺนะของ ยฺกฺขินีฯ การิตกัมฺมะใน
นีวาสาเปตุวา อตุตโน สามีสัมพันธะใน เคเหฯ วิสยาธาระใน นีวาสาเปตุวาฯ ปุปฺพ-
กาลกิริยาใน ปฏฺชคฺคาหิ อคฺคยาคุมฺตเตหิ ภาวะใน ปฏฺชคฺคาหิ” อิติศัฟฺทํ อาการะใน
อาห ฯ

.....
.....
.....
.....
.....

๗๒. สา ตั เนตฺวา ปิฏฺฐจิวเส ปติฏฺฐาเปตฺวา อคฺคยาคุมฺตเตหิ ปฏฺิษคฺคิ ฯ

สา (อิตฺถิ) ตั (ยฺกฺขิณี) เนตฺวา (ตั ยฺกฺขิณี) ปิฏฺฐจิวเส ปติฏฺฐาเปตฺวา อคฺคยาคุมฺตเตหิ ปฏฺิษคฺคิ ฯ

สา (อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น เหตุวา นำไปแล้ว ตั (ยฺกฺขิณี) ซึ่งนางยักษิณีนั้น (ตั ยฺกฺขิณี) ยังนางยักษิณีนั้น ปติฏฺฐาเปตฺวา ให้ดำรงอยู่เฉพาะแล้ว ปิฏฺฐจิวเส ในโรงแห่งครก กระเดื่อง ปฏฺิษคฺคิ ปฏิบัติแล้ว อคฺคยาคุมฺตเตหิ ด้วยข้าวต้มและข้าวสวยอันเลิศ ท. ฯ หญิงนั้นนำนางยักษิณีไปแล้วให้อยู่ที่โรงกระเดื่อง แล้วเลี้ยงดูด้วยข้าวต้มและข้าวสวยที่เลิศ

สา วิเสสฺนะของ อิตฺถิ ๆ สุทฺธกัตฺตาใน ปฏฺิษคฺคิ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ตั วิเสสฺนะของ ยฺกฺขิณี ๆ อวฺตตกัมฺมะใน เนตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปติฏฺฐาเปตฺวา ตั วิเสสฺนะของ ยฺกฺขิณี ๆ การิตกัมฺมะใน ปติฏฺฐาเปตฺวา ปิฏฺฐจิวเส วิสยาธาระใน ปติฏฺฐาเปตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏฺิษคฺคิ อคฺคยาคุมฺตเตหิ ภาวะใน ปฏฺิษคฺคิ ฯ

.....
.....
.....

๗๓. ตสฺสา วิหิปฺรณฺกาลเ มุสลั มุทฺธั ปฺรณฺตั วิย อุปฺภูจฺจาติ ฯ

ตสฺสา (ยฺกฺขิณียา) วิหิปฺรณฺกาลเ มุสลั มุทฺธั ปฺรณฺตั วิย อุปฺภูจฺจาติ ฯ

มุสลั อ.สาก อุปฺภูจฺจาติ ย่อมปรากฏ ตสฺสา (ยฺกฺขิณียา) แก่นางยักษิณีนั้น ปฺรณฺตั วิย ราวจะว่าต้อยอยู่ มุทฺธั ซึ่งศีรษะ วิหิปฺรณฺกาลเ ในกาลเป็นที่ซอมซึ่งข้าวเปลือก

ในช่วงเวลาที่ซอมข้าวเปลือก สากปรากฏแก่นางยักษิณีนั้นเหมือนกับทูปที่ศีรษะ

มุสลั สุทฺธกัตฺตาใน อุปฺภูจฺจาติ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ตสฺสา วิเสสฺนะของ ยฺกฺขิณียา ๆ สัมปทานใน อุปฺภูจฺจาติ วิหิปฺรณฺกาลเ กาลสัตตมึใน อุปฺภูจฺจาติ มุทฺธั อวฺตตกัมฺมะใน ปฺรณฺตั ๆ อุปฺมาอัปฺนัทรกิริยาของ มุสลั วิยศัพท์ อุปฺมาโชตฺกะเข้ากับ มุทฺธั ปฺรณฺตั ฯ

.....
.....

๗๔. สา สหายิกั อามนุเตตวา “อิมสมึ จาเน วสิตุ น สกขิสสามิ, อณฺณตถ มํ ปติฏฺฐาเปหิติ วตวา “มุสลสาลาโย อุกทจาฏฺยิ อุกฺทเน นิมพโกเส สงฺการกุฏฺเฐ ความทวารเอติ เอเตสุ จาเนสุ ปติฏฺฐาปีตาปี “อิธ เม มุสล สีส ภินฺทนต์ วิย อุกฺฐาติ, อิธ ทารกา อุกฺคฺคฺฐกํ โอตาเรนฺติ, อิธ สุนฺชา นิปฺปชฺชนฺติ, อิธ ทารกา อสุจึ กโรนฺติ, อิธ กจวโร จฏฺเทนฺติ, อิธ ความทารกา ลกฺขโยคฺคํ กโรนฺตีติ สพฺพานิ ตานิ ปฏิฏฺฐิปี ๕

สา (ยฺกฺขินี) สหายิกั อามนุเตตวา “(อหํ) อิมสมึ จาเน วสิตุ น สกขิสสามิ, (ตฺวํ) อณฺณตถ (จาเน) มํ ปติฏฺฐาเปหิติ วตวา (สหายิกาย) “มุสลสาลาโย อุกทจาฏฺยิ อุกฺทเน นิมพโกเส สงฺการกุฏฺเฐ ความทวารเอติ เอเตสุ จาเนสุ ปติฏฺฐาปีตาปี “อิธ (จาเน) เม มุสล สีส ภินฺทนต์ วิย อุกฺฐาติ, อิธ (จาเน) ทารกา อุกฺคฺคฺฐกํ โอตาเรนฺติ, อิธ (จาเน) สุนฺชา นิปฺปชฺชนฺติ, อิธ (จาเน) ทารกา อสุจึ กโรนฺติ, (ชนา) อิธ (จาเน) กจวโร จฏฺเทนฺติ, อิธ (จาเน) ความทารกา ลกฺขโยคฺคํ กโรนฺตีติ (วเจเนน) สพฺพานิ ตานิ (จานานิ) ปฏิฏฺฐิปี ๕

สา (ยฺกฺขินี) อ.นางยักษิณีนั อามนุเตตวา เรียกมาแล้ว สหายิกั ซึ่งหญิงสหาย วตวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา น สกขิสสามิ จักไม่อาจ วสิตุ เพื่ออัน อยู่ อิมสมึ จาเน ในที่นี้, (ตฺวํ) อ.ท่าน มํ ยังเรา ปติฏฺฐาเปหิ จงให้ตั้งอยู่เฉพาะ อณฺณตถ (จาเน) ในที่อื่น” อิติ ดังนี้, (สหายิกาย) ปติฏฺฐาปีตาปี แม้ผู้อันหญิง สหาย ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว เอเตสุ จาเนสุ ในที่ ท. เหล่านั้น อิติ คือ “มุสลสาลาโย ในโรงแห่งสาก อุกทจาฏฺยิ ไกล่ต่มแห่งน้ำ อุกฺทเน ไกล่เตา นิมพโกเส ที่ชายคา สงฺการกุฏฺเฐ ที่กองแห่งหยากเยื่อ ความทวาร ไกล่ประตูแห่งหมู่บ้าน” ปฏิฏฺฐิปี ห้าม แล้ว ตานิ (จานานิ) ซึ่งที่ ท. เหล่านั้น สพฺพานิ ทั้งปวง (วเจเนน) ด้วยคำ อิติ ว่า “มุสล อ.สาก อุกฺฐาติ ย่อมปรากฏ เม แก่เรา ภินฺทนต์ วิย รวากะว่า ต่อยอยู่ สีส ซึ่งศิระษะ อิธ (จาเน) ในที่นี้, ทารกา อ.เด็ก ท. อุกฺคฺคฺฐกํ ยังน้ำอันเป็นเดน โอตาเรนฺติ ย่อมให้ข้ามลง อิธ (จาเน) ในที่นี้, สุนฺชา อ.สุนัข ท. นิปฺปชฺชนฺติ ย่อม นอน อิธ (จาเน) ในที่นี้, ทารกา อ.เด็ก ท. กโรนฺติ ย่อมกระทำ อสุจึ ซึ่งความไม่ สะอาด อิธ (จาเน) ในที่นี้, (ชนา) อ.ชน ท. จฏฺเทนฺติ ย่อมทิ้ง กจวโร ซึ่งหยากเยื่อ อิธ (จาเน) ในที่นี้, ความทารกา อ.เด็กในหมู่บ้าน ท. กโรนฺติ ย่อมกระทำ ลกฺขโยคฺคํ ซึ่งกรรมอันบุคคลพึงประกอบด้วยคะแนน อิธ (จาเน) ในที่นี้” อิติ ดังนี้ ๕

นางยักษิณีเรียกเพื่อนหญิงมาแล้วพูดว่า “เราไม่สามารถที่จะอยู่ในที่นี่ได้, เธอช่วยให้เราอยู่ในที่อื่นเถิด” แม้เพื่อนหญิงจะให้ดำรงอยู่ในสถานที่เหล่านี้ คือ “ในโรงสาก ไกล่ตุ่มน้ำ ไกล่เตา ที่ชายคา ที่กองขยะ ไกล่ประตูหมู่บ้าน” ก็ปฏิเสธสถานที่เหล่านั้นทั้งหมดด้วยพูดว่า “สากปรากฏแก่เราเหมือนว่าตอยศีระษะในที่นี้, พวกเด็ก ๆ สาดน้ำที่เป็นเดนลงในที่นี้, พวกสุนัขพากันนอนในที่นี้, พวกเด็ก ๆ พากันทำสกปรกในที่นี้, พวกชนพากันทิ้งขยะในที่นี้, พวกเด็ก ๆ ในหมู่บ้านพากันเล่นแข่งนบคะแนนในที่นี้”

สา วิเสสนะของ ยกฺขินี ๆ สุทรกัตตาใน ปฏิภุขิปี ๆ อาชยาดบทกัตตุวาจก สหายิกั อวุตตกัมมะใน อามนุเตตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา “อหํ สุทรกัตตาใน สกฺขิสฺสามิ ๆ อาชยาดบทกัตตุวาจก อิมสฺมี วิเสสนะของ จาเน ๆ วิสยาธาระใน วสิตุ ๆ ตุมัตถ- สัมปทานใน สกฺขิสฺสามิ นศัพฺท์ ปฏิเสธะใน สกฺขิสฺสามิ, ตวํ เหตุกัตตาใน ปติภุจาเปหิ ๆ อาชยาดบทเหตุกัตตุวาจก อณฺณตถ วิเสสนะของ จาเน ๆ วิสยาธาระใน ปติภุจาเปหิมํ การิตกัมมะใน ปติภุจาเปหิ” อิติศัพฺท์ อาการะใน วตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปติภุจาปีตา สหายิกาย อนภิหิตกัตตาใน ปติภุจาปีตา “มุสฺลสาลาย กัตี อุกกจาภฺยิ กัตี อุกฺุทเน กัตี นิมฺพโกเส กัตี สงฺการกุญฺเณ กัตี ความทฺวาเร กัตี สฺรุปะใน อิติ ศัพฺท์ สฺรุปะใน เอเตสฺ จาเนสฺ เอเตสฺ วิเสสนะของ จาเนสฺ ๆ วิสยาธาระใน ปติภุจาปีตา อปีศัพฺท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ปติภุจาปีตา ๆ วิเสสนะของ ยกฺขินี “มุสฺลํ สุทรกัตตาใน อฺุฏฺฐจาติ ๆ อาชยาดบทกัตตุวาจก อิท วิเสสนะของ จาเน ๆ วิสยาธาระใน อฺุฏฺฐจาติ เม สัมปทานใน อฺุฏฺฐจาติ สีสํ อวุตตกัมมะใน ภินฺทนต์ ๆ อฺุปมาอัพภันตริกิริยาของ มุสฺลํ วิยศัพฺท์ อฺุปมาโชตกะเข้ากับ สีสํ ภินฺทนต์, ทารกา เหตุกัตตาใน โอตาเรนฺติ ๆ อาชยาด- บทเหตุกัตตุวาจก อิท วิเสสนะของ จาเน ๆ วิสยาธาระใน โอตาเรนฺติ อฺุจฺฉินฺนุจฺจกั การิตกัมมะใน โอตาเรนฺติ, สุนฺชา สุทรกัตตาใน นิปฺปชฺชนฺติ ๆ อาชยาดบทกัตตุวาจก อิท วิเสสนะของ จาเน ๆ วิสยาธาระใน นิปฺปชฺชนฺติ, ทารกา สุทรกัตตาใน กโรนฺติ ๆ อาชยาดบทกัตตุวาจก อิท วิเสสนะของ จาเน ๆ วิสยาธาระใน กโรนฺติ อสฺจึ อวุตตกัมมะ ใน กโรนฺติ, ชนา สุทรกัตตาใน ฉนฺุเทนฺติ ๆ อาชยาดบทกัตตุวาจก อิท วิเสสนะของ จาเน ๆ วิสยาธาระใน ฉนฺุเทนฺติ กจวรั อวุตตกัมมะใน ฉนฺุเทนฺติ, ความทารกา สุทรกัตตา ใน กโรนฺติ ๆ อาชยาดบทกัตตุวาจก อิท วิเสสนะของ จาเน ๆ วิสยาธาระใน กโรนฺติ ลกฺขโยคคํ อวุตตกัมมะใน กโรนฺติ” อิติศัพฺท์ สฺรุปะใน วจเนนฺ ๆ ภาระใน ปฏิภุขิปี สพฺพานิ กัตี ตานิ กัตี วิเสสนะของ จานานิ ๆ อวุตตกัมมะใน ปฏิภุขิปี ฯ

ทพพุกุจิกา ภวิสฺสตี, (ตฺว) นิพนฺนฏฺจําเนเยว สฺสสฺสํ กโรหิตี สหํยิกาย อํโรเจสิ ฯ

สา ยฺกฺษิณี อ.นางยักษิณีนั้น จินฺเตสิ คิดแล้ว เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่า “สหํยิกา อ.หญิงสหาย เม ของเรา อยู่ นี้ พหุปรการา เป็นผู้มึอุปการะมาก (โหติ) ย่อม เป็น อิทานิ ในกาลนี้, หนฺทฺ เออเถิด อหํ อ.เรา กโรมิ จะกระทำ ปฏฺิคุณํ ซึ่งคุณ ตอบ ภิญฺจि อะไรๆ” อิติ ดั่งนี้ อํโรเจสิ บอกแล้ว สหํยิกาย แก่หญิงสหาย อิติ ว่า “สุพฺพุกุจิกา อ.ฝนดี ภวิสฺสตี จักมี อิมสฺสมิ สํวจฺจเร ในปีนี้, (ตฺว) อ.ท่าน กโรหิ จงกระทำ สฺสสฺสํ ซึ่งข้าวกล้า ฏฺลฏฺจําเน ในที่อันดอน, ทพฺพุกุจิกา อ.ฝนแล้ง ภวิสฺสตี จักมี อิมสฺสมิ สํวจฺจเร ในปีนี้, (ตฺว) อ.ท่าน กโรหิ จงกระทำ สฺสสฺสํ ซึ่งข้าว กล้า นิพนฺนฏฺจําเน เอว ในที่อันลุ่มนั้นเทียว” อิติ ดั่งนี้ ฯ

นางยักษิณีนั้นคิดอย่างนี้ว่า “เพื่อนหญิงของเรานี้มีอุปการะมากตอนนี้, เออเถอะ เรากี้ จะทำการตอบแทนอะไรสักอย่าง” จึงบอกแก่เพื่อนหญิงว่า “ปีนี้ ฝนจะดี, เธอจงทำนา ในที่ดอน, ปีนี้ ฝนจะแล้ง, เธอจงทำนาในที่ลุ่มเท่านั้น”

สา วิเสสฺนะของ ยฺกฺษิณีฯ สฺุทฺทกัตฺตาไน จินฺเตสิ และอํโรเรสิ จินฺเตสิ กิตฺติ อํโรเจสิ กิตฺติ อาชยฺตบทกัตฺตฺวํจก เอวํ กิริยาวิเสสฺนะไน จินฺเตสิ “ออย วิเสสฺนะของ สหํยิกาฯ สฺุทฺทกัตฺตาไน โหติฯ อาชยฺตบทกัตฺตฺวํจก เม สามิสฺสํพินฺระไน สหํยิกา อิทานิ กาลสัตฺตมฺิไน โหติ พหุปรการา วิกิติกัตฺตาไน โหติ, หนฺทฺ อูยโยชนัตฺถะ อหํ สฺุทฺทกัตฺตา ไน กโรมิฯ อาชยฺตบทกัตฺตฺวํจก ภิญฺจิ วิเสสฺนะของ ปฏฺิคุณํฯ อวฺุตตกัมฺมะไน กโรมิ” อิติศัพฺท อํการะไน จินฺเตสิ “สุพฺพุกุจิกา สฺุทฺทกัตฺตาไน ภวิสฺสตีฯ อาชยฺตบท กัตฺตฺวํจก อิมสฺสมิ วิเสสฺนะของ สํวจฺจเรฯ กาลสัตฺตมฺิไน ภวิสฺสตี, ตฺวํ สฺุทฺทกัตฺตาไน กโรหิฯ อาชยฺตบทกัตฺตฺวํจก ฏฺลฏฺจําเน วิสยฺาธาระไน กโรหิ สฺสสฺสํ อวฺุตตกัมฺมะไน กโรหิ, ทพฺพุกุจิกา สฺุทฺทกัตฺตาไน ภวิสฺสตีฯ อาชยฺตบทกัตฺตฺวํจก อิมสฺสมิ วิเสสฺนะของ สํวจฺจเรฯ กาลสัตฺตมฺิไน ภวิสฺสตี, ตฺวํ สฺุทฺทกัตฺตาไน กโรหิฯ อาชยฺตบทกัตฺตฺวํจก เอวศัพฺท อวฺุทฺทกัมฺมะเข้ากัป นิพนฺนฏฺจําเนฯ วิสยฺาธาระไน กโรหิ สฺสสฺสํ อวฺุตตกัมฺมะไน กโรหิ” อิติศัพฺท อํการะไน อํโรเจสิ สหํยิกาย สัมปทานไน อํโรเจสิ ฯ

.....
.....
.....

๗๗. เสสชเนหิ กตสสุสํ อติอุทเกน วา อโนทเกน วา นสฺสติ ฯ

เสสชเนหิ กตสสุสํ อ.ข้าวกล้า อัน- อันชนผู้เหลือ ท. -กระทำแล้ว นสฺสติ ย่อม
ฉิบหาย อติอุทเกน วา เพราะน้ำอันเกินหรือ อโนทเกน วา หรือว่า เพราะน้ำอัน
น้อย ฯ

ข้าวกล้าที่พวกชนที่เหลือทำกัน ย่อมเสียหายไปเพราะน้ำมากเกินบ้าง เพราะน้ำน้อย
ไปบ้าง

กตสสุสํ สุททกัตตาโน นสฺสติ ฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก เสสชเนหิ อนภิหิตกัตตาโน
กต- อติอุทเกน กัตติ อโนทเกน กัตติ เหตุโน นสฺสติ วา สองศัพท์ ปทวิกัปปีตตะเข้ากับ
อติอุทเกน และ อโนทเกน ฯ

.....
.....
.....
.....

๗๘. ตสฺสา สสุสํ อติวีย สมฺปชฺชติ ฯ

ตสฺสา (อิตฺถิยา) สสุสํ อติวีย สมฺปชฺชติ ฯ

สสุสํ อ.ข้าวกล้า ตสฺสา (อิตฺถิยา) ของหญิงนั้น สมฺปชฺชติ ย่อมถึงพร้อม อติวีย
เกินเปรียบ ฯ

ข้าวกล้าของหญิงนั้น สมบูรณ์อย่างยิ่ง

สสุสํ สุททกัตตาโน สมฺปชฺชติ ฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตสฺสา วิเสสนะของ อิตฺถิยา ฯ
สามีสัมพันธะใน สสุสํ อติวีย กิริยาวิเสสนะใน สมฺปชฺชติ ฯ

.....
.....
.....
.....
.....

๗๙. อถ นั “อมม ตยา กต สสสิ เนว อจโจทเกน นสฺสติ, น อนอทเกน นสฺสติ; สฺพพฺพจฺทิทฺพพฺพจฺทิภาวํ ฅตฺวา กมฺมํ กโรสิ ? ก็ นุ โข เอตฺนติ ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

อถ นั (อิตถิ ชนา) “อมม ตยา กต สสสิ เนว อจโจทเกน นสฺสติ, น อนอทเกน นสฺสติ; (ตฺวํ) สฺพพฺพจฺทิทฺพพฺพจฺทิภาวํ ฅตฺวา กมฺมํ กโรสิ ? ก็ นุ โข เอตํ (การณ) อิติ ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

อถ ครั้งนั้น (ชนา) อ.ชน ท. ปุจฺฉิสฺสุ ถามแล้ว นั (อิตถิ) ซึ่งหญิงนั้น อิติ ว่า “อมม ณะแม่ สสสิ อ.ข้าวกล้า ตยา กต อันอันท่าน กระทำแล้ว น เหว นสฺสติ ย่อมไม่เสียหาย อจโจทเกน เพราะน้ำอันเกินนั้นเทียว, น นสฺสติ ย่อมไม่เสียหาย อนอทเกน เพราะน้ำอันน้อย, (ตฺวํ) อ.ท่าน ฅตฺวา รู้แล้ว สฺพพฺพจฺทิทฺพพฺพจฺทิภาวํ ซึ่งความเป็นแห่ง ฝนดีและฝนแล้ง กโรสิ ย่อมกระทำ กมฺมํ ซึ่งการงานหรือ?, เอตํ การณ อ.เหตุ นั้น ก็ นุ โข อะไรหนอแล” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น พวกชนจึงพากันถามนางว่า “แม่นาง ข้าวกล้าที่เธอทำย่อมไม่เสียหายไป เพราะ น้ำที่มากเกินไป เพราะน้ำที่น้อยไป, เธอรู้ว่าฝนดีหรือฝนแล้ง แล้วทำการงานหรือ? เหตุ นั้นอะไรนะ”

อถ กาลสัตตมี ชนา สฺพทกัตฺตานิ ปุจฺฉิสฺสุ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก นั วิเสสนะของ อิตถิ ฯ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิสฺสุ “อมม อาลปนะ กต วิเสสนของ สสสิ ฯ สฺพทกัตฺตานิ นสฺสติ ฯ สองบท อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตยา อนภิทกัตฺตานิ กต เอวศัพท อวธารณะ เข้ากับ น ๆ ศัพท ปฏฺวิเสระใน นสฺสติ อจโจทเกน เหตุใน นสฺสติ, นศัพท ปฏฺวิเสระใน นสฺสติ อนอทเกน เหตุใน นสฺสติ, ตฺวํ สฺพทกัตฺตานิ กโรสิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก สฺพพฺพจฺทิทฺพพฺพจฺทิภาวํ อวุตตกัมมะใน ฅตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กโรสิ กมฺมํ อวุตตกัมมะใน กโรสิ, ก็ นุ ปุจฺฉนตถะ โขศัพท วจนาลังการะ เอตํ วิเสสนะของ การณ ฯ ลิงคัตถะ” อิติศัพท อาการะใน ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

.....
.....
.....
.....
.....
.....

เหล่านั้น พวกดิฉันนำไปให้แก่นางยักษิณีนั่น, ถึงพวกท่าน ก็จงนำอาหารมีข้าวต้ม และข้าวสวยเป็นต้นที่เลิศไปให้แก่นางยักษิณีกันเถิด, นางยักษิณีก็จะช่วยดูแลการทำงานแม่ของพวกท่านเช่นกัน”

สา วิเสสณะของ อิตถิ ๆ สุทรกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “สหายิกา วิเสสณะของ ยกฺขินี ๆ สุทรกัตตาใน อาจิกฺขติ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน สหายิกา สฺพพุกฺกิจฺหุพุกฺกิจฺหาว่า อวุตตกัมมะใน อาจิกฺขติ, มยํ สุทรกัตตาใน กโรม ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตสฺสา วิเสสณะของ ยกฺขินียา ๆ สามีสัมพันธะใน วจเนน ๆ ตติยาวิเสสณะใน กโรม ถลนินฺเนสุ วิสยาธาระใน กโรม สสฺसानิ อวุตตกัมมะใน กโรม, เตเน เหตุวัตถะ สสฺสํ สุทรกัตตาใน สมฺปชฺชติ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก โน สามีสัมพันธะใน สสฺสํ, ตุมฺเห สุทรกัตตาใน ปสฺสถ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก กิศฺพท์ ปุจฺฉนํ ตถะ นศฺพท์ ปฏฺฐิเสระใน ปสฺสถ นิพฺพทํ กิริยาวิเสสณะใน หริยมานานิ อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน เคหโต ๆ อปาทานใน หริยมานานิ ยาคฺกุตฺตาทินิ วิเสสณะของ อาหารวตฺถุณี ๆ อวุตตกัมมะใน ปสฺสถ อมฺเหหิ อนภิทกัตตาใน หริยมานานิ ๆ วิเสสณะของ อาหารวตฺถุณี, ตานิ กิถิ ยาคฺกุตฺตาทินิ กิถิ วิเสสณะของ อาหารวตฺถุณี ๆ วุตตกัมมะใน หริยนฺติ ๆ อาชยาตบทกัมมวจาก อมฺเหหิ อนภิทกัตตาใน หริยนฺติ เอติสฺสา วิเสสณะของ ยกฺขินียา ๆ สัมปทานใน หริยนฺติ, อปีศฺพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ตุมฺเห ๆ สุทรกัตตาใน หรถ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอติสฺสา วิเสสณะของ ยกฺขินียา ๆ สัมปทานใน หรถ อคฺคยาคฺกุตฺตาทินิ วิเสสณะของ อาหารวตฺถุณี ๆ อวุตตกัมมะใน หรถ, ยกฺขินี สุทรกัตตาใน โอลิเกสฺสติ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก อปีศฺพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ตุมฺหากํ ๆ สามีสัมพันธะใน กมฺมนฺเต ๆ อวุตตกัมมะใน โอลิเกสฺสติ” อิติศฺพท์ อาการะใน อาห ๆ

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๘๑. อถสสา สกลนครวาสโน สกุการํ กรีสุ ๫

อถ อสสา (ยกุขินียา) สกลนครวาสโน (ชนา) สกุการํ กรีสุ ๫

อถ ครั้งนั้น (ชนา) อ.ชน ท. สกลนครวาสโน ผู้อยู่ในเมืองทังสินโดยปกติ กรีสุ
กระทำแล้ว สกุการํ ซึ่งสักการะ อสสา (ยกุขินียา) แก่ทางยักษิณีนัน

ที่นั่น ชาวเมืองทังเมือง ก็พากันทำสักการะแก่ทางยักษิณีนัน

อถ กาลสัตตมี สกลนครวาสโน วิเสสนะของ ชนาฯ สุทธกัตตาใน กรีสุฯ อาชยาตบท
กัตตุจจาก อสสา วิเสสนะของ ยกุขินียาฯ สัมปทานใน กรีสุ สกุการํ อวุตตกัมมะใน
กรีสุ ๫

๘๒. สาปี ตโต ปฏจาย สพุเพสํ กมฺมนฺเต โอลเณตี ลากคฺคปฺตฺตา อโหสิ
มหาปริวารา ๫

สาปี (ยกุขินี) ตโต (กาลโต) ปฏจาย สพุเพสํ (ชนา) กมฺมนฺเต โอลเณตี ลากคฺคปฺตฺตา
อโหสิ มหาปริวารา ๫

สาปี (ยกุขินี) อ.นางยักษิณีนัน โอลเณตี ตรวจดูอยู่ กมฺมนฺเต ซึ่งการงาน
ท. สพุเพสํ (ชนา) ของชน ท. ทังปวง ลากคฺคปฺตฺตา เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความเลิศ
แห่งลาก มหาปริวารา เป็นผู้มึบรียารมาก อโหสิ ได้เป็นแล้ว ปฏจาย จำเดิม ตโต
(กาลโต) แต่กาลนั้น ๫

แม่นางยักษิณีนัน ก็ช่วยดูแลการงานทั้งหลายของชนทั้งหมด กลายเป็นผู้เลิศแห่งลาก
และมีบรียารมาก จำเดิมตั้งแต่นั้นมา

อปิตฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ สาฯ วิเสสนะของ ยกุขินีฯ สุทธกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาต
บทกัตตุจจาก ตโต วิเสสนะของ กาลโตฯ อปาทานใน ปฏจายฯ กิริยาวิเสสนะใน
อโหสิ สพุเพสํ วิเสสนะของ ชนาฯ สามีสัมพันธะใน กมฺมนฺเตฯ อวุตตกัมมะใน
โอลเณตีฯ อัปภันตรกิริยาของ ยกุขินี ลากคฺคปฺตฺตา กิติ มหาปริวารา กิติ
วิกติกัตตาใน อโหสิ ๫

.....
 .....
 ๘๓. สา อปรภาค อฏฺจ สลากภตฺตานิ ปฏฺจเปสิ ฯ

สา (ยฺกฺชิณี) อปรภาค อฏฺจ สลากภตฺตานิ ปฏฺจเปสิ ฯ

สา (ยฺกฺชิณี) อ.นางยักษิณีนั้ **ปฏฺจเปสิ** เริ่มตั้งแล้ว **สลากภตฺตานิ** ซึ่งสลากภตฺต ท.
อฏฺจ ๘ อปรภาค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก ฯ

ต่อมานางยักษิณีก็ได้เริ่มตั้งสลากภตฺต ๘ ไว้

สา วิเสสนะของ ยฺกฺชิณี ๆ สฺทฺรภตฺตานิ ปฏฺจเปสิ ฯ อาชยตบทกัตฺตฺวจาก อปรภาค
 กาลสัตฺตมีใน ปฏฺจเปสิ อฏฺจ วิเสสนะของ สลากภตฺตานิ ๆ อุตตกัมมะใน ปฏฺจเปสิ ฯ

.....
 .....
 ๘๔. ตานิ ยาวชฺชกาลา ทิยนฺติเอว ฯ

ตานิ (สลากภตฺตานิ ชเนหิ) ยาว อชฺชกาลา ทิยนฺติ เอว ฯ

(ตานิ สลากภตฺตานิ) อ.สลากภตฺต ท. เหล่านั้น **(ชเนหิ)** อันชน ท. **ทิยนฺติ** เอว
 ถวายอยู่นั้นเทียว ยาว เพียงใด **อชฺชกาลา** แต่กาลในวันนี้ ฯ

สลากภตฺตเหล่านั้น เหล่าชนก็ยั้งพากันถวายอยู่ตราบเท่าทุกวันนี้

ตานิ วิเสสนะของ สลากภตฺตานิ ๆ อุตตกัมมะใน ทิยนฺติ ฯ อาชยตบทกัมฺมวจาก ชเนหิ
 อนภิตกัตฺตานิ ทิยนฺติ ยาวศัฟท์ กิริยาวิเสสนะใน ทิยนฺติ อชฺชกาลา อปาทานใน
 ยาว เอวศัฟท์ อวธารณะเข้ากับ ทิยนฺติ ฯ

.....
 .....

อิทํ กาลียกฺขินิยา อูปฺตติวตฺตํ ฯ

อิทํ กาลียกฺขินิยา อูปฺตติวตฺตํ (นิฏฺฐิตํ) ฯ

อูปฺตติวตฺตํ อ.เรื่องแห่งความเกิดขึ้น กาลียกฺขินิยา แห่งนางยักษิณีชื่อว่ากาลี อิทํ นี้
(นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว ฯ

อิทํ วิเสสนะของ อูปฺตติวตฺตํฯ สุทฺธกตฺตานิ นิฏฺฐิตํฯ กิตฺตทกตฺตวาจก
กาลียกฺขินิยา สามีสัมพันธะใน อูปฺตติวตฺตํ ฯ
จบเรื่องการอุปติขึ้นของนางกาลียักษิณี

วิเคราะห์ศัพท์กิตติ์ สมาส และศัพท์ิต

อุปปตติวตตุ

เป็นนัฏฐิต์ปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. อุปฺปชฺชนํ อุปฺปตฺติ. (อุปฺปพฺพ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ติปฺจจฺย) ภาวรูป, ภาวสาธนะ
อุปฺปชฺชนํ อ.การเกิดขึ้น อุปฺปตฺติ ชื่อว่าอุปฺปตฺติ. (การเกิดขึ้น)
๒. อุปฺปตฺติยา วตฺตุ อุปฺปตฺติวตฺตุ. (อุปฺปตฺติ + วตฺตุ) นัฏฐิต์ปฐิสสมาส
วตฺตุ อ.เรื่อง อุปฺปตฺติยา แห่งการเกิดขึ้น อุปฺปตฺติวตฺตุ ชื่อว่าอุปฺปตฺติวตฺตุ. (เรื่องแห่งการ
เกิดขึ้น)

วณฺณิตฺติ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- วณฺณา จ สํ อิตฺติ จาติ วณฺณิตฺติ. (วณฺณา + อิตฺติ)
วณฺณา จ อ.ผู้เป็นหมั้นด้วย สํ อ.ผู้เป็นหมั้นนั้น อิตฺติ จ เป็นหญิงด้วย อิตฺติ เพราะเหตุนั้น
วณฺณิตฺติ ชื่อว่าวณฺณิตฺติ. (หญิงผู้เป็นหมั้น, หญิงหมั้น)

กุกฺกมฺพิกปฺตฺโต

เป็นนัฏฐิต์ปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. กุกฺกมฺโพ อสฺส อตฺถิตฺติ กุกฺกมฺพิกโก. (กุกฺกมฺพ + อิกฺปฺจจฺย) อัสสตฺถิตฺตฺติ
กุกฺกมฺโพ อ.ขุมทรัพย์ (อัสส ปุคฺคสฺส) ของบุคคลนั้น อตฺถิตฺติ มีอยู่ อิตฺติ เพราะเหตุนั้น
(โส ปุคฺคโส) อ.บุคคลนั้น กุกฺกมฺพิกโก ชื่อว่ากุกฺกมฺพิก. (ผู้มีขุมทรัพย์, กุกฺกมฺพ)
๒. กุกฺกมฺพิกสฺส ปฺตฺโต กุกฺกมฺพิกปฺตฺโต. (กุกฺกมฺพิก + ปฺตฺต) นัฏฐิต์ปฐิสสมาส
ปฺตฺโต อ.บุตร กุกฺกมฺพิกสฺส ของกุกฺกมฺพ กุกฺกมฺพิกปฺตฺโต ชื่อว่ากุกฺกมฺพิกปฺตฺโต. (บุตรของกุกฺกมฺพ)

กาลกโต

เป็นตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- กาลอ กโต เยนาคิ กาลกโต, ปิตา. (กาล + กต)
กาลอ อ.กาละ เยน (ปิตรา) อันปิตาโต กโต กระทำแล้ว อิตฺติ เพราะเหตุนั้น (โส ปิตา)
อ.ปิตานั้น กาลกโต ชื่อว่ากาลกต, ได้แก่ปิตา. (ผู้มีกาละอันกระทำแล้ว, เสียชีวิตแล้ว)

สัพพกมฺมานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

สัพพานิ จ ตานิ กมฺมานิ จาติ สัพพกมฺมานิ. (สัพพ + กมฺม)

สัพพานิ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย ตานิ อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น กมฺมานิ จ เป็นการงานด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น สัพพกมฺมานิ ชื่อว่าสัพพกมฺม. (การงานทั้งปวง)

ยาวซีว

เป็นนิปาตบุพพกะ อภัยยิวาสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ซีวสฺส ยตฺตโก ปริจฺเจโท ยาวซีว. (ยว + ซีว)

ปริจฺเจโท อ.การกำหนด ยตฺตโก อันมีประมาณเท่าใด ซีวสฺส แห่งชีวิต ยาวซีว ชื่อว่ายาวซีว. (กำหนดเพียงใดแห่งชีวิต, ตลอดชีพ)

จิตตสฺขํ

เป็นฉฺฉฐิตฺตปฺปรีสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

จิตตสฺส สฺขํ จิตตสฺขํ. (จิตต + สฺข)

สฺขํ อ.ความสุข จิตตสฺส แห่งจิต จิตตสฺขํ ชื่อว่าจิตตสฺข. (ความสุขแห่งจิต, ความสบายใจ)

กตฺรกุล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

กตฺรญจ ตํ กุลญจาติ กตฺรกุล. (กตฺร + กุล)

กตฺรญจ อ.ไหนด้วย ตํ อ.ไหนนั้น กุลญจ เป็นตระกูลด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น กตฺรกุล ชื่อว่า กตฺรกุล. (ตระกูลไหน)

อปฺตฺตกํ, กุล

เป็นนนิปาตบุพพทพทพพิทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

นตฺติ ปฺตฺโต เอตฺสฺสาติ อปฺตฺตกํ, กุล. (น + ปฺตฺต)

ปฺตฺโต อ.บุตร เอตฺสฺส (กุลสฺส) ของตระกูลนั้น นตฺติ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนั้น (เอตฺ กุล) อ.ตระกูลนั้น อปฺตฺตกํ ชื่อว่าอปฺตฺตก, ได้แก่ตระกูล. (ที่ไม่มีบุตร)

มาตาปิตโร

เป็นอิตรียุคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิตุ)

มาตา จ อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตาปิตุ. (มารดาและบิดา)

ทาสีโกโค

เป็นฉฏฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภูณชนั โภโค. (ภุช ปาลนทพยุปทาเนสุ ในการรักษาและการกสิณกิน + ฌบัจจย) ภาว-
รูป, ภาวสาธนะ

ภูณชนั อ.การใช้สอย โภโค ชื่อว่าโภค. (การใช้สอย)

๒. ทาสียา โภโค ทาสีโกโค. (ทาสี + โภค) ฉฏฐิตูปุริสสมาส

โภโค อ.การใช้สอย ทาสียา ซึ่งนางทาสี ทาสีโกโค ชื่อว่าทาสีโภค. (การใช้สอยนาง
ทาสี)

คพโภ

เป็นสังข์ฐฐาทโยเนกัตถตทิต มีวิเคราะห์ว่า

คพโภ ชำโต คพโภ, สัตโต. (คพภ + ฌบัจจย)

(สัตโต) อ.สัตว์ ชำโต ผู้เกิดแล้ว คพโภ ในครรภ์ คพโภ ชื่อว่าคพภ, ใต้แก่สัตว์. (ผู้เกิดแล้ว
ในครรภ์)

ยาคุมตติ

เป็นสมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ยาคุ จ ฆตตญจ ยาคุมตติ. (ยาคุ + ฆตต)

ยาคุ จ อ.ข้าวต้มด้วย ฆตตญจ อ.ข้าวส่วยด้วย ยาคุมตติ ชื่อว่ายาคุมตติ. (ข้าวต้มและข้าว
ส่วย)

คพภปาดนเภสัชช

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีจัญญิต์ปฐิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปาเตติ เอเตนาติ ปาดน. (ปต ปตเน ในการตกไป + เณปจจย + ยุปจจย) เหตุกัตตุรูป, กรณสาธนะ

บุคคล อ.บุคคล คพภ ยังสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรรภ ปาเตติ ย่อมให้ตกไป เอเตน เภสัชเชน ด้วยยานี้ อิติ เพราะเหตุนั้น เอต เภสัชช อ.ยานี้ ปาดน ชื่อว่าปาดน. (เป็นเครื่องให้ตกไป, เป็นเหตุให้แห้ง)

๒. คพภสส ปาดน คพภปาดน. (คพภ + ปาดน) จัญญิต์ปฐิสสมาส

คพภสส ปาดน อ.เป็นเครื่อง- ยังสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรรภ -ให้ตกไป คพภปาดน ชื่อว่าคพภปาดน. (เป็นเครื่องทำให้สัตว์ตกไป, เป็นเครื่องทำแห้ง)

๓. คพภปาดนญจ ต เภสัชชญจาติ คพภปาดนเภสัชช. (คพภปาดน + เภสัชช) วิเสสน-บุพพบทกัมมธารยสมาส

คพภปาดน จ อ.เป็นเครื่องยังสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรรภให้ตกไป ต อ.เป็นเครื่องยังสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรรภให้ตกไปนั้น เภสัชช จ เป็นยาด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น คพภปาดนเภสัชช ชื่อว่าคพภปาดนเภสัชช. (ยาเป็นเครื่องยังครรรภให้ตกไป, ยาทำแห้ง)

ปฏิวิสสกิตติโย

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปฏิวิสสกกา จ ตา อิตติโย จาติ ปฏิวิสสกิตติโย. (ปฏิวิสสกกา + อิตติ)

ปฏิวิสสกกา จ อ.ผู้คุ้นเคยกัน ท. ด้วย ตา อ.ผู้คุ้นเคยกัน ท. เหล่านั้น อิตติโย จ เป็นหญิง ท. ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปฏิวิสสกิตติโย ชื่อว่าปฏิวิสสกิตติ. (หญิงผู้คุ้นเคยกัน)

สปรตตี, อิตติ

เป็นจัญญิต์วิปทูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สปราน ปติ ยสสาติ สปรตตี, อิตติ. (สปราน + ปติ)

ปติ อ.สามี สปราน ร่วมกัน ยสสา (อิตติยา) ของหญิงใด (อิตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ สปราน อิตติ อ.หญิงนั้น สปรตตี ชื่อว่าสปรตตี, ได้แก่หญิง. (ผู้มีสามีร่วมกัน, หญิงผู้ร่วมสามี)

อิสฺสรียภยํ

เป็นปัญจมีตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

อิสฺสรียสฺมา ภยํ อิสฺสรียภยํ. (อิสฺสรีย + ภย)

ภยํ อ.ความกลัว อิสฺสรียสฺมา แต่ความเป็นใหญ่ อิสฺสรียภยํ ชื่อว่าอิสฺสรียภย. (ความกลัวแต่ความเป็นใหญ่)

ตติยวาโร

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ตติโย จ โส วาโร จาติ ตติยวาโร. (ตติย + วาร)

ตติโย จ อ.ที่สามด้วย โส อ.ที่สามนั้น วาโร จ เป็นวาระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ตติยวาโร ชื่อว่าตติยวาร. (วาระที่ ๓, ครั้งที่ ๓)

ปติภูจิตภาโว

เป็นนฺภูสิตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปติภูจิตสฺส ภาโว ปติภูจิตภาโว. (ปติภูจิต + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น ปติภูจิตสฺส (คพภสฺส) แห่งสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรรภ์ ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว ปติภูจิต-ภาโว ชื่อว่าปติภูจิตภาว. (ความที่สัตว์ในครรรภ์เป็นผู้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว)

ปริณตตตํ

เป็นภาวตฺถิต มีวิเคราะหฺว่า

ปริณตสฺส ภาโว ปริณตตตํ. (ปริณต + ตตปจฺจย)

ภาโว อ.ความเป็น ปริณตสฺส (คพภสฺส) แห่งสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรรภ์ แก่รอบแล้ว ปริณตตตํ ชื่อว่าปริณตตต. (ความที่สัตว์ในครรรภ์แก่รอบแล้ว)

อสกฺโกนฺโต

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

น สกฺโกนฺโต อสกฺโกนฺโต. (น + สกฺโกนฺต)

สกฺโกนฺโต อาจอยู่ น ทาไม้ได้ อสกฺโกนฺโต ชื่อว่าอสกฺโกนฺต. (ไม่อาจอยู่)

ชีวิตส์ลโย

เป็นสัตตมัตตปุริสส์มาส มีวิเคราะหว่า

ชีวิต ลส์ลโย ชีวิตส์ลโย. (ชีวิต + ลส์ลย)

ลส์ลโย อ.ความสังสัย ชีวิต ในชีวิต ชีวิตส์ลโย ชื่อว่าชีวิตส์ลย. (ความสังสัยในชีวิต)

กุลุปจเจโท

เป็นทุตติยาตปุริสส์มาส มีวิเคราะหว่า

กุล อุปจเจโท กุลุปจเจโท. (กุล + อุปจเจโท)

อุปจเจโท อ.การเข้าไปตัด กุล ซึ่งตระกูล กุลุปจเจโท ชื่อว่ากุลุปจเจโท. (การเข้าไปตัดตระกูล)

กปปรชนุกาทินิ

ฉัฎฐิทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีหิสมาส โดยมีอิตรัตริโยคทวันทสมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. กปปรโร จ ชนุกโก จ กปปรชนุกา. (กปปร + ชนุก) อิตรัตริโยคทวันทสมาล

กปปรโร จ อ.ศอกด้วย ชนุกโก จ อ.เข้าด้วย กปปรชนุกา ชื่อว่ากปปรชนุก. (ศอกและเข้า)

๒. กปปรชนุกา อาทิ เยลนฺติ กปปรชนุกาทินิ, อวยวานิ. (กปปรชนุก + อาทิ) ฉัฎฐิทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีหิสมาส

กปปรชนุกา อ.ศอกและเข้า ท. อาทิ เป็นต้น เยล (อวยวานิ) แห่งอวัยวะ ท. เหล่าใดอดีต มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ อวยวานิ) อ.อวัยวะ ท. เหล่านั้น กปปรชนุกาทินิ ชื่อว่ากปปรชนุกาทิ, ได้แก่อวัยวะทั้งหลาย. (มีศอกและเข้าเป็นต้น)

ชาติตุกามา

เป็นจตุตถิตตปุริสส์มาส มีวิเคราะหว่า

ชาติตุ กามาตีติ ชาติตุกามา, มชฺชาวี. (ชาติตุสทหุปปท + กมุ กนฺติย ในความใคร่ + ณ บัจจย) กัตตรูป, กัตตฺสาธนะ

(ยา มชฺชาวี) อ.นางแมวใด กามาติ ย่อมใคร่ ชาติตุ เพื่ออันเคี้ยวกิน อิติ เพราะเหตุนั้น (ล่ามชฺชาวี) อ.นางแมวนั้น ชาติตุกามา ชื่อว่าชาติตุกามา, ได้แก่นางแมว. (ผู้ใคร่เพื่ออันกิน, ประสงค์จะกิน)

สप्तตกา

เป็นสหบุพพบทพหุพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สท ปุตเตติ ยา วตตตีติ สप्तตกา, อิตติ. (สท + ปุตต)

ยา (อิตติ) อ.หญิงใด วตตติ ย่อมเป็นไป สท กับ ปุตเตติ ด้วยบุตร ท. อิตติ เพราะเหตุนั้น (สท อิตติ) อ.หญิงนั้น สप्तตกา ชื่อว่าสप्तตกา, ได้แก่หญิง. (ผู้เป็นไปกับด้วยบุตร, พร้อมกับลูก)

วิชาตวิชาตกาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส โดยมีวิเสสนโนภยบทกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วิชายีสฺ เอตถาติ วิชาตา. (วิบุพ + ชน ชนเน ในการเกิด + ตปัจจย) กัตตุรูป, อธิกรณสำณะ

(ปุตตา) อ.ลูก ท. วิชายีสฺ คลอดแล้ว เอตถ (กาล) ในกาลนี้ อิตติ เพราะเหตุนั้น (เอโล กาล) อ.กาลนี้ วิชาตา ชื่อว่าวิชาต. (เป็นที่คลอด, เป็นที่เกิด)

๒. วิชาตา จ เต วิชาตา จาติ วิชาตวิชาตา. (วิชาต + วิชาต) วิเสสนโนภยบทกัมมธารยส์มาส

เต (ปุตตา) อ.ลูก ท. เหล่านั้น วิชาตา จ คลอดแล้วด้วย วิชาตา จ คลอดแล้วด้วย อิตติ เพราะเหตุนั้น วิชาตวิชาตา ชื่อว่าวิชาตวิชาต. (ทั้งคลอดแล้วทั้งคลอดแล้ว)

๓. วิชาตวิชาตา จ เต กาลิ จาติ วิชาตวิชาตกาโล. (วิชาตวิชาต + กาล) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส

วิชาตวิชาตา จ อ.ทั้งคลอดแล้วทั้งคลอดแล้ว ท. ด้วย เต อ.ทั้งคลอดแล้วทั้งคลอดแล้ว ท. เหล่านั้น กาลิ จ เป็นกาลด้วย อิตติ เพราะเหตุนั้น วิชาตวิชาตกาโล ชื่อว่าวิชาตวิชาตกาโล. (กาลเป็นที่ทั้งคลอดแล้วทั้งคลอดแล้ว)

มรณกาลโ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มรติ เขตตภาติ มรณ. (มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + ยุบัจจย) กัตตรูป, อธิกรณ-
สาธนะ

(สโตโต) อ.ลัตว์ มรติ ย่อมตาย เขตต (กาล) ในกาลนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ มรณ ชื่อว่า
มรณ. (เป็นที่ตาย)

๒. มรณญจ ต กาลโ จาติ มรณกาลโ. (มรณ + กาล)

มรณญจ อ.เป็นที่ตายด้วย ต อ.เป็นที่ตายนั้น กาลโ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น มรณกาลโ ชื่อว่ามรณกาล. (กาลเป็นที่ตาย)

วุฑฒิปุตตา, กุลธิตา

เป็นทุตียาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วุฑฒิ ปุตตา วุฑฒิปุตตา, กุลธิตา. (วุฑฒิ + ปุตตา)

ปุตตา อ.ผู้ถึงแล้ว วุฑฒิ ซึ่งความเจริญ วุฑฒิปุตตา ชื่อว่าวุฑฒิปุตตา, ได้แก่กุลธิตา. (ผู้
ถึงแล้วซึ่งความเจริญ, โต้เป็นสาว)

ทวารคาโม

เป็นสัตตมิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทวารเร คาโม ทวารคาโม. (ทวาร + คาม)

คาโม อ.หมู่บ้าน ทวารเร ไกลประตุ ทวารคาโม ชื่อว่าทวารคาม. (หมู่บ้านไกลประตุ)

ปติกุล

เป็นฉฏฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปติสส กุล ปติกุล. (ปติ + กุล)

กุล อ.ตระกูล ปติสส แห่งสามี ปติกุล ชื่อว่าปติกุล. (ตระกูลสามี)

อปรมาโค

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อปโร จ โส ภาโค จาติ อปรมาโค. (อปร + ภาค)

อปโร จ อ.อื่นอีกด้วย โส อ.อื่นอีกนั้น ภาโค จ เป็นส่วนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อปรมาโค
ชื่อว่าอปรภาค. (ส่วนอื่นอีก)

ปิยสหายิกาวณฺโณ

เป็นจัญญิตูปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปิยา จ ส่า สหายิกา จาติ ปิยสหายิกา. (ปิยา + สหายิกา) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
สมาส

ปิยา จ อ.ผู้เป็นที่รักด้วย ส่า อ.ผู้เป็นที่รักนั้น สหายิกา จ เป็นหญิงสหายด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ ปิยสหายิกา ชื่อว่าปิยสหายิกา. (หญิงสหายผู้เป็นที่รัก, เพื่อนหญิงผู้เป็นที่รัก)

๒. ปิยสหายิกาย วณฺโณ ปิยสหายิกาวณฺโณ. (ปิยสหายิกา + วณฺณ) จัญญิตูปุริสสมาส
วณฺโณ อ.เพศ ปิยสหายิกาย แห่งหญิงสหายผู้เป็นที่รัก ปิยสหายิกาวณฺโณ ชื่อว่าปิยสหายิกา-
วณฺณ. (เพศหญิงสหายผู้เป็นที่รัก, แปลงเพศเป็นเพื่อนรัก)

อนฺโตคพฺภ

เป็นนิบาตบุพพะอภัยยิวาสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คพฺภสฺส อนฺโต อนฺโตคพฺภ. (อนฺโต + คพฺภ)

อนฺโต ในภายใน คพฺภสฺส แห่งห้อง อนฺโตคพฺภ ชื่อว่าอนฺโตคพฺภ. (ภายในห้อง)

ทฺติยวโร

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทฺติโย จ โส วโร จาติ ทฺติยวโร. (ทฺติย + วาร)

ทฺติโย จ อ.ที่สองด้วย โส อ.ที่สองนั้น วโร จ เป็นวาระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทฺติยวโร
ชื่อว่าทฺติยวาร. (วาระที่ ๒, ครั้งที่ ๒)

ครุคพฺพมา

เป็นฉนฺธุลฐิตฺวปทตฺลขยถิกรณพทฺพทิตฺสมาส มิวิเคราะหฺว

ครุ คพฺโภ ยสฺสํสาติ ครุคพฺพมา, อิตฺถิ. (ครุ + คพฺภ)

คพฺโภ อ.ครรรภฺ ครุ อ้นหนัก ยสฺสํ (อิตฺถิยา) ของหญิงโต (อิตฺถิ) มีอยู่ อิตฺติ เพราะเหตุนั้น (สํ อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น ครุคพฺพมา ชื่อว่าครุคพฺพมา, ใต้แก่หญิง. (ผู้มีครรรภฺอ้นหนัก, มีครรรภฺหนัก)

กุลเคหฺ

เป็นฉนฺธุลฐิตฺวปทฺลสฺมาส มิวิเคราะหฺว

กุลสฺสํ เคหฺ กุลเคหฺ. (กุล + เคห)

เคหฺ อ.เรือน กุลสฺสํ แห่งตระกูล กุลเคหฺ ชื่อว่ากุลเคห. (เรือนแห่งตระกูล, บ้านเกิด)

อุทกวาโร

เป็นฉนฺธุลฐิตฺวปทฺลสฺมาส มิวิเคราะหฺว

อุทกสฺสํ วาโร อุทกวาโร. (อุทก + วาร)

วาโร อ.วาระ อุทกสฺสํ แห่งน้ำ อุทกวาโร ชื่อว่าอุทกวาร. (วาระแห่งน้ำ)

สิสฺปรมฺปรา

เป็นฉนฺธุลฐิตฺวปทฺลสฺมาส มิวิเคราะหฺว

สิสฺสฺสํ ปรมฺปรา สิสฺปรมฺปรา. (สิสฺ + ปรมฺปรา)

ปรมฺปรา อ.สืบฯ สิสฺสฺสํ แห่งศึรษะ สิสฺปรมฺปรา ชื่อว่าสิสฺปรมฺปรา. (สืบต่อแห่งศึรษะ)

จตุมาสจฺจโย

เป็นฉนฺธุลฐิตฺวปทฺลสฺมาส โดยมีอสมาหกรทิสฺมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะหฺว

๑. จตุตาโร มาสํ จตุมาสํ. (จตุ + มาส)

มาสํ อ.เดือน ท. จตุตาโร สี่ จตุมาสํ ชื่อว่าจตุมาส. (๔ เดือน)

๒. จตุมาสํอํ อจฺจโย จตุมาสจฺจโย. (จตุมาส + อจฺจโย)

อจฺจโย อ.อันลวงไป จตุมาสํอํ แห่งเดือน ๔ ท. จตุมาสจฺจโย ชื่อว่าจตุมาสจฺจโย. (ลวงไป)

๔ เดือน, ผ่านไป ๔ เดือน)

ปณจมาสจโย

เป็นนัฏฐิต์ปุริสส์มาส โดยมีอสมาหารทิดุสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. ปณจ มาสา ปณจมาสา. (ปณจ + มาส)

มาสา อ.เดือน ท. ปณจ ห้า ปณจมาสา ชื่อว่าปณจมาส. (๕ เดือน)

๒. ปณจมาสาน์ อจจโย ปณจมาสจโย. (ปณจมาส + อจจโย)

อจจโย อ.อันลวงไป ปณจมาสาน์ แห่งเดือน ๕ ท. ปณจมาสจโย ชื่อว่าปณจมาสจโย.
(ลวงไป ๕ เดือน, ผ่านไป ๕ เดือน)

กิลนตกายา, ยุกขินโย

เป็นนัฏฐิต์วิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห้ว่า

กิลนตา กายา ยาสนฺติ กิลนตกายา, ยุกขินโย. (กิลนต + กาย)

กายา อ.ร่างกาย ท. กิลนตา อันบอบข้าแล้ว ยาส์ ยุกขินนี้ แห่งนางยักษิณี ท. เหล่าใด
สนฺติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น ตา ยุกขินโย อ.นางยักษิณี ท. เหล่านั้น กิลนตกายา ชื่อว่ากิลนตกายา,
ได้แก่นางยักษิณีทั้งหลาย. (ผู้มีร่างกายอันบอบข้าแล้ว)

ชีวิตกฺชโย

เป็นนัฏฐิต์ปุริสส์มาส มีวิเคราะห้ว่า

ชีวิตสฺส ชโย ชีวิตกฺชโย. (ชีวิต + ชย)

ชโย อ.ความล้นไป ชีวิตสฺส แห่งชีวิต ชีวิตกฺชโย ชื่อว่าชีวิตกฺชโย. (ความล้นไปแห่งชีวิต, เสียชีวิต)

ชาตทารกา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห้ว่า

ชาตตา จ เต ทารกา จาติ ชาตทารกา. (ชาต + ทารก)

ชาตตา จ อ.ผู้เกิดแล้ว ท. ด้วย เต อ.ผู้เกิดแล้ว ท. เหล่านั้น ทารกา จ เป็นเด็กด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ ชาตทารกา ชื่อว่าชาตทารก. (เด็กผู้เกิดแล้ว)

เวรเวศสมุสสาทิตา

เป็นตติยัตปปริสสมาส โดยมีฉฐฐิตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เวรสส เวโค เวรเวโค. (เวร + เวค) ฉฐฐิตปปริสสมาส

เวโค อ.กำลัง เวรสส แห่งเวร เวรเวโค ชื่อว่าเวรเวค. (กำลังแห่งเวร)

๒. เวรเวเคน สมุสสาทิตา เวรเวคสมุสสาทิตา, ยกขินี. (เวรเวค + สมุสสาทิตา) ตติยัตปปริสสมาส

เวรเวเคน อันกำลังแห่งเวร สมุสสาทิตา ให้อุตสาหะขึ้นพร้อมแล้ว เวรเวคสมุสสาทิตา ชื่อว่าเวรเวคสมุสสาทิตา, ได้แก่นางยกขินี. (ผู้อันกำลังแห่งเวรให้อุตสาหะขึ้นพร้อมแล้ว)

นศรามิมุขี

เป็นทวีปทินนาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นศรสส อิมุขัง ยสสาติ นศรามิมุขี, ยกขินี. (นศร + อิมุข)

อิมุขัง อ.หน้าเฉพาะ นศรสส ต่อนศร ยสสา (ยกขินียา) แห่งนางยกขินีใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (สา ยกขินี) อ.นางยกขินีนั้น นศรามิมุขี ชื่อว่านศรามิมุขี, ได้แก่นางยกขินี. (ผู้มีหน้าเฉพาะต่อนศร, มุ่งหน้าต่อเอง)

นามคคทณทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีฉฐฐิตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คณหุนติ เอตถาติ คทณ. (คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ยุบัจจย) กัตตุรูป, อธิกรณสาธนะ

(ทารกา) อ.เด็ก ท. คณหุนติ ย่อมถือ เอตถ (ทิวโส) ในวันนี้ อิติ เพราะเหตุนั้น (เอโส ทิวโส) อ.วันนี้ คทณ ชื่อว่าคทณ. (เป็นที่ถือเอา)

๒. นามสส คทณ นามคคทณ. (นาม + คทณ) ฉฐฐิตปปริสสมาส

คทณ อ.เป็นที่ถือเอา นามสส ซึ่งชื่อ นามคคทณ ชื่อว่านามคคทณ. (เป็นที่ถือเอาชื่อ)

๓. นามคคทณญจ ตํ ทิวโส จาติ นามคคทณทิวโส. (นามคคทณ + ทิวโส) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

นามคคทณ จ อ.เป็นที่ถือเอาซึ่งชื่อด้วย ตํ อ.เป็นที่ถือเอาซึ่งชื่อนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นามคคทณทิวโส ชื่อว่านามคคทณทิวโส. (วันเป็นที่ถือเอาซึ่งชื่อ, วันตั้งชื่อ)

สักขร

เป็นฉันทลักษณ์ปรีดิ์สวัสด มีวิเคราะห์ว่า

สักขร สักขร. (สัก + ขร)

ขร อ.เรือน สักขร แห่งตน สักขร ชื่อว่าสักขร. (เรือนของตน, บ้านของตัวเอง)

วิหารมธุคโต

เป็นฉันทลักษณ์ปรีดิ์สวัสด โดยมีฉันทลักษณ์ปรีดิ์สวัสดอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วิหารสส มธุคโต วิหารมธุคโต. (วิหาร + มธุคโต) ฉันทลักษณ์ปรีดิ์สวัสด

มธุคโต อ.ท่ามกลาง วิหารสส แห่งวิหาร วิหารมธุคโต ชื่อว่าวิหารมธุคโต. (ท่ามกลางวิหาร, กลางวัด)

๒. วิหารมธุคโต คโต วิหารมธุคโต, มคโต. (วิหารมธุค + คโต) ฉันทลักษณ์ปรีดิ์สวัสด

มคโต อ.หนทาง คโต อันไปแล้ว วิหารมธุคโต ในท่ามกลางแห่งวิหาร วิหารมธุคโต ชื่อว่าวิหารมธุคโต, ได้กำหนดทาง. (ที่ไปใจกลางวัด)

วิหารโปกขรณี

เป็นฉันทลักษณ์ปรีดิ์สวัสด มีวิเคราะห์ว่า

วิหารโปกขรณี วิหารโปกขรณี. (วิหาร + โปกขรณี)

โปกขรณี อ.สระโปกขรณี วิหารโปกขรณี วิหารโปกขรณี ชื่อว่าวิหารโปกขรณี. (สระโปกขรณี ใกล้วิหาร)

อุจจาสทโท

เป็นฉันทลักษณ์พบบทกัมมธรรยสวัสด มีวิเคราะห์ว่า

อุจจ โจ จ โส สทโท จาติ อุจจาสทโท. (อุจจ + สทโท)

อุจจ โจ อ.อันตั้งด้วย โส อ.อันตั้งนั้น สทโท จ เป็นเสียงด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อุจจาสทโท ชื่อว่าอุจจาสทโท. (เสียงตั้ง, ร้องตะโกน)

อสกโกนฺตี

เป็นนินบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

น สกโกนฺตี อสกโกนฺตี, อิตฺตี. (น + สกโกนฺตี)

สกโกนฺตี อาจอยู่ น หามิได้ อสกโกนฺตี ชื่อว่าอสกโกนฺตี, ได้แก่หญิง. (ไม่อาจอยู่)

อนฺโตวิหารารามุขี

เป็นทวีปทภินนาธิกรณพหุพีทิสฺมาส โดยมีนินบาตบุพพะ อพยยีสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ
ดั่งนี้

๑. วิหารสฺส อนฺโต อนฺโตวิหารํ. (อนฺโต + วิหาร) นินบาตบุพพะอพยยีสฺมาส
อนฺโต ในภายใน วิหารสฺส แห่งวิหาร อนฺโตวิหารํ ชื่อว่าอนฺโตวิหาร. (ภายในวิหาร,
ภายในวัด)
๒. อนฺโตวิหารสฺส อภิมุขํ ยสฺสาติ อนฺโตวิหารารามุขี, ยกฺขินี. (อนฺโตวิหาร + อภิมุข)
อภิมุขํ อ.หน้าเฉพาะ อนฺโตวิหารสฺส ต่อภายในแห่งวิหาร ยสฺสา (ยกฺขินียา) แห่งนาง
ยักษิณีนีไต (อิตฺติ) มีอยู่ อิตฺติ เพราะเหตุนั้น (สฺา ยกฺขินี) อ.นางยักษิณีนีไต อนฺโตวิหารารามุขี ชื่อว่าอนฺโต-
วิหารารามุขี, ได้แก่นางยักษิณี. (ผู้มีหน้าเฉพาะต่อภายในวิหาร, มุ่งหน้าต่อภายในวัด)

ปริสฺมชฺโฆ

เป็นนินบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปริสฺาย มชฺโฆ ปริสฺมชฺโฆ. (ปริสฺา + มชฺโฆ)

มชฺโฆ อ.ท่ามกลาง ปริสฺาย แห่งบริษัท ปริสฺมชฺโฆ ชื่อว่าปริสฺมชฺโฆ. (ท่ามกลางบริษัท)

ปาทปิฎฺโจ

เป็นนินบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปาทานํ ปิฎฺโจ ปาทปิฎฺโจ. (ปาท + ปิฎฺจ)

ปิฎฺโจ อ.หลัง ปาทานํ แห่งเท้า ท. ปาทปิฎฺโจ ชื่อว่าปาทปิฎฺจ. (หลังเท้า)

ทวารโกฏจกั

เป็นนัฏฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ทวารสส์ โกฏจกั ทวารโกฏจกั. (ทวาร + โกฏจกั)

โกฏจกั อ.ซุ่ม ทวารสส์ แห่งประตู ทวารโกฏจกั ชื่อว่าทวารโกฏจกั. (ซุ่มประตู)

อานนทตเถโร

เป็นวิเสส่นุดตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อานนโท จ โส เถโร จาติ อานนทตเถโร. (อานนท + เถโร)

อานนโท จ อ.พระอานนทด้วย โส อ.พระอานนทนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อานนทตเถโร ชื่อว่าอานนทตเถโร. (พระอานนทผู้เถระ)

มาทิส, พุทโธ

มมิว นั ปสส์ตีติ มาทิส, พุทโธ. (อมุทสททูปปท + ทิส เปกขเถ ในกาารดู, การเห็น + กวิปัจจย) กัตตรูป, กัมมสาธนะ

(โย ปุคคโล) อ.บุคคลใด ปสส์ตีติ ย่อมเห็น นั (ชนั) ซึ่งชนนั้น มั อิว เพียงดั่งว่า ซึ่งเรา อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ชโน) อ.ชนนั้น มาทิส ชื่อว่ามาทิส, ได้แก่พระพุทโธเจ้า. (ผู้เห็นกับด้วยเรา, ผู้เหมือน กับเรา)

สมมุชีกาโว

เป็นนัฏฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สมมุชั อสส์ อตถิติ สมมุชึ, ปุคคโล. (สมมุช + อปัจจย) อัสสตีติตถิต

สมมุชั อ.หน้าพร้อม อสส์ (ปุคคลสส์) แห่งบุคคลนั้น อตถิติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคคโล) อ.บุคคลนั้น สมมุชึ ชื่อว่าสมมุชึ, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีหน้าพร้อม)

๒. สมมุชิสส์ ภาโว สมมุชีกาโว. (สมมุชึ + ภาว) นัฏฐิต์ปปริสส์มาส

ภาโว อ.ความเป็น สมมุชิสส์ (ปุคคลสส์) แห่งบุคคล ผู้มีหน้าพร้อม สมมุชีกาโว ชื่อว่า สมมุชีกาโว. (ความเป็นแห่งผู้มีหน้าพร้อม, ภาวะแห่งผู้พร้อมหน้ากัน)

อทินกุลลา

เป็นอติตรีตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อทิ จ นกุลโล จ อทินกุลลา. (อทิ + นกุล)

อทิ จ อ.งูด้วย นกุลโล จ อ.พังพอนด้วย อทินกุลลา ชื่อว่าอทินกุล. (งูและพังพอน)

อจจนุหนานิ

เป็นอติตรีตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อจฺโฉ จ อนุหนญจ อจจนุหนานิ. (อจจน + อนุหน)

อจฺโฉ จ อ.หมีด้วย อนุหนญจ อ.ไม้สระคร้อด้วย อจจนุหนานิ ชื่อว่าอจจนุหน. (หมีและไม้สระคร้อ)

กาโกพุกา

เป็นอติตรีตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กาโก จ อุกุโก จ กาโกพุกา. (กา + อุกุ)

กาโก จ อ.กาดด้วย อุกุโก จ อ.นกเค้าด้วย กาโกพุกา ชื่อว่ากาโกพุก. (กาและนกเค้า)

กบปฏิจิติกิ, เวร

เป็นทุตียาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กบป จิติกิ กบปฏิจิติกิ, เวร. (กบป + จิติก)

เวร อ.เวร จิติกิ ยันตั้งอยู่ กบป ตลอดกัป กบปฏิจิติกิ ชื่อว่ากบปฏิจิติก, ไต้แก่เวร. (ที่ตั้งอยู่ ตลอดกัป)

เวรปฏิเวร

เป็นสสมาทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เวรญจ ปฏิเวรญจ เวรปฏิเวร. (เวร + ปฏิเวร)

เวร จ อ.เวรด้วย ปฏิเวร จ อ.เวรตอบโต้ด้วย เวรปฏิเวร ชื่อว่าเวรปฏิเวร. (เวรและเวรตอบโต้)

๕. เจพลิงฆาณิกาทีอสุจิติ มกฺขิตํ เจพลิงฆาณิกาทีอสุจิมกฺขิตํ. (เจพลิงฆาณิกาทีอสุจิ + มกฺขิต) ตติยาตฺปปริสฺสมาส

(จານ) อ.ที มกฺขิตํ อันเป็อนแล้ว เจพลิงฆาณิกาทีอสุจิติ ด้วยของไม่สะอาดมีน้ำลายและน้ำมูกเป็นต้น ท. เจพลิงฆาณิกาทีอสุจิมกฺขิตํ ชื่อว่าเจพลิงฆาณิกาทีอสุจิมกฺขิต. (อันเป็อนแล้วด้วยของไม่สะอาดมีน้ำลายและน้ำมูกเป็นต้น)

๖. เจพลิงฆาณิกาทีอสุจิมกฺขิตญจ ตํ จานญจาทิ เจพลิงฆาณิกาทีอสุจิมกฺขิตฏจานํ. (เจพลิงฆาณิกาทีอสุจิมกฺขิต + จาน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

เจพลิงฆาณิกาทีอสุจิมกฺขิตํ จ อ.อันเป็อนแล้วด้วยของไม่สะอาดมีน้ำลายและน้ำมูกเป็นต้น ด้วย ตํ อ.อันเป็อนแล้วด้วยของไม่สะอาดมีน้ำลายและน้ำมูกเป็นต้นนั้น จานํ จ เป็นสถานที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เจพลิงฆาณิกาทีอสุจิมกฺขิตฏจานํ ชื่อว่าเจพลิงฆาณิกาทีอสุจิมกฺขิตฏจาน. (สถานที่อันเป็อนแล้วด้วยของไม่สะอาดมีน้ำลายและน้ำมูกเป็นต้นนั้น)

นิคฺคนธ

เป็นปัญจมีทวิปทฺลยาธิกรณพหุพทีทิสมาส มีวิเคราะหว่า

นิคฺคโต คนโธ อสฺมาติ นิคฺคนธ, จานํ. (นิ + คนธ)

คนโธ อ.กลืน นิคฺคโต ไปปราศแล้ว อสฺมา (จานา) จากที่นั้น อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ จานํ)

อ.ที่นั้น นิคฺคนธ ชื่อว่านิคฺคนธ, ได้แก่สถานที่. (ที่มีกลืนไปปราศแล้ว, ปราศจากกลืน, มีกลืนออกแล้ว)

อสุทฺตฺร

เป็นวิเสสตัดทิต มีวิเคราะหดังนี้

๑. น สฺทฺธํ อสุทฺธํ. (น + สฺทฺธ) นนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส

สุทฺธํ สะอาดแล้ว น หามีได้ อสุทฺธํ ชื่อว่าอสุทฺธ, ได้แก่สถานที่. (อันไม่สะอาดแล้ว)

๒. อิทฺมิเมสํ วิเสเสน อสุทฺธนฺติ อสุทฺตฺร, จานํ. (อสุทฺธ + ตฺรปจฺจย) วิเสสตัดทิต

อิทํ (จาน) อิมสํ (จานาน) อ.- แห่งที่ ท. เหล่านี้หนา -ที่นี้ อสุทฺธํ เป็นที่อันไม่สะอาดแล้ว วิเสเสน โดยพิเศษ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนี้ (อิทํ จาน) อ.ที่นี้ อสุทฺตฺร ชื่อว่าอสุทฺตฺร, ได้แก่สถานที่. (ไม่หมดจดแล้วกว่า, อันไม่สะอาดกว่า, สกปรกกว่า)

บุคคลนุตร

เป็นวิเสสตัทธิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กุจฉิโต คนุโธ อสส่าติ บุคคณฺธํ, จานํ. (กุ + คนุธ) ัญญูฐิทธิปทตูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

คนุโธ อ.กลืน กุจฉิโต อันนำเกียจ อสส (จานสส) แห่งสถานที่นั้น (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ต่อ จาน) อ.สถานที่นั้น บุคคณฺธํ ชื่อว่าบุคคณฺธ, ได้แก่สถานที่. (อันมีกลืนเหมือน)

๒. อิทมิเมลลํ วิเสเสน บุคคณฺธนฺติ บุคคณฺธตรํ, จานํ. (บุคคณฺธ + ตรปจจัย) วิเสสตัทธิต อิทํ (จาน) อิมลล (จานาน) อ.- แห่งที่ ท. เหล่านี้หนา -ที่นี้ บุคคณฺธํ เป็นที่อันมีกลืนเหมือนวิเสเสน โดยพิเศษ (โทธิ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนี้ (อิทํ จาน) อ.ที่นี้ บุคคณฺธตรํ ชื่อว่าบุคคณฺธตร, ได้แก่สถานที่. (อันมีกลืนเหมือนกว่า)

ขนฺติเมตฺโตทกํ

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีอิตรียโคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ขนฺติ จ เมตฺตา จ ขนฺติเมตฺตา. (ขนฺติ + เมตฺตา) อิตฺตฺริยโคทวันทสมาส
ขนฺติ จ อ.ความอดทนด้วย เมตฺตา จ อ.ความปรารถนาดีด้วย ขนฺติเมตฺตา ชื่อว่าขนฺติ-เมตฺตา. (ความอดทนและความปรารถนาดี, ขันติและเมตตา)

๒. ขนฺติเมตฺตาเยว อุกทํ ขนฺติเมตฺโตทกํ. (ขนฺติเมตฺตา + อุทก) อวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส

ขนฺติเมตฺตา เอว อ.ขันติและเมตตานั้นเที่ยว อุทกํ เป็นน้ำ ขนฺติเมตฺโตทกํ ชื่อว่าขนฺติ-เมตฺโตทก. (น้ำคือขันติและเมตตา)

โยนิโสมนสิกาโร

เป็นตติยัตปฺปฺริสสมาส โดยมีอโลปตฺปฺปฺริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มนสิ กรณํ มนสิกาโร. (มนสฺทหฺรูปท + กร กรณ ในกรกระทำ + ฌปจจัย) ภาวรูป, ภาวสาธนะ, อโลปตฺปฺปฺริสสมาส

กรณํ อ.การกระทำไว้ มนสิ ในใจ มนสิกาโร ชื่อว่ามนสิการ. (การกระทำไว้ในใจ)

๒. โยนิโส มนสิกาโร โยนิโสมนสิกาโร. (โยนิโส + มนสิการ) ตติยัตปฺปฺริสสมาส
มนสิกาโร อ.การกระทำไว้ในใจ โยนิโส โดยอุบายอันแนบคาย โยนิโสมนสิกาโร ชื่อว่าโยนิโสมนสิการ. (การทำไว้ในใจโดยอุบายอันแนบคาย)

เวรรูปสมนสงฆาโต

เป็นสัมภาวานาบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีฉฐฐิตูปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหตั้งนี้

๑. เวรลล วูปสมน เวรรูปสมน. (เวร + วูปสมน) ฉฐฐิตูปปริสสมาส
 เวรลล วูปสมน อ.การ ย้งเวร ให้เข้าไปสงบ เวรรูปสมน ชื่อว่าเวรรูปสมน. (การย้งเวรให้เข้าไปสงบ, การทำให้เวรสงบ)
๒. เวรรูปสมน อิติ สงฆาโต เวรรูปสมนสงฆาโต, ธมโม. (เวรรูปสมน + สงฆาโต) สัมภาวานา-
 บุพพทกัมมธารยสมาส
 (ธมโม) อ.ธรรม ปณฺทิตน สงฆาโต อัน- อันบัตถิต -กล่าวแล้ว เวรรูปสมน อิติ
 ว่าการย้งเวรให้เข้าไปสงบวิเศษ เวรรูปสมนสงฆาโต ชื่อว่าเวรรูปสมนสงฆาโต, ได้แก่อธรรม. (กล่าวคือการ
 ย้งเวรให้เข้าไปสงบวิเศษ, กล่าวคือการทำให้เวรสงบวิเศษ)

พุทฺธปจเจกพุทฺธชินาสวา

เป็นอิตริตโรคทวันทสมาส มีวิเคราะหว่า

- พุทฺธา จ ปจเจกพุทฺธา จ ชินาสวา จ พุทฺธปจเจกพุทฺธชินาสวา. (พุทฺธ + ปจเจกพุทฺธ + ชินาสวา)
- พุทฺธา จ อ.พระพุทฺธเจ้า ท. ด้วย ปจเจกพุทฺธา จ อ.พระปจเจกพุทฺธเจ้า ท. ด้วย ชินาสวา จ อ.พระชินาสพ ท. ด้วย พุทฺธปจเจกพุทฺธชินาสวา ชื่อว่าพุทฺธปจเจกพุทฺธชินาสวา. (พระพุทฺธเจ้า พระปจเจกพุทฺธเจ้า และพระชินาสพ)

คตมคฺโค

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

๑. คจฺฉิสฺส เอตฺถาติ คฺโค, มคฺโค. (คฺมฺ คฺตฺมฺทฺธิ ในการไป + ตฺปจจฺย) กัตตฺรูป, อธิกรณ
 สำนะ
 (พุทฺธปจเจกพุทฺธชินาสวา) อ.พระพุทฺธเจ้า พระปจเจกพุทฺธเจ้า และพระชินาสพ ท. คจฺฉิสฺส
 ไปแล้ว เอตฺถ (มคฺเค) ในหนทางนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (อัย มคฺโค) อ.หนทางนี้ คฺโค ชื่อว่าคต,
 ได้แก่อนทาง. (เป็นที่ไปแล้ว)
๒. คโค จ โส มคฺโค จาติ คตมคฺโค. (คต + มคฺโค)
 คโค จ อ.เป็นที่ไปแล้วด้วย โส อ.เป็นที่ไปแล้วนั้น มคฺโค จ เป็นหนทางด้วย อิติ เพราะ

เหตุนั้น คตมคโค ชื่อว่าคตมคค. (หนทางเป็นที่ไปแล้ว)

คาถาปริโยสาน์

เป็นนัฏฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปริโยสยติ เอตถาติ ปริโยสาน์. (ปริปุพพ + อวปุพพ + โส โอลีเต ในการจบลง + ยุ ปัจจัย) กัตตุรูป, อธิกรณสาธนะ

(คาถา) อ.พระคาถา ปริโยสยติ ย่อมจบลง เอตถ (กาล) ในกาลนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ ปริโยสาน์ ชื่อว่าปริโยสาน. (เป็นที่สิ้นสุดลงรอบ)

๒. คาถาย ปริโยสาน์ คาถาปริโยสาน์. (คาถา + ปริโยสาน์)

ปริโยสาน์ อ.เป็นที่สิ้นสุดลงรอบ คาถาย แห่งพระคาถา คาถาปริโยสาน์ ชื่อว่าคาถา-ปริโยสาน. (เป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา, เวลาจบพระคาถา)

สัมปตตปริสา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สัมปตตา จ สา ปริสา จาติ สัมปตตปริสา. (สัมปตตา + ปริสา)

สัมปตตา จ อ.ผู้ถึงพร้อมแล้ว สา อ.ผู้ถึงพร้อมแล้วนั้น ปริสา จ เป็นบริษัทด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สัมปตตปริสา ชื่อว่าสัมปตตปริสา. (บริษัทผู้ถึงพร้อมแล้ว)

สาตติกา

เป็นสหบุพพทพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อตโต อสสา อตตีติ อตติกา, วาจา. (อตถ + อิก) อัสลัตถิต์ทิต

อตโต อ.ประโยชน์ อสสา (วาจาย) แห่งวาจานั้น อตติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา วาจา) อ.วาจานั้น อตติกา ชื่อว่าอตติกา, ได้แก่วาจา. (อันมีประโยชน์)

๒. สห อตติกาย ยา วตตตีติ สาตติกา, เทสนา. (สห + อตติกา) สหบุพพทพหุพีหิสมาส

ยา (เทสนา) อ.เทศนาใด วตตติ ย่อมเป็นไป สห กับ อตติกาย (วาจาย) ด้วยวาจา อันมีประโยชน์ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา เทสนา) อ.เทศนานั้น สาตติกา ชื่อว่าสาตติกา, ได้แก่เทศนา. (อันเป็นไปกับด้วยวาจาอันมีประโยชน์)

ปริปนุโถ

เป็นกัตตุรูป กรณสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

ปริปนุถติ เอเตนาติ ปริปนุโถ. (ปริปุพพ + ปถิ ปีพเน ในการเปียดเบียน + อปัจจย)

(ยกุขินี) อ.นางยักษิณี ปริปนุถติ ย่อมเปียดเบียนรอบ เอเตน (อนุตราเยน) ด้วยอันตรายนี อิติ เพราะเหตุนี้ (อัย อนุตราโย) อ.อันตรายนี ปริปนุโถ ชื่อว่าปริปนุถ. (เป็นเครื่องเปียดเบียนรอบ, อันตราย)

กุจฉิปูริ

เป็นทุตียาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กุจฉิ ปูเรตีติ กุจฉิปูริ, อาหารวตถุ. (กุจฉิสทหุปปท + ปูริ ปูเรเน ในการให้เต็ม + เณปัจจย + อปัจจย) กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ

(ย ออาหารวตถุ) อ.อาหารวตถุเต กุจฉิ ยังก้อง ปูเรติ ย่อมให้เต็ม อิติ เพราะเหตุนี้ (ต ออาหารวตถุ) อ.อาหารวตถุนั้น กุจฉิปูริ ชื่อว่ากุจฉิปูริ, ได้แก่ออาหารวตถุ. (อันยังก้องให้เต็ม, ใสเต็มท้อง)

อคคยาคุมุตตานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีอิตริตโรยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ยาคุ จ ฆตตญจ ยาคุฆตตตานิ. (ยาคุ + ฆตต)

ยาคุ จ อ.ข้าวต้มด้วย ฆตต จ อ.ข้าวส่วยด้วย ยาคุฆตตตานิ ชื่อว่ายาคุฆตต. (ข้าวต้ม และข้าวส่วย)

๒. อคคานิ จ ตานิ ยาคุฆตตตานิ จาติ อคคยาคุมุตตานิ. (อคค + ยาคุฆตต)

อคคานิ จ อ.อันเลิศ ท. ด้วย ตานิ อ.อันเลิศ ท. เหล่านั้น ยาคุฆตตตานิ จ เป็นข้าวต้ม และข้าวส่วยด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อคคยาคุมุตตานิ ชื่อว่ายาคุฆตต. (ข้าวต้มและข้าวส่วยอันเลิศ)

วิหิพทรณกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีนัจฉฐิตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปทรนติ เอตถาติ ปทรณ. (ปปุพพ + หร ปทาเร ในการตี + ยุปัจจย) กัตตุรูป,

อติกรณสาธนะ

(ขนา) อ.ชน ท. ปทรนติ ย่อมซ้อม เอตถ (กาเล) ในเวลานี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (อัย

กาโล) อ.กาลนี้ ปทรณฺ ชื่อว่าปทรณ. (เป็นที่ซ้อม, เป็นที่ดำ)

๒. วิทินฺ ปทรณฺ วิทิปทรณฺ. (วิทฺ + ปทรณ) ฌมฺฐิตฺปฺริสฺสมาล

ปทรณฺ อ.เป็นที่ซ้อม วิทินฺ ซึ่งข้ามเปลือก ท. วิทิปทรณฺ ชื่อว่าวิทิปทรณ. (เป็นที่ซ้อมข้ามเปลือก, เป็นที่ดำข้ามเปลือก)

๓. วิทิปทรณญจ ตํ กาโล จาติ วิทิปทรณกาโล. (วิทิปทรณ + กาล)

วิทิปทรณฺ จ อ.เป็นที่ซ้อมซึ่งข้ามเปลือกด้วย ตํ อ.เป็นที่ซ้อมซึ่งข้ามเปลือกนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น วิทิปทรณกาโล ชื่อว่าวิทิปทรณกาล. (กาลเป็นที่ซ้อมซึ่งข้ามเปลือก, เวลาดำข้าม)

มุสลฺลาลา

เป็นฌมฺฐิตฺปฺริสฺสมาล มีวิเคราะห์ว่า

มุสลฺลลฺ ลาลา มุสลฺลาลา. (มุสลฺ + ลาลา)

ลาลา อ.โรง มุสลฺลลฺ แห่งลาค มุสลฺลาลา ชื่อว่ามุสลฺลาลา. (โรงลาค, โรงกระต๊อง)

อุทกจामी

เป็นฌมฺฐิตฺปฺริสฺสมาล มีวิเคราะห์ว่า

อุทกสฺส จामी อุทกจामी. (อุทก + จामी)

จामी อ.ตุ่ม อุทกสฺส แห่งน้ำ อุทกจामी ชื่อว่าอุทกจामी. (ตุ่มน้ำ)

สงฺการกุฎฺโฆ

เป็นฌมฺฐิตฺปฺริสฺสมาล มีวิเคราะห์ว่า

สงฺการสฺส กุฎฺโฆ สงฺการกุฎฺโฆ. (สงฺการ + กุฎฺโฆ)

กุฎฺโฆ อ.กอง สงฺการสฺส แห่งขยะ สงฺการกุฎฺโฆ ชื่อว่าสงฺการกุฎฺโฆ. (กองขยะ, กองหยากเยื่อ)

คามทวาริ

เป็นฌมฺฐิตฺปฺริสฺสมาล มีวิเคราะห์ว่า

คามสฺส ทวาริ คามทวาริ. (คาม + ทวาร)

ทวาริ อ.ประตู คามสฺส แห่งหมู่บ้าน คามทวาริ ชื่อว่าคามทวาร. (ประตูหมู่บ้าน)

อุจฺฉิฏฺฐทกั

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

อุจฺฉิฏฺฐญจ ตั อุทกญจาติ อุจฺฉิฏฺฐทกั. (อุจฺฉิฏฺฐ + อุทก)

อุจฺฉิฏฺฐญจ อ.อันเป็นเตนด้วย ตั อ.อันเป็นเตนนั้น อุทกญจ เป็นหน้าด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
อุจฺฉิฏฺฐทกั ชื่อว่าอุจฺฉิฏฺฐทก. (น้ำที่เป็นเตน)

คามาทารกา

เป็นสัตตมิตฺตปุริสสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

คาเม ทารกา คามาทารกา. (คาม + ทารก)

ทารกา อ.เด็ก ท. คาเม ในหมู่บ้าน คามาทารกา ชื่อว่าคามาทารก. (เด็กในหมู่บ้าน)

ลกฺขโยคฺคั

เป็นตติยาตฺตปุริสสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

๑. ยฺยชิตฺตพฺพนฺติ โยคฺคั. (ยฺยช โยเค ในการประกอบ + ฌยฺปัจจย) กัมมรูป, กัมมสาธนะ

(กมฺม) อ.กรรม (บุคคลเลน) อันบุคคล ยฺยชิตฺตพฺพํ พึงประกอบ อิติ เพราะเหตุนั้น โยคฺคั
ชื่อว่าโยคฺค. (อันบุคคลพึงประกอบ)

๒. ลกฺขเณ โยคฺคั ลกฺขโยคฺคั. (ลกฺข + โยคฺค)

(กมฺม) อ.กรรม โยคฺคั อันบุคคลพึงประกอบ ลกฺขเณ ด้วยคะแนน ลกฺขโยคฺคั ชื่อว่า
ลกฺขโยคฺค. (อันบุคคลพึงประกอบด้วยคะแนน)

พหิตามั

เป็นนิบาตบุพพกะอัปฺยยีสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

คามาสฺส พหิ พหิตามั. (พหิ + คาม)

พหิ ในภายนอก คามาสฺส แห่งหมู่บ้าน พหิตามั ชื่อว่าพหิตาม. (ภายนอกแห่งหมู่บ้าน)

วิวิตโตกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมมาส มีวิเคราะหว่า
 วิวิตโต จ โส โยกาโล จาติ วิวิตโตกาโล. (วิวิตต + โยกาโล)
 วิวิตโต จ อ.อันสังตแล้วด้วย โส อ.อันสังตแล้วนั้น โยกาโล จ เป็นโอกาสด้วย อิติ เพราะ
 เหตุนั้น วิวิตโตกาโล ชื่อว่าวิวิตโตกาโล. (โอกาสอันสังตแล้ว, ที่สงบ)

อคคยาคุมตตานิ

เป็นนัฎฐิทวีปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาล โดยมีอิตริตรโยคทวันทสมมาส และวิเสสนบุพพทกัมม-
 ธารยสมมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. ยาคู จ ฆตตญจ ยาคูคุมตตานิ. (ยาคู + ฆตต) อิตริตรโยคทวันทสมมาส
 ยาคู จ อ.ข้าวต้มด้วย ฆตต จ อ.ข้าวส่วยด้วย ยาคูคุมตตานิ ชื่อว่ายาคูคุมตต. (ข้าวต้ม
 และข้าวส่วย)

๒. อคคานิ จ ตานิ ยาคูคุมตตานิ จาติ อคคยาคุมตตานิ. (อคค + ยาคูคุมตต) วิเสสน-
 บุพพทกัมมธารยสมมาส

อคคานิ จ อ.อันเลิศ ท. ด้วย ตานิ อ.อันเลิศ ท. เหล่านั้น ยาคูคุมตตานิ จ เป็นข้าวต้ม
 และข้าวส่วยด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อคคยาคุมตตานิ ชื่อว่าอคคยาคุมตต. (ข้าวต้มและข้าวส่วยอันเลิศ)

๓. อคคยาคุมตตานิ อาทิ เยลล ตานิ อคคยาคุมตตานิ, อาหารวตฺตุนิ. (อคคยาคุมตต
 + อาทิ) นัฎฐิทวีปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาล

อคคยาคุมตตานิ อ.ข้าวต้มและข้าวส่วยอันเลิศ ท. อาทิ เป็นต้น เยลล (อาหารวตฺตุนิ) แห่ง
 อาหารวตฺตุนิ ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่, (ตานิ อาหารวตฺตุนิ) อ.อาหารวตฺตุนิ ท. เหล่านั้น อคคยาคุมตตานิ
 ชื่อว่าอคคยาคุมตตาทิ, ได้แก่อาหารวตฺตุนิทั้งหลาย. (มีข้าวต้มและข้าวส่วยอันเลิศเป็นต้น)

พหุปรการา

เป็นนัฎฐิทวีปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาล มีวิเคราะหว่า
 พหุ อุปการา ยสสา ล่า พหุปรการา, สหายิกา. (พหุ + อุปการ)
 อุปการา อ.อุปการะ ท. พหุ มาก ยสสา (สหายิกาย) ของหญิงสหายใด (อตฺติ) มีอยู่, (ล่า
 สหายิกา) อ.หญิงสหายนั้น พหุปรการา ชื่อว่าพหุปรการา, ได้แก่หญิงสหาย. (ผู้มีอุปการะมาก)

ถลฎจัน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ถลฎจ ต จานญจาทิ ถลฎจัน. (ถล + จาน)
 ถลฎจ อ.อันเป็นที่ตอด้วย ต อ.อันเป็นที่ตอขึ้น จานญจ เป็นสถานที่ด้วย อิติ เพราะเหตุ
 นั้น ถลฎจัน ชื่อว่าถลฎจัน. (ที่ตอ)

นิหนฎจัน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 นิหนญจ ต จานญจาทิ นิหนฎจัน. (นิหน + จาน)
 นิหนญจ อ.อันเป็นที่ลุ่มด้วย ต อ.อันเป็นที่ลุ่มนั้น จานญจ เป็นสถานที่ด้วย อิติ เพราะเหตุ
 นั้น นิหนฎจัน ชื่อว่านิหนฎจัน. (ที่ลุ่ม)

เสสขนา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 เสส่า จ เต ขนา จาทิ เสสขนา. (เสส + ขน)
 เสส่า จ อ.ผู้เหลือด้วย เต อ.ผู้เหลือ ท. เหล่านั้น ขนา จ เป็นขนด้วย อิติ เพราะเหตุ
 นั้น เสสขนา ชื่อว่าเสสขน. (ขนผู้เหลือ)

กตสสส์

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 กตญจ ต สสส์ญจาทิ กตสสส์. (กต + สสส์)
 กตญจ อ.อันถูกกระทำแล้วด้วย ต อ.อันถูกกระทำแล้วนั้น สสส์ญจ เป็นข้าวกล้าด้วย อิติ
 เพราะเหตุนี้ กตสสส์ ชื่อว่ากตสสส์. (ข้าวกล้าที่ขนเหล่าอื่นทำแล้ว)

อติอุทกั

เป็นปาทีบุพพทกัम्मธารยสัมาส มีวิเคราะห์ว่า

อติกั อุทกั อติอุทกั. (อติ + อุทก)

อุทกั อ.น้ำ อติกั อันย้งเกิน อติอุทกั ชื่อว่าอติอุทก. (น้ำมากเกินไป)

อโนทกั

เป็นปาทีบุพพทกัम्मธารยสัมาส มีวิเคราะห์ว่า

อปปิ อุทกั อโนทกั. (น + อุทก)

อุทกั อ.น้ำ อปปิ อันน้อย อโนทกั ชื่อว่าอโนทก. (น้ำน้อยไป)

สัพพุจฺจิทุพพุจฺจิกาโว

เป็นนัฎฐิตัปปุริสสัมาส โดยมีปาทีบุพพทกัम्मธารยสัมาส ๒ ครั้ง และอิติริไตรโคทวันทสัมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สันุทรา วุจฺจิทุ สัพพุจฺจิทุ. (สั + วุจฺจิทุ) ปาทีบุพพทกัम्मธารยสัมาส

วุจฺจิทุ อ.ฝน สันุทรา อันดี สัพพุจฺจิทุ ชื่อว่าสัพพุจฺจิทุ. (ฝนดี)

๒. ทุจฺจิทุ วุจฺจิทุ ทุพพุจฺจิทุ. (ทุ + วุจฺจิทุ) ปาทีบุพพทกัम्मธารยสัมาส

วุจฺจิทุ อ.ฝน ทุจฺจิทุ อันไม่ดี ทุพพุจฺจิทุ ชื่อว่าทุพพุจฺจิทุ. (ฝนไม่ดี, ฝนแล้ง)

๓. สัพพุจฺจิทุ จ ทุพพุจฺจิทุ จ สัพพุจฺจิทุทุพพุจฺจิทุโย. (สัพพุจฺจิทุ + ทุพพุจฺจิทุ) อิติริไตรโคทวันท-
สัมาส

สัพพุจฺจิทุ จ อ.ฝนดีด้วย ทุพพุจฺจิทุ จ อ.ฝนไม่ดีด้วย สัพพุจฺจิทุทุพพุจฺจิทุโย ชื่อว่าสัพพุจฺจิทุ-
ทุพพุจฺจิทุ. (ฝนดีและฝนไม่ดี)

๔. สัพพุจฺจิทุทุพพุจฺจิทุ นัฎฐิตัปปุริส-
สัมาส

ภาโว อ.ความเป็น สัพพุจฺจิทุทุพพุจฺจิทุ นัฎฐิตัปปุริสสัมาส สัพพุจฺจิทุทุพพุจฺจิทุภาโว ชื่อว่า
สัพพุจฺจิทุทุพพุจฺจิทุภาโว. (ความเป็นแห่งฝนดีและฝนแล้ง)

ถลนินุหนาน

เป็นอิตริตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ถลนญจ นินุญจ ถลนินุหนาน.

ถล ๑ อ.ที่ตอด้วย นินุ ๑ อ.ที่ลุ่มด้วย ถลนินุหนาน ชื่อว่าถลนินุ. (ที่ตอและที่ลุ่ม)

ยาคุมตตาทิน

เป็นฉฐฐทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีสมาหารทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ยาคุ ๑ ฏตตญจ ยาคุมตต. (ยาคุ + ฏตต) สมาหารทวันทสมาส

ยาคุ ๑ อ.ข้าวต้มด้วย ฏตต ๑ อ.ข้าวส่วยด้วย ยาคุมตต ชื่อว่ายาคุมตต. (ข้าวต้มและข้าวส่วย)

๒. ยาคุมตต อาทิ เยลลิตานิ ยาคุมตตาทิน, อาหารวตฺตุนิ. (ยาคุมตต + อาทิ) ฉฐฐทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

ยาคุมตต อ.ข้าวต้มและข้าวส่วย อาทิ เป็นต้น เยลลิตานิ (อาหารวตฺตุนิ) แห่งอาหารวตฺตุนิ. เหล่าใด (อตฺติ) มีอยู่, (ตานิ อาหารวตฺตุนิ) อ.อาหารวตฺตุนิ. เหล่านั้น ยาคุมตตาทิน ชื่อว่ายาคุมตตาทิ, ได้แก่อาหารวตฺตุนิทั้งหลาย. (มีข้าวต้มและข้าวส่วยเป็นต้น)

สกลนศรวาลิน

เป็นสัดตมิตปฺปฺริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สกลญจ ตํ นครญจาทิ สกลนศร. (สกล + นคร) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

สกล ๑ อ.ทั้งสิ้นด้วย ตํ อ.ทั้งสิ้นนั้น นครญจ เป็นนครด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น สกลนศร ชื่อว่าสกลนศร. (นครทั้งสิ้น, ทั้งเมือง)

๒. สกลนศเร วสนฺติ ลีเสนาติ สกลนศรวาลิน, ชนา. (สกลนศร + วสนฺติ นินวเส ในการอยู่ + ฌปจจย) กตฺตรูป, ตสสิสสาธนะ, เป็นสัดตมิตปฺปฺริสสมาส

(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด วสนฺติ ย่อมอยู่ สกลนศเร ในนครทั้งสิ้น ลีเสนา โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น สกลนศรวาลิน ชื่อว่าสกลนศรวาลิน, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้อยู่ในนครทั้งสิ้นโดยปกติ)

ลามาคคปุตตา

เป็นทิตติยาตปุริสสมาส โดยมีวิเสสนุตตรบทกัมมธารยอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ลามโก จ โส อคโค จาติ ลามคโค. (ลาม + อคค) วิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส
ลามโก จ อ.ลามด้วย โส อ.ลามนั้น อคโค จ เป็นอันเลิศด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ลามคโค
ชื่อว่าลามาคค. (ลามอันเลิศ)

๒. ลามคคฺ ปตตา ลามคคปุตตา, ยกฺขินี. (ลามคค + ปตตา) ทิตติยาตปุริสสมาส
(ยกฺขินี) อ.นางยักษิณี ปตตาผู้ถึงแล้ว ลามคคฺ ซึ่งลามอันเลิศ ลามคคปุตตา ชื่อว่า
ลามคคปุตตา, ได้แก่นางยักษิณี. (ผู้ถึงลามอันเลิศ)

มหาปริวารา

เป็นภักขิณีทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนโต ปริวารโ ยสฺสาติ มหาปริวารา, ยกฺขินี. (มหนต + ปริวาร)

ปริวารโ อ.ปริวาร มหนโต อันใหญ่ ยสฺสา (ยกฺขินิยา) ของนางยักษิณีนั้น (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (สา ยกฺขินี) อ.นางยักษิณีนั้น มหาปริวารา ชื่อว่ามหาปริวารา, ได้แก่นางยักษิณี. (ผู้มี
ปริวารใหญ่, ผู้มีปริวารมาก)

สลากมตตานิ

เป็นตติยาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สลากาย คเหตุพพานิ มตตานิ สลากมตตานิ. (สลากา + มตต) ลป คเหตุพพ คัพพ
ท่ามกลางสมาส, เป็นมัจฉโลปสมาส

มตตานิ อ.ภัตฺร ท. (ภิกฺขุทฺติ) คเหตุพพานิ อัน- อันภิกษุ ท. -พึงถือเอา สลากาย ตามสลาก
สลากมตตานิ ชื่อว่าสลากมตต. (ภัตฺรที่ภิกษุพึงถือเอาตามสลาก, สลากภัตฺร)

คำศัพท์กริยานำรู้

ศัพท์กริยาคุณพากย์ (อาชยต - กิตก์)

อกตถ	อ + กร กรณ ในการกระทำ + ตถ	ได้กระทำแล้ว
อกริตถ	อ + กร กรณ ในการกระทำ + ตถ	ได้กระทำแล้ว
อกริ	อ + กร กรณ ในการกระทำ + อี	ได้กระทำแล้ว
อกรี	อ + กร กรณ ในการกระทำ + อี	ได้กระทำแล้ว
อกาลี	อ + กร กรณ ในการกระทำ + อี	ได้กระทำแล้ว
อกกมล	อา + กมุ ปทวิกเจเป ในการก้าวเท้า + อ + ลี	ย่อมเหยียบ, เหยียบอยู่, จะเหยียบ
อกกมิ	อา + กมุ ปทวิกเจเป ในการก้าวเท้า + อี	เหยียบแล้ว
อกกมุจ	อา + กุส อกโกเส ในการดำ + ต	(อัน...) ดำแล้ว
อกกเมย	อา + กมุ ปทวิกเจเป ในการก้าวเท้า + อ + เยย	พึงเหยียบ, ควรเหยียบ
อกขาทิ	อา + ขา กถน ในการกล่าว + อ + ทิ	จงบอก, บอกเถิด, ขอจงบอก
อกโกจนิ	อา + กุส อกโกเส ในการดำ + อี	ดำแล้ว
อกโกสนติ	อา + กุส อกโกเส ในการดำ + อ + อนติ	ย่อมดำ
อกโกสิสุ	อา + กุส อกโกเส ในการดำ + อู	ดำแล้ว
อกสู	อ + กร กรณ ในการกระทำ + อู	ได้กระทำแล้ว
อคมาลี	อ + คมุ คติมติ ในการไป + อี	ได้ไปแล้ว
อจฉินัน	อา + ฉิทิ ทวิชากรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ต	(อัน...) แบ่งจึงแล้ว
อจฉิ	อ + จิ ชเย ในความชนะ + นา + อี	ได้ชนะแล้ว
อจฉลี	อ + จิ ชเย ในความชนะ + อี	ได้ชนะแล้ว
อญขาทิ	อญชู มิสส์เน ในการทา, เจิม + อ + ทิ	จงหยอด, หยอดเถิด, ขอจงหยอด
อญขาลี	อญชู มิสส์เน ในการทา, เจิม + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้หยอดแล้ว
อญจาลี	อ + จา คตินิวตติมติ ในการห้ามการไป + อี	ได้ยืนแล้ว, ได้ดำรงอยู่แล้ว
อตุติ	อส ภูวิ ในความมี ความเป็น + อ + ติ	มีอยู่
อทาลี	อ + ทา ทาเน ในการให้ + อี	ได้ให้แล้ว
อททกชี	อ + ทิส เปกษณ ในการดู, การเห็น + อี	ได้เห็นแล้ว
อททล	อ + ทิส เปกษณ ในการดู, การเห็น + อ + อา	ได้เห็นแล้ว, ได้ทอดพระเนตรแล้ว
อทสู	อ + ทา ทาเน ในการให้ + อู	ได้ให้แล้ว

อสนิม	อส ภาวิ ในความมี, ความเป็น + อ + มิ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
อหาลิ	อ + ทร ทรณะ ในการนำไป + อี	ได้ถือเอาแล้ว, ได้ลักขโมยแล้ว
อหะลุ	อ + หุ สัตต่าย ในความมี, ความเป็น + อู๋	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว
อโหสิ	อ + หุ สัตต่าย ในความมี, ความเป็น + อี	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว
อากงขลิ	อา + กจิ อัจฉาย ในความปรารถนา + อ + ลี	ย่อมหวัง, ย่อมปรารถนา
อาคจฉลิสลามี	อา + คมุ คติมติ ในการไป + สลามี	จักมา
อาคต	อา + คมุ คติมติ ในการไป + ต	มาแล้ว
อาคมิ	อา + คมุ คติมติ ในการไป + อี	มาแล้ว
อาจิกงถ	อา + จิกง กถเน ในการกล่าว + อ + ถ	จงบอก, บอกเถิด, ขอจงบอก
อาจิกงนุติ	อา + จิกง วยตติย วาจาย ในการพูดขัด +อ+อนุติ	บอกอยู่, ย่อมบอก, จะบอก
อาจิกง	อา + จิกง วยตติย วาจาย ในการพูดขัด +อ+ทิ	จงบอก, บอกเถิด, ขอจงบอก
อาจิกงิสลติ	อา + จิกง วยตติย วาจาย ในการพูดขัด + สลติ	จักบอก
อาจิกงิสลามี	อา + จิกง วยตติย วาจาย ในการพูดขัด + สลามี	จักบอก
อาจิกงิ	อา + จิกง วยตติย วาจาย ในการพูดขัด + อี	บอกแล้ว
อานาเปลิ	อา + นี นเย ในการนำไป + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้นำมาแล้ว
อาปุจจนุติ	อา + ปุจจ ปุจจเน ในการถาม + อ + อนุติ	ย่อมถามโดยเอื้อเพื่อ, ย่อมบอกลา
อาปุจจนาทิ	อา + ปุจจ ปุจจเน ในการถาม + อ + ทิ	จงถามโดยเอื้อเพื่อ, จงบอกลา
อาปุจจนิต	อา + ปุจจ ปุจจเน ในการถาม + ต	(อัน...) ถามโดยเอื้อเพื่อแล้ว
อารภา	อา + รภา ภาภเส ในความเริ่มต้น + อี	เริ่มแล้ว, ปรารถแล้ว
อาราเขตพพ	อา + ราธ โตสเน ในความยินดี + ณะ + ตพพ	(ยัง...) พึงให้ยินดี
อาลิญจถ	อา + ลิจ จรณะ ในการไหล, รต, ราด + อ + ถ	ขอจงหยุด, ขอจงรต (ร.)
อาท	พฐ วยตติย วาจาย ในการพูดขัด + อ	กล่าวแล้ว (ปโรกษา)
อาทริ	อา + ทร ทรณะ ในการนำไป + อี	นำมาแล้ว
อาท	พฐ วยตติย วาจาย ในการพูดขัด + อ	กล่าวแล้ว
อาทสุ	พฐ วยตติย วาจาย ในการพูดขัด + อ	กล่าวแล้ว
อาเนยย์	อา + นี นเย ในการนำไป + อ + เอยย์	พึงนำมา
อาเนสลามี	อา + นี นเย ในการนำไป + สลามี	จักนำมา
อาโรเจยยาถ	อา + รุจ เทสเน ในการบอก, แสดง +ณ+เอยยาถ	พึงบอก (จ.)

อาโรเจยยาสี	อา + รุจ เทสเน ในการกล่าว, แสดง + เณ+เอยยาสี ฟังบอก (จ.)
อาโรเจสิ	อา + รุจ เทสเน ในการบอก, แสดง + เณ + อี บอกแล้ว (จ.)
อาโรเจสุ	อา + รุจ เทสเน ในการบอก, แสดง + เณ + อุมุ บอกแล้ว (จ.)
อิจจติ	อิสุ อิจจาย ในความปรารถนา + อ + ติ ย่อมปรารถนา
อุชฌายีสุ	อุ + เณ จินตาย ในความคิด, เฟง, เผา + อุมุ ยกโทษแล้ว
อุฏฺฐเจติ	อุ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + ทิ จงลุกขึ้น
อุฏฺฐเจติ	อุ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี ตั้งขึ้นแล้ว, ลุกขึ้นแล้ว
อุฏฺฐจาติ	อุ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + ติ ย่อมตั้งขึ้น, ย่อมลุกขึ้น
อุฏฺฐจาเปติ	อุ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ณาเป+ทิ (ยัง...) จงให้ตั้งขึ้น, จงให้ลุกขึ้น
อุฏฺฐจิต	อุ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต ตั้งขึ้นแล้ว, ลุกขึ้นแล้ว
อุทปาติ	อุ + อ + ปท คติมฺหิ ในการไป, ถึง + ย + อี ได้เกิดขึ้นแล้ว
อุปฺภูจฺหต	อุป + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + ถ จงอุปัฏฐาก, จงบำรุง
อุปฺภูจาติ	อุป + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + ติ ย่อมปรากฏ, ย่อมบำรุง
อุปนฺนยฺหนติ	อุป + นท พนฺธเน ในการผูก + ย + หนติ ย่อมเข้าไปผูกไว้ (ทิ.)
อุปฺสम्मติ	อุป + สฺมฺ อุปฺสฺเม ในการเข้าไปสงบ + ย + ติ ย่อมเข้าไปสงบ (ทิ.)
อุปาตมิ	อุป + อา + ตมฺ คติมฺหิ ในการไป + อี เข้ามาใกล้แล้ว, เข้ามาหาแล้ว
อุปฺปชฺชติ	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + ติ ย่อมเกิดขึ้น (ทิ.)
อุปฺปชฺชํ	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + อี เกิดขึ้นแล้ว, อุบัติขึ้นแล้ว (ทิ.)
อุปฺปนฺน	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป, ถึง + ต เกิดขึ้นแล้ว
อุยฺโยเชสิ	อุ + ยฺชฺ โยเค ในการประกอบ + เณ + อี ส่งไปแล้ว (จ.)
อุเปมิ	อุป + อี คติมฺหิ ในการไป, การถึง + อ + มิ ย่อมเข้าถึง
เอตุ	อา + อี คติมฺหิ ในการไป + อ + ตฺ จงมา
เอติ	อา + อี คติมฺหิ ในการไป + อ + ทิ จงมา
โอดริ	อว + ตร ตรเณ ในการข้ามไป + อี ข้ามลงแล้ว
โอดาเรนฺติ	อว + ตร ตรเณ ในการข้ามไป + เณ + หนติ (ยัง...) ย่อมให้ข้ามลง
โอนมาเปสิ	อว + นมฺ นเต ในการน้อมไป + ณาเป + อี (ยัง...) ให้น้อมลงแล้ว
โอรทติ	อว + วท วยตฺติยํ วาจาญ ในการพูดขัด + อ + ติ ย่อมกล่าวสวน
โอลเเกสิ	อว + โลก ทสฺสเน ในการดู, การเห็น + เณ + อี แลดูแล้ว, ตรวจสอบแล้ว (จ.)

โอสถเภสัชสนธิ	อว + โสภ ทสฺสเน ในการตฺว + เณ + สฺสนฺติ	จักแลตฺว, จักตฺรวจตฺว (จ.)
โอสถเภสัชสามิ	อว + โสภ ทสฺสเน ในการตฺว + เณ + สฺสามิ	จักแลตฺว, จักตฺรวจตฺว (จ.)
กตตพพ	กร กรณ ในการกระทำ + ตพพ	(อัน...) พึ่งกระทำ
กต	กร กรณ ในการกระทำ + ต	(อัน...) กระทำแล้ว
กถิต	กถ กถเน ในการกล่าว + ต	(อัน...) กล่าวแล้ว
กนฺทสิ	กนฺท โรทเน ในการร้องไห้, คร่ำครวญ + อ + สิ	ย่อมคร่ำครวญ
กนฺทิสฺ	กนฺท โรทเน ในการร้องไห้, คร่ำครวญ + อฺ	คร่ำครวญแล้ว
กริ	กร กรณ ในการกระทำ + โอิ	กระทำแล้ว
กริตต	กร กรณ ในการกระทำ + ตต	กระทำแล้ว
กริสฺสาม	กร กรณ ในการกระทำ + สฺสาม	จักกระทำ
กริสฺสามิ	กร กรณ ในการกระทำ + สฺสามิ	จักกระทำ
กาดพพ	กร กรณ ในการกระทำ + ตพพ	(อัน...) พึ่งกระทำ
การิต	กร กรณ ในการกระทำ + เณ + ต	(อัน...) ให้กระทำแล้ว
การะสิ	กร กรณ ในการกระทำ + เณ + อี	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว
กิลมิสฺสถ	กิลมฺ เจเท ในความเหน็ดเหนื่อย + สฺสถ	จักลำบาก
กิลมิสฺสนฺติ	กิลมฺ เจเท ในความเหน็ดเหนื่อย + สฺสนฺติ	จักลำบาก
กิลเมขฺย	กิลมฺ เจเท ในความเหน็ดเหนื่อย + อ + เอยฺย	พึ่งลำบาก
กเถถ	กถ กถเน ในการกล่าว + เณ + ถ	ย่อมกล่าว (จ.)
กเถยฺยถ	กถ กถเน ในการกล่าว + เณ + เอยฺยถ	พึ่งกล่าว (จ.)
กเถสิ	กถ กถเน ในการกล่าว + เณ + อี	กล่าวแล้ว, ตรัสแล้ว (จ.)
กเรยฺย	กร กรณ ในการกระทำ + โอิ + เอยฺย	พึ่งกระทำ
กโรติ	กร กรณ ในการกระทำ + โอิ + ติ	อยู่กระทำ, ย่อมกระทำ, จะกระทำ
กโรสิ	กร กรณ ในการกระทำ + โอิ + สิ	อยู่กระทำ, ย่อมกระทำ, จะกระทำ
ขมถ	ขมฺ สฺทเน ในความอดกลั้น + อ + ถ	จงอดโทษ
ขมาเปมิ	ขมฺ สฺทเน ในความอดทน + ณาเป + มิ	(ยัง...) จงให้อดโทษ
ขมาเปติ	ขมฺ สฺทเน ในความอดทน + ณาเป + ทิ	(ยัง...) จงให้อดโทษ
ขาติ	ขาท ภกฺขเน ในการกิน + อี	เคี้ยวกินแล้ว
ขาทิต	ขาท ภกฺขเน ในการกิน + ต	(อัน...) เคี้ยวกินแล้ว

คจจ, คจจนาท	คมุ คติมฺทิ ในการไป + อ + ทิ	จงไป
คจจถ	คมุ คติมฺทิ ในการไป + อ + ถ	จะไป, ย่อมไป, ไปอยู่, จงไป
คจจณฺติ	คมุ คติมฺทิ ในการไป + อ + อนุติ	ย่อมไป
คจฺเจยฺยาสี	คมุ คติมฺทิ ในการไป + อ + เอยฺยาสี	พึงไป
คณฺทาท	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + ทิ	จงถือเอา
คณฺท	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + ฮี	ถือเอาแล้ว
คณฺเทยฺยาม	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + เอยฺยาม	พึงถือเอา, พึงรับ
คต	คมุ คติมฺทิ ในการไป + ต	ไปแล้ว
คมิฺมฺทา	คมุ คติมฺทิ ในการไป + มฺทา	ไปแล้ว
คมิฺสฺสามิ	คมุ คติมฺทิ ในการไป + สฺสามิ	จักไป
ขฺกฺยติ	ขฺกฺย ฆฺกฺยเน ในการสืบทอด + เณ + ย + เต	(อัน...) ย่อมไม่สืบทอด
จงฺกมฺติ	กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + ทิ	ย่อมจงกรม
จฺริสฺสฺติ	จฺร จฺรเณ ในการประพฤติ + สฺสฺติ	จักประพฤติ
จฺนฺตย	จฺนฺต จฺนฺตํ ในความคิด + ณฺย + ฮี	คิดแล้ว (จ.)
จฺนฺตยฺตฺถ	จฺนฺต จฺนฺตํ ในความคิด + ณฺย + ตฺถ	คิดแล้ว (จ.)
จฺนฺเตลล	จฺนฺต จฺนฺตํ ในความคิด + เณ + ฮี	ย่อมคิด, คิดแล้ว (จ.)
จฺริยติ	จฺริ + อายฺยํจจฺย อจฺจเรตฺเต ในอรรถประพฤติ + ทิ	ประพฤติเข้าอยู่
จฺต	จฺ จฺวเน ในการเคลื่อน + ต	เคลื่อนแล้ว
จฺทฺเจนฺติ	จฺทฺท ฆฺกฺกฺยเน ในการทิ้ง + เณ + อนุติ	ย่อมทิ้ง (จ.)
จฺนฺทิสฺสามิ	จฺนฺท ทฺวิธากรเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + สฺสามิ	จักตัด (รฐ.)
ชฺชฺชฺริต	ชฺร วโยทานมฺทิ ในการเลื่อมแห่งวัย + ต	คร่ำคร่าแล้ว
ชฺทิสฺสามิ	ทฺ จาเค ในการสละ + สฺสามิ	จักละ, จักสละ
ชฺต	ชฺน ชฺนเน ในการเกิด + ต	เกิดแล้ว
ชฺนํมิ	ณฺ อวโพธเน ในการรู้ + นา + มิ	ย่อมรู้
ชฺนํลล	ณฺ อวโพธเน ในการรู้ + นา + ลล	ย่อมรู้, รู้อยู่, จะรู้
ชฺนํลลํสามิ	ณฺ อวโพธเน ในการรู้ + นา + สฺสามิ	จักรู้
ชฺนํมุ	ณฺ อวโพธเน ในการรู้ + นา + เอยฺยาม	พึงรู้
ชฺต	ชฺ ชฺเย ในความชนะ + ต	(อัน...) ชนะแล้ว

จืด	จืด	วโยทานิมฺหิ ในความเสื่อมวัย + อ + ต	จงดร่าคร่า
จิวีสลามี	จิว	ปามณฺชาเรณ ในกาทรงไว้ซึ่งชีวิต + สลามี	จักเป็นอยู่
ฉาต	ฉา	อวโพธเน ในกาทรู + ต	(อัน...) รู้แล้ว
จปาเปติ	ถป	จปเน ในกาตั้งไว้ + ฉาเป + ทิ	(ยัง...) ใหตั้งไว้, ใหดำรงอยู่
จิต	จา	คตนิวตตมฺหิ ในกาหยุดกาไป + ต	ยืนแล้ว, ดำรงอยู่แล้ว, ตั้งอยู่แล้ว
ติภิจฉาเปติ	ภิต	โรคาปนยเน ในกาเนาอกไปซึ่งโรค + ฉ+ฉาเป+ทิ (ยัง...) จงให้เยียวยา	
ติฏฺจติ	จา	คตนิวตตมฺหิ ในกาหยุดกาไป + อ + ต	ตั้งอยู่, ยืนอยู่, ดำรงอยู่
ติฏฺจถ	จา	คตนิวตตมฺหิ ในกาหยุดกาไป + อ + ถ	จงยืน, จงคอยอยู่
ติฏฺจสิ	จา	คตนิวตตมฺหิ ในกาห้ามกาไป + อ + สิ	ยอมตั้งอยู่
ตุฏฺจ	ตุส	ปีติมฺหิ ในความยินดี + ต	ยินดีแล้ว
ทสฺสติ	ทา	ทาเน ในกาให้ + สฺสติ	จักให้
ทสฺเสสิ	ทิส	อุจจาเรณ ในกาสวด, แสดง + เณ + ฮี	แสดงแล้ว (จ.)
ทาตพพ	ทา	ทาเน ในกาให้ + ตพพ	(อัน...) พึงให้, ครวให้
ทิฏฺจ	ทิส	เปกฺขเณ ในกาดู, กาเห็น + ต	(อัน...) เห็นแล้ว
ทินน	ทา	ทาเน ในกาให้ + ต	(อัน...) ใหแล้ว
ทิสฺสติ	ทิส	เปกฺขเณ ในกาดู, กาเห็น + ย + เต	(อัน...) ย่อมเห็น, ย่อมปรากฏ
ทียนติ	ทา	ทาเน ในกาให้ + ย + อนฺเต	(อัน...) ใหอยู่
ทุกฺขิต	ทุกฺข	ทุกฺขเน ในความเป็นทุกฺข์, ล้าปาก + ต	มีความทุกฺข์แล้ว
เทติ	ทา	ทาเน ในกาให้ + อ + ต	ยอมให้, ใหอยู่, จะให้
เทถ	ทา	ทาเน ในกาให้ + อ + ถ	จงให้, ใหเกิด, ขอจงให้
เทมิ	ทา	ทาเน ในกาให้ + อ + มิ	ยอมให้, ใหอยู่, จะให้
เทสิต	ทิส	อุจจาเรณ ในกาสวด, แสดง + เณ + ต	(อัน...) แสดงแล้ว
เทหิ	ทา	ทาเน ในกาให้ + อ + ทิ	จงให้
เทเสติ	ทิส	อุจจาเรณ ในกาสวด, แสดง + เณ + ต	ยอมแสดง, แสดงอยู่, จะแสดง (จ.)
เทเสนฺติ	ทิส	อุจจาเรณ ในกาสวด, แสดง + เณ + อนฺติ	ยอมแสดง (จ.)
เทเสสฺลามี	ทิส	อุจจาเรณ ในกาสวด, แสดง + เณ + สฺลามี	จักแสดง (จ.)
ธาวเรติ	ธว	ธาวเรณ ในกาทรงไว้ + เณ + ทิ	จงทรงไว้ (จ.)
นฏฺจ	นส	อทสฺสเน ในกาไม่เห็น + ต	ฉิบหายแล้ว

นสฺสติ	นสฺ อทสฺสเน ในกาไรไม่เห็น + ย + ติ	ย่อมฉิบหายไป, ย่อมเสี้ยนหายไป (ท.)
สฺมปชฺชติ	สฺ + ปท คติมฺทึ ในกาไรไป + ย + ติ	ย่อมถึงพร้อม (ท.)
นสฺสนฺตุ	นสฺ นาสเ ในความฉิบหาย + ย + อนฺตุ	จงฉิบหาย (ท.)
นสฺสํมิ	นสฺ อทสฺสเน ในกาไรไม่เห็น + ย + มิ	ย่อมฉิบหาย (ท.)
นาตมิสฺสถ	น + อา + คมฺ คติมฺทึ ในกาไรไป + สฺสถ	จักไม่มา, จักไม่มาแล้ว
นาทาสี	น + อ + ทา ทาเน ในกาไรให้ + อี	ไม่ได้ให้แล้ว
นาททสํม	น + ทิสฺ เปกฺขณ ในกาไรดู, เห็น + อ + ม	ย่อมไม่เห็น
นาลตฺถ	น + อ + ลภ ลาภ ในกาไรได้ + อี	ไม่ได้ได้แล้ว
นาลกฺขิ	น + อ + สกฺ สติมฺทึ ในความสามารถ + อุณา + อี	ไม่ได้อาจแล้ว
นาลิต	นสฺ อทสฺสเน ในกาไรไม่เห็น + เณ + ต	(อัน...) ให้ฉิบหายแล้ว
นาลเสสิ	นสฺ นาสเ ในความพินาศ + เณ + โอ	(ยัง...) ให้ฉิบหายแล้ว
นิกฺขมิ	นิ + กมฺ ปทวิกฺเขเป ในกาไรก้าวเท้า + อี	ออกไปแล้ว
นิตฺตณฺทิสฺสํมิ	นิ + คท อุปาทาเน ในกาไรถือเอา + ณฑทา + สฺสํมิ	จักข่ม
นิปชฺชนฺติ	นิ + ปท คติมฺทึ ในกาไรไป + ย + อนฺติ	ย่อมนอน (ท.)
นิปชฺชาเปสิ	นิ + ปท คติมฺทึ ในกาไรไป-ถึง + ย + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้นอนแล้ว
นิปชฺชํ	นิ + ปท คติมฺทึ ในกาไรไป + ย + อี	นอนแล้ว (ท.)
นิพฺพตฺติ	นิ + วตฺ วตฺตเน ในกาไรเป็นไป + อี	บังเกิดแล้ว
นิพฺพตฺติสฺสติ	นิ + วตฺ วตฺตเน ในกาไรเป็นไป + สฺสติ	จักบังเกิด
นิพฺพตฺเตยฺย	นิ + วตฺ วตฺตเน ในกาไรเป็นไป + อ + เอยฺย	พึงบังเกิดขึ้น
นิพฺพาเป	นิ + วา คติพฺนุตฺคนฺธสฺ ในกาไรไป, ผูก, เบียดเบียด + ณาเป + เอยฺยาสี (ยัง...) พึงให้ดับ	
นิพฺพุต	นิ + วา คติพฺนุตฺคนฺธสฺ ในกาไรไป, ผูก, เบียดเบียด + ต ดับแล้ว	
นียฺยาเทสิ	นิ + ยต นียฺยาตเน ในกาไรมอบให้ + เณ + อี	มอบให้แล้ว (จ.)
นิวตฺตาที	นิ + วตฺ วตฺตเน ในกาไรเป็นไป + อ + ที	จงกลับ
นิวตฺตีสฺ	นิ + วตฺ วตฺตเน ในกาไรเป็นไป + อฺ	กลับแล้ว
นิวาเรสิ	นิ + วร อวารณ ในกาไรปิดกั้น + เณ + อี	ห้ามแล้ว (จ.)
นินฺนฺน	นิ + สท นินฺนฺน ในกาไรนั่ง + ต	นั่งแล้ว
นินฺนฺตติ	นิ + สท นินฺนฺน ในกาไรนั่ง + อ + ติ	ย่อมนั่ง, นั่งอยู่, จะนั่ง
นินฺนฺตี	นิ + สท คตฺยาวสํเน ในกาไรสิ้นสุดกาไรไป + อี	นั่งแล้ว, ประทับนั่งแล้ว

นินสีทิสฺ	นิ + สฺท นินสีทเน ในกาารนั้ง + อุํ	นั้งแล้ว
นินสีติต	นิ + ลี อวลมพฺพทฺธิ ในกาารอาคัยอยู่ + ต	อาคัยแล้ว
เนติ	นี นเย ในกาารนำไป + อ + ติ	ย้อมนำไป
เนลี	นี นเย ในกาารนำไป + อี	นำไปแล้ว
ปกาสเสลี	ป + กาสฺ ทิตฺตยํ ในความรุ่งเรือง + เณ + อี	ประกาศแล้ว (จ.)
ปกุกนุต	ป + กมุ ปทวิฏฺเฐเป ในกาารก้าวเท้า + ต	ทลิกไปแล้ว
ปกุกมิลฺ	ป + กมุ ปทวิฏฺเฐเป ในกาารก้าวเท้า + อุํ	ทลิกไปแล้ว
ปกุกคามิ	ป + กมุ ปทวิฏฺเฐเป ในกาารก้าวเท้า + อี	ทลิกไปแล้ว
ปกุก	ปจ ปาเก ในกาารทุง, การต้ม + ต	(อัน...) ทุงแล้ว
ปกุขนฺทิ	ปกุขนฺท เวคคตฺตยํ ในกาารไปเร็ว + อี	แล่นไปแล้ว, วิ่งไปแล้ว
ปกุกโกล	ป + กุสฺ อวทาเน ในกาารร้องเรียก + อ + ทิ	จกร้องเรียก
ปกุกโกลี	ป + กุสฺ อวทาเน ในกาารร้องเรียก + อี	ร้องเรียกแล้ว
ปคฺฆรฺนฺติ	ป + ฆรฺ เสเก ในกาารไทล, รต, รัต + อ + อนฺติ	ย้อมไทลออก
ปจฺจกฺขาต	ปติ + อา + ขา กถเน ในกาารกล่าว + ต	(อัน...) บอกคืนแล้ว
ปจฺจาสิสฺตี	ปติ + อา + ลีสฺ อิจฺฉายํ ในความปรารถนา + ติ	ย้อมหวังเฉพาะ
ปญฺญาตติ	ป + ญา ปญฺญาเน ในกาารปรากฏ + ย + ติ	ย้อมปรากฏ (ท.)
ปญฺญาตติต	ป + ญา ปญฺญาเน ในกาารปรากฏ + ย + อา	ปรากฏแล้ว (ท.)
ปญฺญาตี	ป + ญา ปญฺญาเน ในกาารปรากฏ + ย + อี	ปรากฏแล้ว (ท.)
ปฏิกฺกิตฺต	ปติ + จิป โนทเน ในกาารขัดไป + ต	(อัน...) ท้าแล้ว, ปฏิเสธแล้ว
ปฏิกฺกิปี	ปติ + จิป โนทเน ในกาารขัดไป + อี	ปฏิเสธแล้ว, ท้าแล้ว
ปฏิกฺกิตฺติ	ปติ + ษฺคฺต โปสนฺรกฺขเณ ในกาารเลี้ยงดู,รักษา + อี	ปฏิบัติแล้ว, เลี้ยงดูแล้ว
ปฏิกฺกิตฺติสฺสาม	ปติ + ษฺคฺต โปสนฺรกฺขเณ ในกาารเลี้ยงดู,รักษา + สฺสาม จักฺกปฏฺิบัติ, จักฺกเลี้ยงดู	
ปฏิกฺกิตฺติสฺสามิ	ปติ + ษฺคฺต โปสนฺรกฺขเณ ในกาารเลี้ยงดู,รักษา + สฺสามิ จักฺกปฏฺิบัติ, จักฺกเลี้ยงดู	
ปฏิกฺกานี	ปติ + ญา อวโพธเน ในกาารรู้ + นา + อี	ปฏิญญาแล้ว, รู้ตอบแล้ว
ปฏิกฺกิษฺสาตี	ปติ + ปท คตฺติมฺทิ ในกาารไป + ย + ทิ	จงปฏิบัติ, จงครอบครอง (ท.)
ปฏิกฺกิปาเทลี	ปติ + ปท คตฺติมฺทิ ในกาารไป + เณ + อี	(ยัง...) ให้ถึงเฉพาะแล้ว
ปฏิกฺกิปฺปสฺสมฺภนฺติ	ปติ+ป+ สฺมภฺ วิสฺสาเส ในความคุ้นเคย + อ + อนฺติ	ย้อมระงับเฉพาะ
ปฏิกฺกียาทาเปลี	ปติ + ยต ปตฺติยตเน ในกาารพยายาม + ณาเป + อี	ยัง...ให้จัดแจงแล้ว

ปฏิสริ	ปติ + ลภ	ลาภ ในการได้ + อี/โ	ได้เฉพาะแล้ว
ปฏิลามายามิ	ปติ + ลภ	ลาภ ในการได้ + ฌย + มิ	(ยัง...) ย่อมให้ได้เฉพาะ
ปฏิทนต์	ปฏี + ทน	ทีย้าย ในการเบียดเบียน + อ + ติ	ย่อมเบียดเบียน
ปตติ	ปต	ปตเน ในการตกไป + อ + ติ	ย่อมตกไป, ตกไปอยู่, จะตกไป
ปตตุ	ปต	ปตเน ในการตกไป + อ + ตุ	จงตกไป, ขอลงตกไป
ปติฏฺฐติ	ปติ + ฐา	คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปติฏฺฐจติ	ปติ + ฐา	คตินิวตติมฺหิ ในการหยุดการไป + อ + ติ	ย่อมตั้งอยู่เฉพาะ
ปติฏฺฐจสิ	ปติ + ฐา	คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปติฏฺฐจาเปหิ	ปติ + ฐา	คตินิวตติมฺหิ ในการหยุดการไป + ฌาเป+หิ	(ยัง...) ขอจงให้ตั้งอยู่
ปติ	ปต	ปตเน ในการตกไป + อี	ตกไปแล้ว
ปติสฺสติ	ปต	ปตเน ในการตกไป + สฺสติ	จักตกไป
ปตฺตยเส	ปตฺต	ยฺจาเน ในการขอ,ปรารถนา,มุ่งหวัง + ฌย+เส	ย่อมปรารถนา (จ.)
ปตฺตริ	ป + ทร	วิตถารเ ในการแผ่ไป + อี	แผ่ไปแล้ว
ปตฺต	ป + อป	ปาปฺตเน ในการถึง + ต	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว
ปพฺพชฺชิสฺสถ	ป + วช	คติมฺหิ ในการไป + สฺสถ	จักบวช
ปพฺพชฺชิสฺสามี	ป + วช	คติมฺหิ ในการไป + สฺสามี	จักบวช
ปภิชฺชิสฺ	ป + ภิ	ภิชฺชเน ในการแตก-ทำลาย + ย + อฺ	แตกแล้ว
ปมฺชฺชสิ	ป + มช	อุมมาเท ในความบ้า + ย + สิ	ย่อมประมาท (ที.)
ปริคฺคทิต	ปริ + คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ต	(อัน...) ถือเอารอบแล้ว, ลิงส์ถิตยฺ
ปริฉินฺน	ปริ + ฉิ	ภิชฺชเน ในการแตก, ทำลาย + ต	(อัน...) กำหนดแล้ว
ปริปุริ	ปริ + ปู	ปูรเณ ในการให้เต็ม + อี	เต็มรอบแล้ว, ปริปุรณฺแล้ว
ปริยาปฺตฺตมฺหิ	ปริ + อป	ปาปฺตเน ในการให้ถึง + อฺตฺมา + อนุติ	ย่อมเรียน
ปริวชฺชยฺสฺส	ปริ + วช	จาเค ในการสละ, แบ่งปัน + ฌย + สฺส	จงเว้นรอบ (จ.)
ปริวชฺชยามิ	ปริ + วช	จาเค ในการสละ, แบ่งปัน + ฌย + มิ	ย่อมเว้นรอบ (จ.)
ปริวสิ	ปริ + วิ	โปสเน ในการเลี้ยงดู + อี	ยังคาสแล้ว, เลี้ยงดูแล้ว
ปริทฺน	ปริ + ทา	ทานมฺหิ ในความเลื่อม + ต	เลื่อมรอบแล้ว
ปริเยสฺสนติ	ปริ + เอส	ปริเยสฺสเน ในการแสวงหา + อ + อนุติ	แสวงหาอยู่, ย่อมแสวงหา
ปริโมเจสฺสามี	ปริ + มฺจ	โมจเน ในการปล่อย + ฌ + สฺสามี	จักปล่อย (จ.)

ปรีโสธย	ปรี + สุธ โสธเน ในการชำระ + ณย + อี	(ยัง...) ให้หมดจดครบแล้ว
ปลาย	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + อี	หนีไปแล้ว
ปวตตนุติ	ป + วตต วตตเน ในการเป็นไป + อ + อนุติ	ยอมเป็นไป
ปวารณ	ป + วร ภาตติย ในการรับใช้ + ณ + อี	ปวารณาแล้ว (จ.)
ปวิสนุติ	ป + วิส เปวสนเน ในการเข้าไป + อ + อนุติ	ยอมเข้าไป
ปวิสิสสามิ	ป + วิส เปวสนเน ในการเข้าไป + สสามิ	จักเข้าไป
ปวิสิสุ	ป + วิส เปวสนเน ในการเข้าไป + อุมุ	เข้าไปแล้ว
ปล้าเทสิ	ป + สท ปล้าเท ในความเลื่อมใส + ณ + อี	(ยัง...) ให้เลื่อมใสแล้ว
ปล้าเรสสามิ	ป + สร คตติย ในการไป + ณ + สสามิ	จักเหยียดออก (จ.)
ปลสสถ	ทิส เปกขณ ในการดู, การเห็น + อ + ถ	ยอมดู, ยอมเห็น
ปลสิสสนุติ	ทิส เปกขณ ในการดู, การเห็น + สสนุติ	จักเห็น
ปลสิสสสิ	ทิส เปกขณ ในการดู, การเห็น + สสสิ	จักเห็น
ปลสิสสาม	ทิส เปกขณ ในการดู, การเห็น + สสาม	จักดู
ปลสิสสามิ	ทิส เปกขณ ในการดู, การเห็น + สสามิ	จักดู, จักเฝ้า
ปทริ	ป + ทร ปทาเร ในการตี + อี	ตีแล้ว, ตีแล้ว, ประหารแล้ว
ปทนิสสนุติ	ป + ทิ คิตมทิ ในการไป + ณ + สสนุติ	จักส่งไป
ปทนิสสุ	ป + ทิ คิตมทิ ในการไป + ณ + อุมุ	ส่งไปแล้ว
ปทิต	ป + ทิ คิตมทิ ในการไป + ต	(อัน...) ส่งไปแล้ว
ปทต	ป + ทร ปทาเร ในการตี, ประหาร + ต	(อัน...) ตีแล้ว, ประหารแล้ว
ปาปุณนุติ	ป + อป ปापเน ในการให้ถึง + อุณ + อนุติ	ยอมถึง, ย่อมบรรลุ
ปาปุณนาลิ	ป + อป ปापเน ในการให้ถึง + อุณ + ลี	ยอมถึง, ย่อมบรรลุ
ปาปุณนิ	ป + อป ปापเน ในการให้ถึง + อุณ + อี	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว
ปาปุณนิสุ	ป + อป ปापเน ในการให้ถึง + อุณ + อุมุ	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว
पालิต	पाल รกขณ ในการรักษา + ณ + ต	(อัน...) รักษาแล้ว, ดูแลแล้ว (จ.)
ปาวท	ป + อ + วท วิยตติย วาจาย ในการพูดขัด + อี	ได้กล่าวข้าย้ำแล้ว
ปาวสิ	ป + อ + วิส เปวสนเน ในการเข้าไป + อี	ได้เข้าไปแล้ว
ปาเตสิ	ปต ปตเน ในการตไป + ณ + อี	(ยัง...) ให้ตไปแล้ว
ปาเปติ	ป + อป ปापเน ในการให้ถึง + ณ + ต	(ยัง...) ย่อมให้ถึง

ปุจฉติ	ปุจฉ ปุจฉเน ในการถาม + อ + ติ	ย่อมถาม
ปุจฉาติ	ปุจฉ ปุจฉเน ในการถาม + อ + ทิ	จงถาม
ปุจฉิสุสฺสติ	ปุจฉ ปุจฉเน ในการถาม + สฺสติ	จักถาม
ปุจฉิสุสฺสามิ	ปุจฉ ปุจฉเน ในการถาม + สฺสามิ	จักถาม
ปุฏฺฐ	ปุฏฺฐ ปุฏฺฐเน ในการถาม + ต	(อัน...) ถามแล้ว
ปุเรติ	ปุเร ปุเรเน ในการให้เต็ม + เณ + ติ	(ยัง...) ย่อมให้เต็ม
ปุเรสิ	ปุเร ปุเรเน ในการให้เต็ม + เณ + ฮิ	(ยัง...) ให้เต็มแล้ว
ปุเรสุสฺสามิ	ปุเร ปุเรเน ในการให้เต็ม + เณ + สฺสามิ	(ยัง...) จักให้เต็ม
ปเวเทสิ	ป + วิท ณาเณ ในการรู้ + เณ + ฮิ	(ยัง...) ให้รู้ทั่วแล้ว
เปเสถ	เปส เปสเน ในการส่งไป + เณ + ถ	จงส่งไป (จ.)
เปเสนฺติ	เปส เปสเน ในการส่งไป + เณ + อนฺติ	ย่อมส่งไป (จ.)
เปเสสุสฺสามิ	เปส เปสเน ในการส่งไป + เณ + สฺสามิ	จักส่งไป (จ.)
โปเถสิ	ปฺถ ปทาเร ในการประหาร, ทฺย, ตี + เณ + ฮิ	โอบแล้ว, ตีแล้ว (จ.)
ผลตุ	ผล ภิชฺชเน ในการแตกสลาย + อ + ตฺ	จงแตก
ผลิ	ผล ภิชฺชเน ในการแตกสลาย + ฮิ	แตกแล้ว
ผลิสุสฺสติ	ผล ภิชฺชเน ในการแตกสลาย + สฺสติ	จักแตก
ผลเยย	ผล ภิชฺชเน ในการแตกสลาย + อ + เยย	พึงแตก
พทุธ	พนฺธ พนฺธเน ในการผูก + ต	(อัน...) ผูกแล้ว
พนฺธิสุ	พนฺธ พนฺธเน ในการผูก + อฺ	ผูกแล้ว
พาธติ	พาธ พฺยาฆาเต ในการเหยียดเบียน + อ + ติ	ย่อมเหยียดเบียน
ภณามิ	ภณ สฺทฺเท ในการกระทำเสียง + อ + มิ	ย่อมกล่าว
ภณาติ	ภณ สฺทฺเท ในการกระทำเสียง + อ + ทิ	จงกล่าว
ภวิตพฺพ	ภฺว สฺตฺตฺตฺย ในความมี, ความเป็น + ตพฺพ	(อัน...) พึงมี, พึงเป็น
ภวิสฺสติ	ภฺว สฺตฺตฺตฺย ในความมี, ความเป็น + สฺสติ	จักมี, จักเป็น
ภายามิ	ภี ภเย ในความกลัว + อ + มิ	ย่อมกลัว
ภายิ	ภี ภเย ในความกลัว + ฮิ/โ	กลัวแล้ว
ภาสฺติ	ภาส วิยตฺติย วาจาย ในการพูดชัด + อ + ติ	กล่าวอยู่, ย่อมกล่าว, จะกล่าว
ภาสิต	ภาส วิยตฺติย วาจาย ในการพูดชัด + ต	(อัน...) กล่าวแล้ว, ตรัสแล้ว

ภาสิสส์สามิ	ภาส วิยตติยํ วาจาญํ ในการกล่าว + สสามิ	จ๊กกล่าว
ภิชฺชนฺตุ	ภิท ภิชฺชนํ ในการแตก + ช + อนุต	จงแตก (ท.)
ภุญฺชิสฺสตี	ภุช พุยวทรณํ ในการกิน + สตี	จ๊กใช้สอย
ภเวยฺย	ภู สัตตยาญํ ในความมี, ความเป็น + อ + เอยย	พึงมี, พึงเป็น
มณฺญามิ	มณ ญาณํ ในความรู้ + ย + มิ	ย่อมสำคัญ (ท.)
มณฺเตยฺย	มณฺต คุตตภาสณํ ในการกล่าวคุ้มครอง + ณ+เอยย	พึงปรึกษา (จ.)
มริสฺสตี	มร ปาณจาเต ในการสละชีวิต + สตี	จ๊กตาย
มริสฺสามิ	มร ปาณจาเต ในการสละชีวิต + สสามิ	จ๊กตาย
มาเรลี	มร ปาณจาเต ในการสละชีวิต + ณ + ลี (อี)	(ยัง...) ย่อมให้ตาย, ให้ตายแล้ว
มุจฺจนฺติ	มุจ โมฺจเ ในการพ้น + ช + อนุติ	ย่อมพ้น (ท.)
มต	มร ปาณจาเต ในการสละชีวิต + ต	ตายแล้ว
ยาจิ	ยาจ ยาจเน ในการขอ + อี	ขอแล้ว, อ้อนวอนแล้ว
ยาจิต	ยาจ ยาจเน ในการขอ + ต	(อัน...) ขอแล้ว, อ้อนวอนแล้ว
ยาลิ	ยา ตติยํ ในการไป + อ + ลี	จะไป, ไปอยู่, ย่อมไป
รกฺขติ	รกฺข รกฺขณํ ในการรักษา + อ + ติ	ย่อมรักษา
รต	รมุ กิฬายํ ในการเล่น + ต	ยินดีแล้ว
รุจฺจิตฺถ	รุจ โรจนํ ในความชอบใจ + ช + อา	(อัน...) ชอบใจแล้ว (ท.)
รุชฺติ	รุช โรเต ในการเสียดแทง + อ + ติ	ย่อมเสียดแทง
รุชฺชฺติ	รุช โรเต ในการเสียดแทง + ช + ติ	ย่อมเสียดแทง (ท.)
รุชฺชิสฺสุ	รุช โรเต ในการเสียดแทง + ช + อุมุ	เสียดแทงแล้ว, (ท.)
โรหติ	รฺห อสฺสุวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + อ + ติ	ย่อมร้องไห้
โรหามิ	รฺห อสฺสุวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + อ + มิ	ย่อมร้องไห้
โรหิสฺสตี	รฺห อสฺสุวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + สตี	จ๊กร้องไห้
โรเจสฺสตี	รุจ ปิตฺติยํ ในความชอบใจ + ณ + สตี	จ๊กชอบใจ (จ.)
ลจฺฉลฺลิติ	ลจ ลลาภํ ในการได้ + สลฺลิติ	จ๊กได้
ลทฺถ	ลจ ลลาภํ ในการได้ + ต	(อัน...) ได้แล้ว
ลพฺภติ	ลจ ลลาภํ ในการได้ + ช + เต	(อัน...) ย่อมได้
ลภติ	ลจ ลลาภํ ในการได้ + อ + ติ	ได้อยู่, ย่อมได้, จะได้

ลภิ	ลภ ลาภ ในการได้ + อี	ได้แล้ว
ลภยฺย	ลภ ลาภ ในการได้ + อ + เอยฺย	พึงได้
วภขามิ	วภ วิยตติย วาจาย ในการพูดขัด + สฺขามิ	จ๊กกล่าว
วขามิ	วข ส্পปน ในการไป, การถึง + อ + มิ	ย่อมถึง
วขาทิ	วข ส্পปน ในการไป, การถึง + อ + ทิ	จงถึง
วณฺเจะสฺขามิ	วณฺจ วณฺจเน ในการหลอกลวง + เณ + สฺขามิ	จ๊กลวง (จ.)
วณฺณติ	วณฺ วณฺณเน ในความสมควร + อ + ติ	ย่อมควร, ย่อมทมนไป
วทณฺนติ	วทณฺ วทณฺเน ในความเจริญ + อ + อนุติ	ย่อมเจริญ
วตฺตณฺนติ	วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + อ + อนุติ	ย่อมเป็นไป
วทิตถ	วท วิยตติย วาจาย ในการพูดขัด + ตถ	กล่าวแล้ว
วณฺทถ	วณฺท วณฺทเน ในการกราบไหว้ + อ + ถ	ย่อมไหว้, จงไหว้
วณฺทิสฺขามิ	วณฺท วณฺทเน ในการกราบไหว้ + สฺขามิ	จ๊กไหว้
วสฺติ	วสฺ นิวาเส ในการอยู่ + อ + ติ	อยู่อยู่, ย่อมอยู่, จะอยู่
วสฺถ	วสฺ นิวาเส ในการอยู่ + อ + ถ	จงอยู่, ขอจงอยู่, ขอจงอยู่เถิด
วสฺนฺติ	วสฺ นิวาเส ในการอยู่ + อ + อนุติ	อยู่อยู่, ย่อมอยู่, จะอยู่
วสฺ	วสฺ นิวาเส ในการอยู่ + อ + ทิ	จงอยู่, ขอจงอยู่, ขอจงอยู่เถิด
วสฺสิ	วสฺ นิวาเส ในการอยู่ + อี	อยู่แล้ว, ทรงประทับอยู่แล้ว
วสฺสิสฺสถ	วสฺ นิวาเส ในการอยู่ + สฺสถ	จ๊กอยู่
วิตต	วิ + คมฺ คตฺติมฺติ ในการไป + ต	ไปปราศแล้ว, ทชุดตกแล้ว
วิจฺริสฺสติ	วิ + จรฺ จรฺเน ในการเที่ยวไป + สฺสติ	จ๊กเที่ยวไป
วิขฺทติ	วิ + ทา จาเค ในการสละ + อ + ติ	ย่อมละ
วิขฺาด	วิ + ชนฺ ชนฺเน ในการเกิด + กฺต	คลอดแล้ว, ตกไข่แล้ว
วิขฺายิ	วิ + ชนฺ ชนฺเน ในการเกิด + ย + อี	คลอดแล้ว (ทิ.)
วิขฺเฒายิสฺ	วิ + เฒ ฑิตฺติย ในความสว่าง + อฺ	ดับแล้ว
วินฺสฺสติ	วิ + นสฺ อทสฺสเน ในการไม่เห็น + ย + ติ	ย่อมฉิบหาย (ทิ.)
วินฺสฺสนฺติ	วิ + นสฺ อทสฺสเน ในการไม่เห็น + ย + อนุติ	ย่อมพินาศไป, ย่อมฉิบหายไป (ทิ.)
วินฺทามิ	วิท ลาภ ในการได้ + อ + มิ	ย่อมประสพ, ย่อมได้ (ร.)
วิปฺขฺิสฺ	วิ + ปท คตฺติมฺติ ในการไป + ย + อฺ	วิบัติแล้ว (ทิ.)

วิปปฏิ	วิ + ป + กิร	วิกิรณ ในการเรียราย + อี	เกลี้ยลงแล้ว
วิรมลล์	วิ + รม	กีฬาย ในการเล่น + อ + ลล์	จวงวัน
วิรมามิ	วิ + รม	กีฬาย ในการเล่น + อ + มิ	ย้อมวัน
วิวชชิต	วิ + วชชี	จาเค ในการสละ + ต	(อัน...) เว้นแล้ว
วิวเรลล์	วิ + วร	อวารณ ในการปิดกั้น + ณ + ลล์	แบ่งแล้ว (จ.)
วิสลชชี	วิ + ลชช	จาเค ในการสละ + ณ + อี	สละแล้ว, ปล่อยแล้ว, เปล่งแล้ว
วิสลชชีลี	วิ + ลชช	จาเค ในการปล่อย, สละ + ณ + อี	ปล่อยแล้ว, เปล่งแล้ว (จ.)
วิหริติ	วิ + หร	นิวาเส ในการอยู่ + อ + ติ	ย้อมอยู่, ประทับอยู่
วิโสธยิ	วิ + สุธ	โสธเน ในการชำระ + ณ + อี	(ยัง...) ให้หมดจดแล้ว
วีตินาเมลล์	วิ + อติ + นม	นเต ในการโน้มกาย + ณ + ลล์	(ยัง...) จักให้น้อมไป
ววจติ	วจ	วียตติย วาจาย ในการพูดชัด + ย + เต	(อัน...) ย้อมกล่าว
ววจเต	วจ	วียตติย วาจาย ในการพูดชัด + ย + เต	(อัน...) จะกล่าว
วุตต	วจ	วียตติย วาจาย ในการพูดชัด + ต	(อัน...) พูดแล้ว, กล่าวแล้ว
วูปสนต	วิ + อุป + สม	อุปสม ในการเข้าไปสงบ + ต	เข้าไปสงบแล้ว
วูปสมมติ	วิ + อุป + สม	อุปสม ในการเข้าไปสงบ + ย + ติ	ย้อมเข้าไปสงบ (ทิ.)
วเทถ	วท	วียตติย วาจาย ในการพูดชัด + อ + ถ	จกกล่าว
วเทลี	วท	วียตติย วาจาย ในการพูดชัด + อ + ลี	ย้อมกล่าว
วเทหิ	วท	วียตติย วาจาย ในการพูดชัด + อ + ติ	จกกล่าว
วเสยยาม	วส	นิวาเส ในการอยู่ + อ + เอยยาม	พึงอยู่, ควรอยู่
วเสยย	วส	นิวาเส ในการอยู่ + อ + เอยย	พึงอยู่
เวทิตพพ	วิท	ณาณ ในการรู้ + ณ + ตพพ	(อัน...) พึงทราบ (จ.)
ลกขิสลสนติ	ลก	สตัดิมหิ ในความอาจ, สามารถ + อุณา + ลสนติ	จักอาจ, จักสามารถ
ลกขิสลลามี	ลก	สตัดิมหิ ในความอาจ, สามารถ + อุณา + ลลามี	จักอาจ, จักสามารถ
ลกโกนติ	ลก	สตัดิมหิ ในความอาจ, สามารถ + โอ + อนติ	ย้อมอาจ, ย้อมสามารถ
ลกโกมิ	ลก	สตัดิมหิ ในความอาจ, สามารถ + โอ + มิ	ย้อมอาจ, ย้อมสามารถ
ลญชานิลล์	ล + ฉา	อวโพธเน ในการรู้ + นา + ลล์	จำได้แล้ว
ลนนิปตนติ	ล + นิ + ปต	ปตเน ในการตกไป + อ + อนติ	ย้อมประชุมกัน
ลนนิปติ	ล + นิ + ปต	ปตเน ในการตกไป + อี	ประชุมกันแล้ว

สมนุปลสูสามิ	ลํ + อนุ + ทิสฺ เปกฺขณเ ในกาเรตฺว, เห็น + อ + มิ	ย้อมพิจารณาเห็น
สมนุหนาคต	ลํ + อนุ + อา + คมฺุ คตฺมิทฺธิ ในกาเรไป + ต	มาตามพร้อมแล้ว, ประกอบแล้ว
สมาทิยสฺสู	ลํ + อา + ทา อาทาเน ในกาเรถือเอา + ย + สฺสู	จงสมาทาน (ทฺ.)
สมุทาจริสฺสูติ	ลํ + อุ + อา + จรฺ จรณเ ในกาเรประพตฺติ + สฺสูติ	จักประพตฺติร้องเรียก
สมฺปชฺชฺติ	ลํ + ปทฺ คตฺมิทฺธิ ในกาเรไป + ย + ติ	ย้อมสำเร็จ, ย้อมถึงพร้อม (ทฺ.)
สมฺปนฺน	ลํ + ปทฺ คตฺมิทฺธิ ในกาเรไป + ต	ถึงพร้อมแล้ว, สมบูรณ์
สมฺปาปฺถิ	ลํ + ป + อปฺ ปาปณเ ในกาเรให้ถึง + อุณา + อี	ถึงพร้อมแล้ว
สมฺปาเปสิ	ลํ + ป + อปฺ ปาปณเ ในกาเรให้ถึง + ณเ + อี	(ยัง...) ให้ถึงพร้อมแล้ว
สมฺมุชฺชิสฺสู	ลํ + มชฺชฺ โสธเน ในกาเรทำให้หมดจด + อฺ	กวาดแล้ว
สมฺมุติ	สมฺุ อุปฺสเม ในกาเรเข้าไปสงบ + ย + ติ	ย้อมสงบ (ทฺ.)
สมฺมุหนฺติ	สมฺุ อุปฺสเม ในกาเรเข้าไปสงบ + ย + อนุติ	ย้อมสงบ (ทฺ.)
สลฺลฺกฺเขถ	ลํ + ลกฺข องฺกณเ ในกาเรทำเครื่องหมาย + ณเ + ถ	ย้อมกำหนด (จฺ.)
สลฺลฺกฺเขสิ	ลํ + ลกฺข องฺกณเ ในกาเรทำเครื่องหมาย + ณเ + อี	กำหนดแล้ว (จฺ.)
สฺสูณาถ	สฺสู สฺวณเ ในกาเรฟัง + ณฺา + ถ	จงฟัง
สฺสูณาทฺิ	สฺสู สฺวณเ ในกาเรฟัง + ณฺา + ทฺิ	จงฟัง
สฺสูยิตฺถ	สฺสู สฺวณเ ในกาเรฟัง + ย + อา/วหฺ	(อัน...) ฟังแล้ว
โสจามิ	สฺสูจฺ โสเก ในความเศร้าโศก + อ + มิ	ย้อมเศร้าโศก
โสภฺติ	สฺสูภฺ ทิตฺติยํ ในความรุ่งเรือง + อ + ติ	ย้อมงาม
ลวิทฺธิ	ลํ + วิ + ททฺ ธารณเ ในกาเรทรงไว้ + อี	จัดแจงแล้ว
ทฺริยฺนฺติ	ทฺร ทฺรณเ ในกาเรนำไป + ย + อนุเต	(อัน...) นำไปอยู่
ทฺหายตฺ	ทฺา ทฺานิมฺทฺธิ ในความเลื่อม + ย + ตฺ	จงเลื่อม (ทฺ.)
โทติ	ทฺุ สฺตฺตฺตายํ ในความมี, ความเป็น + อ + ติ	ย้อมมี, ย้อมเป็น
โทตฺ	ทฺุ สฺตฺตฺตายํ ในความมี, ความเป็น + อ + ตฺ	จงมี, จงเป็น
โทถ	ทฺุ สฺตฺตฺตายํ ในความมี, ความเป็น + อ + ถ	จงมี, จงเป็น
โทสิ	ทฺุ สฺตฺตฺตายํ ในความมี, ความเป็น + อ + สฺ	ย้อมมี, ย้อมเป็น
โททฺิ	ทฺุ สฺตฺตฺตายํ ในความมี, ความเป็น + อ + ทฺิ	จงมี, จงเป็น

ศัพท์กิริยาในระหว่าง (กิริยาติดก)

อกตวา	น + กร	กรณ ในการกระทำ + ตวา	ไม่กระทำแล้ว	
อกาเรตวา	น + กร	กรณ ในการไม่กระทำ + เณ + ตวา	(ไม่ยัง...) ให้กระทำแล้ว	
อกกมิตวา	อา + กม	ปทวิกเจเป ในการก้าวเท้า + ตวา	เหยียบไปแล้ว	
อกโกสนุต	อา + กุส	อกโกเส ในการดำ + อ + อนุต	ดำอยู่	
อกโรนุต	น + กร	กรณ ในการกระทำ + โอ + อนุต	ไม่กระทำอยู่, เมื่อไม่กระทำ	
อทตวา	น + ทา	ทาเน ในการให้ + ตวา	ไม่ให้แล้ว	
อชิตต	อช + ิต	นิวาเส ในการอยู่ + ต	อยู่แล้ว, สิ่งอยู่แล้ว	
อนาทิตตวา	น + อา + ทา	อาทาเน ในการถือเอา + ย + ตวา	ไม่ถือเอาแล้ว (ที.)	
อนิปชิตตวา	น + นิ + ปท	คติมติ ในการไป + ตวา	ไม่นอนแล้ว	
อนุคนตวา	อนุ + คม	คติมติ ในการไป + ตวา	ไปตามแล้ว, ตามสั่งแล้ว	
อปเนตวา	อป + นิ	นเย ในการนำไป + ตวา	นำออกไปแล้ว, ถอดออกแล้ว	
อภาสนุต	น + ภาส	กถาซุเต ในการกล่าว, สว่าง + อ+อนุต	ไม่กล่าวอยู่, เมื่อไม่กล่าว	
อภิวาเทตวา	อภ + วัต	วทเน ในการกราบไหว้ + เณ + ตวา	ไหว้แล้ว, ถวายบังคมแล้ว (จ.)	
อภิลปิตวา	อภ + ลป	อกโกเส ในการดำ, แข็ง + ตวา	แข็งแล้ว, ส่ำปแล้ว	
อภิตริตวา	อภ + ทร	ทรเน ในการนำไป + ตวา	นำไปเฉพาะแล้ว	
อลงกริตวา	อล	ภูสเน ในการประดับ + กร	กรณ ในการกระทำ + ตวา	ประดับแล้ว
อลภนุต	น + ลภ	ลาภ ในการได้ + อ + อนุต	ไม่ได้อยู่, เมื่อไม่ได้	
อวลิตวา	น + วล	นิวาเส ในการอยู่ + ตวา	ไม่อยู่แล้ว	
อสกโกนุต	น + สก	สคติมติ ในความอาจ + โอ + อนุต + (อ)	ไม่อาจอยู่, เมื่อไม่อาจ	
อสนสาเสตวา	อา + สส	อสนสาสมติ ในการหายใจ + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้สบายใจแล้ว, ให้โล่งอก	
อสนสูตวา	น + สู	สวเน ในการฟัง + ตวา	ไม่ฟังแล้ว	
อาคจจนุต	อา + คม	คติมติ ในการไป + อ + อนุต	มาอยู่, เมื่อมา	
อาจิกขิตวา	อา + จิกข	กถเน ในการกล่าว + ตวา	บอกแล้ว	
อาทาย	อา + ทา	อาทาเน ในการถือเอา + ตวา	ถือเอาแล้ว	
อามนุตเตตวา	อา + มนุต	อามนุตเน ในการเรียก + เณ + ตวา	เรียกแล้ว (จ.)	
อารพม	อา + รพ	รพเส ในความพยายาม + ตวา	ปรารภแล้ว, เริ่มต้นแล้ว	
อาลิติตตวา	อา + ลิต	คเต ในการไป + ตวา	กอดแล้ว	

อาสิญจนต	อา + ลิจ	พรณ ในกรโหล,รต,รต + อ + อนต	เมื่อทยอด, ทยอดอยู่
อาสิญจิตวา	อา + ลิจ	พรณ ในกรโหล, รต, รต + ตวา	ทยอดแล้ว, รตแล้ว
อาทรนตี	อา + ทร	ทรณ ในกรนำไป + อ + อนต + (อ)	นำมาอยู่, เมื่อนำมา
อาทริตวา	อา + ทร	ทรณ ในกรนำไป + ตวา	นำมาแล้ว
อาทรียมาน	อา + ทร	ทรณ ในกรนำไป + ย + มาน	(อัน...) นำมาอยู่, เมื่อนำมา
อาเนตวา	อา + หนี	นเย ในกรนำไป + ตวา	นำมาแล้ว
อาโรเจตวา	อา + รุจ	เทสเน ในกรกล่าว, แสตง + ฌ + ตวา	บอกแล้ว, กราบทูลแล้ว (จ.)
อาโรเปตวา	อา + รูป	ช่ายเน ในกรเกิด + ฌ + ตวา	ยกขึ้นแล้ว (จ.)
อุคคณทิตวา	อุ + คท	อุปาทาเน ในกรถือเอา + ฌทา + ตวา	เวียนเอาแล้ว
อุฎฺฐาย	อุ + ฐา	คตินิวตติมทิ ในกรห้ามการไป + ตวา	ลุกขึ้นแล้ว
อุตฺตริตวา	อุ + ตร	ตรณ ในกรข้ามไป + ตวา	ข้ามขึ้นแล้ว
อุปกุทิลิกฺจ	อุป + กิลิส	พาธเน ในกรเปียดเบียน + ต	เข้าไปเศรำหมองแล้ว
อุปนตวา	อุป + คมฺ	คติมทิ ในกรไป + ตวา	เข้าไปใกล้แล้ว, เข้าไปทาแล้ว
อุปคต	อุป + คมฺ	คติมทิ ในกรไป + ต	เข้าถึงแล้ว
อุปธารณต	อุป + ธร	อุปธารณ ในกรพิจารณา + ฌ + อนต	พิจารณาอยู่, เมื่อพิจารณา (จ.)
อุปนีสสาย	อุป + นิ + ลี	อวลมพมทิ ในกรอาศัย + ตวา	เข้าไปอาศัยแล้ว
อุปลงฺกมิตวา	อุป + ล + กมฺ	ปทวิกฺเจเป ในกรก้าวเท้า + ตวา	เข้าไปทาแล้ว, เข้าไปเฝ้าแล้ว
อุปฺปชฺชฺมาน	อุ + ปท	คติมทิ ในกรไป + ย + มาน	เกิดขึ้นอยู่, เมื่อเกิดขึ้น (ท.)
อุปฺปาณตวา	อุ + ปฏ	คตฺย ในกรไป + ฌ + ตวา	(ยัง...) ให้ออกแล้ว
อุพฺพตเตตวา	อุ + วตฺต	วตฺตเน ในกรเป็นไป + ฌ + ตวา	(ยัง...) ให้ออกแล้ว
อุยโยเสนต	อุ + ยชฺ	โยเต ในกรประกอบ + ฌ + อนต	ส่งไปอยู่, เมื่อส่งไป (จ.)
อุสฺส่าเปตวา	อุ + ลี	คตฺย ในกรไป + ฌาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ออกแล้ว
โอทฺทราเปตวา	อว + ทฺ	ทฺรณ ในกรเกลี่ย + ฌาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ออกแล้ว
โอตฺตารตวา	อว + ตร	ตรณ ในกรข้ามไป + ฌ + ตวา	(ยัง...) ให้ออกแล้ว
โอภาเสนตี	อว + ภาส	กถาษฺเต ในกรกล่าว,สว่าง + ฌ+อนต+(อ)	ยัง...ให้สว่างอยู่
โอรายุท	อว + รุท	ชฺนเน ในกรเกิด + ตวา	ลงแล้ว
โอวทนต	อว + วท	วียตฺตฺย วาจาญ ในกรพูดชัด +อ+อนต	กล่าวสอนอยู่, โอวาทอยู่
โอวทิตวา	อว + วท	วียตฺตฺย วาจาญ ในกรพูดชัด + ตวา	กล่าวสอนแล้ว

โอลิเกตวา	อล + โลก ทลฺสเน ในการดู, เห็น + เณ + ตวา	แลดูแล้ว, ตรวจดูแล้ว (จ.)
โอลิเกนตี	อล + โลก ทลฺสเน ในการดู, เห็น + เณ+อนต+(อี)	แลดูอยู่, ตรวจดูอยู่ (จ.)
โอลิเกนต	อล + โลก ทลฺสเน ในการดู, เห็น + เณ + อนต	แลดูอยู่, เมื่อแลดู, เมื่อตรวจดู (จ.)
กตวา	กร กรณ ในการกระทำ + ตวา	กระทำแล้ว
กนทนต์	กนท โรทเน ในการร้องไห้ + อ + อนต	ร้องไห้อยู่, คร่ำครวญอยู่
กปฺเปนตี	กปฺป วิธึย ในการจัดแจง + เณ + อนต + (อี)	สำเร็จอยู่, เมื่อสำเร็จ (จ.)
กริตวา	กร กรณ ในการกระทำ + ตวา	กระทำแล้ว
กริตวาน	กร กรณ ในการกระทำ + ตวาน	กระทำแล้ว
การาเปตวา	กร กรณ ในการกระทำ + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว
กเถตวา	กถ กถเน ในการกล่าว + เณ + ตวา	กล่าวแล้ว (จ.)
กโรนต	กร กรณ ในการกระทำ + โอ + อนต	กระทำอยู่, เมื่อกระทำ
โกฏฺฐตวา	โกฏฺฐ เจทเน ในการตัด, ทุบ + เณ + ตวา	บุแล้ว, ทุบแล้ว (ภ.,จ.)
ขมาเปตวา	ขมฺ ขนฺตึย ในความอดทน + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้อดโทษแล้ว
ขาทิตวา	ขาท ภกฺขเน ในการกิน + ตวา	เคี้ยวกินแล้ว
คจฺจนตี	คมฺ คตฺมฺทึ ในการไป + อ + อนต + (อี)	ไปอยู่, เมื่อไป
คนตวา	คมฺ คตฺมฺทึ ในการไป + ตวา	ไปแล้ว
คายิตวา	เค สทฺเท ในการทำเสียง + ตวา	ขับแล้ว, ร้องเพลงแล้ว
คาทาเปตวา	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้จับแล้ว, ให้ถือเอาแล้ว
คเทตวา	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ตวา	ถือเอาแล้ว, เรียนเอาแล้ว
ฆฏฺฐตวา	ฆฏฺฐ ฆฏฺฐเน ในการสืบท่อ + เณ + ตวา	สืบท่อแล้ว, พยายามแล้ว (จ.)
จรนต	จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + อนต	เที่ยวไปอยู่, เมื่อเที่ยวไป
จริตวา	จร จรณ ในการเที่ยวไป + ตวา	เที่ยวไปแล้ว
จุมพิตวา	จุมพ วทนลฺโยเค ในการประกอบด้วยปาก + ตวา	จูบแล้ว
ฉินฺทิตวา	ฉินฺท ทฺวิธากรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ตวา	ตัดแล้ว
ชนตวา	ชน ชนเน ในการเกิด + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้เกิดขึ้นแล้ว
ฌาเปตวา	ฌ ฉินฺตายน ในการคิด, ฟัง, เผา + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ไหม้แล้ว, เผาแล้ว
จเปตวา	ถปฺ ถปน ในการตั้งไว้ + เณ + ตวา	ตั้งไว้แล้ว (จ.)
จตวา	จ ฉินฺตึย ในการห้ามการไป + ตวา	ตั้งอยู่แล้ว, ดำรงอยู่แล้ว, ยืนแล้ว

ททิตวา	ทท ทาเท ในความเร่าร้อน + ตวา	ไหม้แล้ว
ทตวา	ทา ทาเน ในการให้ + ตวา	ให้แล้ว
ทิสฺวา	ทิสฺ เพกฺขณ ในการดู, การเห็น + ตวา	เห็นแล้ว, พบแล้ว, เผาแล้ว
โธวฺนต	โธวฺ โธวเน ในการล้าง + อ + อนต	ล้างอยู่, ข้างระอยู่, เมื่อล้าง
โธวฺยมาณ	โธวฺ โธวเน ในการล้าง + ย + มาณ	(อัน...) ล้างอยู่, ข้างระอยู่
นทาตวา	นทา โสเจยเย ในการทำให้หมดจด + ตวา	อาบแล้ว
นทาเปตวา	นทา โสเจยเย ในการทำให้หมดจด + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้อาบแล้ว
นิกฺขมฺนต	นิ + กมฺ ปรทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + อนต	ออกไปอยู่, เมื่อออกไป
นิกฺขมิตฺวา	นิ + กมฺ ปรทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตวา	ออกไปแล้ว
นิกฺขมาเปตวา	นิ + จา คตฺยาวสาเน ในสิ้นสุดการไป + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้สำเร็จแล้ว, ให้เสร็จแล้ว
นิกฺขายนต	นิกฺข + อาย อายจฺรตฺเต ในอรรถประพฺตติ + อนต	ประพฺตติหัลบอยู่, เมื่อประพฺตติหัลบ
นิปฺชฺชฺมาณ	นิ + ปท คตฺมฺทฺธิ ในการไป + ย + มาณ	เหมือนนอน, นอนอยู่ (ที.)
นิปฺชฺชาเปตวา	นิ + ปท คตฺมฺทฺธิ ในการไป + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้นอนแล้ว
นิปฺชฺชิตฺวา	นิ + ปท คตฺมฺทฺธิ ในการไป + ตวา	นอนแล้ว
นิปฺชฺชิตฺวา	นิ + ปท คตฺมฺทฺธิ ในการไป, การถึง + ตวา	นอนแล้ว
นิปฺพนน	นิ + ปท คตฺมฺทฺธิ ในการไป + ต	สำเร็จแล้ว
นิมนฺเตตฺวา	นิ + มนฺต อามนฺตเน ในการเรียก + ณ + ตวา	นิมนต์แล้ว (จ.)
นิมฺมุชฺชิตฺวา	นิ + มฺมุชฺช โอสีทฺเน ในการตำลง, จมลง + ตวา	ตำลงแล้ว (ตำน้ำ)
นियมฺยมาณ	นิ + ยมฺ นิจฺจเย ในการดัดสัน, วินิจฺฉัย + ย + มาณ	(อัน...) นียมอยู่, กำหนดอยู่
นิตฺตติตฺวา	นิ + วิตฺตฺ วิตฺตเน ในการเป็นไป + ตวา	กลับแล้ว
นิวาสาเปตวา	นิ + วสฺ นิวาเส ในการอยู่ + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้อยู่แล้ว
นีสิตฺทาเปตวา	นิ + สทฺ นีสิตฺเทน ในการนั่ง + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้นั่งแล้ว
นิสฺสําย	นิ + สฺ อวฺลมฺพมฺทฺธิ ในการอาศัยอยู่ + ตวา	อาศัยแล้ว
นึทฺริตฺวา	นึ + ทฺร ทฺรณ ในการนำไป + ตวา	นำออกแล้ว
เนตฺวา	นึ นเย ในการนำไป + ตวา	นำไปแล้ว
ปกาสฺเนต	ป + กาสฺ ปกาสฺเน ในการประกาศ + ณ + อนต	เมื่อประกาศ, ประกาศอยู่ (จ.)
ปกฺกนฺทิตฺวา	ปกฺกนฺท เวตฺตตฺย ในการไปเร็ว + ตวา	แล่นไปแล้ว, วิ่งไปแล้ว
ปกฺโกสํสาเปตวา	ป + กุสฺ อวฺทาเน ในการร้องเรียก + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้อ้างเรียกแล้ว

ปกโกสิตวา	ป + กุส อวทานะ ในการร้องเรียก + ตวา	ร้องเรียกแล้ว
ปกคคยท	ป + คท อุปาทานะ ในการถือเอา + ตวา	ประคองแล้ว
ปจิตวา	ปจ ปาถะ ในการทุง, การต้ม + ตวา	ทุงแล้ว, ต้มแล้ว
ปจจกขาย	ปติ + ฮา + ขา กถนะ ในการกล่าว + ตวา	บอกคืนแล้ว
ปจจกโกสหนต	ปติ + ฮา + กุส ออกโกละ ในการดำ + ฮ + หนต	ดำตบอยู่
ปณตต	ป + ฌป นิกขิปเน ในการใส่เข้าไป + ต	(อัน...) ปูลาดแล้ว
ปณตทาเปตวา	ป + ฌป นิกขิปเน ในการใส่เข้าไป + ฌ + ตวา	(ยัง...) ให้ปูลาดแล้ว
ปฏิกขิปิตวา	ปติ + ขิป โนทนะ ในการขัดไป + ตวา	ห้ามแล้ว
ปฏิจจ	ปติ + อี คติมฺหิ ในการไป + ตวา	อาศัยแล้ว, เพราะอาศัย
ปฏิจฺจคิตวา	ปติ + ษคฺค รกฺษเณ ในการรักษา + ตวา	ปฏิบัติแล้ว
ปฏฺธิปฺพรหนต	ปติ+ป+ ทร ปทาเร ในการตี, ประหาร + ฮ + หนต	ตีตบอยู่, ประหารตบอยู่
ปฏฺธิลมิตวา	ปติ + ลภ ลาภะ ในการได้ + ตวา	ได้เฉพาะแล้ว
ปฏฺธิสฺตวา	ปติ + สฺ สวเณ ในการฟัง + ตวา	ฟังตบแล้ว
ปฏฺธิเสธตวา	ปติ + สฺสิธฺ วาเรณ ในการห้าม + ฌ + ตวา	ปฏิเสธแล้ว, ห้ามแล้ว (จ.)
ปฏฺฐาย	ป + จา คตฺนิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตวา	จำเดิม, ตั้งแต่
ปฏฺฐเปตวา	ป + ฌป ฌปน ในการตั้งไว้ + ฌ + ตวา	เริ่มตั้งไว้แล้ว (จ.)
ปติปฏฺฐาเปตวา	ปติ+ จา คตฺนิวตฺติมฺหิ ในการหยุดการไป+ฌาเป+ตวา	(ยัง...) ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปตวา	ป + ฮป ปาปฺณเน ในการถึง + ตวา	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว
ปทฺฏจ	ป + ทฺสฺ อปฺปิตฺมฺหิ ในความไม่ยินดี + ต	(อัน...) ประทุษร้ายแล้ว
ปพฺพพาเซตวา	ป + วชฺ คตฺมฺหิ ในการไป + ฌ + ตวา	(ยัง...) ให้บวชแล้ว
ปริจจชิตวา	ปริ + จชฺ จาเค ในการสละ + ตวา	สละรอบแล้ว, บริจาคแล้ว
ปริจจฺจชฺมาน	ปริ + จฺฉิ ทฺวิธากฺรเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ย + มาน (อัน...) กำหนดอยู่	
ปริทฺทิตวา	ปริ + ฐา นิวาเส ในการนุ่งท่ม + ตวา	นุ่งท่มแล้ว
ปริภฺยชฺหนต	ปริ + ภฺย พฺยวทฺรเณ ในการกลืนกิน + ฮ + หนต	บริโภคอยู่, เมื่อบริโภค
ปริยาทาย	ปริ + (ย) + ฮา + ทา ทาเน ในการให้ + ตวา	ถือเอารอบแล้ว, ครอบงำแล้ว
ปริวตฺติตวา	ปริ + วตตฺ วตตเน ในการเป็นไป + ตวา	หมุนกลับแล้ว, พลิกกลับแล้ว
ปริวตฺเตตวา	ปริ + วตตฺ วตตเน ในการเป็นไป + ฌ + ตวา	(ยัง...) ให้เป็นไปรอบแล้ว, หมุนกลับ
ปริวีสิตวา	ปริ + วิสฺ โปสเน ในการเลี้ยงดู + ตวา	อังกาศแล้ว, เลี้ยงดูแล้ว

ปริสงกมาน	ปริ + สกิ	สังเข ในความสังสัย + อ + มาน	ระวางอยู่, สังสัยอยู่
ปริเทวิตวา	ปริ + เทว	เทวเน ในการร้องไห้ + ตวา	คร่ำครวญแล้ว
ปริเยสนุต	ปริ + เอส	เอสเน ในการแสวงหา + อ + อนุต	แสวงหาอยู่, เมื่อแสวงหา
ปวฏฏมาน	ป + ฏฏ	อวตตเน ในการหมุนไป + อ + มาน	กำลังเกลือกไปทั่วอยู่
ปวฏฏเนต	ป + ฏฏ	อวตตเน ในการหมุนไป + เณ + อนุต	(ยัง...) ให้กำลังเกลือกไปอยู่
ปวาเรตวา	ป + วร	ภตติย ในการรับใช้ + เณ + ตวา	ปวารณาแล้ว (จ.)
ปวิฏจ	ป + วิส	ปเวสเน ในการเข้าไป + ต	เข้าไปแล้ว
ปวิสหนุต	ป + วิส	ปเวสเน ในการเข้าไป + อ + อนุต	เข้าไปอยู่, เมื่อเข้าไป
ปวิสิตวา	ป + วิส	ปเวสเน ในการเข้าไป + ตวา	เข้าไปแล้ว
ปเวเทหนุต	ป + วิท	ธวเณ ในการรู้ + เณ + อนุต	(ยัง...) ให้รู้ทั่วอยู่
ปสหนุ	ป + สท	นิมมเล ในการไม่มีมลทิน + ต	ใสแล้ว, ผ่องใสแล้ว, เลื่อมใสแล้ว
ปสยท	ป + สท	อภิกเว ในการครอบงำ + ตวา	ข่มเหงแล้ว
ปส่าเทตวา	ป + สท	ปส่าเท ในความเลื่อมใส + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้เลื่อมใสแล้ว
ปสสันตี	ทิส	เปกฺขเณ ในการดู, เห็น + อ + อนุต + (อี)	ดูอยู่, เห็นอยู่, เมื่อดู, เมื่อเห็น
ปทรหนุต	ป + ทร	ปทาเร ในการดี, ประหาร + อ + อนุต	ดีอยู่, ประหารอยู่
ปายมานา	ปา	ปาเน ในการตี + ฌย + มาน + (อา)	(ยัง...) ให้ตีอยู่
ปุจจนุต	ปุจจ	ปุจจเน ในการถาม + อ + อนุต	ถามอยู่, เมื่อถาม
ปุจจิตวา	ปุจจ	ปุจจเน ในการถาม + ตวา	ถามแล้ว
ปุจจฺยมาน	ปุจจ	ปุจจเน ในการถาม + ย + มาน	(อัน...) ถามอยู่
ปุจจิต	ปุจจ	ปุจจเน ในการถาม + ต	(อัน...) ถามแล้ว
เปเสตวา	เปส	เปสเน ในการส่งไป + เณ + ตวา	ส่งไปแล้ว (จ.)
โปเถตวา	โปถ	ปฺริยาปเณ ในความสามารถเบียดเบียน+เณ+ตวา	เบียดเบียนแล้ว, โยบแล้ว
ผริตวา	ผร	ผรเณ ในการแผ่ไป + ตวา	แผ่ไปแล้ว
พาธหนุต	พาธ	พฺยาพาเต ในการเบียดเบียน + อ + อนุต	เบียดเบียนอยู่, เมื่อเบียดเบียน
ภาสหนุต	ภาส	กถาสุเต ในการกล่าว, สว่าง + อ + อนุต	กล่าวอยู่, เมื่อกล่าว
ภาสमान	ภาส	วียตติย วาจาย ในการพูดชัด + อ + มาน	กล่าวอยู่, เมื่อกล่าว
ภินุหนุต	ภิติ	วิทฺทาเรณ ในการทำลาย + อ + อนุต	ทำลายอยู่ (จ.)
มนฺเตตวา	มนต	คฺตฺตภาสเน ในการกล่าวกระซิบ + เณ + ตวา	ปรึกษาแล้ว (จ.)

มนต์	มนต์	คฤตภาสเน ในการปรึกษา + เณ + อนาคต	ปรึกษาอยู่, เมื่อปรึกษา (จ.)
มาเรนต์	มร	ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + อนาคต	(ยัง...) ให้ตายอยู่
ยาจิตวา	ยาจ	ยาจเน ในการขอ, อ้อนวอน + ตวา	ขอแล้ว, อ้อนวอนแล้ว
ยาเปนต์	ยป	ยาปเน ในการเป็นไป + เณ + อนาคต	เป็นไปอยู่ (จ.)
โยเชตวา	ยุช	โยเค ในการประกอบ + เณ + ตวา	ประกอบแล้ว (จ.)
รุทรนต์	รุทร	อัสสุวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + อ + อนาคต	ร้องไห้อยู่, คร่ำครวญอยู่
รุทรมาน	รุทร	อัสสุวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + อ + มาน	ร้องไห้อยู่, คร่ำครวญอยู่
โรทรนต์	รุทร	อัสสุวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + อ + อนาคต	ร้องไห้อยู่, เมื่อร้องไห้
โรทิตวา	รุทร	อัสสุวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + ตวา	ร้องไห้แล้ว
ลณณนต์	ลล	ลกษเณ ในการทำเครื่องหมาย + อ + อนาคต	ประทับ(ตรา)อยู่, ฉาบทาอยู่ (ภ.)
ลภิตวา	ลภ	ลาภเน ในการได้ + ตวา	ได้แล้ว
วทฒตวา	วทฒ	วทฒเน ในความเจริญ + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้เจริญแล้ว
วททิตวา	วท	วททเน ในการกราบไหว้, สรรเสริญ + ตวา	ไหว้แล้ว
วฏฐเปตวา	วิ + อว + ฏป	ฏปเน ในการตั้งไว้ + เณ + ตวา	กำหนดแล้ว (จ.)
วตตตปิยมาน	วิ + อว + ต	ตปิยเน ในการตั้งอยู่ + ณาเป+ย+มาน	(อัน...) ให้ตั้งลงต่างอยู่, กำหนดอยู่
วลิตวา	วล	นิวาเส ในการอยู่ + ตวา	อยู่แล้ว
วลลิตวา	วลล	วลลเน ในการตก + ตวา	ตกแล้ว (ฝนตก)
วทรนต์	วทร	ปาปเณ ในการให้ถึง + อ + อนาคต	นำไปอยู่, เมื่อนำไป
วาเรตวา	วร	ยาจเน ในการขอ + เณ + ตวา	ขอแล้ว, ทาบตามแล้ว (จ.)
วิทิตวา	วิท	ญาเณ ในการรู้ + ตวา	รู้แล้ว
วิปปลันน	วิ + ป + สท	ปลันนเน ในความเสื่อมใส + ต	ใสแล้ว, ปล่อยใสแล้ว
วิสัสซุเชตวา	วิ + สซ	จาคเ ในการสละ + เณ + ตวา	สละแล้ว, ปล่อยแล้ว (จ.)
วิททียมาน	วิท	ททเน ในการเบียดเบียน + ย + มาน	(อัน...) เบียดเบียนอยู่
ววจจมานา	วจ	วียตติย วาจาย ในการพูดชัด +ย+มาน+(อา)	(อัน...) กล่าวอยู่, เมื่อกล่าว
วฏฐาย	วิ + ฐ + จา	คตินิวตติมทิ ในการห้ามการไป + ตวา	ออกแล้ว
เวเจนต์	เวจ	เวจเน ในการพัน, รัด, ผูก + เณ + อนาคต	ผูกอยู่, พันอยู่ (จ.)
โวโลเกนต์	วิ + อว + โลก	ทลลเน ในการดู, เห็น +เณ+อนาคต	ตรวจดูอยู่, เมื่อตรวจดู (จ.)
สังขิปนต์	สัง + ขิป	โนทเน ในการขว้างไป + อ + อนาคต	ข่นอยู่, ข่ออยู่, (สังเขป)

สณฺชานิตฺวา	สํ + ฌา	อวโพนฺเ ในกา­รรู้ + ฌา + ตฺวา	จำ­ได้­แล้ว, รู้­พร้อม­แล้ว
สมฺสฺสาเสตฺวา	สํ+อา+ สฺส	อสมฺสฺสามฺติ ในกา­รทํายใจ + ฌ + ตฺวา	(ยัง...) ให้­เบา­ใจ­แล้ว, ปล่อย­ใจ­แล้ว
สมฺปฏฺิจฺจาทฺเตตฺวา	สํ+ปติ+ฌท	อุชฺเ ในกา­รเส­ริม­กําลัง + ฌ + ตฺวา	(ยัง...) ให้­รับ­พร้อม­แล้ว
สมฺปฏฺิจฺจิตฺวา	สํ + ปติ + อិสุ	อิจฺจายํ ในกา­รปราร­ถนา + ตฺวา	รับ­พร้อม­แล้ว, รับ­แล้ว
สมฺปา­เทตฺวา	สํ + ปท	คตฺมฺติ ในกา­รไป + ฌ + ตฺวา	(ยัง...) ให้­ถึง­พร้อม­แล้ว
สลฺล­กฺเขตฺวา	สํ + ลกฺข	องฺก­เน ในกา­รทําค­เร­ื่อง­ทําย + ฌ+ตฺวา	กํา­หนด­แล้ว (จ.)
สิ­กฺขา­เปตฺวา	สิ­กฺข	สิ­กฺข­เน ในกา­รศึ­กษา + ฌา­เป + ตฺวา	(ยัง...) ให้­ศึ­กษา­แล้ว
สฺสูตฺวา	สฺสู	สฺว­ฌ­เน ในกา­รฟัง + ตฺวา	ฟัง­แล้ว
โสธฺา­เปตฺวา	สฺสู	โสธฺ­เน ในกา­รชําระ + ฌา­เป + ตฺวา	(ยัง...) ให้­ชําระ­แล้ว
ทริ­ตฺวา	ทริ	ทริ­ฌ­เน ในกา­รนำ­ไป + ตฺวา	นำ­ไป­แล้ว
หุ­ตฺวา	หุ	สฺต­ตํายํ ในกา­รมี, ความเป็น + ตฺวา	เป็น, เป็น­แล้ว

บรรณานุกรม

- พระพุทธรโฆสาจารย์. **ธมฺมปทฎจกถา (ปรจโม ภาโค)**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระพุทธรโฆสาจารย์. **ธมฺมปทฎจกถา (ปรจโม ภาโค)**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๗, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระสิริสุ่มังคละเถระ, ธมฺมปทฎจกถาคาถาโยชนา, พิมพ์เนื่องในโอกาส หม่อมอุบล ยุคล ณ อยุธยา เจริญชนมายุครบ ๘๐ ปี, ๒๕๔๖.
- พระวรสามโพธิมหาเถระ, ธมฺมปทฎจกถากฎีกา, ศิษย์หลวงพ่อวัดปากน้ำ นำโดย พระธรรมปัญญาบดี อุปถัมภ์ พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระราชทานเพลิงศพ พระวิสุทธาธิปไตย (สง่า ปภัสสรมหาเถระ ป.ธ. ๘), ๒๕๓๕.
- พระกัจจายนเถระ. **กัจจายนพุยากรณ์**. กรุงเทพมหานคร : วิจัยพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๐.
- พระพุทธรูปยเถระ. **ปทรูปสิทธิ**. พระมหาธิติพงษ์ อุตตมปญโญ ปวีรรต, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรศาสตร์ไทย การพิมพ์, ๒๕๕๙.
- พระวิสุทธาจารย์มหาเถระ. **ชาตวัตถสังคหปาฐนีสสยะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ฐานการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๙.
- พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), งานวิจัยการศึกษาเชิงวิเคราะห์ พระคาถาธรรมบท เล่ม ๑, กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๕.
- บุญสืบ อินสาร, พจนานุกรมบาลี - ไทย ธรรมบทภาค ๑ - ๔, กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๕.
- , ธรรมบท ภาค ๑ แปลโดยพยัญชนะ, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล, ๒๕๕๓.
- อุทิศ ศิริวรรณ, ดร., ธรรมบทภาคที่ ๑ แปลโดยพยัญชนะ, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๕๐.
- ฉบับภูมิพลโลกขุ, ธรรมบทและธมฺมปทฎจกถา (บาลี-ไทย) ภาค ๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ภูมิพลโลกขุ, ๒๕๕๑.
- สำนักเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย, ธรรมบท ภาคที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๕๘.
- พระมหาธิติพงษ์ อุตตมปญโญ, วากยสัมพันธ์ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๒), กรุงเทพมหานคร :

บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.

- , โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๑ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๓), กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.
- , โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๒ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๔), กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.
- , โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๓ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๕), กรุงเทพมหานคร, บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.
- , **รูปลัทธิที่ปณี**, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๖๐.

พระมหานิชัยม อุตฺตโม, หลักสูตรย่อ บาลีไวยากรณ์ ฉบับสมบูรณ์, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลียงเซียง, ๒๕๔๙.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔, กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖

ประวัติผู้แปลและสัมพันธ

ชื่อ-ฉายา	พระมหาธิติพงษ์ อุดมปญโญ (เข็มนเทียนะ)
วัน/เดือน/ปีเกิด	เกิด วันที่ ๒๘ เดือนมีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ ๕๑ หมู่ ๓ ตำบลมะค่า อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา
อุปสมบท	วันที่ ๒ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๔ ณ พัทธสีมาวัดถนนโพธิ์ ตำบลถนนโพธิ์ อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา
ประวัติการศึกษา	เปรียญธรรม ๗ ประโยค ชั้นนักศึกษบาลีใหญ่ (สอบได้อันดับที่ ๑) สำนักเรียนวัดท่ามะโอ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์ (จิตวิทยา) เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบาลี (มจร)
ประวัติการทำงาน ที่อยู่ปัจจุบัน	ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี และบาลีใหญ่ วัดพิบูลทอง ถนนเทอดพระเกียรติ ตำบลวัดซลอ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ๑๑๑๓๐
ผลงาน	๑. รูปลัทธิที่ปณี ๒. ไวยากรณ์บาลีเบื้องต้น ๓. กัจจายนสูตรปาฐะ แปลสูตรพร้อมมูทาทรรณ์ ๔. ทักขะการใช้ภาษาบาลี ๑ หลักการแปลขั้นพื้นฐาน ร่วมกับคณะ ๕. ทักขะการใช้ภาษาบาลี ๒ วากยสัมพันธ์ ๖. ทักขะการใช้ภาษาบาลี ๓ โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๑ ๗. ทักขะการใช้ภาษาบาลี ๔ โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๒ ๘. ทักขะการใช้ภาษาบาลี ๕ วิธีการแปลอรรถกถา ๙. ทักขะการใช้ภาษาบาลี ๖ วิธีการแต่งประโยคภาษาบาลี ๑๐. นามขยาตรูปพิธาน (วิธีทำตัวรูปของนามบทและอาขยาตบท) ๑๑. ภิกขุปาติโมกข์แปล พร้อมมาติกาสำหรับวินิจจัยสิกขาบท

ภาพปก
คุณเบญจมาภรณ์ สวัสดิ์ (ผู้จัดทำนิตยสาร)